REVERENDISS. DN.

GVILIELMI PERALDI,

OR D. PRÆDICAT. SS. THEOL. PROFESS. AC EPISCOPI LVGDVNENSIS,

SVMMÆ VIRTVTVM AC VITIORVM:

TOMVS PRIMVS

HAC POSTREMA EDITIONE, IN GRATIAM CONCIONATORVM, Confessariorum, & religiosæ vitæ cultorum, iuxta nouas Concordantias Romanæ correctionis, à mendis, & erroribus purgatæ, & SS. Scripturæ locis correspondentibus [alias omissis] notisq; marginalibus illustratæ, studio & opera R. P. Fr.

RODOLPHI CLVTII, Eiusdem Ordinis Alumni.

CVM INDICIBVS LOCVPLETISSIMIS.

MOGVNTIÆ,
Sumptibus Antonii Boëtzeri:
M. DC. XVIII.
Cum Licentia & Priuilegio.

REVERENDO, RELIGIOSO, DOCTRINAQVE PRÆSTANTI VIRO, P. FR.

COSMÆ MORELLES, SS. THEOL. DOCTORI, Apostolicæ Sedis Inquisitori, studii Conuentus Coloniensis Regenti vigilantissimo, Patri suo in Christo plurimum colendo.

CVM elapsis proxime diebus REVERENDE ET EXIMIE PATER, ad manus hic liber mihi peruenisset, sub titulo Summa Virtutum & Vitiorum R^{mi}. D^{ni}. Guilielmi Peraldi, Episcopi quondam Lugdunensis, eumque accuratius intuitus fuissem, ob grauitatem & pondus sententiarum, quæ velut in gnomologia hic perpetuo occurrunt: quibus & ad virtutes sectandas excitat, & à peccatorum cœno deterret, mirifice me delectauit; ac profecto ob eximiam, claram, catholicam, profundamque doctrinam, quę Angelici Doct. nostri D. Thomæ sapientiam redolebat, non prius, quam iocundo hoc pastu satiatus essem, è manibus deponendum iudicaui. Ast, maximam cum partem lectitando percurrissem, reperi imprimentium iniuria, prælique vitio, adeo grauibus mēdis & erroribus, quibus minus cautus ac prudens lector in manifeste falsas opiniones facillime induceretur: præter innumerabilia etiam ortographica monstra, vndecumque respersum atque repletum, vt pene necessarium foret, aut eum ita impressum nullibi vendere, aut denuo diu, noctuque laborare, vt correctior prodeat. Conspiciens itaque intra memetipsum ex vna parte naturale & intrinsecum huiusmodi operis emolumentum, vtilitatemque cum spiritus, tum intellectus, quæ veluti ab exuberanti fonte piis ab eo Lectoribus, si bene correctum iterum prælo

imprimendum traderetur, & ad communem omnium Catholicorum vtilitatem & commodum in lucem prodiret, facile prouenire posset, omni apposita diligentia, totis & animi, & corporis viribus ad hoc à mendis expurgandum me contuli & penitus adiudicaui: adeo, vt nunc (Deo auspice) ab omnibus absque vllo discrimine quoquam cespitandi, aut in aliquem labendi errorem legi possit. Is igitur, qua fieri potuit diligentia tersus, & suo nitori tandem restitutus gestat rursus in lucem exire, nec est quod diu deliberem, cui potissimum studium & laborem inscribam atq; offeram. Nam circumspicienti mihi TVA ex omnibus REVER. & EXIMIA paternitas primo mihi occurrit, quæ ea nominis sui auctoritate, virtutumque splendore posset, ac vellet ab inuidorum calumniis vindicare. Quid enim de præclaris animi tui virtutibus, quæ, tum propter multitudinem, tum propter magnitudinem & raritatem earum, omnibus te charum & admirabilem reddunt dicam? Quid primum aut postremum? Mirentur alii singularem in verbis facundiam, alii in cathedra fluentem quasi ex immenso Oceano profundam doctrinam Scholasticam: alii in nodosis & intricatis argumentorum solutionibus facilitatem & claritatem, alii demum in conuersatione comitatem; alii alias. Ego vero potissimum admirabor & prædicabo, vbique decantabo summum tuum in Religione Romana Catholica defendenda zelum & constantiam, quam non modo priuatim, sed etiam publicis operibus reducendo ad gremiũ S. matris Ecclesiæ hæreticos declarasti. Testatur idipsum triumphalis & victoriosa disputatio inter Orthodoxos sectarios Francofurti habita, qua illorum furorem & impietatem falsæ doctrinæ euertisti. Testatur & alia Parisiis, toto Regis Francorum Parlamento præsente, fœliciter in exaltationem Romanæ Ecclesiæ expedita, quæ toti retro posteritati de insigni tua obtenta victoria, doctrina, religione, testimonium fecit. Nec ideo mirandum, quod Sanctissimus Christi in terra Vicarius, huius nominis Diuina Prouidentia PAVLVS V. melioris iudicii de te generalem Prouinciæ Rhenanæ prauitatis hæreticæ Inquisitorem fecerit, maioribusque te honoribus cumulare cogitet. Sed pedem refero, & alia tua non modo in vniuersum Ordinem nostrum beneficia, sed etiam priuatim in me (quem non modo in studiis Philosophicis, sed etiam Theologicis instituisti & promouisti) collata prætereo: tum ne

panegy-

panegyricum alicui ſcribere,& ſupra veritatem res ipſas exaggerare videat;tum ne P. T. in nimiis laudibus (quas illa ſacris litteris edocta ſummopere faſtidit) congerendis,quod neceſſario,ſi omnia velim attingere,futurum eſſet,moleſtus ſim.

Accipe igitur R. & Eximie P. munus hoc litterarium in præmium pietatis tuæ erga Deum,zeli & ſtudii in Catholicam religionem,& beneuolentiæ erga me teſtimonium gratitudinis & officii ſymbolum de iure à me debitum. Neque id vitio mihi vertendum erit, quod non tam proprium fœtum, quam probati huius Auctoris vtilem librum ab iniuria temporum & mendarum nebulis, nõnulla etiam luce addita R[dæ]. & Exi. P[ti]. T. liberatum obtulerim, cũ multorum ſcripturiendi prurigo nunc doctis & grauibus viris non immerito diſpliceat,quamuis (qui non prauo alias hoc morbo inductus animum ad ſcribendum appulerit)per hoc haud abſterreri debeat. Quod quidem genus officii eo gratius fore confido, quod hæc quem offero SVMMA illud argumentum contineat, de quo magno cum Monaſticæ perfectionis fructu in celeberrimo noſtro Conuentu Colonienſi Theologicas habuit diſputationes; vt interim taceam alia id genus domeſtica exercitia & conferentias perutiles,in quibus partim ſcripturæ ſacræ myſteria,partim etiam ſcholaſticorum dogmata laudabiliter explicauit. Recipe inquam, qua ſoles R. & exim. P. benigna manu debitum, quod cliens tuus pro ſui officii ratione promptus exſoluit, & viue Eccleſiæ Chriſti, & Ordini ſacro Prædicatorio per multos annos incolumis.

Rdæ. Et Eximiæ P. V.

Obſeruantiſſ.

F. Rod. Clutius, Ord. Prædicatorum.

REVERENDISSIMI AC EXIMII SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORIS GVILIELMI PERALDI, EPISCOPI Lugdunensis, ex sacro Ordine Prædicatorum, in Tomum primum, qui SVMMA VIRTVTVM appellatur.

PROLOGVS.

CVM circa vtilia studere debeamus, exemplo Salomonis dicentis. Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animam meam transferrem ad Sapientiam, deuitaremq; stultitiam, donec viderem quid esset vtile filiis hominum. *Eccles. 2.* *Vtilia etiam docere debeamus exemplo Domini dicentis Esa.* 48. Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia. Virtutibus vero nihil sit vtilius in hac vita hominibus. *Sap.* 8. *circa virtutes specialiter versari debet studium & doctrina, præcipue cum sine studio & doctrina virtus vix vel nunquam haberi possit. Sen. Virtus sine studio sui esse non potest. Bernard. Primum opus virtutis est doceri: Virtus cum humilitate vult doceri, cum labore quæri, cum amore haberi potest. Item Senec. Cito nequitia surripit: difficile virtus inuenta est, ducem rectoremque desiderat: sine magistro vitia discuntur. Idem: Erubescimus discere bonam mentem: & turpe est huius rei quærere magistrum: desperandum est posse casu tantum bonum nobis influere: præcipua pars Philosophiæ est (quæ circa virtutes versatur) studiosis minime negligenda. Vnde Senec. dicit, Philosophiam studium esse virtutis. Ideo ego minimus de ordine fratrum Prædicatorum desideraui colligere aliqua, quæ diffuse in scripturis inueniuntur de Virtutibus. Quod cum dissuaderet mihi ingenij paruitas & materiæ difficultas. (Materias enim grandes ingenia parua non sustinent, vt ait Hieron.) præualuit superioris auctoritas, qui hoc onus mihi iniunxit: cui non ausus fui contradicere, sciens quod* omnis potestas à Deo est: & qui potestati resistit: Dei ordinationi resistit. *Rom.* 13. *Et in memoria habens illud verbum Saluatoris, Luc.* 10. Qui vos audit, me audit: *verbum à ministro eius dictum habui, ac si de cœlo sonuisset. Fiduciam ergo habens in Deo quod vellet mihi ministrare, quod per ministrum suum à me dignabatur exigere: cum tamen sciret me nisi ab ipso hæc habere non posse. Incassum enim laborat in doctrina virtutum, qui aliunde eam sperandam putat, quam à Domino virtutum; ad gloriam Domini nostri Iesu Christi, qui est Virtus & sapientia Dei Patris ausus sum aggredi Tractatum Virtutum, ad vtilitatem humilium. Superbi enim dimittendi sunt sibi:* quia separatum est conuiuium eorum *Osee* 4. *Dedignantur enim sedere ad communem mensam cum alijs, scripta communia contemnens. Vnde eo ipso quod aliqua scriptura humilibus publicatur superbis absconditur. Facies enim eorum nimis inflata non sinit eos videre quæ ab alijs videntur. Matth.* 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus &c. *Superbi erubescunt aliquid discere, ex quo semel dictum est: cum tamen dicat Senec. quod nunquam nimis dicitur quod satis non dicitur, quibusdam remedia demonstranda,*

quibus-

quibusdam inculcanda sunt. Gregor. Oportet sæpe reminisci quod modus cogit obliuisci. Superbi nolunt aliquid dicere postquam bene illud sciunt: cum tamen Socrates inquirenti cuidam quomodo posset optime dicere, dixit: Si nihil dixeris, nisi quod bene scieris. August. in lib. de vtilitate credendi: Miseri homines quibus cognita vilescunt, & nouitatibus gaudent: libentius discunt, quam norunt, cum cognitio sit finis discendi: malunt vesci, quam saturari, cum finis voluptatis sit nec esurire nec sitire. Nec de solis Scripturis sacris testimonia volui assumere in opere isto: sed etiam de scripturis Philoso. Iuxta verbum Senec. In aliena castra transiens non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Nec hoc reprehensibiliter: Sicut enim dicit Augustin. in lib. de doctr. Christiana: Si Philosophi aliqua forte vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda. Et Exod. 12. Ægyptij ab Hebræis præcepto Domini spoliantur. In principio vero operis, de Virtute in communi aliqua tangere volui. Secundo prosequuntur de tribus virtutibus Theologicis. Tertio de quatuor Cardinalibus. Quarto de donis. Quinto de beatitudinibus.

PROLOGI FINIS.

IOAN-

IOANNES TRITEMIVS ABBAS SPANHEIMENSIS, LIBRO DE SCRIPTORIBVS Ecclesiasticis suo 6. Calend. Maii Anno Domini 1492.

GVILIELMVS PERALDVS, natione Gallus, Ord. S. Dominici, Lugdunensium Episcopus: Vir in script. S. studiosus & eruditus, atque in secularibus litteris, maxime in Philosophia Aristotelica, satis egregie doctus: ingenio promptus: eloquio scholasticus: in declamandis ad populum sermonibus excellentis industria fuit. Edidit in vtraque facultate plura instructa volumina, quibus nomen suum non solum tunc praesentibus, sed etiam futuris notum fecit. E quibus extant.

Summa Virtutum & Vitiorum	*Lib. II.*
De Eruditione Religiosorum	*Lib. I.*
Sermones de Tempore	*Lib. I.*
Sermones de Sanctis	*Lib. I.*

Et alia complura, quae ad notitiam meam adhuc minime peruenerunt.

HIc Liber nil continet quod sapiat hæresim, sed dilucide Virtutes & Vitia vtiliter omnibus palam facit.

Franciscus Doncker Scholasticus & Sigillifer.

Ode Tricolos Tetrastrophos,

DE SVMMA VIRTVTVM Rm. DOMINI, D. GVILIELMI PERALDI. &c.

Ad Lectorem beneuolum.

QVisquis sacrati propositi tenax,
Largusq; Diuum cultor, & impiger,
Excelsa virtutum volatu,
Astra paras superare cæli:
Quisquis Tonantis sic tibi creditas
Oues sacratis pascere ferculis,
Diæ quæ virtutis, suaui
Ambrosia recreare curas:
Huc, huc potenti remigio tuæ
Mentis sagacis non reses aduola,
Dextraque nocturna PERALDVM,
Atque etiam replica diurna.
Hic anteibit perpetuus viæ
Dux, hic profanum vulgus & impium
E criminum raptum barathro,
Reddere cælicolis docebit;
Quin & sequaces propositi boni,
Tandem sacratam sic bene semitam.
Virtutis emensos, Deorum
Sedibus emeritos locabit.

Ad R. P. Fr. Rodolphum Clutium, Ord. Prædicatorum, veteri splendori restituentem SVMMAM VIRTVTVM, &c.

QVod nunc, repulsa nocte mendarum
Suo relucet lumine (procul;
PERALDVS ISTE, ferimus acceptum tuo,
CLVDI, labori sedulo,
Sic, eia, veteres, perge, restaura libros;
Mundus perennem gloriam,
Deus rependet lucidi sedes poli,
Dignum labore præmium.

Cecinit Ioann. Marcus Aldringen. Artium Magister & professor Montanus.

TITV-

TITVLI VTRIVSQVE TOMI VIRTVTVM ET VITIORVM ORDINE *Alphabethico dispositi.*

De

SVMMÆ VIRTVTVM GENERALIS DISTINCTIO MATERIARVM. TOMVS *primus, qui appellatur* SVMMA VIRTVTVM*, diuiditur in quinque Tractatus, quorum Tituli generales hi sunt.*

Sequitur particularis eorundem Titulorum subdiuisio.

Prima pars principalis agit de Virtute in communi, habetque Capita tredecim.

Secunda pars quæ agit de Theologicis Virtutibus, diuiditur in quatuor Tractatus.

II. Partis Tractatus primus agit de numero & ordine Theologicarum virtutum.

II. Partis Tractatus secundus agit de Fide, habetque Capita triginta.

2. de

qui

Finis Indicis particularium Titulorum.

SVMMÆ VIRTVTVM ET VITIORVM, PER FIGVRAS, SVMMARIVM.

Tituli Summarii Summæ Virtutum.

Tituli Summarii Summæ Vitiorum.

FIDES generat { Victoriam, Iustitiam, Gloriam.

De primo, 1. Ioann 5. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* *Sed nota quod omne quod est in mundo, aut est concupiscentia,* &c. 1. Ioan 2. *Ista tria vincuntur fide incarnationis, passionis, ascensionis.* De secundo, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est,* &c. De tertio, Apoc. 2. *Esto fidelis usq; ad mortem.* Hæc notantur ad Heb. 11. *ibi, Sancti per fidem vicerunt,* &c.

Item Fides { A peccato purgat, Animam saluat, In tentatione confortat.

De primo, Act. 5. *Fide purificans corda eorum.* De secundo, Luc 17. *Fides tua te saluam fecit* De tertio. Heb. 11. *Fortes facti sunt in bello. Est enim sicut clypeus & lorica.* 1. Thess. 5. *Induti loricam fidei,* Eph. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei,* Heb. 11. *Fide muri Iericho corru.*

Item Fides { Mentem illuminat, Tentationes mitigat, Filios Dei parit

De primo Luc. 18 *Respice, fides tua te saluum fecit.* De secundo Heb. 11. *Fide transierunt mare rubrum.* De tertio, Ioan. 1 *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei,* &c.

Item Fides { Virtutes generat, Confusionem deuitat, Christum ad orandum incitat.

De primo, Aug. Fides bonorum operũ fundamentum, Fides humanæ salutis est indicium Matth. 7. *Fundata enim erat supra firmam petram.* Hac ratione dicitur mater & radix virtutum: & hoc intellige quo ad motus, non quo ad habitus. De secundo, Rom. 10. *Qui credit in illum, non confundetur.* De tertio, Ioan. 17 *Non pro his rogo tantum: sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me.*

Item Fides est { Miraculorum. Sacramentorum, Scripturarum.

De primo, Marc. 17. *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur.* Item: *Omnia possibilia sunt credenti.* Eiusd. 9. De secundo, Greg. Fides non habet meritum cui, &c. De tertio, Heb. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum.*

Item fides { Vitam tribuit, Beatum reddit, Terrena contemnit.

De primo, Apostolus Romano 1. *Iustus ex fide viuit.* Ioan 11 *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet.* Intellige de vita gratiæ. Item gloriæ, Marc 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit,* &c. De secundo, Ioan 20. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* De tertio, Hier. Qui verã fidem de Deo habet, non quærit in his miseriis fieri diues. Nota quod iste contemnit diuitias, delicias, & honores. Quæ tria notantur Heb. 11. *Fide Moyses grandis factus.*

Item fides debet esse { Charitate formata, Constantia fundata, Humilitate subiecta.

De primo, Iacob. 2. *Fides sine operibus mortua est.* De secundo, Matth 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Licet modicum sit, tamen est acerbum & feru-dum: sic fuerũt martyres qui sua corpora tradiderunt. De tertio, Apostolus 2. Corinth. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Fides super omnem sensum est, & naturam & intellectum.

Spes operatur { A peccato liberationem, A diabolo protectionem, Orationis exauditionem.

De his tribus in Psalm 90. *Quoniam in me sperauit,* &c. August. Dulcis Iesus, sub quo nemini desperandum.

Item est spes { Veniæ, Gratiæ, Gloriæ.

De primo, August. O breue verbum peccaui O tres syllabæ quæ portas aperiunt paradisi. De secundo Iob 14. *Lignum habet spem si præcisum fuerit.* De tertio, Aug. Nos cum illo per spem in cœlo, ipse nobiscum in terra per charitatem. Greg. Spes sine meritis non est spes, sed præsumptio.

Item spes confert { Gratitudinem, Agilitatem, Dei inhabitationem.

De primo, Psalm. 39 *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius.* De secundo, Esa. 40 *Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* De tertio Psalm. 5 *Lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabis, & habitabis in eis.*

Diligere Deum est { Vtile, Delectabile, Honestum.

De primo 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate.* De secundo, Aug. Solus sine molestia animatur, cum iocunditate amplectitur, cum securitate desideratur. De tertio, Augustin. Suaue mihi factum est, &c. vnde vestis nuptialis dicitur.

Item Charitas { Rationabilem illuminat, Concupiscibilem inebriat, Irascibilem confortat.

De primo, Anselm. O immarcessibilis decor, & purus. De secundo, August. Quis mihi det vt venias in cor meum, &c. Est enim charitas vinum Cypri. De tertio, Cant 8. *Fortis est vt mors dilectio.* Hæc inseparabilem separauit, immortalem occidit. Laurentium assauit, Bartholomæum excoriauit.

Item Charitas { Incipientes mundat, Proficientes ditat, Perfectos glorificat.

De primo, Luc. 7. *Dimissa sunt ei, &c.* De secundo, Aug Sectamini charitatem, sine qua diues pauper est, & cum qua pauper diues. De tertio Iud. 5. *Domine qui diligunt te quasi sol in ortu suo splendet, ita rutilant.*

Item diligitur Deus { Intellectu sine errore, Memoria sine obliuione, Voluntate sine contradictione.

De primo, Apost. 1. Corinth 12. *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro* De secundo Prou. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est, quia amore Dei delectatur iugiter.* De tertio Aug Gratis ametur, & opus quo ministratur ei merces sit cum illo.

Item Charitas { Opera facit vtilia & aurea, Restituit amissa, Aliena facit propria.

De primo, Greg. Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, &c Apost. 1. Cor. 13. *Si linguis ho. loquar.* Honorabilis esset lapis quo si quidquam tangeretur totum aureum esset. De secundo, nota quod charitas est annus Iubileus in quo redibunt possessiones ad proprios possessores. De tertio, Aug. Quidquid in alio diligo, meum facio.

Item Charitas { Mentem accendit, Securum reddit, Peccata operit.

De primo, Luc. 12. *Ignem veni mittere, &c.* August. O amor qui semper ardes. De secundo, Aug. Habe charitatem, & fac quod vis. De tertio, 1. Pet 4. *Charitas operit multitudinem peccatorum* est enim quasi cappa quæ reddit inuisibilem, hanc si haberet aliquis captus, multum gauderet.

Item Charitas { Deo vnit, Mansiones in cœlo disiungit, Christi discipulos ostendit.

De primo, Osee 11. *In funiculis Adam traham eos, &c.* Est enim quasi bitumen quo linita fuit arca. De secundo, not. quod significata est per auream virgam qua mensurauit angelus longitudinem & latitudinem Ierusalem Apoc. 21. De tertio Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quia mei dis. &c.*

Item Charitas { Fessos alleuiat, Legem obseruat, Mœstos lætificat.

De primo, Matth. 11. *Iugum enim meum suaue est* De secundo, Greg. Charitas operatur magna si est. Item Rom. 13. *Qui diligit proximum, Legem impleuit.* De tertio, Aug. Infunde Domine dilectionem tuam.

Item Charitas impedit. { Inhæsionem temporalium, Obliuionem Christi beneficiorum, Tentationes affligentiũ.

De primo, Aug. Tanto quisque à superno amore disiungitur quanto inferius delectatur. De secundo, Bern. Vis scire homo, quare Deum non diligis? Idem: Super omnia te mihi reddit amabilem calix. De tertio exemplum: quia sicut magnus ignis per ventum augetur: sic paruus extinguitur. ita dilectionem modicam tentationes annihilant.

Item in charitate habes { Finem, Modum, Ordinem.

De prima nota exemplum de B. Francisco, de quo legitur quod quidquid in rebus reperit delectamenti, redegit ad gloriam Dei. De secundo, Bern. Causa diligendi Deum. Deus est modus sine modo. De tertio, Cant. 2. *Ordinauit in me charitatem*, scil. vt primo Deum, deinde nos, post proximum.

Dilectio proximi debet esse { Munda, Vera, Gratuita.

Primum est, quod homo non ad malum diligatur: vt Herodes & Pilatus qui facti sunt amici, vt dicitur Luc. 23. De secundo, 2. Io. *Quos ego diligo in veritate*, &c. quia tunc cor concordat cum ore, sic non facit Iudas nec ille 1. Reg. 20 qui dixit ad Amasam, *Salue mi frater, tenens mentum eius, &c.* De tertio, Matth 5 *Si diligitis tantum eos qui vos diligunt, quam mercedem*, &c. Ecclesiastic. 6 *Est amicus socius mensæ*. Hæc est amicitia Liban ad Iacob. Sic sequitur musca mensam, cadauera lupi.

Item diligendus est proximus, quia
- Hæres est regni,
- Imago Dei,
- Socius prælii.

De primo, Psalm. 60. *Dedisti hareditatem ei* &c. Apost. Rom. 8. *Si filij, & hæredes*. De secundo, 1. Ioan 2. *Quia diligit fratrem suum*. &c. De tertio Prou. 18. *Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma*. Sed de quibusdam dicitur: cum fueris felix. Christus autem dilexit inimicos, dicens: *Pater ignosce illis, quia* &c. Luc. 23.

Item diligendus est proximus, vt
- Ius naturale impleatur,
- Charitas Dei habeatur,
- Ad diligendum prouocetur.

De primo, Matth 7. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines*. Etiam naturaliter, simile simili congaudet. De secundo, 1 Ioan 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.* Idem: *Filioli mei non diligamus verbo, neque lingua, &c.* De tertio, Apostolus Rom. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.*

PRVDENTIA
- Beatum constituit,
- Claritatem tribuit,
- Omnia bona adiicit.

De primo, Eccl 12. *Beatus vir qui in sapientia morabitur*. De secundo, Dan. 12 *Docti fulgebunt sicut stella*, &c. De tertio, Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa*, &c.

Item prudentia
- Virtutes dirigit,
- Iras compescit,
- Insidias non metuit.

De primo, Leuit. 2. *In omni sacrificio sal. off.* De secundo, Prou 15. *Stultus suscitat rixas, sapiens autem mitigat suscitatas*. De tertio, Sap. 7. *Et proposui pro luce habere illam*. Prou. 7. *Dic Sapientia, soror mea es: & prudentiam voca amicam tuam*. Sic non fecit Samson, Amasa, Nabal.

Item prudentia acquiritur
- Studio scripturarum,
- Contemptu deliciarum,
- Exemplo creaturarum.

De primo, Psalm 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. Item de septem attrib. De secundo, Apostolus 1. Cor. 3 *Si quis vult sapiens fieri, stultus fiat*, scilicet terrena contemnendo, vt sit sapiens. Non enim inuenitur in terra suauiter viuentium Iob 28. De tertio, Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes*. Prou 6. *Vnde ad formicam ô piger.*

Item prudens considerat
- Præterita,
- Præsentia,
- Futura.

De primo, Apocalyps. 4. & Ezech 1. *Animalia erant plena oculis, ante & retro*. De secundo, Naum 3. loquens de voluptate mundi: *Omnis qui viderit te, à te resiliet*: est enim transitoria amaritudine permista & nociua. De tertio, Prouerb 4 *palpebræ tuæ gressus tuos præcedant* De his tribus Bernard. Vide homo vnde veneris, & erubesce, &c. Item Deuteron 32 *Vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent.*

Item habet prudentiam
- Pugnatoris,
- Mercatoris,
- Nauigatoris.

De primo, August. Arma virtutis non deseras, aduersarium tuum atteras Apostolus ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem*. De secundo, Augustin. Vis esse optimus mercator, &c Matth. 25 *Domine, quinque talenta tradidisti mihi*. De tertio, Augustin. Stude habere remos charitatis Dei & proximi, & haustorium confortationis, & velum crucis: & cum ventos tribulationis videris, ad littus tende perpetuæ beatitudinis. Psalm. *Hoc mare magnum, &c.*

Item sis prudens contra deceptionem
- Mundi,
- Carnis,
- Diaboli.

Mundus enim decipit sicut calamus qui trahitur ante catum: & sicut lignum putridum de nocte lucens, & sicut somnium. Caro autem decipit, sicut Papelardus, qui dicit se infirmum & pauperem, cum non sit: & sicut vinum inebrians potantem: & sicut latro qui se socium simulat in via, donec decipiat. Diabolus vero decipit vt cuculus arundineus, & sicut venalis, & sicut ille qui vult canem submergere.

Item prudenter cognosce
- Interiora vt custodias,
- Superiora vt diligas,
- Inferiora vt timeas.

De primo, Bernard. Multi multa sciũt &c. Idem: Integritatis sis curiosus explo. De secundo, Ier 2. *Si obliuisci potest mulier ornamenti sui.* De tertio Psalm *Descendunt in inferiora terra* Bernard. Ne descendant morientes.

TEMPERANTIA
- Beatum ostendit,
- Decorem tribuit,
- Gloriæ coniungit.

De primo, *Medium tenuere beati* Bernard. Tene medium, si non vis perdere modum. De secundo, nota quod sol qui est decentissimus planetarum est medius inter illos. De tertio nota quod cõparatur ligno vitæ quod est in medio paradisi ferens fructus vberes.

Item Temperantia
- Afflictiones temperat
- Vitia refrenat,
- Medium seruat.

De primo, Apostolus Rom 12 *Rationabile obsequium vestrum* Nota quod modus in omnibus commendatur, & sæpe plus quam actio Item forma dignior est materia. De secundo, nota quod Temperantia comparatur ferro limę quę tollit superfluũ De tertio, Medio tutissimus ibis. Hoc mediũ seruauit Dominus quando fecit Euã, non de manu vel de pede, sed de costa, & quando fecit hominem partim corporalem partim spiritualem, & etiam posuit eum inter creaturas partim spirituales & partim corporales.

IVSTITIA
- Hominem beatum facit,
- Floridũ ante Deum cõstituit,
- Suum vnicuique tribuit.

De primo, Eccles 14. *Beatus vir qui in sapientia mor. & qui in iustitia med* De secundo Psal. 91. *Iustus germinabit sicut lilium* Item: *Iustus vt palma flor.* &c. Tertium patet, quia reddit Deo honorem, proximo compassionem, sibi sustentationem. Vnde hæc via regia, nec ad sinistram, nec ad dexteram declinabit.

Item iustus
- A Domino deducitur,
- Christo in cælis iungitur,
- De angustiis liberatur.

De primo, Sapient 10. *Iustum deduxit Dominus per vias rectas* De secundo Psalm. 24. *Innocentes & recti adhæserunt mihi.* Et nota quod lilium habet rectum stipitem, in summo florem: sic rectus per iustitiam Christum habebit florem. De tertio, Prou. 11. *Iustus de angustia liberatus est.*

Item iustus
- Viuet æternaliter,
- Epulabitur delectabiliter,
- Securus erit finaliter.

De primo, Psal 67. *Iusti autem in perpetuum viuent.* De secundo, Psal. *Iusti epulentur,* &c. De tertio, Prouer. 28. *Iustus quasi leo confidit.* hoc & in morte.

Item iustus
- Seruat rectitudinem,
- Induet pulchritudinem,
- Recipiet benedictionem.

De primo, Ps 31. *Lætamini in Domino & exultate iusti.* Rectum autem est cuius medium non exit ab extremis De secundo, Sapien. 3. *Fulgebunt iusti &c.* Psal. *Lux orta est iusto.* De tertio Prouerb. 10. *Benedictio Domini super caput iusti.*

Item iustitia corrumpitur
- Amore,
- Timore,
- Rancore.

De primo, Esa. 5. *Qui iustificatis impium pro muneribus* Nota quod duplex amor corrumpit iustitiam: scilicet personæ & pecuniæ De secundo Matth 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus,* Item Ioannes Baptista potius voluit occidi, quam non veritatem dicere. Item exemplum in Elazaro 1. Machab. 7. De tertio, Matt. 27. *Sciens quod per inuidiam tradidissent eum.*

Item in iustificatione impii concurrunt
- Infusio gratiæ,
- Dimissio culpæ,
- Remissio pænæ æternæ.
- Dolor pænitentiæ.

Vltimum est ex parte nostri, alia ex parte Dei. De primo, Apostolus 1. ad Corinth. 1. *Gratia Dei sum id quod sum.* De secundo Esa. 43. *Ego sum qui deleo iniquitatem propter me.* De tertio, Sapient. 3. *Iustorum animæ in manu Dei sunt.* De quarto Ioel 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu.*

FORTITVDO consistit
- In aggressione arduorũ.
- In cõtemptu prosperorũ.
- In perpessione aduersorũ.

De primo, Psal. 26. *Viriliter age, & confortetur cor tuum.* Aug Libenter debet facere immortalis futurus. De secundo, Luc. 14. *Qui non odit patrem & matrem.* De tertio Cant. 8. *Fortis est vt mors dilectio.* Apostolus ad Romanos 1. *Quis nos separabit à charitate Christi &c.*

Item Fortitudo
- Mentem protegit,
- Perseuerantiam adducit,
- Regnum cælorum tribuit,

De primo nota quod protegit sicut vestis à pluuia. Prouerb. vltim. *Fortitudo & decor indumentum eius.* Item sicut arma. Boetius: Talia contuleramus arma &c. Item sicut custos castrum. Luc. 11. *Cum fortis armatus &c.* De secundo, nota quod est sicut cæmentum tenens lapides ne soluantur, & quasi bonum fundamentum Matthæi 7. *venerunt flumina & flauerunt venti.* De tertio, Matt. 11 *Regnum cælorum vim patitur, & violenti &c.* Prou. 31. *Mulierem fortem quis inueniet?*

Item firmi simus contra {
Mundũ, vt diuitias contẽnamus.
Corpus, vt delicias respuamus,
Diabolum, vt honores non appetamus.

De primo nota quod Samson vicit Philisthæos in mandibula asini, id est, amore paupertatis. Prouerb. 30. *Leo fortissimus bestiarum.* Sis ergo leo. De secundo, Apostolus ad Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum.* Vnde nota Si ea quæ nobis vicina sunt, non prosternimus, inaniter ad ea quæ longe sunt à nobis impugnanda transimus. Sed in his tene modum: quia si carnem multum affligis, ciuem tuum occidis. Si plus debito reficis, hostem nutris. De tertio, 1. Reg. 17. Qualiter Dauid Goliam vicit: sic & tu diabolum baculo crucis, & funda orationis. Item nota quod cibus & potus confortat. 3. Reg. 9. Elias ambulauit in fortitudine cibi illius, & Petrus potatus gratia Spiritus S. dixit Actu. 5. *Oportet magis obedire Deo quam hominibus*, qui prius dixit: *Non noui hominem* Matth. 26.

Victoria {
Hominem in cœlo collocat,
Fortitudinẽ incorruptionis præparat,
Ferculis æternis cibat.

De primo Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* De secundo, Apocalyp. 3. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius* De tertio, Apocalyp. 2. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei.*

Item victori dabitur {
Gloria ineffabilis.
Corona admirabilis.
Laus interminabilis.

De primo, Apoc. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* In hoc quod dicit absconditum, notatur ineffabilitas: de qua Apostolus 1. Cor. 2. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit.* De secundo, Apostolus 2. Tim. 2. *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Nota quod victores olim coronabantur lauro. Item cantica de ipsis fiebant, sicut 1. Reg. 18. *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* Adapta de tertio Apoc. 3. *Qui vicerit, non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram Patre meo & angelis eius.* Item Amb. Lauda ducis virtutem, sed cum venerit ad triumphum: lauda nauigantis facilitatem, sed cum peruenerit ad portum.

Item victoria {
A morte gehennæ liberat,
Claritatem æternã expectat,
Vestitu regio decorat.

De primo, Apoc. 2 *Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.* Item de secundo, ibidem *Qui vicerit, dabo illi stellam matutinam* De tertio, Apo. 3. *Qui vicerit: vestietur vestimentis albis.*

PATIENTIA {
Christo assimilat,
Iocunditatem expectat.
Sustinendo coronat.

De primo, Luc. 23 *Pater ignosce illis* Bern. Vtrunque es mihi Domine Deus & speculum patienti, & præmium patientis. Sed quidam dicunt se non meruisse dolorem. Tales potius volunt assimilari latroni qui propter culpam passus est, quam Christo. De secundo Ecclesiast. 1 *Vsque in tempus sustinebit patiens & postea redditio iocunditatis.* De tertio, Ioan. 12. *Qui odit animam suam in hoc mundo.* Item malum in bono conuertit, de felle fauum elicit, de mœrore gaudium facit. Deut. 33. *Inundationes maris quasi lac suget.*

Item patiens {
Martyr probabitur,
Beatus ostenditur.
Miraculis decoratur.

De primo, Gregorius: Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter conseruamus. De secundo, Matt 5 *Beati qui persecutionem patiuntur.* De tertio, Gregorius: Ego virtutem patientiæ maiorem puto signis & miraculis.

Item patientia {
Iram temperat,
Linguam refrenat,
Mentem gubernat.

De primo, Apostolus Rom. 12. *Noli vinci à malo.* De secundo, Prouerbiorum vigesimo sexto. *Non respondeas stulto* De tertio, Lucæ vigesimo primo. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.*

Item patientia debet esse in {
Iniuria verborum,
Molestia verberum,
Ablatione rerum.

De primo, 1. Petr. 2. *Qui cum malediceretur,*

non maledicebat. Exemplum in vitis patrum, qui munera dedit iniuriantibus. De secundo, Iob. 2. *Si bona suscepimus &c.* Vnde patiens assimilatur adamanti. De tertio, Matt. 5. *Si quis aufert tibi tunicam, dimitte ei & pallium* Exemplum in Vitis patrum de senibus qui nesciebant litigare pariter

SPECIES martyrii spiritualis sunt { Abstinentia in abundantia, Abiectio in gloria, Mansuetudo in iniuria.

De primo, Hieronymus: Duplex est species martyrii. Vna, quando quis pro Christo occiditur. Alia, quando caro pro Deo maceratur. Primo martyrio dabitur corona de rosis. Secundo, de liliis. Congaudendum est tali, qui in aqua non submergitur, sicut Ionas & filii Israel in mari rubro. Et inter spinas non suffocatur, & in luto non coinquinatur. De secundo, Apostolus 2. Corinth. 8. *Cum esset diues, propter vos egenus factus est.* Exemplum in Balaan de quatuor gladiis De tertio. Matt. 5. *Si quis te percusserit in maxillam &c* Iste est quasi scorpius, qui sub lapide non frangitur.

Item species martyrii sunt { Continentia in iuuentute, Largitas in paupertate, Gaudium in aduersitate.

De primo, Matt. 19 *Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter reg. ca.* De secundo, exemplum in muliere quæ misit duo minuta Marc. 12 De tertio, Actor 5. *Ibant Apostoli gaudentes &c.*

Item species martyrii sunt { Charitas cum litigiosis, Iustitia cum peruersis, Obedientia in contrariis.

De primo, Matt. 5. *Diligite inimicos vestros.* Psal *Cum his qui oderunt pacem &c.* Isti cum sint inter bestias, non dilacerantur sicut Daniel. De secundo, Psal. 17. *Cum sancto sanctus eris.* Sed iste licet picem tangat, non inquinatur: licet in rota sit, non moritur, & hoc mirabile est. De tertio, Gregorius: Obedientia quæ habet aliquid de suo, nulla est.

TRIBVLATIO { Viam ad cælum parat, Lætificat, Coronat.

De primo, Actuum 14. *Per multas tribulationes opor. &c* Exod 13. *De columna ignis in nocte &c.* Item filiis Israel erant aquæ pro muro. De secundo, Iacob. 1. *Omne gaudium existimate fratres &c* gl. *ne indignemini &c.* Actuu 5. *Ibant Apostoli gaud &c.* De tertio Iac. 1. *Beatus vir qui suffert tenta. &c.* Item in Vitis patrum de VII. coronis quas meruit quidam nocte vna Iob 2. *Pellem pro pelle.*

Item tribulatio { Erudit, Vestit, Deum attrahit.

De primo. Esa. 28. *Vexatio dabit intellectum auditui.* De secundo, Apoc. 7. *Isti sunt qui venerunt ex magna trib* De tertio, Psal. *Cum ipso sum in tribulatione.* Sicut cum Susanna Daniel. 13.

Item tribulatio { Probat. Roborat, Refrigerat.

De primo, Tob. 12. *Qui acceptus eras Deo.* Eccles. 27. *Vasa figuli probat fornax* nota de illo in Vitis patrum, qui furi dixit, Ecce oblitus es. De secundo, Apostolus 2. Cor. 12. *Quando enim infirmor, tunc potens sum.* Sicut testa in igne: sic nobilis lapis cum sculpitur, non frangitur. De tertio, Psal. *Transiuimus per ignem & aquam.*

Item tribulatio { A peccato conuertit, Peccata tollit, Pœnam peccati soluit.

De primo, Psal. 31. *Conuersus sum in ærumna &c* De secundo, exemplum in tribus pueris quibus ignis soluit tantum vincula, vnde tribulatio est quasi rosarium, vel scopa, vel pecten tollens immunditiam De tertio, Apocalyp. 21. *Absterget Deus omnem lacry* 3. Reg. 6. *Sonus malleorum non audiebatur in tem.*

Item tribulatio { Stimulat, Humiliat, Glorificat.

De primo, Psal. 82. *Imple facies eo. ig. &c.* Vnde est quasi ventus pellens nauem, & quasi calcar. De secundo, Apostolus 2. Corinth. 12. *Ne magnitudo reuelationem.* Exemplum in marina. De tertio, Roman. 8. *Non sunt condigna passiones huius temp.* id est id quod in præsenti est Greg. Considerato præ. v. f.

Item tribulatio { Consolationem tribuit, Virtutes perficit, Acceptum Deo reddit.

De primo, Psal. 22. *Virga tua, & baculus tuus &c.* Apostolus 2. Corinth. 1. *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* De secundo, Apostolus 2 Corinth. 12. *Virtus in infirmit. perficitur.* De tertio, Tob. 12. *Quia acceptus eras Deo.* Apoc. 3. *Ego quos amo, arg.*

Item

Item tribulatio { Beatum constituit, / Filium Dei ostendit, / In tentatione defendit.

De primo Iob.5. *Beatus homo qui corripitur à Domino.* De secundo, Apostolus Hebr. 12. *Flagellat omnem fi &c.* Exemplum de illo qui fleuit, quia cum Dominus vno anno per infirmitatem non visitauit. De tertio, Osee 2. *Sepiam vias spinis.*

Item tribulatio { Côuiuiũ in cælo pręparat, / Inimicum debilitat, / Charitatem inflammat.

De primo, Matth.20. *Voca operarios &c.* Nota quod canis libenter vult proiici cum carnibus quas comedat De secundo, Eccles. 33. *Virga & onus & cibus asino.* De tertio August. Accendebas nos valide: nota quod paruus ignis extinguitur, sed magnus accenditur vento quidam in Vitis patrum osculabatur cuidam furi manus in morte

Item tribulatio { Paradisum reserat, / Conscientiam seruat, / Virtutes augmentat.

De primo, Actor.7. *Ecce video cælos apertos.* vnde comparatur flammeo gladio. Aug. hic vre, hic seca &c. De secundo, Tob. 3. *Post tempestatem tranquillum facis.* Item Dominus mutauit aquam in vinum. Ioan.2. De tertio, Exod.1. *Quanto magis opprimebant eos, tanto magis crescebant.*

PAVPERTAS meretur { Curam Dei in exilio, (cio, / Iudicãdi potestatẽ in iudi- / Laudem perpetuam in cęlo

De primo, Psal 39. *Mendicus sum & pauper, & Dominus solicitus est mei* sicut pater de filio, magister de discipulo, medicus de infirmo, aduocatus de clientulo, speculator de castro, agricola de agro. De secundo, Iob. 36. *Pauperi iudicium tribuit.* De tertio, Psal. *Pauper & inops lau &c.*

Item pauperes { Orantes exaudiuntur, / Venientes recipiuntur, / Morientes ad patriam reducuntur.

De primo Psal.10. *Desiderium pau. &c.* De secundo, Psal. 93, *Factus est mihi Dominus in refugium.* De tertio, Luc.16. *Factum est vt moreretur mend.*

Item pauperes { Imitatores Christi se esse ostendunt, / Diaboli manũ effugiunt, / Obliuionem Dei non incurrunt.

De primo, Apost. 2. Corinth.8. *Cum esset diues, propter vos egenus &c.* Item Matt.8. *Filius hominis non habet vbi caput reclinet.* De secundo Psalm.9. *Tibi derelictus est pauper tanquam paruulus proiectus à matre.* Psal.26. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me* De tertio, Psalm ibidem: *Quoniam non in fi. ob. er pau.*

Item paupertas { Hominem perfectũ facit, / Beatum ostendit, / Pondus deponit.

De primo, Matt.19. *Si vis perfectus esse, vade &c* De secundo. Matt.5. *Beati pauperes spiritu.* De tertio Luc. 18. *Facilius est camelum transire &c.* Vnde Socrates proiecit thesaurum suum in aquam, dicens: Mergam te, ne mergas me.

Item paupertas { Securum efficit, / Regnum tribuit, / Iudicem lenit.

De primo, Poeta: *Cantabit vacuus coram latrone viator* De secundo, Aug Paupertate comparatur regnum, labore requies, dolore gaudium, ignominia gloria. De tertio Matt. 11. *Venite ad me omnes qui labo. & one. estis* Nota exemplum de stipendiis, quod non dantur libenter his qui prius acceperunt.

HVMILITAS meretur { Dei memoriam, / Spiritussancti gratiam. / Cælestem gloriam.

De primo, Psal.135. *In humilitate nostra memor f. n.* Et secundo, Psal. 103. *Inter medium montium pertransf. aqua* & 1. Petr. 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* De tertio, Prouerb.29 *Humilem spiritu suscip gloria.*

Item humilitas meretur { Spiritussancti inhabitationẽ, / Honorabilem exaltationem, / Ostii cælestis exaltationem.

Primum datur in exilio. Secundum in iudicio. Tertium in cælo. De primo. Esa. 66. *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super hu* Item Cant.2. *Ego flos campi & lil. conual.* De secundo, Luc.14. *Qui se humiliat, exalta.* Item: *Amice, ascende superius.* De tertio, Apoc. 3. *Quia modicam habes virtutem &c.*

Item in humilitate { Præceptum Dei seruatur. / Christus imitatur, / Orationis efficacia habetur.

De primo, Eccl.7. *Humilia valde spiritum tuum* De secundo Matth.11. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde* nota Christus asinum equitauit, Iudæ pedes lauit. De tertio Ecclesiast. 35. *Oratio humiliantis se. &c.*

Item

Item humilitas { Erudit, / Vestit, / Deo iungit.

De primo, Prouerb. 11. *Vbi humilitas, ibi sapientia.* Psalm. 110. *Declaratio sermo tuorum il. & intellectum dat &c.* De secundo Esa. 28 *Pallium breue vtrunque oper.* De tertio, Marci. 10. *Sinite paruulos venire ad me.* Hæc est præcursor charitatis & socia.

Item humilitas { Liberat, / Saluat, / Virtutes seruat.

De primo, Psal 114. *Humiliatus sum, & libe.me.* exemplum de laqueis quos vidit beatus Antonius per totum mundum De secundo, Psal. 17. *Quoniam tu populum hu. sal. fa.* De tertio, Greg. Qui virtutes sine hu. congre. quasi pul. in ven. por. Bern. In veritate didici. vnde ipsa est mater virtutum, & cinis conseruans ignem. Quid autem humiliare debeat, require de miseria vitæ præsentis.

OBEDIENTIA { Christo assimilat, / Victimas superat, / Victoriam parat.

De primo, Apostolus ad Phil 2. *Christus factus est pro nobis obediens.* Imo ei cuncta obediunt Iob. 38. Stellæ vocatæ dixerunt, Assumus. De secundo, 1 Reg 15. *Melior est obedientia* &c. gloss. quia dum alienæ voci hic subditur, nosipsos superamus, quasi diceret propriam carnem mactamus, sed ibi alienam. De tertio, Prouerb. 21. *Vir obediens loquitur victoriam.* quia Adam fuit inobediens, victus est.

Item obedientia { Deo est grata, / Angelis iucunda, / Sibi fructuosa.

De his Bernar. Nihil angelis charius, nihil Deo acceptius, nihil hominibus fructuosius, quam in suscepta conuersatione subsistere.

Item obedientia debet esse { Parata, / Ordinata, / Ardua.

De primo, Bernard. illum optimum obedientiæ dixit &c. Augustin. Verus obediens mandatum non procrastinat, aures parat auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri &c. De secundo, Actuum 5. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* De tertio, Bernard. Ille tuus minister est Domine, qui non intuetur audire quod voluerit, sed velle quod audierit. Talis fuit Abraham Genesis 12. *Egredere de terra.* Item 22. *Tentauit Deus Abraham.*

Item obedientia debet esse { Vniuersalis, / Lætabilis, / Rationabilis.

De primo, dixit beata Virgo ministris in nuptiis Ioan 2. *Omnia quæ dixerit vobis, facite.* De secundo, Psalmista: *Paratus sum, & non sum turbatus.* De tertio, Gregorius: Scito quod propter obedientiam malum nunquã debet fieri, sed bonum quandoque potest intermitti. Iosue 1. *Qui cunctis non obedierit ser.*

Item est obedientia { Sufficiens, / Abundans, / Superabundans.

Prima est, quando obeditur maiori Secũda, quando æquali Tertia, quando minori. De primo, Apostolus ad Hebr. 13 *Obedite præpositis vestris:* post, *Non tantum bonis & modestis. sed etiam discolis,* Apostol. Rom. 13. *Qui potestati contradicit, Dei ordinationi contradicit.* Vnde quia Adam non obediuit suo superi, inobediens ei factum est suum inferius. De secundo, exemplum de duobus fratribus in Vitis patrum, quorum vnus iussit alterum accendere totiens lucernam &c. De tertio, Luc. 2 *Et erat subditus illis.*

TIMOR alius est { Seruilis, / Initialis, / Finalis.

De primo, Eccles 1. *Timor Domini expellit peccatum.* De secundo, Psalm. 111. *Beatus vir qui timet Dominum.* De tertio, Actuum 10. *In veritate comperi &c.*

Item timor { Peccatum pellit, / Beatum ostendit, / Acceptabilem reddit.

De primo, Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.* De secundo, Psal ibid. *Beatus vir qui timet Dominum.* De tertio, Actuum 10. *In veritate comperi &c.*

Item timor { Sapientiam generat, / Mentem roborat, / In fine remunerat.

De primo, Eccles. 1 *Radix sapientiæ est timere Deum.* De secundo, Eccles. 27. *Nisi in timore Domini tenueris te* De tertio, Eccles. 1. *Timenti Deum bene erit in extremis.*

Item timor Domini { Animam ditat, / Peccatum deuitat, / Gratiam conseruat.

De primo, Psal. 33. *Non est inopia timẽtibus eum.* De secundo, Prouerbior. 15. *Timore Do-*

mini declinat omnis à malo. & per consequens à malo pœnæ. vnde Matth. 10. *Nolite timere eum qui cor occi.* De tertio, Ecclesi. 15 *Qui timet Deum faciet bona.*

Item timor Domini { Cor delectat, Negligentiam fugat, Vitam prolongat

De primo, Eccl. 1. *Timor Domini delectabit cor, & dabit gaudium, & lætitiam, long. dierum.* De secundo, Eccl 7. *Qui timet Deum nihil negli.* De tertio, Prou. 10. *Timor Domini apponet dies.*

Item timens Deum { Iustitiam exequitur, Respectum Dei meretur, Fonte vitæ irrigatur.

De primo, Malach. 1. *Si ego Dominus, vbi est ti meus?* De secundo, Esaiç 66. *Ad quem autem respiciam, nisi ad pau & contri. spiritu?* De tertio, Prou. 14. *Timor Domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.*

PAX { Consilium Dei firmat, Pœnam deuitat, Inimicos reconciliat.

De primo. Ioan. 14. *Pacem relinquo vobis.* Hanc non habuit Cain & Ioab De secundo. Apostolus Heb. 12. *Pacem sequimini & sanctimo. sine qua nemo videbit Deum*, August. Qui in pace non fuerit inuentus, abdicatur à Patre, exhęredatur à Filio, & à Spiritusancto alienus efficitur De tertio, Apostolus Roma. 12. *Si esurierit inimicus tuus.* & sequitur. *Hoc enim faciens carbo.* Psal. *Cum his qui oderunt pacem.*

Item est pax { Temporis, Pectoris, Æternitatis.

De primo, Augustinus: Tantum bonum est pax quod etiam in suo contrario quæritur. Genes. 13. *Diuisi sunt alter ab altero.* De secundo, Luc. 2. *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hoc dicitur sabbatum delicatum. De tertio, Esa. 32 *Sedebit populus meus in pulpa.* Hæc in cælo ordinat hierarchias.

Item pacificus { Dei filius ostenditur, Angelis associatur, Christo assimilatur.

De primo, Matth 5. *Beati pacifici, quoniam filij Dei voc.* De secundo, Basilius: homo consortium angelorum merebitur. De tertio patet: quia Christus propter mansuetudinem agno comparatur. Si ieiunas vel vigilas diabolus his non terretur, quia his non vtitur Sed si pacem habeas, expauesce: quia hoc seruas in terris quod ille noluit in cælis

CONTINENTIA alia est { Coniugalis, Vidualis, Virginalis.

De primo, Augustinus loquens de Abraham. O virum factis vtentem viriliter, vxore temperanter, ancilla obtemperanter, nullo intemperanter. De secundo 1. ad Tim. 5. *Quæ vere vidua est & desolata speret in Deo & instet orationibus & obseruationibus nocte & die.* De tertio, Apostolus 2. ad Corinth. 1. *Despondi vos vni viro virginem cast. &c.*

Item virginitas { Mandatum custodit, Decorem tribuit. Hominē beatum ostendit

De primo, Luc. 12. *Sint lumbi vestri præcin.* De secundo, Psal. 44. *Audi filia, & vide &c.* Hæc est arca deaurata intus & foris: hæc est sol inter planetas. De tertio, Matt 5. *Beati mundo corde.*

Item virginitas { Deo locum parat, Pretium de longe portat, Dignitatem angelorum ministrat.

De primo, Cant. 2. *Qui pascitur inter lilia.* De secundo, Prouerb. 31. *Mulierem for. quis inueniet?* De tertio, Eccl. 26 *Non est ponderatio continent is animæ.* Propter hoc erat Aug. dicens: Da quod iubes &c.

Item hæc est hortus qui { Floribus ornatur, Fontibus irrigatur, A iuuenculis inhabitatur

De primo, Can. 2 *Sicut lilium inter spinas.* De secundo, Cant 4. *Fons hortorum.* De tertio, Cant. 2. *Sonet vox tua in aur.*

VIRGINITAS { In cælo se Deo iungit, Canticum nouum instruit Aureolam imponit.

De primo, Sap. 6. *Incorruptio proximū facit esse Deo.* De secundo, Apo. 14 *Et nemo poterat dicere canticum.* De tertio, Cant 4. *veni de libano &c.*

Item { Amissa non recuperatur, Christum in cælo sequitur, In oratione exauditur.

De primo, Hieronym. Cum Deus possit omnia &c. bene ergo custodientibus est flos iste ne marcescat. De secundo, Apocalyp. 14. *Sequuntur agnum quocunque &c.* De tertio, Cantic. 2. *Sonet vox tua in aur. meis.* Vnde de sancta Catharina cantatur, Vox de cælis intonuit.

Item

Item per hanc { Consilium Dei seruatur, Anima pulchre vestitur, A Deo virgo iuuatur.

De primo, Matth. 19. *Sunt eunuchi qui seipsos &c.* De Secundo, Prouerbior. 3. *Purpura & byssus &c.* Psal. 44. *Astitit regina à dext &c.* De tertio, Psalm. 45. *Adiuuabit eam &c.*

Item virgo { Honeste contrahit, Delectabiliter parit, Viriliter diligit.

Primum patet, qui sponsum accipit pulchrum, diuitem, fortem, virtuosum. Secundum patet, quia proles sunt opera bona, de quibus. Psal. *Vt videas filios filiorum tuorum.* id est mercedem quæ sequatur operationem, Can 7 *Vmbilicus tuus crater. to vallatus liliis.* De tertio, nota quod in his nuptiis dos est vita æterna, thalamus cordis munditia, amplexus gratia. Can. 5. *Laua eius sub capite meo.*

MVNDITIA cordis { Beatificat, Vitam præstat, Mentem decorat.

De primo, Matth. 5. *Beati mundo corde.* De secundo, Prouerb 4. *Omni custodia serua cor tuum.* De tertio, Apo. 1. *Precinctum ad mamillas.* Nota cum florent vineæ fugiunt serpentes. decorat ergo sicut flores campum, sicut arbores hortum, sicut carbunculus annulum. Gen. 2. *Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis.*

Item { Domum Deo præparat, Sedem illi collocat, Deum pro sigillo seruat.

De primo, 3. Reg. 7. *Fecit rex Salomon thronum & templum vbi fuit mensa & candelabra* De secundo 3. Reg. 22. *Vidi Dominum sedentem super sol.* Vnde similis est ordini thronorum De tertio, Cantic. 8. *Pone me sicut signaculum super cor tuum.*

Item mentem { Ordinat, Sanat, Irrigat.

Propter primum comparatur claustro Vnde distingue in mente officina. Propter secūdum comparatur theriacæ quæ morsus serpentis & venena curat radicis: immunda vero cogitatio morsus serpentis, & mala radix est. Propter tertium, comparatur fonti. vnde Ezech. 16. *Effundam super vos aquam mundam*, Gen. 2. *Fons egrediebatur de loco vol.*

Item { Hostem interficit, Mortem excludit, Turpia fugit.

De primo, Hieronym. Non est timendus hostis qui &c Gen. 3. Ipsa conteret caput. De secundo Ierem. 9. *Mors intrauit per fenestras.* De tertio, Eccle. 13. *Qui tangit picem &c.* Sed illas cogitationes quas diabolus immittit contra voluntatem hominis, ipse diabolus confiteatur & satisfaciat, & non homo.

Item gratiæ fructum { Producit, Colligit, Custodit.

Propter primum comparatur ficulneæ. Propter secundum, similis est apothecæ. Sed nota, *Vbi est thesaurus tuus, ibi &c.* Matth. 6. Hoc patet in statera: quia illuc ponderat vbi magis grauatur. Propter tertium comparatur castro Luc 10. *Intrauit Iesus in quoddam castellum* Expone tropologice.

Misericordia, siue cōpassio { Vincit sacrificium, Efficit beatum, Pauperum est refugium.

De primo, Osee 6. *Misericordiam volui, & non sacrificium.* De secundo, Matth. 5. *Beati misericordes* De tertio, Psalm 9. *Et factus est Dominus refugium.*

Item { Præceptum naturæ seruat, Charitatem manifestat, Regnum cæli comparat.

De primo, Matt 7. *Quæcunque vultis vt faciat vobis &c.* Apostolus Roman 12. *Gaudete cum gaudentibus &c.* De secundo 1. Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem pati.* Nota sex opera misericordiæ quibus charitas ostenditur. vnde Matt. 25 *Esuriui & dedistis mihi &c.* De tertio, Apostolus 2. ad Timoth. 2. *Si compatimur, & conregnabimus.*

Item { Vocem Christi audit, Martyrem spiritualem facit, Duritiam emollit.

De primo, Canti. 5. *Anima mea liquefacta.* &c. De secundo, Greg. Qui dolorem excipit in aliena necessitate, crucem portat in mente, Apostolus 1. Corin 12. *Si dolet vnum membrorum &c.* De tertio, Ezechiel. 11. *Auferam à vobis cor lapideum.* Vnde comparatur oleo cuius est emollire.

Item { Amicum probat, Vitam prolongat, In iudicio commendat.

De primo, Luc. 10. *Quis horum tibi videtur proximus fuisse illi?* De secundo, Apostolus 1. ad Timoth 4. *Pietas ad omnia valet.* De tertio, Matth. 25. *Esuriui, & dedistis mihi &c.*

Item opera misericordiæ spiritualia sunt { Peccantem corripere, Ignorantem instruere, Delinquenti ignoscere.

De primo, Matt. 18 *Si peccauerit in te frater tuus.* De secundo, Iac. 5. *Qui conuerti fecerit pe.* De tertio, Luc. 6. *Dimitte & dimit. &c* Gregor. Districtio debetur vitiis, compassio naturæ.

Actiua vita meretur { Retributionem, Exultationem, Dei commendationem.

De primo, Matt. 20. *Voca operarios &c.* De secundo, Psalm 125. *Qui seminant in lacrymis* &c. De tertio, Matt 25. *Esuriui, & dedistu mihi &c.*

Item actiua vita { Merita multiplicat, Tentationem declinat, Charitatem propalat.

De primo, Cantic. 7. *Venter tuus sicut aceruus*, Psalm. *Vt videas filios filiorum.* Filii sunt, opera filiorum sunt præmia quæ debentur operibus. De secundo. Hiere. Semper aliquid operis facito, De tertio, 3 Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum neces. pati.* Et de operibus misericordiæ.

Item { meretur beatitudinem, implet Dei ordinationem, Imperat ad contemplationem.

De primo, Psal. *Labores manuum tuarum* &c. De secundo, Genes. 3. *In sudore vultus tui.* De tertio, Gen 32. Quia prius vocatus est Iacob, sed post Israel. Item primo Iacob duxit Liam, post Rachel. Item Beniamin primo vocatus est Bennon. Itam prius sumus viatores quam comprehensores.

Item vita actiua { Meretur exaltationem, Expectat satietatem, Euadit mendacitatem.

De primo, Luc. vlt. *Nonne oportuit Christum pati?* De secundo, Apost. 2 ad Thess. 3. *Qui non laborat, non manducet.* ergo econtra. De tertio, Prou. 20. *Propter frigus piger arare noluit.* Eiusdem 6. *Vade ad for. &c.*

Contemplationis species sunt { Lectio, Meditatio, Oratio.

Primo modo non solum fit contemplatio in libro vitæ vel creatore, sed etiam creaturæ: *quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicit.* Rom. 1 De secundo, Apostolus ad Philip. 3. *Nostra conuersatio in calis est.* Sapien. Stans in terra, scilicet corpore, cælum tangebat, scilicet mente. De tertio, Apostolus ad Philipp. 4. *In omni oratione peti vestra inno.*

Item contemplatio operatur { Vitiorum eiectionem, Virtutum irrigationem, Conscientiæ decorem.

De primo, Augustin. Suaue mihi factum est: &c. De secundo, Esaiæ 58. *Eris quasi hortus irriguus.* Cogitatio enim de Deo quasi canalis est positus ad fontem vitæ. Genes 2. *Fluuius egrediebatur & c* De tertio, Cantic. 1. *Lectulus noster floridus*, Eiusdem 2. *Fulcite me floribus.*

Item contemplatione conuersandũ est in cęlo, vt { Dulcedo hauriatur, (tur Idioma angelicum discaFamiliaritas acquiratur.

De primo, Augustin. Infunde Deo dilectionem tuam. Vnde contemplatiuus quasi apes volat in horto cęlesti supra flores gaudiorum De secundo, Apostolus 1 Corint. 13 *Si linguis hominum loquar.* Sed qui de terra est, de terra loquitur Ioan. 3. De tertio, Apostolus Ephes 2. *Iam non estis hospites*, quasi dicat, etiam hoc prius fuistis. Sed heu quibusdam dicitur: *Amen dico vobis, nescio vos* Matth. 25.

Item contemplatiuus à Deo { Diligitur, Exauditur, Cibatur.

De primo, Cantic. 2. *Ne suscitetis dile. &c.* nam contemplatio somnus est. eiusdem 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat* De secundo, Psal. 36. *Delectare in Domino &c.* De tertio, Eccles 15. *Cibauit illum pane vitæ &c.*

Item contemplatio { Illuminat intellectũ, Accendit affectum, Præparat Deo donum

De primo Eccl. 11. *Dulce lumen & delectabile &c.* vnde scimus quod aquila irreuerberatis oculis intuetur solem, & proprium pullum eiicit qui non idem facit. De secundo, August. Accendebas nos tam valide. De tertio, Prouerbior 11. *Sapientia ædificauit sibi do.*

Item { Temporalia contemnit, Secreta petit, Finiri nescit:

De primo, Psalm. 76. *Renuit consola ani* Bernardus: Delicata est diuina consolatio, ne facile &c. Gregorius: Tanto quisque à superno amore dis. quanto inferius delect. De secundo, Thren. 3. *Sedebit solitarius, & tacebit.* Hoc ideo facit, quia *qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Prouerb. 13. Exemplum in

topazio.

topazio. De tertio, Luc. 10 *Maria optimam partem elegit, &c.*

Item mentem { Eleuat,
Lætificat,
Inebriat.

De primo, Apoc. 12. *Luna sub pedibus eius.* De secundo, Psal. 15. *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, propter hoc lætatum est cor meum.* De tertio Cant. 5. *Comedi fauum, &c.* Aug. Quis mihi det vt ven &c.

Item { Angelicum officium assumit,
Dilectionem ingerit,
Secreta pandit.

De primo patet: quia angeli semper vident faciem Patris, & speculum æternitatis intuentur: sic & iste. Apoc. 4. *Plena oculis ante & retro.* De secundo, Augustinus: Memoria tua super mel dulcis: vnde tales quandoque rapiuntur in iubilum est autē iubilus, gaudium quod pro sui dulcedine vel magnitudine taceri non potest, & tamen propter immensitatem rei non potest exprimi: & sic quatuor de causis vel insinuandam nostram infirmitatem, vel desiderii immensionem, vel rei, quam expectamus immensitatem, vel ad causandam nimiam rei dilationem. De tertio, Apostolus 2 Cor. 12. *scio hominem raptum.* talis in secreto sit loco. Cant. 6. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, *&c.*

Item contemplatiuus gaudium cœli iam inchoat, habens { Dei præsentiam,
Societatem angelicam,
Dotum quandam gloriam.

De primo, 1. Ioan. 4 *Qui manet in charitate, in Deo manet.* sed sicut dicitur, Vbi Papa, ibi Roma: ita potest dici: Vbi Deus, ibi vita æterna Luc 17. *Regnum Dei intra vos est* De secundo, Matth. 18. *Angeli eorum semper vident faciem.* Tertium patet quia iam habet quandã cognitionem dilectionum, claritatem conscientiæ, agilitatem in bono opere. Aug. Ducis me in quandam inconsuetam dulcedinem.

Item inhæret anima Deo per contemplationem. { sicut { Ramus trunco,
Cera sigillo,
Nauis plato.

De primo, Ioan. 5. *Sicut palmes non potest facere fructum à semetipso, nisi manserit in vi* &c. Secundum patet: quia sicut cera recipit imaginem sigilli, sic anima virtutum similitudinem. Apostolus Ephes. 5. *Imitatores Dei estote sicut filij chariss.* De tertio, Psal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est:* quia in procellis tribulationum non mouetur animus in Deo fixus, vnde cum Diabolus læsisset Iob in corpore, rebus, & pueris, anima non metuit, quia illam in cœlo fixit, vbi diabolus non habet agere.

Perseuerantia { Viam rectam custodit,
Maledictionem euadit,
Opera ad perfectionē perducit

De primo, 2 Pet. 2. *Melius est viam veritatis non agnoscere.* De secundo, Heb 6 *Terra sæpe venientem super se bibens imbrem.* Sic Paulus euasit quod Iudas incurrit. De tertio illud Philosophi: Cuius finis bonus est, ipsum totum bonum: *Hic homo cœpit ædificare,* Luc. 14. Item vna manus ædificans.

Item { Saluat,
Coronat,
Damnationem declinat.

De primo, Matth. 10. *Qui perseuerauerit vsque in finem.* Nota in vespere laudatur serenitas. De secundo, Apocal. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem.* Apostolus 2. Timoth. 2. *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certa* De tertio, nota exemplum Dan. 2. vbi statua quæ incœpit ab aureo capite consummata est in fictili, & contrita est per lapidem præcisum de monte sine manibus.

Item { Animam vestit,
Ianuam cœli aperit,
Instabilitatem contemnit.

De primo, nota quod hæc est tunica talaris qua filii regum indui solebant. De secundo, Lucæ 11. *Si perseuerauerit pulsans,* &c. De tertio, Thren. 1, *Peccatum peccauit Ierusalem.* Nota exemplum in Vitis Patrum, de dæmone qui gloriabatur quod intra 40 annos deiecit vnum monachum.

Item { Christum imitatur,
Claritate remuneratur,
Laude digna monstratur.

De primo, Ioan 13. *Cum dilexerit suos vsque in fin. dilexit eos.* vnde dum clamarent Iudæi, Mat. 27. *Si rex Israel est descendat de cruce,* perseuerauit pendens. De secundo, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi stellam matut.* De tertio, Gregor. Lauda nauigantis felicitatem, cum venerit ad portum: lauda ducis virtutem, cum peruenerit ad triumphum.

Item { Brauium percipit,
Acceptum Deo reddit,
Virtutes ad maturitatem ducit.

De primo, Apost. 1. Cor. 9. *Omnes quidem currunt: sed vnus,* id est, perseuerās, *accipit brauium.* De secundo, Leu. 22. Hostia sine cauda nō

offertur, imo ouis sine cauda monstruosa res nõ esset. De tertio, nota si fons irrigans hortum deficeret, herbæ perirent. Propter ista Psal. 72. dicit. *Mihi adhærere Deo bonum est.*

Item { Amicum Dei verum ostendit, Insidias diaboli non metuit, Stultitiam expellit.

De primo, Eccl 6 *Est amicus socius mensæ, & non permanet.* Item Prou. 17. *Omni tempore dili qui amicus est.* sic non fuit Petrus, dicens Luc. 22. *Non noui illum.* Sed nota quod turpius eiicitur quam non admittitur hospes. Aug Peccatum est spreto incommutabili bono &c Gen. 3. *Insidiaberis calc. eius, & ipsa conteret caput tuum.* Sciendum, quod diabolus interdum suadet bonum homini instabili, vt per residuũ grauius peccet vnde facit illud Gen. 19. *Noli respicere retro,* &c. De tertio, 2 Pet. 2. *Canis reuersus ad vomitum,* &c. Item stultus esset qui agrum bene seminaret, & non meteret, vel thesaurum diu collectum dispergeret, vel clypeum in fine certaminis proiiceret.

Verbum Dei { Mundat, Illuminat, Cibat.

De primo, Ioan. *Iam vos mundi estis.* De secundo, Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum* Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, &c.* De tertio, Matth. 4. *Non in solo pane viuit homo,* &c. Cant. 2. *Qui pascitur inter li.* &c.

Item { Sanat, Irrigat, Dulcorat.

De primo, Sap. 16. *Neq; herba, neq; malagma* &c Psal. 106. *Misit verbum suum, & sa. eos.* De secundo, Gen 2. *Fons egred. de loco, &c.* De tertio, Apoc. 10. *Comedit librum.* Psal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.*

Item { Ad bonum incitat, Tentationes mitigat, Dæmones fugat.

De primo, Eccl. 12. *Verba sapientium sicut stimuli.* De secundo, Psal. 106. *Dixit, & stetit spiritus procellarum.* vnde comparatur verbum Dei incantatoribus serpentum. De tertio, Marc. 16 *In nomine meo dæmonia eijci.*

Item { Iustificat, Beatificat, Confortat.

De primo, Iac. 1. *Non auditores tantum.* De secundo, Luc. 11. *Beati qui audiunt verbũ Dei,*

De tertio Ps. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt.*

Item { Vias demonstrat, Mentem penetrat, Deum homini reconciliat.

De primo, Matth. 2. *Stellam quam viderant Magi in Oriente,* &c. De secundo, Ezech 3. *Qui audit scil. foris, audiat intus.* Apostolus Hebr. 4. *Viuus est sermo Dei & efficax,* &c. De tertio, Prou. 21 *Qui obturat aurem suam.* Similiter exponit illud Esa 20 *Manda remanda,* &c.

Item { Mortuos viuificat, Filios Dei generat, Mala extirpat.

De primo, Ioann. 5. *Venit hora & nunc est.* Psalm. 67. *Dabit voci suæ vocem virtutis* gloss. suscitandi mortuos. Sed hoc erit in die iudicii. De secundo, Iac. 1. *Genuit nos verbo veritatis.* Nota tria habent virtutem, sc herbæ, lapides & verba. De tertio Ier. 1 *Ecce constitui te,* &c.

Item { Conuertit, Erudit, Præmunit.

De primo, Psal 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas,* &c De secundo, Psal ibid. *Testimonium Domini fidele, sapie. præst. nos,* &c. De tertio, Ezech 3 *Speculatorem dedi te,* &c.

Item { Vitia necat, Gratiam initiat, Affectum inflammat.

De primo, Apost Ephes. 6. *Gladium spiritus quod est verbum,* &c. Apoc. 1. *Ex ore eius ex vtraq; parte acutus.* Propter secundum comparatur semini, quod est initium fructuum. Lucæ 8. *Semen est verbum Dei,* &c. De tertio, Lucæ 24 *Nonne cor nostrum,* &c. Act. 2. *Apparuerunt illis dispertitæ linguæ.*

Item { Animum emollit, De peccato extrahit, Omnia bona adducit.

De primo, Cant. 5. *Anima mea liquefacta est.* Ier. 23 *Nonne verba mea quasi malleus,* &c. De secundo. Luc. 5. *In verbo autem tuo laxa.* &c. De tertio. Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

Item generat { Admirationem, Correctionem, Cognitionem.

De primo, Psal. 118. *Mirabilia testimonia tua Domine, ideo scru.* &c. De secundo, Psal. ibid. *In quo corrigit ado viam suam?* De tertio, Iac. 1. *Qui auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur.* Psalm. ibid. *Tunc non confundar cum perspe.* &c.

Prælatus debet habere ætatem, vt per hoc { Christo conformetur, / Maledictio declinetur, / Grex viriliter custodiatur.

De primo, Luc. 3. *Et ipse Iesus erat annorum* 30. De secũdo, Eccl. 40. *Væ terræ cuius rex puer est.* De tertio, Iud. 8. *Iuxta ætatem robur est hominis.* Sed heu hodie committitur cura animarum homini cui non committeretur cura porcorum vel pomorum. Item: *Quomodo arcebit puer lupum à grege?* &c.

Item solicitus sit { Ne de illo querimon. moueatur, / Vt Christi patrimon. deseruiatur, / Ne velut infidelis condemnetur.

De primo, Eccl. 41. *De patre impio conquerentur filij.* Sed Dominus fecit sententiam Gen. 41 *Non videbitis faciem meam donec adduc. fratrem vestrum minimum.* De secundo, Bern. lucrantur cantando, reddent flendo. De tertio, Apost. 1 ad Tim 5. *Qui suorum, maxime domesticorum curam non habet*, &c. Sed hodie maxima cura est de lana & lacte: sicut diciturEzech. 34. minima de animabus.

Item solicitus sit { In sui ordinis executione, / In subditorum cognitione, / In vitiorum extirpatione.

De primo, nota quod magis iam student in schaco, quam in antiphonario. Vnde officium vel ex toto negligunt, vel differunt, vel more fœminæ faciunt, aut malo modo. De secundo, Prou. 27. *Diligenter cognosce vultum pecoris tui.* De tertio, Ier. 1. *Ecce constitui te super gentes, & regnum vt euellas.* Sed magis laborant in euacuandis bursis quam peccatis. Item semper sit solicitus qualiter respondeat Deo in die iudicii facienti has quæstiones.

Quæstiones { Quomodo intrasti, / Quomodo vixisti, / Quomodo rexisti, / Quomodo expendisti.

De primo, Ioan. 10 *Qui non intrat per ostium* &c. De secundo, 1. Mach 6. *Refulsit sol in clypeos aureos* Debet autem vita prælati quasi regula esse subditi: sed modo incorrecta, & furati sunt eam sicut Achior. De tertio, Prou 6. *Fili si spoponderis pro amico tuo*, &c. Item Esa. 62 *Super muros tuos Ierusalem consti. custo. die & nocte.*

Sic ergo præsit vt prosit. De quarto, exemplum in filio prodigo.

Continens sit prælatus, { Vt in hoc mandatum Dei seruetur, / Ne pœna incurratur, / Ne irreuerenter Christus tractetur.

De primo, Luc. 12 *Sint lumbi*, &c. De secundo, exemplum in Oza, qui tangens arcam, percussus est 2. Regum 6. Psalm 22 *Fiat mensa eorum*, &c. De tertio, Esaiæ 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini*, in huius signum albam induunt.

Item hæc continentia { In lege præfiguratur, / In scripturis commendatur, / A Domino remuneratur.

De primo, exemplum Exod 12. vbi comedentes agnum renes accingebant. Item sacerdos ministraturus vtebatur femoralibus. Exod. 28. De tertio, Cant. 3. Lectulum Salomonis ambiunt.

Constans sit { Bonos defendendo, / Malos puniendo, / Tentationes vitando.

De primo, Ioan. 10. *Bonus pastor animam suam*, &c. Gloss. super illud 2. ad Cor. 11. Dimissus sum in sporta per murum, dicit quod quando persona quæritur, fugere potest prælatus. Sed quando commune bonum periclitatur, tũc non debet fugere: sed animam ponere De secundo, Gen. 1. *Vt præsit in volatilibus*, id est superbis, *& piscibus*, id est luxuriosis, *& bestiis*, id est auaris. Nam subditi inquantum boni sunt, similes sunt prælatis De tertio, Ezech. 3. *Vt adamantem posui te.*

Item constans sit { Iustitiæ rectitudine, / Fortitudinis magnitudine, / Perseuerantiæ longanimitate.

De primo, Greg. Misericordia & iustitia multum destruuntur si vna sine altera teneatur. vnde gigas non est occidẽdus cum acu, & pulex cum securi. De tertio, Greg. non hunc prospera eleuent, nec aduersa perturbent. vnde mulier non suscipit characterem ordinum. De tertio, dicit Bernar quod noui sacerdotes primo anno sunt angeli, secundo homines, tertio dæmones, vnde comparantur statuæ, Dan. 2. quæ caput habuit aureum, tandem terminabatur in fictili. sed stola datur eis in signum perseuerantiæ.

BONA vita prælati { Affectum subditorum inflammat, / Exemplo intellectum illuminat, / Scandalum infirmorũ declinat.

De pri-

De primo, Luc. 12. *Lucerna ardentes in man.* Sed heu sol conuertitur in tenebras & lun. in sc. Item secundum notatur in acolitatu. Item superiora per influxum virtutis suæ regunt inferiora. Tertium patet: quia dolente capite, dolēt omnia membra, & sequitur: *Quis scandalizat vnum, &c.*

Item per bonam vitam { Subditos sanctitate præcellat, Alios curans se non negligat, Maledictionem euadat.

De primo, 2. Regum 4. *Saul ab humero sur.* Greg. Tantum eminere debet prælatus subditis, quantum gregem præcedere solet vita pastoris. De secundo, Apost. 1. ad Cor. 9. *Castigo corpus meum.* Vnde portat superhumerale. De tertio, Matth. 23 *Væ qui decimatis mentham, & prætermittitis, &c.*

Item prælatus { Virtute decoretur, Doctrinæ propriæ conformetur, Laudabilis comprobetur.

De primo, Psalm. 131. *Sacerdotes tui induantur iusti.* De secundo, Esa 1 *Super mon excel. &c.* Gen. 27. *Vox quidem vox Iacob est.* Matth. 23. *Super cathedram Moysi.* De tertio, 1 Petr. 2. *Vos estis genus electum, reg. sacerdot* Sed hæc omnia modo possunt legi per contrarium.

Item sint bonæ vitæ ppter { Efficaciam prædicationis, Euasionem diuinæ correptionis, Honorem sacerdotalis dignitatis

De primo, Aggæi 1. *Factum est verbum Domini, &c.* vnde Gallus cantans, primo alis percutit se. De secundo, Ier. 11. *Quid est quod dilectus meus in domo, &c.* De tertio, Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem.* Item datum est eis quod non angelis: scilic. consecrare corpus Christi. Item corona traditur eis in signum regalis dignitatis.

Item sit bonæ vitæ, ne { Famam perdat, Exemplo corrumpat, Indignus prælaturam teneat.

De primo, Apost. 1. Cor 4. *Sic nos existimet homo.* vnde consecratur chrisma in quo ponitur balsamus. De secūdo, Ose. 5. *Facti estis laqueus venationi siue speculationi.* vnde comparatur gladio versatili quo clauditur paradisus, Gen. 3. quia nec ipsi intrant, nec alios sinunt intrare. Matth. 24. De tertio, Psal. 23. *Quis ascendet in montem Domini?*

Item viuat { Sobrie sibi, Iuste proximo, Pie Deo.

De primo, Apostolus ad Timoth. 3. *Oportet episcopum irreprehensibilem esse.* Sed incrassatus est, dilatus: vnde potest dici prælatus quasi præ aliis latus: scilicet in crassitudine & in vitiis. Nā modo aliqui plus terunt tabernas quam ecclesias, & diem expendunt in ebrietate, & noctem in luxuria. De secundo, Prou 21. *Pondus & pondus, &c.* De tertio, legitur Num. 18. quod Leuitæ non habebāt hæreditatem inter tribus, quia pars illorum Deus. Sed modo prælati possunt dici prælati: & ministri Christi sunt, sed seruiūt antichristo.

CONTEMPLATIVVS sit prælatus per { Studii lectionem, Sanctam meditationem, Deuotam orationem.

De primo, Apocal 10. *Comedi librum, &c.* Item animal quod non ruminat, immundum est. Leuit. 10. De secundo, Apostolus ad Philip. 3. *Nostra conuersatio in cœlis est.* Quare vt hauriret in contemplatione quod effunderet in prędicatione, dico vobis cum fiducia quod vos qui claues Petri geritis, & clauos Christi non respicitis, dæmonium incurretis. De tertio, Ecclesiast. 44. *In tempore iracundiæ factus est reconciliatio.*

SCIENTIAM prælatus habeat { Ianuam cœli aperiat, Fidem defendere sciat, Sibi commissos puniat.

De primo, Matth. 16 *Tibi dabo claues regni cœlorum*, sed istas modo resignauerūt & assumpserunt claues mortis & inferni: quia nec ipsi cœlum intrant, nec alios intrare permittunt. De secundo, 1. Pet. 2. *Vt sciant rationem reddere omni poscenti de ea quæ in vobis est spe.* Malach. 2. *Legem requirent de ore eius.* Quia officium eorum esset ad eam scire, respondere, & scire Articulos fidei implicite & explicite. De tertio, Luc. 6. *Si cæcus cæcum ducit.* Talis facit sicut medicus impius qui cauterizat cornua.

Item scientia prælati { Fulgore clarificat, Maledictionem declinat, Salubriter fructificat.

De primo, nota quod clarificat in futuro per gloriam. Danielis 12. *Qui docti fuerint.* In præsenti per gratiam. Exod. 28. *Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem quæ erunt in pectore Aaron.* Deuteron. 27 *Maledictus qui errare fecerit cæcum in via. Et dicet omnis populus, amen.* Sint ergo prælati animalia plena oculis, non loculis. De tertio, Psalm. 1. *Erit tanquam lignum quod plantatum est.* Sapient. 8 *Venerunt mihi omnia bona, &c.* sed econtra dicitur de ignorantia, *Quia tu scientiam repuli.* Osee 4.

PRÆDICATOR debet esse prælatus { Ne pro subditis damnetur, Vt incautus præmuniatur, Vt iussio diu na seruetur.

De primo, Exod. 28. Tintinnabula audiri debent Aaron ingrediente ad ministerium in sancta sanctorum. Greg. Sunt nonnulli qui magni videri volunt: & tamen magni non sunt. De secundo, nota quod tubis vtebantur & in bellis, conuiuiis, & tabernaculorũ eleuatione. De tertio, Ioan. 21. *Pasce oues meas.*

Item doceat { Verbo prædicationis, Exemplo bonæ operationis, Fama sanctæ opinionis.

De primo, 2. ad Timoth 4. *Prædica verbum, insta* &c. Item Ioan. 21 *Pasce oues meas*. De secundo, Ioan 1. *Ego vox clamantis in deserto*. Et hoc ne vna manus sit ædificans, alia destruens, Bern. Multi sunt catholici prædicando qui hæretici sunt operando: & tanto grauiores sunt quanto præualent opera. Iob 19 *Arcus meus in manu mea*. Vnde os Prophetæ calculo nudabatur. Esa. 6. De tertio, 1. ad Cor. 4 *Sic nos existimet homo*. sed heu dispensatores modo sunt dissipatores.

Item prælatus prædicando { Affectum subditorum irrigat, Intellectum illuminat, Fidelem se demonstrat.

De primo, Genes. 2 sed ipsi sunt canales quo aqua fontis egrediens de loco voluitur, transit, & vacuus tandem remanet, & lixiuia alios lauans ipsa sordidatur. De secundo, Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, sed modo prælati comparantur faci, quæ lucens hominibus seipsam consumit. De tertio, Matth. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens*, &c.

Benignitas & misericordia prælati { Bonitati diuinæ se conformat, Seueritatem iudicii declinat, Humilitatis indicia demonstrat.

De primo, Chrys. Si Dominus largus, &c. Item Deus semper punit citra condignum. Cõfitemur enim in tribus personis, potentiam, sapientiam, bonitatem, quæ signantur per tria quæ fuerunt in arca. De secundo, Iac. 2 *Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam*; sit ergo flos per pietatem, non rhamnus. De tertio, Matth. 7. *Quid vides festucam in oculo fratris tui, Non ergo camelum glutiat, & culicem excol.* Ibidem 23. Sic fecit Dauid cum dixit ad Angelum percutientem. *Vertatur obsecro manus*, &c. 2. Reg. 24. Gregorius: Quare Dominus Petrum negantem cadere permisit? scil. vt sua culpa disceret qualiter aliis misereri debuisset.

Item mansuetus sit prælatus { Per misericordiæ compassionem, Per patientiæ lenitatem, Correctionis moderationem.

De primo, Ier. 9. *Quis dabit capiti meo*, &c. Apostolus ad Rom. 12. *Flete cum flentibus*, &c. Sed sic non sunt modo: quia pastores mutati sunt in tonsores, imo excoriatores. De secundo, 2. Reg. 3. *Quasi tenerrimus ligni vermiculus*, ex eis manus inunguntur in consecratione. De tertio, nota quod stultus esset qui persequeretur pulicem cum securi, Matth 13. *Imponunt onera*, &c. sed non quod in subcinando strictior pars ad propriũ subiectum cõuertitur.

AMBITIONEM dignitatum fugiat propter { Christi conformitatem, Pœnarum declinationem, Humilitatis probationem.

De primo, exemplum in Christo qui fuit raptus in regem. Ioan. 6. sed econuerso rhamnus ingessit se prælationi lignorum cæterorum. Iudic. 9. Item inclinato capite quasi fugit titulum vbi scriptum fuit, *Rex Iudæorum*. Ioan. 19. De secundo, Luc. 14. *Ne forte veniat qui te inuita. & incip. cum rub. nouiss. locum tenere*. Item Num 16. Dathan & Abiron absorpti sunt, Giezi leprosus factus est 4. Reg. 5. De tertio, Apost. ad Heb. 5 *Nemo assumat sibi hono*. &c. Item Ier. 1. *A, a, a, Domine Deus, nescio loqui*, Matth. 23. Amant primos recubitus.

Vnico beneficio sit contentus, vt { Ordinatio Apost. seruetur, Res figuræ conformetur, Stultitia declinetur.

De primo, Apostolus 2. ad Timoth. 3. *Vnius vxoris virum*, Psalm. 77. *Vnam petij à Domino, hanc requir. &c.* Cant. 6. *Vna est columba mea*. De secundo, Genes. 6. *In vno cubito consummabis eam*: scil. arcam. Tertium patet: quia stultus est qui vni Ecclesiæ regendæ non sufficit, quod se de pluribus intromittit. Item, quia ad impossibilia se obligat, quia in vtraque Ecclesia debet horas dicere, missas celebrare, & onus importabile sibi est impositum.

SIMONIACE non intret, ne { Lepra inquinetur, Perditione damnetur, Cœlo priuetur.

De primo, exemplum in Giezi 4 Reg. 5. De secundo, Act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem*. De tertio, Matth. 21. *Christus eiecit ementes & vendentes*.

Item simonia { Maledictionem inducit,
Fures discernit,
Iussa diuina contemnit.

De primo, Amos 6. *Væ qui ingredimini pompatice in domum Domini.* Item Mich. 3. *Væ qui ædificatis Sion in sanguini.* De secundo, Ioa. 10. *Qui non intrat per ostium*, &c. De tertio, Matth. 11. *Gratis accepistis, gratis date.*

DOTES animæ erunt { Cognitio primæ veritatis,
Dilectio summæ bonitatis,
Fruitio diuinæ maiestatis.

De primo, Esa. 60. *Tunc videbis, & afflues*, &c Matth. 5. *Beati mundo corde*, &c. Ioann. 17. *Hæc est vita æterna*, &c. De secundo, Esa. 31. *Cuius ignis in Sion*, &c. Gen. 6. Arca linita fuit bitumine. Item propter charitatem, quod proprium est singulorum, commune est omnium. De tertio, Ans. Anteueniat oro tempus. Item nota circa primam, dicentur animæ scil. cognitionum, quod illa visio cognitio erit matutina, vespertina, meridiana. Prima in verbo. Secunda in proprio genere Tertia, in aperta Dei visione. De primo, Gen. 1. *Factum est vespere & mane*, &c. Nam sicut modo creaturæ sunt speculum creatoris: sic erunt tunc econuerso. De secundo, Gregor. Quid est quod non videt, qui videt omnia? Bernardus: Fili, ad scholas propera. De tertio, Augustinus: Videbimus tuæ maiestatis, &c. Esaiæ 33. *Videbunt oculi tui regem in decore suo.*

DOTES corporis erunt { Claritatis pulchritudo,
Agilitatis promptitudo,
Subtilitatis aptitudo,
Impassibilitatis fortitudo.

De primo, Matth. 13. *Fulgebunt iusti*, &c. Ps. 102. *Renouabitur vt aquilæ*, &c Nota quod pulchritudo Absalonis est ibi fœditas. De secundo Esa. 40. *Assument pennas vt aquilæ.* Aug. Protinus vbi voluerit spiritus, &c. Nota quod agilitas Azaelis esset ibi claudicatio. De tertio, Sap. 3. *Tanquam scintillæ in* &c. Ioan 10 *Intrauit Iesus ianuis clausis* Exemplum de sole qui vitrum transit. De quarto, Esa. 25. *Præcipitabit mortem in sempiternum.* Nota quod fortitudo Samsonis esset ibi infirmitas, Moysi sanitas esset ibi vilitas, Saulis strenuitas esset ibi debilitas, Dauid & Ionathæ amicitia ibi esset peruersitas, Absalonis formositas ibi esset deformitas, Salomonis sapientia ibi esset stoliditas, Assueri diuitiæ ibi essent mendicitas, Augusti libertas ibi esset illibertas.

In vita æterna erit { Affluentia diuitiarum,
Influentia deliciarum,
Confluentia bonorum.

De primo, Gen. 15. *Ego ero merces tua magna nimis.* De secundo, Leuit. 20. *Dabo tibi terram fluentem lacte & melle.* De tertio, Psal. 8. *Gloria & honore coro*. Esa. 61. *Vt darem eis coronam pro cinere.*

Item ibi erit Deus { Speculum visui,
Cithara auditui,
Mel gustui,
Flos tactui,
Balsamus olfactui.

De primo, Sap. 7. *Candor lucis æternæ, speculum sine macula.* De secundo, Esa 16 *Venter meus quasi cithara.* Item exemplum de cithara eremitæ. De tertio, Eccl. 24. *Spiritus meus super mel dulce* Psal. 30. *Quam magna multi. dulce. tua* Aug. Ducis me in quandam dulce. De tertio, Cant. 2. *Ego flos campi*, &c. De quinto, Eccl. 24. *Sicut cinnamomum & balsamum arom.* &c.

Item ibi erit gloria sine { Contrarii permistione,
Finis terminatione,
Fastidii abominatione.

De primo, Esa. 1. *Excoquam ad purum*, &c. De secundo, Sap 5. *Iusti autem in perpetuum*, &c. Nota quod vita Mathusalem esset ibi mors. De tertio, Ecclesi. 24 *Qui edunt me, adhuc esurient.*

Item ibi gaudebimus } de { Periculorum euasione,
Mansionum ordinatione,
Felicitatis communitate.

De primo, Psal. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo.* De secundo, ibi, Locabuntur omnes secundum ordinem primogenituræ. De tertio, Aug. Bonum singulorum erit omnium, & quod quisque non habet in se, habebit in alio.

Item ibi erit { Conuiuium iocunditatis,
Pax tranquillitatis,
Facultas libertatis.

De primo, exemplum in conuiuio Assueri. Esth. 1. Bernar. Angelorum & hominum vnum conuiuium. Item actor seruitor. De secundo, Esa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine.* De tertio, Cessabit omnis prælatio.

Item ibi erit { Gaudium in corde,
Melos in ore,
Redolentia in corpore.

De primo, Esa. 9. *Lætabuntur coram te sicut*, &c. De secundo, Esa. 51. *Gaudium & lætitia audietur in ea* Exemplum de auicula quæ 300.

annis

annis cantauit. De tertio, Eccl. 24. *Sicut cinnamomum*, &c.

Item gaudebimus { Supra, de diuina consolatione, Infra, de loci amœnitate, Iuxta, de amicabili societate,

De primo, Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lachrymam*, &c. De secundo, Apoc. 21. *Platea & muri eius*, &c. De tertio, Bernar. Angelorum & hominum vnum erit conuiuium. Item de corporis & animæ glorificatione, Esa 35. *Fugiet dolor & gemitus*, &c. Luc. 6. *Mensuram bonam & confertam.*

Item ibi erit { Amœnitas vernalis, Lux æstiualis, Vbertas autumnalis, Quies hyemalis.

De primo, Ansel. O immarcessibilis decor. Ibi igitur rosæ, lilia, & violæ. De secundo, Apoc. 2. *Ciuitas illa non eget sole & luna*. De tertio, Ps. 143 *Promptuaria eorum plena*, &c. De quarto, Esa 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine*, &c. Idẽ. *Sedebit vnusquisq; sub ficu sua* Mich 4.

Item implebitur { Rationalis sapientiæ illustratione, Concupiscibilis desiderabiliũ adoptione, Irascibilis triumphi decoratione.

De primo, Bern. Fili ad scholas propera, &c. De secundo, Psal. 102. *Qui replet in bonis desiderium*, &c. De tertio, de Dauid de quo cantabant 1. Reg. 29. *Et Dauid decem millia in millibus suis.*

GENERALITER omne peccatum fugiendum est, quia { Dæmonibus placet, Deo displicet, Homini nocet.

Primum patet per hoc quod diabolus semper homines tentat, vt in peccata præcipitet. Greg. Nihil se fecisse æstimat cum animas non sauciat. Idem. Assidua tentatione diabolus tentat vt saltem tædio vincat. Secundum patet per hoc quod Deus semper est paratus peccata destruere, sicut dicit Eze. 18. *Quacunq; hora peccator ingemuerit*, &c. Itẽ patet per hoc quod nullum tantum amat quem non pro peccato mortali damnaret si id faceret. Item per hoc quod filium tradidit, vt peccata destrueret, & similiter matrem pati permisit, sicut dicitur Luc 2. *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* De tertio, Greg. Quidquid patimur, peccata nostra meruerunt. Nota peccatum mortale est contemptus Dei, fuga angeli, odium sanctorum, clausura regni Dei, perditio virtutum, obtenebratio animæ conformitas satanæ, meritum gehennę. Veniale peccatum est, distractio sensuum, impedimẽtum feruoris charitatis, obstaculum diuinæ consolationis, via peccati mortalis, dilatio futuræ retributionis.

Item peccatum fugiendum est, quia { Benignitatem furibundam reddit, Angelum custodiæ ab homine repellit, Corpus & animam occidit.

De primo, Psal. 6. *Domine, ne in furore tuo arguas me*, &c De secundo. Exemplum in Vitis Patrum: quod quando loquebatur mala, dæmones in specie porcorum volutabant, se corã illis gaudentes, & angeli à longe stabant. De tertio, exemplum 1. Reg. 31. De Saul qui occidit se gladio proprio: sic quilibet peccato proprio. Item peccatum etiam occidit quasi venenum. Item quasi serpens. Item quasi sagitta diaboli.

Item peccatum fugiendum est, quia { Mala præterita reuocat Vitam temporalem breuiat, A Deo elongat.

De primo, Matth. 18. *Serue nequam, omne debitum*, &c. De secundo, Psal. 54. *Viri sanguinum & dolosi*, &c, Exemplum in Sodomis, in Dathan & Abiron in mari Rubro, in Adam & Eua. De tertio, exemplum in filio prodigo *qui abijt in regionem longinquam diss.* Luc. 15.

Item peccatum { Excœcat rationabilem, Excœcat concupiscibilem, Debilitat irascibilem.

De primo, exemplum Tob. 2. De secundo, Ps. 142. *Anima mea sicut terra sine aqua*, &c. vnde tales æterno incẽdio præparantur De tertio, exemplum in Samsone qui post abscisionẽ crinium, id est, donorum Spiritus sancti, non potuit aduersariis resistere. Iud. 16.

Item peccatum fugiendum est, quia { In naturalibus vulnerat Gratuitis spoliat, Maculando deturpat.

De primo, Esa. 1. *A planta pedis vsq; ad verticem capi.* Thren 4. *Quomodo obscuratum est aurum.*

Item peccatum { Hominem captiuat, Conscientiam amaricat, Premendo grauat.

De primo, Psalm. *Educ de carc.* &c. Idem: *Anima nostra erepta est*, &c. Peccatum autem ligat omnia membra, vt ad Christi obsequium sint inhabilia. De secundo, Ierem 2. *Vide quam malum & amarum est dereliquisse te*, &c. Psal 51. *Conuersus sum in ærum*, &c. Esa 66 *Vermis*

uorum non morietur. De tertio, Psalm. 37. *Sicut onus graue grauata. &c.* nota quod omnes mõtes non possent hominem premere tam profunde sicut vnum mortale peccatum. Est enim mortale peccatum sicut lapis suspensus in collo canis qui submergi debet. Et sicut canis primo sentit ponderositatem lapidis quando de manu proiicitur: sic anima primo sentit grauitatem peccati cum exierit de corpore.

Item peccatum { Apostasiam inducit, / Insensibilem reddit, / Ad plura peccata trahit.

De primo, exemplum in filio prodigo qui abiit Luc. 15. Facit autem peccator contra illud promissum baptismale. Abrenuntio Satanæ, &c. & quia talis non soluit Deo promissionem suam: nec Deus soluet ei suam. De secundo, Psalm. 13. *Aures habent & non aud.* Satis insensibilis est qui non audit tonitruum prædicationis, & tubæ nouissimæ, & clamoris Christi in cruce. Item qui iacens in igne concupiscentiarum mundi non sentit. Item qui captiuus tenetur, & quotidie moritur, non sentit. De tertio, Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non di. &c. & hoc ideo est quia per peccatum iste efficitur minus potens resistere, quia naturalia vulnerantur: & armis suis, id est, virtutibus spoliatus adiutorem suum amisit.

Item peccatum { Deum damnificat. / Angelum defraudat, / Hominem contristat,

Primum patet: quia animam aufert quam proprio sanguine redemit, & Deum de domo propria expellit. Secundum patet: quia angelus fraudatur illo gaudio, quod de gloria istius habiturus esset, sicut dicit August. quod vnusquisque tantum ibi gaudet de bono alterius, sicut si esset in seipso. De tertio, nota quod peccatum istius nocet hominibus in mundo per vnius adiutoris amissionem. Ecclesia enim est, *vt castrorum acies ordinata.* Can. 6. Item nocet his qui sunt in purgatorio per suffragiorum diminutionem. Item illis qui sunt in inferno per ignis augmentationem: quia non minus ardet, qui cum multis ardet: imo plus, quia materia igni augmentatur.

Item peccatum { In præterito de paradiso expulit, / In præsenti omnia mala inducit, / In futuro iudicio hominem confundit.

De primo patet, Genes. 3. De secundo, Greg. Quidquid patimur, peccata nostra merue. Igitur si odimus illum qui interficit patrem nostrum, magis est odiendum peccatum, quod mortalitatem inducit, & omnes parentes nostros interfecit Genes. 2 *Quacunq; hora comede. morie.* imo Christum occidit peccatum. Vnde 1. Pet. 2. *Qui peccata nostra pertulit in corpore.* scil. super. De tertio, Apost. Heb. 4. *Omnia nuda & aperta sunt.* Dan. 7. *Antiquus dierum sedit.*

GVLA fugienda est } quia { Deiicit. / Idololatriam inducit, / Spiritualia bona contemnit.

De primo, exemplum in Adam qui propter cibum vetitum deiectus est de paradiso. Genes. 3. De secundo, Exod. 32. *Sedit populus mandu.* &c. Apost. Phil. 3. *Quorum Deus venter est.* De tertio, exemplum in Esau Gen 25.

Item Gula { Diabolo domum præparat, / Spiritum grauat, / Seruum contra se armat.

De primo, Math 8. *Mitte nos in porcos* Item exemplum in dialogo de illa quæ comedit dæmonem in lactuca De secundo, Luc. 21 *Videte ne grauentur corda vestra crapu. & ebri.* De tertio, Prou. 29 *Qui delicate nutrit seruum suum.* Eccl 33. *Virga & cibus & onus asino,* &c.

Item Gula { Luxuriam inducit, / Homicidia & Acediam malam facit, / Bursam vacuam reddit.

De primo, Apost. Ephes 5. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Exemplum in Loth, Genes. 19. De secundo, Exemplum in Ioanne Bapt. & filiis Iob, & Aman, qui omnes in conuiuiis perierunt. De tertio, Salomon Prouerb. 21. *Quia amat pinguia, non ditabitur.*

Item gula inducit mortem { Naturæ, / Culpæ, / Gehennæ.

De primo, Genes. 2. *Quacunq; hora comede. mori.* De secundo, Apost. 1. Tim. 5. *Vidua viuens in dili. mor. est.* De tertio, Gen. 41. *Septem boues, septem anni sunt,* &c. Esa. 17. *Auferetur gloria Iacob. & ping. car. eius mar.* Vnde quidã in Vitis patrum afflixit se in sole propter cucumerem quem concupiuit. Species huius quinq; sunt. Vnde versus. *Præpropere, laute, nimis ardenter, studiose.*

EBRIETAS { Hominem maledicit, / Æternam sitim inducit, / Apostatare facit.

De pri-

De primo, Esaiæ 5. *Væ qui mane sur &c.* De secundo, Luc. 6. *Mitte Lazarum vt inting. &c.* De tertio, Ecclesiast 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt.*

REMEDIA Gulæ {
- Spiritualium ciborum frequens sumptio,
- Futuræ carnis consideratio,
- Æternæ cœnæ meditatio,

De primo, Deuter. 8. *Non in solo pane viuit homo.* Vnde quidam in Vitis patrum propter diuina colloquia ciborum sunt obliti sumptione. De secundo. Ecclesi. 10. *Cum moritur homo, hæreditabit serpentes, bestias & vermes.* Peccatorum tres habet hæredes. Amici nanq; auferunt res, diabolus animam, vermes corpus. De tertio, Lucæ 14. *Quidam homo fecit cœnam magnam.*

LVXVRIA fugiẽda est quia {
- Placet dæmonibus,
- Displicet Angelis,
- Deo est contumeliosa,
- Proximo iniuriosa.

De primo, Iob 40 Behemoth *Dormit in locis humentibus.* De secundo, exemplum in angelo qui obstruxit aures. De tertio, quia templum Dei inquinat. Apostolus 1. Cor. 6. *Qui autem fornicatur, in corpus &c.* Item quia spõsam Christi violat. Apost. 2 Cor. 11 *Despondi vos vni vir. virg. &c.* De quarto, quia proximum scandalizat. Osee 5. *Facti estis quasi laqueus speculationi, & quasi rete expansum subter montem Thabor.* 2. Reg. 12. *Non recedet gladius meus de domo tua.* Hoc dicitur ad Dauid propter Bersabee.

Item luxuriosis {
- Pars vilissima datur,
- Mens infatuatur,
- Christus de corde repellit.

De primo, Genes. 3. *Quia obedisti voci vxoris tuæ plus quam meæ, maledicta terra &c.* De secundo, Osee 4. *Vinum & ebrietas auferunt cor.* De tertio, Exemplum de monacho qui filiam sacerdotis idolorum voluit accipere vxorem Matth. 6. *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Item: *Vulpes foueas habent.* ibidem 8. Item in peccato luxuriæ delinquitur tripliciter, Corde ore, & opere.

Corde, per {
- Cogitationem,
- Delectationem,
- Consensum.

Hæc tria signata sunt Genes. 3. per serpentem, mulierem & virum. De primo, Iob 3. *Pepigi fœdus cum oculis meis.* Et quidam dixit in Vitis Patrum mulieri roganti quod haberet sui memoriam, rogo Deum vt auferat memoriam tui à me. De secundo, Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* De tertio, Ier. 9. *Intrauit mors per fenestras &c.*

Item ore tripliciter delinquitur, scilicet {
- Turpiter,
- Cum turpibus,
- De turpibus.

De primo, Psalm. 140. *Pone Domine custod. ori meo.* De secundo, Eccle. 9. *Colloquium eius sicut ignis exar.* exemplum Gen. 39. de Ioseph. De tertio, Psalm 100. *Qui loquitur iniqua, non dir. in conspectu oculorum meorum.* Talis similis est scrophæ, quæ semper rostrum ponit in stercore.

Item opere delinquitur {
- Ipso facto,
- Intuitu incauto,
- Tactu inordinato

De primo, Exod. 20 *Non mœ. haberis.* De secundo, exemplum in Dauid, Bersabee, & Ioseph, Iudith, & Susanna. De tertio. Ecclesi. 13 *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea* Eiusdem 26 *Qui tenet eam, quasi qui apprehendit scorpionem.*

REMEDIA huius peccati sunt {
- Mortis extrema cogitare,
- Occasiones fugere,
- De se non nimis præsumere,

De primo, Ecclesiast. 7. *Fili mi, memorare nouissima tua, & in æternum non pec.* Hieronymus: Facile contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum. De secundo, Apostolus 1. ad Corinthios 6. *Fugite fornicationem &c.* nam contra alia vitia pugnandum est, istud tantum fugiendum est. De tertio, nota quomodo Dauid cecidit sanctissimus, Salomon sapientissimus, Samson fortissimus.

Item remedia sunt {
- Frequens occupatio,
- Carnis mortificatio,
- Tẽtationis repugnatio.

De primo, Ecclesiast. 11. *Malitia vnius horæ obli.* Item de secundo 2 Regum 11. *Factum est eo tempore quo reges solẽt ad bella procedere &c.* Matth 17. *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in oratione & ieiu.* Hieron. Non sanat oculum quod sanat calcaneum De tertio, Iac. 4. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* de hoc nota exemplum in Vitis patrum, de illo qui impugnabatur à spiritu fornicationis, & sæpius veniens ad senem non est liberatus: Tandem seni ostensa est illius negligentia: quia quando dæmones ludebant coram ipso in specie diuersarum mulierum, ipsis condelectabatur plus debito. Item de illo qui accepit carnes putridas illius mulieris de qua tentabatur &

posuit in cella sua. Item de monacho qui fecit limosam mulierem & filiam.

PER choream { Deum offendimus, Idololatriã introducimus, Festis iniuriam facimus.

De primo, Exod. 32 qualiter multa millia interfecta & tabulæ testamenti fractæ, quando coram vitulo cæperunt ludere. Secundum patet, quia processiones soli Deo exhibendæ sunt, & isti diabolo faciunt, vel hirco pro quo chorizant. De tertio, August. dicit. Melius est in dominicis diebus arare, quam chorizare, vel choreas ducere. Exod 20. *Memento vt diẽ sabbati sanctifices*, id est, te sanctum facias in eo: scilicet orando, bonis operibus vacando, non Deum impugnando.

Item per choream { Exercitus diaboli contra Deum congregatur, Proximus scandalizatur, Miseria præsens non attenditur.

De primo, 1 Machab. 9. *Congregati sunt inimici nostri, & gloriãtur*: tot autem gladii sunt ibi quot mulieres ornatæ. Hieron. Species mulieris gladius igneus est. De secũdo, Matt. 18. *Qui scandalizauerit*: scilicet vana audiendo, stulta loquẽdo, nociua tangendo. De tertio, Eccl. 11. *In die bonorum ne immemor sis malorum*: scilicet pręteritorũ quę recolimus, pręsentium quæ sentimus, futurorum quæ timemus.

Item chorizatores { Mendaces se ostendũt, Impios se faciunt, Sacramenta Ecclesiæ contemnunt.

Primum patet: quia contra illam promissionem faciunt. Abrenuntio satanæ &c. De secundo, Psal. 11. *In circuitu impij ambulant*. Tertium patet, quia baptismalem innocentiam amittunt, confirmationis signum deponunt, Eucharistiam quam sumpserunt paulo ante contemnunt: & sic de aliis sacramentis, scilicet pænitentia, extrema vnctione &c.

Item istorum { Passus omnes numerantur. Gaudiũ in tristitiã vertetur, Via temporalis breuiabitur.

De primo, Iob 13. *Vestigia pedum me. considera*, De secundo, Luc. 6. *Væ qui ridetis, quia flebitis*. Esa 3. *Erit pro zona funiculus*. De tertio, Apostolus 1. ad Corinth. 11. *Propter quod dormiunt multi &c.*

AVAR. { Naturæ contrariatur, A Domino maledicitur, Scelestus demonstratur.

Primum patet: quia creaturæ se communicant, quod ipse non facit. Item terram super omnia diligit, quam natura infimam ordinauit. De secundo, Esa. 5. *Væ qui coniungitis domum ad domum*, Augustinus: Maledictus dispensator auarus cuius largus est Dominus. De tertio, Eccles 10. *Auaro nihil est scelestius*: dat enim Christum pro denario. Vnde quantum ad hoc peior est Iuda.

Item auarus est iniquus { In Deum, In seipsum, In proximum.

Primum patet: quia Deum suis donis impugnat. Secundum patet: quia transeundo maria & Alpes seipsum euiscerat. Tertium patet: quia proximum pro eleemosynarum subtractione iugulat. De primo, Psal. 34. *Retribuant mihi mala pro bonis* De secundo, Ioa. 4. *Impij laborauerunt, & alij in labores eorum intro* scilicet raptores vel mali filii vnde diuitias quas ipsi acquirunt cum labore, possident cum timore, amittunt cum dolore. Isti similes sunt araneæ quæ faciendo telam vt muscas capiat, seipsam euiscerat. De tertio, Ambrosius: Pasce fame morientem: quod si non pauisti, occidisti: & hoc ideo, quia in necessitate omnia sunt communia.

Item auaritia { Introitum paradisi claudit, In infernum demergit, idololatrã hominẽ cõstituit.

De primo, Matth. 19 *Facilius est camelum per fora. &c*, De secundo, Augustinus, Naufragium fugies, & plumbum amplecteris: Vnde. Socrates magnam massam pecuniæ proiecit in fluuium, dicens: Mergam te, ne demergas me. Item tertium patet: quia dat fidem auarus, spem & charitatem pecunię quibus in Deum debemus moueri Apostolus Ephes 5. *Auaritia est idolorum seruitus*.

Item amor pecuniæ { Dominum interficit, Doctrinam contemnit, Cæcitatem spiritualẽ inducit.

De primo, habemus exemplum in Iuda: De secundo, nota quod Christus docuit nos auaritiam declinare verbo & exemplo. verbo, Matt 5. *Beati pauperes spiritu*. Item exemplo, Matt. 8. *Vulpes foueas habent*. Luc 2. *Inuenietis infantem pannis inuolutum*, De tertio exemplum Tob. 2.

Item auaritia { Hominem captiuat, Hominem inquinat, In homine omnia vitia parat

De primo, glos. super lætatus sum, Amor

temporalium factus est pennarum cælestium siue æternarum. Apostolus 1 ad Tim 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum Diaboli.* De secundo, Osee 2. *Vt quid aggrauant contra se densum lutum?* Exod. 1. *In luto & latere.* De tertio, 1 ad Tim. 6. *Radix omnium malorũ* &c. Ex hac enim sequũtur oppressiones. Sen. Quietissime viuerent homines si hæc duo pronomina tollerentur, meum & tuum Item sequuntur lites. Exemplum habes in Abraham & Loth Genes. 13. Item ex hac sequuntur gula, luxuria, inuidia, superbia &c.

Item auaritia { In seruitutem redigit, In terra mentem figit, Insatiabilem facit.

De primo, Eccl. 10. *Pecuniæ obediunt omnia* Sed difficile est tali dominæ seruire, quæ facit famulam mori fame. Si quis seruit auaritiæ non audet ad sufficientiam comedere De secundo, Gen. 3. *Supra pectus tuum gradioris* Talis comparatur talpæ. Sed nota, leuia tendunt sursum. vnde pauperum est cælum: quia in vltima sponda dabitur illis, quibus primo non fuit datũ: De tertio, Eccl 5. Auarus non implebitur pecunia, vnde comparatur hydropico, & sacco pertuso, & inferno qui nunquam dicit, Sufficit: & mari, cui omnia influunt, & tamen non redundat. Hieron. Auaro tam deest quod habet, quã quod non habet. Vnde accidet ei sicut cani qui voluit in aqua vmbram carnis capere, & illam quam habuit, amisit.

Vsurarius { Rem mortiferam sitit, Magnum pretium negligit, Expensas super nobile pignus recipit.

De primo, Iob 20. *Diuitias quas deuorauit euomet:* vnde comparatur sanguisugæ. De secundo, Augustinus: Fœnerare, & centuplum accipies Idem. Vis esse optimus mercator, egregius fœnerator, da quod non potes retinere, vt consequaris quod non potes amittere. Bernard. Optimus mercator qui nil suorum sibi præferendum putat. Item tertium patet, quia recipitur super animam.

Item Vsurarius { Viam paradisi obstruit, De aqua ignem accendit Proprios filios occidit.

Primũ patet: quia cum *arcta sit via quæ ducit ad vitam*, Matt. 7. Ipse tamen magnum pondus super se ponit De secundo, Ecclesiastici 3. *Aqua extinguit ignem, ita eleemosyna.* Igitur cum quo deberet ignem extinguere: ignem accendit. De tertio, Osee 9. *Ephraim ad occisionem filios suos ducit* Vnde in inferno pater filio maledicit, & econuerso: quia vterque potest alteri causam damnationis imponere. Ecclesiast 41. *De patre impio conqueruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio.*

Item vsurarius { Naturæ ordinem peruertit Requiem & lucem vendit, Festa sanctorũ contemnit.

Primum patet: quia naturæ est vis insita rebus ex simil. similia procreans. Ipse autem ex auena facit triticum, & sui nummi frumentum pariunt, & hoc singulis diebus. De secundo, Ezech. 7. *Qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur.* ergo vsurarius luce perpetua carebit Non ergo cantetur ei, *Requiem æternam.* Vendit & tempus quod commune est omnibus De tertio, habemus quod colligens ligna sabbato mortuus est. Num. 15. Præterea omnes sancti derelinquent eum in die iudicii quorum dies vendidit.

Item vsurarius { Legem triplicem transgreditur, Vix ab hoc vitio compescitur, Diabolo assimilatur.

De primo, Gen. 3. *In sudore vultus tui &c.* Sed iste sine labore vult comedere. Psal. 72. *In labore hominum non sunt.* Item facit contra illud Deut. 23. *Non fœneraberis fratri tuo; sed alieno.* vnde quantum ad hoc peior est iudæo Secundum patet, quia vix restituit. vnde peior est inferno, qui aliena in passione Domini restituit. Iste autem passioni Domini nil restituit, imo prædicationem eius fugit, sicut bufo odorem floris vinearum. Item ipse peior est Iuda, qui xxx denarios restituit. Tertium patet: quia sicut diabolus non dormit, ita nec iste quantum ad lucrum. Ex quo igitur vsurarius nocte & die ad infernum tendit nõ est mirum si citius peruenit. Item diabo aliena rapit, & est astutus in lucro animarum, sic & ille.

Item vsurarius. { Plura peccata simul in diuersis locis perpetrat, Plus quam latro spoliat, Stultum se esse demonstrat.

Propter primum comparatur grandini, quę propter suam dilatationem simul in diuersis locis nocet: vnde quantum ad hoc peior est aliis peccatoribus, ex quo ergo rustici pulsant contra grandinem, multo fortius pulsare deberent adueniente vsurario. Quia

cum grando percutit fructus in campo, per cutit & fruges: iste vero pertulit ex arca frumentum, denarium de bursa, lectum de dorso, pallium de collo Secundum patet: quia lacrymas & sanguinem pauperum deuorat. Esaiæ 9. *Vestimentum mistum sanguine erit in combust. & cibus ignis.* econtra dixit Dauid 2. Reg 23 *Viuit Dominus, non bibam sanguinem virorum qui cum periculo hauserunt aquam.* vnde peior est lupo: quia lupo sufficeret vna capra, isti non sex porcæ. Præterea lupus tantum dentib. sed quidquid iste habet, comedit, immo & homines. vnde Esa.33. *Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis?* Item vsurarius spoliabitur cælo, terra, & omnibus bonis: quo ergo deueniet cum diuidetur: quia datur caro vermibus, anima dæmonibus, res parentibus. De tertio, nota quod stultus esset qui asino suo vel iumento diuitias congregaret: sic iste facit corpori, non animæ. Item stultus apparet: quia Deum decipere putat, cum vsuram diuersis nominibus palliet. sed nonne est ita sicut asinus qui diuersimode nominatur, & tamen semper est asinus.

Raptores { In oratione non exaudiuntur, / Preces pro eis factę frustrabũtur / Pro spoliatis damnabuntur.

De primo, Esa.1. *Cum multiplicauerit orationes vestras non exaud.* Secũdum patet: quia lacrymę pauperum obsistunt Eccl.35. *Non despicit Deus preces pupillorum, immo lacrymæ viduarum per maxillam descendunt, & exclamatio super deducentem eas*, scilicet super raptorem. Eiusdem 34. *Vnus orans, & alter maledicens cuius vocem exaudiet Dominus?* Nihil potest obtinere in curia regum qui ibi multos habet aduersarios. De tertio, Sapient.5. *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt & qui abstulerunt labores eorum.*

Item raptores { Homicidæ iudicantur, / In iudicio damnabuntur, / Diabolo assimilantur.

De primo, Eccl.34. *Qui aufert in sudore panem, quasi qui fratrem suum occidit.* De secũdo Esa.33. *Væ qui prædaris &c.* Gre. Qui mihi visibiliter rapit vrgente exitu, inuisibiliter rapietur, & certe rapietur vt fur, cuius collo imponitur furtum: Thre.1. *Iniquitates meæ circumuolutæ sunt & ligatæ collo.* Hęc attendens quidam in Vitis Patrum, qui cum cucumerem rapere voluit in sole se afflixit. Tertium patet: quia diabolus in cælo rapere voluit, & in paradiso, & adhuc facit. Item diabolus affligit malos, isti autem bonos & malos Esaiæ 59. *Qui recessit à malo, prædæ patuit.* Item deferunt angelo ad custodiam deputato, iste non: vnde quantum ad hoc, peiores sunt diabolo.

Item rapina { Deo est odibilis, / Proximo detestabils, / Sibi damnabilis.

De primo, Esa. 61. *Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam.* Eccl. 34. *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, quasi qui vic. fil. in con pat.* Secundum patet, quod plus nocet proximo, quam fur vel vsurarius: nocet enim manifeste & violenter. Item lupo comparatur qui semper viuit de alieno, imo sibi quandoque sufficit capra vna, isti non. Item sunt nuntii diaboli, quia periment homines in mundo, sicut ille in inferno, vnde eis Matt. 25. dicitur, *Ite maledicti in ignem æternum*, & sequitur, *qui paratus est diabolo & angelis eius* De tertio, Aug. Lucrum in arca, dãnum in anima. Item si damnabuntur qui sua non dant quando saluabuntur qui aliena rapiunt? Vnde potest Dominus dicere, *Esuriui*, & non solum dedistis mihi manducare, sed quod comedere debui, mihi abstulistis, & sic de aliis operibus misericordiæ.

Monachus proprietarius { Furtum committit, / Vilem se ostendit, / Damnationem incurrit.

De primo, Ios. 7 Achior furatus est chlamydem coccineam & regulam auream contra prohibitionem Domini, propter quod multi sunt puniti. Item Genes. 31 Rachel furata est idola patris. Ananias & Saphira fraudantes de pretio agri, mortui sunt. Actuum 5. De secundo, Hier. Monachus habens obolum, non valet obolum: imo comparantur tales Iudæ qui loculos habuit. De tertio, Actuum 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem*, ita dixerunt sancti patres ad quendam sepeliendum, sicut legitur in dialogo Greg. vnde de porta cæli facit portam inferni, claustrum enim porta cæli est Gen. 28 *Vidit Iacob scalam &c.* & quia huiusmodi furtum est merito talis sicut fur suspenditur, imo vt gallus gallinaceus.

Item { Sacrilegium committit, / Apostasiam incurrit, / Stultum se ostendit.

Primum patet: quia sacrum de sacro tollit: animas quoque fraudat, propter quas eleemosynæ datæ sunt. Secundum patet: quia

[illegible] me mori. Item [illegible]

[illegible] quia Habebat [illegible] invocat, & [illegible] sanctus Martinus Domino [illegible] tantum dimidium [illegible] Secundum similiter [illegible]

[illegible] maledictionem incurrit, [illegible] peccata committit, [illegible]

[illegible] *Maledictus puer centum* [illegible] Secundum patet, quia [illegible] sunt periu[illegible] maledictiones, iræ, rixæ, homi[illegible] incendia, avaritia, furta, scandala, bla[illegible] quandoque puniuntur, [illegible] per oculos Dei, & [illegible] voluit sagittare [illegible] sagitta [illegible]. Tertium [illegible] ponetur Eccl. 3. [illegible] *tempus ridendi.* Nota exé[illegible] de quatuor gladiis.

[illegible] ceptum Domini negligamus, [illegible] maledictionem incurramus, [illegible] cæteris discrepemus [illegible] *In sudore vultus tui.* De [illegible] de ficu quam Dominus [illegible] habuit. De ter[illegible] nota quod [illegible] debemus sumere [illegible] corporibus [illegible] in herbis & [illegible] floribus, quæ licet in hyeme [illegible] nudæ, ta[illegible] tempore suo

[illegible] Dignum [illegible] mittat.

Item [illegible]. Vt futuram famē præueniamus, [illegible] Ne expectantem Deum contem[illegible] [illegible] gloriam negligamus, [illegible] Corint. 9. *Qui par*[illegible] Prouerb. 20. *Propter* [illegible] De secundo, Esaiæ 5. [illegible] *& fecit labruscas.* De [illegible] exemplum in fatuis virginibus. Matt. [illegible] Item qui non mercatur in nundinis, postea non habebit. Item qui propter pigritiam non extendit manum ad recipiendam gratiam, postea non habebit gloriam.

Item acedia { Deo displicet, Diabolo placet, Homini nocet.

De primo, Apocalyp. 3. *Vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es &c.* displicet autem Deo quod in luto iacens propter pigritiam non vult surgere, & in igne concupiscentiæ, & in stillicidio præsentis miseriæ. De secundo, Matthæi 8. *Mitte nos in porcos,* & quum porcus mactandus est, permittitur in quiete pinguescere Sed stultus est qui propter pulchram viam tendit ad mortem. Exēplum de duobus sociis in Barlaam. De tertio, Prou 24. *Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant &c.* Nota quod aqua corrumpitur ex quiete, & ferrum rubiginem contrahit. Augustinus, Differebam vere in te, & non differebam in me mori.

[illegible]

Item [illegible]
Dæmonum [illegible]
[illegible] eius dominatur.

De primo, Iob 28. *Non inuenitur in terra suauiter vi[uentium].* De secundo, Psal. 72. *In labore hominum non sunt.* Tertium patet: quia metere vult, & non seminare. Item languens & paralyticus, & claudicans [illegible] medicum, sciens se esse in aquis, non mouet manum. Vincula non vult per pigritiam soluere.

Item nimis est acediosus qui { Furem [illegible] in pariete non repellit, Se receptaculum sordiũ facit, Tonitru audiens non surgit.

De primo, Matt. 24. *Si sciret pater familias qua hora fur veniret.* mors fur veniret, mors fur quotidie tollit vnum asserem: id est, vnũ diem, Exemplum in Balaã de vnicorne. Sen. Incertum est quo loco te mors expectet, ideo tu illam in omni loco expecta. De secundo, Bern. Omnium tentationum sentina est otium: nam occasio est luxuriæ. 2 Reg. 11. *Factum est eo tempore quo solent reges ad bella procedere &c.* Item nugarum. Athenienses ad nihil vacabant, nisi &c. Item curiositatis. 1. ad Timoth. 5. *Discunt circuire domos.* De tertio, Canticor. 5. *Vacaui, & non respondit mihi.* Tonuit autem Christus in prædicatione, & tonabit etiam in die iudicii.

Item piger est qui { Ad cælum non scandit, Stercora de oculo non eiicit, Iaculũ de vulnere non extrahit

De primo, Matt. 11. *Regnum cælorum vim patitur,* sed tarde perueniret ad locum moues

[illegible]

Item [illegible] timoris,
[illegible] amoris,
[illegible] Occupationis.

De primo, [illegible] *[illegible] negligit* [illegible] Domini quasi [illegible] lus agit [illegible] Gregor. [illegible] ardent [illegible] & peruenit [illegible] Christi [illegible] & anima [illegible] lis suble[illegible] Tertium patet [illegible] sit, & [illegible] contrahit.

Desperatio { Deo displicet, Dæmonibus placet, Homini nocet.

De primo, Hieron. Magis offendit Iudas quod se suspendit, quam quod Deum tradidit. Secundum patet: quia homo per desperationem efficitur similis diabolo. De tertio, Prouerb. 24 *Si desperaueris lapsus, in die angustia minuetur fortitudo tua* Nota, nimis artum haberet cor qui timeret mori fame, si mundus plenus esset panibus. Sic qui desperat, cum misericordia Domini plena sit terra, secundum Psalm.

Item talis { Infinito finem ponit, Fontẽ misericordię Dei obstruit Deum mirabilem credit.

De primo, Aug. Deus est inter omnia non inclusus, extra omnia non exclusus: quanta autem Dei est maiestas, tanta & bonitas. vnde idem, Ingenti libertate atque vbertate re-

plet

[illegible]

Dominus maior est homine, tanto maior malitia inferior est bonitate eius. De tertio, [illegible] diabolum, [illegible] consequentur veniam.

[illegible] Corpori boni operis effectum. [illegible] Spiritui affectum. [illegible] Deo honorem diuinum.

Primum patet, [illegible] sensus frangitur. Exemplum de illo qui propter nimiam festinantiam, [illegible]. De secundo, Prouerb. 10. *Qui festinus est pedibus, offendet.* [illegible] quod periculosa est infirmitas quæ est [illegible]. Item peius est equum habere inter [illegible] sine calcaribus quam cum calcaribus. [illegible], quia aufert Deo debitum [illegible]. Item quia magistrū, [illegible] volunt excedere: & eius obsequium [illegible] rationabile Rom. 12. *Rationabile* [illegible] ergo animal sindens vngulam.

Item tales { [illegible] destruūt. [illegible] onerosa sumunt [illegible] se nutriunt.

[illegible]

Item Deo vindictam. [illegible] Deo seruanda est. [illegible] Rom. [illegible] *mihi vindictam, & ego retribuam.* Vnde quidam in Vitis patrum, Domine, non es nobis necessarius. De tertio, Psal. 73. *Incenderunt igni sanctuarium tuum.* Ioelis 1. *Ignis comedit speciosa deserti.* Isti sunt similes dracon[i] qui vomit ignem.

Item ira { Excæcat. Captiuat. Mortificat.

De primo, Actor. 7. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt &c.* Item dixit Christus. De secundo, Luc 6 *Dimitte, & dimittemini &c.* De tertio, Iob 5. *Virum [illegible] stum interficit iracundia*, & furiosi solent se occidere, de his Augustinus: Qui per corpus suum mittit gladium vt lædat [illegible] alterius: talis, primo deberet [illegible] in seipso quia se occidit.

Item talis { Iudicium extremum præuenit, Aures Dei sibi claudit, Indignum se esse ostendit.

De primo, Apostolus 1. Cor. 4. *Nolite ante*

[illegible]

bonitatem, dat unicam innocentiam. Tertium patet, quia talis aurum tribulationis obruitur, & fornace tribulationis [illegible].

Per guerras { Fraternitas violatur, / Mare periculum [illegible] praecaue. / Regnum [illegible] desolatur (cur

Primum patet, quia sumus omnes fratres, & Deus pater noster [illegible]. De secundo, nota quod minores guerrae [illegible] propter maiores quae imminent, scilicet propter mundum carnem, & diabolum. De tertio, Matt. 12. *Omne regnum in se diuisum, desolabitur.*

Item per has { Beatitudo amittitur, / Peccatum incurritur, / Diabolus in extremis inuitatur.

De primo, Matt. 5 *Beati pacifici* De secundo, nota quod ex talibus sequuntur rapinae & incendia. Innocentes opprimuntur & pauperes. De tertio, Prouerb. 7. Semper iurgia quaerit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum.

Peccatum incendii { Spirituisancto contrariatur, / Diabolo assimilatur, / Stultum monstratur.

Primum patet: quia purae malitiae est, nec quidquam excusationis habebūt in iudicio: cum enim Dominus improperabit in iudicio quibusdam. *Hospes fui, & collegistis me*: tunc

[illegible]

Primum Deo [illegible] / [illegible] / Angelo [illegible]

De primo, Matt. 2[illegible] De secundo, Matt. 26. *Omnis [illegible] gladio peribit.* [illegible] *Ex gladius ex utraque [illegible]*. Tertium patet, quia [illegible] angelus est ad custodiam deputatus.

[illegible] homicidium { Ad Deum [illegible] / Diabolo se [illegible] / Christum [illegible]

De primo, Gen. 4. [illegible] De secundo, Ioan. 8 *Ille homicida* [illegible] patet ex eo, quod naturam quam Christus [illegible], & imaginem [illegible] quam [illegible] factus est, dissipat.

Remedia irae sunt, { Silentii obseruatio, / Mollis responsio, / Dominicae passionis recordatio.

De primo, Prou. 26. *Cum defecerint ligna, ignis extinguetur*. Nota quod ex collisione duorum lapidum elicitur ignis: sic ex amaris verbis duorum ira De secundo, Prou. 15. *Responsio mollis frangit iram* Eiusdem [illegible] *Quasi qui canem auribus apprehendit. sic &c.* Ro. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* De tertio, Gre. Si passio Domini ducitur ad memoriam Vnde respicientes serpentem aeneum.

Inuidus { Per lumen excaecatur, / De vita moritur, / Diabolo assimilatur.

Primum patet, quia ad bona proximi torquetur: vnde comparatur noctuae quae lumen diei non potest sustinere. Secundum patet: quia sicut omnia munda mundis: sic omnia istis nociua, sicut febricitanti boni cibi sunt contrarii De tertio, Sap. 2. *Inuidia diaboli intrauit mors.* nimis esset inuidus qui vellet erui oculum, vt alii sic fieret: sic facit diabolus & isti per hoc quod aliis inuident, sibi magis nocent. Vnde nota exemplum de inuido & auaro. Sicut ergo dicit Dominus. Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis*: sic potest diabolus dicere de inuido.

Item

[illegible] Reminiscit [illegible]

[illegible]

De primo [illegible] *devorant* [illegible] Abel, & Ioseph [illegible] Christo pepercit. [illegible] *tradi-* [illegible] Sed ruinam inuidi o- [illegible] habeant, vt de omniu [illegible] patet, quia [illegible] Esa. 5. *Vt qui* [illegible]

[illegible] Spiritum sanctum,
[illegible] Tollit bona proximi,
[illegible] Mortem [illegible] perfidi.

[illegible] patet, quia diuinitas omnia bona [illegible] bonum hominis sibi placet, [illegible] De secundo, Hugo de san[cto] Victore. Superbia aufert mihi Deum, in[uidia] proximum, ira meipsum. Aug. Quidquid [illegible] aligo, meum facio, bonum vel malum, [illegible] patet, quia facit vt canis mordes à te- [illegible] cauda blanditur in facie, & sicut fur qui [illegible] homo qui [illegible] prius, & talis [illegible] videntur mi- [illegible]

[illegible] Diabolo assimilatur,
[illegible] Gloriam Dei vsurpat,
[illegible] impugnat.

De primo, Iob [illegible] *super omnes fi-* [illegible] signum per quod diabo- [illegible] cognoscit, sicut Christus suos per cha- [illegible] De secundo, Esa. 42. *Gloriam meam al-* [illegible] *dabo.* De tertio, Aug. Superbia etiam bonis operibus insidiatur vt pereant, vnde est [illegible] turris Babel, id est cœlestes vi- [illegible] vt castrum in al- [illegible]

[illegible] Deo odibilis,
[illegible] Proximo detestabilis,
[illegible] Sibi damnabilis.

[illegible] *Tres species odiuit anima* [illegible] est homo respectu ange[lorum] [illegible] quia subueniendam esset paupe[ribus] [illegible] mulieres or- natae sunt [illegible] & hamus, & gladius, & sagitta [illegible] Apocal. 18. *Quantum glorificauit* [illegible] *fuit, tan- tum date illi tormentum.* [illegible] mittit quod ex- pendit in huiusmodi. [illegible]

Item superbia { Bona [illegible], Excludit [illegible], Falsificat omnia.

De primo, Greg. Superbia virtutes destruit. De secundo, 2. Reg. 1. *Montes Gelboe, nec,* &c. De tertio Eccl. 13. *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea,* est autem superbia quasi cuprum diaboli, quo falsificatur moneta Christi. Aug. Superbia etiā bonis operibus insidiatur, vt pereat.

Item superbia { Auxilium Dei subtrahit, Alia vitia parit, Homines deiicit.

De primo, Hugo de sancto Victore. Superbia aufert mihi Deum. De secundo, Eccles. 10. *Initium omnis peccati est superbia,* scil. hæresis, contentionis, rapinæ &c. vnde non venit sola, sed cum exercitu quasi regina vitiorum. De tertio, exemplum in Lucifero & Adam. Lucæ 14. *Qui se exaltat, humiliabitur.* Scandentes libenter cadunt: & qui se eleuant, sub ostio humili lædunt caput.

Item superbia { Memoriam hominis annihilat, A Deo elongat, Deum impugnat.

De primo, Eccl. 10. *Memoriam superborum.* Psal. 33. *Vt perdat de terra memoriam eorum.* De secundo, nota quod elongatio à Deo est dissimilitudo. Christus autem fugit ne fieret rex. De tertio, nota quod quando alia cauentur, tunc istam præcipue exercent homines: scil. sacro loco, & sacro tempore.

Item superbia { Hominem confundit, Apostatam facit, Ordinem Dei peruertit,

De primo, Esa. 3 *Erit pro zona, &c.* De secūdo, Eccl. 10 *Initium superbia hominis, apostatare à Deo*: quia votum istud transgreditur, Abrenūtio satanæ. De tertio, Eccl. 3. *Est tempus flendi, & tempus ridendi.* Præterea isti ancillam ornant, dominam nudant: præterea mulieres cōtra naturæ ordinem cornua sibi faciunt & caudas. In Vitis patrum, quomodo diabolus equitauit super cauda talis.

Item superbia { Hominem decipit, Scandala tendit, Stultitiam facit.

De primo, Matth. 23. *Sepulchra dealbata.* De secundo, nota mulieres videntes hoc, inuident, & quærunt similia & maritis suis sunt molestæ, vt vestiantur permittentes eos fieri vsurarios. Ps. 139. *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Tertium patet, quia magna pro paruis vendunt, sc.

[illegible]

De primo [illegible] ... [illegible]

[illegible] nota quod [illegible] cum magnis pedibus capitur [illegible] ... [illegible] & vestes [illegible] ... a diabolo.

Item isti [illegible] ... Deum, Sanctos, [illegible] ...

[illegible] ... Dei [illegible] ... Psalm. [illegible] ... festis [illegible] ... se ornabant, [illegible] ... &c. Tertium patet, quia clientulos angelorum mortificant.

Superbia vestium reprehenditur {
- Pretiositate,
- Mollitie,
- Superfluitate.

De primo, Luc. 16. *Induebatur purpura & bysso.* Contra secundum, est consideratio vestium infernalium. Esa. 14. *Subter te sternetur tinea.* De tertio, Iacob. 5. *Vestimenta vestra à tineis comesta sunt.* vnde perticæ clamare possunt in die iudicii, quia nimis onerabantur. Nota quod pellis catti comburitur, ne aliquis furetur, propter pulchritudinem ergo prædicantur vestes.

Item vestis reprehenditur ex {
- Colore,
- Forma,
- Ostensione.

De primo, Esa. 13. *Facies combustæ vultus eorum.* Eiusdem 3. *Erit pro zona funiculus*, &c. De secundo, Genes. 3 *Fecit eis tunicas pelliceas.* Nota quod artifex dolet cuius forma alteratur: Sic Dominus indignari potest nobis. Contra tertium, quia in Christo apparuit humanitas, latuit quod nobilius fuit, scil. diuinitas. Nota quod circulus est signum venditionis vini, & frondes in capite signum venditionis equi.

Hypocrita {
- Homines decipit,
- Duplicitate viuit,
- Diabolum se facit.

De primo, nota quod assimilatur vulpi, & falsæ monetæ, & simulacro in horto. De secun-

[illegible] ... *sicut [illegible]* ... [illegible]

Item hypocritæ [illegible] ...

[illegible] ... De secundo, [illegible] ... *Non [illegible]* ...

Item hypocritæ {
- A Deo maledicuntur,
- In iudicio confunduntur,
- Martyres diaboli [illegible]

De primo, Matth. 23. [illegible] Nota de secundo, quod [illegible] ... qui [illegible] pennas [illegible] ... quibus [illegible] ... De tertio nota quod [illegible] ... us vnde propter [illegible] ...

Item {
- Virtutes in se corrumpit,
- In infernum se demergit,
- Lupum se constituit.

De primo, Luc. 12. *Attendite à fermento Pharis.* Isti sunt quasi arbores cum foliis sine fructu. De secundo, Apoc. 6 *Ioannes vidit equum pallidum, & infernus sequebatur eum, & qui sedebat super eum, nomen illi mors.* Sic isti sunt equus pallidus per sanctitatem quam prætendunt. Matth. 6. *Exterminant enim facies suas vt appareant hominibus ieiunantes*, & mors, id est, diabolus equitat eos, infernus autem sequitur: id est æterna damnatio. De tertio, Matth. 7. *Veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces:* quia hypocritæ spoliant homines.

Mala locutio {
- Angelos fugat,
- Pixidem Christi deturpat,
- A gratia cor euacuat.

De primo, exemplum in Vitis Patrum, de porcis qui venerunt, &c. Secundum patet, cum enim homo communicat os suum, quasi pixis Christi est. De tertio, Eccl. 20 *Gratiæ stultorum effundentur.*

Item mala locutio. {
- Nocet loquenti,
- Nocet audienti,
- Et illi de quo fit sermo.

Primum patet, quia talis aperit inimicis suis portas castri sui Ierem. 9 *Intrauit mors per fenestras.* De secundo Iac. 3. *Lingua inquietum malum est.*

[illegible] mentum. [illegible] Psalm. [illegible] & cumentum [illegible] vt Balaam non curat [illegible] Bern. Qui curam vestri semel nobis commisistis, &c.

[illegible]

Item [illegible]

[illegible]

BLASPHEMIA { [illegible] damnat,
Subito mortificat,
[illegible]

[illegible]

Item { [illegible]
De [illegible] causa inhonorat
Mala pro bonis donat.

Primum patet, quia Iudaei blasphemant [illegible] mortalem [illegible] immortalem [illegible] Hic peior est bufone & serpente, quia omnis creatura Deum laudat suo modo, iste autem vituperat. De secundo, Ierem. 2. *Quid inuenerunt in me patres vestri?* Item Mich. 6. *Popule meus quid feci tibi*, &c. vnde [illegible] Deo quod non faceret garcioni. De [illegible] Psalm. 34. *Retribuebant mihi mala pro* [illegible]

Item { [illegible] falsis se conuertit,
[illegible] peruertit,
[illegible] tit.

De primo, in Vitis Patrum, Qui querulosus est, monachus non est, quasi dicat, idolum est siue statua & simulacrum. Secundum patet, quia plus ponderat sabulum quam pacem: mi-

MVRMVRATORES { Per iniuriam Dei [illegible]
[illegible] gratia [illegible]
De alieno se intromittunt.

De primo, Psalm. 68. [illegible] Secundum patet, quia crepant ad ignem tribulationis, sicut vasa vetera. Item [illegible] murmurant. Ecclesiast. [illegible] hoc potest dici. Ecce homo plenus querela, falsus De[illegible] cultor. De tertio, Bernard. Dominus docet animas in hoc mundo perdere, hypocritas saluare: cuius consilio acquiesces cuius vis esse discipulus. Idem. Puta te quaeso esse monachum non medicum.

PERIVRVS { Manum diabolo porrigit,
Sigillum Domini corrumpit,
Peiorem diabolo se ostendit.

Primum patet, quia manum contra Deum extendit: vnde quando talis se benedicit, hoc manu diaboli facit. Secundum patet, quia scripturam sanctam vel reliquias ducit in testimonium de falso. Vnde excommunicatus est, sicut qui bullam Domini Papae falsificat. Tertium patet similiter: quia licet diabolus sit mendax & pater eius, non tamen periurus est.

MENDAX { Deum contemnit,
Proximum fallit,
Seipsum laedit.

Primum patet, quia veritatem necat, Deus autem est Veritas. Secundum patet, quia est velut denarius falsus. maxime enim fallit in mercationibus. Vnde Cain legitur primus mendax, qui interpretatur maledictionem passus. De tertio, Act. 5. *de Anania*, & Sap. 1. *Os quod mentitur, occidit animam.*

Item { Diabolo assimilatur,
Filius diaboli ostenditur,
In lingua punietur.

De pri-

De primo, Ioan. 8. *Mendax est, & pater eius.* Genes. 3 *Nequaquam moriemini* &c. De secundo, Ioan 8 *Vos ex patre diabolo estis.* De tertio, Sap. 11. *Per quæ quis peccat, per hæc & punietur.*

BILINGVIS est { Deo odiosus, / Sibi damnosus, / Proximo monstruosus.

De primo, Prou 8. *Os bilingue detestor,* &c. quia tales sunt apostoli diaboli: loquuntur enim variis linguis. De secundo, Eccl 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes* Iste est similis serpenti qui tortuosum habet incessum, quia modo mouetur huc amicabiliter loquendo, modo illuc detrahendo, vel deridendo. Tertium patet, quia duplicem videtur habere linguam. Vnde exemplū in Auiano, de illo qui propter duplicem flatum expulsus est. Genes. 27 *Vox quidem vox Iacob.* vnde versus. *Si Deus elinguē faceret quemcunq; bilinguem.* Vnaquaque die multi fierent Zachariæ.

SEMINATOR discordiæ est { Odibilis Deo, / Similis diabolo, / Damnandus in iudicio.

De primo, Prouerbior. 6. *Septimum detestatur anima eius*, &c. Et est ratio: quia ipse pro concordia voluit mori, & videtur peccatum in spiritum sanctum. De secundo, Ioan. 10. *Lupus rapit & dispergit oues.* De tertio, Apost Gal. 6. *Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet.*

DERISOR { Deo exprobrat, / Se damnat, / Proximum irritat.

De primo, Prouer. 14. *Qui deridet pauperem exprobrat,* &c. Hi sunt vulpeculæ quæ demoliuntur vineas, id est, bonos, imo quasi bufones non sustinent odorem florentis vineæ. De secundo, Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue.* De tertio Exod 22 *Si egressus ignis inuenerit spicas,* &c. Et post: *Reddet damnum, qui ignem succenderit.* sed iste cor proximi incendit. Isti etiam quasi noctuæ lucem odiunt; & vt Pharao, & Herodes paruulos, id est, nouiter conuersos occidunt.

MALEDICVS { Regnum cœlorum amittit, / Seipsum interficit, / Vacuum gratia se ostendit.

De primo, 1. ad Cor. 6. *Neq; maledici regnū Dei possidebunt.* De secundo, Prou. 26. *Qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.* August. Dicit malus, Domine, occide me. Vilis esset sagitta, quæ emissa perimeret sagittantem. Tertium patet: quia quod est in vase, de vase egredietur. vnde sicut facit, sic fiet ei in iudicio. Genes. 27. *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus* Detractionis tria distinguuntur genera super illud Ps. 100 *Detrahentem secreto proximo suo.*

Gaudent { Malum de aliquo dicere, / Audita mala cum augmento referre, / Detractiones libenter audire.

De primo, Leuit. 19. *Non maledices surdo.* Talis est vt canis rabidus mordens retro. Ecclesiast. 19. *Sicut sagitta in femore canis.* De secundo, Leuit. 19. *Carnem cum sanguine non comedetis.* De tertio, dicit Bernard. Nescio vtrum maius peccatum sit, detrahere vel detrahentem audire.

Item detractor crudelis est { Sibi, / Deo, / Proximo,

Primum patet, quia os inquinat, Psal. 5. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* vnde comparatur porco qui rostrum ponit in stercore, & ciconiæ quæ venenosis animalibus pascitur. Secundum patet, quia bonos qui Dei sunt, malos esse dicunt: vnde peiores sunt inferno qui tantum malos deuorat. De tertio, Eccl. 10. *Si mordeat serpens in silen* &c. in sexta feria comedunt carnes, imo vno morsello hominem deuorant, dicentes: Ille nullus est.

Item detractor { A Domino maledicitur, / Furi comparatur, / Stultus ostenditur.

De primo, Gen 4 *Maledictus Cain* talis viso comparatur. Daniel 7 qui habebat tres ordines dentium: quia iste sibi nocet, & auditori, & ei cui detrahit. De secundo, Ambr. Tolerabiliores sunt qui vestes deripiunt, quam qui famam nostram lacerant: imo quasi lupi qui oues errantes inuadunt, quæ potius essent reducendæ. De tertio, Matth 7 *Eiice primum trabem de oculo tuo.* Item nota quod vnius hominis testimonium, vel vilis non est accipiendum. Seneca. Non refert de his garsionibus aut superioribus, quia non minus à superiori quam ab inferiori ferent.

Adula-

[illegible]

De primo, Prou. [illegible] *cato.* &c. De secundo, Greg. [illegible] tuum sepelit cum peccatore [illegible] adulationis [illegible] tremis. Psal. 140. [illegible] *impinguet* [illegible] *filium* [illegible] *vulnera* [illegible]

[illegible]

Primum [illegible] Si ergo Deum laudamus in parte sua, ille laudabit nos in parte nostra.

[illegible] priuat,
[illegible] mentem sordidat,
[illegible] animam mortificat.

De primo, [illegible] 1. *Quomodo sedet sola ciuitas.* De secundo, Bern. Vbi angulus, ibi sordes. De tertio, Aug. Vbi singularitas, ibi angulus.

Multiloquium { Iustificationem impedit, / Peccatum inducit, / In iudicio punit.

De primo, Iob 11. *Nunquid verbosus iustificabitur?* quia vbi multum est de palea, parum est de grano. De secundo, Prou. 10. *In multiloquio peccatum non deerit.* De tertio, Matth. 12. *De omni verbo otioso,* &c. propter ista, equo est frenum iungendum, & vinculum [illegible].

Item { Lucem fugat, / Maledictionem ostendit, / Exemplum bonorum destruit.

De primo, Ioann. 3. *Qui male agit, odit lucem.* Numer. 11. *Extrema castrorum consumpsit ignis.* talis comparatur vespertilioni. De secundo, Eccles. 3. *Vae soli,* econuerso, *Ecce quam bonum & quam iucundum,* &c. Bernard. Arbitror quod tu qui in congregatione es, &c. De tertio, Apost. 1. ad Cor. 9. *Omnibus omnia factus sum,* &c.

PRIMA PARS PRINCIPALIS DE VIRTVTE IN COMMVNI.

CAPVT I.

Quod expediat Virtutem commendari.

SI *separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris* Hier. 15. Pretiosum est anima: Prou. 9. Mulier animam viri pretiosam rapit. Ideo filius Dei seipsum pretium animarum posuit, ne animæ nobis vilescerent. Pretiosæ etiam sunt virtutes. Bern. Verę diuitiæ non sunt opes, sed virtutes, quas secum conscientia portat, vt in perpetuum diues fiat. Vile vero est corpus, animi enim pondus ac pœna est, vt ait Senec. Immo quod plus est, factum est immunditiæs & materia propinqua vermium. 1. Mach. 2. *Gloria impij, stercus & vermis.* Gloria impii vocatur corpus. Vilia etiam sunt bona temporalia, etiam quę pretiosiora videntur. Aurum enim & argentum (secundum Bern. in quodam sermone de Aduentu) sunt terra rubra & alba, quæ solus error hominum facit, aut magis reputat pretiosa. Sap. 7. *Omne aurum in comparatione ipsius, arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.* Pretiosum à vili separat, qui pretiositatem virtutum ostendit, & temporalium vilitatem, & animam ab amore temporalium seiungit, & ad amorem virtutum inducit: & talis quasi os Dei est. Saluator enim os suum aperiens, doctrinam suam à contemptu temporalium inchoauit, dicens Matth. 5. *Beati pauperes, &c.* Et de amore virtutis subdidit: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, &c.* Vnde doctrina quæ contemptum temporalium inducit, & ad amorem virtutis allicit, quasi processisset ex ore Dei habenda est. Frater Guido Cartusiensis: Rationalis creaturæ vera perfectio est, vnamquanque rem tanti habere quanti habenda est. Senec. Quid tam necessarium quam pretia rebus imponere? Secundum Senec. tres sūt partes moralis doctrinæ. Prima rebus dignitates distribuit, & pretia imponit, maxime vtilis. Secunda impetum animi reprimit. Tertia actionem regit: ostendens quando vnumquodq; & vbi, & quemadmodum agi debeat. Ideo commendationi virtutis in hac prima parte operis insistemus, vt eius pretiositas appareat, & vt ad amorem eius homines alliciantur. Magna enim pars bonitatis est, vt ait Senec. velle fieri bonum. Et August. Socratis sententia est, quibus hominibus satis persuasum esset vt nihil mallent se esse quam bonos viros, his reliquam facilem esse doctrinā. Virtus commendatione indiget: quia hæc thesaurus est absconditus in agro cordis: qui ideo non quæritur, quia ignoratur, Matth. 13. Est etiam velut lapis pretiosus qui conculcatur ab his à quibus virtus eius ignoratur. Eccle. 6. *Quasi lapidis virtus probatio erit in illis*: hoc est dictum de sapientia, quæ est de sapore virtutum condita scientia, quem reprobant & despiciunt qui eius virtutem non agnoscunt. Matt. 7. *Neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis.* Ex ignorantia pretiositatis virtuti accidit, quod ipsa adeo despicitur, quod si esset venalis, non inueniretur qui eā emeret. Senec. Bona mens nec commodatur, nec venditur. Et puto si venalis esset non haberet emptorem: at mala quotidie emitur. Gregor. Carnalium mentes bona pensare non valent nisi quæ carnaliter vident. Aug. Vix est aliquis qui diligat interiora bona quæ sola diligenda sunt: cæteris autem ad necessitatem vtendum non ad gaudium perfruendum est. Virtus quia non agnoscitur, ideo à Deo non petitur nec accipitur, qui paratus est eam dare si esset qui desideraret eam accipere. Heb. 12. *Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei.* Et 1. Pet. 1. *Sperate in eam quæ vobis offertur gratiam.* Extentam habet Deus manum dexteram ad largiendum bona spiritualia, sed non est qui accipiat. Omnes enim ad sinistram aspiciunt, vt inde temporalia recipiant. Commendationi vero virtutis aliqua, quæ pertinent ad eius notificationem, breuiter præmittemus.

Virtus laudanda.

Quare virtutes non appetantur.

Moralis doctrinæ partes sunt tres.
1.
2.
3.

Capvt II.

De notificatione virtutis.

Olim qui virtuosi.

NOtandum ergo quod nomen virtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, vt ait Tullius. Ratio vero hu'us hæc est: quia non statim innotuit hominibus virtuositas aliarum virtutum: sed virtuosi semper apparuerant, qui laboribus & doloribus non facile vinci potuerunt. Sed post experientia docuit, animum habere multa certamina contra diuitias, delicias & honores, quorum victoria difficilis est & vtilis: vnde & virtuosi nominati sunt, qui tales vincere potuissent. Item notandum, quod nomen virtutis in canone Sacræ scripturæ vt frequentius sumitur pro fortitudine, vel pro potentia, vel pro opere mirabili. Ratio autem prout hic de ea intendimus. Sed quod Philosophi in morali doctrina virtutem vocant, Scriptura sacra vt frequentius, gratiam nominat. Ratio autem huius diuersitatis hæc est. Virtus duplicem habet comparationem. Vnam ad id à quo eá, scilicet ad Dei liberalitatem, cuius donum est. & sic dicitur gratia. Et est gratia donum à Deo gratis datum, habentem se Deo gratum faciens: & opus eius Deo gratum reddens. Aliam comparationem habet. Virtus ad id quod ab ea est, scilicet ad opus suum: & sic vocatur Virtus: & sic nominant eam Philosophi faciem habentes ad donum Dei, & dorsum ad datorem. Aug. 4. lib. Conf. Dorsum habebant ad lumen, & ad ea quæ illuminant faciem & ipsa facies, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Philosophi fuerunt propriæ gloriæ amatores, & diuinæ gloriæ neglectores, de propriis viribus confidentes, conditori suo gratias non agentes, secundum illud dictum de ipsis. Rom. 1. *Non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.* Sancti vero faciem habentes ad lumen, in lumine Dei agnoscunt insufficientiam suam. 2. Corinth. 3. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Item agnoscunt boni ad quam tendimus eminentiam, quod supra vires nostras est. Vnde super illud Matth. 11. *Regnum cœlorum vim patitur &c.* dicit glossa. Grandis violentia est in terra nasci, & cœlum rapere, & habere per virtutem quod per naturam non possumus. Agnoscunt etiam hostium inuisibilium præeminentiam, secundum potestatem & statum malitiæ Iob. 40. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* Nos quasi locustæ sumus, & ipsi velut gigantes. Numero. 13. *Vidimus monstra filiorum Enac de genere gigantaneo: quibus comparati locustæ videbamur.* Origen. Vult Dominus Iesus mirabiles res facere: vult enim de locustis superare gigantes, & de his quæ in terra sunt, cælestes vincet nequitias. Ideo sancti intelligentes adiutorium gratiæ adeo eis esse necessarium, vt sine eo nihil possint, neque bonum agere, neque tueri: oportet enim gratiam præuenire vt velint, & subsequi ne inaniter velint, secundum Greg. Parum enim prodest homini bonum velle, nisi tentanti postea possit resistere, & tueri bonum quod acquisitum est: omnia Deo attribuunt, & radicem meriti, virtutum scilicet & præmium, non videntes nec in se, nec in alio bonum aliquod, nisi gratiam Dei. 1. Corinth. 15. *Gratia Dei sum id quod sum.* Et Ioannes testatur se vidisse Iesum plenum gratia. Ioann. 1 Et Angelus Mariam plenam gratia nominat. Luc. 1. Et Gabriel monet natum ex sterili. Ioannem vocari, quod gratiam sonat. Lucæ. 1. Anima ex se sterilis secundum naturam, non potens ad meritum regni æterni, gratiam Dei reputare debet tam meritum quam præmium Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna.* Gloss. confitendum est gratiam Dei vitam æternam vocari: quia his meritis redditur quæ gratia contulit homini. Simile Ioann. 1. *Gratiam pro gratia.* Et initium boni & finis gratia est. August. in libr. de Correctione & gratia. Desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est. Psalm. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus.* Apocalyp. 4. *Viginti quatuor seniores mittebant coronas suas ante thronum, ostendendo sedenti in throno deberi honorem quod coronas recepissent.* Rom 9. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.* Esa. 26. *Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine.* Rom. 7. *Velle adiacet mihi: adiacet inquam quasi infirmum: perficere autem bonum non inuenio.* 1. Corinth. 15. *Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Philipp. 2. *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere.* Ioann 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et notandum quod virtus dicitur à vi, vnde Dominus vocat virtuosos violentos. Matth. 11.

Vim sibi inferunt virtuosi triplicem.

Violenti rapiunt illud. Et Luc. 16. loquens de regno cœlorum: *Omnis enim in illud vim facit.* Virtuosus tripliciter vim facit sibi. Primo ardua aggrediendo, & quæ sunt supra hominem. Secundo aduersa patiendo. Acto. 14 *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei.* Tertio à placitis abstinendo. Genes. 8. *Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Ideo quasi cum quadam violentia oportet hominem ab his quæ sibi placent compesci. Ouidius in Epistol. Est virtus placitis abstinuisse bonis. Vel dicitur virtus quasi viri status, siue virilitas, virtus enim est perfecti animi, & ad rectas operationes robusti: sicut virilis ætas est corporis robusti & perfecti. Item notandum quod sicut dicit Tullius in libro de Offic. Virtus & honestas nomina diuersa sunt: res autem subiecta prorsus eadem. Honestum vero est quod sua vi ad se nos allicit & dignitate trahit: vt idem Tullius dicit 1. Rhetoric. Honestus vero dicitur aliquis eo quod nihil habeat turpitudinis: vt dicit Isidor. in libro Etymolog. Et subdit: Nam quod est honestas, nisi honor perpetuus, & quasi honoris status? Vnde hominibus virtuosis & honestis honor maxime exhibendus est. Inueniuntur in scripturis multæ descriptiones virtutis: de quibus ad ipsius maiorem declarationem aliquas ponemus, & exponemus.

Cap. III.

De descriptionibus Virtutis.

VIrtus sic describitur in libro de Spiritu & anima. Virtus est habitus mentis bene institutæ. Et intellige mentem bene institutam, ad similitudinem regni quod bene institutum est, si recte in eo consolatur, & recte imperetur, & recte obediatur. Sic mens bene instituta est, quum ratio recte consulit; voluntas recte imperat, & vires subiectæ voluntati recte obediunt. Hanc bonam institutionem virtus in mente facit. Ipsa enim rationem illuminat, & voluntatem de seruitute vitiorum ad imperium sublimat. Sine virtute mens pueriliter regitur. Vnde væ ei. Ecclesiast. 10. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est.* Sine ea regnum mentis simile est regno Roboam, qui potius acquieuit consilio iuuenum imprudentum, quam consilio senum. 3 Regum 21. Sic vbi virtus non est, derelicto consilio rationis, sensibus acquiescitur: vbi virtus non est, quod debuit in homine seruire, imperat, non sine magna inordinatione. Prouerb. 19. *Non decet seruum dominari principibus.* Et eiusdem 30. *Per tria mouetur terra*: id est, turbatur: *& quartum* quod *non potest sustinere, per seruum quum regnauerit.* Virtus facit in regno mentis partem nobiliorem regnare & tunc beata est anima. Ecclesiast. 19. *Beata est terra, cuius rex nobilis est.* Ipsa solium iudicii rationi reddit: ex quo sequitur dissipatio omnis mali, Prouerb 20 *Rex qui sedet in solio iudicii, intuitu suo dissipat omne malum.* Virtus veram nobilitatem in anima perficit, quam natura inchoauit. De initio nobilitatis, ait Seneca: Quis est generosus? Ad virtutem à natura bene dispositus De perfectione dicit Hieronymus. Sola apud Deum libertas est, non seruire peccatis: summa apud eum nobilitas, clarere virtutibus. Item virtus sic describitur ab Augustino, in libro de quantitate animæ: Virtus est æqualitas quædam vitæ vndique consonans rationi. Virtus vitæ æqualitatem facit: quia secundum Senecam, animum reddit asperis blandisq; inuictum, neutri se fortunæ submittentem, quem nulla vis frangat, quem nec attollet fortuna, nec deprimat Tullius: Præclara est æqualitas in omni vita: idem qui semper vultus, eademque frons: vt de Socrate accepimus. Virtus in vtraque fortuna par est: virtutem materia non mutat, nec peiorem facit dura aut difficilis: nec meliorem, hilaris & læta, vt ait Seneca, virtus per omnia consonat rationi. Vnde Bernardus in Epistol. ad fratres de monte Dei: Virtus est ad iudicium rationis vsus liberæ voluntatis. Seneca: Humanis virtutibus regula vna est ratio recta.

Virtus etiam sic describitur à Philosopho. Virtus est habitus animi, modo naturæ consentaneus rationi. Ad opera virtutum. Primo incitat nos natura. Secundo, ratio. Tertio, gratia, verbi gratia. Natura incitat vt subuenias proximo indigenti. Idem etiam ratio dictat, quia similis indigentia potest tibi accidere, in qua velles idem tibi fieri. Gratia vero hoc suadet tibi. quia proximus est, Dei imago, Dei filius: vel ad hoc creatus, vt in æterna beatitudine sit tibi socius. De in-

stinctu naturæ dicit Tullius: Sunt nobis innata virtutum initia, quę si adolescere liceret & pateremur, nos ad beatitudinem cum diuino munere ipsa natura perduceret. Idem: Nos igniculos natura datos extinguimus. Si quis autem obiiciat, quod ad opus patientiæ non incitamur à natura, quod videtur potius esse contra naturam. Respondet Seneca quod materia boni contra naturam est vt vulnerari, & subiecto igne tabescere, sed bonum nũquam. Seruare enim animum infatigabilem inter ista, quod est opus virtutis, secundum naturam est: quia nullum bonum sine ratione est, vt ipse ait. Sequitur autem ratio naturam. Bernard. Omnis virtus homini naturalis est. Idem: Virtus quoniam naturæ res est, cum venit in animum, aliquando non venit sine labore, sed venit in locum suum, & fideliter sedet, & bene cum ea natura conuenit. Seneca: Virtus secundum naturam est: vitia vero inimica sunt & infesta. Et secundũ Arist. Virtus non est præter naturam. Chrysost. vero in quadam hom. dicit, quod virtus animi est recte de Deo sentire, & recte inter homines agere. Virtus etiam sic describitur à Philosopho: Virtus est habitus voluntarius in medietate consistens, quo ad nos. Medietas ista attenditur inter superfluitatem & indigētiam. Vnde idem Philosophus dicit, quod virtus est medietas duarum malitiarum: huius quidem secundum superfluitatem, huius vero secundum indigentiam. Boetius: Virtutes medium tenent: si vel vltra vel citra quam oportuerit fiat, à virtute disceditur. Hæc autem medietas in virtutibus cardinalibus inuenitur: in virtutibus vero theologicis non videtur posse inueniri. Remigius: Ea quæ sunt puræ delectationes animæ: id est, quæ sunt animæ secundum se non determinãtur secundum superfluum & diminutum. Cant. 1. *Adolescentulæ dilexerunt te nimis*, ergo nimietas dilectionis in Deum non videtur esse superfluum vel vitium. Quo ad nos dicitur esse hæc medietas: quia determinando hanc medietatem, habendus est respectus ad personam operantis. Alicui enim esset parum quod alii esset nimium, vel e conuerso. Augustinus in libro de libero arbitrio sic describit virtutem. Virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nemo male vtitur, quam Deus in nobis operatur. Virtus dicitur bona eo modo quo albedo dicitur color albus: non ideo quod albedo colori inhæreat vt accidens, sed color est ipsa albedo, sic est virtus bonitas mentis mentem bonam faciens. Virtus etiam bona est: quia ducens ad summum bonum. Virtute etiam recte viuitur: vitam autem rectam intellige quæ extẽditur ad Deum principium, & Deum finem, Deo qui est principium omnium bonorum de omnibus bonis gratias agendo, iuxta illud 1. Thess. 5. *in omnibus gratias agite*. Et gloriam eius in omnibus quærendo: ad hoc enim creati sumus. Deuteron. 26. *Faciet te Dominus excelsiorem cunctis gentibus quas creauit in laudem & nomen & gloriam suam* Esa 44. *in gloriam meam creaui eum* 1. Corint. 10. *Siue manducatis, siue bibitis siue aliquid aliud agitis, omnia in gloriam Dei facite*. Vita eius qui sibi solum vult viuere, tantum quæ sua sunt quærens, & ad gloriam Dei non attendens, non est recta, imo curua, quum in se reflectatur. Item non est recta quæ declinat quasi in latus per superfluitatem vel indigentiam. Virtutes cardinales obliquitatem quæ est secundum superfluitatem vel indigentiam excludunt: Theologicæ vero curuitatem quæ est vbi vita reflectitur in vtilitatem proprii subiecti, non ordinata ad finem vltimum. Virtutes ergo Cardinales cum theologicis vitam rectam efficiunt. Item quum rectum sit cuius medium nõ exit ab extremis: extrema autem vitæ nostræ quum sit Deus principium, & Deus finis, vita recta est quæ sicut est à Deo & ad Deum: ita & sub Deo humiliter implẽs eius imperium, sicut ab eo habuit initium & ab eo expectat præmium. Vitam vero hic intelligas quatuor partes cõuersationis, scilicet cogitationem, affectionem, locutionem, & operationem: Rectitudo vero horum est quum non discordant à regula legis diuinæ quæ nobis indicat diuinam voluntatem. Huic autem rectitudini oppositum est peccatũ, prout describit illud Augustinus: dicens: Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legẽ Dei. Per concupitum vero intellige cogitationem & affectionem. Item vita recta est cum voluntas in nullo dissentit ab eo quod ratio recte sentit. Voluntate enim recte viuitur, voluntate peccatur, vt dicit Augustin. Ratio recta regula est voluntatis. Bernard. super illud Cantic. *Recti diligunt te*. Illum vere rectum corde dixerim, qui & recte in omnibus sentiat, & à recto quod senserit in nullo dissentiat. Virtute etiam nemo male vtitur

pro-

propriè loquendo. Si quis tamen objiciat de illo verbo Isidori, interdum male vsæ virtutes vitia generant, dicendum est quod virtus potest esse occasio alicuius mali, sed nunquam actus eius erit abusus: sicut accidit in potentiis naturalib. quibus homo potest bene vti vel abuti. Per hoc quod subditur, quam Deus in nobis sine nobis operatur: patet quod hæc descriptio est intelligẽda de virtute gratuita: præcedens vero virtus est habitus voluntarius, &c. Intelligẽda est de virtute consuetudinali. Aliæ vero descriptiones positæ fere omnes possunt intelligi & de gratuita & de consuetudinali. Si quis vero objiciat de illo verbo Augustini. Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Vnde videtur quod Deus non operetur in nobis virtutem sine nobis. Respondendum est, quod Deus iustificat hominem sine homine cooperante, sed non sine homine adoperante: sicut sol illuminat domum cum aliquis aperit fenestram nõ sine homine adoperante, tamen sine homine cooperante, homo enim non cooperatur soli illuminando domũ. Sic verus sol infundit virtutes nobis præparatis ad earum susceptionem, non tamen cooperamur illi in illa infusione.

Capvt IV.

De triplici Virtutis commendatione.

SEquitur de commendatione Virtutis. Et notandum, quod virtus est primo cõmendabilis à dignitate dantis. Retinuit enim Deus donationem eius ad manum suam. Psal. *Gratiam & gloriam dabit Dominus*. Virtus fructus est Spiritus sancti. Gal. 5. *Fructus spiritus est Charitas, gaudium, pax, &c.* Ex nobilitate arboris fructus bonitatem agnosce. *Arbor bona fructus bonos facit.* Matth. 7. ergo optima optimos. Secundo à dignitate eorum quibus datur: hoc enim donum non est nisi bonorum & amicorum Dei, temporalia bona & etiam naturalia corporis vel animæ communia sunt bonis & malis, amicis Dei & inimicis. Et frequenter mali & inimici Dei potius in talibus abundant quam amici Dei. Ex quo apparet non esse vera bona. Si enim vera bona essent, potius daret ea amicis quam inimicis. August. in primo lib. de Ciuitate Dei: Ista tẽporalia bona & mala voluit Deus bonis & malis esse communia, vt nec bona cupidius appetantur quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter euitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur. Item August. in eodem li. 20 Profecto salubriter discimus, non magnipẽdere seu bona seu mala quæ videmus esse bonis malisq; communia, & illa bona quærere quæ bonorum, & illa mala maximè fugere quæ proprie sunt malorum. Item August in eodem: Pulchritudinem idcirco Dominus largitur etiã malis ne magnum bonum videatur bonis. Deserto itaque bono bonorum proprio lapsus est factus ad bonorum minimum non bonis proprium, sed bonis malisq; cõmune. Tertio quasi à situ: quia possessio est valde bona bene sedens. Bene sedet possessio quæ propinqua est ciuitati: melius quæ infra muros ciuitatis: optimè quæ infra muros propriæ domus tuta est, & ab hostibus & à ciuibus. Peroptimè sedet virtus quæ est in secreto cordis. Seneca: Hunc dicito, hunc habe beatum, non quem vulgus vocat, sed cui omne bonum in animo est. Item Senec. Sapiẽs intra se omne bonũ terminabit. Et dicit quod quidam capta patria & vxore & liberis amissis, quum ex incendio publico solus & tamen beatus exiret: interroganti victori, nunquid aliquid perdidisset: Nihil, inquit, perdidi, bona mea mecum sunt.

Capvt V.

Quod Virtus sit optimum præsentis vitæ & bonitas aliarum rerum.

QVarto commendabilis est comparatione aliorum bonorum. Et primò facta comparatione ad bona præsentia. Secundò ad futura. Secundum comparationem primum virtutis optimũ dicitur. Heb. 13. *Optimum est gratia stabilire cor* August. in lib. de moribus Ecclesiæ: Erit, inquit, hominis optimum quod animam optimã facit: nemo autem dubitauerit quin virtus animã faciat optimã. Et Iac. 1. *Omne datũ optimũ, &c.* Datum optimum, virtus vel gratia dicitur: respectu cuius simpliciter bona dicuntur quæ communia sunt nobis & brutis, vt fortitudo corporis, agilitas, pulchritudo, sanitas &

ea quæ pertinẽt ad corporis sustentationem, vel ornatum, vel protectionem. Bona meliora sunt bona animæ, quæ tamen animam nõ reddunt de necessitate bonam, quæ similiter sunt communia bonis & malis, vt scientia & similia. Optimum vero virtus vel gratia Perfectum, gloria. 1. Cor. 13. *Quum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Virtus non solum bona est; sed etiam bonitas bonum faciẽs necessario possessorem suũ. Arist. in lib. de eligendis. Si hoc facit bonum id cui adest, illud autem non facit, quod facit magis est eligendum, vel quod melius & principalius facit bonum: & siquidem hoc facit animam, illud autem corpus. Non sic dignitates & diuitiæ, quæ vt frequenter malos faciunt possessores suos, vel magis malos ostendunt. Boetius: Collata improbis dignitas non modo non efficit dignos, sed potius prodit & ostendit indignos. Ecclesi 11. *Si diues fueris, non eris immunis à delicto.* Seneca: Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. Ideo virtus multum appetenda esset, tã quam propria bonitas: sed tãta est hodie hominum stultitia, quod de propria bonitate non curant, cum in omnibus suis bonitatem quærant. Seneca: Nihil est cuique se vilius. Augustin. Bona vis habere, & bonus non vis esse. Idem. Quid est quod te velis malum habere? Nihil omnino. Non vxorem, non filiũ, non seruum, non tunicam, postremo nõ caligam, & tamen vis habere malã vitam. Rogo te præpone vitam tuam caligæ tuæ. Idem: Quid te offendit vita tua, quam solã vis malam, vt inter omnia bona tua tu solus sis malus? Idem: Adeo cæcitas mentis inualuit, ad eo homo interior obsurduit, vt omnia velit habere bona præter seipsum. Plus deberet homo amare bonitatem sui, quam totum mundum. Cum enim homo præualeat toti mundo, bonitas eius bonitatis mundi totius præualet. Senec. In homine nihil ad rẽ pertinet, à quam multis salutetur, quam pretioso incubet lecto, quam perlucido poculo bibat, sed quam bonus sit. Hoc autem debet mouere hominem ad amorem propriæ bonitatis, quod sicut ipse quando bonus est, melior est omnibus creaturis visibilibus: sic quãdo malus est, peior est illis: quia non solum malus est malitia pœnæ, sed etiam malitia culpæ, ipse debitor est mortis temporalis & æternæ. In hoc deterioris conditionis est serpentibus & bufonibus. Nec solum virtus bonitas est hominis, sed etiam est bonitas operum. Plus enim valet vna eleemosyna, vel aliud bonum opus ex virtute vel gratia procedens, quam mille sine gratia. Si aliquis mille annis facit opera de genere bonorũ sine gratia non meretur regnum æternũ, quod tamen meretur vnico bono opere ex gratia facto. Seneca: Vnus dies hominum eruditorum plus valet, quam imperiti longissima ætas. Qui faciunt opera de genere bonorum sine gratia, picturas habent bonorum operum, non bona opera. Seneca. Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulachra rerum honestarum. Opus de genere bonorum sine gratia factum, lumen esse videtur, & tamen non est vere lumen. Matth. 6. *Si lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quanta erunt?* Tale opus simile est ligno putrido, quod his qui in tenebris sunt lucidum videtur. Tale opus videtur esse aurum, quum sit aurichalchum. Bernar. Melius est pallens aurum, quam fulgens aurichalchum. Qui habet abundantiam talium operum est quasi diues, quum nihil habeat. Prouerb. 13. Item opus tale est velut cadauer exanime. Vnde anima cuius sunt opera talia, est velut mulier infœtrix, omnes fœtus suos pariens mortuos. Quid est fides quæ nõ operatur ex dilectione, nisi cadauer exanime? Quod de fide informi dicitur, verum est de omnibus operibus informibus quæ scilicet sine gratia fiunt. Homo absque gratia est velut arbor syluestris ferens fructus quibus porci infernales pascuntur. Gratia vero est velut ramusculus cœlestis qui huic arbori insertus facit eã ferre fructus optimos, qui lætificent Deum & Angelos Luc. 15. *Gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, &c.* Nec solum virtus est bonitas operum sed etiam rerum temporalium. Bonum enim rerum tẽporalium, est laudabilis vsus earum qui virtutis est vel gratiæ. Vnde malis temporalia bona non sunt, cum male illis vtantur. Senec. Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti. Ecclesi. 13. *Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia.* Sicut sanguis in corpore humano non est bonus, si sit materia infirmitatis, vnde euacuandus est: sic temporalia nõ sunt bona his quibus sunt materia infirmitatis spiritualis. Seneca dicit, pecuniam perdidi. O te felicem si cum ea auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tantum felicior, quo tanto malo materia subducta

Virtus opera bona in gratia efficit meritoria.

ducta est. Prouerb. 1. *Vsquequo stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient?* Fit iusto Dei iudicio, vt cum aliquis malus est vere domino illa mala sint ei quibus ipse dominatur, quasi vindicantia creatorem suum. Virtus etiam mala pœnæ in bona conuertit: iuxta verbum Senec. Ecclesiast. 8 *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.* Non est mala aduersitas viro iusto, cum sit ei materia coronæ æternæ. Et vt breuiter dicatur, Virtus siue gratia est totum verum bonum hominis in vita ista. Vnde glossa Augustini super illud Psalm. *Signatum est super nos lumen, &c.* dicit de lumine gratiæ. Hoc lumen est totum & verum hominis bonum. Sine gratia non est homini vere bonum, vel bonum naturæ, vel bonum fortunæ. Bernard. Si quis callidus est ingenio, si viget arte, si præeminet intellectu, instrumenta sunt hæc tam vitiorum quam virtutum. Seneca: Non viuere bonum est, sed bene viuere: bene autem viuere virtutis est. Tullius: Quod rectum & honestum est, & cum virtute, id solum bonum arbitror. Nunquid potest cuiquam malo bonum esse, aut potest quisquam in abundantia bonorum esse non bonus? Seneca: Doce non esse positum bonum vitæ in spatio eius, sed in vsu: vsus autem rectæ virtutis est. Sapiens: Omnia quæ extra nos sunt dona, quæque hominibus forte contingunt, non ideo laudantur, quod habuerit quis ea, sed quod his honeste sit vsus. Augustin. Non vtiliter in tempore viuitur, nisi ad comparandum meritum quo in æternitate viuatur.

Virtus mala pœna in bona vertit.

CAPVT VIII.

Quod virtus sit proprie bonum nostrum, possessio libera & sufficient.

VIrtus, secundum Philosophos, bonum nostrum est proprie, quum bona fortunæ sint bona aliena à nobis. Hoc bonum nulla vis à nobis excutit, iuxta verbum Senecæ, Non potest auferri ab homine, nec in vita, nec in morte. Tullius: Omnia alia caduca sunt: virtus vna est, altissimis defixa radicibus. Tullius: Hæc demum sapientia est vt omnia tua in te posita esse dicas, humanosque casus virtute inferiores putes. Sene. Non est tuum fortuna quod fecit tuum. Boëtius in libro. Consol. Nunquam tua faciet esse fortuna, quæ natura rerum à te facit esse aliena. Seneca: Periturum est, nempe quod aduentitium fuit. Idem: Quid stultius est, quam in homine aliena laudare: quid eo dementius qui circa se miratur ea quæ ad alium protinus transferri possunt? Non faciunt meliorem equum aurei freni. Augustinus in libro Soliloquiorum. Deus per quem dicimus aliena esse quæ aliquando nostra: & nostra esse quæ aliquando aliena putauimus, accipe me ab istis fugientem famulum tuum: quia & ista me quando fugiebam à te acceperunt alienum, ad te mihi redeundum esse sentio, nihil aliud scio nisi fluxa & caduca spernenda esse, & certa & æterna requirenda. Senec. Ratio arbitra est bonorum & malorum: aliena & hesterna pro vilibus habet, omne illi bonum in animo est. Habacuc. 2. *Væ qui congregat non sua.* Non sua vocat temporalia. Senec. Huc cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opra, omnia alia Deo vota missurus vt contentus sis temetipso, & ex te, nascentibus bonis. Item virtus possessio libera est, quæ possidet bona temporalia in subiectione, est aliqua vel fortunæ vel ipsarum diuitiarum, vel eorum qui bus occasione diuitiarum indiget. Senec. Incipit esse fortunæ subiectus, si quis partem sui foris quærit. Augustin. Venditis rebus nostris nullum magis earum accipimus pretium, quam nosipsos. Implicati enim talibus non eramus nostri. Seneca. Minus quam seruus est qui seruos timet. Item virtus possessio est habenti sufficiens 2. Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea.* Seneca. Virtus nudo homine contenta est. Idem: Sapiens se contentus est, non vt velit esse sine amico, sed vt possit Item Seneca: Se contentus est sapiens ad bene viuendum, non ad viuendum: ad hoc enim rebus multis illi opus est; ad illud tantum animo sano & erecto & despiciente fortunam. Idem. Virtus nullo eget, & præter summum bonum extrinsecus instrumenta non quærit. Econtrario, diuitiæ terrenæ multis indigent. Boëtius O angustas inopesque diuitias, quas nec habere totas pluribus licet, & ad quemlibet sine cæterorum paupertate non veniunt. Idem: Verum illud est, permultis illos indigere, qui permulta possident. Homo absque virtute vel gratia, est

regio egestatis. August. in lib. Confess. Defluxi à te ego, & erraui: erraui Deus meus nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia mea, & factus sum mihi regio egestatis.

Caput VII.

Quod Virtus sit magna iucunditatis & dignitatis.

ITem Virtus bonum est & magnę iucunditatis & magnæ dignitatis. Boetius de Consolat. Nunquam sine pœna sunt vitia, nunquam sine præmio sunt virtutes. Seneca: Rerum honestarum pretium in ipsis est: hoc pretium est mentis lætitia. Idem; Recte factorum verus fructus est in ipsis: nec vllum virtutum pretium dignum ipsis extra ipsas est. Bernardus. Delectationes non perdimus, sed mutamus à corpore ad animam, à sensibus ad conscientiam. Item Greg. super Iob. 1. Filii per domos conuiuium faciunt, dum virtutes singulæ iuxta modum proprium mentem pascunt. Econtrario curre per singula, tot inuenies animæ tormenta quot vitia, vt ait August. Gaudium virtutis est velut fons gaudii in domo propria nascens. Senec. Existimas me detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita sobmoueo, qui dulcissima spei oblectamenta censeo deuitanda, imo econtra volo tibi nunquam deesse lætitiam: volo illam tibi domi nasci, nascitur si intra teipsum sit. Idem. Tu iudicas eum gaudere qui ridet: animus debet esse alacer & fidens, & super omnia rectus. Ecclesiast. 30. *Non est oblectamentum super cordis gaudium.* Senec. Conculca ista quæ extrinsecus splendent & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo: de teipso, & tui optima parte. Idem: Viri boni gaudium est ex bona conscientia, ex contemptu fortuitorum, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex placito vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Idem: Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem, & quodcunque inuentitium est gaudium, fundamento caret: hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Idem: Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis. Fundamentum hic esse dixi culmen, cum ad summa peruenit qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Item Seneca: Improbæ voluptates non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt: potius aliquod bonum mansurum circumspice. Sola virtus præstat gaudium perpetuum: securum: etiam si quid obsistat nubium, materia interuenit qua infra feruntur nec vnquam die vincunt. Gregor. Absit vt tanta sit delectatio in vitiis, quanta est in virtutibus. De dignitate virtutis dicit Boetius. Non virtutibus ex dignitate: sed ex virtutibus dignitati honor accessit. Idem: Virtuti propria dignitas inest. Virtus est beatitudo, vel felicitas præsentis vitæ. Beatitudo virtutum de fonte cælestis beatitudinis, amicis Dei in hac valle miseriæ stillatur. Vnde 2. Corinth. 12. dicit glos. Augustini: In regione intelligibilium beata vita in fonte suo bibitur: inde aliquid aspergi ut huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi temperanter, fortiter, iuste, prudenterque viuatur. Tullius. In quo virtus est, nihil ei deest ad bene ac beate viuendum. Macrobius. Solæ virtutes faciunt beatum, nullaque alia via quisquam hoc bonum adipiscitur Senec. Ratio recta & consummata felicitatem hominis impleuit: hoc vnum bonum hominis est, quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est: quod qui non habet, in aliorum omnium copia damnatur. Rationem vero rectam & consummatam facit virtus Vnde August. dicit in libro Soliloquiorum, quod virtus est recta vel perfecta: id est, rationis rectitudo vel perfectio.

Caput VIII.

Quod status Virtutum assimilatur paradiso terrestri & cælesti.

VIrtus seu gratia quasi paradisum facit in corde hominis. Eccl. 41. *Gratia Dei sicut paradisus in benedictionibus.* Assimilatur cor vbi gratia est, paradiso & terrestri & cęlesti. Terrestri tripliciter, scilicet amœnitate, fœcunditate, & securitate. Amœnitatem & fœcunditatem ibi faciunt quatuor virtutes, velut quatuor flumina paradisi mentem irrigantes: Vnde glos. Gregor super illud Genes. 2 *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandū paradisū &c.* quatuor flumina paradisum irrigant: quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni

Cor assimilatur paradiso, duplici.

1. Terrestri

desiderio

desideriorum carnalium æstu temperatur. Ecclesiast. 40. *Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis.* Altitudo vero facit securitatem: quia sicut paradisus terrestris in alto situs est pertingens vsque ad lunarem circulum, sicut dicit gloss. Strab. super illud Gen. 2. *Plantauerat Deus paradisum voluptatis:* sic cor vbi Dei gratia est, in alto situm est. Senec. Talis est sapientis animus, qualis mundus supra lunam semper illic serenum est, quod nō alieni muneris, nec arbitrii alieni est, quod non dedit fortuna non eripuit. Paradiso vero cœlesti in quatuor assimilatur. Primo, in hoc quod est Dei habitatio: placet enim Deo habitare in anima virtutibus ornata. Hiero. Nihil quietius, nihil purius ea mente debet esse quæ in Dei habitaculum præparāda est: quem non auro templa fulgentia, non gemmis altaria distincta delectant: sed anima ornata virtutibus. Prou 8. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum:* Bernardus animam huiusmodi cœlum vocat, dicens: Nec mirum si cœlū hoc libenter inhabitat Dominus Iesus, quod non quomodo cæteros dixit tantum vt fieret, sed pugnauit vt acquireret, occubuit vt redimeret. Secundo in hoc quod est locus luminis Iob. 38. *Nosti per quam viam spargitur lux.* Gloss. iustitia est lux. Tertio, quia locus est ordinati amoris Breuis enim & vera diffinitio Virtutis, est ordo amoris, vt ait August. in lib. de Ciuit. Dei. Quarto, quia locus est gaudii. Esa. 51. *Ponam desertum eius delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini.* Cor hominis antequam sit in gratia Dei, est velut desertum sed per gratiā fit quasi hortus Domini. Ista quatuor in paradiso cœlesti inueniuntur: Est enim Dei habitatio, locus luminis, & ordinati amoris, & gaudii. Contraria vero quatuor prædictis cor peccatoris faciūt quasi infernum, cum sit habitatio dæmonū, & habeat tenebras ignorantiæ & culpæ & ignem prauæ concupiscentiæ & vermem remordentis conscientiæ. Hæc enim quatuor sunt in inferno. Væ illis qui multis in laboribus & expensis sibi faciunt infernum: Væ illis qui potius eligunt habitare in inferno quā in paradiso. Mira insania talium qui infernum præoccupant, quasi timerent se nimis tarde peruenturos ad eum.

2. Cœlesti.

Cor per gratiā fit hortus Domini.

Capvt IX.

De præexcellentia gaudii virtutis respectu gaudii mundani.

Gaudium virtutis præcellit gaudio mūdi in quatuor.

Et notādum quod gaudium virtutis quadrupliciter præcellit respectu gaudii mūdani. Primo in continuitate. Homo carnalis non semper sedet ad mensam corporalem, sed homini virtutis, *secura mens est quasi iuge conuiuium.* Prouerb. 15. Iob. 20. *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Hypocrita est mundus exterius deauratus. August. in lib. Confess. Si quid arrisisset prosperum, tædebat apprehendere: quia pene prius quam teneretur auolabat. Gaudium mundanum venit de foris, & facile impeditur & discontinuatur. Seneca vitam virtus luci comparat, vitam vero mundanam fulgori, dicens: Magna existimas esse quæ relicturus es, &c. proposuisti illam securitatem ad quam iturus es, retinet te huius vitæ fulgor à qua transiturus es tanquam in sordida & obscura casurum: erras. Ex hac vita ad illam ascenditur, quod interest inter splendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, atque suam, ille niteat ex alieno: hoc interest inter hanc vitam & illam, hoc fulgore veniente extrinsecus percussa est, statim crassam faciet illi vmbram quicquid obstiterit, illa suo lumine illustris est, fulgor est luminis repercussio. Secundo in puritate. Dulcedo enim felicitatis humanæ multis amaritudinibus respersa est, iuxta verbum Boetii. Homo enim carnalis vnam amaritudinem habet ex dilatione deliciarū quas vehementer appetit: aliam ex defectu quem inuenit in vsu earum: vbicunque enim caro quærit refectionem, inuenit defectionem iuxta verbum August. Excessum etiam insumendo delectabilia sequitur duplex amaritudo, scilicet remorsio conscientiæ, & grauamen naturæ. Seneca Voluptas quo auidius hausta est, citius in contrarium recedit. Ecclesiast 31. *Amaritudo animæ vinū multum potatum.* Gaudium vero virtutis purum est, non respersum tot amaritudinibus. Augustinus in libro Confessionum Tu semper aderas misericorditer sæuiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iucundari: & vbi hoc possem, non inuenirem quidpiam præter te Domine. Tertio indignitatem. Gaudium enim virtutis est de iis de quibus dignum est gaudere. Vnde super illud Galat. 5. *Fructus Spiritus, est charitas, gaudium,* dicit gloss. id est, elatio

1.

2.

3.

animi de his quæ digna sunt gaudii: gaudiũ mundi de indignis est. Seneca. In voluptate nihil est magnificum, nihil quod naturam Deo proximam deceat membrorum vilium ac turpium ministerio veniens, exitu fœda Prouerb. 3. *Stultorum exultatio ignominia.* Item 15. *Stultitia est gaudium stulto.* Et Dominus gaudenti Hierusalem, flens ait, *Si cognouisses & tu.* Luc. 19. Innuens cœcitatem causam esse illius gaudii. Proverb. 2 *Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.* Augustin. Quid est seculi gaudium: breuiter dico: Seculi lætitia est impunita nequitia: scilicet luxuriari, in spectaculis vagari, ebriositate ingurgitari, turpitudine fœtere, & nihil mali pati, hoc gaudium deterius est dolore. Peius est enim gaudere de iniquitate, quam dolere de corruptione, vt ait Augustinus.
4. Quarto in salubritate gaudium virtutis salubre est faciens contemni gaudia vana. Ecclesiast. 1. *Vbi multa sapientia, multa est indignatio.* Vbi enim sapor virtutum sentitur, iucunditas carnalis despicitur: quia gustato spiritu, desipit omnis caro, iuxta verbum Augustini. Item facit triumphare de diabolo. Vnica enim ratio vincendi inimicum, est lætitia spiritualis, vt ait Antonius. Ecclesiast 30. *Iucunditas cordis hæc est: vita hominis & thesaurus sine defectione sanctitatis* Qui gaudium sentit in vita bona, perseuerare potest in ea: econtrario in mœrore animi deiicitur spiritus. Proverb. 15. Deiicietur inquam ab altitudine virtutum. Gaudium vero mundi noxium est. Nec mirum cum sit à Deo maledictum. Lucæ 6. *Væ vobis diuitibus, qui hic habetis consolationem vestram, &c.* Si quis non audeat gustare cibum ab aliquo sancto maledictum, quanto minus maledictum à Deo? Gaudium illud hominem infatuat: vt patet in Salomone. qui non prohibuit cor suum quin omni voluptate frueretur. Ecclesiast 2. Et infatuatus est. 3. Reg. 11. Iob 28. *Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Hoc gaudium in dolorem verteretur Prouerb. 14. *Extrema gaudij luctus occupat.*

Cap. X.

De his quæ faciunt ad gaudium Virtutis.

Et notandum quod octo sunt quæ facere videtur ad gaudium eius in quo virtus est. *Octo generãt gaudiũ animæ.* Primo conscientiæ puritas. Animus enim generosus potius quiescit in lecto conscientiæ, quando est mundus, quam quando est immundus, naturaliter abhorrens immunditiam. Vnde super illud Galat. 5 *Fructus Spiritus, est charitas gaudium*, dicit gloss. id est, puritas animi Secundo sanitas virium animæ quam gratia facit. Anima sanata maiorem quietem habet. Prou. 16. *Dulcedo animæ sanitas ossium*, id est, viriũ Chrysost Gratia est sanitas mentium. Tertio libertas. Peccator ligatus [illegible] te aduentum gratię seruitute peccati, vt non possit facere quod vult superior pars rationis iuxta illud Prou. 5. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* August. in lib. Confess. Suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate: velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me, quippe ex voluntate peruersa facta est libido: & dum seruitur libidini: facta est consuetudo & dum cõsuetudini nõ resistitur, facta est necessitas. Gratia vero Spiritus sancti aduenieñs libertatem in homine facit. 2. Cor. 3. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* 4.
Quarto quies à cruciatu tumultuosarum cogitationũ & inordinatarum affectionum, & à cruciatu vermis conscientiæ: Ab illis enim vis gratiæ cor liberat. Omnes qui illicita appetunt, vel in hoc mundo aliquid videri volunt densis cogitationum tumultib. in corde comprimuntur, vt ait Greg. Sancti vero, quia nihil huius mundi appetũt: nullis proculdubio in corde tumultibus opprimuntur, vt idem Greg. ait. Item mali cruciantur in corde inordinatis affectionibus. Augustin. in lib. Confess. Iussit Deus, & sic est vt pœna sibi sit inordinatus animus. Alii cupiditate cruciantur, quasi fame & siti insatiabili bonorum temporalium, qui cruciatus non cessat, nisi Dei gratia famem & sitim huiusmodi sedet. Seneca. Si vis animum in perpetua voluptate esse, non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahẽdum. Augustinus. Qui biberit de fluuio paradisi, cuius gutta vna maior est quam Oceanus; restat vt in eo sitis mundi huius extincta sit Alii autem timore cruciantur habentes caput tremulum sicut campana. Iob 15. *Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum sit pax, ille semper insidias suspicatur.*

Alii cruciantur inuidia, amittentes quidquid alii lucrantur: alii exuruntur ira. Has affectiones gratia cessare facit: vnde animus quiescit & iucundus est. Item peccatorem vermis conscientiæ cruciat Hierem. 2. *Scito & vide quam malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Augustin. Tale bonum est Deus, vt nemini cum deserenti bene sit. Hæc est prima vindicta quam sumit Deus de peccatore, non sinens dedecus culpæ esse sine decore vindictæ. Seneca: Scelera etiam si non sunt deprehensa cum fierent, solicitudo cũ ipsis abiit, Poet. Prima est hæc vltio, quod se iudice nemo nocens absoluitur. Cum gratia hanc vermem cessare facit, animus quiescit, sicut aliquis melius quiescit in lecto suaui quam spinis pleno. Cantic. 1. *Lectulus noster floridus.* Lectulus inquam cõscientiæ. De conscientia potest dici, quod dixit Philosophus Zeno de vxore. Vxor, inquit, aut perpetuale refugium est, aut perenne tormentum.

5. Quinto conuenientia virtutis cum natura. Bene enim conuenit natura cum virtute iuxta verbum Bernard. Chrysosto. Gratia est cordis delectatio. Proverb. 3 *Lux iustorum lætificat.* Lux iustorum gratia est quæ naturæ coniuncta lætificat.

6. Sexto iucunditas boni

Psal. 18. operis. Psalm. *In custodiendis illis retributio multa.* gloss. non tãtum pro eis in futura reddetur præmium: sed hic in eorum custodia magnum est gaudium. Cuius gaudii ratio potest esse quod opus virtutis est in medietate: natura vero in mediis delectatur, & in extremis contristatur: vt visus delectatur in viridi colore qui medius est inter album & nigrum. Sicut mulier naturaliter gaudet cũ peperit filium: si autem peperisset bufonem, vel aliud contra naturam, doleret: sic anima gaudet quando bonum opus fecit, tanquam fructum sibi competentem: & cõtristatur de malo opere, tanquam de fœtu contra naturã. Ioan. 17 *Mulier cum parit* & cætera propter gaudium, dicunt virtutes Esa. 3. *Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur.* In operibus enim earum quædam spiritualis refectio est.

7. Septimo discretum regimen corporum. Hi in quibus virtus est, non habẽt tot molestias ex parte corporis, & diutius viuunt, quia corpus discrete regunt. Eccles. 25. *Beatus qui habitat cum muliere sensata.* Mulier sensata est caro disciplinata. Seneca. Potest nostra prouidentia lõgiorem prorogare huic corpusculo moram, si voluptates quibus maior pars perit poterimus regere & coercere.

8. Octauo quod boni voluntatẽ suam conformant voluntati diuinæ. Vnde sicut voluntas Dei impletur, ita voluntas eorum August. n. Iugum Christi suaue est, & onus eius leue: quia qui huic iugo subiectus est, cætera ei subiecta sunt, & nihil ei repugnat. Non habent mali pacem, qui Deo resistunt. Ioel 9. *Quis restitit ei, & pacem habuit?* Seneca: Vir bonus quidquid ei acciderit, æquo animo sustinebit: scit enim hoc accidisse ex lege diuina ex qua vniuersa procedunt. Via virtutis in principio habet aliquid difficultatis: quia inconsueta est. Hieron. Insuauem & asperam fecit nobis viam virtutum longa consuetudo peccandi. *Dulce est lumen, & delectabile oculis videre solem.* Eccles. 11. & tamen lux solis contristat oculos tenebris assuetos: sic via virtutum in principio est molesta, sed post iucunda efficitur gratia & assuetudine. Bernardus. Facillimum esset & delectabile adiuncto Dei amoris condimento secundum naturam viuere, si insania nostra nos permitteret, qua sanata statim naturalibus natura arridet. Tullius: Optima forma viuendi eligenda est, quam iucundam reddet assuetudo. Glossa super illud Matth. 11 *Iugum meum suaue est.* Augusta est via quæ ducit ad vitam: quia nõ nisi augusto initio incipitur: processu vero temporis ineffabili delectationis dulcedine dilatatur. Prouerb. 4. *Ducam te per semitas æquitatis quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui.* Seneca initiũ eundi ad virtutes arduum est: quia hic primum imbecille mentis, & ægre est inexperta formidare: itaque cogenda est vt incipiat, delectat dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est philosophia, pariter & salutaris & dulcis est.

Cap. XI.

De commendatione Virtutis, facta comparatione ad bona futura.

Comparatione ad futura bona commendabilis est Virtus multipliciter. Primo, quia signum est quo distinguuntur recipiendi ad gloriam æternam à non recipiendis. Ephes. 4. Nolite

contristare Spiritum sanctum in quo signati estis &c. Apocal. 3. *Ecce dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem*, id est, humilem virtutem. De defectu huius signi conqueruntur damnati in inferno. Sapient. 5. *Virtutis* (inquiunt) *nullum quidem signum valuimus ostendere*. Item virtus pignus & arra est hæreditatis æternæ. Ephes. 1. *Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ*. Quidam tamen codices melius habent, arram Gloss. Interest inter arrã & pignus: quia pignus quando datur, soluto eo pro quo ponitur, aufertur. Arra vero est cum de ipso pretio datur aliquid quod non est auferendum, sed complendum. Virtus vel gratia est arra beatitudinis: quia quædam inchoatio eius est. 2. Corinth. 1. *Signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris*. Item vnctio est ad regnum: non ad regnum Franciæ, sed ad regnum gloriæ. Serua vnctionem, securus es de regno. 1. Ioan. 2. *Et vos vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis*, hanc vnctionẽ facit Deus ipse. 2 Corinth. 1. *qui vnxit nos, Deus est*. Nec solum vnctio est ad regnum futurum: immo per ipsam viri sancti vitam ducunt regiam in præsenti. Luc. 18. *Regnum Dei intra vos est*. Rom. 13. *Regnum Dei non est esca, & potus sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto*. Non solum regnum Dei dicitur esse in cordibus sanctorum: quia Deus in eis regnat, cuius imperio in omnibus obediunt: sed etiam quia ipsi quodammodo regnant ad Dei similitudinem. Omnia enim & prospera & aduersa seruiunt eis, & cooperantur in bonum. Seneca: Si vis omnia tibi subiicere, subiice rationi. Idem: Vis habere honorem magnum, imperium dabo tibi, impera tibi. Bernardus. Non putent diuites huius seculi fratres Christi possidere sola cœlestia, quia audiunt Christum dicentem: Beati pauperes, &c. possident & terrena. Fideli homini totus mundus diuitiarum est. Plane totus, quia tam prospera quam aduersa opus ipsius æque omnia seruiunt ei & cooperantur in bonum. Sapient. 17. *Omnia transfigurata omnium nutrici gratia tua deseruiebant*. Item virtus vel gratia pretium est regni cœlestis. Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna*. Macrobius: Quanquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimũ virtutis est præmium: tamen illa diuina virtus stabiliora quædam præmiorum genera desiderat. Virtus est pretium quodammodo ipsius Dei. Augustinus in libro de Ciuitate Dei; Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit.

Caput XII.

De commendatione Virtutis, auctoritate Saluatoris.

Qvinto commendabilis est virtus auctoritate Saluatoris, qui virtutem monet quærere, cum bona terrena consulat relinquere. Matth. 6. *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, &c.* Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus &c.* August. Cum ea quæ Deus laudat & promittit ab illo petitis, secure petite. Illa enim Deo propitio conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite, vt si prosint, det: si scit obesse, non det. Quid enim obsit vel prosit medicus nouit, non ægrotus. Amatores virtutis Christus beatos prædicat, cum contemptores temporalium beatos dicat. Matth. 5. *Beati pauperes spiritu, &c.* Et in eodem. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*. Cum Christus pauperrimus esse voluerit quantum ad bona temporalia, tamen quantum ad virtutes ditissimus voluit esse; vnde Ioannes refert se vidisse eum *plenum gratia*. Ioann. 1. Et in eodem: *De plenitudine eius nos omnes accepimus*. Præmiserat Deus diuersos sanctos in mundum ad diuersas virtutes ostendendas: tandem venit ipse in propria persona eas docere, & per experientiam addiscere. Greg. in Moral. Ad ostendendam innocentiam venit Abel. Ad docẽdam munditiã venit Enoch. Ad insinuandã longanimitatẽ spei & operis venit Noe. Ad manifestandam obedientiã venit Abraham. Ad demonstrandam cõiugalis vitæ castimoniam venit Isaac. Ad insinuandam laboris tolerantiam venit Iacob. Ad rependendã pro malo bonæ retributionis gratiã venit Ioseph. Ad ostendendã mansuetudinẽ venit Moyses. Ad insinuandam contra aduersa fiduciã venit Iosue. Ad ostendendã inter flagella patientiam venit Iob. Magisteriũ mansuetudinis & humilitatis sibi ascribit Saluator. Matth. 11. *Discite à me*, inquit, *quia mitis sum, & humilis corde*. Et eiusdem

Quid proprium Christo.

eiusdem 10. docet prudentiam: *Estote*, inquit, *prudentes*. Et Luc. 21. sobrietatem: *Attendite vobis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate* Ioan. 13 charitatem, humilitatem, in ablutione pedum. Eiusdem 15. charitatem: Ceteras virtutes similiter docet, sicut patebit, cum de singulis virtutibus tractabitur. Addiscere etiam eos voluit per experientiam. Vnde Lucas ostendit eum profecisse sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Lucæ 2 Et ad Hebr. 5 *Cum esset filius Dei, ex his quæ passus est, didicit obedientiam.* Non parum efficax est exemplum virtutum Christi. Augustinus. Exemplo virtutum Christi nostra vitia curantur, vt id quod ostendit esse faciendum, non solum sine murmure, sed etiam cum delectatione faciamus.

CAPVT XIII.

De commendatione Virtutis à multiplici suo effectu.

SExto commendabilis est virtus à multiplici suo effectu. Vnus effectus eius est quod à malis defendit. Vnde quidam dixit, virtutem dici, eo quod vi tueatur possessorem suum. Ideo Dominus exponere noluit post passionem suã discipulos periculis antequam virtute muniti essent. Lucæ 24. *Sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto.* Seneca. Nullus contra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur, si pars illa tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Tullius: Mors terribilis est his quibus cum vita omnia extinguuntur: Sapientis animus virtutibus omnibus & manibus septus est. Item virtus etiam bona temporalia discrete disponit. Vnde Augustinus. Deus ostendit in opulentissimo & præclaro imperio Romanorum quantum valerent ciuiles etiam sine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita homines fieri ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Vnicum vitium, vt superbia, vel ira, vel odium, occasio est quandoque destructionis vnius regni: Econtrario virtus vna occasio est conseruationis. Item virtus felicem communicationẽ facit in anima. Stabulum enim cõuertit in templum, desertum in cœlum, habitationem dæmonum in Dei habitaculum. Esa. 35. *In cubilibus in quibus prius habitabant dracones, orietur viror calami & iunci, & erit semita, & via sancta vocabitur.* Hoc tum anima virtutibus ornatur in amœnum Dei habitaculum, quæ prius erat habitaculum dæmonum. Conscientia peccatoris bestialiter viuentis, quasi stabulum est. Bernardus. Puto iumenta dicerent si loqui fas esset: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Augustinus: Domine, merito dedignaris inhabitare corda infidelium, fornacem corruptionis, domus luteas, cloacam immunditiæ. Conscientia etiam peccatoris quasi desertum est. Ioel. 2. *Quasi hortus Voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti.* Item virtus siue gratia animam abominabilem peccato, adeo decoram efficit, quod eius decorem rex gloriæ concupiscit. *Concupiscit rex decorem tuum.* Gratia deformitatem diabolicam expellit, & decorem diuinum introducit. Decorem animæ habentis gratiam, sol & luna mirantur: quia decor illorum decore illius vincitur. Væ illis qui de hoc decore non curant, cum tamen in omnibus suis decorem quærant. Augustinus: Cum iniquis omnia sunt pulchra, & ipsi sunt turpes. Diogenes, cum illi domum suam homo turpis formæ ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus & auro nitentibus, in faciem domini expuit, dixitque, aliud vilius in domo illa non respexisse. Simile huic accidit in peccatore decorem proprium negligente, & in aliis pulchritudinem exquirente. Item virtus vel gratia lux est, cum in quo est non sinens periculose errare. 1. Ioan 2 *Vnctio eius docet vos de omnibus.* Sine hac luce homo in periculo est in mundo isto. Esa 9. *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis.* Sine hac luce non habet homo veram lætitiam. Tobiæ 5. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* Item virtus hominem pretiosum facit Prouerb. 16. *Pretiosi spiritus vir eruditus* Sicut prudentia hominem reddit pretiosum, sic & temperantia. Ecclesiast. 26. *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ.* Idem intelligendum est de cæteris virtutibus. Vnde virtus similis est virtuti quæ dicitur esse in lapidibus pretiosis, quæ vnum modicum lapidem præualere facit multis magnis lapidibus communibus. Sic vnus homo virtutem habens videtur præualere, multis hominibus virtutem non habentibus Ecclesiast 16. *Melior est vnus timens Deum, quam mille filij impij.* Ex hoc perpendi potest fatuitas hominum qui tantum desiderant meliorationem rerum suarum, de sui melioratione non curantes, nolentes laborare vt virtutes habeant quæ adeo meliorarent eos. Ad ostendendam pretiositatem hominum in qui-

bus virtus est, designati sunt viri virtutis, scilicet duodecim Patriarchæ, vel duodecim Apostoli, in duodecim lapidibus pretiosis, qui fuerunt in rationali. Exod. 28. Et in duodecim lapidibus pretiosis, qui erunt in fundamento spiritualis Hierusalem. Apocalyp 21 Item virtus mira efficit. De mirabilibus eius effectibus patebit cum de singulis virtutibus agetur. Sed quantum ad præsens, ipsa operatur mira in cœlo, in mundo, in inferno, & in corde humano. In cœlo, quia regno cœlorum vim facit, dum illis, qui per peccatum illud sibi clauserant, illud aperit. In mundo, quia hominem ne in mari huius mundi mergatur custodit. Gen. 1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas* Esaiæ. 43. *Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non obruent te.* Ab igne etiam tribulationis defendit. Esa 44. *Cum ambulaueris in igne, non combureris* Ipsa est ros, eos qui fidem habent Trinitatis, in fornace Babylonica custodiens. Daniel. 3. In inferno: quia ignem infernalem, quantum ad illum in quo est extinguit, vt nihil possit ignis ille in eum in quo gratia vel virtus est. In corde vero humano: quia plus potest vna gutta gratiæ ad extinguendum ibi ignem concupiscentiæ, quam totus mundus, Plus etiam valet ad repletionem cordibus humanis, quam omnes diuitiæ mundi. Vna gutta gratiæ Pharaonem infernalem cum exercitu vitiorum submergit in amaritudine contritionis, quasi in mari rubro. Hæc sola cor humanum replere potest. Acto. 2. *Repleti sunt omnes spiritu sancto.* Ioan. 3. *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Sine gratia anima est sicut terra sine aqua, quæ in puluerem euanescit. Psalm. 1. *Non sic impij, non sic &c.* Anima sine gratia, est quasi terra maledicta, spinas & tribulos germinans Genes. 3. Homo absque gratia est velut inermis in medio inimicorum suorum positus, qui vndique sagittatur: nocent enim ei, & prospera & aduersa. Thren 3. *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.* Item gratia vel virtus vita spiritualis est. Homo sine gratia est velut mortuus. Ecclesiast 9 *Melior est canis viuus leone mortuo.* Glos. Canis viuus, pauper iustus, leo mortuus, potens iniquus. Homo sine gratia quasi nihil reputatur. Esa. 40. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. Gentes sunt gentiliter viuentes. Psal. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus &c.* Esa 41. *Omnes gentes quæ pugnant aduersum te, erunt quasi non sint* Esse laudabile, & quod alicuius valoris est, esse gratiæ est 1 Corinth. 15 *Gratia Dei sum id quod sum.* I sa potentia recipiendi gratiam videtur præualere toti mundo, cuius signum est quod damnatis potius videretur expedire esse in statu, in quo gratiam possent recipere quam totum mundum habere. Homo sine gratia vel virtute est velut arbor arida incendio infernali apta Luc 23. *Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet?* Eccles. 6 *Non te extollas in cognitione animæ tuæ velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per stultitiam.* Et subditur: *Et relinquaris velut lignum aridum in eremo.* Figura hominis absque gratia, est ficus maledicta à Domino, & arefacta. Matth. 21 Vita gratiæ multum est amanda. Cum enim triplex sit vita: naturæ scilicet gratiæ & gloriæ, vita naturæ valorem suum habet ex vita gratiæ. Seneca. Non viuere bonum est, sed bene viuere. Vita naturæ viuunt & dæmones & animæ damnatæ, quibus bonum esset non esse. Vita vero gloriæ acquiritur per vitam gratiæ. Filius Dei vitam gratiæ morte sua voluit restaurare, & sustentandam eam pabulo doctrinæ vel exemplo fere triginta tribus annis voluit in miseria huius mundi manere Item virtus vel gratia hominem super se leuat. Thren. 3. Leuauit se super se. Seneca. O quam contempta res est homo nisi supra humana surrexerit. Item, virtus non solum grata est Deo, immo est ipsa gratia hominem faciens gratum Deo & opera eius. Sine ea nullus Deo gratus est: cum ea nullus potest esse quin sit Deo gratus. Vnica gutta gratiæ si in diabolo esset, ipsum Deo gratū faceret. Omnes in quibus gratia non est, filii sunt iræ. Gratius est vnicum opus ex gratia factum, quam infinita absque gratia. Ex hoc perpendi potest fatuitas eorum in quibus gratia grata non est, qui vel mala sua vel bona contemptibilia ei præponunt. Seneca. Adeo gratiosa est virtus, vt insitum sit malis probare meliora. Seneca in epistolis: Errare mihi visus est qui dixit: Gratior est pulchro veniens ex corpore virtus. Non enim vllo honestamento eget: ipsa magnum sui decus est, & corpus suum consecrat.

Virtutis operatio mira in quatuor.

Vita triplex.

SECVNDÆ PARTIS PRINCIPALIS. DE TRIBVS VIRtutibus Theologicis, Tractatus primus vnicum continet capitulum, in quo succincte de numero & ordine earum in communi agitur.

Dictum est de Virtute in communi: nunc dicendum est de speciebus virtutum. Et primo de Theologicis, scilicet Fide, Spe, & Charitate. De quibus. 1. Corinth. 13 *Nunc manent fides, spes, charitas* His scientia & prophetia militant: vt dicit ibi gloss. August. in lib. de Trinitate dicit quod propter ista tria in animo ædificanda omnium diuinorum librorum machinamenta consurgunt. Ideo vero prius dicetur de theologicis quam de cæteris: quia theologicæ ordinant animam ad finem supremum: ceteræ vero circa ea quæ sunt ad finem illum. In intentione vero operantis, prior est finis his quæ sunt ad finem. Secundum enim naturam finis, sumuntur ea quę sunt ad finem: Causa finalis causa causarum est. Secundum enim exigentiam finis causa efficiens eligit materiam, & in materia electa intendit acquirere formam competentem fini. v. g. Qui vult facere instrumentum ad secandum, eligit materiam duram. Si enim esset mollis, potius cederet quam secaret. In materia vero dura, acquiritur forma acuta: si enim obtusa esset, non esset penetratiua, neque idonea ad secandum. Sic finis in intentione operantis, prior est his quę sunt ad finem, tanquam quædam causa motiua ad illa. Et virtutes Theologicæ quæ ordinant ad finem supremum, priores sunt cæteris virtutibus, quæ disponunt animam ad ea quæ sunt ad finem. Tres vero sunt, quia necesse habemus finis bonitatem cognoscere & desiderare, & aliquam fiduciam, obtinendi habere, vt scilicet agnoscamus quo debeamus tendere, & velimus venire, & speremus posse peruenire. Non enim tentanda sunt quæ omnino effici non possunt vt ait Sapiens: Fide bonitatem finis agnoscimus, Charitate desideramus, Spe fiduciam obtinendi habemus. Quum tria exigantur ad bene operandum, scire, posse, & velle, & scire nostrum propter peccata sit diminutum in vi rationabili; & posse in irascibili, & velle inordinatum in concupiscibili, fides supplementum est cognitionis in rationabili, spes supplementum fortitudinis in irascibili, charitas est inordinatiua voluntatis in concupiscibili. Fide cognoscimus supremum finem, siue summum bonum esse bonum se communicans. Ex qua cognitione duæ affectiones oriuntur: scilicet spes, ex eo quod cognoscitur liberalissimus bona sua communicando, & desiderium, ex eo quod cognoscitur esse bonum quo nihil melius potest desiderari. Bonum enim est quod desideratur ab omnibus, vt ait beatus Dionysius. Etiam secundum Aristotel. Omnia bona exoptant. Vita hominis absque lumine fidei vaga est; nesciens quo tendat. Ioan. 12. *Qui ambulat in tenebris, nescit homo quo vadat.* Homo absque fide ad molam temporalium istorum circuit ad modum Samsonis exoculati Iudi. 16. æterna nec cognoscens, nec cupiens. Psalm. *In circuitu impii ambulant.* Item: *Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.* Ecclesiast. 10. *Labor stultorum affliget eos qui nesciunt ad vrbem pergere.* Threni. 4. *Errauerunt caeci in plateis.* Fide homo in via dirigitur. Et quia via ardua est, spe omnipotenti innititur. Et per charitatem suauitate summi boni trahitur. Trahit enim sua quenque voluptas. Cantic. 8. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum?* Augustinus in libro de libero arbitrio. Tanta est iucunditas diuini aspectus, quod non potest videri sine amore. Harum trium virtutum est mentem virginem castam exhibere Christo. Virginitas enim mentis (vt ait Augustinus.) consistit in hoc quod fides sit integra, spes solida, & charitas syncera. Et vt ait idem Augustinus in libro de doctrina Christiana: homo fide, spe, & charitate subnixus, & eas inconcusse retinens, non indiget scripturis, nisi ad alios instruendos. Et subdit: Multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Fides (vt ait Augustinus) nos Deo supponit, spes erigit, charitas vnit. Fide agnoscimus nos sub Deo esse, & debitores esse seruitii. Spes nos eleuat vt audeamus aggredi quod supra vires nostras est. Charitas vero nos facit vnum esse cum Deo. Amor enim est vis vnitiua, vt dicit Dionysius. Inter virtutes theologicas prius de Fide dicetur: quia actus fidei prior est actu spei & charitatis: vt patebit inferius.

Vita in... plex.

Psalm. 11.

Tria ad bene operandum exiguntur.

Secundæ partis principalis de tribus Virtutibus Theologicis,

TRACTVTVS SECVNDVS DE FIDE.

CAPVT I.

De ordine dicendorum in hoc tractatu, & de necessitate fidei.

DE Fide vero hoc modo dicemus. Primo ostendemus necessitatem huius virtutis. Secundo descriptiones eius ponemus. Tertio, de vnitate fidei tangemus. Quarto, commendationi ipsius insistemus. Quinto, tangetur de articulis. Sexto, de erroribus & caussis errorum. Septimo, ad diuersitates fidei descendemus. Circa primum, notandum quod cum homo sit ab aliquo, & sub aliquo, & ad aliquid, & supra aliqua, necesse habet cognoscere illum à quo est ne sit de tanto beneficio ingratus, & per consequẽs cæteris beneficiis indignus. Bernardus. Ingratitudo est ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordię, fluenta gratiæ. Item, necesse habet cognoscere eum sub quo est, ne sit inutilis seruus, & per consequens iræ Domini pœna dignus. Prouerb. 14. *Acceptus est regi minister intelligens: iracundiã eius inutilis sustinebit.* Matth. 25. *Seruum inutilem proiicite in tenebras exteriores.* Circa illum verò sub quo est, necesse habet cognoscere & eius maiestatem, vt sciat eũ glorificare. Maiestas est quod significatur per hoc aduerbium, summe: quum dicitur: summe potẽs, summe sapiẽs, summe bonus. Et quæ sit eius voluntas, vt sciat ei ad eius beneplacitum seruire. Et iustitiam, & misericordiam eius in seruos suos, & exhibitam & exhibendam iustitiam in offendentes, misericordiam in debito modo seruiẽtes. Item necesse habet cognoscere illud ad quod est. Sine hac cognitione erit in mari huius mundi quasi sopitus gubernator amisso clauo. Prouerb. 23. Et nesciet se dirigere: nescit se regere qui ignorat quo debeat tendere. In exilio etiam huius mundi quasi in patria appetit manere. Gregor. Qui peregrinationem pro patria appetit, inter dolores dolere nescit. Item in itinere præsentis vitæ & fatigabitur, & quiete finis frustrabitur. August. in lib. Confess. Domine fecisti nos, ad te inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Necesse etiam habet cognoscere à quo teneat ea supra quæ positus est, ne sit infidelis seruus in his in quibus solum ministerium habet, sibi vsurpans dominium, vel alii quam debeat seruitium reddens: & ita qui pro fidelitate fuerat remunerandus, pro infidelitate sit puniendus. Matth. 25. *Euge serue bone & fidelis quia super pauca &c.* Et Lucæ. 16. *Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?* Alienum est bonũ transitorium, nostrum est bonum ęternum. Bernard. in quodam sermone de aduentu. Terrenæ diuitiæ nec vestræ nec nostræ sunt. Et paulo post: Denique si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscum. Psalm. *Homo cum interierit non sumet omnia, nec descendet cum eo gloria eius.* Conuenientissimus vero modus cognoscendi prædicta per fidem est: nec mirandum est si oportet habere cognitionem per fidem de patre inuisibili à quo sumus, quum etiam de parentibus carnalibus aliter cognitio haberi non possit: vt ostendit Gregor. 4. libr. dialog. his verbis: Audenter dico, quia sine fide neq; infidelis viuit. Si eundem infidelem percontari voluero, quem vel quam matrem habuerit, protinus respondet illum atque illam: quem si statim requiram: vtrum nouerit quando conceptus sit, vel viderit quando natus fuerit, nil vel vidisse, vel nouisse minime fatebitur: & tamen quod non vidit, credit. Item si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur inuisibilia non credunt; quæ corporaliter videri non possunt? Iste modus cognoscendi & Deo est gloriosus, & homini meritorius, & laude dignus, & hunc requirit natura eorum quæ cognoscenda sunt, & etiam natura eorum qui cognituri sunt. Quod Deo sit gloriosus, ex hoc patet quod gloriosum est principi si simplici verbo eius credatur absque cautione pignoris, vel iuramenti, vel fideiussoris. Ignominiosum vero est ei si simplici verbo eius non credatur. Etiam cuilibet viro notæ bonitatis & sufficientis facultatis molestum est, si simplici verbo eius non credatur: quanto magis Regi gloriæ qui nec falli, nec fallere potest, displicet si non credatur verbis eius sine cautione rationum quam quærunt gẽtiles, vel cautione signorum quam quærunt Iudæi? 1. Corinth. 1. Iudæi signa petunt, Græci sapientiam quærunt. Quantum Deus offen-

offendatur per hoc ostendit. Matth. 12. & 16. *Generatio mala & adultera signum quærit.* Eiusdem. 17. *O generatio incredula & peruersa vsquequo patiar vos?* Hippocrates & Pythagoras induxerunt hanc legem discipulis suis, vt non essent ausi in sententiis suis interrogare, propter quid: sed esset eis pro ratione dicentis auctoritas: quanto magis auctoritas diuina pro ratione habenda est? Meritorius etiam est homini hic modus cognoscendi. Cum enim homo assentit Deo in his quæ non sunt sensui manifesta, nec per se nota intellectui, nec violentia necessariæ probationis ostensa libera est assensio illa, & ideo meritoria: assensio vero qua homo assentit vel manifestis sensui, vel per se notis intellectui, vel necessario probatis, meritum non habet, quia quasi coacta est. Vnde glos. super illud Hebræos. 10. *Habentes fiduciam in introitum sanctorum in sanguine Christi &c.* Fides non habet meritum vbi humana ratio, id est, humanus sensus præbet experimentum. Quæ gratia est creditori si sub bona cautione credat verba alicuius? Item hic modus cognoscendi laude dignus est. Non est virtuosum videre lucidum, sic nec credere quod manifeste probabile est. Sed virtuosum & laude dignum est credere Deo in his quæ sensus, vel ratio videtur dissuadere. Sicut fecit Abraham, de quo legitur Rom. 4. *Quod contra spem in spem credidit.* Glossa. Prior. Spes secundum naturam fuit, dum iuuenis ex iuuencula secundum naturam sperauit sobolem, nec tamen habuit: modo contrariu illi spei sperauit, sc. licet vt vetulus ex vetula ster. ligen:raret. De eodem habes Genes. 15 dicit Dominus Abraham: *Qui egredietur de vtero tuo, habebis eum hæredem:* Et ibidem: *Suspice cœlum & numera stellas si potes, sic erit semen tuum.* Impossibilia poterant hæc videri, quum Dominus conclusisset Saram. Genes. 16. Et quum ipsa consenuisset, & Abraham vetulus esset. Eiusdem 18. *Et tamen credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Eiusdem 15. Similiter beata Virgo beatificatur Lucæ. 1. quæ credidit angelo in illa sublimi promissione: *Beata,* inquit, *quæ credidisti. &c.* Econtrario vero Moyses & Aaron puniuntur de incredulitate. Numero. 20. *Quia non credidistis mihi vt sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam daturus sum eis.* Et Zacharias similiter punitur. Lucæ. 1. *Ecce,* inquit, *angelus, eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis.* Ecclesiast. 16. In gente incredibili exardescit ira. Et Apocalyp. 21. *Timidis & incredulis pars illorum erit in stagno igne ardenti, & sulphure, quod est secunda mors.* Natura eorum quæ cognoscenda sunt requirit hunc modum cognitionis, cum quædam eorum sunt præterita, quædam futura. Et cum quædam sint in cœlo, quædam in inferno. Quomodo enim de his omnibus cognitio haberi poterit, nisi per fidem? Præterea Deus, de quo hæc cognitio principaliter est, lucem habitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, nec videre potest. 1. Timoth. 6 Exod. 33. *Non videbit me homo, & viuet.* Esaiæ. 45. *Vere tu es Deus absconditus,* Ioann. 1. *Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.* Et Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Credendum est ergo de Deo filio enarranti, & his quibus filius enarrauit, quum à nobis in præsenti videri non possit. Et secundum verbum Hilarii, soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit. Bene credit Deo, qui credit sanctis in quibus Deus loquitur. Nec mirandum est si necesse habemus credere Deo de se, quum homini de interioribus suis necesse habeamus credere, 1. Corinth. 2. *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Ita & quæ Dei sunt, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Et subditur: *Nos autem non spiritum mundi huius accepimus, sed spiritum qui ex Deo est.* Gloss. Ambros. Manifestum est cogitationes à nullo sciri, nisi ab animo nostro. Non timeas viris sanctis credere assensum tuum, cum Dominus eis crediderit sensum suum. 1. ad Corinth. 2. *Nos autem sensum Christi habemus.* Gregorius etiam in quarto libro dialogorum dicit. Quisquis incredulitate inuisibilium solidus non est, debet procul dubio maiorum dictis fidem præbere, eisque per Spiritum sanctum inuisibilium experimentum habentibus credere. Nam stultus est puer, si matrē ideo existimat de luce mētiri, quia ipse nihil aliud quam tenebras carceris nouit. Loquitur Gregorius de puero nato, & nutrito in carcere, cui mater quæ grauida de eo posita fuit in carcere, de luce solis quam ipsa quandoque nouit, loquitur. Natura etiam eorum qui cogituri sunt, hunc modum cognitionis requirit. Cognitio enim ista pertinet ad

Meritoriū fide credere.

communitatem hominum, imo ad vniuersitatem. Est enim cognitio necessitatis, sine qua non est salus. Heb. 11 *Sine fide impossibile est placere Deo.* Multi vero sunt qui capaces nõ sunt rationum, quibus eis persuadere possint ea quæ necesse est cognosci accedentibus ad Deum: vnde oportet eos credere his qui talium sunt capaces. Bruta animalia non sunt Dei perceptabilia: sic nec homines animales capaces sunt eorum quæ Dei sunt, nisi credendo viris spiritualibus. 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt.* Vbi ostendit gloss. August quod animalis est quis. vel in vita vel in sensu. Vita animalis est quã intra naturalis ordinis metas spiritus rector nõ continet, eo quod ipse Deo regendum se non subiicit. Animi vero sensu quis animalis est: quia de Deo iuxta corporum fantasiam, vel legis literam, vel rationem physicam iudicat. Iste modus cognoscendi supplet defectus aliarũ cognitionum. Si alicui deficit visus, necesse habet credere alii de via & de aliis quæ ad visum pertinent. Si est intellectus parui & rudis, necesse habet credere his qui habent magnum intellectum & exercitatum. Discentẽ enim oportet credere. Ergo quum prædicta sensui non subiaceant, & intellectus humanus secundum verbum Philosophi, se habeat ad diuinam essentiam sicut visus noctuæ ad solem, necesse est per fidem talia cognosci. Præterea cum Deus altissimus sit, non est possibile reperire scalam sufficientis rationis, qua quilibet ad eum attingat Non attingit Nanus quocunque attingit Gigas: nec attingit qui est parui intellectus, ad comprehendendum per rationes omnia ad quæ attingit qui est magni intellectus. Item qui non appropinquat rei subtili, non potest eam videre, licet ille qui propinquus est eam videat. Sic homines qui in sensibilibus commorantur, non appropinquantes studio vel exercitatione ad ea quæ sunt inuisibilia, non possunt ea agnoscere quæ agnoscunt qui studio & exercitatione propinquant. Philosoph. Imperiti velut lõge distantes speculantur. Item intellectus grossus subtilia videre nõ potest. Qui habet turpidum oculum, non videt pilum quem videt qui habet clarum: non videt visus humanus, quidquid videt aquilinus. Non potest ergo cõmunitas hominum cognoscere quæ necesse est cognosci accedentibus ad Deum, nisi per fidem. Fides est qua intellectus humanus Deo subditus est, qui indubitanter subiectionem ei debet, sicut & affectus cum ab eo similiter sit. Nulla enim ratio est quare potius intellectus ab hac subiectione sit exemptus, quã affectus. Et cum duæ sint partes legis Dei, scilic testimonia & mandata: intellectus credit testimonia, sicut affectus implet mandata. Item cum intellectus induendus est gloria sicut & affectus, & gloria ipsius intellectus principalis videatur esse secundum id quod dicit gloss. super illud Psal. *Ostendam illi salutare meum*: id est, Christum in maiestate. Hæc visio est tota merces. Intellectus hic gratia fidei induendus. Quomodo enim fieret in futuro à Deo gloriosus, nisi in præsenti Deo esset gratus vel gratiosus.

CAP. II.

De descriptionibus Fidei.

Ostensa necessitate fidei ponẽdæ sunt descriptiones eius Prius tamẽ notãdę sunt diuersæ acceptiones huius nominis fides, vt appareat quomodo hic fidẽ accipiamus Fides quandoq; dicitur spõsio 1. Tim 5. *Quia primã fidẽ irritam fecerunt.* Quandoq; fidelitas. Prou. 20 *Virũ fidelẽ quis inueniet?* Quandoq; conscientia. Ro. 14 *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Quandoq; creditum, vel collectio creditorum. Vnde Athanas. Hæc est fides catholica. Quandoq; sacramẽtum fidei Augustin. ad Bonifac. Quid est paruulos habere fidem, nisi fidei sacramentum? Quandoq; fides informis. 1. Cor 13. *Et si habuero omnem fidem, ita vt montes transferã &c.* Quandoq; fides viua, sic sumitur hic, & secundũ hoc sic describitur Heb 11. *Fides est substãtia rerũ sperandarũ, argumentũ non apparentiũ.* Fides substantia est. Substantia stat sub accidentib. ea supportans & sustinẽs, & nõ eget alio subiecto. Sic fides in ędificio spirituali substat totũ ædificium supportãs & sustinẽs, nõ eget virtute aliqua quę eã pcedat. Ipsa est firma petra supra q̃ sapiẽs ædificat domũ suã. Matt. 7. & eiusd 16. *Super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meã* Petrã vocat firmitatẽ fidei in Petro. Hoc fundamentũ non timet; nec pluuiã, nec flumina, nec ventos Nec mirũ. Innixum enim est primæ veritati: Fides n. innititur primæ veritati. Matt. 7. *Descẽdit pluuia, & venerunt flumina, & flauerũt venti, & nõ cecidit fundata n. erat supra firmã petrã.* Pluuia quæ desursum

sum venit, est imaginatio aereæ potestatis. Flumina quæ de montibus descendunt, sunt persecutiones potentum. Venti dicuntur omnium tentationum genera. De hoc fundamento legitur. 1. Corinth. 3. *Vt sapiens architectus fundamentum posui.* Gloss. id est, fidem Christi. Et paulo post: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, Iesus Christus*, id est, fides Christi. Apocalyp. 21. *Fundamentum primum iaspis.* Iaspis viridis est coloris, & fugat fantasmata, & fidem significat, quæ viriditate æternorum oculos cordis delectat, & vanitatem huius mundi quæ quasi fantasma est fugit, dum fugiendum esse indicat. Augustinus. O munde immunde quid strepis? quid auertere conaris, tenere vis fugiens, quid faceres si maneres? Absque fundamento fidei vanum est ædificum spirituale: id est, vadens in nihilum. Sapient. 13. *Vani sunt omnes, homines in quibus non subest scientia Dei* Scientia Dei seu, cognitio fides est. Sine hoc fundamento est ædificium spirituale quasi supra arenam, quod necesse habet corruere ad descensum pluuiæ, vel impetum fluminis, vel venti. Matth. 7. *Descendit pluuia, venerunt flumina: & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit.* In descriptione fidei res sperandæ ponuntur: quia digniores sunt inter ea quæ sunt fidei, & quia sunt finis. Sicut enim fides bonum inchoat, sic adeptio rerum sperandarum consummat. Actus vero sperandi potius nominatur ibi quam diligendi, quia immediatus est ad actum fidei: & quia sic notatur absentia eorum, de quibus est fides, diligi possunt & præsentia & absentia sed non sperantur, nisi absentia vel futura. Fides autem dicitur substantia rerum sperandarum: quia causa est vt res quę sperantur in futuro, in nobis subsistant. In præsenti etiam quodammodo facit eas in nobis subsistere. Per fidem enim futura bona menti nostræ quodammodo sunt præsentia: per eam etiam quæ inuisibilia sunt quodam modo videntur. Propter primum, dicitur substantia rerum sperandarum: propter secundum, dicitur argumentum non apparentium. Gloss. Fides proprie est de his quæ non videntur. De visis enim non est fides, sed agnitio. Et subditur: Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur. Fides dicitur argumentum non apparentium, quia est inuisibilium certitudo: vt dicit gloss. super Galat. 5. ipsa est probans non probatum: dedignatur enim esse conclusio. Tria sunt quæ sequuntur ex hoc argumento, scilicet articulorum certitudo, vitæ rectitudo, præmii æterni celsitudo. De primo iam habitum est. De secundo habetur Rom. 1. *Iustus autem ex fide viuit*: id est, vitam suam regit & disponit. De tertio, Ioann. 3. *Qui credit in filio, habet vitam æternam.* Fides nobis primo proponitur. Secundo vitæ rectitudo assumitur, ex quibus vita æterna, concluditur. Ex certitudine fidei infertur vita æterna, tanquam ex imperfecta argumentatione, Ioa. 6. *Qui credit in me habet vitam æternam.* Ex fide vero cum vitæ rectitudine, quasi ex perfecta argumentatione vita æterna infertur. Ex fide cum vitæ prauitate concluditur mors æterna. De quo conclusione Ezech. 7. *Fili hominis fac conclusionem: quoniam terra plena est iudicio sanguinum. & ciuitas plena iniquitate.* Iacob. 2. *Quid proderit fratres mei si fidem se dicat quis habere: opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum?* Secundum Chrysost. Fides maiorum est, argumentum fidei minorum. Confirmatur enim fides in minoribus per hoc quod tot & tam sancti homines eam tenuerunt Et notandum quod ad viuam fidem duo pertinent, scilicet primam veritatem cognoscere, & in ea tanquam summum bonum vel beatitudinem tendere. Quantum ad primũ, dicitur fides argumentum non apparentium. Quantum ad secundum, dicitur substantia rerum sperandarum. Item fides sic describitur ab Augstin. in libro de Prædest sanct. Fides est cogitare cũ assensione ea quæ ad Christianã pertinẽt religionẽ. Et Isidor. Fides est qua veraciter credimus. Chrysost dicit quod fides est sanctissimæ religionis fundamentũ Religio (vt ait Isido.) est appellata, quod per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinũ seruiẽdi vinculo. Magistraliter etiam sic describitur: Fides est virtus qua ea quæ ad fundamentum religionis pertinent recte firmiterq; creduntur. Ber. in lib. de Cõsideratione: Fides est volũtaria quædã & certa prælibatio necdũ propalatæ veritatis. Et notandum quod quatuor videntur facere ad hoc quod fides viua licet sit cognitio, virtus sit. Primum est, quod actus ipsius multum habet à voluntate. Sicut enim ille qui multum amat aliquem, voluntarius est ad credendum bona de eo: mala vero de eo credere non vult: Sic ille in quo est amor Dei intensus, voluntarius est ad credendum de Deo omnia quorum credulitatem credit esse placitam Deo: vnde sine ratio-

Duo ad fidem necessaria.

Fidei definitio.

Fidem viuam faciũt quatuor.

1.

2. ne sufficienti assentit talibus 1. Corinth. 13. dicitur quod *charitas omnia credit*. Secundum est quia consentit his in quæ difficile est consentire. Vnde sicut diligere inimicum, virtutis est, cum ad dilectionem illam meritum eius qui diligitur non iuuet, sed potius repugnet: sic consentire Deo in his quæ contra rationem videntur esse, virtutis est.
3. Tertium est, quod fides viua radius viuus est procedens à fonte vitæ, à sole scilicet intelligentiæ. De quo Sapient. 5. *Sol intelligentia non est ortus nobis.* Fides mortua est, sicut lumen solis, quod est in locis obumbratis, non habens calorem. Fides vero viua non solum lucet, sed etiam calefacit: nec solum lumen est ostendendum, sed etiam vita mouens: scilicet ad faciendum bonum & declinandum à malo. Cui videtur concordare quod dicit Aristotel. de Diuina scientia, quod plus est virtus quam ars.
4. Quartum est, quod mira operatur, vt infra patebit. Marci vltimo: *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur.* Sicut impetuositas fluminis tunc primo apparet quum fluuius inuenit obstaculum: sic fidei virtuositas, cum aliquid impugnans habuerit. Item fides potest describi: Fides est digna Dei credulitas. Credulitas digna Deo est, credere ei propter se & super illud 2. Corinth. 3. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis*, dicit glossa quod cogitare est initium fidei, assentire autem summæ veritati propter se & super omnia, est eius complementum. Et notandum, quod licet fides viua non assentiat primæ veritati principaliter propter rationes, tamen rationes possunt esse introductiuæ ad eam. Sed postquam ipsa introducta fuerit, dicit sicut dixerunt Samaritani mulieri Samaritanæ: *Iam non propter tuam loquelam credimus: Ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est saluator mundi.* Iohan. 4. Augustin. in libr. de Correctione & gratia: Aliud est adiutorium sine quo aliquid non fit, & quo aliquid fit: nam sine alimentis non possumus viuere: non tamen afferunt alicui alimenta quod viuat qui mori voluerit; quasi causa sine qua non fit vel ratio non fit. Fides viua in anima est, vel speculum creaturarum, vel miracula, vel rationes, vel doctrina: sed lux infusa desuper principalis causa est, quod intellectus consentiat firme in ea quæ sunt fidei. Vnde Augustinus dicit, quod fides est illuminatio mentis ad summam veritatem. Et super illud Marci 9. *Credo Domine, adiuua meam incredulitatem*, dicit gloss. Credulitas nostra infirma est, nisi sit innixa adiutorio Dei.

CAPVT III.

Quod vna sit vera fides. Et quod illa sit Christiana multis argumentis ostenditur.

SEQVITVR de vnitate fidei, de qua legitur Ephes. 4. *Vnus Dominus, vna fides.* Quinque vero videntur facere ad vnitatem fidei. *Quinque requiruntur ad vnitatem fidei.*
1. Primo hoc, quod illud de quo principaliter est fides, vnum est. Vnde super illud, *Vna fides*, dicit glos. Vnum & idem est quod creditur à cunctis fidelibus, Vnde fides catholica dicitur: id est, vniuersalis. Deus de quo fides est principaliter vnus est, & non mutatur. Exod. 20. *Audi Israel, Deus tuus vnus est.* Psal. *Non erit in te Deus recens.* Iac. 2. *Apud quem non est transmutatio.* Hier. *Nec fides mutatur* Tob. 2. *Vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab illo.* Secundo hoc, quod fides est lumen infusum desuper, & 2.
non est à probabilitate rerum quæ creduntur: ideo non diuersificatur secundum diuersitatem rerum creditarum. Ipsa est lucerna quam Dei sapientia accendit ad recuperãdam drachmam perditam: Luc. 15. glos. Drachma est nummus certæ quantitatis habens imaginem regis. Drachma perdita est homo qui ad imaginem Dei creatus, in peccatum lapsus est. Ad eandem lucernam possunt diuersa videri, & vna fide diuersa credi. Tertio hoc, quod vna est ratio creden- 3.
di in omnibus articulis, scilicet prima veritas, cui fides vna semper principaliter innititur. Credulitas quæ per rationes est, secundum diuersitates rationum debet diuersificari: sed non sic est in fide. Quarto hoc, quod natura homi- 4.
num vna & eadem est apud omnes: ergo & naturalia hominũ eadem debet esse apud omnes: sed intellectus debet Deo de iure naturali obsequium fidei: ergo fides vna & eadem debet esse apud omnes: vnica ergo est vera fides. Quinto 5.
hoc, quod affectiones quas affectus hominis debet Deo, eædem sunt apud omnes: ergo & eadem ratione quod debet intellectus Deo, idem erit apud omnes. Præterea affectionum causæ sunt apprehensiones præambulæ: vt timoris causa est apprehensio diuinæ potentiæ vel iustitiæ: spei causa est apprehensio diuinæ liberalitatis, vel misericordiæ: amoris causa est apprehensio diuinæ bonitatis: ergo cum

affectiones istæ eædem sint apud omnes, & apprehensiones quæ sunt causa illarum eædē erunt apud omnes. Apprehensiones vero de Deo in præsenti oportet esse fidei, propter prauitatem intellectus hominum, sicut prius ostensum est: ergo vera fides vna & eadem est apud omnes. Præterea aut aliquod obsequiū debet Deo intellectus humanus: quod sine eius iniuria nō possit non soluere, aut nullum. Si dicatur quod nullum, ostenditur hoc esse falsum, per hoc quod simili ratione nec affectus aliquod obsequium deberet Deo, nec etiam corpus: ergo Deus non esset Dominus verus, cum nullum seruitium deberetur ei. Præterea cōqueritur Dominus de subtractione seruitii affectus Malach. 1. *Si pater ego sum, vbi est honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus?* Præterea certum est cuilibet habenti rationem bene dispositam, quod sine Dei iniuria non potest dici Deum non esse adorandum, vel venerandum, vel timendum, vel amādum. Præterea omni secta igne & ferro persequitur sentientes cōtraria fidei suæ, etiam potius quam fures vel raptores. Philosophus etiam dicit, eos qui dicunt deos non esse adorandos, pœna indigere. Relinquitur ergo quod aliquod certum seruitium intellectus debetur Deo, quod specialiter cōsistit in credendo illi. Aliud enim obsequium secundum intellectum non videtur ei posse soluere vniuersitas hominum. Cogitare solum siue bonum, siue malum, nō videtur meritorium esse vel demeritoriū: alioqui Deus qui omnia mala videt pessimus esset: ergo assensus vel dissensus cogitationis aduenieñs, meritum vel demeritum facit. Assensus possibilis vniuersitati hominum circa illa quæ de Deo sunt fidei est: ea autem quæ homo tenetur credere de Deo, non sunt infinita. Sunt ergo aliqua certa quæ quilibet adultus nisi mente alienatus tenetur credere de Deo. Vnde Heb 11. *Credere oportet accedentem ad Deū quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Vbi dicit gloss. Sine hac fide nemo vnquam saluari potuit. Si quis tamen obiiciat quod non est necesse eadem credi de Deo ab omnibus propter paruitatem intellectus quorundam, vel propter defectum doctrinæ vel gratiæ, sed sufficit quædam de Deo credi ab vno, & alia ab alio. Ad hoc dicendum est, quod nullus est adultus nisi sit mēte alienatus: cuius intellectus capax esse nō possit eius quod est Deum esse timendum, honorandum, amandum, & in eo esse sperandum: & nunquā fuit mundus quin habuerit doctrinam sufficientem ad huiusmodi credenda. Vnde Greg. loquens de parabola illa quæ est de operariis in vineam missis Matth. 20 dicit, Paterfamilias conditor noster est qui habet vineam vniuersalem Ecclesiam, quæ ab Abel vsque ad vltimum electum qui in fine nasciturus est, quot sanctos protulit, tot palmites misit. Hic pater exiit ad excolendam vineam mane hora tertia, sexta, nona, vndecima, operarios conduxit: quia à mundi huius initio vsque ad finem ad erudiendam fidelium plebem, prædicatores mittere non desistit. Gratia etiam non deest alicui adulto sanæ mentis ad prædicta, nisi culpa eius impediat. Si quis tamen esset in loco vbi doctrinam circa talia non posset habere, verisimile est nisi culpa sua hoc impediret, occultam inspirationem ei vicem doctrinę supplere, vel per creaturam pulchritudinem de conditore & rectore vniuersitatis admoneri. Est igitur vna fides vera omnium vere fidelium, licet inter eos aliqui plura, aliqui pauciora de Deo explicite credant. Omnes tamen parati debent esse credere Deo in omnibus quæ vel per se, vel per viros fide dignos eos docere vellet. Debet etiam omnes credere omnia illa esse vera quæ prophetæ & alii homines spiritu Dei edocti crediderunt & docuerunt. Omnes autem sectæ quantum ad ea in quibus non conueniunt cum illa & vera vnica fide, errores sunt.

Seruitium intellectus erga Deum est credere Deo.

Argumenta quibus fides Christiana vnica & vera ostenditur.

Illa vero vera & vnica fides, fides Christiana est: sicut multipliciter potest ostendi. Et primo miraculorum confirmatione. Nulla enim alia secta habet miracula ad sui confirmationem. Miracula huius fidei ab Abel filio Adam facta leguntur. De quo legitur Genes. 4. *Respexit Deus ad Abel & ad munera eius.* Quomodo respexit, alia translatio determinat, quæ sic habet: *Inflammauit Deus super Abel & super munera eius.* Ignis enim de cœlo oblationem eius incendit: vt legitur factum Eliæ in Carmelo. 3. Reg. 17. Et in Leuit. 9. sub Moyse. Deinde subsecuta sunt miracula sub Noe, & sub Abraham, & sub aliis vsque ad legem Moysi: & in gente Hebræorum

Fides vna ostenditur. 1. Miraculis.

rum multiplicata sunt, & ab exitu Ægypti vsque ad ingressum terræ promissionis consolata sunt gentem illam, & donec gens illa deseruit hanc fidem, non deseruerunt eā miracula. Tandē cum hac fide in Apostolis miracula translata sunt ad Ecclesiam ex Iudæis & gentibus collectam. Miracula vero quibus hæc fides confirmata est, talia fuerunt quod solus Deus ea facere poterat: sicut fuit statio solis & lunæ ad spatium XII. horarū ad præceptum Iosue ministri Dei obediente Domino voci homini, Ios. 10. Et regressus solis tēpore Ezechiæ. Esa. 38. Et obscuratio solis & lunæ in passione Domini facta, propter quā philosophi qui Athenis erant, non valentes inuenire naturalē causam illius obscurationis, inducti sunt ad hoc vt dicerent ꝙ Deus naturæ patiebatur: & constituerunt arā illi Deo ignoto, de qua Act. 17. *Quis dubitat de hoc quod ille solus cursum solis mutare potest qui instituit?* Item notitia linguarum data Apostolis, & illuminatio subdita, quia hi qui erant idiotæ docti facti sunt secundum promissionem eis factam à Christo. Ioan. 14. *Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia &c.* Luc. 21. *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.* Item roboratio Apostolorum, qui cum adeo debiles essent quod Petrus qui maior videbatur esse, ad vocem vnius ancillæ, dum mori timuit vitam negauit, virtute Spiritus sancti induci ex alto adeo fortes facti sunt vt nullum timerent, Luc. vlt. *Sedete in ciuitate quousq; induamini virtute ex alto.* Non timebant eos qui iam Dominum eorum occiderant. Act. 4. *Non possumus*, inquiūt Petrus & Ioannes, *quæ vidimus & audiuimus non loqui.* Item subiugatio mundi per paucos simplices. Bernard. licet magna & diuina plane fuerint miracula quæ Dominus gessit in terris: hoc tamē super omnia alia enituit, quod in paucis simplicibus totum mundum & omnem eius altitudinem sibi subiugauit. Itē coniunctio fidei cum ratione quasi per totum mūdum, quod est vnum trium operum mirabilium Dei quæ enumerat Bern. dicens: Tria opera, inquit, fecit omnipotens illa maiestas in assumptione nostræ carnis, ita singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, vt talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Coniuncta sunt quippe ad inuicem Deus & homo, mater & virgo, fides & cor humanum. Multi etiam mortui resuscitati sunt & à Christo & à fidelibus in nomine Christi. Quis autem dubitat, quod Deus solus qui homini vitam dedit, potest ei eam reddere postquam eam amisit? Ioan. 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.* Quomodo purus homo hoc posset? Posita enim anima iam nō esset homo qui eam posset sumere. Cum enim anima ponitur, homo desinit esse. Qui vero non est, se reficere non potest. In nomine etiam Christi cœci sunt illuminati, leprosi mūdati, paralytici & alii infirmi insanabiles secundum naturam sanati. Quæ omnia quum Deus qui solus ea facere potuit, ad confirmationem dictæ fidei fecerit, & certissimum sit Deum nolle testificari mendacium aliquod, nec velle miraculis homines inducere in errorem, nec eos subtrahere à cultura sua, & sic diminuere gloriam suam: manifestum est veram fidem esse fidem Christianam, quam Deus sic confirmare voluit. Nullus enim intellectus bene dispositus hoc reciperet, quod prima veritas posset esse mendax, vel vellet esse causa erroris sibi contumeliosi. De hac testificatione dicitur 1. Ioan. 5. *Qui non credit Filio, mendacem facit Patrem: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo.* Item Ioan. 5. *Ego habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea ipsa opera quæ ego facio testimoniū perhibent de me: quia Pater misit me.* Item eiusdem 15. *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et eiusd. 14. *Pater in me manens ipse facit opera: Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Alioquin pp ipsa opera credite: Si quis tamē dicat miracula illa non esse facta ad fidei testificationem: Patet hoc falsum esse per modum quo miracula facta sunt. Et exempli causa pauca miracula ponamus Matth. 9. dicit Christus: Vt sciatis quia filius hominis habet potestatē in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico. *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domū tuā, & surrexit &c.* Patet ex ipsa litera miraculum illud factum esse in testimoniū fidei. Et Act. 3. dixit Petr. claudo ex vtero matris suæ? *In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Et sequitur: *Et protinus cōsolidatæ sunt bases eius, & plantæ, & exiliēs stetit & ambulabat* Et de Dionys. Areopagita legitur, ꝙ cum disceptaret cum Paulo, forte pertransiit cœcus per viā corā eis, & statim ait Dionys.

Paulo: Si dixeritis huic cæco: In nomine Dei tui, vide, & viderit: ego credam statim Sed ne vtaris verbis magicis: quia forte nosti verba quæ habent huiusmodi efficaciam: ego præscribam tibi formam verborum. Hanc, inquit, formam verborum dices ei. *In nomine Iesu Christi nati de Virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit & ascendit in cœlum, vide.* Et vt omnis tolleretur suspicio, præcepit Paulus Dionysio vt ipse eadem verba proferret. Et in ea verborum forma dixit Dionysius cæco vt videret: & statim vidit, & confessus est Dionysius se credere. De probatione per miracula, dicit Petrus Act. 2. *Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis virtutibus & prodigiis & signis quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut vos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis.* Et Ber. in ser. de Ascens. ostendit Christum perfecisse probationem domini sui, cum in cœlum ascendit, his verbis: Cum Iesus se dominum vniuersorum quæ sunt in terra, & in mari, & in inferno probasset: non restabat nisi vt aeris & cœlorum se Dominum probaret. Terra eum Dominum cognouit, quia ad vocem virtutis eius cum clamaret voce magna, *Lazare veni foras:* mortuũ reddidit. cognouit mare, quia solidum se præbuit sub pedibus eius Cognouit infernus, cuius ipse portas æreas & vectes ferreos confregit & satanam ligauit. Sic quam qui in ore piscis eum ipso pisce stateram inuenire prædixit, proculdubio & maris, & omnium quæ in mari sunt Dominus fuit. Qui mortuos suscitauit, leprosos mundauit, cæcos illuminauit, omnes effugauit infirmitates, Dominus omnium fuit, & eadem manu qua fecerat quæ defecerant reficiebat. Ad perficiendam igitur fidei nostræ integritatem restat, vt videntibus discipulis per medium aeris Dominus ascendat, & tunc probabitur, quia *Dominus vniuersorum es*, etiam tibi profecto debebitur, vt in nomine tuo omne genu flectatur. Circa miracula vero notabile est, quod ministri Christi post passionem eius in nomine ipsius maiora miracula fecerunt quam Christus fecisset, sicut ipse promiserat. Ioan. 4 *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet & maiora horum faciet.* Maius fuit, quod ad vmbram Petri sanabãtur infirmi Act. 5. quam quod ad tactum vestimenti eius mulier fluxum sanguinis patiens sanata est Matth 9. Item longe fuit maius quod duo latrones qui veneno sumpto mortui erant, suscitati sunt tunica B. Ioannis Euangel. posita super eos. Item Dominus in Euangelio legitur tres mortuos suscitasse: sed de B. Andrea legitur, quod quadraginta submersos suscitauerit: Itẽ sancti nõ solum viui, sed & mortui fidẽ istã miraculis confirmauerunt Et vt vno verbo dicam, quasi vniuersitas rerum fidẽ istam mirabiliter confirmauit Vnde Greg. in Hom. Epiph. Omnia, inquit, elementa authorẽ suum venisse testata sunt: vt enim de his quidẽ vsu humano loquar, Deũ hunc cæli esse cognouerunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognouit: quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognouerũt quia tẽpore mortis eius scissa sunt Infernus cognouit: quia hos quos tenebat mortuos reddidit, & tamẽ hunc quẽ Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deum esse minime cognoscunt, & duriora saxis scindi ad pœnitentiã nolunt: eumq; cõfiteri abnegãt, quẽ elemẽta (vt diximus) aut signis aut scissionibus Deum clamãt. Secũdo potest veritas fidei Christianæ testiũ multitudine, omni exceptione maiore ostendi, & primo producamus in medium Ioannẽ Baptistã, qui à prophetis prædictus fuit. In Psal. *Paraui lucernam Christo meo.* Esa. 40 *Vox clamantis in deserto &c.* Et Mal. 3. *Ecce ego mittam Angelum meũ & præparabit viam ante faciem meã* Hunc Deus miraculose nasci fecit in mundo isto ex sanctis parẽtibus. Cum Elizabeth esset sterilis & ambo processissent in diebus suis Luc. 1. vt ferret testimoniũ Christo. Ioa. 1. *Hic venit in testimonium &c.* Quis dubitat de hoc quod Deus non ideo fecit eum nasci miraculose in mundo isto vt testimonium perhiberet mẽdacio. Ioa. 5. *Vos misistis ad Ioannẽ & ipse testimonium perhibuit veritati.* Eius conceptio & natiuitas pronuntiata sunt ab Angelo Luc. 1. *Hic in vtero materno testimoniũ dedit Christo.* In eodem. *Ecce vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis.* ait Elizabeth: *Exultauit infans in gaudio in vtero meo.* Sine omni dolo fuit testimonium illud. Ipse tãtæ sanctitatis fuit, quod Iudæi miserunt ad eũ Sacer. & Leuitas vt scirent ab eo vtrũ ipse esset Christus. Ioa. 1. Et credidissent ei, si dixisset se esse Christũ. Ioa. 5. *Voluistis exultare ad horam in luce eius, vt crederetis ipsum esse Christũ,* dicit Glo. interli. Quãto magis debuerunt credere ei ferenti testimoniũ alii: efficacius enim est testimoniũ quod aliquis perhibet alii, quã quod perhibet sibi Ioa. 5 *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum,* Sanctitas Ioannis non solum Christianum

2. *Testium multitudine.*

Psal 131. nis, sed etiam gentilibus & Iudæis nota est. Testimonium eius multum efficax est ad cõfundendum Iudæos: Ideo post illud Psalm. *Paraui lucernam Christo*, subditur: *Inimicos eius induam confusione, &c.* Qualiter Christus testimonio Ioannis confuderit Iudæos, habes Matth. 21. *Baptismus*, inquit, *Ioannis vnde erat: de cœlo, an ex hominibus? & illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus de cœlo, dicet nobis: quare ergo non credidistis ei? Si autem dixerimus, ex hominibus: timemus turbam.* Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. De testimonio Ioannis de Christo habes Ioan. 1. *Qui post me venturus est, ante me factus est.* Ante, scilicet dignitate, quia prior me erat, *& de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et post: *Cuius non sum dignus, vt soluam corrigeam calceamenti eius.* Item: *Ecce agnus Dei: ecce, qui tollit peccata mundi.* Item: *Vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & manentem super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Aliud testimonium est Ioannis Euangelistæ: *Vidimus*, inquit, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre.* Vidimus, id est, cognouimus: per miracula, per vocem elapsam de cœlo, per transfigurationem, Resurrectionem, Ascensionem Spiritus sancti missionem, gloriam eius talem & tantam, vt decet vnigenitum Dei Patris. Et 1. Ioan. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimus oculis nostris: quod perspeximus & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ & vita manifestata est, & vidimus & testamur, & annuntiamus vobis.* Fidei nostræ testimonium dant Deus, & homo, & Angelus. De primo habemus 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Et subditur: *Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est* secundum glossam. Pater perhibuit testimonium Christo dicendo: *Hic est filius meus dilectus.* Filius in Transfiguratione, ostendendo potentiam Deitatis, & speciem beatitudinis: Spiritus sanctus super Christum in specie columbæ descendendo, & in nomine Christi corda discipulorum implendo. Testimonium vero hominum talium fuit qui notæ fuerunt sanctitatis, mũdi contemptores, nullum hominem timentes, qui veritatem fidei morte propria ausi sunt confirmare, cum manifestum sit quod nullus sani capitis morte mendacium auderet confirmare. Etiam homines mendaces in morte veritatẽ cõfitentur. Etiã ipse Christus veritatẽ fidei morte ꝓpria confirmauit. Hoc signũ speciale tanquã certissimũ promittebat ipse Iudæis Mat. 12. & 16. *Generatio*, inquit, *mala & adultera signũ quærit, & nõ dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, &c.* Cum omnino duæ res peccatum faciant, scilicet timor & cupiditas: vt dicit gloss. super illud Psalm. *Incensa igni & suffossa, quæ causa posset esse mendacij in illis qui transitoria bona contemnebant, & mala latanter sustinebant?* Philip. 3. *Omnia arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.* Acto. 20 Spiritus sanctus per omnes ciuitates, protestatur mihi, dicens: *Quoniam vincula & tribulationes Hierosolymis me manent, sed nihil horum vereor.* Si quis vero dicat sanctos noluisse decipere, sed deceptos fuisse. Quomodo potuit Christus decipi circa suum esse, cũ natura rationalis maxime habeat cognoscere se esse? August. in lib. de Anima & Spiritu: Nihil tam nouit mens vel anima, quam id quod sibi præsto est: nec menti vel animæ quicquam magis præsto est quam ipsa sibi: nihil ergo tantum nouit quantum se esse. Quomodo ergo Christus decipi poterat cum dicebat Ioan. 8. *Amen amen dico vobis, antequã Abraham fieret, ego sum.* Item 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Item cum naturæ rationalis per se notæ sint operationes suæ, Anima enim per se cognoscit se credere, vel intelligere vel diligere: quomodo poterat decipi, circa illud 10. 8. *Ego principium, qui & loquor vobis:* ipse sciebat se simpliciter omnium quæ creata erant principium fuisse. Luc 8. *Tetigit me aliquis: nam & ego cognoui virtutem de me exisse.* Item quomodo Paulus circa cœlestia bona decipi potuit, qui raptus est vsque ad tertium cœlum, vbi audiuit arcana verba quæ nõ licet homini loqui. 2. Cor. 12. De testimonio hominum de Christo legitur Act. 10. *Nos testes sumus*, ait Petrus, *omnium quæ fecit Iesus in regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno, Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cũ illo post-*

Tres fidei nostræ testes.

quam resurrexit à mortuis, & precepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorũ accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Testimoniũ vero istud tam cito Deus confirmauit: Vnde subditur: *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Testimonium Petri de Christo habes similiter, Mat 16. *Tu es Christus filius Dei viui.* Et Ioan 6. Ait Petrus: *Nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei viui.* Fidei nostræ testimonium dedit Angelus in Christi cõceptione. Luc. 2. Item in eius Natiuitate. ibid. *Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos &c.* Et post: *Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum.* Item *& facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis exercitus.* Item in Resurrectione Matt. Marci, & Luc. vlt. Ioan penultim. Item in Ascensione. Actu. 1. Fides ista testimonium habet, & à domesticis, & ab extraneis. Exod. 8. *Magi Pharaonis deficientes, in tertio signo compulsi sunt confiteri, digitus Dei est hic,* Deut 32. *Non enim est Deus noster vt dij eorum, & inimici nostri sunt iudices* Et Mat. 9. *Videntes turbæ Christum mirabilia operantem,* dixerunt: *Nunquã sic apparuit in Israel.* Et Ioa. 9. Illuminatus cæcus à natiuitate dixit. *A sæculo non est auditum quod quis aperuit oculos cæci nati.* Et Ioan 11. Ipsi pontifices & Pharisæi dixerunt: *quid facimus? quia hic homo multa signa facit: si dimittimus eum sic, omnes credunt in eum.* Et Iosephus qui semper fuit Iudæus sapiẽtissimus in Veteri lege, qui captus fuit in vltima captiuitate Hierusalem facta per Titum & Vespasianum, tale testimonium dedit Christo. Fuit eiusdem temporibus Iesus sapiens vir, si tamen eum virum dicere fas sit. Erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorũ qui libenter quæ vera sunt audiunt, & multos ex gentibus sibi adiunxit: Christus hic erat. Item post crucem his qui ab initio eũ dilexerant, apparuit eis iterũ visus secundum quod prophetæ vel hæc vel alia de eo futura prædixerant. Sed vsque in hodiernũ diem Christianorum qui ab eo dicti sunt, & nomen perseuerat, & genus. Hodie etiam fidei nostræ aliæ sectæ testimoniũ perhibent eam post suam aliis præferendo. Vnde cum testimonium quod pro se perhibent: nullum reputemus, testimoniũ eorũ quo aliquius valoris est pro fide nostra est. Item nobiles Philosophi in his quæ de Deo noscibilia sunt fidei nostræ, testimonium perhibent, vt circa hoc, quod vna sit prima causa, & quod æterna sit summæ potentiæ, summæ sapientiæ, summæ bonitatis. Vnde quantum ad ista fides nostra ex intimis Philosophiæ sumpta est disciplinis, iuxta verbum Boetii in Procemio lib. de Trinit. Fidei etiam nostræ testimonium perhibet vniuersitas creaturarum, quantũ ad ea quæ de Deo cognoscibilia sunt. Hoc enim quod vnus est mundus, attestatur quod vnus sit Deus. Accedat quæcunq; vis creatura, & faciat alium mundũ tantum, & talem qualis est iste mundus, & dicam, Quia Deus est. Perpetuitas creaturarum attestatur æternitati creatoris, cum omnis causa potentior sit suo effectu. Magnitudo vero eius potẽtiæ, pulchritudo sapientiæ, vtilitas creaturarum bonitati. Tertio potest ostendi veritas fidei nostræ per hoc quod reuelationes & prophetias habet. Reuelationes habuit ante legem: vt sub Noe, Abraham, & Iacob, vt patet ex lib. Genesis quæ multiplicatæ sunt lege suscepta Num. 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. at nõ talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei.* Deut 4. *Non est alia natio tam grãdis quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Psal. *Non fecit taliter omni nationi &c.* Et Bar 4. *Beati sumus Israel quia quæ placent Deo, nobis manifesta sunt.* Prophetiæ quas habet fides nostra multum confirmant eam. Vnde cum Ioannes Baptista misisset discipulos ad Christum ad certificandum eos de Christo Matt. 11. Dominus certificauit eos ostendendo prophetiam esse impletam quam prædixerat Esaias de aduentu eius. Es. 35. *Deus ipse veniet & saluabit nos Tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum patebunt. Tũ saliet sicut ceruus claudus & aperta erit lingua mutorum* Vnde ait Dominus discipulis Ioanni: *Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, &c.* Item Esa 41. Dicit Dominus ad Deos non veros, *Annunciate quæ ventura sunt in futurũ, & sciemus quia dij estis vos.* Reuelatione & prophetiæ cum hac fide translatæ sunt in Ecclesiam collectam ex gẽtibus: vt patet in reuelatione illa excellenti, de qua 2. Cor. 12 quæ Paulo facta est vsque ad tertium cœlum rapto. Et in Ioanne cui reuelata sunt tot mysteria, quæ in Apocal' continentur. Iudæi vero modo non habent reuelationes vel prophetias, qui a fidem dimiserunt. Quarto per hoc quod fides nostra dignissima de Deo sentit. Aug. Prudentium est assumare & fidelium, quæ sit fid's potior & maiestate

Testatur & vniuersitas creaturarum.

3. *Reuelationibus & Prophetiis.*

4. *Opinione.*

Dei dignior. Aliæ sectæ male sentiunt vel de Dei omnipotentia. Sicut qui negant Deum posse corpora nostra suscitare, vel naturam nostram potuisse sumere. Alii de eius bonitate: vt qui negant lapsos in peccatum per pœnitentiam posse redire ad Deum. Alii de eius iustitia: vt qui negant Deum vindicaturum peccata, aut qui dicunt eum saltē non vindicaturum æternaliter. Fides vero nostra omnipotentiam Dei prędicat, & summam eius sapiētiam & bonitatē. Quinto per hoc quod fides nostra de Deo probabiliora sentit, & quæ magis deceant creaturam rationalem. Dicit enim eum ad imaginem Dei creatum. Gen. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginē & similitudinem suam.* Ad similitudinem etiam Dei monet viuere. Ephes. 5. *Estote imitatores Dei sicut filii charissimi*, & ad gloriam similem diuinæ gloriæ promittit peruenire. 1. Ioan. 3. *Charissimi nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit nobis quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Gens Iudæorū & gens Mahometi sentiunt indigna de Dei magnificētia, dum gens Iudæorum sperat solā affluentiam temporalium à Deo, & gens Mahometi solas delicias corporales quantum ex promissione legis eorū. Vtraque autem spes dicta videtur, esse hominū qui in vanum acceperunt animas suas, & fere est brutalis Cum anima inuisibilis sit, bonis inuisibilibus remunerāda est: nec natura rationalis bonis se inferioribus beata fieri potest. Aug. Beata vita inuenitur cum id quod est hominis optimum, & amatur, & habetur, quod deterius esse quam ipse homo non potest: quisquis quod seipso deterius est, sequitur, fiet ipse deterior. Fides etiam Christiana hominem ad maiorem perfectionem perducit, quantum ad Deum, & quantum ad proximum: quantum ad Deū, quia de Deo prædicat quæ maxime timorem Dei nobis incutiunt, & ad spem maxime erigunt, & Dei amorem in nobis maxime accēdunt. Ostendit enim districtissimā iustitiam Dei in rebelles ipsius & vindictam æternam miræ acerbitatis, quod efficacissimū est ad timorem incutiēdum. Item ostendit liberalitatē Dei qua filio proprio propter nos nō pepercit, propter quod nullus locus desperationis in nobis relinquitur Rom. 8. *Qui proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: quomodo nō cū illo omnia nobis donauit? Item beneficiū redemptionis, quod est maior ignis ad accendendū cor nostrum, quā esset totus mundus ad accendendum corpus nostrum si totus arderet, cordibus nostris immittit amorem: quid magis idoneum ad incendendū & inflammandum diuinum amorem in nobis? Non accenditur melius ignis quam igne: nec est maior ignis spiritualis amore quo filius dei amauit nos Ioa. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis*, quantum ad proximū quis dilectionē iubet ad inimicos extendere, & nostra proximo communicare: & si necesse est, etiam animam pro eo ponere. Matt. 5. *Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos.* &c. 1. Ioa. 3 *Qui habuerit substantiam mundi huius, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo quomodo charitas Dei manet in eo?* In eodem: *In hoc cognouimus charitatē Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Sexto per successum quem habuit populus qui hanc fidem suscepit, dum secundum eam vixit, & deiectionem ipsius: vel dum fidem istam deseruit, vel dum secundum eam nō vixit. Vt enim omittamus de aliis, quis sufficeret narrare nobiles triumphos quos habuit populus iste in paucis vincens infinitos, iuxta promissionem Domini. Leuit. 26. *Si in præceptis meis ambulaueritis &c. persequemini inimicos vestros, & corruent corā vobis: persequentur enim de vestris quinq; centū alienos & centum ex vobis decem millia.* Quando aūt male se habebant in fide, vincebantur. Leuit. 26. *Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata &c. corruetis coram hostibus vestris, & subiiciemini his qui oderūt vos. Fugietis nemine persequente.* Et paulo post: *Terrebit vos sonitus folij volantis &c.* Et Ios. 7 *Non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui contaminatus est hoc scelere.* Deut. penult. *Beatus es tu Israel: quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ Deus tuus.* Item Iudith 5 *Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit, & non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultura Domini Dei sui. Quotiescunque autem præter ipsum Deum suū alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in opprobrium, & in gladium. Quotiescunque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cœli virtutē resistēdi.* Quum igitur fides Christiana tot habeat veritatis suæ argumenta, inexcusabiles sunt tot argumentis nolentes acquiescere, & merito puniuntur. Valde incredulus est cui tot testimonia facere fidem non possunt. Valde ponderosus est vel valde debilis quem tot appodiationes sistētare non sufficiunt. Nec mirū si offenditur prima veritas, quando tot pignoribus signorum vel

5. Sententia probabili.

6. Fœlici successu.

aliarum

aliarum probationum ei nō creditur, cum paucioribus testbius crederetur vni Iudæo vel Saraceno. De punitione infidelium legitur Deut. 18. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrū suorum similem tui &c. Quia aūt verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor existam.* Quod verbum assumit Petrus Actu. 3 dicens: *Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Eiusdem. 4. *Non est in alio aliquo salus, nec nomen est aliud sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri.* Et Ioa. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est: quia nō credit in nomine vnigeniti filij Dei.* Hoc aūt est iudicium, id est, causa damnationis: dicit Aug. *quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quam lucē.* Et eiusdem. 8. *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Et eiusdem 15 *Si nō venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Esa. 60. *Gens & regnum quod non seruierit tibi, peribit* Matt. vlt. *Qui non crediderit, condemnabitur* Ioa. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* 1 Corint. 14. *Ignorans ignorabitur.*

CAPVT IV.
De commendatione Fidei.

SEquitur de commendatione Fidei. Notandum ergo quod fides Deo multum placet. diabolo displicet, homini multum prodest De primo Eccl 1. *Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo* Hæ duæ virtutes multum placent Deo in homine: quia fides Deo subiicit intellectum, mansuetudo affectum: vnde Dominus hominem mansuetum & fidelem diligit quasi suum. Fides adeo placet Deo quod sine ipsa nihil placet ei. Heb. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Omnes infideles filii iræ sunt. Vnde Ioa. 3. *Qui incredulus est filio, non videbit vitam æternam, sed ira Dei manet super ipsum.* Oculi diuinæ misericordiæ non respiciunt nisi vbi est fides. Vnde propitiatoriū non excedit arcam. Exod. 25. Arca significat populum fidelem quē propitiatio diuina nō excedit. Remissio enim peccatorū non est extra fidē Ecclesiæ Hier. 5. *Domine oculi tui prospiciunt fidem.* Vbi amor, ibi oculus. Ioa. 6. *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.* Credere in Deum est speciale opus Dei: & quia Dei donum, & quia Deo valde acceptum: nec mirum si multum placeat Deo fides quum ipsa primum obsequium faciat Deo. Signum huius placentiæ est hoc, quod Deus tantum facit pro fide. Matt. 8. *Vade,* dixit Iesus Centurioni, *Et sicut credidisti, fiat tibi.* Hier. Cuiq; sicut credit ita fit. Fides Deo placet etiam sine sacramentis: vt patet in Abrahā, qui ante sacramentum circumcisionis per fidem Deo placuit. Genes 15. *Credidit Abrahā Deo, & reputatum est ei ad iustitiā* Sacramenta vero sine fide Deus quasi non reputat. Galat. 5. *In Christo Iesu neq; circūcisio aliquid valet, neq; præputium: sed fides quæ per charitatē operatur* Fides porta est per quam princeps vniuersorum intrat ad cor hominis. Ezech. 46. Sine ea nō videtur Dominus dominiū habere in corde, quum nō habeat ibi ingressum. Ipsa est porta aurea per quam intrauit in mētem Virginis lux & decus vniuersæ fabricæ mundi. Prius enim intrauit filius Dei in mentem Virginis, quam in ventrem Luc. 1. *Beata quæ credidisti: quia perficientur in te, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Aug. in lib. de Virginit. Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset: nisi felicius Christum corde quam carne gestasset. Porta fide morti & authori mortis clausa est: nec infernalis exercitus præualebit aduersus eam. Vnde super illud Matt. 16. *Et portæ inferi:* dicit glos. Qui intimo cordis amore fidem Christi percipit, quicquid ingerit extra, facile vincit. Hęc porta sanguinē agni debet habere & in superliminari & in vtroq; poste, ne exterminator menti noceat. Exo. 12. Superliminare tinctū debet esse sanguine Christi, vt intuitu humilitatis Christi & passionis eius mēs superbiā caueat. In vtroq; etiam poste debet esse sanguis agni, vt exemplo Christi, nec aduersa mens timeat, nec prospera concupiscat Fides porta est tabernaculi, scilicet militantis Ecclesiæ, vbi hostia offerēda est Leuit. 17. *Homo quilibet de domo Israel, qui occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris, siue extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationēm Domino, sanguinis reus erit* Nec mirum si fides valde est Deo grata: quia sine fide Deus nō colitur, quū de eo non cognoscatur quare timendus sit, vel amādus, vel obsequio honorādus. Fides thesaurum absconditum regni cælestis quem daturus est Dominus seruientibus sibi hominibus ostendit. Fides primum Dei hostem, scilicet sensum humanum occidit. Hostis iste in sapiētibus huius mundi est fortissimus hostis Dei, qui significatus est per cinifes, quorū plaga non legitur curata Exo 8. *Cinifes de puluere terræ educti,* argumēta sunt philosophorum de subtili terreno sensu prodeuntia

qui oculum fidei lędunt. Vnde glos. *Hoc animal corp⁹ cui insederit acerbissimo terebrat stimulo, vt quē volantem videre quis non valet, sent at stimulantem.* Hoc ergo animal arti dialecticæ comparatus quæ minutis & subtilibus verborum stimulis animas terret, & tanta calliditate circumuenit, vt deceptus non videat nec intelligat vnde decipiatur. Hæc plaga non curatur. Idola enim philosophorum remanserunt, quum idola gentium destructa fuerunt, vt ait quidam.

Fides intellectum captiuat in seruitium Christi. 2 Corin 10 *In captiuitatem redigentes omnē intellectum in obsequium Christi.* Fides in arce mentis, scilicet in intellectu insigne regium ponit, scilicet filium in cruce pendentem de morte, & de mortis authore triumphantem.

Item fides matrimonium inter animam & Deū initiat. Osee. 2. *Sponsabo te mihi in fide quod charitas consumat.* 1. Cor. 6. *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum illo.*

Fides est velut annulus argenteus positus in digito sponsæ. Ornamentum enim est à Christo datum rationi quæ per digitum intelligi potest: quia discretiua est. Annulus nec excedere debet, nec excedi, sic fides nec excedere debet, nec excedi. Non enim debet Christo attribuere alter quid, quod eius non sit: nec de eo negare quod ipsius sit. In argento vero intellige quod fides candore puritatis & luce salutaris veritatis debet resplendere, & suauitate synceræ confessionis debet resonare. Argentum enim candidum est & resonat.

Item fides virginitas est, mentis intellectum à corruptione erroris seruans, & vndique protegens: sicut annulus digitum cingit ex omni parte. Fides quantum proprio sensui detrahit, tantum intellectum diuini sensus capacem facit: sicut Sapiens dicit de propria voluntate, quod tantum virtuti adiicies, quantum propriæ voluntati detraxeris. Qui vult venire post Christum, debet abnegare semet ipsum: iuxta verbum Domini. Matth. 16. & quantum ad proprium sensum, & quantum ad propriam voluntatem.

Fides inter Virtutes prima.

Fides primogenita est inter virtutes: ideo merito à Deo benedicta. *Beati qui non viderūt, & crediderunt.* Ioan 20. & Luc. 10. *Beati oculi qui vident quæ vos videtis:* quod de visu fidei intelligendum est Galat 3. Qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham: propter prædicta non est mirum si fides Deo placet. Diabolo vero multum displicet: nec mirum, quū ipsa i cultum & honorem qui ei in mundo exhibebatur, abstulerit: ipsa diabolum expulit ab hominibus, & quātū ad animas, & quātum ad corpora Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* Marc. vlt. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient* hæc est quę diabolo resistit. 1. Pet. vlt. *Cui resistite fortes in fide Ipsa est scutum, ignea tela inimici extinguens.* Ephes 6. *In omnibus sumentes scutum fidei,* in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere. Ipsa est lorica totum hominem interiorem à diabolo protegens. 1. Thessal. 4 *Sobrij simus, induti loricam fidei.* Ipsa caput serpentis infernalis, quod est error vel infidelitas, conterit. Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* Eccl. 25. *Non est caput nequius super caput colubri.* Sicut caput noui hominis fides, scilicet diligentissime custodiendum est, secundum illud Matt. 10. *Estote prudentes sicut serpentes,* sic ad destruendum caput serpentis infernalis, scilicet errorem, maxime est conādum. Et in primo peccato angeli, & in primo peccato hominis error videtur fuisse Esa 14. *Ero similis Altissimo.* Genes. 3. *Nequaquā morte moriemini. Scit enim Deus &c.* Fides diabolum de arce mentis expellit ponens ibi vexillū Christum in cruce pendentem, quod multum diabolo displicet Quum enim superbissimus sit, multum displicet sibi quum ab arce mentis expellitur, & cum vexillum illud exosum ei sit, eo quod in cruce deuictus fuerit, hoc vexillum timet hostis, sciēs adesse regis præsentiam. Non enim dat regale vexillū exercitui, nisi rex præsens fuerit. Videns ergo illud, de Victoria desperat, sciens se contra regē dimicare Item quia diabolus in cruce deuictus fuit, multū timet crucem Bern. Nullus dæmon prope stare poterit, videns gladium in quo deiectus est: crucem scilicet. Fides lux est valde exosa latroni infernali. Ioan. 3. *Qui male agit, odit lucem.* Iob. 34. de latronibus: *Quum subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis.* Ipse est vt falsus mercator volens homines decipere: ideo tenebras quærit. Et est velut deformis adulter, qui non vult se ad lucem ostēdere. Iob 4. *Oculus adulteri obseruat caliginem.* Fides oculus est quem coruus infernalis multū quærit eruere: sicut coruus visibilis primo currit ad oculum cadaueris. Nec mirum, quum fides diabolū & eius insidias detegat. Sine fide hostis inuisibilis non videtur: & ideo non cauetur Oculum fidei diabolus seruientibus sibi velat, ne videant quo ducantur, sicut solent oculi velari his qui ducuntur ad patibulum. Quidam senex dicit in Vitis Patrum, quando operiuntur oculi animalis, tunc circuit ad molendinum, alioquin

non ambulat in circuitu molæ: sic diabolus, operuit oculos mentis, in omne peccatum humiliat hominem. Iudic. 6. Samson erutis oculis ad molam circuit. Fides est oculus dexter animæ, quo amisso homo ad pugnam inutilis est: ideo hostis inuisibilis fidem multum conatur destruere 1 Reg. 11. *In hoc feriā vobiscum fœdus vt eruam omnium vestrum oculos dextros.* Cuius intētio erat quod dextris oculis erutis, quum operirentur sinistri scuto, ipsi inutiles fierent ad pugnam. Fides diabolo non cessat contumeliam facere: ipsa ostendit eum nullius creaturæ dominum esse, & auctorem totius mali, & propter culpam suam iam iudicatum. Ioan. 16. *Princeps mundi huius iam iudicatus est:* ideo non est mirum si fides multum exosa est diabolo. Fides est valde vtilis homini: ipsa est lux tenebras infidelitatis expellens: vbi fides non est, tenebræ sunt. Exod. 10. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti.* Et subditur: *Vbicunque habitabant filij Israel, lux erat.* Fides inter opera recreaitonis prima est, in minori mundo, homine scilicet, sicut lux in maiori mundo prima fuit. Genes. 1 Post creationem cœli & terræ, subditur: *Fiat lux, &c.* Fides columna nubis est de Ægypto tenebrarum errorum intellectum potenter educens. Exod. 13. Fides columna est fulciens cor hominis. Vetus enim homo qui per ea significatus est, habet caput tremulum, & oculos caligātes: sed fides viua, & oculum intellectus illuminat, & cordi vacillanti fulcimētum præstat. Est enim fides fida & salutaris credulitas. Bernard. in quinto lib. de Consideratione. In his quæ fidei sunt omnino cauenda est confessio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumque est fidei opinio reuocet in quæstionem. Opinio enim si habet assertionem, temeraria est: fides si habet hæsitationē, infirma est. Et notandum quod columna illa ex parte filiorum Israel lucida erat: ex parte vero Ægyptiorum, tenebrosa: sic fides fidelibus lux est, quam infideles tenebras reputant: maximeque quantum ad ea quæ pertinent ad incarnationē filii Dei, & liberationē generis humani. Ipsi sunt quasi noctuæ lucem reputantes tenebras. Esa. 5. *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.* Fides videtur eis stultitia, cum tamen sit vere sapientia. 1 Corinth 1 *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.* Fides est lucerna ad quam in nocte vitæ præsentis ambulatur. 2. Corinth. 5. *Per fidem ambulamus, & non per speciem.* Augustin in lib. de Fide, ad Petrum: Si quis non ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciem Fides cæteris virtutibus lumen ministrat Ipsa est stella matutina, solem iustitiæ & intelligentiæ præueniens. Per eam oritur dies gratiæ, quem sequetur dies gloriæ Ipsa est stella cardinalis nauigantib. per mare huius mundi, portam ostendens & patriā. Ipsa est stella reges spirituales ad Saluatorem adducens. Matth 2. Ipsa est prima gemma in corona intellectus, quæ ex quinq; luminibus fabricatur. Corona intellectus est lumen salubris cognitionis. Iob. 31. *Librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum & circundam illum quasi coronam mihi.* A sole intelligentiæ quasi quinque radii luminis viui fluunt super intellectum nostrum: scilicet lumen fidei, consilii, prudentiæ, intellectus, & scientiæ. Diuersitas vero horum luminum videtur sic posse ostendi. Anima ad tria habet comparationem: scilic. ad principium à quo est, scilicet ad Deum, & ad opera quorum ipsa est principium, & ad ea quæ dant ei occasionem vt sit principium eorum, instruendo scilicet eius intellectum, vel mouendo affectum siue voluntatem. Signa natu: alia vel positiua intellectū instruunt: bona & mala inquantum talium talia mouent affectum Fides est lumen illuminās intellectum circa principium, à quo est anima ostendens ei Dei maiestatem, & iustitiā, & misericordiā Dei in creaturas rationales. Donum vero consilii & virtus prudentiæ illuminat animum circa opera quorum ipsa est principium. Ad consilium pertinet deliberare an aliquid sit faciēdum. Ad prudentiā vero pertinet prouidere: vt opus fiat eo fine quo debet, & vestire illud aliis debetis circūstantiis: prudentia vero prouidere debet vt opus agenti sit fructuosum, Deo gratū, proximo lucens per bonum exemplum. Et sicut alterius scientiæ est cognoscere an expediat aliquē sanari; alterius vero cognoscere qualiter aliquis sit sanandus, quia primum pertinet ad theologiam, secundū ad medicinā: sic aliud lumen est donum consilii quā prudentia Donum vero scientiæ proprie pertinet ad bonum & malum, inquantum mouent affectum nostrum. Vnde à tali materia denominatur, Gen. 2. cum dicitur lignum sciētiæ boni & mali. Et eiusd. 3. *Eritis sicut dij, sciētes bonum &*

Fides infert diabolo contumeliam.

Fides fidelibus lux, infidelibus tenebra.

Ab intellectu quinq; radij luminis fluunt & qua singulorum officia.

Bona temporalia quot modis fallant.

num & malum. Ad hoc bonum pertinet cognoscere deceptiones, quas bona præsentia: & mala quæ non sunt vera bona, vel vera mala faciunt hominibus. Tripliciter fallunt homines bona temporalia. Primo quia faciunt eos credere quod ipsa habeāt suauitatem veram & magnam, cum aliter sit. Sic falluntur voluptuosi. Eccles 7. *Inueni amariorem morte mulierem.* Hæc mulier voluptas carnalis est: & temporalis. Secundo faciunt credere quod in eis sit copia, cum in veritate exinaniāt possessores suos. Luc I. *Diuites dimisit inanes.* Tertio faciunt credere quod sit honor quod est ignominia. Luc. 16. *Quod hominibus altū est, abominatio est ante Deum.* Propter has deceptiones cupiunt homines non vera bona pro veris bonis. Fugiunt etiam mala pœnæ præsentis, quæ non sunt vera mala, pro veris malis quæ sunt mala culpæ & mala futura. Ad donum vero intellectus pertinet cognoscere signa naturalia & positiua, scil. creaturas quæ sunt quasi libri naturales & sacramenta, quæ sunt quasi signa positiua & situs, & formas, & ornatus Ecclesiarum, & ministrorū, & habitus religiosorum, & similia in quantū pertinent ad salutem animarum. Quæ significatio præcipue est ratione similitudinis. v. g. Homo per terram significatur ratione similitudinis, vt intelligat homo se ad modum terræ esse sterilem, nisi excolatur, & quod super nihil temporale debet esse fundatus: sed Deo inniti, & quod desuper irrigari debet rore gratiæ & pluuia doctrinæ. Itē fides est initium vitæ spiritualis. *Per fidem enim habitat Christus in cordibus nostris* Ephes 3. *Qui vita est*, vt ipse ait Ioan. 14. Et sicut vnumquodq; vitium mors spiritualis est: sic vnaquæq; virtus vita est. Vnde dicitur Rom. 7. de prudentia spiritus, quod vita est. Fides vita est intellectus. Est enim viuus radius à vero sole procedens, sufficiens ad producendum fructum boni operis, sicut arbor viua fructus ex se producit. Ipsa etiam est causa residui vitæ spiritualis. Ipsa causa amoris est, qui dicitur vita animæ. Vnde super illud Galat. 5. *Fides quæ per dilectionem operatur*: dicit gloss. *Omnis fides dilectio est* Bernard. ad fratres de Monte Dei: Vita animæ amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit. Spiritus sanctus format & viuificat, lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat. Amor Dei dici potest vita: quia opera bona ideo sunt Deo accepta & remuneratione digna, quia ex amore Dei processerūt, & in hoc attendi potest vita eorum. Fides ergo causa est dilectionis, & per dilectionem causa est operum. Vnde ipsa est prima pars vitæ gratiæ, & causa totius residui vitæ. Ideo bene dicitur Rom. I. & Hebr. 10. *quod iustus ex fide viuit.* Et Gal. 2. *In fide viuo filij Dei.* Vita etiam gloriæ ex fide erit. I. Ioan. 5. *Vitam habebitis æternam, qui creditis in nomine filii Dei.* Extra fidem nihil viuit: in mari mortuo nihil viuere potest, sed ante faciem fidei ibit mors. Habac. 3. Ipsa est lux quæ oritur his qui sunt in vmbra mortis, &c. Esa 9. *Habitātibus in regione vmbræ mortis, &c.* Ante faciem eius ibit triplex mors. Prima mors culpæ. Prouerb. 5. *Per misericordiam & fidem purgantur peccata.* Galat. 2. *Ex operibus legis nō iustificatur homo, nisi per fidem Iesu Christi.* Ro. I. *Iustificati igitur ex fide, &c.* Act. 10. *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. In hoc omnis qui credit iustificatur.* Secunda est mors temporalis, quæ in portam vitæ æternæ per fidem conuertitur. August 13. lib. de Ciuitat. Dei: Tantam Deus fidei gratiam præstitit, vt mors quam constat vitæ esse contrariam, instrumentum fieret per quod transiretur ad vitam. Ioan. 11. *Qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet.* Intel. Credens etiam mortuus viuit, sicut nō credēs etiam viuus mortuus est. Tertia mors æterna, vnde Ioan. 11. *Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.* Item fides est initium salutis humanæ, vt dicit August. Et causa totius salutis est aspectus ille Christi in cruce exaltati, qui sanat à morsu serpentum infernalium. Ioan. 3 *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in eū, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hoc significatum est Num 21. Rom. 10 *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, & in corde tuo credideris, quia Deus suscitauit eum à mortuis, saluus eris.* Fides est fundamentum omnium bonorum: vt dicit Aug. Vnde videtur ruinam quærere, qui sine ea vult ædificare. Rom. 11. *Tu autem fide stas.* I. Cor. 16. *Vigilate & state in fide.* Eccl. 2. *Qui timetis Dominum credite illi, & non euacuabitur merces vestra.* Esa. 7. *Si non credideritis, non permanebitis.* In fide stabile est ædificium: cum fides in aliquo destruitur, funditus bonū in eo destruitur Senec. Nihil rest ei qui fidem perdidit. Qui sine fide est, omni vero bono vacuus est.

Mors triplex.

1. 2. 3.

Vnde

Vnde de quodam Iudæo qui propter defectũ hospitii in templo Apollinis iacebat, dæmones qui ibi conuenerant requisiti à magistro suo, quis ibi iaceret. Respõderunt, *Vah, vah, vas vacuum sed signatum*, vt refert Gregor. in Dial. Ille non habebat fidem Christianã: sed sibi in nocte impresserat signum crucis, quia viderat Christianos sic facientes: vnde cum non haberet veram fidem, vacuus erat omni bono. Itẽ fides est radix omnium bonorum Cæteræ virtutes sunt radices suorum operũ: sed ipsa est radix cæterarum virtutum. Si hęc radix auellatur, cæteræ virtutes arescunt. August. super Ioan. Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet species pulchritudinis & decoris: & tamen quidquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit. Si ex fidei humilitate, quidquid meriti, quidquid vel beatitudinis anima susceptura est, procedit. Item Greg. Sicut rami sine radice virtutis arescunt: ita quælibet opera licet bona videantur, nulla sunt si à fidei soliditate disiungũtur. Fides hominem filium Dei efficit Gal. 3. *Omnes filij Dei estis per fidem*. Io. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.* Io. 5. *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Aug. de Fide ad Petrum: Sine fide nemo potest ad filiorum Dei numerum peruenire. Fides est quæ viam ostendit regni. Vnde August. super illud Rom. 3. Arbitramur hominẽ iustificari per fidem. Bona ante fidem inania sunt: ita enim mihi videntur esse vt magnæ vires & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet vere bona opera sua ante fidem: vbi fides non erat, vere bonum opus non erat, bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Idem de fide ad Petrum: Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, vt sine vera fide quisque velit Deo placere: quale si quisque tendens ad patriam in qua scit se bene victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorem quo non ad beatam vitam perueniat, sed in præcipitium cadat vbi non gaudium peruenienti detur, sed cadenti interitus inferatur. Idem: Si bona videbantur antequam crederes, currebas quidẽ: sed præter viam currendo, errabas potius quam perueniebas. Item fides videtur esse mater cæterarum virtutum genitura: vt tangit gl. interli. super illud Matth. 1. *Abraham genuit Isaac, &c.* Item fides habet primum congressum in bello spirituali: secundum illud Prudentis. *Prima petit campum dubia sub sorte duelli, Pugnatura fides.* Fidei in Scriptura S. specialiter victoria adscribitur. Vnde de sanctis dicitur Heb. 11. ꝙ per fidẽ vicerunt regna: Vicit fides & regnum inferni, & regnũ cœli, & regnum mundi. Regnũ inferni vicit, cũ fidelib. Christus cõtriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit, & quotidie infernum vincit, dum oratio fidelium animas à porta inferi eripit, & dum ignẽ infernalem quantum ad eos qui vere fideles efficiuntur, extinguit. Legitur & de B. Gregorio, ꝙ cum quodã tempore ante palatia Traiani, qui Imperator fuerat, transiret: recordatus clementiæ eius, amarissime flere cœpit; & ꝓ eo tandiu ante altare S. Petri flens orauit, donec obdormiuit, & ad eũ dormientẽ vox dixit, Traianum precibus eius à pœnis infernalibus liberatum: sed de cætero caueret, ne pro aliquo infideli defuncto orare præsumeret. Regnum cœli etiã vicit? quia quasi quadam violentia illud acquirit, per fidem enim sancti adepti sunt repromissiones. Heb. 1. 1. Pet. 1. *Reportantes finẽ fidei salutem animarũ vestrarũ.* Item vincit mundum 1. Io. 5. *Hæc est victoria quæ vincit mundũ, fides nostra.* Fides vincit mundum, in quibusdã mundum subiiciẽdo, in aliis eum abiiciẽdo. Subiiciendo vincunt mundum, qui remanentes in mundo terrena sibi subiiciunt, & dominãtes eis faciunt quodãmodo se altiores, & ad impugnandum inimicum potentiores. Faciunt enim inde largas eleemosynas. Qui modus impugnãdi diabolũ valde efficax est. Vnde super illud Ps. *Misericordia mea, & refugiũ meũ*, dicit Aug. De nulla re sic vincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Et Eccles. 29. dicitur de eleemosyna: *Super scutũ potētis, & super lanceã aduersus inimicũ tuũ pugnabit.* Ecõtrario cupidi & auari nõ sibi terrena subiiciunt, sed potius se terrenis, super humeros suos ponẽtes ea quæ male acquirunt, & quasi se viuos sepelientes, similes talpę super humeros suos ponenti terram, quam fodit. Secundo modo vincunt mundũ, qui rebus mundi pro amore Christi renuntiãt, qui ad modum luctantium se terrenis spoliant, ne diabolus habens quo eos teneat, deiiciat eos & dominicat. Luc. 14. *Omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Fides vincit mundum, id est, ea quæ sunt in mundo: scilicet diuitias, delicias, & honores. Diuitias vincit, dum ostendit corpus nostrum latronem esse morti

conde

Fides omnium bonorum radix.

Exemplum

Psal. 143.

Fides vincit mundũ.

condemnatum: de quo patet quod non decent eum deliciæ Senec Omnes capitali supplicio condemnati sumus Ecclesi. 33. *Seruo maleuolo tortura & compedes* Esa 11. *Et erit fides cinctorium renum eius.* Diuitias vincit, dum ostendit eas esse muscipulam diaboli. August. Præda quam vis rapere, muscipula est: tenes alienum, & teneris à diabolo. Item diuitias vincit, dum æternas longe meliores eis ostendit. Heb. 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam* 1. Timoth. vlt. super illud, *Sectare iustitiam, pietatem, fidem*, dicit gloss. Qui veram fidem de Deo habet non cupit in miseriis sæculi diues fieri: nec pluris est ei mundus quam Deus. Greg. Vilescunt temporalia, dum considerantur æterna: honores vincit, dum plenos confusione eos esse ostendit. Philip. 3. *Gloria in confusione eorum qui terrena sapiunt*. Bernard. Omnis purpura illusionis est, postquam Domino in purpura illusum est. Hæc tria Moyses fide vicit. Vnde ad Heb. 11. *F. de Moyses factus grandis, negauit se filium esse filiæ Pharaonis*: ecce contemptus honoris. Magis eligens affligi cum populo Dei, q̃ temporalis peccati habere iocunditatem: ecce cõtemptus deliciarum. Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: ecce contemptus diuitiarum. Aspiciebat enim in remunerationem. De hac victoria mundi dicitur 1. Ioan. 5. *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Christus est filius Dei viui?* quod intelligendum est de illo qui hoc credit fide viua. De fide enim mortua dicit Bernard Nec mirum videri potest si nequaquam vincit fides, quæ nec viuit.

Mundus pugnat nobiscum.

Et notandum quod mundus quasi duabus manibus nobiscum pugnat, scilicet dextera prosperitatis & sinistra aduersitatis, prosperis scilicet alliciens & aduersis terrens: quem ille vincit qui credit quod Christus est filius Dei. Qui enim hoc credit, cum filius Dei fuerit summe bonus, nouit quoniam in ipso non fuit defectus veri boni nec præsentia veri mali. Vnde cum in eo temporalis prosperitas defuerit, & aduersitas affuerit, cognoscere potest quod temporalis prosperitas non est verum bonum, nec temporalis aduersitas verum malum: vnde nec illa est appetenda, nec est timenda. August. Omnia bona terrena contempsit homo Christus, vt cõtemnenda monstraret, & omnia mala terrena sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, vt nec in illis quæreretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. Item fides regna vincit faciendo ne peccatum in nobis regnet. Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis concupiscentiis eius.* Fides est scutum triangulare quo circundat nos veritas Dei. Vnus angelus est fides de pœnis æternis. Alius de bonis æternis. Tertius fides Christi mediatoris. Fides ostendit eis qui sunt in pugna spirituali ex vna parte regnum eis paratum si vicerint, ex alia parte patibulum infernale eis paratum si victi fuerint: & sic causa est strenue pugnandi & vincendi Bernar. Quid est quod non optamus etiam per medios enses, si oporteat declinare tantam miseriam ad tantam accelerare gloriam, nisi quod mortua est fides nostra?

Fides ostendit pugnantibus Christum. Et hoc tripliciter Primo vt strenuum ducẽ strenue agendi exemplum dantem. Secundo, vt fortissimum adiutorem. Tertio, vt liberalissimum remuneratorem. Primo modo ostẽdit ipse se Apostolis cum essent clausi in domo propter metum Iudæorum ostendẽs eis manus & latus. Luc. vlt & Ioan penult. & 16. *Confidite, ego vici mundum.* Thren. 3 *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* August. Magna consolatio membris ex capite Gregor. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil est adeo durum quod non æquo animo toleretur. Hebr. 12 *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatorib. aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes* Secundo modo ostendit se Christus Stephano pro eo lapidãdo, qui vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris eius, tanquam paratum ad adiuuandum Actor 7. 1. Corinth. 10. *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tẽtatione prouentum: vt possitis sustinere.* Iosue 1. *Confortare, & esto robustus noli metuere, & noli timere, quia tecum est Dominus* Iob 17. *Pone me Domine iuxta te & cuiusuis manus pugnet contra me.* Fides ponit Deum iuxta hominem, immo infra hominem. Per fidem enim habitat Deus in cordibus nostris: vnde ipse pugnans in homine triumphat. 2. Paral. 20. *Nõ est pugna vestra: sed Domini* Et post, *non eritis vos qui dimicabitis: sed tantummodo confidenter state & videbitis auxilium Domini super vos* Bernard. Quotiens tentationibus restitis, quotiens vincis malum, noli propriis

tribue-

tribuere viribus: noli in te: sed magis in Domino gloriari: quando enim fortis ille armatus tuæ cederet infirmitati? Tertio modo ostendit se Deus Abraham. Genes. 15. *Noli* (inquit) *timere, ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* August. in. Labor te terret, vide mercedem. Bernard Vtrumque mihi es Domine Iesu, & speculum patiēdi: & præmium patienti: fides determinat nobis & locum pugnæ spiritualis, & tempus. De loco dicit Bernard. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus, vbi Christus mortuus est. Quisquis ergo hic liuorem vel plagam non susceperit, in futuro iudicio miles inglorius apparebit. Tempus vero militare est tempus præsentis vitæ. Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.* Fides ostendit hostes cum quibus pugnare habemus, & modum pugnandi quem habent. Fides etiam ostendit & Deum, & angelos bonos, & malos aspicientes certamen nostrum Boni aspiciunt, vt si vicerimus gaudeant: mali, vt si victi fuerimus, irrideāt, 1. Corinth. 4. *Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus.* Homo sine fide est quasi homo cœcus qui pugnat cum vidente. Fides radix sapientiæ. Ecclesiast. 1. Gregor. vocat eam sapientiam in 1. Mora. Fides est sapientia illa quam non vincit malitia. Sapient. 7. *Attingit enim à fine vsque ad finem fortiter.* A fine inquam cogitationis vsque ad finem operis. Fides enim ostendit cogitationem malam esse velut caput serpentis infernalis, cui fortiter resistendum est. Hieronymus: Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur statim totus illabitur. Item, fides attingit à fine: id est, vsque ad extremū iudicium. Per beneficium creationis inuitās homines ad Dei seruitium, & per districtionem iudicii exterrens à Dei offensa. Item fides attingit à fine vsque ad finem, à cœlo, scilicet vsque ad infernum, à delectationibus transitoriis separans homines amaritudine suppliciorum infernalium, & amaritudines quæ occurrunt in seruitio Dei dulcorans magnitudine præmiorum. Greg. si dulcia quærimus, necesse est vt amara toleremus. Ecclesiast. 1. *Vsque in tempus sustinebit patiens & postea redditio iucunditatis.* Sic sapientia disponit omnia suauiter; guttas amaritudinum præsentium immensa dulcedine futurorum bonorum condiens. Fides dicit illud Esa. 38. *In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.* Nunc habitat in cœlo, nunc in inferno. Ipsa descendit in infernum viuens, ne descendat moriens. Fides triumphat de vitiis, alia aqua lachrymarum submergendo, alia igne infernali exurendo, alia fame ieiuniorum & aliis afflictionibus effugando & sacerdoti ea exponendo, vt præ erubescentia & confusione ab homine recedant Fides à Deo fortitudinem recipit. 2. Paralipom. 16. *Præbet fortitudinem his qui perfecto corde credunt in eum.* Fide Deus ab hostibus protegit Eiusdem 20. *Credite in Dominū Deum vestrum, & securi eritis.* Item à periculis eripit. Matth. 2. *Ananias, Azarias, Michael credentes liberati sunt de flamma.* Fides miracula facit. Marc. 16. *Signa eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo, &c.* Matth. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.* Et Marc. 12. *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti* Ioan. 14. *Qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet, & maiora horum faciet.* Heb. 11. *Fide transierunt mare rubrum tanquam per aridam terram.* & post: *Fide muri Iericho corruerunt.* Matth. 9. *Fides tua te saluam fecit*: dictum est mulieri patienti fluxum sanguinis. Et Marc. 10. dictū est cœco: *Vade fides tua te saluum fecit.* Etiam fidei informi fiunt miracula. Vnde cum Alexander venisset ad montes Caspios, & petiissent filii captiuitatis x. tribuum licentiam egrediendi ab eo, ipsa cognita causa inclusionis eorum, quod scilicet recessissent aperte à Deo Israel vitulis aureis immolando, & per prophetas Dei prædictum eos à captiuitate non redituros: respondit quod arctius includeret eos Cumque angustas vias eorum obstruere vellet molibus bituminatis; videns laborem humanum non sufficere, orauit Deū Israel vt opus illud compleret: & accesserūt ad seinuicem prærupta montium & factus est locus immeabilis. Et vt ait Ioseph. Deus qui facturus est pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infidelibus etiam fides informis triumphare facit. Sicut videtur accidisse Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi sacerdotis, dum adhuc Alexander in Dio ciuitatem Macedoniæ esset constitutus: dumque cogitaret vtrum Asiam posset obtinere, iussit eum confidere: nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet. Qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Vnde cum ipse Alexander iratus Iudæis ve-

niret Hierosolymam, & pontifex Iudæorum præcepto Domini pontificalibus indutus, & reliq. sacerdotes cũ eo legitimis stolis induti obuiã exirent ei extra ciuitatẽ, Alexander intuens antistitẽ pontificali stola insignẽ, & super cidarim laminã in qua scriptũ erat nomẽ Domini, descẽdit de equo, & adiit eũ solus & nomen Domini adorauit, & pontificẽ veneratus est. Et obstupuerũt principes, exercitus putantes mentẽ regis ludificatam. Solus Parmenio quæsiuit ab eo cur sacerdotẽ gentis Iudeæ adorasset, respondit: Non hunc adoraui, sed Deum cuius principatum sacerdotii gerit: nam per somnium in tali habitu Deum conspexi. Item fides vsque ad Deum attingit. Vnde Aug. Fides est res audax & improba, perueniens quo non pertingit intelligentia: ipsa ascendit super Cherubin, & volat super Seraphin senas alas habentia. Esaiç 6. Bernardus. Quid non inueniat fides? Attingit inaccessa, reprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit nouissima, ipsam deniq; æternitatem suo illo vastissimo sinu quodammodo circumcludit. Fides est virtus probata quæ corripit insipientes Sap. 1. *Ipsa est communis via salutis, & sapientibus & insipientibus: ipsa in fornace præsentis tribulationis nõ læditur, sed melioratur* 1. Pet. 1. *Vt probatio fidei vestræ multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur.* Ipsa ordinat & regit totam vitam præsentem. Vnde Apostolus Heb. 11. *Opera antiquorum patrum quibus vel Deo placuerunt, vel hominibus mirabiles extiterunt*: fidei attribuit, exempla ponens de diuersis libris Veteris testamenti. Apoc. 13. *Hæc est potentia & fides sanctorum.* Et hçc de commendatione fidei sufficiant, licet multa ad eius laudem pertinentia deficiant. Apostolus ad Heb. 11. Laudes fidei non compleuit *Deficiet, inquit, tempus me enarrantem de Gedeon* &c. Vnde non est mirum si nos eas non expleamus.

CAP. V.

De Articulis Fidei.

Omnia credenda articuli fidei.

SEquitur de articulis fidei. Sunt autem articuli modicæ partes fidei prout fides nominat eas quæ creduntur: sicut articulos dicimus modica mẽbra in corpore humano. Arctamur ad articulos credendos: & ipsi crediti arctant nos ad timorem Dei, vel amorẽ, vel aliam affectionem in Deum. Et notandum quod non omnia credenda dici possunt articuli fidei. Sunt enim quædam quæ fidem antecedunt, vt quæ sunt iuris naturalis, sicut est hoc, quod proximo nõ est nocendum. Quædam vero consequuntur fidem: vt antichristum esse futurum. Et licet tam hçc quam illa sint credenda: tamen non sunt articuli fidei, vt videtur quibusdam quod non sint articuli nisi sint de Deo. Item notandum quod inter credenda quædam sunt de Deo, quædã de aliis. Inter ea vero quæ sunt de Deo, quædam sunt de Deo sine respectu creaturarum: quædam de Deo per respectum ad creaturas. Quæ sunt sine respectu creaturarum, sunt vnitas essentiæ, singularitas in nobilitate, & supereminentia: contra quæ blasphemauit Manichæus ponens duo principia, bonorum scilicet & malorum, & duos principes lucis & tenebrarum & duo regna, æternitas, simplicitas, immutabilitas personarum, Trinitas, & earundem æqualitas: hæc sunt quasi septem stellæ in dextera Apocalyp. 1. Fides enim illuminans circa ista septem, donum Christi est. Inter ea vero quæ dicuntur respectu creaturarum, principalia sunt, Dei potentia, sapientia, bonitas vel benignitas. Consequentia vero ad hæc sunt, creatio, recreatio, & similia. Ex apprehensione diuinæ potentiæ adoratio & veneratio: Ad adorationem pertinent humiliatio nostra exterior, vel interior qua recognoscimus nos subesse Deo ad saluandum vel perdendum iure plenissimo. Exterius fit hæc recognitio curuatione, genuflexione, prostratione, & cum exprimimus verbo nostram subiectionem ad dominatissimã potentiam Dei. Interius vero fit hçc recognitio, dum cogitamus prauitatem nostram diuinæ maiestati subiectam. Ad venerationem vero pertinet quod ad Deum non nisi loti præsumimus accedere, vel sacra loca intrare, vel sacra contrectare. Item ad eandem pertinet sacrorum locorum decor, vasorum & ornamentorum & illuminarium apparatus, & celebritas diuini officii. Ex sapientia vero Dei cuncta lucide intuente oriuntur timor, & pudor, & solicitudo declinandi ea quç Deo displicent, & quærendi ea quæ Deo placent. De bonitate vero primo oritur amor: & si referatur bonitas ad operationes quatuor sor-

Error Manichæi.

titur

situr nomina. Primo vocatur gratuita beneficentia, inquantum gratis tribuit bona sua. Secundo misericordia, inquantum tollit vel lenit mala nostra. Tertio iustitia, inquantum vlciscitur mala. Quarto, largitas remunerans obsequia. Ex bonitate Dei primo modo nominata oriuntur quatuor partes diuini cultus ex radice vnius virtutis procedentes, quæ dici potest gratitudo vel deuotio. Prima pars est gratiarum actio. Secunda benedictio, seu bonorũ imprecatio. Tertia laudatio. Quarta glorificatio, quæ est beneficiorum Dei prædicatio ad alios. Ex misericordia vero oriuntur multæ partes diuini cultus procedentes ex radice vnius virtutis, quæ est spes veniæ vel gratiæ. Prima pars est deprecatio pro malis tollẽdis vel leniẽdis. Secũda oratio pro bonis obtinendis. Tertia afflictio, vt ieiunium. Quarta, eleemosyna. Ex iustitia p donũ timoris oriuntur pœnitentia de pteritis & cautela à malis futuris, inquantum referuntur ad fugiendam diuinam vltionem. Ex largitate obsequia remunerante oritur spes remunerationis, ex qua est omnis diuinus cultus, inquantum via est ad mercedem æternam. Inter credenda vero quæ sunt de aliis rebus à Deo. Primum est, quod nihil numinis est in aliis rebus à Deo. Secundum, mundi inchoatio cum vniuersis quæ de eo sunt. Tertium creatio animarum in corporibus Quartum, earum immortalitas Quintum, singularitas corporum contra pluralitatem Phythagoricam. Sextum, resurrectio corporum Septimum, loca tormentorum futurorum, scilicet infernus & purgatorium. Octauum, sacramenta Nonum, gratia. Decimum, liberum arbitrium. Circa ista inueniuntur errores. Item notandum quod articuli fidei collecti sunt in tribus locis, scilicet in symbolo Apostolorum, quod dicitur submisse, & in illo symbolo quod cantatur in Missa quod à sanctis compositum est: & in Symbolo Athanasii, quod cantatur ad primam scilicet, Quicunque vult. Primum factum fuit ad instructionem Ecclesiæ, quando nouella erat Aliud post, hæresibus ortis, ad explanationem primi, & expugnationem quarundam hæresum ortarum & maxime contra illam quæ dicebat adorationem Spiritui sancto non esse tribuendam, vnde contrarium multum exprimitur in illo Symbolo. Tertium vero factum fuit contra alias hæreses & maxime contra illas quæ erant contra incarnationem Filii & resurrectionem mortuorum. Primum ideo dicitur submisse: quia quando factum fuit, non ita publice fiebat fidei protestatio. Alia vero duo alta voce: quia facta fuerunt contra hæreticorum proclamationem, & quia tunc publica erat fidei protestatio. Primum Symbolum dicitur ad primam & ad completoriũ duplici ratione. Primo, quia altera harum horarum principium diei est, altera noctis. In principio ergo diei & in principio noctis dicitur. Credo in Deum, quia fides est principium omnis boni. Secundo, quia fidei professio valet ad effugandos dæmones, qui diurnis & nocturnis actibus insidiantur, & eisdem horis, eisdem rationibus à laicis fidelibus dicendum esset. A religiosis tamen dicitur, quando frater morti appropinquat ad dæmones effugandos, qui fini hominis insidiantur, secundum illud Genes. 3. *Tu insidiaberis calcaneo illius.* Possumus autem distinguere Symbolum Apostolorum in duodecim articulos, sicut duodecim fuerunt Apostoli qui composuerunt. Fides vero horum duodecim articulorum est velut corona duodecim stellarum in capite sponsæ: in intellectu scilicet. Apocalyp. 12. Primus articulus pertinet ad Patrem, sex sequentes ad filium. Primus illorum secundum deitatem, quinque alii secundum humanitatem, & quinque vltimi pertinent ad Spiritum Sanctum. Primus articulus est. *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ.* Et notandum quod non est idem credere Deo, & credere in Deum. Deo credit, qui credit esse vera quæ ab eo dicuntur: & hoc modo possumus dicere quod aliquis credit Petro & Paulo. Credere in Deum est credendo diligere, & credendo in eum ire: Vnde Gloss. Augustin. super illud Rom. 4. *Credenti in eum qui iustificat impium &c.* Quid est credere in Deum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & membris eius incorporari: Fides ostendit homini Deum esse summum bonum: ideo gressu amoris & boni operis habens fidem tendit in Deum. Ex iam dictis patet, quod ille qui in peccato mortali est mentitur cum dicit: Credo in Deum, si intẽdit illud dicere in propria persona. Aliud est si intẽdat hoc dicere in persona Ecclesiæ fidem eius profitendo. Ad declarationem vero huius verbi, Credo in Deum: additur in symbolo sanctorum vnũ,

Articuli fidei in trib. comprehensi.

cum dicitur, Credo in vnum Deum. Sequitur, Patrem omnipotentem. Omnipotentia in tribus attenditur, scilicet in amplitudine potentiæ: potest enim quæcunque vult facere. Secundo in hoc quod ad agendum nullo indiget. Tertio in hoc quod à nullo prohiberi potest. Et attende hanc coniunctionem Patrem omnipotentem, valde dulcem esse vere fideli Patri enim non deest bona voluntas ad filios, præcipue patri misericordiarum qui minus obliuiscitur filiorum suorum quã mater. Esa.49. Omnipotenti vero non deest potestas implendi illam bonam voluntatem. Patris omnipotentiam non videntur credere, qui relicto Deo adhærent diabolo, credẽtes se fame morituros si Deo seruierint: quasi diabolus vel melioris voluntatis, vel maioris potestatis sit ad prouidendum his qui sibi seruiunt, quam Deus. Sequitur, *Creatorem cœli & terræ.* Creare est de nihilo aliquid facere. Ad declarationem huius verbi, dicitur in symbolo Sanctorum. *Factorem cœli & terræ, visibilium, & inuisibilium.* Quæ expressio facta est contra illam hæresim, quæ dicit visibilia esse à principe tenebrarum, inuisibilia vero à Deo. Secundus articulus est. *Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum.* Et est sensus: Credo, &c. id est, fide tendo in Iesum Christum, fidem habeo de ipso quod ipse sit Iesus, id est, Saluator eorum qui ei adhærent, ideo ei adhæreo. Et iterum quia fidem habeo quod ipse sit Christus: id est, vnicus & benignus Bernardus: Omnino propter mansuetudinem quæ prædicatur in te, currimus post te Domine Iesu, auditis, quod pauperes non spernas, peccatores non horreas. Item credo quod sis filius Dei cui seruire honor est. In hoc quod dicitur filius Dei, insinuatur quod ipse sit Deus. Sicut enim filius hominis homo est nõ alterius speciei: sic filius Dei Deus est. Sequitur: *Vnicum Dominum nostrum.* Christus Dominus noster est duplici iure, scilicet iure creationis & iure redemptionis. Creatura necessario est creatoris, cum eam gratis fecerit & ex nihilo. Tribus de causis aliquis habet ius in re, quæ sit vel quia eam facit, vel quia pretio eius sit, vel quia materia ex qua fit ipsius est: sed nulla harum causarum aliquod habet dominium in creatura, nisi creator. Contra vniuersale dominium Christi peccare videntur, hi qui volunt dominari, & qui contra voluntatem Dei terrenis dominis nolunt obsequi. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen est illi. Ille solus pro Domino habendus est qui suscitare potest hominem, si in eius seruitio mortuus fuerit. Non libenter sequitur miles dominum illum qui non potest ei restituere equum suum si in seruitio eius eum amiserit. Primus inter articulos pertinentes ad filii humanitatem est hic, *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.* Christus conceptus est de Spiritu sancto: id est, Spiritus sancti operatione: quia Spiritus sanctus separauit à beata Virgine quod purissimum erat in ea, & formauit inde corpus Christi, & instanti animam infudit, vt tam cito esset verus homo & verus Deus. Non fuit anima infusa circa 40. diem à conceptione, sicut dicitur fieri in aliis. Immo fuit vir ab ipsa conceptione. Hierem.31. *Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum, &c.* Christus in conceptione culpam cauit, in natiuitate vero matri suæ damnum virginitatis non intulit, nec ei doloris causa fuit. Mansit enim mater eius virgo post partum, & sine dolore eum peperit: in quo dedit exẽpla aliis vt benigne sese habeant erga matres suas, nec sint eis causa doloris vel depauperationis. Secundus articulus pertinens ad humanitatem est. *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.* Attendere debet fidelis quanta pro eo sit passus, & à persona quæ indigna erat etiam vita, cum esset infidelis. Cruci etiam affixus est, quod erat vilissimum genus tormentorum, in qua perseuerauit vsq; ad mortem, vt fideles à cruce pœnitentiæ ad suggestionem diaboli non descendant. Sepultus est, licet corpus eius non esset dandum corruptioni, secundum illud: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Volens in ista absconsione aliis assimilari. Tertius articulus pertinens ad humanitatem, est, *Descendit ad inferna*: & hoc secundum animam, vt extraheret suos qui in limbo erant. Et attende peruersitatem hominis qui non vult Christũ sequi in cœlum qui hominem secutus est in infernum. Quartus est. *Tertia die resurrexit à mortuis.* Si Christus mortuus sua virtute resurrexit: verisimile est quod ipse iam viuens mortuus suscitare possit. Quintus est. *Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotẽtis: inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Si Christus ascendit in cœlum, ascendent post eum qui ei adhærent. In eodẽ enim

hospitio membra recipientur in quo caput receptum est Christus secundum quod homo, sedet à dextris Patris, quia est in potioribus bonis eius, secundum vero quod Deus est, conregnant æqualis ei, vt tangit Gloss super illud Psalm. *Sede à dextris meis*. Christus sibi & suis ad dexteram Patris locum elegit, quia in dextera sunt delectationes eius vsq; in finem. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos*: id est, bonos & malos, vel illos qui in aduentu suo viui reperientur, qui in momento morientur, & postea resurgent, & illos qui prius erant mortui. Magna fiducia erit fidelibus quod frater eorum iudicabit. Ioan. 5. *Pater non iudicat quenquam sed omne iudicium dedit filio*. Primus articulus pertinens ad Spiritum sanctum est. *Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam*. Credo: id est, fide tendo in Spiritũ sanctum. Qui fidem habet quod Spiritus sanctus magnæ bonitatis & suauitatis sit his in quibus habitat, præparat se ad hoc quod sit eius habitaculum: hic per gratiam, in futuro per gloriam. Sap. 12. *O quam bonus & suauis est Domine Spiritus tuus in nobis*. Ecclesiast. 24 *Spiritus meus super mel dulcis*. Ad Spiritum sanctum tria pertinent in præsenti, & duo in futuro. Cum enim ipse sit bonitas ad eum pertinet destructio malitiæ: bonitas enim contraria est malitiæ. Vnde ad eum pertinet sanctificatio, ideo dicitur. *Sanctam Ecclesiam catholicam*. Et pertinent ad eundem articulum hæc duo: *Spiritum sanctum. sanctam Ecclesiam catholicam*. Credere enim debemus quod Spiritus ipse sanctus sit, & quod Ecclesia sancta sit ab eo. Item ad Spiritum sanctum pertinet sanctorum communicatio: vnio membrorum in corpore Ecclesiæ & ad caput & ad inuicem: sicut spiritus humanus in corpore humano membra vnit, cuius vnionis signum est sacramentum Dominici corporis. Item ad Spiritum sanctum pertinet communio quam habent sancti ad inuicem, in hoc quod sunt socii in lucro, quod tangit David, dicens: *Particeps ego sum omnium timentium te. &c.* In communione ergo sanctorũ tria intelligamus ad quæ pertinet secundus articulus. Sacramentũ communionis mystici corporis quod est Ecclesia. Communionem sanctæ societatis, ex qua accidit quod quilibet qui est de Ecclesia, vere partem habet in omnibus bonis quæ fiunt in Ecclesia, per quam viam aliquis de facili ditatur. Ad quam etiam communionẽ sequi debet communicatio tam bonorum quã malorum temporalium, vt mala proximorum nobis assumamus per compassionem, & bona

Psal. 109.

Psal. 118.

nostra eis communicemus per eleemosynarum largitionem. Item ad Spiritum S. pertinet remissio offensionum, cum ipse sit benignitas, ad quod pertinet tertius articulus, *Peccatorum remissionem*. Credere enim debemus quod peccata remittuntur in Ecclesia per baptismum & pœnitentiam & alia sacramenta: nec solum semel remittit Spiritus sanctus peccata homini, sed quotiescunque vere quis pœnitet. Ad bonitatem etiam Spiritus sancti pertinet remuneratio tam in corpore quam in anima. Ad remunerationem corporis pertinet quartus articulus. *Carnis resurrectionem*. Ad remunerationem animæ quintus. *Vitam æternam*. Qui carnis resurrectionem fideliter credit, non timet miserum corpus expẽdere in seruitio Christi ex quo sperat se recepturum illud cum quadruplici gloria claritatis, impassibilitatis, subtilitatis, & agilitatis. Item qui fidem habet de vita æterna, solicitus debet esse quomodo illi prouideat. Si cum tanta solicitudine prouidetur huic miseræ vitæ de qua nemo certus est per diem: quãta solicitudo debet esse prouidendi illi vitæ de qua certum est quod erit æterna? Ibi nec locus erit mendicandi, vt manifestum est in diuite epulone. Luc. 16. Et in fatuis virginibus Matt. 25. Nec locus laborandi, nec aliquid mutuo accipiendi. In vita enim præsenti vix est aliquis cuius paupertati nõ consulatur aliquo istorum trium modorum. Ibi vero qui sibi non prouiderit, egestatem æternam patietur, vt nec guttam aquę modicam habere possit. Et notandum quod Aug. in lib. de fide, ad Petrum, enumerat. 40. firmiter credenda & indubitanter tenenda, quæ causa breuitatis hic non posuimus.

Capvt VI.

De erroribus qui catholicæ fidei aduersantur. Et primo de errore illorum qui negant Deum esse.

Sequitur de erroribus qui fidei catholicæ aduersantur. Et primo dicetur de errore illo quem tangit David, dicens: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus*. Et notandum quod hi qui sunt in errore isto omni bono sunt indigni, quia largitori omnis boni ingrati: vnde indigni

sunt disputatione quia laboratur ad destructionem erroris eorũ, ipsi merito sunt à Deo despecti, cum ipsi Deum non reputent: & ideo à correctione sunt valde remoti. Eccl. 7. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.* Tum quia Dei misericordia immensa est, & quia scriptum est. *Responde stulto iuxta stultitiã suã ne sibi sapiens esse videatur.* Prou. 26. Ad extirpationem huius erroris aliqua dicemus. Error iste non solum est insipientia, imo insania. Quæ maior insania quam dicere, illud non esse quod causa est omnibus vt sint? Cum

Deus totius esse causa est.

insano vero nemo solet philosophari ad destructionem errorum ipsius philosophi. Stultum est de quolibet contraria opinionib. proferente esse solicitum. Item philos. Non oportet omne problema, nec omnem positionem desiderare: sed quam dubitabit aliquis indigentium rationis & non pœnæ vel sensus. Nam qui dubitant vtrum oporteat Deum venerari, & parẽtes honorare, vel non, pœna indigent: qui autem vtrũ nix alba, vel non, sensu. Vere qui Deum non agnoscunt, pœna indigent, vt qui in bonis positi non agnoscunt bonorum omnium largitorem, in malis positi agnoscãt malorum liberatorem. Greg. Oculos quos culpa claudit pœna aperit. Esa. 28. *Sola vexatio tantũmodo dabit intellectũ auditui* Hier. 16. secundum aliam trãslationem *Per omne flagellum & dolorem erudieris Hierusalem.* Et Tob. 11. *Recuperauit visum Tobias, cũ filius eius liniuisset oculos eius felle.* Et Mat. 19 Antiochus Deum recognouit in tormentis à Deo positus, dicens: *Iustum est subditũ esse Deo & mortalem non paria Deo sentire.* Pœna timorem incutit. *timor* (vero) *initium sapientiæ est.* Prou. 1. Qui in errore isto sunt, rusticissimi & ignobilissimi sunt: vnde verbis erudiri non possunt. Prou. 29. *Seruus verbis erudiri non potest: quia quod dicis audit, & respondere contemnit.* Vere contemptus siue voluntas in causa est, vel potius in culpa est, quod tales non credunt Deũ esse. Animo. n. inuito nihil facile suadetur. Ignobilis animi est & ingrati nolle agnoscere benefactorem suum: nobilis vero animi est, multũ desiderare agnoscere eum à quo beneficia recipit. Sicut patet in paupere illo de quo legitur in vita D. Nicolai: cui cum S. Nicolaus multiplici iniectione auri in domum eius paupertati ipsius consuluisset, proposuit deinceps vigilare donec sciret quis esset qui aurũ in domũ illius tã caute proiecisset. Patet ergo valde ingratos esse, qui negant Deum esse à quo incessãter beneficia recipiunt, nec infinitis testib. hoc credere volunt. Tale est hoc ac si aliquis nollet credere ignem esse à quo tamen incessãter vehemẽter calefieret. Psal. *Non est qui se abscondat à calore eius.* Ber in lib. de diligendo Deum: Inexcusabilis est infidelis si non diligit Deum toto corde, tota anima, tota virtute. Clamat intus ei innata iustitia: quia ex toto se illum diligere debeat, cui totum se debere non ignorat Idem: Infidelem vrget iustitia naturalis se totum tradere illi à quo se totum habet. & ex se toto diligere. Nullus est qui compos sit mentis suę, qui non possit agnoscere quod ipse non semper fuit, & cum nõ fuit, nihil boni habuit: ergo esse suũ & quidquid boni habet, ab alio habet: ergo vel à solis parentib. carnalibus, aut non: si à solis parentib. carnalib. illi non semper fuerunt: vnde ab aliis habuerũt, & illi similiter ab aliis, donec perueniatur ad aliquem qui semper fuit, à quo primus pater carnalis initium habuit, à quo etiam habuit vt posset alium generare. Constat. n. quod parentes carnales non habent à se quod generent filium, cum quandoq; generent quando nollent generare, & quandoq; non generent cum vellent: & cum vellent generare filium, quandoq; generãt filiam. Nescit ẽt mater quomodo filius in ea generetur: sicut quædam laudabilis mater quæ dixit filiis suis. 2. Mac. 7. *Nescio,* inquit, *qualiter in vtero meo apparuistis. neq;. n. ego spiritũ & animam donaui vobis, & vitã, & singulorũ mẽbra non ego ipsa cõpegi.* Si vero non à solis parentib. carnalibus esse suum habuit, sed à parentib. carnalibus corpus, & à patre spirituum spiritum: secundum illud Arist. in lib. de Anim. Intellectus diuinitus ab extrinseco aduenit, cũ primus pater carnalis qui non semper fuit, ab aliquo qui semper fuit totum esse suum acceperit, & quod aliquid boni posset habere, & quod aliquid boni posset conferre: patri illi qui semper fuit, omne bonum debetur, quod à nobis habetur qui vere Deus est. Magna est ergo ingratitudo illum non agnoscere, cuius beneficia non cessamus recipere: nec solum per parentes carnales beneficia ipsius recipimus, sed etiã per alias creaturas. Collatio vero beneficiorum ipsius quædam exhortatio est ad amorẽ ipsius. Aug. l. 10. Confess. Cœlum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndiq; mihi dicunt vt te amem, nec cessant dicere omnibus vt sint inexcusabiles. Error iste est quem odire debent quidquid odire potest, cum interimat patrem omnium. Vnde debemus eum odire sicut aliquis odit eum qui patrẽ eius interemit. Qui in hoc errore sunt, dæmonib. quãtum ad hoc deteriores etiam videntur, qui saltem

Deum

Deum credunt esse. Iac. 2. *Tu credis quoniã vnus est Deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiscũt* Qui in hoc errore sunt, in vanum videntur accepisse animam suam, cum Deum nõ agnoscant. Ad quem cognoscendum ratio eis data est. Propter quod enim rationem habent potius quum bruta animalia, si tantum illa quæ sensibus corporis subiacent, agnoscunt sicut & illa. Vnde Dominus iustissime posset tales punire sicut puniuit Nabuchodonosor. Dan. 4. *Ab hominib. eijcient te, & cũ bestiis & feris erit habitatio tua. Fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, & cuicunq; volueris, det illud.* Bern. super Cant. An nõ tibi videtur ipsis bestiis quodãmodo bestialior esse homo ratione vigens & ratione non vtens? Magna fatuitas dubitare de fonte ex quo apparet fluuius continue perseuerans. Fonti indeficienti attestatur fluuii continuitas & certissimum indicium creatoris est continuus fluxus creaturarum. Et notandũ quod ad cognoscendũ Deũ esse, natura incitat. Hoc idẽ omnis scriptura indicat, & omnis creatura clamat. De primo, Ioan. Damasc. Cognitio existendi Deum nobis naturaliter inserta est. In tantũ vero præualuit malitia hominũ naturæ, vt quosdã in irrationabilissimũ & omniũ malorum pessimum perditionis barathrum deduceret, vt dicant nõ esse Deum. Deũ esse, vox omnium est. Apud omnes n. nationes instinctus naturę habetur. Vox autem omnium, vox naturæ est: iuxta verbum Sapiẽtis. Secundum manifestum est: quia & scriptura gẽtilium, & Iudæorum, & Christianorum affirmat Deum esse. Doctrina & nobilissimorum philosophorum hoc indicat, vt Platonis, Arist. Tullii. Sen. & similium. Scriptura Iudæorum in principio asserit omnia à Deo esse creata. Scriptura Christianorum in principio Euangelii Ioa. per Deum verbum asserit omnia esse facta. Omnis & creatura clamat Deum esse, vt ostendit Aug. II. l. de Ciu. Dei: exceptis propheticis vocib. Mũdus ipse ordinatissima sua mutabilitate & mobilitate visibilium omnium pulcherrima specie quodãmodo tacitus & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter atq; inuisibiliter fieri se non potuisse proclamat. Idem 10. l. Confes. Interrogaui de Deo meo, cœlum, solẽ, lunã, stellas, neq; nos sumus Deus quem quæris, inquiunt, & dixi omnib. qui circumstant carnem meam: Dicite mihi de Deo aliquid: exclamauerunt voce magna: Ipse fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea, & responsio eorum, species eorum, flores, & alia quæ terra producit quæ est infimum elementorum, & pedibus omnium calcatur, speciẽ nobis talem ostẽdunt qualem nullus homo qui dignissima creatura est, & qui rationem habet, cuius est discernere, posset facere: vnde ostensione illius speciei apparet maiorem hominem esse qui talia facit. Terra enim per se talia facere non potest. Sicut mater non parit nisi aliunde receperit: sic terra aliunde recipit quod talia producat. August. in lib. de Trin. Sicut matres grauidæ sunt fœtibus, sic ipse mundus grauidus est, caussis nascentium. Ostensione ergo speciei suæ exclamat flos se à Deo factum esse, cum nulla creatura nec etiam rationalis eum possit facere. Matth. 6. *Considerate lilia agri,* &c. *Dico autem vobis, quod nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis.* Quod de flore dictum est intelligatur de aliis creaturis. August. in lib. de vtilitate credendi: Non frustra intueri oportet & inaniter pulchritudinem cœli, ordinem syderum, vicissitudines temporum, in quorum consideratione non curiositas est exercenda, sed gradus ad æterna faciendus. Sa. 13. *A magnitudine speciei & creatura cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Iob. 12. *Interroga iumenta & docebunt te, & volatilia cœli & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit?* Rom. 1. vbi loquitur Apostolus de philosophis, *Deus*, inquit, *reuelauit eis.* glos. Amb. Vt Deus qui natura inuisibilis est etiam à visibilibus posset sciri, opus fecit quod opificem visibilitate sua manifestauit, vt per certum incertum posset sciri, & ille esse omnium Deus crederetur qui hoc fecit, q̃ ab aliis impossibile est fieri. Et subditur ibi in textu: Inuisibilia n. ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur: semp terna quoq; eius virtus & diuinitas. Dum sumus in hoc mundo inferiori, quasi per quandam scalam creaturarum ad cognitionem corporis oportet nos ascendere. Bern. Sane hac scala cœli ciues non egent, sed nos exules; quia creatura cœli in verbo conspicit facta per verbum, nec opus habet ex his quæ facta sunt factoris notitiam mendicare. Esa. 40. *Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc qui eduxit in numero militiam eorum.* Et gloss. August. super cap. ad Rom. 1. Philosophe totum considerasti rerum ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei sit, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram daret & cor, ab ipso idolo faber adoraretur. Ex

quo

quo sequitur, inexcusabilem esse qui creatorem suum non adorat, qui eum præ creaturis visibilibus honorauit dando ei rationem. Cum homines agnoscant animam esse per effectus ipsius in corpore, vt est vita, sensus, motus, licet ipsa inuisibilis sit, & omnino insensibilis: quare similiter non agnoscunt ipsi creatorem esse in mundo per eius opera. Amb. super ca. 1. ad Rom. Sicut ex motibus & administratione corporis animam quam non vides intelligis: sic ex administratione totius mundi & regimine omnium creatorem Philosophi intellexerunt. Sen. in lib. [redacted]naturalib. quæst. Quid est Deus meus, inquit, vniuersi. Sic se habet Deus regendo vniuersum sicut mens regendo corpus proprium Noli ergo de Deo dubitare etsi eum non videas, sicut non dubitas de anima: etsi eam non videas: certissimum habeas multa esse quæ tamen inuisibilia sunt. Inuisibilia sunt caussa visibilibus vt cognoscantur. Vnde Greg. 4. l. dialog. Nulla visibilia nisi per inuisibilia videntur. Ipse corporeus oculus nihil corporeum videret, nisi hunc res incorporea ad videndum acueret. Nam tolle mentem quæ non videtur, & incassum patet oculus qui videbat. Si oculi per se videbant, cur descendente anima non vident: Item in hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest. Bern. Nobilem hospitem habes ô caro, & nobilem valde tota salus tua pēdet ex eius salute: da honorem hospiti tanto: diligenter attende quid hospitis huius præsentia largiatur. Ipse est qui retribuit oculis visũ, auditum auribus præstat. Denique discessus probat quid præsentia conferat. Item cum ad fidem faciendam de parentibus carnalibus sola fama publica sufficiat, nec testes super hoc requirantur, nec aliæ probationes, maxime cum parentes carnales nobiles sunt, nec cedunt ad dedecus filio, & cũ sperat se successurum eis in magna hereditate, quæ caussa est quod cum tanta difficultate sit fides aliquibus de patre cælesti, qui nobilissimus est, & à quo tanta speratur hæreditas? Præterea secundum considerationem Sapientis, cui consequens est maius bonum, hoc magis est eligendum: si autem consequentia sunt mala, cui consequens est minus malum, hoc magis eligendum est. Sed ex eo quod aliquis credit Deum esse, consequens est magis bonum quam ex eo quod aliquis credit Deum non esse, si bonum ex hoc sequitur: & si malum inde sequeretur, minus malum sequeretur, ergo magis eligendum est quod homo credat Deum esse, quam quod credat Deum non esse Media propositio sic potest manifestari: Si aliquis credat Deum esse, & est, sequitur inde vitæ æternæ remuneratio. 1 Ioan. 5, *Habebitis vitam æternam qui creditis in nomine filij Dei.* Posito autem per impossibile quod Deus non sit, nullum sequetur malum post præsentem vitam, ex eo quod aliquis credit Deum non esse, quia non erit qui eum puniat. Ille vero qui credit Deum non esse, si ipse est, magnum malum habebit, quia mortem æternam. Posito autem per impossibile quod Deus non sit, nullum lucrum in futuro habebit aliquis, ex eo quod credidit Deum non esse: ergo maius bonum consequens est ad hoc quod aliquis credit Deũ esse, quam ex hoc quod aliquis credit Deum non esse, & si malum sequeretur ex his credulitatibus, minus malum sequeretur ex eo quod aliquis credit Deum esse, quam ex alia credulitate. Item inter ea quæ inceperunt esse, nihil est cuius ortum causa non præcesserit: sed causa quæ præcessit omne quod incœpit esse. non est de numero eorum quæ incœperunt esse. Sic enim præcessisset seipsam, quod est impossibile. ergo aliqua causa est quæ nunquam incœpit esse. Sed quod non incœpit esse, non desinit esse. Esse enim quod habet ex se, amittere non potest. Sen. Periturum est, nempe quod aduētitium fuit, ergo aliqua causa est sine principio, & sine fine, & hoc indubitanter est Deus. Item Ioan. Damasc. Creabilia siue creata omnino ab aliquo condita sunt: oportet autem conditorem increabilem esse. Si enim & ipse creatus est, omnino ab aliquo creatus est, quousque deueniamus ad aliquid increabile. Probatio autem hæc Ioan. Damasc. supponit quod Philosophis probatum est, quod in causis non est processus in infinitum. Vnde demonstrato aliquo causato sic potest procedi: Aut causa huiusmodi habet causam, aut non. Si non, est ergo causa, ita quod non causatum: ergo est prima causa Si autem habet aliam causam, & illa causa aliam, cum in causis non sit processus in infinitiuo, ad vltimum inuenietur aliqua causa quæ ita est causa quod non causatum: vnde & prima causa est Deus. Præterea potentia agendi quę est in igne, & sole, & aliis creaturis visibilibus non est potentia libera: ideo quum aliquis grauatur ab igne, vt cum domus eius comburitur, vel ab æstu solis: si discretus est, non rogat ignem vel solem vt cessent. Potentia enim eorum est vt potentia ministrorum [illegible] necesse habent implere imperium dominorum quib subiecti sunt. Constat ergo aliam potentiam superiorem esse quæ libera est, cui hæc potentia subiecta est: &

hæc est potentia Dei cuius voluntatem necesse habent implere dictæ creaturæ: nec possunt cessare ab operatione indicta eis à Deo, nisi Dei voluntas aliter ordinaret: sicut accidit quando sol & luna steterunt per spatiū 12. horarum. Iosue 10. & in regressu solis tempore Ezechiæ. Esa 38. Et in fornace Babyl. quando pueros in igne positos ignis nō læsit. Dan. 3 Item potentia agendi quæ est in elementis & aliis creaturis visibilibus absque sapientia & discretione, est quæ fit illarum creaturarum, & tamen opera earum discretissime fiunt: ergo necesse est sapientiam aliquam esse à qua operationes earum ordinatæ sint. Ad hoc autem non sufficit aliqua sapientia creata, cum nec ad cognitionem earum videatur sufficere. Est ergo aliqua sapientia increata infinita à qua est ordinatio vniuersorum Ioa. Damasc. Sit omnia generari casus cuius erit ordinare: & hoc si videtur, demus cuius erit obseruare & custodire. Item ipsa creationis permanentia, & conseruatio, & gubernatio docet nos: quoniam est Deus qui hanc vniuersitatem consistere facit, & continet, & cōseruat, & semper ei prouidet: qualiter vtique contrariæ naturæ, ignis dico & aquæ, aeris ac terræ in vnius mundi consummationem adinuicem conuenissent, & indissolubiles permansissent, nisi aliqua omnipotens virtus ea concordosset, & semper indissolubilia conseruaret Item cum visibilia sint causæ aliquorū, aut sunt causæ primæ aut non. Causæ primæ esse non possunt. Sunt enim omnia composita: vnde necessario præcessit ea aliquid quod ea composuit. Præterea partes sunt quædam causa totius, & pars est naturaliter prior suo toto: ergo necesse est aliquid incompositum & simplex quod omnia composita præcessit, à quo omnia sunt composita Item in eis quæ creata sunt quædam sunt: corruptibilia; quæ principium habuerunt & finem sunt habitura, quædam vero habent perpetuitatem quæ principium habuerunt, sed finem nō sunt habitura: ergo cum causa abūdare debeat ab eis quorum est causa, & causa eorum habebit æternitatem, vt sit sine principio & sine fine. Item omnis potentia creata determinata est circa esse, & operatur circa materiam existentem, & nullatenus trāscēdit esse vt de nihilo aliquid possit facere, ergo oportet aliquam potentiam increatam esse quæ infinita sit, & transcendat esse, & de nihilo fecerit illud ex quo creaturæ operantur. Item cum in rebus

Creatio, conseruatio, & gubernatio Deum esse testantur.

sit inuenire quædam bona & quædam meliora, aut non erit perfectio in vniuersitate rerum, aut necesse est aliquid esse optimum. Item cum appetitus summi boni naturaliter in anima sit, nullus autem motus naturalis frustra sit. Frustra autem esset appetitus ille, nisi aliquid esset summum bonum: ergo aliquid est summum bonum. Hoc autem non est nisi Deus. Item secundum Aristo. Magis eligendum est quod natura est, eo quod non est natura, vt iustitia iusto: hæc enim natura. Illud autem acquisitum est. Est igitur aliquid quod est sua bonitas, & sua iustitia, omnibus illis quæ bona sunt per participationem præferendum Item nihil quod mutabile sit optimum est. In mutatione enim aliquid boni amittitur, & aliquid acquiritur quod optimo accidere non potest. Item dicit Augustinus quod in omni re quæ mutari potest, nonnulla mors est ipsa mutatio: mors autem optimo accidere non potest. Omnis autem creatura mutabilis est: ergo nulla creatura optimum est, aliquid tamen optimum est, aliter non esset perfectio in vniuersitate rerum: ergo aliquid increatum est. Aug. super. 1. ad Roman. Viderunt summi philosophi quos cæteris non immerito fama atque gloria prælatos cernimus, quidquid mutabile est non esse summum Deum: & ideo omnem animam mutabilem esse, quia speciem transcenderunt: deinde viderunt omnem speciem in re quacūq; mutabili quæ naturaliter est, omneque vniuersi mundi corpus non posse esse nisi ab illo qui incommutabilis & simplex est: qa nō aliud est illi esse, aliud viuere intelligere, aliud beatū esse: sed quod est illi viuere, intelligere, beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem & simplicitatem intellexerunt eum & omnia bona fecisse, & à nullo fieri potuisse. Item cum modico corpori hominis regendo ratio sit accommodata qua ipsum regatur, qua impedita vel omnino amissa, corpus periclitatur, vel in puluerem redigitur, verisimile est rationem aliquā esse qua vniuersitas fabricæ mundi regatur. Item cum ratio quæ in homine est agnoscat se esse & non semper fuisse, & causam aliquam habuisse quæ eam præcesserit, causa autem rationis irrationabilis esse non poterit: necessario rationem humanam & quamcunque aliam rationem quæ esse incœpit, præcedit aliqua ratio quæ esse non incœpit: & hæc ratio Deus est qui vniuersitatem rerum regit. Vn-

de Sen. in libro de naturalibus quæstionibus Nostri melior pars est animus: ideo extra animum nulla est pars, totus est ratio.

CAPVT VII.

De errore idolatriæ. Et primo de descriptione idolatriæ. secundo de causis eius. tertio de speciebus. & quarto de destructione erroris idololatriæ.

DIctum est supra de errore eorum qui Deum esse negant. Nunc dicendum est de errore eorum qui creaturas deificant, qui error idololatria dicitur. Primo ostendemus quid sit idololatria. Secundo tangemus de causis. Tertio de speciebus. Quarto de destructione eius intendemus. Notandum ergo quod latria est summæ venerationis cultus soli Deo exhibendus. Vel latria est volũtaria possessio diuinæ maiestatis. Idololatria vero est cultus Deo debitus creaturæ exhibitus. Et dicitur quasi idololatria: non quia iste cultus semper idolo exhibeatur, sed quia frequẽter, vel quia idolo primo est exhibitus Et notandum quod idolum quandoque dicitur lignum, vel alia res sic figurata: quandoque vero dicitur coniunctum ex imagine & dæmone præsidente. Et sic sumitur 1. Corinthiorũ 7. vbi dicit Apostolus quod nihil est idolum in mundo. Illud enim quod putabãt esse idolum personam scilicet subsistentem ex simulachro & spiritu præsidente, nihil erat. Item notandum quod inter idola gentilium quædam imagines erant tantum ad memoriam & repræsentationem aliquorum in quibus nihil numinis esse credebatur: aliæ vero erant quæ credebantur esse habitacula Deorum, id est, dæmoniorum. Omnes enim Dii gentiũ dæmonia: in quibus dæmones decipiebant homines dantes eis responsa ac si in ipsis habitarent, inducti ad hoc sacrificiis & honoribus quę eis exhibebãtur In quibusdam etiam imaginibus credebant gentiles aliquam virtutem esse infusam, eo quod sub certis horis funderentur, vel sculperentur, vel fabricarentur: sicut Mathematici mentiuntur, homines trahere mores ex hoc quod tali hora, vel tali nascuntur. Similis error inuenitur in quibusdam vetulis nomine Christianis quæ dicunt imagines lx. annos à factione sua virtutem sortiri, & de cætero habere eam. Imagines prædictas quas non credebant solum esse imagines, vocauit Mercurius Deos factitios, scribens librum de Deo Deorum. Proaui, inquit, nostri inuenerunt artem quæ Deos efficerent: & quoniam animas facere non poterant, inuocantes animas Deorum: eas indiderunt imaginibus factis. Possumus autem octo rationes seu causas ostendere quibus idololatria vel inducta est vel augmentata. Vna causa fuit, dolor nimius de amissione alicuius amici. Pater enim amisso filio nimium dolens, imaginem filii fieri fecit, vt ei esset qualecunque solatium. Vnde sapient. 14. *Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem.* Ac illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est. Hanc primam causam idololatriæ ostendit Greg. super illud Lucæ 11. *In Beelzebub principe dæmoniorum, &c.* dicens: Ninus rex Niniue Belo patre suo mortuo statuam fecit, quam summa reuerentia honorauit, ita vt etiam reis ad eam fugientibus parceret: vnde progressu temporis homines cœperunt eam venerari vt Deum, & multiplicare: & quidam vocauerunt Bel. alii Baal, alii Baalim, alii Beelzebub secundum varietatem linguarum. Alia causa fuit vesana superbia principum, qui non attẽdentes infirmitatem suam voluerunt se vt Deos honorari, vt Nabuchodonosor, qui pręcepit Holoferni principi militiæ suæ, vt omnes Deos terræ exterminaret, vt ipse solus Deus diceretur ab his nationibus quæ potuissent Holofernis potentia subgurari. Iudith. 2. Principes superbi imagines suas faciebant adorari ab his qui erant subiugati ab eis Vnde Sapient. 14. Tyrannorum imperio colebantur figmenta: & hos quos palam homines honorare non poterant, propter hoc quod longe essent, à longinquo figuram illorum allatam euidentem imaginem regis quem honorare volebant fecerunt, vt illum qui aberat tanquam præsentem colerent. Alioqui etiam vt diuina stirpe nati viderentur, diuinos hono-

Idolum Quid.

Octo causa idololatria.

res parentibus detulerunt, deferriq; iusserunt: vt dicit Gloss. super 14. Sapient. Tertia causa
3. fuit adulatio, seu desiderium quod habebant minoris acquirendi gratiam maiorem. Sapient. 14. *Affectui aut regibus deseruientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* Per hoc quod dicitur affectui, tangitur prima causa iam habita: per hoc quod dicitur regibus tertia causa, de qua etiam dicit gloss. Per populos & regiones paria sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt. Augustinus in libro 10. de Ciuitate Dei. Multa vsurpata sunt de cultu diuino quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera.
4. Quarta causa fuit amore reipublicæ. Vnde dicit Glossa ibidem. Alio loco dicit Cicero, quod in plerisque ciuitatibus acquirendæ virtutis gratia, vt libentius gratia Reipublicæ periculum adirent, optimos quosque viros fortium honore Deorum immortalium esse consecratos: hinc Romani Cæsares suos consecrauerunt, &
5. Mauri suos Reges. Quinta, decor vel operis humani, vel alterius creaturæ. De primo Sapient. 14. *Multitudo hominum adducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum existimauerunt.* De secundo Sapient. 13. quando locutus est de stellis, sole, & luna subditur: *quorum si specie delectari Deos putauerunt, sciant quando his dominator eorum speciosior*
6. *est* Sexta potentia quam crediderunt supereminere in his quos Deos putauerunt, vt dæmones crediderunt potestatem habere in homines, & res humanas, & etiam in elementa. Cuius erroris occasio fuit quod credebant dæmones sanare læsiones corporum, dum ab eis cessabant. Credebant etiam eos sedare mundi turbationes, dum eas facere cessabant. Credebant etiam eos prænoscere futura: quia prædicabant eis mala quæ Dei promissione ipsi erant illaturi hominibus, & malorum cessationes, quod non erat mirum. Item alia causa huius erroris fuit, quod facere videbantur quædam opera quæ vere naturalia erant: sed imperitis videbantur esse supra naturam. Tale opus est subita generatio ranarum, & pediculorum, & vermium in quibus natura operatur. Dæmonibus tamen procurantibus quod hæc citius fiant, coniungendo vel commiscendo ipsas naturas rerũ, & addendo aliqua semina, quæ semina naturam adeo adiuuant quod opus tardũ acceleratur: ita quod creditur non esse opus naturæ quæ tardius operari consueuit: sicut factum est in signis quæ facta sunt à magis
Pharaonis. Septima, cæca cupiditas ho- 7.
minum, qui tantum sunt curiosi sciendi vel cupidi aliqua acquirendi vt seipsos vendant dæmonibus, vt cupiditatem suam possint adimplere. Octaua voluptas & lasciuia
quæ erant in festis idolorum: vacabant 8.
n. idololatræ deliciis & ludis, quæ multum allicebant homines ad idololatriam, 1. Corinth. 10. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* Et notandum multas esse species idololatriæ. Quædam est cultus dæmonum, alia luminum, vt solis & lunæ vel stellarum: tertia, elementorum: quarta, hominum: quinta animalium irrationalium: sexta imaginum vel alterius operis humani: septima, temporis vel partium eius. Est etiam idololatria aliarum rerum. *Species idololatriæ varia.*

Et notandum quod idololatria ideo peccatum magnum est: quia Deo honorem suum aufert, & creaturæ cuius non est confert, & æquat creaturarum creatori. Si pro modico furto, vel rapina quam aliquis facit homini, meretur exilium, vel mortem, vel aliam magnam pœnam, quanta pœna dignus est, qui diuinum honorem Deo surripit? Duplex autem rapina est in peccato idololatriæ. Vna eius qui honorem Dei Deo aufert, & alii offert. Alia eius qui honorem diuinum sibi oblatum suscipit. Idolorum cultura omnis mali causa est, & initium & finis Sapien. 13. Gloss. Cum enim mens à creatore se auertit, omnibus implicatur sceleribus. Aggrauatur autem peccatum idololatriæ ex vilitate rei in quam transfertur honor diuinus. Maius enim peccatum est cum honor iste transfertur in quadrupedes aut reptilia, quam quando in homines: & quando in imagines hominum, aut animalium, quam quando in homines vel animalia, Rom. 1. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.* Glos. Ambr. Quanta est stultitia eorum apud quos plus potest imago quam veritas, & potiores sunt mortui quam viui? Psal. *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Tanto magis contumeliosum est Deo *Omnis mali causa.*

Psalm.105. quanto vilior est creatura quæ ei æquatur, & magis contra rationem est. Contumelia etiam fit humanæ naturæ, quãdo creaturæ inferiori se subdit Refert Augst. in lib. de vera religione quod Socrates occisus fuit, quia noluit adorare idola, quia erant tantũ opus hominis & dixit se prius adorare canem qui erat opus naturæ, cum causa nobilior sit suo effectu. Multum est contra rationẽ quod homo adoret opera manuum suarum Illa species idololatriæ qua homo adorat creaturam: se manifeste inferiorem hominem reddit infelicem & maledictum & derisione dignum. De primo Sapient.13. Postquam præmissum est de sole, & luna, & stellis quæ aliqui rectores orbis terrarum & Deos putauerunt, subditur. *Sed in his adhuc minor est querela.* Et paulo post: *Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorũ est, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum* De secundo Deut.27. *Maledictus homo qui facit sculptile & conflatile abominationem Domini, opus manuum artificum ponitque illud in abscondito.* Sapient.4. *Per manus autem quod fit idolum, maledictum est & ipsum & qui fecit illud.* De tertio Hierem. 10. *Non est spiritus in eis, vana sunt, & opus risu dignum.* Irrisione dignum digni ostenduntur qui sunt in hoc genere idololatriæ Sap.13. vbi sic legitur. *Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita mortuũ rogat, & in adiutorium inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest.* Et Esa.44 *Medietatem eius combussit igne, & de reliquo eius idolum faciam: ante truncum ligni procidam, pars eius cinis est.* Quibus verbis vilitas materiæ ostenditur ex qua fit idolum, & vilitas materiæ in quam redigitur. De materia eadem habes Baruch.6. *Subtrahunt ab eis sacerdotes aurum & argentum: dant autem & ex ipso prostitutis, & meretrices ornant.* Item: *quum receperint illud à meretricibus: ornant Deos suos,* Et subditur, ibi multum de vilitate & impotentia idolorum: *Hi* (inquit) *non liberabuntur ab arugine & tinea.* Item: *habet in manu gladium & securim, se autem de bello & latronibus non liberat.* Item: *oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium.* Et paulo post. *Lucernas accendunt illis, & quidem multas ex quibus nullã videre possunt.* Item; *nigra sunt facies eorum à fumo qui in domo fit. Supra corpus eorum & supra caput eorum volant noctua & hirundines.* Item: *sine pedibus in humeris portantur ostentantes ignobilitatem suam hominibus* Mirum erit si idola iuuare possunt, quum nec preces auxilio indigentium possint audire, nec defectũ eorum intelligere. Vnde subditur in Bar. *Quũ audierint mutum non posse loqui, offerunt illud ad Bel, postulantes ab eo loqui, quasi possint sentire qui non habent motum.* Psa. *Os habent & nõ loquentur. &c.* Psalm. 113. Et Baruch. eodem cap: *Quum superuenerit illis prælium & mala, cogitant sacerdotes vbi se abscondant cum illis* Quomodo ergo sentiri debeat, quoniam dii sunt qui nec de bello se liberant, neq; de malis se eripiunt? Item: *sicut in cucumerario formido nihil custodit: ita sunt dij illorum lignei, argentei, & inaurati.* Post idololatriam illã quę est cultus illarum creaturarum quæ manifeste sunt homine inferiores, destruenda est illa idololatria quæ est cultus dæmonũ, quæ valde detestabilis est. Primo quia dæmones hostes Dei sunt, & magis displicet, Deo quum honor eius transfertur in eos, quam quando ad alias creaturas. Et etiam magis periculosa homini. Quum enim dæmones hostes sunt humani generis, & cultoribus suis fiant familiares: ipsi sunt eis familiares inimici. Nulla autem pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus. Ideo dicit Augustin. in lib. 83. quæstionum: Nihil tam contrarium Christiano, quam si curam artibus magicis adhibeat. Tunc enim eos recipit familiares qui damnationẽ animarũ quærũt; Item Aug 19 l. de Ciuitate Dei: Magna Dei misericordia necessaria est, ne quisq̃ cũ bonos angelos se amicos habere putat, habeat malos dæmones factos amicos, eosq; tanto nocẽtiores quãto astutiores aut fallaciores patiatur inimicos. Periculosum est valde ei credere qui mendacissimus est. Ioa 8 *Ipse est mẽdax, & pater eius.* Præterea dęmones licet sublimes sint conditione naturę: inferiores tamen sunt etiã brutis animalibus deiectione culpæ: cũ miseri sint non solũ miseria pœnæ, sed etiã culpæ imo inferiores videntur esse simpliciter cęteris rebus quę sunt. Vnde diabolus non esse dicitur. Iob.18. *Habitent* (inquit) *in tabernaculo illius socij eius qui non est.* Multipliciter autem potest ostendi quod spiritus illi non sint colendi. Primo quia aut ipsi sunt boni, aut sunt mali. Si boni sunt offenduntur, cum honor qui soli Altissimo exhibendus est, eis exhibetur. Non enim potest eis placere tanta contumelia & iniuria Domini eorum. Præterea si boni sunt, placabuntur malitia offe-

Non sunt colendi Spiritus.

offerentium eis honorem alienum. Quis bonus & discretus honorem reputet, & nō magis derisionem, si quis mentiatur eum esse regem vel episcopum cum non sit? Sic si sunt boni spiritus, & discreti, erubescēt honorem Altissimi sibi exhiberi. Iuxta enim verbum Sapientis. Qui falso prædicatur, necesse est vt suis laudibus erubescat. Item quanto quis maiorem honorem indebitum sibi vult impendi: tanto ipse superbior & vanior est: vt clericus sit honorem sacerdotalem vult sibi impendi superbus est: si episcopalem superbior, ergo si ipsi volunt sibi impendi summum honorem, superbissimi & vanissimi sunt. Si vero ipsi sunt mali, indigni sunt & honore isto & alio. Item aut ipsi præstant beneficia cultoribus suis de suo, aut non. De suo non possunt. Vnica enim potentia est increata, vt in sequentibus ostenditur. A qua & sub qua sunt omnia: & cum eos creauit Deus, non à se eos alienauit, nec à potestate sua eos exemit. Ipsi ergo à Deo sunt & Dei sunt, & beneficia si qua præstant cultoribus suis, dona Dei sunt ad hoc data vt dentur. Igitur ipsi sunt vt nuntii & deferentes dona illa. Nuntii vero & deferentes beneficia non sunt habendi vt domini, nec deificandi: sed gratia reddenda est ipsi Deo eorum. Bernardus loquens de bonis spiritibus: Honoremus, inquit, eos quantum debemus: totus tamen ei reddatur amor & honor noster, à quo tam ipsis quam nobis est totum: vnde honorare possumus, vel amare, vnde honorari amari demereamur. Loca remota à fonte ita habēt aquam ab ipso sicut & loca fonti proxima: licet aqua fontis primo proueniat ad loca proxima, & per ea ad loca remota. Sic cum vnicus sit fons omnium bonorum Deus: ita habent bona sua ab eo creaturæ: quæ remotæ sunt ab eo dissimilitudine, sicut & illæ quæ sunt propinquæ ei dissimilitudine: vt sunt spirituales creaturæ. Deo ergo soli debetur totus honor & gloria. Item aut potentiæ quibus possunt spiritus isti dare beneficia cultoribus suis, sunt potentiæ irrationales siue naturales; sicut potentia calefaciendi quæ est in igne quæ ex necessitate sic operatur: aut sunt potentiæ libere agētes seu rationales. Si primo modo nulla gratia debetur eis propter illa beneficia, nec propterea sunt colendi. Tales enim potentię operantur per modum seruientis, vt ait Sapiens. Si vero libere agunt, aut consulunt voluntatem diuinam cultoribus suis dando beneficia, aut non. Si sic, ergo se habent vt dispensatores secundum voluntatem Domini sui dispensando bona ab eo accepta: non ergo habendi sunt vt domini, & multo minus vt dii. Si autem non consulunt voluntatem Dei, non curantes vtrum Deus hoc velit vel non, indiscrete dispēsant, nec videntur curare de rectitudine operum suorum, quum nō respiciant ad voluntatem Dei, quæ regula est bonorum operum, & ideo sunt mali. Si quis vero dicat quod isti spiritus placandi sunt ab hominibus, quia ab eis sunt offensi. Si boni sunt, non debent ab hominibus offendi, nisi propter peccata. Si autem propter peccata ab eis sunt offensi, per recessum à peccatis maxime deberent placari. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ. Si vero iustificatio eorum non placat eos, sed manet adhuc ira eorum donec offerantur eis carnes & sanguis animalium, ira talis nō est ira diuina, sed potius ira leonum, aut aliarum bestiarum, quæ non quiescunt donec aliquid prædæ ceperint, vnde si propter hanc iram colendi sunt, & diuino honore digni, deificemus leones & alias bestias. Item aut placato Altissimo & amico existente mortalium, potest ira huiusmodi deorum eis aliquid nocere, aut non potest. Si sic, non videtur Altissimus esse omnipotens, quum coercere, non possit illos deos ne noceant amicis suis. Si vero non potest eis nocere, non est timenda ira eorum amicis Dei, nec ira eorum sacrificiis placanda. Præterea nulla potentia aliquid potest cōtra beneplacitum Dei. Nulla enim est quæ non redigeretur in nihilum, nisi à Dei potentia à qua accepit esse, in ea retineretur: ergo in tuto est omnis homo qui Dei fauorem habet, vel gratiam. Non est ergo necesse gratiam istorum deorum sacrificiis quærere gratia Altissimi obtenta. Item spiritus isti qui falso dii vocātur, si mali sunt, aut Altissimus compescit malitiam ipsorum, non est malitia eorum timenda. Si vero permittit eos exercere malitiam suam, aut hoc facit ignorantia, aut quia non curat, aut iudicio quia videt expedire. Ignorantia nō est, quum enim ipse sit sapientissimus, ignorantia in eum non cadit. Iterum non accidit hoc quod ipse non curet de malis quæ fiunt in mundo: cum enim ipse sit rex iustissimus, nō potest non curare de malis quæ fiunt in regno suo. Ergo quando permittit hos spiritus in mortales sæuire, ipse facit hoc iudicio,

quia videt hoc mortalibus expedire: ergo non est timenda malitia eorum mortalibus. Item cū spiritus iam dicti potestatem habeant ab Altissimo, aut illam potestatem comitantur sapientia & iustitia moderantes eam aut non. Si sic, cum ipsi sint sapientes & iusti, ipsi non irascuntur mortalibus bonis, nec nocent eis: peccatoribus vero nunquam sunt placati, nisi à peccatis recedant. Inutile ergo est eis sacrificia offerre tam bonis quam malis quantum ad eorum placationem: sed mali si volunt eos placare, recedant à peccatis suis. Si vero sapientia & iustitia non comitantur eorum potestatem: ergo potestas eorum est vt gladius in manu furiosi: vnde si propter hanc potestatem aliquis eos deos reputat, reputet ergo Deum si quem viderit furiosum in manu tenentem gladium. Mira fatuitas eum Deum reputare quem homo cognoscit esse sine sapientia & bonitate. Belluinum est potius quam diuinum, potestate vti absque sapientia & iustitia. Item potestas eorum aut ligata est, aut non est ligata. Si non est ligata mirum est quomodo non occidunt omnes contemptores sacrificiorum eorum. Præterea longe videtur esse à sapientia & bonitate Dei ponere gladium in manu furibundi: dando potentiam cui homo non possit resistere maligno, nisi ipse eam velit compescere. Si vero ligata est, ille qui tenet eam ligatam obsequiis est placandus, non ipsi. Cum aliquis tenet aliquam bestiam ligatam, ille orandus est, vt bestiam compescat ab his qui sæuitiam bestiæ timent, & nō ipsa bestia. Item cum cultura illorum deorum extermina sit à terra promissionis iussu Dei Hebræorum, & iterum de regno Christianorum, etiam de Ægypto vbi omnes colebantur, & de vrbe Romana, maxime de templo quod Pantheon vocabatur, quod erat vnum templū omnium deorum: constat hoc factum fuisse à maiori potentia quam esset potentia eorum. Lu. 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: si autem fortior eo superueniens vicerit illum, vniuersa eius arma auferet, &c.* Illa ergo potentia aut fuit diuina, aut humana. De diuina ergo ipsi erant aduersarii Dei & mali. Si vero humana, ergo magis timenda est humana potestas eorum hominibus. Et notandum quod aliqui peruenerunt ad tantam fatuitatem, vt crederent deos huiusmodi partitos fuisse totum orbem. Sed puerile est dicere Altissimum sortem misisse pro diuisione illa, cum sors non habeat locum nisi vbi est ignorantia, quæ in Altissimum qui sapientissimus est, non cadit. Si vero ipsi altissimo inconsulto sortem miserunt, nihil iuris per hoc habuerunt in orbem terrarum. Si vero de beneplacito Altissimi, quod ridiculum est, quomodo de partibus illis exterminati sunt? Item aut amicitia est inter deos huiusmodi, aut non. Si est, ergo vnus eorum amat cultores alterius: nec propter cultores suos proprios inimicus erit cultoribus aliorum, nec contra illos iuuabit cultores suos. Si vero non est amicitia, sed odium: ergo ipsi mali sunt. Quia aut est iustum odium inter eos, aut non iustum. Si iustum, ergo ipsi sunt iuste odiendi, & ita sunt mali. Si iniustum, illud non possunt ipsi habere nisi sint mali. Malitiam etiam eorum ostendit, quod cultores suos iuuant in eis quæ mala sunt, vt patet ex scriptis Magicis, vbi docetur quomodo consilio talium spirituum viri vel mulieres nimio amore intendantur, vel quomodo alia scelera possint perpetrari. Si quis vero dicat tales spiritus non esse honorandos honore diuino, sed honore qui eis competit, quia apud Deum possunt impetrare vel procurare aliquod beneficium eis, qui eos honorant. Hoc plane concedendum est, & hæc est assertio fidei catholicæ. Quid si spiritus boni honorandi sunt tanquam amici Dei, non tanquam domini vel dii, sed tanquam serui Altissimi, quorum ministerio multa beneficia possunt nobis prouenire, & spes suffragii in eis potest poni? sed non debemus eos reputare auctores salutis, sed potius impetratores: nec sacrificium faciendum est in eis. Eo enim quod aliquis alicui sacrificat, eum cui offert, auctorem sanctitatis confitetur, & eum inuocat ad sanctificandum illum pro quo illud sacrificium offertur. Item facto profitetur se esse in manibus illius cui sacrificat ad perdēdum vel ad saluandū: sicut animal illud est in manibus suis ad occidēdum vel perdendum. Ista vero soli Altissimo attribuenda sunt. Mali vero spiritus non sunt honorandi, quia apud Deum nullum bonum nobis impetrare possunt. Non sunt etiam timendi amicis Dei cum non possint eis nocere. Consequenter tangendum est aliquid de illa specie idololatriæ quæ est cultus luminum. Et notandum quod hi qui sunt huius erroris, dicūt mortales subiectos esse soli, & lunæ, & stellis, etiam quantum ad sapientiam vel ignorantiam, & quantum ad mores bonos siue malos. Et dicūt cœlestia lumina secundum situs suos seu cōstellationes causam esse morum bonorum vel malorum in hominibus. Quod multis modis patet esse falsum. Primo, quia non propter stel-

De cultu luminum vanus error ostenditur.

his homo, sed stellæ propter hominem factæ sunt, vt dicit Greg. Item haberi potest ex principio Genes. vbi sic legitur. *Fiant luminaria in firmamento cœli, &c.* Et subditur. *Vt illuminent terram.* Illuminatio terræ causa fuit quare fierent, vnde subditur ibidem: Et posuit eas in firmamento cœli, vt lucerent super terram. Propterea Iosue iubenti sol & luna obediunt. Iosue 10. Ergo cultoribus Dei sol & luna subiecta sunt, & non ipsi cultores soli & lunæ. Item & sol & luna naturaliter operantur in hominibus ea quæ ipsi eis imponunt, aut scienter & voluntarie. Si naturaliter operatio illa seruilis est, propter quod dicit Philosophus quod natura operatur per modum seruientis. Vnde virtus sic operans ignobilis est respectu virtutis libere operantis, quę potest super vtrunque oppositorum, scilicet super suum operari & suum non operari: quod autem ignobilius est non est causa rei nobilioris: ergo virtus naturalis luminum cœlestium non efficiet sapientiam, vel virtutes, vel bonos mores, vel quascunque artes, in hominibus cum hæc sint nobiliora virtute naturaliter operante quam ponunt in dictis luminibus. Si vero scienter & voluntarie operantur prauos mores vel errores in hominibus: ergo ipsa mala sunt, & Deo inimica. Præterea malitia ista aut est eis innata, aut est acquisita. Si innata, ergo sunt mala naturaliter: hoc autem impossibile est quod aliquid sit naturaliter malum. Præterea cum nihil sit in eis naturaliter quod Deus non creauerit in eis, Deus illam malitiam creasset, quod longe est à Dei bonitate. Si vero acquisita: ergo corrupti sunt & mutati à suo statu naturali quantum ad spiritum, quem secundum istum errorem necesse est ponere in eis: hæc autem corruptio non potest esse in eis secundum spiritum, cum corpora eorum sint incorruptibilia. In substantiis enim ex spiritu & spiritu compositis, quales filii qui sunt huius erroris credunt esse cœlestia lumina, necesse est nobiliorem esse statum spirituum, quam corporum. Præterea creaturæ rationales cum aliquid voluntarie operantur, primo intelligunt & desiderant: ex quo sequeretur lumina illa cœlestia mala esse quæ desiderarent malos mores esse in hominibus. Item hic est modus operandi substantiarum quæ compositæ sunt ex spiritu & corpore, vt primo operentur in seipsis operationes mere spirituales, vt est intelligere & desiderare: secundo in corporibus sibi coniunctis operationes corporales, vt est motus, & per illas iterum alias in corpora aliena, & iste ordo operationum semper procedit quasi ingrossando & quasi per elongationem à spirituali subtilitate & nobilitate. Vnde si iste est modus cœlestium luminum operandi in homines, per hanc viam non poterant imprimi nisi corporales dispositiones ignobiles in hominibus, & non scientiæ & virtutes. Præterea diuersitas hominum qui eadem hora nascuntur & mores habent diuersos, ostendit falsa esse quæ dicuntur ab his qui sunt in hoc errore de cœlestibus luminibus. Dicunt enim, qui sub tali constellatione nascitur, talem hominem futurum, & qui tale opus sub tali hora incipiet, prosperaturum. Manifeste autem videtur quod nati & vna & eadem hora, vel aggressi opus aliquod, diuersos habent euentus. Falsum est ergo quod prædicti idololatræ de effectibus cœlestium luminum dicunt. Item constellationes seu positiones stellarum aut sunt tantum signa euentuum inferiorum, aut sunt signa & causæ. Si tantum signa, aut comitantur res de necessitate, aut non. Si sic, cum signa euerti non possunt, vel mutari, erunt ipsi euentus ineuitabiles, & omnia de necessitate euenient mortalibus. Si non, erũt signa ista possibilia separari ab his quorum sunt signa: ergo poterunt fallere: ergo non est scientia de significationibus eorum. Scientia enim & ars non sunt de fallibilibus. Si vero signa sunt & causæ istorum euentuum, erunt euentus rerum necessarii, cum causæ istæ sint necessariæ: motus enim cœlorum cum suis dispositionibus necessarius est immutabilis. Figura enim cœli & positio stellarum futura cras hac hora, nullo modo auerti possunt: quin sint futura cras: & similiter se habet de omni dispositione cœli & cœlestiũ: ergo omnes euentus quorum causa est constellatio sunt ineuitabiles. Præterea, qui luminibus cœlestibus seruiebant, aut intendebant seruire spiritibus qui præsidebant huiusmodi corporibus, aut compositis ex corporibus & spiritibus, aut corporibus inanimatis. Si solis spiritibus, eisdem rationibus potest destrui hæc species idololatriæ quibus cultus dæmonum prius destructus est. Si vero corporibus inanimatis, vane & ignominiose ei seruiebant, cum nec seruitium eorum nec seruitores agnoscerent, nec in remunerationem eorum intendere possent. Si vero compositis, composita erant animalia, vt ipsi credebant: ergo vel rationalia & intelligentia, aut non. Si non, ergo ignobiliora erant homine: animal enim rationale nobilius est irrationali: peruertebatur ergo naturalis or-

do cum

do cum homo colebat animal irrationale. Præterea cum tanta distantia esset huiusmo di animalium ab hominib. vt nullus clamor hominum ad ea posset attingere, idem erat ac si surdis tales preces fierent. Præterea impossibile est quod deitas sit in eo quod non intelligit. Intelligere enim est illud in quo maxime spiritus creatus Deo assimulatur Si vero rationabilia & intelligibilia, impossibile est eos deos esse, cum secundum astronomos ipsimet fiant infortunati & non liberi à malis, & impediantur casu aut oppositione fortiorum signorum. Diuinitas enim semper est libera & inuicta, & impedimentum signum est impotentiæ. Vltimo tangendum est de illa specie idololatriæ quæ est cultus militiæ cœli: de qua frequenter loquitur scriptura sacra. Adorans malitiam cœli, siue sit vir, siue mulier, iubetur lapidib. obrui. Deut. 17. De militia cœli habes 4 Reg. 21. & 23. Et Esa. 34. Et Soph. 1. Act. 7. Et notandum quod militiam cœli vocauerunt qui huius erroris fuerunt, multitudinem spirituum, quorum quosdam dicebant præesse cœlo stellato, alios autem Saturnio & circulo eius: alios aliis planetis & circulis eorum: alios vero præesse igni, alios mari, alios terræ, & vtebantur inuocationibus huiusmodi spirituum prout credebant congruere maleficis suis. Impietas autem huius erroris manifesta potest esse ex hoc, quod inuocationes huiusmodi spirituum æque fiebant ad bona facienda & ad mala. Vnde si spiritus illi exaudiebant illos & in bonis & in malis, ipsi erant mali. Si vero in bonis tantum, mendaces erant libri eorum, & scriptores eorum, & ipsi spiritus secundum ipsos quorum reuelatione se talia scripsisse scripserunt.

Species idololatriæ cultus militiæ cœli.

Cap. VIII.

De errore principali Manichæorum. Et primo auctoritates & rationes quibus ipsi innituntur, eis subtrahuntur, deinde ponuntur auctoritates & rationes quibus error ille destruitur.

Manichæi duo posuere principia.

Sequitur de errore Manichæorum, qui vt ait August. in lib. de nat. boni, sensum perdiderunt studio contra dicendi. Hi ponunt duo principia: vnum principium boni, alterum mali. Vnus secundum eos, princeps lucis est, cuius habitatio est regio lucis super ista visibilia. Alter est princeps tenebrarum ex aduerso cuius habitatio est regio tenebrarum, & vterque princeps habet secundum eos populum suum. Manichæi ad principem tenebrarum ponunt esse corruptibilia & mutabilia. Iste error valde contumeliosus est & creatori & creaturis. Creatori, quia magnam partem regni sui & gloriæ suæ ei aufert, dum aufert ei dominium creaturarum visibilium, quæ plures videntur esse quam inuisibiles. Creaturis etiam contumeliosus est, quas subtrahit dominio tam honorabili: & subdit eas tam vili seruituti, vt est seruitus diaboli. Vnde error iste valde odibilis est & creatori & creaturis. Huic errori primo subtrahemus auctoritates & rationes quibus innititur. ostendendo auctoritates impertinentes esse ad eius cõfirmationem, & rationes infirmas, vt sic facilius corruat. Auctoritates vero quibus innituntur, hæ sunt. Legitur Gen. 1. *Post creationem cœli & terræ, quod tenebræ erant super faciem abyssi.* Ex quo ipsi inferunt nõ fuisse Deum benignum qui opus suum incœpit à tenebris, non intelligentes tenebras non esse alicuius rei existentiam, sed lucis absentiam. Vnde non oportet ponere aliquem auctorem tenebrarum, cum tenebræ nihil sint nisi lucis absentia. Nec minus laudabilis est mundi creator si à nullo incœpit immo hoc commendat eius potentiam, quod ex nihilo lucem & alia creauit. Per hoc enim ostenditur per se potens operari sine materia præiacente vel instrumento, quod proprium est omnipotentis. Item Matth. 4. legitur de diabolo, quod ostendit Christo omnia regna mundi & gloriam eorum, & dixit ei: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Ex quo inferunt: omnia ergo regna mundi diaboli erant, cum omnia Christo promiserit. Quæ probatio ridiculosa est, cum diabolus sit mẽdax, & pater eius. Ioan. 8. Et cum Ouid. primo de Arte amandi dicat: *Pollicitis diues quilibet esse potest.* Item Matth. 6. dicit Christus *Nemo potest duobus dominus seruire*: vocãs diabolum dominum, eo quod sit dominus mũdi, vt ipsi aiunt, ergo ipse est Deus vel creator ipsius. Quæ argumentatio nulla est, *cum reges gentium dominentur eorum.* Luc. 22 qui tamen non sunt dii vel creatores. Præterea diabolus dominus est vsurpatione iniuste

detinens alienum, secundum illud Luc. 11. Hãc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die Sabbati? Item legitur Matth. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Ex quo inferunt: ergo mala non possunt esse ab eodem principio à quo sunt bona: ergo sunt duo principia, vnum bonorum, & aliud malorum. Sed sermo veritatis quo vtuntur ad confirmationem falsitatis, materiam ministrat confusionis eorum. Licet enim arbor bona, non faciat fructum malum: tamen nihil prohibet fructum quem arbor bona bonum produxit, post putrefieri & corrumpi: & nemo adeo fatuus est, cum videt diuersa poma in arca vel in mensa, quorum alia putrida sunt, alia sana, quod propter hoc credat ea non posse esse ex eadem arbore. Præterea multæ mulieres sunt hodie corruptæ, quæ tamen virgines natæ sunt, nec aliquis credit duas mulieres non habere posse vnam matrem, eo quod vna virgo alia corrupta sit. Sic nihil prohibet diabolum esse bonum creatione & factum à Deo: malum vero sua peruersa voluntate. Item Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis.* Ex quo inferunt: ergo diabolus est creator eorum. Sed non sequitur. Pater enim dicitur aliquis alterius, vel quia ab eo habet substantiam, vel quia ab eo habet mores, suscipiendo eius doctrinam, vel imitando vitam, hoc tertio modo, scil. per imitationem diabolus erat pater eorum, imitabantur enim eum. Sic Paulus 1. Corinth. 4. ostendit se patrem Corinthiorum qui eius susceperant doctrinam, dicens: *Vos vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorũ habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Hunc sensum Dominus insinuat in hoc, quod eos qui sunt ex Deo distinguit ab his qui non sunt ex Deo per auditum diuini verbi, dicens: *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Obedientia diuini verbi ostẽdit qui per gratiam sint filii Dei: inobedientia vero qui filii diaboli. Item Ioan. 14. *Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam*: diabolus princeps huius mundi dicitur: ergo mundus est ab eo. Sed non sequitur. Non enim omnes principes sunt dii vel creatores. Præterea ipse princeps, erat vsurpatiue, vnde iudicio à mundo erat eiiciẽdus. Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras.* Eiusdem 16. *Princeps mundi huius iam iudicatus est.* Item Ioan. 8. dicit Christus: *Regnum meum non est de hoc mundo*: Christus non est rex huius mundi: ergo mundus regnum diaboli est. Sed dicendũ quod regnum Christi fideles vocantur, qui non sunt de hoc mundo, quia non sunt dediti mundanis: sunt tamen in mundo, sed quasi exulantes & æternum regnum Christi desiderantes. Ioan. 14. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suũ erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Fuerunt ergo quandoq; Apostoli de mundo, scilic. de amatoribus mundi, sed iam non erant Item Io. 17 *De mundo non sunt sicut & ego non sum de mundo.* Regnum etiam Christi in quo ipse perfecte regnat, regnum cœleste est, vbi nihil fit nisi beneplacitum suum, de quo potest intelligi verbum prædictum. Item legitur 2. Corinth. 4 *In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium*: diabolus ergo deus huius seculi est. Sed ad hoc satis respondet Paulus 1. Corinth 8. dicens: *Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus: nam & sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra siquidem sunt dij multi, & domini multi: nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia.* Diabolus ergo nuncupatiue solum deus vel dominus est, & non secundum veritatem. Venter etiam aliquorum deus vocatur ad Philip. 3. vbi dicitur. Quorum deus venter est: non tamen venter creator eorum est, Item 1. Iohan. vltim. *Mundus totus in maligno positus est*: ergo malignus fecit mundum. Sed non sequitur: non enim dicitur quod mundus à maligno conditus sit, sed in maligno positus, id est, in potestate maligni; amatores enim mundi qui mũdus dicuntur, supposuerunt se seruituti maligni. Item legitur Ephes. 2. *Eramus natura filii iræ*: ergo eramus natura mali, ergo natura est mala, ergo à principio malo: Ad quod dicẽdum, quod sicuti contingit patrem carnalem adeo irasci filio propter magnitudinem culpæ eius, vt ira illa extendatur etiam ad filium filii quantum ad priuationem hæreditatis vel alterius beneficii quod esset ei daturus, nisi fuisset culpa patris: sic Deus adeo iratus fuit primis parentibus propter magnitudinem peccati eorum, vt ira illa extenderetur vsque ad filios eorum quantum ad priuationem visionis diuinæ. Nullus enim homo dignus fuit videre faciem Dei vsque ad Christum, in quo Deus pater sibi bene complacuit, per quem credentes in eum perfecte sunt reconciliati Deo. In verbo ergo Apostoli natura dicit non prout est primo instituta, sed pro natiuitate qua nati sumus à parentibus qui peccauerũt, à quibus habebamus quod filii iræ essemus.

Causam quare valde magnum fuit peccatum primorum parentum, tangit Aug. 14. lib. de Ciuit Dei, dicens: In paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto id quod præceptum est, nullius difficultatis fuit: vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res à creatore facilis imperata, quisnam satis explicet quantum malum sit non obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio, & tanto terrente supplicio? Rationes quibus innituntur Manichæi hæ sunt. Dicunt enim: si Deus bonus creauit ista corruptibilia, aut potuit ea facere incorruptibilia, aut non. Si non potuit, impotens fuit. Si potuit & noluit, inuidus fuit. Sed mira est consequentia ista quod Deus inuidus fuerit, si facere vel dare noluit quod potuit. simile etenim est, ac si diceretur fuit inuidus, si non prodigus, vel indiscretus. Sapientię est moderari potestatem & volūtatem. Insipiens est qui omnia vult quę pōt. Sūmæ bonitatis fuit, quod visibilia ista fecit. Sapientiæ vero fuit, quod voluit ea finem habere, vt manifestum fieret ea habuisse principium & esse quod poterant amittere aliunde habuisse, & sic essent via veniendi ad cognitionem Dei: voluit enim Deus bona transitoria esse ne quis adhæreret eis, bonis permanentibus neglectis. Aug. O munde immunde quid strepis? quid auertere conaris, tenere vis fugiens, quid faceres si maneres? Item, peccare est spreto incommutabili bono commutabilibus adhærere. Alia ratio eorum est, quod vident multa noxia inter creaturas quæ nullam videtur habere vtilitatem: vt sunt serpentes, muscæ, araneæ quæ non videntur eis esse à Deo. Sed certe nulla creatura est quæ non habeat vtilitatem licet aliquando lateat. Aug. in lib. 11. de Ciu. Dei: Venena ipsa quæ per inconueniētiam perniciosa sunt, probe adhibita, in salubria medicamenta vertuntur: nequaquam à contrario etiam hæc quibus delectantur, sicut cibus & potus, & ista lux, immoderato & importuno vsu noxia sentiuntur. Vnde nos monet diuina prouidentia, non res insipiēter vituperare, sed vtilitatem rerum diligēter inquirere: & vbi nostrum ingenium, vel infirmitas deficit, ita credere occulta: sic erāt quædam quæ vix potuimus inuenire, quia ipsa vtilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut elationis attritio. Idem lib. 11. Quid igne flammāte, vigente atque lucente pulchrius? quid calefaciente, curante, coquente vtilius, quamuis nihil in eo vrente molestius? Creaturæ vtiles sunt discrete vtentib. noxiæ indiscretæ vtentibus. Inter creaturas quædam sunt creatæ in nutrimentū, vt herbæ & fructus arborum. Quædam in adiumentum, vt iumenta. Quædam ad humiliandum hominem, vt muscæ & pulices à quibus homo non potest se defendere. Aug. Homo dicit tibi conuitium, & tumes, & iratus es: pulicibus resiste vt dormias. Quædam ad eruditionem, vt formica. Prou 6. *Vado ô piger ad formicam, & considera vias eius, & disce sapientiam.* Quædam ad puniendum peccatores, vt gehenna. Quædam ad exercitium patientię nostræ, vt serpentes. Quædam ad consolationem vel delectationem, vt flores. Bern. Quanta largitas est nobis Deus ad sustentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad consolationem, quanta ad correctionem: quanta ad delectationem? Alia ratio eorum est, quod vident multa in hoc mūdo inordinate fieri propter quod eis videtur, quod Deus non sit huius mundi rector, nec dominus, neque creator. Ad quod dicendum quod vniuersitas creaturarum in mundo isto ordinata est: & vt ait Philosophus. Nulla res est cuius ortū legitima causa & ratio non præcedat. Iob. 5. *Nihil fit in terra sine caussa.* Etiam aues viles non moriuntur in mundo isto sine Dei prouidentia. Matth. 10. *Nonne duo passeres asse veneunt? & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro.* As assis, est nomen ponderis quod non solent ponderatores diuidere propter sui paruitatem. Eccles. 5. *Ne dicas coram angelo, Non est prouidentia: qui angelus tibi deputatus est à Deo ad custodiā: ne forte iratus Dominus super sermones tuos dissipet cuncta opera manuū tuarum* Et in eodem: Si videris calumnias egenorum, violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior alius est: & super hoc quoque eminentiores sunt alii, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Aug. Omne quod in terra fit ab intelligibili aula summi Imperatoris, procedit iusta permissione, salubri ordinatione, vel efficaci voluntate. Bona Deus volendo ea efficit: mala vero iuste permittit fieri, & salubriter ordinat. Tripliciter autem mala sunt ordinata etiam mala tripliciter ordinata mala culpæ. Primo modo, quia habent secum mala pœnæ, vt non sit dedecus culpæ absque dedecore pœnæ vel vindictæ. Iudas ita sedet in inferno, sicut lapis pretiosus in auro. Aug. in libro de lib. arbit. Nullo interuallo temporis ista diuiduntur, vt quasi alio tempore non faciat quod debet, & alio patiatur, ne vel temporis puncto vniuersalis naturæ pulchritudo turpetur, vt sit in ea peccati dedecus sine dedecore vindictæ. Secundo.

Omnia creata vtilia sunt.

Mala tripliciter ordinata.

cundo.

cundo quia bona comparata malis pulchriora apparent. Aug. 11. lib. de Ciu. Dei. Mala voluntas quæ ordinem naturæ seruare noluit, non ideo iniusti Dei leges omnia bene ordinantis effugit: quia sicut pictura cum colore nigro, loco suo posito, ita vniuersitas rerum si quis possit intueri, etiam cum peccatoribus pulchra est, quamuis eos per seipsos consideratos sua deformitas deturpet. Tertio, quid prosunt bonis. Ro. 8. *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Aug 11. lib. de Ciuitate Dei: Deus sicut naturam bonarum optimus creator est: ita malarum voluntatum iustissimus ordinator, vt cum illæ male vtantur naturis bonis, ipse etiam bene vtatur voluntatibus malis. Itaque fecit vt diabolus institutione illius bonus, voluntate sua malus in inferioribus ordinatus illuderetur ab angelis eius: id est, vt prosint tentationes eius sanctis quibus obesse desiderat: & quoniam Deus cum eum conderet, futuræ malignitatis eius non erat ignarus, & præuidebat quæ bona de malo eius esset facturus. Præterea Psal. ait: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei*, vt in eo ipso quod fecit eum, licet per bonitatem suam bonum, iam per suam præsentiam præparasse intelligatur quomodo illo vteretur & malo. Neque enim Deus vllum non dico angelorum, sed vel hominem crearet quem malum futurũ esse præsciisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret. Bernard. Iucundum Dei iudicium, quod ille superbus malleator humilium nesciens eis coronas fabricat perpetuas, omnes impugnando, & omnibus succumbendo. Alia ratio eorum est, quod si causa est immutabilis, erit immutabilis effectus. Sed hoc non est verum vniuersaliter. Non enim necesse est quod effectus assimiletur causæ efficienti voluntarie operanti: imo fœdus pictor interdum pingit imaginem pulchram, & pictor pulcher interdum pingit imaginem turpem. Alia ratio est quod contrariorum contrariæ sunt causæ: vnde cum secundum eos bonum & malum sint contraria, erunt à contrariis principiis, scil. in principio bono & principio malo. Ad quod dicendum quod illud verbum, contrariorum contrariæ sunt causæ: non est verum vniuersaliter. Causa enim efficiens voluntarie operans potest esse causa contrariorum. Idem enim pictor potest facere imaginem albam & imaginem nigram, & pulchram & turpem. Rom. 9. *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Sed causa naturaliter operans quæ operatur secundum similitudinem, dans speciem suam patienti, non potest esse causa contrariorum, cum non habet in se contrarias species seu formas. Præterea malum non est contrarium bono, sed boni priuatio: vnde non est necesse aliquid existens ponere eius principium. Ioann 1. *Sine ipso factum est nihil.* August. in libr. Soliloqui Deus qui paucis ad id quod vere est refugientibus ostendit malum nihil esse. Idem 12. lib. de Ciuit. Dei. Malæ voluntatis causa efficiens nihil est. Et iterũ: Nemo quærat causam efficientẽ malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa est effectio sed defectio: deficere enim quod ab eo summe est ad id quod minus est, hoc est, incipere habere voluntatem malam. Quod idem Augustin. exclamat in lib. de liber. arbitr. dicens: Peccare est spreto incommutabili bono, bonis commutabilibus adhærere. Idem libr. de natura boni: Deus non plantauerat arborem malam in paradiso, sed ipse erat melior qui eam tangi prohibebat. Non est ergo peccatum malæ naturæ appetitio, sed melioris desertio. Item cum duplex dicatur esse malum, scilicet pœnæ, & malum culpæ. De malo pœnæ constat quod bonum est cum sit & punitiuum & destructiuum mali culpæ, & à Deo potest esse, cum ad iustitiam eius pertineat punire offensas suas, & hoc cedat Deo ad gloriam. Augustin. 12. lib de Ciuitate Dei: Cum in pœnis est natura vitiosa excepto eo quod natura est, etiam hoc ibi bonum est, quod impunita non est: hoc enim est iustum, & omne iustum proculdubio bonum. Item in libr. de natura boni: Peccantes ordinantur in suppliciis: quæ ordinatio quia naturæ eorum non competit, pœna est: sed quia culpæ competit iustitia est. Item cum alicui pœna debita redditur nulla, est iniquitas apud Deum, quia melius ordinatur natura vt iuste doleat, quam in peccato impune gaudeat: Malum etiam culpæ est in natura bona: & ideo malum est, quia naturæ bonæ nocet. Augustin 12 l b. de Ciuit Dei: Etiam vitio valde magna valdeque laudabilis ostenditur ipsa natura. Cuius enim recte vituperatur vitium, proculdubio natura laudatur, nam recta vitii vituperatio est, quod eo honestatur natura laudabilis. Item si naturæ bonæ non essent, eis vitia nocere non possent. Nunquid eis nocendo faciunt nisi quod adimunt integritatẽ, pulchritudinem, salutem, virtutem, & quicquid bonæ naturæ per vitium detrahi siue minui cõsueuit: Quod si omnino desit, nihil boni adi-

3. Psal. 103.

medo, non nocet, ac pro hoc nec vitium est. Nā esse vitium, & non nocere esse non potest. Idem in lib. de natura boni: Non potest esse dolor in naturis bonis: hoc enim ipsum quod resistit vt doleat, quodammodo recusat non esse quod erat, quia bonum aliquod erat. Item in animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori: in corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori. Dionys. Non est natura mala, sed hoc est naturæ malum, non posse quæ sunt naturæ perficere. Damasc. Malit a non substantia aliqua est neque substantiæ idioma, i.e. proprietas, sed accidens, & ex eo quod secundū naturam voluntarie est euersio. Idioma vel proprietas dicitur quod inest substantiæ secundum primam institutionem naturæ quod nō est peccatū Damasc. Omnia quæcunq; fecit Deus ita manētia quēadmodū creata sunt, bona sunt valde: voluntarie autem secedentia ab eo quod secundum naturam ad id quo præter naturam est venientia, in eo quod malum est. Fiunt igitur secundum naturam, omnia seruiētia naturæ, & obedientia sunt conditori. Quando igitur voluntarie aliqua creaturarum effrenata & inobediens facienti eam fit, in se ipsa constituit malitiam. Malum culpæ est actus deficiens vel imperfectus, & est velut fructus degener. Ab eadem vite potest esse vua & labrusca. Esa. 5. dicitur de vinea synagogæ. *Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.* Et Hie 2. *Ego plantaui te vineam electam omne semen verum: quomodo ergo conuersa es in prauum vinea aliena?* Eundem patrem possunt habere filius degenerans, & filius secundum generositatem patris viuens: Sic ab eodem possunt esse bonus actus, scilicet ex libero arbitrio. Sed malus actus qui est actus imperfectus, est ab eo non defectu, sicut eadem potentia gradiendi potest esse principium recte ambulationis & claudicationis: sed claudicationis est principium ipsa deficiens. Dionys. Bonum in quibuscunque perfecte inest, perfecta facit & integra & pura & optima: minus vero ipsum participantia & imperfecta sunt bona & mista per defectum boni. Item defectus formæ est priuatio ordinis: hoc non omnino malum, sed minus bonum. Item malum est infirmitas & defectus boni: & sicut ex stipite arboris inflexibili est virga flexibilis, eo quod virga est tenuis & infirma: sic ex Deo inflexibilis ad malum est liberum arbitrium, flexibile ad bonum & malum. Ad bonum, quia ex Deo bono: ad malum, quia ex nihilo. Augustin. in lib. de Fide, ad Pet. Quia Deus summe bonus est: dedit omnibus naturis quas fecit vt bonæ sint. Ideo naturæ factæ ex Deo proficere possunt, quia esse cœperunt. Ideo deficere, quia ex nihilo factæ sunt. Idem in lib. de lib. arbit. Ideo possibilitas ad defectum est in creatura: quia à non esse in esse procedit. Secundum Damasc. Quæcunque creata sunt alterabilia sunt, vel secundum corruptionem, vel secundum electionem, vel voluntatem. Secundū corruptionem, corruptibilia ista: secundum electionem vel voluntatem, spirituales substantiæ: Et notandum quod actus qui est peccatum, malus est, cum sit miseriæ adductiuus. Dionys. Non est malum puniri, sed malum est dignum pœna fieri. Est etiam malus qui Deum bonum ostendit commutabile ei præeligendo. Peccamus enim præeligentes, vt dicit August. & hæc præelectio contumeliosa est. Item malus est: quia potentiā & à qua est corrumpit, diminuendo habilitatem eius ad bonum. Iusto n. iudicio Dei fit, cum potentiā Domini à quo est offendit, vt ipsa corrumpatur ab actu qui ab ea est: Et sicut virga flexibilis ad dexteram & sinistram, si frequenter flectatur ad sinistram, remanet magis inclinata ad partem illam: sic liberum arbitrium si frequenter inclinetur ad malum, pronum fit ad illud, & magis elongatur à bono. Item est malus: quia legi diuinæ est contrarius, & ita voluntati diuinæ non subiectus; secundum illud Augustin. Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum contra legem Dei. Itē est malus, quia imperfectus respectu actus qui deberet exire à tali potentia, scilicet libero arbitrio: est enim quasi brutalis actus qui in cane vel in leone non esset malus actus, qui in libero arbitrio malus est. Et ponit exemplum Dionys. de ferocitate leonis & ira canis. Ira enim in cane bona est, cum sit animal custoditiuum & ad ipsum pertineat extraneum abigere. Ferocitas etiam non est mala in leone cum naturam eius non corrumpat: quod enim non corrumpit naturam, non est malum, vt ait Dionys. Item malus est actus: quia est in habente rationem à quo ordinari debuit, & non ordinatur: vnde in puero nondum habente vsum rationis malus nō esset, nec in insano qui rationem haberet omnino impeditam. Dionys. Malum dæmoni est contra deiformem intellectum esse, animæ contra rationem, corpori contra naturam. Et licet actus malus deficiens sit prædictis modis; tamen adhuc non est omnino priuatus bonitate, cum principium eius & finis sit bonum. Item Dionys. Principium enim eius est liberum arbitriū,

quod

quod bonum est: Finis eius est bonum aliquod transitorium, nemo enim malum respiciens facit quæ facit, vt ait idem Dionys. Et propter bonum sunt omnia, & quæcunque sunt bona, & quæcunque sunt contraria: vt ipse ait. Et ponamus exemplum in commestione cibi vetiti, quæ bona est in præsenti, quia delectabilis, licet in futurum occasio sit maioris tristitiæ, & potest esse expediens etiam ipsi agenti in casu. Vnde August. Audeo dicere superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant qui iam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim sibi Petrus displicuit quando fleuit quam placuit quando præsumpsit. Vnde verum est quod dicit Dionys. quod nihil existentium priuatur vniuersaliter bono. Et iterum, quod per omnem modum bono priuatū est nunq̄ nusquā, neq; erat neq; est, neque erit, neque esse potest. Est etiam malus actus ordinatus, vt prius ostensum est. Dion. Factis malis optime & pulchre diuina prouidētia vsa est ad nostrā aut aliorū formationē aut vtilitatem. Subtractis erroris Manichæorum auctoritatibus & rationibus quibus innituntur, ponendæ sunt auctoritates & rationes quibus ipse directe destruitur, & quibus ostenditur vnicum esse principiū à quo sunt omnia visibilia & inuisibilia. Et primo ponentur auctoritates: quia, vt ait August. in lib. de morib. Eccl. naturæ ordo ita se habet, vt cum aliquid dicimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma videri ratio potest quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam infirmetur, assumit. Legitur Matt. 6. *Respicite volatilia cœli. &c.* Et subditur: *Et pater vester cœlestis pascit ea*, ergo cibus corruptibilis quo aues pascuntur à patre cœlesti est: non ergo sola incorruptibilia ab eo sunt. Item Matth. 3 *Si fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei?* ergo decor quo herba prati vestitur, à Deo est. Eiusdem. 5. dicitur de patre cœlesti, quod pluit *super iustos & iniustos*: ergo pluuia est ab eo. Item Christo vēti & mari obediunt tanquam domino Matt. 8. Ergo ipse erat Dominus maris: simili ratione aliarum rerum visibilium. Item eiusdem. 14. & 15. Ipse panes multiplicat quibus pascitur populus: sed eiusdem potentiæ est panes sic multiplicare, & de nouo facere: ergo panes corruptibiles ab ipso poterant esse. Itē Marci 5. Vitam mortalem amissam reddidit filiæ archisynagogi: Et vnico filio viduæ. Lucæ. 7. Et Lazaro. Ioan. 11. ergo non solum incorruptibilia, sed & corruptibilia ab ipso sunt. Et Marci 10. legitur: *Ab initio creatura masculū & fœminam fecit eos Deus.* Item Luc. 11. dicit Pharisæis. *Quod intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate.* Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est, fecit: Ergo ab eodem principio est anima & corpus Lucæ. 3. vbi texitur genealogia Christi, dicitur: *Qui fuit Adam, qui fuit Dei* Adam ergo fuit filius Dei: fuit ergo à Deo, & non à diabolo Item Ioan. 1. dicitur de Deo. *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo visibilia, & inuisibilia Et post, *Mundus per ipsum factus est.* Et iterum: *In propria venit, & sui &c.* Non erant sui per gratiam cum essent mali, ergo sui erāt creatione. Item mutauit aquam in vinum corruptibile. Ioan secundo, ergo etiam corruptibilia sunt ab ipso. Romanor. 11. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei &c.* Et paulo post subditur: *Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia* Præterea Psalm. *Domini est terra & plenitudo eius.* Ephes. 2. *Ipsius factura sumus &c.* Eiusdem. 3. *In Deo qui omnia creauit.* Colos. 1. *In ipso condita sunt omnia quæ sunt in cœlo & in terra visibilia & inuisibilia. & 1.* Timoth. 4. *In nouissimis temporibus discedent quidam à fide &c.* Et subditur *prohibentiū nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus.* Hebræorum. 1. *Initio tu Domine terram fundasti &c.* Et in eodem: *Quem constituit hæredem vniuersorum.* Actorum. 4. *Domine tu fecisti cœlum & terram.* Et 17 eiusdem. *Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ cum sit Dominus.* Et canonica Iudæ: *Solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes.* Et Apocal. 10. *Iurauit per viuentem in secula seculorum qui creauit cœlum & omnia quæ in eo sunt, & terram, & omnia quæ in ea sunt mare, & omnia quæ in eo sunt.* Et Petrus in l. cle Totius mūdi machinā cū vna esset dom⁹, in duas regiones diuisit De⁹, vt superior regio angelis, inferior vero hominibus præbere habitaculū. In symbolo etiam Apost. dicitur. Creatorem cœli & terræ. In hoc etiā conueniunt nobiscum nobiles philosophi, Plato loquens de Deo, Genitorem inquit, vniuersitatis tam inuenire difficile est, quam inuentum digni profari. Boet. libr. Consolat. O qui perpetua mundum ratione gubernas, Terrarum cœliq; sator. Sen. Vir bonus quid-

Auctoritates destruentes errores Manichæi.

Confutationes errorum Manichæi.

quid ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina ex qua vniuersa procedunt. Nunc ponendæ sunt rationes ad destructionem dicti erroris Dicūt Manichæi lucem & tenebras non posse esse ab eodem principio Sed eadem ratione vox & silentium erunt à contrariis principiis Sic enim se habet silentium ad vocem vt tenebrę ad lucem. Vnde Aug. irridendo Manichæos ait. Si est gens tenebrarum pugnans contra Dei lucem: quare non est gens silentiorum pugnans contra vocem? Item si lux est à bono Deo, visus qui melior est luce, cum lux propter visum sit, & sine visu inutilis sit, erit à Deo: quis dubitat eum cui seruit lumen candelæ præualere lumini illi? Et si visus & lux quæ maxime est visibilis, sunt à Deo: eadem ratione auditus & audibile, olfactus & odorabile, gustus & gustabile, tactus & tangibile: ergo omnia corruptibilia corpora sunt à Deo Item cum viuere sit melius quam fulgere, si nihil potest fulgere, sine Deo, multominus nec viuere, vt ait Augustin. Ergo omnia vitam habentia sunt à Deo. Item August. in lib. de duabus animabus: Sensibus omnibus intelligentia præstat & excellit: ergo intelligibilibus sensibilia inferiora sunt. Dementia igitur est cum omnis vita & omnis anima solo intellectu percipi queat, sol autem & luna & omnis lux mortalibus oculis cernitur: quamlibet animam Deo auctore priuare, & quod lux bono Deo tributa dicatur. Item aut ista corruptibilia sunt pure mala, aut mista ex bono & malo: ergo sunt quantum ad bonum à bono principio: quantum ad malum à malo: ergo aliquod corruptibile à bono principio est Prętereà ergo secundum hoc est aliqua societas lucis ad tenebras, & aliqua conuentio Christi ad Belial: cuius contrarium ostenditur 2. Corinth 6. Sic vero sunt pure mala. Contra cum bonum tripliciter dicatur honestum, delectabile, expediens: hæ tres species boni inueniuntur in his corruptibilibus Honestum, vt pascere esurientem, dare potum sitienti: & cætera opera misericordiæ quæ commendat Dominus Matt. 25. Delectabile, vt cum coniungitur conueniens cum conuenienti. Expediens, vt cum infirmi bibunt potiones amaras, salubres tamen, vel causa sanitatis vtuntur, vel secantur: ergo omnem spem boni possumus inuenire in his corruptibilibus: ergo non pure mala sunt. Item quilibet sensus dicit aliquod bonum in eis, vt gustus dicit aliquod bonum vinum Io 2. *Tu autem bonum vinum seruasti vsque adhuc.* Dicit auditus vocem aliquam bonam. Dicit visus formam aliquā bonam. Dicit tactus vestem aliquam bonam & suauem. Dicit odoratus aliquem odorem bonum. Ergo sicut ille qui negat niuem esse albam, sensu indiget: Sic manichęi omni sensu videntur indigere Ipsi videntur esse & cæci & surdi, & aliis sensibus indigentes: nec digni sunt vt contra errorē eorum disputetur Arist. Non oportet omne problema nec omnium positionem considerare, sed quam dubitabit aliquis rationis indigentium & non pœnæ vel sensus. Videtur quod ipsi velint hominibus oculos eruere, & non solum oculos, sed omnē sensum eis auferre, vnde multum sunt odiendi quantum ad hanc malitiam. Videntur etiam bestiis bestialiores esse: cum bestiæ inter hæc corruptibilia, quædam bona sibi à quibusdam malis distinguant: hæc fugiendo, illa appetendo. Item cognitio boni bona est: ergo cū lux bona sit, cognitio lucis bona est: ergo in illis corruptibilibus quæ possunt lucē cognoscere, aliquid boni est: ergo non sunt pure mala Item legitur Matt. 6 *Benefacite his qui oderunt vos &c.* vt sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum facit oriri super bonos & malos: ergo pater cælestis facit bonum malis, faciendo solem suum oriri super eos: ergo mali sunt receptibiles boni ipsius Sed potentia recipiendi bonum bona est: ergo ipsi habent aliquid boni: ergo non sunt pure mali Item corruptibilia ista aut à deo mala sunt quia possunt corrumpi, aut alia de causa. Si quia possunt corrūpi: ergo creata sunt mala. Omnia enim à Deo possūt dissolui quæ ab eo sunt composita Facilius enim est destruere quam construere: vt ait Philosophus. Ioan. Damas Omne quod incipit esse, finitur secundum naturam. Greg Esse omnium quæ de nihilo sunt in nihilum tenderet, nisi ea omnium auctor manu regiminis retineret. Omnia itaq; creata nec per se subsistere, nec mouere præualent: Quod dicit Greg. sic potest probari. Quod semel requiritur ex necessitate ad essentiam alicuius rei, semper ad eam requiritur, sed prima causa requirebatur ad hoc quod hæc anima esset quando primo fuit: per aliam enim causam non potuit à non esse in esse adduci: ergo semper prima causa ad hoc quod illa anima sit, requiritur. Item si non potuit illa anima esse in à nisi per

primam

primam causam: ergo eadē ratione nec in b. nec in c, & sic de vno quoq; instanti in quo ipsa fuit: ergo prima causa requiritur ad esse huius animæ; eadē ratione ad esse vniuscuiusque creaturæ. Itē sicut inchoatio diei est a sole visibili: sic eius cōtinuatio, & si desinat esse sol, vel lumen eius iuxta ipsum intercidatur, desinit totū lumē esse in aere. Sic posito quod prima causa desinat esse, vel cesset à conseruatione rerū quas creauit, omnes desinunt esse. Sicut vita corporis inchoationē habet ab alia sic & continuationē. Vnde recedēte anima à corpore desinit corp⁹ viuere: sic si prima causa desineret esse, cuncta desinerēt esse. Itē sicut ascēsus lapidis in aere nō potest fieri propria virtute: si nec permanētia ipsius ibidem. Non minoris virtutis est in bono inchoato perseuerare, q̄ illud inchoare. Ouidius in Epistolis: *Non minor est virtus quam quærere parta tueri.* Sic non minoris est virtutis creatā esse cōseruare, quā creare. Aug. Deus ex nihilo omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilū redigerētur. Et Plato introducit Deum loquentē ad nobiliora opera sua dicentē ea natura dissolubilia. Si vero sunt mala alia de causa: aut sunt mala quia variabilia, aut propter aliud. Si quia variabilia: ergo animæ quæ sunt à principio bono erunt malæ: cū sint variabiles ab ignorātia ad sciētiā, à gaudio ad tristitiam, ab iniustitia ad iustitiā. Luc 15. *Gaudiū erit angelis Dei super vno peccatore pœnitentiā agente.* Ex hoc verbo cōstat ꝙ aliquis potest peccare & malus fieri: & qui iā peccator est, per pœnitentiam fieri bonus. Sed cuius erit hæc variatio: Aut pure boni, aut pure mali. Pure malum nullatenus potest fieri bonum, cum sit essentialiter malū: vnde si desinit esse malū, desinit esse. Neq; pure bonum secundum eos potest fieri malum: ergo perit pœnitentia. Aug Nunquam negauerunt Manichæi dari veniam peccatorum, cum fuerit ad Deum quisq; conuersus? quæro ex illis, duobus generibus animarum, cuius sit pœnitere peccati; & scio hoc nec illius animæ posse quæ malefacere, nec illius quæ benefacere potest Dic etenim anima quā de substantia Dei asserunt, quomodo nihil ex me mali si ego perperā feci? Aut quomodo recte pœnitet si ego non feci? Audi partem alteram. Quomodo ex me nihil boni est cui bona volūtas inest. Aut quomodo me recte pœnitet si non inest? Mihi autem satis est sic scire quod Manichæi errant, aut scio pœnitēdum esse peccati. Si vero mala sunt quæ corporalia & visibilia: ergo sol & luna & stellæ mala essent, cum sint corpora visibilia. Si vero mala sunt propter contrarietatem quam habent: ergo cum summe bonum habeat contrarietatem cum summe malo, summum bonum erit malum. Si vero propter contrarietatem quam habent adinuicem, mala dicuntur: sicut aliqua dicuntur mala, quia contrarietatem & bellum habent cum aliquibus: sic & bona dicenda sunt propter conuenientiam & pacem quam habent cum aliis, vel bona simpliciter, vel bona quantum ad hoc: ergo non erunt pure mala. Et si odium inter aliqua corruptibilia malitiæ attestatur: amor qui inter aliqua inuenitur, bonitati attestabitur. Præterea cum bonum sit quod desideratur ab omnibus: vt ait Dionysius. Et secundum Aristot. omnia bonum exoptent, & omnia appetant esse sui conseruationem: esse vniuersaliter est bonum. Dolor qui inuenitur etiam in animalibus irrationalibus quum occiduntur vel læduntur, attestatur amori quem habet ad suum esse: Præterea cum sit scriptum in corde hominis, quod sicut bona sunt facienda, ita mala sunt destruenda: si corruptibilia ista sunt mala: destructio illorum est bona: ergo contrarietas vel potestas destruēdi se inuicem bona est. Item si corruptibilia ista mala sunt, quia destructiua sui inuicem necessario esse eorum bonum est: ergo cum Manichæi ponunt quod mala sunt quæ sunt destructiua sua inuicem: per consequens ponunt quod ipsa sunt mala & bona. Item si principium malum: per se potest esse causa malorum: ergo semper potest esse causa eorum: ergo potest perpetuare ea: ergo perpetua & non solum corruptibilia possunt esse à principio malo. Item cum aliqua mors iusta sit, secundum illam sententiam Domini, Matth. 26. *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*: ergo mors potest esse à Deo, & corruptio: ergo corruptibilia possunt esse à bono principio. Item corruptio istorum corruptibilium aut est bona, aut est mala. Si bona: ergo est à Deo bono, ergo corruptibilia possunt esse ab eo. Si mala, sed cuius corruptio mala est, ipsum quoq; bonum, iuxta verbum Sapientis: ergo ipsa sunt bona: ergo possunt esse à Deo bono. Item principium malum aut est mutabile aut non. Si non est mutabile: ergo non erunt potius mutabilia ab eo, quā à principio

bono

bono. Præterea immutabilitas non solum pertinet ad bonum, immo ad optimum. Dionys. Propriũ est optimi esse semper idipsum. Sen. Necesse est eadem placere, cui nisi optima placere non possunt: Deo scilicet. Dion. Malum quidem instabile est. Item non sunt immobilia & semper sic habentia mala: ait idem Dionys. Non est ergo principium mali immutabile Item cum sapientia bonum sit, non erit in summo malo. *Stultus autem vt luna mutatur*. Ecclesi.27. Sen. Stultitiæ nihil cõstat, nihil diu placet. Si vero principium mali mutabile est: ergo habet aliquam compositionem ad minus quæ est proprietas ad subiectum. Vbi enim est mutatio & recessus alicuius proprietatis & accessus alterius, necesse est etiam ibi esse aliquam essentialem compositionem. Nihil enim est agens & patiens, secundum idem. Ergo oportet aliquid esse in eo quo agit dando esse eis quorum est principium, & aliquid quo recipit proprietatẽ quæ ei aduenit cum mutatur. Si autem compositum est, ergo compositum ab aliquo quod est eius principium: aliud autem principum habere non potest, nisi principium bonum: ergo est à bono principio: sed ab eo non potest esse nisi bonum fuit: ergo ab eo factum bonum, sed postea factum est malum. Et hoc est quod veritas dicit, Ioan.8. *Ille homicida erat ab initio*: ergo habuit initium. Et subditur: *Et in veritate non stetit*: In bona enim voluntate non perseuerauit. Item Lucæ 10. *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*. Fuit ergo aliquando bonus & in cœlo: sed peccauit, & de cœlo cecidit. I*tem radix omnium malorũ est cupiditas*, 1. Timot vlt. Ergo ante cupiditatem non est malum, sed ante naturaliter est potentia à quo exit actus cupiditatis: ergo potentia illa non est mala: ergo natura ipsius diaboli bona est. Præterea si principium mali non habet principium: ergo habet esse & non ab alio: sed hoc non solummodo boni est, sed etiam melioris: melius enim est quod natura est, quã acquisitiuum: ergo principium mali non solum bonum est: sed etiam melius his quæ esse incœperunt. Item proprium est Altissimi à nullo aliquid tenere, nulli aliquid debere, nulli subesse: absit ergo vt talia malo conueniãt. Præterea, impossibile est duo esse principia absolute. Si enim aliquid est principium absolute, est primum. Si autem est primum, non habet prius vel coæuum. Vnde Dionys. Omnis dias siue dualitas nõ est principium: monas autem siue vnitas erit totius diadis, id est dualitatis principium Item oppositorum oppositæ sunt causæ: ergo si principium boni, est ens, principium mali est non ens. August. 12. lib. de Ciui Dei: Et natura quæ summe est, qua faciente sunt quęcunque sunt contraria naturæ, non est nisi quæ non est. Item aut principium boni & mali in aliquo conueniunt, aut in nullo Si in nullo, ergo nec in esse, nec in potentia: ergo si principium boni, est principium mali, non est. Et si principium boni est, omnipotens: principium mali est, nihil potens: ergo nullius rei principium. Si vero conueniunt in aliquo, vt in eo quod est esse, & viuere, & intelligere, & posse: non est ergo pure malum quod in tot cõuenit cũ summe bono. Dio. Si omnino bonũ cõsumpseris, neq; essẽtia est, neq; vita cõcupiscentia, neq; motus, neque aliud aliquid. Præterea aut in aliquo differunt: aut non. Si non, ergo sunt idem principium & non duo principia Si vero in aliquo differunt: hæc differentia videtur esse in malitia voluntatis. Posito n. quod voluntas eius sit bona, iam habet pacem & amicitiam cum summo bono, & non contrarietatem. Sicut n pax est hominibus bonæ voluntatis, Lucæ 2. sic & angelis bonæ voluntatis. Iam imago Dei relucet in eo, cum in eo sit & potentia, & sapientia, bonitas siue bona voluntas: vnde relinquitur ꝙ à Deo sit Similitudo enim inter aliqua ostẽdit ea eandem vel similem causam habere, vel vnũ esse causam alterius. Præterea si principiũ mali in aliquo differt à principio boni, & in aliquo conuenit: ergo ipsum habet aliquid & aliquid: ergo est compositum, ergo non est principium primum. Illud enim est prius à quo cõpositum est. Item constat quod principium bonum est perfectum & sine aliquo defectu. Matth. 5. *Pater vester cœlestis perfectus est* Damas. Deus perfectus est, & indeficiens, & secundum bonitatem, & secundum sapientiã, & secundũ virtutem, sine principio infinitus, æternus, incircumscriptibilis, & simpliciter per omnia perfectus: ergo potentia ipsius non habet defectum, nec admistionem impotentiæ: ergo nihil est quod nõ subsit illi potentiæ: ergo dominium eius vniuersale est: & nihil est exceptum ab eius iurisdictione: ergo si principium malum habet potestatem aliquam, potestas illa est à Dei potentia & sub ea. Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*. ait Christus.

Et

[illegible] spina & ro- [illegible] hoc in corpo- [illegible] quod [illegible] fieri ægrum, & [illegible] necesse habemus cõ- [illegible]: anima enim peccando [illegible] mala, & pœnitentiam agendo [illegible] bona. Alioquin pro nihilo [illegible] agendum pœnitentiam. Matth. [illegible] *pœnitentia*. Et [illegible] *agit*: ergo potest accidere in [illegible] corpori nõ vnitis, vt qui boni sunt [illegible] mali malo consentiendo. Vnde [illegible] *Deus Angelis* [illegible] *inferni* [illegible] *tartarum* [illegible] *in iudicium reseruari* [illegible]

Et

Et canonica Iudæ, *Angelos qui non seruauerũt principatum suum sed dereliquerũt suum domicilium, in iudicium magni Dei vinculis æternis sub caligine reseruauit.* Et aduertendum est, quoniam sapientia Dei noluit quod aliqua diuersitas creaturarum contrarietatem principiorum posset ostendere. Prima diuersitas in rebus est substantiæ & accidentis: sed vnũ istorum inest alteri, scilicet accidens substantiæ. Substantia vero causa est accidentis, nec possunt esse à contrariis principii, cũ tanta sit eorum conuenientia & adhærentia, & maxime cum nulla sit societas lucis ad tenebras, nec conuentio Christi ad Belial. 2. Corinth. 6. Alia est diuersitas materiæ & formæ quarum conuenientia manifeste indicat ea non esse à diuersis principiis. Alia est diuersitas substantiæ corporeæ & incorporeæ. Sed cum substantia incorporea perfectior sit corporea, & conueniat cum ea ad perficiendum vnum vt in arboribus est vegetabile, in brutis animalibus sensibile, & in hominibus anima rationalis: manifestum est quod non sunt à contrariis principiis. Alia diuersitas est corruptibilium. Sed nec ista diuersitas ostendit contraria esse principia, cum corruptibilitatem inueniamus non solum in corporibus, sed etiam in substantiis incorporeis, vt in vegetabili, & sensibili: imo quędam corruptibilitas videtur esse in omni creatura à prima conditione ipsius. Quia, sicut ait August. in lib. de Ciuit. Dei. Omnis creatura mutabilis, quia de nihilo facta. Præterea corruptibile & incorruptibile conueniũt ad vnum perficiẽdum: & corpus & anima ad perficiendum hominem: & est naturalis amor vnius ad alterum, quod indicat separatio vnius ab altero, quæ cum dolore fit, ex quo manifestum est ea non esse ex contrariis principiis. Item si duo sunt principia, vnum boni & alterum mali: aut creare pertinet ad principium boni sicut ad principium mali, aut non. Si nõ aut principium mali ex materia quę sit à principio bono operabitur, aut nihil omnino operabitur. Si nihil omnino, ergo non erit principium. Si ex materia creata à bono principio, quod tamen fiet non erit pure malum, cum materia sit bona. Præterea forma quæ erit à principio malo, mala erit, nec conueniet materiæ bonæ vt faciat vnum cum ea. Si vero creare est vtriusq; principii, aut bonum principium habebit hoc à malo, aut malum à bono, aut ambo ab altero. Dion. Si malum ęternum est, & creat, & potest, & est, & agit: vnde ei hoc, aut ex bono, aut ex malo, aut ambobus ex alia causa? Si bonum principium hoc habet à malo, malum tantummodo erit principium & non bonum. Si malum à bono tantum, bonum erit principium & non malum. Si ambo ex alia causa, illa magis erit principium. Item cum operatio sit secundum virtutem & virtus secundum essentiam: si operatio creandi communis est duobus principiis, vna virtus communis erit illis à qua erit ista operatio, & vna essentia siue vnum essentiale ad quod pertinebit virtus ista. Et si illud erit principium malum, pure malum, cum habeat bonum sibi essentiale. Si vero illud est malum, non erit principium bonum summe bonum, cum habeat malum sibi essentiale. Præterea si duo principia in aliquo essentiali conueniunt, & in aliquo alio differunt, vtrunque compositum est: ergo neutrum est principium simpliciter, cum aliquid sit prius à quo compositum est. Præterea malum videtur esse contra naturam principii. Ad principium enim pertinet facere, non destruere: malum vero destructiuum est. Dionys. Malo natura est corrumpere & perdere Item malũ secundum quod nullius est generatiuum vel nutritiuum, aut omnino factiuum, aut saluatiuum: ergo malum non est primum principium. Item bonum inquantum bonum est ex se diffusiuum, vt ait Dion. quia multiplicatiuum est: ergo cum malum bono sit contrarium secundum quod malum: non erit multiplicatiuum, sed potius retentiuum vel contractiuum: ergo non erit principium. Itẽ corruptio naturaliter est posterior generatione: ergo potentia corrumpendi erit potentia generandi. Quæ enim est proportio actus ad actum, & eadem est potentiæ ad potentiã: ergo destructiuum boni naturaliter est posterius principio boni: ergo malum & bonum non sunt principia coæua Item priuatio naturaliter posterior est habitu: ergo destructiuum boni naturaliter est posterius bono. Item aut sunt aliqui spiritus mali à principio malo, aut non. Si non, sed constat quod sunt aliqui spiritus mali ex Euangelio in multis locis Matth. 12. *Cum immundus spiritus exierit &c.* Et paulo post: *Et assumit septem spiritus nequiores se.* Et Luc. 8. de quodam dicitur, *Ruptis vinculis agebatur à dæmonis in deserto. Et interrogauit illum Iesus, quod tibi nomen est? at ille dixit: Legio,* quia intrauerant multa dæ-

[illegible]

[illegible] non potest [illegible]
[illegible] bonum [illegible]
[illegible] ut dictum [illegible] ergo
[illegible] odium [illegible] sicut
[illegible] quicquid [illegible] po-
[illegible] & ipsi [illegible] omnes
[illegible] ipsi [illegible], & inter eos
[illegible] amor: sic mutuum odium
[illegible] qui sunt à malo principio,
[illegible] malum principium, & [illegible]
[illegible] mirum est si iam non [illegible]
[illegible] ergo stare regnum [illegible]
[illegible] compactum. Item cum ipsum [illegible]
[illegible] ergo vult malum [illegible]
[illegible] malum cum [illegible]
[illegible] quomodo permittit [illegible]
[illegible] princeps iste vult [illegible]
[illegible] vel nihil. Si nihil, [illegible]
[illegible] verisimile. Si enim esset [illegible] esset
[illegible] gloriae suae. Praeterea [illegible]

amare : ergo nec odire: amare enim & odire contraria sunt & nata fieri circa idem. Praeterea principium bonum & quae ab eo sunt, dicuntur odire mala & amare bona: ergo principium malum odit bona & amat mala. Si vero amat aliquid, ergo vult ei quod optatur esse bonum: sed aliquem velle quod ipse opinatur esse bonum, quoddam bonum est: ergo principium mali habet aliquod bonum: ergo non est summe vel pure malum. Item ridiculum est dicere aliquid non esse bonũ, quia non est vbique : ergo ridiculum est dicere quod non sit bonum: quia non semper, vel quia est corruptibile. Praeterea si non facit aliquod malum, hoc quod habet principium, ergo neque hoc quod ipsum habet finem, vel quod est corruptibile. Item cum non sit malum nisi respectu boni, & summum malum, & ea quae sunt ab eo sint pure mala, nihil est malum respectu alicuius eorum : ergo si ipsa sunt mala, ipsa erunt mala : vel quia nociua summe bono, vel bonis quae sunt ab eo : sed non quia sint nociua summe bono. Ei enim nihil potest nocere, quia vt dicit Aug. Non est Deus inuiolabilis, si aliquid potest ei nocere. Item nõ possunt nocere bonis quae sunt à principio bono, cum illa sint pure bona nullius mali susceptibilia, & cum princeps eorũ tanquam summe potens eos seruare possit, & tanquam summe bonus velit : ergo non sunt mala, quia bonis nociua : ergo simpliciter loquendo non sunt mala Praeterea natura bona non potest cogi à mala vt consentiat malo: cum bonum potentius sit, quam malum. Si autem voluntarie potest consentire malo, ergo bonum natura voluntate potest fieri malum : ergo non est necesse ponere aliquam naturam essentialiter malam à qua sint aliae naturae male : sed omnis natura à principio bono est & ab institutione bona, sed voluntate postea facta est mala, sicut fides catholica dicit. Item summum malum cum fecit visibilia ista, aut fecit ea ex bonitate, vel ex malitia. Si ex bonitate, ergo aliqua bonitas erat in eo: ergo non erat pure malum. Si ex malitia fecisset, non esset tanta pulchritudo, nec tanta vtilitas, nec tanta ordinatio in eis. Item princeps tenebrarum est aut bonus sibi, aut malus Si bonus, ergo non est summe malus, cum alicui sit bonus. Si malus sibi, ergo est malus malo : ergo ipse est contrarius malo: sed esse contrarium malo est bonum, ergo aliquid habet boni, & non est summe malus.

Item summum malum aut est malum malitia culpae, aut malitia poenae. Si poenae, sed summum malum poena: videtur esse gehenna: ergo vel ipsum non est maximum malum, vel est ipsa gehenna. Si forte dicatur quod summum malum est miseria suorum, sicut bonũ summum est beatitudo suorum: contra, delectatio est coniunctio conuenientis cum conuenienti, ergo ea quae sunt à summo bono, & sunt eius capacia, vt sunt creaturae rationales, delectationem habent cum coniunguntur ei, eo quod sint conuenientia illi. Similiter ea quę sunt à summo malo, si sunt eius capacia & coniunguntur ei, cum sint conuenientia cum eo, habebunt in eo delectationem. Item cum ipsa sint pure mala & ament omne malum, amor vero amãti suaue faciat quod amatur: gehenna etiam suauis esset his qui in ea erunt si amarent eam, & placeret eis: ergo summum malum delectabile erit malis qui ab eo sunt. Si vero ipsum est malum malitia culpae, culpa non potest esse nisi vbi est lex. *Vbi enim non est lex, nec prauaricatio.* Rom. 4 Ergo summum malum legi alicui subiectũ est, cuius transgressione malum est factum, ergo non est primum principium. Praeterea operatio qua ipsum operatur malum, aut naturalis est, aut voluntaria. Si naturalis, ergo non est culpabilis. August. Peccatum sine voluntate esse non posse omnis mens apud se conscriptum legit. Si vero voluntaria est, & habet potentiam liberam faciendi malum, vel declinandi à malo, cum potentia declinandi à malo sit bona, aliquid boni est in eo: ergo non est summe malum. Item cũ aliquid horum corruptibilium destruitur, non intẽdit agens destructionem, sed generationem. Et est certamen quod est inter creaturas: tamen est quasi liberalitatis. V.G. Cum agit ignis in ligna, & facit inde carbones, intendit ignis dare speciem suam materiae in quam agit, & semper in corruptione remanet aliquid vtile. Etiam post destructionem quam facit ignis, qui vehementissime videtur destruere, remanet cinis qui habet vim mundificatiuam: ergo corruptibilia ista non sunt pure mala. Praeterea licet corruptibilia ista non possint seruare speciem suam in seipsis: tamen in recompensationẽ huius habẽt potentiam dandi speciem suam alteri materiae & multiplicandi eam, quod nõ habent incorruptibilia. Sol non efficit alium solem, nec Angelus Angelum, sed ignis causa est ignis.

[illegible] quandoque conuenit [illegible]
[illegible] non est, sic viris sanctis quando-
[illegible] Glossa super illud Romano-
[illegible] Consuetudo carnes,
[illegible] prouocantes corpus ad libidi-
[illegible] quandoque aliquis abstinet à talibus,
[illegible] expedire, vel ne proximum scan-
[illegible] Corinth. [illegible] *Omnia mihi licent, sed nõ*
[illegible] *Omnia mihi licent, sed non o-*
[illegible] Sed qui abstinet, non debet da-
[illegible] eos qui talibus vtuntur. Ro.
[illegible] *manducat, manducantem non iudi-*
[illegible] occasionem dedit huic errori, quod nõ
[illegible] carnes comedisse. Sed licet hoc
[illegible] tamen non sequeretur propter
[illegible] non comedisset: *multa enim facta*
[illegible] *scripta sunt.* Ioan. vlt. Sunt & alia
[illegible] Iesus: quæ si scribantur per sin-
[illegible] arbitror mundum capere posse
[illegible] sunt libros. Et quod come-
[illegible] paschalem, potest haberi ex Eu-

 angelio

angelio Matth. 24. *Vbi est*, inquit, *refectio mea, vbi pascha cum discipulis meis manducem?* Pascha vocatur agnus paschalis. Luc. 22. *Vbi est diuersorium vbi pascha cum discipulis meis mãducem?* Et paulo post: *Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum.* Quod autem licitum sit comedere carnes, & alios cibos sine distinctione, probari potest his testimoniis Noui Testamenti. Legitur Luc. 10. *In eadem domo manete edentes & bibentes qua apud illos sunt.* Et Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Et ad Rom. 14. *Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune siue immundum per ipsum nisi ei qui existimat commune esse illi commune est.* In eodem: *Omnia quidem munda sunt.* Et 1. Corinth. 10. *Omne quod in macello venit*, id est, venditur, *manducate, nihil interrogantes propter conscientiam Domini est terra & plenitudo eius.* Et iterum: *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam, & vultis ire, omne quod apponitur vobis, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Et 1. Timo. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum quod cũ gratiarum actione percipitur.* Et Tim. 1. *Omnia munda mundis.* Item probatum est superius omnia creata fuisse à Deo: nihil vero immũdum à Deo creatum est: caro ergo animalium immunda non est: ergo non est abstinẽdum à carne propter carnis immunditiam. Præterea si nõ est vtendum carnibus talium animalium in cibum: ergo nec lana, nec pellibus eorum est vtendum in vestitum.

Psal. 103.

CAPVT X.

De errore ponente legem veterem datam à principe tenebrarum, & malam.

SEquitur de secundo errore qui ponit legem veterem esse datam à principe tenebrarum, & malam esse. Cui errori occasionem dedit legis grauitas. Visum est enim aliquibus non fuisse Deum benignum qui tam graue opus populo imposuit. Ad quod dicẽdum quod corda Iudæorum erecta erant per præsumptionem. Vnde dicebant. *Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat.* Exod 19. *Respondit vniuersus populus simul Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus.* Et eiusd 24 habetur idem. Vnde humiliandi fuerunt graui onere legis, vt videntes insufficientiã suam, humiliati ad auxilium gratiæ currerent *Dominus enim humilib dat gratiam.* 1. Pet. vlt.

Dedit et occasionem huic errori iustitia quę fiebat in veteri lege: quam aliqui mentiuntur crudelitatẽ. Vnde dicunt non fuisse Deũ benignũ, qui legem tam crudelem dedit Ad quod dicendum est quod cum principium sapientiæ sit timor Domini, Prou. 1 perfectio vero sapientiæ sit amor Dei, secundum illud Eccl. 1. *Dilectio Dei honorabilis sapientia.* Prima lex debuit sapientiam inchoare, timorẽ Dei per iustitiã incutiendo. Secunda lex debuit sapientiam perficere, ad amorem multis admonitionibus & promissionib. & beneficiorum exhibitionibus incitando. Vnde iustitia in veteri lege debuit abundare: iustitia vero non est crudelitas, sed bonitas: vt in tractatu iustitiæ ostendetur. In illa vero iustitia latebat misericordia. Qui enim corrigebantur pœna temporali: euadebãt æternam. Incorrigibiles vero amittebant potentiam Deum offendendi & pœnam suam in futuro augendi: vnde misericorditer cum eis agebatur. Si n. diutius viuerent: diutius peccarẽt, & in futuro grauius punirentur. In hoc etiam quod transgressores legis Moysi ita grauiter puniebantur, nobis misericorditer ostendebatur, quam grauiter punientur transgressores legis datæ per filium Dei Hebr. 10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testib. moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit?* Item dedit occasionem huic errori illud Apostoli Rom. 5. *Lex subintrauit vt abundaret delictum.* Et illud eiusd. 7. *Nunc soluti sumus à lege mortis.* Et vocatur ab Apostolo lex vetus, lex mortis. Vnde visum est ab aliquibus quod mala fuerit. Et dicẽdum est ad secundum quod lex illa mortis fuit suis transgressoribus: sed lex vitę fuit suis obseruatoribus. Lex vitæ fuit intẽtione dantis: sed lex mortis fuit vitio transgredientis. Vnde subdit ib Apostolus: *Quid ergo dicemus: Lex peccatum est? Absit.* Et paulo post subdit: *Inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam:* intellige ex intentione dantis, hoc esse ad mortem, Apostoli aliis erant odor mortis in mortem, aliis odor vitę in vitam. 2. Cor. 2 *nõ tamen erant mali.* Occasio fuit prohibitio legis multitudinis peccatorum Sicut enim dicit Gloss. super illud ad Roman. 7 *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita: quibus non memoratis, iaceret quasi sopita. Item Gloss. Frenatus est concupiscentiæ fluuius oppositis obicibus legis, sed non siccatus: imo quia de

se non

se non de gratia homo præsumpsit, aucta est concupiscentia opposita lege, & quæ prius eum ducebat obice nullo, obruit eum obice obrupto. Triplici ratione peccata abundauerunt lege data, in his in quibus non erat gratia. Primo, quia, sicut dicit Ambrosius, diabolus videns legem in auxilium hominibus datam, magis exarsit iracundia aduersus hominem, & magis instituit legem vertere in perniciem, cum primo quasi secure possidens minus tentare. Gregorius: Illos negligit pulsare quos quieto se possidere sentit. Secundo, quia homo naturaliter appetit libertatem, & fugit seruitutem. Et iuxta verbum Senecæ, Natura contumax est animus humanus, & in contrarium atque arduum nitens. Natura semper aduersatur sibi aduersanti. *Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.* Prouerb. 9. Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Hieronym. Quidquid non licet, magis desideratur: & quod raritate dulce est, assiduitate in amaritudinem vertitur. Et super illud Roman. 9. *Peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me*, dicit gloss. Ex prohibitione vbi charitas deficit, desiderium mali crescit, quo aucto dulcius fit quod prohibetur. Tertio, quia prohibitio erat occasio frequentis recordationis rei prohibitæ. Recordatio vero irritatiua est concupiscentiæ. Illud autem verbum: Lex subintrauit vt abundaret delictum: intelligendum est consequutiue. Hoc enim consequutum est ex lege data quantum ad illos qui gratiam non habebant, & viribus suis confidebant, quod amplius peccauerunt: & hoc ipsum eis expediebat. Vnde gloss. Augustin. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo videtur sibi sanus, & ægrotat: & quia non sentit morbum, medicum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, cuius & totum sanatur corpus. Magnum ergo Dei consilium fuit vt per legem abundaret delictum, vt in austeritate suam intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum confugerent, vt auxilium gratiæ quærerent. Sicut Deus creans diabolum, malignitatis eius futuræ nō ignarus, præuidebat quæ bona de malo eius esset facturus: vt dicit August. Sic dans legem veterem ad meritum custodientium eam, non ignarus transgressionū quæ abundaturæ erant, præuidit quæ bona de malo transgredientium esset facturus. Item lex subintrauit vt abundaret delictum quātum ad cognitionem. Si enim lex non fuisset peccatum lateret. Vnde Rom. 7. *Peccatum non cognoui nisi per legem.* Et sicut radius

Lege data peccatū abundare cæsset.

solis non est malus, licet ostendat pulchritudinem nociuam quam aliquis appetit: & sicut scientia medicinæ non est mala quæ ostendit venenum esse mortiferum, quāuis eo aliquis abutatur ad mortem suam vel alterius: sic lex nō est mala, licet sit occasio mali. Item occasionem dedit huic errori veteris legis cessatio. Visum est enim aliquibus, quod si bona fuisset, non cessasset. Præterea modo peccaret qui seruaret eam: ergo tunc peccabant qui eam seruabant. Ad quod dicendum est quod vetus lex cessare debuit quantum ad illa quæ erant figuratiua futurorum, sicut vmbra lumine veritatis adueniente, & sicut promissiones solutione facta. Nec cessauit lex tanquam mala, sed cessit meliori quantum ad prædicta moralia: tamen quæ erant de iure naturali manserunt. Item occasionem dare potuit prædictio errori quod Deus dator illius legis apparuit in flamma rubi. Exod. 3. *Et rapuit Heliam in curru igneo.* 4. Reg. 4. Vnde visum est aliquibus quod non fuerit benignus Deus, qui sic apparuit, & ministrum suū sic rapuit. Ad quod dicendum: speciem ignis idoneam esse, vt Deus in illa appareret, vel in illa significetur. Vnde Spiritus sanctus super discipulos in specie ignis apparuit. Act. 2. Et de ipso dicitur ad Heb. 12. *Deus noster ignis consumens est.* Peccata enim consumit & purgat Et Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram*, &c. Et Ioann. 1. *Ipse baptizabit vos in Spiritu S. & igne.* Non est ergo mirandū si in flamma rubi apparuit. Nunc multis auctoritatibus Noui Testamenti ostendemus legem veterem esse bonam & datam à Deo Legitur Matth. 5. *Nolite putare quoniā veni soluere legem aut prophetas: non veni soluere legem, sed adimplere.* Si data fuisset à principe tenebrarum, non impleuisset eam. Et ibidem: *Amen dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit de lege donec omnia fiant.* Et eiusd. 7. *Omnia quacunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & propheta.* Ergo lex & prophetæ bona sunt, sicut illud mandatum bonum est. Eiusd. 22. dicitur de mādato dilectionis Dei: *In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta*: ergo lex & prophetæ bona sunt, cum sint ad dilectionem Dei & proximi. Et Luc. 10. *In lege quid scriptum est? At ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *& proximū tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Recte respōdisti, hoc fac & viues.* Ergo præcepta legis obseruata vitam conferebant. Item Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, dixit illi:

Lex vetus bona.

Quæ?

Qua Iesus autem dixit: Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum, Non falsum testimonium dices Honora patrem tuum & matrem tuam. Quæ constat mandata esse veteris legis. Exod 20. Ergo mandata veteris legis vitam conferebant æternam. Item Matth. 7. *Bene irritum fecistis mandatum Dei vt traditionem vestram seruetis.* Moyses enim dixit: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Ibi mandatum Moysi, Dei mandatum dicitur. Item Luc. 2. *Vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini.* Lex Domini vocatur lex vetus. Et eiusdem 16. *Habent Moysen & Prophetas audiant illos.* Item Luc. vlt. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus qua locuti sunt propheta.* Et paulo post: *Incipiens à Moyse & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis qua de ipso erant.* Et iterum: *Necesse est impleri omnia qua dicta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me.* Et Ioan 5. *Scrutamini scripturas: quia vos putatis in illis vitam aternam habere, & illa sunt qua testimonium perhibent de me.* Et eiusdem 8. *Est pater meus qui glorificat me quem vos dicitis, quia Deus vester est.* Et Rom 1. *quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.* Et eiusdem 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Et in eodem. *Scimus quia lex spiritualis est.* Ad Galat. 3. *Lex pedagogus noster fuit in Christo.* 1. Thess 5. *Prophetias nolite spernere.* Et 1. Timoth. 1. *Scimus quia bona est lex si quis ea legitime vtatur.* Et ad Heb. 1. *Multifariam multisque modis olim loquens Deus in prophetis: nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio.* Actor. 1. *Oportet impleri scripturam quam pradixit Spiritus sanctus per os Dauid.* Eiusdem cap. 2. dicitur de eo: *Quum esset propheta, &c.* prouidens loquutus est de Resurrectione Christi. Et eiusdem cap. 3. *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus Patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum:* Ergo Iesus fuit filius Dei veteris legis: ergo lex vetus non fuit à principe tenebrarum. Item Actu. 3. *Vos estis filij prophetarum & testamenti quod disposuit Deus ad Patres nostros:* ergo testamentum veteris legis erat à Deo ordinatum. Item eiusdem cap. 10. *Verbum misit Deus filiis Israel annuntians pacem per Iesum Christum: hic est omnium Dominus.* Et paulo post subditur: *Huic omnes propheta testimoniū perhibent.* Et 2. Pet. 1. *Habetis firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucerna ardenti in caliginoso loco.* Ergo quum propheticus sermo lucerna sit, non est à principe tenebrarum. Item in eodem: *Non voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.*

CAPVT XI.

De errore illo qui damnat patres Veteris Testamenti.

ERror ille qui ponit quod patres Veteris Testamenti mali fuerunt & sunt damnati, sequitur. Cui errori occasionem dedit quod leguntur aliquando peccasse. Sed si ideo damnati creduntur, eadem ratione credendum erit quod Petrus & Paulus damnati sint, qui quandoque peccauerunt. Item occasionem dedit huic errori, quod leguntur in infernum descendisse. Genes. 37. *Descendam ad filium meum lugens in infernum ait Iacob.* Et Esa. 38. dixit Ezechias: *in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.* Ad quod dicendum quod ob peccatum primorum parentum ianua regni clausa fuit toti generi humano. Quod figuratum est in hoc quod flammeus gladius positus est ante paradisum. Genes. 3. quasi prohibens ingressum. Descendebant ergo antiqui patres in oram inferni, vbi manebant felici spe consolati, sed non descendebant in inferni profundum vbi nulla est redemptio. Nec habebant pœnam materialem, sed solum carebant visione Dei. Ad quem locum Christus descendit, & inde suos liberauit, vt legitur Act. 2. *Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni: iuxta quod erat impossibile teneri illum ab eo.* Et in eodem: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, &c.* Potest autem probari testimoniis Noui Testamenti antiquos patres bonos fuisse & saluatos. Matth. 8. *Multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum.* Ergo Abraham, Isaac, & Iacob ingressi erant vel ingressuri regnum cœlorum. Itē Domino transfigurato apparuerunt Moyses & Helias loquentes cum eo Matth. 17. si damnati fuissent, constat quod in transfiguratione Domini non apparuissent, ad quam tres tantum Apostolos sibi familiarissimos admisit. Item eiusdem 23 *Ecce mitto ad vos prophetas.* Et eiusdem 22. dicitur de Christo, *Quomodo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus &c* Et Luc. 16. *Lazarus mortuus ab angelis*

Antiquos fuisse sanctos patres probatur.

gelis deportatus est in sinum Abrahæ: ergo Abraham non erat damnatus. Et paulo post. *Vidit à longe Abraham & Lazarum in sinu eius*. Item commendantur patres veteris testamen i Heb. 11. & de Moyse dicitur specialiter Heb 3. *Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius*. Moysen fuisse nuntium Dei, & legem datam esse Deo inspirante, ostenderunt miracula facta per Moysen. Et notandum quod lex illa valde sapienter tradita fuit. Primo ostendunt omnia creata à Deo esse. Secundo ostenditur iustitia Dei in pœna pro peccato primorum parentum inflicta, & in diluuio, & in subuersione Sodomorum, & flagellatione Ægyptiorum. Tertio intersentur obedientia patrum, & beneficia Dei eis exhibita. Per primum apparet creaturas nihil numinis habere: & sic nullus locus idololatriæ relinquitur: Per secundum terretur populus à legis transgressione. Per tertium allicitur ad eius impletionem. Consequenter vero datur lex in terrore. Sine timore enim magno non poterat populus separari ab erroribus inueteratis.

Lex vetus sapienter tradita.

Inter hæc vero quæ in lege præcepta sunt, quædam manifeste pertinent ad honorem Dei & vtilitatem proximi: quædam vero signa sunt futurorum: quædam vero quæ videntur esse sine ratione. Præcepta sunt propter idololatriam, cui abolendæ magna pars legis intendit. Multa enim præcepit Deus sibi offerri, ne idolis offerrentur. De Abraham dicitur Ioan. 8 *Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit & gauisus est*. Iacob. vltim. commendantur prophetæ. *Exemplum* (inquit) *accipite laboris & patientiæ*, prophetarum, qui loquuti sunt in nomine Domini. Et Iacob. 2. commendatur multum Abraham. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est.* Et in eodem. *Abraham pater vester nonne ex operibus iustificatus est?* Commendatur etiam Galat. 3. Et 1. Petri 3 commendatur Sara: *Sic*, inquit, *sanctæ mulieres sperantes in Deo, non in ornatu vestium ornabant se subiectæ propriis viris: sicut Sara obediebat Abrahæ.* Et Loth commendatur 2. Pet. 2. E. iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria eripuit, &c. habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Patet ergo, quod boni fuerunt antiqui patres & saluati.

Capvt XII.

De quarto errore qui ponit animas non de nouo creari: qui diuersificatur in quatuor oppositos errores.

Sequitur de quarto errore, qui ponit animas de nouo non creari, quæ corporibus infunduntur. Qui error diuersificatur in quatuor oppositos errores. Primus ponit in corporibus non esse animas nisi angelos apostatas, seu dæmones qui in eis includuntur vt agant ibi pœnitentiam, & successiue possunt esse in diuersis corporibus: vt si pœnitentiam non agunt in vno corpore, agant illam in alio. Secundus ponit duas animas esse in corporibus. De quo errore loquitur August. in libr. de duabus animabus. Tertius ponit animas creatas simul fuisse. Quartus ponit animas sicut corpora seminari. Licet autem hi quatuor errores diuersi sint, tamen in hoc conueniunt quod veritati fidei catholicæ contradicunt, quæ asserit animas creari, & creando corporibus infundi, & infundendo creari. Quā veritatem confirmat illud Psalm. *Qui finxit sigillatim corda eorum.* Gloss. id est, creauit animas singulas per se ex nihilo. Aug. in ecclesiasticis dogmatibus. Credendum est & firmiter tenendum, quod animæ non sunt ab initio creatæ, vt Origenes fingit: nec cum corporibus seminantur, vt Luciferian, & Cyrillus, & quidam Latinorum affirmant: sed dicimus animam infundi & creari simul in corpore cōpacto & formato, vt viuat in vtero homo.

Psal. 32.

Capvt XIII.

De errore primo qui ponit animas esse angelos apostatas,

Illi qui sunt primi erroris aliqua verba S. Scripturæ adducunt ad confirmationē ipsius, impertinentia tamen ad propositum si vere intelligantur. Legitur Matth. 10. *Ite ad oues quæ perierunt domus Israel*: Oues illas intelligunt angelos apostatas ad quos solos saluandos missus est filius Dei, vt aiunt, secundum illud Matth. 15 *Non sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel.* Sed si inspiciantur quæ præcedunt, apparet ridiculosam esse hanc expositionem. Christus enim missuros Apostolos ante passionem suā prohibuit eis ne irent ad gentes vel Samari-

tanos, ne Iudæi haberent occasionem repellendi eum: ideo dixit eis, *In viam gẽtium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues, &c.* Vnde patet oues istas de quibus loquitur esse Iudæos. Si enim intelligerẽtur secundum expositionem eorum, oues quæ perierunt, id est, dæmones, vel spiritus qui de cœlo ceciderunt, essent in gentibus & Samaritanis sicut & in Iudæis: vnde non fuissent prohibendi Apostoli à prædicatione eorum. Item legitur Luc. 16. de villico iniquitatis, qui amotus est à villicatione sua, quod ipsi exponunt de diabolo, quem dicunt fuisse præpositum aliis angelis, & prudenter gratiã illorum acquisiuisse de seruitio Deo debito relaxando eis: sed propter peccatum suum fuisse amotum, & Michaelem pro eo fuisse substitutum, & eum cum complicibus suis de cœlo fuisse eiectum, & corpora fabricasse, quæ secundum eos, inhabitant spiritus qui de cœlo ceciderunt. Sed quod sequitur in fine illius parabolæ non concordat expositioni eorum: scil. quod Dominus laudauit villicum iniquitatis: absit enim quod Deus diabolum laudauerit. Item legitur Ioan 4. *Nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo.* Ex quo ipsi inferunt solos spiritus, qui de cœlo descenderunt saluandos. Sed patet quod nulla est expositio eorum, per id quod sequitur verbũ prædictum, *Filius hominis qui est in cœlo.* Constat enim quod Christus se vocat filium hominis. Matth. 8. *Filius hominis non habet vbi caput suũ reclinet.* Et 24. eiusd. *Estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis venturus est.* Vnde impertinens est illud verbum ad angelos Apostatas: sed tempore quo Christus dicebat verbũ illud, quum nondum esset ianua regni aperta per passionem ipsius, nullus adhuc purus homo ascenderat in cœlum vel ascendere poterat, nisi solus filius hominis qui de cœlo descenderat in carne assumpta visibilis hominibus apparendo, qui erat in cœlo patri æqualis inquãtum Deus, ascendere poterat in cœlum in humanitate: & iam ascenderat: id est, à Deo alius erat secundũ diuinitatem, vt pater. Solus etiam Christus erat ascensurus in cœlum, scilicet caput cum membris. Rationes quibus innitatur error ipse, non ponimus: quia vel non sunt, vel nullius probabilitatis sunt. Error vero iste tria ponit: quorum falsitas de facili potest ostendi. Ponit enim dæmones esse saluandos, ponit animas non esse, & ponit dæmones esse incarceratos in corporibus humanis. Primum vero multis auctoritatibus potest destrui. Legitur Matth. 3. *Paleas comburet igni inextinguibili:* ergo pœna malorum erit æterna: sed dæmones maxime sunt puniendi: ergo pœna eorum erit æterna. Ad idem possunt adduci testimonia sacræ Scripturæ quæ sequuntur. Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Et in eodem: *Hi ibunt in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam.* Et 2. Thessal. 1. dicitur de non obedientibus Euangelio Christi. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas.* Et in canonica Iudæ. *Quibus procella tenebrarum conseruata est in æternum.* Et in eadem: *Angelos qui non seruauerunt suum principatum: sed dereliquerunt suum domiciliũ, in iudicium magni Dei, vinculis æternis sub caligine reseruauit:* Ergo vincula dæmonum æterna sunt, & ipsi reseruantur in iudicio magni Dei puniendi. Vincula æterna ista sunt, obstinatio eorum, & sententiæ diuinæ inflexibilitas. Item 2. Pet 2. *Si Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reseruari:* secundum gloss. rudentes sunt funes quibus nautæ vela suspendunt. hic vero dicitur rudentes immũdorum spirituum conamina, qui mox vt flante superbia impulsi se aduersus creatorem erexerũt, ipsis elationis conatibus in abyssi profundum sunt rapti. Ad ostendendam vero falsitatem illius erroris qui ponit animas non esse: sufficiunt verba Euangelii, & aliarum scripturarum Noui Testamenti, quæ in tot locis contrarium exprimunt, quorum aliqua ponemus. Legitur Matth. 6. *Nonne anima vestra plus est quã esca, & corpus plus quam vestimentum?* Et eiusdem 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus animam autem non possunt occidere &c.* Et eiusd. 11 *Inuenietis requiem animabus vestris.* Item 16. *Quid prodest homini si vniuersum mũdum lucretur: animæ vero suæ detrimentum patiatur:* Item 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.* Et 26. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Item Ioan. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Et Iacob. 5. *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte.* Et 1. Petr. 1. *Animas vestras castificantes in obedientia charitatis.* Et eiusdem 4. *Fideli creatori commendent animas suas.* Et Apocalyps. 7. *Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei.* Error vero tertius valde odibilis est Deo & hominibus, quantum ad hoc quod ponit dæmones esse in hominibus: Deo

Animas esse probat.

ideo quia contumeliam magnam ei facit, cum vituperat hominem nobilissimam eius creaturam quam creauit ad imaginem & similitudinem suam. Genes. 1. Et eiusdem 9. Ecclesiast. 17. Et 1. Corinthior. 11. dicitur. *Vir imago & gloria Domini est.* Homini: quia magnam contumeliam facit ei, quum dicit eum dæmonium habere. Hoc reputauit sibi Christus contumeliosum, Ioann 8. quum diceretur ei à Iudæis *Samaritanus es tu, & dæmonium habes.* vnde subdit: *Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.* Imo quod plus est, qui sunt huiusmodi erroris homines reputant dæmones incarceratos, quum ipsi diaboli potius reputandi sint imitando eos in obstinatione Ioan. 6. *Ego duodecim vos elegi: & vnus ex vobis diabolus est.* Secundum errorem istum, vt videtur, Dominus potius debuit dicere: & omnes dæmones estis, quam, vnus ex vobis diabolus est. Quod autem falsum sit quod ipsi ponunt, patet ex hoc quod legitur Roman. 9. de Esau & Iacob. quum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni, aut mali: ostendit ibi Apostolus, vt patet ex his quæ præcedunt & sequuntur, quod Esau & Iacob ante natiuitatem suam nihil boni, vel mali egerint, propter quod vnus eorum à Deo diligeretur, & alter odiretur. Non erant ergo angeli apostatæ in eis qui inclusi essent ad pœnitentiam agendam ibi de peccatis quæ fecissent antequam includerentur. Item si angelus malus est in malo homine: ergo bonus angelus est in bono: ergo in Christo fuit angelus bonus: ergo non est verum quod legitur ad Heb. 2. de filio Dei, quod nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: non assumpsit ergo angelicam naturam. Si vero dicatur quod in Christo non fuit nisi spiritus diuinus, hoc non potest dici, cum scriptum sit Ioan. 12. *Nunc anima mea turbata est* Et Matth. 26. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Turbatio enim vel tristitia non cadit in Deum. Item verbum illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.* non videtur esse verbum volentis punire vel incarcerare eum qui crimen commisisset, sed potius volentis facere quod nondum erat, & volentis eum honorare cum iam factus esset. Item si spiritus hominis fuisset antequam infunderetur corpori & creatorem suum offendisset, hoc fecisset sciens & volens. Peccatum enim non posset esse sine voluntate. Omnis mens apud se conscriptum legit, vt ait Augustinus. Et si hoc fuisset nullus alius melius sciret quam ipse spiritus. 1. Corinth. 2. *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Et in lib. de anima & spiritu: Nihil tam nouit mens, vel anima, quantum id quod sibi præsto est: nec menti vel animæ quidquam magis præsto est, quam ipsa sibi: ergo nihil tam nouit quam se. Si vero dicatur quod spiritus obliuiscitur cum corpori infunditur quæ prius sciebat, ridiculum est quod Deus spiritum includat corpori ad agendam pœnitentiam ibi, cum sciat ipsum obliuisci quam cito erit ibi, malum quod fecit. Quomodo enim potest agere pœnitentiam de malo quod ignorat? Initium salutis cognitio est peccati, vt ait Seneca. Ergo qui peccatum ignorat, viam salutis etiam inchoare non potest. Item dixit Plato animas introeuntes in hanc vitam potari ab eo spiritu qui est super introitum poculo obliuionis, antequam inœant corpora, nullam huius rei ostentationem faciens: vt ait beatus in libr. contra hæreses. Et quærit à Platone, vnde hoc sciret. Si enim anima eius potata erat poculo obliuionis, non reminiscebatur nec spiritus, nec populi, nec quod aliquid sciuisset, nec oblitus fuisset: & si ista reminiscebatur, eadem ratione & alia. Item Irenæus: Si hoc quod in breuissimo tempore visum est, vel in fantasmate conceptum est, & ab anima sola per somnium postea quam commista sit corpori, & inde vniuersa membra dispersa commemoraret: multo magis ipsorum reminisceretur in quibus temporibus tantis & vniuerso præteritæ vitæ seculo immorata est. Item dixerunt quidam ipsum corpus esse obliuionis causam. Sed quærit Irenæus. Si hoc est, quomodo anima quod per semetipsam videt reminiscitur, & renuntiat proximo? Item nec ea quæ olim agnita sunt, aut per oculos, aut per auditum meminisset anima in corpore existens si esset corpus obliuionis causa. Anima enim in obliuione existens nihil aliud cognoscere posset, nisi quod in præsenti videret. Itē quomodo diuina disceret, & meminisset ipsorum existens in corpore? Item quum non sit corpus fortius quam anima, non amitteret anima scientiam suam propter corpus. Præterea non est veresimile, quum corpus organum sit animæ, quod scientiam suā ei auferat. Non solet enim instrumentum scientiam suam auferre artifici. Iam enim potius esset impedimentum quam instrumentum. Præterea raptus est Paulus vsque ad tertium cœlum. 2. Corinth. 12 & tamen

rediens ad se memor fuit visionis suæ: quod nõ fuisset si corpora necessario obliuionem inducerent. Item si corpus obliuionem inducit, potius inducere debet obliuionem eorum, quæ cognoscuntur viribus illis secundum quas anima vnitur corpori, quam eorum quæ intellectu agnoscuntur, secundum quæ non vnitur anima corpori. Præterea aut spiritus apostata potestatem habet viuificandi corpus, aut non. Et videtur quod non, secundum ea quæ ponit error iste: ponit enim quod cum diabolus duo homini corpora fabricasset, non potuit per triginta annos vitalem spiritum illis corporibus infundere: sed accedens ad misericordiam Altissimi duos angelos ab ipso quæsiuit. Præterea si spiritus malus potest corpus viuificare, aut potestas illa est voluntaria aut naturalis. Non videtur esse voluntaria, vt sc. voluntate sua corpora viuificet: hoc enim solius Dei est. Ioan. 5. *Sicut pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & filius quos vult, viuificat.* Si vero naturalis non videtur hic aliter facere quã forma, & perfectio ipsius corporis. Et hoc etiam dicit Philosophus, quod anima est actus primus siue perfectio primi physici seu naturalis corporis organici in potẽtia vitã habẽtis. Si vero est spiritus qui est in corpore, corporis est perfectio: inconueniens est dicere quod spiritus ille tempore sit prior, quam ipsum corpus: perfectio enim rei non potest esse prior tempore quam eius inchoatio: nec forma prior est tempore, quam eius materia, quum forma sit actus, materia sit potentia: actus enim non potest præcedere potentiam suam. Imago quæ ceræ imprimitur non potest prior esse tempore, quam possibilitas ipsius ceræ ad receptionem ipsius imaginis. Præterea vbi Scriptura sacra dicit diabolum intrasse in hominem, cõstat quod ipse erat prius homo viuens, sentiens, intelligens: vt patet in Iuda. Ioann. 13. Vbi legitur, quod post bucellam introiuit in eum Sathanas. Et Matth. 12. *Intrantes habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus*: loquitur de dæmonibus. Vnde constat quod ante ingressum erat homo. Item quum expellebantur dæmonia ab hominibus: cõstat quod remanebant homines viuentes, sentientes, intelligẽtes. Luc. 11. *Erat Iesus eyciens dæmonium, & illud erat mutum: & quum eiecisset dæmonium, loquutus est mutus.* Ergo aliquid erat in eo præter dæmonium quo viuebat, sentiebat, discernebat. Hoc autem animam vocamus, quod scilic. est in homine principium viuendi, sentiendi, & discernendi. Item vbi Euangelium loquitur de dæmonibus qui erant in hominibus: non dicit eos in hominibus puniri, sed potius eos homines punire: nec eos vexari, sed potius vexare. Matth. 15. *Filia mea male à dæmonio vexatur.* Et Luc. 6. *Qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur.* Dæmones vero expulsionem ab hominibus cruciatum reputabant, & non inhabitationem hominum. Vnde dicunt Christo expellenti eos. Matth. 8. *Fili Dei curvenisti ante tempus torquere nos?* Vnde ergo habẽt quod angeli apostatæ inclusi sint in corporibus humanis vt agant ibi pœnitentiam? Item error iste destruit resurrectionem corporum. Si enim corpora solummodo carceres sunt spirituum saluandorum, non est verisimile quod spiritus illi corpora sua debeant resumere cum beati efficientur, incarceratio enim & glorificatio non videtur simul debere esse. Item natura non appetit quod sibi contrarium est: ergo si corpus à prima institutione pœna est spiritus inhabitantis, non habebit spiritus naturalem appetitum ad corpus: ergo separatio eorum non faciet naturaliter dolorem in morte. Item omne quod contra naturam per violentiam detinetur, naturaliter appetit liberari: ergo si spiritus illi violenter detinentur in corporibus, naturaliter appetent liberari: ergo homines in quibus sunt naturaliter appetunt mori, ergo appetitus mortis naturalis est homini, quod constat esse falsum. Item natura non agit contra se: ergo si corpus à prima conditione sui pœna est spiritus inhabitantis: spiritus non erit eius naturalis perfectio. Item constat quod Deus non dedit spiritibus potentias quæ essent otiosæ, si ipsi debito modo se haberent: sed potentiæ viuificandi & sentiendi otiosæ essent in eis si ipsi debito modo se haberent, quia non includerentur corporibus: extra corpus vero otiosæ sunt: ergo illæ potentiæ non sunt datæ spiritibus qui peccauerunt à creatione. Si vero post datæ sunt, quum hæ virtutes specie differant ab intellectu qui est in spiritibus qui sunt substantiæ separatæ: spiritus quorum sunt hæ virtutes specie differunt ab aliis spiritibus. Item aut boni angeli habent illas potentias, aut non habent. Si habent eas, otiose habent, quum secundum eas non vniantur corporibus sine quibus exercere non possunt operationes talium potentiarum. Si vero non habent eas: ergo specie differunt ab illis spiritibus qui vniuntur corporibus, quum non habeant potentias illas quas ipsi habent, quæ sunt specie differentes à potentiis eorum: & quum angeli boni sint substantiæ perfectæ, non natæ

fieri partes essentiales alicuius totius, spiritus vero qui vniuntur corporibus, nati sunt esse partes essentiales ipsius hominis. Si vero dicatur omnes angelos cecidisse de cœlo & malos esse in corporibus inclusos, vt quidam hæretici dixerunt, hoc non est verisimile. Quũ enim Deus spiritus sit, oportet aliquos ministros eius esse spirituales. Greg Dubitare non debes inuisibilem Deum inuisibilia obsequia habere: debent quippe ea quæ ministrant ad similitudinem eius tendere cui ministrant. Scriptura etiam Euangelii manifeste obuiat huic errori, quæ distinguit inter angelos Domini & angelos diaboli. De angelo Domini habes Matth. 1. *Angelus Domini apparuit Ioseph.* Simile habes Matth. 2. Et eiusdem 4 habes, quod, *accesserunt angeli, & ministrabant ei.* Et 18. *Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est.* quod de malis angelis intelligi non potest. Et eiusdem 22. *Sunt sicut angeli Dei in cælo.* Et 28 eiusdem: *Angelus Domini descendit de cœlo.* Et Luc. 1 Dicit Gabriel: *Ego sum Gabriel qui asto ante Deũ.* Constat ergo quod sunt aliqui angeli Dei. Et patet quod sunt diuersi ab angelis diaboli, de quibus Matth. 25. *Qui paratus est diabolo & angelis eius. Nemo enim potest duobus Dominis seruire* Matth. 6. Maxime Deo & diabolo, qui contrarii sunt. Præterea legitur Apocalyp. 12. quod, *draco traxit tertiam partem stellarum,* stellæ vocantur angeli, quorum tertiam partem traxit diabolus: quia aliqui peccato eius consenserunt, & non omnes. Item aut spiritus qui sunt in corporibus humanis vnum faciunt cum corporibus, aut non. Si non, ergo non faciunt aliquid vnum. Vnum enim & aliquid sunt conuertibilia: ergo homo non est aliqua species creaturæ. Si vero vnum faciunt: ergo aliquo genere vnionis: ergo vel vnũ continuatione, sicut partes carnis vnum faciunt: aut contiguatione, sicut os & caro, vnũ faciunt: aut vnum per commistionem: sicut ex diuersis elementis fit vnum elemẽtatum: aut vnum per impressionem, sicut figura & cera vnum faciunt: aut vnum secundum exigentiam naturalem, sicuti materia & forma vnum faciunt compositum. Exigit enim materia formam vt suam perfectionem, & forma materiam vt suum perfectibile: aut vnum quantum ad operationem, sicuti artifex & instrumentum vnam habent operationem. Primo modo non: vnum enim continuatione non sunt, nisi ea quæ habent dimensionem longitudinis, & latitudinis, & spissitudinis. Vnde cum spiritus simplex sit, ex eo & corpore non fiet vnum per cõtinuationem. Eodem modo neque vnum per contiguationem. Contiguatio enim similiter non est nisi eorũ quæ habent dimensionem. Item neque per commistionem: quia quæ vtuntur sic desinũt esse actu, licet maneant virtute: vt elemẽta in elemento. Spiritus vero & corpus in homine manẽt actu. Itẽ nec per impressionẽ: q̃a forma impressa non subsistit sine eo cui imprimitur, anima vero destructo corpore subsistit. Item si secundum exigentiam naturalem, vt spiritus sit vt forma, corpus vero vt materia, forma & materia immediata quę vocatur necessitas simul sunt tempore, & neutrum tempore præcessit reliquum. Vnde secundum hoc spiritus tempore non præcesserunt corpora in quibus sunt inclusi: materia vero quæ non est immediata præcedere potest formam. Cum enim non sit perfecte aptata, aptari oportet eam antequam adueniat forma eius perfectiua, sed forma quæ est perfectiua quam cito est, perfecta est. Et cum sit melior & nobilior quam materia non decet eam esse otiosam propter defectũ materiæ: vt scilicet primo existens materiam vel instrumentum expectet otiosa. Si enim sapientia humana non vult artificem otiosum esse propter defectum materiæ vel instrumẽti, quanto magis sapientia diuina hoc non permittet: Si quis tamen obiiciat animas erutas à corpore otiosas esse quantum ad viuificationem & sensum propter instrumenti defectum. Dicendum est quod culpa earum occasio fuit huius defectus sed non fuit hoc secundum primam ordinationem creatoris: imo si nunquam peccassent, nunquam defectum organi paterentur. Item neque vnum quantum ad operationem. Ex his enim quæ sic vniuntur nunquam fit vnum aliquid secundum substantiam, vt ex nauta & naui nõ fit aliquod tertium, ex anima vero & corpore fit vnum secundum substantiam, scilicet homo. Item bonitas Dei cuncta fecit propter creaturæ vtilitatem, non propter suam, cum bonorum nostrorum non egeat: sed ea quæ pure corporalia sunt non videtur fecisse propter eorum vtilitatem, cum nullius boni perceptiua sint: ergo fecit ea propter creaturæ spiritualis vtilitatem. Sed non videtur quod propter vtilitatem illius creaturæ spiritualis quæ pure est spiritualis Illa enim non videtur

egere creatura corporali: ergo propter vtilitatem creaturæ, quæ est partim corporalis & partim spiritualis. Si ergo corporalia creata sunt secundum primam ordinationem creatoris, ergo creatura partim spiritualis & partim corporalis est secundum primam ordinationem creatoris. Homo ergo factus fuisset, licet nullus Angelus corruisset. Item sicut omnia sunt à Deo vt primo principio: ita omnia sunt ad Deum tanquam ad finem supremum. Quæ autem propinquiora sunt Deo similitudine, immediate ad eum ordinantur: vt creaturæ spirituales. Quæ autem magis distant ab eo similitudine: mediate ad Deum ordinantur, vt corporales creaturæ. Creaturæ vero pure corporales non videntur posse ordinari ad Deum per pure spirituales cum quibus habent discõuenientiam. Est igitur creatura partim spirtualis & partim corporalis, Homo, scilicet per quem creaturæ corporales ad Deum ordinantur. Et hoc tripliciter. Vno modo, quia in homine est inuenire quasi naturam omnis creaturæ: quia corporeum, vegetabile, sensibile, rationabile, vnde in eius beatificatione quasi natura omnis creaturæ beatificatur. Secundo, quia homo positus est quasi medius inter creatorem & creaturas corporales, secundum dignitatem Deo inferior, creaturis illis superior, & vt Deo ministret, & sibi ab illis ministretur. Tertio, quia cũ homo ratione corporis quo similitudinem habet cum omnibus corporalibus creaturis capax sit bonitatis eorum, manifeste apparet quod ratione animę, qua Deo similis est, capax esse potest beatitudinis diuinæ. Vnde in lib. de Anima & spiritu: Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, dans eis sensum & intellectum, vt per sensum lutum sibi sociatum viuificaret, & per intellectum regeret, vt per intellectum intus ingrederetur & contemplaretur Dei sapientiam, & per sensum foris egrederetur & contemplaretur opera sapientiæ: intellectu intus illustrauit, sensu foris decorauit, vt in vtroque refectionem inueniret. Intus ad felicitatem, foris ad iucunditatem. Item in eodem: Si tam disparem naturam carnis & animæ ad vnam fœderationem atque amicitiam Deus coniungere potuit, nequaquam erit impossibile ei rationabilem spiritum qui vsque ad consortium terreni corporis humiliatus est cum eodem corpore glorificato, vt sit ei gloriæ quod fuit ei sarcinæ ad consortium beatorum spirituum qui in sua puritate perstiterunt exaltare. Item in eodem: Plenum fuit miraculo quod tam diuersa & tam diuersa ab inuicem ad inuicem potuerunt coniungi: nec minus mirabile fuit, quod limo nostro Deus seipsum coniunxit, vt sibi inuicem vnirentur Deus & limus, tanta sublimitas & tanta vilitas: nihil enim Deo sublimius & nihil limo vilius Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis & secunda, nec minus mirabilis erit & tertia, cũ homo, & Angelus, & Deus vnus erit spiritus.

Homo partim spiritualis partim corporalis

Cap. XIV.

De Errore qui ponit duas animas esse in corporibus.

ERror ille qui ponit duas animas esse in corporibus humanis, sequitur: quarum vnam dicit partem Dei esse, alteram de gente tenebrarum, quam Deus non condidit, quæ mala est & propria carnis, & omnia bona hominis tribuit illi bonæ animæ, omnia vero mala illi malæ animæ. Bonam animam dicũt esse arborem bonam quæ non potest facere fructum malum: animam vero malam, malã arborem quæ non potest facere fructum bonum Bonas vero missas esse ad reprimendam malitiam gentis tenebrarum. Hunc errorem destruit Aug. in lib. de duabus animabus: & in lib. cõtra Fortunatum quendã Manichæo rum presbyterum. Et hæc sunt verba August. in lib. de duabus animabus. Quæro ergo ab eis: vtrum peccasse videretur, de cuius manu dormientis scripsisset alius aliquid flagitiosum? quod quis dubitet eos esse negaturos? Quæro etiam si aliquis valentior alterius vigilantis & sciẽtis, sed omnino nolentis manu aliquid mali fecisset, vtrum vigilans & sciens, sed nolens. vllo peccati nomine teneretur? Respondebunt nihil istum omnino peccasse. Quid si dormiens ille iam sciret quid alius de manu facturus esset, & de industria plus ne expergisceretur à somno sedaret: nunquid ei quidquam somnus ad innocẽtiam suffragaretur? Respondebunt quod non. Quid si alius vigilans & sciens, volens superatus est vt aliquem prætenta defensione deciperet: quid ei vt peccato careat profuit impotentia,

quam

[illegible] aliquid necessitate [illegible] non [illegible] quare de indulgentia [illegible]
[illegible] nobis sunt gentes [illegible]
[illegible] regnabit [illegible] cum
[illegible] autem nobis [illegible] quod
[illegible] voluntatem [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] maiestate Dei [illegible]
[illegible] blasphemia vel [illegible] Dei, vel
[illegible] aliqua Dei, vel sermo Dei posse [illegible]
[illegible] corrumpi [illegible] vbi dici-
[illegible] omnipotentem Deum [illegible] ipsius
[illegible] & substantiam nulla parte posse [illegible]
[illegible] corrumpi. Item qui inuoluntarie pec-
cat, non peccat. Si quis enim [illegible] membris
[illegible] ab aliquo [illegible] manu eius falsum scri-
[illegible] eius propria voluntate, quaero si
[illegible] hominem posset iudex [illegible] crimi-
[illegible] condemnare? Quid ergo anima quae Dei
[illegible] est, cum liberum arbitrium non habeat,
[illegible] fecit, vt adeo puniatur, aut poenitentiam
[illegible], aut veniam mereatur? Item si neque
[illegible] neque peccatum nisi à natura con-
[illegible] esse potest, poenam ipsa sola potest me-
[illegible] anima in qua non est peccatum, nec
[illegible] quae non peccauit iusta est punire:
[illegible] stultum & plenum dementiae est vt
[illegible] ebrietatem peccauerit vt me poeniteat
[illegible] qui possum dicere secundum fi-
[illegible], quid feci? quid commisi? qui
[illegible] vastitas immineret, necessi-
[illegible] oppressus sum, cui resistere non potui. I-
[illegible] voluntas miscendi animam ad [illegible]
[illegible] Deo noceri nō possit. An De⁹

fuit [illegible]

summe misericors vt modum imponeret naturæ contrariæ, ideo nos immoderatos efficere voluit? Ad verba ista nesciuit Fortunatus quid dicturus esset. Vnde dixit Augustin. ei: Ego noui non te habere quid dicas, & me cum vos audirem in hac quæstione nunquam inuenisse quod dicerem, & tamen fuisse admonitum diuinitus illum vt errorem relinquerem. Error iste, quantum ad hoc quod ponit animas bonas esse de substantia Dei facile potest destrui. Cũ enim substãtia diuina simplicissima sit, vt prius ostensum est, non habet partes: vnde si dat alicui substantiam suam, dat totum: ergo est Deus perfectus. Item ex simplicissimo secundum substantiam non possunt esse animę, cum differant secundum substantiam. Hunc errorem destruit gl. Augustin. super illud Gen. 2. *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Non sunt, inquit, audiendi qui putant animam partem esse Dei. Si enim hoc esset, nec à se, nec ab vllo decipi posset, nec ad malum faciendum vel patiendum compelli, nec in melius nec in deterius mutari. Idem in lib. 83. Quæstionum: Aliud est veritas, aliud anima: veritas enim falsitatem non habet, anima autem falsitatem habet: ergo non est veritas: nec de veritate licet sit à veritate. Item in lib de Anima & spiritu: Anima non est pars Dei. Probat hoc mutabilitas quam incurrit. Deus enim immutabilis est: hæc sępe mutata est pro culpa quandoque damnata: pro pœna quoque fit misericordia, cum in Deo sit omnipotentia, & omnium scientia, & summa bonitas: in eo non habet locum violentia propter omnipotentiam, neque ignorantia propter omnium scientiam, neque malitia propter bonitatem summam: ergo si anima est de diuina substantia, nec violentia, nec ignorantia, nec malitia in ea locum habebit. Præterea si esset de diuina substantia, non esset creatura. Nam creatura est de nihilo: esse vero de nihilo, & esse de Deo opposita sunt maxima disparatione. Item si animæ sunt de diuina substantia, quomodo differunt à filio Dei qui similiter est de diuina substantia? Item cum omne totum maius sit sua parte, si animæ partes sunt diuinæ substantiæ, cum animæ mittuntur ad corpora, diminuitur diuina substantia: ergo & diuina potentia. Potentia enim sequitur substantiam, aut est ipsa substantia: ergo Deus non remanet omnipotens. Item si diuina substantia habet partes, aut omnipotentia ita est totius vt etiam partium, aut ita totius quod non partium. Si primo modo: ergo animæ quę sunt partes, ipsius habent omnipotentiam. Si secundo modo, ergo non remanet omnipotentia in Deo tot partibus ei detractis quot sunt animæ: non enim remanet totum vbi tot partes detrahũtur. Item diuina substantia habet partes, aut omnes partes sunt eiusdem naturæ: aut non: si sunt eiusdem naturæ, & omnipotentia est vnius partis, erit etiam & omnium aliarum. Si vero diuersarum, qui illas diuersas naturas coniunxit, ille potius Deus erit. Item si animę sunt partes diuinæ substantiæ, non habuerunt initium: ergo non sunt factæ, cuius contrarium dicitur Luc. 11. *Quod intus est vestrũ, plenum est rapina & iniquitate*, & subditur: *Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit?* Id quod deintus est plenum iniquitate, non potest intelligi nisi de anima.

Cap. XV.

De Errore qui ponit omnes animas simul fuisse creatas.

Error ille qui dixit omnes animas simul fuisse creatas, sequitur. Contra quem errorem sic potest obiici. Constat quod habebant animæ potentiam cognoscendi & volendi antequam corporibus infunderentur. Si omnes à principio creatæ sunt: ergo cum non haberent eas otiose merebantur vel demerebantur. Si merebantur, debuerunt in bonitate confirmari sicut & Angeli. Si demerebantur, obstinatæ sunt factæ sicut Angeli qui peccauerunt: & peccatum earum fuit irremissibile, sicut & Angelorum malorum. Item si habuerunt potentiam cognoscendi & volendi cum cognoscerent carnem corruptam cui vniebantur: aut voluntarie vniebantur, & tunc erat in eis peccatum actuale: aut inuoluntarie, & tunc iniuste cum eis agebatur, cum corpori maculanti ea vniebantur. Ad hunc errorem destruendum pro magna parte aptari possunt auctoritates & rationes quæ positæ sunt ad destruendum errorem illum, qui ponit Angelos apostatas esse in corporibus humanis.

[illegible] distabat vtaſt [illegible] ergo iam vel an- [illegible] & eſſet ſpiri- [illegible] oporteret [illegible] vbicu[illegible] que [illegible] vel quod tot [illegible] ſubſtan- [illegible] Præ- [illegible] dicitur intel- [illegible] onem à materia [illegible] ergo & ipſa ani- [illegible] Operatio enim ſequitur [illegible] & virtus naturam ſubſtan- [illegible] anima ex materia præexi- [illegible] nihilo: ergo [illegible] per creationem, [illegible] ſolo Deo. Item potentia rei effectæ [illegible] ſuæ cauſæ efficienti: potentia ve- [illegible] rationalis, ſcilicet liberum arbi- [illegible] nulli puræ creaturę ſubiecta eſt, quam [illegible] poſſit cogi: erg[illegible] creatura pura [illegible] efficiens eius eſt. [illegible] ergo Deus creator eſt animarum, [illegible] fides catholica [illegible].

CAP.

CAPVT XVII.

De quinto Errore qui ponit Christum non habuisse veram humanam naturam.

SEquitur de quinto errore qui ex errore Manichæorum processit, qui ponit Christum non habuisse veram humanam naturam. Cur errori occasionem dedit illud Philip. 2. *Et habitu inuentus vt homo.* Ex hoc enim inferunt Christum fuisse vt hominem, & nõ vere hominem. Sed simili ratione possunt dicere eum fuisse quasi vnigenitum Patris, & non vere vnigenitum, quum scriptum sit Io. 1. *Vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Ideo potius dicendum est quod hæc dictio, vt, vel quasi, non semper est nota improprietatis vel similitudinis: imo aliquando expressiua est veritatis, vt in verbis prædictis. Dederunt etiam occasionẽ dicto errori quædam opera miraculosa quæ Christus legitur fecisse: vt quod de vtero materno clauso exiuit, & quod super mare siccis pedibus ambulauit. Matth. 14 Sed opera quæ Christus miraculose fecit diuinæ naturæ ostendunt veritatem, & non humanæ naturæ probant falsitatem: & sicut opera sua naturam attestantur eius Deitati, sic defectus & eius infirmitates quæ in Sacra scriptura leguntur, attestantur veræ eius humanitati. Sicut esuries de qua legitur Matth 4. *Quum ieiunasset 40. diebus & 40. noctibus postea esuriyt.* Et eiusdem 21. *Mane reuertens in ciuitatem esuriyt* Et 26. *Cepit contristari & mœstus esse.* Et post: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Habuit ergo veram animam, eadem ratione & veram carnem. Et Ioan. 4. *Iesus ex itinere fatigatus sedebat super fontem.* Et eiusdem 11. *Lachrymatus est Iesus.* Et 12. Nunc anima mea turbata est. Præterea si veram humanam naturam non habuit, non fuit verus homo. Vnde non vere mortuus, est nec vere resurrexit. Cuius contrarium habetur Luc. vlt. *Surrexit Dominus vere & apparuit Simoni.* Eiusdem. 18. *Postquam flagellauerint, occident eum, & tertia die resurget.* Auctoritates vero quibus manifestum est eum verum hominem fuisse, hæ sunt quæ sequuntur. Matth. 1. *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid &c.* Et eodem: *De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Et iterum: *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Et post: *Peperit filiũ suum primogenitum.* Et Lucæ 7. *Venit filius hominis manducans & bibens.* Erat ergo vere homo qui manducabat & bibebat. Et eiusdem vlt. *Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Et iterum: *Et quum manducasset, coram illis sumens reliquias dedit eis.* Et Ioan. 1. *Verbum caro factũ est.* Eiusdem. [illegible] *potestatem habeo ponendi animam meam*: ergo habebat veram animã, eadem ratione & veram carnem. Item Roman. 1. *Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem.* Et eiusdem 9. Ex quibus Christus secũdum carnem. Ad Hebræo. 7. *Ex Iuda ortus est Dominus noster.* Actu. 1. *Conuescens præcepit eis &c.* Et eiusdem. 10. *Nobis qui manducauimus & bibimus cum illo.* 1. Ioa. 1 *Quod perspeximus. & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ.* Eiusdem. 4. *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum venisse in carne, ex Deo est.* Et 2. Ioa. *Multi seductores exierunt in mundum istum qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne &c.* Et post: *Qui non confitetur Iesum Christum venisse in carne, hic est seductor & antichristus*: quum Christus veritas sit: secundum illud Ioann. 14 *Ego sum via, veritas, & vita.* Non est verisimile eum falsitate humanæ naturæ homines decepisse.

Item quum vere sit mundi redemptor, secundum illud ad Titum 2. *Qui dedit semetipsum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate*, verum pretium soluit. Pretium vero pœna erat, cuius debitor erat genus humanum. Ergo vere pœnam sustinuit: ergo verum corpus habuit. Non est ergo verisimile quod redimendo genus humanum falsam monetam soluerit. Præterea si corpus Christi verum corpus non fuit, sed vmbra corporis, quomodo verum est illud Philipp. 2. *Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem &c.* Et illud. 1. Petr. 2. *Christus passus est pro nobis.* Et illud Apocalyp. 1. *Lauit nos à peccatis in sanguine suo.* Et quod legitur Ioann. 13. de ablutione pedum Apostolorum. Ablutio enim contractum requirit. Si vero dicatur corpus illud cæleste fuisse, ergo impossibile fuit: quod ex diuersis locis Euangelii constat esse falsum. Præterea secundum hoc non est verum quod legitur ad Hebræo. 2. *Quod semen Abrahæ apprehenderit.* Secundum hoc etiam nunquam comedit vel bibit, cuius contrarium prius ostensum est.

Cap. XVIII.

De Errore illo qui condemnat Ioannem Baptistam. Et de commendatione ipsius Ioannis.

SEQVITVR de errore 6. qui ex errore Manichæorum processit, qui condemnat Ioann. Baptist. Cui errori occasionem dedit quod legitur Matth 11. *Cum audisset Ioann. in vinculis opera Christi: mittens duos de discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ex quo inferunt Ioannem dubitasse de Christo, quum interogauerit, & propter dubitationem condemnatum esse. Sed non sequitur si interrogauit quod dubitauerit. Interrogauit enim Christus cuius esset imago denarii & superscriptio. Matth. 22 non tamen de hoc dubitauit. Item non sequitur, si dubitauit quod propter hoc damnatus fuerit: non enim omnis dubitatio damnabilis est. Potuit dubitare vtrum Christus in propria persona descensurus esset ad inferos, & inde extracturus amicos suos, an per alium hoc esset facturus. Quod propter illam dubitationem damnatus non sit, patet per hoc quod Christus postquam nuntii Ioannis recierant, tantum testimonium dedit Ioanni vocans eum angelum & plusquam prophetam, & dicens quod inter natos mulierum maior illo non surrexit. Et verisimile est quod Ioannes sibi illud non interrogauerit, sed discipulis suis qui de Christo dubitabant, volentes eos per Christum certificari: quos Christus certificauit, ostendens signum impletum quod dederat Esaias de aduentu Christi. Esa. 35. *Deus, inquit, ipse veniet & saluabit nos: & tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt &c.* Vnde Dominus ait: *Cæci vident, claudi ambulant &c.* Potuit etiam dare occasionem huic errori, quod Ioannes Baptista non secutus fuit Christum, dicunt enim quod si bonus fuisset, eum secutus fuisset. Sed hoc non sequitur. Multi enim boni fuerunt, qui tamen Christum corporaliter secuti non sunt. Noluit Christus quod Ioannes eum corporaliter sequeretur, ne testimonium eius suspectum haberetur: & plus profuit ad confirmationem fidei testimonium quod Ioannes in absentia Christi tulit, quam si illud in eius præsentia tulisset. Simile habes Matth. 5. de illo qui à dæmonio liberatus erat, qui rogauit Christum vt esset cum eo. Iesus autem non admisit eum, sed ait illi: *Vade in domum tuam ad tuos, & nuntia illis quanta tibi Deus fecerit. Et abijt, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur.* Plus profuit prædicatio eius in absentia Christi, quam profuisset in eius præsentia. Vt autem manifesta fiat falsitas istius erroris, ponamus commendationes Ioannis quæ à scripturis sacris possunt haberi, quæ 16. sunt. Prima est, quod à prophetas est prænuntiatus. Vt Esa. 40. *Vox clamantis in deserto.* De eodem habes Matth. 3. Et Marc. 1. Item prænuntiatus est Malac 3. *Ecce ego mitto angelum meum.*

Commendationes Ioannis Baptistæ.

1. De eodem habes Matth. 11. *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum.* Item prænuntiatus est in Psal. *Paraui lucernam Christo meo.* De eodem habes Ioan. 5. *Ipse erat lucerna ardens & lucens.*

2. Secunda est, quod angeli nuntiatione præuenta est eius conceptio & natiuitas, & non cuiuscunque angeli, sed eius qui Christi conceptionem prænuntiauit. Lucæ 1. *Ego sum Gabriel qui asto ante Deum.*

3. Tertia est, quod de parentibus sanctis miraculose natus est. Lucæ 1. *Erant iusti ambo &c.* Et post: *Non erat illis filius, eo quod esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.*

4. Quarta est, quod ante fuit sanctus quam natus. Lucæ 1. *Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris tuæ*

5. Quinta est, quod fuit propheta, ita quod in vtero prophetare incœpit, dum exultando in vtero, testimonium Christo dedit. Lucæ 1. *Vt facta est vox salutationis tuæ auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Absque dolo fuit testimonium illud. Nec solum fuit propheta, sed etiam plusquam propheta Matt. 11 Quia Christum digito demonstrauit. Ioannis 1

6. Sexta est, quod fuit angelus nomine & virtute, licet non natura. Matth. 11. Chrysost. Puto si non est audacia dicere, quod gloriosior est Ioannes quia homo fuit, & propter meritũ virtutis angelus est vocatus, quam si

7. nomine & natura angelus fuisset. Septima est, quod Christum baptizare meruit. Matt.
8. & Luc.3. Octaua est, quod vocem patris audire dignus fuit, dicentis: Hic est filius meus
9. dilectus. Matth.3. Noua est, quod Spiritum sanctum super Christum in specie columbæ descendentem vidit, & dictum est ei à Patre: *Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum hic est qui baptizat in Spi-*
10. *ritusancto* Decima est, quod tria merita quibus debetur aureola, habuit: virgo enim, & martyr, & prædicator fuit. Vndecima est,
11. quod sanctitas eius & Iudæis, & gentibus & Christianis manifesta fuit. Duodecima est,
12. quod carnis suæ fuit perfectissimus dominator Lucæ 1. *Vinum & siceram non bibet* Matt. 3 *Esca eius erat locustæ & mel syluestre* Et 11. *Venit Ioannes non manducans, neque bibens.* Supra 3. *Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum* Matth. 3. *Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestitum? &c.* Tertia-
13. decima est, quod ipse fuit mundi maximus contemptor Vnde erat in deserto vsque ad tempus ostensionis suæ ad Israel Luc.2. De-
14. cimaquarta est, quod regni cœlestis prædicator, ante ipsum qui prædicabant, terram promittebant. Lucæ 16. *Lex & prophetæ, vsque ad Ioan* supple prædicauerũt. Lex aũt terrena ꝓmittebat: ex eo vero regnũ Dei Euãgelizatur. Matt.3. *Pœnitentiã agite, appropinquabit regnũ*
15. *cælorum &c* Decimaquinta est, quod ipse vi-
16. tiorum fuit zelatissimus persecutor: zelus iste fuit ei mortis occasio. Marci 6. Decimasexta est, quod post Christum & beatam Virginem dies natiuitatis eius solennis est.

Cap. XIX.

De Erroribus negantibus pluralitatem vel æqualitatem diuinarum personarum.

Destructis erroribus pertinentibus ad diuinam essentiam vel eius vnitatem, destruendi sunt errores pertinentes ad personarum trinitatẽ vel æqualitatem. Ad destructionem vero horum errorum, sufficit ponere testimonia sacræ scripturæ, quæ ostendunt personarum trinitatẽ vel æqualitatem. Nullum enim genus ostensionis conuenientius est in his quæ sunt supra rationem, quam per sacram scripturam. In talibus enim soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit, iuxta verbum Hilarii. Augustinus in libr. de Trinitate: Omnes Catholici tractatores, qui de Trinitate scripserunt, quæ Deus est, hoc intendunt secundum scripturas docere quod Pater, Filius, & Spiritus sanctus vnius sint substantiæ & inseparabili æqualitate vnus sit Deus. Ioann. Damascen. Dominus per legem & per prophetas prius, deinde vero per vnigenitum filium suum secundum quod possibile est, nobis suiipsius manifestauit cognitionem. Diuina igitur quæ tradita sunt nobis per legem, & per Prophetas, & per Apostolos, & Euangelistas, suscepimus & reueremur nihil vltra inquirentes. Prouer. 30. *Ne addas quidquam verbis illius* Quod specialiter seruandum est in his quę sunt supra rationem. Augustin Quum res naturaliter obscura modulum nostrum vincit, & aperta diuina scriptura non subuenit, temere diffinire humana coniectura præsumit Ecclesiast. 5. *Nec temere quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo*: Deus enim in cœlo, & tu super terram, idcirco sint pauci sermones tui. Intelligendum de Deo, de quo & vera dicere periculosum est. Pluralitas personarum insinuatur Genes 1. vbi loquitur Pater ad Filium & Spiritum sanctum, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Non potest enim dici quod loquatur ad angelos, quum angeli non sint creatores Item eiusdem. 18. *Vbi Abraham tres vidit, & vnum adorauit.* Item insinuatur in verbo illo Psalm. *Verbo Domini cæli firmati* Psalm. 32.
sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Item ibi: *Benedicat nos Deus Deus noster: benedicat nos Deus.* Trina nominatio Dei trinita- Psalm. 66.
tem personarum insinuat. Item Esaiæ. 6. Vbi Esaias audiuit Seraphim clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus.* In hoc quod dicitur ter sanctus, insinuatur personarum trinitas. In hoc vero quod dicitur Deus, essentiæ vnitas. Simile habetur Apoc. 4. de animalibus quæ plena erant oculis quod requiem non habebant die ac nocte dicentia, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens.* Expresse vero personarum trinitas ostenditur Matth. vltimo vbi dicit Christus: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, &*

Spiritus sancti. Et Ioan.10. habetur de duabus, *Ego & Pater unum sumus.* Et eiusd.14.de trib. *Paracletus Spiritus sanctus quem mittit Pater in nomine meo,*&c. Item eiusdem 15. *Quum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit,* &c. Et 1.Ioan.vlt. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt.* Item Rom.8. *Spiritus eius qui suscitauit Iesum habitat in vobis.* Et Gal 4. *Misit spiritum filij sui in corda vestra.* De generatione vero filij à patre dicitur 1. Psalm. *Ego hodie genui te.* Item, *Ante luciferum genui te.* Psal.2. Et Prouerb.8 dicitur de sapientia increata. *Ab æterno ordinata sum, antequam terra fieret: nec dum erant abyssi, & ego iam concepta eram.* Et Eccles.24 *Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam.* Et Mich.5. dicitur ad Bethleem: *Ex te egredietur qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio à diebus æternitatis eius.* De Deitate vero filij habetur Esaiæ 7. *Vocabitur nomen eius Emanuel.* Et Matth.1. *Idem verbum sumitur.* Et sequitur: *Quod est interpretatum nobiscum Deus.* Et Esa.9. dicitur, *Paruulo nobis nato. Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, &c.* Eiusd. 25. *Deus ipse veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, &c.* Et Baruch 3. *Hic est Deus noster, non æstimabitur alius aduersus eum, &c* Et post: *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Et Matth.vlt. *Data est mihi omnis potestas.* Omnipotentia non potest esse nisi in Deo. Et Ioan.1.dicitur: *Et Deus erat Verbum.* Et post: *Omnia per ipsum facta sunt.* Et iterum: *Et verbum caro factum est.* Ex quibus verbis manifeste apparet Christum verum esse Deum. Et eiusd.5 dicit Ioannes de Christo: *Patrem suum dicebat, æqualem se faciens Deo.* Et ad Roman 9. *Ex patribus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.* Item ad Heb.1.dicitur de filio: *Per quem fecit & secula.* Et iterum: *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.* Et Philip.2. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Item quum in cognitione eius consistat vita æterna, secundum illud Ioan.17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum:* patet ipsum esse Deum. Vita enim æterna est beatitudo. Beatitudo vero est in summo bono. Ad idem facit quod credentibus in se dat vitam æternam. Ioan.17. Dare enim vitam æternam solius Dei est. Et 1. Ioan vltimo: *Scimus quoniam filius Dei venit. & dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum, & simus in filio eius vero: hic est verus Deus, & vita æterna.* Et Actu.10. *Annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Deus.* Quod in Christo non solum esset natura humana, sed etiam diuina, patet ex eis quæ leguntur in Ioanne in diuersis locis. Primo ex hoc quod legitur eiusdem 3. *Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo: filius hominis, qui est in cœlo.* Erat ergo in cœlo Christus, quum verba illa loqueretur in terris, quod non erat secundum humanam naturam, sed secundum diuinam. Ad idem facit illud Ioan.8. *Antequam Abraham fieret ego sum,* non enim ante Abraham fuerat, secundum humanam naturam. Et Luc.10. *Videbam sathanam quasi fulgur cadentem de cœlo.* Hoc non erat secundum humanam naturam: cum sathanas de cœlo cecidit. Ioann. 8. *Ego principium qui & loquor vobis.* De spiritu sancto legitur Genes.1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Et Iob 26. *Spiritus eius ornauit cœlos.* Ex quo verbo patet spiritum illum esse Deum. Ornatus enim cœlorum à Deo fuit. De eodem spiritu habetur in Psalm. *Spiritu principali confirma me.* Et iterum: *Spiritum sanctum tuum ne auferas à me* Item: Sapient.1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* Ex quo similiter patet eum Deum esse. Nulla enim creatura orbem terrarum replet. Item Esa.44. *Effundam spiritum meum super semen tuum.* Et eiusdem 11. *Requiescet super eum spiritus Domini* Et 16. *Spiritus Domini super me* Et Matth.1.dicitur de beata Virgine: *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Cum fides catholica pro certo habeat beatam virginem non concepisse de creatura aliqua, patet Spiritum sanctum cuius operatione concepit creaturam non esse. Ad idem Matth 3. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto* Quum interior baptismus seu mundatio peccatorum solius Dei sit, Spiritus sanctus qui interius mundat, Deus est. Item in eodem: *Vidi Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.* Non fuit spiritus ille creatus: quum spiritus creatus qui in Christo erat sanctior esset omni alio spiritu creato. Item eiusdem 10. *Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Aut dicitur spiritus patris spiritus à patre creatus. Et sic omnis spiritus esset spiritus patris. Aut dicitur spiritus patris qui est de substantia patris vt pars eius, quod non potest esse cum substantia diuina simplicissima sit: aut qui

In Christo natura est & humana & diuina.

Psal.50.

Ibid.

est ipsa substantia patris, & sic est Deus. Ad idem facit quod legitur eiusdem vlt. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Nisi Spiritus sanctus esset Deus vt Pater & Filius, non præciperet Deus baptizari in nomine Spiritus sancti, vt in nomine Patris & filij Item Io. 16 *Expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Non expediret quod propter aduentum Spiritus sancti Christus recederet à discipulis, nisi Spiritus sanctus esset Deus vt Christus. Ad idem Ioan. penult *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: Nisi Spiritus sanctus esset Deus, non fieret per eum remissio peccatorum. Ad idem Roman. 5. *Charitas Dei diffusa est per Spiritum sanctum*: quum charitas donum Dei excellentissimum sit, non datur nisi à Deo. Item 2. Corinth. 2. *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei.* Et post: *Quæ Dei sunt, nemo cognoscit nisi spiritus Dei.* Ille spiritus necessario Deus est. Scrutari enim omnia profunda Dei, non est alicuius creaturæ. Item eiusdem 3. *Nescitis quia templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in vobis?* Et post: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et eiusdem 6. *Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est?* Vnde quum fideles templum sint solius Dei, & sint templũ Spiritus sancti, Spiritus sanctus Deus. Item eiusdem 12. *Diuisiones gratiarum sunt: idem autem spiritus, non posset esse idem spiritus creatus in omnibus sanctis.* Et paulo post: *Idem Deus qui operatur omnia in omnibus.* Et ostendit Apostolus Spiritum sanctum esse Deum, subdẽs: *Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c. hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Item 2. Corinth. 1. *Qui dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Et Ephes. 1 *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* Non potest esse pignus hæreditatis æternæ spiritus creatus, quum eam non valeat. Item 1. Ioann. vlt. dicuntur Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus vnum esse: ergo si Pater & Verbum sunt Deus, Spiritus sanctus est Deus. Ad idem facit quod viuificare ei attribuitur: Ioan 6. *Spiritus sanctus est qui viuificat.* Viuificare n. vita spirituali, solius Dei est. Et eiusdem 3. dicitur de eo: *Spiritus vbi vult spirat.* Spirare vbi vult, non est spiritus creati. Procedit autem Spiritus sanctus à Patre & Filio. De processione Spiritus sancti à Patre, habes Ioan 15. *Spiritum veritatis, qui à Patre procedit* Græci vero negant Spiritum sanctum procedere à Filio, eo quod istud non inueniatur expresse in canone sacræ Scripturæ. Nos vero hoc concedimus, quia Spiritus sanctus vocatur Spiritus Christi. Roman. 8. *Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius.* Et Galat. 4. *Misit Deus spiritum Filij sui in corda nostra.* Secundum Græcos, licet Spiritus sanctus sit spiritus Christi: tamen non procedit ab eo, sed est ad eum: vnde quasi in medio est, & filius quasi in termino, sed pro fide nostra facit quod Dominus Matthæi vlt. Spiritum sanctum vltimo nominat: dicens: *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et Ioannes similiter 1. Canon. vlt. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum, & Spiritus sanctus* Ad idem videtur facere quod dicit Christus. *Ille de meo accipiet.* Ioan 16. Ad idem facit hoc, quod Filius dicitur imago Patris potius quam Spiritus sanctus Colossen. 1. *Qui est imago Dei inuisibilis:* quia non solum habet essentiam communem cum Patre: sed etiam assimilatur Patri in hoc quod produxit ex se personam sicut & Pater. Præterea in anima quæ imago Dei est, vt patet ex diuersis locis Scripturæ sacræ, lux cognitionis quæ filio appropriatur, quædam causa est amoris qui Spiritu sancto appropriatur. Item cũ in sole vestigium Trinitatis inueniatur. Vnde Deus dicitur Sol iustitiæ. Malach. 4. & sol intelligentiæ. Sapient. 5. Calor est à radio solis, non radius à calore: sic & Spiritus sanctus à filio procedit. Et hoc concesserunt etiam quidam doctores Græcorum, vt Athanasius in Symbolo fidei. Et Didymus maximus doctor eorum in libro de Spiritu sancto. Et Cyrillus Episcopus, Et Ioan. Chrysostom. Quorum testimonia ponit Magister in primo Sententiarum. Æqualitas vero personarũ ostendi potest per hoc quod idem est in Deo esse, & esse magnum: ergo cum essentia diuina in tribus personis indifferens sit, & magnitudo indifferens est: ergo æqualitas est in personis. Item vnica est diuina essentia & simplicissima: ergo non potest ibi locum habere inæqualitas. Æqualitas Patris & Filii specialiter ostenditur ab Augustino per illud quod dicit Filius Ioann. 16 *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Ad idem facit illud quod legitur eiusdem 3. *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius.* Et Matth. 11 & Luc. 10. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et Ioan. 17. *Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt.* Probat idem Augustin. hoc modo: Homo pater si potuisset æqualem filium genuisset. Quis ergo audet dicere quod hoc omnipotens non potuit? Adeo etiam

Procedit S. S. à Patre & Filio.

Æqualitas Trinitatis probatur.

iam quod si posset homo, maiorem melioremque seipso gigneret filium: sed Deo maius vel melius quidquam esse non potest. Deus ergo cur non æqualem annis filium genuit: cui nec anni necessarii fuerunt, per quos adimpleretur æqualitas: neque omnipotentia defuit, aut forte noluit? ergo quod absit, inuidit: sed non inuidit æqualem, ergo sibi genuit. Æqualitas vero Spiritus sancti cum Patre & Filio sic potest ostendi: Optimus optimum lucidissima cognitione notum non amare non potest: ergo Pater necessario amat Filium, & non minus quam amandus sit: ergo cum summe sit amandus, summe amat eum: ergo amor Patris ad Filium summus est: ergo Spiritus sanctus, qui est amor, ille est æqualis Patri & Filio. Item quum inter Patrem & Filium debeat esse amor, maximus erit amor primi patris à quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Item cum non sit minor patris benignitas quam fœcunditas, non erit minus donum amoris procedens ab eius benignitate, quam eius partus pertinens ad eius fœcunditatem: ergo non erit minor Spiritus sanctus Filio. Item si non est minor Filius Patre qui à solo Patre procedit: non erit minor Spiritus sanctus Patre vel Filio, qui ab vtroque procedit. August. Magna misericordia Dei, donum dat æquale sibi: nam Spiritus sanctus donum est. Et notandũ quod aliqua similitudo Trinitatis inuenitur in creaturis, sed non est creatura quæ in omnibus Trinitati assimiletur: sed quædam creaturæ assimilantur ei in quibusdam, quædam in aliis. Vnde gloss. Augustin. super illud Hebr. 1. Qui cum sit splendor gloriæ. Non possunt comparari temporalia æternis integra collatione, sed tamen possunt aliqua tenui & parua similitudine coæua coæternis comparari. Nec mirum, quum non sit vmbra similis omnino corpori cuius est vmbra: nec vestigium simile est omnino pedi. Et ostendemus similitudinem Trinitatis in diuersis creaturis. Vna & eadem vox est diuersæ dictiones: vt hæc vox, Amor est nomen proprium cuiusdam sancti, & est nomen commune, & est verbum: non mireris ergo si tres personæ sint vna essentia. Item in rebus sensibilibus inuenies subiectum & varietatem accidẽtium quæ circumuestit illud, & naturalem amorem subiecti ad naturalia eius accidentia. Subiectum similitudinem habet cum Patre, cum sit causa accidentium, sicut Pater ex se producit Filium. Varietas vero accidentium subiectum manifestans, est quasi verbum. Amor vero subiecti ad naturalia accidentia assimilatur Spiritui sancto: quem amorem ostendit hoc quod subiectum tendit ad locum sibi competentem, fugiens locum naturæ suæ contrarium: & natura quærit quæ pertinent ad exteriorem decorem, vt est cortex, & frondes in arboribus, pili in animalibus, ordinatio, figura, color. Itẽ similitudo Trinitatis habetur in materia, & forma, & complexu horum. Item in igne in quo inuenis ignis speciem, lucem & calorem, & sunt ignis & lux coæua, licet sit lux ab igne: sicut Pater & Filius sunt æterni, licet Filius sit à Patre. August. Quid possumus in creatura inuenire coæternum, cum non inueniamus in ea æternum? sufficit vt ad similitudinem inueniamus coæuum, splendor est de igne, & tamen coæua sunt. Similiter imago in aqua & virgultum natum super aquam coæua sunt. Da mihi ignem sine splendore, & credo patrem fuisse sine filio. Item inuenitur similitudo Trinitatis in sole, vbi habes substantiam, & radium, & calorem, substantia solis à nulla creatura est, radius de sole nascitur, calor ab vtroque progreditur. Item habes similitudinem Trinitatis in magnitudine, pulchritudine, & vtilitate creaturarum. In magnitudine apparet potentia quæ patri appropriatur: in pulchritudine sapientia, quæ appropriatur filio: in vtilitate bonitas, quæ appropriatur Spiritui sancto. Item in corpore humano est similitudo quædam Trinitatis. Est enim in eo vita, sensus, affectus. In anima vero rationali expressior inuenitur similitudo Trinitatis quam in prædictis ipsa dicatur Dei imago. Et secundum Augustinum ipsa est Trinitatis imago secundum intellectum, voluntatem, & memoriam. Vnde Augustinus in sermon. de imagine: Non solum sufficit intellectus, nisi sit voluntas in amore Dei: nec duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis & diligentis maneat Deus. Vel possumus aliter similitudinem Trinitatis in anima assignare: vt scilicet intellectus qui dicitur materialis vel possibilis, Patri assimiletur. Intellectus vero qui dicitur intellectus in actu, vel formatus, assimiletur Filio. Et sicut Filius à Patre procedit, & est eius verbum, vel imago, vel speculũ: sic intellectus formatus est quasi verbum & speculum, & imago, & ordine intelligentiæ est post intellectum materialem. Prius enim est intellectum esse, quam intelligere se vel aliud. Affectus vero Spiritui sancto assimilatur. Possumus etiam aliter similitudinem Trinitatis in anima assignare:

Similitudo Trinit. in creaturis.

vt scilicet intellectus agens Patri assimiletur, qui secundum philosophos se habet ad species intelligibiles manifestandas sicut lux ad colores. Et sicut operatione lucis corporalis species coloris abstrahitur quodammodo, & pupillæ coniungitur: sic operatione intellectus agentis lumen intelligentiæ diffundentis & abstrahentis species intelligibilium à formis sensibilibus, coniunguntur species illæ intellectui possibili, & fit intellectus formatus qui filio assimilatur. Affectus vero assimilatur Spiritui sancto. Et notandum quod secundum quosdam, anima non est suæ potentiæ: & secundum hoc minus est expressa similitudo Trinitatis in anima, cum tres personæ sint diuina essentia. Anima vero licet habeat tres potentias, tamen illæ tres potentiæ non sunt idem quod essentia animæ. Secundum alios vero anima suæ potentiæ est, & secundum hoc expressior est similitudo Trinitatis in anima. Et pro hac opinione facit quod legitur in libro de Spiritu & anima. Sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia: hæc omnia in anima non aliud sunt quam ipsa. Item super Ecclesiast. 17. dicit Gloss. Sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non tres dii, sed vnus Deus, tres habens personas: ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tres animæ, sed vna anima. Item August. in lib. de Trin. Admonemur si vtrunq; videre possimus, hæc in anima existere substantialiter, non tãquam in subiecto. Item Damasc. Anima non habet præter seipsam intellectum. Item cum prima materia sit ipsa potentia ad susceptionem formarum naturalium: eodem modo anima erit ipsa potentia ad susceptionem specierum, cum videatur esse simplicior, & Dei imago sit. Præterea hæ tres potentiæ animæ, intellectus, volun as & memoria, aut sunt accidentalia animæ, aut essentialia. Si accidentalia, ergo non differt anima rationalis, nisi accidentaliter ab eo à quo corpus bruti animalis viuificatur & sensificatur. Si vero sunt essentialia, aut sunt tres partes essentiæ animæ, aut vnumquodque illorum est tota essentia animæ. Si sunt partes, aut anima erit velut aceruus congregatus ex his potentiis non coniũctis adinuicem quod non potest esse; aut illæ potentiæ erunt coniunctæ & compactæ adinuicem, quod similiter non potest esse: quum operationes illarum potentiarum sint diuersæ ab inuicem. Si vero vnaquæque illarum potentiarum est tota essentia animæ, habetur propositum, scilicet quod tres potentiæ animæ sint ipsa anima. Item cum eiusdem sit actus cuius est potentia, eiusdem erit intelligere in potentia, cuius est intelligere in effectu: ergo idem erit intellectus possibilis & intellectus formatus. Item quum nemo possit amare incognitum, eiusdem erit cognoscere & amare: ergo idem secundum substantiam erit, intellectus & affectus. Item assignatur similitudo Trinitatis in creaturis secundum hæc tria, modum, speciem, ordinem. Augustin. 11. libro de Ciuitate Dei: A Deo est omnis modus, omnis species, omnis ordo, sine quibus nihil rerum inueniri vel cogitari potest. Idem in eodem: Nobis Trinitas in suis operibus intimatur. Nam si quæratur, vnde sit ciuitas quæ sursum est, Deus eam condidit: si vnde sit sapiens, à Deo illuminatur: si vnde sit felix, Deo fruitur, subsistens modificatur, contemplans illustratur, inhærens iocundatur: cum videt, amat: in Trinitate Dei viget, in veritate lucet, in bonitate Dei gaudet. Idem in eodem: In his rebus quæ infra nos sunt, quoniam & ipsæ nec aliquo modo essent, nec aliqua specie continerentur, nec aliquem ordinem vel appeterent vel tenerent, nisi ab illo factæ essent qui summe sapiens est, qui summe bonus est, tanquam per omnia quæ fecit mirabili stabilitate currentes: quasi quædam eis alibi magis, alibi minus impressa vestigia colligamus. In nobis autem ipsis eius imaginem contuentes tanquam ille minor Euangelicus filius qui rediens ad se, ait: *Quanti mercenarii*, &c. ad nosmetipsos reuersi surgamus: & ad illum eamus à quo peccando recesseramus: ibi esse nostrum non habebit mortem, nosse nostrum non habet errorem, ibi amare nostrum non habebit offensionem.

Cap. XX.

De Erroribus pertinentibus ad Dei misericordiam & iustitiam. Et primo de errore illorum qui filii Dei incarnationem negant.

Vltimo inter errores qui catholici fidei aduersantur, dicendum est de erroribus pertinentibus ad Dei misericordiam & iustitiam. Inter quos causa breuitatis tantum de sex tangemus, licet sint multo plures. Primus est error eorum qui negant filii Dei incarnationem. Secundus eorum qui dicunt animam perire cum

corpore

corpore. Tertius eorum qui negant resurrectionem corporum. Quartus eorum qui dicunt vnumquemque in fide vel lege sua saluari, ex quo credit eam bonam & ideo placentem. Quintus eorum qui dicunt animas quæ in mortali peccato decedunt non puniendas essentialiter. Sextus eorum qui dicũt animas quæ in charitate decedũt, nulla pœna purgatoria puniendas. Primi Dei misericordiã ac iustitiam metiri volunt secundum misericordiam & iustitiam hominum. Ideo misericordiam Dei reputant stultitiã 1. Cor. 1. *Verbum crucis pereuntibus stultitia est.* Et iustitiam reputant furorem. Prouerb. 6. *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ.* Ipsi non attendunt illud verbum Domini Esaiæ 55. *Sicut exaltantur cœli à terra: sic exaltata sunt via mea à viis vestris. Vniuersa via Domini sunt misericordia & veritas.* Isti detrahunt Dei potentiæ dum dicunt Deum non potuisse hominem fieri: quod si verum esset, Deus omnipotens non esset. Luc. 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Et Matth. 19. *Apud Deũ omnia possibilia sunt.* Quum sententia sit omnium recte philosophantium hominem esse deificandum participatione deitatis: quid mirum si Deus factus est homo participatione humanitatis? Isti contradicunt diuinæ bonitati, non in radice, sed in ramo ipsius dum negant tantum Dominum de ipsa potuisse procedere, blasphemantes contra eius immensitatem, quam volũt limitare in effectu ipsius: Fons iuxta possibilitatem suam riuum emittit, & sol secundum virtutem suam lumen & calorem vbiq; diffundit. Magna ergo fatuitas est asserere de immenso fonte diuinæ bonitatis beneficium incarnationis non potuisse procedere. Ad Tit. 3. *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitia quæ fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.* Secundum fontem fluit riuus, cum stilla misericordiæ in multis sanctis hoc potuerit, vt pro redemptione captiuorum se venderent: quid potuit in fonte misericordiæ eius immensitas? Iterum cum scintilla charitatis matrem faciat exponi pro filiis, quid potuit fornax immensæ charitatis in Saluatore? Si quis vero dicat quod non decuit Dei maiestatem tantum descendere, & tot, & tanta pati: Respondendum est, quod nihil magis decet Dei bonitatem quam misereri & amare. Misereri gloriosissimum est. Vnde qui sunt dicti erroris, dum Deum volunt honorare, honori eius detrahunt, magnitudo enim eleemosyna honor est miserantis, & magnitudo doni honor dantis. Sapiens: *Deum maxime innotuisse qui nihil indicauerit quam misereri pretiosius.* Præterea gloriosissimi sunt triumphi patientiæ. Prou. 16. *Melior est patiens viro forti & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Sen. Magnanimi est iniurias in summa patientia pati. Item cum Deus præcipiat se ab homine ex toto corde diligi. Deut. 6. conueniens fuit vt & ipse hominem diligeret, vt dignæ dilectionis suæ ignẽ amoris in homine accenderet. Dauid. *Exurge Domine in præcepto quod mandasti.* Sen. Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine: Si vis amari, ama. Præterea cũ diuinitas omnino impossibilitas sit quando inconueniens est, si natura humana diuinæ associata in eadẽ persona passa est, cum pati virtuosissimum sit: & pœna quam natura humana in Christo passa est, nihil sit respectu gloriæ quam habet, quæ non est finem habitura: & venerationes quas Christo exhibet populus Christianus, multo maiores sunt quam contumeliæ & illusiones quas ei intulit populus Iudaicus. Ad destructionem dicti erroris sufficere possunt quę prius habita sunt, vbi ostẽsa est veritas fidei Christianæ, & vbi ostẽsa est veritas humanę naturæ in Christo, & veritas diuinæ naturæ. Et ideo ad destructionem aliorum errorum transeamus.

CAPVT XXI.

De errore dicentium animam perire cum corpore.

ET primo destruemus errorem illum qui ponit animam perire cum corpore, ostendẽdo animarum immortalitatem. Qui error tangitur Sapient. 2. *Dixerunt impij cogitantes apud se non recte. Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus.* Huic errori occasionem dare potuit illud Eccl[illegible] *Vnus est interitus hominis & iumentorum & æqua vtriusque conditio.* Sed vt dicit Gregor. Salomon in illo lib. diuersas personas in se suscipit, & quandoq; dicit quod mens imperita sentit, vt in verbo proposito: quandoq; vero quod ratio bene disposita decreuit, vt eiusd. 6. *Quid habet,* inquit, *amplius stulto sapiens, & quid pauper, nisi vt pergat illuc vbi est vita?* Et eiusd. 9. *Corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu*

in vita sua, & post hac ad inferos deducentur. Non perit ergo anima malorum cum corpore. Et in eodem: *Nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos quo tu properas.* Item eiusdem vltimo. *Antequam reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* Spiritus ergo bonorum cum corpore non perit, sed ad Deum redit. Item occasionem dare potuit huic errori quod dicitur de Deo 1. ad Timoth. *Qui solus habet immortalitatem:* Vnde secundum hoc videtur quod anima non sit immortalitatis. Sed ibi dicitur immortalitas immutabilitas, quam non habet creatura per naturam, cum ex nihilo facta sit, & secundum accidentia nata sit mutari: sed tamen creatura potest habere perpetuitatem & esse immortalis, prout immortalitas dat priuationem finis. Item dicto errori potuit dare occasionem quod spiritus irrationalis in brutis perit cum corpore: vnde poterit alicui videri quod spiritus rationalis in homine pereat cum corpore. Sicut enim spiritus irrationalis, forma & perfectio est in corpore bruti: sic spiritus rationalis forma & perfectio est in corpore humano. Ad solutionem huius notãdum est quod est quædam forma quæ totaliter innititur & incumbit suæ materiæ, & non regit eam, neque sustinet, sed sustinetur ab ea, & talis est forma corporalis in rebus inanimatis. Quædam vero forma est quæ regit materiam suam & quodammodo sustinet eam. Et hæc subdiuiditur, quia quædam est cuius operatio non est extra materiam illam, vt est vegetabile in plantis, & sensibile in animalibus brutis: & hæc perit cum corpore, otiosum enim esset eam manere post corpus, cum non haberet operationem sine corpore. Quædam vero forma est cuius principalis operatio non est in materia, nec per materiam, vt anima rationalis secundum operationem intellectiuam: & ideo separabilis est à corpore. Et est simile in luce ignea & luce solis. Esse enim lucis radii solaris existentis in aere nõ dependet ab aere. Vnde sole subtrahente radium, remanet [illegible] aer. Sic Deo subtrahente à corpore spiritum, remanet solum corpus. Vnde destructo aere, adhuc remanet radius: quod possumus videre per interpositionem alicuius transparentis, vt est crystallus in loco aeris scilicet posita. V.G. Sit aliquis locus vndique conclusus, excepta illa parte per quam ingreditur solaris radius, qui ibidem ingressus totum aerem ab illo loco contentum reddit luminosum. Destruatur iste aer per immissionem alicuius corporis transparentis, vt puta massæ crystallinæ: licet aer inde deficiat, radius tamen ibi manet quod apparet in crystallino ibi existẽte. Manet enim radius illuminans crystallum. Sic est in vnione animæ rationalis ad corpus. Esse enim eius non dependet à corpore, & ideo non perit cum corpore. Lux vero ignea è duobus modis, scilicet in carbone & in flamma. In carbone est lux materiæ grossæ & terrestris: & inde est quod non est radiosa, id est, de se non immittit radium immutantem aerem vicinum: lux vero in flamma vnitur materiæ subtiliori quæ est vapor resolutus à corpore, scilicet à carbone inflammato, & est lux in flamma radiosa: vtraque tamen lux tam in carbone quam in flamma innititur materiæ, ita quod deficiente materia lux deficit. Sic est de vegetabili & sensibili: vegetabile enim deficit deficiente corpore, cuius perfectio est, similiter & sensibile. Ad ostendendum quod anima non perit cum corpore, non multum vtemur auctoritatibus sacræ Scripturæ, cum error ille locum non habeat in eis qui Scripturas sacras nouerunt & eas receperunt: quia quasi infinitæ sunt auctoritates in sacra Scriptura, quibus error iste destrui potest: sed testimoniis nobilium Philosophorum, & rationibus potius vtemur. Falsitatem huius erroris ostendit Tullius, dicens: Non est lugenda mors quam immortalitas consequetur. Idem loquens de eo qui recte vixit: Ex hac vita, inquit, discedit tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim tãtum diuersorium nobis, non habitandi dedit. Idem in Quæstionib. Tusc. Quid nisi illud vitale quod intra nos est, dumque mole corporis premitur, in cœlestis regionis contemplatione se transire illuc ad inhabitandum post depositionem ipsius auolet? Item in Rhetor. Probabile videtur insipientibus pœnas esse paratas apud inferos. Item Senec. in lib. de Naturalib. quæstio. Si volumus tranquille degere, anima in expedito habenda est, siue illam insidiæ, siue morbi petant. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, & cum omnibus bonis emittere? vade fortiter, vade feliciter, nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore quæstio est. Facis quod quandoque faciendum est. Rerum natura quæ te genuit expectat, & locus melior ac tutior. Item Mercurius: Animæ, inquit, post dissolutionem cogentur credere pœnis quæ in vita noluerunt credere verbis. Plato etiam Timæo dicit animam post dissolutionem variis affligi pœnis. His testimoniis Philosophorum patet quod anima rationa-

Anima immortalitas probatur.

nalis non perit cum corpore. Rationibus vero multipliciter potest idem ostendi. Et primo per iustitiam Dei, quæ si st, reddet tam bonis quam malis secundum eorum merita, bonis præmia, malis pœnas. Ecclesiast. vlt. *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium.* Sed retributio ista nõ fit in præsenti, cum mali hic floreant & boni op primantur Iob 12 *Quare impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis?* Et Hieron 12. *Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui preuaricantur, & inique agunt?* Et in Psalm. *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?* ergo ista retributio erit post hanc vitam. Manent ergo animę post mortem. Idem potest ostendi per Dei bonitatẽ: quia cum Deus singulariter sit bonus, maxime tamẽ bonus est amicis suis, & maxime amat amantes se. Prouerb. 8. *Ego me diligentes diligo.* Hoc autem verum non esset si anima periret cum corpore, nec esset alia vita post istam. Amici enim Dei in hac vita sunt egentes, angustiati, afflicti. Heb. 11. Et 1. Corin. 15. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Si non esset alia vita, verum esset quod dicunt peruersi Iudæi. Mal. 3. *Vanus est* (inquiunt) *qui seruiunt Deo: & quod emolumentum quia custodiuimus præcepta eius:* Non esset emolumentum, vt videtur, sed detrimentũ in hac vita affligi, si in futuro non separarent amici Dei pro hac afflictione delectari, & vtilius esset eis bonis præsentib. adhærere, & in eis delicate viuere, quam Deo adhærere, & mandata eius obseruare. Item potest ostendi quod anima cum corpore nõ pereat per sapientiam Dei quæ non potest fallere nec falli. Falleret autẽ eos qui credunt contemptum præsentis vitæ consulẽdo & præsentium bonorum, si non sequeretur alia vita melior & alia bona meliora. Matth. 19 *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes. &c.* Et Ioan. 12. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam* Itẽ quod anima non pereat cum corpore, ostenderunt qui hoc per experientiam nouerant, qui à morte suscitati fuerunt, vt Christus & Lazarus, & illi de quibus legitur ad Hebræos 11. *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.* Item etiam ostendunt virtutes quas mortui operantur. Vnde Gregor. in 4. lib. Dialog. Pensa qualiter animæ viuunt illic vbi viuunt, quorum hic & mortua corpora in tot miraculis viuunt. Si igitur vitam animæ manentis in corpore deprehendis ex motu membrorum, cur non perpendis vitam animæ post corpus, etiam per ossa mortua in virtute miraculorum? Idem ostenditur per ordinem quẽ habet homo inter creaturas. Est enim creatura media inter iumentum & Angelum: Vnde communicat cum iumento in corporis mortalitate, & cum Angelo in animæ immortalitate. Gregor. lib. 4. Dialog. Homo sicut in medio creatus est vt esset inferior Angelo, superior iumento: ita aliquid habet commune cum summo, & aliquid commune cum infimo, immortalitatem scilicet spiritus cum Angelo, mortalitatem vero corporis cum iumento. Idem ostenditur per similitudinem quam habet anima cum prima materia. Sicut enim prima materia se habet ad omnes formas sensibiles & corporales: ita se habet substãtia intellectiua ad formas intelligibiles & spirituales. Ergo sicut prima materia non est corruptibilis ab aliqua forma sensibili vel corporali: ita substantia intellectus non erit corruptibilis ab aliqua forma intelligibili & spirituali, & multo minus à forma corporali, cum propter sublimitatem suæ essentiæ talis corruptio non possit ad eam attingere. Relinquitur ergo quod ipsa sit incorruptibilis & immortalis. Item omne quod destruitur, aut destruitur separatione formæ à materia, aut à diuisione partium integralium, aut destructione subiecti seu deferentis, aut absentia causæ. Separatione formæ res destruitur dupliciter: aut diuisione formæ quæ non manet separata, vt cũ diuiditur anima rationalis à corpore, cum diuisio dicitur mors, vel diuisione formæ quæ non manet separata, vt in extinctione ignis, & hæc diuisio vocatur proprie corruptio. Diuisione partium integralium fit destructio, vt cum ligna & lapides destruuntur, destruitur domus. Destructione vero subiecti, vt destructo pariete destruitur pictura quæ erat in eo, & quantitas. Destructione deferentis destruitur quod deferebatur: vt fracto vase effunditur liquor qui in eo erat. Absentia causæ fit destructio, vt sole subtracto destruitur dies. Primo modo non potest destrui anima rationalis: non est composita ex materia & forma, vt ostensum est prius vbi destructus est error qui ponit animas cum corporibus seminari: ergo non potest fieri in ea diuisio formæ à materia. Præterea si diceretur quod esset ex materia & forma composita, adhuc potest ostendi quod forma illius non potest destrui, quia non habet contrarium quo destruatur. Anima enim potens est intelligere omnia: quod non esset verum si aliquid esset ei contrarium. Anima enim non esset corru-

Res separatione formæ destruitur dupliciter.

ptibilis illius nec similitudinis eius: ergo non posset intelligere ipsum. Præterea visus nullam formam visibilem habet sibi contrariam: ergo nec intellectus aliquam formam intelligibilem habet sibi contrariam. Item non potest destrui anima rationalis destructione partium integralium, cum simplex sit, & careat huiusmodi partibus. Item destructione subiecti non potest destrui: qui si poneretur eius subiectum, non poneretur aliud quam corpus, ipsa autem non se habet ad corpus vt accidens ad subiectum. Est enim perfecta substantia, receptibilis enim est secundum se oppositorum manens intransmutata secundum essentiam, quod proprium est perfectæ substantiæ. Si quis tamen obiiciat de superficie quæ quantitas est, non substantia, quæ tamen recipit contrarios colores: Dicendum est quod ipsa non recipit colorem secundum se, sed secundum virtutem subsistentem corporeæ substantiæ: sed anima rationalis secundum se receptibilis est oppositorum, non secundum naturam corporis cui vnita est, vt virtuti & vitiis, scientiæ & ignorantiæ, & multorum aliorum, quæ cum sint spiritualia non recipiuntur in ea secundum naturam corporis. Item non potest destrui anima destructione deferentis, cum non indigeat in deferenti, sicut liquor vase indiget quo contineatur. Item non potest destrui absentia causæ, quia à prima causa immediate fluit, cuius absentia nihil destruitur, vel cuius præsentia semper adest omnibus, & nunquã est absens: quantum enim in se est, semper influit in creaturas esse & permanentiam: ergo anima rationalis nullo modo potest destrui, cũ nullo prædictorum modorum destructibilis sit, nec alius modus destructionis possit inueniri. Item omne esse mortale paulatim debilitatur & deficit, donec veniat ad vltimum defectũ qui est mors: virtus autem intellectiua sua duratione inualescit & proficit, vt quanto est antiquior tanto sit ad intelligendum validior: ergo habet esse immortale Item virtus quæ non habet finem in operatione, non habet finem in tempore: virtus vero intellectiua non habet finem in operatione: non enim determinata est ad intelligenda tot, quin adhuc plura possit intelligere: ergo non habet finem in tempore. Itẽ virtus corruptibilis læditur à vehementi subiecto. vt visus à vehementi lucido: intellectus asit non læditur à vehemẽti intelligibili, immo magis confortatur: ergo non est corruptibilis. Item ex conditione obiecti cognoscitur conditio potentiæ, & ex conditione potentiæ conditio substantiæ: cum ergo obiectum virtutis intellectiuæ sit vniuersale incorruptibile, virtus intellectiua incorruptibilis est. August. in lib. Soliloqui. sic probat immortalitatem animæ: Omnis, inquit, substantia comprehensiua veritatis inquantum est veritas, est immortalis: sed anima rationalis est huiusmodi, ergo est immortalis. Veritatem hic intellige essentiam rei inquantũ est abstracta à materia & omnibus materialibus conditionibus, vt apprehenditur homo cum prædicatur de omnibus hominibus. Item omnis substantia cuius operatio non dependet à corpore, ipsa non dependet ex corpore: sed operatio substantiæ intellectiuæ non dependet ex corpore, scilicet intelligere, ergo nec substantia intellectiua dependet ex corpore: ergo est separabilis à corpore, & potest viuere sine eo. Item virtus cuius operatio impeditur à corpore, non dependet à corpore: sed talis est virtus intellectiua. Quanto enim corpori se plus immergit per solicitudinem & amorem temporalium delectationum: tãto intelligit obtusius & ta[illegible]us. Quanto autem se elongauerit, tanto clarius & facilius. ergo ipsa non dependet à corpore. Præterea si intellectus dependeret à corpore, sequeretur confortatio eius ad confortationem corporis, & debilitatio ad debilitationem. Aliter tamen est. Nam in senectute est corporis debilitatio & intellectus confortatio. Sicut enim iuniores melius sentiunt, sic seniores melius intelligunt. Iob. 12 *In antiquis est sapientia*. Si quis tamen obiiciat quod intellectus videtur dependere ex corpore, cum eius operatio impediatur ægritudine corporis, vt patet in phreneticis. Similiter intellectus sensu & imaginatione indiget, cum non fiat sine illis. Dicendum est, quod aliud est virtutem impediri à læsione, aliud ex occupatione. Intellectus impeditur occupatione animæ circa opus alterius virtutis, sed non læditur: vt visus, vel auditus exterior occupans animam circa exteriora impedit vt illa hora nõ vacet intellectiuæ operationi. Sic in laborantibus phrenesi, vel similibus passionibus, sunt sic ut somnia fixa & adhærentia propter infectiones difficile separabiles. Et quemadmodum somnia mentem tenent circa fantasmata occupatam: sic illæ alienationes operationem intellectus mentem occupando expediunt. Expurgata autem huiusmodi infectione, intellectus tãquam nihil passus læsiones ad proprias operationes reuertitur. Ad secundum dicendum, quod licet intellectus non fiat in nobis sine sensu & imaginatione: tamen est sine illis. Exponit

simile Aug. Ad portum non deuenitur nisi per nauem, est tamen esse in portu sine naui. Vel potest distingui duplex facies virtutis intellectiuæ: inferior, & superior: quantum ad inferiorem, indiget intellectus sensu & imaginatione: quantum vero ad superiorem, secundum quam est nobilis perfectio & potissima, intellectus non indiget: illuminatur enim à prima veritate. Item potest ostendi quod anima rationalis non pereat cum corpore multis aliis modis. Primo sic. Cum nullus motus naturæ sit frustra, omne quod naturaliter mouetur non est naturali impossibilitate prohibitum à fine ad quem mouetur: ergo cum anima rationalis naturaliter appetat beatitudinem, non est impossibile ei assequi eam, sed impossibile est quod eam assequatur in bonis præsentis vitæ: ergo ipsa manet post præsentem vitam. Quod in bonis præsentis vitæ beatitudinem non assequatur sic potest ostendi: Possessores bonorum corporaliũ, aut amãt ea, aut nõ amãt. Si nõ amãt, ergo sunt eis oneri, & nõ assequũtur felicitatẽ in eis. Si vero amant ea, ergo sunt vniti eis per amorem, & sunt obnoxii omnibus passionibus quibus illa subiacent Amans enim necessario compatitur amato propter vnionem amoris si passio rei amatæ ad ipsum per apprehensionem peccauerit. Ergo nec in isto casu felicitatem in bonis istis assequuntur. Item nobiliori virtuti nobilior competit perfectio Ergo quum vires animę quibus homo antecellit bruta animalia, nobiliores sint viribus illis quas communicat cum brutis, eis competit perfectio nobilior Ergo felicitas alia erit animæ rationalis secundum vires illas nobiles, quam sit ea quæ est secundum vires inferiores quæ est in bonis præsentis vitæ.

Præterea quum nobilis pars animæ habeat proprias suas operationes & propria gaudia, & propriam libertatem & securitatẽ, habebit ipsa propriam felicitatem, non in bonis corporalibus, cum ipsa separata sit à corpore, vt iam ostendetur: sed in bonis spiritualibus. Item quicquid est morti obnoxium non est beatum: ergo quum homo in præsenti vita subditus sit necessitati moriendi, in ea non est perfecte beatus.

Item omnis virtus omnino separata à corpore, non est corruptibilis corruptione corporis, sed vires quæ sunt propriæ animæ rationalis, intellectus scilicet & voluntas omnino sunt separatę à corpore: ergo non sunt corruptibiles corruptione corporis. Maior multipliciter probatur. Primo sic. Vis vnita corpori siue operans per organum, operatur secundum proprietatem & possibilitatem organi tantum: vt visus non iudicat de sapore, vel sono: sed de colore quia color pertinet ad naturam oculi Nullum autem organum corporale possibilitatem habet ad incorporalia. Nulla ergo vis operans per organum corporale est cognitiua nisi corporaliũ tantum. Præterea operatio intellectus est per abstractionem à materia & materialibus cõditionibus: sed omnis operatio est secundũ naturam virtutis à qua egreditur: ergo intellectus est abstractus à materia, & non habet organnum corporale. Itẽ nulla virtus incorporata id est, parti corporis determinata, siue operans per organum est cognitiua sui: non enim potest referri vel reflecti supra se: vnde nec oculus se videt, nec imaginatio se imaginatur: quum ergo intellectus se intelligat, non est incorporatus alicui, scilicet parti corporis determinatę vnitus

Item quod cognoscitur est in cognoscente secundum naturam cognoscentis: & non secundum naturam agnoscentis: & non secundum naturam rei cognitæ: & generaliter quod recipitur in aliquo, est in recipiente secundum naturam recipientis. Quum ergo corporalia & materialia sint intellectu secũdum modum immaterialem, scilicet denudata à materia & materialibus conditionibus, intellectus immaterialis est, & non incorporatus alicui parti corporis. Item quum voluntas quæ est propria animæ rationalis libera sit, flexibilis, & ad ea quæ sunt delectabilia corpori, & ad ea quæ sunt corpori contraria, vt sunt macerationes carnis, & ipsa mors corporalis: manifestum est quod voluntas illa à corpore separata est, vnde non est cũ corpore corruptibilis. Item nõ est necesse rectorẽ nauis mori quum nauis dissipatur, nec militem occidi quum equus cui insidet occiditur, nec artificem perire, licet aliquod de instrumentis eius quo ad aliquam operationem ignobilem vtitur, defecerit, sic nõ est necesse quod spiritus rationalis pereat, licet corpus quod est eius organum quantum ad aliquas eius operationes minus nobiles pereat. Præterea nihil creatum est propter ignobilius & vilius se: ergo anima rationalis non est principaliter creata propter operationes virium quas habet communes cum brutis, vel propter

bona ista corporalia quia viliora sunt: ergo non est necesse eam perire, licet non possit exercere operationes illas minus nobiles circa bona ista corporalia. Item quum anima rationalis nobilior sit quacunque creatura corporali, & Deus communicauerit esse perpetua alicui creaturæ corporali, vt corporibus cœlestibus ipse communicauit, illud etiã animæ rationali. Itẽ Deus quũ cõmunicauerit animæ rationali intelligere, non solũ creaturam corporalem, sed etiam creaturam spiritualem & ipsum creatorem, ipse communicauit ei esse perpetuum: quum capacitas Dei per intelligentiam longe melior sit perpetuitate essendi. Item quum deerit Deus creaturę rationali vt possit habere amicitiam, cũ Deo lex vero amicitiæ requirat bonorum communionem: verisimile est quod communicauerit ei immortalitatem. Præterea quis fidelis amicus à morte amicum suum non seruet si potestatem habeat? ergo verisimile est quod Deus amicos suos seruet à morte qua omnino pereant. Mors corporalis amicorum Dei non est mors, sed potius somnus vel trãsitus ad meliorem vitam Ioan 11. *Lazarus amicus noster dormit.* Et Matth, 22. *Non est Deus mortuorum, sed viuentium.* Item quæ à solo Deo in esse producuntur, perpetua sunt, nisi sint accidentia vel formæ dependentes à materia: sed anima rationalis non est accidens, nec forma dependẽs à materia sed à solo Deo est per creationem, vt prius ostensum est, ergo ipsa habet esse perpetuum. Quod ipsa nõ sit accidens, sic probatur; Nullum accidens nobilius est substantia: sed omne mouens & regens substantiam est nobilius & actualius & virtuosius substantia quam mouet & quam regit: ergo nullum tale est accidens: sed talis est anima rationalis: ergo ipsa non est accidens. Quod vero non sit forma à materia dependens, prius ostensum est. Possumus etiam vti ad destructionem dicti erroris ostensione qua vsus est quidam religiosus contra philosophum quendam qui negabat animam esse immortalem. Aut anima, inquit, est mortalis, aut immortalis. Si anima mortalis est, & credis eam esse immortalem, nullum tibi inde prouenit incommodum. Si autem immortalis est, & credis eam esse mortalem aliquod potest tibi inde venire incommodum: ergo melius est vt anima credatur esse immortalis, quam mortalis Quia secundum Sapientem, si propositis duobus istius sit cõsecutiuum bonum, illius vero malum: magis est eligendum cuius consecutiuum est bonum, quam illud cuius consecutiuũ est malũ. Et iuxta verbum quod Tullius refert in lib. de Senect. Catonem dixisse. Si anima mortalis est qui credunt eam esse mortalem non erunt post hanc vitam qui nos confundant de contraria opinione. Si vero sit immortalis, nos qui sumus huius opinionis poterimus eos confundere qui contrarię opinionis sunt. Et hæc contra dictum errorem sufficiant.

Capvt XXII.

De errore negantium resurrectionem corporum.

SEquitur de errore illorum qui negant corporum resurrectionem. Ad destructionẽ vero huius erroris, primo ponemus testimonia sacræ scripturæ, deinde rationibus vtemur. Legitur Exod 3. *Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac & Iacob misit me ad vos.* Quo verbo vtitur Dominus Matth 12. ad probationem resurrectionis, subdens. *Non est* (inquit) *Deus mortuorum, sed viuentium* Gloss probat per hoc animas post mortem permanere. Non enim diceretur Deus non existentium: & introducitur etiam corporum resurrectio, quæ cum animabus bona vel mala quæ gesserunt recipient. Item Iob. 19 *Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum.* Et eiusd. 15. *Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursum virescit.* Et Esa. 26. *Viuent mortui tui*: Et Ezechiel. 27. *Ecce ego intromittam in vos spiritum, & viuetis.* Daniel. 12. *Multi de his qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt* Ionæ. 3. *Subleuabit de corruptione vitam.* 2. Mach 7 *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æterna vitæ retributione suscitabit.* Et in eodem. *E cœlo ista possideo, sed propter Dei leges hæc ipsa despicio: quoniam ab ipso me ea recepturum spero* Eiusd. 12. *Iuste & religiose de resurrectione cogitans* Matth. vltimo. *Multa corpora mortuorum qui dormierant resurrexerunt.* Ioã. 5. *Procedent qui bona fecerunt in resurrectione vitæ.* Eiusd. 11 *Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die.* 1. Corinth. 6 *Deus & Dominum suscitauit & nos suscitabit per virtutem suam* Eiusd. 15. *Si resurrectio mortuorum non*

est,

est, neque Christus resurrexit. Ibid. *Insipiens quod tu seminas non viuificatur, nisi prius moriatur*. Item in eodem: *Omnes quidem resurgemus*. Item: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*. Et 2. Corinth. 4. *Scientes quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum illo suscitabit*. Ephe. 4. *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Philippen. 3. *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ &c.* 1. Thessalonic. 3. *Nolumus vos ignorare de dormientibus*. Iac. 5. *Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis*. Erit ergo caro nostra in futuro Act. 26. *Quid incredibile iudicatur apud vos si Deus mortuos suscitat?* Rationibus sic potest corporum resurrectio suaderi. Omnem iustitiam iudicis iusti in cuius terra multa fiunt digna præmio & supplicio, quem nec fallit ignorantia, nec prohibet impotentia, necesse esse quandoque conuerti in iudicium: sed talis iudex Deus est: ergo eius iustitia quandoque conuertetur in iudicium. Sed hoc non fit in præsenti vniuersaliter, quum mali floreant & boni opprimantur: fiet ergo in futuro, & reddet Deus vnicuique prout meruerit Ergo hominibus qui sibi seruierunt mercedem reddet, quod fieri non potest nisi ipsi resurgant. Tali argumento vsus est Barnabas ad probandam resurrectionem philosophis qui erant Romæ: vt legitur in libro Clementis. Iustum est, inquit, quemlibet seruientē alicui remunerari, & inde vt prius. Si quis tamen dicat homines posse remunerari in animabus sine corporum resurrectione, non valet responsio. Quum enim anima sine corpore homo non sit, nec remuneratio animę sine corpore est remuneratio hominis Præterea cum homo seruierit Deo & corporalib. operibus & spiritualibus, & non minus Deus sit liberalis remunerando, quam homo seruiendo, vtroque modo & in corpore & in anima debet remunerari. Item similium meritorum apud eundem iudicem similis debet esse remuneratio Ergo cum Christus seruiēdo patri in corpore & anima meruerit in corpore, & anima remunerari: alii similiter Deo seruientes similem remunerationem merebuntur. Corinth. 15. *Si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit*. Item in Psal. *Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum?* Vane siue frustra sunt constituti, si participes non sunt beatitudinis, si moriuntur non resurrecturi. Præterea si corpus animæ compatitur: quare non conregnabit & glorificabitur? Item quum anima naturaliter appetat esse in corpore, quod ostendit dolor in separatione: & omnis appetitus naturalis im perfecta animæ beatitudine debeat impleri, corpus tradetur ei fini quo appetitus eius naturalis non impleretur. Præterea quum constat animæ perpetuæ non sufficere organum, necessario corruptibile ex prima ordinatione corpus humanum non fuit tale: ergo quum per Christum restauratio perfecta fiat, perpetuum corpus animæ tradetur: fiet ergo resurrectio corporum. Item quum aliquæ actiones corporales sint meritoriæ, vt opera misericordiæ, de quibus legitur. Matth. 25. caro sicut socia animæ est in merito: sic socia debet esse eius in præmio: & ex quo partem pretii soluit, partem debet habere lucri: quod non erit nisi caro resurgat, ergo ipsa resurget. Item corpus humanum finis est cæterorum corporum: ergo quum inter cætera corpora quædam habeant esse perpetuum, corpus humanum habiturum est esse perpetuum. Finis enim melior est his quæ sunt ad finem: quod autem est diuturnius melius est. Item corpora quæ habent esse perpetuum, habent illud ex Dei bonitate, & ad creaturæ vtilitatem non ad vtilitatem Dei, quum bonorum ipse nostrorum non egeat, nec ad vtilitatem creaturæ pure corporalis, quum illa nullius boni sit perceptiua. Item non principaliter ad vtilitatem creaturæ pure spiritualis, cum illa creatura corporali non egeat: ergo ad vtilitatem creaturæ partim spiritualis & partim corporalis quæ non videtur esse nisi homo. Si vero aliquæ creaturæ corporales propter hominem habent esse perpetuum: multo fortius homo habiturus est esse perpetuum Item aut corpus humanum se habet solum ad animam vt organum ad tempus necessarium, aut non. Si primo modo, quæ caussa est quod anima tantum doleat, quum illud organum graue & onerosum separetur ab ea quod non est amplius ei necessarium? quis sapiens doleat cum à naui exit ad portum securum? Si vero non se habet vt organum solum, sed vt materia cum qua anima perficit speciem vnam rerum & creaturam nobilissimam cum creaturæ minus nobiles esse perpetuum habeant, homo etiā esse perpetuū habiturus est.

Item-

Itemquum anima rationalis habeat aliquas vires quæ sine corpore non possunt perfici, vt prius ostensum est: aut ipsa non perficietur omnino in futuro, aut corpus ei iterum vnietur: Item duæ causæ vnionis animæ ad corpus assignantur à Gregorio Nazianzeno: vna, vt per agones certaminum quæ ei insunt aduersus terrena, cœlestis gloriæ hæreditatē acquirat, & sicut aurum igne præsentis vitæ ærumnarum probetur examine. Alia causa est, vt hanc deteriorem naturam corporis secum trahat, ac sursum supernis sedibus collocet: vnde vna causa vnionis eius est bonum animæ, alia bonum corporis: vtraque autem causa requirit vt corpus resurgat. De prima patet. Iustum est enim vt caro quæ fuit socia in certamine socia etiam sit in gloria. De secunda idem manifestum est.

Capvt XXIII.

De errore illo qui dicit vnumquemque posse saluari in sua fide vel lege.

SEquitur de errore illo qui ponit vnumquemque saluari in sua fide vel lege, ex quo credit eam esse bonam & Deo placentē. Cui errori occasionem dedit quod cogitauerunt tantam paucitatem esse saluandorum si soli Christiani boni saluarentur. Dixerunt enim: Quum Deus non sit minus pronus ad miserandum quam ad puniendum, quomodo tam pauci saluabuntur, s. Christiani, & illi non omnes, sed solum boni qui pauci sunt respectu malorum? Multitudo etiam Iudæorum & gentilium damnabitur: quare ergo Dei misericordia tātam multitudinem creauit, quum præuideret eam damnandam? Et dicendum est contra huiusmodi errorem quod non est mirum si pauci sint saluandi comparatione eorum qui sunt damnandi: viliorum a. semper est maior multitudo, quam pretiosorum: vt ferri & plumbi, quam auri & argenti: & lapidum communium, quam gemmarum: & quercuum, quam cedrorum vel palmarum. Et maior est aceruus paleæ quam grani, & maior numerus stultorum quam sapientum Ecclesiast. 1. *Stultorum infinitus est numerus.* Sic *multi sunt vocati, pauci vero electi.* Matth. 20. Præterea quum in tanta multitudine hominum pauci sunt reges tēporales: quid mirum si pauci habituri sunt regnum cœleste? Item quum pauci ad regnum cœlorum venire curent: quid mirum si pauci perueniunt? Quomodo enim peruenient si peruenire nolunt? Item quid mirum si pauciores ascendant in cœlum quam descendant in infernum: cum facilius sit descendere quā ascendere? Et si pauciores intrant per angustam portam paradisi, quam per latam portā inferni. Matth. 7. *Intrate per angustam portam, quia lata est porta & spatiosa via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam.*

Quod angusta porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

FAlsitas dicti erroris sic potest manifestari Si aliquis volens corporaliter ambulare, nollet præuidere vitæ pericula cum posset, sed oculis clausis aut auersis à via vellet incedere, merito imputaretur sibi si quid ei mali ex hoc accideret. Item si quis vellet ire ad aliquem locum viam ignorans, & peritum habens qui viam ostenderet, & ducatum præberet, & nollet sibi viam ostendi vel ducatum præberi: merito imputaretur ei si quid mali ei ex hoc accideret. Hęc duo cuiuslibet animus bene dispositus audita approbat: ergo cū pericula spiritualia magis sint periculosa, & ideo magis cauēda: si quis circa illa negligens fuerit, præuidenda vel præcauēda: merito ei imputabitur cum periculum ceciderit ex negligentia quærendi viam veritatis & salutis, vel ductu proprię rationis, vel quęrendo ab alio, quam circa eam credit esse adeo instructum, vel implorādo diuinum auxilium, cum aliud consilium ei desit: negligentia est culpabilis & damnatione digna. Vnde de illo qui ignorans est ex negligentia huiusmodi, verum est illud 1. Corinth. 14. *Ignorans ignorabitur.* David: *Noluit intelligere vt bene ageret* Glos. potuit intelligere, vt bene ageret sed noluit: Itaque veniā non habet Ambrosius qui possent scire si vellent studiū adhibere, non nescientes se contemptores iudicabuntur. Si vero aliquis seductor sub prętextu catholici doctoris alicui simplici errorem prædicet, pie credendum est quod Deus cor simplicis auertet, ne ille error sibi periculoso credat, nisi negli- Psalm. 35.

gen-

negligentia eius vel alia culpa obsistat: *custodit enim Deus omnes diligentes se*, vt legitur Psal. 144. in Psal. Et Prouerb. 2. *Custodiet rectorum salutem & proteget simpliciter gradientes.* Idem intelligendum est in illo casu in quo aliquis inuenit doctores contrarios, vnum fidelem & alium infidelem: nec sufficit ex proprio sensu vel ex dictis eorum, vel ex vita discernere, cũ credendum sit. Dei enim misericordia ei non deerit, nisi in pulsando ad eam neligens fuerit. Infideles vero negligentes valde sunt, & inuestigãdo per seipsos salubrem veritatem, inquirendo ab aliis, & implorando diuinum auxilium, & in faciendo veritatem quam ipsi nouerunt. Qui vero negligit facere bonum quod nouit faciendum, non meretur accipere notitiam faciendi id quod nondum nouit. Qui vero in talento intellectus quod iam accepit fideliter negotiatur, dignus est vt talento eius addatur. Matt. 25. Si verum esset quod ponunt qui sunt prædicti erroris, nihil esset virtus vel vitiũ simpliciter. Credẽti enim de virtute quod esset vitiũ, vitiosum esset agere secundum virtutem. Et credenti de vitio quod esset virtus, esset virtuosũ agere secũdũ vitium. Secundum hoc idem valeret error erranti quod veritas eam cognoscenti. Quædã vtilia ad destructionem dicti erroris, require supra in cap. vbi ostensum est quod vnica sit fides vera In hoc vero quod Deus creauit tãtam multitudinem hominum quam præuidebat esse damnãdam, mirari debeo diuitias bonitatis Dei, quæ tantæ multitudini tot & tanta dedit bona, quum tamen præuideret eos futuros ingratos. Mireris etiam peruersitatem hominum qui largitorem omnium bonorum donis eius impugnant. *Mira Dei bonitas.* Nec solum ad Dei misericordiam debes habere oculum: sed etiam ad Dei iustitiam quæ non minor est quam eius misericordia, quæ illos quos misericordia creat, pascit, & regit, & seruat, ingratos de acceptis beneficiis merito damnat. Quid mirum si iustitia peccatoribus reddit quod meruerunt? Nemo miratur de hoc quod ignis calefacit, vel sol illuminat, vel Dei misericordia bonis beneficia tribuit: sic mirari non debes si iustitia Dei eos qui rebelles sunt Deo punit. Non miratur aliquis si quod seminat aliquis hoc metat: sic mirandum non est si peccatores mala metant quæ seminant. Eccles. 7. *Noli facere mala, & non te apprehendent.* Et iterum: *Non semines mala in sulcis iniustitia, & non metes ea in septuplum* Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet.* August. Dicet aliquis: si Deus vellet, isti boni essent: sed melius voluit vt quod vellet essent: si boni, non infructuose: si mali, non impune. Ecclesiast. 15. *Deus ab initio constituit hominẽ, & reliquit illum in manu consilii sui.* Et paulo post: *Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita & mors, bonum & malum quod placuerit ei dabitur illi.* Mirari etiam debes sapientiam & bonitatem Dei, qui pœnis malorum vtitur ad bonum electorum. Inæstimabile enim gaudium erit electis in futuro cum perfecte agnoscent pulchritudinem diuinæ iustitiæ: quam tanto plus amabunt, quanto amplius agnoscent, & tanto amplius gaudebunt quanto amplius agnoscent & amabunt. Psal. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam* Item: *Psalm. 57.* *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine* Duplex erit materia cantus saluatis, scilicet misericordia electorum, & iudicium reproborum. Gregor. Omnipotens Deus quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquorum vltione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati sua quidem iniquitate puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt: s. vt iusti omnes & in Deo videant gaudia quæ percipiunt, & in illis respiciant supplicia quæ euaserũt: quatenus tanto magis in æternum diuinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ eius adiutorio vicerunt.

Cap. XXIV.

De errore illorum qui dicunt animas in mortali peccato decedentes non puniri æternaliter.

Sequitur de errore eorum, qui dicunt animas, quæ in peccato mortali decedunt non puniendas æternaliter. Qui error valde periculosus est. funditus n. destruit sapientiam, & bonitatem in cordibus hominum cũ euacuet timorem Domini, qui est principiũ sapientiæ. Prouer. 1. *Et sine quo non est iustificatio.* Eccl. 1. *Timor Domini expellit peccatum:*

nam qui sine timore est, non potest iustificari. Error iste dum impunitatem hominibus promittit, pronitatem ad peccandum in eis efficit. Impunitas enim est nutrix transgressionum: vt ait Bern. Huic errori occasionem dare potuit illud Matth. 7. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, & illud Apoc. 18. *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit: tantum date ei tormentum & luctum.* Non esset, inquiunt, mensura pœnæ secundum mẽsuram culpæ, si peccato momentaneo pœna æterna redderetur. Sed verba prædicta sic intelligenda sunt, vt fiat comparatio in genere, vt qui multum peccauit, multũ puniatur, & qui minus peccauit, minus, & qui amplius amplius: non quod sit necesse pœnam esse æqualem culpæ secundum durationem, imo pœna quantum ad durationem multo maior potest esse quam culpa. Sicut multipliciter potest ostendi. Et primo per pœnas ab humano iure positas quæ multo amplius durãt quam peccata pro quib. inflicta sunt durauerint. Aug. 21. libr. de ciuit. Dei. Octo genera pœnarum in legibus esse scribit Tullius, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est quod in breue tempus pro cuiuslibet peccati celeritate coercetur, vt tanta vindicetur morula, quanta deprehenditur perpetratum, nisi forte talio? Demum bellum acquirit perpetuam seruitutem. Præterea cum perpetratio peccati vulneratio spiritualis sit, quid mirum si à vulneratione breuissimi temporis relinquatur vulnus multæ durationis, aut etiam mors à qua nõ est regressus ad vitam miraculose? Item cum perpetratio peccati casus sit in profundum, quid mirum si casus iste breuissimo tempore fiat, & tamen qui sic cecidit in profundo multo tẽpore maneat? Item cum perpetratio peccati transgressio sit legis, non est mirum si mutilatio quæ perpetua est naturaliter pro illa infligatur cum etiam perpetratio peccati ligatio sit peccantis, secundum illud Prou. 5. *Funib. peccatorum suorum quisque constringitur:* non est mirum si ille qui ligatus est breui tẽpore diu ligatus maneat. Item cum peccator breui voluptate se vendat quid mirum si emptori eius acquiratur ius perpetuum? Præterea cum non minor sit Dei iustitia quam misericordia, nec minus sit æterna? quare miratur quis quod Dei iustitia æternaliter puniat malos, & non miratur quod Dei misericordia æternaliter remunerat bonos, cum partium causarum pares soleant esse effectus? Præterea per se notum est, quod qui addit super peccatum suum contumaciam, seu impœnitentiam, auget merito & pœnam: & quantum durat iniuria, debet durare & pœna: quia ergo existens in inferno addit super peccatũ suum contumaciam vel impotentiam (nulla n. vera pœnitentia vel emendatio est apud inferos) & tamdiu durat Dei iniuria, quandiu ei non emendatur: merito durabit semper ipsius pœna. Præterea peccator peccauit in suo æterno vsque ad mortem in peccato perseuerando, ideo merito punietur in æterno Dei. Pet. 4. lib. Dial. Scire velim quomodo iustum sit vt culpa quæ cum fine perpetrata est, sine fine puniatur. Greg. Hoc recte diceretur si districtus iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui n. ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent vtique si potuissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Ostendunt n. quia in peccato semper viuere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum viuunt. Ad magnam ergo iudicantis iustitiam pertinet vt illi nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato. Aug. Quia æternam habere voluit peccati perfruitionem, æternam inueniet vindictæ seueritatem. Item maculatio imaginis diuinæ semper manebit in anima damnati: vnde cum peccatum quantũ ad maculam semper maneat, pœna peccati merito semper manebit. Aug. Merito in cælesti ciuitate imaginem ipsorum ad nihilum rediget Deus, qui in sua terrestri ciuitate imaginem ipsius ad nihilum redigerunt. Item quanto minus bonum est, Deo quod ei præfertur, tanto maior ei contumelia infertur. Cum ergo omne quod est vel esse potest in infinitum minus bonum sit, Deo quidquid ei præferatur, infinita contumelia infertur ei, omni autem mortali peccato aliquid ei præfertur. Peccare n. est secũdum Aug. spreto incommutabili bono bonis commutabilib. adhærere. Omni ergo mortali peccato infertur Deo infinita contumelia: merito ergo à Deo pro quolibet mortali infertur infinita pœna. Item si quis peccaret in aliquam æqualem sibi, aliquantum peccaret in eum: & si simile peccatũ committeret in maiorẽ, magis peccaret, vt si in sacerdotẽ: & si in maiorẽ sacerdote, vt in episcopũ, & tunc magis peccaret,

Quid peccare sit.

ergo si peccat in Deū qui in infinitum maior est quolibet puro homine, in infinitū magis peccat. Cum ergo infinitū sit peccatū in quo quis cōtemnit Deum merito infinita pœna ei debetur. Item obligationes & transgressiones proportionales sunt: qui æqualiter tenentur ad aliquid faciendū, æqualiter peccant nō faciendo illud: sed obligatio qua quis tenetur Deo obedire & seruire, infinita est: ergo culpa transgressionis est infinita. Quod obligatio sit infinita, sic probatur: Non est possibile ꝙ creatura rationalis liberet se à debito obediēdi vel seruiendi Deo: cū ergo obligatio illa sit intrāsibilis, infinita est. Pręterea si quis dedisset mille marcas gratis alicui, aliquātulum esset obligatus ei: ergo cū solus ocul⁹ vel lingua in infinitū pretiosior sit mille marcis auri, in infinitū magis obligatus est homo Deo ratione solius oculi vel linguæ, quam esset ratione mille marcarū auri. Quid ergo erit de obligatione ratione totius corporis, & quid de illa quæ est ratione animæ quæ in infinitū est melior corpore? Patet ergo quod obligatio obediēdi vel seruiēdi Deo infinita est. Itē si anima rationalis nō deberet durare nisi per diē vnā, tamē esset obligata Deo ratione diurnę vitę aliquāta obligatione: & si ꝑ duas dies. ratione vitæ duorū dierū esset obligata duplo maiori: & sic ascēdēdo. Ergo ratione infinitæ vitæ obligata est Deo obligatione in infinitū maiori. Quū ergo obligatio infinita sit, culpa transgressionis est infinita: & ideo merito debetur ei infinita pœna. Itē quum opera Dei vniuersa cōpleta sint, opera iustitiæ eius diminutionē non habebunt: & sicut retributiones eius perpetuæ erunt, ita & vindictæ & pœnæ perpetuæ erunt. Præterea cū mala merita omnino nostra sint, bona vero merita fere omnino sint Dei, magis debentur nobis de iustitia pœnę malorum meritorum, quā bonorum præmia: ergo magis sumus puniendi de iustitia pro malis meritis, quam remunerādi pro bonis. Si ergo æternaliter pro bonis aliquis est remunerādus æternaliter, pro malis erit aliquis puniēdus. Itē proportionalia sunt peccata pœnis: si ergo nō est cōparatio peccati ad peccatum, nō erit cōparatio pœnæ ad pœnā. Cum ergo non sit comparatio peccati eius qui furatus est ouem, & peccati eius qui occidit hominem innocentem, non erit cōparatio pœnæ ad pœnam: ergo si pœna primi peccati est temporalis, pœna secundi erit perpetua: ergo Deus aliquos perpetuo punit. Si forte ad hoc dicatur: quod licet possibile sit aliquem mereri pœnam æternam: tamen clementia Dei non sustineret eum puniri tanta pœna. Quærimus ab eo, vtrū sustineret Deus eum puniri aliqua pœna, vel nulla? Si nulla, euacuatur Dei iustitia. Si aliqua, ergo vel temporali vel æterna. Si æterna habeo propositū Si tēporali, cū pœna temporalis cōparatione æternæ minus sit quam leuatio vnius festucæ de terra, respectu excoriationis vel detruncationis capitis Sicut iudex deridendus esset si eum qui meruisset excoriationem vel capitis detruncationē puniret, leuatione festucæ de terra: sic ridiculosa esse videretur Dei iustitia, si debitorē pœnæ æternæ puniret sola pœna temporali: vnde adhuc euacuaretur Dei iustitia. Item legitur Esa vlt. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorū non extinguetur.* Hierm. Ignis ille tādiu succēditur quādiu habet materiā qua vorax flāma pascatur. Materia ista mala voluntas est quæ semper viuet in dānatis: ideo ignis ille nunꝗ extinguetur Aug. Voluntas punitur siue supplicio animi, siue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis. Io. 20 Luet quæ fecit omnia, nec tamē cōsumetur. Glos. Cuius vita mortua fuit in culpa, eius mors viuet in pœna Itē nō cōsumetur in morte: sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine cōpellitur. In Ps. *Mors depascet eos.* Glos. Hoc dicitur à simili iumentorum quæ non radicitus herbas vellunt, sed summitates cap[illegible]t: vnde iterum herbæ nascuntur ad pastum. Sic & illi morte repasti reuiuiscunt, quia nō deficiunt. Gregor. Morte immortali morientur impii Bernard. in Epistolis: Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mentis punietur æternaliter malum licet temporaliter perpetratum: quia quod breue fuit tempore vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate. Auctoritates Noui Testamenti quæ pœnarum æternitatem ostendunt, require supra in cap. vbi destruitur error eorum qui ponunt animas non esse in corporibus humanis, sed dæmones inclusos, vt ibi agant pœnitentiam Item merito pœna æterna punientur, qui gloria æterna à malo reuocari noluerunt, Item quum bonitas Dei summe odiat malum, sicut summe diligit bonum: ipsa æternaliter puniet malum, sicut æternaliter remunerabit bonum. Item in præsenti tempus est operandi: in futuro vero non erit tempus operandi, sed pro opere facto hic mercedem recipiendi. Ec 19.

Obligatio hominis in Deum infinita.

Psalm. 41.

Quodcunque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas. Non metet ibi aliquis quod hic non seminauit: ergo qui male vixit hic, & in malitia vitam finiuit, non saluabitur. Matth. 7. *Nunquid colligunt de spinis vuas aut de tribulis ficus?* Sic ex malitia vitæ quam hic aliquis habuit: non colligit ibi dulcedinem præmii. Merita etiam ibi mutari non poterunt: Ecclesiast. 11. *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.* Gregor. 4. libr. Dialog. Qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentatur. Et vt breuiter dicamus, vita præsens disponit de futura: vnde quum futura vita sit sine fine, eo quod animæ sint immortales: præsens vita præparat futuræ vel miseriam sine fine, vel felicitatem sine fine.

CAPVT XXV.

De Errore ponentium animas in charitate decedentes, nulla pœna purgatoria puniri. Et primo de errore illorum qui dicunt nullum peccatum esse veniale.

SEquitur de errore illo qui ponit animas eorum qui in charitate decedunt, nulla pœna purgatoria in futuro puniendas. Qui error habet tres errores sibi annexos. Primus est, quod nullum peccatum est veniale. Secũdus est quod quando dimittitur culpa, dimittitur & pœna: quod si decedat, nulla pœna purgatoria punietur. Tertius, quod suffragia Ecclesiæ non prosint mortuis. Circa primum errorem notandum est quod qui sunt illius erroris non sentiunt de Domino in bonitate, cum credant eum pro quacunque offensa seruis suis irasci ad mortem. Dicunt enim omne peccatum esse mortale. Et est error iste improbabilissimus. Non enim est verisimile quod pater misericordiarum pro quacunque offensa filios suos exhæredet. Item verisimile est quod sicut habet gladium mortis æternæ quo vtitur in seruos maleuolos, pro magnis offensis: sic habeat virgam correctionis vel purgationis transitoriæ: qua pro leuibus offensis vtatur in filios suos. Et sicuti non omnis infirmitas vel vulnus corporale ad mortem est: sic nec omnis infirmitas spiritualis mortalis est. Item sicut non omnis casus corporalis est ad confractionem colli, ita nec omnis casus spiritualis ad mortem est. Prouerb. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Poeta: *Qui cadit in plano, vix hoc tamen euenit vnquam: Sic cadit vt tacta surgere possit humo.* Non proiiciuntur vasa pretiosa omnino pro quacunque inquinatione, sed purgantur. Sic nec animæ. Et si in morte in aliqua immunditia inueniuntur: non tamen pro quacunque damnantur. Item si omne peccatum mortale est, cum omne dictum, vel factum, vel concupitum contra legem sit peccatum: omne factum dictum, vel concupitum contra legem Dei erit peccatum mortale: ergo ieiunare vel eleemosynã dare propter inanem gloriam, erit mortale peccatum. breuiter quum aliquid fiet de quo lex Dei dicit ne fiat, erit mortale peccatum: quod si verum est, nullus erit sine mortali peccato. Item quum opus virtutis sit, immediate opus vitii seu peccatum erit: quod erit in superfluitate vel diminutione: si vero omne tale opus est mortale peccatum, ergo quicunque in cibo excedet & potu mortaliter peccabit. Item quum malum sit priuatio modi, vel spei, vel ordinis, omne opus quod erit priuatum modo seu mensura debita, erit mortale peccatum: peccatum enim & mortale peccatum conuertibilia sunt, secundum hunc errorem. Ergo quicunque nimis amat filios suos, mortaliter peccat. Item cum dicere alicui conuitium subito ante perfectam deliberationem rationis malum sit: sic erit similiter mortale peccatum. Et idem erit in aliis operibus prohibitis, quod ante perfectam rationis deliberationem mortalia peccata erunt. Et secundum hoc nullus est in præsenti vita qui vniuersaliter caueat à mortali peccato. Præterea in multis locis loquitur sacra Scriptura de peccato, quæ non possunt intelligi de illo mortali. Et exempli causa de paucis tangemus. Legitur Prouer. 10. *In multiloquio non deerit peccatum.* Non potest hoc intelligi de mortali peccato: quia multotiens est multiloquium sine mortali. Item Ecclesiast. 11. *Si diues fueris, non eris immunis à delicto.* Et Matth. 12. *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij*: ergo omne verbum

otiosum peccatum est: sed non omne verbum otiosum est mortale peccatum: ergo aliquod peccatum est veniale. Item 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, prater id quod positum est quod est Christus Iesus. Si quis autem superadificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur.* Ligna, fœnum, stipula, venialia grossiora vel leuiora intelliguntur: sicut patet ex his quæ sequuntur. *Vniuscuiusque opus quales sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superadificauerit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Item legitur 1. Ioann. 1. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* De mortali peccato non videtur hoc posse intelligi, cum illud non fit in amicis Dei. Item eiusdem 5. distinguit Ioannes peccatum ad mortem. Est ergo aliquod peccatum mortale, & aliquod quod non est mortale Item in Psalmo: *Omnis homo mendax,* quod mēdacium mortale intelligi non potest. Et Ecclesiast. 7. *De negligentia tua purga te cum paucis.*

Psal. 115.

Cap. XXVI.

De Errore ponentium quod quando dimittitur culpa, dimittitur & pœna propter quod non oportet purgari.

Circa secundum errorem, notandum quod error iste valde periculosus est, quum occasionem det peccatorib. ad Deum tardius conuertendi: Facit enim paris conditionis quantū ad impunitatem eos qui conuertuntur in fine vitæ suæ, & eos qui conuertuntur in iuuentute: nulla enim pœna secundum eos vtrique post mortem punientur. Error iste valde est improbabilis. Si enim Sacramentum pœnitentiæ delet vniuersaliter culpam & pœnam, sicut sacramentum baptismi: sic sacramentum baptismi non iteratur, non facilitas veniæ homines faciliores faciat ad peccādum: sic sacramentum pœnitentiæ non debet iterari. Item ad quid monet Euangelium ad faciendū dignum fructum pœnitentiæ Matth. 3. si cum aliquis pœnitet, vniuersaliter dimittitur ei pœna sicut & culpa? Pœnitentia dum aliquis est in mortali non est meritoria: postquam mortale dimissum est, non videtur esse necessaria quantum ad solutionem à pœna, quum iam ille qui peccauerat secundū eos nullius pœnæ sit debitor: quare ergo tātum Scriptura sacra monet ad pœni[illegible]m. Item quæ causa est quod his qui mag[illegible]uerunt maior pœnitentia iniungatur, si to[illegible]pa cum tota pœna dimissa est? Item constat quod antiqui patres multa pœna puniti sunt, & in exilio huius mundi, & etiam post mortem licet culpa mortalis esset eis dimissa. Fuerunt enim in inferno, donec Christus eduxit eos: secundum illud Oseæ 13. *Morsus tuus ero inferne.* Actor. 2. *Quem Dominus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum teneri ab eo.* Apoc. 1. *Fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni.* Et Coloss. 2. *Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, expolians principatus & potestates traduxit cōfidenter.* Et Ephes. 4. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Si illi debitores fuerunt pœnæ post dimissionē culpæ: videtur quod non semper dimittatur tota pœna. Præterea si hoc esset, videretur euacuari iustitia Dei, & esse dedecus culpæ sine decore debitæ vindictæ. Itē pœna proportionalis est culpæ: sed cum peccator non imponit finē culpæ suæ, debetur ei pœna infinita & acerbior secūdum quod culpa maior fuerit: ergo cum peccator pœnitendo imponit finem culpæ debetur ei pœna finita & transitoria, & maior vel minor secundum quod culpa maior vel minor fuerit. Præterea cum Deus pater potius voluerit quod proprius filius pœnam transitoriam pro genere humano solueret, quā quod ipse eā remitteret, non est verisimile quod ita de facili pœnam peccatoribus remittat: quin saltem pœna transitoria eos puniat. Bern. Qui non parcit filio, nunquid parcet figmento? nunquid parcet seruo nequā? Si forte dicatur quod pœnitentes de peccatis in præsenti puniēdi sunt in futuro: nō ergo Dei misericordia magis propitia erit his qui differunt conuersionem suam vsque in finem vitæ, quam his qui in iuuentute conuertūtur: cum à primis pœnam non exigat: & ab aliis exigat: & benignior erit Deus in contemptores benignitatis suæ, quam in alios. Ro. 2. *An diuitias bonitatis eius & patientiæ & lōganimitatis contemnis?* Falsitas huius erroris aperte apparet ex illo verbo 1. Corinth. 2. *Si cu-*

ius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit: sic tamẽ quasi per ignem: ergo aliqui saluãdi in futuro puniẽtur. Præterea nõne aliquis decedere potest cum nimio amore filiorum vel præsentis fide inuitus moriens, quem mors non videtur purgare cum eam volens non recipiat, [illegible] necessario post mortem purgabitur, & [illegible]s saluabitur? In Psalm. *Transiuimus p[illegible]gnem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.* Psal. 65.

Capvt XXVII.

De Errore ponentium quod suffragia Ecclesiæ non prosint defunctis.

Circa tertium errorem qui ponit suffragia Ecclesiæ non prodesse mortuis, notandum quod valde detestabilis est cum in mortuos sæuiat. Quantum enim in se est, succursum Ecclesiæ aufert mortuis qui igne purgatorio crucian tur. Ipse facit contra illud Eccles. 7. *Mortuo ne prohibeas gratiam.* Si peccaret qui prohiberet eleemosynam dari ei quem crederet esse indigentem, vel etiam de quo dubitaret vtrum esset indigens: multo fortius peccant isti qui impediunt ne subueniatur eis qui igne cruciantur. Prouerb. 3. *Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac.* Falsitas huius erroris in parte apparere potest ex prædictis, cum prius ostensum sit aliquem posse decedere cum venialibus, & cum debito pœnæ transitoriæ pro mortali: quia verisimile est quod Ecclesia pœnam illam possit soluere pro illis qui decesserunt exemplo capitis sui, scilicet Christi, qui peccata nostra tulit super lignum. 1. Pet. 2. Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Item cum ad preces sanctorum aliquibus det Deus gratiam, & remittat pœnam æternam, verisimile est quod ad preces eorum remittat pœnam purgatoriam. Item ad lachrymas Mariæ & Marthæ suscitauit Iesus Lazarũ. Ioan. 11. Et ad preces Petri suscitatur Thabita à morte. Actu. 9. Ergo ad orationes sanctorum remittitur pœna purgatoria mortuis. Ad idem facit quod legitur 2 Machab. 12. *Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Et 1. Cor. 15. *Si mortui non resurgunt, quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino non resurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* Baptizari pro mortuis est facere opera quæ habent purgare. Et 1. Ioann 5. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem.* Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Cum pro peccatis maximis viuentium rogandum sit, vt Stephanus rogauit pro lapidatoribus suis, & Christus pro crucifixoribus suis, non videtur intelligendum esse de oratione pro viuis, quod dicit Ioannes. Non pro illo dico vt roget quis, sed pro mortuis. Pro defunctis in mortali non est orandum vt saluentur: sed pro defunctis in veniali. Vnde super illud, *Est peccatum ad mortem: non pro illo, &c.* dicit interli. Qui in hac vita non corrigitur, post mortem eius frustra venia postulatur. Item Iacob. vlt. *Orate pro inuicem vt saluemini: multum enim valet deprecatio iusti assidua:* cum oratio effusa in terra in cœlo poneretur, iuxta verbum Gregorii, eodem modo & in purgatorio operabitur. Ad idem valet quod legitur beatus Andreas dixisse Domino cum Deus differret exaudire eum orantem pro quodam sene qui in peccato carnis vsque ad septuagesimum annum fuerat: Domine Deus pro mortuis obtinemus pietatem tuã: & tunc iste qui te nosse desiderat, cur non saluabitur? Tunc venit vox de cœlo ad eum, dicens: Obtines Andrea pro sene. Si ad preces beati Andreæ Deus homini inueterato in peccato dedit gratiam, verisimile est quod ad preces Ecclesiæ remittat pœnam purgatoriam. Præterea quid obstat quod preces Ecclesiæ his qui decesserunt in charitate non possint valere, cum Ecclesia sit in quo mereri potest? Illi autem qui in charitate decesserunt, cum sint amici Dei, in statu sunt in quo sunt digni hoc beneficio: Habent enim Dei gratiam, & eius gloriam expectant. Adhærendo etiam corpori Ecclesiæ tanquam membra dum viuerent dignos se fecerunt, & quodammodo meruerunt vt tales preces eis valerent si pro eis fierent. Cibus corporis communis est omnibus membris quæ sunt in corpore. Vnde cum illi qui sunt in purgatorio membra sint Ecclesiæ & maxime indigentia, merita Ecclesiæ se debent extendere ad eos. Præterea eodem Spiritu sancto viuificantur membra illa, quo viuificantur membra quæ adhuc sunt super terram: ergo remissio culpæ vel pœnæ, quę donum est Spiritus sancti debet se extendere ad ea. Quod innuitur à Domino Matth. 12. *Qui dixerit,* (ait Dominus) *contra Spiritum sanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro* In qua sententia, vt ait Greg. in 4. lib. Dialog. datur intelligi quasdam culpas in hoc

Pro defunctis in mortali non est orandum.

hoc seculo, quasdam vero in futuro posse laxari: quod enim de vno negatur, consequenter de quibusdam conceditur Sed tamen hoc de paruis minimisque peccatis fieri posse credendum est si ut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatū curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa, vel ab istis agitur qui culpā qualiter declinare debeant, sciunt. Præterea hoc ipsum pertinet ad gloriam Dei, quod ad preces sanctorum tales mortui à pœna liberētur Deus enim gloriosus est in sanctis suis. Nec est contrarium diuinæ iustitiæ, quod ipse impleat voluntatem amicorum suorum, qui voluntatem ipsius pro posse suo implent. Idem enim velle idemque nolle, ea demum vera amicitia est, vt ait Sapiens. 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum nō reprehenderit, nos fiduciam habemus ad Deū, quod quidquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mādata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.*

Capvt XXVIII.

De causis eorum, quæ sunt octo ad præsens.

Causæ errorum in fide octo.

Destructis erroribus qui catholicæ fidei aduersantur, tangendum est de causis errorum. De quibus octo assignare sufficiat. Prima
1. est ignorantia capacitatis intellectus humani. Quidam enim non attendentes limitatum esse intellectum humanum, credunt eum capacem esse omnium: & ideo credūt illud non esse quod ab eo nō capitur Sicut si aliquis crederet circulū solis omnia continere, ipse crederet illa non esse quæ infra circulum illum non continentur. Similis error est in illis qui credunt non posse esse scientiam de magnitudine solis, & lunæ, &
2. stellarum, quia ipsi non habent eam: Secunda est auersio intellectus à credendis, & ab his quæ possunt hominem inducere ad credendum & conuersio ad errores. Quidam enim sic amant errores suos, vt contraria eis non velint cogitare, vel audire. Prouerb. 18. *Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius.* Non est datum homini videre post tergum suum, nec videre sine intuitu: sic nec intelligere ea à quibus intellectus se auertit. Nolunt audire qui sunt in erroribus aliquid de miraculis, nec sacra eloquia, nec rationes doctorum quibus possent ad veram fidem induci: ideo non est mirum si remanent in errorib. suis.

Tertia est rerum subtilitas, & intellectus grossi- 3.
ties. Qui turbidum habet visum, pilum qui ab aliis videtur non videt, sed non ideo contendere debet eum ibi non esse: non videt visus humanus quicquid videt aquilinus. Quarta est distā- 4.
tia à credendis: quidam enim commorantur in sensibilibus qui longe sunt à credendis quæ sunt inuisibilia, non appropinquantes ad illa, nec studio, nec exercitatione: ideo non est mirum si illa non vident. Ipsi sensum volunt habere ducem ad credenda qui cœcus est quantum ad ea: vnde sic disputant de spiritualibus, sicut cœci de coloribus. Bern. super cant. Quomodo lux incassam circumfundit oculos clausos vel cæcos: sic *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* August. Deus lux est non corporum, sed mentium: hanc lucem qui non videt, est quasi cœcus in sole. Quinta est negligentia quærendi Dei adiutorium ad ea credenda. Fides non 5.
est naturalis, imo est ex electione diuinæ bonitatis, & donum gratuitum. Si esset naturalis, eadem esset apud omnes: nec esset tanta dissensio de ipsa quanta est, ideo à Deo petēda est. Marc. 9. *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Ephes. 2. *Gratia estis salnati per fidem, & hoc nō ex vobis, Dei enim donum est* Et 1 Ioann. 5. *Dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum.* Sicut sol non videtur nisi ex lumine suo: sic sol intelligentiæ non videtur nisi ex lumine suo, sc. ex luce gratiæ quam infundit. Sed aliqui sunt vt vespertiliones solē non videntes de nocte quando volant, quia tunc sol non lucet super terram, de die vero eum non vident, quia tunc dormiunt: Sic isti solem intelligentiæ ideo non vident, quia in nocte sunt, cum ipse eis non luceat, lucem gratiæ infundendo: non tamen propter hoc affirmare debent eum nō esse. Sexta est 6.
obstaculū peccati. Quidam enim impudicitia operum suorum quasi obiectum manuum lumen solis intelligentiæ à se repellunt. Iob. 24. *Ipsi rebelles fuerunt lumini.* Septima est superbia 7.
quæ est velut inflatio faciei interioris. Aug in 7. lib. Confess Timore meo separabar à te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos. Bernard. super Cant. Superbo oculo veritas non videtur, sy[n]cero patet. Et super illud Hierem. 49. *Arrogantia tua & superbia cordis tui decepit te.* dicit gloss. Omnis hæreticus arrogans: quia superbia facit hæreticum, non ignorantia. Augustin. Superbia meretur illud. Habacuc 2. Quomodo vinum potantem decipit, sic erit superbus. Vnde Gregorius de superbis. Tanto, inquit, à Dei luce longe sunt quanto apud

Superbia facit hæreticum.

se humiles non sunt. Octaua est affectio inordinata intellectum trahens ad contraria fidei: vt timor inordinatus, vel amor, vel odium. Affectio inordinata est velut lippitudo respectu oculi interioris. Augustinus. Si quis alteri digito solem ostenderit, & videre non potuerit, culpet potius oculi lippitudinem quam digiti ostensionem: Hanc lippitudinem purgari oportet. Augustin. Purgandus est animus vt prospicere illam lucem valeat. Timor multos retraxit ne crederent in Christum. Qui enim credebant in Christo, despiciebantur ab aliis, & extra synagogam fiebant: ideo qui gloriam amabant, & contemptum istũ timebant: nolebant ad Christum conuerti. Ioan. 5. *Quomodo credere potestis qui gloriam abinuicem recipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis?* Amor etiam diuitiarum & timor amittendi locum & gentem, Iudæos impediuit ne in Christum crederent. Amor diuitiarum oculus est auarorum, & amor diuitiarum est oculus voluptuosorum. Zach. 5. dicitur de impietate: *Hic est oculus eorum in vniuersa terra.* Prouerb. 21. *Lucerna impiorum peccatum.* Ideo auaro videtur aliquid licitum quod aliis non videtur: quia auaritia est lucerna ei: secundum eam enim iudicat. Et luxurioso videtur illa quam nimis amat pulchra, cum sit deformis qui amor facit eum errare in iudicio illo. Odium etiam intellectum multorum à fide auertit. Multi Valdenses odientes prælationem clericorum dicunt Deo obediendum esse, & non homini. Aliqui etiam ex eis dicunt solis prælatis bonis esse obediendum. Dicunt etiam ordinem non esse necessarium ad hoc quod aliquis liget vel soluat. Et quod non sit necesse vt aliquis confiteatur peccata sua sacerdoti. Et quod relaxationes quas Episcopi consueuerunt facere non valent. Nec suffragia Ecclesiæ prosint mortuis. Item timentes errores suos per iuramenta propalari: dicunt in nullo casu esse iurandum. Item timentes se occidi: dicunt in nullo casu esse hominem occidendum. Sic transierunt hæretici in affectum cordis.

Capvt XXIX.

De diuersitatibus fidei, quæ enumerantur.

Vltimo in tractatu de Fide descendendum est ad diuersitates fidei, & specialiter ad has diuersitates descendemus quæ sunt fides viua & fides mortua: fides ficta & fides non ficta siue probata: fides magna & fides modica: fides explicata, & fides implicita.

De fide viua & fide mortua.

Fides viua est quæ potens est elicere debitas operationes, quæ scilicet per charitatem operatur. Galat. 5. Fides vero mortua est quæ impotens est ad debitas operationes. Iacob. 2. *Si fides non habet opera mortua est in semetipsa.* Fides viua videtur differre à mortua: sicut flammæ lux in candela viua differt à lumine quod remanet post extinctionem candelæ, quod [illegible] sui paruitate insufficiens est ad regendos gressus, & ad ostendendum laqueos vel foueas, & ad discernendum quid pulchrum, quid deforme. Item fides viua videtur se habere ad mortuã sicut lumen diei ad lumen noctis: vel sicut lumẽ radii viui solaris calorem habentis, ad lumen quod est in vmbra tenebrosum & sine calore. Item fides viua non solum tenebras ignorantiæ expellit: sed etiam torporem excutit. Fides vero mortua, est sicut animal mortuum: nec se ad aliud potens mouere motu qui sit perfectus, vt est gressus: licet in cadauere tremor vel palpitatio quandoque remaneat. Item sicut carboni viuo musca timet insidere: sic tentator fugit eum qui est fidei viuæ non habens fiduciã quod ei possit præualere. 1. Pet. vlt. *Cui resistite fortes in fide.* Et Iacob. 4. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Fides mortua minus potens videtur esse quam dubitatio. Si quis enim dubitet de aliquo cibo vel potu vtrum sit venenatus, sola dubitatio cohibebit eum ne cibum vel potum illum sumat. Fides autem mortua non cohibet homines à prohibitis delectationibus, quæ ad modum veneni mortem animæ inferunt. Item fides mortua, fides dęmonis esse videtur nõ hominis. Vnde super illud ad Titum 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* dicit glo. August. Nolite tanquam de fide securi esse. Adiungite fidei rectæ vitam rectam, vt Christum confiteamini verbis vera dicendo: & factis bene viuendo. Nam si confitemini verbis & non factis: fides talium proprie fides est dæmoniorum.

Item Augustinus: Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis: imo fides Christianorum qui Deum non timent inferior videtur esse fide dæmonum. Illi enim Deũ timent. Iacob. 2. *Tu credis quod vnus est Deus,*

Quæ fides viua quæ mortua.

Differẽtia fidei viuæ & mortuæ.

beuefacis, & daemones credunt, & contremiscūt. Augustinus. Vtinam quomodo dæmones iudicem: sic homines agnoscerent Saluatorem. Ecce dæmones viderunt, & tremuerunt: homines viderunt, & occiderunt. Fides mortua facit ad augmentum culpæ & pœnæ. Ad augmentum culpæ: quia cum sit cognitio, aggrauat culpam: sicut ignorantia attenuat. Augmentata autem culpa augmentatur & pœna. Bernard. Ad cumulum damnationis videtur nobis relicta fides futuræ promissionis. Fides mortua in malo Christiano videtur se habere sicut obligatio religionis in apostata monacho, qui deterioris conditionis videtur esse quam si nunquam fuisset monachus. Et sicut natura bona in angelo malo. Honorabile est valde esse angelum bonum, ignominiosissimum vero est angelum esse malum. Sic valde ignominiosum est esse malum Christianum: licet sit valde honorabile esse Christianum bonum. Fides mortua ficus est maledicta fructus non habens, Matth.21. Fides vera viua arbor est florens per firmum propositum seruiendi Deo: & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad ædificationem fidei, & det gratiam audientibus loquendo: & fructum debitum bonorum operum proferens 2. Corinth.13. *Si estis ex fide, ipsi vos probate per opera.* Fides mortua est velut cadauer exanime Deo oblatum. Iacob.2. *Sicut corpus sine spiritu mortuum est: ita & fides sine operibus mortua est* Bernard. super Cant c. Quid fides quæ non operatur ex dilectione: nisi cadauer exanime? Bene honoras Deum munere fœtido: bene placas Deum tuæ fidei interfector. Fides mortua signum est proditionis. In iudicio enim fides illa ostendet eum in quo fuit fuisse Christianum. Ex alia parte opera mala ostendent eum fuisse Christi inimicum. Fides illa ostendet quod fidelitatē Christo debuit: opera vero mala quod fidem ei non exhibuit, & per consequens proditor fuit. Christianus malus habens fidem mortuam, secum habet literas suæ damnationis. Per fidem enim scriptum est in corde eius, quod qui talia peccata agunt: regnum Dei non possidebunt. In libro vero conscientiæ suæ inuenietur scriptum scriptura facta propria manu quod ipse talia fecerit. Quædam enim notæ ex malis operibus relinquuntur in corde hominis. Vnde Gloss. Origen super illud Roman.3. *Cogitationum accusantium aut defendentium.* Sciendum, inquit, quod in illa die cogitationes accusabunt animas vel defendent. Non vtique cogitationes quæ tunc erunt: sed istæ quæ nunc sunt in nobis, quarum notæ quædam & signacula relinquentur in corde nostro velut in cera quæ in occulto cordis posita in illa die reuelari dicuntur.

Fides mortua Christiani litera sua damnationis.

De Fide ficta, & non ficta.

Qua fides ficta.

FIdes ficta est fides fragilis: scilicet fides eorum qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Matth.13. De fide non ficta legitur 1. Tim.1. *Finis præcepti, est charitas de corde puro, & cōscientia bona, & fide nō ficta.*

De Fide magna, & Fide modica.

Qua fides magna & qua requirat.

SEquitur de magnitudine & paucitate fidei. Ad magnitudinem vero fidei quinque videtur pertinere. 1. Primo, vt homo de Deo magna sentiat, vt Cēturio. Matth.8. qui credebat Christum solo verbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse vt Christus intraret sub tectum ipsius. Vnde dictum est de eo à Domino: *Non inueni tantam fidem in Israel.* 2. Secundo vt homo bona transitoria intuitu bonorum æternorum contemnat. Heb.11. Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filię Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iocunditatem: maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. 3. Tertio, vt homo in aduersis de Deo confidat. Matth.14. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Eiusdem 16. *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei?* 4. Quarto, vt homo ad longam credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes lōgam credentiam requirunt. Esa.25 *Qui crediderit, non festinet.* Et Prou.20. *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.* Et Eccles.20. *Hodie fœneratur quis & cras expetit & odibilis est homo huiusmodi.* 5. Quinto, in hoc vt cū homo aliquid petit à Deo, & non statim accipit: non propter hoc à proposito desinat. Matth.15. Dictum est mulieri orationi instanti: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* Ad impetrandum multum valet fidei magnitudo. August. super Ioann. Quantumuis vas fidei attulerit quis ad fontem, tantum implet. Et Bernard super Cant. Magna siquidem fides magna meretur.

De Fide explicita, & Fide implicita.

COnsequenter dicendum est de illa diuersitate fidei, quæ est fides explicita. De qua breuiter notandum, quod prælati debēt habere

fidem explicitã de omnibus credendis. Ad eos enim pertinet illud 1. Pet. 3. *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide & spe.* Simplices vero debent habere fidem explicitam de aliquibus articulis, de omnibus implicitam: vt scilicet credant verum esse omne quod credit Ecclesia, ita quod in nullo ei contradicant in particulari.

Cap. XXX.

De quibusdam qui faciunt fidem commendabilem.

Sex fidem nostram commendant.

IN summa notandum est, quod sex sunt quæ faciunt ad hoc quod fides sit commendabilis. Primum est, simplicitas. In his enim quæ fidei sunt, qui ambulat simpliciter, ambulat cõfidenter. Prouerb. 10. Ambrosius: Auferantur argumenta vbi fides quæritur: non enim recipienda sunt argumenta fidei contraria. In his quæ fidei sunt peccatoribus creditur, non dialecticis: iuxta verbum eiusdem Ambros. Bernar. in lib. de Consideratione: Intellectus, inquit, si signata fidei tentet irrumpere; reputatur effractor, scrutator maiestatis. Ad fidei simplicitatem monemur. Exod 20. *Si altare lapideum feceris mihi: non ædificabis illud de sectis lapidibus, si enim leuaueris cultrum tuum super eo, polluetur.* Acumen ingenii quod per cultrum intelligitur, super altare fidei leuandum non est, vt ingenium nostrum in his quæ fidei sunt, auctoritati sacræ Scripturæ præferamus. Secundum est viuacitas. Tertium magnitudo: de quibus dictum est prius. Quartum, est feruor. Matth. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, & nihil impossibile erit vobis.* Gloss. Fidem perfectam grano sinapis comparat quæ sit in facie humilis, & in pectore feruens, vilis videntibus: nec vllarum virium apparens, sed pressuris trita quod intus habet ostendit. Quintum est integritas, vt omnes articuli credantur explicite vel implicite, de quibus habitum est prius. Sextum est stabilitas quod non facile relinquat fidem suam Tob. 2. *Vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab illo.* Vnde valde reprehensibiles sunt illi qui videntes aliquem hæreticum vel magnæ abstinentiæ, vel libenter dantem eleemosynas, credunt propter hoc eum esse sanæ fidei, & dimittunt fidem suam in qua tamdiu vixerunt, & quam parentes eorum tenuerunt pro fide illius, non acquiescentes consilio Salomonis. Prouerb. 1. *Audi,* (inquit,) *fili mi disciplinam patris tui: & ne dimittas legem matris tuæ.* Qui isto modo decipiuntur, non attendunt quod nihil prohibet eum qui habet manum sanam & os sanum, habere oculum infirmum. Sic nihil prohibet illum qui abstinens est, & qui libenter dat eleemosynas, habere oculum fidei corruptum. Sicut qui iam est in possessione rei, non de facili dimittit eam sibi auferri: sic non debet homo de facili relinquere fidem in qua nutritus est. In tali casu qui cito credit, leuis est corde. Ecclesiast. 19. Non debet homo moueri si aliquos hæreticos videat vel abstinentes, vel misericordes: cum multo plures inueniuntur tales qui sunt fidei catholicæ: vel si aliqui qui sunt fidei catholicæ inueniantur mali. Multi enim magnæ malitiæ sunt inter hæreticos: sed occultant eam qualiter possunt: nec mirum, cum etiam seipsos occultent.

SECVNDÆ PARTIS PRINCIPALIS de tribus virtutibus Theologicis.

TRACTATVS DE SPE.

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum in isto tractatu. Et de descriptionibus Spei.

POST tractatum Fidei, agendum est de Spe, hoc modo. Primo, descriptiones Spei ponentur. Secundo, commendationi eius insistetur. Tertio, tangetur de his quibus spes adiuuatur. Quarto de his quæ spei aduersantur. Quinto, de rebus sperandis. Sexto, ad diuersitates spei descendemus.

Definitio spei. Spes sic describitur tertio libro Sententiarum, à Magistro: Spes, inquit, est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia, & ex meritis præcedentibus. Prima pars huius descriptionis haberi potest ex glossa Haymonis super illud Roman. 5. *Probatio vero spem.* Spes, inquit, est certa expectatio gloriæ futuræ. Et notandum quod spes quandoque sumitur pro re quam speramus: vt ad Titum 2. *Expectantes beatam spem.* Quandoque vero pro certitudine gloriæ futuræ, vt Roman. 5. *Probatio vero spem.* Gloss. prima, certitudinem gloriæ futuræ. Quandoque pro virtute: vt 1. Corinth. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas.* Quandoque pro motu virtutis, & ita describitur hic. Item notandum quod sicut duo sunt vbi est expectatio corporalis. Intendit enim animus ad aliquid absens vt fiat præsens: vnde expectans dicitur quasi extra rem positus spectans. Est etiam ibi permanentia in loco quantum ad corpus. Sic duo sunt vbi est expectatio spei. Est enim intentio animi ad futuram beatitudinem: quam intentionem Augustin. in libro de Ciuitate Dei vocat aspectum, ostendens aspectum talem ad spem pertinere. Prius est, inquit, sanos oculos habere, quod fit per fidem: deinde aspicere, quod fit per spem. Item est ibi permanentia in loco spirituali qui Deus est. De qua permanentia legitur Ioann. 15. *Manete in me, & ego in vobis.* Et 1. Ioann. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Qui à Deo per peccatum recedit: non habet expectationem quæ ad spem requiritur. Item notandum quod est certitudo cognitionis quæ opponitur dubitationi: & hæc pertinet ad fidem. Et est certitudo fiduciæ quæ opponitur titubationi, vel desperationi: & hæc pertinet ad spem. Et est certitudo securitatis, quæ opponitur timori separationis: & hæc erit in patria. Item notandum, quod cum motus spei sit circa illa quæ supra nos sunt. Ad eliciendum motum spei valet consideratio liberalitatis Dei, qui seruientes sibi remunerat supra merita prout decet ipsum. Et hæc liberalitas Dei gratia vocatur in descriptione proposita, cum dicitur: veniens ex Dei gratia. Valet etiam ad ad eliciendum motum spei consideratio proprii meriti, quum Deus promiserit se redditurum præmium his qui sibi debito modo seruiet. Ipse vero verax est promissa soluens. Vnde spes quasi duabus basibus innititur Dei liberalitati: quæ sibi seruientes remunerat vt decet eam: & Dei iustitiæ, quæ sibi seruientibus soluit quæ promisit. Et ad hæc duo pertinent duæ particulæ vltimæ descriptionis propositæ. Item notandum quod motum spei quandoque præcedunt merita in actu, vt in eo qui in charitate est, & bona opera facit quibus sperat se habiturum beatitudinem. Quandoque vero merita præcedunt motum spei: non in actu, sed in sola intentione: vt in illo qui est in peccato mortali, qui interim facit boni quidquid potest, vt Deus illustret cor suum ad pœnitentiam, qui sine præsumptione sperat habiturum beatitudinem. Cogitat enim se per gratiam Dei ad hoc habiturum merita, quibus beatitudo debeatur. Describitur etiam spes ab August. in lib. de Ciuit. Dei, hoc modo: Spes, inquit, est qua quis ad id quod credit se peruenturum præsumit. Po-

test etiam sic describi: Spes est appetitus excellentis boni cum fiducia obtinendi.

Capvt II.

De commendatione Spei.

SEquitur de his quæ pertinent ad commendationem Spei. Notãdum ergo quod ad spei commendationem, primo valere põt hoc quod Scriptura sacra totiens monet ad spem. Multiplicatio enim admonitionis ostendit vtilitatem huius virtutis. Psalm. *Sperent in te qui nouerunt nomen tuum* Item, *Spera in Domino, & fac bonitatem.* Item, *Spera in eo, & ipse faciet.* Item, *Sperat in eo omnis cõgregatio populi.* Item Matth. 14. *Habete fiduciam.* Et iterum Ioan 17 *Confidite, ego vici mundum.* Nec solum scriptura, sed etiam natura videtur ad spem monere. Naturaliter enim qui debilis est & timet cadere, alicui rei adhæret & innititur: vt patet in puero qui cũ eleuatur ad standum, & æstimat se casurum, statim adhæret alicui rei. Sic naturalis ratio dictat animæ agnoscenti debilitatem & insufficientiã suam, quod fortiori se adhærere debeat & inniti. Secundo hoc quod scriptura sacra totiens beatos asserit sperantes in Domino. Psal. *Beati omnes qui confidunt in eo.* Item: *Beatus vir qui sperat in eo.* Item: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius* Prou. 16 *Qui sperat in Domino, beatus est.* Esa. 30. *Beati omnes qui expectant eum.* Vere beati qui sperant in Domino, optata enim eis succedunt. Tertio hoc quod spes omnipotenti innititur. Isa. 50. *Quis ambulauit in tenebris, in tenebris inquam aduersitatis, & non est lumen ei?* Fulgur scilicet prosperitatis, speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum, quia spes omnipotenti innititur: ideo firma est, & non timet ruinam David: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.* Spes est, quæ dicit, Dominus firmamẽtum meum. Spes proiicit se in Deum: ipse vero non est ita crudelis vt se subtrahat, & sperantem in se cadere permittat, iuxta verbum August. Quare Deus totiens nos ad innitẽdum sibi moneret si supportare nos nollet. Non est illusor Deus, vt se ad supportandum nos offerat, & nobis innitentibus ei, in ruinam nostram se subtrahat. Rom. 5. *Spes autem non confundit.* Gloss August. Confunditur, qui quod sperabat non inuenit: sicut contingit illi qui sperat in homine. Hæc autem spes non confundit quæ est in Deo, qui nec fallit, nec fallere potest. In Psal. *In te sperauerunt, & nõ sunt confusi.* Item: *Deus meus in te confido, non erubescam* Item: *In te Domine speraui, non confundar in æternum* Eccl. 2. *Nullus sperauit in eo, & confusus est.* Vanitatis est non præstare fulcimẽtum innitenti: sed veritatis est non negare fulcimentum innitenti. Vnde cum Deus Veritas sit, innitenti sibi se non subtrahit. Quarto quod spes est velut arbor sita in optimo loco: adhæret enim diuinæ bonitati. Vnde abundãter sentit effectum eius. Thren. 3. *Bonus est Deus sperantibus in eum.* Spes est iuxta fontem diuinæ misericordiæ. Ideo misericordiæ diuinæ beneficia non cessant influere ei. David: *Ego in misericordia tua speraui.* Item: *Sperantem in Domino misericordia circumdabit.* Item: *Fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum sperauimus in te.* Item: *Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Et iterũ: *Ego sicut oliua fructifera speraui in misericordia Dei in æternum.* Spes arbor benedicta est, fructus vberes habens, cum à misericordia Dei abundanter irrigetur. Ier. 17. *Benedictus vir qui confidit in Domino.* Et subditur: *Erit quasi lignũ quod transplantur super aquas, quod ad humorem mittit radicem suam, & non timebit cum venerit æstus.* Ps *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Quinto cõmendabilis est spes à multiplici suo effectu. Effectus vnus ipsius est securitas, David: *In Deo speraui, nõ timebo quid faciat mihi homo.* Merito securus est sperans in Domino: protector enim est Dominus omnium sperantium in se. David: *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo:* Deus speranti in se pro muro est vndique. David: *Deus in circuitu populi sui.* Deus est ei turris fortissima. Prou 18. *Turris fortissima nomẽ Domini: ad ipsum confugiet iustus & exaltabitur.* Nomen Domini filius Dei dicitur. Esa. 20. *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Ipse est sperantibus in se altissimum refugium. Ipse etiam est eis vrbs fortitudinis. Esa. 26. *Vrbs fortitudinis nostra Sion: saluator ponetur in ea murus & antemurale.* Murus est virtus diuinitatis: antemurale meritum humanitatis. Vtrumq; facit ad securitatem nostram. Itẽ spes meretur intelligentiam, & Dei auxilium. De primo, Sap. 3. *Qui confidunt in illo, intelligent veritatem.* Et Prou. 17. dicitur de expectãte futura bona. *Quocunq; se vertit, prudenter intelligit:* agnoscit enim etiam aduersa diligentibus Deum cooperari in bonum. De secundo, in Psal. *In ipso sperauit cor meum & adiutus sum.*

[Marginalia: Psal. 9. · Psal. 2. · Psal. 33. · Psal. 124. · Psal. 21. · Psal. 30. · Psal. 31. · Psal. 32. · Spes arbor benedicta. · Psal. 1. · Effectus spei. · Psal. 55. · Psal. 26. · Psal. 27.]

Item spes liberat vel tribulationem amouendo: vt patet in Susanna, Dan. 3. quæ flens suspexit ad cœlum *Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Et in Psal. legitur: *In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.* Vel liberat patientiam dando: qui modus liberationis melior est. Gregorius. Melius liberat quum patientiam dat. Spes patienter facit portari onus præsentis miseriæ. Genesis. 49. *Vidit requiem quod esset bona, & terram quod esset optima, & supposuit humerum suum ad portandum.* 2 Machab. 7. *Pereuntes septem filios sub vnius diei tempore conspiciens, & bono animo ferebat propter spem quam in Deum habebat.* Et Actor. 28. *Propter spem Israel, catena hac circundatus sum.* Greg in Moralib: Ille bene nouit in exteriorib. miseriis subsistere, qui scit de spe interna semper gaudere. Item spes saluat In Psalm. *Qui saluos facis sperantes in te.* Prouer. 29. *Qui sperat in Domino, saluabitur.* Rom. 9. *Spe enim salui facti sumus.* Item Spes columna est totum spirituale ædificium sustentans: qua deficiente, totum spirituale ædificium corruit, & mens in barathrum desperationis concidit Hæc columna in Cain defecit quum Domino ait, Gen 4. *Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear.* Item spes galea salutis est, caput interioris hominis, s. intentionem illæsam custodiens. 1. Thes. 5. *Induti galeam spem salutis.* Spes etiam ancora est animam seruans: ne à procellis tentationum à Deo abrumpatur, Heb 6 dicit Apostolus, loquens de spe: *Quam sicut habemus animæ tutam & firmam* Glos. Aug. Si videris te fluctuare in mari isto: noli abrumpi ab ancora antequam intres in portum. Fluctuat nauis in ancoris, sed non longe à terra proiicitur: nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat Item spes hominem fortem efficit. Esa. 30. *In silentio & in spe erit fortitudo vestra.* Et eiusd. 40. *Qui sperant in Domino; mutabũt fortitudinem.* Fortitudinem inquam propriam, in fortitudinem diuinam. Fœlix commutatio ista quam facit qui sperat in Domino. Dum n. de viribus suis diffidit, & de adiutorio Dei confidit, quasi propria fortitudine se exuit, & Dei fortitudine se induit. Dei n. adiutorium paratum est ei prout de ipso confidit. Bernard super. Cant. Nihil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant: denique omnia possibilia sunt credenti. Idem in sermonibus: Quatenus in bonis Domini fiduciæ pedem porrexeris, eatenus possidebis. Item spes baculus est valde necessarius peregrinantib in via præsentis vitæ. Qui huic baculo innititur, non corruit. In Psal. *Non derelinquent omnes qui sperant in eo.* Item non fatigatur, vel debilitatur Esa 46, dicitur de sperantibus in Domino: *Assument pennas: vt aquilæ current, & non laborabunt: ambulabunt & non deficient* In Psal. *Sperans in Domino non infirmabor.* Item spes in possessionem regni cœlestis animam ante Christum quodammodo introducit. Vnde ad Heb 6 dicit Apostolus: *Spem incedentem vsque ad interiora velaminis* Et super illud Psalm. *Spera in Domino,* dicit Glo. Spes est introitus fidei, Et subditur in glo per spem n. initiatur ad vidẽdum illud quod creditur. Spei fit promissio illa Esa. 58. *Sustollam te super altitudinem terræ: & cibabo te hæreditate patris tui.* Iacob. Conuersatio spei in cælis est, iuxta verbum Apostoli Philip. 3. Ipsa nobis existentibus in hac vita mortali immortalitatem attingit. Sap. 3. *Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.* Spes in æternitate animã erigit: & idcirco nulla mala quæ tolerat exterius sentit Iuxta verbum Greg in moralibus. Spes in præsenti tempore quod est quædam vigilia solennitatis æternæ, non ieiunat: sed quasi iuge conuiuium celebrat cum securitatem habeat: vt prius ostẽsum est. *Secura enim mens quasi iuge cõuiuium.* Prou. 15. Spes de illis tribus quæ vidit Ezechiel scripta in l 2. c. carmen ibi assumit, lamentationis relinquens dono scientiæ & pietatis, & de dono timoris. Ipsa est cui Deus dedit in nocte carmina Iob. 35 nocte inquam præsentis aduersitatis. In Psal *die mandauit Dominus misericordiam suã, & nocte canticum eius* Spes in hyeme præsentis exilii habet quasi vernum tempus Ipsa enim nos in aduersis ridere facit: iuxta verbũ Aug. Ipsa facit nos gaudere inter dolores: animus autem gaudens, ætate floridam facit. Pro. 17. De gaudio eius legitur Ro. 12. *Spe gaudentes* Et Matt. 5 *Gaudete & exultate: quia nomina vestra scripta sunt in cælis* Prou 10. Expectatio iustorum lætitia. Gaudium vero ipsius communiter dicitur gaudium spei, & nondũ rei: & est ex certa expectatione gloriæ repromissæ. Aliud est gaudium quod est de præsentia bonorum de quibus dignum est gaudere. Gaudium spei est sicut arra æterni præmii, & prædoratio futuræ suauitatis. Spei cõcessum est intrare in hortum voluptatis, & inde af-

Psalm. 21.
Psalm. 16.
Psalm. 33.
Psalm. 25.
Psalm. 30.
Psalm. 41.

ferre odores ad condiendam amaritudinem præsentis aduersitatis. Spes inter opprobria gloriatur. Rom. 5. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Ipsa in deserto mundi deliciis affluit. Cant. vltimo *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens?* Ecclesiast. 2. *Qui timetis Dominum sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia.* Ipsa damna temporalium rerum non reputat Ad Hebræos 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.* Ipsa est quę dicit illud Psalm. *Quid mihi est in cœlo: & à te quid volui super terram.* Ipsa est in labore requies, in æstu tribulationum, temperies, in fletu, solatium. De eius solatio legitur ad Heb. 6. *Vt fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem.* David: *Hæc me consolata est in humilitate mea.* Et notandum quod non est omnino idem gaudium & solatium. Qui enim consolatur, non ex toto à tristitia est immunis: sed quasi mistura in se patitur, dum mala nunc cor eius pungunt, nunc bona vngunt Prou. 27. *Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici consiliis dulcoratur.* Consolatio spei est doloris aut timoris, aut alterius affligentis affectionis repressio, vel mitigatio, spe diuini consilii vel auxilii, vel alterius beneficii. Spei est illud verbum. Hier. 31. *Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis, quia est merces operi tuo.* Si merces modica laborem mercenarii tolerabilem reddit, quid facere debet seruis Dei merces æterna: Iac. 5. *Agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens.* Interl. Si ille pro fructu terræ quem sperat, tam patienter expectat: quanto magis nos pro cælesti? Spes est gemma gratissima. Prou. 17 *Gemma gratissima expectatio præstolantis.* Præstolans, id est de longe expectans, est qui bona æterna expectat. Expectatio vero eius quæ est spes: gemma grauissima est: & propter pretiositatem, & quia spes ad modum gemmæ perlucida est, & peruia visui interiori, vt per eam videantur cælestia bona. Spes elisos & prostratos erigit. David: *Dominus erigit elisos.* Prou. 25. *Qui sperat in Domino, subleuabitur.* Ipsa vires reparat Sicut n aliquis timore succumbendi hostibus, viribus cordis destruitur, & dat se hostibus nihil rebellionis opponens. Et mulier videns sanguinem suum vel alienum, statim stupefacta dicit, totum perditum est, & totum mortuum est: sic ex spe victoriæ vires homo resumit. Prou 24. *Si desperaueris in die angustia lapsus: imminuetur fortitudo tua* Dan. 10. *In visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil remansit in me virium.* Ad Hebr. 12 *Confortate manus dissolutas & genua debilia roborate.* Et Iosue 1. cap. dictum est. *Confortare & esto robustus.* Ecclesiast. 7. *Sapientia confortabit sapientem &c.* Item mola est sine qua non fit vera cordis contritio. Ipsa est mola interior, quæ cor eleuat & sustinet. Timor vero mola est superior: quæ cor conterit, vt ipsum contritum & humiliatum Deus non despiciat. Spes ab inferioribus nos fulcit, ne sub pondere tribulationum deficiamus. Timor vero à superiori nos comprimit: ne exsufflemur, aut rapiamur vento tentationis. Has duas molas contingit David, dicens: *Ab altitudine diei timebo, ego vero in te sperabo.* Altera harum non valet sine reli qua. Gloss. Gre. super illud Deut 24. *Non accipias loco pignoris inferiorem & superiorem molam.* Superior & inferior mola spes & timor: Spes ad alta subuehit: timor autem cor inferius premit. Vna mola sine altera inutiliter habetur. In peccatoris ergo pectore semper Domini spes & formido coniungitur: quia incassum misericordiam sperat, si iustitiam non timeat: & incassum meruit qui non confidit. Loco ergo pignoris mola superior aut inferior non tollitur: quia qui prædicat peccatori, tanta dispensatione disponere prædicationem debet, non relicta spe timorem subtrahat: nec subtracta spe timorem relinquat. Item spes hostes nostros confundit Iob 6. *Confusi sunt, quia speraui.* Sexto commendabilis est spes à periculo sui contrarii, s. desperationis. Reg. 2. *An ignoras quod, periculosa sit desperatio?* Desperatio periculum est à quo non quæritur exitus Prou. 18. *Impius cum in profundum vitiorum venerit, contemnit:* id est, ex toto se negligit. Sicut spes facit vt naufragus in mediis brachia iacet aquis, sic desperatio facit vt homo in nullo se iuuet. Desperans dicit malum verbum, & pugnæ totaliter cedit: vt pugil victus desperans infœlix est. Sicut ille qui sperat in Domino beatus est. Eccles. 14 *Fœlix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit à spe sua.* Desperans est velut arbor radicitus euulsa. Iob 19. *Quasi auulsæ arbori abstulit spem meam.* Desperatio abyssus est à qua vix vel nunquam est reditus. In Psalm. *Descendunt vsque ad abyssos.* Nulla plaga videtur esse magis desperabilis

Psal. 118. *Distinctio gaudii & solatii.*

Psal. 145.

Psalm. 55.

Psal. 160.

plaga

plaga desperationis. Ierem 15. *Factus est dolor meus perpetuus & plaga mea desperabilis* Cum cetera peccata sint inflexiones cordis ad malum, peccatum desperationis fractura cordis Iere. 30. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.*

CAPVT III.

De quatuor speciebus considerationum quibus spes adiuuari potest: quarum prima est in Deum: secunda circa ea quæ pro Deo agimus, tertia circa beneficia Dei: quarta circa suffragia Sanctorum.

Sequitur de his quibus spes adiuuatur & assimilabimus quatuor species meditationum quibus spes potest adiuuari. Prima species est directe in Deum. Secunda est circa ea quæ pro Deo agimus vel sustinemus. Tertia circa beneficia Dei generalia vel specialia: corporalia vel spiritualia. Quarta est circa suffragia Sanctorum.

Quod ex septem considerationibus in Deum spes adimitur.

SPECIES. I.

Primam possumus subdiuidere in septem species. Quarum prima est in Deum, inquantum creator est Naturaliter amat artifex opus suum, ideo vt vix possit audire quod ei detrahatur. Vnde verisimile est quod creator amet opera sua, & specialiter hominem, quem ad imaginem & similitudinem suam creauit. Gene 1 Sap. 11. *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti, nec enim odiens aliquid continuisti aut fecisti.* Sperare ergo debet homo de eo qui dedit ei vt sit, quod paratus sit dare ei vt bene sit. Secunda est in Deum, inquantum Dominus est Naturaliter amant homines ea quæ sunt, & conseruant ea: & si ea perdiderint, gaudent cum ea recuperant. Vnde verisimile est quod Deus velit conseruare illos qui boni sunt: & peccatores quos perdidit, velit recuperare Ad quod pertinet parabolæ de recuperatione ouis perditę & drachmæ perditæ. Luc 15. vbi dicitur: *Ita dico vobis gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia* Et Sap. 11. dicitur: *Parcis omnibus, quoniam tua sunt.* Et Ezech. 18. *Ecce omnes animæ meæ sunt.* Et quibusdam interpositis subditur: *Nunquid voluntatis meæ est, dicit Dominus, mors impii, & non vt conuertatur à viis suis & viuat?* Inter homines eandem fidem quam debet seruus domino, debet & dominus seruo. Sicut infidelis est seruus si non subueniat domino cum subuenire debet: sic infidelis est dominus si non subueniat seruo, cum inimici domini impugnant eum, & non sufficit eis resistere. Ideo certissime sperare debet qui ab hoste inuisibili impugnatur si tentatio supra vires eius est, quod Deus ei in secursum veniat, nisi per culpā eius hoc steterit: vel quia ipse mittendo ei nuntium orationis fuerit, vel infideliter vltro se reddiderit negligens. 1. Corinth. 10. *Fidelis. st Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Legitur de beato Martino quod quum inter Alpes incidisset in latrones, & vnus latronum eum ferire vellet, alius ictum ferientis continuit. Et cum postea latrones quærerent ab eo an timuisset, dixit se nunquam magis securum fuisse: quia sciebat misericordem Deum maxime in tentationibus affuturum. Bern cum sentio te iratum, tunc spero te propitium: quia cum iratus fueris: misericordię recordaberis. Tertia consideratio est consideratio bonitatis diuinæ: cui cum summa sit, summe placet bonitas, summe displicet malitia Vnde verisimile est quod parata sit iuuare eos qui volunt malitiam deserere, & bonitati adhærere Sapien. 14. *Odio sunt Deo impius & impietas eius.* Et Eccle. 12. *Altissimus odio habet peccatores.* Prou 12. *Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à Domino.* Quarta est consideratio misericordiæ diuinæ, Deus enim cum sit summe misericors, non minus vult misericors à miseria liberare quam ipsi liberari. August. loquens de illo verbo, *Petite & accipietis.* Non tantum, inquit, hortatur vt peteremus, nisi dare vellet. Erubescit humana pigritia, plus vult ille dare, quam nos accipere: plus vult ille misereri, quam nos à miseria liberari. Misericordia Dei quandoque peccatori offert etiam quod peccator, petere non au-

det: vt ostendit Aug. in latrone qui Domino ait: *Memento mei quum veneris in regnum tuũ.* Luc. 23. Considerabat, inquit, facinora sua: & pro magno habebat: si vel ei in fine parceretur: Deus autem continuo inquit: *Hodie mecũ eris in paradiso*: misericordia obtulit ꝙ miseria distulit. Aug. in I Conf. Domine vna est spes, vna fiducia vna firma, ꝓmissio misericordia tua. Dauid: *Domine in misericordia tua speraui.* Itẽ, *Melior est misericordia tua super vitas.* Bern super cant Meum meritum, miseratio Domini: non plane sum meriti inops quamdiu ille miserator affuerit. Tres alias species considerationis in Deum, innuit Bern. in sermone illo: *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* Tria, inquit, considero in quibus tota spes mea consistit. Charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Item: Scio cui credidi, & certus sum quia in charitate nimia adoptauit me: quia verax est in promissione, quia potens in exhibitione. Hic est funiculus triplex qui difficile rumpitur, quem nobis à patria nostra in hunc carcerem demissum firmiter obsecro teneamus, vt ipse nos subleuet, ipse trahat & pertrahat vsque ad conspectum gloriæ magni Dei. De charitate adoptionis legitur. 1. Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, pater, vt filii Dei nominemur & simus.* Multum debent moueri homines ad hoc quod de Deo sperent, hoc, quod Deus pater eorum est. Ber. loquens de Dominica oratione: Mihi, inquit, dictatur oratio, cuius principium dulce nomina paterno sequentium petitionum obtinendarum præstat fiduciam. Et gl. Matth. 6. super hoc nomen Pater: in hoc, inquit, datur fiducia: quid negabit filiis, qui iã dedit quod pater est: Et Luc 11. *Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris &c. quanto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Ad hanc considerationem pertinet parabola de filio prodigo. Luc. 15. vbi filius ad patrem rediens, cum osculo & amplexu recipitur, solenne conuiuium celebratur, symphonia cum choro auditur: & subdit pater misericordiarum: *Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est.* Ad eandem considerationem pertinet illud Matt. 6. *Nolite soliciti esse, dicentes, quid mãducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* Quum natura doceat animalia bruta vt prouideant fœtibus suis, & naturalis ratio dictet hominibus, vt prouideant filiis suis, verisimile est quod pater cælestis non desit filiis suis consilio eius & auxilio indigentibus. Promissiones etiam Dei qui mentiri non potest, quæ in scriptura continentur multum possunt iuuare spem. Dauid: *Memor esto verbi tui seruo tuo in quo mihi spem dedisti.* Rom. 15. *Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Item potestas Dei considerata multum potest spẽ iuuare: cui æque facile est liberare à magnis periculis vt à paruis, & saluare in paucis sicut in multis, & solo verbo potest implere promissiones suas. Ecclesiast. 8. *Sermo illius potestate plenus est.*

Psalm. 12. Psalm. 88.

Quod ex consideratione bonorum quæ pro Deo facimus, & malorum quæ pro Deo sustinemus, spes adiuuatur.

SPECIES II.

Sequitur de illa specie considerationis quæ est circa ea quæ pro Deo agimus vel sustinemus Bona opera quæ fecimus considerata spem iuuant. Vnde in Psalm. *Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in Domino.* Sic potest homo sperare in Domino, si sacrificium iustitiæ prius obtulerit. Tit. 2. *Sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem.* Greg. in Moralibus: Cum opus crescit præmii fiducia proficit. Securus est de re qui bonum pignus apud se habet. Sic securi sunt de regno futuro qui habent pignus, spem s. 2. Corinth. 1. *Qui dedit pignus spiritus in cordibus nostris* Ad Ephe. 1 *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* Item, securus est qui habet bona opera quasi quædam pignora Greg. in Moral. Sancti viri, quod labores nunc veritati commendantes exhibent, tot iam remunerationis suæ pignora intra spei cubiculum clausa tenent. Securus potest esse de regno futuro cui iam in præsenti datum est super seipsum regnare. Bernard. Non est via ad regnum sine primitiis regni: nec sperare potest cœleste regnum cui non super propria membra regnare adhuc donatur Mala etiam quæ pro Deo sustinemus considerata, spem adiuuant Rom 5. *Tribulatio patientiam operatur: patientia probationẽ: probatio autẽ spem.* Greg. in Moral. Bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat, eo maiora æternitatis præmia sperat.

Psalm 4. Spes adiuuatur operib. bonis peractis, & malis pro Deo perpessis.

Idem:

[illegible]

[illegible] negan[illegible] Discipulorum, non [illegible] in odore [illegible] Tertia consideratio est circa bene[illegible] corporalia generaliter [illegible] est creatio [illegible] tio, sustentatio. Ad hanc conside[illegible] pertinet illud [illegible] *[illegible] non [illegible] in terrea, & [illegible] magis plures [illegible] quid soli[illegible] consider[illegible]* Quarta consideratio est cir[illegible] beneficia corporalia & spiritualia, de qui[illegible] scriptura legitur: vt est conseruatio [illegible] puerorum in fornace Dan. 3. Et libera[illegible] [illegible] Eiusdem 14.

[illegible] ex consideratione meritorum & suffragiorum sanctorum spes adiuuatur.

SPECIES IV.

[illegible] subdiuiditur in alias quatuor species considerationum.

SEquitur de illa specie considerationis quæ est circa merita Sanctorum vel suffragia, quam in quatuor species subdiuidere possumus. Prima est circa mediatorem Dei & hominem Iesum Christum. Secunda, circa mediatricem, scilicet beatam Virginem. Tertia, circa angelos. Quarta circa sanctos.

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum Christi adiuuatur.

SPECIES I.

PRima multum spem roborat, ad quam pertinent auctoritates Sacræ scripturæ. Bernar. super Cantic. Puto iam spernere me non poterit Christus os de ossibus meis: & caro de carne mea August. in libr. de Ciuit. Dei: Gratia inquit, Dei non potuit gratius commendari, quam vt ipse vnicus Dei filius in se incommutabiliter manens, indueret hominem, & spem dilectionis suæ daret hominibus homine medio: quia ad illum ab hominibus veniretur, qui tam longe erat iustus ab impiis, beatus à miseris. Greg. Præbet apud Deum homini fiduciam Deus homo: est nobis spes magna pœnitentibus quia aduocatus noster factus est iudex noster. 1 Ioan. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Rom. 8. *Qui est ad dexteram Dei: qui etiam interpellat pro nobis.* Ipse secundum quod homo, postulat: secundum quod Deus, dat. Dauid: *Accepisti dona in hominibus.* Christus dicitur accipere dona in hominibus: quia merito eius dantur Ecclesiæ dona charismatum. Vnde Ecclesia in fine orationum petit orationem suam exaudiri per Dominum suum Iesum Christum. Et ad Hebr. 7. dicitur de ipso quod in perpetuum saluare potest, accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis Eiusd 9. *Iesus introiuit in ipsum cœlum vt appareret vultui Dei pro nobis.* In Ps. *Respice in faciem Christi tui.* Respiciens Deus pater quam chare Ecclesia constitit filio, suæ parcit Ecclesiæ Item in Psal. *Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.* Et super illud Psalm. *Saluum fac populum tuum Domine dicit* gl. Ecce quanta spes credentium, cum pro eis orat, passus pro eis, & iudex est, & aduocatus.

Psalm. 67. Psalm. 83. Psal. 27.

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum beatæ Virginis spes adiuuatur.

SPECIES II.

COnsideratio etiam mediatricis nostræ multam fiduciam potest nobis dare: ipsa n. est dulcedo, & spes nostra, vt cantat Ecclesia. Ipsa est mater sanctæ spei. In ipsa est gratia omnis viæ & veritatis, & omnis spes vitæ & virtutis. Ecclesiast. 24. Ad hanc considerationem & ad præcedentem pertinet illud Ber. Securum habes accessum ô homo ad Deum vbi habes filium ante patrem, & ante filium matrem, filius ostendit Patri cicatrices & vulnera: mater ostendit filio pectus & vbera: nec vlla potest esse repulsa vbi tot charitatis occurrunt insignia. Beata virgo gratiæ thronus est, in qua s. fons gratiæ quieuit, Hebr 4. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius vt misericordiam consequamur*: Ierem. 14. *Solium gloriæ tuæ recordare, & ne irritum facias fœdus tuum nobiscum.* Solium gloriæ est beata Virgo. Ipsa enim thronus eburneus est. De quo 4. Reg. 10. & 2. Paralip. 9. Ipsa est stella maris Luc. 1. *Et nomen virginis Maria*, quod interpretatur stella maris. Ipsa naufragantes in mari huius mundi, cum aliud consilium aut auxilium deficit, ad portum salutis dirigit. Sicut est quædam stella quæ nos naufragantes in mari visibili cum tempus obscurum est, ad portum dirigit. Bern. super illud Euangel. *Missus est angelus Gabriel.* Si consurgunt, inquit, venti tentationum, si incurris scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. Et paulo post: In periculis, in augustiis in rebus dubiis, Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat à corde, non recedat ab ore: & vt impetres eius auxilium, non deseras conuersationis exemplum. Ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras: ipsa tenente non corruis, ipsa protegente nõ metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis, & sic in temetipso experiris quod merito dictum sit, *Et nomen virginis Maria.* Ipsa data est mundo quasi aquæductus, per quem gratiæ à Deo descendant. Eccles 24. *Sicut aquæductus exiui à paradiso.* Bern. loquens de ipsa: Vehementia, inquit, desiderii, feruore deuotionis, puritate orationis fontem attingit pietatis, vt hauriat super angelos quod refunderet hominib aquam viuam. Idẽ: Præterea tanto tẽpore fluẽta gratiæ defuerunt: quia nondum intercesserat aquæ ductus. Ipsa est collum, caput ec-

clesiæ,

[illegible]

[illegible] longitudinem & latitudinem, [illegible] & profundum [illegible] investiga[illegible] longitudo [illegible] in diem no[illegible] invocantibus eam [illegible] latitudo replet orbem terrarum, ut [illegible]cordia quoque [illegible] omnis ter[illegible] sublimitas eius [illegible] in[illegible] Ipsi [illegible]dum eius se[illegible] in tenebris & umbra mortis obri[illegible] redemptionem. [illegible] enim cælum im[illegible] est, infernus [illegible] est, instaura[illegible] cælestis Hierusalem, expectantibus [illegible] vita perdita data. Sic potentissima & [illegible] charitas, & affectu compatiendi & [illegible]ueniendi abundat effectu æque locuples in utroque. Ad hunc ergo fontem sitibunda properet anima nostra, ad hunc misericordiæ cumulum tota solicitudine miseria nostra recurrat. Idem: Sileat misericordiam tuam virgo beata si quis est qui eam invocatam in necessitatibus sibi meminerit defuisse. Misericordia eius non [illegible] Theophi[illegible]lo. Fuit Theophilus in [illegible] Siciliæ tam [illegible] Ecclesia-

Exemplum.

sticas

sticas dispensans, quod eum mortuo episcopo dignum episcopatu omnis populus acclamauit. At ille contentus vicedominatu alium maluit ordinari episcopum: à quo ab honore suo iniuste depositus, ad tantam impatientiam deuenit vt conducto quodam Mago Hebræo ad recuperandum honorem suum, opem quæreret à principe dæmoniorum. A quo iussus est negare filium Dei, & matrem eius cum omni proposito Christiani: & ipsam abnegationem scribere, & sigillatam tradere, & sic eius seruitio se addixit. Qui in crastinum recuperato honore suo, nõ multum post ad se reuersus in Eccles. beatæ Mariæ omni pœnitentia se affligendo, primo piam sibi Dei matrem reconciliauit, eaque sibi apparente abrenuncians diabolo, Christumque verum filium Dei, & ex Maria virgine natum, & omne Christiani propositum profitens, per eam etiam Christi filii eius gratiam recuperauit. Et ad indicium indultæ sibi veniæ rursum ei dormienti apparens Christi mater, etiam scriptum abrenuntiationis quod signatum diabolo dederat super pectus eius reposuit. Quo Theophilus recepto, in crastinum die Dominica coram Episcopo & omni Ecclesia pandens ordinem rei, omnes ad stuporem & laudem Dei & genetricis Christi Mariæ commouit, & in eodem loco quo sibi pia virgo apparuit, perstans, ibidem post triduum mortuus est & sepultus.

Item beata Virgo est electa vt sol. Cantico 6. Sicut enim sol est luminare, par sibi nõ habens, toti mundo sufficiens: sic beata Virgo nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Ipsa lucet fulgore miraculorum vbique terrarum: nõ sic alii sancti qui aliquot annis post transitum suum fulserunt miraculis: & hoc in specialibus locis. Suffragia vero beatæ Virginis vsque in diem iudicii non cessabunt. Eccl. 24. *Vsque ad futurum seculum non desinam.* Ipsa est terribilis hostibus infernalibus, *vt castrorum acies ordinata* Cantic. 6. Ideo fideles in tentationibus suis frequenter debent eam inuocare. Non sic timent hostes visibiles quamlibet multitudinem copiosam, sicut aereæ potestates Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum. Fluunt & pereunt sicut cera à facie ignis vbicunque inuenerint huius nominis crebram recordationem, deuotam inuocationem, solicitam imitationẽ. Ipsa est mulier conterens caput serpentis infernalis Genes 3. Sed sunt qui videntur velle quod ipsa conterat caudam, qui non in principio tentationis eam inuocant. Ipsa est arca testamenti. Exod. 25. In hac arca posuit Deus thesaurum quem mundo contulit. Ad hanc arcam recurrit Ecclesia in necessitatibus suis. Ipsa est arca non solum plena, sed etiam superplena. Bernard super illud. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Cur in eam, inquit, iam plenam superuenturum asserit Spiritum sanctũ, nisi vt adueniẽte spiritu, plena sibi: ipso quoq; superueniente nobis superplena & superfluẽs fieret: Ipsa præter coronam quam sibi meruit etiam peccatoribus ad eam recurrentibus propitiationem. Vnde super coronam arcæ fuit propitiatorium. Ipsa est mulier gratiosa inueniens gloriam his pro quibus eam quærere voluerit. Prouerb. 11. Ipsa etiam est mulier bona: de qua Prouerb. 18. *Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum: & hauriet iucunditatem à Domino.* Antequam ipsa esset magna, fuit penuria bonorum spiritualium in mundo Eccl 26. *Vbi non est mulier, ingemiscit æger.* Ipsa est mater non solum filii Dei naturalis: sed etiam omnium filiorum Dei per gratiam Vnde quod Dominus dixit discipulo quem diligebat de ipsa, *Ecce mater tua.* Io. 19. intelligendum est de quolibet quem Christus diligit. Et Cantic 8. mater vocatur. *Quis mihi det te fratrem meum*, sugentem vbera matris meæ, scilicet Mariæ. Ideo frequenter dicendum est ei illud quod cantat Ecclesia: Monstra te esse matrem Indigebat mundus matre propter prauitatem pusillanimitatis & defectuum multiplicitatem. Ipsa adiutrix est pusillanimium. Vnde dicit ei Ecclesia, Iuua pusillanimes. *Nolite timere pusillus grex: quia complacuit matri vestræ dari vobis regnum.* Ipsa est mater misericordiæ. Bernard. Quando misereri non poterit mater omnipotentiæ? quando misereri nollet mater misericordiæ? Idem Reuolue totam seriem Euangelii: & si quid asperum, si quid durum inueneris in Maria, deinceps eam suspectam habeas, & ad eam accedere verearis. Ipsa est mater pulchræ dilectionis. Ecclesi. 24. non amans filios suos fatuo amore, vt aliquæ matres faciunt. Omnes filios Dei qui sunt in mundo isto, quasi gestat in visceribus pietatis, exhibens eis vbera consolationis Cant 3. *Pulchra sunt mammæ tuæ.* In eodem, *Pulchriera sunt vbera tua vino* Sicut Christus est ostium regni cœlorum Ioan. 10. ita est fenestra

Psal.120.

habemus: sicut in illis qui in hac vita mortali leguntur fuisse eminentis pietatis: vt de B. Nicolao legitur, quod erat valde compatiens, & super afflictos pia gestans viscera. Et B. Marttinus diuisit pallium pauperi, & in illis qui morte imminente petierunt Deum propitium fieri his qui memoriam eorum agerent. vt B. Catharina quæ Christo ait: Fac misericordiam, meam agentibus memoriam. Et in his de quorum tumba manat oleum ad indicium pietatis eorum: vt de tumba beati Nicolai, & de tumba beatæ Catharinæ.

CAPVT IV.

De his quæ aduersantur fidei, scilicet desperatione & confidentia in creaturam: & de causa desperationis.

SPei vero videntur aduersari, diffidentia de Deo siue desperatio, & confidentia in creatura. Desperatio hominem reddit maledictum, & protectione Dei indignum. Eccl 2. *Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo*, & ideo nō protegentur ab eo. Desperans est similis Cain: caput cordis habet tremulum, vagus & profugus est, à procella tentationis, à terra viuētium proiectus, eo quod non habet ancoram spei qua retineatur. Desperatio est peccatum in Spiritum sanctum. Vnde super illud Genes. 4. *Maior est iniquitas mea*, &c. dicit gloss. Desperatio est blasphemia in Spiritum sanctum, quæ non remittitur neq; in hoc seculo, neq; in futuro: quia aut putat Deum nolle dimittere, aut non posse: tanquam aut omnia non possit, aut inuideat saluti. De desperatione require supra in cap. de Commendatione spei, in fine. Et in tractatu de Acedia, 2. part. 15 Confidentia vero in creatura triplex est. Prima est præsumptio siue confidentia de se. Secunda confidentia in homine. Tertia, confidentia in re inferiori homine: vt in diuitiis. De prima dicitur Prouerb. 28. *Qui confidit in corde suo, stultus est.* Vere stultus est homo de se præsumens, cum homo ex se non sufficiat, neque ad subsistendum, neque ad bene viuendum. Tripliciter est homo insufficiens ad subsistendum. Primo, quia secundum verbum Greg. esse omnium quæ de nihilo sunt in nihilū tenderet, nisi ea omnium auctor manu regiminis retineret. Secūdo, quia non est sufficiens defendere se ab hostibus suis, imo à dæmonibus cito perimeretur, nisi à Domino protegeretur. Thren. 3. *Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti.* Bernard. si boni spiritus se à nobis elongauerint, impetum malignorum spirituum sustinere quis poterit? Tertio, quia cibo indiget sine quo vita eius deficeret: quæ insufficientia non est in angelo, imo nec in lapide. Dauid *Esurientes & sitientes anima eorum in ipsis defecit* Item ad bene viuendum tripliciter insufficiens est. Primo, quia non sufficit ex se bonam vitam inchoare. 1. Cor. 15. *Non quod sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis quasi à nobis.* Cogitatio primum opus esse videtur. Potest homo per peccatum se occidere, sed non potest se occisum suscitare. Homo per malitiam occidit animam suam Ose. 13. *Perditio tua Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.* Secundo, insufficiēs est in bono inchoato perseuerare. Greg. Cito bonum amittitur nisi à largiente custodiatur. Tertio insufficiēs est in bono inchoato proficere. Bern. super illud Cant. 1. *Trahe me post te.* dicit in persona Ecclesiæ: Domine, scio me nequaquam posse peruenire ad te, nisi gradiendo post te: sed ne hoc quidem nisi adiuuer à te: ideo precor vt trahas me post te. Beatus siquidē est cuius est auxilium abs te. Homo præsumens de se, maledictus est. Esa. 5. *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.* De præsumptione ista, require in tract. de Superb. 3. part cap 5. Confidentia vero in homine fallax est, & hominem cōfundens Esa. 20. *Confundentur ab Æthiopia spe sua.* Et eiusd 36 *Ecce confidis super baculum arundineū confractum istum, super Ægyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam.* Sic Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo Hier. 9. *Vnusquisq; à proximo se custodiat: & in omni fratre suo non habeat fiduciam* Confidentibus in homine S. Scriptura in multis locis maledicit. Hieron 17. *Maledictus homo qui confidit in homine.* Et Esa. 31. *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, &c.* Et nō sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non exquisierunt. Confidentia etiam in rebus inferioribus valde periculosa est. Greg. super Iob: De creatore desperasset, si spem in creatura posuisset. Idem: Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. Sap 5. *Spes impij quasi lanugo quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur.* Iob. 8 *Spes hypocrytæ peribit.* Et paulo post: *Sicut tela aranearum fiducia eius* Gloss. Greg. Tela aranearum studiose texitur, flatu venti dissipatur: sic quicquid

Confidentia in creatura triplex.

Homo ad bene viuēdum insufficiens est.

Confidentia in rebus transitoriis periculosa.

[illegible] ... & ideo ... [illegible]
... pugnam. Eiusdem ...
... & pondus pugnæ. Su-
... ideo cadit: humilis in Deo
... Petrus præ cæteris cecidit,
... præsumpsit. Quantum est nimis 4
... 15. *De mœrore animi deijcitur*
... [illegible], inquam, in profundum de-
... Eccles. 14. *Felix qui non habuit ani-*
... *qui non excidit à spe sua.* Ideo non
... habenda memoria peccatorum:
... cogitanda Dei iustitia: imo quan-
... [illegible] est in Dei misericordia.
... Considerantes quod Deus pius sit, pec-
... [illegible] nolite negligere. Cõsiderantes quod
... sit, nolite desperare. Idem: Oportet etiam
... Dei semper nos miseratione confidere, & de
nostra infirmitate formidare. Isidorus: Beni-
gnus est Deus, & seuerus: si tantum benignus
esset, eius benignitatem contemneremus, si
tantum seuerus, desperaremus. Et notandum
quod ea quæ dant occasionem desperationi ad-
uersantur spei: quæ vero spem adiuuant,
de quibus dictum est prius, reme-
dia sunt contra despera-
tionem.

Caput V.

De rebus sperandis, & descriptione beatitudinis. De duodecim quibus cognosci potest magnitudo futuræ gloriæ. De 12. fructibus Ligni vitæ, de multiplici materia gaudii futuri, de differentia futuri gaudii ad præsens, & de 12. cognitionibus intellectus per 12. stellas, quæ sunt in corona sponsæ.

NVnc dicendum de rebus sperandis, quæ sunt gloria animæ, & gloria corporis: De quibus, Esa. 61, *In terra sua duplicia possidebunt.* Et Prouerb. vl: *Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus.* Hæ sunt duæ stolæ, quarum vnam iam habent Sancti, & alteram expectant. Apocalyps. 6. *Data sunt illis singula alba stola & dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum donec compleantur conserui eorum.* In his duabus stolis beatitudo attenditur Beatitudo vero est, vt ait Boet. status omnium bonorum congregatione perfectus. Idem: Perfecta felicitas est quicquid velis adesse, & omne quod nolis abesse Augustin. in lib. de Moribus Ecclesiæ: Beata vita est, quum id quod est hominibus optimum, & amatur & habetur. Item Augustinus in Enchiridio: Ille beatus est, qui omnia quæ vult habet: nec aliquid vult quod non decet.

Quid beatitudo.

De XII. quæ valere possunt ad cognoscendum magnitudinem futuræ gloriæ.

Ex quibus cognoscat, gloriæ magnitudo.

1. DVodecim sunt quibus cognoscitur quam magna erit gloria fidelium, licet hic humiles sint & abiecti. Primum est hoc, quod Deus ita chare vendit gloriam istam etiam amicissimis suis Petrus emit eam martyrio crucis Paulus amputatione capitis. Et Verisimile est quod ipse non deceperit eos, cum sit amicus fidelissimus, imo quod plus est, ipsemet emit gloriam istam charissime amicis suis, scilicet crucis ignominia. Vnde verisimile est ineffabiliter magnam esse gloriam illam quam Christus tanta

2. ignominia emit. Secundum est gloria pulchritudinis quam videmus in inferioribus creaturis cū Domino placet decorare eas. Lilium in hyeme vile apparet, & quasi nullius pulchritudinis: in æstate vero cum Domino placet decorare illud, mirabilis est pulchritudinis. Idem videmus in pratis. Matth. 6. *Considerate lilia agri quomodo crescunt.* Et subditur: *Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis.* Et post: *Si fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei.*

Tertium est, gloria pulchritudinis quam videmus in his quæ sapientia artificum fiunt. Videmus enim quod ex lignis, & lapidibus, & metallis, quæ quando de terra sumuntur paruam habent pulchritudinem, fiunt opera miræ pulchritudinis: vt patet in gloria Salomonis. 3. Reg. 10. *Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, &c. non habebat vltra spiritum.* Quam ergo gloriam habebunt amici Dei: cum Deo placuerit eos decorare secundum magnitudinem sapientiæ suæ? 3.

Quarto potest apparere magnitudo istius gloriæ ex verbis sanctorum quibus Deus reuelauit eam, vt est illud Esa. 64 *Oculus non vidit, Deus absque te quæ praeparasti expectantibus te.* Et 1. Cor. 2. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus his qui diligunt eum.* Et Rom. 8. *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Et 1. Cor. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operabitur in nobis.* Gen. 15. *Ego sum merces tua magna nimis* Exod. 33. ait Moyses ad Dominū: *Ostende mihi gloriam tuam. Qui respondit ei, Ostendam tibi omne bonum.* Prou. 11. *Desideriū iustorum omne bonum.* David. *Nimis honorati sunt amici tui Deus.* 4.

Quinto potest apparere magnitudo gloriæ, per hoc quod legitur Matt. 17. in transfiguratione Domini factum quod *resplenduit facies eius sicut sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix.* Voluit enim ibi Dominus ostendere gloriam quā habitura sunt corpora nostra in resurrectione. 5.

Sexto honor quem contulit Christus cruci quæ ei seruiuit. August. super Psalm. Crux de pœnis latronum transiuit ad frontes imperatorum. Quid faciet Deus fidelibus suis qui tantum honorem contulit tormentis suis? Ambros. super *Beati immaculati:* Si opprobrium tuum gloria est Domine Iesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur participatione gloriæ quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? 6.

Septimo honor quo Christus honorat sanctos suos modo in terris. Maior enim reuerentia exhibetur pulueribus vel ossib. sanctorum, 7.

ctorum, vel etiam panniculus quibus indu- fuerunt, quam exhibeatur maximis principib. huius mundi. Vnde verisimile est quod multum sit eos honoraturus in cœlis, qui facit eos tantum honorari in terris.
8. Octauo per hoc quod in gloria eorum erit similis gloriæ Dei. Iuxta illud 1. Ioan. 4 *Filij Dei sumus, sed nõdum apparet quid erimus: sed quum apparuerit, scimus quoniam similes ei erimus.* Verisimile est quod creatura illa quæ in naturalibus similis Deo extitit, & operando Dominum imitata est, multum debeat decorari quam Deo in gloria assimilabitur. Rom. 8. *Quos prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui.*
9. Nono, locus in quo Christi benignitas vult eos esse. Ioan. 12. *Vbi ego sum, illic minister meus erit.* Et eiusdem 17. *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego & illi sint mecum, vt videant claritatem meam.* Luc. 22 *Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meã.*
10. Decimo, quod regnum habebunt Matth. 25: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, &c.*
11. Apoc. 22. *Et regnabunt in secula seculorum.* Vndecimo, coronæ pretiositas. In Psal. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* (Psal. 20.) Lapis iste pretiosus, Deus est. Hęc est illa pretiosa margarita quam qui inuenit, vendit omnia quę habet, & emit eam. Matth. 13. circa coronam istam nõ solum attende lapidis valorem sed & splendorẽ, est enim splendor gloriæ. Heb. 1. *Qui quum sit splendor gloriæ.* Apocal. 21. Ciuitas non eget sole, nec luna, vt luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam. Attende etiam coronæ decorem, quam decenter scilicet corona conueniat capiti: caput enim cordis ad eam & propter eã factum est. August. in lib. Confess. Domine, fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.
12. Duodecimo, hoc quod Deus eos ministerio proprio honorabit. Luc. 12. *Præcinget se, & faciet illos discumbere: & transiens ministrabit illis.* Hæc ministratio erit diuinæ faciei, in qua sit summæ lætitiæ ostensio. David: *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* (Psal. 20.) Iob. 33. *Videbit faciem eius in iubilo.* Nunc facies illa nobis abscondita est. Dauid: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te?* (Psal. 30.) Iob. 26. *Qui tenet vultum solij sui, & expandit super illum nebulã suam.* Magnitudinem etiam gloriæ saluandorũ ostendit hoc, quod Deus vocat Ecclesiam spõsam suam. Erit enim gloria sponsæ, vt decebit regem cœlestem sponsam ipsius. Quæ gloria describitur in Psal. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* (Psal 44.) Cantic. 4. *Veni de libano sponsa mea, veni de libano: veni coronaberis.* Itẽ quod fideles dicuntur filii Dei & filii clarissimi. Ephes. 5. *Estote imitatores Dei sicut filij charissimi.* Vnde erit gloria eorum vt decebit tantum patrem. De qua gloria Rom. 5. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Item quod fideles dicuntur dii, in Psalm. *Ego dixi, dij estis.* (Psal. 81.) Sicut de aliquo dicitur, quod ipse est rex vel Archiepiscopus, eo quod regem vel Archiepiscopum habeat in sua voluntate: sic amici Dei in futuro dii erunt propter vnionem voluntatum cum Deo, 1. Corint. 5. *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* Amicitia est vnio amantium. August. Talis est quisque qualis eius dilectio. Si terram diligis, terra eris: Deũ diligis: quid dicam? Deus eris. Non audeo hoc dicere ex me: sed scripturas audiamus. *Ego dixi, dij estis.* (Ibidem.)

De duodecim quæ electi habebunt, qui intelliguntur 12. fructus Ligni vitæ.

Et notandum quod duodecim erunt in electis post generalem resurrectionem, quæ possunt intelligi per duodecim fructus ligni vitæ: de quibus Apoc. vlt. legitur. (Premia electorum.)
1. Primum est sanitas absque infirmitate, Psalm. *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* (Psal. 102.) Esa. 60. *Occupabit salus muros tuos.*
2. Secundum est iuuentus sine senectute. Psalm. *Renouabitur vt aquila iuuentus tua.* (Ibidem.) Quæ in ætate 30. annorum semper manebunt. Ephes. 4. *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* 1. Thess. 4 *Rapiemur obuiam Christo in aera: & sic semper cum Domino erimus.*
3. Tertiũ est satietas sine fastidio. Hic non satiatur oculus visu, nec auris auditu. Eccl. 1. *Sed tunc in bonis implebitur desiderium tuum.* In Psalm *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Esa. 49 *Non esurient, neque sitient amplius.* Greg. Satiati desiderabimus, ne satietas generet fastidium: & desiderantes satiabimur, ne cum anxietate sit desiderium.
4. Quartum est libertas, ad quam faciũt corporis agilitas & subtilitas. Corpus enim nõ detinebitur vel propria grauitate vel alterius corporis oppositione, Aug. in lib. de Ciu. Dei 22. Vbi spiritus, ibi erit protinus & corpus.
5. Quintũ est pulchritudo absque deformitate. Pulchritudo corporis consistit in claritate, & situ debito, & figura membrorum. Sap 3 *Fulgebunt iusti.* Matth. 13. *Tunc iusti fulgebunt, sicut sol in regno Patris mei.* Phil. 3. *Saluatorem expectamus Do-*

minum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.
6. Sextum est impassibilitas, ad quam immortalitas pertinet Esa. 49. *Non cadet super eos sol, neque vllus æstus* Esa 25. *Præcipitabit mortem in sempiternum*
7. Septimum abundantia sine indigentia. Deut 8. *Rerum omnium abundantia perfrueris.* Iudic 18. *Tradet vobis Deus locum in quo nullius rei est penuria.* Greg. Nihil exterius quod appetatur: nihil interius quod fastidiatur.
8. Octauum est pax absque perturbatione.
9. Nonum securitas sine timore. Esa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis: in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Psalm. *Qui posuit fines tuos pacem.*
10. Decimum est cognitio absque ignorantia. 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem.* Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.
11. Vndecimum, gloria absque ignominia. Coloss. 3. *Quum Christus apparuerit in vita vestra, tūc & vos apparebitis cum ipso in gloria.*
12. Duodecimum est gaudium sine tristitia. Apoc. 7. *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Itē Esa. 25. *Auferet Dominus Deus omnem lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui.* Item Esa. 65. *Obliuioni enim tradita sunt angustiæ priores.* Et eiusdem lib. *Lætitia sempiterna super capita eorum: gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.* Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* In verbo intrandi innuitur magnitudo gaudii, quod hominem vndique cinget. Ioan. 16. *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.*

Quod gaudium electorum proueniet quasi à sex partibus.

Vnde gaudia electorum proueniant.

ET notandum quod gaudium electorū proueniet quasi à sex partibus. Primo à beata Trinitate. Secundo à loci amœnitate. Tertio, à iocunda societate. Quarto, à corporis glorificatione. Quinto ab inferno. Sexto, à mundo. De primo legitur Esa. 33. *Regem in decore suo videbunt.* Ecclesi. 11. *Dulce lumen & delectabile est oculis videre solem.*

In visione regis æterni triplex gaudium erit.

In visione regis triplex gaudium erit eis.
1. Primum erit in videndo faciem diuinam, quod erit summum gaudium. August. Si mali possent, mallent Deum in inferno videre & in pœnis, quam extra pœnas Deum non videre. Chrysost. Ego multo grauiores quā gehenna est dico cruciatus remoueri & abiici ab illa gloria: nec puto ita acerba esse gehennæ incendia, vt sunt illa quibus torquetur is qui arcetur à conspectibus Dei. Bernard. Reuera illud est verum & solum gaudium, quod nō de creatura, sed de creatore concipitur, & quod quum possederis nemo tollet à te: cui comparata omnis aliunde iocunditas mœror est, omnis suauitas dolor est, omne dulce amarum, omne decorum fœdum: omne postremo quodcunque aliud delectare possit molestum, quum Dei bonitas in infinitum excedat omnem bonitatem creatam. Delectatio quę erit in perceptione immediata illius bonitatis in infinitum melior erit omni perceptione creatæ bonitatis. In Psal. *Psal. 26.*
Faciem tuam Domine requiram Ioan. 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Et in Psal. illo. *Qui regis Israel* triplicatur illud. *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* Et super illud Psal *Ostendam illi salutare meum*, dicit Gloss. Hæc visio est tota merces: visio qua Deus videtur facie ad faciem, tertium cœlum est. Et iste est paradisus, si dici potest, paradisorum: vt dicit gloss. August. super 2. Corinth. 12. Ibi beata vita in fonte viuo bibitur, inde aliquid aspergitur huic humanæ vitæ. David: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum:* *Psal. 41.*
Omnes deliciæ quæ sunt in mundo isto, minimæ guttæ sunt, quæ à fonte illo fluxerunt. Væ inimicis Dei qui guttas illas in terra lingūt, fonte suauitatis contempto Iere. *Dereliquerūt me fontem aquæ viuæ.* Minus sunt omnes deliciæ quæ fuerunt in mundo, & erunt vsque in diem iudicii, respectu illius suauitatis, quam sit vna gutta aquæ respectu totius maris: cum tanta inueniatur delectatio in portiuncula creaturæ, quanta inuenietur in ipso creatore. Frater Guido Carthus. Si diuinæ bonitatis vestigiorum vestigia tantum habent suauitatis, quid habet ipse fons suauitatis Deus? Aug 4. lib. Confess. Plus delectant, quam singula, si sentiri possent omnia: sed longe his melior qui fecit omnia.
Secūdum gaudium erit videndo humanitatem Christi. Bernard. Plenum prorsus omni suauitatis dulcedine videre hominem hominis conditorem. 2.
Tertium gaudium erit in consideratione vnionis humanæ naturæ ad diuinam. 3.
Mirabile enim gaudium erit electis, quum agnoscent quod frater eorum secundum carnem vere Deus est. Magnitudo huius gaudii potest perpēdi ex gaudio quod solent habere parentes, cum filii eorum fiunt Episcopi vel Archiepiscopi. Tanta erit vnitas capitis & membrorum, quod membra honorem sui capitis suum reputabunt: sicut caput homi-

nis bona.

nis bona vel mala mēbris suis illata sua reputat.

Quod electis proueniet triplex gaudium ab amœnitate loci.

ITem à loci amœnitate triplex gaudium electis proueniet. Primo à claritate loci. Tob. 13. *Beatus vero si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem.* Apocal. 22. *Nox vltra non erit.* Et secūdum Philosophum, ante corpus in quo est diuersitas luminis, est aliud supra in quo est vniformitas luminis per totum. Illud corpus est cœlum empyreum in quo est lumen continuum. Secundo à loci puritate. Apocalyp. 21. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciēs.* Tertio à loci latitudine. Baruch. 3. *O Israel, quam magna est domus Dei & ingens locus possessionis eius!* Seneca. Ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos paucissimorum dierum spatium iacet, si nauem ferat ventus: at cœlestis illa regio per XXX. annos velocissimo syderi viam præstat.

Quod electis proueniet triplex gaudium ex societate aliorum saluatorum.

ITem ex societate proueniet triplex gaudium. Primo ex multitudine. Apocalyp. 7. *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.* Secundo ex nobilitate illius societatis in qua erit beata Virgo, & angeli, & sancti, & sanctæ, qui omnes reges & reginæ erunt. Vnde Filius Dei dicitur venisse de regalibus sedibus. Sapien. 18. Plus deberent homines laborare solum vt possent esse vna die cum beata Virgine, quam multi laborent pro æterna gloria. Hieronym. ad Eustochium: Egredere quæso paulisper de carcere & papilione corporis, vt in ostio stans videas gloriam Dei pertransire: præsentis laboris ante oculos tuos pinge mercedem quam nec oculus vidit, &c. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini choris occurret comitata virgineis, cum post rubrum mare submerso cū suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris, *Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est,* &c. Tertio de amicabilitate societatis illius. Tanta enim charitas inter eos quod gaudia aliorum sua reputabunt. Esaiæ 31. *Dixit Dominus cuius ignis in Sion, caminus eius in Ierusalem.* Propter magnam charitatem hæreditas illa omnibus vna est, singulis tota, iuxta verbum Greg. edit.

Quod electis proueniet quadruplex gaudium ex corpore glorificato.

ITem à corpore glorificato quadruplex proueniet gaudium. Primum, à corporis pulchritudine. Secundum, ab eius subtilitate. Tertium, ab eius agilitate. Quartum, ab eius impassibilitate. Primū erit in corpore respectu eius quod erit iuxta se: vt scilicet alia corpora glorificata in aspectu eius delectentur. Secundum respectu eius quod erit infra se: vt scilicet corpora inferiora corpori glorificato cedant. Tertium, respectu eius quod erit supra se, vt ad spiritum suum perfectam possit habere obedientiam. Quartum, ad id quod erit cōtra se, ne ab aliquo possit lædi.

Quod electis proueniet triplex gaudium ab inferno.

ITem ab inferno triplex gaudium electis proueniet. Primo, ex hoc quod infernum euaserunt. Secundo ex hoc quod hostes eorum cruciabuntur ibi. Psal. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam.* Tertio, ex hoc quod peccatū quod maxime nocuit hominibus, clausum erit in inferno. Post diem iudicii erit in inferno peccatū quasi in proprio loco: non enim poterit remanere neque in cœlo neque in terra quin ad vltimum descendat in infernum.

Quod à mundo proueniet electis triplex gaudium.

ITem à mundo proueniet electis triplex gaudium. Primo ex hoc quod à pœnali miseria huius exilii liberati erūt. Bern. Transire de morte ad vitam, vitæ gaudium duplicat. Verisimile est quod multū gaudeat de hac liberatione qui dicebat: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus.* Secundo de hoc quod à naufragio liberati erunt. Si naufragi qui de mari exierunt tantum gaudent: verisimile est quod multum gaudeant qui tot naufragia passi, à mari huius mundi periculosissimo euaserunt. Bernardus: Periculum probat transeuntium raritas, & pereuntium multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus vix vna perit: in mari huius mundi de quatuor nauibus vix vna ad portū salutis peruenit. Tertio, ex hoc, quod quum ipsi tantæ infirmitatis essent: tamen de tanto hoste triūphauerunt. Iob. 41. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret.*

Nos sumus vt locustæ, hostes nostri vt gigātes August. in lib. Confess. Quanto, inquit, maius periculum fuit in prælio: tanto est gaudium maius in triumpho. Sic est in nauigātibus. Nam post pericula & misericordias naufragii, exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. De gloria futura dicit. Augustin. in lib. de Ciuita. Dei. Quanta erit felicitas: vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum: vocabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus. Nam quid aliud agatur, vbi nec vlla desidia cessabitur, nec vlla indigentia laborabitur? Nescio. Item in eodem: Vera ibi gloria erit, vbi nec laudantis errore quisquam, nec adulatione laudabitur. Verus honor qui nulli negabitur digno, nulli defertur indigno: sed nec ad eum ambiet, vllus indignus. Vera pax, vbi nihil aduersi nec à seipso, nec ab aliquo patietur. Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit: eique seipsum qui melius & maius nihil esse posset, promisit. Ipse finis erit desideriorum nostrorum qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Idem in eodem: In illa ciuitate magnum bonum in se videbit, quod nulli superiori nullus inferior inuidebit: sicut nunc non inuident archangelis angeli cæteri, tanquam nollet vnusquisque esse quod non accepit, quam nec in corpore vult oculus esse qui est digitus: Idem: Ibi vacabimus & videbimus & videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis? Item August. loquens de summo bono: Qui hoc bono fruetur, quid erit illi, & quid nō erit? Erit quidquid volet, quicquid nolet, non erit. Item Bernard. loquens de cœlesti ciuitate: O ciuitas cœlestis, mansio secura, patria continens totum quod delectat, populus sine murmure, incolæ quieti, homines nullam habentes indigentiam. O quam gloriosa dicta sunt de te Ciuitas Dei.

Quod gaudium futurum differt à præsenti in multis.

ET notandum quod gaudium futurū à præsenti differt in hoc, quod ipsum est plenum gaudium & perfectum Ioan. 16. *Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum*, 1. Corin. 13. *Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est*. Item gaudium futurum est securum. Augustin. in lib. de morib. Eccles. Summum bonum tale esse debet quod non amittat homo inuitus: quippe nemo potest confidere de tali bono quod sibi eripi posse senserit, etiamsi retinere illud amplectiq; voluerit: quisquis enim de bono fruetur non confidit, in tanto timore amittendi beatus esse quis potest: Item gaudium futurum est purum gaudium, cū hic dolore risus misceatur. Prouerb. 14. Esa. 25. *Auferet Dominus omnem lacrymam, &c.* Hæc tria insinuantur Esa. 25. vbi sic legitur: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ.* In pinguedine, intellige plenitudinem: in medulla, securitatem quæ intra ossa absconditur: in defecatione, puritatem. Conuiuium illud est cœna magna, de qua legitur Luc. 14. quam Deus pater ab æterno præparauit. Filius vero fercula addidit: gaudium scilicet quod erit in aspectu humanæ naturæ quam assumpsit: Spiritus sanctus pigmenta suauitatis ministrat: Ipse est fluuius nectarius lætificās ciuitatem Dei. Psalmo: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Sola inuitatio huius cœnæ beatum reddit. Apoc. 19. *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt*. In hac cœna est vnum ferculum quod solum sufficeret. Ioan. 14. *Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis*. Solus odor huius cœnæ qui datur sanctis præsentiri plus valet quam totum gaudium mundi. *Psalm. 35.*

De triplici materia gaudii electorum & XII. cognitionibus intellectis per XII. stellas coronæ mulieres in Apocalypsi.

ITem notandum quod triplex materia illius gaudii intimatur nobis. Num. 13. in fructib. illis quos attulerunt exploratores de terra promissionis, qui fuerunt ficus, vua, & malogranata. In ficu dulcedinem deitatis intellige. Prou. 17. *Qui seruat ficum, comedet fructus eius: & qui custos est Domini sui glorificabitur*. In vua Christi humanitatem in torculari crucis expressam. In malogranatis, sanctorum ordinatam societatem. Ordinate enim se habent grana in malogranato. Item Apoc 12 insinuantur nobis gaudia duodecim in corona XII. stellarum quæ erat in capite mulieris. Duodecim stellæ sunt duodecim cognitiones quę electos lætificabūt: tres pertinentes ad patrem, & Filium, & Spiritū sanctum, & nouem ad nouem ordines beatorū spirituum. Vel has duodecim stellas intellige tres dotes animæ, scilic. Dei visionem, eiusdem

Duodecim stellæ in capite mulieris, sunt cognitiones electorum.

dilectio

dilectionem, & boni excellentissimi, vel arduissimi comprehensionem, quæ comprehẽsio gloriosissima est: & quatuor dotes corporis, s. claritatem, vel potius puchritudinem, subtilitatem, agilitatem, impassibilitatem, & societatem quinque sensuum. Secundum quosdam tertia dos animæ est delectatio quę est effectus visionis & amoris.

Capvt VI.

De diuersitatibus spei, qua detestabilis est ex quatuor, & commendabilis ex tribus.

Spes detestabilis quanam sit.

NOtandum est ergo quod est spes detestabilis, & est spes commendabilis: Spes detestabilis quadruplex est. Prima est maledicta Secunda, præsumptuosa. Tertia est vana. Quarta, mendax vel falsa. Prima est quæ Deum ideo offendit, quia de magnitudine misericordiæ eius confidit. Vnde Bernardus in sermonibus. Est infidelis fiducia solius vtique maledictionis capax, quum videlicet in spe peccamus: Hæc peccat in bonitatem Dei. Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius & patientia & longanimitatis contemnis?* Secunda est cum aliquis sperat se facturum cum voluerit quod vires eius excedit: vt quum aliquis præsumit se conuersurum à malis suis cum voluerit. Eccl. 29 *Repromissio nequissima multos perdidit.* Spes vana est cum fiducia ponenda in creatore in creatura ponitur. De quo require supra quinto capit. in eodem tractatu. Esa. 55. *Confidunt in nihili.* Spes falsa est, cũ quis sperat quod futurum non est: vt cum quis promittit sibi longam vitam, qui cito moriturus est, vt ille cui dictum est, *Stulte hac nocte repetent animam tuam.* Luc. 12. Esa. 29. *Posuimus mendacium spem nostram:* Ad hoc quod spe commendabilis sit tria operantur. Primum est, si in solo Deo ponatur. Hest. 14. *Exaudi vocem illorum qui nullam aliam spem habent.* Secundum, si assit meritum, vnde quod speratur, præsumatur. Bern. super Cant. Integra ecclesiæ consolatio, cum non solum quid sibi sit expectandum: sed vnde sit præsumendum nouerit. Tertium, si in tribulatione spes non deficit, sed vires suas ostendit Iob 13 *Etiam si ceciderit super me, in ipso sperabo.* In Psalm. *Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.* Item notandum quod est spes primæ auctoritatis, quæ in solo Deo ponenda est. Et est spes suffragii quæ ponenda est in sanctis inquantum sunt amici Dei. Spes quæ in solo Deo ponitur subdiuidi potest in spem venię, gratiæ, & gloriæ. Spes vero gloriæ subdiuidi potest in expectationem gloriæ animæ, & gloriæ corporis, de quibus prius dictum est.

Qua commendabilis.

Psalm. 2.

* * *

Secvndæ Partis Principalis de tribus virtutibus Theologicis.

Tractatvs Qvartvs.

Capvt Primvm.

De charitate.

Quid charitas.

CHaritatis descriptiones primo ponendæ sunt: Secundo, commendationi eius insistetur. Tertio agetur de dilectione Dei: Quarto de dilectione proximi. Quinto, de ordine charitatis. sexto, de his quę aduersantur charitati. Septimo, de gradibus diuersis ipsius Notandum ergo quod charitas est finis præcepti de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta. 1. Tim 1. Vbi dicit gl Hic diffinit Apostolus charitatem. *Charitas*

est finis (inquam) *consummationis non consumptionis Plenitudo enim legis est dilectio.* Rom. 13. Augustin. Legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo est dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, id est Dei & proximi. Idem: Ille sancte & iuste viuit, qui ordinatam habet dilectionem: ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum, aut æque diligat quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Idem: Si non voles omnes paginas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia secreta scripturarum penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia. Idem in libro de disciplina Christiana: Vt nemo excusationem habeat in die iudicii, voluit Deus, sicut scriptum est, consummare & abbreuiare verbum super terram. Hoc ipsum verbum consummatum & abbreuiatum non obscurum Deus esse voluit. Ideo breue, ne non tæderet legere. Ideo apertum, ne quis dicat, Non mihi licuit intelligere. Thesaurus est magnus diuinarum scripturarum: hic thesaurus absconditus est in agro: si piger eras ad perscrutandum thesaurum, non sis piger vnam margaritam sub lingua ferre, & quo vis securus ambula. Hæc est margarita ista: *Diliges &c.* Matth 22. Vel finis præcepti est charitas: quia gratia charitatis habendæ est præceptum: sicut sanitas est finis medicinæ. Augustin. Timor est medicamentum: charitas sanitas. Sicut initium est sapientiæ timor Domini. Prouerb. 1 sic dilectio finis est sapientiæ. Ecclesiast. 1. *Dilectio Dei honorabilis sapientia.* Chrysostomus Finis annuntiationis est amor. Vnde Christus qui venit legem implere, specialiter fuit prædicator amoris. Lucæ 12. *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur?* Et in fine vitæ suæ mortalis inculcauit discipulis præceptum de dilectione, vt habetur Ioannis 15. *Hoc est*, inquit, *præceptum meum, vt diligatis inuicem &c.* Item: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Item: *Mandatum nouum do vobis &c.* 13. Eiusdem Sequitur, *ex corde puro &c.* Tria hic tanguntur quæ ad charitatem disponunt. Fides non ficta, scilicet fides vera & catholica, non illa fides quam sibi hæretici fingunt. Et spes quæ per conscientiam bonam intelligitur: quia vt dicit glossa Augustin. Ille sperat qui bonam conscientiam gerit: quem vero pungit mala conscientia, retrahit à spe. Et puritas cordis. Oportet enim cor deputari ab amore mundi, vt impleatur amore Dei. Vnde super illud Psalm. *Diligite Dominum omnes sancti eius*, dicit glossa. Disce non diligere mundum, vt discas diligere Deum Auerte, vt conuertaris: funde, vt implearis. Augustin. Bono implendus es: funde malum. Putas quia melle te vult implere Deus: si aceto plenus es, vbi mel pones? Si quis vero obiiciat, quod omnes virtutes simul infunduntur, vnde non videtur vna virtus esse caussa alterius vel prior altera: Potest dici quod hoc referendum est ad opera virtutum, quorum vnum est prius altero & caussa ipsius. Ideo enim quia credimus Deum liberalissimum, speramus in eo: & quia de liberalitate ipsius speramus, eum diligimus. Vel potest dici, quod licet virtutes simul sint tempore, tamen vna prior est altera causalitate: sicut splendor ab igne est, & tamen ignis & splendor simul sunt tempore. Hoc exemplum ponit. Augustin. super principium ad Hebræ. Sed iterum obiicitur: Quomodo charitas sit ex fide & spe, cum charitas dicatur esse radix omnium bonorum: in glossa Augustin. super verbum prius positum. *Finis præcepti est charitas*, & super illud Galat. 6 *Fructus Spiritus est charitas &cat.* Dicit glossa Augustin. Caput virtutum præmisit, id est, charitatem Quæ enim alia inter fructus spiritus debuit tenere primatum, nisi charitas, sine qua virtutes ceteræ non reputabuntur esse virtutes, & ex qua nascuntur vniuersa bona? Ad solutionem huius videtur esse distinguendus triplex ordo virtutum, scilicet ordo plantationis, ordo meritoriæ operationis, & ordo reparationis. In ordine plantationis prima est fides. Primo enim docenda sunt quæ sunt fidei, deinde quæ sunt timoris & spei Hebræ. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum, qui est & inquirentib. se remunerator*

Tria ad charitatem disponunt.

Psalm. 30.

[illegible]

[illegible] Augustin. [illegible] charitatem [illegible] est virtus qua videre Deum, per[illegible] desideramus. [illegible] hæc descriptio [illegible] dignioren [illegible] charitatis. Po[illegible] sic charitas [illegible] : Charitas [illegible] qua vnaquæque [illegible] tanti habe[illegible] quanti habenda [illegible]. Vnde charitas [illegible] æquum est, [illegible] statera dolosa est [illegible]. Prou. 11. [illegible] *Deum, & pondus* [illegible] *eius*. [illegible] poralia quæ in [illegible] parum pretio [illegible], quæ Apostolus reputauit vt ster[illegible] multum ponderant in statera cupidi[illegible] ideo vere dolosa est Osee 12. *Chanaan* [illegible] *eius statera dolosa*. Hæc statera etiam [illegible] abominatio est Deo: cum diuitiæ & [illegible] quæ abominabilia sunt Deo, ibi [illegible] ponderant veris bonis. Lucæ 16. Quod [illegible] est apud homines, abominatio est a[illegible] Deum. In libro de Spiritu & anima dici[illegible] quod charitas est concordia mentium & [illegible] electorum, vita beata animarum & [illegible] lorum: quia nec animæ, nec angeli nisi [illegible] charitatem viuunt.

CAPVT III.

De commendatione Charitatis.

AD commendationem Charitas, primo valere potest hoc, quod Spiritus sanctus in Scriptura sacra toties monet ad ea quæ charitatis sunt. 1. Corinth. [illegible] *abominem* [illegible] Et eiusdem. 16. *Omnia* [illegible] *vestra*

in cha-

in charitate sint. Eph. 3. *In charitate radicati & fundati.* Eiusdem. 4. *In charitate crescamus.* Item. 5. *Ambulate in dilectione.* Philip. 1. *Oro vt charitas vestra magis abundet.* Colos. 3. *Super omnia charitatem habentes.* 1. Pet. 4. *Ante omnia mutuam in vobismetipsis continuam charitatem habentes.* Secundo commendabilis est comparatione ceterarum virtutum. Ad quod pertinet illud 1. Corinthiorum 13. *Maior autem horum est charitas.* August. Respice ad munera Ecclesiæ & vniuersis excellentius charitatis munus cognosces. Ideo oleo charitas comparatur, quod superеminet aliis liquoribus: sic charitas super excellit aliis virtutibus. Propter eandem causam charitas aurum dicitur, quod inter metalla pretiosius est. Apocalyp. 3. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias.* Huic auro comparando intendere debent in nundinis huius mundi hi quibus dictum est Luc. 19. *Negotiamini dum venio.* Nec solum aurum est charitas: sed etiam aurea reddit ea quæ contingit. Et hæc est vna virtus charitatis, quod plumbea efficit aurea. Opera enim de genere bonorum sine charitate facta, quasi plumbea sunt, parui scilicet, vel nullius valoris: facta vero ex charitate, quasi aurea sunt, quia pretiosa valde. 3. Reg. 6. *Nihil erat in templo quod non auro tegeretur.* Opera ex charitate facta, sunt quasi vestis deaurata qua Ecclesia ornatur. In Psalm. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* Propter eandem excellentiam dicitur etiam charitas ignis Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram.* Ideo Spiritus sanctus super Apostolos in linguis igneis descēdit, vt in cordibus hominum ignem istum succenderent, vnde Bernardus: Venit super discipulos Spiritus sanctus in linguis igneis, vt linguis omnium gentium verba ignea loquerētur, & legē igneā linguæ igneę prædicarent. Threno. *De excelso misit ignem in ossibus meis & erudiuit me.* Ignis inter elementa virtuosior est: sic charitas virtuosior est cæteris virtutibus. Hier. Qui perfecte amatur, totam sibi vndique amantis vendicat voluntatem, nihilque est imperiosius charitate. 2. Corint 5. *Charitas Christi vrget nos.* Ignis ferrum quasi ignem efficit: sic charitas eos in quibus est, vt ignem efficit Ecclesiast. 48. *Surrexit Elias propheta sicut ignis & verbum eius quasi facula ardebat.* Nescit ignis esse otiosus: sic secundum verbum Greg. amor Dei nunquam est otiosus. Operatur enim magna si est, si autem operari renuit, amor non est. Ignis charitatis est illuminans & splendens, & ad splendorem æternum perducens. Greg. in Moral. Non clarescit anima in fulgure æternæ pulchritudinis: nisi (vt ita dixerim) hic prius arserit in officina charitatis. Hic est ignis ille quo spiritus angelici ardent. Ignis iste in cinerem humilitatis redigit. In hunc cinerem redegerat illum qui dicebat. Gene. 8. *Loquar ad Dominum meum cum sim puluis & cinis.* Carbo ignitus cum mortuis carbonib positus, aut extinguitur aut eos viuificat. Sic viri sancti igne charitatis succēsi morti se exposuerunt, vt mortuos in peccatis viuificarent. Ignis tendit sursum: sic illi qui vehementer accensi sunt, igne charitatis cupiunt dissolui & esse cum Christo. Philip. 1. & mortem habent in desiderio, & vitam in patientia: Charitas est ignis, quo Apostoli suauiter arserunt, vt ait Greg. ipsa est speciale donum Dei, qui & ignis dicitur Deuteronom. 4. Heb. 13. *Deus noster ignis consumens est.* Greg. in Homil. Deus ignis consumens dicitur, quia flammis sui amoris incendit mētes quas impleuerit, & à vitiorum sordibus mundas reddit, & peccatorum rubiginem consumit. Bern. super Cant. Ignis qui Deus est, consumit quidem, sed non affligit: ardet suauiter, desolatur feliciter. Est enim vere carbo desolatorius: sed qui sic in vitia exerceat vim ignis, vt in anima exhibeat vicem vnctionis. Greg. in Hom loquens de illo verbo Luc. 7. *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Quid esse dilectionem credimus, nisi ignem? & quid culpam, nisi rubiginem? Tanto amplius rubigo peccati consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. Charitas etiam est mater omniū virtutum, vt ait Ios. Ambrosii super illud Rom. 14. *Vnusquisque in suo sensu abundet.* Mater inquam educatione, imo ipsa ad omnes se habet vt mater. Bern. Bona mater charitas, quæ siue foueat infirmos, siue exerceat prouectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens sicut filios diligit vniuersos. Cum te arguit, mitis est: cū blanditur, simplex est. Pie solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari. Ipsa est quæ hominum mater & angelorum, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in cœlis sunt pacificauit. Ipsa est quæ Deum homini placans, hominem Deo reconciliauit. Charitas patiens est, benigna est, licet læsa, licet offensa: si conuersus fueris

Psalm. 44.

ad

ad illam obuiabit tibi quasi mater honorificata. Item charitas enumeratur prima inter fructus Spiritus sancti. Galat. 5. *Fructus* (inquit) *spiritus, charitas &c.* Ibi dicit Gloss. Aug. Caput virtutum præmii, vocans charitatem caput virtutum. Ibi etiam dicit gloss. Hier. Quæ alia inter fructus spiritus debuit tenere primatum, nisi charitas sine qua ceteræ virtutes non reputabuntur esse virtutes? Vere primus fructus charitas. Antequam enim ipsa assit, nullus fructus est Deo gratus. Osee 9. *Radix exiccata est fructum nequaquam facient.* Radix exiccata est, cupiditas, quam Apostolus dicit radicem malorum omnium. 1 Tim. 6 Vbi vero charitas est, ibi multus fructus Ioan. 15. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. *Qui manet in charitate, in Deo manet.* 1. Ioan 4. Item charitas est primum bonum animæ. Primum enim bonum animę est, Deo adhęrere: Deo autem adhærere non valemus, nisi dilectione, vt ait Aug. in libr. de moribus Ecclesiæ, & in libr. Confe. Mihi autem adhęrere Deo bonum est quia si non manebo in illo, nec in me potero. Vbi charitas non est, potest esse species boni sed non verum bonum. August. Dantur & alia per Spiritum sanctum munera: sed sine charitate nihil prosunt. Sen. Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulcara rerum honestarum. Vbi charitas adest, nihil est malum Ecclesiast. 8. *Qui custodit mandatum non experietur quidquam mali.* Quod de mandato dilectionis specialiter verum est Aug. Vbi charitas, quid est quod possit obesse? Vbi autem non est, quid est quod possit prodesse? Item charitas est gratia gratiarum. Aliæ virtutes sine ea gratæ non sunt. Et quia gratis non operatur. Iustitia enim reddit debitum: amor redimit incommodum quod imminet: spes emit commodum quod obtinere intendit. Et quia non sufficiunt animam Deo reddere gratam, vel etiam sua propria opera absque charitate Deo grata facere non possunt. Charitas vero gratis operatur. Bern. super Can. Purus amor mercenarius non est, purus amor de spe vires non sumit, & tamen differentię damna non sentit. Charitas etiam animam Deo reddit gratam, & sua propria opera & cæteras virtutes, & opera etiam eorũ si à charitate fuerint imperata. Ipsa n. imperatrix est inter virtutes, & quæ imperantur ab ipsa Deo grata sunt, & à se reputat imperata. Item charitas locus luminis est. 1. Ioan. 2. *Qui diligit fratrem suum, in lumine manet.* Amor mundi excęcat, sed amor Dei illuminat. Extra charitatem tenebræ sunt. Vnde ibidem dicitur. Qui odit fratrem suum, in tenebris est: vbi autem tenebrę sunt, ibi non est verum gaudium. Tob. 5. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo?* Item charitas est locus securitatis & gaudii. Bernard. Deus charitas est: quid pretiosius? Et qui manet in charitate, in Deo manet, quid securius? Et Deus in eo: quid iucundius? Aug. Deus charitas est, breuis laus, & magna laus. Breuis in sermone, & magna intellectu. Si numeras, vnum est: si appendas quãtum est Deus dilectio est. Item dulcius dilectione nihil est. August. Dilectio dulce verbũ, sed dulcius. Cum amor sit causa omnis iucunditatis: sine amore enim nihil iucundum: Charitas quæ est amor summi boni magnã habet iucunditatem Vnde inter fructus spiritus, statim post charitatem enumeratur gaudium. Quomodo sine gaudio potest esse quod Deus ametur debito modo, cum ipse præsens sit vbi sic amatur. Præsentia enim boni amati iucunda est. August. in Epistola ad Macedonium. Tanto nobis melius est, quanto magis in illum imus, quo nihil melius. Imus autem non ambulando, sed amando: quem tanto habemus præsentiorem, quanto eundem amorem quo in eum tendimus poterimus habere puriorem Idem super epistola Ioan. Homil. 10. Quid tibi iubet Deus? dilige me: amaturus es honorẽ & forte non peruenturus. Quis me amauit, & non ad me peruenit? quisquis me quærit, cum ipso sum: non ad me ambitur per aliquam viam. Ipse amor tibi præsentem me facit. Greg. in Moralibus. Qui mente integra Deum desiderat, profecto iam habet quem amat: neque enim quisquam posset Deum diligere, si hunc quem diligit non haberet. Charitas locus est veræ quietis. Aug. Non potest anima nisi in eo quod diligit requiescere. Æterna autem requies nõ datur ei, nisi in dilectione Dei qui solus æternus est: & ipsa est perfecta sanctificatio, & sabbatum sabbatorum Charitas etiam vita est. 1 Io. 3. *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam quoniam diligimus fratres;* Sine charitate nihil viuit vita gratiæ: sed omnia sunt mortua, omnia arida. 1. Io. 3. *Qui non diligit, manet in morte.* Et super 12. ad Cor. 13. dicit gloss. Sicut corpus sine anima mortuum est: sic anima sine charitate mortua deputabitur. Charitas est calor vita-

lis, quo extincto nihil spiritalis vitæ relinquitur Prosper de vita contemplatiua dicit, quod charitas est vita virtutum. Ipsa etiam est mors vitiorum. Sicut fluit enim cera à facie ignis sic pereunt vitia à facie charitatis. Canticor. vltim. *Fortis est vt mors dilectio.* Qui videtur esse magni valoris in seculo, & charitatem non habet: quasi leo mortuus, aut nullius valoris est. Ecclesiast 9. *Melior est canis viuus, leone mortuo.* 1. Corinth 13. *Si habuero prophetiam &c. charitatem autem non habuero, nihil sum.* Nihil, inquam valore. Charitas etiam est vita operum. Gregor. Nihil habet viriditatis ramus boni operis, nisi maneat in radice charitatis. Item charitatem habens ditissimus est. Augustin. Attende quanta est charitas: quæ si desit, frustra habentur cætera: si autem assit, habentur omnia vel in se, vel in aliis. Idem in quodam sermone de charitate. Charitas est dulce & salubre vinculũ mẽtiũ sine qua diues pauper est, & cũ qua paup diues est. Quatuor de causis diues est qui habet charitatã. Primo, quia ipsa charitas thesaurus est charissimus: vt non solum chara, sed ipsa charitas expressiue possit dici: Sicut de filio Dei dicitur Hebreor. 1. quod sit splendor gloriæ. Et Sapien. 7. *Candor lucis æternæ.* Hic est thesaurus absconditus in agro cordis, pro quo emendo vniuersa essent vendenda. Matth. 13. Hunc thesaurum non potest auferre ianitor mundi: mors scilicet, quum alios auferat. Sine hoc thesauro non possunt alii thesauri. De comparatione huius thesauri nullus pœnitebit, quum valorem eius perfecte agnoscet. Canticorum vltim. *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione: quasi nihil despiciet eam.* Quanto quis charius emit thesaurum istum: tanto amplius lucratur: Hoc thesauro, thesaurus Dei acquiritur Secundo, quia qui habet charitatem, habet Deum: ideo diues est Ioannis 4. *Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet.* Augustinus. Aurum habens in area, diues est: Deum habens in conscientia, diues est: coniunge aurum & Deum, arcam & conscientiam. Tertio, quia opera ex charitate facta, sunt quasi aurea: cum sint valde preciosa, regni scilicet æterni meritoria. Ideo bene monet Apostolus vt omnia opera nostra in charitate fiant. 1. Corinth. 16. Quarto quia charitas aliena bona sua fecit. Augustin. Vis mercedem habere de alieno? gaude inde & mercedem tibi inde compara

Habens charitatem diues est ob quatuor.

sti. Augustin. Pensent inuidi quantum bonum est charitas quæ sine labore nostro aliena bona nostra fecit. Anima habens charitatem est sicut nobilis auis, quæ pede amoris prædam capit. Pes animæ, amor est, vt Augustin. ait, qui si rectus est, dicitur charitas: si curuus, dicitur cupiditas Qui sine charitate sperat se ad regnum cœlorum peruenire: similis est illi qui absque pede vult incedere. Hic est pes ille de quo Iosue. 1 *Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, tradam vobis* Charitas particeps est omnium timentium Deum custodientium mandata eius. Charitas est communicatio Spiritus sancti: de qua 2. Corinthiorum vltim. quia illi qui habent Spiritum sanctum, omnia habent communia. Ipsa est societas illa de qua loquitur Ioann. 1. Canticor. 1. *Quod vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis: vt & vos societatem habeatis nobiscum.* Qui charitatem non habet, quantum ad Deum excommunicatus est. 1. Corinthior vltim *Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum sit anathema.* Gloss. id est, separatus à Deo, vel condemnatus. Vita sanctorum negotiatio est Matth. 13 *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori &c.* Quicunque charitatem habet, particeps est in omni lucro quod fit in ecclesia. Vnde charitati potest dici illud Prouerbiorum vltim. *Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu supergressa es vniuersas.* Antiquum prouerbium: Socratis fuit. Amicorum omnia esse communia. Vnde cum quidam pauper diceretur coram eo, amicus cuiusdam diuitis, ait: Cur ergo iste pauper, ille diues est? Amicus enim non est qui particeps fortunæ non est. Cor in quo charitas est, est quasi hortus in quo omnes iusti & boni quasi arbores cælestes per amorem infixæ sunt, vnde ei fructificant. Quid ergo mirum si multum habeat fructum? Charitas bonum proprium est bonorum, quum ceteræ virtutes communes sint bonis & malis. Augustin. Charitas est fons proprius & singularis bonorum.

Item hæc sola est quæ diuidit inter filios regni, & filios perditionis. In libro Prosperi: Charitas Dei & proximi propria & specialis virtus est piorum atque sanctorum, quum ceteræ virtutes bonis & malis possint esse communes.

Item charitas nunquam excidit: quum fides & spes euacuentur. 1. Corinth. 13. Quod tripliciter potest intelligi. Primo, quod in-

morte:

Qui in æternum gaudium charitas non excidit.

morte non amittitur. Qui enim amat Deum in præsenti, quum eum non videt: multo plus amabit eum in futuro, quum eum videbit. Ipsius in præsenti est meritum: ipsa ergo in futuro erit in præmium. Ioann. 12 *Scio quia mandatum eius vita æterna.* Quod specialiter est verum de mandato dilectionis. Secundo de opere charitatis quod non excidit charitate manente. Charitas est arbor à qua nõ excidit nec flos, nec folium, nec fructus. In hac arbore pendent omnia bona. Matth 22. *In his duobus mandatis vniuersa Lex pendet, & Prophetæ.* Loquitur de duobus mandatis de dilectione. Flos vnus arboris, scilicet vnum propositum charitatis, est super millia auri & argenti. Charitati bene conuenit illud Eccl. 24. *Flores mei fructus honoris.* Fructu huius arboris pascitur Deus ab homine, & ex eo viuitur in paradiso. Tertio, de habente charitatem, qui in morte non excidit, id est, non ex toto cadit: quia licet moriatur in mundo, viuit tamen Deo. Vnde mors amicorum Dei, dormitio vocatur. Ioann. 11. *Lazarus amicus noster dormit.* Item charitas maior est omnibus sacrificiis. Mar. 12. Diligere proximum tanquam se malus est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Charitas præ cæteris virtutibus Deo placet, diabolo displicet, & homini prodest. Charitas merito multum Deo placet, quum Deus ei super omnia placeat. Glos super illius Psalm. *Exultate iusti in Domino.* Placet Deo cui placet Deus. Ideo Deus aliquos spernit, quia ipsum spernunt. Esa. 32. *Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris.* Deus amat amantes se, Prouerbior. 8. *Ego diligentes me, diligo.* Ioann. 14. *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Sola charitas Deum habet charum: & ideo merito inter virtutes præcipue chara est Deo, & opera eius specialiter meritoria sunt, & secundum eam, præmium mensuratur: vt qui maiorem habet charitatem, maius habeat præmium: & qui maiorem, minus. Non habet Deum charum qui pro minori pretio dat vel dimittit eum quam valeat. Non habet auarus Deum charum qui lutum diuitiarum ei præponit. Habac 2. *Vel qui congregat non sua, vsquequo aggrauat contra se densum lutum?* Non habet etiam Deum charum voluptuosus qui delectationem momentaneam præponit ei. Gregor. Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat. Non habet charum Deum

Psalm. 32.

pompaticus, qui pro vento vanæ gloriæ Deum deserit. Et vt breuiter dicamus nõ habet Deum charum, qui non diligit eum super omnia, cum ipse omnibus præualeat. Charitas specialiter diabolo displicet Vnde Greg. super Ezech. Antiquus inimicus castitatem in nobis si sine charitate viderit, non timet: quia ipse carne non premitur vt luxuria dissoluatur. Abstinentiam non timet, quia ipse cibo non vtitur qui necessitate corporis non vrgetur Distributionem terrenarum rerum non timet, si eidem operi charitas desit, quia diuitiarum subsidiis nec ipse eget Valde autem in nobis charitatem veram, id est amorẽ humilem, quem nobis vicissim impendimus, timet, & nimis concordiæ nostræ inuidet: quia hanc nos tenemus in terra quam ipse tenere nolens amisit in cœlo Item Greg. Non curat antiquus hostis vt terrena nobis tollat: sed vt charitatẽ auferat. Charitas etiam habenti ipsam multũ prodest, sine ea nihil vtile est. 1. Cor. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas &c. charitatem autem nõ habuero, nihil mihi prodest.* Qui charitatẽ non habet, est sicut æs sonans quod aliis prodest, sed sibi non prodest, imo se consumit. Sic in eo qui charitatem non habet diminuuntur bona naturalia, & minus idoneus fit ad bene operandum, vitam suam inutiliter expendit. Vbi vero charitas est, omnia prosunt Rom 8. *Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Vtilitatem charitatis ostendit Apostolus 1. Cor. 13. dicens: *Charitas patiens est, benigna est: Charitas non æmulatur, non agit perperam &c.* Vbi enumerantur septẽ bona quæ charitatem comitantur, & octo mala à quib. hominem seruat. Duo prima bona sunt patientia & benignitas, de quibus Greg. patientiam & benignitatem præmisit: quarum altera illata à proximis mala æquanimiter portat: altera, sua bona proximis desiderabiliter impendit. Pœna quippe interrogat si quietus quis veraciter amat, vt ait idem Gregorius. Benigna etiam debet esse charitas: id est, egenis larga. Gregorius. Mẽs sanctorum in tentationis prælio munita patientiæ clypeo & gladio amoris accincta, ad mala ferenda sumit fortitudinem, & ad rependenda bona erigit vnitatem Tertium bonum est congaudere veritati: id est, bonis proximi. Quartũ est, mala eius sufferrre compatiendo supportando. Quintum est, omnibus Deo, credere Sextum omnia sperare

Charitas odibilis diabolo.

Septimum est, diu expectando Dominum sustinere. Duobus primis facit Charitas vt bene nos habeamus in his quæ nostra sunt, mala propria patienter portando, & bona propria liberaliter largiendo. Duobus sequẽtibus facit vt nos bene habeamus ad ea quæ sunt proximi, bonis congaudendo, & mala comportando. Tribus vltimis, vt nos bene habeamus ad Deum, cui debemus fidem, eo quod sit prima veritas: & spẽ, eo quod sit summa bonitas: & sustinẽtiam longam, eo quod sit omnipotens: & magnitudinem præmii recompensare potest quod tardus soluit. Augustinus. Charitas ideo tolerat in præsenti vita, quia credit omnia de futura vita. Et suffert omnia quæ hic inueniuntur: quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. Primum malum à quo charitas seruat, est æmulatio, siue inuidia, quæ putredo ossium dicitur. Prouer. 14. Est enim vehemens corruptio animæ, ex qua prouenit vt ipsa in malis proximi delectetur, & bonis contristetur, quæ naturaliter in bonis deberet delectari, & in malis contristari. Secundum est, peruersa actio. Qui charitatem habet, habet Spiritum sanctum, qui benigne agit: qui vero sine charitate est, habet spiritum malignum, qui perperam agit reddendo mala pro bonis, miseros opprimendo, bonis detrahendo, quum potius bonis addendum esset. Bona enim oportet crescere, mala autem minui: & miseri eleuandi sunt, non amplius opprimendi. Tertium est inflatio: id est, dilatio propria vsque ad proximi compromissionem quæ solet habere scissuram: vt ait beatus Bernardus: Prouerbiorũ 28. *Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat* Iactantia est dilatatio exterior: præsumptio, cordis dilatatio interior. Quartum est ambitio, quum aliquis quærit sui exaltationem per proximi deiectionem Similis est illi qui faceret de hominibus scabellum pedum suorũ, vt sic altiori cæteris appareret. Quintum est, intimus amor proprii boni, ex quo solet sequi quod homo non curat de bono proximi, Philip. 2. *Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum.* 1. Corinth. 10. *Nemo quod suum est quærat.* Et in hoc est multum corruptum genus humanum, quasi enim in naturam versum est hominibus quærere propria commoda, & negligere aliena. Sextum est, irritatio siue prouocatio ad iram. Aliqui quando vident domum proximi igne comburi: exemplo illius suam comburunt, cum potius deberent conari ad eius defensionem: qui valde fatui sunt. Ecclesiast. 7. *Ira in sinu stulti requiescit.* Sapiens non permittit ibi eam quiescere, sed statim ab ea se expedit: sicut carbonem de sinu suo tam cito excuteret si in eam insilisset. Septimum est, maligna cogitatio, vt quæ est de vindicantis iniuriis Qui iniuriam sibi factam cogitat, quasi ferrum in vulnere tenet. Esa. 1. *Auferte malum cogitationum vestrarum &c.* Octauum est, gaudere super iniquitate, quod est diabolicum, & signũ magnæ corruptionis & elongationis à Dei similitudine: cui iniquitas summe displicet. Prouerb. 24. *Quum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas:* Et eiusdem. 17. *Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus.* Item charitas est via excellentior. 1. Cor. 12. *Adhuc vobis viã excellentiorem demonstro.* Ipsa est gratia Domini nostri Iesu Christi. 2. Corinth. vlt. Magisterium eius Christus professus est. Ioan. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicẽ.* Charitate discipulos suos voluit agnosci. Aug. In charitate dinoscentur discipuli Christi, non in prophetia, fide, & aliis. Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem adinuicem habueritis.* Hanc ipse Saluator maximam in se habuit: Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet: quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Ephes. 2. *Propter nimiam charitatem qua dilexit nos* &c. Charitas est vinculum, quo solo Deus ligari potuit. Magister Hugo de sancto Victore: O charitas, quam magnũ est vinculum tuum, quo etiam Deus ligari potuit. Si ergo contra Dominum fortis fuisti: multo magis contra homines præualebis. Hoc vinculo Deus tractus ad terram, descendit & etiam vsque ad inferos. Nullum vinculum eum ad columnam tenere potuisset, si charitatis vinculum defuisset. Nullum ferrum in cruce eum detinuisset, nisi charitas affuisset. Sicut lapis positus ad ostium monumenti non potuit eum ad monumentum detinere: amor salutis nostræ & ad columnam & in cruce eum detinuit. Vinculo charitatis ligatus erat quum dicebat Genes. 18. *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum?* Et eiusdem 16. dictum est Loth: *Festina, & saluare ibi: quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc?* Esaiæ 64. *Non est qui consurgat & teneat te.* Charitatis vinculum solui non

A quibus malis Charitas seruet.

Charitate Deus ligatur.

potest,

potest, neque igne, neque aqua, neque gladio. Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia, &c.* Et in eodem: *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate Dei.* Hoc est vinculum quo ea coniunguntur, quæ interuallis locorum disiunguntur. Charitas vinculum est perfectionis, de quo Col. 3. *Super omnia autem hæc, charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis.* Gloss. Amb. Magis studendum est ei virtuti quæ maior omnibus est. Ibi etiam dicit glo. quod charitas omnia ligat ne abeat. Charitas est vinculũ perfectionis. Ligat n. mẽbra Ecclesię adinuicẽ Deo. Hier 13. *Agglutinaui mihi omnẽ domũ Israel, & omnẽ domũ Iuda.* Deut. 10. *Patrib. tuis conglutinatus est Deus, & amauit eos.* In hac ligatione est perfectio Ecclesiæ. Item charitas eum in quo est, filium Dei efficit. Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater.* 1. Ioan. 4. *Qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est.* Et eiusdem 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Item charitas vnctio est qua filij Dei inunguntur in signum regni futuri. Qui hac vnctione inuncti sunt edocentur à Deo, sicut Salomon edoctus est à Domino postquam in regem vnctus est. 3. Reg. 4. de qua vnctione legitur 1. Ioan. 2. *Vos vnctionem habetis à Sancto, & nostis omnia:* Intellige necessaria ad salutem. Et in eodem: *Vnctio eius docet vos de omnibus.* Prouerb. 16. *Diuinatio*, id est, diuinus sermo *in labiis regis, in iudicio non errabit os eius.* Ioan. 15. dicitur de Spiritu sancto; quem habet qui charitatem habet. *Ille vos docebit omnia.* Et eiusd. 6. *Erunt omnes docibiles Dei.* Et Matth. 23. *Vnus est Magister vester, qui in cœlis est.* Quod ille qui charitatem habet, non erret errore periculoso, potest esse verum duabus de causis, vel quia legem abbreuiatam habet in corde suo, scilicet charitatem. De qua August. Lex, inquit, charitatis super omnes libros est. Et Hieronymus Seleuciæ: Hæc sententia ad breuiarium totius iustitiæ Dominico ore profertur. Vel quia Charitas hominem Dei amicum facit. Lex vero amicitiæ requirit vt amici sibi inuicem non negent consilium sicut nec auxilium. Vnde Deus habentem charitatem, non permittit errare errore periculoso: si ille quod in se fuerit fecerit vt veritatem agnoscat. Charitas vnctio est omnem lethalem infirmitatem sanans. Aug. Timor est medicamentũ: charitas, sanitas: Huic sanationi attestatur bona dispositio gustus interioris: habenti enim charitatem, sapiunt res vt sapere debent. Itẽ charitas vestis nuptialis est: de qua Matth. 22. *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestẽ nuptialem?* Quasi admiratur Dominus inueniens aliquem in Ecclesia absque veste charitatis. Cuius admirationis quinque possunt assignari causæ. Prima est, quod Dominus tantum expendit vt sponsa sua Ecclesia hanc vestem haberet, quum aliæ vestes fiant vel de pilis animalium, vel corticibus herbarum, vel interioribus vermium, vt vestes sericæ. Huic vesti voluit Dominus materiam ministrare quasi de visceribus suis, quum lateris sui apertione amorem suum nobis ostendit, vt amore eius ad eum reamandum accenderemur. Bernard. Clauus penetrãs, clauus reserans factus est mihi vt videam voluntatem Domini: quod nisi videam per foramen clamat clauus, clamat vulnus. Idem: Patet arcanum cordis per foramen corporis. Secunda est, quod Ecclesia scit hanc vestem summe placere sponso suo. Vnde vestẽm inconsutilem quæ figura erat huius vestis, noluit diuidi. Ioan. 19. licet corpus suum permiserit perforare. Augustin. Tunicam hominis iam iudicati in cruce pendentis carnifices Pilati non sunt ausi conscindere eam: & tu niteris charitatem Dei, imo charitatem quæ Deus est separare. Tertia, quod istam vestẽm est ostensura Ecclesia in illa magna curia, & nescit qua hora sit vocanda. Matth. 25. *Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit.* Ideo semper deberet esse parata. Matth. 24. *Et vos estote parati, &c.* Sed sunt qui tunc primo volunt ordiri hanc vestem quando deberet succidi. Esa. 38. *Dum adhuc ordirer, succidit me.* Qui discretus est, quærit lanam & linum quam cito potest: vt hanc vestem possit sibi texere. Prouerb. vlt. *Quæsiuit lanam & linum, &c.* Lana & linum sunt beneficia nobis à Christo exhibita secundum humanitatem & deitatem: Quarta causa est, quod Ecclesia scit quod si hæc vestis ei defuerit, turpitudo eius toti mundo manifestabitur. Prouerb. 10. *Vniuersa delicta operit charitas.* Apocalyps. 16. *Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant homines turpitudinem eius.* Quinta est, quod Ecclesia scit quod non licet alicui intrare in regnum cœli absque hac veste. Esther. 4. legitur quod non licebat intrare aulã Assueri indutum sacco. Saccus est timor seruilis, cum quo nemo intrat regnum cœlorum. Et notandum quod quum vestis esse soleat laudabilis à pretiositate materiæ, & à studio artificis,

Causa admirationis Christi super veste non nuptiali.

Charitas vestis laudabilis cõparando vesti materiali.

& à calore, & à suauitate; & à fragrantia vestis, ista simul ex omnibus his causis est laudabilis: Hæc vestis pro materia habet Dei beneficia imo quodammodo ex visceribus Christi materia eius ministrata est vt prædictum est. De studio artificis habetur in Psal. *Annuntiate inter gentes studia eius.* Si Deus mille annis studuisset, nunquam modum conuenientiorem ad accendendum amorem suum in nobis inuenire potuisset. Color vero huius vestis purpureus est. Prouerb. vlt. *Byssus & purpura indumentum eius.* Suauitas vero huius vestis tanta est vt vocetur vnctio. 1. Ioan. 2. De odore eius habes Cantic. 1. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Nardus herba calida charitatem significat, cuius odor cœlos penetrauit, & filium Dei incarnari fecit. Odor huius vestis benedictionem Patris cœlestis impetrat Genes. 27. *Statimque vt sensit vestimentorum eius fragrantiam, benedicens ait: Ecce odor filij mei sicut odor, &c.* De odore vestium, habes Cant. 4. *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Charitas vestis nuptialis dici potest: quia matrimonium quo filius Dei vnitus est humanæ naturæ sorori nostræ, multum requirit vt vestem charitatis habeamus. Si enim matrimonia quæ fiunt quotidie, inimicos amicos efficiunt: quomodo hoc excellens matrimonium homines ad amorem Dei non accenderent: Solent fieri vestes nuptiales propter nuptias: sed nuptiæ filii Dei & humanæ naturæ factæ sunt propter hanc vestem: scilicet propter charitatem in homine augendam. Vestis charitatis omnem turpitudinem operit. 1. Pet. 4. *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Hæc vestis contra aduersa munit: quia fortis est vt mors dilectio. Cantic. vlt. Ipsa etiam ornat. Est enim vestis purpurea optime sedens super byssum castitatis. Prouerb. vltimo: *Byssus & purpura indumentum eius.* Charitas est fortitudo & decor. Fortitudo, inquantum munit: decor, inquantum ordinat. Prouerb. vlt. *Fortitudo & decor indumentum eius.* Ipsa est vestis polymita, varietate bonorum operum distincta: secundum illud Psalm. *Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Item charitas currus igneus est, subleuans, interiorem hominem in paradisum spiritualem: vt de Elia legitur 4. Regum 2. Ipsa etiam est iugum suaue: de quo legitur Matth. 11. *Tollite iugum meum super vos, &c. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est.* Propter sex causas iugum charitatis suaue est Primo ex sui natura.

Psal. 79.

Psal. 44.

Charitas Christi iugum suaue, & cur.

1\. Augustinus. Omnia sæua & immania prorsus facilia & prope nulla efficit amor. Si super hoc iugum posset poni pondus inferni: vt scilicet cum amore ipsius portaretur, suaue esset propter hoc: quia charitas difficilia reddit facilia. Comparat Augustin. charitatem bigæ, dicens. Quod iumentum per se non veheret, vehit in biga duplicatum Genes. 29. *Videbantur Iacob dies pauci præ amoris magnitudine.* Bernardus. Auis quæ implumis & sine alis seipsam ferre non potest, onere plumarum & alarum addito, sine labore aduolat: sic panis durus qui per se transire non potest, adiutorio lactis vel alterius liquoris colabile fit in gutture. Charitas quasi volare facit homines in via paradisi. Bernardus. Qui amat ardentius, currit velocius, & peruenit citius. In libro de Spiritu & Anima, dicitur quod amor est per desiderium currens, atque per gaudium requiescens: per desiderium in appetendo, & per gaudium in perfruendo. Charitas etiam est bonorum laborum condimentum.

2\. Secundo, quia Deus subiit istud iugum, & super illud tulit onus crucis. Zelus enim Domini exercituum faciebat hoc. Ideo gloriosum & suaue est esse sub hoc iugo. Magna enim gloria est sequi Dominum. Ecclesiast 23. Bernardus. O iugum sancti amoris quam gloriose laqueas, quam suauiter premis.

3\. Tertio, quia adhuc Deus vult nobiscum esse, sub iugo isto maiorem partem portans. Non est iugum vnius tantum, sed multorum. Dicit tibi Deus: tolle iugum meum ex vna parte, & ego tollam ex altera: paratus est enim Deus iuuare illos qui amore ipsius difficilia aggrediuntur.

4\. Quarto, quia ea quæ trahuntur ad hoc iugũ, quasi aurea sunt, imo auro pretiosiora: quia regni cœlestis meritoria, vt patet ex promissis.

5\. Quinto, quia istud iugum à graui iugo liberat: scil. à iugo carnis vel mundi. Esa. 10. *Computrescet iugũ à facie olei:* id est charitatis, quæ ad modum olei suauis est. 2. Corinth. 6. *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* Bernard loquens de illo verbo Luc. 14 *Iuga boum emi quinque.* Iumentis, inquit, comparatur homo bestialior, qui iuga necessitatis quinque sensuum propria subeat voluntate. Bernar. Quid causamur subiisse: arguamus magis emisse: nam vt mercedem pro opere suo quis tribuat, inauditum est, quid iuga boum emit, cui iugũ suaue gratis offertur? quid est potius quinque eligere quam vnum? quis potest seruire quinq; prædonibus? Oculus, inquit, meus deprædatus est animam meam.

Sexto, quia qui charitatem habet, voluntatem suam voluntati diuinæ conformat. Vnde sicut voluntas Dei impletur: sic & voluntas ipsius. Et sicut Deo cuncta subiecta sunt: sic & habenti charitatem quodammodo cuncta sunt subiecta. Augustinus in libro de Vtilitate credendi: Iugo Christi qui subiectus est, subiecta habet cætera: & non laborat, quia non resistit, quod subiectum est. Seneca: Vir bonus æquo animo sustinebit quicquid ei acciderit. Scit enim hoc accidisse lege diuina ex qua vniuersa procedunt: Mali non habent pacem, quia Deo resistunt. Iob. 9. *Quis restitit ei, & pacem habuit?* Si pluit, displicet malis. Si aliquanto tempore siccitas sit, iterum displicet eis. Item charitas bitumen est quo arca Ecclesiæ bituminata est. Genes. 6. Absque hoc bitumine in periculo esset. Aquæ etiam tribulationum penetrarent eam. Charitas etiam cæmentum est quo lapides viui in ædificio Ecclesiæ adinuicem connectuntur. Sine hoc cæmento Ecclesia esset quasi aceruus lapidum: non esset idonea Deo ad habitandum, nec contra hostes Ecclesiæ haberet debitam resistentiam. Hieronym. 26. Hierusalem in aceruum lapidum erit. Charitas est chara vnitas. Quam chara sit vnitas ipsius, patet ex hoc quod diuisio ei opposita Deo detestabilis est. Prouerbior. 6. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius.* Et illud septimum est: qui seminat inter fratres discordias. Dionys. in lib. de diuinis nominibus Amor est quædam vnitiua & continuatiua virtus, superiora mouens ad inferiorum prouidentiam: æquiforma, id est, æqualia in socialem vicissitudinem: & nouissima & subiecta ad meliorem & supra positorum conuersionem, id est, conformationem. Amor inter affectiones animæ maxime Deo assimilatur. Bernard. super Cant. Solus est amor ex omnibus animæ motibus & sensibus, in quo potest creatura etsi non ex æquo, suo respondere auctori, vel de simili mutuam rependere vicem: & si minus diligit creatura, quoniam minor est: tamen si ex toto se diligit, nihil deest vbi totum est. Eadem verba habentur in libro de spiritu & anima, vbi subditur. Renuntians ergo cunctis affectionibus aliis, tota soli incumbat amori, effundens se totam in amorem ipsius, cui respondere habet in reddendo amorem. Charitas virtus est, cuius altitudo vsque ad altissimum attingit. Spiritum enim hominis Deo vnit. Latitudo eius quasi per totum mundum se extendit: quia membris Christi qua dispersa sunt per mundum, hominem coniungit. Aug. Extende charitatem per totum orbem si vis Christum amare: quia membra Christi per orbem iacent. Longitudo eius opera cæterarum virtutum vsque ad finem vltimum extendit. Profunditas eius infimis membris Christi seruitium impendendo condescendit secundum doctrinam Io. 13. *Si ego laui pedes vestros, Dominus & magister vester: & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Et notandum quod sacri Doctores videntur dicere quod sola charitas sit virtus Hiero. Vt breuiter, inquit, complectar virtutis notionem: Virtus est charitas qua diligitur quod diligendum est. Et in libro de spiritu & anima, sic legitur: Quum prudenter, moleste, fortiter & iuste amor & odium instituuntur: in virtutes exurgunt, prudentiam scilicet & temperantiam, fortitudinem atque iustitiam. Aug. in lib. de moribus Ecclesiæ, Si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil esse virtutem omnino affirmauerim, nisi summum amorem Dei. Namque, illud, quod quadripartita dicitur virtus, ex ipsius amoris vario quodam affectu quantum intelligo dicitur. Itaque illas quatuor virtutes, quarum vtinam res ita haberent homines in mentibus suis, vt nomina sunt in ore omnium. Sic etiam diffinire non dubitem, & vt Temperantia sit amor integer se præbens ei quod amatur. Fortitudo, facile tolerans omnia propter quod amatur. Iustitia, soli amato seruiens, propterea recte dominans. Prudentia, amor ea quibus adiuuamur ab iis quibus impedimur sagaciter seiungens. Sed hunc amorem non cuiuslibet, sed Dei esse diximus, quare etiam diffinire licet, vt Temperantiam dicamus amorem Deo sese integrum incorruptumque seruantem. Fortitudinem, & amorem omnia propter Deum facile perferentem. Iustitiam amorem tantum seruientem, & ob hoc bene imperantem cæteris quæ homini subiecta sunt prudentiam, amorem bene discernentem ea quib. adiuuetur ab his quibus impediri potest. Idem in eodem: Nihil aliud est bene viuere, quam toto corde, tota anima, tota mente Deum diligere: à quo existit vt incorruptus in eo amor atque integer custodiatur, quod est temperantiæ: vt nullis frangatur incommodis, quod est fortitudinis: nulli alii seruiat, quod est iustitiæ: vigilet discernendis rebus, ne fallacia paulatim dolus surrepat, quod est prudentiæ. Possumus autem quatuor rationes assignare, quare nomen Virtutis charitati potuit appropriari: vt ipsa diceretur singulariter virtus. Vna causa potuit esse, quia charitas inter virtutes excellentior est: ideo antonomatice

Charitas cur dicatur virtus.

nomatice

nomatice virtus dici potuit: sicut Roma antonomatice Vrbs dicitur. Alia causa potuit esse: Quia antequam charitas adsit, nulla vera virtus est. Si vero charitas absit, nulla virtus deest. Quod nulla vera virtus adsit si charitas desit, patet: quia virtus est qua bene viuitur. Bene viuere vero est (vt ait Augustin.) Bene viuendo ad beatitudinem tendere: quod non est sine amore beatitudinis, qui amor charitatis est. Quod nulla virtus desit vbi charitas adest, patet: quia amor dignior est affectione animæ, quæ si ordinata fuerit, aliæ affectiones vt timor, dolor, & spes inordinatæ non remanebunt, maxime quum apud amorem sit summa potestas & imperium in regno animæ, & eius sit regnum illud ordinare: apprehensiones vero non se habent modo indebito, quum affectiones se habeant debito modo. Sunt enim apprehensiones causæ affectionum, vnde amore ordinato simpliciter mens ordinata est. Tertia causa potuit esse: quia amor summi boni quodammodo ad omnem virtutem pertinet, inquantum virtus comparatur ad finem suum: licet amor iste sit proprius motus charitatis. Sine amore enim summi boni non est vera virtus, v. g. Si quis abstineat vt bursam impleat, vel vt sanitatem acquirat, vel causa inanis gloriæ: non est hoc abstinentię virtutis, sed tunc solum quando fit amore summi boni. Ideo dicitur Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum oleo.* Secundum gloss. Caput suum, scilicet Christum, ieiunans vngit oleo charitatis, qui pro amore eius se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Quarta causa potuit esse: quia sicut aliquis dicitur odire non solum affectu, sed etiam effectu secundū quem modum dicitur. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Odit inquam effectu: sicut aliquis dicitur diligere non solum affectu, sed etiam effectu, secundum quem modum dicitur 1. Ioan. vlt. *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Et 2. Ioann. *Hæc est charitas vt ambulemus secundum mandata eius.* Sic dilectio Dei ad vniuersitatem virtutum pertinet, sicut & obseruatio mandatorum Dei. Sic nihil aliud est virtus, quam id quo Deus diligitur. Et hæc de laudibus charitatis sufficiant. Si cui vero hæc non sufficiunt, diligenter studeat in 1. Canonica Ioan. de quo dicit Greg. quod omne quod loquitur, igne charitatis vaporatur. Et in Euangelio eiusdem & 1. ad Corinth. 13. Vbi multa de laudibus huius virtutis inueniet.

Caput III.

De ordine dicendorum de amore Dei. Et primo de his quæ incitant ad amandum Deum.

Post commendationem Charitatis, agendū est specialiter de amore Dei, de quo hoc modo agitur. Primo dicetur de incitamentis diuini amoris. Secundo de modo amandi Deum. Tertio, de diuersis speciebus diuini amoris. Quarto, de signis ipsius. Circa primum notandum est quod ad amandum Deum incitat sacra Scriptura, incitat & natura, incitat gratia nobis à Deo exhibita, & gloria nobis à Deo promissa, incitat & vniuersa creatura. *Quæ ad Dei amorem incitent.* Scriptura sacra incitat in multis locis. *S. Scriptura.* Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Eiusdem 11. *Ama Dominum Deum tuum, &c.* Ecclesiast. 13. *Omni vita tua dilige Deum.* Matth. 21. *Diliges Dominum Deum tuum, &c.* Simile habes Luc. 10. & 1. Ioan. 4. *Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.* Natura ad idem incitat. *Natura.* Bernard. in lib. de diligendo Deo. Inexcusabilis, inquit, est omnis infidelis si non diligit Dominum Deum suum toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata & non ignota rationi iustitia, quia ex toto illum diligere debet, cui & totum se debere non ignorat. Si naturaliter amat filius patrem à quo habet partem corporis sui: quanto magis amare debet Deum qui corpus eius & animam ex nihilo fecit? August. Amandus est generator: sed præponendus est creator Eccles. 7. *In tota anima tua dilige eum, qui te fecit.* Bernard in sermonibus: Parumne, inquit, tibi videtur? hoc cogita, qualem te fecit. Nempe secundum corpus egregiam creaturam: secundum animam, magis imagine creatoris insignem, rationis participem, beatitudinis æternę capacem. Porro ambo cohærere sibi fecit artificio incomprehensibili, sapientia inuestigabili: nec ante promeruit, qui ante non fuit: nec spes retributionis fuit, quoniam bonorum nostrorum non eget. *Beneficia.* Et notandum quod multum potest incitare hominem ad amandum Deum, quod Deus eum fecit, si quis diligenter attendat quantum beneficium fuerit quod corpus ei dedit: quot enim sunt membra in corpore, tot beneficia inueniet magna. Et pro minimo membro plus deberet homo Deum amare, quam multi ament eum pro cunctis beneficiis quæ ab eo receperunt. Si quis amisisset oculum, quātum amaret eum qui sibi

illum

illum restitueret? Et si quis meruisset amittere eum, quantum amaret eum qui sibi oculum conseruaret? Nec minus amandus est qui eum ab initio dedit, & qui datum conseruauit, cum multoties vtendo eo contra Deum, eum amittere meruerit. Non minus est amandus qui dat cappam nouam, quam qui inueteratam perditam restituit. Quod dixi de oculo, de aliis mébris cogita. Si vero tantum amandus est qui dedit corpus: quantum amandus est qui dedit animam quæ in infinitum est melior corpore? Si amisisses vsum rationis quantum amares eum qui tibi illum restitueret? Quantum ergo amandus est qui tibi rationem ab initio dedit? Item si meruisses mortem, siue separationem animæ à corpore, quantum amares eum qui tibi eam remitteret? Quantum ergo amandus est ille qui mirabiliter corpus & animam coniunxit, & hanc coniunctionem tibi seruauit, cum peccando mortem multoties meruisses? Bernard. Valde omnino mihi amandus est per quem sum, viuo & sapio. Dignus plane est morte qui tibi Domine Iesu recusat viuere. Idem in lib. de diligendo Deo: Vt quid, inquit, non amaret opus artificem, cum haberet vnde id posset? Et cur non quantum omnino posset, quum nihil omnino nisi eius munere posset? ad hoc etiam quod homo amet amplius factorem suũ, cogitare debet quod Deus ad imaginem & similitudinem suam fecit illum. Genes. 1. Filius qui similior est patri, solet amplius amare patrem, & ab eo plus amari. Figura etiam quam naturaliter habet corpus humanum, incitat ad amandum Deum. August. in lib. de disciplina Christiana: Belluas Deus prostratas in faciem fecit, pastum quærentes de terra: te in duos pedes erexit, tuam faciem sursum attendere voluit. Non discordet cor tuum à facie tua, non habeas faciem sursum & cor deorsum. Fac sursum cor, ne mentiaris in domo disciplinæ. Quid est sursum habere cor, nisi quod prius est dictum: *Dilige Dominum Deum tuum, &c.* Disciplinæ domus est Ecclesia Christi: vt dicit August. in eodem libro. Gratia etiam nobis à Deo exhibibita incitat ad Dei amorem, & maxime gratia redemptionis De qua 2. Corinth. 8. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam propter vos egenus factus est cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.* Gal. 2. *Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non sum ingratus gratia Dei.* Sic habet litera vna. Eccl. 9. *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris.* Dedit enim pro te animam suam. Licet multum possit hominem

Similitudo.

Gratia.

incitare ad amandum Deum, quod ipse eum fecit: tamen multo amplius debet eum incitare, quod ipse eum refecit. Vnde Bernard. in libr. de diligendo Deo: infidelis se totum ei debere non ignorat, quem sui totius non agnorat auctoré. Quid ergo ego qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem, sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, æternum conseruatorem, ditatorem, glorificatorem? Idem in eodem: Infidelem ratio vrget, & iustitia naturalis totum se tradere illi à quo se totum habet, & ex se toto debere diligere quem profecto fides tanto plus iudicat amandum, quantum & eum pluris meipso æstimandum intelligo: quippe qui illud non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Idem in eodem: Si totum me debeo pro me facto: quid addam pro me refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus quam factus. Siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptum est, *Ipse dixit, & facta sunt.* At vero qui me tantum etiam semel dicendo fecit, in reficiendo profecto & dixit. Multa & gessit mira, & protulit dura: nec tantum dura, sed etiam indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? In primo opere me mihi dedit: in secũdo, se: & vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo & debebo: quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies repẽdere possem, quid sum ego ad Dominum? Idem super Cantic. Super omnia reddit te amabilem mihi, bone Iesu, calix quem bibisti opus redemptionis nostræ. Hoc omnino amorem nostrum facile vendicat totum sibi. Hoc inquam, est, quod nostram deuotionem & blandius allicit, & iustius exigit, & arctius stringit, & afficit vehementius. Multum quippe laborauit in eo Saluator: nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpsit. In dictis suis sustinuit contradictores, in factis obseruatores, in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Idem loquens de opere redemptionis: Quid adhuc, inquit, dormitat tua affectio? imo non dormitat, sed mortua est si huic non respondet beneficio. Ansel. in lib. Med. Ecce Domine, quia me fecisti, debeo meipsum amori tuo totum: quia me redemisti, debeo meipsum amori tuo totum: quia tanta promittis, debeo meipsum amori tuo totum, imo tantum debeo plusquam meipsum, quanto tu maior me es pro quo dedisti teipsum.

Omnia pro-missa.

[illegible]

incita[illegible]
lum, [illegible]
dique [illegible]
re om[illegible]
cunt e[illegible]bis [illegible]mus [illegible]
do osten[illegible]
Bonitas [illegible]
di creat[illegible]
gni[illegible] Secundo, [illegible]
Dei & bene[illegible] Dei. Ad [illegible]
ad amandum alium, [illegible]
locutio. [illegible]terrena & [illegible] fecit Deus pro-
pter hominem, vt patet [illegible] Genes. Vbi
postquam [illegible] creatione [illegible] locutus est
Deus, subdit, [illegible]
latil[illegible] & [illegible]
tura. Et postquam locutus [illegible] de luminaribus cae-
li, subdit: *[illegible] in signa & tempora, & dies,*
& annos, & luceant in firmamento caeli, & il-
luminent terram. Cum secundum ligna exarde-
scat ignis. Eccles. 28. Magnus deberet esse ignis
diuini amoris qui pro lignis Dei tot habet Dei

[illegible]
[illegible]
vobis [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] a quo plus accepit [illegible]
[illegible] tanquam de
[illegible] commit-
[illegible] a quo [illegible]
[illegible] sed potius multum di-
ligere quod [illegible] est, Si enim di-
ligit [illegible] quanto magis
diligere debet [illegible] habet? Et no-
tandum est quod cum quatuor de causis aliquid
solcat diligi, scil. de causa attinentiae, vel quia in
eo deliciae inueniuntur, vel quia beneficiis inu-
datis amari meruit, vel quia beneficia ab eo spe-
rantur, his quatuor de causis amandus est Deus.

[illegible] aliquid [illegible] ligi [illegible]

Causa

Causa attinentiæ, cum ipse sit pater. Matth. 23. *Patrem nolite vocare vobis super terram: Vnus est enim Pater vester qui in cælis est.* Et qui erat pater, factus est frater. Matth. vlt. *Nuntiate fratribus meis vt eant in Galilæam.* Et qui erat Dominus, factus est seruus. Bernard. loquens de filio Dei incarnato. Non hoc loco, inquit, prædicatur magnus Dominus & laudabilis nimis: sed paruus Dominus & amabilis nimis Paruulus vtique qui natus est nobis, ipse voluit nasci in mundo isto & quasi fieri de terra nostra vt amabilior esset nobis: non enim solent homines amare Dominos de terra aliena. Ipse voluit in similitudinem hominum fieri, vt hominibus esset amabilior. Similitudo enim ad amorem facit. Eccl. 3. *Omne animal diligit simile sibi.* Ipse humanam naturam diuinæ voluit associari in vna persona, nunquam ab ea separandam in signum amoris, vt sic saltem amaremus à quo agnosceremus nos amari. Deus etiam amandus est à nobis, quia in eo sunt summæ delitiæ. Psal. *Delectationes eius in dextera tua vsque in finem.* Item amandus est quia beneficiis suis hoc meruit. Bern in lib. de diligendo Deo: Multum meruit Deus de nobis, qui etiam immeritis seipsum dedit nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo, si Dei meritum quæritur, illud est præcipuum: quia *ipse prior dilexit nos.* 1. Ioan 4. Dignus plane qui reametur: præsertim si aduertatur quis, quos quantumque amauerit. Quis enim? nonne is cui omnes spiritus confitentur? Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges: Vera huius charitas maiestatis: quippe non quærentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta charitas exhibetur? *Cum adhuc*, inquit, *inimici essemus, reconciliati sumus Deo.* Dilexit ergo Deus & gratos & inimicos. Sed quantum? *Sic Deus dilexit mundum*, ait Ioannes, *vt Filium suum vnigenitum daret.* Sic meruit iustus impiis, summus infimis, omnipotens infirmis. Idem in eodem: Vt paucis quod dictum est repetam, *prior ipse dilexit nos*, tantus, & tantum, & gratis, tantillos & tales. Itē amandus est à nobis propter beneficia quæ ab eo speramus. De quib. require in tractatu Spei. Cap 5. Item notandum est quod ad amorē Dei nos incitare potest amicitiæ eius vtilitas, & inimicitiarum eius damnositas, & amici huius fidelitas.

Psalm. 35.

Vtilitas.

Vtilitas, quia nihil fructuosius esse potest quā à Deo diligi, iuxta verbum Bernardi: Ipse diligentibus se peccata remittit. Luc. 7. *Remittūtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Ipse eos erudit Eccles. 2. *Diligite Deum, & illuminabuntur corda vestra* Gregorius: Interdum compunctionis ardore tantæ subtilitatis est vis amoris, vt hanc nec ipse animus possit comprehendere, qui hanc illuminatus meruit habere. Ipse eos custodit. Psal. *Custodit Dominus omnes diligentes se.* Ipse ad suauitatem suæ contemplationis etiam in præsenti admittit. Gregor. in Moral. Si quis ad cōtemplationis studium properat: semetipsum prius subtiliter interroget, quantum amat. Machina quippe mentis est vis amoris, qui hanc dum à mundo extrahit, in alto subtollit. *Psal. 72.*

Vtilitas huius amici sicut & aliorum amicorū in necessitate apparet, vt in infirmitate à qua ipse potest liberare, cum alii amici non possunt: & in morte, quando alii amici defunctum deserunt, & amicus iste eum suscipit. Psal. *In voluntate tua deduxisti me: & cū gloria suscepisti me.* Et in iudicio vbi non habebit amicum cui Deus erit inimicus. Eccl. 20. *Fatuo non erit amicus.* Omnia sunt amica ei, cui Deus est amicus: *quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Rom. 8. *Psal. 72.*

Inimicitiar. damnositas. *Psal. 10.*

Inimicitiarum etiam Dei damnositas incitare potest ad amādum Deum. Omnia enim sunt inimica inimicis Dei: etiam ipsimet sunt sibi inimici. In Psal. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. In futuro vero magis apparebunt hæ inimicitiæ, quando pugnabit orbis terrarum contra insensatos.* Sap. 5. Gregor. Offenso creatore, omnis creatura damnatum habet odio. Ipsimet si esse possent vellent se non esse. Ipsi etiā sancti qui tantum amauerūt peccatores in præsenti, lætabuntur cum viderint vindictam. Fidelitas etiam huius amici ad idem potest incitare. Eccles. 6. *Amico fideli non est comparatio: & non est digna ponderatio argenti & auri.* Alii amici quadrupliciter inueniuntur infideles Primo, quia aliquando non amant, licet amentur: sed non sic est de amico isto. Prouerb. 8. *Ego diligentes me diligo.* Ioan. 14. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum.* Secundo, quia tempore aduersitatis desinunt amare. Ecclesiast. 6. *Est amicus secundum tempus suū, & non permanebit in tempore tribulationis.* Sed non est sic in amico isto. Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est*, Christus scilicet, & frater in angustiis comprobatur. Tertio, quia qui amāt viuos, inimici fiunt mortuorum, spoliantes eos bonis suis. Ecclesiast. 6 *Est amicus qui conuertitur ad inimicitias:* amicus vero iste in morte specialiter ostendit se esse amicum.

Fidelitas. Amicorum magna infidelitas.

... non vult habe- ... ndum esse mun- ... laes. Quia de- ... dem pudicæ est ... munditiam vo- ... m, diligebat Ie- ... mabilem facit. ... es erat mansue- ... qui morabantur ... pecialiter amicus

... morte est indignus.

CAPVT V.

De modo amandi Deum.

SEquitur de modo amandi Deum. Modus autem diligendi Deum, est sine modo diligere: vt ait Bernardus in lib. de diligendo Deo. Idem ad fratres de monte Dei: In dilectione Dei non alia ratio, non alia discretio est: nisi vt sicut ille cum dilexisset nos, in finem dilexit nos: sic si fieri posset, nos in infinitum diligamus eum. Sicut beatus vir qui in mandatis eius cupit nimis. Sed cum nullum finem vel terminum habere debeat deuotio animi nostri: tamen terminos suos & fines & regulas habere debet actio operantis. Idem etiam ostendit modum amandi Deu esse, vt amemus eum quantum possumus,

dicens ita; Deus meus adiutor meus, diligam te pro dono tuo, & modo meo, minus quidem iusto, sed plane non minus posse meo: qui & si quantum debeo non possum, non possum tamen vltra quam possum. Potero vero plus cum plus donare dignaberis. nunquam tamen prout dignus haberis. Modus etiam amandi Deum ostenditur Deut. 6. his verbis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua* Item Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua & in tota mente tua.* Verba Deute. videntur pertinere ad illas tres vires animæ quæ sunt, vis rationalis, vis concupiscibilis & irascibilis. Fortitudo enim, quæ tertio loco ponitur, ad irascibilem pertinet. Verba vero Matthæi videntur pertinere ad illas tres vires animæ: quæ sunt intellectus, voluntas, & memoria. Vnde mens cuius est memorari, tertio loco ponitur. Luc. vero 10. vtrumque videtur tangere, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Et accipias idem per hoc quod dicitur, ex omnibus viribus tuis: & per hoc quod dicitur in Deut. ex tota fortitudine tua Et notandũ quod secundum Greg. ista verba, *Ex toto corde tuo &c.* & ad inculcationem ponuntur. Secundum Aug. totalitas ista aliter accipienda est prout competit statui patriæ: aliter prout competit statui vitæ. Secundum quod competit statui patriæ, attenditur in hoc totalitas istà, quod omnes motus animæ ad Deum referantur: & sic non impletur in vita præceptum illud: nisi forsitan ad tempus breue à viris perfectissimis. Tamẽ secundum Aug. ideo præcipitur; quia nõ recte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur si nullis præceptis ostenderetur? Et in præcepto affirmatiuo potuit præcipi quod non potest in vita impleri: quia præcepto affirmatiuo non obligatur quis vt illud impleat semper; sed vt impleat illud loco & tempore. Nullum vero præceptum negatiuum potuit esse simile huic. Illud enim obligat vt semper impleatur: & ideo necessario hominem faceret transgressorem. Ber. Mandata impossibilia non fecerunt transgressores homines, sed humiles Secundum vero quod competit statui vitę, totalitas ista in hoc attenditur, quod nullus motus sit in anima amori Dei contrarius, nec aliquid præter Deum propter se ametur. Ad primum pertinet illa expositio Aug. Toto corde, id est, intellectu, sine errore: tota anima, id est, voluntate, sine contradictione: tota mẽte, id est, memoria, sine obliuione. Ad secundum pertinet quod dicit Augustinus in libr. 3. de doctrina Christiana, cum ait. Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare & alia re velit frui: sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis impetus currit. Frui, est amore inhærere alicui rei propter se ipsam: vt ait Augustinus. Idem Augustin. in libr. Soliloquiorum: Ego non puto vllarum rerum vocandã cupiditatem, quæ propter aliud requiruntur. Idem in eodem: Iam certe ostendisti nihil aliud me amare quam Sapientiam. Siquidem quod non propter se amatur, non amatur. Ego autem solam per se amo sapientiam cætera vero adesse mihi volo, vel deesse timeo propter ipsam. Loquitur de sapientia increata. Contra totalitatem siue perfectionem amoris diuini, solus ille amor est, quo amatur aliquid præter Deum, non propter Deum. Augustin. 10. libr. Confessionum: Domine, minus te amat qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. Modus ergo amandi Deum est, vt ipse ametur super omnia, & propter se secundum Bernard. vero sic exponitur verbum prius positum: *Diliges &c. toto corde:* id est, sapienter: *tota anima*, id est dulciter: tota virtute, id est fortiter vel perseueranter. Idem: Disce Christiane à Christo, quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, prudenter, fortiter. dulciter, ne illecti: prudenter, ne decepti: fortiter, ne oppressi ab amore Domini auertamur Idem: Non abduci blanditiis, nec seduci fallaciis, nec iniuriis frangi: toto corde, tota anima, tota virtute diligere est. Idem exponens quid sit amare dulciter, sapiẽter & fortiter. Dulciter, inquit, amat, qui Christo passo compatitur, compũgitur & mouetur. Sapienter amat, qui ab ecclesiastici sensus puritate nulla deuiat verisimilitudine, & qui discretionis metam nulla superstitione, vel leuitate, vel spiritus feruentioris vehementia deserit. Amor fortis est, cum nec vllà vi laborum, vel tormentorum, vel etiam metu mortis iustitia deseritur. Itẽ toto corde Deum diligit, qui gloriam in solo Deo quærit. In corde enim magnanimitas pertinens ad vim irascibilem intelligitur.

Quid dica[illegible] tur Deum [illegible] toto corde [illegible] diligere.

[illegible]

Si dilig[illegible]es, aut confe[illegible]as, [illegible] sonuerit tibi Iesus. Item qui in creaturis Deum intelligit. August. V[illegible] qui diligunt [illegible] [illegible]os pro te. Num[illegible] omnis creaturaru[m] decus. Tota anima, [illegible] voluntate amat, qui perfecte obedit, quem [illegible] timor mali transitoriu[m] exterret, nec amor boni transitorii ab obedientia retrahit. Tota mente, seu memoria Deum diligit, qui ea quæ Deo displi[illegible] cent, & ab amore eius impediunt, obliuioni tradit: vt sunt iniuriæ nobis illatæ, quæ dum recogitantur, sunt quasi ferrum in vulnere, quod vulneris sanationem impedit. Item qui ea quæ ad honorem Dei pertinent & salutem

[illegible] amor. Item [illegible] est, quod [illegible] [illegible] capitis [illegible] [illegible]tus etiam [illegible] esse, dum [illegible] pro eo quem amat. *[illegible] à conspectu con[illegible] quoniam [illegible] sunt pro nomine Iesu [illegible]* [illegible] desideriis plenus: quum [illegible] [illegible] desideriorum [illegible] [illegible] Daniel 9. *Vir desideriorum es[illegible] Anima mea desiderabit te in nocte.* D[illegible] *[illegible] anima mea ad Deum fontem [illegible]* Bernardus super Canticorum. Anima [illegible] fertur votis trahitur desideriis [illegible] amor facundus est. Poeta: *Facundum [illegible]* Philosophus: Verborum abun[illegible]

mittit affectio. Amans sui ipsius obliuiscitur Augustinus de verbis Domini: Oblita est anima seipsam, sed amando mundum Nunc obliuiscatur se, sed amando artificem mundi. Item amans dolores corporis non sentit. Bernardus: Non mirum si exul à corpore dolores non sentiat corporis: neque hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed contemnitur. Item amor dignitatis est nescius. Bernardus in libro de consideratione: Amor dominum nescit. Agnoscit mater filium & in insulis. Idem super Canticum Anima amans maiestati oculos claudit, aperit voluptati. Idem loquens de anima ardenter amante, Proprio inebriatur amore, vt maiestatem nõ cogitet. Qui enim respicit terram, & facit eam tremere, & ista se ab eo postulat osculari, ebriane est? Ebria prorsus. Amor etiam omnia vincit. Bernardus super Canticum Præceps amor nec iudicium præstolatur, nec consilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi subiicitur. Item: Quid violentius triumphat de Deo? Amor. Quid tamen tam non violentum quam amor? Quæ ista vis, quæso, tam violenta ad victoriam? tam victa est violentia? Bernard. super Cantic. Magna est & violentia vis charitatis ipsum effectum Dei attingens & penetrans, & velut sagitta iecur eius transfigens Cantic. 4. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.*

Cap. VI.

De diuersis speciebus diuini amoris.

Amor Dei quadruplex.

NOtandum quod quadruplex est amor Dei. Primus est naturalis, quo amore omnes amant Deum & boni & mali. August. in libro Soliloqui. Deus, quem amat omne ꝙ amare potest, siue sciens siue nesciẽs. Secũdus est amor quo aliquis amat Deũ, eo quod cognoscit eum sibi necessarium. In Psalm. *Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum &c.* Tertius est amor quo aliquis Deum amat propter delicias quæ in eo sunt Sapient. 8. *Et amator factus sum formæ illius.* Quartus est amor amicitiæ quo aliquis amat Deum, eo quod dignissimus sit amore: qui amor est pure gratuitus. Bernard. super Canticum Amat caste, qui ipsum quem amat quærit, non aliud quicquam ipsius. Item super Canticum Amor per se sufficit: is per se placet & propter se ipse meritum, ipse præmium est sibi. Tres vltimas species amoris videtur tangere Bernard. in libro de diligendo Deo, his verbis: Natura ita condita fuit, vt habeat iugiter necessarium protectorem quem habuit & conditorem, vt quæ nisi per ipsum non valuit esse, sine ipso nec valeat subsistere: quod sane de se creatura ignoret, & sibi, quod absit, eroget beneficia creatoris, vult hominem idem conditor tribulationibus exerceri, vt cum defecerit homo, & subuenerit Deus, ab homine vt dignum est honoretur Hoc enim dicit: *Inuoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.* Fit itaque hoc modo vt homo qui præter se neminem diligere nouerat, etiam Deum vel propter se diligere incipiat, qui in ipso nimirum, vt sæpe expertus est, omnia possit quæ posse prosit, & sine ipso possit nihil Amat ergo Deum, sed propter se, non propter ipsum. At si frequens ingruerit necessitas, ob quam & frequens ad Deum fiat conuersio, & à Deo frequens liberatio conferatur Nonne & si fuerit ferreum pectus, vel cor lapideum, pertoties liberari emolliri necesse est ad gratiam liberantis, quatemus homo Deum diligat, non propter se tantum, sed propter ipsum? Ex occasione quippe frequentium necessitatum, cebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari: frequentando gustari, gustando probari: quoniam suauis est Dominus. Ita fit vt ad diligendum pure Deum, plus iam ipsius alliciat gustata suauitas, quam vrgeat nostra necessitas. Suauitatem potes intelligere vel eius delectabilitatem, vel benignitatem.

Psalm. 49.

Caput VII.

De signis diuini amoris.

Signa decem amoris diuini.

DEcem sunt signa quibus perpendi potest vtrum aliquis amet Deum. Primum est cũ aliquis libenter cogitat de Deo. Vbi enim amor, ibi oculus. Vnde super illud Io. 20. *Domine, si*

ne, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, dicit gloss. Non dicit quem: quia hoc in animo agere solet vis amoris, vt quem semper cogitat, nullum alium ignorare credat. Sap. 6. *cogitare, de illa sensus est consummatus*, loquitur de sapientia increata.
2. Secundum est, quum aliquis est libenter in domo Dei. Lucæ 2. dicitur de Anna quod non discedebat de tẽplo, quæ meruit interesse præsentationi Domini in templo. Et Christus quum esset duodecim annorũ, inuentus est in templo. Luc. 2. qui matri suæ & Ioseph ait: *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse?* Et super illud Matth. 21. *Intrauit Iesus templum* dicit, Gloss. Ingressus vrbem, primo templũ adiit: dans formam religionis, vt quocunq; imus, primum domum orationis, si ibi est, adeamus. Chrysost. Proprium erat boni filii, vt veniens primo ad domum curreret Patris. Tu autem imitator Christi factus quum in aliquam ingressus fueris ciuitatem, primo ante omnem actum ad ecclesiam curras.
3. Tertium est, cum aliquis de Deo vel cum Deo libenter loquitur. De hoc habemus exemplũ in Magdalena quæ Christum dilexit multum: cuius verba quæ habentur in euangelio vel de Deo, vel cum Deo fuerunt. Vnde habes Ioann. 11. *Domine*, inquit, *si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*. Alia tria habes Ioann. penul. *Tulerunt* (inquit) *Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum*. Et paulo post: *Domine si sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam*. Et iterum. *Venit Maria Mag. annuntians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi*. 1. Pet. 4. *Si quis loquitur quasi sermones Dei* Et super illud Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi?* Dicit Chryso. Hic amantium mos est, vt amorem suum silẽtio tegere nequeant: sed necessariis & charis suis efferunt & produnt, & flammas infra pectus suum cohibere non possunt. Enarrant frequentius, vt ipsa assiduitate narrandi solatium amoris sui capiant, & refrigeria immẽsi ardoris assumant. Sic ergo facit hic beatissimus amator Christi.
4. Quartum est, quum quis libenter Deum audit, & audita ab eo retinet memoriter. Luc. 2. *Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Eiusd. *Magdalena sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius*. Ioan. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me*.
5. Quintum est, cum quis libenter dat pro Deo. Canticor. vltim. *Si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam*. Et Luc 7. dicit Dominus de Magdalena post beneficia eius enumerata. *Dimittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum* 1. Ioann. 3. *Qui habuerit substantiam mundi huius & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*
Sextum est, 6.
quum aliquis pro Deo libenter patitur Eccl. 2. *In igne probatur aurum & argentum: homines autem receptibiles in camino humiliationis*. Ioann. 18. *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam?* Greg. in prima parte Moraliũ: Pœna quippe interrogat si quietus quis veraciter amet.
Septimum est, quum mandatis 7.
Dei aliquis obedit. 1. Ioann. 5. *Hæc est charitas Dei vt mandata eius custodiamus*. Item 2 Ioan. *Hæc est charitas vt ambulemus secundum mandata eius* Ioann. 4. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*. Specialiter signum diuini amoris est, si quis seruat illud mandatũ, quod Saluator specialiter dicit suum. Ioan. 15. *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem* 1. Ioa 14. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum diligat fratrem suum*. Maxime amor pauperum signum est diuini amoris Illi enim non amantur propter se, sed propter Deum. Prouerb. 19. *A paupere, & amici quos habet separantur*. In eodem. *Fratres hominis pauperis oderunt eum, & amici procul recesserunt ab eo*.
Octauum est, quum quis amat quæ Deo pla- 8.
cent, & odit quæ Deo displicent Ad primum monemur exemplo Christi Matth. 12. *Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est ille meus frater, & soror, & mater est*. Ad
secundum, exemplo Dauid: *Iniquos odio habui*. Psal. 118.
Idem: *Nonne qui oderunt te Domine oderam* Psal. 138.
& super inimicos tuos tabescebam &c. Item: Psalm. 11.
Defectio tenuit me pro peccatoribus &c. Item: Psalm. 118.
Vidi præuaricantes, & tabescebam Ambrosius super Beati immaculati Si is qui non relinquit parentes propter nomen Dei, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit eius inimicos acceptus Deo esse non poterit? Hieronymus in epistolis: Nationes aduersariorum immortali odio persequimur: blasphemantibus Deum clementem porrigimus manum. Ambrosius in Hexame. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimilauimus iniurias?
Nonum est, quum quis frigescit à solicitudine 9.
& amore mundi. Gregor. Tanto frigescit quis à curis seculi, quanto surgit ardentius in amorem Dei. Item Iacob qui angelum re-

nuit,

auit, vno mox pede claudicauit: quia qui vero amore sublimia respicit, iam in hunc mũdum duplicibus desideriis incedere nescit. Decimum est, quum aliquis magnum honorem exhibet ministris Dei: sicut qui eos spernit, Deum spernit. Matth. 10. Sic qui eos honorat, Deum honorat. Ecclesiast. 7. *In omni virtute tua dilige Deum qui te fecit, & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes.*

CAPVT VIII.

De his quæ incitant ad amandum proximum.

NOtandum quod licet debeamus amare Deum, & nos, & proximum: tamen nõ habemus speciale præceptum de amore nostri, nec specialis tractatus erit hic de amore illo, eo quod amare Deum sit amare se ipsum. Vnde Au. Ille solus se nouit diligere, qui Deũ diligit. Siquidẽ ille se satis diligit, qui sedule agit vt summo & vero fruatur bono: quod si nihil aliud est quam Deus, quis cunctari potest, quin sese amet qui amator est Dei? Item Aug. Quum illa dilectione quam Deus imperat, debeat homo diligere Deum, & seipsum, & proximum: non tamen ex hoc tria præcepta data sunt: vt intelligatur nullam esse aliam dilectionem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod diligit Deum. Qui n. aliter diligit se, potius se odisse dicendus est. De amore vero proximi hoc modo dicetur Primo dicetur de illis quæ possunt incitare ad hoc vt amemus proximum. Secundo de his quæ possunt valere ad hoc vt amemur à proximo. Tertio de modo amandi eum. Quarto de diuersis speciebus huius amoris Circa primum notandum quod ad amandum proximum, Primo potest nos incitare sacra scriptura quę totiens ad hoc monet. Leuit. 19. *Diliges amicũ tuum sicut teipsum.* Et in eodem: *Diligetis aduenam quasi vosmetipsos.* Et Deut. 10. *Amate peregrinos.* Matt. 22. & Luc. 10. *Diliges proximũ tuum sicut teipsum.* Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis: vt diligatis inuicem.* Idem 15. Et 1. Io. 4. *Charissimi diligamus nos inuicem.* Et specialiter illa scriptura deberet nos incitare ad hoc, quæ ostendit præceptum de dilectione proximi, specialiter esse præceptum Saluatoris. Ioã. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem &c.* Legitur in vita beati Io. Euangelistę, quod cum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset plura docere verba, ad quamlibet pausam hoc dicebat: Filioli, diligite alterutrum. Tandem discipuli & fratres qui aderant audientes quod eadem verba semper diceret, dixerunt: Magister, quare semper hæc loqueris? qui respondit: Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.

[Ad amandum proximum sacra scriptura hortatur.]

Hoc præceptum lucidum est & breue, vtile & leue. Tale siquidem debuit esse pręceptũ optimi præceptoris. Dionys. Optimi est optima adducere. Lucidum debuit esse, ne quis dicat: non mihi licuit intelligere. Breue ne quis dicat: tædet me legere. Lucidum decuit esse præceptum eius qui erat Lux vera. Ioan. 1. & Psal. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Decuit verbum æternum in incarnatione abbreuiatum abbreuiare legem. Decuit etiam vtile esse præceptum illius qui ad hoc venerat, vt se totum in vtilitatem nostrã expenderet. Hier. O nimiam Dei clementiã, ô ineffabilem Dei benignitatem: præmiũ nobis pollicetur, si nos mutuo diligamus, & si nobis ea præstemus inuicem quibus inuicem indigemus. Et nos superbo simul & ingrato animo, ei renitimur, cuius imperium beneficium est. Decuit etiam esse leue præceptum benignissimi domini. Matth. 11. *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Vere leue est hoc præceptum, quum à quolibet possit impleri, & à paupere & à diuite, ab infirmo & sano Non est necesse emere oues & boues, vel ire vltra mare vt hoc præceptum impleatur. Deut. 30. *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum &c. sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum.* Dicebat præceptum eius qui venerat legem implere, esse legis plenitudinem: plenitudo autem legis, est dilectio. Rom. 13.

[Psal. 18.]

Secundo potest incitare ad amorem proximi, amor quem videmus inter animalia irrationabilia eiusdem speciei. Eccles. decimotertio: *Omne animal diligit simile sibi.* Et post: *Omnis caro ad similem sui coniungetur.* Si lupus & leo, & serpens non exercerent illam ferocitatem in animalia quæ sunt suæ speciei quam exercent in alia, quid dicendum est de homi-

[Similitudo.]

ne qui deseuit in alium hominem nisi quod ferocior est lupo, leone, & serpente? Etiam ipsa aqua quæ naturaliter habet pugnam cum igne, pacem habet cum alia aqua quæ est eiusdem speciei cum ea. *Fraternitas naturalis.* Tertio fraternitas naturalis quæ est inter omnes homines. Aug in lib. de disciplina Christiana: Si putamus non esse proximos, nisi qui de eisdem parentib. nascuntur: Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Idem 12. li. de Ciuit. Dei: Nihil tam discordiosum vitio: tã sociale naturæ, quã genus humanum. Propterea Deus voluit creare parentem vnum de quo multitudo propagaretur: vt hac admonitione etiã in multis cõcors vnitas seruaretur. Quod vero illi fœmina ex eius latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quã chara mariti & vxoris debeat esse coniunctio. Malac. 2. *Nunquid non pater vnus est omnium nostrum? quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrẽ suum?* Voluit Deus vnicum hominem primo formare, ex quo omnes procederent, vt tanquam fratres omnes homines se amarent. Non sic legimus factũ in angelis, vel animalibus brutis. Dilectio est debitum naturale, quo vnus homo obligatus est alteri, à quo debito nullus absoluitur quantumcunque ab eo saluatur. Vnde super illud Ro. 13 *Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis*, dicit gl Aug Sola charitas quæ etiam reddita semper detinet debitorem Sen. Hæc societas diligenter & sancte est obseruanda, quæ nos omnes omnib miscet & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. Plurimum quoque ad interiorem societatem amicitiæ colendam proficit Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Ius commune generis humani videtur contineri in illis duobus mandatis Quod ab alio tibi oderis fieri, vide tu ne aliquando alteri facias. Tob. 4 & Matt 7. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Item Seneca. Mihi ab istis subtilius præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quam quot modis dicatur amicus, & homo quam multa significet. Idem: Sapiẽtiæ homo pro amico est: stultitiæ amicus non est pro homine. *Spiritualis.* Quarto, fraternitas spiritualis, de qua Aug. in lib de disciplina Christiana: Omnes quidem fratres secundum quod homines sumus: quanto magis secundum quod Christiani sumus? Ad id quod homo es, vnus pater fuit Adam, vna mater fuit Eua; ad id, quod Christianus, vnus pater est Deus, vna mater ecclesia. Hæc fraternitas tanto est melior fraternitate naturali, quando meliorem habet Patrem Deum Matt. 23 *Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim Pater vester qui in cælis est.* Item quando melior est mater ecclesia matre carnali: est melior hæreditas cælestis quã temporalis. Heb. 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam* Si amãdi sunt fratres qui diuidendo hæreditatẽ portionem vniuscuiusq; minorem faciunt, quantum amandi sunt fratres illi qui portionem vniuscuiusq; augent? Quanto enim plures erunt electi, tanto amplius gaudebunt. Plus enim gaudebit vnus electorum de gloria animæ alterius, quam de gloria proprii corporis *Exemplũ Christi.* Quinto debet incitare ad amorẽ proximi exemplũ Christi Non enim est despiciendus quẽ Christus ita charum habuit quod pro eius redemptione mori voluit. Appẽde proximũ tuũ hoc pretio ne tibi vilescat. Apoc 1. *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo* Ad Tit 2 *Qui dedit semetipsum pro nobis.* Exemplo suo voluit Christus nos ad hoc incitare, cũ dicit Ioa. 15. *Sicut dilexi vos.* *Angeli factum.* Sexto exemplũ angeli qui adeo amat hominẽ, vt custodiat eũ in omnib⁹ viis suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus est angelo. Matt. 18. *Videte ne cõtemnatis vnũ ex his pusillis. Dico enim vobis quia angeli eorũ semper vident faciẽ Patris mei qui in cælis est.* *Ob complacitum Dei.* Septimo, quod fraterna dilectio tantũ placet Deo. Eccl. 25 In tribus beneplacitum est spiritui meo quæ sunt probata corã Deo & hominibus. Concordia fratrũ, amor proximorũ, & vir & mulier bene sibi cõsentiẽtes *Similitudinem ad Deum.* Octauo, similitudo q̃ habet proximus ad Deũ. Licet aliquis amet omnes filios amici sui: tamẽ speciale habet amorẽ ad eum qui amplius amico suo est similis. Sic licet ad omnia opera Dei amorem habere debeamus: tamen specialiter ad hominem, quẽ constat esse factum ad imaginem & similitudinẽ Dei. Gen. 1. *Quia mẽbra Dei.* Nono, quia mẽbrum est corporis cuius est caput 1. Cor. 12. *Vos estis corpus Christi* Non amat caput qui non amat mẽbra. Decimo, quod mẽbrum est eiusdẽ corporis, cuius & ipse: naturaliter vero amor est inter mẽbra vnius corporis Ro. 12. *Multi vnũ corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra.* *11. Ob emolumentum multiplex.* Vndecimo, emolumentum multiplex quod sequitur ex hac dilectione. Ecclesiast. quarto.

Melius

Melius est duos esse simul, quam vnum. Habent enim emolumētū societatis suæ. Quinque sunt emolumenta huius sanctæ societatis Primum est victoria. Vnde subditur Eccl. 4 *Si quis praualuerit contra vnum: duo resistunt ei.* Prouer. 18. *Frater qui iuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.* Goliath inuitat ad singulare certamen. 1. Reg 17. Ecōtrario Moyses ait Exod. 32. *Si quis est Domini, iungatur mihi.* Ambr. Omnis pugna vnanimiter aggressa victoriam parit. Secundum est, bonorum abundantia. Quod enim homini deest in se, habet in amico suo: & ad quod impotens erat per se, potēs efficitur eo sibi coniuncto Tullius de Amicitia: Virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes, vt quæ solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & consociata cum altera perueniret. Tertium est impetratio eius quod in oratione petitur. Matth. 18. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcūque petierint: fiet illis à Patre meo qui in cælis est.* Quartum est mutua exhortatio Ecclesiast. 4. *Vnus enim quomodo calefiet?* Quintum consolatio Prouerb. 27. *Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulceratur.* Tullius de Amicitia: Solem de mundo tollere videntur, qui amicitiam de vita tollunt: quia nihil à Deo melius habemus, nihil iucundius. Item Tullius Quoniam res humanæ fragiles sunt & caducæ, semper acquirendi sunt quos diligamus, & à quibus diligamur. Charitate enim beneuolētiaq; sublata, omnis est de vita ablata iucunditas.

12. *Propter dānum.* Duodecimo damnum quod facit fraternum odium vel discordia. Hoc enim facit in corpore ecclesiæ quod facit diuisio cōtinuitatem in humano corpore, ex qua sequitur dolor magnus & quandoque mors. Ideo Saluator multum rogat pro vnitate Ecclesiæ. Ioann. 17. *Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi: vt sint vnum sicut & nos* Item in eodem: *Non pro eis rogo tantum: sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint.*

Capvt IX.

De his quæ valere possunt ad hoc vt quis ametur à proximo.

Est notandum quod licet vtrunque sit appetendum, & amare proximum, & amari ab ipso: tamen magis appetendū est amare, quam amari. Beatius est magis dare, q̄ accipere, Actu. 20. *Qui solum amari volunt, ignem esse volunt in domo proximi sui, & ipsi in domo propria conscientia frigore pereunt.* Ipsi etiam pretiositatem proximis suis & bonis eorum desiderant, de pretiositate vero sua bonorum propriorū non curāt. Charitas enim, vt prius ostensum est, pretiositas est hominis & operū ipsius. Et notandū quod multa sunt quæ valere possunt ad hoc vt aliquis ametur à proximo. *Ita valēt vt quis ametur à proximo.* Primum est, modestia in sermone Eccl. 20. *Sapiens in verbis amabilē se facit: gratia autem fatuorum effundentur.* Secundum est similitudo, quæ multū facit ad amorē, & sicut dissimilitudo ad odium, Eccl. 27. *Volatilia ad sibi similia conueniunt.* Ambr. super psalmum, *Beati immaculati.* Est insitum bonis, vt vnusquisq; virtutes suas in aliis amet Econtrario, Oderunt hilarē tristes, tristēq; iocosi. Virtus etiam hominē amabilē reddit. Tullius de Amicitia. Nihil est virtute amabiliꝰ, nihil quod magis alliciat ad diligēdum. Quippe cū propter virtutē & probitatē, etiā eos quos nunq̄ vidimus, quodāmodo diligamus Itē in eodē: Tanta est vis probitatis vt eā vel in eis quos nunq̄ vidimus, vel q̄ maius est, in hoste diligamus. Valet etiā ad hoc quod aliquis ametur specialiter, virtus māsuetudinis Ecclesiast 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* Mansuetudo ad modum adamantis habet virtutem attractiuam. Ezechiel. 3. *Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam.* Valet etiam ad hoc quod aliquis ametur, fidelitas. Ecclesiast 33. *Si est seruus fidelis tibi: sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum.* Ecclesiastic. 27. *Dilige proximum, & coniungere fide cum illo,* Et eiusdem. 6 *Amico fideli nulla est comparatio.* Et iterum: *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis.* Valent etiam ad idem obsequia & beneficia Terentius in Andria: Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Ignis amoris lignis beneficiorum debet nutriri, alioquin deficit. Obsequia etiam feras ad amorem incitant, & inimicos amicos efficiunt, ad Rom 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.* id est, cor eius accendes ad te amandum. Notandum tamen quod beneficia non pa-

tant amicitiam, nisi quum discrete dantur. Eccl. 20. *Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edunt panem illius, falsa lingua sunt.* Quoties, & quanti irridebūt eum? Neque enim quod habendum erat ab alio, scilicet directo sensu, distribuit similiter & quod non erat habendum, ipse indiscrete dat danda & similiter nō danda: propterea sapientiā dicitur esse mater pulchræ dilectionis Eccles. 24 Discretio enim requiritur ad acquirendum amicum. Seneca: Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat quibus non ipse est: quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliādum amicos, cum quidam quo plus debent, magis oderint. Quid ergo? Beneficia non putant amicitias? Parant si accepturos licuit eligere: si collocata, non sparsa sunt. Itaque dum incipio esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum vtere, vt magis existimes pertinere ad rem quis, quam quid acceperit. Tullius in Rhetorica: Melius apud bonos, quam apud fortunatos beneficium collocatum est. Inter omnia maxime valet ad hoc quod aliquis ametur, si ipse primo amauerit. Aug. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quam præuenire amando. Et nimis durus est amicus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit rependere. Seneca in Epistolis: Quæris quomodo amicum facturus sis cito? Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine: Si vis amari, ama. Item vt ameris, amabilis esto.

CAPVT X.

De modo amandi proximum.

Modus amandi proximum.

NOtandum quod scriptura sacra triplex exemplar nobis ministrat ad ostendendum quomodo proximum amare debeamus. Primum est, amor quo Christus amauit nos. Ioan. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Secundum est, amor quo amamus nosmetipsos. Matth. 22. & Luc. 19. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Tertium est, amor quem habent membra eiusdē corporis ad inuicem. ad Rom. 12. *Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo.* De eodem habetur. 1. Cor. 12. Et notandum circa primū quod Christus amauit nos amore gratuito, scilicet amore gratis dato, non præcedentibus meritis nostris reddito 1. Io. 4. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum: sed quando ipse prior dilexit nos.* Sic amare debemus proximum. Non sic faciunt qui nolunt amare nisi eos à quibus se primo agnoscunt amari.

Qui Deus nos amet.

Matt 5. *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt?* Item amauit nos Christus amore recto: quia non propter vtilitatem suam sed propter nostram: nō vt à nobis acciperet, sed vt nobis daret. Seneca in epistolis: Amicus qui vtilitatis causa assumptus est, tandiu placebit quā diu vtilis erit. Et iterum: Necesse est vt initia inter se, & exitus congruant. Qui amicus esse cępit, quia expedit, placebit aliquod pretium illi cōtra amicitiam, si vllum in ea placet præter ipsam. In quid igitur ego amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti & opponam & impendam. Ista quam tu describis negotiatio est, non amicitia, quę ad commodum accedit, quæ quid consecutura sit spectat. Idem: Sapiens habere amicum vult, sed ob nihil aliud quam vt exerceat amicitiā ne tam magna virtus iaceat: non ad hoc vt habeat qui sibi ęgro assideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquem cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & per hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersum vincula laturum opem: cū primum crepuerit catena, discedet. Aug. ad Macedonium: Vera amicitia non pensanda est temporalibus commodis; sed gratuito amore portanda. Ambros. Amicitia virtus non quæstus est. Hieronym. in epistolis: In amicis non res quæritur: sed voluntas. Idem super 12. Prophetas: Delicata amicitia est, quæ amicorum facilitatem & diuitias sequitur. Istiusmodi homines non mihi videtur amicos, sed seipsos diligere. Tullius de Amicitia: Amicitiam non spe mercedis, sed quod omnis fructus in ipso amore est, expectandam putamus. Si vtilitas cōglutinaret amicitias, eadem cōmutata dissolueret. Boetius in lib. de consolat. Quem felicitas amicum fecit infortuniū fecit inimicum. Item amauit nos Christus amore discreto. Amor discretus est qui

[illegible] Vel in ipso [illegible] in Deo. Augustinus de doctrina Christiana: Quisquis recte diligit proximum, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deū. Vel sic potest intelligi, vt sit sensus: Hoc facias proximo quod tibi vis fieri: quod autem nō vis tibi fieri, ei non facias, vt hæc duo præcepta iuris naturalis, quorum vnum habes Matth. 7. aliud. Tob. 4. sint expositiua huius mandati. Isid. in lib. differentiarum: Duo sunt erga proximi dilectionem seruanda, vt beneficii impensione foueantur, & nulla malitia lædatur. Non dicitur, Diliges proximum tuum plusquam teipsum. Videtur plusquam seipsum proximum velle diligere, qui curationi propriæ non sufficiens, curam proximi sui cupit assumere. Bernard. super Cantic. Tu, frater, cui firma satis propria salus nondum est, cui charitas adhuc aut nulla est, aut adeo tenera atque arundinea quatenus omni flatui cedat, omni credat spiritui, omni doctrinæ [illegible] vento; imo cui tanta est charitas [illegible] mandatum quidem diligas proximum tuum plus-

quam teipsum: & rursum tantilla, vt contra mandatum fauore liquescat, pauore deficiat, perturbetur tristitia, auaritia contrahatur, ambitione protrahatur suspitionib. inquiretur, cõ uitiis exagitetur, curis euisceretur, honorib. tumeat, liuore tabescat. Tu inquã, ita in propriis teipsum sentiẽs, qua nunc demẽtia, quæso, aliena curare aut ambis, aut acquiescis? Audi quid consulat cauta vigilque charitas: Non quod aliis, inquit, sit remissio, nobis autem tribulatio: sed ex æqualitate. Noli nimium esse iustus: sufficit vt diligas proximum sicut teipsum. Greg. in Moral. Magna cura necessaria est prædicatori vt timoris laceratione se mordeat: ne proximũ iuuando se deserat, ne alios erigens cadat. Et notandum quod cum præceptum sit vt proximum sicut nos diligamus: qui se non diligit, proximum diligere nescit. Augustinus in lib. de verbis Domini: Vide si iam nosti diligere teipsum, & committo tibi proximum quem diligas sicut teipsum. Si autem non nosti diligere te, timeo ne decipias proximum sicut te. Idem in lib. de disciplina Christiana: Si te interrogem vtrum diligas te: Respondes, quia diligas: quis enim se odit? ergo non diligis iniquitatem: nam si diligis iniquitatem, odis te. Nõ ego dico, Psalmistam audi: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Idem in eodem: Qui diligis iniquitatem, quomodo tibi volebas cõmitti proximum vt diligeres eum tanquam te, homo qui perdis te? Si enim tu ipse sic te diligis vt perdas te: sic profecto perditurus es eum quem diligis sicut te. Nolo ergo quendam diligas: vel solus peri, aut corrige dilectionem, aut respue societatem. In summa notandum est, quod modus amandi proximum, est vt amemus eum super res transitorias, & citra Deum, & propter Deum. Vnde qui proximum diligit debito modo, Deũ plus diligit propter quem proximum diligit. Et ideo manifestum potest esse quomodo illud verum est ad Rom. 12. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Et ad Galat. 5 *Omnis lex in vno sermone completur. Diliges proximum sicut teipsum.* Implens enim mandatum de dilectione proximi, implet mandatum de dilectione Dei. August. ad Macedonium: Nemo esse potest veraciter amicus hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis. Item Augustinus: Inter quos amicus non est, rerum diuinarum consensio, nec humanarum plena esse potest? necesse est vt aliter quam oportet humana existimet qui diuina contemnit: nec hominem recte diligere nouit, quisquis eum non diligit qui hominem fecit.

Psal. 10.

Greg. in Moral. Per amorem Dei amor proximi gignitur, & per amorem proximi, Dei amor nutritur. Fons qui in alto oritur de facili ad loca inferiora deriuatur. Sic amor si primo Deo integre dedetur, deinde ad proximum recte dirigatur, vt scilicet proximus propter Deum ametur. Tunica Christi inconsutilis quæ vnitatem Ecclesiæ designabat, desuper erat cõtexta. Ioan. 19. Amore enim Dei firmata debet esse dilectio proximi. August. 4 lib. Confess. Domine, beatus qui amat te, & amicum in te & inimicum propter te. Circa tertium exemplar notandum quod decem sunt, in quibus amor qui est respectu proximi, imitari debet amorem membrorum eiusdem corporis: Primo in hoc, quod vnum membrum non inuidet alii membro, licet non habeat officium quod illud habet. Si enim omnia membra vnicum haberent officium, essent quasi vnum membrum. 1 Cor. 12. *Si totum corpus oculus: vbi auditus? & si totum auditus: vbi odoratus?* Et post: *Si essent omnia vnum membrum, vbi corpus?* Et ad Rom. 12. *Omnia membra non eundem actum habent.* Sic non debet aliquis inuidere proximo suo habenti gratiam quam ipse non habet. Augustin. in libro de Virgin. Duobus malis, hoc est Superbia & Inuidia, diabolus est. Item in lib. de disciplina Christiana: Auertat Deus pestem inuidiæ animis omnium hominum. Inuidia diabolicum vitium est: habet matrem suam, scilic. superbiam? suffocat matrem, & non erit filia. Secundo in hoc quod membrum vnum officium suum sibi non appropriat, sed gratis aliis communicat. Oculus est oculus omnibus membris. Idem intellige de cæteris membris. Sic debet aliquis communicare gratiam quam habet proximo suo ad Rom. 12. *Multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra.* Et in eodem: *Necessitatibus sanctorum communicantes* Sed hodie loco huius gratuitæ communicationis, abundat venalitas in Ecclesia Dei. Mich. 3. *Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetæ eius in pecunia diuinabant.* Tertio, vnũ membrum læsum ab alio se non vindicat. Sic debet esse inter membra Ecclesiæ Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes* Quarto membra infirmiora amplius honorantur. 1 Corinth. 12. *Quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora membra corporis, his honorem abundantiorem circũdamus:* sic non debemus despicere eos qui infimi videntur. Rom. 12. *Honore inuicem præuenientes.*

Amor proximi debet imitari amorem mẽbrorum. 1.

2.

3.

4.

nientes. Ambr. Non est fraternus amor, nisi mutuis se præueniat obsequiis.
5. Quinto vnũ membrum alii compatitur & congaudet. 1 Corinth. 12. Si quid patitur vnum membrum compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnũ membrum, congaudent cætera membra. Sic fideles debent gaudere cum gaudentibus, & flere cum
6. flentibus. Sexto, vnum membrum sibi reputat fieri quod fit aliis, siue sit bonum, siue sit malũ. Si lædatur pes, os conqueritur; si lauentur pedes, os regratiatur. Luc. 7. *Intraui in domum tuam, & aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigauit pedes meos & capillis suis tersit.* Sic vnus fidelium reputare debet sibi fieri quod fit aliis. Vnde caput Ecclesiæ dicit Matt. 25. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Senec. in epist. loquens quidam amico suo: Mihi id expedit, quod tibi, aut non sum amicus nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium omnium rerum inter nos facit amicitia nec secundi quicquam singulis est nec
7. aduersi. In commune viuitur. Septimo, vnum membrum pro alio læsioni se exponit, vt manus pro oculo. Sic debent facere fideles, exemplo capitis qui scapulis suis obumbrauit nobis in cruce, ictum recipiens quem humanum genus debebat recipere.
8. Octauo, cibum quem vnum membrum recipit, omnibus membris cõmunicatur. Si vero aliquod mẽbrum amplius debito de illo sibi retinuerit, ad malum suum illud retinet. Est enim ei materia apostematis, vel alterius infirmitatis. Sic etiam est inter fideles Ecclesiast. 5. *Est alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui.*
9. Nono, vnum membrum multum timet ab alio separari. Nec mirum, cum separatum ab alio sit inutile. Non enim iam viuificatur à spiritu à quo viuificantur cætera membra. Sic fideles timere debent
10. separari à corpore Ecclesiæ. Augustinus: Nihil sic debet formidare Christianus, quam separari à corpore Christi. Decimo, totum corpus tremorem & horrorem patitur, ad separationem vnius membri à se, sic corpus Ecclesiæ timere debet cum videt aliquem fidelem separari à se
Psal. 59. vel per mortem, vel per excommunicationem. Psalm. *Dedisti metuentibus te significationem vt fugiant à facie arcus.* Pœna præsens significatio est futuræ. Cum aliquis præsenti pœna punitur, cogitare debemus qualiter Deus parcet ei cui non parcet, ex quo ita permisit ei non parcit.

Capvt XI.

De diuersis speciebus amoris proximi. Et primo de amore parentum.

PRimo de amore parẽtum dicturi sumus. Secundo, de amore inter virum & vxorẽ. Tertio, de amore bonorum. Quarto de amore inimicorum. Quinto, tangemus aliquid de vera
Amicitia. Circa primum notãdum quod amor parentum multum Deo placet, qui tantum parentum nomen diligit, quod seipsum patrem iusserit dici, vt ait Hieron. Hominis etiam multum prodest. Tempus enim viuendi extendit: iuxta verbum eiusdem. Basilius: Parentes nostros vt propria viscera diligamus. Ad hunc amorem non est necesse multum homines incitare, cum natura ad hoc incitet. Superuacuũ est in id nos impelli in quod nos imus. Amor tamen iste non debet esse amori Dei contrarius, sed subiectus. Matth 10. *Qui amat patrem & matrem plus quam me, non est me dignus.* Gregor. in homil. Ametur in hoc mundo quilibet aduersarius: sed in via Dei contrarius non ametur, etiam propinquus. Hieron. in epist. Honora patrem tuum, sed si te à vero patre non separat: tamdiu scito carnis copulam, quamdiu ille suum nouerit creatorem. Amor Dei dominari debet in homine, non amor carnalis 1. Reg. 2. Reprehendit Dominus Heli de hoc quod filios suos ei prætulisset. *Quare calce abiecisti victimam meam, & munera mea quæ præcepi vt offerrentur in templo: & honorasti magis filios tuos quam me?* Et 2. Mach. 7. legitur de quadam bona matre, quod filios septem pereuntes sub vnius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat. In ea vere vincebat amor Dei amorem filiorum Et Abraham paratus fuit filium proprium occidere propter Deum. Gen 22. Et Leuitæ propinquos suos occidere ad præceptum Moysi serui Dei. Exod. 32. & Luc. 14. legitur: *Si quis venit ad me & non odit patrem suum, & matrẽ & vxorem, & filios, & fratres, & sorores: adhuc autem & animam suam*, id est, temporalem vitam, *non potest meus esse discipulus.* Non sunt agnoscendi propinqui secundum carnem, si salutem impediunt. Hieronym. in epistolis. Ecce, inquit, aduersarius Christum in pectore tuo conatur occidere, licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus vbera quibus te nutrierat mater ostendat, licet in limine iaceat, per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis

Amor parentum Deo summe placet.

genus

genus est, in hac re esse crudelem. Idem: Gladium tenet hostis vt perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo. Matth. 5. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.* Maxime in his qui viam perfectionis aggressi sunt, non debet dominari amor carnalis. Vnde Dominus cum diceretur ei, *Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quaerentes te.* Respondit: *Quae est mater mea, & qui sunt fratres mei?* Matth. 12. Bernard. in sermonibus: Quandiu de mundo sumus, debitores constat nos esse parentibus. At postquam reliquimus nosmetipsos, multo magis ab eorum solicitudine liberi sumus.

Caput XII.

De amore inter virum & vxorem.

Quibus inducantur viri ad amandum vxores.

Dicendum de amore qui est inter virum & vxorem. Coloss. 3. *Viri diligite vxores vestras, & nolite esse amari ad illas.* Et notandum quod 16. sunt per quae possunt viri induci ad amandum vxores suas. Primum est, exemplum Christi. Ephes. 5. *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiã, & semetipsum tradidit pro ea.* Et post haec similitudo in duob. attendi. Primo in hoc quod desideret salutem vxoris. Christus enim pro salute Ecclesiae mortuus est. Secũdo in hoc, quod si adulteret, & post poeniteat, eam misericorditer recipiat. Ose. 3. *Dilige mulierem dilectam amico & adulteram: sicut diligit Dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad Deos alienos.* Et Ier. 3. *Tu fornicata es cũ amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te.* Augustinus: Quid tibi durum videtur, vt post adulteriũ reconcilietur coniunx? si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus poenitentia esse sanatos? Item non erit turpis nec difficilis etiam perpetrata & purgata adultera reconciliatio coniugum: vbi per claues regni coelorum nõ dubitatur fieri remissio peccatorum: non vt post Christi diuortiũ adultera reuocetur, sed vt post Christi consortiũ & adultera non vocetur. Secundum est hoc, quod corpus mulieris est ipsius viri: vnde debet amare illud tanquam suum. *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir.* 1. Cor. 7. ad Eph. 5. *Viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.* Tertium est, quod vir & vxor sunt velut vna arbor. Sicut planta & ramus qui plantae inseritur vnam arborem efficiunt, & vnum fructum ferunt, & neuter illorum sufficiens est ad ferendũ fructum illum: sic nec vir, nec vxor sufficiens est ad generandam prolem: vnde deberent amorem inuicem habere, sicut ramus insitus adhaeret plantae. Matth. 19. *Iam non sunt duo, sed vna caro.* Quartum est, quod mulier de costa viri formata est. Noluit Deus formare mulierem de limo terrae sicut virum: imo de carne & osse viri, vt vir amaret eam tanquam seipsum, eo quod de ipso facta esset. Genes. 2. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Ephes. 5. *Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit.* Et post in eodem: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat, vxor autem timeat virum suum.* Quintum, quod amorem ei promisit, cum annulum in manu eius posuit, & cum ad missam in praesentia Dominici corporis osculum ei dedit, ad minus secundum consuetudinem aliquarum Ecclesiarum. Osculum enim signum est amoris & pacis. In annulo vero qui nec digitum excedit, nec exceditur, sed ei adaequatur, intelligitur quod amore carnali illi soli debet adhaerere. Et sicut annulus alium digitum cum digito illo in quo positus est capere nõ potest: sic amor viri ad aliam mulierem diuidi non debet. Ideo autem ponitur annulus in digito illo in quo est vena, quae vsque ad cor protenditur: quia coniuges ex corde debent amare se, & non solum signis exterioribus. Sextum est, quod consanguinei coniugum propter coniugium eorum mutuo se amant. Vnde mirum est cũ tot propter eos ament se si ipsi se non ament. Quandoque patria vna vno matrimonio ad concordiam reducitur: vnde mirum est quomodo inter personas illas quae matrimonio cõiunctae sunt discordia durare potest. Septimum est quod vxor patrem & matrem & alios propinquos suos propter virum dimittit, & ei adhaeret. Vnde infideliter agit si hanc non amet. Hier. 2. dicit Dominus ad sponsam suam. *Recordatus sum tui, miserans adolescẽtiam tuam, & charitatem desponsationis tuae, quando secuta es me in deserto.* Octauum est, quod nisi amẽt se, in magna miseria erunt. Prou. 27. *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Sicut non quiescit homo sub tecto perstillanti, praecipue si tempus frigidum fit: sic non quiescit vir cum vxore si litigium inter eos fuerit. Philosophus: Vxor est aut perpetuale refugium, aut perenne tormentum. Nonum est, quod multum placet Deo & hominibus amor coniugum. Eccles. 25. *In tribus beneplacitum*

est Spi-

est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier sibi bene consentientes. Decimũ, quod vxor est solatium homini à Deo datum. Genes.2. *Non est bonum hominem esse solum.* Eccl.4. *Melius est duos esse simul, quam vnum, &c* Item in eodem: *Va soli.* Non reputatur solus qui nobilius contraxit matrimoniũ, cuius anima per castitatem vel virginitatem Dei gratia ei matrimonio est coniuncta. Sed fornicator vel concubinarius reputatur solus, quia à Deo est maledictus: qui cum videt mulierem fornicariam, desolationem suam potius videt quam solatium. Videt enim gladium quo diabolus interficit eum. Vndecimum est, quod vxor est velut quoddam ornamentum hospitii. Eccles.26. *Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei: sic mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.* Prouerb.12. *Mulier diligens, corona est viro suo.* Et Eccl.26. *Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.* Duodecimum est, quod vxor est adiutorium à Deo homini datum. Genes.2. *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ipsa vxor iuuat virum in prolis procreatione & educatione, & hospitii gubernatione, in bonorum temporalium multiplicatione & conseruatione, & saluatione animæ ipsius viri. Eccles. 36. *Qui possidet mulierem bonã, bonam inchoat possessionem.* Hic innuitur, quod quasi nihil habeat qui tenet hospitium, nisi habeat mulierem bonam quæ sua ei custodiat. Concubinariæ enim solent furari hominibus qui tenent eas, ea quæ ipsi habent. Et subditur: *Adiutorium secũdum illum est, & columna vt requies.* Vbi innuitur quod bona vxor sustentamentum sit hospitii. Sicut columna corruente corruit domus: sic vxore bona moriente destruitur hospitium. Et in eodem: *Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens*, vel maritus qui pauper efficitur amissa bona vxore, vel pauper qui declinat illuc causa eleemosynæ, non inueniens qui sibi det eleemosynam, Mulieres enim magis solent esse misericordes quam viri. Homo fornicator vxorem non habens, est velut auis absque nido, nesciens cui sua committat. Eccles.36. secundum literam vnam. Cui credit, qui non habet nidum? Tertiumdecimum est fructus pretiositas. Matth.12. *Ex fructu arbor cognoscitur.* Vnus fructus huius arboris præualet omnibus mundi diuitiis. Multum ergo amanda est arbor talis quæ fert fructum tam pretiosum. Quartumdecimum est sacramenti matrimonii dignitas, quod institutum est à Deo in paradiso, & in statu innocentiæ quod Dominus prohibet separari, quia auctor fuit ipsius. Matth.19 *Quod Deus coniunxit, homo nõ separet.* Cui credere videtur vinculum carnalis propinquitatis. Genes.2. *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Præterea sacramentum magnum est: ego autem dico & in Christo & in Ecclesia.* Ephes.5. Quintumdecimum est, quod hominem ea parte quæ infirmior est custodit, sc. ex parte carnis. Matth.26. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Sextodecimo, diabolum ea parte qua fortior est vincit. Iob.40. *Fortitudo eius in lumbis.*

CAPVT XIII.

De amore bonorum.

SCiendũ quod bonos debemus amare quasi attinerent nobis omni genere parentelæ, exemplo Domini dicentis Matth.12 *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Ipsi sunt amandi vt Dei filii, & fratres nostri. Roman.8. *Quicunq; Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Et in eod. *Si autem filij Dei, & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Debent etiam boni se amplius amare: quia sunt in aliena patria. Solent enim se amare qui sunt eiusdem patrię quando sunt extra patriam suam ac si essent fratres Ad idem etiam facit quod mali habent eos exosos: vnde si ipsi non ament se adinuicẽ, absq; amicis erunt. Ioan.17. *Ego dedi eis sermonem meum, & mundus eos odio habuit, quia de mundo non sunt.* Et Ioan.15. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, ideo odit vos mundus.*

CAPVT XIV.

De dilectione inimicorum. Et de octo quæ ad hunc amorem hominem inducant.

INimicorum dilectio, quam Dominus præcepit Matth.5. *Diligite (inquit) inimicos vestros:* pertinet ad dilectionem cordis. Deinde subdit de dilectione operis & sermonis. *Bene facite*

his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Greg. Ille preces suas multum valere facit, qui eas pro inimicis effundit. Et notandum quod in mandatis Dei nihil est mirabilius, quam quod præcipitur diligere inimicos, vt ait Aug. Ideo licet multa sint dicta pertinentia ad dilectionem inimicorum in tractatu de ira: tamen hic aliqua tangemus pertinentia ad idem. Insipientibus enim impossibile videtur, quod ipsi ament inimicos suos: si tamen haberent aliquantulum sapientiæ, possibile eis appareret. *Sapientiam enim non vincit malitia.* Sapient. 7. Et notandum quod octo sunt, quæ si attendantur satis patebit non esse ita difficile diligere inimicum vt multi credũt. Apparebit etiam quod hoc non sit potius dedecus, sed honor potius. Primum est status inimici qui tibi iniuriatus est, non vult satisfacere. Est enim spiritualiter mortuus. Ipse enim quasi insanus manus in se iniecit, quando tibi iniuriam intulit. Sapien. 16. *Homo per malitiam occidit animam suam.* Noli insanire in fratrem tuum mortuum, sed potius ei compatere. Crudeliores videntur fuisse qui Christo mortuo non pepercerunt, quam qui viuum vulnerauerunt. Vnde lancea dicitur dira, quum claui dicantur dulces. Quis adeo cæcus est qui non intelligat dedecus esse si quis de mortuo vult se vindicare? Secundum est, vtilitas iniuriæ illatæ. Persecutores enim nostri, iuxta verbum Psalm. *Circumdant nos sicut apes.* Ad modum enim apum nos pungunt tribulationibus: sed in futuro fauum nobis æternæ beatitudinis præparant: iuxta illud Psalm. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua sperani.* Ecclesiast. 1 *Vsque in tempus sustinebit patiens & post ea redditio iucunditatis.* Tertium est, quod dilectio inimicorum nobis est vtilior quam amicorum. Ipsa valet ad spiritualiũ vulnerum sanationem. August. Ego ad inimicorum dilectionem vos commoneo: quia ad sananda peccatorum vulnera nullum medicamentum vtilius esse cognosco. Ipsa etiam multum facit ad perfectionem & cumulum bonitatis. Vnde Matth. 5. post illud, *Diligite inimicos vestros.* Subditur: *Estote perfecti sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Aug. in Enchirid. Magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum quoque inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit: tu semper bonum velis atq; facias quum possis. Ipsa etiam magnam mercedẽ meretur. Luc. 6. *Si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis gratia? Veruntamen diligite inimicos vestros, &c. & erit merces vestra magna.* Quartum est, quod Deo gratior est, Aug. Qui dilexerit inimicos, hic erit Dei amicus, nec solum amicus, sed & filius: sumptum est de Matth. 5 & Luc. 6. post illud: *Diligite inimicos vestros.* Sequitur: *Et eritis filij Altissimi.* Item Aug. Quanta gratia per nos seru digni non sumus & inimicorum dilectione Dei filii efficimur. Chrys. super Matth. Nihil est quod sic Dei similem faciat, vt malignis atque lædentibus esse placabilem. Quintum est quod diabolo hæc dilectio est molestior. Magis enim elongat ab eius similitudine qui odio obstinato hominem persequitur. Greg. Stultum est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio. Sextũ est quod dilectio id odiendum est inimico, magis destruit, quam aliquid aliud. Ipsa enim est ignis inimicitiam inimico adnihilans. Rom 12 *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c. sic enim carbones congeret super caput eius.* Ipsa etiam gladius est inimicum interficiens, dum de inimico amicum facit. Chrys. Sustine ad tempus inimicum tuum, & bene faciet. Postmodum autem victum beneuolentia tua amabis eum quasi amicum tuum. Idem: Omnis inimicitia beneficiorum assiduitate compescitur. Greg. Miles Dei aduersitatis bello deprehensus, & scutum patientiæ debet anteferre ne pereat, & ad præliandum promptus amoris inferre iacula, vt vincat. Cuius armaturæ summam Paulus breuiter insinuat, dicens: *Charitas patiens est.* Cum vero vnum ex vtroque defuerit, charitas non est: si videlicet malos absque benignitate tolerans, nõ amat: aut rursus se sine patientia exhibens, negligit, tolerat quos amat. Septimum est quod nõ potes ex proposito nocere proximo tuo, quin tibi noceas. August. Quod malitia tua alteri nõ noceat, fieri potest: quod autem tibi non noceat, fieri non potest. Non est dedecus alicui si non vult inquinare manus suas se vindicando, vel si non vult inquinare os suum conuitium pro cõuitio reddendo, imo honor est & signum nobilitatis animi. Prouerb. 20. *Honor est homini qui separat se à contentionibus.* Octauum est, quod ille qui tibi iniuriatur magis iniuriatur Deo, quã tibi, qui hoc ei prohibuit, qui maius ius habet in te, quam tu ipse. Si ergo Deus differt vindicare iniuriam, & non est ei dedecus, non erit tibi dedecus, imo honor, si exemplo Domini vis non vindicare te in præsenti. Ecclesiast. 23.

Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo.

Difficile nõ esse inimicos diligere, probatur.

Psal. 12.

CAP.

Capvt XV.

De vera amicitia, & quæ sunt attendenda in eligendo aliquem in amicum, & de pertinentibus ad veram amicitiam.

Quid amicitia.

SEquitur de vera amicitia. Amicitiam sic describit Tullius in rhetoric. Amicitia est erga aliquem voluntas bonarum rerum illiusipsius causa quem diligit cum pari eius voluntate Idē in lib. de Amicitia: Amicitia nihil aliud est, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cū beneuolentia & charitate consensio. Hæc amicitia multum appetenda est. Eccl. 25. *Beatus qui inuenit amicum verum.* Tullius in lib. de Amicitia: Omnibus rebus humanis anteponenda est amicitia. Nihil enim tam naturæ aptum, tamq; conueniens ad res secundas vel aduersas. Idem in eod. In hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest: ex amicitia non potest. Sublata enim beneuolentia, nomen amicitiæ tollitur, propinquitatis manet. Prouerb. 18 *Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater.* Item Tullius: Quid dulcius erit, quam quod habeas cum quo audeas loqui vt tecum? Quis enim esset fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æque vt tuipse gauderet? Aduersa vere difficile esset ferre sine eo, qui etiam illas grauius quam tu ferret. Ab illis inter quos est vera amicitia, perfecte impletur illud mandatum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Verus enim amicus habet amicum suum tanquam alterum se. Tullius: Verum amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui: quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod dictu difficilius est, mortui viuunt. Amicitia in periculis subuenit. Prou. 25. *Gratia & amicitia liberant* Et notandum quod in eligē do aliquēm in amicum quatuor sunt attendenda. Primum est, discretio eius. Amicitiæ enim stultorū solent esse nociuæ. Prou. 14. *Amicus stultorum similis efficietur.* Secundum est bonitas. Tullius in lib. de Amicitia. Hoc primū sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Tertiū vt ille non sit iracundus Prou. 22. Noli esse amicus homini iracundo: Homo iracundus est velut lignum ignitum quod exurit tangentem se, & est velut lignum spinosum, quod pungit amplectentem se. Ideo licet sit amandus, tamen familiaritas eius timenda est.

Qualis amicus diligendus.

Præterea amicitia eius non durat. Vinculum enim amoris igne iræ in eo exuritur. Quartum est, ne sit superbus. Superbus enim nescit esse socius, sed vult dominari. Prou. 11. Vbi fuerit superbia, ibi erit contumelia. Item notandū quod multa sunt quæ ad veram amicitiam pertinent: de quibus causa breuitatis tātum 12. tangemus. Primum est, voluntatum identitas. Tullius: Idem velle, idem nolle, ea demum vera est amicitia. Secundum est communicatio consiliorū. Prouerb. 25. *Causam tuam tracta cum amico tuo* Amb. Nihil occultat amicus, si verus est effundit animum in amicum suum. Tullius in lib. de Amicitia: His amicitiæ finibus vtendum arbitror: vt quum emēdati fuerint mores amicorum, sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum sine vlla exceptione communitas. Tertium communicatio rerum. Vnde Philosophus, quum diceretur ei de quodam: ille amicus illius est. Cur, inquit, illo diuite pauper est? Amicus non est quæ fortunæ particeps non est. Tamen amicus dando amico suo, attendere debet & propriam facultatem & vires amici sui. Nō enim debet onerare amicum honore vel onere, quod supra vires eius sit. Tullius in lib. de Amicitia: Tantum cuiq; tribuendum est primum quantum ipse efficere possis, deinde quantum ille quem diligis & adiuuas possit sustinere. Item notādum quod sicut dicit Tullius: Nimis exile est & exiguum ad calculos vocare amicos, vt par sit ratio datorum & acceptorum. Neque enim verendum est, ne quid excidat, ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo in amicitiam conferatur. Quartum est secreta admonitio. Eccl 19 *Corripe amicum tuum.* Sæpe enim fit commissio. Cauendum tamen est ne correptio sit contumeliosa. Eccles. 19. *Est correptio mendax in ira contumeliosi.* Vere mendax est. Mentitur enim se correptionem facere, cum potius sit conuitiatio. Tullius: Monere & moneri est officium veræ amicitiæ: ita tamen quod adulatione careat admonitio, & contumelia obiurgatio. Quintum est manifesta laudatio: non tamen in facie amici, vel coram domesticis ipsius. Hoc enim est adulatoris. Vnde Matth. 11. Dominus laudauit Ioannem postquam discipuli Ioannis ab eo recesserant. Chrys. Blanditores in facie laudant, vel coram domesticis: vir autem sapiens quādo laudatur in facie, flagellatur in corde. Sextum est nec turpia rogare, nec ad preces amici turpia facere, iuxta verbū Tullii prius positum, non debet ad preces amici iniuriam facere proximo. Eccles. 6. *Noli fieri pro*

Quæ ad amicitiam pertineant.

amico inimicus proximo. Tamen aliquid potest honeste fieri pro amico quod homo non faceret honeste pro se. Tullius in lib. de Amicitia: Multa quæ nostri causa nunquam faceremus, causa amicorum facimus: quæ in nostris rebus nō satis honestæ, in amicorum fiunt honestissimæ. Septimum est paritatem seruare, Tullius in lib. de Amicitia: Maximum est in amicitia superiorem parem esse inferiori. Hieron. super 12. prophetas: Amicitia pares aut accipit aut facit. vbi inæqualitas est, & alterius eminentia, alterius subiectio: ibi non tam amicitia est, quam adulatio Prouer. 13. *Qui despicit amicum suum.* Octauum est, amicum in aduersis non deserere. Prou 17. *Omni tempore diligit qui amicus est.* Eiusd. 12. *Qui negligit damnum propter amicū, iustus est.* Eccles. 22. *Fidem posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis illius lateris.* Nonum est, arcanum non detegere. Eccles. 27. *Qui denudat arcana, amici fidem prodit, & non inueniet amicum ad animum suum.* Decimum est, peccatum celare. Prouerb. 17. Qui celat delictum, quærit amicitias. Vndecimum est, petitioni amici sine dilatione acquiescere. Prouerb. 3. *Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, quum statim possis dare.* Duodecimū est, vtilia ei magis quam placentia dicere. Prou. 11. *Simulator ore decipit amicum suum.* Et eiusd. 16. *Vir iniquus lactat amicum suum.* Item eiusd. 29. *Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.* Senec. in libro de beneficiis: Dic illis non quod volunt audire, sed quod vellent semper audisse. Idem in epistolis: Amici vitia frangenda sunt: non amo illum, nisi offendero: in profecturus sim, nescio: malo successum mihi quam fidem deesse. Item notandum quod quinque sunt quæ amicitiam solent dissoluere. Conuitium, improperiū, superbia, mysterii reuelatio, plaga dolosa. Eccl 22. *Mittens lapidem in volatilia, deiiciet illa:* id est, disperget: & qui conuitiatur amico suo, dissoluit amicitiam. Ad amicū etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus, id est, reconciliatio ad amicum. Si aperuerit os triste, dure tecum loquendo non timeas, est enim concordatio pristinæ suæ amicitiæ: excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterii reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Cōuitium dicitur aliquod verecundum, quod tamen non est peccatum: vt cum obiicitur amico quod sit leprosus, vel seruus, vel aliquid simile. Improperium est, cū crimen obiicitur: vt cum dicitur alicui quod sit latro. Superbia vocatur superflua dominatio Prouerb. 25. *Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito: ne postea emendare non possis, quum dehonestaueris amicum tuum.* Eiusd. 26. *Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem: ita vir qui fraudulenter nocet amico suo: & quum deprehensus fuerit, dicit: Ludens feci.* Pythagoras. Amicum lædere nec ioco quidem oportet.

Quæ amicitiam dissoluunt.

Caput XVI.

De ordine Charitatis.

QVadruplex est ordo charitatis. Primus est, secundum prioritatem & posterioritatem, qui attenditur inter amorem Dei & amorē proximi. Amor enim Dei prior est quam amor proximi. Vnde Exod. 20. Primo ponuntur mādata pertinentia ad amorem Dei, deinde quæ pertinent ad amorem proximi. Amor Dei causa est amoris proximi. Proximus enim amatur, quia Deus hoc præcipit. Præterea Deus finis est dilectionis proximi. Finis vero mouet causam efficientem. Secundus ordo attenditur in hoc quod amentur quę amanda sunt, & non amētur quæ amanda non sunt. Aug. in lib. de doctrina Christiana: Ille sancte & iuste viuit, qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod nō est diligendum, aut non diligat quod est diligendum. Omnis peccator inquantum est peccator non est diligendus: omnis homo inquantum est homo, est diligendus. Tertius ordo iuxta verbum Aug. in eodem lib. in hoc attenditur, quod non æque diligatur quod minus: vel amplius diligendum est: aut minus vel amplius, quod æque diligendum est. Et notandum quod aliquis dicitur magis diligi tripliciter. Primo modo quia ad maius diligitur, s. ad maiorē gloriam. Sic vniuersaliter magis diligendus est qui magis bonus est. Secūdo qui diligitur maiori affectu. Tertio qui minori affectu. Ordo dilectionis secundum magis & minus attēditur inter illa quatuor quæ enumerat Aug. in lib. de doctr. Christiana, dicens: Quatuor diligenda sunt. Vnum quod supra nos est, scil. Deus. Alterum, quod nos sumus. Tertium est, quod iuxta nos est, scil. proximus. Quartum quod infra nos est, scil. corpus. Qūum nos & proximum enumerat August. inter diligendā: nos & proximum videtur intelligere excellentiorem partem nostri, & proximi animam, scilicet propter hoc quod

Quatuor diligenda.

corpus

corpus ponit postea quarto loco. Gre. 1. patre Mor Cum recte diligimus, nihil in rebus cō ditis anima nostra charius amamus. Idem in Moralibus: magnæ mercedis est à morte eripere carnem quandoque morituram. Quanti ergo meriti est animam à morte liberare in cœlesti patria semper victuram? Item iste ordo attenditur inter ea quę enumerat Ambrosius super illud Canticorum. 2. *Ordinauit in me Charitatem*: Multorum, inquit, charitas inordinata est: quod in primo est, ponunt tertium vel quartum. Primo Deus diligendus est: secundo, parētes, deinde filii, post domestici: qui si boni sunt, malis filiis præponendi sunt Ordo diligendi secundum affectum variatur secundum bonitatem vel propinquitatem eorum qui diliguntur, vel etiā secundum vtilitatem ecclesiæ. Magis enim bonus aliis paribus magis diligendus est quantum ad affectum. Item propinquior aliis paribus affectu maiori diligendus est. Item vtilior Ecclesiæ aliis paribus maiori affectu diligendus est. Et idem intelligendum est etiam quantū ad affectū. Melior enim, vel propinquior, vel Ecclesiæ vtilior aliis paribus magis est eligendus.

Bonitas præualet propinquitati.

Sed dubitari potest, vtrum bonitas propinquitati circa deligenda præualeat, vel econuerso. Et videtur quod bonitas præualeat propinquitati, secundum illud Ambrosii: Domestici si boni sunt, malis filiis præponendi sunt. Item dicit Beda super illud Lucæ octauo. Mater mea & fratres mei hi sunt & cætera, non iniuriose negligit matrem, nec mater negatur etiam quæ de cruce cognoscitur, sed religiosiores copulæ mentium monstrantur quam corporum. Gregorius: Magis debemus diligere quos ex sacro fonte suscepimus, quā quos de carne nostra genuimus. Et dicendum quod bonus extraneus præponendus est filio malo, quantum ad spiritualia beneficia, vel etiam quantum ad temporalia: tanta potest esse bonitas extranei vel vtilitas Ecclesiæ. Item dubitari potest hoc quod Ambrosius parentes filiis pręponit in ordine diligendorum. Quum enim natura magis incitet ad amorem filiorum, quam ad amorem parentum: magis videntur filii diligendi, quam parentes: gratia enim non est opposita naturæ Ad idem videtur facere illud. 2. Corinth. 12 *Non debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* Item quod radix humorem mittit ad ramos, & non econuerso. Et est dicendum, quod parentes magis diligendi sunt quam filii, aliis paribus & quantum ad affectum Et ad hoc incitat natura instituta & restituta, licet non destituta: tamen hunc ordinem variare potest filii bonitas Posset enim esse adeo bonus quod esset præponendus patri Item Ecclesiæ vtilitas vel filii necessitas, vel propinquitas. Posset enim filius esse adeo vtilis Ecclesiæ, quod potius subuenire deberet aliquis ei quam patri suo. Item si esset filius familias, posset esse quod potius deberet ei aliquis prouidere quam patri Posset etiam esse adeo indigens quod citius esset ei subueniendum quam patri. Augustinus: ad Marcellinum: Charitas quæ tanquam nutrix fouet filios suos: non ordine amandi, sed ordine subueniendi, infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales in illis sunt quos non contemnendo, sed his confidendo interim præterit Et notandum est, quod parentes diligendi sunt affectu dupliciter: scilicet quantum ad exhibitionem honoris, & quantum ad exhibitionem necessariorum. Quantum ad primum, parentes videntur esse semper præponendi filiis, nisi forsitā filius carnalis fieret pater spiritualis. Quantū vero ad secundum ordo potest variari ex aliqua prædictarum causarum. Item notandum quod affectu debemus omnem hominem diligere Effectus vero potest suspendi ex causa. Aug Charitas non intermittatur: officia pro tempore exhibeantur. Quartus ordo attenditur secundum has differentias propter se & propter aliud Creator propter se amādus est: creatura vero propter Deum. De hoc ordine dicit Aug 15. lib de Ciuitate Dei Cum omnis creatura bona sit, amari potest & bene & male. Bene, scilicet ordine custodito: male, ordine perturbato. Quod in laude quadam cerei breuiter versibus dixi: Hęc tua sunt, bona sunt quia tu bonus ista creasti: Nil nostrū est in eis, nisi quod peccamus amantes. Ordine neglecto pro te quod conditur à te. Item. 9. libro de Trinitate: Amanda est creatura, sed ad creatorem amor refertur: non tam cupiditas, sed Charitas erit. Cum propter se creatura amatur, tunc non vtentem adiuuat, sed corrumpit fruentem. Inferiori creatura vtendum ad Deum, pari tibi fruendum: sed in Deo sic teipso, non in teipso frui debes: sed in eo qui te fecit.

Duplici affectu parētes diligēdi.

Cap. XVII.

De his quæ charitati aduersantur.

Charitati videntur aduersari superfluus amor nostri, vanus amor mundi, odium proximi, & generaliter dãnabilis offensa Dei. Circa primum notãdum ꝙ signum est quod aliquis habeat superfluum amorem sui, cum ea quæ pertinent ad Deum & ad proximum suum, negligit: propria vero diligẽter defendit: & specialiter cum defendit sua mala. 1. Corinth. 10 *Nemo quod suum est quærat*. Phili. 2. *Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum*. Gregor. in Moralibus Plus Deo se amare conuincitur, qui neglectis his quæ eius sunt, propria tuetur. Idem in Pastoralibus: Qui vult praua agere, & tamen ad hæc cæteros tacere, ipsi sibimet testis est, quia plus se veritate appetit diligi, quam contra se non vult defendi: Superfluus amor sui efficit hominem ciuem Babylonicæ ciuitatis. Augustinus 14 lib. de Ciuitate Dei: Fecerunt ciuitates duas amores duo: terrenam scilicet amor sui vsque ad contemptum Dei, cælestem vero amor Dei vsque ad contemptum sui. Illa in gloria sua exaltat caput suum, hæc dicit Domino Deo suo: Gloria mea & exultans caput meum. Amor sui radix est multorum malorum. Vnde super illud 2. Tim. 3. *Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati superbi* & cætera dicit Gloss Augustinus: Ex eo quod seipsos non Deum amant, quasi à radice hæc quæ sequũtur mala oriuntur. Chrysostomus: Omnium malorum causa est amor sui, & radix & foris Item amor sui hominem excæcat adeo vt non videat seipsum. Bern Amor vel odium veritatis nescit iudicium. Greg super Ezech. Vehementer claudit oculos amor priuatus. Ex quo fit, vt hoc quod nos agimus, & graue esse non æstimamus plerunq; agatur à proximo, & nobis nimis detestabile esse videatur. Amor iste amor videtur esse: cum vere sit odium. Vnde Augustinus: super illud Io. 12 *Qui amat animã suam, perdet eam*. Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in animam suam amor vt pereat, odium ne pereat. Si male amaueris, odisti: si bene oderis, tunc amasti. Item August in quodam sermone: Si perit homo amando se, profecto inuenitur negando se. Disce amare te, non amando te secundum Chrys. Animam amare, est desideria animæ in conuenientia facere Eccl. 18. *Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius: faciet te in gaudium inimicis tuis* Qui nimis amat se, perdit se. Vult enim esse in otio vbi corrumpitur: sicut vestis in arca reposita, à tineis comeditur. Psal. *Omnes sicut vestimentum veterascent*. Item deliciis implet se nimis. qui se nimis amat, & sic perdit se. Ex hoc enim celerius moritur. Eccl. 37. *Propter crapulam multi obierunt* Qui nimis amat se, nimis solicite seruando se, perdit se. Sicut qui nimis seruat frumentum suum, amittit, quia corrumpitur. Vnde super illud Matt. 18. *Qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam:* dicit gl. interli. Ac si agricolæ dicatur: frumẽtum si seruas, perdis: si seminas, renouas. Circa vanum amorem mundi notandum, quod amare mundum est quasi amare adulterium. Vnde Iac. 4. *Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo: Quicunque ergo voluerit esse amicus seculi huius: inimicus Dei constituitur*. Et 1. Io. 2. *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundũ, non est charitas Patris in eo*. Vbi dicit gl. Vnum cor duos aduersarios sibi amores non rapit. Esa. 28 *Coangustatum est stratum ita vt alter dedicat, & pallium breue vtrunq; operire non potest*. Charitas pallium est posteriora tegens. Peccata enim præterita abscondit, ne Deus ea ad puniendum videat. Prou. 10. *Vniuersa delicta operit charitas*. Ipsa supereminet cæteris virtutibus, vt pallium superponit cæteris vestibus. Ad Colos. 3. *Super omnia charitatẽ habentes*. Amor mũdi, adulterat animam: amor fabricatoris mundi, castificat animam: vt dicit Aug. in lib. de verbis Domini Idem in lib. de Confes. Amicitia huius mundi, fornicatio est abs te. Idẽ super epistolã Ioannis: Si mundi amor in te habitet, non est quod amor Dei intret. Quum exhauseris cor tuũ amore terreno, hauriet amorem diuinum. Amor mundi principium est omnium malorum: Vnde super. 1. Io. 2. dicit gl. Sicut dilectio Dei est fõs omnium virtutũ: ita dilectio mundi omnium vitiorum. Amare mundum est amare proditorem. Mundus enim dicit dæmonibus *Quẽcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum*. Mat. 26 Prou. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula*. Item amare mundum est amplecti immundum. Augustinus: super Ioannem. Si delectat te mundus semper vis esse immundus. Si autem iam te

Psalm. 101.

Quid amare mundũ.

non delectat hic mundus: iam tu es mundus. Si autem fueris mundus, non remanebis in mundo Chrysostomus super Matthæ. Sicut difficile est arborem iuxta viam positam, fructus suos vsque ad maturitatem seruare: Sic difficile est virum fidelem iuxta iustum mũdum viuentem in actibus suis vsque ad finem iustitiam tenere. Nam in via à transeuntibus fructus rapitur. Recede à via, & plantare in loco secreto: vt nec mundus tecum habeat commune, nec tu cum mundo. Eccl. 13. *Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea.* Item amare mundum est àmare periculum. August. Ama seculum, absorbebit te. Amatores suos vorare nouit, non portare Eccl. 3. *Qui amat periculũ, in illo peribit.* Aug ad amatores mundi. Cuius rei causa militaris? maior ne esse poterit spes vestra mundo, quam vt amici mundi sitis? Ibi quid non fragile, quid non plenum periculi? Itẽ per hęc pericula peruenitur ad maius periculum. Item in epistola ad Anastasium: Mũdus iste periculosior est, blandus quam molestus: & magis cauendus cum se allicit diligi, quam cum admonet, cogitque contemni. Amare seculum, est amare locum tormentorũ. Aug. in lib de verbis Domini. Abiice à te diuitiarum onera, abiice vincula voluntaria, abiice anxietates & tædia quæ te plurimis annis inquietant. Bern. in sermonibus: Diuitiarum amor insatiabilis, longe amplius desiderio torquet animam, quam refrigeret vsu suo: vtpote quarum acquisitio quidem laboris, possessio timoris, amissio plena doloris inuenitur. Item amare mundum est amare diaboli dominiũ. Aug. in lib. de agone Christiano: Mittitur diabolus foras, quãdo ex toto renũtiatur huic mundo. Sic enim renuntiatur diabolo qui princeps est mundi Item mundum amare, est in domo igne succensa velle manere. *Totus enim mundus in maligno positus est.* 1. Io. 5. Mundus est fornax Babylonica igne succensa. Dan. 3. Bern. Domus ardet & ignis instat à tergo, & tu mones non egredi, vel iam egressum regredi. De tertio quod aduersatur charitati, scilicet odio proximi, require in tractatu, de Ira. Chrysost Si inimicitię semel occupauerint animos, omnia quæ dicuntur, quæ audiuntur, quæ fiunt, ita accipiuntur & intelliguntur, vt ad maiores & longiores proficiant inimicitias. Si quid enim boni de inimico dicitur non creditur. Si quid mali, hoc solum creditur, & confirmatur. Circa quartum notandum est, quod omnis offensa Dei mortalis inquantum à Deo diuidit aduersatur charitati quæ à Deo venit Es. 59. *Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum.*

Caput XVIII.

De diuersis gradibus Charitatis.

Notandum ergo quod diuersi sunt gradus charitatis. Est enim charitas incipiens, proficiens & perfecta. Aug. super epistolam Io. Perfecto charitas hæc est: vt quis paratus sit etiam mori pro fratribus Sed nunquid mox vt nascitur iam prorsus perfecta est? imo vt perficiatur, nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum ad perfectionem venerit, dicet, *Cupio dissolui, & esse* &c. Phili. 1 Charitas operibus pietatis nutritur, tribulationibus & consolationibus roboratur, consiliis perficitur. Et notandum quod sex sunt quæ valent vt charitas proficiat, & proficiendo ad perfectionem perueniat. Primum est quod homo magnum desiderium proficiendi habeat, magna enim pars profectus est, velle proficere, vt ait Ber Aug Nostrũ non progredi iam reuerti est. Cesset omnis ignauia, si volumus, nõ redire, currendum est. Leo Papa: Incidunt periculum qui proficiendi perdiderũt appetitum Ber in epistolis: Indefessum proficiendi studium, iugis & conatus ad pfectionẽ, perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni est esse perfectum, profecto nolle proficere deficere est. Secundum est quod à creaturis inferioribus ad creatorẽ amorem suum recolligat. Solent abscindi rami arboris nouæ inferius, vt totum crementum suum ponat superius. Greg Non sufficit proficere homo ad vtraque diuisus. Gen. 49. dicitur ad Ruben: *effusus es sicut aqua, non crescas.* Aug. in 2. li. Confessionum: Ab vno te aduersus, in multa euanui. Exarsi enim aliquando satiari inferius in adolescentia: & syluescere ausus sum variis & vmbrosis amoribus. Tertium est, vt doctrinæ intendat. Sicut par uulus absque sumptione cibi crescendo non proficit: sic anima sine doctrina deficere potius, quam proficere solet Ecclesiast 22. *Filia fatua in diminoratione fiet.* In Ps. *Esurientes & sitientes anima eorum in ipsis deficit.* Quartum

Sex charitatem augmentant.

Psalm. 106.

tum est, meditatio, & præcipue illa quæ versatur circa beneficia à Deo vel à proximo recepta, vel circa alia incitantia ad amorem Dei vel proximi De quibus dictum est prius. In Psal. *In meditatione mea exardescit ignis* Quintum est, oratio Bernard. Amorem Dei in homine à gratia gentium lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat Sextum est, tētatio Gregorius: in Moral Electorum desideria in prosperitate deprimuntur, aduersitate proficiūt: sicut ignis flatu premitur vt crescat, & vnde quasi extingui cernitur, inde roboratur cum per tentationem humilitas proficit. Prospera est ipsa aduersitas quæ mentem ab elatione custodit. Et notandum est quod nullus ad tantam perfectionem peruenit in vita ista ad quantam vellet peruenire. Ambros. super Luc. Nemo est qui tantū virtutis apprehendat, quātum desiderat: quia omnipotens Deus interiora discernens, ipsis spiritualibus profectibus modum ponit, & ex hoc homo quod apprehendere conatur & nō valet, in illis se non eleuat quæ valet. Item notandum quod sicut dicit August. perfecta charitas nec cupiditatem habet sęculi, nec timorem sæculi, per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus qui primo timore, deinde

Psalm. 38.

charitate pellendus est 1. Ioan 4 *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Gloss. Timorem illum, scilicet quo timet quisque sciens opera iustitiæ: ne veniat districtus iudex, & se minus castigatum damnet. Item notandum quod sex sunt species perfectionis. Prima est fectio sufficientiæ: de qua Matth 5. *Estote perfecti sicut Pater vester cælestis perfectus est.* Secunda est comparationis quam debent habere clerici respectu laicorum Genesis. 6. *Noe erat perfectus in generationibus suis*: id est comparatione eorum qui erant de generatione sua. Tertia est ordinis, ad quam tenentur: in sacris ordinibus constituti, ad quam pertinet continentia. Esa. 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Quarta est professionis quæ pertinet ad religiosos Matth 19. *Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Quinta est, prælationis. Ioan. 10. *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis* Greg. in homil. Cum incomparabiliter longe melior sit anima qua viuimus terrena substantia quam possidemus: qui non dat pro ouibus suis substantiam suam, quomodo pro his daturus est animam suam: Sexta est securitas: qui hanc habent cupiunt dissolui, & esse cum Christo. Ad Philip. 1.

Sex sunt Species perfectionis.

TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS de quatuor virtutibus cardinalibus.

TRACTATVS PRIMVS.

De ipsis Virtutibus cardinalibus in communi.

CAPVT PRIMVM.

Quare istæ quatuor virtutes dicantur cardinales.

Dicto de tribus virtutibus Theologicis, dicendum est de quatuor cardinalibus: De quibus habetur Sap 8. *Sobrietatem* (inquit) *& prudentiam docet: iustitiam, & virtutem quibus vtilius nihil est in vita hominib.* Sobrietatem vocat, quam vsitato nomine vocamus temperantiam. Virtutem vocat, quam communiter vocamus fortitudinem. Alias duas vocat nominibus nobis vsitatis. De his hoc modo agetur. Primo dicitur quare dicātur cardinales: licet nō meminerim me legisse eas sic vocari in canone Sacræ scripturę, vel à prophetis, vel sacris expositoribus. Secūdo, numerus earū ostendetur. Tertio, de singulis agetur. Quarto, diuisio earum quā Macrobius ponit subnectetur. Circa primum notandum, quod quatuor de causis possumus intelligere eas dici cardinales. Primo propter stabilitatem. Cardo stabilis manet, licet ostium in eo vertatur. Prou 26. *Sicut*

Quare virtutes cardinales sic dicantur.

Ratio. 1.

ostium

Munera virtutum cardinaliu[m]

2.

3.

[illegible] pidib. [illegible]

Oppositio virtutum cardin. & vitiorum.

[illegible] ut satisfaciat de [illegible] [illegible] tiam à dextris, ne ele- [illegible] fortitudinem à sinistris ne [illegible] ambo [illegible] cessis. Cum virtus sit circa [illegible] [illegible] [illegible] verbum Sapientis: Quo- [illegible] [illegible] peccat anima, [illegible] [illegible] [illegible] quod apparet [illegible] [illegible] non [illegible] illud quod [illegible] [illegible] non [illegible] bonum [illegible] [illegible] sit vel appetendo [illegible] [illegible] bonum, cum sibi non [illegible] [illegible] commensuratum [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mo est malum, eo quod [illegible] [illegible] [illegible] dentia est contra pru[illegible] [illegible] &

4. *Cardina[illegible] virtutes [illegible] sunt or[illegible] cui Ca[illegible] nalium [illegible] lustris.*

manifestat

[illegible] Nemo potest esse iustus, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet. Prudentia facit vt homo bene se habeat ad vera vel falsa, [illegible] Temperantia & fortitudo, vt bene se habeat ad prospera & aduersa. Iustitia, vt bene se habeat ad Deum & proximum. Prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia secundum aliquam acceptionem sui: accipiuntur enim diuersimode, vt patebit cum de singulis agetur, videntur operari circa vnum & idem opus meritorium. Prudentia eligit quod agedum est. Temperantia cauet ne quid nimis. Fortitudo ne quid parum. Iustitia opus ordinat ad debitum finem. Prudentia prouidet speciem. Temperantia & Fortitudo modum. Iustitia ordinem. Numerus harum quatuor virtutum designatur in multis locis in Scriptura sacra. Primo in quatuor fluminibus paradisi, de quibus legitur Genes. 2. vbi dicit glos. Greg. *Quatuor flumina paradisum irrigant*: quia de his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium æstu temperatur. Secundo in quatuor coloribus quibus decoratæ sunt cortinæ tabernaculi. Exod. 26. quæ signant has quatuor virtutes in quibus decor Ecclesiæ consistit. Hiacynthus aeri vel

Psalm. 7[illegible] Quæ principia omnis peccati.

Vnde colligatur numerus virtutum cardinalium.

[illegible] Ecclesiastici 6. *Melius est nomen bonum quam pretiosa vnguenta.* Quarto, quatuor virtutes sunt quasi quatuor rotæ in curru igneo [illegible] Dei 4. Reg. 2. Currus igneus est conuersatio ardentium, amantium Deum. Quinto, commendatur numerus harum virtutum figuris quatuor animalium, aquila, vitulo, leone, homine. De quib9 Apoc. 4. & Ezech. 1. In aquila figuratur prudentia, cuius est vigilare in rebus discernendis, vt ait Aug. Aquila enim visum habet acutum. In vitulo temperantia. Vitulus enim immolabatur in lege. Temperantia vero exhibet corpora nostra Deo hostiam viuentem. Ad Rom. 12 In leone fortitudo. Prou. 30. *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.* In homine iustitia, quæ vinculum est humanæ societatis: vt dictum est prius. Voluit Dominus quatuor esse Euangelistas, & quatuor Euangelia, ad designandum quod illi qui doctrinam Euangelicam docent, & qui eam tenent, his quatuor Virtutibus pollere debeant.

TERTIAE PARTIS PRINCIPALIS, de quatuor virtutibus Cardinalibus,

TRACTATVS SECVNDVS. De Prudentia.

CAPVT PRIMVM.

[illegible] tractatu, & de diuersis modis quibus sumitur nomen Prudentiae.

INter [illegible] virtutes primo a[illegible] Prudentia quæ a[illegible], de qua hoc [illegible]. Primo, distinguentur diuersi modi quib. [illegible] nomen Prudentia sumitur. Secundo descriptiones eius ponentur: & quomodo ipsa sit virtus, ostendetur. Tertio, tangetur de diuersis eius actib. Quarto, commendatio eius [illegible]. Quinto, tangetur de [illegible] eius. Sexto, de his quæ [illegible]. [illegible] quod hoc nomen Prudentia [illegible] pro eo quod apparet esse prudentia, cum non sit. Sic sumitur ad Rom. 8. vbi dicitur: *Prudentia carnis mors est.* Glos. Prudentiam carnis habet quis cum studiosius implet quæ carnis sunt, appetendo bona temporalia & fugiendo mala, & cum naturas rerum tantū sequitur. Prudentia vero ideo dicitur cum res stulta sit: quia ita videtur secularibus hominibus. Similiter quandoque sumitur pro sapientia apparenti, vnde subditur in eodem cap. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Et 1. ad Corinth. 3. *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum.* Quandoque autem sapientia dicitur diuinarum & humanarum rerum cognitio, secundum verbum Sen. in episto. Et Tullius in lib. de Offic. Et ista cognitio subdiuiditur in tres partes, moralem scilicet, & naturalem, & rationalem, vt tangit Sen. Prudentia vero dicitur scientia operandorum. Vnde Damasce. diuidit animam rationalem in duo. In id quod est in ea cōtemplatiuum, & id quod est in ea actiuum. Contemplatiuū est quod excogitat res prout habent esse. Actiuū vero quod consiliatiuum est, quod agenda dirigit. Et vocat contemplatiuum, intellectum: actiuum vero, rationem. Et dicit sapientiam pertinere ad contemplatiuum: prudentiam vero ad actiuum. Quandoque auctores pro eodem videntur sumere prudentiā & sapientiam. Vnde Prou. 16. *Qui sapiens est corde, appellabitur prudens.* Quandoque vero sapientia sumitur pro cognitione diuinorum, & prudentia sumitur pro cognitione humanorum. Vnde super illud Psalm. *Os meum loquetur sapientiam & meditatio cordis mei prudentiam:* dicit glos. Sapientia ad diuinas res pertinet. Et post subditur: Prudentia scilicet de moribus. Et nota quod mos est habitus ex quo [illegible] [illegible] meditatione [illegible]. Vel [illegible] quod [illegible] operatio. Vel dicitur [illegible] tate [illegible]. Aug. vero distinguit inter sapientiam & scientiam, in libro de Trinitat. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis: ad scientiā vero temporaliū rerum cognitio rationalis. Sapientia etiam sumitur pro sapida scientia, aut pro scientia sapore virtutum cōdita Ecclesi. 6. Sapientia doctrinæ secundum nomen est eius. Sapida enim est: sicut nomen eius à sapore dictum videtur. Sapiens: Sinum oportet facere habituum fluentem delectationem & lætitiam. In hoc differt literatus malus à sapiente: quia literatus malus gaudet de hoc quod scit opponere & respondere de his quæ pertinent ad mores. Sapiens vero de hoc quod illa sunt. Bernard. in sermonibus Inuenisti plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si huius sæculi desiderabilia paruipendas, si æternam beatitudinem toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Quandoque vero sapientia dicitur cognitio de Deo quasi per saporem eius habita, vt cum aliquis gustauit & vidit quam suauis

Quid sit prudentia.

Sapientia dicitur diuinarum & humanarū cognitio.

Psalm. 48. Diuersæ acceptiones sapientiæ & prudentiæ.

[illegible]

De descriptione Prudentiæ. Et quomodo Prudentia sit virtus, cum videatur esse scientia.

PRudentia sic [illegible] in lib. de Moribus Eccles. Prudentia est amor ea quibus adiuuatur in Deum ab his quibus impeditur, sagaciter eligens. In libro vero de spiritu & anima dicitur, quod prudentia est scire quid anima debeat facere. Super illud Matt. 15. *Erant qui manducauerũt quatuor millia.* dicit glos. Greg. Prima scilicet prudentia est cognitio rerum vitandarum & appetendarum. Et potest esse sumptum de verbis Tullii in I. de Offic. dicentis: Prudentia est appetendarum fugiendarumque rerum scientia. Describitur etiam sic prudentia in libro de requie mentis. Prudentia est rerum bonarum & malarum cum alterarum dilectione, & reliquarum detestatione, scientia. Tullius eam sic describit in Rhetoricis: Prudentia est rerum bonarum & malarum & vtrarumque scientia. Hęc virtus discernit bona à malis, & bona abinuicem, ostendendo quod sit melius: & mala ab inuicem, ostẽdendo quod sit maius malum. Sed quæritur quomodo Prudentia virtus sit, cum videatur esse scientia secundum multas descriptiones eius prius positas? ad quod videtur posse responderi,

Descriptio prudentiæ.

An prudẽtia sit virtus.

[illegible] ad mouendum [illegible] bono, vel discedat à [illegible] est communiter de [illegible] Et videtur differe[illegible] in aliquo: sicut scie[illegible] aliquis magister artis qui [illegible] acognitione quam habet [illegible] magisterium organizandi, [illegible] solum est relictus habitus ad [illegible] quantum ad vim apprehensiuã, sed etiã quantum ad vim motiuã & imperantem motum & exequẽtem. Similis differentia est inter habitum quem habet magister in medicina, qui scit legere libros medicinæ & pertinentes ad practicam & pertinentes ad theoricam, qui nõ habet consuetudinem operandi. Et notandum quod non est aliquis prudens prudentia virtute, eo quod sit prudẽs prudẽtia solum intellectu. Imo oportet quod ipse sit prudens intellectu, & affectu, & opere. Vnde vsus scripturæ & vsus communiter loquentium habent, vt imprudentes dicantur qui imprudenter operantur: licet prudenter intelligant quid, & quãdo, & quomodo sit agendum: Vnde prudentia virtus consuetudinalis non relinquitur in aliquo, nisi qui prudenter se habuit diu, prudenter intelligendo prudenter volendo, prudenter agendo. Ioh.

Imprudentes qui?

do. Iob [illegible] *in multo tempore* [illegible] bet pr[illegible] pruden[illegible] pruden[illegible] dentia [illegible] est cognitio [illegible] quod [illegible] tendit [illegible] quod in sit virtus [illegible] preceden[illegible] Augustin. vocat amo[illegible] in Deum [illegible] Cognitio pertinens ad prudentiam, non est cognitio effecta per violentam probationem: sed est cognitio credulitatis, cuius consensus est sine necessaria coactione. Poterit etiam videri alicui quod sic temperantia ordinat vim concupiscibilem ad delectationes sensuum: ita prudentia vt est generalis ad virtutes cognitiuas ordinet voluntatem liberi arbitrii ad operationes quæ pertinent ad vim rationalem. Voluntas enim libera arbitrii potes quam est summa potentia in anima, ita potest [illegible] quasi consistit inter Philosophiam & sapientiam interesse. Neq; enim fieri potest vt idem sit quod affectatur & quod affectat: quomodo multum interest inter auaritiam & pecuniam, cum illa cupiat, hæc concupiscatur, sic inter Philosophiã & sapientiam. Idem: Alij Philosophiam stud ũ virtutis esse dixerunt, alii studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis.

CAPVT III.

De diuersis actibus siue officiis Prudentiæ. Et de duodecim stultitiis quibus imprudentes in bello spirituali succumbunt.

[illegible] Bernard. super Cantica: [illegible] discretionis absque charitatis feruore [illegible] & feruor vehemens absque discretionis temperamento præcipitat. Ideoque laudabilis [illegible] desit, quatenus feruor discretionem [illegible] & discretio feruorem regat. Prudentiæ [illegible] Prudentes, [illegible] Seneca [illegible] Item prudentiæ est [illegible] veritatem existimare, non secundum multorum opinionem. Senec. in eod. lib. Quisquis prudentiam sequi desideras, tunc per rationem recte viues, si omnia prius existimes & perpendes, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura constituas. Item quæcunque ex rebus transitoriis possides, non mireris: nec magnum existimes quod caducum est. Ipsius est non quam multis, sed quibus placeas, cogitare: nec quis dicat, sed quid dicatur attendere. Senec. in lib. de quatuor virtutibus, cap. de prudentia. Non te moueat dicentis auctoritas: nec quis, sed quid dicat intendito: nec quam multis, sed qualibus placeas cogitato. Item prudentiæ est quæ nobis commissa sunt, ad Dei gloriam & vtilitatem Ecclesiæ dispensare. Matth. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens, &c.* Et Luc. 12. *Quis, putas, est fidelis dispensator & prudens?* Sen. Non apud te quæ habes tanquam aliena seruabis: sed pro te, tanquam tua, & dispenses & vtaris. Item prudentiæ est cauere ne aliquid leuiter inchoetur.

vel inchoatum ante perfectionem de facili relinquatur. Senec. eodem lib. Scito in quibusdam te debere perseuerare quia cœpisti: quædam vero nec incipere in quibus perseuerare sit noxium. Idem in Epistolis: Melius est vt proposita custodias, quam vt honesta postponas. Ipsius est mutabilitatem cauere. Seneca in libro de quatuor virtutibus, cap. de Prudentia: Si prudentiam amplecteris, vbique idem eris, & prout rerum aut temporis varietas exigit, ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus mutes sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est & quum in palmam extenditur, & quum in pugnam constringitur. Ecclesiast. 27. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur.* Item prudentiæ est turpia in occulto sicut in publico cauere. Senec. in eodem: Id opta quod optari coram bonis potest. Item ipsius est humilem statum diligere. Senec. in eodem. Ne altiori te rei imponas, in qua stanti tibi tremendum, ascendenti cadendum sit. Ipsius etiam est in prosperis potius quam in aduersis consulte agere. Senec. in eodem: Tunc consilia salutaria aduoca: cum tibi alludit vitæ prosperitas, tunc te velut in lubrico retinebis ac sistes. Potius indiget lumine qui incedit per loca lubrica, quam qui incedit per arida. Item prudentiæ est non solum interiora sed etiam exteriora ordinare. Prouerb. 17. *In facie prudentis relucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ.* Ecclesiast. 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Item prudentiæ est actus rationis ordinare. Primus actus rationis est cogitare, quem dum prudentia ordinat, non solum cogitationes noxias, sed etiam otiosas cauet. Ieremiæ 4. *Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?* Senec. Cogitationes vagas & inutiles & velut somno similes non recipies: quibus si animum tuum non oblectaueris, quum omnia disposueris, tristis remanebis. Ratio etiam dicitur habere quatuor partes prout ad sensibilem comparatur: scilicet inuentiuam, siue inuestigatiuam, iudicatiuam, memoratiuam, & interpretatiuam. Rationem inuestigantem prudentia ordinat, dum eam cohibet ab inquisitione inutilium vel nimis difficilium. Prouerb. 23. *Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes.* Ibidem: Prudentiæ tuæ pone modum. Seneca: Illud quære quod potes inuenire: sed disce quod potes scire. Ecclesiast. 3. *Altiora te ne quæsieris.* Et paulo post: *In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Rom. 12. *Non plus sapere quam oportet sapere.* Esaiæ 19. *Confundentur qui operabantur linum, plectentes & texentes fila subtilia.* Item prudentia rationem inquirentem dirigit, dum causam factorum requirere facit. Senec. in tractat. de quatuor virtutib. cap. de prudentia. Cuiuscunque facti causam require: quum initia inueneris, exitus cogitabis. Item rationem dirigit inquirentem, dum eum ex aliis alia coniicere facit, vt ex præsentibus futura. Seneca: Consilium peritorum ex apertis obscura existimat, & ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Idem: Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende. Dirigit etiam rationem inquirentem quantum ad ordinem sciendi, & studium, & finem. Bernard super Cantic. Scire ea prius ampliusque curato quæ senseris viciniora saluti. Idem: Scias modum sciendi, vt scias quo ordine, vt id prius quod maturius ad salutem: quo studio, vt id ardentius quo vehementius ad amorem: quo fine, vt tantum ad ædificationem tui vel proximi. Idem: Sunt qui scire volunt eo fine tantum vt sciant: & turpis curiositas est. Alii vt sciantur ipsi, & turpis vanitas est. Alii vt scientiam suam vendant, aut pro pecunia, vel pro honoribus, & turpis quæstus est. Alii vt ædificent, & prudentia est. Rationem iudicantem prudentia multipliciter dirigit. Primo dum eam cohibet à quibusdam iudiciis, quæ ei non sunt licita: vt est iudicium de incertis, quod prohibetur. Matth. 7. Et Lucæ 6. *Nolite,* inquit, *iudicare.* Gloss. Duo sunt in quibus iudicium temerarium cauendum est. Sunt enim quædam media & incerta quo animo fiant, quæ bene & male possunt fieri. Nescimus enim qualis futurus sit qui nunc apparet malus, de cuius correctione desperare, eumque quasi abiectum reprehendere, temerarium iudicium est. 1. Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare.* Item cohibet rationem à iudicio vsurpatiuo, quod est quando aliquis iudicat personam quæ sibi subiecta non est. Gloss. super Matth. 7. Temerarium iudicium est quando quibus non est commissum iudicium iudicant. Rom. 14. *Tu quis es qui iudicas alienum seruum?* Item prudentia rationem iudicantem dirigit, dum eam à leuitate, vel nimia tarditate credendi custodit. Et omnibus enim, & nulli credere vitium est, vt ait Senec. Qui leuiter credit, vitiose agit. Ecclesiast. 30. *Qui cito credit, leuis est corde.* Senec. Prudentis proprium est examinare consilia cito facili credu-

Prudentia actis. rationis pulchre dirigit.

Partes Rationis quatuor sunt.

In duobus iudicium temerarium cauendum.

[illegible] tate [illegible] [illegible] [illegible] expedit no- [illegible] quæ nobis dicuntur de proximo, quæ amorem nostrum ad proximum lædere solent, & dare occasionem despiciendi proximum. Item pruden ia rationem iudicantē dirigit, dum eam coh bet ne vel dubia temere diffinita vel veri similia affirmet. Senec. De dubiis non diffinitis suspensam tene sententiam. Nihil inexp rtum affirmes: quia non omne quod est verisimile, statim verum est, sicut & sæpius, quod primum incredibile videtur, non cōtinuo falsum est. Crebro faciem mendacii veritas tenet: crebro mendacium facie veritatis occultatur. Nam sicut aliquando frontem tristem amicus, & blandam adulator ostendit: sic verisimile coloratur, & vt fallat conatur. Rationem etiam memorantem prudentia dirigit, dum salubria facit remin sci, & noxia oblivisci. Salubria ad reminiscendum sunt vt beneficia Dei vel proximi: noxia, vt iniuriæ proximi. Item inter bona præsentia mala facit reminisci contra elationem superbiæ, & inter mala præsentia bona contra deiectionem nimiam. Eccles. 11. *In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum.* Rationem etiā prout eius est sermonem interpretari quod excogitauit, prudentia d rigit, dum sermonē moderatur. Prou. 10. *Qui moderatur labia sua, prudentissimus est.* Eccles. 21. *Labia imprudentum stulta narrabunt: verba autem prudentum statera ponderabuntur.* Senec. Sermo tuus non sit inanis: sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parce, vituperato parcius. Similiter enim reprehensibilis est nimia laudatio vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimonium veritati, non amicitiæ reddas. Cū consideratione promitte: plenius quam promiseris præsta. Prudentis est taciturnitatem amare. Prou. 11. *Vir prudens tacebit.* Eccl. 19. *Est tacens, & ipse est prudens.* Prudentia etiam rationem dirigit circa ipsam prudentiam, vt non prudentiæ suæ innitatur, nec facile se credat prudētiam habere. Prou. 14. *Ne innitaris prudētiæ tuæ.* Rom. 12. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.*

Item Esa. 5. *Væ qui sapiētes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.* Item ad prudent [illegible] tempus deturpat [illegible] sed interdum [illegible] ipsa [illegible] bonis. [illegible] consideratione. N [illegible] to: [illegible] considerationi [illegible] quæsita. Cōsideratio [illegible] præsumptione [illegible] facit, [illegible] quodammodo & præord[illegible] agenda sunt, necessario. Sane ne forte quæ præuisa & præmeditata poterant esse prospera, præcipitanter magis pericula fiant. Item prudentia insidias præcauet. August. Prudentia est in præcauendis insidiis. Ipsa etiam in bello spirituali triumphat. Exemplum habemus de hoc in Christo. Cuius prudentia percussit superbum. Iob 26. In tribus verbis Scripturæ sacræ in deserto diabolum prostrauit. Matth. 4. Prouerb. 24. *Vir sapiens fortis est: & doctus, robustus & validus: quia cum dispositione initur bellum, & erit salus vbi multa cōsilia.* Eccles. 9. *Ciuitas parua,* &c. Et subditur: *Inuentus est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam.* Et subiungit Salomon: *Dicebam ego sapientiam meliorem fortitudine.* Et in eod. *Melior est sapientia quam arma bellica.* Et Sap. 6. *Melior est sapientia, quam vires: & vir prudens magis quam fortis.* Eiusdem 7. *Sapientiam non vincit malitia.* Et 24. E contrario stultitia vel imprudentia in bello spirituali succumbit. Baruch. 3. *Quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam.* Tullius in Rhetoricis. Parua foris sunt arma: nisi sit consilium domi.

De stultitiis quibus prudentes in bello spirituali succumbunt.

DE stultitiis vero quasi innumeris quibus imprudentes in bello spirituali succumbunt, causa breuitatis paucas enumeremus. Prima est eorum qui ante pugnam se armare nolunt: sed tunc primo arma accipiunt, cum dolorem vulnerum sentiunt. Tunc primo patientiæ vel humilitatis clypeum sumunt, quum gladio maligno linguæ venenatæ sunt vulnerati. Ecclesiast. 2. *Præpara animam tuam ad tentationem.* Præparatio ista est excogitatio de modo resistendi tentationi, quod faciendum est ante tentationem. Semper enim deberent incedere armati, qui

sunt inter hostes suos. Modum conuenientissi-
mum resistendi tentationi quæ est per linguas
venenatas. Christus ostendit, in summa tacitur-
nitate blasphemias persecutorum audiens. Esa.
53. *Quasi agnus coram tondente se, obmutescet,*
Psal. 37. *& non aperiet os suum.* In Psalmista: *Ego tan-*
2. *quam surdus non audiebam. &c.* Secunda est
eorum qui sumunt arma nimis onerosa, præci-
pue quum non habeant eorum consuetudinem
qui quandoque eorum ponderositate deiiciun-
tur, vt qui nimis ieiunant vel orant. Dauid Saul
deposuit, quia ponderosa erant, & non habebat
eorum consuetudinem, & leuibus armis vicit. 1.
3. Reg. 17. Tertia est eorum qui in ipso conflictu
arma sua proiiciunt, quando ea fortiter tenere
deberent, scilicet patientiam & humilitatem.
Vnde dictum est Boetio: Talia tibi contuleram
arma, quæ nisi prior abiecisses, inuicta te firmi-
4. tate tuerentur. Quarta est eorum qui ex ea par-
te qua debiliores sunt, & qua magis in diabolo
impugnantur, minus se muniunt, quum è con-
trario esset faciendum. Qui videt se ad auari-
tiam pronum esse, multum deberet conari ad
largitionem eleemosynarum: vt faciunt qui li-
gnorum tortuosa dirigunt, iuxta verbum Phi-
5. losophi, multum enim inflectunt ea in contra-
rium, vt sic ad rectitudinem reducant. Quinta
est eorum qui nolunt resistere hostibus in loco
vbi facilius possent. Ad portas castri hostibus
resistendum est, aut in aliquo loco alto & arcto
vbi paucitas multis resistat. Et non tunc primo
resistendum est, quando totum castrum vel to-
tam terram occupauerunt. Sic ad portas sen-
suum hostibus spiritualibus est resistendum. In
alto etiam eminentis vitę ponere nos debemus:
quod altum multis occupationibus faciendum
est angustum, vt hosti via non pateat, & ibi ho-
sti resistendum est. Sic Eliachim præcepit ob-
tineri ascensus montium per quos via poterat
6. esse in Ierusalem: vt legitur Iudith 4. Sexta est
Psal. 136. eorum qui nolunt hostem interficere dum par-
uulus est, non attendentes illud Psalm. *Beatus*
qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.
Tales nolunt hosti resistere donec fuerint ab eo
interfecti. Poeta:

Principiis obsta, sero medicina paratur.

Hieron. Lubricus est antiquus serpens: & nisi
capite teneatur, statim totus illabitur. Genes. 3.
dictum est serpenti de muliere, *Ipsa conteret ca-*
7. *put tuum.* Septima est illorum qui contra suos
pugnant, & hostes suos amicos reputant. Cum
peiores inimici quos habemus sint proprius
sensus & propria voluntas: contradictiones quę
proprium sensum impugnant, & persecutiones
quæ impugnant propriam voluntatem, sunt ad-
iutoria nobis à Deo missa contra pessimos ho-
stes nostros. Vnde contra suos pugnant qui ta-
libus repugnant. Econtrario fauores hominum
& applausus, hostes nostri sunt qui nos decipi-
unt, licet hoc multi non intelligant. Prou. 7. *Va-*
de contra virum stultum, & nesciet. Octaua est 8.
eorum qui de prope volunt pugnare cum hoste,
qui ex propinquitate vires assumit, & ex elon-
gatione vires amittit: vt est fornicatio, & cætera
vitia ad voluptatem pertinentia. Ideo dicitur
Corinth. 6. *Fugite fornicationem.* Nona est eo- 9.
rum qui fugiendo hostem vitare volunt, qui fu-
gientes magis insequitur. Vt faciunt illi qui ad-
uersa huius mundi nimis timent. Senec. Quem-
admodum perniciosior est hostis fugientibus:
sic omne fortuitum incommodum magis instat
cedenti & auerso. Multum miratus fuit Iosue
videns populum Domini fugientem. Iosue 6.
Domine Deus, inquit, *quid dicam videns Israe-*
lem hostibus suis terga vertentem? Decima est 10.
illorum qui quum pugnandum esset contrariis,
pugnant similibus, vt odio contra odium, gar-
rulitate contra garrulitatem, stultitia cōtra stul-
titiam. Potius amore contra odium pugnandū
est, sicut aqua pugnatur contra ignem. Prouerb.
25 *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Taci-
turnitate contra garrulitatem. Sapiens: *Garru-*
lo respondere, conuitium est. Eccles. 8. *Ne litiges*
cum homine linguato: neque struas in ignem i-
psius ligna. Sapientia contra stultitiam. Prouer.
26. *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam,*
ne ei similis efficiaris. Vndecima est illorum qui 11.
laborant in impugnatione hostium suorum,
quos gloriosius sine ictu possent vincere pati-
endo. Prouerb. 17. *Melior est vir patiens viro*
forti. &c. Et eiusdem 20. *Ne dicas reddam ma-*
lum pro malo: expecta Dominum, & liberabit
te. Liberabit, inquam, à labore & periculo vin-
dicandi te. Præterea ad plenum vindicabit te,
hostem tuum patibulo infernali tradēdo. Duo- 12.
decima est illorum qui iuuant hostem suum, ad
sui interfectionem. Gregor. Non est timendus
hostis qui non potest vincere nisi volentem. Sic
ut diabolus non potest vincere nisi volentem, ita
nec occidere nisi iuuantem. Diabolus cordi gla-
dium applicat, quando malam cogitationem
immittit. Impingis & infigis gladium cordi
tuo, quando consentis, & sic diabolum iuuas. I-
tem diabolum iuuat, qui sciens volens vadit ad
foueam in qua diabolus vult eum præcipitare,
Prouerb. 23. *Fouea profunda meretrix.* Deberet

proponere qui tentatur de peccato carnis quod non ibit ad locum vbi illud committat, nisi diabolus illuc eum portet. Item diabolum iuuat qui gladium ei conducit quo ab eo interficiatur: vt qui dat aliquid mulieri vt peccato suo consentiat.

Capvt IV.

De commendatione Prudentiæ.

Variæ prudentia cōmendatur. Dicto de officio Prudentiæ, insistendum est commendationi ipsius. Et notandū quod multa quæ dicta sunt de officio prudentiæ, valere possunt ad eius commendationem. Præter illa vero,
1. Primo facit ad eius commendationem multiplex admonitio quam Scriptura sacra facit ad eam Matth.10 *Estote prudentes*, &c. 1 Pet 3. *Estote prudentes, &c.* Prouerb.4 *In omni possessione tua acquire prudentiam.* Prouer. 4. *Attendite vt sciatis prudentiam.* Eiusdem 16. *Acquire prudentiam, quia pretiosior est argento.*
2. Secundo, quod filius Dei ore proprio eam docere voluit. Prou 2. *Dominus dat sapientiam, & ex ore eius prudentia.* Nec solo ore eam docuit sed opere, persecutores prudenter declinando. Ioan 8 *Iesus autem abscondit se, & exiuit de téplo.*
3. Tertio, quia ipsa est nobilis species cognitionis. Prouer 9 *Scientia sanctorum prudentia.* Vnde ad commendationem eius faciunt, quæ pertinent ad commendationē sapientiæ de qua habetur multum in libris Salomonis, quasi fere per totum, & specialiter Prouerb 3 vbi dicitur, *Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione auri & argenti.* Et in eod. *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam.* Et eiusdem 8. *Melior est sapientia cunctis opibus pretiosis & omne desiderabile ei non potest comparari.* Et eiusdem 16 *Posside sapientiam quia melior est auro.* Et 19 *Vbi non est scientia, anima non est bonum.* Et Sapient. 8 *Omne aurum comparatione sapientiæ arena est exigua & quasi lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.* Eiusd. 10. *Vani sunt homines in quibus non subest scientia Dei* Eiusd. 9 *Si quis erit cōsummatus inter filios hominum, si ab illo fugerit sapientia tua in nihilum computabitur.* Esa. 30 *Diuitiæ salutis sapientia & scientia* Osc. 6. *Scientiam Dei volui plusquam holocaustum.* Sapientia Deum lætificat. Prouerb. 10. *Filius sapiens lætificat patrem suum.* Et eiusdem 14. *Acceptus est regi minister intelligens.* Ecclesiast. 10. *Homo prudens placebit magnatibus.* Hominem etiam à periculo liberat. Prouerb. 11. *Iusti liberabuntur scientia.* Simile habetur Ecclesiast. 9. *Liberauit vrbem per sapientiam suam.* Ipse etiam hominem in bono conseruat. Prouerb. 2. *Prudentia seruabit te* Item domum Ecclesiæ roborat. Prouerb. 24. *Domus prudentia roborabitur.* Sapiētiam astutia diaboli non superat. Esa. 9. *Non nocebunt, & non occident in vniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini* Loquitur de serpentibus, per quos intelligere potes serpentes infernales. Serpens ex virga Moysi factus, serpentes Magorum deuorat. Exod. cap 7. Sapientia enim sanctorum astutiam diaboli superat. Astutiæ diaboli multæ sunt, quas ponit Gregor. in Moral. Intuetur, inquit, inimicus generis humani vniuscuiusque mores cui vitio sint propinqui, & illa apponit ante faciem ad quæ cognoscit facilius inclinari mentem, vt blandis ac lætis moribus sæpe luxuriam, nonnunquam vanam gloriam: asperis vero mentibus iram, superbiam vel crudelitatem proponit. Ibi ergo decipulam ponit vbi esse semitam mentis conspicit. Psalm. *In via hac qua ambulaui, absconderunt superbi laqueum mihi.* Psalm. 141. Idem in eodem. Sæpe antiquus hostis postquam menti nostræ tentationum certamē inflixerit, ab ipso suo certamine ad tempus recedit: non vt suæ malitiæ finem præbeat, sed vt corda quæ per quietem secura reddiderint, repente rediens facilius inopinatus irrumpat. Idem: Antiquus aduersarius cumque accuset mala non inuenit, ipsa ad malum bona inflectere quærit. Cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba perscrutatur. Cumque nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit. Idem: Quia diabolus fructus arboris in hyeme & in æstate virides conspicit: quasi vermem ponere ad radicem quærit, secundum Greg. Antiquus hostis bona nostra insequitur tribus modis. *Bona opera hostis antiquus insequitur.* Aliquando in bono opere intentionem polluit, vt omne quod in actione sequitur impurum fit: Aliquando vero intentionem vitiare non præualens in ipsa actione homini quasi se insignem proponit, vt securior factus de victo vitio quasi insidiis perimatur. Aliquando vero nec intentionem vitiat, nec in itinere supplantat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Idem in Moral. Sæpe de ipsa victoria bellum agitur, vt cum immunda cogitatio vincitur, victoris animus elatione pulsetur. Quarto facit ad commendationem prudentiæ, quod ipsa videtur

esse perfectio nobilioris potentiæ, quam temperantia vel fortitudo. Vis enim rationalis, quā ipsa perficit, videtur esse nobilior concupiscibili & irascibili quæ temperantia & fortitudine perficiuntur: quod autem nobilius est, melius est & magis eligendum. Quinto prioritas quā habet respectu cæterarum virtutum. Virtus enim cognitiua videtur præcedere affectiuam. August. Vt maius est voluntatem Domini facere quam nosse: ita prius est nosse quam facere. Idem: initium obedientiæ est quod præcipiatur velle cognoscere, & pars est obsequii didicisse quod facias. Sexto magisterium quod habet respectu cæterarum virtutum. Ad eam enim pertinet illa discretio, de qua dixit Antonius: Discretio conseruat omnes virtutes, & fit genetrix & custos moderatrix virtutum, & perducit fixo gradu intrepidum monachum ad Dominum: quia nulla virtus potest perfici & stare sine discretione: sine hac posse videtur potius nocere homini quam prodesse. Gregor. Virtus quo plus se posse conspicit, eo sine moderamine rationis deterius in præceps ruit. Sine prudentia, quasi de homine tenebras incurrimus. Greg. Qui importune radios solis aspicit, tenebrescit & inde nihil videre compellitur, vnde amplius videre conatur: vnde nosmetipsos dum plus iusto discutimus, & ipso discretionis studio indiscretius erramus. Sine hac si virtus teneatur, intermittitur: cum vero per hanc intermittitur, melius tenetur. Gregor. in Moral. Plerumque virtus cum indiscrete tenetur, amittitur: cum discrete intermittitur, plus tenetur. Ex studio namque arcus distenditur, vt in suo tempore cum vtilitate tendatur. Idem: Non eadem res est semper virtus, quia per momenta temporum sæpe merita mutantur actionum. Vnde fit vt cum quid bene agimus plerumque melius ab eius actione cessemus: & laudabilius ad tempus deserat, quod in suo tempore mens laudabiliter tenebat. Bernard. in sermonibus: Non in facto laus est; sed in eo quemadmodum fiat. Et huius: Insani sapiens nomen feret æquus iniqui vltra quam satis est virtutum si petat ipsam. Septimo, quod ipsa bona Domini nobis commissa multiplicat: sine ipsa inutiliter, imo damnabiliter absconduntur vel dissipantur. Ad absconsionem pertinet parabola de talentis, Matth. 25. Et parabola de seruis quibus tradidit paterfamilias decem talenta. Luc. 19. De dissipatione vero habetur Luc. 16. de villico qui diffamatus est apud Dominum suum, quasi dissipasset bona illius. Et Prouerb. 21. *Thesaurus desiderabilis & oleum in habitaculo iusti, & imprudens homo dissipabit illud.* Octauo, quod prudentia se habet ad spiritum rationalem iudicantem, sicut assessor discretus & fidelis, quo assistente laudabiliter iudicatur. Si vero defuerit, peruertitur iudicium Prouerb. 28 *Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam.* Nono quod ipsa est lucerna in viam paradisi dirigens. Qui non habet prudentiam, licet sit magnæ & altæ scientiæ, similis est homini in altum respicienti, & vbi pedem suum ponat non videnti, qui de facili potest corruere. Augustin. super illud 1. Corinth. 8. *Scientia inflat.* Præponenda est scientia scientiæ. Melius enim est scire infirmitatem nostram, quam naturas rerum. Laudabilior est animus cui nota est infirmitas sua, quam qui ea non respecta syderum vias scrutatur & terrarum fundamenta & fastigia. Idem, super Genes. 2. De forma & figura cœli multi disputant, quas res maiori prudentia nostri omiserunt auctores: discentibus ad beatam vitam non profuturas, occupantes quod prius est malum pretiosa & rebus salubribus impendenda temporum spatia. Si affuerit prudentia, vere potest homo sapiens reputari. Si vero defuerit, vere potest homo stultus reputari. Prudentiam vero intellige, cognitionem operandorum. Prouerb. 14. *Callidi est intelligere viam suam:* quid scilicet agendum sit, *& imprudentia stultorum errans.* Ignorat enim quid agendum sit. Et in eod. *Fatuitas stultorum imprudentia,* id est, ignorantia agendorum. Decimo quod animalia irrationalia etiam minima docent nos eam: vt serpentes, & formicæ, & similia. Senec. Pudeat ab exiguis animalibus nos trahere mores. Prouerb 30 *Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sapientiora sunt sapientibus:* Formicæ populus infirmus, quæ præparant in messe cibum sibi. Lepusculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum: Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in domibus regum. In formica commendatur nobis prouidentia. In lepusculo qui est animal timidum velociter fugiens, & in petra collocans cubile suum, diffidentia de propriis viribus, & cōfidentia in Deo, quæ reperitur in hominib. timoratis. In locusta vero, quæ saltat, & post saltum decidit, ardens desiderium æternorum cum cōsideratione propriæ infirmitatis. In stellione qui est lacertulus quasi depictus & stellatus, qui alas non habet, sed manibus nititur, diligentia in operatione, quæ defectum supplet naturæ. Vt enim dicit

gloss. ingeniosi per negligentiam in imis remanent: sed simplices quos ingenii pœna non adiuuat, ad obtinenda regni æterni mœnia virtus operationis leuat. Et qui natura tardi sunt ingenio, solertia industriæ suæ ad diuinarum notitiam scripturarum, vel ad virtutum gratiam quibus cœlum mereantur, attingunt. Prudentia defectus supplet: sicut prouidentia supplet infirmitatem formicæ. Prudens enim tempus necessitatis præoccupat, prouidendo sibi tempore oportuno. Item prudens in Deo confidēs, fortitudinem suam in Dei fortitudinem mutat. Esa. 40 *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Item quod per se non potest, multitudine efficit, sicut multitudo locustarum concors egreditur ad depascendum viridia. Supplet etiam prudens diligentia, quod minus habet à natura. Serpens docet nos etiam prudentiam astutia sua. Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes.* Et sunt 5. astutiæ serpentis, quibus prudentia sanctorum debet assimilari. Prima est, quod caput suum summe custodit, pro eo cætera membra exponendo. Nec immerito: cum capite illæso viua, quantumcunque cætera mēbra lædantur. Sic sancti pro Christo, qui est caput eorum, se & sua exponere non timent. Prouerb. 12. *Qui negligit damnum propter amicum, iustus est.* Philip. 3. *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.* Nec mirum si sancti omnia pro Christo exponunt: quia eo saluo, omnia sunt eis salua, etiam capilli. Matth. 10. *Capilli capitis vestri numerati sunt.* 2. Macchab. 4. *E cœlo ista possideo: sed propter Dei leges nunc ista despicio, quia ea me ab ipso recepturum spero.* Secunda est, quod serpens se in arcto foramine ponit, vbi pellem veterem deponit. Sic prudentes in arcta via pœnitentiæ se ponunt, vbi pellem veteris hominis deponunt. Ephes. 3 *Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria carnis.* Et nota quod duo exiguntur ad hoc quod serpens in foramine pellem deponat, scilicet foraminis angustia. Si enim esset latum, sine difficultate transiret, & veterem pellem retineret. Et stabilitas foraminis: nisi enim esset stabile, potius foramen secum ferret, quam pellem ibi relinqueret. Sic pellem veteris consuetudinis non deponunt in claustro qui in eadem libertate volunt esse in claustro in qua fuerant in sæculo. Item qui manētes in seculo nullam habent propositi firmitatem, in pœnitentiis quas agunt de facili secum dispensantes. Tertia est, quod serpens vnam aurem terra obstruit & aliam cauda, ne vocem incantatoris audiat: secundum illud Psalm. *Sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas.* Sic sancti viri aurem vnam obstruunt memoria mortis, & aliam consideratione propriæ fragilitatis, & ne suggestioni diaboli acquiescant, attendentes ex quot & qualibus causis perire possunt. Ecclesiast. 7. *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Qui castrum corporis sui luteum intelligit, non præsumat facere guerram cum omnipotēte. Quarta est, quod serpens calcaneo mulieris insidiatur. Genes. 3. Sic sancti, fini qui consequitur opera carnis insidiantur, ex eo ostendentes desideria carnis fatua esse. Iob. 3. *Quasi vna ex stultis mulieribus locuta es.* Augustinus: Deliciæ carnis hic non satiant, & in futuro damnant. Vbicunque caro quærit refectionem, inuenit defectionem. Gregor. qui præsenti suauitate capitur, quasi per amœna parata ad interitum ducitur. Quinta est, quod propter inimicitias quas habet cum homine, habitat in deserto, vel latet sub spinis vel herbis. Sic viri sancti agnoscentes inimicitias, quas habet mundus cum eis, fugiunt eum. 1. Ioan. 3. Nolite mirari, si odit vos mundus.

Astutiæ serpentis quinque.

Psal. 57.

CAPVT V.

De speciebus Prudentiæ, & triplici eius diuisione: de memoria & obliuione, de prouidentia, de diuisione prudentiæ secundum Sen. de diuisione eius in prouidentiam, circumspectionem, cautionem, docilitatem. De 12. quæ iuuant ad hoc quod aliquis bene doceat, & de tribus quæ doctor debeat attendere in sua doctrina, & de septem quæ valent ad hoc vt quis bene addiscat.

Sequitur de speciebus Prudentiæ. Notādum ergo quod prudentia prout comprehendit omnem salubrem cognitionem siue virtutem cognitiuā. Primo modo videtur posse distingui in virtutem cognitiuam diuinorum & humanorum. Virtus vero cognitiua diuinorum, triplex videtur esse. Prima acquiescit auctoritati, scil. fides. Secunda rationi, scilicet donum intellectus. Tertia est animum diuinam suauitatem gustando experiri, scilicet donum sapientiæ. De duabus primis dicit Aug. in lib. de Vtili-

Virtus cognoscitiua triplex.

tate credendi: Quod credimus, debemus autoritati, quod intelligimus, rationi. De tertia dicitur in Psal. *Gustate & videte*, &c. Prima cognitio de Deo, statui incipientium sufficit. Secunda competit statui proficientium. Tertia statu perfectorum Bernar. ad fratres de monte Dei. Sunt animales, qui nec ratione per se aguntur, nec affectu trahuntur: & tamen auctoritate promoti, vel doctrina commoniti, vel exemplo prouocati approbant bonum vbi inueniunt, & quasi cœci, sed ad manum tracti sequuntur. Sunt rationales qui per rationis iudicium & naturalis scientiæ discretionem habent cognitionem boni & appetitum, sed nondum habent affectum. Sunt perfecti qui spiritu aguntur, qui à Spiritu sancto plenius illuminantur: & quia sapit eis bonum cuius trahuntur affectu, sapientes vocantur. Virtus vera cognitiua humanorū, vel est cognitiua rerum quæ propter hominem à Deo factæ sunt, quæ specialiter attendit bonum & malum in eis, quæ videtur esse donum scientiæ: vel attenditur circa ea quæ ab homine propter Deum agenda sunt. Quæ duplex est: scilicet prudentia sumpta nomine strictè: & hæc attenditur circa agenda communiter. Et donum consilii, quod attenditur circa ardua, quæ propter arduitatem suam non sunt in præcepto, circa quæ maxime præcipitatio cauenda est. Videtur etiam prudentia posse distingui, sicut Seneca scientiam moralem diuidit. Cuius pars vna rebus pretia imponit, recte existimans vnamquamque. Secunda affectus ordinat, impetus animi refrænans. Tertia, quid, quando, vbi & quemadmodum agi debeat determinat. Secundum Tullium vero in Rhetoricis, distinguitur prudentia in memoriam, intelligentiam, prouidentiam. Memoria est per quam animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligentia est, per quam ea prospicit quæ sunt. Prouidentia est per quam futuri aliquid videtur antequam factum sit.

De Memoria & Obliuione.

AD memoriam monemur, Eccl. 1. *Memento quæ ante te fuerunt.* Memoria mortui viuunt. Memoriæ illa pars vitæ nostræ quæ præterit, manet: sine hac quasi perdita est. Seneca: Qui nil de præterito cogitat vitam perdidit. Memoria thesaurus est cognoscibilium Ipsa est velut quoddam seruatorium, in quo veritas vtilis quam ratio inuestigando cœpit, fideliter seruatur. Animus obliuiosus est velut locus vbi quicquid repositum fuerit moritur. Obliuio enim est quasi quædam mors. Greg 1 parte Moral. Sicut mors quod interficit, cogit vt non sit in vita: ita obliuio hoc quod intercipit agit, vt non sit in memoria. Animus obliuiosus est quasi stomachus cibum receptum reiiciens. Greg. in homil. Cibus mentis sermo Dei est & quasi acceptus cibus languente stomacho reiicitur, quando auditus sermo in ventre memoriæ non tenetur. Quisquis alimenta non retinet, huius profecto vita desperatur. Et notandum quod multa sunt quorum memoria specialiter est laudabilis, de quibus causa breuitatis decem ponamus. Primo laudabilis est memoria beneficiorū, & maxime memoria creatoris & redemtoris nostri. Eccles. vlt. *Memento creatoris tui.* Et Luc. 22 *Hoc facite in meam commemorationem.* Exod. 13. *Mementote diei huius in qua egressi estis de Ægypto.* Eccl. 29. *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris. Posuit enim animam suam pro te.* Bern. ad fratres de monte Dei: Scit, quicunque habet sensum Christi, quantum Christianæ pietati expediat, quantum seruum Dei, seruum redemptionis Christi deceat, & vtile ei sit vna saltem aliqua diei hora passionis ipsius ac redemptionis attentius recolligere beneficia, ad fruendum suauiter in conscientia, & recolendū fideliter in memoria. Memoriam etiam beneficiorum acceptorum videntur habere animalia irrationabilia. Secundo memoria mandatorum Dei. In Psalm. *Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.* Deut. 6 *Erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens.* Num. 15. *Dices ad filios Israel, vt faciant sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorū Dei.* Iosue. 1. *Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* Eccl. 3. *Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcipit tibi Deus, hæc cogita semper.* Tertio memoria iustitiæ quam Deus exercuit in transgressores mandatorum suorum. In Psal. *Memorabor iustitiæ tuæ solius.* Eccl 38. *Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuū.* Quarto memoria belli spiritualis, in quo tot & tāti ceciderūt, q̄ valet ad hoc vt cautiores simus. Iob 40. *Memento belli, & nō addas amplius quicquā loqui.* Hier Nec in præterita castitate confidas: nec Dauid sanctior, nec Samsone fortior, nec Salomone potes esse sapientior.

Memoria rerum quarundam laudabilis.

1.

Psal. 102.

2.

3.

Psal. 79.

4.

Memento

Memento semper quod paradisi colonum mulier de possessione sua eiecerit. Quinto memoria diuinæ misericordiæ, vtilis in tribulatione positis, ne desperent. Ecclesiast. 51. *Memoratus sum misericordia tua Domine.* 1. Mach 4. *Memento quomodo salui facti sunt patres nostri in mari rubro.* Sexto memoria laudabilis vitæ sanctorum quam imitari debemus. Greg Facta præcedentium patrum consideramus, & non erunt grauia quæ toleramus. Ioan. 15. *Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis: non est seruus maior Domino: si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Septimo memoria aduersitatis in prosperitate. Eccles. 18. *Memento paupertatis in die abundantia.* Octauo memoria status honorabilis à quo quis degenerauit: vt est nobilitas parentum, vel carnalium, vel spiritualium: vel propria nobilitas spiritualis à qua quis decidit. Sap. Nobilitatis ad hoc tantum memineris, vt cum claritate generis, morum sanctitate contendas, & cum nobilitate corporis animi nobilitate proficias. Esa. 51. *Attendite ad petram de qua excisi estis &c. Attendite ad Abraham patrem vestrum.* Apocalyp. 2. *Memor esto vnde excideris. & age pœnitentiam* Nono memoria in eo qui ad prosperitatem deuenit, eorum qui in aduersitate eius socii fuerunt. Genesis 40 *Memento mei cum bene tibi fuerit* Decimo memoria propriorum peccatorum ad dolendum pro eis. Esa. 38 *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Item notandum quod quatuor sunt quorum obliuio videtur esse laudabilis. Primo obliuio iniuriarum. Leui. 19. *Non memor eris iniuriæ ciuiũ tuorum.* Animus obliuiosus beneficiorum, & tenax iniuriarum, est velut colatorium fęces retinens, & quod purum est exire permittens. Secundo obliuio beneficii alteri dati. Hæc enim est lex beneficii inter duos, vt ait Sapiens, quod alter statim debet obliuisci dati, alter memor accepti esse. Tertio obliuio delectationum, quas aliquis habuit in præteritis peccatis. Qui recogitat peccata præterita delectando in ipsis: mente reuertitur in Ægyptum, vt filii Israel Num 11. *Recordamur piscium quos commedere solebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres.* Hoc est etiam respicere retro, vt vxor Loth. Gen 19. qua versa est in statuam salis. Luc. 17. *Memores estote vxoris Loth.* Hoc etiam est habere idola apud se, vt Rachel Genesis 31. Quarto obliuio rerum temporalium quę ad contemplatiuos perfectos pertinet Philip. 3. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens: ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum.* Macrob loquens de temperantia perfectorum Temperantia, inquit, est terrenas cupiditates non reprimere, sed potius obliuisci. Item notandum quod quinque sunt quæ videntur facere ad bonitatem memoriæ. Primum est sicca complexio. Siccitas enim est dispositio cõueniens ad tenacitatem impressionum, sicut humiditas est dispositio conueniens ad receptionem earum. Secundum est exercitium circa vnum vel pauca, nõ circa multa. Vnde pueri quam uis sint humidi, firmiter in memoria retinẽt: quia animæ eorum non occupantur circa multa sicut animæ maiorum. Ecclesiast 38. *Qui minoratur actu, percipiet sapiẽtiã.* Tertium est, placẽtia rei cognitæ. Hanc causam innuit Plato esse in tenera ætate, quare ea quæ addiscuntur firmiter in memoria retinentur. Tenacior, inquit, & forte maior in illa ætate cognitionis delectatio cognita mentibus altius infigit. Quartum est nouitas. Horatius: Quo semel est imbuta recens, seruabit odorẽ Testa diu. Ideo vtilia cito addiscenda essent. Memoria enim impleta superuacuis, vtilia difficilius retinet. Senec. in epistolis: Liberalium artium consecratio verbosos sibi placẽtes facit, & ideo non discentes necessaria quia superuacua didicerunt. Quintum est, infixio memoriæ longa ruminatione facta. Sen. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere quod in animo fideliter sedeat Item cum multa percurreris, vnum excipe quod illo die decoquas. Et notandum, quod qui non habet bonam memoriam, scriptura deberet supplere eius defectum. Eccles. 38 *Sapientiam describe in tempore vacuitatis.* Scripsit Dominus decalogum bis populo Iudæorum in tabulis lapideis. Exod 31. & 34. Sunt qui nihil ponũt in memoria, sed omnia in scripto. Sunt alii qui confidentes in memoria sua, nihil commendant scripturæ: & vtrũque vitium est. Pythagoras: Caue ne armarium doctius quam pectus habeas. Seneca: Distrahit librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, satis est habere quantum legas. Bern. ad fratres de monte Dei: Non tantummodo agendum est vt cum aliqua delectatione vel sine grandi nausea dies transigatur: sed etiam vt de peracta dieta ad profectum mẽtis semper aliquid in conscientia resideat, aliquid quotidie in thesau-

Margin notes: 5. 6. 7. 8. 9. 10. *Obliuio quarundã quoque laudabilis.* *Quinque ad bonitatẽ memoriæ faciunt.*

thesaurum cordis congeratur. Bern. De quotidiana lectione aliquid in ventrem memoriȩ dimittendum est, quod fidelius dirigatur, & sursum reuocatum crebrius ruminetur, quod proposito conueniat, quod intentioni proficiat, quod detineat animum vt aliena cogitare non libeat. Hieronym. Fatuum est propter confidentiam memoriæ nihil scripto commendare: quia in memoriam primo senectus incurrit, vt ait Senec.

De prouidentia.

SEquitur de Prouidentia, ad quam monemur exemplo formicæ. Prouerbior. 6. *Vade*, inquit, *ad formicam, ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem parat æstate cibum sibi.* Et Genes 41. exemplo Ioseph qui septem annis fertilitatis congregari fecit quæ erant necessaria septem annis sterilitatis futuræ. Prouerbior. 19. *Qui congregat in messe filius sapiens est.* Deuteron. 32. *Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.* Prouidentia valde vtilis est. Tob. 9. dixit Tobias Azariæ. *Si meipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ.* Senec. Qui nihil de futuro præmeditatur in omnia incautus incidet. Prouidentia, vel mala futura vitat, vel temperat, vel animo præparat vt ea leuius ferat. Gregor. Eo periculum vitari non potest, quo non potuit præuideri. Senec. Propone animo tuo & mala futura & bona vt illa sustinere possis, ista moderari. Gregor. in homil. Minus iacula feriunt quæ præuidentur, & nos tollerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc per præscientiæ clypeum munimur.

Item in Moral. Tanto quisque minus aduersitate vincitur quanto contra illam præsciendo paratus inuenitur. Item in Pastoralibus: Hostis callidus tanto liberius pectus percutit, quanto nudum à prouidentiæ lorica deprehendit. Item dum contra ictum quisque paratior redditur, hostis qui se inopinatum credidit, eo ipso quod præuisus est eneruatur.

***

De diuisione Prudentiæ secundum Senecam.

SEneca in libro de quatuor virtutibus principalibus, tangit diuisionem Prudentiæ similem diuisioni Tullii iam positæ, dicens: Si prudens fueris, animus tuus tribus temporibus dispensetur: præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Sunt aliqui qui futura ordinant quæ non sunt in sua potestate, præsentia vero confusa & inordinata relinquunt. Actorum 1. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta quæ pater posuit in sua potestate.* Bernardus: Quid de futuro miser tam temerarie præsumis, tanquam pater tempora & momenta in tua & non in sua magis posuerit potestate? Tales vitam quam habent volunt perdere, & quam non habent proponunt, vtiliter dispensare Illam partem vitæ quam Deus iam dat, in contumeliam Dei volunt expendere: illam vero quam Deus nondum eis dedit, volunt Deo dare & de illa gratiam Dei acquirere. Et notãdum quod ordo secundum Augustin. 19. de Ciuit. Dei, est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Et facit multum ordinatio ad quietem mentis. Augustin in lib. Conf. Minus ordinata inquieta sunt, ordinata quiescunt. Idem: Iussit Deus, & sic est, vt pœna sibi sit inordinatus animus. Debet vero homo ordinare se & suo & sua. Quantum ad se, ordinabiliter ille viuit (iuxta verbum Bernard.) qui in conuersatione sua solicite conseruat vias suas, & in conspectu Domini, & in conspectu proximi cauens sibi à peccato, & proximo à scandalo. Quadruplex vero ordinatio debet esse in homine.

Ordinatio in homine quolibet requiritur.

Prima est considerationis. Bernard. in libr. de consideratione: Consideratio tua à te inchoet, ne frustra extendaris in alia te neglecto.

Secunda est affectionis, præcipue illius quæ aliis supereminet: scilicet dilectionis. Canticor. 2. *Ordinauit in me charitatem.*

Tertia est negotiorum secundum diuersitates temporum. Bernar. ad fratres de monte Dei: Mane præteritæ noctis fac à temetipso exactionem, & venturæ diei tu tibi indicito canonem: vespere præteritæ diei rationem exige, & superuenientis noctis fac

indictio-

indictionem. Sic destricto non vacabit lasciuire aliquando: singulis horis secundum communis instituti canonem sua distribue exercitia: cui spiritualia, spiritualia, cui corporalia, corporalia: in quibus sic exoluat omne debitum spiritus Deo, corpus spiritui ve si quid fuerit intermissum, si quid neglectum, si quid imperfectum suo loco, suo modo, suo tempore non habeat impunitum vel irrecompensatum.

Idem in eodem: Primum extra quotidianum sacrificium orationum vel lectionis, studium conscientiæ quotidianæ discussioni, emendationi, compositioni pars sua Dei neganda non est.

Quarta est ordinatio pertinens ad pugnam spiritualem. Virtutes enim animæ præparatæ debent esse ad certamina sibi competentia. Temperantia, cum ad mensam acceditur. Prudentia, cum quid agendum sit, tractandum est, & sic de cæteris virtutibus. Gregor. in Moralib. Quodlibet certamen exuperat, qui mentem certamini ante certamen parat. Anima virtutes habens dæmonibus terribilis est, vt castrorum acies ordinata. Canticor. 5 Prouerbior. 24. *Cum dispositione initur bellum.* Suos debet homo ordinare, ostendendo quid vnicuique sit agendum, & quid vnicuique sit habendum. Propter primam ordinationem regina Saba admirata est ministros Salomonis. 3. Regum 10. *Videns regina Saba omnem sapientiam Salomonis &c. & ordinem ministrantium &c. non habebat vltra spiritum.* De secunda ordinatione habes Esaiæ 38. *Dispone domui tuæ quia morieris tu, & non viues.* Debet etiam homo sua ordinare, vt vtiliter expendantur vel vtiliter retineantur. Ecclesiast 7. *Pecora tibi sunt, attende illis: & si sunt tibi vtilia, perseuerent apud te.*

De alia diuisione Prudentiæ.

Species prudentiæ quatuor.

PRudentia à quibusdam diuiditur in quatuor species, scilicet prouidentiam, circumspectionem, cautionem, docilitatem. Quarum specierum numerus sic videtur posse manifestari. Cognitio salubris quæ ad prudentiam pertinet, considerari potest absolute prout est in cognoscente, vel prout distribuitur alteri. Est enim thesaurus nobilis qui distributus suscipit incrementum. Et sicut dicit Augustinus in libro de doctrin. Christia. Omnis res quæ dando deficit, nondum habetur & non datur: nondum habetur, quomodo habenda est. Secundum ergo quod prudentia dirigit circa distributionem scientiæ seu cognitionis salubris, est hæc species eius docilitas. Secundum vero quod absolute consideratur vt est in cognoscente, tres habet species. Cum enim sit lumen rationem perficiens ad videndum quæ agenda sunt: ratio autem perfecte non videt nisi videat remota vt propinqua, & nisi videat res interius & non solum superficialiter, & nisi res videat vndique & non solum ex parte vna, prudentia speciem vnam habet qua videntur remota, scilicet prouidentiam, quæ sic dicta est eo quo procul videat. Et post extendi nomen prouidentiæ ad memoriam & prouidentiam, quas ponit Tullius. Ratio enim procul viget, siue prævideat futura, siue præterita. Simili modo nomen memoriæ quandoque extenditur ad futura, vt Ecclesiastic. 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua.* Aliam speciem habet prudentia qua ea quæ videntur superficialiter bona agnoscuntur esse mala, scilicet cautionem. Aliam etiam habet qua vndique videt, scilicet circumspectionem. Prouidentia proprio sumpto nomine, est præsens notio futurum pertractans euentum.

Huius officium est, ex præteritis & præsentibus futura perpendere. Boetius in libro Consolationum. Non quod ante oculos situm est, sufficit intueri: iterum exitus prudentiam metitur. Imprudens viam respicit qua iturus est: prudens vero finem viæ attendit. Si dicatur imprudenti, veni mecum, ducam te honorifice & per viam pulcherrimam: paratus est ire, non requirens amplius, prudens vero requirit quo ducendus sit. Et si dictum ei fuerit, ad suspendium, non vult illuc ire, nec eques, nec pedes, nec per viam amœnam, nec asperam.

Si vero dictum ei fuerit, quod ad locum vbi regnabit, paratus est illuc ire pedes etiam per vias asperas: Qui sine prouidentia est, est sicuti homo debilem habens visum qui ea quæ sunt iuxta oculum videt, remota vero aliquantulum non videt Circumspectio est contrariorum vitiorum cautela:

[illegible]

in contraria [illegible] Ad circumspectionem etiam videtur pertinere, cum aliquis est vndique cinctus malis, minus malum eligere. Greg. in Moral. Qui murorum ambitu vndique ne fugiat, clauditur: ibi se in fugam præcipitat vbi murus breuior inuenitur. Cautio est discernere à virtutibus vitia virtutum speciem præferentia Isid. Quædam vitia virtutum speciem præferunt: vnde semper perniciosius suos sectatores decipiunt, quia se sub velamine virtutis tegunt. Nam sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur, & remissa segnities mansuetudo creditur. Cicero: nullæ sunt occultiores insidiæ, quam hæ quæ latent in similitudine officii. Greg. in Moral. Plerumq; vitia colore virtutum tincta tanto nequiora sunt, quanto & deesse vitia minime cognoscuntur. Hostis nostri malitia caute se arte palliat: vt plerunque ante deceptæ mentis oculos culpas virtutes fingat vt inde quis quasi expectet præmia, vnde æterna dignus est inuenire tormenta. Cautio apparens bonum interitus inspicit, & malitiam ibi perpendit. Senec. Qui decipiunt nihil habent solidi, tenue est mendacium, perlucet si diligenter inspexeris. Qui sine cautione sunt frequenter incurrunt illam maledictionem Esa. 5 *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum* Docilitas est prudentia erudiendi imperitos, quæ commendatur nobis exemplo Salomonis 1. Reg. 3. Cui cum Dominus dixisset: *Postula quod vis vt dem tibi*: ipse docilitatem videtur prætulisse omnibus, dicens:

Dabis seruo tuo cor docile.

[illegible] 1.

primo debet; [illegible] ctrina, postea [illegible] *cisternatua*, & [illegible] tur: *Deriuentur* [illegible] re in tractatu [illegible] magisterii. Se[illegible] 2.

magisterii, D[illegible] libr. de doctrina Christ. [illegible] Quoniam [illegible] seminat, ego qui [illegible] tis, in me ipse [illegible] spargere. Noli [illegible] cophini: sed ad [illegible] & [illegible] statem semina[illegible] est qui docet, [illegible] la eius in terra [illegible] est: caput docet [illegible] pedibus suis. Idem super [illegible] Ioan. Magisteria forinsecus, adiutoria sunt & admonitiones: cathedram habet in cælo, qui corda docet. Tertium est, vt doctrinæ orationem 3.

præmittat August. in lib. de doct. Christia. Si regina Esther pro suæ gentis temporali salute locutura apud regem, orauit vt in os eius congruum sermonem Dominus daret: quanto magis orare debet vt tale munus accipiat qui pro æterna hominum salute in verbo & doctrina laborat? Item in eodem: Agat eloquens quantum potest cum bona & iusta & sancta dicit, vt intelligenter & libenter, vt obedienter audiatur: & hoc se posse si potuerit, & quantum potuerit pietate orationum magis quam oratorum facultate non dubitet, vt orando pro se & pro illis quos allocuturus est, sit orator antequam doctor. Quartum 4.

est, vt sententiam plus amet quam verba. Aug. Bonorum ingeniorum insignis est indo-

les, in verbis verum amare non verba. Idem in eodem: Vtrum ignoscere productum syllaba tertia aut correpta dicatur, non multum curat cui pro peccatis Deum petit vt ignoscat: sed tamen eo magis inde offendũtur homines, quo infirmiora sunt, & eo infirmiores, quo doctiores videri volunt. Idem in eodem: Quid prodest clauis aurea, si apperire quod volumus non potest: & quid obest lignea, si potest, quando nihil quærimus nisi patere quod clausum est? Idem: Cauendum est ne diuinis grauibusque sententiis dum numerus additur, pondus detrahatur. Ad numerum, prout hic sumitur, intelligas pertinere proportionem syllabarum, metrum & colores rhetoricos. Item August. in eodem: In authoribus nostris hoc mihi plus placet, quod ibi rarissime eos inueni numeros: satis est enim ei propter quod agitur vt verba cõgruentia, non oris eligatur industria, sed pectoris sequantur ardorem. Sen. Oratio quæ veritati dat operam, incomposita esse debet & simplex: Idem: Oratio quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet. Idem: Non delectent verba vestra, sed prosint: si tamen contingere eloquentia non solicito potest: si autem parata est, aut pro vero constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur. sit talis, vt potius res, quam se ostendat. Aliæ artes ad ingenium pertinent, hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicũ eloquentem, non quęrit quare gratuletur sibi quod inciderit in medicum disertum, sed si ita competit vt ille idem qui sanare potest compte de his quæ facienda sunt disserat; hoc tale est quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scabis? quid oblectas, curare debes morbum veterem, grauem, publicum: tantum negotii habes, quantum in pestilentia medicus: circa verba occupatus es, vide si sufficis rebus August in libro Confes. Didiceram perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt cibi vtiles & inutiles: verbis autem ornatis & inordinatis sicut vasis vrbanis, & rusticanis vtrosq; cibos posse ministrari.

5\. Quintum est, vt in scripturis sensus authoris requiratur. Augustin. in libro de doctrina Christiana loquens de illo qui aliud inscriptum sentit, quam ille qui scripsit, ea tamen sententia deceptus quæ ædificat charitatem, dicit quod illa fallitur ac si quisquam deserens viam, eo tamen per agrum pergat, quo via illa perducit: corrigendus est tamen, & quam sit vtile viam non deserere demonstrandum est, ne consuetudine deuiandi etiam in transuersum aut peruersum ire cogatur. Deinde innuit causam quare cauendum sit hoc in scripturis, dicens: Titubabit fides, si diuinarum scripturarum vacillat authoritas.

6\. Sextum est, vt in scriptura Sacra non vbique mysterium requiratur. Aug. 16. lib de Ciui. Dei. Non sane omnia quæ gesta narrantur, significare aliquid putanda sunt: sed propter illa, quæ aliquid significant, & ea quæ nihil significant attexuntur. Solo vomere terra proscinditur: sed vt hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in citharis & cæteris vasis musicis aptantur ad cantum: sed vt aptari possint insunt & cætera quę non percutiuntur à canentibus sed ea quæ percussa resonant his connectuntur. Ita in prophetica historia dicuntur & aliqua quę nihil significant, sed quibus adhæreant ea quæ significant, & quodammodo religentur.

7\. Septimum est, vt diuidendo mediocritas seruetur. Senec. in epistolis: Philosophiam in partes non in frusta diuidam. Diuidi enim eam non concidi, vtile est: nam comprehendere quemadmodum maxima ita minima, difficile est. Itẽ partes eius quod diuisum est, innumerabiles esse & paruulas non oportet. Idem: Vitii habet nimia quod nulla diuisio: simile confuso est quicquid vsque in puluerem sectum est.

8\. Octauum est, inter tarditatem & præcipitationem mediũ in proferendo seruare Senec. in epist. Philosophi pronuntiatio sicut vita debet esse composita: nihil ordinatum est: quod præcipitatur & properat. Idem: Æque stillare illam nolo, quam currere. Non extẽdat aures, nec obruat. Idem: Inopia verborum & exilitas minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen insidet quod expectatur: quam quod præteruolat Deniq; tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Quomodo omnino regere potest, qui regi non potest? Idem: Remedia non prosunt, nisi immorentur Idem: Dicendi celeritas non satis decora est philosophiæ, quæ ponere debet verba, non proiicere Idem: Quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax.

9\. Nonum est, vt dicendo veritatem non deserat. Aug. in libro de doctrina Christiana: Minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicuntur,

10. veratamen dicantur & iusta. Decimum est, vt doctrina facile sit aperta Aug. in lib. de doctrina Christiana. Quid prodest locutionis integritas quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa si quod loquimur non intelligant, propter quos vt intelligant loquimur. Prou. 19. *Doctrina prudentum facilis.* Ecclesi. 4. *Ne abscondas sapientiam in decore eius*: 1. Corinth. 14. *Si incertam vocem det tuba, quis praparabit se ad pralium.* Idem in eodem: *Volo in Ecclesia quinque verba sensu meo loqui vt & alios instruam, quam decem millia verborum lingua.* Ambrosi. Melius est vt nos intelligant populi, quam vt commendent grammatici. Aug. 4 lib. de doctrina Christiana: Quæ vix intelliguntur vel raro, si aliquid vrget, vel nunquam omnino in populi audientiam mittēda sunt. Vndecimū
11. est, vt doctrina sit breuis. Ecclesi. 21. *Verba sapientum statera ponderabuntur.* Aug. in lib. de doctrina Christiana. Sicut ingratus est qui cognita obnubilat: sic onerosus est qui cognita inculcat. Quid. Quicquid præcipies, breuis esto: vt cito dicta percipiāt animi dociles, doceantque fideles. Omne superuacuū
12. pleno de pectore manat. Duodecimū est, vt doctrina sit vtilis. Seneca in epistolis: Etiam si multum esset ætatis, parce dispensandum erat, vt sufficeret necessariis: nunc quę demētia est, superuacua discere in tēporis egestate? Doctrina moralis debet esse contra pestē aliquam, & finaliter ad ędificandam dilectionem Dei & proximi in hominibus: Seneca in epistolis: Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortē auxilii compara: nec minus aduersus cęteras pestes Aug. in lib. de doctrina Christiana: Legis & omniū diuinarum scripturarum plenitudo, & finis est dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscū ea re frui potest. Et paulo post: Quisquis igitur scripturas diuinas vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt ea intellecta non ædificet geminam charitatem Dei & proximi, nondum intellexit. Item notandum quod doctor in doctrina sua tria debet attendere: scilicet vt instruat, placeat, & ad agendum moueat. Aug. in quarto libro de doctrina Christiana: Dixit quidā eloquēs, & verum dixit, ita debere dicere eloquētem, vt doceat, vt delectet, vt flectet. Deinde addidit: Docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Docendi necessitas in rebus est constituta quas dicimus: reliqua duo modo quo dicimus. Qui ergo dicit quum docere vult, quamdiu non intelligitur, nondum se existimet dixisse quod vult ei quem vult docere. Si vero intelligitur, quocunque modo dixerit, dixit: Quod si delectare vult eū cui dicit aut flectere, interest quomodo dicat: sicut autem vt teneatur ad audiendum delectandus est auditor, ita flectendus vt moueatur ad agendum: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectitur si amet quod polliceris, timeat quod miraris, oderit quod arguis.

Doctor tria attendere debet in doctrina.

Item August. in eodem: Quis audeat dicere aduersum mendacium in defensoribus inermem debere consistere veritatem? vt scilicet qui res falsas persuadere conantur, nouerint auditorem vel beneuolum, vel attentum vel docilem facere: isti autem non nouerint, & illi falsa aperte dixerint: similiter isti vera sic narrent vt audire tædeat, intelligere non pigeat, credere postremo non libeat. Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, asserant falsitatem: isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare.

Item notandum quod doctor sacræ scripturæ non debet esse timidus vel remissus. August. in lib. de disciplina Christiana. Qui timuerit ne semen cadat in terram malam non perueniet ad bonam. Iactamus semina, spargimus semina, sunt qui cōtemnunt, sunt qui reprehēdunt, sunt qui irrident. Ista si nos timuerimus, nihil habeamus seminare, & in messe habemus esurire 2. ad Timoth. 4. *Pradica verbum: insta opportune, importune.* Matt. 9. *Circuibat Iesus omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum* Marc. 7. *Circuibat Iesus castella, in circuitu docens.* Luc. 11. *Et erat quotidie docens in templo.* Item notandum quod secundum quosdam docilitas est virtus dirigens hominem tam in addiscendo, quam in dicendo.

De his qua valent ad hoc vt quis bene addiscat.

Ad discendum septē prosunt.

Et secundum hoc sciendum est, quod septem sunt quæ videntur valere ad hoc vt aliquis bene addiscat maxime scripturam sacram. Primum est, vt homo bene viuat Aug. 1.
Errat quisquis veritatem se cognoscere posse putat si adhuc nequiter viuat. Eccl. 1. *Concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Dominus*

similia

præbebit eam tibi. Eiusdem .27. *Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illam reuertetur.* Apoc.3. *Collyrio inunge oculos tuos vt videas.* Gloss. Collyrio oculi vt videamus inunguntur: quum ad cognoscendam veri luminis claritatem, intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adiuuamus: qui male viuũt, quasi spurcitia manuum suarum lumen diuinæ sapientiæ à se
2. prohibent. Secundum est oratio. Quum sapientia donum Dei sit, non debet aliquis tentare rapere eam violentia studii Deo irrequisito. Iac. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet eam*
3. *à Deo.* August. Oratione melius soluuntur dubia, quam inquisitione alia. Tertium est humilitas, & hoc quantum ad quatuor. Primo, quantum ad hoc vt nullam doctrinam contemnat. Sen. Primum documentum est, vt nullam doctrinam cõtemnas. Secundo vt à nullo addiscere erubescas Sene. de quatuor virtutibus: Esto sapientiæ cupidus ac docilis: quæ nosti, sine arrogantia impartire postulanti: quæ non nosti sine occultatione ignorantiæ tibi postula impartiri. Etiam à malis debet homo addiscere Aug. in lib. de doctr. Christia. Audiuntur vtiliter qui vtiliter non agũt: sua enim quærere student, sed sua docere non audent: & ita cathedra Moysi cogit eos bona discere etiam non bona facientes. Theophilus. Lector originis, ita botrum carpat, ne spinam attingat. Qui solum à bonis volunt addiscere, similes sunt illis qui solum in scyphis argenteis vel aureis volunt bibere, & tãtum in saccis purpureis vel aliter pretiosis frumentum datum recipere, quorum sitis vel fames miserãda non est. Tertio quantum ad hoc vt homo non erubescat confiteri se nescire quod nescit. Augustinus: Non erubescendum est homini se nescire quod nescit, ne dum scire se mentitur, nunquam scire mereatur. Quarto, quantum ad hoc vt humilem modum loquendi quem habet sacra scriptura non contemnat. Augustinus ad Volusianum. Modus dicendi qui sacra scriptura contexitur, omnibus est accessibilis, quamuis paucissimis penetrabilis. Idem: Inuitat omnes humili sermone quos non solum manifesta pascit, sed etiam secreta exercet veritate. Idẽ 3. lib. confess. Institui animam intendere in scripturis sanctis: sed mihi visa est sancta scriptura indigna quam Tulliani dignitati compararem: tumor enim meus fugiebat modum eius, illa autem erat quæ cresceret cum paruulis. Sed ego dedignabar esse paruulus, & turgidus fastu grandis mihi videbar. Item in eodem libro. Mira profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blãdiens paruulis: sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horror est intenden-
4. ti in eam. Quartum est, librorũ emendationi intendat. August. 2. lib. de doctr. Christiana: Codicibus emendandis primitus debet inuigilare solertia eorum qui scripturas diuinas
5. nosse desiderant. Quintum est, vt homo sit diligẽs scripturas sacras indagando. Ad quod primo necessarius est timor Dei. Prou. 1. *Timor Domini principium sapientiæ.* Ipse inquirẽtem à malo seruat. Prouerbiorum 14. *Sapiens timet & declinat à malo* Et ibidem: *Timor Domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.* Item nihil negligit. Ecclesiasti. 7. *Qui timet Deum, nihil negligit.* Secundo mansuetudo, vt homo credat auctoritati diuinæ scripturæ. August. 2. lib. de doctrina Christiana: Ante omnia opus est Dei timore ad cognoscẽdam eius voluntatem, deinde mitescere opus est pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ si aliqua vitia nostra percutit, siue non intellectæ quasi nos melius sapere meliusque percipere possumus: cogitare potius & credere id esse melius & verius quod ibi scriptum est, etiam si latet, quam illud quod nos per nosipsos sapere possumus. Bernardus: ad fratres de monte Dei: In omnibus scripturis legenti, initium debet esse timor Domini. Aug. 2. lib de doctrina Christiana: In omnibus canonicis scripturis, timentes Deum & pietate mansueti quærunt voluntatem Dei. *Quo ordine sacra scriptura indaganda.*
Quo ordine vero procedendum sit indagando scripturas sacras. Aug. eodem libro determinat, dicens: Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primo totas legerit, notasque habuerit: etsi nondum ad intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas quæ vocãtur canicæ: non cæteras securius leget fide veritatis instructus. Et infra: In scripturis quærentiũ voluntatem Dei, prima obseruatio est nosse canonicas scripturas: etsi nondũ ad intellectũ, legendo tamen mandare memoriæ, vel omnino incognitas nõ habere Deinde ea quæ in eis aperte posita sunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi solertius diligentiusque inuestiganda sunt, quæ tanto in eis quisq; plura inuenit, quãto est intelligẽtia capacior. In his enim quæ aperte in scripturis posita sunt, inueniuntur omnia illa

quæ continent fidem, moresq; viuendi, spem scilicet & charitatem. Tunc vero facta quadam familiaritate cũ ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quę obscura sunt aperienda & discutienda pergẽdum est, vt ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam cæterarum sententiarum testimonia dubitationem in cæteris auferant. In qua re memoria valet plurimũ. Inquisitio vero dupliciter fit. Quandoque ab alio quærendo, ad quod pertinet illud Augustini, secundo lib. de doctr. Christian. dicetis: Nulla res magis memorię mandanda est, quam illa verborum locutionumque genera quę ignoramus, vt quum peritior occurrerit quæri possint. Quandoque aliquis per se inquirit in scriptura, & tunc cauenda est ei temeritas, ne scilicet ignota pro notis habeat, hisque temere assentiat. Hæc enim præsumptio est, quã effugere qui volet, adhibebit ad res considerandas tempus & meditationem. Augustinus in libro de Vtilitate credendi: Duæ sunt personæ laudabiles in religione. Vna eorum qui iam veritatem inuenerunt, quos etiam beatissimos iudicare necesse est. Alia eorum qui studiosissime & rectissime inquirunt. Primi sunt in ipsa possessione: alii in via qua tamen certissime perueniatur.

Inquisitio fit dupliciter.

Tria vero enumerantur alia genera hominum profecto improbanda ac detestanda. Vnum est inopinantium, id est eorum qui se arbitrantur scire quę nesciunt. Alterum siquidem qui sciunt se nescire, sed non ita quęrunt vt possint inuenire. Tertium vero eorum qui nescire se existimant, nec quærere volunt. Item cauenda est in inquirendo curiositas, quæ est, non magnę vtilitati nimiam operam impendere. Seneca: Quid te torques in illa quæstione quam vtilius est contempsisse, quam soluere? Cauenda est etiam ibi instabilitas. Seneca in Epistolis: Vide ne lectio auctorum multorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Cauenda est etiam rixandi libido, quæ peritos in arte logica multum solet vexare. Augustinus secundo libro de doctrina Christiana: Disputationis disciplina ad omnia genera obscura quæ in literis sanctis sunt penetranda plurimum valet: tantum ibi cauenda est rixandi libido, & puerilis quædam ostentatio aduersarium decipiendi. 2. ad Timoth. 2: *Noli verbis contendere.* Augustinus quatto libr. de doctr. Christian. Verbis contendere, est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Item cauenda est ibi nimia velocitas in transcurrendo latentem sententiam. Nihil magnum rerum ipsa natura cito effici voluit, præposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem: nascendi quoque hanc legem fecit, vt maiora animalia visceribus parentum diutius continerentur. Aristoteles dicit in lib. de natura animal. Elephas fœmina prægnans est duobus annis, quæ est animal magnum. Item Sapiens: Omnia nostra dum nascuntur, placent. Sed redeamus ad iudicium. Cito scribendo non fit vt bene scribatur. Bene scribẽdo fit vt cito, sed tunc maxime quum facilitas illa contigit, resistamus & prouideamus, vt offerentes equos frænis quibusdam coerceamus. Et notandum quod secundum Augustinum secundo libr. de doctr. Christ. duabus causis non intelliguntur quę scripta sunt: si aut ignotis, aut ambiguis signis obteguntur, sunt autem signa propria vel translata. Propria dicuntur cum his tribus signandis adhibentur propter quas sunt instituta: vt quum dicimus bouem, intelligentes illud animal. Translata sunt, quum ipsæ res ad aliquid aliud signandum vsurpantur: vt quum dicimus bouem, intelligentes Euangelistam. Contra ignota signa propria, magnum remedium est linguarum cognitio, & varietas interpretationum. Contra ignota signa translata remedium est cognitio rerum ad quas signandas transferuntur. Augustinus tertio li. de doctr. Christ. contra ambiguitatem signorum dat remedium: Homo, inquit, timens Deum, voluntatem eius in scripturis sanctis diligẽter inquirit. Et ne amet certamina pietate mansuetus, præmunitus etiam scientia linguarum ne in verbis locutionibusq; ignotis inhæreat, præmunitus etiam cognitione quarundam rerum necessariarum, ne vim, naturamue earum quæ propter similitudinẽ adhibentur, ignoret, adiuuante etiam codicum varietate, quam solers emendationis diligẽtia procurauit, veniat ita instructus ad ambigua scripturarũ discutiẽda atq; soluẽda. Et paulo post: Quũ verba propria faciũt ambiguam scripturam, primo videndum est, ne male distinxerimus aut pronuntiauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse prouiderit, quomodo distinguendũ aut quomodo pronuntiandum sit, consulat regulam fidei quando scripturarum planioribus

Quare scriptura nonnunquam quorundam intell[i]gatur.

& Ecclesiæ auctoritate percepit. Quod si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint partes ambiguitatis, & secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis à præcedentibus & sequentibus partibus restat consulendus, vt videamus cui sententiæ de pluribus quæ se ostendunt ferat suffragium, eamque sibi contexi patiatur. Et notandum quod qui legit scripturas, laborare debet vt eas memoriter teneat & intelligat. Si tamen alterum non possit fieri, præeligenda videtur esse intelligentia memoriæ. August. 4. lib. de doctr. Christ. Sunt qui scripturas legunt & negligunt. Legunt, vt teneant: negligunt, vt intelligant: quibus sine dubio præferendi sunt qui verba eorum minus tenent, & sui cordis oculis vident sensum earum. Sed vtrisque ille melior, qui & cum vult dicit, & sicut oportet intelligit.

Intelligentia sacræ Scripturæ legenti necessaria.

6. Sextum est vt homo sit assiduus in studendo. Hieron. Diuinæ scripturæ semper in manibus & iugiter in mente voluantur: sed sufficere putes mandata memoriæ tenere, & operibus obliuisci. Idem: Diuinas scripturas sæpius lege, immo nunquam sacra lectio de manu tua deponatur.

7. Septimum est, vt de sapientia à Deo accepta non sit ingratus, sed datorem suum glorificet. Ecclesiast. vltim. *Danti mihi sapientiam dabo gloriam.*

Capvt VI.

De his quæ aduersantur Prudentiæ: Et de 12. stultitiis eorum qui peccant.

Vitiosa ignorantia quæ.

Videtur aduersari Prudentiæ. Primo stultitia, quæ est rerum appetendarum & vitandarum non qualibet, sed vitiosa ignorantia, vt ait Augustin. in lib. de libero arbitrio. Est autem ignorantia vitiosa, si adsit affectatio nesciendi quæ agenda sunt vel vitanda, vel negligentia sciendi. Bernard. in lib. de 12. gradibus humilitatis: Frustra, inquit, sibi de infirmitate vel ignorantia blandiuntur, qui vt liberius peccent, libenter ignorant vel infirmantur. Augustin. super illud Psalm. *Noluit intelligere*, potuit intelligere, *vt bene ageret*, sed noluit, & ita veniam non habet. Greg. in Moral. Nescire, ignorantia est: scire noluisse superbia. Bernard. in epistolis: Multa nesciuntur aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi. Et quidem huiusmodi ignorantia non habet excusationem. Secundo videtur aduersari prudentiæ

Psal. 35.

virtuti vitiosa prudentia vel sapientia, quæ videtur posse distingui in tres species.

Vitiosa prudentia quæ & quot eiusdem species.

1. Prima est, prudentia siue sapientia carnis: de qua Roman. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Et in eod. *Prudentia carnis mors est*, id est, causa mortis æternæ. Vbi dicit gloss. Prudentia carnis est, cũ quis studiosius implet quæ carnis sunt. Augustinus in libro de quantitate animæ: Est noxium genus artium quo animi valetudo sauciatur. Idem: Odore & sapore mite diuidere pulmenta, & quo lacu piscis captus sit nosse dicere, quædam est miseranda peritia. Senec. in epist. In membris alius pretiosas aues scindit & per pectus, & circũferens eruditam manum in frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia docentur secet: nisi quod miserior est qui hoc voluptatis causa docet, quam qui causa necessitutis discit. Addisce ab his quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius rei sapor illũ exciter, cuius delectet aspectus. Et hæc prima species sapientiæ vitiosæ ad delicias pertinet. Vnde super illud 2. Corinth. *Non in sapientia carnali*, dicit gloss. quæ est voluptates diligere, labores vitare.

2. Secundo, species est sapiẽtia terrena, quæ pertinet ad diuitias. Baruch. 3. *Filij Agar qui exquisierunt prudentiam quæ de terra est.*

3. Tertia species est sapientia diabolica pertinens ad honorem vel malitiam. Diabolus enim primo honorem diuinum appetiit, post homini maligne inuidit. Ierem 4 *Sapientes sunt vt faciant mala.* Gloss. malitiosi De his tribus speciebus sapientiæ tangitur Iacob. 3. *Nõ est*, inquit, *sapientia ista desursum: sed terrena, animalis, diabolica.* Animalem vocat sapientiam carnis. Sapientiæ terrenæ aduersatur sapientia filii Dei pauperis facti, in principio doctrinæ suæ paupertatem commendantis. Matt. 5. *Beati pauperes spiritu.* Et eandem consulentis. Matth. 19. *Si vis esse perfectus, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Sapientiæ carnis videtur opponi sapientia sanctorum, quæ secundum Augustin. est hic temporaliter cruciari, & in æternum delectari. Sapientiæ vero diabolicæ sapientia humiliati, de qua Ecclesiast. 11. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius.*

Obiectio.

Sed contra illud quod dictum est forsitan obiiciet aliquis: Quomodo aliqua sapientia possit esse vitiosa, quum omnis sapientia à Domino Deo sit? Ecclesiastic. 1. & Baruch 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ.

Solutio.

Etiam scientia mali bona est. Si scientia mali mala esset, & eum in quo est malum efficeret. Deus qui omnia mala scit, magis malus esset

quam cæteri. Ad hoc dicendum est, quod sapientia vitiosa pro magna parte sui sapientia non est, sed error: sicut dicit Augustin. quod disciplina mali non est disciplina. Et super illud Roman. 8. *Prudentia carnis mors est*. dicit glo. Prudentia dicitur, quum res stulta sit: quia ita videtur sæcularibus hominibus. 1. Corinth. 3. *Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum.* Mors manifeste ostendit sapientiã huius mundi stultitiam esse. Sapientia terrena stultitia esse ostenditur: cum ille qui tantum in congregatione diuitiarum laborauit, nudus in terra ponitur. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ; nudus reuertar illuc.* Sapientia carnis stultitia esse ostenditur, cum caro deliciis enutrita vermibus esca datur. Sapientia diabolica stultitia esse ostenditur, cum ille qui voluit esse super alios, sub terra positus, ab hominibus, porcis & canibus conculcatur. Ecclesiast 11. *Si annis multis vixerit homo, & in omnibus his lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis*, id est, mortis, *& dierum multorum*, scilicet vitæ futuræ quæ non habebit finem, *qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.* Et notandum quod secundum Greg. in 1. part. Moraliũ: Huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare. Scientia etiam aliqua licet sit vera scientia, vitiosa potest dici ratione studiositatis quę eam præcedit. Vnde super illud Roman. 8. *Prudentia carnis mors est*. dicit gloss. quæ est quum ea studiosius implet quæ carnis sunt. Vel potest dici vitiosa propter vsum vitiosum eius. Ecclesiast. 19. *Est prudentia nequitia, & in ipsa exercitatio*: vsus enim nequaquam eius exectabilis est. Et notandum quod disciplina mali dupliciter potest intelligi. Vno modo vt ille genitiuus notet materiam de qua est disciplina: & sic disciplina mali bona est & à Deo est. Vel sic vt notet finem ad quem est disciplina: & sic est, disciplina mali, id est, ad malum: mala est, inquantum est ad malum, & est ab homine vel diabolo. Et idem intellige de illo verbo Ecclesiastic. 11. *Non est sapientia nequitiæ disciplina*: disciplina enim nequitiæ si fit ad vitandum nequitiam, bona est: si ad faciendum, inquantum talis, mala. Item videtur quodammodo prudentiæ aduersari animi præsumptio in elatis. Augustinus loquens de illo verbo Apostoli: *Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*. ad Rom. 1. Si dicendo, inquit, te esse sapientem stultus factus es: dic te esse stultum, & sapiens eris. Matth. 11 *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus*. 1. Corinth. 3. *Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat vt sit sapiens*. Prouerb. 26. *Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.* Gregorius 3. part. Moralium. Valde difficile est vt is qui se sapientem æstimat, mentem ad humilitatem reducat, & recte prædicantibus credat. Gregor. in Moral. Quia prima stultitia angeli elatio cordis fuit, vera sapientia efficitur hominis, humilitas suæ æstimationis. Item prudentiæ quodammodo aduersari videtur concupiscentia inordinata. August. 1 lib. Confess. Spargis pœnales cæcitates supra illicitas cupiditates. Psalmist. *Supercecidit ignis, & non viderũt solem.* Item prudentiæ videtur quodammodo aduersari societas insipientium. Prouerb. 13. *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur.* Seneca in epistolis: Rem facillimam ratio exigit, secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis insania. Vocatur insania, insipientia eorum qui se reputant sapientes. Simplicem stultitiam habent qui nesciunt quæ scienda essent, & ignorantiam suam agnoscunt: sed qui ignorantiam suam non agnoscunt, quasi insani sunt. Insanus enim credit se esse sapientem, quum sit valde stultus. Miserabilis est cæcitas eorum qui cæcitatem suam etiam non agnoscunt: quibus accidit sicut cuidam fatuæ de qua loquitur Seneca in epistolis suis. Ad pastam, inquit, vxoris meæ fatuam scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem rem narro tibi, sed veram: nescit se esse cæcam. Inde pædagogum suum rogat, vt migret, ait domum tenebrosam esse: Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum, cæci ducere quærunt. Nos sine duce erramus, & dicimus: non ego ambitiosus sum: sed nemo aliter in vrbe viuere potest: non ego sumptuosus sum, sed vrbs magnas expensas exigit. Quid nos decipimus? non extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus sedet: ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Et notandum, quod secundum communem modum loquendi, & secundum modum etiam loquendi quem habet sacra Scriptura, insipientia, vel imprudentia, vel stultitia non solum pertinent ad intellectum, sed etiam ad voluntatem & operationem. Vnde stultus est omnis peccator: & maxima stultitia

est pec-

Sapientia huius mũdi qualis.

Psalm. 67.

Stultitia est peccare, sapientia recte viuere.

est peccare, & maxima sapientia recte viuere. Chrysostomus: Sapientia est, non eloquia Dei scire, sed secundum eloquia Dei viuere, & eloquia Dei timere. Iob. 28. Dicit homini diuinitus esse ostensum quod timor Domini ipsa est sapientia: & recedere à malo intelligentia. Ecclesiast. vlt. *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Time Deum: & mandata eius obserua.* Loquela est ad sapientiam educendam: sermo enim proprius nuntius est rationis doctæ. Homini indocto magis conuenit tacere, quam loqui. Finis ergo loquendi: id est, illud ad quod finaliter est loquela, est sapientia consummata, quæ consistit in timore Dei & obseruatione mandatorum eius: Sine timore Dei nihil sapientiæ videtur haberi, quum timor Domini principium sit sapientiæ. Prouerb. or. 1. Sicut non reputaretur sapiens qui non timeret furari vel rapere in terra illius Domini, qui districtissime faceret iustitiam: sic non est sapiens qui non timet offendere Dominum illum, qui nobilissimam creaturam damnauit irrecuperabiliter pro vno peccato superbiæ. Lucæ 10. *Videbam sathanam quasi fulgur cadentem de cœlo.* Et pro peccato primorum parentum, totum genus humanum damnauit exilio & temporali morte. Et pro peccato luxuriæ, totum mundum, exceptis octo personis, aquis diluuio submersit.

Sapere in solo intellectu homini non est meritorium. Et notandum, quod licet valde necessarium sit sapienter intelligere, quia occasio est vt homo sapienter velit & sapienter operetur: & insipienter intelligere valde sit periculosum, eo quod sit occasio insipienter volendi & insipienter agendi: tamen sapere vt est in solo intellectu, non est Deo gratum, nec homini meritorium, nisi attingat volũtatem vel operationem. Nec insipientia in solo intellectu damnabilis est, donec attingat voluntatem vel operationem: vt scilicet insipienter velit, vel insipienter agat. Qui sapiens est solo intellectu, insipiens vero voluntate & operatione, insipientius videtur se habere quam si non haberet sapientiam in intellectu. Sicuti duobus incedentibus per viam publicam, si deuient in viam quæ mittat eos in manus latronum qui eos iugulent, vnus scienter, alius nesciens, stultior in hoc reputabitur qui sciens deuiauerit, quam qui nesciens. Et insipienter vadit, qui de die corruit vel offendit, quam qui de nocte. Iob. 5. *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.*

De 12. stultitiis quibus peccantes mortaliter adhærent.

Stultitia peccatoris. ET notandum, quod qui mortaliter peccat, multum stulte agit. Et tangemus duodecim stultitias quæ in eo qui peccat possunt assignari. 1. Prima est, quod ipsemet se excæcat. Sapient. 2. *Excæcauit eos malitia eorum.* Greg. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. 2. Secunda est, quod seipsum diabolo illaqueat. Iob. 18. *Immisit in rete pedem suum.* Gregor. Qui pedes in rete mittit, non quum voluerit eiicit: sic qui in peccatis se deiecit, non mox quum voluerit surgit. Prouerb. 5. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisquis constringitur.* Qui peccat volens, vincitur ab hoste crudeli, qui non miserebitur. Gregor. Debilis est hostis qui non vincit nisi volentem, ipse etiam volens se præcipitat. Matth. 4. *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Gloss. In quo infirmus ostenditur, quod nulli nocere possit, nisi prius ille se deorsum miserit. 3. Tertia est, quod quasi insanus in seipsum manus iniicit infligendo sibi vulnus insanabile. Ecclesiast. 22 dicitur de peccato: *plaga illius non est sanitas:* imo quod plus est, seipsum occidit. Sapient. 16. *Homo per malitiam occidit animam suam.* Ecclesiast. 22. dicitur de peccato: *Dentes leonis dentes ipsius interficientis animas hominum.* Peccatum dicitur mors animæ: quia à Deo separat qui est vita. Augustinus: Vera mors est quam homines non timent: separatio animæ a Deo quæ est beata vita animarum, vel quia aufert vtilitatẽ vitæ præteritiæ & præsentis. Bernardus super Cantic. Quam mitius me priuares ô amara mors vitæ vsu, quam fructu. Nam vita sine fructu, grauior mors. Deniq; duo mala parantur arbori infructuosæ, securis & ignis. 4. Quarta est, quod bona sua proiicit. Oseæ 7. *Proiecit Israel bonum.* Qui cadit per mortale peccatum, omnia bona quæ vnquam fecit amittit. Bona etiam quæ agit in statu illo vera bona non sunt: quia non sunt sibi meritoria: qui mortale peccatum committit, quasi ignem in propria domo ponit qui omnia destruat. Luc. 10. Tangitur de duabus stultitiis modo dictis, vbi legitur de illo qui incidit in latrones, qui despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. 5. Quinta est, quod se charissime emptum à Deo, diabolo vilissime vendit. 1. Pet. 1. *Non corruptibilibus auro & argento redempti estis, &c. sed pretioso sanguine Agni, &c.* Prouerb. 10. *Cor impiorum pro nihilo.* Esa. 52. *Gratis venundati estis.* 6. Sexta est,

quod

quod ab auctore omnium bonorum recedit: ideo non est mirum si male sit ei. August. Tale bonum est Deus, vt nemini eum deserenti bene sit: Oseæ 7. *Væ eis, quoniam recesserunt à me.* August. in lib. Soliloq. Deum relinquere, idem
7. est quod perire. Septima, quod cum omnipotente guerram facere præsumit: quæ guerra cito finita esset, si misericordia Dei permitteret quod diabolus eum iugularet. Thren 3. *Misericordia Domini quia non sumus consumpti.* O-
8. ctaua est, quod ei seruit cuius gratiam acquirere nequit. Gregorius: Stultum est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio. Quanto aliquis ei amplius seruierit, tanto am-
9. plius ipse eum torquebit. Nona est, quod ipse sibi locum tormenti efficit. Affligitur enim peccator in corde suo. Hieron. 2. *Scito & vide, quia malum & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Qui peccat, quasi sarcinam super se ponit qua in præsenti grauetur, & in futuro in infernum præcipitetur August. Quid est mors: depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur qua homo in gehennam præcipitetur
10. Decima est, quod ipse in inferno portam facit.

Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Portæ inferi dicuntur peccata mortalia: quia qui in eis decedunt, in puncto ad inferna descendunt. Iob. 21 Sicut qui ad portam
est, propinquius est domui. Vndecima est, quod 11.
portam paradisi sibi obstruit, & regnum cœlorum modico pretio vendit, similis Esau, qui pro lenticula vendidit ius primogenituræ suæ. Genes. 25. Bernard. Væ væ, vapor est ad modicum patens, quod æternæ felicitatis aditum in-
tercludit. Duodecima est, quod ad suspendium 12.
sciens & volens vadit: quis non reputat insanum eum qui requisitus quo vadat, & respondet, suspendere me vado? Sic nullus sapiens reputandus est qui in mortali peccato est, cum singulis diebus vnam diætam magnam faciat ad infernale suspendium. Eccles. 6. *Quid habet amplius stulto sapiens, & quid pauper nisi vt pergat illuc vbi est vita?* Hic discernit vere inter sapientes & stultos, quod sapientes vadunt ad vitam æternam: Stulti vero ad mortem æternam. De stultitiis singulorum peccatorum, require in tractatu de Vitiis.

TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS de quatuor virtutibus Cardinalibus.

TRACTATVS TERTIVS, De Temperantia.

CAPVT PRIMVM.

De ordine virtutum Cardinalium adinuicem, & ordine dicendorum in hoc tractatu.

DIcto de prudentia quæ est inter cardinales virtutes, quum ordinet cæteras, & sit in vi rationali quæ videtur esse nobilior concupiscibili & irascibili, quia ea discernitur homo ab animalibus brutis, dicendum est de aliis tribus. Et primo de Temperantia & Fortitudine, quam de Iustitia: quia temperantia & fortitudo ad iustitiam disponunt & præparant sicut cupiditas quam temperantia refrænat, & timor cui fortitudo resistit, iustitiam à suo officio impediunt. Et prius dicetur de Temperantia quam de Fortitudine: quia temperantia animum ordinat ad id quod est infra se, scilicet ad bona quæ corpori seruiunt: fortitudo ad id quod est contra scilicet aduersa. Item temperantia regit homo seipsum, fortitudine & iustitia alios. Prius vero & homini vtilius est regere se, quam regere alios. Seneca: Si vis omnia tibi subiicere, subiice

Temperantia ad quid disponat hominem.

licere rationi: multos enim reges, si ratio te rexerit. Item temperantia refrænat concupiscentiam animę circa bona modica & inferiora, fortitudo vero roborat eam circa bona ardua. Illa spiritualem descensum animæ cohibet: ista spiritualem ascensum promouet. Cohibitio vero à spirituali descensu est prior ascensu spirituali. Item temperantia est in concupiscibili: fortitudo vero in irascibili. Operatio vero concupiscibilis naturaliter videtur esse prior quam operatio irascibilis. Vis enim concupiscibilis est appetitiua boni delectabilis. Irascibilis est appetitiua boni ardui expedientis: vt est medicina vel scissura quæ fit propter salutē corporis. Bonum vero expediens bonum est secundū quid: bonum vero delectabile, bonum simpliciter, & propter illud est bonum expediens. Vnde appetitus boni delectabilis naturaliter est prior appetitu boni expedientis, & est naturalis. Aristoteles in lib. de naturis an mal. Omnia naturaliter appetunt delectationem. Item vis concupiscibilis motiua est secundum apprehensionem boni: vis irascibilis secundum apprehensionem mali. Sicut enim per apprehensionem boni ex pectati in concupiscibili fit motus cupiditatis, & per eius adeptionem seu coniunctionem fit quies vel gaudium in anima: sic per apprehensionem mali quod aliquis opinatur sibi affuturum, est timor in irascibili: & per ablationem mali quod prius timebat, siue per ablationem boni quod concupiscebat, fit perturbatio vel ira in irascibili, & sequitur appetitus vindictæ. Vnde dicit Auicenna, quod vis concupiscibilis est imperans moueri vt appropinquetur ad ea quæ sunt necessaria aut vtilia appetitu delectamenti. Irascibilis vero est vis imperans moueri ad repellendum id quod putatur nociuum aut corrumpens appetitum vincendi. Vnde cum bonum prius naturaliter sit, quam malum: malum enim dicitur aliquid, secundum Augustin. quia adimit bonum, vel nocet bono, operatio concupiscibilis quę est secundum apprehensionem boni, prior est naturaliter, quam operatio irascibilis quæ est secundum apprehensionem mali. Præterea primus insultus à diabolo factus primis parentibus videtur fuisse cōtra temperantiam. Et in pugna Christi prima tentatio fuit contra virtutem temperantiæ. Prima etiam pars vitæ nostræ assuescit voluptatibus, quarū refrænatio ad temperantiam pertinet. Propter istas causas merito temperātia fortitudini præponetur: & secundum hunc ordinem modo ostensum numerantur quatuor virtutes, super illud Matth. 15. *Erant qui manducauerant quatuor millia hominum.* Gloss. quatuor, propter quatuor virtutes quibus recte viuitur: prudentiam, temperantiam, fortitudinem & iustitiam. Eodem etiam ordine enumerantur, Genes. 2. in gloss. super illud: qui diuidi ut in quatuor capita. De temperantia vero hoc modo dicetur. Primo diuersę acceptiones huius nominis temperantia assignabuntur. Secundo descriptiones eius ponentur. Tertio ea quæ pertinent ad eius commendationem. Quarto agetur de partibus temperantiæ.

Caput II.

De diuersis acceptionibus huius nominis Temperantia.

NOtandum quod nomē Temperantiæ tripliciter accipitur. Primo pro temperantia in generali, ad quam pertinet cauere circa omne opus virtutis, ne quid parum vel nimis fiat. Ad eā pertinet moderari opus virtutis illo modo de quo loquitur Horatius: *Acceptiones Temperantia triplices.*

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines.
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Sic sumere videtur nomen temperantiæ, Bern. in lib. de consideratione: Temperantiæ est, inquit, non solum iustitiæ, sed & fortitudini, & prudentiæ modum imponere. Secundo modo dicitur temperantia virtus animi impetus non rectos cohibens. Sic sumitur à Tullio in prima Rhetorica. Tertio dicitur temperantia virtus animam regens circa delectationes corporales, siue circa delectationes sensuum. gl ss. super Matth. 15. Temperantia est refrænatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant. Et August. dicit temperantiam esse in coercendis delectationibus prauis.

Caput III.

De Descriptione Temperantiæ.

TEmperantia sic describitur à Tullio in prima Rhetorica: Temperantia est rationis in libidinem atque alios non rectos animi impetus firma & moderata dominatio. Libidinem hic intellige cupiditatem carnalis delectationis. Alios impetus animi non rectos intellige, vt cupiditatem habendi, vel proximo nocendi. His

cupiditatibus ratio animi dominatur: nō quod motus in eis non surgant, sed quia cum emergunt: non fit processus ad consensum. Et notandum quod secundum Tullium in lib. de Offic. duplex est vis animæ, vna est ratio, altera est appetitus quæ animum rapit. Rationis est dominari, appetitus obtemperare. Tullius in lib. de Offic. sic describit temperantiam: Temperantia est dominium rationis in libidinem & in motus alios importunos. Secundum Augustin. vero in lib. de moribus Ecclesiæ: Temperantia, est amor sese integrum Deo incorruptumque seruans. Secundum Macrobium: Temperantia est nihil appetere pœnitendum, in nullo moderationis legem excedere sub iugo rationis cupiditatem domare. Item August. dicit in lib. de Libero arbitrio, quod temperantia est affectio coercens & cohibens appetitum ab his quæ turpiter appetuntur. Et notandum, quod modus à quo moderatio dicitur, quadruplex est. Primus est restrictio inordinati appetitus in vi concupiscibili quæ prona est ad concupiscendum delectabile temporale, vel in vi irascibili quæ impetuosa est ad repellēdum nociuū vel corrumpēs. Secundus consistit in priuatione eius quod est nimis & parum. Tertius in hoc quod opus debitis circumstantiis induatur: & huius tertii modi secundus modus pars est. Quartus modus est, à quo virtus modestiæ dicitur, quā Tullius ponit tertiam partem temperantiæ. De quo infra dicetur.

Capvt IV.

De Commendatione Temperantiæ.

2 Ad commendationem Temperantiæ, primo facit quod ipsa homini honorem suū custodit. Honor hominis est libertas volūtatis, quæ apprehenso delectabili, potest illud velle vel non velle. Genes. 4. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* In brutis est seruitus appetitus huic libertati opposita: apprehenso enim delectabili accenditur concupiscentia eorum, nec habent in potestate sua eam extinguere vel temperare. Qui virtutem temperātiæ habet, viuit vt homo, qui eam non habet vt brutū. Hieron. Qui post carnem ambulant in ventrem & libidinem proni, quasi irrationabilia iumenta reputantur In Psalm. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis.* Secundo, quod ipsa hominem spiritualiter circū-

Psal. 48.

2

cidit, & inter eos qui sunt de populo Dei, & qui non sunt, vere discernit. Seneca libro de quatuor virtutibus: Continentiam si diligis, circūcide superflua, & in arctum desideria constringe: Continentiam ibi vocat temperantiam. Ierem. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputium cordium vestrorum.* Deut. 30. *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo* Temperantia opprobrium Ægypti, scilicet mundi superfluum, aufert à populo Dei. Iosue 5. *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis.* Ambros. Ita cauet ne quid nimis. Sapiens: Id arbitror primo esse vtile in vita: Ne quid nimis Tertio, quod familiarem Deo reddit. Sapient. 6. *Incorruptio facit proximum Deo.* Temperantiæ est, vt amor Deo incorruptus atque integer custodiatur, secundum August. in lib. de moribus Ecclesiæ. Ipsa Deo seruat integrum cor, quod ipse specialiter requirit. Prouerbior. 23. *Præbe fili mi cor tuum mihi.* Augustin. 10. lib. Confess. Domine, per continentiam colligimur in vnum à quo in multa defluximus. Minus enim te amat qui tecum aliquid amat quod non propter te amat. Ipsa assimilat hominem Deo qui spiritus est, eum spiritualem faciendo. Seneca in libro de quatuor virtutibus cardinal. de continentia: Desideria tua paruo redime: quia hoc tantum curare debes vt desinant, atque ita quasi ad exemplar diuinum compositus à corpore ad spiritum quantum potes adducere. Ipsa filios Dei quasi ablactat, separando eos à solatio temporalium delictarum: quod Deo valde gratum est. Genes. 21. *Abraham in ablactatione Isaac fecit conuiuium magnum.* Ipsa ad contemplationem Dei præparat. August n. Temperantia est amor ab amore inferioris pulchritudinis nos remouens & eleuans ad superiorem. Item in lib. 1 o Soliloquiorum: Vnum est quod tibi possum præcipere nihil nobis plus penitus esse fugiendum, quam ista sensibilia: cauendumque magnopere dum hoc corpus agimus, ne quo eorum visco pennæ nostræ impediantur, quibus integris atque perfectis opus est, vt ad illam lucem ab his tenebris euolemus, quæ se nec ostendere quidem dignatur in hac cauea inclusis, nisi tales fuerint vt ista, vel effracta vel dissoluta possint in auras suas euadere. Temperantia Deo thronum eburneum præparat, significatum per thronum eburneum quem fecit rex Salomon. de quo 3. Reg. 1 o. & 2. Paralip. 9 Ipsa etiam in domo eburnea eum delectat. In Psalm. *A domibus eburneis ex quibus delectauerunt* Psal. 44.

auerunt te filia regum in honore tuo. Ipsa Dei tabernaculum sanctificat. Psalm. *Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus.* Et vt vno verbo dicamus, adeo placet, quod sine ipsa nullus Deo placere potest. ad Rom 8. *Qui in carne sunt Deo placere non possunt.* Quarto, quod ipsa fr{\ae}num est quo corpus humanum à spiritu regitur. Sine quo spiritus corpori periculose præsidet: sicut aliquis periculose insidet equo sine fræno, si equus sit indomitus, & aqua vel aliud periculum sit propinquum. De hoc fræno Seneca dicit: Impone concupiscentiæ tuæ frænum. Quinto, quod ipsa diabolum offendit multum sicut oppositum eum gaudere facit. Ecclesi. 18. *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere.* Si enim præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te gaudium inimicis tuis. Temperantia diabolum in arido ponit, vbi non habet requiem. Matth. 12. *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambula per loca arida quærens requiem, & non inuenit.* Intemperantia vero diabolo locum quietis parat, scilicet humidum. Vnde Iob 40 dicitur. *Dormit in locis humentibus.* Temperantia liberat ab hoste qui diu hominem possedit, scilicet à voluptate cui à cunabulis assueuit. Sapiens: Vsus ægre dediscitur. Idem: Difficile est repellere passionem vitæ contemporaneam. Temperantia hostem cauet cuius ingressus pacificus videtur: scilicet voluptatem blandientem. Seneca: Voluptates inter res vilissimas præcipue extirpa, quæ more latronum ad hoc nos amplectuntur vt iugulent. Ipsa in prosperis custodit vbi maius periculum est. Gregorius: Cum omnis fortuna timenda sit, magis prospera timenda est quam aduersa. Hæc enim sæuiendo erudit, illa blandiendo seducit. Ipsa vitia carnalia, quæ maioris sunt infamiæ extinguit. Sexto, quod ipsa est stola prima. Luc. 16. *Proferte cito stolam primam.* Ipsa est vestis de bysso. Prouerb. vlt. *Byssus & purpura indumentum eius.* Ipsa candor est quasi materialis respectu aliarum gratiarum. Ipsa est principium spiritualis pulchritudinis, quæ consistit in candore & rubore. Cantic. 5. *Dilectus meus candidus & rubicundus* 1. Corinth. 15. *Qualis cœlestis & quales cœlestes.* Septimo, quod vas corporis syncerum custodit. Sapiens: Syncerum nisi vas, quodcunque infundis, acescit. 1. Thess. 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, &c. vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore.* Ipsa honestatem prouidet illi parti hominis quæ magis ea indiget, scilicet carni. Octauo, quod hominem munit ea parte qua infirmior est, scilicet ex parte carnis. Matth. 26. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Ipsa etiam à deceptione hostis familiaris custodit. Boet. Nulla vero pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus. Et vt vno verbo comprehendamus, *non est digna ponderatio continentis animæ*, id est temperatæ. Ecclesi. 26. Quod vocamus communiter temperantiam vocat Seneca continentiam: Temperantia turpitudinem fugit, & sic munditiam seruat. Senec. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam veniant, nec quenquam alium vereberis plusquam te, omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. Ipsa decorem prouidet moribus nostris. Seneca: Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua ne indecori sint. Nec ideo illos contemnas, quia latent: nam nihil differt si nemo videat, dum tu illos videas.

Psal. 45. — 4. — 5. — 6. — 7. — 8.

Capvt V.

De partibus Temperantiæ secundum Tullium. Et de prima eius parte, scilicet continentia: & de duodecim quæ nobis dissuadent inordinatum amorem voluptatum.

Notandum quod secūdum Tullium in prima Rhetorica, Temperantia tres habet partes. Prima vocatur ab eo Continentia, secunda Clementia, tertia Modestia. Prima videtur regere animum quantum ad appetitum boni. Secunda, quantum ad appetitum alieni mali. Tertia quantum ad exteriora horum indicia. Continentia, vt ait Tull. est, per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. Continentia vero sic sumpta videtur posse diuidi sicut cupiditas, quam ipsa refrænat, diuiditur: & quæ habet duas species, scilicet inordinatum appetitū delectandi, & inordinatum appetitum habendi. Sic continentia videtur habere duas partes: vnam quæ refrænat appetitum voluptatum, & aliam quæ refrænat appetitum diuitiarum. Ad quod videtur pertinere quod dicit gloss. super illud Luc. 6. *Beati pauperes*: Ecce temperantia: temperantiam vocat paupertatem spiritus, qua refrænat appetitum diuitiarum. Has duas partes continentiæ tangit Seneca, dicens: Hac mediocritatis linea continentiam obseruabis, vt nec voluptati deditus, prodigus &

1. 2. 3.

luxuriosus appareas, nec auara tenacitate sordidus aut obscurus existas. Circa illam partem continentiæ quæ appetitum voluptatum efrænat, notandum quod duodecim sunt quæ nobis dissuadent inordinatum amorem voluptatum. Primum est locus in quo sumus. August. in valle miseriæ sumus, vbi eo magis fluendum quo minus firmus. Idem nescimus qua fine claudimur in hoc exilio: non eiecit Deus hominem vt hic faceret alium paradisum. Secundum est tempus in quo sumus. Bernard. Vniversum tempus pœnitentiæ vigilia quædam est solemnitatis magnæ & æterni sabbati quod præstolamur. Vigilia non est tempus deliciarum, sed festum. Tertium est exemplum Christi & sanctorum. Bernard. Christus qui nō fallitur, elegit quod carni molestius est: id ergo melius id vtilius, id magis eligendum: & quisquis aliud docet vel suadet, ab eo tanquam à seductore cauendum est. 2. ad Corinth. 11. *Infame & siti, in ieiuniis multis*. Quartum est exemplum eorum quibus amor voluptatum nocuit: vt exemplum matris Euæ; de qua Gen. 3. *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescēdum, &c. & tulit, & comedit*. Exemplum Salomonis de quo Eccl. 2. *Non prohibui cor meū quin omni voluptate frueretur: propter quod infatuatus est* 3 Reg 3. Quintum est periculum in acquirendo sumptus deliciarum: multoties enim acquiruntur vel per mortem propriam, vel per mortem alterius. Noluit Dauid bibere aquam quam sibi attulerant tres fortes: sed libauit eam Domino, dicens: *Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* Melius est tsine periculo tantum panem & aquam sumere, quam cum periculo delicias habere 2. Mach 5. Iudas secesserat in desertum locum, ibique inter feras cum suis vitam in montibus agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur; ne participes fierēt coinquinationis. Sextum est, labor qui est in præparando. Epicurus voluptatis assertor omnes liberos suos impleuit oleribus & pomis & cibis vilibus, dicens his esse viuendum: quia carnes & exquisitæ epulæ ingenti cura ac miseria præparentur: maioremque pœnam habent inquirendo, quā voluptatem in abutendo. Septimum est, voluptatum breuitas. Sen. Voluptas est breuis, fastidit obiecta: quo auidius hausta est, citius in cōtrarium recidens. Octauum est, earum dignitas. Senec. In voluptate nihil est magnificum, aut quod naturam proximam Deo deceat. Non est animi virilis, sed puerilis, voluptates carnales amare. Ideo lac significatur in Scriptura sacra carnalis voluptas, quod est cibus puerorum: nō decet in ætate virili vel senili à mamillis lac sugere Gen 18. *Postquam consenui, voluptati operam dabo?* Nonum est penuria fratrum nostrorum & filiorum Dei. Non decet Christianum delicias quærere, cum sciat Christum in tot membris suis necessaria non habere. ad Hebr. 11. *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filiū filiæ Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem*. Iniqua est partitio, quod inter filios Dei alii superflua habeant, alii necessariis indigeant. Bern. Clamant nudi, clamant famelici, & conqueruntur: Nobis, inquiunt, fame & frigore miserabiliter laborātibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manicis? nostrū est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur quod inutiliter expenditis. Idē: Inueniunt otiosi quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustentētur. Decimum est, voluptatum impuritas, habent enim multam amaritudinem annexam. Recte Deus congregationes aquarum appellauit maria. Genes. 1 Multitudini enim delectationum est annexa multitudo amaritudinum. Boet. Dulcedo felicitatis humanæ multis amaritudinibus respersa est. Iob 30. *Esse sub sentibus delicias reputabāt*. Eccl 7. *Inueni amariorem morte mulierem*. Hæc est voluptas carnis animam separans à Deo: & ideo amarior est morte corporis, quæ corpus ab anima separat. Cum enim Deus melior sit anima, separatio eius erit deterior. Vndecimum est, voluptatum vanitas Ecclesiast. 11. *Adolescentia & voluptas vana sunt*. Vanum est quod non confert plenitudinem cōmensi Hier. Voluptas habita, famem, non satietatem parit Eccl. 1. *Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur*. Ioan. 3. *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum*. Augustin. Anima humana delectationis auida ex quo recessit ab vnitate, cum rerū qualitate non possit rerum varietate satiari desiderat. Ecclesiast. 20 *Dixi in corde meo: Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis, & vidi quod hoc quoque esset vanitas*. Duodecimum est, eorum noxietas. Nocent autem homini multipliciter. Primo, quod multoties sunt corpori occasio mortis vel infirmitatis. Senec. Voluptatibus maior pars corporum perit. Idem: Corpus suggerit vanas voluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium habituras. Idem: Ipsæ

Inordinatus amor voluptatū 12. dissuadetur.

Voluptates multipliciter nocent.

volupta-

voluptates in tormenta vertuntur. Secundo, quia hominem in seruitutem ponunt Senec. Voluptatibus se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt quod illis quę sunt superuacua, facta sunt necessaria. Voluptas amantibus se quinque iuga supraponit, scilicet consuetudines delectationum, quæ sunt secundum quinque sensus. Luc. 14. *Iuga boum emi quinque.* Tertio in hoc quod corpus spiritui contumax reddit. Prouerb 29 *Qui delicate à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem.* Voluptas carni concupiscenti aduersus spiritum in adiutoriũ fit: vnde multoties spiritus succumbit. Bernardus: Si concupiscentia cœperit habere irritamenta, fiunt duo contra vnũ, & periclitatur conscientia. Quarto, quia licet videatur esse medicamentum: tamen facit ad infirmitatis augmentum. Gregor. in Moral Ipsum medicamentũ in vulnus vertitur: quia exquisito remedio, paulo diutius inhæretur, ex eo grauius deficimus quod proinde ad refectionem paramus. Quinto, quia multum à salute impedit. Ipsa est quasi forte glutinum. Luc. 14 *Vxorem duxi, & ideo non possum venire*: hęc est voluptas carnis: Sexto obliuionem inducit. Ecclesiast. 5. *Non satis recordabitur dierum vitæ suæ eo quod Deus occupet deliciis cor eius.* Septimo hominem à sapientia impedit. Iob 38. *Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Octauo, sterilitatem bonorum operum inducit, Esa. 47. *Et nunc audi hæc delicata* Et paulo post: *Venient tibi hæc duo subito in die vna sterilitas, & viduitas* Ipsa hominem quasi paraliticum efficit. Ierem 31. *Vsquequo dissolueris deliciis filia vaga*: Deuter. 28. *Tenera mulier & delicata quæ super terram ingredi nõ valebat ipsa virilitatem aufert.* Esa. 19. *Erit Ægyptus quasi mulieres* Ipsa fluuius est in quo Pharao infernalis masculos vult proiici. Exod 1 Ipsa est aqua Ægyptiis in sanguinem versa Exod. 7. Nono, hominem loquacem facit. Ipsa est fluuius ranas ebulliens. Exod 8. Decimo, reddit hominem incompatientem: vt patet in epulone Euangelico. Luc. 16 Amos 6. *Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti. & nihil patiebantur super contritione Ioseph* Vndecimo meliori bus diuitiis priuat, scilicet spiritualibus Ber. Delicata est diuina consolatio, & non datur admittentibus alienam. Columba aquam refugit, aquam scilicet carnalis voluptatis. Genes. 8 Bernardus: loquens de illo verbo. *Nisi ego abiero, paraclitus non veniet* Ioan. 17. Quis, inquit, audeat de cætero carnis illecebris fantasticis deditus paracletum expectare? Duodecimo, in pœnam ęternam commutatur. Apocalyp. 18. *Quantum glorificauit se & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Aquæ inferiores in mare mortuum descendunt. Iosue 3 Voluptates enim temporales ad amaritudinem ęternã ducunt Multa quæ valent ad refręnandum amorem diuitiarum, inuenies in tract. de Auaritia De paupertate etiam spiritus quæ amorem diuitiarum refrænat, dicitur in tract. de Beatitudinibus: ideo hic ea quæ pertinent ad refrænationem huius amoris prætermittimus.

Capvt VI.

De descriptione Clementiæ. Et quod principi sit maxime necessaria: quot sint etiam quæ possint incitare principem ad clementiam.

Clementia est virtus per quam animus in odium alicuius temere concitatus benignitate retinetur. De his quæ valent ad refręnandum odium, multa inuenies in tractatu de ira, secundum Sen. Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis. Et notandum quod licet clementia necessaria sit omnibus, maxime tamẽ principibus Vnde Dominus primum principem populi sui Moysen constituit, qui erat vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra Num. 12. & 3 Reg. 20. legitur: *Audiuimus quod reges domus Israel clementes sunt* Hester 13. *Volui potentia nequaquam abuti magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos.* Et Esa. 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ.* Et de Christo legitur Matth. 21. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Et lex eius vocabitur lex clementiæ Prouerb. vlt. In signum etiam clementiæ inunguntur reges Christiani & Ecclesiæ prælati Senec. Nullum ex omnibus clementia magis quam regem aut principem decet. Idem: Clementia efficit vt inter regem tyrannumque discrimen sit, id est differentia. Item *Quid sit clementia*

notandum quod clementiæ virtus mediocritatem seruat in parcendo, & in vlciscendo. Senec. Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile temperamentum est, quidquid plus æquo futurum est in partem humaniorem præponderet. In arca erat virga Aaron cum manna. Ad Heb. 9. Ille enim qui præest quandoque debet parcere, quandoque vltionem sumere. Virga Assueri extensa, signum erat clementiæ Hester. 8. Ad clementiam pertinet maxime temperantia in vltione propriarum iniuriarum. Senec. Quemadmodũ magni animi non est qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem voco non de alieno dolore facilem, sed eũ qui cum suis stimulis exagitetur non prosilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa patientia pati, nec quidquam esse gloriosius principe impune læso. Vltimo duas res præstare solet: aut solatium affert ei qui accepit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam solatio egeat, manifestiorque vis quam vt alieno malo sibi virium opinionem quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatusque est: clementia principem seruat ne impatientia vel aliqua alia inordinata affectione vltionem præcipitet. Tullius in libro de Offic. Optandum est vt qui præsunt reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniẽdum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Ad principem vero clementem pertinet illud verbum Senec: In hac tanta facultate rerum non ita me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & cõtumacia quæ sæpe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit: Clemẽtiæ est causas parcendi quærere. Senec. Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima: quoties nullam inueni misericordiæ causam, mihi peperci. Item notandum quod 12. sunt quæ possunt valere ad incitandum principes ad clemẽtiam. Primum est exemplum excelsi principis, scilicet Dei, de quo Ioel. 2. legitur, *ipse benignus & misericors est & præstabilis super malitia*. Et Sap. 12. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt*. Sen. Si Deus placabilis est, & delicta potentium non statim fulminibus persequitur: quanto æquius est hominem hominib. præpositum miti animo exercere imperium. Secundum est exemplum creaturarum inferiorum, vt exemplum quod ponit Sen. de rege apum. Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, & aculeum in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Noluit ipsum natura nec sæuum esse, nec vltionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit: Exemplar hoc hominibus regibus ingens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, quum tanto moderatior hominum animus esse debeat, quanto vehementius nocet. Tertium est naturalis nobilitas animorum qui regendi sunt. Senec. Remissius imperanti melius paretur: contumax est animus humanus, & contrarium atque arduum nitens faciliusque sequitur quam ducitur. 3.

Ad clemẽtiam exercendam a principib. sunt 12. incitamenta.

1. 2.

Quartum est, quod clementia naturę humanæ congruit: crudelitas vero videtur esse cõtra naturam humanam & quasi bestialis Sen. Quid istud delectari sono catenarum quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere & fugare? quæ alia vita esset, si leones vrsique regnarent, si serpentibus in nos, ac noxiosissimo animali cuique daretur potestas? ipsa rationis inexperta natura abstinet suis, & tuta etiam inter feras similitudo morum est. Arist. in lib. de natura animal. dicit quod non est auium vnius speciei vt se comedant. Senec. Ferina rabies est sanguine gaudere ac vulneribus, ac abiecto homine in syluestre animal transire. 4.

Quintũ est, humani sanguinis pretiositas quo parcissime vtendum est. Sen. in epist. Clementia sanguine alieno tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodige vtendum. Item vtens verbis quæ competunt clementi principi. Conditum, inquit, imo strictum apud me ferrum est: summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Vtinam gladius spiritualis ecclesiæ strictus esset, & vsus eius parcus. Et subdit Sen. Seueritatem abditam ad clementiam in procinctu habeo. Greg. Nazian. ad Imperat. A Christo tibi in homines vita & venia, potestas mortis indulta est, & gladius tibi datus est, nõ tam opereris quam commineris, quam etiam depositum, quoddam incruentum & impollutum restituas commendanti. 5.

Sextum est, finis propter quem principes sunt constituti: vt scilicet medeantur generi humano, ideo dicebat Sene. quod non minus turpia sunt principi multa supplicia, quam medico multa funera. 2. ad Cor. 10. *Potestatem dedit nobis Deus in ædificationem, & non in destructionem vestram*. Idem: *Sapiens* 6.

multa remittet, multos parum sani, sed sanabi'is ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasq; arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regatur applicant: alias circuncidunt, quasdam infirmas vitio loci, nutriunt: videbit quod ingenium, qua ratione tractaudum sit. Idem: Princeps alios ex ciuibus suis, quia vtiles bonique sunt, libens videat: alios in numerũ relinquat, quosdam esse gaudeat, quosdã esse patiatur
7. Septimum est, quod oppositum clementiæ, scilicet crudelitas, hostes multiplicat. Sen. in lib. de clementia: Voluntas oportet ante sæuiendi, quam causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera vt densiora surgant reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo; parentes enim liberique eorum qui interfecti sunt, & propinqui amici in locum singulorum succedunt.
8. Octauum est, quod crudelitas audaciã malefaciẽdi dat. Sen. Temperatus timor cohibet animos: Assiduus vero & acer & extrema admonẽs, in audaciã iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Acerrima virtus est q̃ vltima necessitas extendit Idem: Videbis sæpe cõmitti, quia sæpe vindicatur. Idem: Summa prudẽtia, summi viri & rerũ naturæ peritissimi maluerũt velut incredibile scelus & vltra audaciã positũ præterire, quã dum vindicant ostendere fieri posse.
9. Nonum est, ꝙ clementia principi securitatem dat. Sen. Errat si quis existimat ibi tutum esse regẽ, vbi à rege nihil tutum est. Securitas securitate mutua pascẽda est. Non est opus lacera mõtium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire: saluum regẽ clementia in aperto præstabit, vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Prou 11. *Clemẽtia præparabit vitã, & sectatio malorũ mortẽ.*
10. Decimũ est, quod clemẽtia regnum roborat. Prou. 20. *Misericordia & veritas custodiunt regẽ, & roboratur clemẽtia thronus eius*
11. Vndecimũ est, quod bonitatẽ & principis & populi cõsummat. Prou 16. *Clementia regis quasi imber serotinus* Sicut imber temporaneus est ad germinationẽ: sic serotinus est ad maturationem. Temporaneus inchoat quod serotinus consummat. Sic clementia regis benefica est his qui male se habent, quod est consummatæ bonitatis, & facit vt populus vitam suam bene consummet. Multi enim bene finiunt vitam suam qui male finiuissent nisi clementer cum eis actum fuisset.
12. Duodecimum est, quod clementia facit vt princeps temporalis in futuro iudicem vniuersalẽ clementẽ inueniat, secundũ illud Luc. 6. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* Ad illud potest referri illud Prou. 11. prius positum: *Clemẽtia præparabit vitam.*

CAPVT VII.

De Modestia.

TVllius in prima Rhetoric. Mõdestiam sic depingit: Modestia est, per quam pudor honestatis puram & stabilem comparat auctoritatem. Et innuitur in hac descriptione causa & effectus modestiæ: Pudor enim qui est timor turpitudinis vel fuga rei indecentis, declinando indecentiam in exterioribus efficit ordinationem exteriorem quæ modestiæ est: & sic comparatur auctoritas seu grauitas pura non habens admistionem sui contrarii, scilicet vtilitatis & stabilitatis: nõ enim est momentanea, sed permanens. Et notandum ordinatio interior quæ est cũ ratio præest & appetitus obtẽperat, causa est exterioris ordinationis: inordinatio vero interior quæ est cum appetitus non subest rationi, causa est exterioris inordinationis Vnde cum animus est iratus, aut metu cõmotus, aut nimis voluptate appetens, exteriora mutantur, cor accẽsum stimulis iræ palpitat, corpus tremit, lingua præpeditur, facies ignescit. Vnde verũ est illud Poetæ: Deprehendas animi tormenta latentis in ægro corpore, deprehendas gaudia, sumit vtrumq; inde habitum facies Ordinatio vel inordinatio exterior signum est interioris. Eccl 19 *Amictus corporis, & risus dentiũ, & ingressus hominis enũtiant de eo.* Gre. in pastoral. Intus est custodia quæ composita seruat exterius membra Qui ergo statum mentis perdidit, foris in inconstantia motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat. Notandum quod modus à quo modestia dicitur, est tenere decorẽ Et est decor iste respectũ aspectus hominum. Ad cognoscendum vero aliquid decorum vel non, attẽdendum est an sit naturę consonaneum, an sit persona dignum quæ hoc agit vel cum qua agitur. Attendendum est etiam ad congruentiam temporis vel loci. Decorum est in homine ꝙ est consentaneum naturæ excellenti hominis, & est in-

decens in homine aliquid quod non esset indecens in bruto. Item aliquid est indecens in persona prælati, quod non esset indecens in persona priuata. Aliquid etiam indecens est, quia deest congruentia temporis, secundum illud Eccl. 20. *Ex ore fatui reprobabitur parabola*. Non enim dicit eam in tempore suo Et ponit exemplum Tullius de duobus collegis seu coniudicibus, scilicet Paride & Sophode, coram quibus sedētibus pro tribunali quum transiret quidam iuuenis pulcher, dixit Sophodes socio suo, O puerum pulchrum. Cui Parides: Prætorem decet habere non solum manus, sed & oculos continentes Si Sophodes verbum prædictum in Attelarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. Tullius: Vitiosum est derisorie delicatum inferre sermonem Ratione etiam loci aliquid indecens est: vt in sacro loco sit aliquid indecenter, quod alibi fieret decenter. Item notandum quod modestia indecentiam cauet in verbo, in risu, in motu corporis, in membrorū situ, in habitu vel cultu, in occupatione vel actu. De indecentia in verbo, risu, & motu, tangit Sen in lib. de quatuor Virtu. dicens: A verbis turpibus abstineto: quia licentia eorum imprudentiam nutrit. Sermones vtiles magis quam facetos & affabiles ama, rectos potius quam obsecundantes: miscebis interdum seriis iocos, sed temperatos & sine detrimento dignationis & verecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si immoderatus, si pueriliter effusus, si muliebriter factus Odibilem hominem facit risus, aut superbus & elatus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus Si ergo tempus iocos exigit, hos cū dignitate sapientiæ gere: non erit tibi sterilis, sed grata vrbanitas. Vrbanitas tua sine dente sit, ioci tui sine vilitate, risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi non desidia erit. Idem in eodem: Non sis aliorum curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine exprobratione corrector, ita vt admonitionem hilaritate preuenias, & errori facile veniā dato, nec extollas quemquam, nec deiicias: requirenti facile responde, contendenti facile cede, nec in iurgia execrationesque discedas. Item in eodem: Rari sermonis sis ipse, sed loquentium patiens: seuerus ac serius, sed hilaris nō asperans Circa motum corporis cauenda est nimia tarditas & nimia celeritas Sen. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne indecori sint. De indecētia in motu corporis vel situ membrorum, tangitur Esa. 3. *Pro eo* (inquit) *quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerūt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, decaluabit Deus verticem filiarum Sion*. Ezech 24 *Lateribus & humeris impingebatis* Prou. 6. dicitur de homine apostata: *Annuit oculis, terit pede, digito loquitur*. Et in eodem dicitur: *Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius, Oculos sublimes* Iob 15. *Currit aduersus Deum erecto collo* In habitu vel cultu iste modus habendus est, vt vitetur agrestis in humana negligentia, & habeatur munditia, non tamen nisi exquisita. Hieron. Ornatus & sordes pari modo fugienda: quia alterum delicias, alterū gloriam redolet Sen. Non splēdeat toga, nec sordeat 1. ad Timot 2 *Volo mulieres orare in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se*. In occupatione vero attendēdum est ad naturam: ad quid scilicet aliquis à natura sit dispositus Qui enim debilis est corpore, & ingeniosus, & viuacis memoriæ, non militiam, sed studium literarum sectari debet. Fatuum enim est naturæ repugnare, & illud sequi quod non possit assequi. Attendendum est etiam ad ætatem. Ætas enim adolescētiæ labore animi vel corporis est exercenda, & auctoritati senum subiicienda. Debent enim adolescentes senes vereri, consilio eorum regi & exemplo informari. Senibus vero labores corporis videtur esse minuendi Animus vero his exercendus est: consilio debent alios iuuare, & exempla imitatione digna eis ministrare. Priuatæ personę est pari iure cum ciuib. viuere: prælati vero est æstimare se gerere personam ciuitatis, retinere decus, seruare leges.

Modestia indecentiā cauet.

CAP. VIII.

De partibus Temperantiæ prout ipsa est virtus regens animam circa delectationes sensuum, & de ordine dicendorum de eis.

DIcto de partibus temperantię secundum Tullium, dicendum est de partibus tēperantiæ prout temperantia virtus est regens animam circa delectationes sensuum. Notādum ergo quod illæ partes temperantiæ quæ

regunt animam circa delectationes quæ sunt secundum gustum & tactum, satis sunt notæ & nominatæ, quæ sunt sobrietas & continentia. Illæ autem partes quæ pertinent ad delectationes quæ sunt secundum visum & auditum & olfactum non sunt ita notæ nec habent specialia nomina. Et potest esse in causa vtilitas dictarum virtutum: quia duo sensus, scilicet gustus & tactus pertinent ad esse: tres alii pertinēt ad bene esse. Mediante gustu assumitur quod per vim nutritiuam corpori vnitur: & sic conseruatur esse indiuidui, vnde gustus est ad conseruandum esse indiuidui. Mediante vero tactu per vim generatiuam transfunditur quod erat in vno corpore in aliud corpus: & sic fit multiplicatio indiuiduorum, & saluatur esse speciei in multis indiuiduis, quod non posset saluari in vnico, quum indiuiduum sit corruptibile. Item tactus & gustus sunt principales sensus, alii vero tres sunt ordinati ad illos. Visu enim & auditu & olfactu nutrimentū à longe agnoscitur, quod gustu de prope agnoscitur. Vnde dicitur in li. de nat. animal. quod auis rapax est acuti visus, quoniam indiget vt cibum suum videat à remotis. Visu etiam, auditu, & olfactu agnoscitur de longe destructiuum corporis, vel delectabile secundum tactum quod de prope tactu decernitur. Prius vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, quam de illo gustaret. Gen. 4. & prius vidit Dauid mulierem lauantem se ex aduerso, quam adulterium cum ea committeret. 2. Reg. 11. Item sicut dicitur in lib. de natu. animal. Sensus tactus in homine subtilis est plus quam alii sensus, & post ipsum gustus. Ceteri sensus in homine sunt hebetiores, quam in aliis animalibus. Item dicitur in eodem li. quod sensus visus in omnib. animalib. est supra auditum, & sub his olfactus. Tactus & gustus operantur secundum propinquitatem obiecti, alii secundum distantiam. Vnde delectationes quæ sunt secundum tactum & gustum, maiores sunt quam quæ sunt secundum alios tres sensus. Et pronitas ad operationes & delectationes secundum illos duos sensus maior est quam secūdum alios tres. Et vitia quæ sunt circa operationes & delectationes illorum duorum sensuum magis sunt periculosa: ideo virtutes quæ sunt contra illa vitia, magis sunt necessariæ & magis notæ, & habent specialia nomina. Inter virtutes vero pertinentes ad delectationes quinque sensuum, primo prosequemur de sobrietate. Secundo de continentia. Tertio tangemus de illa temperantia quæ est circa delectationes aliorum trium sensuum.

Capvt. IX.

De ordine dicendorum de Sobrietate. De diuersis acceptionibus huius nominis Sobrietas. De eius commendatione ac officiis.

Circa Sobrietatem vero primo distinguemus diuersas acceptiones huius nominis sobrietas. Secundo ponemus ea quæ pertinent ad eius commēdationem. Tertio tangemus de officiis ipsius. Circa primum notandum quod nomen sobrietatis quadrupliciter sumitur in Sacris. Quandoque enim sumitur large pro temperantia, quæ est vna quatuor cardinalium virtutum, vt Sap. 8. *Sobrietatem*, ait *& prudentiam docet &c.* ad Tit. 2. *Sobrie & iuste & pie &c.* Secundo sumitur pro temperantia quæ est generalis: vt ad Tit. 2. *Iuuenes hortare vt sobrij sint.* gl. in omnibus. Tertio sumitur pro temperantia quæ est circa potum & cibum, vt ad Tit. 2. *Adolescentulas, vt viros suos ament: filios suos diligant: prudentes, castas sobrias.* Gl. in cibo & potu. Quarto sumitur sobrietas pro temperantia circa potum tantum, & sic ebrietas est ei opposita. Sic sumitur Eccl. 31. *Æqua vita hominis, vinū in sobrietate: sic bibas illud moderate, eris sobrius.* Tertio modo sobrietas hic sumitur: scilicet pro temperantia circa cibum & potum, & circa delectationes quæ sunt secundum gustum.

De commendatione Sobrietatis.

Ad commendationem vero huius virtutis notandum quod sobrietatem suadet nobis natura, scriptura, vniuersa creatura. Natura modicitate oris humani suadet nobis mediocritatem in sumptione cibi & potus. Homo enim in comparatione sui corporis parui oris est: vt dicit Arist. in li. de natura animaliū: Oris vero modicitate suadet nobis natura caritatem in sumendo cibum & potū: vnicum n. os habemus cum duos oculos & duas aures habeamus. Breuitate vero delectationis quæ non habetur nisi in transitu cibi, dissuadet nobis sumptuositatem ciborum *Varie sobrietas à variis commendatur. à natura.*

delectabilium. Ber. in sermone: Huius tã modicæ partis, s. gutturis, tam exigua delectatio quanta paratur solicitudine, quãtam deinde molestiam parit: hinc & morbi varii generãtur. Idẽ: Etiam dissuadet nobis corruptio cibi & potus, quæ fit postquam in stomachum descenderunt Ioel. 1. *Vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine: periit n. ex ore vestro.* Non sic est in aliis sensib. nõ n. corrũpitur res pulchra quæ videtur, cũ semel visa fuerit: nec res odorifera cum semel odorẽ eius aliquis perceperit. Naturales appetitus animæ non sunt deliciarum. Eccl. 29. *Initiũ vitæ hominis aqua & panis.* Eandem escam assignauit Deus homini & brutis. Gen. 1. Ecce, inquit, *dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem sui generis, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ.* Sen. Considerate quantum natura poscat, & quantum cupiditas expetat.

Scriptura dupliciter. Scriptura vero sacra dupliciter suadet nobis sobrietatẽ, s. admonitionibus multis, & sanctorũ exemplis. De admonitionib. vero paucas ponere sufficiat. 1. ad Thes. 5. *Vigilemus,* inquit, *& sobrij simus.* Et in eodem: *Nos qui diei sumus, sobrij simus* 2. ad Tim. 4. *Ministeriũ tuum imple, sobrius esto.* 1 Pet. 4. *Estote itaque prudentes sobrij &c.* Eiusd. 5. *Sobrij estote & vigilate &c.* De exemplis hæc pauca ponere sufficiat. Dan. 1. dicunt pueri bonæ indolis: *Dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua bibendum, cibo regio contempto.* Dan. 10. *Trium hebdomadarum diebus panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Matt. 3. & Marc. 1. dicitur de Ioan. Bap. quod esca eius erat locustæ & mel syluestre. Et Luc. 1. *Vinum & siceram non bibet.* Ber. super Cant. Abstinebo à carnibus, ne dum nimium nutriunt carnem, simul & carnis nutriant vitia. Panem ipsum cum mensura studebo sumere, ne onerato ventre stare ad orandum tædeat. Et de beato Nicolao legitur, quod cum lacte aleretur, quarta & sexta feria semel tantum in die mamillarum lac sugebat.

Creatura. Omnis etiã creatura sobrietatem suadet, quia in omni creatura est modus & mensura secundum illud Sap. 11. *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.* Item ad commendationem sobrietatis valere potest, si ostendatur quot & quãti sunt eius effectus & quam periculosus, est homini eius defectus. Notandum ergo quod sobrietas valet ad sanitatem, secundum illud Eccl. 31. *Sanitas est animæ & corpori sobrius potus.* Sen. in epist. Simplex erit ex causa ex simplici valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt Chry super epist. ad Heb. Nihil sic salutem nisi sic sensuum acumen operatur, nihil sic ægritudinem fugat, sicut moderata refectio.

Commendant effectus. Item sobrietas valet ad vitæ diuturnitatem. Eccl. 37. *Qui abstinens est, adjciet vitam.* Item sobrietas valet ad iucunditatem & corporalem & spiritualem. Eccl. 30. *Exultatio animæ & corporis vinum moderate potatum.* Greg. in Moral. Si à carne hoc quod libet abscindimus, mox in spiritu hoc quod delectat inuenimus. Homo sobrius delectabiliter viuit & dormiendo & vigilando. Eccl. 31. *Somnus sanitatis in homine parco: dormiet vsq; mane, & anima ipsius cum ipso delectabitur.* Homo sobrius differt comedere donec esuriat, & tunc etiam panis & aqua delectabiliter ei sapiunt. Aug. in lib. de verbis Domini: Vix fastidiosus satiaris, nescis quomodo sapit quod fames accendit. Sen. in epist. Solus panis bonus fiet, & tibi eum tenerum & similagineũ fames reddet. Ideo nõ est ante edendum quã illa imponat. Expectabo ergo, nec ante edam quam aut bonum panem habere potero, aut malum fastidire desiero. Ber. in epist. Prudenter sobrieque conuersanti, satis est ad omne condimentum sal cum fame. Sap Desiderii condimentum, sal cum fame. Sap. Desideriis omnia condiuntur Darius in fuga cum aquã turpidam ex cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius. Bernardus: ad fratres de monte Dei: Panis furfureus & simplex aqua, olera vel legumina simplicia, nequaquam res delectabiles sunt: sed in amore Christi & desiderio æternæ delectationis ventri bene morigerato gratanter ex his satisfacere posse, valde delectabile est. Quot millia pauperum ex his vel aliquo horum delectabiliter satisfaciunt naturæ? Facillimum quippe & delectabile esse adiuncto amoris Dei condimento, secundum naturam viuere, si insania nostra nos permitteret, qua sanata statim naturalibus natura arridet. Chry. Conferamus, inquit, mensam diuitis & mediocris: discutiamus vtrosque conuiuas: qui magis, quæso sunt, qui puram veramque mensæ capiunt voluptatem? illine qui cœnas prandiis iungunt, quique ventris distensione rumpuntur, atque oppressione ciborum suorum premuntur, in quorum corpore vino inundante velut naufragii cuiusdam fluctu

obruta

obruta anima necatur, vbi nec oculus, nec lingua, nec pes propriis deseruit officiis, sed omnia membra corporis vini vinculis iacent vincta grauius quam catenis, vbi nec sopor eis ad quietem datur nec ad salubritatem cedit. Idem Chrysostom. Hi qui in deliciis & luxuriis vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorum podagræ tremor & immatura senectus accidit, & est eis vita semper in medicis & in medicamentis. Sensus autem tardi, graues & obtusi & quodammodo iam sepulti. Idem: Quis hæc iucunda dicat & grata, qui tamen nouerit quid sit iucunditas & voluptas? Voluptas à prudentibus ita diffinitur: Voluptas est, quum quis suis desideriis fruitur. Vbi vero desideriis frui non potest, dum vel ægritudo non sinit, vel satietas ipsa desiderii facit ea quæ onerosa sunt ingrata, sine dubio etiam voluptas in eis pariter & iucunditas perit. Idem: Considera ægros qui fastidio perurgentur, quomodo quamuis suaues & lauti cibi apponantur, oneri eis magis sunt, quam voluptati: sicut quum per abundantiam cupiditas fuerit extincta, pariter & voluptas & iucunditas perimitur: quia non tam ciborum gratia, quā desiderii gignit satisfactio voluptatū. Vnde anima satiata calcabit extra siue fauū. Prou. 27. Item, *de petra melle saturauit eos*: quandoquidē post multā itineris fatigationem & laborem sitis, aquis frigidis ex saxo fluentibus fruebātur, easque cum multo desiderio hauriebant. Hoc ipso ergo quod dulcissimæ, & desiderabiliter potandi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellauit Igitur dubitari non potest quod simplicior victus & mensa mediocris plurimum iucunditatis habeat & voluptatis. Et econtrario diuitum mensæ execrabiles & horridæ & morborum & contaminatione plenæ, in quibus molesta sunt hæc quæ delectabilia videtur. Itē sobrietas gratiam hominū comparat, sicut eius oppositum hominibus exosum reddit. Eccl. 31. *Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, & non cum manducas multum odio habearis.* Item Deum glorificat. 1. Corinth. 10. *Siue comeditis, siue bibitis siue aliud facitis omnia in gloriam Dei facite* gl. Si quid manducas & bibis, sumis ad refectionem corporis reparationemque membrorum, gratias tribuens ei qui tibi tribuit mortali & fragili ista supplementorum solatia. Cibus tuus & potus laudat Deum. Sobrietas etiam in conuiuiis nostris, Deum pascit, prouidendo ibi puritatem in qua ipse delectatur. Cant. 2. *Qui pascitur inter lilia.* Item sobrietas munditiam prouidet vbi maxime immunditia displicet: scilicet in ore & ad mensam. Inter membra in ore maxime displicet immunditia. In mensa etiam multum placet munditia, secundo Paral. 14. *Proponuntur panes in mensa mundissima.* Et Leuit. 24. iubentur duodecim panes propositionis statui super mensam purissimam. Sobrietas ornamentum mensæ est Ber. ad fratres de monte Dei: Si manducas, mensam tuā per se satis sobriam sobrietas tua perornet Itē sobrietas offensam Dei cauet, vbi maxime cauenda est, scilicet cum bonis Dei vtimur. Magna iniquitas est cum Deo hostiliter agere quum in mensa eius sumus. Cauēt latrones ne noceant aliquot diebus his cum quibus comederunt. Item sobrietas seruat rationis libertatem quā eius oppositum impedit. Eccl. 31 *Ne comprimaris in conuiuio vini.* Hieron. in epistolis. Qui inebriatur & mortuus est, & sepultus Aug. Non est aliud ebrietas quā manifestissimus dæmon. Huiuscemodi enim vir cum se bibere putat vinum, bibitur à vino. Sobrietas pessimam seruitutem excutit, scilicet seruitutem corporis quod ad seruiendum datum est spiritui, & nobilitatem animæ seruat. Eccl. 10. *Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Item sobrietas membrum valde nobile regit, os scilicet: sensum etiam pertinentem ad esse, scilicet gustū dirigit, circa quem, vitiū valde periculosum est. Destructiuum enim esse potest ipsius, & esse occasio magnæ infirmitatis, vel mortis, Item sobrietas opus necessitatis regit, in quo sine ipsa frequenter erratur & à iuuenibus & à senibus. Item ad intelligentiam præparat. Vnde Dan. 1. *Pueri qui cibos regios contempserunt grossis cibis contenti, intelligentiores ceteris inuenti sunt.* Item vigilantiam seruat ad quam Deus monet. Matt. 14. & 25 & 26. Et Luc. 21. Et Marc. 13. Vnde notabiliter sobrietas & vigilia sociantur. 1 ad Thes. 4. *Vigilemus,* inquit, *& sobrij simus.* Et 1. Pet. 5. *Sobrii estote, & vigilate.* Item, ministerio Dei idoneum efficit. Vnde 1. Timoth. 3. Vbi ostenditur qualis debet esse minister Dei. dicitur: *Sobrium, ornatum &c.* Et ad Titum. 1. *Prudentem sobrium*

iustum, &c. Item ab igne infernali, scilicet luxuria seruat. Vnde pueri qui abstinentes fuerunt, à fornace Babylonica illæsi exierunt. Dan. 3. *Sobrietas filios Dei fugientes Ægyptios infernales, per siccum ad terram promissionis perduxit.* Exod. 14. *Filij Israel ambulauerunt per siccum &c.* Qui sobrietatem non habent in aquis voluptatum submerguntur. Sobrietas primum cõgressum habet in bello spirituali. Sine ipsa ceteræ virtutes frustra pugnant. Gloss. super Matth. 4. Nisi gula prius refrænetur, frustra cõtra alia vitia laboratur. Qui poplite flexo aquam biberunt, non permissi sunt ire ad bellum cum Gedeone. Iudic. 7. Poplite flexo aquam bibit qui voluptuose comedit. Item sobrietas diabolo aufert ingressum in homine: & sic videtur ei auferre dominium. Non videtur Dominus esse castri qui non habet ibi ingressum. Sobrietas diabolum in arido ponit vbi ipse non quiescit. Matth. 12. *Ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit.* Piscis infernalis in arido positus palpitat: vt de pisce Tobiæ legitur Tobiæ 6. Esa. 50. *Computrescent pisces sine aqua.* Fames lupum de nemore exire facit: sic sobrietas diabolum de homine. Ipsa carni concupiscenti aduersus spiritum victualia aufert, & igni concupiscentiarum ligna subtrahit, vnde diminuitur vel deficit. Ipsa carnem in potestate sua habet. Genes. 16. *Ecce ancilla in manu tua est, vtere ea vt lubet.* Ipsa enim ad modum lapidis pretiosi hominem custodit, ne cibus vel potus ei noceat. Si sobrietas desit dũ corpus repletur anima euacuatur, homo de pauperatur. Prouer. 21. *Qui diligit epulas, in egestate erit.* Deus blaspematur. Gloss. super illud 1. ad Cor. 10. *Siue comeditis, siue bibitis &c.* Si modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedis, & vinolentia te ingurgites, quantascunque laudes lingua sonet, vita blasphemat. Item venter deificatur, ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est.* Porta oris aperta, exercitus vitiorum ingreditur. Iob 30. *Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me.* Sine sobrietate mensa homini est in laqueum. Ecclesiast. 9. *Sicut pisces capiuntur hamo, & aues comprehenduntur laqueo: ita capiuntur homines tempore malo.* Tempus malum & periculosum est homini non habenti virtutem sobrietatis tempore prandii. Sap. 14. *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.*

De officiis Sobrietatis.

Sobrietatis officia duo sic distingui possunt. Vnum est cauere excessum in cibo. Aliud est cauere excessum in potu. Seneca: Ede citra saturitatem, bibe citra ebrietatem. Lucæ 21. *Attendite ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate.* Crapula quandoque sumitur pro excessu cibi solum, vt in prædicto verbo. Quandoque vero cõmuniter pro excessu in cibo, vel potu: vt Ecclesiast. 37. *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adiiciet vitam.* Et in Psal. *Tanquam potens crapulatus à vino.* Similiter nomen ebrietatis quandoque sumitur pro excessu in potu solũ: vt ad Rom. 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus.* Gloss. Briam genere masculino dicimus calicem aptum potationi, à quo dicitur ebrietas, quæ est nimia potatio vini. Quandoque vero nomen ebrietatis sumitur communiter pro excessu in cibo vel potu. Et notandum quod sobrietas non ponit modum siue mensuram solum circa quantitatem cibi, vel potus, sed ponit modum quantum ad omnes circumstantias. Qui enim sobrius est, sumit cibum & potum quantum debet, & quando & quomodo debet. Vnde possumus distinguere quinque officia sobrietatis. Primum est, cauere ne statutum prandendi terminum præueniamus. Qui tempus præuenit, non expectat donec salsa præparata sit, scilicet fames, vnde cibum insipidum comedit. Ecclesiast. 10. *Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes comedunt in tempore suo.* Secundum est, cauere ne cibos lautiores quæramus. Seneca: Victus sit tibi ex facili re: nec ad voluptatem, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non sapores. Desideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes vt desinant. Tertium est deuitare studiositatem præparandi cibos. Studiose cibos præparare, est hostis nostri gladium acuere. Cibus enim delicatus est gladius quo caro vtitur contra spiritum. 1. Petr. 2. *Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinete vos à carnalibus desideriis quæ militant aduersus animam.* Quartum est, nimium appetitum cibi vel potus refrænare. August. Fieri potest vt sine aliquo vitio cupiditatis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens vtatur. Insipiens autem fœtidissimæ gulæ flamma in vilissimum cibum ardescat: & satius quisque

Officia sobrietatis duo.

Psalm. 65.

Quinque alia.

1.

2.

3.

4.

more Domini maluerit piscibus vesci, quam lenticula more Esau. Non propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ, quia vilioribus escis aluntur. Quintum est, mensuram refectionis non excedere. Ezech. 4. *Cibus tuus quo vesceris erit in pondere.* De hac materia require in tractatu, de vitio gulæ. Solet autem quæri verum quælibet ebrietas seu quilibet excessus in cibo vel potu virtutem sobrietatis destruat; quod si verum esset, omnis excessus in cibo vel potu mortale peccatum esset: virtutem enim eius non destruit: nisi mortale peccatum. Ad hoc dicendum quod duplex est modus siue mensura ad sobrietatem pertinens. Vnus attenditur in commensuratione naturæ. Vnde mensurate sumit cibum vel potum, qui sumit quod necessarium est & sufficit naturæ. Immoderate vero qui sumit plus quam necessarium est. Et iste excessus potest esse & venialis & mortalis. Vnde non omnis talis excessus destruit virtutem sobrietatis. Alius modus attenditur in comparatione boni temporalis ad æternum. Vnde secundum hunc modum seruat quis in sumendo cibum & potum, quando temporale bonum non præfert vel æquat æterno bono. Immoderate vero se habet sumendo cibum & potum quum temporale bonum præfert vel æquat æterno. Et talis excessus mortale est peccatum, & destruit virtutem sobrietatis.

CAPVT X.

De diuisione Temperantiæ quæ est circa delectationes quæ sunt secundum tactum. Et de ista parte temperantiæ, quæ pertinet ad membra generationi deputata, quæ potest continentia appellari, ac eius descriptione, commendatione & diuisione.

Delectatio secundum tactum multiplex.

Dicto de sobrietate quæ est temperantia circa delectationes secundum gustum, dicendum est de temperantia illa quæ attenditur circa delectationes secundum tactum. Multiplex vero est delectatio secundum tactum. Quædam est in suauitate vestium, quædam in suauitate lectorum, quædam in suauitate vnguentorum, quædam in suauitate balneorum. Quædam vero in carnali contactu; quæ duplex est: quædam pertinens ad membra generationi deputata, quædam pertinens ad cætera membra. Temperantia vero circa delectationes prædictas vocari potest continentia. Maxime vero vsitato sermone, continentia vocatur temperantia illa quæ cauet illicitas delectationes secundum tactum quo ad membra quæ generationi deseruiunt quæ sic describitur. Continentia est abstinentia ab omni coitu illicito. Et est hæc virtus multum necessaria: regit enim membra illa in quibus maxime sæuit concupiscentia: mouentur enim quandoque homine inuito vel dormiente. Et dicitur in lib. de natura animal. quod accidit hominibus & quadrupedibus coitum desiderantibus subito spermatizare quibusdam ad tactum mutuum, aliis ad solum aspectum. Horum membrorum effrænatio multum periculosa est, vt ostensum est in tractatu de vitio Luxuriæ. Cum generatio sit ingressus in esse, ipsa est velut quædam porta diligenter custodienda. Cuius Deus vult Dominus esse: ideo in membro generationi deputato specialiter voluit signum suum ponere, scilicet circumcisionem. Circumcisio specialis figura videtur fuisse continentiæ. Continentia in Scriptura sacra multum nobis suadetur. Exod. 10. *Renes vestros accingetis.* 4. Reg. 4. *Accinge lumbos tuos.* Iob. 38. *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Luc. 12. *Sint lumbi vestri præcincti.* ad Ephes. 5. *State succincti lumbos vestros.* Continentia zona aurea est sponsæ regis cœlestis ad decorem data. Daniel. 10. *Ecce vir vnus vestitus lineis, renes eius accincti auro obrizo.* Apocap. 1. *Vidit Ioannes similem Filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea.* Eiusdem 15. *Exierunt septem angeli præcincti zonis aureis circa pectora.* Zona aurea circa mammillas vel pectora, est continentia cordis. Aurum obrizum circa renes, est continentia carnis. Aurum in igne seruatur: continentia igne luxuriæ non læditur. Ad commendationem continentiæ faciunt ea quæ valent ad detestationem luxuriæ. De quibus require in tractatu de Luxuria. Et notandum quod tres sunt partes continentiæ. Inter continentes enim qui à coitu illicito abstinent, quidam sunt qui ita abstinent à coitu illicito, quod vtuntur licito, quorum continentia dicitur coniugalis. Quidam vero non solum abstinent ab illicito, sed etiam à licito. Quod contingit in duplici statu. Vel in eis qui habent integritatem carnis, quorum continentia dicitur virginalis: vel in eis qui habent carnem corruptam, quorum continentia dicitur vidualis quantum ad personas illas quæ fuerunt in matrimonio. Quantum vero ad per-

Partes continentiæ sunt tres.

sonas quæ non fuerunt in matrimonio, non habet speciale nomen quo vocetur.

Caput XI.

De continentia virginali, & primo de distinctione nominis virginitatis ac eius descriptione, de eius commendatione, de his quæ virgines timere debeāt, de triplici aureola, & quinque causis propter quas multum competit officio prædicationis abrenuntiatio propriorum.

INter has vero tres species continentiæ, primo dicetur de virginali, quæ cæteris prior est & tempore & dignitate. De qua hoc ordine dicetur. Primo, ostendetur quot modis nomen virginitatis sumitur. Secundo, descriptio virginitatis ponetur & exponetur. Tertio, commendationi eius insistetur. Quarto, de his quæ specialiter virginibus sunt timenda. Quinto, tangitur de triplici aureola virginitate debita.

De distinctione nominis Virginitatis.

Nomen Virginitatis sumitur quadrupliciter.

CIrca primum notandum, quod nomen virginitatis quadrupliciter sumitur. Quandoque pro incorruptione fidei 2. ad Cor. 11. *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Gloss. Aug. Virginitas cordis fides est incorrupta. Quandoq; carnis integritas. Vnde gloss. Aug. super verbum prædictum: Virginitas carnis corpus est intactum. Idem contra Iulianum: Pudicitia est res mentis, virginitas corporis. Quandoque autem pro pudicitia mentis cum integritate carnis, quantum ad propositum seruandi eam. Sic virginitas mansisset in Lucia, si inuita fuisset corrupta. Quandoque vero pro pudicitia mentis cum integritate carnis, non solum in proposito seruandi eam, sed etiam in re. Et virginitas sic sumpta excellenter accipitur: & habentibus virginitatem talem conuenit deferre annulum aureum in Ecclesia militante, in signum quod sunt sponsæ Christi. In triumphante vero Ecclesia merito huius virginitatis aureola reddetur.

De descriptione Virginitatis.

CIrca secundum notandum quod virginitas sic describitur: Virginitas est in carne corruptibili perpetua incorruptionis meditatio, id est propositum seruandi perpetuam incorruptionem. Carnem vero corruptibilem, intellige carnem possibilem corrumpi: siue necessario corrumpatur, vt in statu peccati: siue possibilem corrumpi & non corrumpi, vt fuit caro Adam in statu innocentiæ. Et notandum, quod corruptio carnis quæ accidit ei quæ habet propositum cauendi carnis corruptionem omnino contra suam voluntatem, non priuat eam aureola. Vnde dixit Lucia, Si inuitam me violaueris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. Aufert tamen insignia, quæ dantur specialibus sponsis Christi in Ecclesia militante, vt est annulus aureus. Augustin. Virgines quæ corruptæ sunt semel, non audeant se sacris virginibus adæquare. Leo Papa: Famulæ Dei quæ oppressione barbarica integritatem perdiderunt pudoris, laudabiliores erunt si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. Ratio huius est, quia in militante Ecclesia operamur secundum iudicium humanum, quod est secundum illud quod apparet. In triumphante vero secundum diuinum. *Deus autem intuetur cor.* 1. Reg. *16.* Vnde cum non appareat quod inuita sit corrupta, non defert insignia virginalia. Corruptio vero carnis ex voluntate mentis proueniens, siue cum culpa, vt extra matrimonium, siue sine culpa, vt in matrimonio, priuat annulo aureo in præsenti, aureola in futuro. Corruptio vero mentis si per pœnitentiam reparata fuerit, & finale propositum seruandi carnis integritatem affuerit, non priuat annulo aureo in præsenti, nec aureola in futuro. Integritas vero carnis in ea, quæ carnis opus appetit, non est digna aureola. Hieron. Nihil prodest carnem habere virginalem, si mente quis [illegible]fecerit. Augustin. de Virgin. Felicior mihi videtur nupta mulier, quam nuptura virgo: habet enim iam illa quod ista cupit, præsertim si nondum sponsa cuiusquam fuit. Illa vni studet placere cui data est: hæc multis, incerta cui placere, cui danda est. Hæc vni pudicitiam cogitationis defendit à turba, quod non adulterum, sed maritum quærit in turba.

De commendatione Virginitatis.

NOtandum quod virginitas est pretiosus thesaurus absconditus in agro corporis. Matth. 13. Pretiositas huius thesauri tanta est vt ipse non solum sit pretium gloriæ æternæ, quæ omnibus electis est communis, sed etiam specialis

cialis gloriæ Debetur enim ei non solum aurea, sed etiam aureola. Exod. 25. præceptũ est vt fieret mensa, & super mensam corona, & super coronam coronula, qua figurata est aureola. Istum thesaurum qui inuenit, abscondit: quia qui eius pretiositatem intelligit, seculo renuntians monasterium sibi elegit, vbi in abscõdito faciei Dei viuit. Bern. Necesse habemus abscõdere si quid habemus boni: quoniam thesaurum regni cœlorũ qui inuenit homo abscondit: propter quod in claustro & syluis abscondimur. Nec hoc infructuose. Credo enim hic esse si quartam partẽ eorum quæ facit in seculo actitaret, qui non vt sanctus adoraretur, reputaretur vt angelus. Nũc autem quotidie tanquam negligens increpatur. Thesaurus iste regno cœlorum similis est: Vita enim virginum cœlesti vitæ multum assimilatur. Matth. 25. *Simile est regnum cœlorum decem virginibus.* Virginitas ponit in statu cœlesti, quantum ad incorruptionem carnis. Matth. 22. *In resurrectione neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei.* Bernard. loquens de castitate, cuius dignior species est virginitas: Hæc sola in hoc mortalitatis loco & tẽpore quẽdam statum immortalis gloriæ repræsentat. Hæc instar odoriferi balsami quo condita cadauera incorrupta seruantur, sensus & actus cõtinet & stringit. Virgines designatæ sunt per pelles hyacinthinas quæ in tabernaculo superiores fuerunt. Exod. 26. Et ibi dicit gloss. Bedæ. Hyacinthus est cœlestis coloris. Et subditur: Per pelles ergo hyacinthinas exprimi virtutem illorum qui mortificatis illecebris carnis, cœlestem in terris vitam gerunt, & inter homines positi angelicam puritatem imitantur: quia neque nubent neque nubentur. Et subditur: Merito ergo pelles hyacinthinæ supremum locum tenent, & color cœlestis cœlo proximum. Cyprianus: Imaginem eius qui de cœlo est, portat virginitas. Ambros. super illud ad Corin. 7. *Bonum est homini sic esse.* Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur. Maior tamen victoria est virginum quam angelorum. Angeli enim sine carne viuunt: homines vero virgines in carne triumphant. Hieron. in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis. Bern. in epist. Angelus habet virginitatem, sed non carnem. Sane felicior quam fortior in hac parte. Optimus & optabilis valde ornatus ille, qui & angelis possit esse inuidiosus. Renuit angelus adorari à Ioanne virgine. Apocal. vlt. *Vide* inquit, *ne feceris: conseruus tuus enim sum.* Virgines etiam similes regno cœlorum sunt ratione inhabitatione. Deus enim habitat in cœlis. Regnum cœlorum absconditum est. Mira res cum terra in cœlo recludi debeat, in virginibus cœlum terræ includitur. Esa. 50. *Induam cœlos tenebris, & ponam saccum operimentum eorum.* Luc. 12. *Regnum Dei intra vos est.* Vita virginũ vita regia est, cum ipsæ sint sponsæ regis cœlestis, & ideo reginæ. Ipsæ etiam regnant in regno sui corporis. Virgines enim figuram tenent Ecclesiæ triumphantis, ideo non consecratur nisi virgo, licet episcopus consecretur, qui virgo nõ est. Sanctitas enim virginis, sanctitatem signat Ecclesiæ triumphantis, cum sanctitas episcopi significet sanctitatem Ecclesiæ militantis. Virginibus competit illud 2. ad Corinth. 4. *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.* Virginitas thesaurus est niueus. Iob. 38. *Nunquid ingressus es thesauros niuis?* Thesaurus propter pretiositatem. Eccl. 26. *Non est digna ponderatio continentis animæ.* Niueus propter puritatem. Virgines propter puritatẽ lilio comparantur. Cant. 2. *Sicut lilium inter spinas, &c.* Item: *Qui pascitur inter lilia.* Et notandum, quod virginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non decidit: quem ventus vanæ prosperitatis non deiicit, nec hyems aduersitatis lædit. Hunc Ioannes Euangelista fere centum annis seruauit. Hic est flos qui omnem fructum terrenum excedit, etiã etiam fructui coniugali componatur; hac occasione beatus Matthæus occisus est; quia noluit consentire vt Iphigenia quæ virginitatem vouerat, cuidam regi nuberet. Flori virginitatis Deus pro fructu accedit. Sap. 3. *Felix sterilis & coinquinata, quæ nescivit torum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarũ.* Super hunc florem Spiritus S. quiescit. Esa. 10. *Flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.* Virgo non est arbor sterilis & maledicta: sed terreno fructui præponit cœlestem & carnali spiritualem. Esa. 56. *Non dicat eunuchus: ego lignum aridum.* Ibidẽ promittit Dominus nomen eunuchis melius à filiis & filiabus. Nõ est angelus arbor sterilis vel maledicta, etsi fructum carnalem non habeat. Hieronym. Nuptiæ terram replent, virginitas paradisum. Et notandum quod lilium sex habet folia candida, & aliqua grana quasi aurea. Velut sex folia in virgine sunt sex quæ valent ad conseruationem incorruptionis.

Primum est sobrietas, quod folium lacerat, excessus in cibo & potu, quasi quædam spina, quæ via est ad luxuriam. Loth inebriatus perpetrauit

Virginitas conuenit in statu cœlesti.

Virgines angelis assimilantur.

Virginitas

Virgines similes regno cœlorum.

Virginitas flos est.

Sex custodiunt Virginitatem.

1.

penetrauit incestum. Genes.19. Prouerb 20. *Luxu-*
2. *riosa res est vinum.* Secundum est labor. Quasi spina lacerans est quies ignauiæ, vel otiositas quæ est via ad luxuriam. Ezech.16. *Hæc fuit ini-*
3. *quitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium.* Tertium est habitus asper & humilis. Bernard. in epist. Vt ætatem teneram ordinis asperitas teneat, memento quod asperior carduus pannum facit leniorem, & conuersatio conscientiam. Velut spina lacerans est superbus habitus vel mollis, quæ via est ad luxuriam. Numer.25. *Filij Israel fornicati sunt cum mulieribus Moabitarum quæ se ornauerant.* 1. ad Tim.2. *Non intortis crinibus, aut auro, vel margaritis, vel veste pretiosa: sed*
4. *quod decet mulieres promittentes pietatē.* Quartum est, custodia sensuum, præcipue illorum qui nobis remota ostendunt, vt est visus vel auditus. Velut spina lacerans est curiositas videndi vana vel audiēdi noua, quæ via est ad luxuriam, vt patet in Dina filia Iacob, quæ egressa vt videret mulieres regionis illius corrupta est à Si-
5. chem filio Emor. Genes.34. Quintum est, modestia sermonis. Velut spina lacerans est loquacitas, vel turpitudo sermonis. Seneca: A verbis turpibus abstineto, quia licentia eorum imprudentiam nutrit. Prouer.7. *Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata ad capiendas animas garrulas.* 1. ad Corinth.5. *Nolite seduci. Corrumpunt enim bonos mores confabulationes pessimæ, vel colloquia mala.* Hieronymus: Si sermo virginis prudens, modestus, & rarus: nec tam eloquentia pretiosus, quam pudore. Sex-
6. tum est, fuga occasionum peccandi. Velut spina lacerans est nimia domesticitas: virgo debet esse aliquantulum syluestris, syluestria animalia solent habere pulchriorem pellem quam domestica. Opportunitas peccandi via est ad luxuriam: vt patet in Thamar corrupta ab Amon fratre suo, quia sola cum solo fuit in thalamo. 2. Regum 13. Genes.38. *Ne stes in omni loco circa virginem.* Bernardus: Solent virgines quæ vere virgines sunt, semper esse pauidæ & nunquam esse securæ: & vt caueant timenda, etiam tuta pertimescere. Quasi grana aurea sunt tres modi diligendi Deum, quos distinguit Bernardus, dicens: Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illecti: prudenter, ne decepti: fortiter, ne oppressi ab amore Domini auertamur. Vel grana aurea possunt intelligi motus diuini amoris ex diuersis causis procedentes. Amandus enim est Deus, quia creator, quia remunerator. Item virginitas principium est spiritualis pulchritudinis. Pulchritudo sponsæ sicut & pulchritudo sponsi cōsistit in candore & rubore. Canticor. 5. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* 1. Corinth. 15. Quales cœlestis, tales & cœlestes. Dignior vero species candoris spiritualis est virginitas. Bernardus: Candor lucis æternæ est sapientia, & candidam oportet esse animam in qua ipsa sedere elegerit. Virginitas thronus eburneus veri Salomonis est. 3. Regum 10. *Fecit Salomon thronum de ebore grandem.* Virginitas animam Dei sponsam efficit. Vnde Leuit.21. dicitur de summo sacerdote, *Virginem ducet uxorem.* 3. Reg.1. *Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem.* Esther.2. Quærantur regi puellæ virgines. Psalm. *Adducentur regi virgines.* Psal. 44.
Virginitas omnibus modis Deo coniungit, vnde Cantic.5. dicitur virgini à Christo: *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Eiusdem 4. *Veni de Libano sponsa mea,* &c. Libanus interpretatur candidatio. Virginitas Deo & hominibus grata est. Ecclesiast.40. *Ædificatio ciuitatis confirmabit nomen, & super hanc mulier immaculata computabitur.* Hieronymus: Multum distat inter puritatem virginalis animæ nulla contagione pollutæ, & sordes eius quæ multorum libidini subiacuit. Isidor. Quidam in iuuentute luxuriose viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt castitati seruire, quando libido servos habere contempsit. Virginitas vel ut campus est totius picturæ spiritualis: super eam picturam aliarum gratiarum ponit Deus. Ecclesiast.26. *Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.* Virginitas Dei amicum & familiarem reddit. Vnde Ioannes virgo specialiter vocatur discipulus quem diligebat Iesus. Ipse tanquam familiaris Christo supra pectus Domini recubuit. Ioann 13 Deuteron. penult. *Amantissimus Domini habitabit confidenter.* Sapient.6. *Incorruptio facit esse proximum Deo.* Beda super Luc. Sicut Christus in summa pace natus est, vt se pacem diligere ostenderet: Ita de virgine natus est vt se virgineum decus diligere monstraret. Ad literam, Christus toto tempore vitæ suæ fuit virgo, & virginem matrem habere voluit & virginem patrem Ioseph creditur virgo fuisse, & Ioannes familiaris eius virgo fuit. Psalm. *Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.* Virgines dulcius & tenerius à Deo diliguntur. Vnde Ioannes virgo positus est ad patres suos, tam extraneus à dolore mortis, quam à corruptione carnis noscitur alienus,

Virginitas facit hominem amicum Dei.

Psal. 100.

alienus, vt dicitur in prologo super Ioan. Non enim transiit de mũdo per dolorem martyrii, vt alii Sancti & Apostoli. Virgines merito in Deo delicias inueniunt, quia amore eius delicias carnis relinquunt. Bernard. in epistol. Quomodo ignis & aqua simul esse non possunt: sic spirituales & carnales deliciæ in eodem se non patiuntur: vbi curiosa ciborum diuersitas, vbi diuitis supellectilis discolor varietas oculos pariter pascit, & cœlestis panis ieiunam deserit mentem. Num. 31 Dicit Moyses: *Mulieres quæ nouerunt viros in coitu iugulate: puellas autem & omnes fœminas virgines reseruate*: mitius agens cum virginibus, quam cum corruptis. Virginitas, *agnum sequitur quocunque ierit*. Apoc. 14. Ipsa etiam cantat canticum nouum, quod aliis cantandum non conceditur. Ad literam: solent virgines dulcius cantare quam corruptæ. Apocalyp. 14. *Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, &c.* Et subditur: *Et nemo poterat dicere canticum illud, nisi illa centum, &c. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt* Gregorius in Pastoral. Singulariter canticum Agno cantare est, cum eo in perpetuum præ cæteris fidelibus etiam de carnis incorruptione gaudere. Virgines enim sunt superior pars Ecclesiæ. Cyprianus: Virginitas est portio illustrior gregis Christi. August. Nunc vobis, virgines, sermo est, ad quatũ quo gloria sublimior maior & cura. Apocalyp. 14. *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno.* Hieron. Si virgines primitiæ sunt: ergo viduæ, & quæ in matrimonio sunt erunt post primitias. Idem: Ecclesia matrimonium non damnat, sed virginitati subiicit. Idem: Virgo maioris pretii apud Deum est, dum id contemnit quod si fecerit non delinquit. Idem: Plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuit imperatum. Item Hieronymus loquens de illo verbo Apostoli 1. ad Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo.* Quare, inquit, præceptum Domini non habet de virgine? Et respondet, quia maioris meriti est quod non cogitur & offertur. Virginitas difficile seruatur & ideo maioris meriti est. Idem: Libido honestas mentes libentius persequitur. Et iterum: Libido virginibus maiorem parit famem. Dulcius enim æstimatur quod nescitur. Virginitas expeditum & liberum reddit ad seruiendum Deo 1. ad Corinth. 7. *Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, &c.* Et subditur: *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt vt sit sancta in corpore & spiritu.* Hieronym. Si nihil aliud esset, & nulla merces virginem amplior sequeretur, sufficeret ei hæc sola prælatio, cogitare quæ Domini sunt. Oseæ 10. *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt.* Virgines habet Deus tanquam proprios seruientes. Vnde ad virginitatem pertinet illud Cantic. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Virginitas in veste immaculata Deo ministrat. Apocalyps. 14. *Sine macula sunt ante thronum Dei.* Et competit illud Ecclesiast. 14 *In habitatione sancta coram ipso ministraui.* Luxuria vestem corporis maculat. In canonica Iudæ: *Odientes eam quæ carnalis est maculatam tunicam.* Esaiæ 9. *Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem & cibus ignis.* Virgo castrum debilissimum tenet toto tempore vitæ suæ contra illum. De quo scriptum est. Iob. 14. *Non est potestas in terra quæ comparetur ei.* Et ideo merito super alios coronatur. *Nõ coronabitur nisi qui legitime certauerit.* 2. ad Tim. 2. Virginitati debetur fructus centesimus, cum continentiæ viduali debeatur fructus sexagesimus, & coniugali tricesimus. Matth. 13.

De his quæ specialiter virgines timere debent.

NOtandum quod sex sunt virginibus multum timenda. Primum est superbia. Augustinus in lib. de virginitate: Non solum prædicanda est virginitas vt ametur, verumetiam monenda ne infletur. Idem in eodem: Superbia amplius amplioribus insidiatur. Non ergo talibus magnam curam humilitatis ingero, in quib. superbia ipsa confunditur: quo magis inest alicui vnde sibi placeat, eo magis vereor ne sibi placendo illi displiceat. *Quia superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Idem in eodem: Metuo tibi vehementer, ne quum te agnũ quocunque ierit secuturam esse gloriaris, cum per tumorem superbiæ per angusta ne possis. Et iterum: Bonum virginitatis quanto magnum video, tanto ei pereat futuram superbiam pertimesco. Bernardus super Missus est: Pulchra permistio virginitatis & humilitatis: non mediocriter placet Deo illa anima in qua humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem. Potest placere humilitas quæ virginitatem deplorat amissam: sine humilitate audeo dicere, nec virginitas Mariæ placuisset. Maria virginitatem oblita glorietur de humilitate, & tu negligendo humilitatem blandiris tibi de virginitate. August in lib. 1. *Superbia.*

de virginitate: Facilius sequuntur agnum, & si non quocunque ierit, certe quocunque potuerint coniugati humiles, quam superbientes virgines.

2. *Fatuitas.* Secundum est fatuitas. Hanc fatuitatem specialiter intelligo defectum charitatis. Si dilectio Dei est honorabilis sapientia. Eccl. 1. defectus diuinæ dilectionis est detestabilis fatuitas. Magna fatuitas non cauere defectum illius rei, sine qua cætera non prosunt: *Fatuæ virgines nō sumpserunt oleum secum cum lampadib* Matth. 25. Bernard. in epist. Castitas sine charitate lampas est sine oleo: subtrahe oleum, lampas non lucet: tolle charitatem, castitas non placet. Exempla quod magis tenentur virgines & castæ personæ diligere Deum & proximum, quam aliæ. Primum exemplum est istud. Magis tenetur diligere medicum ille qui semper conseruatus est ab eo in sanitate, quam ille qui incidit in pluribus infirmitatibus, & postea sanatus est ab eo. Sic qui conseruatus est à Deo in virginitate, vel in castitate, magis tenetur diligere. Item magis tenetur diligere ille aliquem Dominum qui dedit ei equum bonum, qui bene & sane duxit & reduxit eum, quam ille qui habuit ab eo equū licet bonum, tamen cecidit & læsit eum. Item magis tenetur diligere ille qui multa bona recepit ab aliquo Domino, quam ille qui recepit ab eo debita dimissa.

3. *Tepiditas.* Tertium est tepiditas, quæ solet accidere in virginibus ex hoc quod considerant se parum peccasse. Contra quod dicit August. in libro de virginitate: Quoniam veritas dixit, quod ille cui modicum dimittitur modicum diligit: vos vt ardentissime diligatis cui diligendo à coniugiorum nexibus liberi vacatis, deputate vobis tanquam omnino dimissum, quicquid à vobis non est illo regente commissum. Multo ardentius debes diligere illū qui flagitiosis ad se conuersis, quæcunque dimisit, in ea te cadere non permisit. Quid habes, quod non accepisti? aut qua peruersitate minus diligis à quo plus accepisti? Cogita omnia peccata sic habenda tanquam dimittantur à quibus Deus custodit ne committantur. Noli modicum diligere, quasi à quo tibi modicum dimissum est: sed potius multum dilige à quo tibi multum tributum est. Contra hanc tepiditatem valet virginibus, si habeant frequenter vinum sacræ Scripturæ, quod est vinum germinans virgines. Zachar. 9. id est affectiones virginales. Ad idem valet meditatio Dominicæ passionis. Thren. 1. Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Istud torcular fuit pressura crucis. In hoc torculari fuit pressa vua illa, de qua Genes. 49. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.* 1. Machab. 6. Ostenderunt elephantis sanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium. Hoc vinum Dei amore inebriat. Psalm. *Calix meus inebrians quam præclarus est.* *Psal. 22.*

4. *Macula peccati.* Quartum est macula peccati, quæ in virgine est macula in gloria. Macula turpior est in veste alba: virginitas est vestis alba. Vnde bysso comparatur. Prouerb. vlt. *Byssus & purpura indumentum eius.* Ideo macula peccati valde indecens est in virgine. Hieron. Præclara est virginitas & pudicitiæ virtus, si non aliis macularum lapsibus infirmetur. Qui virginitatem carnis habent cum corruptione mentis, similes sunt sepulchris quæ exterius apparent hominib. speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorū. Matth. 23 Hieron. Nihil prodest virginitas corporis vbi operatur corruptio mentis. Idem: Illa virginitas hostia Christi est, cuius nec mentem cogitatio, nec carnem libido commaculat. Ad cauendam maculam peccati necessarium esset sponsæ Christi frequenter inspicere in speculo. Speculum est Scriptura sacra. Gregor. Specula sunt Dei præcepta, quibus animæ sanctæ semper aspiciunt. Et si quæ in eis sunt fœditates deprehendunt. Cant. 6. *Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident super fluenta plenissima.* Columba lacte lota est sponsa Christi cum puritate virginali, quæ per fluenta sacræ Scripturæ sedet, vt vmbram accipitris infernalis videat. Hieron in epistol. Tanto maiori studio placendi opus est, quanto maior est ille cui placendum est: impossibile est quemquam Deo placere, si quicquid ei placeat ignorat. Fieri potest vt & obsequendi voto offendat, si quomodo obsequi debeat, ante non didicit. Aliud speculum est vita sponsi. Bernard super Cant. Vtrumque es mihi Domine Iesu & speculum patiendi, & præmium patienti. Cum speculo etiam necessaria est ablutio quæ per confessionem fit: vnde cum lauatorio erant specula. Exod 38 Bernard. in epist. Audi cui places, ama vnde places: ama confessionem ob quam amaris, ama confessionem si affectas decorem. Confessioni iungitur decor. Ps. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Lota facie humilitate confessionis grata est Deo confessio laudis. Cant 2 *Ostende mihi faciem tuam.* Ibid. *Sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

Quintum

5. *Diuisio cordis.* Quintum est, diuisio cordis. Augustin loquens de virginibus: Toto vobis figatur in corde, qui pro vobis fixus est in cruce: totum teneat in animo vestro, quicquid noluistis occupari connubio. *Væ duplici corde.* Eccles. 2. Duplici corde est virgo, quæ scilicet vult placere & Deo & mundo. Greg. Nemo potest in vna eademque re omnipotenti Domino atque eius hostibus gratus existere. Nam Deo amicum se denegat, qui eius placet inimico. Bernard. in epistolis: Volens placere hominibus, Deo non places. Si nõ places, non placeas. Signum quod virgo cor diuisum habeat & velit mundo placere, est exterior ornatus. In Psalm. *Omnis gloria filiæ regis abintus.* Ambros. de virginitate: Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est. Hieron. in epistol. Satis pulchram Deo crede faciem; sed hominibus apparere pulchra non studeas. Bernard. in epistolis: Filiæ Babylonis quarum vere gloria confusio est induuntur purpura & bysso, & subinde conscient a pannosa iacet: fulgent monilibus, & sordent moribus. E contra. Tu foris pannosa: intus speciosa resplẽdes: sed diuinis aspectibus, non humanis. Idem: Decor qui cum veste induitur, & cum veste deponitur, vestis proculdubio est non vestiti. Tu ergo noli æmulari in vanitatibus & mendicantibus pulchritudinem alienam vbi perdiderunt suam. Indignũ tibi iudica formam à pellibus murium & operibus vermium mutuari: tua tibi sufficiat. Ille est verus propriusq; cuiusq; rei decor, qui nulla interiacẽte materia per se inest. Idem: Vides nempe auro, argento, lapidibus pretiosis, & omni denique cultu regio non tam ornatas, quam oneratas. Vides post se longas trahentes fimbrias, & densas pulueris nubes excitantes in aera. Hæc non te moueant: illæ illa in morte deponent, te tua sanctitas non relinquet. Non sunt sua quæ portant, & quum interierint non summent omnia. Mundus cuius sunt illis exeuntibus retinebit.

Psal. 44.

6. *Instabilitas.* Sexto timendum est ne desit perseuerantia. Augustin. in libro de virginitate: Sequimini agnum tenendo perseueranter: quod nouistis, ardenter facite quum potestis, ne virginitatis bonum à vobis pereat, cui facere nihil potestis vt redeat. Virginitas amissa non recuperatur, si lampas confracta non redintegratur. Amos 5. *Virgo Israel prostrata est in terram suam: non est qui suscitet eam.* Cum aliqua amisit virginitatem, si totum mundum daret pro ea, & totus esset aurum, non recuperaret eam. Bernard. in epistol. Studeto perseuerantiæ quæ sola coronatur. Idem: Scias diabolum soli semper perseuerantiæ insidiari, quam solam virtutum nouit coronari.

De triplici aureola, scilicet prædicatorum, virginum, & martyrum.

Sequitur de aureola quæ est additio ad gloriam electis debitam. Et notandum, quod multis modis potest fieri additio ad gloriam. Vno modo per augmentum charitatis secundũ quam mensuratur præmium: vnde charitate augmentata maior gloria debetur. Secundo in resurrectione per gloriam corporis. Vnde super illud Exod. 25. *Et super illam alteram coronam aureolam,* dicit gloss. Corona aurea labio mensæ apponitur, quum in scriptura dicimus egredientes de corpore animas in cœlis æterna recipere præmia. Hæc aureola superponitur cum in Scriptura dicitur quod ei sublimior gloria in receptione corporum seruetur. Tertio per opera supererogationis, siue per impletionem consiliorum. Vnde dicit quædam gl. super prædictum verbum Exod. *Corona aurea,* additur, cũ per Euangelium his qui mandata custodiunt vita æterna promittitur. Matth 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Huic corona aureola supponitur, cum dicitur: *Si vis esse perfectus, vade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus.* Triplex autem est additio gloriæ, quæ communiter aureola dicitur. Prima est, quæ debetur his qui excellenter officium prædicationis exercent. Vnde super prædictum verbum Exod. dicit Interlin. In hoc figuratur remuneratio eorum qui in doctoribus excellunt: excellentia vero ista secundum quosdam in hoc attenditur, quod cum prædicatione sit illud opus supererogationis, quod est abrenuntiatio propriorum, quæ supererogatio fuit in primis Ecclesiæ prædicatoribus, sc. Apostolis. Et notandum est, quod quinque de causis multum competit officio prædicationis abrenuntiatio propriorum.

Gloria cœlestis augeri potest variè.

Marc. 10. pastoribus aureola debitur.

Prædicatores non competunt propria & cur.

1. Prima, ne hi qui contemptũ temporaliũ prędicant, hoc facere videantur vt ea soli habeant.

2. Secunda est, quia qui habent officium prædicationis oculi sunt Ecclesiæ. Oculos autem expedit longe esse à terra: modicum enim terræ oculo iniectum multum impedit visum. Sic amor terrenorum multum impedit spiritualem visum. Eccl. 20. *Exenia & dona excæcant oculos iudicum.*

3. Tertia est, quia secundum Dei ordinationem officio prædicationis debita est ministratio necessariorum à subditis: vt probat Paulus 1. ad Corinth. 9. *Quis* (inquit) *militat suis stipendiis vnquam?* Et paulo post: *Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* Et iterum: *Dominus ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euangelio viuere.* Item Gal. 6. *Communicet is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat, in omnibus bonis.* Matth. 10. *Nolite possidere aurum &c.* Et subditur: *Dignus est operarius cibo suo.* Hieron. Considerandum est quod vni operi nostro duplex merces debetur: vna in via, alia in patria. Vna quæ nos in labore sustinet: altera quæ nos in resurrectione remuneret. Beda: Hic merces inchoatur, & in cœlo perficitur. Idem: Qui saccum & peram prohibuit, sumptus ex prædicatione concedit. Deut. 12. *Non alligabis os boui trituranti.* Luc. 9. *Nihil tuleritis in via.* In signũ quod prædicator non debet ferre secum necessaria: sed alius debet ei ministrare, fert alius puluinar diacono lecturo Euangelium. Cantic. 2. *Læua eius sub capite meo.*

4. Quarta est, quia exercentes prædicationem specialiter reputantur operarii in vinea Dei: vnde prouisio eorũ specialiter pertinet ad dominũ vineæ. De operariis habetur Matt. 9. *Messis quidem multa, operarij pauci.* Et eiusdem 20. *Misit operarios in vineam suam.* Non reputat Deus operarios illos qui tantum propter corpus laborãt: sicut nec reputat dominus vineæ vindemiatorem qui non diligit nisi quod comedit. Chrysost. Opera nostra sunt opera iustitiæ, non vt agros colamus, non vt diuitias acquiramus. Idem: Sicut nemo conducit operarium vt hoc solum faciat quod manducat: sic nos non ideo vocati sumus vt hæc sola operemur quæ ad nostrum pertinent vsum, sed ad gloriam Dei, sicut mercenarius totam diem impendit circa opus, modicam horam circa cibum: Si nos omne tempus debemus impendere circa gloriam Dei, modicam partem circa terrenos vsus. Beda: Tãta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus non ferat.

5. Quinta est, vt liberius operi prædicationis possint intendere, maxime vtili. Qui enim habent diuitias, vel in toto, vel in parte sunt diuitiarum, nec proprii seruientes possunt esse Dei. Vnde Matth. 6. *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Mammona Syra lingua diuitiæ. Chrysost. Diuitiæ à seruitute Dei os expellunt in suam captiuitatem. Vnde diuites dicuntur viri diuitiarum in Psalm. Seneca: Nostri essemus si nostra non essent. Secunda additio gloriæ quæ aureola dicitur est illa quæ debetur virginitati. De qua gloss. super Exod. 21. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum quod virgines tantum coram agno concinunt, & quæ sequuntur quocunque ierit. Et super illud Apocalyp. 14. *Cantabant quasi canticum nouum ante sedem* dicit interlin. id est, de integritate animæ & corporis exultant. Tertia additio ad gloriam, quæ aureola dicitur, est illa quæ debetur martyrio. Prima videtur pertinere ad vim rationalem & ad virtutem prudentiæ secundum illam speciem prudentiæ quæ dicitur docilitas, quæ videtur dignior species prudentiæ. Excellentissimum vero opus pertinens ad virtutem docilitatis, videtur esse euangelizare. Hoc opus est valde difficile, vnde super illud 1. ad Cor. 1. *Non misit me Deus baptizare, sed euangelizare,* dicit gloss. Aug. Est perfecte baptizare etiam minus docti possunt: perfecte autẽ euangelizare, multo difficilioris & rarioris est operis. Ad hoc quod aliquis perfecte euangelizet, oportet quod totus à Spiritu sancto occupetur: vt scilicet scientia sit in intellectu, charitas in affectu, dulcedo in sermone, lux boni exempli in opere. Opus istud angelicum est. Lucæ 2. *Euangelizo vobis gaudium magnum, dixit angelus.* Imo quodammodo diuinum est opus. Ad illud enim Deus in mundum venit. Esaiæ 61. *Euangelizare mansuetis misit me, &c.* Marc. 1. *Eamus in ciuitates & vicos proximos vt ibi prædicem: ad hoc enim veni.* Vnde quum istud opus excellentissimum sit & quasi supra hominem, non est mirum si exercentes opus istud, supra cæteros homines remunerentur, maxime si excellenter illud exerceant, scilicet totaliter illo officio dediti syncere & libere. Synceritas in hoc attenditur, vt exerceatur sine cupiditate temporalis lucri. Libertas in hoc quod sine timore temporalis diuini. Exercentes hoc officium hic præhonorandi sunt, & similiter in futuro præhonorabuntur. 1. ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant verbo & doctrina.* Et super illud ad Ephes. 1. *Vt sciatis quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos,* dicit gloss. Quoddam incrementum habebunt summi doctores, vltra illud quod omnes communiter habebunt. Daniel. 12. *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt plurimos quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sicut

Aureola dabitur Virgini.

Martyri.

claritas stellarum excedit claritatem firmamenti: sic claritas doctorum claritatem cęterorum. Ipsi habebunt coronam nō solum pro se, sed etiā pro aliis qui per eos saluati fuerint. Vnde super illud Phil. 4 *Fratres mei charissimi & desideratissimi gaudiū meū & corona mea.* Dicit gl. Amb. Per quos in præsenti lætificor, & in futuro coronabor. Secūda videtur pertinere ad vim cōcupiscibilē & ad virtutē tēperantię secundum illam partem eius quæ dicitur cōtinentia virginalis. Virginitas triumphat de concupiscentia illa quæ sæuior est. In membris enim generationi deputatis maxime sæuit concupiscentia. Ipsa refrænat maiorē delectationē quæ fit: illam s. quæ est secundum tactum, & excellenti modo: integritate s. carnis, vel incorruptione seruata. Ipsa etiam gloriam filiorum amore Dei contemnit: vnde nō est mirum si gloria eius in futuro cumuletur. Tertia aureola videtur pertinere ad vim irascibilem & ad virtutem fortitudinis. Martyrio n. superatur mors quæ est maximum terribilium. Vnde non est mirum si martyres pręceteris remunerantur. Et vt vno verbo dicatur, in carne præter carnem viuere, euangelizare, mortem nō timere, supra hominem esse videntur, vnde merito horum operum fit remuneratio sup cæteros. Aureola videtur pertinere ad virtutē iustitiæ: qui hoc triplex meritum habēt. speciales imitatores Christi sunt in præsenti vita, & speciales imitatores eius erunt in gloria. Christus fuit virgo, prædicator, & martyr. Et Ioan. Bap. à quo incœpit euangelizatio regni cœlestis. Decebat vas integrum esse & syncerum per virginitatem in quo repositum erat balsamum cęlestis sapiētiæ dispensandum per prædicationem, & cādori munditiæ sociari decuit candorem sapientiæ: & vt nullus locus remaneret dubitationi, veritatem doctrinæ necesse fuit cōfirmari morte. Nullus enim sani capitis auderet mendacium morte propria confirmare.

Cap. XII.

De Continentia viduali.

Dicendum est de aliis duab. partibus cōtinentiæ Et primo de illa quæ est abstinentia ab omni coitu post experientiam carnalis operis. Hæc enim continentia dignior videtur esse continētia coniugali, cum ei debeatur fructus sexagesimus. Matt. 13. Similior etiam videtur, esse virginali continentię, quum abstineat ab omni coitu sicut & ipsa. Hæc species vero continentiæ cum non habeat nomen proprium quo nominetur, quādoque vocatur castitas: quod nomen generalius solet accipi pro continētia quacunque: quandoque vero nominatur continentia vidualis, quæ est species ipsius. Abstinētia enim ab omni coitu in carne corrupta: quædam est vidualis, vt illorum qui fuerunt in matrimonio: quędam vero non est vidualis, vt illorum qui non fuerunt in matrimonio, vt sunt ministri Ecclesiæ. Ad commendationem castitatis facit illud Bernar. in epistolis: Quid castitate decorius, quæ mundum de immundo conceptū semine, de hoste domestico. angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus & angelus, licet felicitate, non virtute. Sed & si illius castitas felicior, huius tamen esse fortior cognoscitur. Multa etiā de his quæ posita sunt ad commēdationem continentiæ in genere vel virginitatis referri possunt ad cōmendationē castitatis. Castitas vero vidualis commendatur exemplo turturis quæ vni marito associatur in tota vita sua: vt legitur in libro de natura animalium. Hanc etiam commendat Apostolus 1. ad Cor. 7 dicens: *Dico autem innuptis & viduis: bonum est illis si sic permaneant sicut & ego: quod si non se continent, nubant: melius est nubere, quā vri.* De hoc cōmendatur Iudit. 15. eiusd: *Confortatum est cor tuū, eo quod castitatem amaueris, & post virum tuum alium non scieris, ideo eris benedicta in æternū.* Ad castitatem vidualem incitare potest personam relictam vnitas quæ fuit & carnalis & mentalis, inter eam & comparem suum dum viueret. Fuerunt enim duo in carne vna. Gen. 2. & Matt. 19. Et subditur: *Itaque iam non sunt duo, sed vna caro*: ergo persona relicta quasi semimortua est. Vnde satis rationabile est vt non multum adhæreat huic seculo: sed magis cogitet de alio in quo iā est quasi dimidia, & in breui tota futura. Vnde Aug. 4. l. Con[illegible] de quodam amico suo defuncto: Bene [illegible] quidam de amico suo. Dimidium animæ [illegible] nam ego sensi animā meam & animam illius vnam fuisse in duobus corporibus: & ideo horrori erat mihi vita, quia nolebam dimidius viuere. Ber. super Cant. loquens de fratre suo Gerardo defuncto: Quum essemus cor vnum & anima vna, hanc meam pariter & i-

ipsius animam pertransiuit gladius, & scindens mediam partem locauit in cælo, partem vero in cæno deseruit. Ergo illa portio misera in luto iacens, truncata parte sui & parte potiori. Ad vidualem etiam castitatem incitare potest oppressio filiorum quam facere solent secundi mariti filiis qui fuerũt de primo marito. Et tribulatio experta quam habent qui sunt in coniugio 1. ad Cor. 7. *Tribulationem carnis habebunt huiusmodi.* Gl. Pro necessariis rebus prouidendis sibi & filiis. Ad idem incitare potest impedimentum Deo seruiendi. 1. Cor. 7. *Hoc ad vtilitatem vestram dico: non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestũ est & quod facultatem prabeat sine impedimento Domino obseruandi. Si quis autem &c.* Et notandum quod castitas vidualis specialiter cõmendabilis est in iuuene quæ modicum fuit cum viro quum postea toto tempore vitę suę continet. De hoc commendatur Anna Luc. 2. *Hac processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis VII. à virginitate sua. Et hac vidua vsq; ad annos LXXXIV.* Hieron. Perfectę virtutis indiciũ est, renuntiare subito ex parte voluptati, fugere notas carnis illecebras & calentis adhuc ætatis flammas fidei ardore extinguere. Et notandum quod mulier quæ vidualem castitatem vult seruare, debet occasiones peccandi declinare. Vnde legitur de turture in lib. de natura animalium, quod in æstate se mittat ad loca frigida: in hyeme vero non apparet: sed manet in nido. Hieron. Parum castitati credo sine suis appenditiis. Tertia videntur esse appenditia castitati viduali. Primum est, nõ euagari: sed vel in propria domo manere, vel in tẽplo orare, de quo commendatur Anna Luc. 2. *Qua non discedebat de templo ieiunijs & obsecrationibus seruiens die ac nocte.* Euagatio viduis reprehenditur. 1. ad Tim. 5. Simul otiosæ discunt circuire domos: non solum autem otiosæ, sed & verbosę & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Secũdum est ciborum asperitas. 1. ad Tim. 5. *Vidua qua in delicijs est, viuens mortua est.* Gl. viuens [illegible] vita corporis, mortua est in anima. [illegible]rtium est, vestium humilitas. Vnde Gene. [illegible]. legitur de Thamar, quod deposita veste viduitatis assumpsit alium habitum quando voluit carnali operi intendere. Ornatus qui tolerabilis est in ea quæ necesse habet placere viro suo, non est tolerabilis in vidua, quæ ad hoc solum studere debet vt placeat Deo.

Cap. XIII.

De castitate ministrorum Ecclesia. Et de octo causis quare castitas multum eis competat.

Notandum ergo quod castitas multum decet eos, vnde etiam apud Gentiles, sacerdotes destitatem amplectebãtur. Plato in Timæo: Sacerdotes præditi apud Athenas separat à cætero populo manebant, ne contagione aliqua eorum castitas pollueretur. Castitas figuraliter suadetur ministris Ecclesiæ. Exod. 12. vbi comesturis agnum paschalem dicitur. *Renes vestres accingetis.* Item eiusd. 29. *Indues* (inquit) *tunicis lineis & cinges baltheo Aaron & filios eius.* Item Leuit. 16. *Feminalibus lineis verẽda celabit, accingetur Zona linea.* Minister Ecclesię castus, est vnus illorum triũ qui bene incedunt. Prou. penult. *Tria sunt qua bene gradiuntur, & quartum quod incedit feliciter, enumeratur secundo loco gallus succinctus lumbos* Sap. 4. *O quam pulchra est casta generatio cum claritate dignitatis.* Eccl. Thr. 4. *Candidiores Nazarai eius niue, nitidiores lacte.* Cãdor niueus vel lacteus est vera castitas. Luc. 12. *Sint lumbi vestri pracincti.* ad Eph. 6. *State succincti lumbos vestros in veritate.* Et ad Tim. 3. vbi describitur quales debeant esse ministri Ecclesię, dicitur quod oportet episcopum esse pudicum. Et paulo post dicitur quod diaconos similiter oportet pudicos esse. Et eiusd. 5. *Teipsum castum custodi.* Et 1. Pet. 1. *Propter quod succincti lumbos mentis vestra sobrii, perfecte sperate in eam qua offertur vobis gratia.* Et ad. Titum 1. dicitur de episcopo, *oportet episcopũ esse continentem.* Et notandum quod octo causæ assignari possunt, quare castitas multum competit ministris Ecclesiæ. *Quare castitas ministris Ecclesia cõpetat.*

1. Prima est, quia ipsi debent Deum placare. Eccl. 44. *in tempore iracundia factus est reconciliatio* Placare vero non possunt nisi placeant. Placere vero non possunt si carnaliter viuãt. ad Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Ber. Væ filiis iræ qui nondum reconciliationis alienæ negotium quasi gens quæ iustitiam fecerit apprehendunt.

2. Secunda est, quia ipsi sunt loco Dei, ideo viuere debent vt Deus: spiritualiter scilicet, nõ carnaliter. Deus n. spiritus est. Io. 4. Apoc. 1. *Vidit Ioannes simile Filio hominis, pracinctum*

ad mammillas zona aurea. Similis Filio hominis est vicarius Christi, qui zonam auream continentiæ debet habere.

3. Tertia est quia ipsi angelicum officium habent eidem Domino seruientes cui & angeli: ideo & puritatem angelicam habere debent. Vnde Malac. 2. dicitur de sacerdote, *Angelus Domini exercituum est*. Exo. 19. *Sacerdotes qui accedunt ad Dominum sanctificentur ne percutiat eos*.

4. Quarta est, quia ipsi intendunt spirituali generationi quæ munda & sancta est: ideo non decet eos intendere generationi carnali quæ immunda est Nec expedit eos habere filios carnales: ne dum solicitudo & amor eorū diuiduntur ad eos, minuantur ad filios spirituales. Ioannes Euangelista virgo maiorem solicitudinem & dilectionem habebat ad filios spirituales, quam ad carnales 3 Io. *Maiorem horum, non habeo gratiam, quam vt audiā filios meos in veritate ambulare*.

5. Quinta est, quia ipsi cōtrectant Sācta: ideo oportet eos sanctos esse, maxime quātum ad carnis munditiam. 1. Reg. 21. *Non habeo panes laicos ad manum sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus mandu-cent*. Leuit 21 *Incensum Domini, & panes Dei sui offerunt: & ideo sancti erūt*. Item in eodem: *Homo qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium eius*. Macula valde turpis, luxuria est: hāc maculam dedit Salomon in sua gloria. Eccl. 47. Itē Leuit. 22. *Homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ sanctificata sunt, in quo est immunditia, peribit coram Domino* 1. Reg. 7. Sanctificauerūt Eleazarum, vt custodiret arcam Domini. 1. Paral 15 *Sanctificati sunt sacerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam Domini*. Esa. 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini*.

6. Sexta est, quia eos oportet mundare alios, ideo oportet nos esse valde mundos Eccl. 34. *Ab immundo quid mundabitur*. Paral 29. dictū est Leuitis *Sanctificamini, mundate domū Domini*. Neemiæ 12. *Mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum* 1. Machab. 4. *Elegit Iudas sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, & mundauerunt sancta*.

7. Septima est, quia ipsi habent sponsam nobilissimam, s. sapientiam: ideo facilius sponsa vel concubina carnali carere possunt. Sap 8. *Hanc amaui, & exquisiui illam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius* Prouerb. 7. *Prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te à muliere extranea*. Homines quasi immersi in balsamo sapientiæ, immunes sunt à corruptione. Eccl. 24. *Quasi balsamum nō mistū odor meus*. In Ps. *Eloquia Domini eloquia casta*. Ab effectu. Iac. 3. Quę desursum est sapientia, primum quidem pudica est. i. pudicum faciens Hieron Ama sacras literas, & carnis vitia non amabis.

Octaua est, quod ipsi ministri sunt Altissimi: ideo decet vt ipsi sint proprii ipsius. Decet enim dominum tantum habere proprios seruientes quod non habet similiter potestatem in corpore eorum. 1. ad Cor. 7. Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. 8.

Capvt XIV.

De continentia coniugali. Et primo de destructione erroris illorum qui damnant matrimonium.

Sequitur de continentia coniugali. Circa quam primo destruetur error ille qui matrimonium damnat. Secundo, matrimonium commendabitur. Tertio, ostendetur qualiter sint matrimonia contrahenda Quarto, quia continentia coniugalis abstinet a carnali opere illicito, & vtitur licito, & ostendetur, quod opus carnale sit illicitum, & quod licitum. Circa primū vero primo ponemus testimonia Noui test quibus dictus error innititur. Secundo auctoritates & rationes quibus falsitas dicti erroris cōuincitur Qui sunt huius erroris, vocātur Cathari: vel à catho cuius posteriora osculātur, in cuius specie Luciferū dicunt sibi apparere. Vel à catha quod est fluxus: defluunt n. per diuersa vitia: ponunt n. naturā corporis malam esse, & esse à principio malo debere eam omnib. modis purgari, vt citius à natura mala liberemur: vnde nolunt fluxum illum matrimonio restringi. Ipsi dicunt opus carnale quod tamen ab vxore exercetur, fornicationem esse, vtētes ad hoc probandū illo verbo 1. Cor 7. *Propter fornicationē vnusquisque vxorem suam habeat*: ergo est fornicatio cum vxore. Sed verbum dictum sic est intelligendum. *Propter fornicationem &c*. non propter fornicationem faciendam, sed euitan-

dam. Simile ad Rom. 4. *Christus traditus est propter delicta nostra*, non facienda, sed destruenda. Et est vulgaris modus loquendi: vnde dicitur aliquis ferre pelliceum propter frigus: non propter frigus faciendum, sed repellendum. Item in eodem *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*: ergo peccatum est matrimonium, cum indulgeatur. Praeterea post dicit ibidē Apostolus: *Volo omnes homines esse sicut meipsum*: id est continentes. Et dicendum est quod indulgētia ibi non accipitur pro venia, sed pro concessione minoris boni. Minus enim bonum est matrimonium quam virginitas vel castitas. Vtrumque bonum est, & donū Dei Vnde subdit Apostolus: *Vnusquisque proprium donū habet ex Deo*. Alius quidem sic, alius vero sic. Propter hoc ergo dicit quod vult omnes homines esse sicut se, quia vellet eos non solum bonos esse, sed etiā meliores. Item in eodem dicitur. *Bonū est homini mulierem nō tangere*. ergo malum est eam tangere. Non sequitur, sicut non sequitur: bonum est non bibere vinum, ergo malum est bibere vinum. Item in eodem: *Qui habent vxores, sint tanquam non habentes*: ergo malū est cum eis cōmisceri. Sed hoc non sequitur: sicut non sequitur: *Qui emunt, sunt tanquam non possidentes*, quod ibidem legitur: ergo non debent comedere de fructibus agri empti Qui habet vxorem est tanquam non habens, si debitum reddit & non exigit: Item Dominus monet ad relinquendum vxorem Luc. 18. Nemo est qui relinquit domum, aut parētes, aut fratres aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore &c. Et eiusdem 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suū & matrem suam & vxorem suam &c. non potest meus esse discipulus*: ergo vxor est relinquēda & odio habenda. Ad quod dicendū quod vxor est relinquēda & odienda eo modo quo & pater & mater, vt scilicet si vult trahere aliquem ad idololatriam, vel haeresim, vel aliud peccatum, non consentiatur ei: tamen si bene se habeat, amanda est sicut pater & mater. 1. ad Cor. 7. *Si quis frater vxorem habet infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam*. Licet autem dictus error iam in sua radice destructus sit, vbi fuit destructus error Manichaeorum, qui ponit duo principia prima, vnum bonum & aliud malum, à quo dicit esse ea quę sunt corruptibilia, à quo errore hic error ortum habuit: tamen manifeste falsitas eius conuinci potest testimoniis scripturae quae sequuntur. Matt. 19. Pharisaeis interrogātibus Christum, an liceret dimittere vxorem suam quacunque ex causa. Ipse praemisso testimonio Gen. intulit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*. Ostendēs manifeste matrimonium esse à Deo, & non esse ab homine separandum. Patet ergo quod matrimonium est bonum. Item Luc. 1. dicitur de Zacharia & Elizabeth vxore eius, ambo erant iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querela, & angelus Gabriel Zacharię nuntiauit haec: *Elizabeth vxor tua pariet tibi filiū*. Et paulo post: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suae*. Non est ergo matrimonium malum, in quo sancti homines fuerunt, & ex quo fructus tam bonus processit. Et Ioa. 2. Maria interfuit nuptiis, & Iesus & discipuli eius ad eas vocati sunt, & fecit ibi Iesus initium signorum suorum. Non honorasset Christus tot modis nuptias si malae essent. Item ad Rom. 7. *Mulier viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum altero viro. Si autem fuerit mortuus vir eius, liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum altero viro*. Item. 1. ad Cor. 7. *Vxori vir debitum reddat: similiter & vxor viro*. Et in eodem: *Nolite fraudari adinuicem, nisi forte ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum*. Et Iterum. *His qui in matrimonio iuncti sunt praecipio, nō ego sed Dominus, vxorem à viro non discedere*. Et paulo post: *Et vir vxorem non dimittat*. Item in eodem: *Alligatus es vxori, noli quaerere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quaerere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit*. Item in eodem: *Qui matrimonio iungit virginem suam & bene facit, & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit*. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege viri: *cui vult, nubat, tantum in Domino*, ergo etiam secundae nuptiae sunt licitae. Item ad Ephe. 5. *Viri diligite vxores vestras &c.* In eodem: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat*. Et 1. ad Tim. 2. *Mulier seducta in praeuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem* Item 4. *Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris & doctrinis daemoniorū, in hypocrisi loquentium mendacium & cauteriatam habentium suam conscientiam & prohibentium nubere &c.* Et eiusd. 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare,*

matres familias esse. Item ad Hæb. vlt. *Honorabile coniugium in omnibus*, supple sit: *& thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus*, id est, damnabit. Bern. Omni immunditię habenas laxat, qui nuptias damnat. Idem. Rara est in terris continentia, neq; pro tantillo quæstu exinaniuit se Filius Dei, formam serui accipiens. In hac approbatione matrimonii conueniunt nobiscum tam Iudæi quam gentiles. Gentiles enim in veneratione habuerunt coniugium, & filios qui non erant nati de coniugio, illegitimos iudicabat. In hoc autem conueniunt nobiscum sapientissimi, vt Salomon Prou. 19. *Domus & diuitiæ dantur à parētibus: à Domino vero proprie vxor prudens*. Seneca etiam vxorē habuit, vt aperte habetur in eius epistolis. Et notandum quod illi qui sunt huius erroris, dicunt mulierem damnari si prægnans decedat vel in partu. Quod manifeste patet esse falsum in Elizabeth. Luc. 1. quæ prægans erat quum salutauit eam beata Virgo: & tamen repleta est Spiritu sancto, & infans exultauit in vtero eius, quæ si decessisset in partu saluata esset. Partus enim pænam habet, non culpam.

CAPVT XV.

De commendatione Matrimonij.

Commendatur matrimonii.

SEquitur de commendatione matrimonii. Et notādum quod duodecim sunt quibus matrimonium potest commendari fidelibus qui vtrunque testamentum recipiunt.

1. auctoritate instituentis

Primum est auctoritas instituentis illud. Cū alios ordines instituerit aliquis sanctus, vt Aug. vel Benedictus, ordinem beati Benedicti transgreditur: cōstat quod valde culpabilis est qui transgreditur ordinem matrimonii à Deo institutum.

2. Loci.

Secundum est, locus in quo institutū est, s. paradisus. Institutum enim est immisso sopore in Adam. Gen. 2. Et raptus est Adam in spiritu, & interfuit curiæ cælesti, & ibi agnouit virtutem matrimonii, & cuius rei esset sacramentum. Et erat Adam tunc corpore in paradiso terrestri, mente vero in paradiso celesti. Vnde super. Gen. 1 dicit Gl. Aug. Extasis recte intelligitur ad hoc immissa, vt mens Adæ particeps Angelicæ curiæ & intrans in sanctuarium Dei nouissima intelligeret: vnde euigilans prophetico spiritu eructauit: Hoc nunc os ex ossibus meis &c. Hæc verba cum Adæ scriptura fuisse dicat, Christus in Euangelio Deum dixisse declarat. Matth. 19. vt intelligamus per illam extasim Adam diuinitus hæc dixisse.

3. Antiquitatis.

Tertium est antiquitas. Non enim de nouo institutus est ordo iste imo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum.

4.

Quartum est, status. Institutum enim est in statu innocentiæ in illo felici tempore in quo homo nondum peccauerat.

5. Status & ordinis.

Quintum est, quod hunc solum ordinem saluauit Deus tempore diluuii. In arca enim tantum saluati sunt Noe & vxor eius, & tres filii eius & vxores eorum. Si qui erant concubinarii, si quę meretrices, omnes diluuio sunt submersi.

6. Probatur exemplo. B. V.

Sextum est quod beata Virgo hunc ordinem intrare voluit: licet proposuisset seruare virginitatem: quod nō parum facit ad honorem matrimonii: noluit filius carnem ex ea assumere, donec fuit in matrimonio. Matrimonium pallium est quo beata Virgo vsa est, quo occultauit cælestem conceptum. Sub quo pallio latere voluit filius Dei: sub hoc pallio celatum est diabolo mysterium redēptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quam in ordine beatæ Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quandoque peccant cum patre, quandoque cum filio, quandoque cum duobus fratribus vel cognatis, quandoque cum solutis, quandoq; cum coniugatis, quandoque cum sacerdotibus, quandoque cum religiosis, quandoque cum leprosis. Infelices etiam sunt adulteræ quæ matrimonio non deferunt, quæ non timent pallium beatæ Virginis iniquinare.

7. præsentia.

Septimum est, quod Deus voluit honorare nuptias sua præsentia & matris suæ, & discipulorum suorum. Ioann. 2. Vbi inueniunt concubinarii quod Christus vel beata Virgo in domibus eorum comederit? Diabolus potius in domibus eorum inhabitat, cui de corporibus suis sacrificia faciunt. Sicut enim qui continenter viuunt, corpora sua Deo sacrificant, iuxta illud ad Romanos 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem*. Sic qui luxuriose viuunt, corpora sua sacrificant diabolo. Quo-

modo habitaret Deus vbi exercetur opus illud quod plus Deo fœtet & angelus eius, quam aliquod cadauer hominibus fœteat?

8. *miraculis.* Octauum est, quod Dominus nuptias voluit honorare. Primo aperto miraculo quod fecit coram discipulis suis. Ipsum vero miraculum quo aqua mutata est in vinum, ostendit cuius virtutis sit matrimonium. Aqua enim vilis est, vinum pretiosum. Sic opus carnale absque matrimonio vile quid est: opus vero matrimoniale pretiosum. Vnde infelices sunt concubinarii qui aquam fœtentem vno pretioso præeligunt, potius volentes exercere opus illud extra matrimonium cum peccato, quam in matrimonio sine peccato. Infelices etiam sunt illi qui vinum bonum & purũ habent, & relinquunt illud pro vino prauo quasi felle misto. Hi sunt illi qui proprias vxores habent & alienis adhærent.

9. *Benedictione.* Nonum est, excellens benedicto quam Ecclesia facit coniugibus iuxta altare ad missam in præsentia Dominici corporis. Qui potius vult esse concubinarius quam legitimus maritus, ipse potius vult habere maledictionem quam benedictionem. Quamdiu enim est in peccato, maledictus est quidquid agat In Psal. *Noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Concubinarii videntur velle maledictionem, & merito illam habebunt. Dicetur enim eis illud Matth. 25 *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* His autem qui bene se habent in matrimonio dicetur illud Matt. *Venite benedicti Patris mei &c.* *Psal. 108.*

10. *Fructu.* Decimum est, pretiosus fructus qui ex matrimonio sequitur. Generantur enim inde filii huius seculi, qui post per adoptionem fiũt filii Dei. Si quis haberet vineam quæ annuatim ferret mille modios vini, valde amaret eam. Quantum ergo amãdum est matrimonium vnde pueri procreantur, cum puer vnus præualeat toti vino quod in mundo est? Ex matrimonio generantur virgines. Vnde virginitas multum amanda est, & matrimoniũ multum amandum est Hieronymus: Laudo coniugium, quia virgines generat: lego de spinis rosam, de concha margaritam. Valde infelicies sunt meretrices quæ operi carnali intendunt: & tamen quia exponendo se omnibus se ita inquinant, non sunt dignæ vt Deus det eis fructum prolis Mira fatuitas, non cessant seminare, licet videant se nullum fructum inde colligere. Meretrices habent officium in mundo isto iugulandi homines pro denario, & denario. Vix inter latrones inuenitur aliquis qui tale officium velit habere. Ipsæ adiutrices sunt damnationis human sicut & dæmones. Quid dicent in die iudicii, si quæratur ab eis vbi sunt filii earum? Ipsæ dominabuntur quasi eos occiderint. Exponendo enim se omnibus quasi suffocauerunt eos.

11. *Est vnum de Sacramentis Ecclesiæ.* Vndecimum est, quod matrimonium est vnum de septem sacramentis Ecclesiæ. Si quis in aqua baptismi lutum proiiceret, vel alio modo sacramento baptismi contumeliam faceret, non esset parum culpabilis Sic nec parum culpabilis est, qui adulterando sacramento matrimonii contumeliam facit.

12. *Varios habet effectus.* Duodecimũ est, virtus magna matrimonii, quę multis potest ostendi. Primo per hoc quod opus carnale, quod sine eo esset mortale, cum eo est veniale, vel omnino sine peccato. Secundo per hoc quod remedium est contra mala quæ ex meretricio sequuntur concubitu, quæ sunt sterilitas, prolis interfectio, incestus. Tertio per hoc quod adeo efficax est ad concordiam faciendam, quæ adeo placet Deo, sicut discordia multum ei displicet. Tota patria vna vno matrimonio quandoque ad concordiam reducitur. Prouer. 6. *Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius* Septimum, quod detestatur est ille qui seminat inter fratres discordias. Quarto per hoc quod descendit in hominem ex ea parte qua diabolus eum fortius impugnat. Iob 40. *Fortitudo eius in lumbis eius.*

Pars XVI.

De modo contrahendi Matrimonium.

Notandum ergo quod ille qui vult contrahere matrimonium: Primo debet habere intentionem ad Deum: vt scilicet contrahat desiderio generãdi filios secundũ carnem, qui post fiant filii Dei por adoptionem. In illis enim qui Deum excludunt ab intentione sua, potestatẽ habet dæmonium. Tob. 6. dixit angelus Tobiæ minori. In eos qui cõiugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, habet super eos dæmonium potestatem. Et in eodem: *Accipies virginem cum ti-*

more Domini, & amore filiorum magis quam libidinis ductus. Item eiusdem 8 dixit Tobias minor: *Nunc Domine tu scis quoniam non luxuria causa accipio uxorem meam, sed sola posteritatis dilectione in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Secundo debet eligere vxorē similē sibi, nobilē si nobilis est, ignobilē si est ignobilis. Gen. 2. *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* De costa viri formauit Dominus mulierem, ne posset vnus cōtra alterum gloriari se esse de nobiliori genere. Non formauit Deus mulierem de capite ne crederetur formata ad dominationem. Neque de pede, ne crederetur subiicienda in seruitutem: sed de costa, vt habeatur tanquam socia. Poeta: Si qua voles apte nubere, nube pari. Paritas ista non solum attendenda est quantum ad nobilitatem, sed etiam quantum ad iuuentutem & pulchritudinem. Quando enim iuuenis & pulchra nubit seni & deformi, habet exosum & adultera efficitur. Paritas ista bene in annulo ostenditur: qui si strictior sit, digito non congruit: si latior decidit. Sic se habet inter coniuges si sint dispares: quia vel simul manentes non sunt cōcordes, vel vnus ab altero discedit. Tertio, vt cum tali contrahat quæ sit de progenie bona. Non debet ducere filiā vsurarii vel raptoris. Hæc enim fuit vna de causis diluuii. Videntes enim filii Dei filias hominum quod essent pulchræ; acceperunt vxores sibi ex omnibus quas elegerant. Gen. 6. Filii Dei vocantur qui erant de stirpe Seth: filii hominum qui erant de stirpe Cain. Quarto quod persona cum qua contrahit sit bona & prudens, quod est vnum de magnis donis Dei Prou 19. *Domus & diuitiæ dātur à parentibus: à Domino vero propriè vxor prudens.* Eccl 26. *Mulieris bonæ beatus vir.* Et in eodem: *Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis.* Et in eodem: *Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.* 1. Cor. 6. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.*

Caput XVII.

Quod opus carnale sit illicitum & quod licitum. Et quot & quæ requirantur ab hoc quod opus carnale fiat sine culpa & meritorie. Et quot sint quæ requirant separabilitatem matrimonii.

Sequitur videre de opere carnali, quod sit illicitum & quod licitum. Poterit tamen videri alicui quod opus illud nunquam fiat sine culpa. Primo per hoc quod dicit Aug. in lib. de fide ad Pet. Sine libidine non est parentum concubitus. Secundo per hoc quod dicit gl. Hieron. super illud 1. Pet 3. *Vt non impediantur orationes vestræ.* Impediri orationes officio coniugali cōmemorat: quia quotiescunq; vxori debitum reddo orare nō possum. Vult n. secundum gl. illā, redditio debiti semper habere culpam, cum semper orationem impediat. Tertio per hoc quod dicit gl. super illud 1. Cor. 6. *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* Hic propriè seruit anima corpori: sed vbi anima quę debet dominari corpori, seruit ei, videtur esse peccatum, cum sit ibi priuatio debiti ordinis. Quarto per hoc quod dicit gl. ibidem: Sic totus homo absorbetur à carne, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit caro. Quinto per hoc quod semper in illo opere videtur esse immoderata delectatio. Et dicendū est ꝙ opus illud exerceri potest sine omni culpa, & etiam meritorie in tribus casibus. Primus est, cum sit causa prolis suscipiendæ & ad cultum Dei educendæ, cum aliis debitis circumstantiis. Aug. Cōcubitus necessarius est causa generandi inculpabilis, est solus nuptialis. Iste concubitus solus dicitur esse nuptialis, quia principaliter institutum est matrimonium ad suscipiendum prolem. Et hæc prima institutio & principalis dicitur fuisse facta in officiū. Secunda eius institutio fuit in remediū, scilicet ad fornicationem euitandam. Secundus casus est cum petenti redditur debitum. Aug. Reddere debitum coniugale, nullius est criminis. In hoc casu iustitia mouet. Tertius casus est, cum aliquis exigat opus illud vt caueat compari suo ne in peccatum cadat: vt cū aliquis sciens vxorem suam verecundam & nunquam petituram debitum, & timet de casu eius, debitum exigit. Et in hoc casu pietas mouet. Si vero aliquis exerceat opus illud vt impleat concupiscentiam suam, culpa est ibi quandoque venialis, quandoq; mortalis. Venialis, quando concupiscentia ita subiecta est rationi quod non cognosceret eam nisi esset coniunx sua. Mortalis verò, quādo adeo immoderata est concupiscentia quod cognosceret eam licet non esset sua. Et in hoc casu intelligitur illud verbū quod dicit gl. super 1. ad Corint. 7. *Omnis vehemens amator, propriæ*

uxoris adulter est. Et ibidem dicit gloss. Aug. Coniugalis concubitus generandi gratia nō habet culpam propter thori fidem venialem. In verbo vero Aug. in lib. de fide, ad Pet. libido dicitur concupiscentia inordinata quæ pœna est, & non sumitur pro culpa vel veniali vel mortali. Ad aliud dicēdum quod oratio sumitur quandoque pro quolibet bono opere: vnde gl. super 1. Thess. ult. Non desinit orare qui non desinit bene agere. Quandoq; pro oratione vocali: quandoque vero pro actu interiori, cum anima in Deum afficitur. Et iste actus excellens animæ impeditur opere carnali. Si enim animæ vires ordinentur, generatiua videtur esse infima: vis vero secūdum quam anima afficitur in Deum, summa videtur esse: vnde non est mirum si operationes illarum virium sibi non consocientur. Item intelligendum est de illuminatione prophetica quę tunc non habet fieri. Hieron. super Matth. Connubia legitima carent peccato, non tamen tempore illo quo coniugales actus geruntur: præsentia sancti Spiritus dabitur, etsi propheta esse videatur qui officio generationis obsequitur. Gloss. vero quæ sunt super illud 1. Cor. 6. *Qui fornicatur &c.* intelligendæ sunt non de coniugali facto cū debitis circunstantiis, sed de opere libidinoso vbi ratio vincitur. Ad illud autē quod immoderatione delectationis obiicitur, dicendum est, quod ex quo Adam peccauit, non fuit coniugale opus sine aliqua immoderatione: sed quædam immoderatio est quæ pæna est solum, & prouenit ex inordinatione sæuientis concupiscentiæ. Sed ex quo aliqua prædictarum trium causarum, prius inchoatur opus illud, & non propter delectationem, & delectatio manet infra fines suos; scilicet in vi brutali, nec trahitur ratio vt delectationi consentiat, non est delectatio illa peccatum. Aquæ enim inferioris à superioribus sunt diuisæ firmamento virtutis.

Quot & quæ requirantur ad hoc quod opus carnale sine culpa sit, & meritorium.

ET notandum quod multa requiruntur ad hoc quod opus carnale sine culpa sit & meritorium.

1. Primum est, vt fiat in eadem specie. Natura enim est vis rebus insita ex similibus procreans similia. Vnde si fiat opus illud in alia specie, est peccatum contra naturam: quod tangitur. Exod. 22. *Qui coierit cū iumento morte moriatur.* Et Deut. 27 *Maledictus qui dormierit cum aliquo iumento.* 2.

Secundum vt fiat in organo dissimili. Si vero fiat in organo simili, est peccatum contra naturam: quod tangitur Rom. 1. *Nam fœmina eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter & masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserunt in desideriis suis, in inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes.* 3.

Tertium est, vt fiat in organo ad hunc vsum deputato: contra quod est pollutio extraordinaria, quam tangit gloss. super prædictum locum Rom. 1. Qui cum ipsa coniuge alio modo quam licet dormierit, operatur contra naturam. 4.

Quartum est, vt non fiat modo bestiali, sed modo quem decet rationalem naturam: modo s. idoneo infusioni seminis, quantum ad virum & receptioni seminis, quantum ad fœminam. Contra hoc vero est illud peccatum contra naturam quod enumerat Methodius inter causas diluuii, dicens: Mulieres in vesaniam versæ supergressę viris abutebātur. 5.

Quintum est, vt personæ inter quas hoc opus exercetur non sic se habeant, quod vna sit radix à qua alia processerit, vel processerint ab vna radice è proximo Hoc enim multum valet ad societatem quæ multum est conseruatiua humani generis. Per hoc enim quod matrimonium contrahitur cum persona non attinente, initur societas inter cōsanguineos vtriusque personæ coniugum qui sibi non attinebant. Si hoc opus exerceretur cum attinentibus, haberēt homines suspectam cohabitationem vxorum suarum cum suis propinquissimis & cum propinquissimis ipsarū: sic in magna parte perire societas humana conseruatiua humani generis. Cōtra hoc est peccatum incestus, peccatum valde detestabile, quod etiam exemplo brutorum animalium nobis dissuadetur. Vnde legitur in li. de natura animalium, quod camelus cooperto capite matris eius super eam saltauit, & operimento sublato matrem cognoscens, turpitudinis opere quod inceperat intercepto, descendit & ingeniatorem interfecit Similiter cum fieret equo & matri eius, cognoscēs matrem sibi suppositam, subito fugit

Sextum est, quod personæ inter quas hoc 6.

opus exercetur, vnitæ sint inseparabiliter: non enim sufficit vt consentiant vno consensu sicut fornicatores.

De inseparabilitate Matrimonii.

HAnc inseparabilitatem primo videtur requirere, quia matrimonium sacramētum est figuratiuū matrimonii spiritualis, quod est inter Christum & Ecclesiam. Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Vnde cum illud matrimonium sit inseparabile, & matrimonium carnale inseparabile debet esse. Secundo fructus ad quē est matrimonium, est indiuisibilitas. Destruitur enim proles si diuidatur 3. Reg. 3. Dixit mulier, cuius filius erat viuus, ad regem qui eum iusserat diuidi: *Obsecro Domine mi, date illi infantē viuum, & nolite interficere eum.* Si quis tamen obiiciat quod quando sunt plures filii, potest fructus diuidi. Dicendum est quod nec tunc diuidi potest quin omnes sint filii patris sicut & matris, & omnes teneantur tam patri, quā matri, & tam pater quam mater omnibus. Tertio, fidei integritas, sine qua non est secura societas. Si separari deberent, non confideret vnus coniugū de altero: nec vnus fidelis esset alteri quantum ad bonorum communicationem. Prouer. vlt. legitur de forti muliere: *Cōfidit in ea cor viri sui.* Quarto, magnitudo amoris qui est inter ipsos: maximus enim videtur esse inter amores qui sunt ratione carnis, cum etiam amori patris vel matris videatur præualere, secundum illud Matth. 19. *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Cum aliqua vnio corporum inseparabilis sit vt mistio aliqua: mentalis vnio videtur debere esse inseparabilis, & maxime videtur de illa quæ est maritalis amoris, quæ maxima & familiarissima videtur esse. Præterea si omni tempore diligit qui amicus est, nulla aduersitas separare debet amicitiam coniugum. Quinto societas consanguineorum coniugum ipsis mediantibus contractà, quæ separabitur si matrimonium eorum dissoluatur, sicut mediantibus illis sociati fuerint: quæ societas cum adeo sit Deo valde grata, ab homine separanda non est. Contra vnitatem inseparabilem, est peccatum fornicationis. Sextum est, vt illud opus exerceatur inter personas quæ sint vnitæ singulariter. Vnica enim vnici debet esse. Ad quod facit magnitudo amoris. Si enim maximus amor carnalis & familiarissimus est inter eos, cum vnica debet esse amor ille. Quod enim per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit: hæc singularitas vnitatis in annulo ostenditur, qui vnicum digitum capit. Si quis tamen obiiciat quia vnus deberet multas habere, vt sic multiplicētur cultores Dei, cum vnus homo sufficiat multas fœcundare. Respondendum est, quod Deus non attendit tantum multiplicationē generis humani quantum ad numerum, quantum attendit eius multiplicationem quantum ad meritum, & vt frequentius qui generantur non sunt veri cultores Dei Eccles. 15. *Non concupiscit Deus multitudinem filiorum infidelium & inutilium.* Luc. 23 *Venient dies in quibus dicet: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt* Licet paucissimi essent cultores Dei tempore primorum parentū: tamen noluit Dominus ordinare vt Adam haberet duas vxores simul, vt sic citius multiplicaretur genus humanum. Præterea primus quem genuit Adam malus fuit, scilicet Cain. Vnde patet quod citius genuit imitatorem diaboli quā cultorem Dei. Præterea animalia magna, vt dicitur in lib. de natura animalium, raro generāt. Elephas enim fœmina cessat triennio post partum à coitu: & camela per annum. Paucos etiam generant, quia vnicum fœtum: cum animalia parui corporis generent multos, vt ibidem legitur. Sic homo maximus dignitate inter animalia, non est mirum si raro & paucos filios generet. Præterea quandoque qui sufficit multas fœcundare, vix sufficit vni: & proli eius sine periculo animæ suæ necessaria prouidere. Legitur in lib. de natura animalium, de aquila, quod valde grauatur in nido, ita quod venari non possit: & ideo non sufficit pascere plus quā duos pullos: vnde tertium ouum proiicit, vel tertium pullum. Si quis vero obiiciat quod saltem in principibus, qui sufficiunt prouidere tolerabile erit quod vnus habet plures. Dicendum est quod frequentius isti minus sufficiunt prouidere vxori & filiis suis sine periculo animarum suarum, quam alii. Præterea multiplicatio dominorum destructio est terrarū. Multiplicatis hæredibus sequitur diuisio regnorum quam consequitur desolatio eorum. Matth. 12. *Omne regnum in se diuisum, desolabitur.* Multiplicatis principibus multiplicantur mala super terram. 1. Machab. 1. legitur de Alexandro qui diuisit regnum suum pueris nobilibus qui secū erant nutriti à iuuentute. Et subditur: *Obtinuerunt pueri eius regnum vnusquisque in loco suo, & imposuerūt sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & multiplicata*

sunt mala super terram. Quando aliquis princeps habet multas vxores successiue, vix est pax inter filios qui sunt ex illis vxoribus. Præterea nollet princeps vxorem suam ab alio fœcundari, etiam si ipse non posset eam fœcundare. Vnde nec ipse velle debet etiam quum vxor sua sterilis est, ex alia fructum habere: hoc enim est de iure naturali, vt non faciat alii quod sibi nō vult fieri. Præterea vix perfecta pax seruari posset, si vnus plures haberet. Conquesta est Sara. Genes. 16 quod ancilla sua Agar contemneret eam cui ipsa virum suum communicauerat. Et Lia dixit Racheli: *Parumne tibi videtur, quod præripueris maritum meum mihi?* Genes. 30. Contra hanc singularitatem est peccatum adulterii. Octauum est, vt non moueat ad opus carnale delectatio, sed vel bonum prolis vel iustitia vel pietas, de quibus prius tactum est. Nonum est, vt opere inchoato ratio non trahitur ad consentiendum delectationi. *Vnusquisque enim tentatur à concupiscentia sua attractus & illectus.* Iacob. 1. Decimum est, vt eligatur tēpus in quo licet opus illud exercere, abstinendum enim est ab illo opere tempore menstruorum. Leuit. 16. *Si coierit vir cum muliere tempore sanguinis menstrualis, immundus erit.* Eiusdem 28. *Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes* & dicit August. Quod tunc abstinendum est ab illo opere propter prolis corruptionem. Hieronym. dicit, quod tunc concipiuntur membris damnati, cœci, claudi, leprosi. Item tempore sacro. Augustin. Propter dies processionis & ieiuniorum aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinendum est, vt facilius impetrari possit, quod postulatur. Item tēpore quo vxor grauida est: vnde elephas prægnātem fœminam non tangit: vt legitur in lib. de natura animalium. Vndecimum est, vt locus sacer caueatur: non enim est exercendum illud opus in loco sacro.

CAPVT XVIII.

De Temperantia delectationum secundum visum, auditum, & olfactum.

DIcto de Temperantia delectationum, quæ sunt secundum gustum & tactum, dicendum est de Temperantia quæ est secundum visum, auditum & olfactum. Et notandum. quod cum visus in omnibus animalibus sit supra auditum, & sub viso olfactus, vt legitur in libro de natura animalium, periculosior visus esse videtur nisi refrænetur, quam auditus, & auditus quā olfactus. Vnde scriptura multum suadet nobis refrænationem visus. Ecclesiast. 9. *Ne respicias mulierem multiuolam.* In eodem: *Virginem ne conspicias.* Item: *Noli circumspicere in vicis ciuitatis.* Et iterum: *Ne circumspicias speciem alienam.* Eiusdem 25. *Ne respicias mulieris speciem.* Et 41. *Ne respicias mulierem alieni viri.* Causas quare visus sit periculosus, require in tractat. de Luxuria, cap. de aspectu mulierum. De refrænatione visus & auditus. habetur. Esa. 33. *Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitabit.* Visus & auditus videntur habere curiositatem quasi insatiabilem. Ecclesiast. 1. *Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Gregorius: Graue curiositatis est vitium, quæ dum cuiuslibet mētem ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, vt aliena sciens, se nesciat. Idem: Curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto fit ignarus sui. *Visus periculosus & cur?*

Et notandum, quod auditus à multis est temperandus.

Primo à musicis instrumentis. Iob. 21. *Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Esa. 5. *Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis vestris, & opus Domini non respicitis.* Antigonus Alexandri pædagogus citharā eius fregit, adiecitque dicens: Tuæ ætati iam regnare conuenit, pudeatque in corpore regis voluptatem luxuria dominari.

Secundo à lasciuo cantu vel colloquio mulierum. Vnde Ecclesiast. 9. dicitur de saltatrice. *Ne audias illā, ne forte pereas in efficacia illius.* Et in eodem dicitur de muliere aliena: *Colloquium illius quasi ignis exardescit.* *Auditus à multis temperandus.*

Tertio à malis proximi. Ecclesiast. 28. *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam detrahentem.*

Quarto à bonis propriis quæ adulatores solent hominibus ad memoriam reducere. Senec. Si cōtinens es, adulationes euita: sitque tibi tam triste laudari à turpibus, quam laudari ob turpia. Idem: Difficillimum opus continentiæ est, assensiones adulatorum repellere, quorū sermones animam quadam voluptate resoluunt.

Quinto

Quinto ad suauitate proprii cantus. Gregor. *Dum blanda vox quaritur, sobria vita deseritur.* Olfactus etiam temperandus est, à suauitate odorum : quum scriptum sit Esa. 3. *Erit pro suaui odore fœtor.* Vna pœna infernalis erit fœtor sulphuris. In Psalm. *Ignis sulphur & spiritus procellarum, &c* Esa. 30 *Flatus Domini quasi torrens sulphuris succendens eam.*

TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS de quatuor virtutibus Cardinalibus.

TRACTATVS QVARTVS, *De Fortitudine.*

PARS PRIMA.

De ordine dicendorum in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Fortitudo.

DICTO de Prudentia & temperantia, dicendum est de Fortitudine. De qua hoc modo dicetur. Primo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis fortitudo. Secundo, diuersæ descriptiones fortitudinis. Tertio, ea quæ pertinent ad eius commendationem. Quarto, dicetur de his quæ iuuant fortitudinem. Quinto, de partibus ipsius. Circa primum, notandum est quod nomen fortitudinis sumitur quandoq; pro fortitudine corporali, qualis fuit fortitudo Samsonis. Hæc fortitudo videtur esse potentia facile agendi, & difficile à contrario patiendi. Quandoque vero pro fortitudine animi: & sic sumitur quadrupliciter: Vno modo generaliter, & secundum hoc fortitudo reperiri potest in omni vi, & omnis virtus fortitudinem habet respectu vitii sibi contrarii: vt continentia contra luxuriam. Prouerb. vlt. *Accinxit fortitudine lumbos suos.* Ad fortitudinem istā pertinet in omni opere meritorio facere ne quid minus, sicut ad temperantiam generalē pertinet facere ne quid nimis. *Nomen fortitudinis, accipitur dupliciter.* Alio modo nomen fortitudinis sumitur large non tamen ita generaliter sicut prius. Et fortitudo hoc modo attenditur circa difficilia in passionibus, siue sint exteriores passiones, siue interiores. Exteriores passiones sunt contumeliæ, damna rerum, & molestiæ corporis ab alio illatæ. Passiones interiores illæ dicuntur contra quas certamen habet temperantia: vt sapores gustui, & ea quæ appetitui sensibili passiones inferunt. De his passionibus dicit Philosophus, quod difficiles sunt & contemporaneæ vitæ. Sic accipitur fortitudo super illud Prouer. vlt. *Mulierem fortem quis inueniet?* Gloss. Mulier fortis, Ecclesia quæ pro amore sponsi pro spera, & aduersa contemnit. Contemnere prospera, temperantiæ est. Et Tull. in lib. de officiis dicit quod fortis animus & magnus duabus rebus maxime discernitur: quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur: altera res est, vt sit ita affectus animo vt res gerat magnas & maxime vtiles: sed vehementer arduas & plenas laborum & periculorum. Et August. in lib. de libero arbit. dicit, quod fortitudo est affectio animæ, qua omnia incommoda & damna rerum non in potestate nostra constitutarum contemnimus. Res non in potestate nostra constitutæ sunt quæ nobis inuitis auferri possunt. Tertio modo strictius sumitur pro fortitudine, scilicet quæ attenditur circa ea quæ sunt difficilia in passionibus exterioribus, ita quod non comprehendit temperantiam. Et sic sumitur ab Augustino in lib. de moribus Ecclesiæ: Amor, inquit, ille de quo loquimur, quem tota sanctitate inflammatum esse oportet in Deum, non appetentis istis temperans, in amittendis fortis inuenitur. Quarto strictissime sumitur secundū quod non attenditur circa quodcunque difficile in passionibus exterioribus, sed tantum circa exteriores passiones quæ corpori insigun-

infliguntur, & non extendit se ad damna rerum. Et sic videtur Aristo:. sumere Fortitudinem in Ethicis.

Pars II.

De descriptionibus Fortitudinis.

Circa secundum notandum est quod fortitudo sic describitur ab Augustino in lib. de moribus Ecclesiæ: Fortitudo est amor omnia facile tolerans, propter illud quod amatur. Sed videtur hæc descriptio non solum cōuenire fortitudini, sed etiam fidei, spei, charitati, & timori. De fide enim legitur 1. Pet. vlt. *Cui resistite fortes in fide.* Gloss. quæ est tanquam murus. De spe. Heb 6. *Fortissimum solatiū habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem, &c.* Gloss. quod nos faciat in omni aduersitate fortes, volentes ad horam pati, vt in æternū regnemus. De charitate, 1. Cor. 13. dicitur quod *omnia suffert* Et Cant. vlt. *Fortis est vt mors dilectio.* De timore, Iob 4 *Vbi est timor tuus? vbi formido tua?* Gloss. has virtutes congruo ordine ponit, sicut in via seculi audacia fortitudinem, timor debilitatem parit: ita in via Dei timor fortitudinem. Ad hoc dicendum est quod fides, spes, & charitas & timor faciunt aliquem fortē ad aggrediendum terribilia, vel sustinendū difficilia, & aliter fortitudo, quia actus illi proprie sunt à fortitudine originaliter. Et fortitudo facit fortem formaliter ad aggrediendum terribilia & sustinendum difficilia. Prædicta vero fortē faciunt eo modo quo accidit in certamine mūdano, quod brauium, quod proponitur in medium certantibus, dum videtur ab eis & speratur haberi, & desideratur, motiuum est vt vtilius certent: Sic præmium æternum, dum per fidem aspicitur, & per spem speratur, & per charitatem desideratur, hominem excitat vt fortius certet. Timor etiam filialis siue castus cuius causa est amor, dum timet separari à Deo quem amat, ex hoc ipso plus Deo coniungitur, & fortius ei adhæret. Fortitudo sic describitur super illud Matt. 15. *Erant quatuor millia hominum qui manducauerant.* Gloss. Fortitudo est firmitas animi contra molestias seculi. Tullius vero in 1. Rhet. sic eam describit: Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. Idem in 2. Rhet. Fortitudo est magnarum rerum appetitio, & humilium contemptio, & cum ratione vtilitatis laborum perpessio. Item fortitudo est rationabilis aggressio terribilium cū constanti eorum perpessione Macrobius: Fortitudinis est animum supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia metuere, vel prospera vel aduersa tolerare Arist. Fortitudo est virtus difficillimorum in passionibus operatiua gratia boni. Et loquitur Arist. de passionibus siue molestiis exterioribus.

Pars III.

De commendatione Fortitudinis.

Notandum ergo quod ad commendationem Fortitudinis potest valere. Primo frequens admonitio quam sacra Scriptura facit de ipsa. Ios 1. *Confortare, & esto robustus*: Simile habetur Deuter 31 & 3 Reg. 2 & Dan. 10. Item Tob 4. *Forti animo esto.* Simile eiusd. 7. Secundo, quod virtus fortitudinis plus videtur habere virtuositatis cæteris virtutibus. Vnde nomen virtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, vt ait Tullius. Tertio, quod hæc virtus multum competit statui in quo sumus Mundus enim iste locus est laboris & certaminis: ideo in vita valde necessaria est nobis fortitudo. Ad Galat 6. *Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes.* Ecclesi. 9. *Quodcunque potest facere manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos quo tu properas.* Bernard. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus. Eccl. 3. *Tempus belli & tempus pacis.* Tempus belli est in præsenti *Militia est vita hominis super terram.* Iob. 7. Vnde illa pars Ecclesiæ quæ in terris est, militans Ecclesia vocatur Quæ fortitudine debet esse induta in præsenti. Prouerb. vlt. *Fortitudo & decor indumentum eius* Esa. 52 *Induere fortitudine tua Sion.* Si sine fortitudine dr, necesse habet fugere hostes suos tanquam inermis. Thren. 1. *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.*

Virtus fortitudinis etiā inseparabilis est. Totus enim mundus non posset vincere vnum hominem in quo esset vera fortitudo animi. Senec. Facilius est gentem vnam quam vitium vnum vincere. Sine fortitudine animi quasi nihil est fortitudo corporis. Ecclesi. 9 *Verti me ad aliud, vidique sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum.* Esa. 1. *Erit fortitudo vestra vt fauilla stupæ.* Et eiusdem 30. *Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem.* Virtus fortitu-

dinis

[illegible]

Septimò [illegible] hoc [illegible] 7.

[illegible]

Duodecim fortitudinē iuuant.

1. [illegible]

[illegible] Israel, vos [illegible] committi[illegible]

2. Machab[illegible] 8.

armauit so[illegible]

tione: sed [illegible]

bus. B[illegible]

bonis val[illegible]

fortiter.

2. Secund[illegible] [illegible] seruat. 9.

o. Hoc me[illegible] [illegible] domuit

mortis [illegible] [illegible] corrumpit. Idem. In

deuel[illegible] [illegible] appetit, nulla aduer-

Tertio[illegible] [illegible] pertinet ad temperan-

[illegible] fortitudinem.

3. Dei. [illegible] [illegible] corporis quę hostem do- 10.

tos. Exe[illegible] [illegible] Bernard. Quid mirum si

lescit. Vo[illegible] [illegible] officeris.

ercitu[illegible] [illegible] Prou. [illegible] 11.

Quar[illegible] *[illegible] acquiret [illegible]* Eccl. [illegible] di-

4. ostendend[illegible] citur de eleemo[illegible]

dissoluent[illegible] [illegible]

peri vestro[illegible] Duodecimo, [illegible] 12.

5. Quinto [illegible] Deo [illegible]

[illegible] fiducia [illegible]

precqu[illegible] *Israel.*

[illegible]

Partes Fortitudinis.

[illegible] ... patet ex hoc, quod forti- tudo debilitati opponitur. Quod magnitudinem animi efficiat, patet ex hoc, quod fortitudo dicitur magnanimitas. Seneca in libro de quatuor virtutibus principalibus. Triplex vero est debilitas animi. Prima est nimia passibilitas ... [illegible] ... *[illegible] in animo tuo.* Et reprehenditur, Matthæi 8 *Quid timidi estis modicæ fidei?*

Debilitas animi triplex.

Secunda est nimia passibilitas à malo præsenti, quæ est quasi quædam teneritudo vel mollities, cuius signum est facilitas dolendi, quæ infirmitas est in quibusdam qui conqueruntur secum dure agi vel sibi dura verba dici. Tertia est instabilitas, quæ similis est debilitati virgæ subtilis, quæ de facili in omnem partem flectitur. Contra has tres infirmitates, tres sunt partes fortitudinis. Securitas contra timiditatem. Patientia contra teneritudinem. Constantia contra instabilitatem. Fortitudo inquantum animi magnitudinē efficit, tres habet partes. Ipsa enim quantum actus suos habet ad principium, medium, & finem. Quantum ad principium, pertinet ad eam magnanimitas, quæ est rationalis aggressio terribilium: quantum ad medium, fiducia quæ est certa spes perducendi ad finem rē quæ inchoata est: quantum ad finem magnificentia quæ est rerum quæ geruntur felix consummatio.

[illegible] ... bus solatiis ait Seneca ... [illegible] ... rum. De cuius verbis pauca ponamus. Morieris, inquit, Et respondet: Hac conditione intraui vt exirem. Morieris. Gentium lex est, quod acceperis reddere. Morieris Peregrinatio est vitæ: cum multum ambulaueris, diu redeundum est. Item morieris. Stultum est timere quod vitare non possit. Istud non effugit etiam quid [illegible]. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Omnes te antecesserunt, omnes te sequentur. Item peregre morieris. Ego quod debeo soluere paratus sum; videat fœnerator quo me appellet. Item iuuenis morieris. Optimum est antequam optes mori. Optimum est mori quam iuuat viuere. Iuuenis moriar. Fortassis alicui malo te subdet fortuna: & si nulli, alii, certe saltem senectuti. Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quā Virgilianū illud: Facilis iactura sepulchri? Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis sepulti: si sentio, omnis sepultura tormentum est. Quid interest, ignis an fera me consumant, an tempus? omnium vltima sepultura,

non

[illegible] defunctorum cura, sed viuorum [illegible] corpora & visu fœda & dolore [illegible]

[illegible]

[illegible] prosiliet [illegible] magna sunt quibus pereo, [illegible] non magnum est. Si volumus tran[illegible] quam in expedire est habenda [illegible] morbi [illegible]. Idem in eo[illegible]: Nihil interest vtrum me lapis vnus elidat, [illegible] toto monte præmar. Item egregie Vagel[illegible]: Si cadendum, inquit mihi est, cœlo me ce[illegible] velim.

De duodecim solatiis contra timorem mortis.

C[illegible] mortis [illegible] solatia, quæ ex [illegible]
1. [illegible] Primum est quod [illegible] accidit [illegible] ad Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Sapiens: Nulla pestis efficacior
2. est ad nocendum, quam familiaris inimicus. Secundum est, quod ostium nobis efficit in carcere [illegible] mundo in quo capti detinemur, in corpore [illegible]. In Psal. secundum aliam literam, *Educ de carcere animam meam.* Sed sunt quidam [illegible] miseriæ huius carceris, vt nihil [illegible] hoc carcere [illegible] vel
3. [illegible] Sera & [illegible] in carcere [illegible] odio [illegible] habent, & non [illegible]. Tertium est,
4. [illegible] expedit [illegible] corporis [illegible] mundi. [illegible] Sapient. 9. *Corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Quartum est, quod nos [illegible] in hac peregrinatione labo[illegible] plena. Gregor. Quid est [illegible] & quale sit [illegible] parui [illegible]. Idem: Vita [illegible] cum luctu agitur, & [illegible]. Eccles. 20. *Melior [illegible] amara*
5. Quintum est, quod [illegible] in omni genere vitiorum [illegible] dextrarium optimum [illegible]. Equus vitiosus, corpus est. Ab hoc equo expedire desi-

derabat Paulus, ad Roman. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Tribus de causis timet miles equum suum amittere: vel quia non est securus de emenda, vel quia [illegible] equum suum esse, vel propter equi bonitatem. Nulla vero harum trium causarum est in casu proposito. Securus enim est de emenda seruus Dei. Ambros. Mori non timeo, quia bonum Dominum habeo. Et Mach. 7. Dicit vnus de septem fratribus: *De cœlo*, inquit, *ista possideo, sed propter legem Dei hæc despicio, quia me ea recepturum spero.* Non timet etiam seruus Dei [illegible] equo amisso: tunc enim de manibus hostium liberatus est. In Psal. Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Equus iste etiam adeo vitiosus est, vt optandum sit seruo Christi ab eo
6. expediri. Sextum est, præsentis vitæ periculum. Mors portus est periculosæ nauigationis in mari huius mundi, iuxta verbum Bern. periculum probat transeuntium raritas, & pereuntium multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus non perit vna: in mari huius mundi, de quatuor na-
7. uibus vix euadit vna. Septimum est, mortis necessitas. Sen. Nullus est pertinacior hostis, quã [illegible] quod [illegible] omnes ad mortem [illegible], sed die [illegible]. Nonne contemneres eum qui inter morituros constitutus, beneficii loco peteret vt ultimus ceruicem amputari. Idem facimus, magni æstimamus tardius mori. Idem in lib. de naturalibus quæstionibus: Nullum magis solatiũ
8. mortis, quam ipsa mortalitas. Octauum est, moriendi continuitas. Senec. Quid times quod quotidie experieris. Idem: quotidie morimur, tota die aliqua pars vitæ demitur, & tunc quoq;
9. cum crescimus, vita decrescit. Nonum est, mortis propinquitas. Chrysost. Signati post modicum morituri sumus. Quare ante modicum in causa Dei cum gloria non morimur, vt fiat voluntarium, quod futurum est necessarium? Senec. Nemo tam immitis est, qui malit semper pendere, quam semel cadere. Idem: Erras si in nauigatione sola putas minimum esse quo morte vita diuiditur. In omni loco æque tenue interuallum est. Non vbique se mors tam prope
10. ostendit, vbique tam prope est. Decimum est mors Christi. Hebræor. 12. *Curramus ad propositum certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem.* Augustin. Magna consolatio est membris ex capite, quod Christus qui

Propter quæ timeat miles perdi equum.

est la-

est sapientia Dei patris, gaudium mundi fugit, & ad mortem voluntarie venit, certissimum argumentum est, quod mors seruis Dei timenda non sit. Vnde sequitur [illegible] sapientissimi patris potestas. Hoc solatium exhibuit Dominus discipulis suis, dicens eis post suam resurrectionem: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Matth. vltim. Magna consolatio est filiis Dei, quod persecutionis plaga est in manu patris eorum. Pater est misericordiarum, cuius sapientiam nihil latere potest, cuius potentiam nihil potest superare. Vnde verisimile est quod persecutor non affliget filios eius, nisi quantum pater videbit eis expedire. Esa. 10. *Virga furoris mei Assur.* Matt. 10. *Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?*

12\. [illegible] Fidelis. Non est horrenda mors, quam immortalitas consequitur. Ecclesiastici 9. *Melior est dies mortis, die natiuitatis.* Duabus de causis melior est seruis Dei dies mortis, die natiuitatis. Vna est, quia mors est egressus a miseria, natiuitas vero ingressus est ad miseriam: melior est egressus a miseria quam ingressus ad miseriam. Sapiens: Mors bona si non est finis tamen illa malorum est. Sen. Mors malorum omnium remedium est. Secunda est, quia mors est porta gloriæ seruis Dei. Ipsa est inchoatio beatæ vitæ. Vnde est nobilior mors quam sit natiuitas secundum corpus. Vnde transitus sanctorum, natale eorum vocatur ab Ecclesia. In Psalm. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Vere pretiosa, quia est regni æterni pretium. Sequitur de quibusdam aliis solatiis quæ tangit Seneca in lib. de remediis fortuitorum. Exulabis. Et respondet: Patria est vbicunque bene es. Illud autem per quod bene es, in homine, non in loco est. Si sapiens est, peregrinatur: si stultus, exulat. Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: leuis est patientia. Si grauis est, feramus: non leuis est gloria. Dura res est dolor, immo tu mollis. Non sum potens, gaude: iniuriam facere non poteris. Pecuniam perdidi, fortasse illa te perdidisset. O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen vtcunque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Pecuniam perdidisti: & illa quam multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore posuit loco. Damnum putas, remedium est. Pecuniam perdidisti: nempe quã vt tu haberes alius ante perdiderat. Oculos perdidi: quam multis [illegible] Oculi incitamenta [illegible] Amisi liberos [illegible] [illegible] magis [illegible] [illegible] Nunquam [illegible] sed [illegible] omnibus [illegible] cidi: noli conqueri quod [illegible] effugeris. Amici [illegible] artes inter honesta [illegible] bonibus. Ad [illegible] didi amicum fortem [illegible] rubesce [illegible] ad [illegible] miseri [illegible] Soror bona non [illegible] Vxor aduenerit [illegible] bonam [illegible] Non [illegible] la quæ semel vnicuique contingunt. [illegible] bi numerare possint, quibus bona [illegible] gentibus contigit melior. Contra [illegible] mundi abundantius consolatur scriptura, & specialiter doctrina Saluatoris, qui ad consolandum miseros in mundum istum venit. Esa. 61. *Ad annunciandum mansuetis misit, &c. vt consolarer omnes lugentes.* De consolationibus habes Math. 5. & 10. & Luc. 6.

Margin: 11. — *Cur dies mortis melior die natiuitatis.* — *Psalm. 5.*

De timore inordinato.

SEcuritas timorem inordinatum expellit. Contra quem dicit Seneca in epistolis. Non ad præsentia non aptamur: sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaq; prouidentia maximum bonum conditionis humanæ in malum versa est. Feræ pericula quæ vident fugiunt, quum effugere securum sit, nos & venturo torquemur & præterito. Multa bona nostra vitio nostro nobis nocent. Timoris tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat: nemo tantum præsentibus miser est. Idem: Plura sunt quæ nos terrent, quam quæ premunt: & sæpius opinione, quam re laboramus. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tẽpus, cum illa quæ velut imminentia expauisti, fortassis nunquam ventura sunt. Quædam magis torquent quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant: quædam ante torquent quam debeant: Idem: Respice an certa argumenta sint futuri mali: plerunq; suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet, fama.

Non

Non coarguimus illa quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodũ illi quos pulnis motus fuga pecorum fugauit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit: Nescio quomodo vana magis cõturbãt: vero n modum habent. Quam multa expectata nunq̃ comparuerunt, etiam si futurum est: quid iuuat dolori suo occurrere? satis cito dolebis cum venerit, interim tibi meliora ꝓmitte Idem: Spe metum tempera: alius dicat, fortasse non veniet: tu dic, quid si veniet? videbimus verum veniat: fortasse pro me venit, & mors ista vitam honestabit. Contra timorum inordinatum multum valet sapientia. *Attingit enim à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Sap. 8. Ecõtrario est de stultitia. Seneca: Stultitia nihil pacatum habet, ad omnia pauet, & ipsis terretur auxiliis.

De securitate commendabili & reprehensibili.

ET notandum quod est securitas commẽdabilis, & securitas reprehẽsibilis. De cõmendabili dicitur Prou. 15 *Secura mens quasi iuge conuiuium* Greg in Moral. Quasi continuatio refectionis, est tranquillitas securitatis Idem: Iustis initium retributionis est ipsa plerumque in obitu securitas mentis. Idem: Quisquis ad vitæ præcepta se dirigit, priusquam vitæ æternæ præmia percipiat, hic iam initia securitatis in perpetuum securitatis degustat. Securitas ista videtur esse sequela virtutum. Greg. in Moral. Dum virtutes menti lætitiam pariunt, quandam etiam securitatem gignunt Ad securitatem primo valet puritas conscientiæ. Conscientia pura merito secura est, cum à peccato purgata sit, propter quod solum vel maxime timendum est Ber. O vita secura, vbi pura conscientia in quam via secura, vbi absque formidine mors expectatur, immo exoptatur cũ dulcedine, & excipitur cum deuotione. Secundo diuturnitas pœnitentiæ Greg. In pœnitente cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta: quædam iam de præsumptione veniæ securitas, nascitur. Tertio contemptus boni transitorii Greg. in Mora Mira securitas cordis, aliena non quærere. Aug. in li. de libero arbitrio: Nemo securus est in his bonis quæ potest inuitus amittere: virtutem autem & sapientiam nemo amittit inuitus. Qui bona transitoria contemnit, mala pœnæ transitoriæ non metuit Sene. Desines timere si sperare desieris. Quarto integer amor interni & æterni boni. Vnde super illud Prou. 28. *Iustus autem quasi leo confidens absq; terrore erit.* dicit gl. Iusti securitas leoni comparatur: quia cũ quaslibet aduersitates insurgere conspicit, ad mentis suæ confidentiam redit, & scit quod vincit, quia illum diligit quem nemo inuitus amittit. Securitas reprehensibilis est securitas temeraria: vt est securitas eorum qui ita sunt securi in mari huius mundi, quasi iam essent in portu, & ita sunt securi dum adhuc bellum durat, quasi iam triumphassent. 3. Reg. 20 *Ne glorietur accinctus æque vt discinctus.* Bern. in sermonibus: Nusquam est securitas, fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multo minus in mũdo. In cælo cecidit angelus sub præsentia deitatis. Adam in paradiso de loco voluptatis Iudas in mundo de schola Saluatoris. Aug. in lib. Conf Nemo securus debet esse in vita ista quæ tota tẽtatio nominatur. Hieron in epist. Nulla securitas est vicino serpente dormire Qui habent hanc securitatem, facile à diabolo vincuntur. Hier in epist Timor virtutum custos est, securitas ad lapsum facilis Iud. 18. *Nullus erit labor, intrabimus ad securos.* Hieron Noli nimis esse securus: nimia securitas mentis tempestas est Greg. in Moral. Sæpe quem certamen suæ tentationis superare nõ valuit, sua securitas deterius strauit: vnde se pertimescit quandoquidem credere, inde accipit fortiter stare. Idem: Sancti viri sic de spe sunt certi, vt tamen semper sint de tẽtatione suspecti. Quæ securitas vbi etiam excellentia sunt dona Dei, vt est diuina reuelatio, possunt esse homini occasio ruinæ. 2. ad Cor. 12. *Ne magnitudo reuelationũ extollat me, datus est mihi* &c Gl. Aug. Quomodo securus agnus egreditur, vbi aries sic periclitari metuit: Greg In paradisum duceris, & ab angelo sathanæ tentaris. Item securitas reprehẽsibilis, est securitas cum negligentia. Greg. in hom Pleriq; pigri remanent ad exercẽda bona præcipua: quia valde sibi securi sunt quod nulla cõmiserint mala grauiora. Idẽ in Moral. Dum mens secura redditur, in torporem laxatur Idem: Mater negligentiæ solet esse securitas. Item reprehensibilis est securitas incauta Greg. Moral. Multis sæpe graue periculum, incauta securitas fuit, econtrario Prouerb. 11. *Qui cauet laqueos, securus erit.* Greg.

Quid securitatem animi foueat.

Quæ Securitas reprehensibilis.

[illegible]

PARS [illegible]

Sex habet Capitula.

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de Patientia, de descriptionibus Patientiæ & meritis ac distinctione nominis eius.

Quid sit Patientia.

SEquitur de Patientia, de qua hoc modo dicetur. Primo ponentur descriptiones eius. Secundo, ea quæ pertinent ad eius commendationem. Tertio, agetur de his quæ iuuant patientiam. Quarto, ponentur eius diuisiones. Circa primum notandum quod patientia est æquanimis malorum illatorum tolerantia. Et potest sumi hæc descriptio à verbis Gregorii super illud Lucæ 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Gregorius: Vera patientia est, aliena mala æquanimiter perpeti: & contra eum qui irrogat mala, nullo animi dolore moueri. Et super illud Iob 4. Vbi fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum? dicit Gl. In fortitudine proficit qui mala aliena immotus tolerat. Describitur etiam sic: Patientia est virtus contumeliarũ, & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans. Vel sic: Patientia est omnium passionum molestarum aliunde illatarum, victoriosa perpessio. Item sic describitur à Tullio in 1. Rhetoric. Patientia est honestatis aut v[illegible] causa, [illegible] voluntaria ac diuturna perpessio. [illegible] causa est perpessio [illegible] Christi potius eligit mori, quam [illegible] saluare vitam suam. Vtilitatis vero causa, vt cum quis pro salute regis mori eligit. Voluntaria vero ideo dicitur: quia qui omnino inuitus patitur, non habet laudem vel meritum. ideo dicitur 1. Pet. 4. *Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.* Si autem vt non Christianus erubescat, diuturna dicitur: quia ad verum patientem pertinet vt patiendo perseueret. Si quis obiiciat quod passio exterius illata nõ videtur voluntaria esse, & ideo nec meritoria. Dicendum est, quod quædam sunt passiones intrinsecus natæ: tamen per apprehensionem extrinseci boni vel mali mouentis: vt gaudium, spes, timor, dolor. Et hæ passiones possunt esse à voluntate eius qui patitur, tanquam à causa efficiente vel non resistente, quæ indubitanter possunt esse meritoriæ. August. 14. libro de Ciuit. Dei Cupiditas, lætitia, metus, tristitia, voluntates sunt. Recta

voluntas

volunta[illegible] amor, [illegible] malus est [illegible] quod ei aduersatur, [illegible] tristitia [illegible] cur, dissensio [illegible] passiones sunt ex[illegible] corporis, vel con[illegible] passiones non sunt volun[illegible] [illegible] Tamē possunt quodammodo [illegible] voluntate consentiente & [illegible] te. Voluntas vero sustinen[illegible] eas, secundum quosdam, meri[illegible] aureæ & aureolæ, si tamen sit coniuncta passioni: aliter vero non est meritoria aureolæ. Secundum alios passio quę quodammodo est voluntaria, est meritoria, prout meritorium dicitur quod de debito fit magis debitum. Dicitur enim mereri secundum alios multipliciter. Vno modo est impetrare aliquid de congruo: sic boni merentur aliis gratiam. Alio modo de indebito facere debitum: & mereri hoc modo pertinet ad gratiam mediate actu liberi arbitrii. Tertio modo, mereri est de debito facere magis debitum [illegible] circa ipsam susceptionem [illegible] tamen forsitan non exigitur quod tunc sit actu voluntas, sed sufficit quod voluntas illa fuerit ex qua hæc [illegible] est voluntaria, dummodo [illegible] charitate. Et notandum [illegible] patientia large [illegible] [illegible] Iacobi [illegible] qui suffert tentationem. Stricte vero est circa passiones extrinsecus illatas [illegible] vero patientiæ est recipere passionem [illegible] neque vin[illegible]

CAP. VI. [illegible]

De commendatione patientiæ.

AD commendationem patientiæ. Primo facit sequens admonitio, qua [illegible] sacra scriptura ad patientiam. Ephes. 4. Obsecro vos in Domino, *ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & patientia.* Thessal. 4. *Patientes estote ad omnes.* 1. Tim. 6. *Homo Dei sectare patientiam.* Heb. 12. *Per patientiam curramus ad propositum nobis.* Iacob. 5. *Patientes estote fratres usque in aduentum Domini.* Secundo, quia patientia valde gloriose triumphat. Ad gloriam triumphi [illegible] facit quod ipsa sine ictu vel repercussione vincit. Non [illegible] ad hostes feriendos sed tela eorum [illegible] in corde hostium mittit. In Psal. *Gladius eorum intret in corda ipsorum.* Persecutoris gladius in cor eius intrat, quia animam eius occidit. Patientia vincit homo persecutores, & dæmones, & seipsum. De persecutoribus patet in beato Vincentio, qui vicit Datianum. Vnde dixit ei: Videbis me plus posse dum torqueor quã possis ipse qui torques. De dæmonibus vero, idem patere potest quos patientia martyrum eiecit de dominio huius mundi. Legitur de quodam sene monacho eremita, quod cum quidam homo malo spiritu arreptus eum fortiter in maxilla percussisset, & senex mox alteram præbuisset, diabolus statim exiuit. Similiter legitur de filia cuiusdam [illegible] dæmonium habente, quod cum quidam discipulus [illegible] venisset ad domum in qua ipsa erat, puella a dæmonio vexata dedit alapam ei: ille autem præbuit ei mox & aliam. Dæmõ autem coactus clamauit, quod violenta mãdata Dei expellerent eum inde, & statim curata est puella. Patientia vincit seipsum, quod genus vincendi est rarissimum, est etiam nobilissimum. Sen. in li. de Naturali quæstio. Innumerabiles sunt qui populos qui vrbes habuerunt in potestate, paucissimi qui se ad gloriã huius triumphi. Primo facit quod hostis familiarissimus eo vincitur. Nulla vero pestis efficacior ad nocẽdum q̃ familiaris inimicus. Secundo, quod patiens hostem superat, qui iã est secum in arce. Difficilius vero est hosti resistere cum intrauit castrum vel arcem, quam si sit extra. Vnde super illud Prou. 16. *Melior est vir patiens viro forti &c.* dicit gl. Minor est victoria vrbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur. Tertio, quia qui fortior est in fortiori, fortior est in minus forti: & cum aliquis multas vrbes expugnauit, si postea seipsum superauerit, nobilior erit triumphus vltimus præcedẽtibus, quo victor vrbiũ seipsum deuincit. Ad gloriam huius triumphi etiam facit, quod cum in aliis triumphis pugnet

Psal. 16.

homo

homo totus contra hostem [illegible] nisi quasi [illegible] Patientia [illegible] regna. Patientia hominem reddit [illegible] lem. Vnde super illud Iob [illegible] tinget. Quinque [illegible] totus [illegible] Vniuersimo [illegible] patientia [illegible] vinci non posset. [illegible] quam vnum hominem vincere. Idem [illegible] de quodam [illegible] patientia sua. Ego [illegible] dem [illegible] alia manus [illegible] cuiuslibet fortissimi, quam saluam [illegible] strum flammarumque contemptor, & manu suam in hostili foculo [illegible] donec [illegible] est [illegible] tantum [illegible] hic tanto magis [illegible] rius est hoste [illegible] lum [illegible] Duos reges [illegible] Po [illegible] [illegible] solet [illegible] scribitur quod Socrates positus in carcere, cum liceat [illegible] permitterent eum fugere, noluit exire, sed remansit vt duarum rerum grauissimarum hominib. metum auferret, mortis scilicet & carceris. Sancti maxime videntur gloriari in his quæ sunt patientiæ. Galat. vltim. *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini.* 2. Cor. 12. *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis &c.* Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus.* Tribus de causis electi gloriantur in tribulationib. Primo, quia viros strenuos magis decet tribulatio quam prosperitas. Sicut militi gloriosius est esse in exercitu, quam in balneo. Boetius, Vir sapiens moleste ferre non debet quoties in certamen fortæ adducitur. Sic virum fortem non decet indignari quoties bellicus increpuit tumultus. Sene. in ep. Quid n mali, quisquis vir est, somnū suū classico quam symphonia rumpi? Secundo, quia in hoc assimilantur Christo, cui assimilari magne gloriæ est. Eccl. 18. *Magna gloria est sequi Dominum.* Ber. super Cant. Quanta gloria est sponsæ assimilari sponso? nihil gloriosius reputat quam Christi portare opprobriū. Idē. Grata ignominia crucis, sed ei qui crucifixo ingratus non est. Gloriosum est militi deferre arma regis: sic gloriosum est Christiano deferre stigmata Christi. Galat. 6. *Nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Iesu Christi in corpore meo porto.* Aug. Stigmata appellauit, quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, vel nota aliquo ferro facta. Tertio,

Cur electi gloriantur in tribulationib.

quia tribulatio [illegible] Apocalyp. 3. Ego quos amo [illegible] go. Tertio magnum [illegible] Patientiam [illegible] *Qui stultus est [illegible]* [illegible] Vnde [illegible] fabricando ei coronam [illegible] Psalm. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Fabricauerunt, inquam, coronam [illegible] regnum. Patientia [illegible] & omnia aduersa mundi [illegible] implet eius horrea [illegible] ria. Fures & raptores & alii hominibus [illegible] seruiunt ei. Ignis domos aliorum [illegible] dificat patientiæ domum in cœlis. Ad eam pertinet illud Psal. [illegible] *in [illegible] mea.* Ipsa econtrario [illegible] potestas [illegible] gladium & bellum. Omnia enim mala in [illegible] conuertuntur. Ipsa mors [illegible] carcerem corporis confringendo. Mors clauis regia est, quam Deus exhibet ad liberandum amicos suos à carcere corporis. Ipsa petra est per quam amici Dei effugiunt è manibus persecutorum ad Dei misericordiam. Prou. 14. *Sperat iustus in morte sua.* Patientia dominatur homo sibi ipsi. Luc. 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Hoc dominiū attenditur in hoc quod ipsa cohibet hominē interiorem ab illicito appetitu vindictæ. Cohibet similiter exteriorem; Linguam enim cohibet a contumeliis [illegible] violentia. Vnde sicut dicitur de garrulo quod non potest tenere linguam suam; de homine vero modesto in verbis, contrarium dicitur. Sic patiens potens est seipsum cohibere & interius & exterius ab his quæ pertinent ad vindictam. Et quantum ad hoc dicitur patiens animam suam possidere. In homine impatiente dominatur ira vel furor, & eum possidet. Quarto, quod hominem ditat. Patiens sapienter agit ad hoc vt debita sua soluat. Ipse sapienter acquirit, sapienter custodit, & multiplicat: sapienter debita soluit, nihil de suo in solutione expendendo, sed faciēdo vt hostes sui ea soluant, dum iniurias ab eis illatas patiēter sustinet, quæ sunt velut aurum & argentū & lapides pretiosi, quibus à debitis suis absoluitur. Iob 37. *Ab aquilone aurum veniet.* Ipse de his quæ nullius valoris videntur esse, debita sua soluit: vt sunt mala pœnæ, mors scilicet, infirmitas, & similia. Mors enim ei pretiosa est. *Pretiosa in conspectu Domini mors*

Ditat hominem.

Psal. 115.

sanctorum

sanctorum eius. Aug. in lib. de Ciuit. Dei: Quid preciosius quam mors per quam fit vt omnia delicta dimittantur, & merita cumulatius augeantur? Patiens de hoc quod necesse habebat expendere, à debitis suis se absoluit, & insuper regnum cælorum emit: vt patet in martyribus, quorum mors, per quam necessario transituri erant, ab omni pœna eos absoluit, & regnum cælorum eis acquirit. Patiens sapienter acquirit: quia sine suo labore, labore scilicet persecutoris, qui materiam coronæ perpetuæ ei ministrat. Et in hoc est melior vir patiens viro forti. Prou. 16 Fortis enim multo labore diuitias spirituales acquirit, vigilando, ieiunando, peregrinando. Patiens etiam conseruando sapienter agit. Si enim persecutor in aliquo temporali damnificat hominem patientem, ipse quæ sibi remanent, maxime spiritualia, diligenter custodit. Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri. Econtrario impatiens si ei auferatur aliquid terrenum, ipse proiicit spiritualia bona. Prouerb. 19. *Qui patiens est, non sustinebit damnum*. Eccles. 2. *Væ his qui perdiderunt sustinentiam*. Patiens etiam multiplicando sapienter agit: Ipse enim mala in bona conuertit. Ipse de malis commodum suum facit. Ipse non experitur quidquam mali. Eccle 8 *Qui custodit præceptum non experietur quidquam mali*. Esa. 3. *Dicite iusto, quoniam bene &c.* Patienti in omnibus aduersis bene accidit, quia iuxta verbum Gregor. nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Patientia ariditate paupertatis vberius fructificat Ipsa ad modum vrsi verberibus impinguatur, & vt Salamādra de igne tribulationis viuit. Et ad modum asini pungitiuis pascitur, & vt struthio ferrum & alia dura comedit. Quia gaudet patientia duris. Ipsa ad modum piscis marini aqu s tribulationum nutritur. Et lapides in panes conuertuntur, quibus enim impatientes lapidantur, patientes pascuntur & ædificantur. Patientiæ donum à Deo datum est vt alat suos in fame. Fames enim est eorum refectio. Patientia est desertum & hortus voluptatis. Patientia est velut aurum quod igne tribulationis depuratur. Homo impatiens est vt palea quę ibi exuritur. Aug in lib. de Ciuit. Dei: sicut aurum sub vno igne rutilat, palea fumat, & vbi paleæ comminuuntur, frumenta purgantur: Ita vna eademque vis irruens, bonos probat, purificat, malos damnat, vastat, exterminat. Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur & blasphemant, boni Deum precando laudant. Quinto, quod iram Dei & proximi mitigat Prou. 25. *Patientia lenitur princeps*. Ber. Vapulem sane vt male operans, si mihi flagella in merita computentur: forsitan miseretur flagellato, qui in me non inuenit meritum quod remuneret. Prou. 15. *Vir iracundus prouocat rixas, qui patiens est, mitigat suscitatas*. Sexto, quod Christo vicem reddit 1. Pet. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius* In Psal. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi*. Vult Christus vt aliqua patiamur pro eo sicut ipse passus est pro nobis. Vnde cum comedisset de pisce asso, dedit reliquias discipulis suis. Lucæ vltimo. Piscis assus est Christus passus. Voluit Christus cōmunicare discipulos passioni suæ. ad Colos. 1. *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea*. Septimo, quod hominem quasi martyrem facit. Greg. Siue ferro vel flammis martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter conseruamus. Octauo, quod mira facit. Greg. Ego virtutem patientiæ signis & miraculis maiorem puto. Si patientiā habens aliquid mortiferum biberit, non ei nocebit. Sermo venenatus quē audit, in medicinam ei vertitur. Patienti nox aduersitatis vt dies illuminabitur: ita enim clare videt in nocte aduersitatis, sicut in die prosperitatis, vel etiam clarius Et implet Dominus illam promissionem. Esaiæ 42. *Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris, in igne non cōbureris, homo patiens est vt rubus ardens absq; læsione*. Exod. 3. Homo patiens est vt pueri quos Deus in igne Babylonicæ fornacis illæsos seruauit. Daniel. 3. Ita accidit homini patienti, sicut accidit beato Tiburtio, qui cum nudis plantis incederet super carbones ardentes, videbatur ei quod super roseos flores incederet Prou. 6. *Nunquid potest homo ambulare super prunas, vt non comburantur plantæ eius?* homo patiens hoc potest. Nono, quod patientia multum ad sapientiam facit. Prouerb. 14. *Qui patiens est, multa gubernatur sapientia* Homo impatiens non solum est stultus, sed quasi insanus, quia ira furor breuis est. Prou. 19. *Doctrina viri per patientiam noscitur*. Greg. Tanto quis ostenditur minus doctus, quanto minus patiens conuincitur: quum Dominus qui sapientissimus est, sit patientissimus, in fine mundi iniurias suas vindicaturus est. Qui magis pa-

Iram Dei mitigat.

Psal. 115.

Patiens patiendo fit Martyr.

tiens est, magis sapiens est, & magis Deo assimilatur. Prou. 14. *Impatiens operabitur stultitiam.* In eodem: *Qui impatiens est exaltat stultitiam suam.* Decimo, quod patientia statui huius exilii multum congruit. Apocal. 13. *Hac est patientia & fides sanctorum.* ad Heb 10. *Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes reportetis promissionem.* Ministri Dei qui sunt de Ecclesia militanti multum indigent patientia, sicut illi qui sunt in bello multum indigent scuto vel aliis armis. 2. ad Cor. 6. *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia.* Et inter ea quæ charitatis sunt, primo ponit Apostolus patiẽtiam. 1 ad Cor. 13. *Charitas,* inquit, *patiens est: benigna est* Qui in hac vita est absque patientia, est quasi homo sine cappa in tẽpore pluuiali, & sicut homo inermis in medio hostiũ suorum. Vndecimo, quod patientia vestis purpurea est, valde decens in electis Dei. Coloss 3. *Induite vos sicut electi Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatẽ, modestiam, patientiam* Patientia vltima ponitur quasi ordinans & protegens ceteras virtutes. Prouer. vltimo legitur de hac purpura. *Byssus & purpura indumentum eius* Duodecimo, quod ipsa animam perficit. Vnde super illud Iob 4. *Perfectio viarum tuarum* dicit Gloss. De patientia perfectio nascitur. Iacob. 1. *Patientia opus perfectum habet.* Habent ceteræ virtutes opus perfectum quantum ad sufficientiam: sed patientia quantum ad excellentiam Patientia vitam feliciter consummat Ipsa enim efficit ne vir iustus in tormentis deficiat. Tertiodecimo, quod ipsa est radix ceterarum virtutum. Vnde dicit Gloss. super illud Luc. 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras* Patientia est radix & custos omnium virtutum, quia sicut radix portat plantam cum ramis suis & fructu, ita patientia portat omnia onera quæ sibi imponuntur. Decimoquarto, quod ipsa rosa est quantum ad redolentiam & ruborem martyrii. Patientes enim dicere possunt illud: *Propter te mortificamur tota die.* Martyrium patientiæ quandoque durat quadraginta annis, quum martyrium beati Laurentii paruo tempore finitum sit. De redolẽtia dicit Greg in Morali Sicut aromata odorem suum quum incenduntur expendunt: ita viri sancti omne quod de virtutibus redolet in tribulationibus innotescunt. Aug. in libro de Ciuit. Dei: Non qualia, sed qualis quisque patiatur, interest. Nam pari motu exagitatum vel exhalatum, horribiliter, tenuiter, & suauiter fragat vnguentum. Decimoquinto, quod valde efficax est ad acquirendum cælum. Hieronym. Non nisi per patientiam impletur quod dicitur: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matth. 11. Vnde quum in aliis beatitudinibus fiat promissio de futuro, patientibus dicitur regnum cælorum esse de præsenti Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* Decimosexto, quod animi magnitudinem ostendit. Sen. Magni animi est, iniurias in summa patientia pati.

Cap. III.

De his quæ iuuant Patientiam, de Tribulatione, & multiplici eius vtilitate.

Tria vero videntur multum iuuare patientiam, scilicet scriptura sacra, oratio, sancta meditatio, Scriptura sacra. Vnde in Psalm. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.* Mensam inquam, scripturæ. Prouerb. 30. *Omnia sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se* Oratio multum iuuat eam, cum patientia vel eius profectus donum Dei sit. Vnde in Psal. *Ab ipso patientia mea.* Et iterum. *Tu es patientia mea.* Item oratio gratiam impetrat, qua tribulatio refrigeratur. Ecclesiasti. 18. *Nonne ardorem refrigerabit ros?* Hieron 17. Dicitur de ligno plantato iuxta aquas, quod non timebit cum venerit æstus. Ideo Dominus Matth. 26. Appropinquãte tribulatione passionis, discipulos monet ad orandum: *Vigilate,* inquit, *& orate ne intretis in tentationem.* Et Luc 21. prædicta tribulatione ante iudicium ventura monuit eos ad orandum: *Vigilate,* inquit, *omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere quæ ventura sunt.* Esaiæ 19. *Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis & mittet eis saluatorem* In Psalm. *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te* Iac. vltim. *Tristatur aliquis vestrum, oret.* Meditatio etiã iuuat patiẽtiam. Præuenit etiã tribulationẽ, & ad eã præparat maxime meditatio de his quæ fidei sunt. Vnde fides & patientia sociantur, ad Heb 6. *Imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones.* Et Apoc. 13. *Hic est patientia & fides sanctorum.*

Psalm. 22.

Psalm. 70.

Psal. 81. 80.

De

Psal. 37. Meditatio præparans ad tribulationem quintupliciter diuiditur.

De præparatione ista, tangitur Ecclesiast. 2. *Præpara animam tuam ad tentationem.* Psalm. *Ego autem in flagella paratus sum.* Meditatio vero præparans ad tribulationem, diuidi potest in quinque species. Quarum prima versatur circa exempla. Secunda, circa ea quę fecimus. Tertia, circa ea quæ meruimus. Quarta, circa persecutores. Quinta circa tribulationes. Prima subdiuiditur in tres species. Quarum prima est circa malos qui tot & tanta patiuntur, vt peccata sua perficiant, qui quotidianis cruciatibus cruciatum merentur æternum. Ecclesiast. 21. *Via peccantium complantata lapidibus, & in fine illius inferi, & tenebræ & pœnæ.* Sapient. 5. *Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis. Ambulauimus vias difficiles,* dicunt mali. Libenter sustinere debent boni pro vita beata, quæ sustinent mali pro morte æterna. Secunda est circa alios qui pro minimis, bonis scilicet transitoriis tot & tanta sustinent Iac. 5. *Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes estote & vos: &c.* Tertia circa bonos. Tob. 2. Hanc tentationem permisit Deus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Et post: *Non est contristatus contra Deum, quia plaga cæcitatis euenerit ei.* Iac. 5. *Exemplum accipite fratres exitus mali & longanimitatis, laboris, & patientiæ Prophetarum: qui locuti sunt in nomine Domini.* Ecce beatificamus eos qui sustinuerũt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis. Hieron. Quis sanctorum sine patientia coronatus est? à cunabulis Ecclesiæ non defuit iniquitas premens, & iustitia patiens. Greg. Facta præcedentium patrum consideremus, & non erunt grauia quæ toleramus. Inter exempla vero sanctorũ præcipuũ est exẽplũ Christi, ad Heb. 12. *Recogitate eũ qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes.* Exemplum Christi est quasi scutum quoddam cordium nostrorum. Thren 3. *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* 1. Pet. 4. *Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini* Bern. super Cant. Vtrunque es mihi Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patientis, vtrunque fortiter prouocat ac vehementer accendit. Idem super illud Cant. 1. *Fasciculus myrrhæ &c.* Habete illum semper: non retro in humeris, sed ante præ oculis, ne portantes & non odorantes, & omnes premat & odor non erigat. Videntes angustias Domini leuius vestras portabitis. Greg. Si ipse hinc sine flagello non exiit qui sine peccato venit: Quomodo flagellis digni non erunt qui huc cum peccato venerunt? Passio Christi lignum est aquas tribulationum dulcorans, signata ligno illo quod à Domino ostensum est Moysi vnde aquæ dulcoratæ sunt. Exod. 15 Gregor. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum quod non æquo animo toleretur. Elephantis ostendebatur sanguis vuæ & mori, ad acuendum eos in prælium. 1 Machab. 6. Et Dominus ostendit manus & latus discipulis in tribulatione positis Lucæ vltim. Et aspectus serpentis ænei sanabat à morsibus ignitorum serpentum. Numer. 21. Aspectus enim Christi in cruce iram & impatientiam sanat. Ad secundam speciem meditationis quæ versatur circa ea quæ fecimus, pertinent verba Sacræ scripturæ, quæ sequuntur. Gen. 42. *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum* Michææ 5. *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei.* Poeta: *Leuiter ex merito quicquid patiare ferendum est* Gregor. in Moralib. Tunc illata conuitia bene toleramus quum in secreto mentis ad male perpetrata recurrimus. Idem. Tanto quis patientius ferrum medici tolerat, quanto putridum esse conspicit quod secat. Idem. Per hoc quod culpæ pondus cognoscitur, afflictionis pœna alleuiatur. Idem: Patienter iniuriam illatam tolerat, qui pie meminit quod fortasse adhuc habeat in quo debeat ipse tolerari. Idem: Cõsiderata infirmitas propria mala, nobis excusat aliena Idem in Pastoralib. Si quis sua incommoda quæ portantur, considerat, ea quæ ab altero sustinet leuius portat. Ad tertiam quæ est circa ea quæ meruimus, pertinet illud Greg. Leue quidẽ videtur q̃ iniuria percutimur, dum in actione nostra conspicimus quod peius est quod meremur. Habac. 3. *Ingrediatur putredo ossi- us meis, & subter me scateat vt requiescam in die tribulationis.*

In quarta meditatione attendendus est status persecutoris, qui est quasi insanus vel freneticus in seipsum manum iniiciens, in cor suum primo gladium mittens. Fratri vel filio insano vel frenetico debetur compassio, non odiũ vel indignatio. Hanc meditationẽ inuenit Gl. Bedæ super illud Luc 6. *Benedicite*

[illegible]

[illegible] tribulationibus [illegible]

Sequitur de quinta [illegible] tribulationes versatur. In qua [illegible] dum est, a quo sit tribulatio. A Deo enim est. Eccles. 21. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas a Deo sunt.* [illegible] summo bono, inde [illegible] bona est & amanda. Ipsa est munus datum a Deo qui amantissimus est: Vnde chara habenda est. Solent homines chara habere quæ dantur eis ab amicissimis suis, licet sint parui valoris. Ioan. 18. dicit Dominus Petro: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum?* Tribulatio potio est data à sapientissimo & fidelissimo medico. Vnde non est timendum infirmo de excessu. Quomodo enim excederet qui sapientissimus est & fidelissimus? 1. ad Corinth. 10. *Fidelis enim Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* In Psalmis: *Congregans sicut in vtre aquas maris.* Mensurat enim amaritudines tribulationis Exod. 15. *Stetit*

[illegible]

[illegible] tione. Psalm. 2. [illegible] gaudium [illegible] supplicium [illegible]: generat enim timorem. *Dedit Domine metuentibus te significationem vt fugiant a facie arcus.* Arcus inquam, etenim indicit [illegible] est tribulatio, qui [illegible] futura mala non timent. [illegible] adhibet præsentia mala, propinqua [illegible] nolunt, dolent [illegible] dolor [illegible] timore futurorum. In [illegible] *Apprehendit* [illegible] etiam [illegible] Disciplina præsentis tribulationis [illegible] est, apprehendentes eam à naufragio [illegible] sed [illegible] tribulatio apprehendat [illegible] submerget illos, qui eam nunc fugiunt. Iob 27. *Apprehendet eum quasi aqua inopia. Virga Moysi proiecta versa est in colubrum.* Exod. 4. Sic tribulatio proiecta in mortē &c. Qui increpationes odit, morietur. Virga non occidit. Prouerbiorum 23. *Si percusseris eum virga, non morietur.* Sed coluber occidit.

Tribulatio condi[ta] triplici consideratione.

Psalm. 2.

Ideo

Ideo recte in virga intelligitur pœna transitoria: in colubro mors æterna. Secundo consideratione æterni præmii. Hæc est quasi atomatica. Gregor. Consideratio præmii minuit vim flagelli. Tertio est consideratione passionis Christi. Aug. Magna consolatio membris ex cap. 2. ad Tim. 2. *Si compatimur, & conregnabimus.* Bernardus: Nunquid Christus socium tribulationis à communione sua patietur arceri? Sibi confidentis in cruce latro, eadem die cum eo fuit in paradiso.

De multiplici Tribulationis vtilitate.

Effectus vtiles tribulationis secundum effectus ignis Psal. 16.

QVarta est multiplex vtilitas tribulationis. Et primo ponamus septem vtiles effectus tribulationis, secundum septem proprietates ignis. Tribulatio enim per ignem in Scriptura sacra consueuit significari. Psal. *Igne me examinasti.* Notandum ergo, quod tribulatio ad modum ignis illuminat. Thren. 3. *Ego vir videns paupertatem meam, in virga indignationis eius.* Gregor. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Danielis 4. *Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Altissimus in regno hominum.* Et subditur: *Post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos ad cælum leuaui, & sensus meus redditus est mihi.* Hæc illuminatio figurata est in illuminatione Tobiæ, qui felle posito super oculos eius visum recepit. Tobiæ 11. In amaritudine fellis, intellige amaritudinem tribulationis. Tribulatio fugat stultitiam ab homine, & veram sapientiam introducit. Prouerb 22. *Stultitia colligata est in corde pueri, sed virga disciplinæ fugabit eam.* Iob 27. *Sapientia non inuenietur in terra suauiter viuentium.* Interlin. Nam si vere saperent, in hoc exilio potius lugerent. Gloss. Qui vsque adhuc vitæ voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientiæ intellectu separatur. Auru vero terræ Heuilath optimum est: quod interpretatur, dolens Genes. 2. Eccles. 24. *Qui emittit disciplinam sicut lucem.* Esa 28. *Tantum sola vexatio dabit intellectum auditui.* Thren. 1. *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me.* Ierem. 6. Secūdum translationem LXX. per omnem dolorem & flagellum erudieris Hierusalem. Prouerb 29. *Virga atque correptio tribuit sapientiā.* Eccles. 22. *Flagella & doctrina omni tempore sapientia*, id est, causa sapientiæ. Efficacior vero ad erudiendum videtur esse aliquando disciplina verberum, quam disciplina verborum. Vbi enim non potest disciplina verborum, adhibetur disciplina verberum. Item Ecclesiast. 22. *Pungens oculum deducit lacrymas, & qui pungit cor profert sensum.*

Secundo emollit, vt ignis ceram, vel omnino liquefacit vt ignis metalla dura. Iob 22. *Deus molliuit cor meum.* Psalm. *Liquefacta est terra sicut cera.* Cera igne modico emollitur, & veterem imaginem deponit, & nouam recipit: sic corda non indurata modica tribulatione emolliuntur, & vetustatem vitiorum deponunt, & nouitatem virtutum assumunt: corda vero dura non liquefiunt ad ignem tribulationis, nisi sit tribulatio magna, mortem inferens vel comminans. Tunc vetustas vitiorum deponitur, & corda parata sunt fluere in omnem modulum & formam recte viuendi, omnino parata stare sacerdotis mandato. Tunc fit ibi felix commutatio dexteræ excelsi: vas enim ignominiæ commutatur in vas gloriæ, & serui diaboli efficiūtur filii Dei. Prouer 12. *Verte impios & non erunt.* Iob 28. *Auro locus est in quo conflatur.* Hic locus est ignis tribulationis. *Psal. 57.*

Tertio, tribulatio hominem roborat: sicut ignis roborat laterem, quem tamen videtur cōburere, ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur*: Tribulatio roborat indurando sanctos, vt dentes leonis infernalis, qui sunt hæretici, malorum suggestores, detractores & persecutores nihil possunt in eis dentibus diaboli, dicitur Esa. 3. *Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?* Patientia martyrū multos dentes extraxit de ore diaboli, quia visa patientia sanctorum multi ad Christum conuersi sunt.

Quarto, tribulatio destruit, & quasi adnihilat vincula amoris, quibus aliquis ligatus est mundo. Vnde Daniel. 3. *Tres pueri qui ligati missi sunt in fornacem, inuenti sunt soluti.* Vnde accidit in homine, qui tribulationem patitur, sicut accidit quum Christianus populus obsideret quoddam castrum quod tenebant Saraceni. Opposuerant enim Saraceni quendam Christianum nobilem captum machinæ, sperantes quod in eam partem iacere nollent lapides. Illo autem clamante, vt propter eum non desisterent ab impugnatione, cœperunt Christiani lapides iacere, & primo lapidis ictu ruptus est funis, quo ille ligatus pendebat. Vnde ille cadens in fossatum abstractus est à Christianis, & sic liberatus est, qui vere potuit Domino dicere, *Dirupisti Domine vincula mea.* Catena illa quæ nos ligatos tenet, est amor viuendi: iuxta verbum Senecæ: Aliquando vero vno ictu tri- *Psal. 115.*

Psal. 49.

[illegible]

Psal. 16.

[illegible] Gen. 27. *Accede* [illegible] *probem utrum tu sis filius meus* [illegible]

Sexto purgat. Ioan. 16. [illegible] *fert fructum, purgabit filius* [illegible] Quod [illegible] flagellum grano, quod lima ferro, quod fornax auro, hoc tribulatio viro iusto. Sed de quibusdam potest dici illud Ierem. 6. *Frustra conflauit conflator. Malitiæ enim eorum non sunt consumptæ.* Argentum reprobum vocat eos, quia Deus proiecit eos. Maledictum ferrum, quod ex lima contrahit rubiginem. Non aptum, sed [illegible] leam se ostendit, qui in igne tribulationis non purgatur, sed per impatientiam crematur. Matthæi 3. *Paleas comburet igni inextinguibili.*

Septimo tribulatio ad modum ignis desiccat

[illegible] *disciplina in præsenti non videtur esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ.* Tribulatio est velut cauterium factum in membro minus nobili ad sanandum membrum magis nobile: molestia corporis infirmitatem sanat mentis. Ecclesiast. 19. Curatio cessare faciet peccata maxima. Prouerbior. 13. Legatus fidelis sanitas. Fideliter agit tribulatio cum eo cui

Dominus

Dominus mittit eam: operatur enim ad eius vtilitatem, non ad voluntatem. Ecclesiast. 31. *Infirmitas grauis sobriam reddit animam.* Prouer 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula.* Cautiora videntur esse vulnera, quum tamen potius sint remedia. Sic tribulatio videtur esse aduersitas, cum potius sit remedium à Deo datum. Eccles. 7. *Melior est ira risu.* Ira, inquam, aduersitatis, risu prosperitatis. Dicit Gregorius de beato Benedicto, qui propter tentationem carnis proiecit se in spinis, quod vulnere corporis sanauit vulnus mentis. Idem: Quis nesciat quod multo melius est ardere flammis febrium, quam igne vitiorum? & tamen cum febre corripimur, quia vitiorum æstu qui occupare nos poterat considerare negligimus, de percussione murmuramus. Idem: Durum non æstimes esse quod pateris, dum æternis cruciatibus ab interna passione liberaris. Idem: diuina dispensatione agitur, vt prolixiora vitia prolixior ægritudo exurat: item tribulatio hominem incitat vt Deum requirat. Esaiæ 26. *Domine in angustia requisierunt te.* In Psalm. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Idem: *Quum occideret eos, quærebant eum.* Oseæ 6. *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* In Psalm. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Exod. 22. Vrgebant Ægyptii Israelitas exire de Ægypto. Et filius prodigus fame vrgente quum rediit ad patrem suum. Luc. 15. Item accelerare facit. In Psalm. *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.* Ad Heb 4. *Festinemus ingredi in illam requiem.* Saltem deberet qui à Deo flagellatur, intelligere quod iumentum percussum videtur agnoscere, scilicet quod percutiatur, qui erat extra viam: vnde redit ad viam, vel quia nimis lente incedebat: vt gressum acceleret. Sic qui flagellatur à Deo si extra viam erat per mortale peccatum, debet redire ad viam deserendo peccatum: si in via erat, sed lente incedebat pauca bona agendo, accelerare debet gressum plura bona agendo. Item tribulatio consolationem meretur. Esaiæ 61. *Vt ponerent consolationem lugentibus Sion.* In Psalm. *Secundum multitudinem dolorum meorum, &c.* Idem: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Deuteron. 8. *Afflixi te penuria, & dedi tibi manna.* Item tribulatio virtutes iuuat Hieron. Adiutrix virtutum est tribulatio. Ipsa valet ad timorem, dum pœnas futuras facit intelligi. Gregor. Si Deus tam aspere percutit vbi parcit, quam aspere percutiet vbi non parcet? Idem: Districtus iudex, quanta illic districtione feriet quos reprobat, si hic cruciat quos amat. Luc. 23. *Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet?* Ierem. 25. *Quum noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos: Bibentes bibetis, &c. quia ecce, in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos quasi innocentes, & immunes eritis? non eritis immunes.* 1. Pet. 4. *Tempus est vt incipit iudiciũ à domo Dei.* Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Euangelio? Item valet ad spem, ad Rom. 15. *Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Merito spem habet de regno æterno, qui monetam habet qua ipsum emitur. Moneta ista ab electis non reprobanda, est tribulatio. Iob. 5. *Increpationem Domini ne reprobes.* Item valet ad charitatem, dum facit intelligi quod pro nobis filius Dei fecerit cum pro nobis morti se exposuit. Ioan 15 *Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c.* Item valet ad humilitatẽ. Iob 6. *Sagitta Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.* Item valet ad pietatem. Homo enim in deliciis nutritus, nescit aliis compati Ier. 44. *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua.* Et subditur: *Non est transfusus de vase in vas.* De vase inquam iustitiæ, in vas misericordiæ. Filius Dei compassionem didicit patiendo. Heb. 4. *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia.* Item tribulatio signũ est diuini amoris. Apoc. 3. *Quos amo, arguo & castigo.* Æmulare ergo, & age pœnitentiam Prou. 13. *Qui parcit virgæ odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit.* Eccl 30. *Qui diligit filium suum assiduat ei flagella, vt lætetur in nouissimo suo.* ad Heb. 12. *Quem diligit Deus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.* In eod. *Quis filius quem non corripiat pater?* Et iterum: *Si extra disciplinam estis cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & nõ filii estis.* Aug Si exceptus es à passione flagellorũ, exceptus es à numero filiorũ. Idẽ: Noli esse iniquo sensu & puerili, vt dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid vult, quam me: quia si me mouero contra eius iussionem, flagella inuenio: potius gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Illis ad tempus parcit quos in æternum damnabit. Idem: Quid mirum si flagellat custodiens paruulos Dominus, quos grandes quærit hæredes. Idem: Non timeas flagellari, sed exhæredari. Greg. Nisi correctis Deus hæreditatẽ dare disponeret,

Psal. 82.
Psal. 31.
Psal. 15.
Psalm. 93.

poneret, eruditi eos per molestias non curaret. Idem: Ne queratis de verbere, dum nescitis quæ te maneant præmia in retributione. Tribulatio in præsenti ex pietate datur. Greg. Ideo Deus hic quibusdam parcit, vt eos in perpetuum feriat: ideo autem hic ferit, non parcendo vt in æternum parcat. In Psal. *Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in admuentiones eorum.* Amos 3. *Tantummodo vos cognoui ex omnibus congregationibus terræ: idcirco visitabo super vos iniquitates vestras.* 2. Mach. lib. 6 Non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficii indicium est. Gregor. Electi quinque timent, ne vltio quæ suspenditur, in fine grauior seruetur. Feriri paterna correctione desiderant, & dolorem vulneris salutis medicinam putant. Gaudere debet infirmus, cũ videt cœlestem medicũ intromittere se de eius infirmitate, & ex hoc sperate salutem. Illi qui in omnibus in mundo isto prosperantur, sunt quasi infirmus desperatus, cui nihil quod petat negatur. Gregor. Desperatis ægris, medici quicquid poposcerint dari præcipiunt: & eis qui reduci possunt ad salutem, quæ appetunt dari contradicunt. Idem: Continuus successus temporalium, est certum futuræ calamitatis indicium. Vitulus mactandus liber ad pascua mittitur. Gregor. Iniustus ad debitam mortem currens, effrænatis voluptatibus vtitur: quia & vituli qui mactandi sunt, in liberis pascuis relinquuntur. Iustus à delectationis transitoriæ iucunditate restringitur, quia etiam nimirum vitulus ad laboris vsum deputatus sub iugo retinetur.

Aliquando quod videtur esse misericordia, vere est ira: & quod videtur esse ira, vere est misericordia. August. ad Marcellinum: Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quia nihil infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impietas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium felices res humanas putant, quum tectorum splendor attenditur, & labes non attenditur animorum: quum theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum: quum gloriosa est effusionis insania & opera misericordiæ deridentur: cum ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones, & necessaria vix habent pauperes. Hęc si Deus pollere permittat, tunc indignatur grauius: si impunita dimittit, tunc punit infestius: cum vero euertit subsidium vitiorum & copiosas libidines, inopes reddit, misericorditer aduersatur. Esa. 25. *Misereamur impio* Et subditur: *Et non discet facere iustitiam.* August. in 2. libro Confess. Tu semper aderas misericorditer seuiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iucundari. Idem: Percutis vt sanes, & occidis nos ne moriamur abs te. Idem 5. lib. Patiebar in cupiditatibus meis amarissimas difficultates, te tanto magis propitio, quãto minus sinebas mihi dulcescere quod non eras. Idem 7. lib. Acies conturbata & tenebrata mentis meæ acri collyrio salubrium dolorum de die in diem sanabatur. Ezech. 16. *Auferetur zelus meus à te, & requiescam, nec irascar amplius.* Oseæ 4. *Non visitabo super filias vestras quum fuerint fornicatæ.* Item tribulatio Dei socium efficit, secundum illud Psal. *Cum ipso sum in tribulatione.* Et iterum: *Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde.* Bernar. Quantumcunque sæuiat tribulatio, non putes te derelictum, sed memineris scriptum esse, *Cum ipso sum in tribulatione.* Et Dan 3. *Vidit Nabuchodonosor in fornace cum tribus pueris quartum similem filio Dei.* Esa. 43. *Cum ambulaueris per aquas, tecum ero.* Greg. Da mihi semper tribulationem, vt semper possis esse mecum. Itẽ tribulatio est quasi via strata & munda, quum prosperitas via sit lutosa. Vnde quum Deus de prosperitate educit hominem, & ponit in statu aduersitatis, deberet lætari dicens cum Dauid: *Eduxit me de lacu miseriæ, de luto fæcis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Item tribulatio hominẽ proficere facit. In Psalmis, *In tribulatione dilatasti mihi.* Sine tribulatione homines dormiunt somno pigritiæ: sed tribulatio excitat eos, vt ignis in domo succensus, & vt aqua nauem subintrans. Matth. 8. *Domine salua nos, perimus* August. Ideo præmiantur iusti in Ecclesia, vt pressi clament, clamãtes exaudiantur, exauditi glorificent Deum. Item tribulatio virtutem perficit. 2. ad Cor. 12. *Virtus in infirmitate perficitur.*

Psal. 90. Psal. 33. Psal. 90.

Sine tribulatione dormimus.

Tribulatio multis modis facit perfectionem virtutis. Primo, quia purgat virtutes vt ignis aurum. Gregor. Fornax tribulationis ligna vitiorum incinerat, & aurum purgat. Secundo, quia hostem debilitat, corpus scilicet. Tertio, quia magnitudine tribulationis occasionem dat vt Deus gratiam augeat. 1. ad Cor. 10 *Fidelis est Deus qui nõ permittet vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum: id est, virtutis augmentum.* Quarto, quia secundum verbum Senecæ, multum adiicit sibi

Tribulatio perficit virtutes.

virtus lacessita. Et secundum Gregorium, grauis flatu premitur vt crescat. Item tribulatio patienti debita soluit. Luc. 6. *Dimittite, & dimittetur vobis.* Quum capti apud Saracenos mendicare cogantur redemptionem suam, fatui sunt capti à diabolo, si aurum & argentum vnde possunt se redimere, gratis sibi oblata recusant. Prouerb. 13 *Redemptio animæ viri propriæ diuitiæ.* Tribulationes, diuitiæ propriæ hominis dicuntur, quia homo occasio earum fuit. Thren 3 *Non humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.* Sapient. 1. *Deus non fecit mortem.* Ecclesiast. 2. *Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe.*

Et notandum, quod magna Dei misericordia est, quod pro pœnis futuris recipit retributiones præsentes. Tale enim est ac si ille cui debentur marcæ auri & argenti, reciperet pro eis fabas vel lapillulos quibus facta est computatio: plus enim est faba vna respectu marcæ argenti, quam translatio præsens respectu pœnæ futuræ. Ezech. 4 Diem pro anno dedi tibi. Tribulatio succursus est homini à Deo missus. Quod tripliciter ostendi potest. Primo sic: Si domus alicuius igne esset succensa, quam per se non sufficeret extinguere, aquam sibi oblatam cum gaudio susciperet, & obsequium non persecutionem reputaret: quanto magis quum domus conscientiæ succensa est igne concupiscentiæ, aquam tribulationis debet reputare succursum & non aduersitatem vocare, quia non est aduersus eum: sed prosperitatem, quia pro ipso est. Sed sunt aliqui qui fugiunt, quum nihil eos persequatur. Prouerb 18. *Fugit impius nemine persequente.* Secundo sic: Si aliquis ab hostibus suis duceretur super equum velocem ad locum vbi esset occidendus, gratum haberet si quis equum illum vulneraret vel occideret, vt sic ab hostibus liberaretur, & hoc reputaret, succursum, non nocumentum: quantum ergo gratus debet esse ei qui corpus suum lasciuum in quo ad mortem æternam ducitur, infirmitate vel alio modo lædit, vt sic à dæmonibus liberetur? Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Tertio sic: Si duellum committeres cum aliquo, & videres hostem tuum tibi præualere, gratum haberes si quis hostem illum debilitaret in tantum vt ei præualere posses. Quasi duellum est inter carnem & spiritum. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Galat. 5. Vnde ille qui videt præualere carnem aduersus spiritum, magnas gratias debet agere Deo si infirmitate vel alia tribulatione carnem eius debilitet, vt à spiritu superetur. Iob 40. *Memento belli, nec vltra addas loqui.* Gregor. ac si diceret, tanto te ad disciplinā patris exhibe placidum, quanto te prospicis ad bella infirmum. Si occulti hostis contra te bellum consideras, quidquid à me pateris non accusas. Item tribulatio sanctis occasio est pugnæ, & per consequēs victoriæ & coronæ. 2. Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Gregor. Inimicus humani generis callide insidians, fraudē quam contra sanctum Iob parauerat, pertulit, quia sancto viro quot occasiones intulit quasi tot causas victoriæ ministrauit. Sap. 10. *Certamen forte dedit ei vt vinceret.* Non est timenda tribulatio electis Dei, quum Deus eam mittat illis, vt ab eis vincatur. Item tribulatio pondus est ad quod præmium cœleste tradetur nobis: ideo non est optanda eius diminutio. 1. Corint. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis, supra modum in sublimitate æterna gloriæ pondus operabitur in nobis.* Item tribulatio materia est coronæ nostræ. Bernardus: Si pœnitentia nostra crudeli miseratione minuitur, paulatim gemmis corona nostra priuatur. Iacob. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tribulatio præsens vertetur in gaudium, ita quod pro vna gutta tribulationis erūt quasi mille modii gaudii. Ioan. 16. *Vos contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Baruch. 4. *Qui induxit nobis mala, ipse rursus adducet nobis sempiternam iucunditatem cum salute nostra.* Esa. 54. *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Mutatio ista tribulationis in gaudium figurata est Ioan. 2. In mutatione aquæ in vinum. Prælegenda est aqua tribulationis in vinum gaudii mutando, vinum gaudii temporalis mutando in aquam æternæ tribulationis. De hac mutatione habes Luc. 6. in diuite & Lazaro. Bernard. Ego sane diuitem, de quo Saluator facit mentionem in Euangelio, in nullo audio accusari, nisi quod induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: si crudelitatis eum arguimus, quod substantiam mundi habens & videns fratrem suum egere, clauserit viscera sua ab eo: quid dicturi estis qui tot videtis Lazaros esurientes & nudos, & plus de iumentis vestris & eorum phaleris, quam de illorum miseriis cogitatis? Sed ad tremendum iudicium Abrahæ ve-

Tributatio succursus à Deo missus.

1.

2.

3.

niamus. *Memento fili, quod receperis bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Verum vtrumque est, negari non potest, fer sententiam, quia paucis expressa est summa negotii Ille bona & iste mala excepit: *nunc autem hic consolatur, tu autem cruciaris.* Expergiscimini ebrii & flete: terribilis in iudiciis Deus super filios hominum. Hæccine est cruciatuum causa tota, quod in seculo bona receperat? Ita plane, neq; enim nos ad hoc de paradiso voluptatis diuina animaduersio eiecisse videtur, vt alterum sibi hic paradisum adinuentio humana pararet. Legitur, Ioannem Euangelistam virgas & lapides communes in aurum & lapides pretiosos conuertisse, quis virgas illas & lapides illos si indubitanter crederet ea conuertenda esse in aurum & pretiosos lapides, non amaret? Item tribulatio virga Moysi est, in qua mirabilia fiunt. Per eam aqua de petra educitur. Aqua inquam, lacrymarum, de cordibus duris & quasi petrinis. Per ipsam etiam veri Israelitæ à Pharaone infernali & eius exercitu liberantur. Tribulatio seruos Dei liberat ab hostibus: sicut flagellis pecora ad castrum vrgentur, ne à prædonibus rapiantur.

Tribulatio electa à Christo in mundo.

Tribulatio locus est quem filius Dei elegit in hoc mundo ad manendum. Bernard. Christus qui non fallitur, elegit quod carni est molestius. Id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum: & hic est locus filiorum Dei in mundo isto. *Omnes enim qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur propter iustitiam.* 2. Timoth. 3. Qui cor nobile haberet, potius eligeret esse cum filiis Dei in tribulatione, quam quum damnatis in temporali prosperitate. Hebræorum 11. dicitur de Moyse, quod negauit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem David: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Si aqua amara transeundo per terram dulcis efficitur, & si vinum transiens per garyophyllos garyophyllatum efficitur, & vinum in quo abluuntur reliquiæ, sanctum reputatur: tribulationes quæ per Christum transierunt & alios sanctos, quasi sanctæ habendæ sunt. Sanctitatis vero earum signa esse videntur mirabilia quæ ipsi operantur. Qui enim mortui fuerunt in deliciis viginti annis vel amplius, superueniente eis forti tribulatione suscitantur. Nullæ reliquiæ in mundo isto tot & tantas infirmitates sanare videntur vt tribulationes, per hoc quod in Christo fuerunt: & crux iam videtur esse vncta eo quod in Christo qui vnctus est, fuit. Vnde cruces in consecratione Ecclesiarum oleo inunguntur. Bern. loquens de illo verbo. *Qui fingis laborem in precepto.* An non labor fictus, iugum suaue crux vncta. Et notandum, quod cum tribulatio in Scriptura sacra per aquam designetur, vt Cant. vlt. *Aqua multa non potuerunt extinguere charitatem.* Septem sunt effectus vtiles tribulationis secundum proprietates aquæ. Primus est, quod hostes spirituales submergit, vitia scilicet & dæmones Exod. 15. *Operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.* Secundus est, quod fideles nutrit sicut aqua pisces. Esa. 50. *Computruerunt pisces sine aqua.* Et notandum, quod aqua amara dulces nutrit pisces & magnos. Cete grandia nō inueniuntur nisi in mari. Aliæ aquæ nutriunt pisciculos: sic homines magnæ virtutis nutriuntur in aquis tribulationum. Tertius est, quod munit, sicut aqua munit castra quæ cingit. Vnde Iob 3. dicitur de amicis Iob. *Nemo ei loquebatur verbum*: videbant enim dolorem esse vehementē. Quartus est, quod aqua eleuat nauem dum crescit. Gen 7. *Multiplicata sunt aqua & eleuauerunt arcam in sublime à terra.* Sic tribulatio electos Dei exaltat & proficere facit: Econtrario dicitur de malis Iob 17. *Cor eorum longe est à disciplina, propterea non exaltabuntur.* Quintus est, quod ad modum aquæ mundat. Vnde sponsæ regis cœlestis vestem de bysso præparat. De qua Apoc. 19. *Datum est ei cooperire se bysso candido & splendenti.* Apoc. 7 *Hi qui sunt amicti stolis albis,* qui sunt? & vnde venerunt? Et dixit illi, *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna* Sextus est, quod vinum temporalis gaudii temperat ne cordibus debilibus noceat. Vinū enim gaudii temporalis homines infatuat, si bibant illud purum, vt patet in Salomone, Eccles. 2. *Non prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur.* Septimus est, quod ignem libidinis extinguit: vt patet in monacho illo, qui de luxuria tentabatur, quem abbas suus iussit ab aliis infestari, qui postea interrogatus super illa tentatione, respondit: Mihi viuere non licet, & fornicari libet Item notandum, quod tribulatio multiplicationem bonorum iuuat. Exod. 11. *Quanto magis opprimebant eos, tāto magis multiplicabantur* Item in bono sustentat. Eccles. 2. *Sustine sustentationes Dei.* Sustentationes sunt tribulationes. Greg. in Moralib. Ipso infirmitatis nostræ pondere deorsum quotidie ducimur, vt mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur. Econtrario prosperitas in malo sustentat.

Psalm. 83.

Effectus tribulationis secundū proprietates aquæ.

tentat. Greg. in Moralibus. Difficilius malum corrigitur quod prosperitate fulcitur. Idē: Qui à Deo auertitur & prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quanto zelo disciplinæ inuenitur alienus. Item tribulatio ad Deum trahit. Bern. sup. Cant. Trahimur cum tribulationibus, & tentationibus exercemur. Aug. cum molestiæ in huius vitæ fragilitate crebrescunt, æternam requiem nos desiderare compellunt. Mundus quippe iste periculosior est blandus quam molestus, & magis cauendus est cum se illicit diligi, quam cum admonet cogitque contemni. Tribulatio viam electorum asperam efficit, ne eos magis diu pergere, quam cito peruenire delectet, secundum verbum Greg. Tribulatio porta est regni cœlorum. *Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Luc. vlt. *Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.* Actor. 14. *Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cœlorum.* Et vt vno verbo dicamus, adeo vtiles sunt tribulationes, quod hi qui eas sustinent, beati à Domino reputantur. Luc. 6. *Beati qui nunc fletis, quoniam ridebitis.* Matt. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c.* Iob 5. *Beatus qui corripitur à Domino.* Iac. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem.* Eiusdem 5. *Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt.* 1. Petr. 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Eiusd. 4. *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis:* ideo tribulatio cum gaudio est suscipienda. Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, &c.* Iac. 1. *Omne gaudium existimate fratres cū in varias tentationes incideritis.* 1. Pet. 4. *Communicantes Christi passionibus, gaudete vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.* Matth. 5. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis.* Simile Luc. 6.

CAPVT IV.

De diuisione Patientiæ in patientiam diuinæ correctionis, humanæ persecutionis, & dæmoniacæ impugnationis.

CONsequenter ponendæ sunt diuisiones pertinentes ad patientiam. Notādum ergo quod ad patientiam pertinet patienter ferre Dei correctionem, hominum persecutionem, dæmonum impugnationem. Scriptura vero sacra multum beatificat patienter sustinentes prædicta. Sustinentes Dei correptionem beatificantur. Iob 5. *Beatus vir qui corripitur à Domino.* Correptio Dei procedit ex magno amore. Esa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse.* Iesse interpretatur incendium. Respuere Dei correptionē, periculosum est valde. Ecclesiast. 21. *Qui odit correptionem, minuetur vita.* Eiusdem 21. *Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris.* Dei correptio est ægritudo corporis, quæ cum gaudio recipienda est, quia vtilissima. Multum enim debilitat hostem familiarem, corpus scilicet, & subdit spiritui. *Cum infirmor, tunc potens sum.* 2. Corinth. 12. Et in infirmitate experitur homo virtutem animi. Seneca: Non in mari tantum aut prælio vir fortis apparet: sed exhibetur etiam & in lectulo virtus. In vitis patrum, cum quidam peteret à Ioanne eremita vt sanaret eum à tertiana. Respondit: Rem tibi necessariam cupis abiicere, vt enim corpora nitro, ita anima languoribus & castigationibus purificatur. Et quidam senex infirmanti discipulo dixit: Ne contristeris ex infirmitate vel plaga corporis: Si enim ferrum es, æruginem amittis: Si vero aurum es, per ignem probatus, à magnis ad maiora proueheris. Et cum quidam miles rogaret quendam virum sanctum vt à morbo liberaret eum cum precibus suis: vir sanctus audito ab eo, quod melior esset in ægritudine, & deuotior quam in sanitate, dixit: Oro Dominū vt seruet te in statu in quo melior es. Dicebat quidam quod cum Deus dat infirmitatem alicui, si pro ea seruiret ei centum annis, non esset nimis. Prou. 20. *Liuor vulneris absterget mala.* Eccl. 11. *Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ.* Idem etiam dicebat, quod diues est Christianus, qui non habet nisi vnam solam febrem quatuor accessionum, vel etiam solam ephimeram, dum solum sciat & velit de illa cū Deo negotiari. Ægritudo corporis citatio est de pace facienda cum Deo si fuerit ad mortem peremptoria, si non fuerit dilatoria. Pax vero ad quam est citatio, valde honorabilis est peccatori: omnes enim offensæ ei à Deo remittuntur, & insuper pax eius regno cœlorum quasi emitur. Gaudere debet qui infirmatur de hoc quod vilis domuncula eius incipit destrui, cum spem habeat domum regiam se habere in cœlis. 2. ad Corinth. 5. *Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habeamus domum non manufactam, sed æternam in cœlis.* Et notandum quod super illud Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Ostendit Gloss.

Correctio Dei beatificat.

Exemplum.

Cur infirmitatibus premantur.

Bedæ, quod quinque modis infirmitates contingunt. Primo, vt merita iustis per patientiam augeantur, vt Iob 2. Secundo ad custodiam virtutum, vt in Paulo 2. Corinth. 12. Tertio, ad corrigenda peccata, vt lepra Mariæ. Nume. 12. Quarto ad gloriam Dei, vt cœco nato. Ioan. 9. & Lazaro. Eiusdem 11. Quinto, ad initium pœnæ, vt Herodi. Act. 12. *Patientes persecutiones beatificantur.* Matth 5. *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur, &c.* Persecutor præparat tibi coronam æternam. Noli odire vel repercutere fabricatorem coronæ tuæ. In Psalm. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Fabricauerunt inquam, coronam. Sustinentes dæmonum impugnationes, beatificantur. Iac. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, &c.*

Psal. 128.

Capvt V.

De tentationibus dæmonum. Et primo, quod dæmones tentent homines: de vtilitate tentationum, de modo tentandi quem habet tentator, & de modo repugnandi quem debet habere qui tentatur.

Circa tentationes. Primo ostendemus quod dæmones impugnēt homines. Cum enim ipsi sint inuisibiles, & pugna eorum inuisibilis est, nec agnoscitur nisi oculis cordis. Ignorantia vero eius periculosa est homini. Non enim repugnat qui se impugnari ignorat. Grande periculum est habere iuxta se hostem suum si homo hoc nesciat. Hieron. Tunc maxime impugnaris, cum te impugnari nescis. Secundo ostendemus vtilitates tentationum, vt magis patienter sufferantur. Tertio, tangemus de modo impugnandi quem habet tentator. Quarto, de modo repugnandi, quem debet habere qui tentatur. Circa primum notandum quod impugnatio quam diabolus facit homini, primo certificari potest 3. Genes. vbi serpens mulierem decepit, & Deus ibidem ostendit impugnationem istam esse duraturam, dicens ad serpētem: *Inimicitias ponam inter te & mulierem & semen tuum & semen illius.* Secundo ex libro Iob 1, & 2. cap. vbi sathan petiit à Domino vt permitteret eum impugnare Iob. Et eiusdem 7. legitur: *Militia est vita hominis super terrā*, & alia translatio habet, tentatio est vita, &c. Item Matth. 4. & Luc. 4. vbi diabolus Dominum tentauit. Et secundum Augustin. assumpsit diabolus formam humanam, quod permisit Dominus, vt tentatio nobis certior fieret. 1. ad Corinth. 7. *Reuertimini ad idipsum ne tentet vos sathanas.* Matth. 7. *Vigilate ne intretis in tentationem.* Ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c.* Actor 5. *Cur tentauit sathanas cor vestrum?* Et de beato Martino legitur, quod multoties diabolus ei apparuerit in forma humana. Similiter de beato Antonio, cui apparuit in forma pueri nigri, & in forma etiam animalium diuersorum generum. Simile legitur de multis aliis sanctis. August. in sermon. Præmonitos vos esse volo, neminem super terram, absque tentatione victurum, vt cum forte tollitur aliqua, aliam securus expectet.

De vtilitate Tentationum.

Vtilis tentatio.

Circa secundum notandum, quod tentatio ad multa vtilis est. Primo, erudit. Ecclesiast. 34. *Qui non est tentatus, quid scit?* Iterum: *Qui non est tentatus, qualia scit?* Et iterum: *Qui non est tentatus, pauca recognoscit* Iudic 3. *Hæ sunt gentes quas reliquit Dominus vt his erudiret Israelem.* Secundo, humiliat. Gregor. Dum vitia nos tentant, proficientes in nobis virtutes humiliamur. Idem: Iebusæum Israel tolerat, vt humana mens de se humilia sentiat, dum minima non superat. Tertio, negligentiam repellit. Gloss. super illud Proba me Deus, & tenta me. Ideo dicit tenta: quia nisi tentaret, negligentes essemus. Quarto, virtuti addit. Seneca: Multum adiicit sibi virtus lacessita. In vitis patrum dixit quidam abbas: Cruda tegula si mittatur in flumen, statim dissoluitur, cocta non. Ita est homo habens sapientiam carnalem, qui non est tentationum igne decoctus. Quinto, seruat. Gregorius: Nisi Psalmista per tribulationes se melius seruari nosset, non diceret: *Proba me Domine, & tenta me.* Idem in Moral. Cum per tentationem humilitas proficit, prospera est ipsa aduersitas quæ mentem ab electione custodit. Idem: Cur tentamur vitiis, diuina dispensatione nobiscum agitur, ne virtutibus quibus proficimus extollamur 2 ad Corinth 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, &c.* Gregor. in Moral. Tunc interius bene custodimur, cum per dispensationem Dei tolerabiliter tentamur exterius, aliquando vitiis, aliquando

Psalm. 45.

pressuris. Nec tentatio exterior culpas perficit, quia interior intentio sursum trahit. Nec sursum interior intentio in superbiam eleuat, quia tentatio exterior humiliat. Sic magno ordine cognoscimus in interiore profectu quid accepimus, in exteriore defectu quod sumus. Sexto, virtutem hominis notificat. Deut. 13. *Tentat vos Deus vester vt palam sciat vtrum diligatis eum, annon.* Septimo, Deum glorificat. Psal. *Eruam te, & glorificabis me.* Octauo, populum ædificat. Tob. 2. hanc tentationem ideo permisit euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ illius. Nono, ei qui tentatur in præsenti honorem acquirit. Vnde legitur de beato Antonio quod cum quadam nocte à dæmonibus esset laceratus, subito radius quidam lucis & dæmones & tenebras effugauit, statimque sanatus Christum præsentem intelligens, dixit: Vbi eras Iesu bone, vbi eras? quare principio non affuisti, vt curares vulnera mea? Et vox ad eum ait: Antoni hic eram: sed expectabam videre certamen tuum: Nunc autem quia viriliter dimicasti, in toto orbe te faciam nominari. Decimo, in futuro coronat 2. ad Tim. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Et Iacobi 1. dicitur de sufferente tentationem, quod cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ. Tob. 3. *Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te: quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur.*

Psal. 49.

De modo impugnandi, quem habet tentator.

Modi tentandi dæmonis pro infiniti.

Sequitur de modo impugnandi, quem habet tentator. Notandum ergo quod modi impugnandi, quos habet, quasi infiniti sunt. Vnde Paulinus episcopus Augustino: Hostis noster cui mille nocendi artes, tam variis expugnandus est telis quam impugnat insidiis: tamē nos causa breuitatis de paucis dicemus. Bernardus quatuor species impugnationis eius distinguit loquens de illo verbo Psalm. *Scuto circumdabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno &c.* His verbis significatæ sunt quatuor tentationes, quibus vndique circumdari necesse habemus scuto Domini circūdari ante & retro, à dextris & à sinistris. Timor afflictionis nocturnus est & plane tenebrosus, quia abscondit ab oculis quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Sed facile hunc radius veritatis exulat. Ingerit enim oculis cordis peccata quæ fecimus, nunc æterna supplicia, nunc æterna præmia, nunc ea quæ pro nobis pertulit Christus. Ergo ad lucem tam multiplicis veritatis nox recessit Sed time sagittā quę in die leuiter volat sed non leue vulnus infligit. Hæc sagitta vana est gloria, quā oportet cauere feruentiores, ne deserant scutum veritatis. Quid enim tam contrarium vanitati? Deinde subdit: Primo à sinistris pulsat diabolus pusillanimitate. Deinde à dextris humanis laudibus Si sic nō proficit, dicit: Viribus deiicere nequeo, sed forte decipere possum alicuius ingenio proditoris. Negotium perambulans in tenebris est ambitio subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis. Cōtempsit, ait, vanam gloriam, quoniam vana est: forte solidius aliquid affectaret, forte honores, forte diuitias. Quid si veritas inuestigat hunc proditorem, & negotium arguit tenebrarum: Non restat callido inimico contra eos quos videt omnibus modis diligere iustitiam & odisse iniquitatem, nisi vbi iniquitatem palliet virtutum imagine. Quos enim perfectos boni nouit amatores, malum eis sub specie boni non mediocris, sed perfecti suadere conatur, vt facile qui currit incurrat. 2. ad Corinth. 11. *Ipse sathanas transfigurat se in angelum lucis* Sol autem est veritas quæ palliatam detegit falsitatem? iuxta verbum Bernardi: Item Gregor. Quatuor, inquit, has tentationes in generali statu Ecclesiæ haud difficile diligens considerator inueniet. Timor nocturnus nouellam adhuc exercebat Ecclesiam, quando omnis qui occidebat seruos Dei arbitrabatur obsequium se pręstare Deo. Deinde persecutione cessante, & die reddita, turbauit eam grauius & afflixit sagitta volans: quoniam exierunt aliqui de Ecclesia inflati spiritu, carnis suæ inanis & volatilis gloriæ cupidi, & volentes sibi facere nomen, linguas suas magnificando, diuersa & peruersa dogmata prædicauerunt. At quidem nunc pax à paganis, pax ab hæreticis: sed non pax à filiis falsis. Omnes Christiani fere quæ sua sunt quærunt, non quę Iesu Christi Ipsa quoque Ecclesiasticæ dignitatis officia, in turpem quæstum & tenebrarum negotia transiere: nec in his animarum [illegible], sed luxus

Psalm. 90.

quæritur diuitiarum. Superest vt iam reueletur homo peccati, filius perditionis Antichristus, dæmonium non modo diurnum, sed et iam meridianum, quod non solum transfigurat se in angelum lucis, sed extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Nimirum insidiatur acrius calcaneo matris Ecclesiæ, à qua caput suum docet esse contritum. Sed ab hoc quodque incursu Ecclesiam electorum veritas liberabit, propter eos breuians dies, & dæmonium meridianum destruens illustratione aduentus sui. Item notãdum quod secundũ Greg. in Moral quatuor modis peccatũ perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namq; suggestione, delectatione, consensu, & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio p̃ aduersariũ, delectatio per carnem, cõsensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Vnde & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eua delectata est, Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Quatuor etiam modis peccatum cõsummatur in opere. Prius namque latens culpa agitur, postmodum vero ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, adhinc in consuetudinem ducitur, ad extremum quisque vel falsæ spei seductionibus vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Notandum quod diabolus tanquam præsumptuosus libenter suadet id quod temeritatis est & præsumptionis Vnde mulierem incitauit ad hoc vt iudicaret de facto superioris, & de intentione præcipientis, dicens: *Cur præcepit vobis Dominus &c.* Genes. 3 Quorum vtrunque temerarium est. Item in impugnationibus suis multũ mẽdacio vtitur. Vnde mulieri post eius responsionem mentitus est, dicens : *Nequaquam moriemini.* Et Matt. 4 *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Iob. 8. *Ipse mẽdax est & pater eius.* Quum ipse vult aliquem deiicere in peccatum, ipse promittit ei quod citò resurget Esa. 51 *Dixerunt animæ tuæ: Incuruare, vt transeamus* Ber. Nolite acquiescere dicẽti Incuruare vt transeamus: nõ est enim transiturus, sed te grauiter oppressurus. His vero qui sunt in peccato longam vitam repromittit, quæ repromissio nequissima multos perdidit. Eccl. 19. Et notandum quod diabolus quinque modis decipit hominem qui est in statu pœnitentiæ, suadendo ei vt onus illud abiiciat. Primo mẽtiendo exonerationem quod non est exoneratio, sed leuis oneris in grauissimum commutatio : vt festucæ in trabem vel montem. Vnde qui tẽtatur debet dicere sic tentanti: Si onus deposuero, nunquid sine onere ero? Cui quæstione si plene respondere voluerit tentator, dicet: Immo ponetur super te mõs : scilicet infernalis pæna, quæ pæna grauior est monte. Apoc. 6. *Dicent montibus, cadite super nos &c.* Bonum est ergo leue onus pœnitentiæ ferre, vt tantum onus possit vitari. Apoc. 2. *Non mittam super vos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete.* Secundo decipit, ea quæ diuisim portãda sunt simul ostẽdendo, dicẽs: Quomodo posses hoc portare tot annis? Cui dicẽdũ est: Hodie cũ adiutorio Dei portabo hoc, & cras tandem cũ adiutorio Dei portabo leuius propter assuetudinẽ. Sic vbi fallit compositio, soluit diuisio. Matt. 6. *Sufficit diei malitia sua.* Tertio decipit, virtutẽ hominis à Dei virtute diuidendo, dicens: Tu debilis es, nullo modo potes hoc portare. Cui dicendũ est: si intelligis mea virtute sola, verũ dicis, quia dicitur Ioan 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si vero intelligis quod non possim Dei virtute adiutus, mentiris. ad Philip. 1. *Confidimus in domino Iesu, quoniam qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet.* Eiusdem 4. *Omnia possum in eo qui me confortat.* Quarto decipit, spoliationem mentiendo exonerationem. Sicut latro quandoque simplicem scholarem exonerat à cappa sua. Aurum vel lapides pretiosos debes reputare pœnitentiam, quam tibi vult diabolus auferre. Vnde debes cauere eum tanquam spoliatorem rei pretiosissimæ. Apocal. 3. *Suadeo tibi emere aurum &c.* Aurum emere, est fructum pœnitentiæ præparare Quinto, quærendo pondus diminuere ad quod gaudium cælestе tibi tradendum est. 2 ad Corint. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ: supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Item diabolus supra pectus suum graditur sicut serpens, qui solebat erectus incedere, nunc supra pectus graditur. A Deo enim auersus est diabolus, qui ad Deum conuerti debuit, & in eis proficit qui à Deo auertũtur, qui scilicet oculos suos statuerunt declinare in terram. Daniel 12. dicitur de iniquis iudicibus: *declinauerunt oculos suos, ne videant cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.* Item diabolus terram comedit: vt dicitur de serpẽte. Genes. 3. Amatores enim terrenorum deuorat

Quatuor modis peccatum perpetratur in corde.

Dæmon quinque modis decipit pœnitentem.

norat. Esa. 65 *Serpenti puluis panis eius*. Iob 18. *Abscondita est in terra pedica eius*. Esa. 24. *Laqueus super te qui habitator es terra* Econtrario dicitur Prouerb. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Idem calcaneo insidiatur*. Genes. 3 Calcaneus est pars extrema & infima in corpore. Est etiam à posteriori, vnde raro ab oculis videtur. Et quia retro est, & quia ab oculis longe est diabolus calcaneo, id est, extremę parti Ecclesię maxime insidiabitur: in fine enim mundi, scilicet tempore Antichristi, maxima erit tribulatio ipsius. Vnde tunc implebitur illud Iob. 40. *Stringet caudam suam quasi cedrum*, quod dicitur de Behemoth, cum cauda stringitur eleuatur. Cauda ergo Behemoth stringetur, cum in fine mundi Antichristus eleuabitur. Calcaneo etiam diabolus insidiatur: quia in fine vniuscuiusque maxime conatur hominem vincere: sciens quia si tunc hominem non vicerit, nunquam postea ab eo vincetur. Gregorius: Sciendum quod plerunque eis quos cæperit, tunc grauiores culpas ingerit, cum præsentis vitæ termino illos propinquare cognoscit. Fini etiam actionis insidiatur diabolus Greg. Diabolus aliquando nec intentionem vitiat, nec in itinere supplantat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat: Item diabolus calcaneo, id est, infimæ parti insidiatur, carni scilicet Iob. 40. *Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus eius in vmbilico ventris eius*. Et in eodem: *Fœnum quasi bos comedet*. Fœnum vocat homines carnales. *Omnis enim caro fœnum*. Esa. 40. Habac. 1. *Incrassata est pars eius*. Diabolus portis sensuum insidiatur. 1. Iudic. 9. Appropinquans Abimelech ostio, ignem supponere nitebatur. Item diabolus ex illa parte ex qua homo sibi minus cauet impugnat: & sic calcaneo insidiatur Ipse circuit, si forte inueniat quem deuorare possit Iob 1. *Circuiui terrã, & perambulaui eam*. 1 Petr. 5. *Tanquam leo rugiẽs circuit &c* Diabolus otiosos & securos percutit Ezechiel. 38. *Ascendam ad terram sine muro, veniam ad quiescentes habitantesque secure*. Iob. 40 dicitur de Behemoth: *Circumdabunt eum salices torrentis*. Salices torrentis sunt homines infructuosi in aquis deliciarũ plantati, qui circa diabolũ sunt, & diabolus quasi spatiatur cum eis Iudic. 18. *Nullus erit labor, intrabimus ad securos*. Item diabolus semina bonorum rapit, sciens illud Bernardi, Modica sementis detractio, non modicum est messis detrimentum. Matt. 13 *Quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt illa* Ipse in negligentibus zizania seminat Matt. 13. *Quum dormirent homines venit inimicus, & superseminauit zizania in medio tritici*. In Vitis patrum dicebat quidam senex quod tres sunt virtutes sathanæ, quæ præcedunt vniuersa peccata. Prima obliuionis, secunda negligentiæ, tertia concupiscentiæ. Prima generat secundam, secunda tertiam, & sic corruit homo Item diabolus vnanimes dispergit, & sic vincit. Matt. 12. *Qui non colligit mecum, dispergit* Itẽ tortuose incedit, & ideo valde difficile est præcognoscere quo tendit Prou. 30. *Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro*. Et vnum illorum trium est via colubri super petram. Gloss. Viam colubri vocat venenati hostis astutiam, quæ insidiari non desinit quos in petra fundatos esse conspicit. Item diabolus quod delectabile est præponit, quod molestum supponit: primo quasi vngit, & postea pungit Ecclesiasticor. 9. *Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo, sic homines capiuntur tempore malo*, scilicet tempore tentationis Pisces capiuntur esca hamo superposita. Item circa impugnationem diaboli attendenda est impugnationum varietas, impugnandi continuitas impugnationis vniuersitas. Diabolus variis impugnationibus impugnat, vt quem non superat vna, superet alia: vt patet Matt. 4. in tentationibus Domini. Continue etiam impugnat, vt quasi tædio victus homo succumbat. Gregorius: Diabolus assidua tentatione nos tentat, vt saltem tædio vincat. Daniel 3. *Non cessabant ministri regis succendere fornacem*. Vniuersalis etiam est eius impugnatio. Impugnat enim & diuites & pauperes, & iuuenes, & senes: vnde dicitur vti sagena, quæ est rete totam aquã occupans. Habac. 1. *Totum in hamo subleuauit, & traxit illud in sagena sua*. Item in eodem: *Expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat*. Et licet omnes impugnet, magis tamen eos qui ad Deum conuertuntur. Augustin. in sermonib. Quotidianis discimus experimentis eos qui conuerti deliberant, tentari acrius à concupiscentia carnis, & vrgeri grauius in operibus luti & lateris, qui Ægyptum egredi, Pharaonem effugere moliuntur. Ideo accedenti ad seruitutem Dei dicitur. Ecclesi. 2. *Prepara animam tuam ad tentationem*. Iob. 19. *Obsederunt in gyro tabernaculum meum*. In Psalm. *Circumdederunt me sicut apes*. Eccl. 9. *Extruxit munitiones per-* Psalm. 117

Psal. 117. nes per gyrum. Greg. de diabolo: Illos pulsare negligit, quos iure quieto possidere se sentit. Hieron. Appropinquante salute appropinquat & tentatio Gregor in Moral. Lucem rectitudinis vmbra sequitur tentationis Idem in eodem. Post lucẽ æstus sequi[illegible], quia post illuminationem diuini numinis, tentationis certamen augetur. In Psal. *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Psalm. 3. Sicut aliquis dum est captus in carcere vnicum habet custodem vel duos, si vero euaserit omnes eũ insequuntur: sic dum quis captus est à diabolo, non tantum eum dæmones persequuntur quam quum euasit. Exemplũ. Vnde quidam eremita vidit vnum solum diabolum sedentem in porta ciuitatis, & vidit abbatiam in qua vnicuique monacho assistebat diabolus. Quum vero quæreret ab angelo ductore quare hoc esset. Respondit; quia in ciuitate illa omnes faciũt voluntatem diaboli, sufficit ibi vnus diabolus: sed quum in hac abbatia omnes sint boni, necesse vt vnicuique vnus assistat. Item magis impugnat diabolus eos qui præsunt, quam cæteros. 1. Reg. 31. *Totum pondus prælij versum est in Saul.* Item impugnat etiam hominem secundum complexionem: vel mores, vel statum ipsius. Vnde in Psal. *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Psal. 139. Diabolus eos qui sunt in deserto paupertatis incitat ad iram vel impatientiam. Vnde tentatio eius talibus est ventus vrens. Deut. 8. dicitur de solitudine in qua fuerunt filii Israel, quod in ea erat serpens flatu adurẽs, & scorpio, & dipsas, & nullæ omnino aquæ Ierem. 3. *Ventus vrens in vijs quæ sunt in deserto* Exod. 10 *Ventus vrens leuauit locustas.* Et subditur: *Et nihil omnino virens relictum est in terra.* Locustæ sunt motus superbię, qui postquam in homine religioso inualuerint, nihil viride in eo remanet Ezech. 17. *Nonne quum tetigerit eam ventus vrens sic cabitur?* Ionæ 4. *Præcepit Dominus vento calido & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat.* His vero qui sunt in prosperitate, suadet diabolus pigritiam. Et talibus est tẽtatio diaboli vt ventus aquilo. Eccles 43. *Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua.* Quandoque vero diabolus Deo permittente hoc ad probationem & profectum amicorum suorum suscitat, quasi ventum vehementem, vt videatur omnia cõcutere. Iob 1. Ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus. Et Ionę 1. *Misit Dominus ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna.* Et Matth 8. *Motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus.* Item diabolus quandoq; impugnat aggerem comportando, vt quum bonorum pauperum procurat ditationem, vt sic mali efficiãtur. Habac. 1 *Ipse super omnem munitionem ridebit, comportabit aggerem, & capiet eam.* Ipse de potentibus triumphat adiutus potentia eorum contra ipsos, dum ea abutũtur, contra animas suas ea vtentes Habac. 1. *Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt.* Tyranni sunt simię diaboli, dum in subditos sibi desæuiunt, sicut & diabolus seruientes sibi torquebit. Item diabolus immisericorditer impugnat, vt patet in Iob qui abstulit sua & suos, afflixitque ipsum in propria persona. Et si in aliquo videtur parcere, in eo intendit impugnare: vt patet in vxore Iob q̃ ei reliquit, per quam postea eũ impugnauit. Vnde dixit illi vxor sua quum ipse amisisset & sua & suos, & percussus esset vlcere pessimo. *Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo & morere.* Iob 2. Irrisio est, id est, si perseueraueris in benedictione tua, morieris Eccles 7. *Iustus perit in iustitia sua.* Malach. 3. Vanus est qui seruit Deo. Greg Duobus modis diabolus impugnat homines tribulatione vt frangat, persuasione vt molliat. Victus ergo de tribulatione recurrit ad artẽ qua Adam vicit. Prou. 7. *Multos vulneratos deiecit.* Dicitur de muliere. Item diabolus illos quos videt feruentes ad bonum, incitat ad hoc quod excedant vt de alto possit eos præcipitare, quod valde periculosum est Bernardus super Cantic. Nõ habet callidus hostis machinamentũ efficacius ad tollendum de corde dilectionem, quam si efficere possit vt in ea incaute & non cum ratione ambuletur. Ephes. 5. *Videte fratres quomodo caute ambuletis.* 1 Pet. 4. *Nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis fit*

De modo repugnandi diabolo.

Sequitur de modo repugnandi diabolo. Et notandum quod modus conuenientissimus repugnandi serpenti infernali, est contritio capitis eius. Quem modum docet Dominus Gen. 3 loquens ad serpentem de muliere, quæ figuram tenet Ecclesiæ. Ipsa conteret caput tuum. Serpens caput præ ceteris membris custodit. Et non est caput nequius

super caput colubri. Eccl. 25. Ideo conari debet homo ad eius contritionem. Caput vero eius potest intelligi superbia, vel principium tentationis vel peccatum cordis antequam extra exierit. Contritio capitis, scilicet superbiæ multum valet ad repugnandum ei. Et hanc facit humilitas, quæ multum valet ad triumphandum de diabolo. Humilitas enim ad modum astuti luctatoris dum videtur se deiicere, hostem facit corruere. Ipsa est quæ euadit laqueos diaboli. Inde beatus Antonius retulit se vidisse omnes laqueos diaboli super terram extentos. Et quum suspirans dixisset. Quis hos poterit transire? audiuit vocem dicentem Humilitas sola, ô Antoni, pertransit. Humilitas gloriam victoriæ totã Deo attribuit, & propter hoc totum pondus prælii eidem imponit. Cuius enim est victoriæ gloria eiusdẽ est pugna. Humiles Deus iuuat, sicut contrario superbis resistit Iacob 3 & 1 Pet 5. Ideo non est mirũ si ipsi triumphent. Humilitas Deũ quodammodo vincit. Greg in Moral. Quotidie tela tentationũ eius accipimus: sed & nos contra illum iacula mittimus, si cõfessi tribulationibus humilia respondemus Prou. 15 *Responsio mollis frangit irã.* Caput etiã serpentis est conterendum, quia in principio tentationis est resistendum. Ouidius: *Principiis obsta sero medicina paratur: Cum mala per longas conualuere moras.* Greg. in Moral. Si tentationi in corde nascenti festine nõ resistitur, hac eadem qua nutritur mora roboratur. In Psal. *Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petrã.* Diabolus quasi paruulus est in principio tentationis, vnde tunc facilius potest occidi: In morte primogenitorum liberati sunt filii Israel de seruitut: Pharaonis Exod. 12. Primogenita Pharaonis infernalis sunt principia tentationum: quibus si viriliter resistatur, liberatur homo cito à diabolo. Item caput serpentis conterendum est: quia peccatum destruendum est, quum in corde est, antequam extra per locutionem vel operationẽ processerit. Si cogitatio mala cor intret, tam cito pugnandum est contra eam, & specialiter orando. Gregorius in homilia. Quanto grauiori tumultu cogitationum carnalium premimur: tanto orationi debemus insistere ardẽtius. Non sumus eradicatores cogitationum, sed luctatores contra eas: vt dixit quidã senex de antiquis patribus, vt legitur in Vitis patrum. In eodẽ: Dixit quidam abbas, Si cogitationem non habes, spem non habes: quoniam si cogitationes habes, opera habes. In eodem: Interrogatus abbas Pastor de immũdis cogitationibus: respondit. Nunquid gloriabitur securis sine eo qui incidit in ipsa. Tu ergo non eis porrigas manus, & otiosę erunt. Idem cuidam abbati: Sicut capsa plena vestibus si dimissa fuerit longo tempore, putrefiunt vestes in ea: ita sunt & cogitationes in cordibus nostris, si non fecerimus eas corporaliter tempore longo, exterminantur & putrefiunt. Idem ad abbatẽ Ioseph: Sicut si quis claudat serpentem vel scorpionem in vase & obturet illud, procedente tempore serpens moritur: ita malignę cogitationes quę studio dæmonum pullulant, patientia eius cui immittuntur paulatim deficiũt. In eodem: Quidam frater dixit abbati suo: Quare non recedunt à me tentationes: & dixit ei senex: Quia vasa earundem passionum intra te sunt. Hæc vasa intelligi possunt ipsę concupiscentiæ, secundum quas cogitationes in corde oriuntur: vbi enim amor, ibi oculus. Quidam frater interrogauit senem quendam. Quid faciam quia multę cogitationes solicitant me, & nescio quomodo repugnem eis? Qui respondit, non repugnes contra omnes, sed contra vnã quę caput est aliarum. Contra immundas cogitationes valet confessio, quę eas sanctis patribus manifestat. Vnde quidam seniorũ cuidam impugnato à spiritu fornicationis, dixit: Fili, ne abscondas cogitationes tuas, ita enim confusus immundus spiritus discedit à te. Nihil enim ita confundit & allidit virtutem dęmonum: quomodo si quis secreta immundarum cogitationũ reuelauerit sanctis ac beatissimis patribus. Specialiter expedit, ne cogitationes iracundię ad verba procedant. Vnde quidam frater requisiuit abbatem Isaac, quare dæmones eum ita timerent, qui respondit: Ideo me timent dęmones, quia ex quo factus sum monachus statui apud me ne iracundia mea extra guttur meũ procederet. Item notandum quod ad repugnãdum diabolo multum valet sapientia, cum ipse astutia maxime impugnet. Vnde Dominus diabolum tentãtem cum paucis verbis sacræ scripturæ confusum repulit Matt. & Luc 4. Sapient. 5. *Melior est sapientia quam viris.* Eiusd. 8. *Sapientia non vincit malitia.* Eccl 9 *Melior est sapientia quam arma bellica.* Esaiæ 11. *Non occident, & non nocebunt in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini.* Error principium, est tentationum difficilium: ideo multum

Psal. 136.

tum necessaria est sapientia militi Christi, vt ab errore caueat. 1 Ioan.4. *Nolite omni spiritui credere: sed probare spiritus si ex Deo sint.* Ad repugnandum diabolo multum valet fides. Ephes. vltim *In omnibus sumentes scutum fidei.* Et 1 Pet 5. *Cui resistite fortes in fide* Fides ostēdit militibus Christi sanguinem eius, vt sic in prælio exacuantur & vincant. 1. Mach. 6. *Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ & mori, ad acuendum eos in prælium.* Apocal. 12 *Ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni* Fides etiam eis ostendit pœnam paratam si victi fuerint. Gregor in Moral Solerter inuigilandum est, vt cum culpa blandiri inchoat, ad quantum interitum mens trahatur agnoscat. Item ostendit eis coronam paratam si vicerint. Apocal. 2 *Vincenti dabo edere de Ligno vitæ.* In eodem: *Vincenti dabo manna absconditum.* Item ad triumphandum de diabolo multum valet fiducia de Deo Exod. 14. *Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis.* Num. 14. *Dominus nobiscum est, nolite timere* 2. Paralip. 20 *Non est vestra pugna sed Dei.* In eodem: *Tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos* Esa. 41. *Ne timeas quia ego tecum sum.* Et 43 simile Ierem. 20 *Dominus mecum est tanquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent & infirmi erunt.* Rom. 8 *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Ad repugnandum etiam diabolo multum valet oratio. Matth. 27. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Ad idem etiam multū valet misericordia. 2. Petr. 2. *Nouit Deus pios de tentatione eripere* Et super illud Psal *misericordia mea & refugium meum,* dicit. Gloss De nulla re ita vincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Eccl. 29. dicitur de eleemosyna: Super scutum & super lanceam potentis pugnabit pro te aduersus inimicum tuum. Homines etiam incompatiētes & indignantes peccatoribus permittit Deus corruere in peccatum. Item ad superādum diabolum, multum valet timor Domini Eccl. 32. *In tentatione Deus timentem se seruabit, & liberabit à malis.* In Vitis patrum abbas Amon dixit cuidam fratri interroganti ab eo aliquem sermonem: Vade, & fac talem cogitationem tuam, qualem faciunt iniqui qui sunt in carcere. Illi enim interrogant homines, vbi est iudex, & quando veniet, & in ipsa expectatione pœnarum suarum plorant. Sic & monachus debet animam suam obiurgare, dicens: Væ mihi, quomodo astare habeo ante tribunal Christi, & actuum meorum reddere rationem: Si sic semper meditatus fueris, poteris saluus esse. Timor Dei negligentiam expellit, quæ multos facit corruere. Eccles 7. *Qui timet Deum nihil negligit.* Timor Dei etiam sollicitum hominem reddit, & quasi paratum ad prælium. 1. Machab 12. præcepit Ionathas suis vigilare & esse in armis paratos ad pugnam Itē timor Dei offensam cauet: quod multum valet ad hoc quod Deus hominem iuuet, & sic de hoste triumphet Deut. 23. *Quādo egressus fueris aduersus hostes tuos ad pugnam, custodies te ab omni re mala.* 1 Cor 9 *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Item timor occasiones peccandi cauet, vt est familiaritas eorum qui mala suggerunt; qui sunt quasi halitus diaboli Iob 41. *Halitus eius prunas ardere facit.* Item occasio mali est aspectus rei delectabilis Gen. 3. *Vidit mulier lignū quod esset bonum, & ad vescendum suaue* &c. Amor etiam mundi occasio est, vt quis à diabolo superetur. Non est mirum si à diabolo capitur qui voluntatie pedes suos in rete eius mittit. Retia diaboli sunt temporalia ista. Iob 18. *Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.* Sap. 14. *Creatura Dei facta sunt in odium, & in tentationem animæ hominum, & muscipulam pedibus insipientium.* Item ad superandū diabolum multum valet constantia. Eph. 3. *Nolite locum dare diabolo.* Iac. 4. *Resistite diabolo & fugiet à vobis.* Item ad hoc valet spiritualis lætitia. 1. Machab. 3. *Præliabitur Israel prælium cum lætitia.* Anton. vnica ratio vincendi inimicum, est lætitia spiritualis 1 Reg 4. dicunt Philistiim figuram tenentes dæmonum. *Væ nobis non enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius.* Et notandum quod quandoque diabolus nos impugnat molestiis, quandoq; deliciis Cum impugnat molestiis non est fugiendum Bonæ n sunt & vtiles, & fugientes magis grauant Iosu. 7. *Mi Domine Deus, quid dicā videns Israelem hostib. suis terga vertentē?* Sen. Quemadmodum perniciosior est hostis fugiētibus: sic omne fortuitum incōmodum magis instat cedenti & aduerso. Salustius: Fugientes sæpius videas capi aut occidi. Fortissimum quemq; tutissimum Ber in epistolis: Sola causa qua perdere possis victoriam, fuga est Fugiendo poteris illā amittere, moriendo non potes: & beatus si pugnando moriaris, quia mortuus mox coronaberis. Væ autem tibi si declinando, pugnam perdis & victoriam simul & coronam Idem in epistolis: O vere tuta pro Christo & cum Christo pugna, in

gna, in qua nec vulneratus, nec prostratus, nec conculcatus, nec millies si fieri possit occisus fraudaberis à victoria, tantum ne fugiat. Idem: Libentius insequitur aduersarius fugientem, quam sustineat repugnantem. Impugnatio vero quę fit deliciis, vincitur fugiẽdo 1. Cor. 6. *Fugite fornicationem*. Impugnatio per molestias vincitur patiendo. Illa quæ fit per delicias, percutiendo virga disciplinæ. Prou. 23. *Si percusseris eum virga, non morietur*. Sene. in epistolis: Vir bonus quidquid ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina ex qua vniuersa procedunt. Idem: Voluptates inter res vilissimas præcipue extirpa, quæ latronum more in hoc nos amplectuntur vt strangulent. Et notandum quod cum habeamus bellum contra astutiores & fortiores nobis, necessarium est nobis adiutorium: Et enumerantur octo adiutoria. Primum est, cælestis doctrina. In Ps. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium*. Prou. 24. *Vir doctus r[illegible] stus & validus*. Sap. 8. *Per sapientiam in multitudine bonus videbor, & in bello fortis*. Secundum est diuina confortatio, quæ multum valet ad fortitudinem, & ad hoc quod aliquis vincat: sicut disconfortatio multũ facit ad hoc quod aliquis vincatur. Daniel. 10. *Corroborare, & confortare*. Iosue 1. *Confortare, & esto robustus*. Tertium est, refrænatio hostium ne tantum nos impugnent quantum, vellent vt patet in Iob, quem sathan non poterat ad voluntatem suam impugnare, donec à Deo fuit ei hoc concessum 1. Cor. 10. *Fidelis est Deus qui non permittet vos tentari supra id quod potestis*. Quartum est, mira Dei protectio, quæ promittitur Esaiæ 53. *Quum transieris per aquam, tecum ero, & flumina non operient te*. Sic protecti sunt tres pueri in fornace Babylonica. Danie. 3. Quintum est, mira hostium impugnatio. Exod 14. *Fugiamus Israelem: Deus enim pugnat pro eis contra nos*. Sextum est, miræ virtutis collatio, vt Moysi. Exod 34. & Eliæ 4. Reg. 19. data est virtus ieiunandi 40 diebus: sicut mira virtus corporalis data fuit Samsoni. Septimum est, armatura mirabilis quæ habenti nihil nocere possit. Qualis armatura est patientia quę data fuit beato Vincentio & Laurentio. Octauum est, angelorum custodia, quam vocat Dominus sepem. Esa 5. *Auferam sepem eius & erit in direptionem*. Angeli sancti dæmones compescunt. Tob. 8. Raphael religauit dæmonium in deserto, & 4. Reg. 6. dixit Eliseus ad ministrum suum *Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis*.

Adiutoria in tribulationibus.

CAP. VI.

De aliis diuisionibus Patientiæ.

CONsequenter ponendæ sunt aliæ diuisiones pertinentes ad patientiam. Et sumitur diuisio prima secundum ea à quibus patimur, Quædam enim patimur ab extraneis: quædam vero à notis, tamen inimicis. Quædam vero ab amicis, quæ molestius sustinemus. Psal. *Si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem vtique*. Alia sumitur secundum ea quæ patimur, quæ sunt contumeliæ verborum, molestiæ corporum, & damna rerum. Contumeliæ verborum patienter tolerandæ sunt. Sunt enim velut aurum & argentum quibus ditamur: Heb. 11. *Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi*. Ad contumelias debet homo se habere vt surdus In Psa. *Ego autem tanquam surdus non audiebam & sicut mutus, &c.* Debet etiã homo immobilis permanere 2 Reg. 14. *Sicut angelus Dei, sic est Dominus meus rex, vt nec benedictione vel maledictione moueatur*. Ille qui maledicit, reputandus est vt nuntius à Deo missus, vt scil. abstergat maculas eius cui maledicit. Greg. Idcirco Dominus linguas detractorum in electos laxat, vt si quid in eis elationis surrexerit, lingua detractoris detrahat. Multum vilipendit Deus malos, quando de lingua eorum facit abstersorium sordium bonis. Prou. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti 2. Reg. 16 dixit Dauid cum Semei ei malediceret: *Dimittite eum vt maledicat iuxta præceptum Domini si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna*. Et dicit gloss. Greg. Qui verborum contumeliis pressus virtutẽ patiẽtiæ seruare non sufficit, factum Dauid ad memoriã reuocet: quem cũ Semei conuitiis vrgeret, & armati proceres vlcisci contenderẽt, ait: *Quid mihi & vobis filii Saruia &c. dimittite eum vt maledicat. &c.* Quibus verbis indicat quod pro peccato Bersabeæ insurgentem contra se filium fugiens reduxit ad animum malum quod fecit: & contumeliosa verba, nõ tam conuitia quã adiutoria esse credidit, qui bus se purgari sibique misereri posse iudicauit. Tũc enim illata cõuitia bene toleramus,

Psalm. 37.

quum in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe videbitur quod iniuria percutimur, dum cōspicimus quod peius meruimus: sicq; fit vt contumeliis gratia magis quam ira debeatur, quarum interuentu Deo iudice pœna grauior declinatur. Dicenti verba cōtumeliæ cōpati debemus quasi insano verba extranea loquenti. Senec. Dicis, male de te loquuntur: moueret si hoc iudicio facerent, nunc morbo faciunt. Hieron. Apud Christianos non est miser qui patitur contumeliam, sed qui facit: beatum debet se reputare cui mali maledicunt. Matth. 5. *Beati estis quum maledixerint vobis homines.* 1. Pet. 4. *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis.* Exemplū huius patientiæ habemus in Christo. Esa. 53. *Sicut ouis ad occisionem ducetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Matt. 27. *Quum accusaretur à principibus sacerdotum, nihil respondit.* De patientia ad molestiā corporum habetur. Matt. 5. *Si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam prabe ei & alteram.* De patiētia ad damna rerum, habetur ibidem: *Qui vult contendere tecum in iudicio & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* De hac patientia commēdat quosdam Apostolus ad Heb. 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.* Alia diuisio sumitur secundum causas propter quas patimur. Quandoque enim quis patitur ex culpa sua. In quo casu magis patienter sustinet. Quandoque vero sine culpa sua: & tunc magis moleste sustinet, dicens: Si meruissem, non sustinerem moleste: nunc vero non est mirum si moleste sustineam, quum hoc non meruerim. Cui dicendum est quod ipse secundum hoc potius vult esse similis latronibus quam sanctis. Latrones enim propter culpam suam patiuntur ea quæ sustinent: sancti vero sine culpa. 1. Petri 2. *Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste:* In eodem: *quæ est gratia si peccantes & colaphizati suffertis:* Sed si benefacientes patiēter suffertis, hæc gratia est apud Deum. Eiusdem 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* In eodem: *Melius est benefacientes si velit voluntas Dei pati, quam malefacientes:* Eiusdem 4. *Nemo vestrū patiatur, quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat.* Alia diuisio patientię est talis. Est patientia culpæ, & est patientia naturæ & consuetudinis longæ & gratiæ. Prima triplex est. Quædam est remissionis: vt quum quis sustinet non sustinenda, vt scilicet se redigi in seruitutem diaboli. 2. ad Corinthios. 11. *Sustinetis si quis vos in seruitutem redigit.* Prouerb. 12. *Manus quæ remissa est, tributis seruiet:* Hæc patientia est quasi asinina. Asinus non discernit quid sibi imponatur vtrum aurum vel lutum. Alia est seruilis timoris: vt quum aliquis timore disciplinæ, vel quia erubescit exire de claustro sustinet asperitatem religionis, & non amore Dei. Et talis patientia solet esse cum murmure propter defectū vnctionis gratiæ, sicut rota murmurat si vncta non fuerit. Eccles. 33. *Præcordia fatui, quasi rota currus.* Tertia est patientia hypocritarū, figurata in patientia latronis mali qui cum Domino passus est. Patientia vero naturæ est quam habet aliquis ex strenuitate naturali, vt sunt multi milites qui licet non habeant charitatem, tamen prius sustinerēt mortem, quam fidem negarent patientia naturali. Patientia laboris inuenit Alexander exercitum suum, quum eum probaret, ducens illum sub torrida zona per diætam sine potu, vsque ad fluuium quendam. De patientia consuetudinis longę dixit, quidam. *Quod male fers, assuesce feres.* Tullius: Optima forma eligenda est viuendi, quam iucundam reddet assuetudo. Patientia vero gratiæ triplex est: Quædam est incipientium: quædam proficientium, & quædam perfectorum. Incipientium est sustinere mala quæ eis inferuntur patienter. Proficientium vero est sustinere ea non solū patienter, sed etiam libenter: Perfectorum vero non solum libenter, sed etiam lætanter. Hos tres gradus patientiæ possumus agnoscere in Paulo. Primus, habetur 2. Corinthiorum 4. *Tribulationem patimur, sed non angustiamur,* scilicet per impatientiam. Secundus eiusdem 12. *Ego libentissime impendam, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris.* Tertius, ad Gal. vlt. *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini n. stri Iesu Christi.* Et notandum quod qui habet perfectam patientiam, cum mala ei inferuntur, lætatur: inferenti compatitur, & beneficium largitur, & Deo regratiatur. De primo habes Actor. 5. *Ibant apostoli gaudentes &c.* 1. Petr. 3. *Communicantes Christi passionibus gaudete.* De secundo 2. Petr. 1. *In patientia pietatem.* Gregor. in homil. Patientia vera est quæ & ipsum amat quem portat. Nam tolerare & odisse non est virtus

Patientia perfecta qua.

Mala cum inferuntur quare lætandum.

mansue-

mansuetudinis, sed velamen furoris. De tertio Luc.6. *Benedicite, maledicentibus, &c.* 1. ad Corinthios quarto. *Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus.* De quarto exemplum habemus in Tobia, cap. 2. quod immobilis in Dei timore permansit, gratias agens Deo omnibus diebus vitæ suæ. Et beatus Laurentius: Gratias ago tibi Domine Iesu, quia hostia tua effici merui. Qui ad ignem tribulationis Deo gratias agunt, similes sunt altilibus, quæ cum ad ignem assantur, pinguedine sua se superfundunt. Et sicut pinguedo assata gratioris est saporis quam elixa: sic gratiarum actio gratior est Deo quando personat in his qui sunt in tribulatione, quam si personat in his qui sunt in prosperitate.

PARS VII.

De Constantia.

Quid constantia. Constantia duplex.

CONstantia est stabilitas animi firma, & in proposito perseuerans. Et notandum quod est constantia generalis quæ attenditur in perseuerantia propositi, quæ omnem virtutem circuit: & est constantia specialis, quæ attenditur circa res terribiles & ad sustinendum difficiles: quæ lædunt naturam. Et hæc constantia pertinet ad fortitudinem. Item notandum, quod cõstantia est seruare medium inter mutabilitatem seu leuitatem & pertinaciam; quoniam vtrumque reprehẽsibile est. 2. ad Corinth 1. *Nunquid leuitate vsus sum?* Numer.19. legitur de filiis Israel, quod ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium eius figebant tabernaculum. Sic à proposito recedendum est, quum creditur Deo displicere, & in eo perseuerandum est quum creditur ei placere. Item notandum, quod sex videntur pertinere ad constantiam.

Sex pertinent ad cõstantiam.

1. Primum est, stabilitas intellectus quæ variatur secundum diuersas species cogitationum. Quædam enim stabilitas est in his quæ sunt fidei. Ad quam monemur. 1. Corinth. vlt. *Vigilate, & state in fide.* Ad Ephes. 4 *Non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Tob. 2. *Vitam illam expectamus quã Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab illo.*
2. Secundum est grauitas seu æquanimitas in vtraq; fortuna. Tullius: Præclara est æqualitas in omni vita, idemque semper vultus, eademque frons, vt de Socrate accepimus. Econtrario, *cor stultorum dissimile erit.* Prouerbior. 15.

3. Tertium est, stabilitas circa ea quæ desiderantur. Senec. in epistol. Ante omnia hæc cura, vt constes tibi. Quoties experiri voles an aliquid actum sit, obserua an eadem velis quę heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare atque alibi apparere prout tulit ventus. Non vagatur quod fixum atque fundatum est. Quidam adeo sunt inconstantes, vt constantia eorum hæc esse dicatur, scilic. esse instabiles. Poeta: *Quod petijt, spernit: repetit quod nuper omisit.* Item: *Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.*

4. Quartum est, stabilitas loci, quæ multum facit ad stabilitatem animi. Bernardus ad fratres Dei. Impossibile est: hominem fideliter figere in vno animum suum, qui non prius alicui loco perseueranter affixerit corpus suum. Nam qui ægritudinem animi migrando de loco ad locum effugere nititur: sic est sicut qui fugit vmbram corporis sui, seipsum fugit, seipsum circumfert, locum mutat non animum, eũdem vbique se inuenit: nisi quod deteriorem ipsa facit mobilitas, sicut lædere solet ægrum qui circumferendo concutit: Seneca in epistolis: Animum debes mutare, non cœlum. Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Onus animi tui deponendum est. Non ante vllus tibi placebit locus. Vadis huc atque illuc, vt excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit, sicut in naui omnia immota minus vrgent, inæqualiter conuoluta citius eam partem in qua incubuerunt demergunt. Motu ipso noces tibi Ægrum enim concutis. Ac cum istud exemeris malum, tunc omnis mutatio locis iucunda est. Magis quis veneris, quam quo intersit Idem: Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari: lapis quadratus stabilis est: sic homo bene ordinatus est stabilis. Et econtrario male ordinatus, instabilis. Poeta:

Roma Tybur amo ventosus Tybure Romam,
In culpa est animus qui se non effugit vnquã.
Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Seneca: Non conualescit planta quæ sæpe transfertur. Ad loci stabilitatem multum monet scriptura. Eccl. 10. *Si spiritus potestatem habentis super te ascenderit, locum tuum ne dimiseris.* Eccl. 11. *Confide in Deo, & mane in loco tuo. Facile enim est in oculis Dei subito honestare*

pauperem. Luc.9. *In quamcumque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis.* Eiusdem 10. *Nolite transire de domo in domum.* 1. ad Cor.14. *Fratres stabiles estote & immobiles* 1. ad Thess. 4. *Rogamus vos fratres vt operam detis vt quieti sitis.* 2 ad Thess.3. *Scitis quemadmodū oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos.* Instabilitatem reprehendit Paulus in quibusdam mulieribus 1. ad Tim.5. *Otiosa,* inquit, *discunt circumire domos,* &c. Instabilitas quantum ad locum, Deo displicet: homini vero est damnosa & periculosa. Ier.14. *Dilexit moueri pedes suos & non quieuit, & Domino nō placuit.* Prou.27 *Sicut auis transmigrans de nido suo: sic vir qui reliquit locum suum.* Sicut auis transmigrans de nido suo damnificatur in pullis suis sic & homo locum suum relinquens in bonis suis Dina egressa vt videret mulieres regionis illius, corrupta fuit. Gen.33 Et Semei egrediens de Ierusalem fuit occisus 3. Reg 2.

5. Quintum est, firmitas contra ventos tentationum. De qua commendatur Ioan Matth.11. & Luc.7. *Quid existis in desertum videre? Arūdinem vento agitatam.* In Psal. *Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis, &c.* Eccles.5. Non ventiles te in omnem ventum. Psal.1.

6. Sextum est, stabilitas in occupatione seu operatione. Senec Melius est vt proposita custodias, quam vt honesta proponas. Item notandum, quod constantia seu stabilitas est valde admirabilis in statu præsentis vitæ, quæ ita instabilis est. Iob 14. *Nunquam in eodem statu permanet* Difficile est folium arboris stabile esse, dum flatu venti percutitur. Gregor. in Moralib. Humana anima quot tentationes patitur, quasi tot flatibus mouetur. Idem in eodem: Qui arbor fuit in conditione, folium à semetipso factus est in tentatione: sed post stipula apparebit in deiectione. Stabilitas etiam quædam imago est æternitatis. Ipsa ponit hominem quasi in statu angelico 2. Reg.14 *Sic est Dominus meus rex sicut angelus Dei, vt nec benedictione nec maledictione moueatur.* Item notandum, quod sex videntur facere ad instabilitatem.

Sex ad instabilitatē mouēt.

Primum est stultitia. Eccl.27. *Stultus vt luna mutatur.* Senec. in epist. Quid est sapiētia? Semper idem velle atque nolle Non potest cuiquā semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt homines quid velint, variatur quotidie iudiciū, ac plerisque agitur vita per lusum. Idem: Quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nos quidquam velle? Nihil libere volumus, nihil semper. Stultitia est, cui nihil constat, nihil diu placet

Secundum est peccatum. Gene.4. dictum est Cain post homicidium: *Vagus & profugus eris super terram.* In eodem: *Ecce eijcis me hodie à facie tua, & ero vagus & profugus in terra.* Esa.57. *Cor impij quasi mare feruens quod quiescere non potest.* Thren 1. *Peccatum peccauit Ierusalem: propterea instabilis factus est.* Iob.11. *Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris à te, nunc lauare poteris faciem tuam absq; macula, & eris stabilis.* In Psal. *Non dabis in æternum fluctuationem iusto.* Psal.54.

Tertium est impatientia. Boet in lib. Consolationum: Quis est ille tam felix, qui cum dederit impatientiæ manus, statum suum mutare non optet?

Quartum defectus timoris. Timor animum stabilem reddit, sicut lapides superpositi asseribus eos custodiunt ne à vento moueantur, vel sicut anchora nauem stare facit. Ecclesiast. 25. *Timor Domini super omnia se superposuit.* Gregorius: Anchora mentis pondus timoris.

Quintum est defectus dilectionis boni. Amor boni animum stabilem reddit, sicut radix profunda arborem. Eccl 34. *Qui implantatus est, abundabit nequitia.* Senec. Non vagatur, quod fixum atque fundatum est.

Sextum est duplicitas animi. Iac.1. *Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis.* Vir duplex est animo, qui vult hic gaudere cum mundo, & in futuro cum Domino. Hier. Deceptus es charissime, si & hic vis gaudere cum seculo, & postea regnare cum Christo. Et notandum quod homo instabilis, quia lunaticus est. Matth.17. *Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est.* Et est similis homini erranti, qui quādoque vadit huc quandoq; illuc. Cano.1. Iudæ: *Sydera errantia quibus caligo tenebrarum reseruata est in æternum.* secundum gloss. Sydera errantia, sunt apostatæ.

PARS VIII.

De perseuerantia.

Breuiter hic agetur de Perseuerantia, quia aliqua de ea dicentur in tract. de Acedia cap. de vitio Imperseuerantiæ, & recte post Cōstantiam Est enim Perseuerantia, permanentia, sicut & constantia: vnde communicat cum constantia. Tamen in hoc differt: quia constantia *Differētia constantia*

est per

& perseuerantia.

est permanentia in proposito: perseuerantia vero permanentia in bono siue continuatio boni. Constantia cauet leuem transitum à proposito vno in aliud: perseuerantia vero cauet discontinuationem vel imperfectionem: seu defectum debiti finis. Et describitur sic perseuerantia magistraliter: Perseuerantia est permanentia in bono, diuturna vel finalis. Tull. vero in Rhet. sic eã describit: Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio. Et notandum, quod est perseuerãtia generalis & specialis. Generalis attenditur in cõtinuatione boni, & circuit omnem virtutem. Specialis vero attenditur circa terribilia & difficilia, ad sustinẽdum quæ lædunt naturam, quæ pertinet ad fortitudinem, ad quam monemur Heb. 12. *In disciplina vero*, inquit, *perseuerate.* Item notandum, quod quædam est perseuerãtia finalis, quædam est non finalis. Non finalis est, quando aliquis longo tempore perseuerat in bono, tamẽ postea cadit per mortale. Finalis vero perseuerãtia dupliciter dicitur. Vel finalis proposito, vel finalis actu. Finalis vero proposito fit finalis actu, in his quæ permanent in bono. De perseuerantiæ finali actu, dicit August. quod multi eam habere possunt, nullus amittere: incipit enim esse finalis actu in termino vitæ. Et notandum, quod perseuerantia regulariter datur homini per bona merita. Vnde gl. super illud Ps. *Retribuet mihi secundum iustitiam meam* dicit, Pro fide & spe, & aliis bonis operibus reddet Deus perseuerantiam. Ideo autẽ dictum est regulariter: quia virtutes communiter primo dantur in aliqua quãtitate, secundo per bona opera merentur augeri, tandem perfici: tamen alicui, vt Christo, datæ sunt virtutes in statu perfectionis, quæ neq; augentur nec intenduntur.

Quid perseuerantia.

Perseuerantia duplex.

Psal 22.

Perseuerãtia commendatio.

Ad commendationem perseuerantiæ. Primo, valere potest frequẽs admonitio quam scriptura facit ad perseuerandum. Iudic 18. *Nolite negligere, nolite cessare* 1. Corinth. 7. *Vnusquisque sicut vocauit Deus, ita ambulet.* In eodem: *Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.* Eiusd. 9. *Sic currite vt comprehẽdatis.* Galat. 5. *State & nolite iugo iterum seruitutis contineri.* 1. Ioan. 2. *Vnctionem quam accepistis à Deo maneat in vobis.* Apoc. 2. *Id quod habetis, tenete donec veniam.* Secundo, promissio quæ fit perseuerantibus. Apoc 2. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Roman. 11. *Vide in te bonitatem Dei si permanseris in bonitate.* Matth. 10 & 24. *Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* Bernard. in epist. Scias diabolum soli, semper perseuerantiæ insidiari, quam solam virtutum nouit coronari. Idem in eod. Studete perseuerantiæ, quæ sola coronatur. Tertia comminatio quæ fit non perseuerantibus, sc. ablatio coronæ. Apoc. 3. *Tene quod habes, & nemo accipiat coronam tuam.* Quarto, exempla. Primo exemplũ Dei. Genes. 2. *Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Deut. 32. *Dei perfecta sunt opera.* Secundo, exemplum Christi hominis Ioan. 17. *Opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam.* Tertio, exempla sanctorum. Iob 27. *Iustificationem meam quam cœpi tenere, non deseram.* 2. Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui.* Act. 20. *Non facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum.* Quinto. commendabilis est perseuerantia à suo effectu multiplici. Primus est, quod à Deo impetrat quod vult Luc. 11. *Si perseuerauerit pulsans, etsi non dabit ei, eo quod amicus eius sit: propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios.* Eiusdem 17. de iudice iniquo, qui licet Deum non timeret, nec homines reuereretur: tamen fecit quod vidua voluit propter eius improbitatem. Matth. 16. *Misereor turbæ, quia iam triduo perseuerat mecum.* Gregorius: Quæsiuit Maria Magdalena prius, & minime inuenit: perseuerauit vt quæreret, vnde contigit vt inueniret. Idem: Sic quippe quod poposcerat, obtinere Anna meruit, quia se post lacrymas in eodem mentis rigore seruauit. Tob. 3. *Sara in oratione persistens, & cum lacrymis Deum deprecans, exaudita est.* Et Apostoli perseuerantes in oratione. Spiritum sanctum acceperunt. Act. 1. *Hi omnes erant vnanimiter in oratione perseuerantes,* &c. Secundus est, quod perseuerantia bona acquisita custodit, sicut imperseuerantia destruit. Prouerb. 19. *Qui mollis est & dissolutus, frater est opera sua dissipantis.* Augustin. Perseuerãtia magnum donum Dei est, quo dona cætera conseruantur. Tertius est, quod difficilia & aspera, facilia & suauia facit. Bern. in epist. Subito procedenti de vmbra ad solem, de ocio ad laborem, graue cernitur omne quod incipit: sed postquam ab his dissuescere, & ad illa se paulisper assuescere cœperit, vsus tollit difficultatem inuenitque facile esse quod impossibile ante putauit. Quartus est, quod nihil imperfectum relinquit. Senec. Non despero indurato: nihil est, quod non impugnet pertinax opera ei intenta ac diligẽs cura. Videmus debiles mulieres senilis ætatis, perseuerãdo peregrinationes

Commendabilis ab effectu.

nationes

nationes longas perficere. Item videmus naturam continue operando, ex modica nuce additione imperceptibili magnam arborem efficere: & aquam quæ adeo mollis est, lapidem adeo durum perseueranti percussione excauare. Quintus est, quod perseuerantia virtutem operanti ministrat Sene. Perseuerandum est, & assiduo labore robur addendum est. Sextus, quod meretur apprehendere præmium 1. ad Corinth. 9. *Vnus accipit brauium*, scilicet, *perseuerans*. Bernard. Perseuerantia est singularis filia summi regis, virtutum finis & consummatio Chrysostomus: Tolle perseuerantiam, nec obsequiũ mercedem habet, nec beneficium gratias, nec laudem fortitudo. Denique non qui inceperit, sed qui perseuerarit saluus erit. Idem: Incipere multorum est, finire paucorum: semper in principio delectatio est, in fine probatio. Idem: Assueuerunt multi in initio feruentes esse, in fine remitti & dissolui: quę vilitas est seminum florentium, & postea tabescentium: Greg. in Moral. Incassum bonum agitur: si ante terminum vitæ deseratur: quia etiam frustra velociter currit qui priusquam ad metas veniat deficit, & super illud Matth. 10. *Qui perseuerauerit, &c.* dicit gloss. Non cœpisse vel fecisse, virtutis est: sed perficere. Vnde cauda hostiæ iubetur offerri Leuit. 3. Ornatus virtutum, est vestis ad talos si perseuerantia fuerit: sine ea vestis est inhoneste decurtata. Vltimus dies perseuerantis plus videtur ei valere, quam quicunque præcesserunt. Si enim illa die defecisset, præcedentia perdidisset.

PARS IX.

De Magnanimitate.

Magnanimitatis varia significationes.

MAgnanimitas quandoque sumitur pro fortitudine. Et attenditur non solum in aggrediendo terribilia, sed etiam in sustinendo Et pertinet ad eam non solum aggressio arduorum, sed etiam processus & consummatio eorum. Seneca in libr. de quatuor Virtutibus: Magnanimitas, quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia viues. Quandoque magnanimitas dicitur terribilium spontanea & rationabilis aggressio: sic accipitur à Macrobio.

Magnanimus cur difficilia aggreditur.

Item notandum, quod homo magnanimus terribilia seu difficilia aggreditur propter communem vtilitatem, vel propter honestatem, nõ propter cupiditatem vel gloriæ vanitatem: non enim decet vt cupiditate vincatur, qui metu non frangitur. Tullius: Nihil tam angusti animi est, tamque parui, quam amare diuitias. Macrobius: Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Item ad magnanimum pertinet cauere non solum timiditatem, sed etiam temeritatem Non enim debet homo absque causa offerre se periculis. In adeundis periculis imitari debemus medicorum consuetudinem Illi enim leuiter ægrotantes leuiter curant: grauioribus autem morbis ancipites curationes adhibere coguntur In tranquillo tempestatem optare dementis est: tempestati autem cum euenerit subuenire, sapientis, Poeta:

Vis consilij expers mole ruit sua.

Seneca in lib. de 4. Virtut. Eris magnanimus, si pericula non appetas vt temerarius, nec formides vt timidus. Tull Turpis fuga mortis, omni morte peior. Ad magnanimitatem pertinet, ardua opera appetere: & magnitudinem boni vel mali transitorii superare. Primum innuit Tull. Te, inquit, animo excelsum natura creauit Audita de magnanimitate, tibi statim insedit oratio, i. e. intime sedit vel placuit. Magnitudo boni transitorii superatur contemnendo: magnitudo vero mali transitorii non timendo. Sen in epist. Animus nunquam maior est, quam vbi aliena seposuit & fecit sibi pacem nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo. Idem in epist. Magni animi est magna contemnere ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim vtilia vitaliaque sunt, hæc eo quo superfluum nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas, sic rami onere frangunt Sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Idem in eodem Magnus ille qui fictilibus vtitur quemadmodum argento. Nec minor est quidem qui sic argento vtitur quemadmodum fictilibus. Idem in eod. Scitote tam bene homines culmo, quam auro tegi: contemnite omnia quæ superuacuus labor velut ornamentum aut decus posuit: memento, præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Idem in lib. de Natural. quæst. Magna ista, quia parui sumus, credimus multis rebus, non ex sua natura, sed ex humilitate nostra magnitudo est Idem in libro de Clementia: Magni animi est, iniurias in summa patientia pati. Ad magnanimitatem pertinet iniurias receptas vilipẽdere

Quid ad magnanimitatem pertineat.

Distribuitur in tres partes.

& inimico cum est in potestate hominis parcere, & fraudes & dolos vitare Seneca in libro de quatuor Virt. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi iniuriam fieri. De inimico dices. Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit. Cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicare potuisse. Scito enim magnum & honestum vindictæ esse genus ignoscere. Palam aggredere, non geres conflictum nisi indixeris. Nam fraudes & doli imbecillum decent. Magnanimitas videtur posse distingui in tres partes: scilicet in cordis altitudinem, latitudinem, & longitudinem. Cor altum est quod in aduersis non deiicitur, sed eleuatur. Cuius exemplum habes in Gallis, quorum cristæ eleuantur cum ira eos ad pugnandum accendit. Seneca in epistolis: Non est mirum in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem vbi omnes deprimuntur, ibi stare, vbi omnes iacent. Vel cor altum est, honores transitorios despiciens. Cor vero latum, est cor despiciens magnitudinem diuitiarum. Senec. in epist. Ille ingentis animi est, qui diuitias circumfusas sibi multum diuque miratus quod ad se venerint, ridet: suasque magis audit esse, quam sentit. Cordis lõgitudo est per quam vincitur tædium longæ expectationis, vel longitudo molestiæ & laboris. Quidam sunt breues animo statim volentes quod fieri desiderant, statimque volentes transire, quod molestum sustinent: similes agricolis qui iactato semine statim metere vellent.

PARS X.

De Fiducia & Magnificentia, de descriptione vtriusque, & de officiis magnificentiæ, tam in pace quam in bello.

Magnificentia quid.

Sequitur de Fiducia & Magnificentia. Fiducia est certa spes animi producendi ad finem rem inchoatam. De fiducia bona vel mala, require in tractatu de Spe. Magnificentia vero quandoque dicitur negotiorum difficilium & præclarorum consummatio. Et sic sumitur à Macrobio. Quandoque vero sic sumitur magnificentia quod ad eam pertinet, non solum consummatio præclarorum negotiorum, sed etiam inchoatio eorundem. Et sic sumitur à Tull. in 1. Rhetor. Vnde sic describit eam: Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendidissima propositione, cognitio atque administratio. Nec loquitur de magnanimitate, imo sub magnificentia comprehendit eam.

De officiis Magnificentiæ.

Officia magnificentiæ tempore pacis.

Distinguuntur vero officia magnificentiæ tam in pace quam in bello. In pace, secundum Platonem, tria ad eam pertinent quantum ad prælatos. Primum est, vt sic vtilitatem ciuiũ tueantur, vt quæcunque agunt, ad eam referant commodorum suorum obliti. Secundum est, totum corpus ciuitatis curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquam deserant. Vt enim tutela, sic procuratio reipublicæ ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est, gerenda est. Hæc duo documenta Platonis recitat Tull. in lib. de Offic. Qui partim vrbis consulunt, partem deserunt, perniciosissimam seditionem in ciuitatem inducunt. Tertium est, vt contentionem caueant. Dicit enim Plato similiter facere eos qui inter se contendunt quinam potius ciuitatem administrent, vt si nautæ certarent tempore tempestatis quis eorum potissimum gubernaret. Officia vero magnificentiæ in bello, nouem assignantur. Primũ est ea intentione suscipere bella, vt sine iniuria in pace viuatur. Aug. in lib. de Ciu. Dei: Constat pacem belli esse optabilem finem. Idem ad Bonifacium: Pacem debet habere volũtas, bellum necessitas. Idem ad eundem: Bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincẽdo perducas. Secundum est, ante aggressionẽ belli diligentem adhibere præparationem in cibis, municipiis, sumptu & armis. Senec. Longa belli præparatio celerem affert victoriã. Omnia autem prius experiri, quam armis certare sapientem decet. Iuxta verbum Philosophi. Tull. in lib. de Offic. Cum sint duo genera decertãdi: vnum per disceptationem, alterũ per vim: illud proprium hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si superiore vti non licet. Tertiũ est, ne temere desperes propter ignauiã, aut propter cupiditatem nimis confidas: in periculum n. ducit immoderatus amor habendi. Quartum est, plus turpitudinẽ quam mortem horrere, plus ad honestatẽ quam ad salutẽ temporalem & alia commoda spectare. Quintũ est, copias suas crebris laboribus exercere. Poeta:

Tempore belli.

Variam semper dant otia mentem.

Sextum est, postquam ad bellandum ventum est, hortando bonam indolem erigere, modo laudibus animos afficere, modo admonitionibus desidiam discutere. 2. Machab. vlt. Exhortati inde sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & confligere fortiter. Septimum est, in concursu ad primos impetus accurrere, inclinatis opem ferre labentes fulcire. Octauum est, habita victoria seruare eos eos qui non crudeles fuerunt. Nonum est, fœdera & promissa hostibus seruare: exemplo Reguli, qui captus præstito iuramento quod rediret, missus est Romam pro captiuis commutandis: qui vt venit, videns captiuos non esse reddendos, cum retineretur ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam ad fidem hosti datam fallere, vt narrat Tullius in l.b. de Officiis.

TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS de quatuor virtutibus Cardinalibus.

TRACTATVS QVINTVS. De Iustitia.

PARS PRIMA.

De ordine dicendorum in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Iustitia.

Iustitia varie sumitur

PRIMO ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Iustitia. Secundo, diuersæ eius descriptiones. Tertio, eius commendationes. Quarto, ipsius diuisiones. Quinto, tangetur de opposito ipsius. Circa primum notãdum quod iustitia quandoque valde large sumitur, sc. pro bonitate, secundum hoc dicit. Aug. duas partes esse iustitiæ, scil declinare à malo, & facere bonum: Et super illud Heb 1. *Dilexisti iustitiam*, dicit gloss. Omne bonum. Sic sumitur Matth. 6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Gl Iustitia regni est omnia quæ Christus docuit obseruare. Eiusd. 13. *Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* Sic etiam sumitur quum dicimus impium iustificari. Quandoq; etiam sumitur nomẽ iustitiæ minus large, sc. pro virtute reddente vnicuiq; quod suum est, & sic sub iustitia pietas videtur contineri. Quandoq; autẽ sumitur strictius, prout attenditur in inflictione pœnarum. Sic videtur iustitia esse opposita pietati vel misericordiæ. Sic sumit hoc nomen iustitia. Bern. dicens: Nullum nomẽ Dei est quod non sonet, aut iustitiam, aut pietatem. Et notãdum quod iustitia etiam prout est virtus cardinalis, quodãmodo generalis est, sicut & prudẽtia generalis est quo ad directionem. Dirigit n. opera cæterarum virtu ũ. Iustitia vero generalis est quo ad imperium. Potest n imperare opera cæterarum virtutum: non sufficit tamen ad exequẽdum ea, vel ad eligendũ sine ceteris virtutib.

Large quid iustitia.

Stricte.

PARS II.

De descriptionibus Iustitiæ.

Iustitia varia descriptio.

CIrca secundum notandum, quod Tull. in 1. Rhet sic describit Iustitiã: Iustitia est habitus animi cõmuni vtilitate seruata, suã vnicuiq; tribuens dignitatem. Iustitia multum attendit communem vtilitatem. Vnde quandoq; punit hominem plusquam meruit propter publicam vtilitatem. Tull. Primum fundamentum iustitię est, ne cui noceatur, deinde vt communi vtilitati seruiatur. Amb. in li. de paradiso: Iustitia magis aliis quam sibi prodest & vtilitates suas negligit, cõmunia emolumẽta pręponens. Iustitia etiam cuiq; suam dignitatem tribuit: quia vnicuiq; tribuit, quod dignũ ei est tribui, siue quod ei debetur. Illud

tur. Illud autem debitum quandoque est fœdere naturali, quandoq; etiam ratione officii vel prælationis, vb obediẽtia debetur prælatis: quãdoq; vero ratione meriti, vt cum pœna vel præmium redditur his qui meruerunt. Macrobius dicit quod iustitiæ est, vnicuiq; seruare quod suũ est Aug. vero in lib. de liber. arb. dicit: Iustitiam quid dicam esse, nisi virtutem qua sua cuiq; tribuuntur? Et super illud Matth 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* dicit glos. Iustitia est, sua cuiq; tribuere, sibi & proximo & Deo. Sen. in lib. de 4. Virtut. dicit: Quid est iustitia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta? Idem in eod. Iustitia diuina lex est, & vinculum societatis humanæ. Isid. sic describit eam: Iustitia est ordo & æquitas qua homo cũ vnaquaq; re bene ordinatur: ordo dicitur conueniens rei collocatio, vel secundum Anselmum sic describitur: Iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata. Voluntatis dicitur, quia lapis quum descendit, recte agit faciẽdo quod debet: tamen non dicitur iustus esse, quia hoc non facit voluntarie. Rectitudo vero quæ est iustitia, non est quiuscunque appetitus, sed appetitus rationabilis qui est cum discretione. Si enim aliquis impediat ab ingressu domus aliquem volentem intrare, vt innocentem ibi occidat: ignorans tamen, quid ille ibi acturus sit, non reputatur ipse in hoc iustus. Non dicitur etiam aliquis iustus propter rectitudinem intellectus vel operis, si desit rectitudo voluntatis. Item si aliquis coactus reddat pecuniam quã abstulit, vel causa inanis gloriæ non est propter hoc iustus, sed si amore iustitiæ hoc faciat. Ideo ergo hoc bene dictum est, quod iustitia est rectitudo volũtatis propter se seruata. Et notandum quod quũ rectum sit in quo medium nõ exit ab extremis, vbi rectitudo iustitiæ, aliquid est vt medium, & aliqua vt extrema. In iudicio vero hoc manifestum est, vbi iudex medius est inter partes, qui non debet declinare ad dextram vel sinistram. Generaliter vero tria considerari possunt vbi est iustitia, scil. quod redditur, cui redditur, & per quod redditur. Per quod redditur est vt mediũ, alia duo sunt vt extrema. Describitur etiam iustitia sic: Iustitia est virtus conseruatrix humanæ societatis, & vitæ communitatis. Societatem, id est, cohabitationem hominum sic seruat iustitia, dum homines cohabitant: obtinet vnus agros vel alias possessiones quibus eget alius, ideo concitaretur inuidia & seditio, nisi iustitia adesset, quæ vnicuique ius suum redderet. Vitæ autem communitatem custodit, dum eũdem modum viuendi plures sectantur: vt mercaturam, vel malitiam, quęstus vnius minuit alterius lucrum, quæ res liuorem moueret nisi iustitia adesset. Item iustitia sic describitur ab August. in lib. de morib. Eccles. Iustitia est amor soli amato seruiens, & propterea recte dominans. Item 19. lib. de Ciuit. Dei: Qui fundum aufert ei à quo emptus est, & tradit ei qui nihil habet in eo iuris, iniustus est: & qui semetipsum aufert dominanti Deo à quo factus est, & seruit malignis spiritibus, iniustus est Bern. in lib. de dilig. Deo: infidelem ratio vrget & iustitia naturalis, totum se tradere illi à quo totum se habet. Et notandum, quod secundum Aug. 4. lib de doct. Christiana: Sicut ratio rotunditatis eadem est in magno disco & in cumulo exiguo, vt à puncto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur: ita vbi aliquis parua iuste gerit, non minuitur iustitiæ magnitudo.

PARS III.

De commendatione Iustitiæ.

Notandum ergo quod iustitiam commendat natura, commendat & scriptura. Natura tripliciter. Primo, quia rectitudo quam dedit corpori humano monet ad rectitudinem iustitiæ. Eccl. 7. *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum.* Bernard. super Cant. *Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.* Rectus itaque Dominus hominum rectum fecit. Idem: Staturam dedit Deus homini rectam, forsitan vt ista corporea rectitudo exterioris vilioris que figmenti, hominem illum interiorem qui ad imaginem Dei factus est spiritualis, suæ seruandæ rectitudinis admoneret, decor limi deformitatem argueret animi. Quid enim indecentius quam curuum recto corpore gerere animum? Secundo, quia ea quæ sunt iustitiæ pro magna parte naturaliter in corde hominis scripta sunt. August in lib. Conf. Furtum certe punit lex tua Domine, & lex scripta in corde hominum, quam nec ipsa quidem delet iniquitas, quis enim fur æquo animo furem patitur? Tullius in 1. Rhet. Iustitiæ initiũ est à natura profectum, deinde quædam in consuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt, postea res & à natura profectas, & à consuetudine probatas legũ metus & religio sanxit. Naturæ ius est, quod non opinio genuit, sed quædam innata vis inseruit: vt religionem, pietatem, gratiam, vindicationem,

Natura tripliciter commẽdat iustitiam.

[illegible] Scriptura etiam multis modis ipsam nobis commendat. Primo, multum ad eam monendo. In Psal. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* Sap. 1. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.* Eccles. 4. *Usque ad mortem certa pro iustitia.* Eiusdem 3[illegible] *iustitiam.* Idem 18. *Ante iudicium para iustitiam.* Ezech. 45. *Rapinas intermittite, & iudicium & iustitiam facite.* 1 Timoth. 6. *Homo Dei sectare iustitiam.* Secundo ostendendo eos esse beatos qui iustitiam esuriunt. Mat. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Tertio beatos ostendendo qui aliquid pro iustitia patiuntur. Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c.* Et 1. Pet. 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Item ad commendationem iustitiæ hoc facit, quod hæc virtus multum Deo est grata, & homini multum necessaria. Primum in multis locis ostendit scriptura. In Psal. *Iustus Dominus, & iustitias dilexit.* Item, *Acceptabis sacrificium iustitiæ.* Prouerb. 15. *Qui sequitur iustitiam, diligetur à Domino.* Eiusdem 16. *Initium vitæ bonæ facere iustitiam; accepta autem apud Deum magis quam immolare hostias.* Act. 10. *In omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam acceptus est illi.* E contrario iniustitia multum displicet ei, vnde Deuter. 25. post illud: *Non habebis in sacco diuersa pondera, &c.* subditur: *Abominatur eum Dominus qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam.* Iustitia expresse nominatur inter illa quatuor quibus vtilius nihil est in vita hominibus. Sap. 8. *Ipsa adeo necessaria est, vt nec etiam latrones omnino ea carere possint.* Tullius in lib. de Offic. Tanta est vis iustitiæ, vt nec illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, sine vlla iustitiæ particula viuere possint. Iustitia adeo vtilis est vt nihil vtile reputetur, quo ipsa amittitur. Vnde super illud Psalm. *Rapinas nolite concupiscere.* dicit Gloss. O lucra damnosa, inuenis pecuniam, perdis iustitiam. Iustitia adeo vtilis est, vt cum ea vtilia sint quæ maxime noxia videntur, vt mors. Num. 23. *Moriatur anima mea morte iustorum.* Iustitia non solum est homini necessaria in vita, sed etiam in morte: nec solum in præsenti, sed etiam in futuro. Iustitia in præsen-

Scriptura.

Psal. 4.

Psal. 10.

Psal. 50.

[illegible] Iustitia [illegible] est in morte quia [illegible] vt dicitur in Psalm. E contrario [illegible] spem iniustus in morte sua. Prouerb. 14. Iustitia in futuro necessaria est, & maxime in illo districto iudicio in quo iustitia Dei iudicabit, quem iustitiam condemnare non poterit. Genes. 30. *Respondebit mihi cras iustitia mea.* Prouerb. 10. *Nihil proderunt thesauri impietatis: iustitia vero liberabit à morte.* Difficile est hominem habere iustitiam, immo intolerabile apparere coram Deo sine iustitia. Psal. *Ego in iustitia apparebo in conspectu tuo.* Idem: Non permanebunt iniusti ante oculos tuos. Item: *Iniusti punientur.* Item: *Iniusti autem disperibunt.* Ad commendationem iustitiæ etiam valere potest præeminentia quam ipsa habet respectu aliarum cardinalium virtutum. In ipsa, vt ait Tullius, maximus est splendor honestatis. Et Plato dicit de ea, quod si ipsa conspiceretur, miros spectantibus sapientiæ excitaret amores. Iustitia finis videtur esse aliarum cardinalium virtutum. Vnde propinquior videtur esse mercedi salutis & coronæ quæ specialiter & in Scriptura sacra attribuuntur. In Psalm. *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam.* Item: *Tu benedices iusto.* Prouerb. 10. *Benedictio Domini super caput iusti.* Eiusdem 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Item 12. *In semita iustitiæ vita.* Sapient. 1. Iustitia perpetua est & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Ecclesiast. 30. *Salus animæ in sanctitate iustitiæ.* 2. ad Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ.*

Psal. 84.

Psal. 88.

Psalm. 16.

Psal. 5.

Psal. 36.

Psal. 5.

PARS

PARS IV.

De diuisionibus Iustitiæ.

NOtandum quod secundum quosdam iustitia diuiditur in seueritatem & liberalitatē. Seueritas virtus est debito supplicio coercēs iniuriam. Liberalitas vero est virtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem, & pro effectu beneficentiam vocant. Et consistit hæc virtus tota tribuendo. Benignitas diuiditur in partes septem. Benignitatem vero diuidunt in septem partes: scil. religionem, pietatem, innocentiam, amicitiam, reuerentiam, concordiam, misericordiam. Secundum Macrobium ad iustitiā pertinent innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Secundū Tullium vero in 1. Rhetor. ad iustitiam pertinent religio, pietas, gratia, vindicatio, obseruantia veritas. Quidam vero iustitiam diuidunt in quinq; partes, scil in obedientiam quæ est respectu superioris, & disciplinā quæ est respectu inferioris, & æquitatem quæ est respectu paris, &. veritatē & fidem quæ pertinent ad omnes. Gl. vero super illud Luc. 6. *Si diligitis eos qui vos diligunt &c.* Aliam innuit diuisionem iustitiæ, dicēs: Philosophi in tres partes diuidunt iustitiam. Vnā in Deum, quæ pietas dicitur Alteram in parētes vel reliquū humanum genus Tertiam in mortuos, vt his exequiarum iura soluantur. Sed Dominus legis oraculum & philosophię fastigium supergressus, in eos quos qui læserint pietatis porrexit officium. Secūdum Senecam vero in libro de quatuor virtutibus, duo pertinent ad iustitiam, scil velle omnibus prodesse & nulli nocere. Amabis, inquit, Deum si in hoc illum imitaberis, vt velis omnibus prodesse, & nulli nocere: tunc te virum iustum appellabunt omnes. Et hæc duo videtur concordare duobus præceptis iuris naturalis, quorum alterū habes. Tob 4. *Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando alteri facias.* Reliquū Matt. 7. *Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines; & vos eadem facite illis.* Sed quia nulla prædictarum diuisionum perfecte tangere videtur ea quæ ad iustitiam pertinent, generalior videtur ponenda esse diuisio iustitiæ. Et quia virtute iustitiæ reddimus vnicuique quod debemus, diuidetur iustitia secundum ea quæ debemus & quibus debemus.

Et retribuendo.

Notandum ergo quod quædam debemus omnibus, vt dilectionem, veritatem, & fidē: quædam vero nō omnibus & inter ea aliquid debemus superiori, aliquid inferiori, aliquid pari Item aliquid speciale debemus nobis specialiter coniunctis: vt parentibus, & patrię beneuolis, quod debitum soluit pietas, prout Macrobius & Tullius de ea loquuntur Item debemus aliquid his qui beneficia conferūt: scilicet gratiam, de qua loquitur Tullius. Et aliquid his qui mala inferunt: scilicet vindicationem, de qua idem loquitur. Et aliquid etiam his qui mala ferunt vel sustinent, scilicet misericordiam.

PARS V.

De Latria & religione, prout Tullius religionem sumit, & de vtriusque descriptione, & latriæ commendatione, & diuisione de partibus eius, ac quadruplici officio religionis.

INter ea vero quæ superiori debentur, aliquid est quod soli Deo debetur, & aliquid quod non soli Deo. Soli Deo debetur latria Vnde gl super illud. Matt. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies* Græce latria dicitur, seruitus Latine. Seruitus communis Deo & homini & cuicunque. Græce dicitur dulia. Illa vero quæ soli Deo debetur, latria distincte: vnde idololatra, qui quod soli Deo debet, idolo dat. Primo inter partes iustitiæ de latria prosequemur. Quod autē latria Gręce dicitur, videtur à Tullio religio vocari. Quam ipse sic describit: Religio est quæ superioris cuiusdam naturę, quam diuinam vocant, curam ceremoniamque affert. In hoc quod dicit curam innuit cultum interiorem. In hoc quod dicit ceremoniam, exteriorem cultum qui signum est interioris. Isid. 8. lib. etymol. dicit, quod religio appellata est, quia per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Hæc religatio fit in principio vniuscuiusque religionis: vt in baptismo, vbi initiatur Christiana religio: vel in specialibus religionibus, cū quis obligat se ad ea quæ religionis sunt. Secundum Aug vero 10 lib. de Ciuitate Dei: Religio dicta perhibetur à religendo Deum quem amiseramus negligentes. Et secundum hoc religio respicere videtur statum peccati

& non statum innocentiæ. Deut. 26. *Dominum elegisti hodie vt sit tibi Deus.* Latria vero sic describitur: Latria est cultus Deo debitus & exhibitus. Vel sic: Latria est voluntas impendendi Deo cultum debitum. Adorationẽ latriæ commendat nobis multiplex exhortatio quam scriptura sacra facit de ea. In Psal. *Venite adoremus, & procidamus ante Deum.* Item: *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* Item: *Adorate Dominum omnes angeli eius.* Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis* Ad idem valeat exempla sanctorum vt exemplũ Christi, de quo Luc. 22. *Positis genibus orabat, dicens &c.* Et Matt vlt. dicitur de vndecim discipulis, quod videntes Iesum adorauerunt. Apoc 4. legitur de viginti quatuor senioribus, quod procidebãt ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum. In eiusdem 15. *Viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt &c.* Et eiusd. 7. *Omnes angeli stabant in circuitu throni &c. & adorauerunt Deum, dicentes, Amen, Benedictio & claritas.* De adoratione etiam vigintiquatuor seniorum, habetur eiusdem 11. Item legitur de beato Bartholomæo, quod centies flexis genibus exorabat Deum per diem, & centies per noctem. Et de Iacobo minore, quod tantum iacebat super genua sua orãs, quod genua habebat vt calcaneum, similem duritiam habens in eis duritiei camelorum. Gloria adorationis est quam sibi Deus specialiter retinere voluit. De hac dicitur Esaiæ. 42 *Gloriam meam alteri non dabo.* Ecclesiast. 25. *Bono animo gloriam redde Deo, & non minuas primitias manuum tuarum.* Gloria ista significata est per thymiama de quo Exod. 40. *Sanctum sanctorum vobis erit thymiama.* Talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunque fecerit simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium istud multum placet Deo. Eccles. 35. *Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur: & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit.* Et notandum quod licet adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda: tamẽ dicitur exhiberi illi homini qui est filius Dei, sed quasi per accidens. Non enim exhibetur ei inquantum est homo, sed inquantum est filius Dei: sicut dicitur de homine illo, quod creauit stellas, quas tamen non creauit inquantum homo, sed inquantum est Deus. Et notandum quod triplex est cultus Deo debitus. Primus est, cordis Secundus est, oris. Tertius, operis. Cultum cordis specialiter vocat Gloss. cultum super illud Exod. 20 *Non adorabis neque coles.* Aliud est, inquit, colere, aliud est adorare. Potest quis inuitus adorare, vel adulando regibus idololatris, vel tormẽtis victus, quũ sciat quia idolum nihil est. Colere vero est toto his affectu & studio mancipari. De cultu interiori dicit Isiod. 8 li. Etymol. Tria sunt quæ in religionis cultu ad colẽdum Deum in hominibus perquiruntur: fides, spes, charitas. Aug. in Enchirid. Fide, spe, & charitate colimus Deum Item Augustinus loquẽs de theosebia siue pietate, quæ est cultus Dei, dicit quod consistit in cognitione Dei & dilectione, quum debita subiectione Et super illud 1. Cor. 12. *Alii per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ,* dicit gl. loquens de illo verbo Iob secundum vnam literam 28. *Ecce pietas est sapientia:* vbi litera nostra habet. *Timor Domini ipse est sapientia* Pietatem, inquit, hoc loco posuit Dei cultũ, quæ Græce dicitur theosebia: & quis cultus est nisi amor & cognitio eius? Cultus interior Deo debitus in duobus videtur consistere, scil. in cognitione & affectione. Cognitio vero ad cultum Dei pertinens est, vt credulitas qua creditur Deo sicut Deo credendm est, scil. propter se & super omnia: sicut enim primæ veritati credendum est. Item credulitas qua credimus de Deo digna Deo: vt summam potentiam, summam sapientiam, summam bonitatem, & consequentia ad hæc, vt quod ipse est omnium bonorum creator & conseruator, mundi gubernator, hominis recreator, seruientium sibi liberalissimus retributor: eorum vero qui pertinaciter rebelles ei sunt zelantissimus vltor. Inter affectiones vero pertinentes ad cultum Dei, Prima videtur esse timor, & non qualiscunque timor, sed talis timor quali timendus est ille cuius potentiæ nullus potest resistere, cum sit summa: cuius sapientiæ nihil potest abscondi, cum sit summa: & cuius bonitas cum summa sit summe odit malitiam & sine fine puniet eam in eis quos pertinaces in ea inuenerit: Timendus est ergo super omnia. Secunda est spes non qualiscunque, sed talis qualis ponenda est in eo cuius potentiæ facillimum est liberare ab omni miseria, cuius sapientiæ notissima est miseria nostra. Abyssus enim miseriæ non inuocat abyssum misericordiæ nisi agnoscatur, & cuius bonitati proprium est misereri semper & parcere, quę

etiam

Psal. 94.

Cultus triplex Deo debetur.

etiam propter liberalitatem suam fecit quæcunq; fecit, quia omnia fecit ad dādum: in ipso ergo super omnia sperandum est. Tertia amor, & non qualiscunq; amor, sed talis qualis amandus est qui optimus est in se, & ideo amore dignissimus, qui etiam fons est omniū bonorum à quo suscepimus omnia bona quę habemus, vel habuimus, & à quo suscepturos nos speramus quicquid boni suscepturi sumus. De timore & amore dicit Seneca in libro de quatuor Virtutibus: Quisquis iustitiam sectari desideras, time Deum prius, & ama, vt ameris à Deo. De spe dicitur in Psal. *Sperent in te omnes qui nouerunt nomen tuum*. Nomen Domini agnoscunt qui serui eius esse volunt, a quibus spes specialiter requiritur. Cultus oris est vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter Deū orando, laudando, benedicendo, gratias ei agendo. Cultus operis est, vt quum aliquis opere recognoscit singulare dominium Dei, quod Ecclesia ore recognoscit, Christo dicēs: Tu solus Dominus. Dominium istud quantum ad personas nostras recognoscimus Deo genuflexione, & prostratione. Esa. 45. *Mihi curuabitur omne genu*. Mich. 6. *Curuabo genu Deo excelso*. Quantum ad nostra vero, oblatione alicuius partis bonorum illorum quæ ab eo accepimus. Deut. 26. *Profiteor hodie coram Domino & cætera tradidit nobis terram lacte & melle manantem, & idcirco offero nunc tibi primitias frugum terræ quam Dominus dedit mihi.* Ad cultum operis pertinebant sacrificia veteris legis quæ fiebant de animabus, quorum immolatione sacrificantes ostendebant plenissime Deo se esse subiectos, etiam ad occidendum. Morte enim animalium ostendebant Deum eos occidere posse, & eos mortem meruisse, & sperabant misericordia Dei mortem propriam quam meruerant in mortem animalium commutare. Et notandum quod sacrificium soli Deo debetur, vnde Aug. 10 de Ciuit. Dei: Sacrificium certe nullus hominū est qui audeat dicere deberi, nisi Deo. Multa denique de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen vt quibus ea deferuntur, homines habentur, qui dicuntur colendi & venerandi. Si autem eis multum additur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Et subdit: Sacrificium visibile sacrificii inuisibilis sacrum signum est. Et tangit sex species sacrificii spiritualis Primum sacrificium est cordis contritio. In Psalm. *Si voluisses sacrificium dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus & cætera*. Augustinus: Intueamur quemadmodū vbi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium. Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificiū cōtriti cordis Secundum sacrificiū est cordis igne diuini amoris inflammati. De quo Aug. Deo suauissimum incensum adolemus, cum in eius conspectu pio sanctoq; amore flagramus: Tertium sacrificium corporis propter Deum, mortificati. Rom. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem &c.* Quartum est, sacrificium corporis pro Deo proprio sanguine cruentati. August. Deo cruentas victimas cædimus quando vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus. Quintum est, sacrificium laudis: de quo in Psalm. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis.* Sextum est, sacrificium misericordiæ quo miseriæ proximi volumus subuenire. Heb 6. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.* Item August. eodem li. dicit, quod sacrificium res diuina est. Et videtur velle quod verū sacrificium opus sit misericordiæ. Verum sacrificium est opus quod fit propter Deum, vt homo à miseria releuetur, & Deo adhærendo beatus efficiatur. Vnde dicit: Verū sacrificiū est, omne opus quo agitur vt sancta societate inhęreamus Deo, relatū ad illū finē quo veraciter beati esse possumus. Et subdit: Vera sacrificia operá sunt misericordiæ: siue in nosipsos, siue in proximos, quæ referūtur ad Deū. Opera vero misericordię nō ob aliud fiūt, nisi vt à miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus: quod nō fit nisi bono illo, de quo dictū est. *Mihi adhærere Deo bonū est.* Idē in eodē: *Ipsa misericordia qua homini subuenitur, si non propter Deū fit non est sacrificium.* Ad cultū etiā operis pertinet thurificatio quę ostēdit affectum nostrum integre in Deum esse dirigendum, quasi in omne bonum, sicut totus fumus thuris tendit sursum. Exod. 33. *Ego ostendā omne bonum tibi* Et notādum quod religionis quā Tullius ponit partē iustitiæ quæ idem videtur esse quod latria, secundum quosdā quadruplex est officium. Primum est perpetrati sceleris pœnitere.

[Margin notes: *...acrificiū ...lius Dei ...ltus.* — *Species spiritualis sacrificii sex. Psal. 50.* — *Psal. 49.*]

Hoc

Psalm. 50.

Hoc videtur esse primum sacrificium Deo acceptum post mortale peccatum Psal. *Sacrificium Deo spiritus &c.* Secundum est temporalium mutabilitatem praeuipendere. Post quam enim anima Deo aeterno se religauit religione fidei, spei, & dilectionis, spe aeternorum despicit transitoria. Seneca. Nemo dignus Deo, qui opes nō contempserit. Tertium est vitam nostram Deo committere. Qui enim agnoscit per fidem se habere vitam suam à Deo, vult illam ei offerre, & oratione, & obsequiis impetrat eam à Deo dirigi. Tob. 4 Omni tempore benedic Dominum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. Quartum est, veritatem dicere de his quae ad religionem pertinent. Fidelis primo debet habere poenitentiā de his quae agnoscit se fecisse contra Deum & contra se. Secundo, despicere ea quę agnoscit esse infra se. Tertio, Deo cōmittere se. Quarto his quae sunt iuxta se veritatem dicere quam accepit de religione sua.

DE DVLIA.

PARS VI.

Quae habet 3. Capitula.

CAPVT I.

De ordine dicendorum de Dulia, & nominis duliae distinctione ac descriptione.

Dicto de cultu Latriae qui soli Deo debetur, dicendum est de his quae aliis superioribus debentur. Et inter ea aliquid est quod soli debetur creaturae, vt est reuerentia seu honor duliae. Aliquid vero quod debetur & creatori & creaturae, vt obedientia. Et primo dicetur de honore seu reuerentia duliae. De qua hoc ordine agetur. Primo ostendetur quid sit reuerentia seu honor duliae. Secundo tangetur de diuersis speciebus duliae. Tertio de errore illorum qui Ecclesiam dicunt idololatrare, adorando diuersos sanctos & imagines sanctorum. Circa primum vero est notandum quod hoc nomen duliae quandoque communiter sumitur pro seruitute quae exhibetur Deo vel creaturae. Vnde dulia Graece, seruitus Latine dicitur: & dulos dicitur seruus. Gloss. super illud Matth. quarto. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Seruitus communis Deo & homini & cuicunque, Graece dicitur dulia. Quandoque autem nomen duliae restringitur ad honorem creaturae debitum: & secundum hoc sic describitur. Dulia est cultus vel honor creaturae debitus & exhibitus. Dulia videtur esse idem vel in toto vel in parte cum reuerentia, prout sumitur in prima diuisione iustitię prius posita, quae sic describitur: Reuerentia est virtus personis grauibus vel aliqua praelatione sublimatis, debitae honorificationis cultum exhibens. Et notandum quod reuereri tripliciter accipitur. Vno modo dicit motum qui est fugiendo seu resiliendo ab altitudine alicuius rei in propriam prauitatem. Et vocatur iste motus, timor reuerentię. Et huic motui interiori respondet exterius elongatio vel fuga, qua humiles personae elongant se ab his qui sunt in dignitate positi, non audentes eis appropinquare. Quandoque vero reuereri dicit honorem quem aliquis exhibet alii gratia dignitatis, ad ostendendum quod ei subiectus sit & paratus voluntatem eius sequi: vt est assurgere venienti, assistere sedenti, inclinare transeunti, incedentem sequi, & genuflexio. Quandoque comprehendit motum timoris reuerentiae, & honorem. Et sic sumitur super illud Hebraeorum 12. *Patres carnis nostrae habuimus eruditores, & reuerebamur eos.* Gloss. Reuereri est cum timore honorem impēdere. Tullius in secunda diuisione prius posita, in parte honorem duliae comprehendit sub illa parte iustitiae quae dicitur obseruantia, quam sic describit: Obseruantia est, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultum & honorem dignantur. Item notandum quod hoc nomen honor multipliciter sumitur. Quandoque pro dignitate. Hebr. 5. *Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* Quandoque vero honor dicitur quod exhibetur alicui gratia superioritatis, ad ostensionem subiectionis, vel propter proprietatē, vel naturae dignitatem, vel excellentiam in aliquo gratia propter superioritatem. vt Roman 13. *Cui honorem, honorem.* 1. Pet 2. *Regem honorificate.* Propter prioritatem temporis: vt Leuit. 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis.* Propter dignitatem naturae: vt Exod. 20. *Honora patrem tuum & matrem tuam*, & Malach 1. *Si ergo pater, vbi honor meus?*

Nominis duliae acceptio.

Reuereri tripliciter accipitur.

Propter excellentiam in aliqua gratia honor exhibendus est omnibus, quia debemus credere quod omnes nos excedant in aliqua gratia. 1. Pet 2 *Omnes honorate.* Rom. 12. *Honore inuicem præuenientes.* Gloss Aliter non est fraternus amor, nisi in mutuis se præueniant obsequiis Ephes. 5. *Subiecti inuicem in timore Christi.* Philip 2 *In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes* Gloss Aug. Non hoc ita debemus arbitrari, vt nos æstimare fingamus: sed vere æstimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videntur superiores esse, non sit occultum.

Capvt II.

De speciebus Duliæ.

Sequitur de speciebus duliæ. Notandum ergo quod dignissima species dulię est honor qui debetur humanæ naturæ: quam filius Dei assumpsit, specialiter vero honoranda est humana natura in Christo propter inhonorationem quam in cruce sustinuit: secundum illud Phil 2 *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum &* cetera: Propter hoc ex institutione ecclesię fit adoratio crucis, in qua id cui exhibetur honor ille est, Christus passus: ignominia vero est causa illius honorationis De adoratione humanæ naturæ à filio Dei assumptæ, dicit Gl. Aug. super illud Psal. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Sciendum quia in Christo terra est, id est, casto quæ sine impietate adoratur Hæc species duliæ hyperdulia vocatur: quæ soli humanitati Christi exhibetur. Vnde gl super illud Psal. *Adorate scabellum pedum eius &.* Dulia adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur Quæ duas species habet: vnam quæ indifferenter omnibus, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. Post naturam humanam à filio Dei assumtam, exhibendus est honor beatæ Virgini, in qua & ex qua filius Dei carnem assumpsit. Damasc. Dei genetricis imaginis non materiam, sed figuram adoramus Figuram hic intellige figuratum siue significatum per imaginem. Et subdit Damas Honor enim qui est ad ipsam, ad eum qui ex ipsa incarnatus est reducitur.

Psalm. 98.

Psalm. 98.

Hoc ideo dicit: quia propter filium adoratur Mater. Tertio exhibendus est honor beatis angelis, & sanctis qui sunt in statu gloriæ, ab his qui sunt in statu miseriæ Status enim miseriæ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista*: qui autem nor est in regno cœlorum, maior est illo. Quarto exhibendus est honor his qui præsunt in Ecclesia militante: qui scil. sunt in gradu superiori, ab his qui sunt in gradu inferiori: Qui enim pręsunt loco Dei sunt: & ideo honor vel cultus eis exhibendus est. Vnde & dii vocantur. Exod. 23. *Diis non detrahes: & principi populi tui non maledices.* Præcipue vero honor exhibendus est his qui præsunt ad spiritualia 1. ad Tim. 5. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime hi qui laborant in verbo & doctrina.* Quinto exhibendus est honor amicis Dei etiam in statu viæ qui sunt notæ sanctitatis. Vnde qui se reputant peccatores, cum genuflexione suffragia solent petere à talibus. Status enim eorum secundum suam reputationem inferior est statu aliorum: sicuti status serui à statu filii vel domini. Filius domini à seruis Dominus solet vocari Matt 15 *Non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus* Canes vocat peccatores filios iustos. Et subditur *etiam Domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Intellige illos dominos qui prius vocati sunt filii. De hoc honore dicitur Esa. 49. ad Ecclesiam: *Vultu in terra demisso adorabunt te.* Item notandum quod honor quandoque exhibetur creaturæ absolute, quandoque Deo absolute: quandoque vero honor respicit relationem seu comparationem creaturæ ad Deum. Et de illo honore sciendum est, quod potest exhiberi Deo in creatura: vt in imagine eius, vel in ministro eius, vel in templo materiali, vel spirituali, vel in altari, vel in aliis reb⁹ quæ ad cultum Dei pertinent: & est honor latriæ. Et Deus est id cui proprie exhibetur honor ille: creatura vero est medium vel occasio aliqua cogitandi de Deo, & afficiendi in eum, & signo exteriori iudicandi affectum illum Si vero honor ille exhibeatur creaturæ comparatione Dei: honor duliæ est, & Deus est vt causa illius honoris, creatura n. siue consideretur absolute, siue inquantũ imago Dei, vel ministrans ei, vel associata ei in vna persona, non fuit sic ab æterno, sed incœpit esse: vnde non videtur ei exhibenda reuerentia latriæ.

Reuerentia exhibita reb. sacris timor est.

Et notandum quod reuerentia quæ debetur rebus Deo dedicatis, vt loco sacro, scilicet templo vel cœmiterio, vel his quæ pertinent ad ornatum templi, vel sacro tempori, videtur esse quidam timor quo timemus intrare templum illoti vel nō sanctificati, vel appropinquare altari, vel aliis rebus sacris, vel contrectare res sacras, vel inquinare nos in loco vel tempore sacro, vel violentiam inferre sacro loco, vel communia opera ibi exercere, de hoc timore legitur Genes. 28. *Quam terribilis est locus iste? non est hic aliud nisi domus Dei &c.* Malach. 2. *Leui à facie nominis mei pauebat*. Cum Dominus sanctus sit, in sanctitate vult appropinquari ad eius ministerium. Exod. 28. *Aaron sanctificatus minister mihi*. Qui vero Deum non ostendit sanctum ad ministerium eius in sanctitate appropinquando, ipse ostendet eum non sanctum pro immunditia sua à Deo pœnam recipiendo. Leuit. 10 *Arreptis Nadab & Abiu filii Aaron thuribulis, imposuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis praeceptum non erat: egressusque ignis à Domino, deuorauit eos. Dixitque Moyses: Hoc est quod locutus est Dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi*. Non legitur Christum in Euangelio in vita ista tantam iram per zelum ostendisse, quantam ostendit cum vidit quod templo non exhibebatur debita reuerentia. Ioann. 2. & Matth. 21. *Tunc impletum est illud, Zelus domus tua comedit me*. Marc. 10. legitur, quo non sinebat vt quisquam transferret vas per templum 1. Corinth. 3. *Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* Traditur de Pompeio, quod postquam illi qui cum eo erant prophanauerunt templum & stabulauerunt equos in porticu templi, nunquam post pugnauit quin vinceretur, qui hactenus fuerat fortunatissimus: & Heliodorus volens templum spoliare, diuinitus flagellatus est. 2. Machab 3.

CAPVT III.

De errore illorum qui dicunt Ecclesiam idololatrare circa Sanctos & imagines Sanctorum.

SEquitur de errore illorum qui dicunt Ecclesiam idololatre, quia ponit in Ecclesiis imagines, & adorat diuersos sanctos. Qui error occasionem potuit habere ex illo verbo Exod. 20 *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem &c. Non adorabis ea neque coles.* Item in Psal. *Confundantur omnes qui adorant sculptilia.* Esther 3. legitur de Mardochæo, quod solus non flectebat genua, nec adorabat Aman, cum omnes serui regis qui in foribus palatii morabantur hoc facerent: sic enim eis præceperat imperator, & Daniel. 3. Tres pueri noluerunt adorare statuam Nabuchodonosor. Item Apocalyp. vlt. dixit angelus Ioanni cum cecidisset ad pedes eius vt eum adoraret, *Vide ne feceris: conseruus tuus sum & confratrum tuorum*. Sed contrarium manifeste ostenditur ex hoc quod Dominus imagines Cherubin præcepit fieri. Exod. 25. Esaiæ etiam vidit Dominum sedentem super solium excelsum. Esaiæ 6. *Seraphin stabant super illud &c.* Ezechie. vidit imagines quatuor animalium. Ezech 1. & Ioan. Apocal 4. Quas figuras sicut sancti minutis literis scripserunt, quantū ad illos qui legem sciunt: sic picturis vel sculpturis quasi grossis literis scribi potuit, quantum ad laicos qui legem nesciunt. Sicut enim scripturæ literæ sunt clericorum: ita picturæ vel sculpturæ literæ sunt laicorum. Licet ergo Eccl. habere imagines: nec est hæc reuocatio idololatriæ, sed potius reuocatio ab idololatria. Et sicut Dominus voluit sibi sacrificia fieri, vt filios Israel reuocaret à sacrificiis quæ idolis fiebant: ita imagines solebant fieri diis qui colebantur, volens Ecclesia homines ab hoc reuocare, voluit imagines fieri in Ecclesia ad rememorandum facta memoria digna Damas. Quia non omnes noscunt literas nec lectioni vacant, patres excogitauerunt velut quosdam triumphos imaginibus scribere Prohibuit autem Moyses fieri sculptile vel similitudinem falsorum deorum, ad adorandum vel colendum. Vnde subdidit: *Non adorabis ea neque coles*. Nec fuit intentio sua prohibere omnino, vt nulla similitudo fieret, vel nullum sculptile, cum ipsemet contrarium fecerit, vt in Cherubin. Exod. 25 Adoratio vero quam Moyses prohibuit fieri creaturæ, adoratio latriæ fuit, non adoratio duliæ. Ad illud vero quod dixit angelus Ioanni, *Vide ne feceris* Dicendum est quod hoc dixit vt daret exemplum humilitatis, exemplum scilicet refugiendi honorem huius, cum aliqui exhibent: vel ad ostendendum sublimitatem humanæ

Error circa imagines nostra Ecclesia. *Psalm. 96.*

naturæ

naturæ in Christo sublimatæ. Greg. Timet angelus adorari ab humana natura quam videt in Deo sublimatam. Vel quia periculosa est talis adoratio propter facilem declinationem in idololatriam. Vnde Aug. loquens de angelis venientibus ad Abraham. Duplici, inquit, de causa aliquis est arcendus à bono: vel propter maius bonum aggrediendum, vt Deus reuocauit volentem sepelire patrem suum Matth. 8. Vel propter facilem declinationem in malum. Et notandum quod spirituales substantiæ, licet corporeæ non sint, tamen figurari possunt corporeis imaginibus illarum rerum in quibus quandoque leguntur apparuisse: vt angeli qui apparuerunt Loth & Abraham, assumptis corporibus humanis in figura humana depinguntur. Item notandum quod propter hoc, quia angelus sathanæ transfigurat se in angelum lucis vel in speciem Christi, si appareat aliquis alicubi in specie angeli vel Christi, & non constet ei cui apparet an sit angelus vel Christus, adorare potest Christum simpliciter, vbicunque ipse sit, recognoscendo eum filium Dei æternum, omnipotentem: non tamen debet adorare eum in eo qui ei apparet, nisi sub conditione, scilicet si ipse est Christus. Matth 24. *Si quis dixerit vobis, Ecce hic est Christus vel illic, nolite credere.* Item exhibere potest debitam reuerentiam omnibus beatis angelis Dei vbicunque sint: illi vero qui apparet non simpliciter, sed sub conditione, scilicet si est de beatis angelis Dei.

DE ORATIONE.

PARS VII.

Quæ habet decem Capitula.

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de oratione. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Oratio.

POst latriam & duliam tractabitur de oratione. Ab eo enim cui cultum latriæ vel duliæ impendimus oratione beneficium impetramus. Et honor latriæ vel duliç efficacem reddit orationem: secundum illud. Eccles. 35. *Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur: & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.* Preterea oratione quodammodo Dei maiestatem profitemur: dum pro defectibus nostris supplendis, ad eum quasi ad fontem bonitatis orando recurrimus. Item cum ab eo postulamus ea quæ soli potentiæ diuinæ possibilia sunt, & soli liberalitati diuinæ congruunt, vt est collatio regni cælestis. De oratione vero hoc modo tractabitur, & primo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Oratio. Secundo, eius descriptiones. Tertio, commendationes. Quarto, agetur de præparatione orationis. Quinto, de impedimentis eius. Sexto, ostendetur quando sit orandum. Septimo, vbi orandum. Octauo, quomodo orandum. Nono, quid orandum. Decimo, agetur de speciebus orationis. Circa primum notandum quod oratio quandoque, dicitur esse opus bonum. Vnde super illud 1. Thess. vlt. *Sine intermissione orate*, dicit gl. Semper orat, qui semper bene agit. Quandoque vero dicitur iustitia seu bonitas hominis, quæ apparens Deo in filiis eius quasi quædam imago Dei, habet quasi vim orationis apud Deũ: sicut & apparitio filii Dei coram patre suo, est quasi oratio pro nobis. Heb. 9. *Iesus introiuit in cœlum vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Sic sumitur, Orate in gl. super illud 1. Thes. vlt. *Sine intermissione orate &c.* Iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Bern. ad fratres de monte Dei, specialiter dicit de charitate Dei, à qua maxime est bonitas in anima, quod ipsa est oratio nunquã deficiens. Charitas, inquit, quç nunquam deficit, ipsa est sine intermissione oratio. Et subdit. Est enim quædam iugis bonitas mentis, & bene compositi animi, & ad patrem Deum in filiis Dei bonitatis quædam similitudo. Quandoque oratio dicitur petitio boni, siue dirigatur ad Deum, siue ad angelos, siue ad Sanctos: sic litania oratio est, vel orationes. Quandoque vero strictius sumitur, vt dicatur oratio petitio boni, quæ ad Deum dirigitur: & sic maxime à magistris sumitur, vt inferius patebit. Quandoque vero amplius restringitur, scilicet ad petitionem quæ est pro adipiscendis bonis. Vnde gl. super illud Psal. Psalm. 6.
Exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem &c. Deprecatio est pro remouendis malis, oratio pro adipiscendis bonis.

Capvt II.

De descriptionibus Orationis.

Circa secundum, notandum quod oratio sic describitur à Ioanne Damasc. Oratio est ascensus intellectus ad Deum. Intellectum vero hic accipias prout comprehendit duas vires, quę sunt proprię animę rationalis, quarum vna est apprehensiua, altera motiua. Apprehensiua dicitur intellectus speculatiuus: motiua intellectus practicus. Ad Deum ascēdit, cum hac consideratione humanorum defectuum, ad considerationem boni sufficientissimi & potentissimi supplere defectus illos transit. Et innuitur in hoc modus quo debet procedere qui vult orare. Primo enim debet defectus suos considerare, deinde ascendere ad eius liberalitatē, qui hoc potest supplere. Vnde 3 Reg. 6 Dixit Salomon templo ædificato: *Si quis cognouerit plagam cordis sui & extenderit manus suas in domo hac: tu exaudies in cœlo &c.* Intellectus practicus ad Deum ascēdit desiderio & spe, à liberalitate eius sperando impleri desiderium suum. Item oratio describitur sic à Ioanne Damasc. Oratio est petitio decentium à Deo. Non decet Dei filios omnia indifferenter petere. Nec Deum decet omnia indifferenter dare. Non sunt petenda à Deo nisi honesta: Seneca in epistolis: Quāta, inquit, dementia est, hominum turpissima vota Deo insusurrant: ita vt si quis aurem admouerit, conticescant, & quod scire hominē nolunt, Deo narrant. Sic viue cū hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines videant. Non decet filios Dei petere vilia: vt sensibilia ista quæ sunt transitoria & corruptibilia. Sene. in epistolis: Maior sum & ad maiora natus, quam vt mancipium sim sensuum meorum. Itē non decet viros virtutis petere puerilia. 1 Cor. 13. *Quando factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Item oratio sic describitur: Oratio est pius mentis affectus in Deum directus. Iste affectus desiderium est. Vnde super illud primæ Thess. vlt. *Sine intermissione orate* dicit gloss. Ipsum desiderium bonorum, oratio est: & si continuum est desiderium, continua est oratio. Pietas, à qua pius est affectus, quæ est oratio, est theoseb[e]a, siue cultus Deo debitus qui comprehendit fidem, spem, & charitatē. Vnde Aug. de orando Deo, ad Probam: Ipsa, fide, spe, & charitate continuato desiderio semper oramus. Idem in eodem: Ora in spe, ora fideliter & amanter. Affectus qui est in Deum dicitur dirigi ad modum nuntii. Est enim velut nuntius ab homine ad Deum missus. Vnde super illud Psal. *Intret oratio mea in conspectu tuo.* dicit Gl. Virtus magna puræ orationis hic notatur, qui quasi persona quædam ad Deum intrat, & mandatum peragit quo caro peruenire nequit. Item in lib. de Spiritu & anima, sic describitur: Oratio est mentis conuersio in Deum per pium & humilem affectum. Greg vero in sexta parte Moral dicit, quod veraciter orare est amaros compūctionis gemitus & non composita verba resonare. Item oratio magistraliter sic describitur: Oratio est ostensio voluntatis nostræ ei à quo impetrare speramus id quod desideramus.

Quid sit oratio.

Psal. 87.

Capvt III.

De commendatione Orationis.

Ad commendationem Orationis. Primo valere potest frequens admonitio quam sacra scriptura facit ad orandum. Eccl. 18. *Non impediaris orare semper.* Ier. 33. *Clama ad me, & exaudiam te.* 1. Mach. 5. *Et nunc clamemus in cœlum.* Luc. 11. *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Aug. Non tamē hortaretur vt peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia: plus vult ille dare quā nos accipere: plus vult ille misereri, quam nos a miseria liberari. Itē Luc. 22 & Matt 26. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Rom 12. *Orationi instantes.* Item ad Colos. 4. 1. ad Thess. vlt. *Sine intermissione orate.* Iac. 1 *Si quis indiget sapientia postulet à Deo &c.* Eiusdem 1. *Tristatur aliquis vestrum &c.* 1. Pet 4. *Vigilate in orationibus.* Secundo exempla, & inter ea est efficacissimum exemplum Christi, qui licet oratione non indigeret, cum per se omnia posset: tamen vt daret nobis exemplum orandi, toties orabat. De eius oratione habes Matt 14 *Dimissa turba ascendit in montem solus orare.* Itē eiusd. 26. *Sedete hic donec vadam illuc, & orem: progressus pusillum procidit in faciem suam, orans & dicens: Pater mi &c.* Et paulo post: Iterum secundum abiit & orauit: dicens: *Pater mi &c.* Et subditur: *Et orauit tertio eundem sermonem dicens.* Idem Marci 1. *Diluculo valde*

Christus orauit.

culo valde surgens, egressus abijt in desertum locum, ibique orabat. Item Luc 4. *Iesu baptizato & orante, apertum est cælum.* Et eiusdem 6. *Factum est in diebus illis, exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei.* Item eiusdem 9. *Facta est species eius altera dum oraret* Item 11. *Factum est cum esset in loco quodam orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare.* Item eiusdem 22. *Et factus in agonia prolixius orabat.* Eiusd. 23. *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.* Ioan. 12 *Pater, saluifica me ex hac hora.* Itẽ eiusdem 17 habes multum de oratione eius. Ad commendationem etiam orationis valere possunt exempla alia, & causa breuitatis pauca de illis tangamus. Legitur Lucæ 2. de Anna, quod non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens die ac nocte Et Actuum 1. *Erant omnes perseuerantes in oratione vnanimiter cum mulieribus, & Maria matre Iesu & fratribus.* Et eiusdem 10. *Ascendit Petrus in superiora domus, vt oraret.* Et de B. Martino legitur, quod etiam moriens inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et de Paulo primo eremita legitur, quod mortuus quasi orabat: vnde habuit signum orantis, ore & manibus in cœlum erectis, cum inueniretur sanctum cadauer eius appodiatum arbori à B. Antonio, qui de eo ait: Pater quam assidue, quantumque orare: Deum viuus, qui non desinit orare mortuus Et Iacobus Alphæi ex vtero matris sanctificatur, ex assiduitate orandi contraxerat in genubus suis duritiem camelorum. Et Bartholomæus centies in die, & centies in nocte ante Deum genua flectebat.

Tertio, quod filius Dei adeo diligenter nos voluit instruere ad orandum. Vix enim est aliquod opus ad quod ita diligenter instruxerit Ipse enim docuit quid orandum, & vbi, & quando, & quomodo orandum, & quo fine, & qua necessitate, vt in sequentibus patere poterit. Noluit nos negligenter addiscere, quod adeo voluit diligenter docere. Verecundum est discipulis Christi ignorare, quod magister eorum diligentissime docuit. Item verecundum est eis raro facere quod magister eorum tantum frequentauit.

Quarto, dignitas angelorum orationes nostras Deo offerentium. Tob 12. dixit angelus Tob. *Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos: ego obtuli orationem tuam Domino.* Non debet homini esse onerosum xeniũ illud Deo mittere, quod angelus non dedignatur ei deferre: imo quod plus est, ipse Christus qui inquantum homo est, summus Sacerdos, illud offert Deo patri. Quod figuratur in hoc quod Diaconus thuribulum tradit sacerdoti, & sacerdos thurificat Deo. Sic Christus orationes Ecclesiæ Deo patri præsentat, quæ præsentatio multũ facit eas valere. Quomodo enim à Deo contemneretur, quod à tanto mediatore ei præsentatur. Quinto, præeminentia quam oratio habet respectu aliorum operum. Oratio præmium respectu lectionis. Isidor. Orationibus mundamur, lectionibus instruimur, vtrumque bonum est si liceat: si non liceat, melius est orare quam legere. Item præeminentia quam videtur habere respectu ieiunii & eleemosynæ. Primo, in hoc quod oratio est respectu eius quod supra nos est, sc respectu Dei: eleemosyna vero & ieiunium respectu eius quod iuxta nos vel infra nos. Vnde cum oratio ad digniorem ordinet, in hoc videtur esse dignior. Præterea ieiunium & eleemosyna videntur seruire orationi. Sunt enim velut duæ alæ de quibus dicit Isidor. Qui vult orationem suam volare ad Deũ, faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam. Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Oratio columba est, auis sc. Spiritus sancti, quæ ramum oliuæ apportat dum pacẽ hominibus impetrat. Ideo dicimus esse auem Spiritus sancti: quia deuota oratio à Spiritu S. est. Rom 8. *Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Bern. Tepida est omnis oratio, nisi eam præcedat inspiratio. Sexto, facilitas huius operis Si dicatur alicui quod det eleemosynam, potest excusare se, cum nõ semper habeat homo argentum in bursa. Si dicatur ei quod ieiunet, potest excusare se, cum multi propter debilitatem capitis ieiunare non possint. Sed ab oratione nullus potest excusare se. Quilibet enim potest habere orationem saltem mẽtalem, etiam si sit mutus. Vnde Psalm. *Apud me oratio.* Et super illud, *Iustus autem miseretur.* dicit Gl. Semper est aliquid iusto quod det, saltem oratio, iuxta Chrysost. Solam orationẽ quasi spirituale tributum anima offert de suis visceribus. Septimo, quod opus hoc est honorabile. Multa sunt officia, quæ aliquibus cederent ad dedecus: sicut arare, vel fodere: sed orare Deum, nulli quantumcunque nobili cedit ad dedecus: quia cum oramus, ipsi cum Domino loquimur, quod sine dubio magnus honor est. Isidor. Qui vult cum Deo esse, frequenter oret & legat: nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Octauo,

Ab oratione nullus excipitur.

Psalm. 31.

quod [illegible] Quod primò ponit [illegible] quod oratio valere non possit. Vnde secundo Paralip. 20. [illegible] *nus, hoc solum habemus* [illegible] *oculos ad te dirigamus*: hoc est [illegible] quod potest homo lucrari omni tempore, in hyeme & in æstate, in sereno & in pluuiali tempore, de die & de nocte, festiuis diebus & ferialibus, in [illegible] & sanitate, in [illegible] do, in domo & extra domum. Quandoque vna hora plus lucratur homo [illegible] valeat ciuitas vna: quia [illegible] acquirit homo [illegible] orandi necessitatem [illegible] habemus. Tria solent esse [illegible] hominibus [illegible] quia hostes [illegible] bus in [illegible] vt ad Deum in oratione clamemus. Vix etiam est dies in quo domus conscientiæ nostræ non succendatur igne infernali: scilicet igne concupiscentiæ prauæ. Vnde necesse habemus clamare ad [illegible] & ad aquam lacrymarum [illegible] currere. Ignis iste aliquando ex vna parte extinguitur, & ex alia parte accenditur. Ex ipsa enim aqua [illegible] vnde debuit extingui, quandoque vires sumit: vt quum aliquis vane gloriatur de hoc quod peccata sua plorat. Item vix est dies in quo homo non sentiat fluctus malarum cogitationum super caput cordis sui, vt necesse habeamus frequenter clamare illud Matth. 8. *Domine, salua nos perimus.* Item vix est dies in quo hostes suos nõ videat ad portas castri sui: vt quum verba mala in ore habet, vel fatuam mulierem aspicit. Oratio multum competit loco in quo sumus. Sumus enim in valle miseriæ: ideo necesse habemus ad Dei misericordiam frequenter orando clamare. Pugnam habemus cum eo de quo scriptum est Iob 41. *Non est potestas in terra quæ ei valeat comparari.* Ideo necessario habemus frequenter auxilium Dei inuocare. In futuro cessabit hæc pugna: ideo non erit ibi oratio necessaria. August. de orando Deo: In vita æterna non erit vlla tentatio, itaque nec oratio: non enim erit ibi boni promissi expectatio, sed redditi contemplatio. Decimo, commendabilis est oratio à multiplici suo effectu. Notandum ergo quod oratio infirmitatem corporis sanat. Ecclesiast. 38. *Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora ad Dominum, & curabit te.* Iacob. vlt. *Oratio fidei sanabit infirmum.* Item vitam prolongat. Esa. 38. *Audiui orationem tuã, & vidi lacrymas tuas: ecce ego abijciam super*

Tria sunt occasio clamandi.

[illegible] liberat, vt Saram [illegible] rat etiam a mo[illegible] n. Item à prin[illegible] *ad Dominum* [illegible] *inimicorum* [illegible] se, Ecclesia sine [illegible] rem Iopas ora[illegible] næ 2. Item [illegible] cobi vlt. *Infir*[illegible] *byteros Eccle*[illegible] *sit, dimittentur* [illegible] tur pestes corpo[illegible] oratio etiam [illegible] od. 17. *Quum* [illegible] *Israel.* Iudic. [illegible] *qui Amalech* [illegible] bus sanctis [illegible] set vnus sanct[illegible] catores præ[illegible] tiat: quom[illegible] vetula vna [illegible] quam mille [illegible] longo tempo[illegible] spiritualibus [illegible] medium eius [illegible] vt quoties [illegible] orationem [illegible] rum impugna[illegible] gius cantor[illegible] ria vel huiusm[illegible] ctionum cum litania sibi constituat. Item oratio dæmones fugat. Matth. 17. & Marc. 9. *Hoc genus dæmoniorum nõ eijcitur nisi per ieiunium & orationem.* Item dæmones cruciat. Vnde clamabat quidã dæmonio plenus, Bartholomæe Apostole Dei incendunt me orationes tuæ. Item oratio hominem illuminat. Vnde super illud Actor. 10. *Erat Petrus in Ioppe orans*, dicit August. Oratione melius soluuntur dubia, quã inquisitione alia. Item ad amorem Dei inflammat. Vnde 4. Reg. 1. *Descendit ignis de cœlo ad orationem Eliæ.* Item mundat. Isidorus: Orationibus mundamur. Item confortat, Luc. 22. *Positis genibus orabat, dicens: Pater &c.* Et subditur: *Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum.* Bernardus ad fratres de monte Dei: Amorem Dei oratio illuminat & confortat. Maximæ consolationes ab amicis Dei in orationem recipiuntur. Ecclesiast. 15. *Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur.* Lucæ 9. *Ascendit Iesus in montem vt oraret: & facta est, dum oraret, species vultus eius altera, &*

vestitus

vis[illegible] Item oratio etiam ad tranquillitatem valet. 1. Tim. 2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, &c.* vt quietam & tranquillam vitam agamus. Iob 8. *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum tuum.* Nec solum oratio [illegible] sedem in cœlo. August. [illegible] virtus orationis, quæ [illegible] in terris, [illegible] cœlum aperit. Luc. 3. *Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum.* Ipsa [illegible] claudit, vt patet in oratione Eliæ. 3. Reg. 18. Iacob. vlt. *Multum valet deprecatio iusti assidua.* Elias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit, &c. Oratio etiam [illegible] Vnde [illegible] illud Tob. 3. vbi dicitur, quod tribus diebus & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur Deu, dicit glossa: Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hæc vngit, illa pungit. Oratio velut quoddam scutum [illegible] Vnde Sapient. cap. 18. *Proferens* [illegible] [illegible] Quia [illegible] Domine [illegible] precandi [illegible] Non enim [illegible] Remoratio [illegible] [illegible] quæ sunt orationes sanctorum. Oratio [illegible] impetrat apud [illegible] promissiones à [illegible] Matth. 18. *Si duo ex vobis consenserint* [illegible] *de omni re quamcunq; petierint* [illegible]. Eiusd. 21. *Omnia quæcunque* [illegible] *in oratione credentes, accipietis.* Et [illegible] *Petite & dabitur vobis, &c.* Item Ioan. 16 *Petite & accipietis.*

Caput IV.

De præparatione Orationis.

AD præparationem Orationis monemur, Ecclesiast. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum. Orans tunc Deum tentare videtur, quum illud pro quo orat, nec impetrare desiderat, nec se accepturum sperat. Præparatio multum valet ad hoc vt oratio exaudiatur. Psalm. *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Huius præparationis figura est, præparatio quam facit sacerdos celebraturus induendo se sacris vestibus. Item hanc præparationem nobis commendat templi ædificatio, & ornatus ipsius. Prius ædificatum Salomon templum, deinde ad Deum orauit. 3. Reg. 8.

Et notandum, quod duplex est præparatio ad orandum: quædam propinqua, quædam remota. Ad remotam præparationem pertinet, primò quod homo bene viuat. Greg. super Iob. Sunt nonnulli intra Ecclesiam qui prolixas ad Deu preces habent, sed vitam deprecantium non habent. Item in Dialogo: Quid mirum si postulantes tarde à Domino exaudimur, qui præcipientem Dominum tarde aut etiam nullo modo audimus? Idem in Moralibus: Clamorem [illegible] tempore Dominus non audit, quia [illegible] clamorem Domino [illegible] Quia [illegible] quod in oratione [illegible] illud bonum quod [illegible] Item: Si id quod [illegible] 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum,* [illegible] Augustin. in libro de opere monach. Citius exauditur vna obedientis oratio, quam decem millia contemptoris. Psal. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum*, secundum Isidor. necessarium est vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Moyses oratione pugnans contra Amalech, manus habebat ad Deum leuatas. Exod. 17. Thren. 3. *Leuemus corda nostra cum manib. ad Dominum.* Isid. Cor tuum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. In Psal. *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Quod sacrificium erat dignius. 1. Tim. 2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.* Item ad præparationem remotam specialiter videntur pertinere Ieiunium & eleemosyna, quæ specialiter iuuant orationem. Vnde cum thure in quo significatur orationis deuotio, offerun-

Duplex præparatio ad orationem.

Ad orationem [illegible] ieiunium & eleemosyna pertinent.

[illegible]

1. [illegible] oratio[illegible] requi[illegible] Reno[illegible]atio cor[illegible].

[illegible] conferat, si homo eum non expectat. Bernard. [illegible]mnes nobis plangimus deesse gratiam: sed [illegible] [illegible]stius, ipsa gratia conqueritur nonnullos deesse [illegible]. Idem: Sic pauperes cum multis clamoribus inuocatus fuerit distributor eleemosynarum di[illegible]uerticula captant. Isid. Purgandus est primum animus, atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, vt pura acies cordis ad Deũ vere & simpliciter dirigatur. Idem: Pura est oratio quam in suo tẽpore sæculi non interueniunt curæ. Longe autem à Deo est animus qui in oratione, cogitationibus sæculi fuerit occupatus.

2. Consideratio suiipsius. Secundo pertinet ad propinquam præparationem consideratio suiipsius. Bernat. ad fratres de monte Dei: Debemus nosmetipsos coram Deo constituere, quasi facie ad faciem, & in lumine eius prospicere tribulationẽ de nobisipsis nobis venientem. Isid. Quum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes quam grauia sunt quæ commisimus, quã dura inferni

[illegible]

3. [illegible]i offeren[illegible]

[illegible] *quar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis.* Bern. loquens de proficiente: Admouendus est, inquit, quanta potest puritate cordis intendere in eum cui sacrificium orationis offert, seipsum intendere qui offert, intelligere quid offert. Quãtum enim videt vel intelligit illum cui offert, tantum est ei in affectu. Sicut secundum ligna syluæ exardescit ignis. Eccl. 28. Sic secundum diuersas meditationes de Deo, sequuntur diuersæ affectiones. Meditationem iustitiæ diuinæ sequitur affectio timoris: meditationem misericordiæ affectio spei: meditationem sapientiæ omnia videntis, affectio erubescentiæ: meditationem bonitatis vel beneficentiæ, affectio gratitudinis vel amor: meditationẽ suauitatis diuinæ, affectio quæ potest dici sancta esuries. Secundum vero affectum mentis sequitur affectus orationis. Augustinus de orãdo

Deo, ad

D[illegible] e[illegible] [illegible] A[illegible] [illegible] in [illegible] pedem, indu[illegible] ci[illegible] N[illegible] [illegible] verbi [illegible] reddit, quam [illegible] quid [illegible] qui in se spe[illegible] rant. [illegible] omnia possibilia sunt credenti. [illegible] h[illegible] Naturale [illegible] re [illegible] dixit [illegible] *Domine, do-ce nos orare.* Respondit, *Cum oratis, dicite: Pater noster, &c.* Luc. 11. Et in eod. *Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris: quanto magis Pater vester cœlestis, dabit spiritum bonũ petentibus se?* Et Iob. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

CAPVT V.

De impedimentis orationis.

Dixit abbas Euagrius: Magnum est quidem, sine impedimento orare, maius etiam est psallere sine impedimento. Dicebat abbas Agathon: Nullum laborem tantum esse in religione, quantum orare Deum. Diabolus enim nullum opus tantum conatur interrumpere, quantum orationem deuotam. Aliud enim opus quodcunque perficiatur habet aliquam requiem, oratio autem nullam. Et possunt enumerari duodecim impedimenta orationis.

Primum est, peccatum orantis. Esa. 1. *Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* In Psal. *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Esa. 59. *Peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret.* Ierem. 5. *Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis.* Thren 3. *Nos inique egimus, & ad iracũdiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es.* In eod. *Opposuisti tibi nubem, ne transiret oratio.* Ioann 9. *Scimus quia Deus peccatores non audit, &c.*

Secundum est orantis dubietas. Iac. 1. *Postulet in fide, nihil hæsitans.* Et subdit de hæsitãte: *Non æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino.* Bernard. Indignus cœlesti benedictione esse conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu.

Tertium [illegible] non petitur, quod [illegible] dum [illegible] est quod petitur vel non expedien[illegible] 16. *Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Gloss. quod aliquid sit re[illegible] rei permanentis. Mat. 20. *Nescitis quid petatis*, dictum est filiis Zebedei petentibus honorem. Et Paulo petenti amotionem [illegible] non expediebat, dictũ est, *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* [illegible] frequenter Ecclesia nõ exauditur [illegible] nem tribulationum. Esa. 26. *[illegible] impio, & non discet facere iustitiam. [illegible] & non accipitis, eo quod male petatis.* Isidor. Multi orantes non exaudiuntur: prouidet enim Deus illis meliora quam petunt. Sicut contingere solet paruulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: sed non datur illis postulationis effectus, quia impedit talis exauditio ad profectum. Quartum est, indignitas eius pro quo oratur Ierem. 7. & 11. *Noli orare pro populo isto, neque assumas pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam.* Eiusd. 15. *Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* In vitis patrum quidam frater patiebatur molestiam à spiritu fornicationis, & abijt sæpe ad seniorem vt pro eo oraret. Cum que frequens oratio senioris eum non iuuaret, Dominus nocte seniori ostendit negligentiam fratris esse in causa quare non exaudiretur. Vidit enim senior monachum sedentem, & spiritum fornicationis in diuersis formis mulierum ludentem apud ipsum, & ipsum cum eis delectari. Vidit etiam angelum Domini astantem & indignantem grauiter contra eundem fratrem, quia non surgebat nec prosternebat se in orationibus ante Deum, sed magis delectabatur in cogitationibus suis: cognouit ergo senior culpam fratris esse quod ipse non exaudiebatur pro eo, & dixit fratri: Impossibile est discedere à te spiritum fornicationis, aliis pro te orantibus, nisi tu ipse laborem assumas in ieiuniis & orationibus, & vigiliis, rogans Dominum cum gemitu. Audiens frater verba senioris, compũctus est corde, & per afflictionem corporis meruit misericordiam.

Quintum est, cogitationum malarum multitudo. Eccles. 10. *Muscæ morientes perdũt suauitatem vnguenti.* Gen. c. 15. Abigebat Abraham volucres à sacrificio. 1. Mach. 2. *Templum eius sicut homo ignobilis.* Templum spirituale est vt homo ignobilis cum immundis cogitationibus occupatur.

Sextum est, cõtemptus diuinæ legis. Prou. 28.

Qui declinat aurem suam ne audiat legem, eius oratio erit execrabilis. Prouerb. 1. *Inuocabunt me, & non exaudiam, &c. eo quod exosam habuerunt disciplinam.*

Septimum est durities. Quæ duplex est: quędam in pauperes, de qua Prouerb. 21. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit ipse, & non exaudietur.* Alia est ad eos qui offenderunt, quum aliquis non vult eis remittere. Ecclesi. 28. *Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.* In eodem: *Homo homini seruat iram, & à Deo quærit medelam.* Marc. 11. *Cum stabitis ad orandū, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, & Pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra.*

Octauum est, peccati additio. Eccl. 34. *Vnus orans & vnus maledicēs, cuius vocem exaudiet Dominus?* Opus malum orationi additum est quasi quædam maledictio vel mali imprecatio, quæ orationi aduersatur. Qui peccatum addit, quasi elongat se à Deo: & ideo difficilius à Deo exauditur. Psalm. *Qui elongant se à Deo, peribunt.* Item: *Prolongauerunt iniquitatem suam.* Esa. 55. *Inuocate eum dum prope est.* Iac. 4. *Appropinquate Domino, & appropinquabit vobis.* Deo appropinquat, qui à malo opere cessat. De hoc impedimento & præcedenti, tangit Isidor. dicens: Duobus modis oratio impeditur ne impetrare quisquam valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Idem: Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

Nonum est, diaboli suggestio, quæ multos ab oratione retrahit. Vnde Greg. in dialogo: In quadam abbatia Pompeiani abbatis, quidam monachus non poterat stare in oratorio in oratione, sed semper exiuit, qui sæpe correptus noluit se emendare. Sed cum quadam die beatus Benedictus venisset ad eum corripiendum, vidit quendam nigrum puerulum tenentem eum per fimbriam vestimenti. Cumque orassent per biduum, Benedictus, Pompeianus, & Maurus, illi tres viderunt puerulum illum, & beatus Benedictus monachum verbere corripuit, & dæmon recessit ac si ipse esset verberatus. *Exemplum*

Decimum est, prauitas desiderii. Aug. Seruat tibi Deus quod non vult tibi cito dare, vt discas magna magne desiderare. Gregor. in Moralib. Æternam vitam si ore petimus, nec tamen corde desideramus, clamantes tacemus. Psal. *Tacui dum clamarem tota die.*

Vndecimum est, petentis impatientia. 1. Reg. 28. *Consuluit Saul Dominum, qui non respondit ei.* Et sequitur: *Dixitque Saul: Quærite mulierem habentem pythonem.* Iudith. 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.*

Duodecimum est, defectus perseuerantiæ in orando. Luc. 11. *Si perseuerauerit pulsans, &c.* Psalm. *Benedictus Deus qui non amouit, &c.* August. Si non est amota oratio, securus esto, quod nec misericordia.

Cap. VI.

Quando sit orandum.

Tempus orandi Dominus determinat Luc. 18. dicens: *Oportet semper orare, & non deficere.* Et eiusd. 21. *Vigilate*, inquit, *omni tempore, &c.* Non debet miles Christi scutum orationis mouere dum bellum durat. Bellum autem durat, quum durat vita præsens: *militia enim est vita hominis super terram.* Iob. 7 Sap. 18. *Homo sine querela proferens sua seruitutis scutum orationem, restitit iræ.* 1. Thess. 5. *Sine intermissione orate.* Pericula nunquam desunt, ideo continue indigemus Dei adiutorio. Nunquam deest miseria, ideo continue indigemus Dei misericordia. Ideo si fieri posset semper esset orandum. Sed quia alia negotia hoc nō permittunt, præmittenda est oratio operibus nostris, & etiam intermiscenda. Hieronymus ad Paulam: In principio cuiuslibet operis præmitte Dominicam orationem, & signum crucis in fronte. Idem: Sicut militem sine armis ad bellum exire non conuenit: ita homini Christiano procedere non licet quolibet sine oratione. Bernardus: Hauriendus est sæpe lectionis serie affectus, & formanda oratio quæ lectionem interrumpat. Hieronymus: Orationi lectio, lectioni succedat oratio. Breue videbitur tempus, quod tantis operum varietatibus occupatur. Oratio & gratiarum actio deberent magnam partem vitæ nostræ occupare. Oratio opera nostra deberet præcedere, gratiarum actio sequi. Cum videmus mala vel in nobis vel in aliis, orandum esset. Cum videmus bona in nobis vel in aliis gratiarum actioni esset instandum. 1. Thess. 5. *Sine intermissione orate, in o-* *Orandum est semper.*

in agite. Bernard. ad fratres de monte Dei: Charitas tot modis in orationibus vel gratiarum actione in Deum dirigitur, & funditur, quot in se vel necessitatibus vel consolationibus, in proximi etiam vel compassionibus, vel congratulationibus causas in hoc materias inuenit pius affectus. Orationi vero præcipue intendendum est, vel cum maior est necessitas, vel maior temporis opportunitas. Maior necessitas orandi est, vt cum aliquam gratiam à Deo recepimus. Tunc enim insistendum est apud eum, qui dedit eam vt nobis conseruet: quia vt ait Greg. cito bonum amittitur, nisi à largiente custodiatur. Poeta:

Non minor est virtus quam quærere, parta tueri.

Quanto aliquis plus habet quod possit amittere, tanto diligentior & magis solicitus debet esse de conseruatione. Ideo Dominus sacramento baptismi suscepto, orationi se dedit. Luc. 3. Item necessitas orandi est, cum aliqua ardua opera facturi sumus. Ideo Dominus electurus Apostolos orationem præsumit. Luc. 6. Item necessitas orandi est cum imminet tribulatio, vel sibi vel proximo. Vnde Dominus imminente passione sua ter orauit. Matth. 26. Et orationem suam multum protendit. Luc. 22. *Factus in agonia prolixius orabat.* Et Matth. 14. legitur quod ascendit in montem orare: & innuitur causa illius orationis, quum subditur: Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. De temporis vero opportunitate notandum, quod Bern. ostendit tres horas diei multum opportunas esse orationi, dicens fratribus de monte Dei: Extra illas horas de quibus dicit propheta, *Septies in die laudem dixi tibi*: matutinum aut vespertinum, aut mediæ noctis sacrificium maxime obseruandũ est. Non enim ait Propheta frustra: *Mane astabo tibi & videbo*, sed quia tunc à curis exterioribus adhuc sumus ieiuni. *Et dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*: quia tunc ab huiusmodi impedimentis inuenimur digesti: qui etiam in nocturnis vigiliis nostris, quibus media nocte surgimus ad confitendum nomini Domini, confessionis eundem ordinem contexens: In die, inquit, tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis in nocte contra eum. Et alibi in Psal. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Ad orandum mane mouemur exemplo Christi: Marc. 1. *Diluculo valde surgens Iesus, egressus abijt in desertum locum: ibique orabat.* Ad orandum vespere Matth. 14. vbi sic legitur: *Dimissa turba, ascendit in montem solus orare: vespere autem facto solus erat ibi.* Ad orandum nocturno tempore. Luc. 6. Vbi legitur: *erat pernoctans in oratione.* Efficaciam matutinæ orationis ostendit Iob 8. vbi dicitur: *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te.* Et filii Israel mane colligebant manna. Exod. 16. Dulcedo enim Spiritus sancti tali hora impetranda est. Sap. 16. *Oportet præuenire solem ad benedictionem tuam.* Consueuerunt diuites eleemosynam dare pauperi, qui mane eis primo occurrerit. Item tempus oportunum ad orandum est dies Parasceues, in qua Dominus adeo largus fuit quod matrem suam dedit Ioanni, regnum latroni, corpus & animam in redemptionẽ humano generi. Ideo Ecclesia illo die pro omnibus orat Iudæis, paganis, schismaticis, hæreticis. Item tempus oportunum est ad orandum ante Ascensionem Domini, quando aduocatus Ecclesiæ secundum repræsentationem nostram vadit ad curiam cœlestem: tunc enim formandæ sunt petitiones. Item tempus oportunum ad orãdum, est tempore medio inter Ascensionem & Pentecostem. Consueuerunt enim filii regum dare larga munera suscepto regno. In Psal. *Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum, Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.* Item tempus idoneum ad orandum est in magnis solẽnitatibus. Consueuerunt enim principes in festis magnis magna munera dare.

Capvt VII.

Vbi sit Orandum.

Notandum, quod vbique orandum est, cum vbique sint pericula, & vbique Dei auxilio indigeamus. 1. ad Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.* Sapient. 14. *Creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Specialiter locus idoneus ad orandum, est locus secretus. Isidor. de Summo bono: Oratio priuatis locis oportunius funditur. Matthæi 6. *Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum.* Eiusdem 14. *Christus dimissa turba ascendit in montem solus orare.* Et Marci primo dicitur, quod abiit in desertum locum, ibique orabat. Et Lucæ 22.

Au[illegible] in [illegible] [illegible] locus i-
doneus ad orandum, templum materiale Deo
dedicatum. Matth. 21. *Domus mea domus ora-
tionis vocabitur.* 3. Reg. 9. *Exaudiui orationem
tuam, & sanctificaui domum istam, &c. & e-
runt ibi oculi mei, & cor meum cunctis diebus.*
2. Paral. 7. *Oculi mei erunt aperti, & aures meæ
erectæ ad orationem eius, qui orauerit in loco isto.*
Et subditur: *Elegi & sanctificaui locum istum,
vt sit nomen meum ibi, in sempiternum, & per-
maneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis die-
bus.* In eod. *Quum compleßet Salomon fundens
preces, ignis descendit de cælo, & deuorauit ho-
locausta, & victimas, & maiestas Domini im-
pleuit domum.* Exod. vlt. *Postquam cuncta per-
fecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimo-
nij, & gloria Domini impleuit illud.* Christus
multum frequentabat templum materiale. Lu-
cæ 19. *Erat quotidie docens in templo.* Eiusd.
21 *Erat cunctis diebus docens in templo.* In tem-
plo inuentus est à matre sua. Luc. 2. & ait: *Ne-
sciebatis, quia in his quæ sunt Patris mei oportet
me esse?* Eiusd. 19. *Intrauit Iesus in templum.*
Chrysost. Proprium erat boni filii vt veniens
primum ad domum curreret patris. Tu autem
imitator Christi factus, intrans ciuitatem, pri-
mum ante omnes actus ad Ecclesiam curras, &
super Matth. 21. dicit gloss. Ingressus vrbem pri-
mo templum adiit, dans formam religionis vt
quocunque imus, domum orationis, si ibi est,
primum adeamus, & per orationes Deo com-
mendati ad agenda negotia secedamus. Item
locus idoneus ad orandum est templum spiri-
tuale, scil. cor mundum & purum. Cor carnale
vel malignum, stabulum vel spelunca latronum
potius esse videtur, quam templum. 1. ad Cor. 3.
Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Psal.
domum tuam decet sanctitudo. 3. Reg. 6. *Nihil
erat in templo, quod non auro tegeretur.* 1. ad Co-
rinth 3. *Nescitis, quia templum Dei estis, & Spi-
ritus Dei habitat in vobis?* Ioan. 4. *Spiritus est
Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ve-
ritate oportet adorare.* 1. ad Corinth 14. *Orabo
spiritu, orabo & mente.*

CAPVT VIII.

Quomodo sit orandum.

Attente orandum est. Vnde super illud 1.
Pet vlt. *Vigilate in orationibus.* dicit gloss.
Non animus [illegible]
quod precatur. [illegible]
Deum precans [illegible]
bi, nec Deo intendit [illegible]
mundo in corde [illegible]
aspectu Dei fugeret. [illegible]
qui vult orare. 2. Reg. 7. [illegible]
[illegible] cor suum, vt [illegible]
est corde quam ore. 1. Reg. [illegible]
in corde suo, & [illegible]
tur. Matth. 6. *[illegible]*
qui. Augustinus [illegible]
improbum neque [illegible]
orare in multiloquio [illegible]
sermo multus, aliud [illegible]
& de ipso Domino [illegible]
etiam [illegible]
[illegible]
[illegible] Nam [illegible]
orando est [illegible]
bis. Multum autem [illegible]
precamur [illegible]
pulsare, quod [illegible] plus gemitibus [illegible]
sermonibus agitur. Item notandum est [illegible]
gnitudo desiderii. Deut. 4. *[illegible]
minum Deum tuum, inuenies [illegible]
to corde quæsieris.* Ier. 29. *Cum [illegible]
toto corde vestro, inueniar à vobis.* Magnitudo
desiderii clamor est quo Deus [illegible]. De quo
clamore Exod. 14. *Quid clamas ad me?* Dicit
Dominus ad Mosen. Et Dan. [illegible] clamauit vo-
ce magna Susanna. Dilatatio desiderii est quasi
præparatio cordis, vt sit capax eius quod peti-
tur. Aug. Cur petere, quærere, pulsare nos com-
pellit, qui nouit quid nobis sit necessarium pri-
usquam petamus: nisi quia voluit exerceri no-
strum desiderium in orationibus, quo possimus
capere quod præparat dare? Item Aug. Si ali-
quando Dominus tardius dat, commendat do-
na, non negat. Diu desiderata dulcius obtinen-
tur: Cito autem data vilescunt. Seruat tibi Deus
quod non vult cito dare, vt tu discas magna ma-
gne desiderare. Item notandum est cum gemitu
& lachrymis. Exod. 2. *Audiui gemitum eorum.* 1.
Reg. 1. *Cum esset Anna amaro animo orauit ad
Dominum flens largiter.* In Psalm. *Auribus per-
cipe lacrymas meas.* Gloss. Quæ lacrymæ violē-
tæ sunt in precibus. Ecclesiast. 35. *Non despiciet
preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam
gemitus.* Et in eodē subditur de lacrymis viduæ:
A maxilla vsque ad cælum ascendunt. Esa. 37.
Audiui orationem tuam & vidi lacrymas tuas.
Osee 12. dicitur de Iacob luctante cum angelo

Fletu &

Fleuit & rogauit eum. Et Iudith 8. *indulgentiam illius fusis lacrymis postulemus* Heb.1. *Preces supplicationesque cum clamore valid. & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Item orandum est humiliter. Psal. *Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorũ.* Eccl 35. *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Iudith 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Humilitate obtinuit Chananæa à Christo quod voluit; catello se comparans, cum Christus eã cani comparasset Mat 15. & Mat. 7 habetur quod Christus ei dixerit, propter hunc sermonem, *Vade exiuit dæmonium de filia tua.* Mat. 8. Post illud verbũ humile Centurionis, *Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum,* dictũ est ei à Christo, *Sicut credidisti, fiat tibi.* Et Luc. 15. Postquam filius prodigus dixit: *Non sum dignus vocari filius tuus;* Pater accurrens cecidit super collum eius. Item orandum est confidenter sicut orabat Dauid; *Miserere,* inquit, *mei quoniam in te confidit anima mea* Item orandum est perseueranter: vt ostendit Dominus Luc. 11. exemplo amici qui panes necessarios accommodauit improbitate amici deprecantis deuictus Et exemplo iudicis iniqui Deum non timentis & homines non reuerentis, qui improbitate viduæ victus, vindictam fecit ei de aduersario ipsius. Luc. 8. Apostoli perseuerando in oratione, Spiritum sanctum accipere meruerunt. Actor. 1.

Capvt IX.

Quid in oratione sit petendum.

Orans quid & qualia petere debeat.

IN oratione petenda sunt, gloria & gratia: siue regnum & iustitia regni. Matt 6. *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Non monet Dominus vt temporalia quærantur. Primo, quia non sunt digna peti Bona infima sunt, & incuruantur qui amant & quærunt ea. Quæ incuruatio dęmonibus placet. Esa. *Incuruare, vt transeamus* Bernardus: Noli acquiescere dicenti; Incuruare vt transeamus; non enim est transiturus, sed te grauiter oppressurus. In Ps. *Miser factus sum & curuatus sum vsque in finẽ.* ad Coloss. 3. *Quæ sursum sunt quærite non quæ super terram.* Secundo quia temporalia debẽtur his qui habent iustitiam regni. Iustitia. n. regni filios facit. Filiis vero debetur prouisio. Vnde super illud: *Et hæc omnia adiicientur vobis* dicit gloss. Quia omnia sunt filiorum, & ideo hæc omnia adiicientur etiam non quærentibus: quibus si subtrahuntur, ad probationem est: si dantur ad gratiarum actionem. Tertio quia nescit homo vtrum sibi expediat temporalia habere, cum vt frequentius possessoribus suis noceant. Prou. 1. *Vsquequo stulti ea quæ sunt noxia cupient?* Et super illud 2 ad Cor. 13. *Virtus in infirmitate perficitur.* Dicit gl. Aug. Cum ea quæ Deus laudat & promittit petitis, ab illo securi petite, illa enim propitio Deo conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite, vt si prosint det: si scit obesse, non det Quid enim obsit vel prosit medicus nouit, non ægrotus: Item notandũ quod super illud Matth. 26. *Et orauit tertio eũdem sermonem dicens.* Tangit gl. tria à nobis petenda. Tribus vicibus, inquit, orauit, vt & nos à præteritis peccatis veniam, à præsentibus malis tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus. De primo Eccl 38. *Fili in infirmitate tua ne despicias teipsum: sed ora Dominũ, & ipse curabit te.* De secundo, Matt. 26 *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* De tertio, Luc. 3. *Vigilate in omni tempore, orantes vt digni habeamini fugere quæ ventura sunt* Itẽ notandum quod in oratione petere possumus vt Deus custodiat nos ab occasione peccandi, Exemplo Salomonis dicentis Prou. 30. *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tribue tantum victui meo necessaria, ne forte illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Domini mei.* Item possumus in oratione petere id quod dat nobis occasionem salutis: vt eos qui nos recte instruant secundum admonitionem Christi Matt. 9 *Rogate Dominum messis vt mittat operarios in messem suam.*

Pars X.

De speciebus Orationis.

Orationis duæ species.

ORatio potest diuidi in orationem fructuosam. Fructuosa oratio multas habet species. Quædam enim fit verecundo & humili affectu. Qualis fuit oratio publicani, qui non audebat oculos suos in cęlum leuare

[illegible] filii prodigi, qui ait ad patrem [illegible]: *Pater peccaui in cælum & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus.* Luc. 15. Verecundia multum placet Deo in pœnitente, sicut impudentia displicet ei in peccatore. Bernardus: Quantum displicet Deo impudentia peccatoris, tantum placet erubescentia pœnitentis. Similiter humilitas orantis multum placet [illegible]. Cuius placas Deum si mensuram tuam [illegible], & altiora te [illegible] quæsieris. Quædam oratio fit in puro affectu: sic orauit Susanna. Dan 13. dicens: *Domine Deus [illegible] [illegible] composuerunt aduersum me.* Alia species orationis fit [illegible] affectu, sic orauit Moyses Exod. 32. dicens: *Aut dimitte eis [illegible] aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Alia oratio fit grato [illegible], sic monet Apostolus orare Col. 4. *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione.* Oratio infructuosa similiter multas habet species. Quędam enim est simiatica, quę solis labiis fit. De qua Matt. 15. *Populus hic me labiis honorat, cor autem eorum longe est à me.* Esa. 29. sic habetur: *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me: cor autem eius longe est à me.* Aug. Sicut vox sine modulatione quasi vox picarum: sic oratio sine deuotione quasi mugitus boum. Idē Aug. Quid prodest strepitus labiorum, si mutum est cor? Qualis differentia inter paleam & granum, & inter similam & furfur, & inter pellem animalis & ipsum animal, talis est differentia inter sonum vocalis orationis, & deuotionem cordis. Praui pastores pro animali sola pellē reddunt: quibus similes sunt qui male orant, tantum exteriorem sonum vocalis orationis habentes. Et notandum quod deuotio sic describitur. Deuotio est teneritudo cordis qua quis de facili in lacrymas resoluitur. Vel sic, Deuotio est feruor bonæ voluntatis quē mēs cohibere non valens certis manifestat indiciis. Deuotio est medulla holocaustorum. Sine ipsa holocausta sunt arida Psa. *Holocausta medullata offerā tibi.* Alia species infructuosæ orationis est, oratio præter opera: qualis fuit oratio Eliæ, cum petiit animæ suæ vt moreretur. 3. Reg. 19. Tertia species est, saluti contraria. Qualis fuit oratio Pauli petentis à se stimulum amoueri. 2. ad Cor. 12. Quarta species est, oratio præsumptuosa. Qualis fuit oratio filiorum Zebedæi, qui volebant peruenire ad regnum, non per calicis potum: quibus di-

Deuotio quid.

[illegible] [illegible] ratio hypocritarum [illegible] operum suorum [illegible] [illegible] perunt. Talis fuit [illegible] contis [illegible] *quæ possideo.* Euch. Vacuas [illegible] nus hominis per humilitatem [illegible] eleemosyna gratia [illegible] Deo [illegible] hypocritarum [illegible] [illegible] eleemosyn[illegible] eo qui est in cælis [illegible] quærunt [illegible] opera sua [illegible] oratio in postul[illegible] & orationem [illegible] hæc diuisio [illegible] *ergo primum [illegible] nes postulationes* [illegible] vero ista [illegible] mente Dei [illegible] Postula[illegible] circa obtinend[illegible] [illegible] huius, in qu[illegible] approbans bonam voluntatem [illegible] quod ipse melius iudicat [illegible] qui postulant [illegible] postula[illegible] peteret [illegible] poris [illegible] Obsecratio [illegible] ex [illegible] spiritualibus [illegible] tia. Oratio est [illegible] Deo [illegible] ctio, & familiaris quædam [illegible] Gratiarum actio est indutell[illegible] ne gratiæ Dei bonæ voluntati [illegible] interflexa intentio. In postulationibus pie ac fideliter est orandum, sed non est illis pertinaciter inhærendum: quia nos nescimus, sed Pater noster qui est in cælis, quid in temporalibus istis necesse est nobis. Obsecrationibus insistendum est, sed in omni humilitate & patientia, quia non afferunt fructum nisi in patientia. Nonnunquā enim cum celerius gratia non subuenit, fit obsecranti cælum æneum, & terra sua ferrea. Et cum relicta sibi humani cordis duritia, ad votum exaudiri non meretur: anxietas desiderantis negari sibi existimat quidquid differtur. Cumque, sicut Chananæa illa præteriri se aut despici gemiscit, quasi in immunditia carnis præterita sibi peccata imputari vel improperari imaginatur. Nonnunquam vero sine labore petens accipit, quærens inuenit, & pulsanti aperitur, & consolationes ac suauitates orationis inuenire tandem meretur labor obsecra-

tionis

tionis. Nonnunquam etiam puræ orationis affectus & bona illa affectionis suauitas non inuenitur, sed quasi inuenit eum non petentem, & quasi nescientem gratia præuenit, & tanquam genus seruorum suscipitur in mensa filiorum, & rudis adhuc & insipiēs animus in eum orandi assumitur affectum, qui pro merito sanctitatis reddi solet meritis perfectorum. Quod cum fit, agitur vt vel in iudicium suum negligendi, non liceat nescire quid negligat: vel vt prouocatio charitatis amorem in eo vltro se proferentis accendat In quo, proh dolor, multi falluntur: quia cum pane pascuntur filiorum, iam se filios esse arbitrantur: & deficientes vnde proficere debebant, ex visitante gratia euanescunt à conscientia sua se esse aliquid arbitrantes, cum nihil sint. Item oratio sic potest diuidi. Est oratio quam aliquis pro se ad Deum dirigit: & est oratio qua aliquis pro alio intercedit, quæ suffragium dicitur: quod suffragium humiliter petendum est, & maxime à sanctis qui iā beati sunt. Iob. 5. *Ad aliquem sanctorum conuertere.* Populus etiam humiliter debet suffragiū petere à ministris Ecclesiæ. Leuit. 5. *Rogante pro eis sacerdote propitius erit eis Dominus.* Item habetur eiusd. 5. & Num. 16. *Deprecatus est Aaron pro populo & plaga cessauit.* Ministri etiam Ecclesiæ suffragium humiliter debent petere à populo, exemplo Pauli ad Rom. 15. *Obsecro,* inquit, *vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Item petendum est suffragium ab his qui creduntur esse speciales Dei amici. Iob. 42. *Iob seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam.* Illi vero qui in Christo decedit, dicēdum est illud Gen. 40. *Memento mei cum bene tibi fuerit* Libenter debet orare vnus pro alio. Iacob. 5. *Orate pro inuicem, vt saluemini.* Et 1. Ioan 5. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem: petat, & dabitur ei &c.* Multū etiam sperandum est de suffragiis sanctorum. ad Philip. 1. *Scio quod hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem.* Idem ad Philemonem: *Spero per orationes vestras donari me vobis.* De commendatione & expositione Dominicæ orationis, require in sermone illo epistolarum. *Omnes vnanimes in oratione estote.* Isidor. de summo bono: Fidei symbolum & Dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cœlorum regna sufficit capessenda: omnis enim latitudo scripturarum, in eadem oratione Dominica & Symboli breuitate concluditur.

Pars VIII.

De laude Dei, & de necessariis intendenti laudi diuinæ.

Nunc tangendum est de laude Dei & gratiarum actione, quæ orationibus suis consueuit Ecclesia admiscere. Et primo de laude Dei. Ad quam multum incitat nos sacra scriptura. Dauid. *Immola Deo sacrificium laudis.* Idem: *Psallite Deo nostro, psallite &c.* Eccles 39. *In omni corde & ore collaudate & benedicite nomen Domini* Hebr. 13 *Offeramus hostiam laudis semper Deo.* Apoc. 19 *Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius; & qui timetis Deum pusilli & magni.* Ad laudandum Deum maxime incitat scriptura. Psal. in tertia quinquagena, quæ in laude terminatur: *Omnis spiritus laudet Dominum*: & in qua sunt tot psalmi incipientes vel à verbo laudandi, vel confitendi, vel cantādi. Item ad laudandum Deū incitat omnis creatura. Greg. Mirū est quod homo semper Deum non laudat: quia quælibet creatura ad eum laudandum semper inuitat. Opera laudabilia artificem laudabilem ostendunt Eccl. 9. *In manu artificum opera laudabuntur.* Prou vlt. *Laudent eam in portis opera eius.* Aug. 4. lib. Confess. Si placent opera Domini, ex his lauda: & in artificem eorum retorque amorem, ne in his quæ tibi placent tu displiceas. Idē intellige de aliis operibus Dei. Laudatio Dei est valde nobilis operatio, cum angeli & animæ iam beatæ huic operationi intendant. In Psalm. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.* August. in libr. de Ciuit. Dei: Vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus: Laudationem ponit vltimam operationem: ideo pallio comparatur. Esa. 61. *Pallium laudis pro spiritu mœroris.* Pallium superponitur aliis vestibus. Bernardus loquens de cælesti ciuitate, dicit quod eius operatio est assidua Dei laudatio multum gaudere deberet, qui in terris admittitur ad hanc cælestem operationem exercendam. Aug. in lib. de doctrina Christia. Deus cum de illo nihil digni dici possit, admisit tamen humanæ vocis obsequium, & verbis nostris in

Deum laudare quæ incitent.

[illegible]

Psalm. 33.

[illegible] In Psal. *Laudabo Dominum* [illegible] Item operatio ista homini valde est utilis [illegible] Reg. [illegible]

Psalm. 17.

[illegible] capit. *Dauid tollebat citharam* [illegible] *& leuius habebat Saul, recedebat enim ab eo spiritus malus.*

Psalm. 70.

In Psal. *Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.* Item Spiritui sancto viam præparat. Greg. super Ezech. Cum vox Psalmodiæ per intentionem cordis agitur, omnipotenti Deo iter ad cor paratur. 4 Reg. 1. Cum caneret Psaltes, facta est super Elisæum manus Domini. Item hominem lætificat. In Psal. *Exultabunt labia mea cum cantauero tibi.* Iac. 5. *Tristatur quis in vobis oret? Æquo animo? & psallat* Glos. Crebra psalmodiæ dulcedine nociuam tristitię pestem de corde expellat. Item ad Deum cor eleuat. Bern. Cum à corde foris missa fuerit omnis immunditia, oculos cordis attollunt meditatio admirabilis essentiæ Dei, & castæ veritatis inspectio, oratio munda & valida, iubilus laudis, & desiderium ardens in Deum.

[illegible]

Psalm. 4[illegible]

[illegible] non facit verbo [illegible] vult laudi Dei [illegible]

Psalm. 96.

munditia. Eccle. 15. [illegible] *peccatoris.* In Psalmis. *Confessio* [illegible] *in conspectu eius.* Confessio [illegible] Cantic. 2. *Sonet vox tua in auribus* [illegible] *enim tua dulcis & facies tua decora.* Denique sex sunt necessaria, quæ tangit Bernard. super Cantic. 13. sermone, his verbis [illegible] hostiam laudis, & reddentes vota nostra de die in diem, curemus omni vigilantia iungere sensum vsui, affectum sensui, exultationem affectui, grauitatem exultationi, humilitatem grauitati, libertatem humilitati, quo interdum liberis purgatæ mẽtis passibus procedamus & excedamus per inusitatas quasdam affectiones, speciales lætitias in iubileis amœnitatibus, in lumine Dei, in suauitate, in Sp. S. Sẽsus iungẽdus est vsui: id est, psalmorũ intelligentia cum attentione prolationi vocis. Vnde super illud Psal. *Psallite sapienter*

Psalm. 46.

dicit gloss. Nemo sapienter facit quod non intelligit Bernar. Cibus in ore, psalmus in corde non

de, non negligat anima illum terrere dentibus intelligentiæ suæ, ne si forte integrum glutiat frustretur palatum sapore dulcioris super mel & fauum. Item iungedus est affectus sensui. Bern. Nunquam intelliges Dauid donec ipsa experientia ipsos Psalmorum induens affectus Dauid intelligit in illo psalmo *Domine ne in furore*: qui affectum timoris induit, vt ad intuitum illius furoris quem Deus exercebit in die illa contremiscat. Hieron. Quoties illam diem cogito, toto corpore contremisco. Dauid intelligit in illo Psal. *Deus iudicium tuum regi da*: qui districtionem extremi iudicii timet, & ad Christum timorem habet. Duplici enim affectu incitabatur Psalmista, quum illud peteret. Item exultatio iungenda est affectui. Vnde Hieron. Malo psalmum vnum cum hilaritate mentis decantare, quam totum psalterium, cum torpore, fastidio, & acedia. Item quia leuitas solet comitari exultationem, iungenda est grauitas exultationi. Dauid: *In populo graui laudabo te*. Item: *Exultate ei cum tremore*: & quia homines graues solent contemnere homines leues, vel fauorem vanæ gloriæ de grauitate sua quærere, ideo humilitas iungenda est grauitati. Bern. Magna virtus humilitas, sine cuius obtentu virtus non solum virtus non fit, sed etiam in superbiam erumpit. Item quia humilitatem quandoque sequitur pusillanimitas, iungenda est etiam humilitati libertas, quæ est quum cor dilatum est abundantia gratiæ, vt mere voluntarie faciat quod pro Deo facit. 2. Cor. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Tullius: Libertas est potestas viuendi vt velis. Item notandum quod non solum laudandus est Deus sermone, sed etiam bene viuendo. Laus enim bonæ vitæ magis cótinua est. Augustinus: Qui Deum lingua laudat non semper laudare potest: qui Deum moribus laudat, semper potest. 1. ad Cor. 10. *Siue manducatis siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Augustinus: Si quod manducas & bibis, ad refectionem corporis sumis reparationemque membrorum gratias agens ei qui tibi præbuit mortali ac fragili ista supplementorum solatia, cibus tuus & potus laudat Deum. Item notandum, quod gratior est Deo laus quæ exhibetur in aduersitate, quam quæ in prosperitate. Gregor. in Moralibus. Despecta vox confessionis est, quam format iucunditas prosperitatis. Et intelligas hoc de confessione laudis. Idem: Sola cófessio habet meritum magni ponderis, quam à veritate rectitudinis non separat vis doloris. In Psalm. *Rectos decet collaudatio*. Gloss. Recti sunt qui dirigunt cor suum secundum voluntatem Dei, quæ est regula, & proponunt voluntatem melioris suæ voluntati: id est, voluntatem omnipotentis voluntati infimi. Curuus laudat Deum quando sibi bene est: blasphemat, quando male: rectus vero semper, id est, in prosperis & in aduersis: vt dicit gloss. ibidem.

Psal. 6.

Psal. 71.

Psal. 34.

Laudādus Deus non sermone solum sed opere.

Psal. 32.

PARS X.

De his quæ possunt hominem incitare ad gratiarum actionem. Et de beneficiis pro quibus homo regratiari debet Deo.

Gratiarū actionem prouocantia quot sint.

OCto sunt, quæ possunt hominem incitare ad gratiarum actionem. Primum est, admonitio sanctarum scripturarum. Bernardus. Disce in referendo gratiam non esse tardus aut segnis. Disce ad singula dona gratias agere. diligenter considera quæ tibi apponuntur, vt nulla Dei dona de debita gratiarum actione frustrentur. Tob. 3. *Omni tempore benedic Deum*. ad Coloss. 3. *Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo & patri*. Eiusdem 4. *Orationi instantes vigilantes in ea in gratiarum actione*. Ad Ephes. 5. *Gratias agentes semper*. 1. ad Thessalon. 5. *In omnibus gratias agite*.

Secundum est admonitio creaturarum, quæ incessanter nos inuitant ad gratiarum actionem. Beneficium enim datum alicui inuitat eum vt danti gratias agat. Ergo quum omnia quæ videmus homini data fuerint, secundum illud Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram & præsit piscibus maris & volatilibus cæli, & bestiis terræ, vniuersæque creaturæ*: omnia quæ videmus ad gratiarum actionem nos inuitant. Tertium est, ipsum tempus in quo sumus, scilicet tempus gratiæ, cui nulla operatio magis cógruere videtur quam gratiarum actio. Ideo valde bonum videtur gratiarum actioni instare. Prou. 15. *Sermo opportunus optimus est*. August. ad sanctum Aurelium: Quid melius animo

geramus, & ore probamus & calamo exprimamus quã Deo gratias? Hoc enim nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grandius, nec agi fructuosius potest. Quartum est, quod gratiarum actio operatio est quæ exercetur in paradiso, in Psal. *Misericordias Domini in æternum cantabo* Hoc canticum erit gratiarum actio, de hoc quod fuerimus misericorditer à periculis liberati. Esaiæ 51. *Gaudium & lætitia inuenietur in ea gratiarum actio, & vox laudis* Vnde bonum est assuescere huic operationi quam in futuro exercebimus. Bonum est addiscere officium quod tã diu facere oportebit. Quintum est, vtilitas multiplex quæ ex hoc opere sequitur. Prima est, quod ipsa hominem in tribulatione custodit, Deũ ei adesse faciens, quod figuratum est Daniel. 3. in pueris qui in fornace positi gratias agentes Deo, ab igne læsi non fuerũt, & quartus apparuit eis similis filio Dei Secũda est, quod diuinam largitatem prouocat ad dandum Prou. 11. *Anima quæ benedicit impinguabitur*. Ad locum vnde exeunt flumina gratiarum, reuertuntur, vt iterum fluant. Eccles. 42. *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: exaltantes autem replebimini virtute.*

Quos fructus producat.

Sextum est, quod hæc operatio multum placet Deo. Gratiarum actio adeps est spiritualis, de quo Leuit 3. *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo.* Item vnguentum est quo caput Ecclesiæ vngitur Matth. 29 & Marc. 14. Ber. Bonum est vnguentum contritionis, quod peccatorum recordatione conficitur, melius deuotionis, quod fit de recordatione beneficiorum Dei. Septimum, quod ingratitudo quæ gratiarum actioni contraria est rusticitas magna. Si magna est rusticitas ei cui mittitur vasculum vini gratias non agere: quanta rusticitas est ei gratias non agere, qui incessanter nobis tribuit bona sua? Greg. Dignum est semper gratias agere, quia Deus nunquã cessat benefacere. Vltimum est, multiplex malum quod prouenit ex ingratitudine. Primum est, quod bona iam à Deo accepta, auferri facit. Vnde super illud ad Rom. 1. *Qui quum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.* dicit Aug. Quod Deus dederat gratis, tulit ingratis. Secundum est quod impedit ab his quæ darentur homini, nisi fuisset ingratus Greg. Non est dignus dandis qui non agit grates de datis. Bern Ingratitudo est ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluẽta gratiæ Tertium est quod non solum priuat hominem bonis, imo etiam pœnam addit. Vnde Ezechiel punitus est de ingratitudine: Cum enim Dominus dedisset ei triumphum incredibilẽ, & percussisset CLXXXV. millia in castris Sennacherib: licet secundum Iosephum cum populo hostias Deo immolasset, non tamen digne gratias egit, & canticum non cantauit, sicut in huiusmodi patres consueuerant facere, & ideo ægrotauit ad mortem. Esa. 38 Item notãdum quod gratias agere debemus Deo, & de beneficiis generalibus, & de specialibus & de singularibus. Generalia tangit Bern. dicens: Agamus fratres gratias factori nostro, benefactori nostro, redẽptori nostro, remuneratori nostro. Primum, quod nobis præstitit, quod nos ipsi sumus. Adiecit etiam vnde subsisteres qui iã eras *Faciamus*, inquit, *hominem &c* Quid vero postea? *& præsit piscibus &c* Iã tertium opus tuæ redemptionis attẽde. Idem: Fecit te Deus tuus: fecit tam multa propter te, factus est ipse tecũ caro vna, te quoque faciet secundum spiritum vnum. Beneficia specialia sunt tria. Primum est, beneficium expectationis quo Deus peccatores patienter expectat ad pænitentiam. Secundum est iustificationis, quando diu expectatos conuertit, infundẽdo gratiam suam. Tertium conseruationis, quando conuersos in statu bono conseruat Et notandum quod circa vnumquodq; horum beneficiorum quinque attendenda sunt, vt agnoscamus magnitudinem eorum Circa primũ debet homo cogitare quoties meruerit vt tẽpus pænitentiæ sibi auferretur. Quoties enim mortaliter peccauit, hoc meruit. Peccator enim indignus est vita, quia ingratus est authori vitæ: Iob 30 *Qui ipsa vita putabantur indigni* Secundo debet cogitare quam proximus fuerit quandoque amissioni misericordiæ. Tanto enim misericordia gratior est, quãto pœna proximior est à qua parcitur. Vt si aliquis suspendendus iam laqueum haberet in collo, vel si mutilandus membro iam mẽbrum haberet supra lignum vbi mutilari deberet, maius beneficium reputaret si tunc liberaretur: Vnde debet homo cogitare si quãdoque fuit in periculo mortis dum in statu erat damnationis, & quo iuisset si in illo statu decessisset, & quid promeruerit apud Deũ, vt tunc Deus ei pepercerit. Tertio debet cogitare quam pretiosam rem Deus ei contulerit,

Deo gratus

Ingratitudinis quanta mala.

Gratiarũ actiones de quib. beneficiis potissimum habẽda sint.

quando tempus pœnitentiæ ei dedit. Pretiositas temporis ex duobus perpenditur. Primo ex hoc, quod in momento temporis potest homo lucrari regnum æternum. Secundo ex hoc, quod illis qui sunt in inferno plus valeret momentum temporis in quo pœnitentiā agerent, quam tanta massa auri quanta est totus mundus. Bernardus: Nihil pretiosius tēpore. Sed heu hodie nihil vilius reputatur. Valde ingratus est peccator qui non vult conuerti, quum qualibet hora temporis quā dat Dominus ei, plus valeat, quam centum marcæ auri. Quarto debet cogitare, quam male meruisset vt res tam pretiosa ei conferretur, qui magnum tempus sibi prius datum in contumeliam Dei expenderat. Quinto debet cogitare qualiter sciebat Deus eum esse vsurum tanto beneficio. In hoc enim est cumulus diuinæ misericordiæ, quod licet Deus sciuerit eum vsurum tanto beneficio pro magna parte in contumeliam sui: tamen non dimisit propter hoc dare illi. Circa secundum beneficium debet homo cogitare, primo à quibus vinculis Deus liberauerit eum. Tot vinculis est peccator ligatus, quot peccatis irretitus: iuxta illud Prou. 5. *Iniquitates suæ capiunt impium & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* Et sunt ideo fortia vincula ista, quod nec etiam per mortem quandoque soluuntur Vnde non parum debet esse gratus Deo, quem Deus ab his vinculis liberauit. Secundo debet cogitare quot & quanta ei Deus dimisit: pro quolibet enim mortali ei dimisso, reus erat mortis æternæ. Si quis esset reus mortis temporalis quæ momētanea est, pro dimissione illius paratus esset illi seruire tota vita sua. Quid ergo faciendum est pro dimissione mortis æternæ, quæ etiam vni soli mortali debetur? Aug. Cui dictum est, Nauiga, ne moriaris, & distulit: cui dictum est, Labora, ne moriaris, & piger fuit. Leuia iubet Deus, vt in æternum viuamus, & obedire negligimus. Tertio debet cogitare ad quantam dignitatem Deus eum elegit quando eum iustificauit. Elegit enim eum ad regnum æternum Quarto debet cogitare in quali statu Deus eū elegerit, hostis enim Dei erat, & indignus etiam pane quo vescebatur. Peccator enim secundum Aug. indignus est pane quo vescitur. Quinto debet cogitare quod Deus relinquit quibus tale beneficium non præstitit, imo in peccatis suis eos perire permisit.

Circa beneficium vero conseruationis, primo attendenda est difficultas standi, quæ apparet specialiter in tribus personis, scilicet in Lucifero, qui cum esset maxima arbor paradisi, ad modicum ventum siue flatum superbiæ cecidit. Et in Adam, qui cum esset sine corruptione naturalium: tamen propter cohabitationem vnius mulieris paradisum amisit. Hieron. Memento semper quod paradisi colonum de possessione sua mulier eiecerit. Si potuit mulier eiicere eum qui iam erat in paradiso, non est mirum si iam eos impediat qui nondum in paradisum peruenerunt. Difficultas etiam stādi patet in Iuda, qui cū esset sub tanto pastore & inter tales fratres, tamen occasione modicæ administrationis cecidit & nō adiecit vt resurgeret. Secundo debet attendere pugnæ continuitatem in qua sumus. Diabolus enim nos impugnare non cessat vt saltem tædio vincat. Mirātur aliqui cum audiunt aliquem bonum cecidisse, sed non est mirum si quandoque cadat qui continue est in pugna, imo potius mirum est si aliquando non cadat. Legitur in Vitis Patrum quod quidam venit ad abbatem Theodorum, dicens ei Ecce quidam frater reuersus est ad seculū. Respondit abbas Theodorus: In hoc non admireris : sed si audieris quod præualuit quis effugere de ore inimici, hoc admirare. Tertio debet attendere propriam infirmitatem: tantæ enim infirmitatis est homo vt ad sibilū vnius verbi deiiciatur. Quarto hostis impugnantis potestatē cum astutia & crudelitate. De potestate Iob 41. *Non est potestas super terram quæ ei cōparetur.* De astutia Gen 3. *Serpēs erat callidior cūctis animantibus terræ.* De crudelitate Greg. Nihil se fecisse æstimat, quum animas non sauciat. Incessanter sitit diabolus sanguinem nostrum Vnde sanguisuga vocatur Prou. 30. *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, Affer.* Quinto debet attendere periculorū varietatē. Tot enim sunt pericula quod quando aliquis vult cauere ab vno, incidit in aliud. Vnde Esa. 24. *Et erit qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo.* Formido est peccatum auaritiæ quod homines formidare facit. Vnde de auaro legitur Iob 15 *Sonitus terroris semper in auribus eius : & quum sit pax, ille semper insidias suspicatur.* Fouea est peccatum luxuriæ : fouea enim profunda est meretrix, vt legitur. Prouerbiorum 23.

Loquens vero peccatum superbiæ, quo volatilia huius mundi, scilicet nobiles capiuntur. Singularia beneficia sunt quæ vnicuique singulariter sunt exhibita. Pro quibus etiam Deo gratiæ agendæ sunt secundum illud Ber prius positum. Disce ad singula dona gratias agere.

DE OBEDIENTIA.

PARS X.

Quæ habet 7. capitula

CAPVT I.

De Ordine dicendorum de Obedientia, & de descriptione eiusdem.

Obedientia debetur & creatori & creaturæ De qua hoc modo dicetur. Primo ponentur descriptiones ipsius. Secundo eius commendationes Tertio tãgetur de his quæ possunt iuuare obedientiam. Quarto de gradibus obedientię. Quinto, de partibus ipsius. Sexto, de his quæ obedientiæ aduersantur. Septimo. tangetur de errore illorum qui dicunt soli Deo obediendum esse, & non homini. Obedientia sic describitur: Obedientia est voluntas faciendi præceptum vel mandatum superioris. Et intelligas mandatum quod fit mediate per nuntium vel literas: Præceptum vero quod fit immediate. Vel mandatum intelligas voluntatem indicandi, quæ est sine coactione imperii: Præceptum vero quando est imperii coactio. Item sic potest describi: Obedientia est obtemperatio secundum regulam sacræ scripturę maioribus quibuscunque debita. Et intellige sacram scripturam large, etiam pro statutis canonicis & legalibus, in quibus agitur de iurisdictione superiorum, Item sic describitur obedientia: Obedientia est spontaneum & rationale propriæ voluntatis sacrificium. Vel sic: Obedientia est pio studio propriæ voluntatis abnegatio Et notandum quod propria voluntas dupliciter accipitur. Vno enim modo dicitur propria voluntas quæ non est Deo subiecta: & secundum hoc abnegatio propriæ voluntatis fit, quum voluntas nostra diuinæ voluntati subiicitur Alio vero modo dicitur propria voluntas, voluntas quæ non est subiecta homini Et secundum hoc propria voluntas abnegatur in eo qui voto se obligans homini voluntatem suam subdit voluntati humanæ Et sic abnegatio propriæ voluntatis specialiter videtur pertinere ad religiosos. Pio studio dicitur, ad differentiam illorum qui voluntatẽ suam humanæ voluntati subdunt timore seruili, vel pro lucro terreno. Et intellige hic pium studium vehementem animi applicationem ad cultum Dei, vt pium hic dicatur à pietate quæ dicitur theosebia.

Obedientia varia descriptiones.

• Et notandum quod alicui visum est quod obedientia prout est virtus specialis attenderetur respectu eorum quæ sunt indifferentia. Et ad confirmandum hoc vsus est illo verbo Aug in lib. de vera religione: Peccatum est non solum malum, sed etiam vetitum facere: inferens à simili quod opus virtutis est non solum bonum, sed etiam præceptum facere. Ad quod videtur facere quod Dominus obedientiam Adæ experiri voluit in eo quod secundum se erat indifferens, sc. in comestione fructus ligni scientiæ boni & mali Alicui etiam visum est quod obediẽtia secundũ quod est specialis virtus attendatur non respectu cuiuscunque superioris sed solum respectu hominis cui aliquis se sponte obligauit. Et subdidit : Sed potest aliter dici, quod sicut prudẽtia virtus est quodammodo generalis, sc. quoad directionem Dirigit enim opera cæterarum virtutum. Et de iustitia dictum est quod est generalis quantum ad imperiũ. Imperare enim potest opera cæterarum virtutum, etsi non sufficiat ad exequendum ea sine cæteris virtutibus. Sic obedientia quodammodo generalis est: mouere enim potest ad opera omnium virtutum Omne enim opus virtutis iuberi potest à superiore, vel Deo, vel homine Vnde si aliquis velit exire in opus virtutis, quia iussum est à superiore, voluntas illa erit obedientiæ Vnde voluntas faciendi iussum superioris quia iussum est, specialis actus est obedientiæ Item notandum quod cum subdere se alteri sit humilitatis & obedientiæ, differunt tamẽ hæ subiectiones. Subdere enim se alicui secundum reputationem humilitatis est. Hoc enim proprium electorum esse solet, vt de se sentiant infra quã sint: iuxta verbum Greg Item cum superbia sit appetitus, propriæ excellentiæ humilitas est contemptus propriæ excellentiæ : iuxta

Obedientia circa quæ attendatur.

Ber-

Bernard. in epist. Ad humilitatem etiam pertinet amor inferioritatis vel vilitatis secundum illud Bernard super Cant. Verus, inquit, humilis, vilis vult reputari. Et Luc. 13. *Cum inuitatus fueris, vade & recumbe in nouissimo loco.* Item subiectio aliqua ad obedientiam pertinet: sed hæc subiectio est voluntatis respectu alienæ voluntatis. Subiectio humilitatis respicit personam secundum se, subiectio vero obedientiæ respicit eam personam cui aliquis subditur inquantum est præcipiens, & personam quæ subditur inquantum est agens. Exemplum harum duarum subiectionum inuenire possumus, vt videtur in Christo & Ioanne, Math. 4. Subiectione obedientiæ subiecit se Ioannes Christo, quando consensit vt baptizaret Christum prout Christus volebat. Vnde dicit ibi gloss. Vera est humilitas quam non deserit ibi comes obedientia: Christus vero subdidit se Ioanni, subiectione humilitatis volens à Ioanne baptizari. Superioris enim est baptizare, & inferioris baptizari. Actor. 20. *Beatius est dare, quam accipere.*

Capvt II.

De commendatione Obedientiæ.

AD commendationem obedientiæ. Primo valere possunt admonitiones quæ sunt in Scriptura sacra ad obediendum. Romanor. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Ephes. 6. *Filij obedite parentibus vestris in Domino.* Coloss. 3. *Filij obedite parentibus vestris per omnia.* Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri.*

Secundo, admonitio quam nobis facit etiam creatura insensibilis quæ obediens est voluntati [illegible] creatori suo.
Psal. 148. In Ps. *Præceptum posuit & non præteribit.* Et Baruch 3. *Stellæ vocatæ sunt, &*
Psalm. 103. *dixerunt, Adsumus.* Item in [illegible]. *Terminum posuisti quem non transgredientur.* Et Math. 8. *Quis est hic quia & venti & mare obediunt ei?* Ambros. in Hexameron: Non mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sensus ab ipso tributus est auctore.

Tertio, exempla quæ in sacra Scriptura inueniuntur. Et inter ea specialiter notabilia sunt, exemplum Abrahæ, & exemplum Christi. Cum homo per obedientiam à Deo recessisset: Deus volens formare sibi populum acceptum, secundum illud Esa. 43. *Populum istum formaui mihi, laudem meam narrabit.* Abraham, ex quo populum sibi formauit, voluit probare per obedientiam, & per illam placuit ei Abraham. Triplici autem præcepto probauit obedientiam eius. Primum fuit de patriæ desertione. Genes. 12. *Egredere de terra,* &c. Secundum fuit de circumcisione. Eiusd. 17. Tertium de filii immolatione. Eiusd. 22. Primo præcepto voluit separare Abraham ab his à quibus ipse ortum duxerat. Vltimo vero ab eo quod duxerat originē ab ipso. Medio vero præcepto voluit eum separare à se ipso quantum ad carnalia desideria: in circumcisione enim facta in carne, monebatur ad resecationem superfluorum desideriorum carnalium: ideo fiebat in membro illo quo maxime concupiscentia sæuiebat. Circa tertium vero præceptum quod fuit de immolatione filii attendere possumus XIV. pertinentia ad difficultatem illius operis, in quo Abraham voluit obedire Deo præcipienti. Primum est quod Abraham voluit ad præceptum Dei inire re sibi charissima carere. Secundum est, quod ipse voluit amicissimum occidi. Posset esse quod aliquis ad præceptum Dei vellet filio suo carere, ita vt nunquam eum de cætero videre, qui tamē nollet occidi. Tertium est, quod voluit eum occidi coram se, imo ipsemet manu propria voluit hęc facere. Multi enim sustinerent quod filii eorum occiderentur: tamen non possunt hæc aspicere vel propria manu facere. Quartum est, quod filius ille erat vnigenitus. Non enim habebat alium filiū ex libera vxore. Quintum est, quod miraculose habuerat eum, quia cum vxore vetula & sterili, quum ipse iam esset senex. Sextū est quod magna promissio facta erat Abrahæ de ipso. Septimum est quod ipse erat solatiū matri suæ: quod notatur ibi cum dicitur, *Isaac:* quod interpretatur risus. Dixit enim mater sua eo sibi dato: *Risum fecit mihi Deus, quicunq; audierit, corridebit mihi.* Genes. 21. Quid dixisset mater Isaac si Abraham reuertens de eius immolatione, dixisset ei: *Immolaui filium tuum.* Octauū est, quod voluit eum non solum occidi, sed etiam incēdi. Vnde dicitur ibi, *Offer eum in holocaustū:* quod interpretatur totum incensum. Noluit ei parcere nec viuo nec mortuo. Nonum est, quod voluit eum ducere per triduum ad locum immolationis. Gl. Non est iussus Abraham statim occidere filium, sed per triduum ducere ad immolationis locum, vt longitudine temporis ?terato

augeretur, & crescentibus curis paterna viscera cruciarentur. Decimum est, quod non apparebat aliqua præcepti vtilitas. Quæ enim vtilitas innocentem occidere? damnum vero manifestũ erat. Vndecimum est, quod non excusasset eum auctoritas præcipientis, cũ nullus testis affuisset, nec crederetur ei si diceret Dominũ hoc ei præcepisse. Duodecimũ est quod hoc erat rationi contrarium. Tertiumdecimũ est, quia non præcesserat in sanctis patribus huiusmodi obedientiæ exemplum. Quartumdecimum est, quod omnium ad quorum notitiam hoc peruenisset imminebat scandalum. Abraham vero accepto præcepto tam difficili non se excusauit, causam præcepti non interrogauit, sicut faciunt quidam imitatores diaboli, qui ait Gen 3. *Cur præcepit vobis Deus, vt non comederetis, &c.* Item non procrastinauit mandatum exequi, nulli consilium communicauit. Si aliquid horum fecisset, forsitan meritum amisisset, quia Dominus dixisset ei. Nolebam quod taceres hoc, sed ad probandum te hoc dixi. Item attendendum est quã vtile sit promptum esse ad obedientiam. Abraham enim filium non immolauit, & tamen tãtum meritum habuit obedientia eius. Gen. 22. *Quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semẽ tuum.* In eodem: *In semine tuo benedicentur omnes gẽtes: quia obedisti voci meæ.* Homo qui promptam habet voluntatem ad obediẽdum Deo, in omnib. placet Deo pro infinitis rebus quas vnquam facturus est. Gregor. Non est manus vacua à munere, si arca cordis plena fuerit bona voluntate. Item voluit Deus probare Christum per obediẽtiam, in quo volebat sibi formare populum nouum. Christus non terram sicut Abraham, sed cœlum deseruit. Ipse matrem suam dilectissimam reliquit, quando gladius transiturus erat animam eius Luc. 2. *Ipse domum reliquit, quia nullam habere voluit.* Matth. 8. *Vulpes foueas habent & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.* Ipse formam spiritualis circumcisionis dedit, quando voluntatem patris voluntati suæ præposuit. Matth. 26. *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Et Marc. 14. *Non quod ego volo, sed quod tu vis.* Et Luc. 22. *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Ipse mandato patris in holocaustum seipsum obtulit. Ioan. 14. *Sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio.* Quarto valere potest ad commendationem obediẽtiæ quod legitur de Christo Heb. 5. *Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam.* Didicit, inquam, per experientiam. Item didicit in corpore per ea quæ passus est in capite. Ipse fuit & discipulus & doctor obedientiæ. Si filius Dei obedientiam didicit tot laboribus & angustiis, non debet homini esse onerosum addiscere eam, & maxime his qui sunt in scholis ipsius, sc. in claustro. Valde verecundum erit illis qui diu fuerunt in scholis his, si obedientiæ ignari inuenti fuerint. Adam inuẽtus est male se habuisse in obedientia, in qua Deus eum probare voluit. Et quam grauem disciplinam Deus ei dederit omnes nouimus. Filii etiã Israel similiter in obedientia probati sunt & durissime flagellati, cum in ea male se habuerunt. Sic durissime flagellabuntur qui inobedientes inuenti fuerint. Inobedientia hominem de paradiso eiecit. Genes 3. Obedientia vero eum in paradisum introducit. Luc. vlt. *Eduxit eos foras in Bethaniam & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret eis, recessit ab illis, & ferebatur in cœlum.* Felix quem Dominus eduxit in Bethaniam, scilicet in domum obedientiæ. Sperare potest quod sit ascensurus in cœlum. 1. Petr 1. *Sperate in eam quæ vobis affertur gratiam in reuelationem Iesu Christi quasi filii obedientiæ.*

Obedientiã quomodo Christus docuerit.

Obedientiam voluit Christus docere & in mũdum istum veniens, & de mundo transiens, & in mundo manens. Primum ostenditur Iob 6. *Descendi,* inquit, *de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Secundum Matth. 26. *Non sicut ego volo sed sicut tu.* Ioan. 14. *Sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio.* Bernard. Mementote fratres Christi, ne perderet obedientiam, voluit perdere vitam: in signum quod obediendo mandato Patris, mortem sustinebat; inclinato capite emisit spiritum Ioan. 19. Tertium Ioan. 4. *Meus,* inquit, *cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Eiusdem 5. *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.*

Obedientiæ effectus.

Obedientia est imago cœlestis hominis, sicut inobedientia est imago terrestris hominis. 1 Cor. 15. *Sicut portauimus imaginem terreni, ita & portemus imaginem cœlestis.* Ephes. 4. *Induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est:* id est, opere diuino cõceptus, non opere humano more aliorum hominum. Quinto commendabilis est obedientia à suo multiplici effectu. Notandum ergo, quod obedientia Dei seruum efficit, quod non est modicum quid. Si enim seruus regis terreni dicitur esse par comiti, quantum est esse seruum regis æterni? Obedientia in hoc quod efficit hominem Dei seruum,

efficit

efficit etiam Deum hominis Dominum. Non vere reputat inobediens Deum Dominũ suum: etsi ore vocet eum Dominum. Luc.6. *Quid vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico*: Inobedientes ostendet Dominus non fuisse seruos suos, cum regni cœlorũ ianuam eis claudet. Matth.7. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Magna securitas est habere Dominum omnipotentem. Ambr. Mori non timeo, quia bonum Dominum habeo. Beatus est, qui habet hunc Dominum. In Psal. *Beatus populus cuius Dominus Deus eius.* Item: *Beata gens cuius est Dominus Deus eius.* Item: *Obedientia hominem Christi fratrem efficit, imo quasi omni genere attinentiæ attinentẽ.* Eccles.33. *Si est tibi seruus fidelis sit tibi quasi anima, quasi fratrem sic tracta illum.* Matth.12. *Quicunq; fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Simile Marc.3. Itẽ obedientia Deo præstat obsequium acceptissimum. 1. Reg 15. *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas & non potius obediatur voci Domini?* Melior est obedientia quam victimæ. Eccles.4. *Multo melior est obedientia, quam stultorum victima.* Licet Deus nos non exaudiat quandoque ad voluntatem, vt exaudiat nos ad vtilitatem: eo quod ipse scit quid nobis expediat, nos vero hoc nescimus, ipse tamen vult vt seruiamus ei ad eius voluntatem, non ad suam vtilitatem, cum ipse bonorum nostrorum non egeat, vt quum volũtas eius semper recta sit. Eccles.35. *Salutare sacrificium est, attendere mandatis.* Deut 12. *Quæ præcipio tibi, hoc tantum facias: non addas quidquam, nec minuas.* Item obedientia in homine habitaculum Deo quasi excidit, expellendo à corde hominis sensus proprium & propriam voluntatem. Vnde Dominus in domo Simonis leprosi discubuit. Luc.7. sed non in domo Simonis Cyrenæi qui crucem Domini fert in angaria, vbi vnctio deest Spiritus sancti, & ideo murmur est ibi. Eccles.33. *Præcordia fatui quasi rota carri.* Rota carri si vncta non fuerit, murmurat. Bethaniæ, quod interpretatur domus obedientiæ, Christus vngitur. Ioan 12. *Ipse illos diligit qui ibi habitant.* Ioan.11. *Diligebat Iesus Martham, & sororem eius & Lazarum.* Cum deest ei hospitium, venit Bethaniam vbi hospitetur. Marc 11. *Circumspectis omnibus, quum iam vespera esset hora, exijt in Bethaniam cum duodecim.* Gloss. Vt quod in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum & sorores eius haberet hospitium. Tunc in hospitio vteri virginalis filius Dei receptus est, quum Maria verbo angeli obediuit. Luc.1. *Fiat*, inquit *mihi secundum verbum tuum.* Item obedientia hominem super se leuat. Thren.3 *Leuauit se super se.* Nisi corpus esset sociatum spiritui vt sensu eius & imperio regeretur, non ascenderet ad hoc vt remunerationem æternam mereretur. Sic vir simplex per obedientiam ascendit ad sapientiã, & mores maiorum à quibus regitur, imo quodammodo vsq; ad Deum ascendit dum seipsum exuit, & Deum quodammodo induit, ad Galat. 2. *Viuo ego: ego iam non ego, viuit vero in me Christus.* Sic quodammodo deificatur homo secundum illud: *Ego dixi: Dij estis.* Et non solum deificatur quo ad sensum & voluntatẽ Dei quæ assumitur, sed quodammodo quo ad potestatem. Facit enim diuina & mira: vt patet in Petro, qui obediens Christo iubenti, ambulauit super aquas. Matth 14. Et Gregor. refert in dialog. quod cum placidus puer in flumine post vas suum demersus esset, cum vellet aquam haurire, beatus Benedictus in cella existens & hoc intelligens, dixit Mauro: Frater Maure, curre, quia puer ille in lacum cecidit, & eum iam longius trahit vnda. Maurus autem existimans se currere super terram, cucurrit super aquam, & eductum per capillum, extraxit. Qui postea reuersus ad se attribuit hoc sanctitati Benedicti. Sed beatus Benedictus attribuit hoc bono obedientiæ. Obedientia ponit hominem in excellentissimo statu, & in præsenti & in futuro Primum ostenditur Deuter. 27. *Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus.* Secundum ostensum est cuidam patrum in extasi posito, qui vidit quatuor ordines ante Deum. Primus erat hominum infirmantium & gratias Deo agentium. Secundus, eorum qui fuerant hospitales. Tertius, eorum qui solitudinem sectantur, & non vident homines. Quartus, eorum qui propter Deum & obedientiam solicite sunt subiecti patribus. Erat autem hic ordo superior illis tribus, & maiorem gloriam præ cæteris habebat vtens torque aurea. Et quum quæreret senex, quare hoc? Responsum est ei. Quoniam omnes alii habent requiem adimplendo proprias voluntates, quamuis in bonis operibus: hic autem omnes voluntates suas relinquens, totus pendet in volũtate patris iubentis. Merito qui hic nullam habent requiem, in futuro summam habebunt, ad Phil. p.3 dicitur de Christo:

Exemplum

Factus obediens vsque ad mortem, &c. *Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen.* Item obedientia Deum glorificat. Esa. 58. *Si glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem, tunc delectaberis Domino: sustollam te super altitudinem terræ, &c.* Multum glorificat Deum vere obediens qui facit beneplacitum Dei, cum Deus etiam hoc mandat ei per vilem personam & tanto maior est Dei gloria, quanto persona vilior. Ideo vere obediens merito à Deo glorificatur. 1 Reg. 2. *Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum.* Ecclesiast. 10. *Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: semen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandatum Domini.* Item: *obedientia quod vult à Deo impetrat.* Gregor. Si obedientes fuerimus præpositis nostris, obediet Deus orationibus nostris. August. in lib. de opere monachorum. Citius exauditur vna oratio obedientis, quam decem millia contemptoris. 1 Ioan. 3. *Si cor nostrū non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quod quidquid petierimus ab eo accipiemus, quia mandata eius custodimus.* Et post illud Hebr. 5. *Exauditus est pro sua reuerentia*, subditur tanquam causa illius exauditionis: *Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam.* Obedientia est quæ dicit illud Cantic. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi*: Deus enim facit ac si esset totaliter cum obedientia: quia obedientia est totaliter cum illo. Vere obedientes dicunt illud Roman. 14. *Nemo nostrum sibi viuit.* Item obedientia à periculoso mari huius mundi liberat. Obediens nauē per transit huius mundi. Sapient. 14. *Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt.* Exiguum lignum est humilis obedientia. *Facta est quasi nauis institoris.* Prouerb. vlt. Qui in naui est etiam quiescens & comedens vel bibens procedit, quia alieno motu mouetur. Sic obediens qui in religione est etiam quiescendo, comedendo & bibendo meretur. Item obedientia hominem ditat. Nec mirum, cum de suo nihil extēdat, quia nihil suum reputat: & cum in cunctis quæ agit voluntatem alterius facere intendat; ideo pro omnibus quæ agit merito remunerationem expectat. *Multæ filiæ congregauerunt diuitias.* Prouerbior. vltim. Obedientia vero, *supergressa est vniuersas.* Quis est qui quandoque non faciet multa specialiter pro se de quibus non expectat remunerationem, nisi ille qui sub obedientia viuit? Item obedientia quasi equus in paradisum vadit, alieno sensui & alienæ voluntati quasi pedibus alienis innitendo. Ideo velocius cadit, quia pedes quibus innititur velociores sunt propriis. Multi in religione valde surgunt mane, & frequenter ieiunant, qui si essent in seculo minus secum agerent. Propter eandem causam obedientia non maculatur. Prouerb. 3. *Viæ eius viæ pulchræ.* Propter eandem causam legitur. Siquidem enim culpæ vel periculi est in eo quod ei iniungitur, superioris est qui portat, cuius sensui & voluntati ipse innititur, nisi manifestum peccatum sit illud quod ei iubetur. De ea videtur scriptum esse illud Psal. 90. *In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Item obedientia hominem expedit & exoneratum reddit, cum obediens à seipso alleuiatus sit. Alii enim incumbit solicitudo pro ipso & temporaliter & spiritualiter: Ideo non solum potest currere, sed etiam volare. Si tamen obedientia habet duas alas sibi coniunctas, scilicet voluntariam paupertatem & castitatem. Apocal. 12. *Datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ vt volaret in desertum.* Bernard. Magna penna paupertas, qua tam cito volatur in cœlum. Nam in aliis virtutibus quæ sequuntur, promissio futuro tempore iudicatur: paupertati vero non tam promittitur, quam datur. Castitas etiam magna penna est quæ hominem expedit: ab illa delectat one qua difficillimū est hominem bene vti, & fortissima occasione peccandi scilicet à muliere per quam diabolus Adam deiecit Genes. 3. Et cum Iob reliquit, vt per eam eum deiiceret Iob 2. dixit illi vxor sua. *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* Item obedientia facit hominem triumphare. Prouerbior. 21. *Testis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.* Testis mendax est, qui proiicit se esse obedientiam, & eam non seruat: qui in præsenti perit, cum in bello spirituali succumbit: & in futuro peribit, quia æternaliter damnabitur. Exemplum habemus de hoc in populo Iudaico qui promisit se seruaturum legem. Exod. 19. *Omnia quæ locutus est Dominus faciemus.* Item Iosue 1. *Omnia quæ præcepisti nobis faciemus.* Cum vero transgrediebatur legem vincebatur. Iosue 7. *Anathema in medio tui Israel est, non poteris stare coram hostibus tuis.* Adam similiter factus inobediens suo superiori, habuit repugnans suum inferius. Genes. 3. *Qui comedit, & aperti sunt oculi eius.* Gloss. August. Anima rationalis motus bestiales in carne sua erubuit.

Et subdi-

Et subditur: Motus iste de transgressione veniebat. Et 3. Reg. 11. legitur de Salomone: *Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino.* Et subditur: *Et suscitauit Dominus aduersarium Salomoni.* Sic accidit ei qui in religione est, qui obedientiam non seruat ei cui promisit, quod Dominus permittit eum impugnari & vinci: & sic perit qui propriam voluntatem in religione vult sequi, tanquam filius perditionis. Iob. 17. *Nemo perijt ex eis, nisi filius perditionis.* Vere filius perditionis est qui voluntarie laqueum sibi iniecit quo periturus erat Prouerb. 6 *Illaqueatus es verbis oris tui.* Vere filius perditionis est qui de loco salutis facit sibi locum damnationis: & cum esset liberatus de mari huius mundi, & iam ingressus nauem religionis, ibi et periclitatur: Act. 28. *Vtique homicida est, homo hic qui cum euaserit de mari, vltio diuina non permittit eum viuere* Vir obediens potest loqui victoriã, quia habet nobilissimum genus triumphi: sicut antiqui patres habita victoria solebant cantare canticum laudis & gratiarum actiones. Nobilissimum genus triumphi est seipsum vincere: quod facit vir obediens. Vnde super illud: *Melior est obedientia,* &c. Dicit Gloss. Gregor. Vir obediens loquitur victorias. Dum enim alienæ voci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Prouerb. 17. *Melior est, qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Multi vrbes & regna sibi subiugauerunt, qui tamen ad hunc triumphum nobilem non peruenerunt. Hic triumphus proprius est hominis. Vincit leo vel aliud animal cætera animalia, sed seipsum vincere nõ potest Sen. Qui seipsum vincit, contra omnia fortis est. Obediens Deo, subiectus est: & ideo merito cætera ei sunt subiecta & nihil ei repugnat. Deus in obedientia pugnat, ideo non est mirum si ipse triumphat. Leuit. 26. *Si in præceptis meis ambulaueritis,* &c *persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis.* Item obedientia animam ornat. Vnde inauris est aurea quam cœlestis sponsus dat animæ. Prou. 25. *Inauris aurea & margaritum fulgens, qui arguit sapientem & aurem obedientem.* Margaritum fulgens, inauri aureæ decenter iungitur, & doctrina mentem illuminans auri obedienti viriliter proponitur. Dat Eliezer Rebeccæ inaures aureas. Genes. 24. Et amici Iob dant ei inaurem & ouem. Iob vltim. Item obedientia Ecclesiam lætificat. Ecclesiast. 3. *Qui obedit patri, refrigerabit matrem.* Hominem glorificat, ad Rom. vlt. *Vestra obedientia in omnem locum diuulgata est* Item hominem castificat à libidine propriæ voluntatis. 1. Pet. 1. *Animas vestras castificantes in obedientia charitatis* Item obedientia conseruat animam. Prouerb. 19. *Qui custodit mandatum, custodit animam suam.* Obedientem merito custodit Deus tanquam suum Prouerb 29. *Verbum custodiens filius, extra perditionem erit.* Ecclesi. 8 *Qui custodit præceptum non experietur quicquam mali.* In vitis Patrum cuidam seni cum deessent necessaria vitæ, præcepit discipulo suo vt iret in vicum ad ministrum qui solebat ei necessaria deferre. Et ille licet timeret iræ propter scandalum: tamen dixit se iturum propter bonum obedientiæ. Cui senex: Vade, confide in Domino & protegere te ab omni tentatione. Cum autem venisset frater ad ostium ministri senis, aperto ostio inuenit ibi filiam ministri solam, quæ amplexata eum cœpit allicere ad commistionem carnis, amplexans eum. Et cum vrgerent eum cogitationes, clamauit ad Dominum dicens: Domine, propter orationem eius, qui me misit salua me ex hac hora: & statim inuentus est ad flumen iuxta monasterium suum, & reuersus est ad patrem sine macula. Item obedienti obediunt omnia, & creator & creatura. De creatore, habetur Iosue 10. *Non fuit postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis.* De creaturis vero multa habes exempla in Vitis Patrum. Quidam de senioribus misit discipulum suum ad hauriendum aquam, & erat puteus remotus à cella. Discipulus vero oblitus funem venit ad puteum, & præ longitudine viæ non audens reuerti pro fune, ne forte contristaret seniorem prostrauit se in oratione, & surgens de oratione, clamauit, O putee, putee, misit me seruus Iesu Christi, abbas meus vt hauriam aquam, & statim ascendit aqua ad os putei, & impleuit frater lagenam, glorificans potentiam Saluatoris. Aqua autem putei reuersa est ad locum suum. Item in Vitis Patrum Abbas Paulus præcepit discipulo suo Ioanni vt afferret ei fimum boum qui erat ei necessarius ad vtensilia. At ille ait: In loco vbi fimus est habitat leena. Cui abbas: Si venerit super te, alliga eam, & duces eam tecum. Iuit Ioannes & inuenit leenam irruentem super eum, qui voluit eam tenere, sed ipsa aufugit. Ioannes vero sequebatur eam, dicens: Abbas meus præcepit vt alligatam ducam te ad eum: & statim bestia substitit, & tenens eam reuertebatur ad monasterium. Quod cum vidisset Abbas, ne forte discipulus inde extolleretur, dixit ei: Sicut tu insensibilis es, ita insensibilem bestiam adduxisti: solue, & dimitte eam vt per-

gat ad locum suum. Item obedientia homini pacem dat. Prouerb. 13. *Qui timet præcepta, in pace versabitur.* 1. Machab. 14. *Siluit terra Iuda omnibus diebus Simonis.* Siluit, id est, quieuit vel pacem habuit. Esa. 48. *Vtinam attendisses ad mandata mea, fuisset quasi flumen pax tua.* Item obedientia hominem benedici facit. Deuter. 11 *Propono vobis benedictionem, si obedieritis mandatis Domini.* Eiusdem 28. *Venient super te omnes benedictiones istæ, & apprehendent te si tamen præcepta eius audieris. Benedictus tu in ciuitate, &c.* Item facit hominem beatum. Matth. 16. *Beatus es Simon, &c.* Prouerb. 19. *Qui custodit legem beatus est.* Obedientia in præsenti hominem dignum prælatione efficit. Vnde Simonem præfecit Dominus cæteris Apostolis. Matth 16. 1 Mach 2. *Simon frater vester scio quod vir consilij est: ipsum audite semper: & ipse erit vobis pater.* In vita beati Philiberti dicitur: Præesse non audeat, qui subesse non didicerit. Nec obedientiam à subiectis imploret, qui eam prælatis exhibere non nouit. Obedientia etiam ad regnum introducit. Matt. 18. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Inobedientia clauem paradisi amisit, sed obedientia eam recuperauit. Vnde Simoni Petro dictũ est. Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Obedientia vitã hominis feliciter consummat. Iob 16. *Si audierint, & obseruauerint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium.* Sexto valere possunt ad commẽdationem obedientiæ verba sanctorum quæ videntur ostendere præeminentiam huius virtutis ad alias virtutes. Simonem præfecit Dominus cæteris Apostolis, Matth 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum* Et obedientia secundum verba sanctorum præeminere videtur cæteris virtutibus. Greg. in Moralib. Sola obedientia virtus est quæ cæteras virtutes menti inserit, insertasq; custodit. Solent inseri arbori agresti duo ramunculi alicuius nobilis arboris, deinde arbor quæ prius erat agrestis producit flores, fructus & folia secundum naturam arboris nobilis, à qua ramunculi sunt assumpti. Sic obedientia alienum sensum & alienam voluntatem assumit, & cordi eius qui promittit obedientiam inseruntur, & iam cor illud secundum sensum & voluntatem sui superioris operatur. Item dicit Gregor. quod obedientia non tam est virtus, quam mater virtutum. Quod ideo potest intelligi esse dictum, quia obedientia producere potest motus omnium virtutum. Omnes enim possunt iuberi: & si aliquis producat motus illos, quia iussus est, obedientiæ sunt. Item super illud Genes. 2. *Lignumque scientiæ boni & mali:* dicit gloss. Augustin. Obedientia sola verissima est virtus, creaturæ rationali sub Dei potestate degenti. Quod potest intelligi dictum esse.

Obedientia sola virtus, menti reliquas virtutes inserens.

Primo, quia obedientia perficit hominem ex parte illa qua habet comparationem ad Deum sub quo est, & respectu actus qui est nobilissimus tanquam finis hominis. Finis enim optimum in vnoquoque. Hic actus est obseruatio mandati diuini. Ecclesiast. vltim. *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est omnis homo.* Hoc innuit Augustin. in hoc quod post illud, obedientia sola est verissima virtus, subdit: rationali creaturæ sub Dei potestate degenti.

Secundo potest hoc intelligi dictum propter meritum ad quod valet multum obedientia. Vnde super illud Genes. 2. *Lignumque scientiæ:* dicit Augustin. Oportebat vt homo sub dominio positus ab aliquo prohiberetur, vt esset ei virtus merendi obedientia. Dum aliquis intendit facere voluntatem propriam, non videtur mereri apud semetipsum. Ab illo enim merces expectatur cui seruitur, vel cuius voluntas fit. Non meretur ergo apud alium nisi qui vult facere eius propriam voluntatem, quod est obedientiæ. Greg. Sola est obedientia quæ meritum fidei possidet. Tertia propter maiorem difficultatem. Virtus enim est circa difficile, iuxta sapientem: & nomen virtutis à vi videtur esse dictum. Difficillimum autem videtur esse agere contra se, quod facit obediens, quod sonat nomen obedientiæ. Obedire est contra audire, scilicet contra proprium sensum & propriam voluntatem. Gregor super 1. Reg 15. Melior est obedientia quam victimæ, quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero propria caro mactatur. Obedientia quasi quoddam martyrium est. Gregorius: tanto Deum quisque citius placat, quanto repressa arbitrii sui superbia gladio præcepti se immolat. Obediens quasi proprium caput sibi amputat pro Christo, & caput sibi Christum constituit, vel eum qui loco eius est. Qui martyrium pro Christo sustinet, vnam voluntatem sibi amputat: scilicet voluntatem viuendi, sed iste omnem voluntatem, obedientia maxime voluntati propriæ detrahit, & ideo virtuti maxime addit. Sapiens: *Hoc solum virtuti adijcies, quod propria voluntati detraxeris.* Poeta:

Est virtus, placitis abstinuisse bonis.

Propter ea quæ dicta sunt, amanda est obedien-

tia à fidelibus tanquam mater eorum. 1. Petr. 1. *Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam; in reuelationem Iesu Christi, quasi filij obedientiæ.*

CAPVT III.

De his quæ possunt iuuare Obedientiam.

Obedientiã quinq; efficiunt.

SEquitur de his quæ possunt iuuare obedientiam. Et notandum quod quinque sunt quæ valere solent ad hoc quod aliquid fit magis tractabile vel flexibile, & similia his possunt valere ad hoc quod cor alicuius fit inobediens. Primum est, exilitas Vt patet in virga quæ propter exilitatem flexibilis est. Etiam ferrum si sit exile vel tenue flecti potest: Sic exilitas humilitatis valet ad obedientiam. Vnde cantor magnus Parisiensis humilitatem posuit matrem obedientiæ. Et Apost. ad Philip. 2. loquens de obedientia Christi, præmittit de eius humilitate. *Humiliauit*, inquit, *semetipsum, factus obediens*, &c. August. 14. lib. de Ciuit. Dei: Obedientia nisi humilium esse non potest Cum humilitas sit sensus proprii vacuitas, humilis habet vbi sensum alienum recipiat, qui si vacuus à suo: & qui sensum alienũ recipit, nisi sit aperte malus, recipit alienam voluntatem, & sic fit obediens. Superbus prius exibit de sensu suo, quam recipiat sensum alienum vel alienam voluntatem, & fiat vere obediens. Prouerb. 26. *Vidisti hominem sapientem sibi videri: magis spem illo habebit insipiens.* Cibus in quo nimis est de sale, quasi perditus est. Facilius sal cibo additur, quã subtrahatur Sic qui ad religionem venit, si sal proprii sensus in eo nimium abundet, non est aptus religioni. Facilius homo simplex religionis efficietur, quam ipse. Bernard. ad fratres de monte Dei: Superbia quamuis prudens sibi videatur, dimittenda est sibi & abigenda. Si enim admittitur superbus, prima die qua incipit habitare, incipit leges dare. Nimium vero stultus discere non potest quæ inuenit Ecclesiast 19 *Melior est qui minuitur sapientia, & indiget sensu in timore Domini, quam qui transgreditur legem Altissimi.* Timor qui æstimat etiam pericula quæ non sunt, & defectus suos scrutatur, inuenit se sensu indigere: & sic timor humilitatem introducit. Humilitas vero videns sensum suum sibi non sufficere, alieno sensui acquiescit: nec vult habere ducem illum qui in tot foueas eum præcipitauit, sc. sensum proprium.

Religioni monasticæ qui apti vel inepti.

Secundum est assuefactio. Vnde equus assuescit. circumuolutionibus, vt facilius ad voluntatem sessoris flecti possit. Prouerbiorum vigesimo quinto. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuet.* Equus est religiosus cui frænum obedientiæ impositum est. Zachar. 10 *Posuit eos equum gloriæ in bello.* Operatur Deus in viro religioso gloriosa, & ideo equus gloriæ potest dici. Hic per assuefactionem parandus est ad obedientiam, vt nunc ad dexteram prosperitatis, nunc ad sinistram aduersitatis versetur: aliter in die belli succumbet, quando scilicet aliquid graue ei iniungetur. Religiosus qui in sua voluntate nutritur, destruitur. In Vitis Patrum B Antonius præcepit Paulo simplici eremitæ suere & dissuere vestimenta, texere & frangere sportulas: sic volebat voluntatem eius flexibilem & obedientem efficere. Tertium est ignis: vt patet in cera, quæ calefacta de facili flectitur: & in metallis quæ ad ignem liquefiunt & sic de facili formam rei cui infunduntur accipiunt. Sic valere potest ad hoc quod per obedientiam magis flexibile fiat, ignis diuini amoris: scilicet si ostendatur qualiter Deus dilexit nos. Luc. 12. habetur de hoc igne. *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt accendatur?* Frequenter cogitandus esset amor ille ex quo Altissimus obedire voluit pro nobis vsque ad mortẽ crucis, vt confunderemur male obedientes esse ad leuia quæ nobis ex parte eius iniunguntur. Quartum est, separatio rei ab aliquo minus flexibili cui adhærebat: vt patet in corio adhærẽti ligno, quod flecti non potest nisi à ligno separetur. Sic expediret ei qui perfecte obedire vellet quod voluntatem suam ab omni re temporali separaret & eam recolligeret, vt haberet paratam quando mandatum superioris veniret In Psal *paratus sum, & non sum turbatus.* Item: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Bernard. Paratum ad sublimia, paratũ ad vniuersa quæcunque præceperis. Aug. verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & se totum intra se colligit vt mandatum peragat imperantis. Quintum est, alicuius liquoris admistio: Vt pellis dura vngitur vt fit tractabilior, & terræ duræ aqua miscetur. Similiter vnctio gratiæ necessaria est vt cor magis obediens fiat. Ideo qui in religione est, frequenter in oratione Deo supplicare debet, vt gratiam obediendi sibi tribuat, & prælato beneplacitum suum de eo inspiret. Augustin. vigesimo libro Confess.

Psalm. 118. Psal. 107.

Domine continentiam iubes: da quod iubes, & iube quod vis. A simili debet religiosus dicere Deo: Obedientiam iubes, da quod iubes, & iube quod vis. Potest etiam valere ad obedientiam modestia imperantis. Sen. Remissius imperanti melius paretur. Gregor. Qui ab vnoquoque bono subiectos vetat, necessarium est vt multum concedat, ne obedientis mens funditus intereat, si à bonis omnibus repulsa ieiunat. Vnde Deus Adæ vnicam arborem prohibuit, omnes alias concessit Gen. 2. & 3. Reg. 12. populus inobediens factus fuit propter graue imperium Roboam.

Caput IV.

De gradibus Obedientiæ.

Obedientiæ gradus septem.

Bernardus septem gradus obedientię tangit, quorum primus est libenter obedire. Quem gradum, vt ipse ait, non potest ascendere qui voluntatem præcipientis suam non fecerit. Libenter obediebat qui dicebat, *Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Ioan. 4. Aug. 10. lib. Conf. Optimus minister tuus est, qui non magis intuetur hoc à te audire quod ipse voluerit: sed potius hoc velle quod à te audierit. Bern. Quisquis occulte satag t, vt quod vult ipse, hoc ei prælatus iniungat, ipse se seducit, si forte sibi quasi de obedientia blandiatur. Nec enim in ea re ipse prelato, sed magis ei prelatus obedit. Paratum ad Domini voluntatem se ostendit Paulus dicens Act. 9. *Domine, quid me vis facere?* Bernard. in Sermonibus: Nec dubium est, quin ampliorem gratiā mereatur qui paratum se exhibet ante mandatum, quam qui obedire satagit post mandatum. Requirit Dominus oblationes voluntarias. Exod. 15. Iste est sermo quem præcepit Deus: *Omnis voluntarius prono animo offerat primitias Domino.* David: *Voluntarie sacrificabo tibi.* Coacta sacrificia Deo non placent. Sed quidam sunt similes rusticis, qui dominis suis nullum seruitiū volunt facere nisi coacti. Et notandum quod libenter obedire præcipue laudabile est, cū grauia iniunguntur. Vnde super illud 1. Reg. 15. *Melior est obedientia, &c.* dicit gloss. Greg. sciendū quod obedientia aliquādo si de suo aliquid habet, nulla est: aliquando minima est, si suum aliquid non habet. Cum enim locus superior imperatur, obediētiæ virtutem euacuat sibi qui ad hunc proprio desiderio anhelat. Cum vero probra & contumeliæ imperantur, nisi hoc ex semetipso animus appetat, obedientiæ sibi meritum minuit qui ad hanc inuitus descendit. Hinc Moyses principatum populi humiliter recusat Paulus autem audacter dicit: *Ego non solum ligari in Ierusalem, sed & mori paratus sum.*

Psal. 53.

Et notandum, quod obedientia in difficilioribus gratior est, quam inobedientia grauior. Inobediētia vero in facilioribus multum Deo displicet. Bernar. de præcepto & dispensatione: In obediendi ratione hæc generalis regula teneatur, vt in difficilioribus quibuscunque agendis obeditio gratior quam præuaricatio grauior iudicetur, & in facilioribus minusq; onerosis contemptus damnabilior, quam actus laudabilior æstimetur. August. 14 lib. de Ciuit. Dei. In paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto illud quod præceptū est nullius difficultatis fuit. Vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res à creatore facilis imperata, quisnā satis explicet quantum malum sit non obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio & tanto terrenti supplicio? Secundus gradus est obtemperare simpliciter. Multos enim videmus secundum verbum Bern post præcipientis imperium multas facere quæstiones, quare sæpius ingeminare, vnde hoc veneris, quis hoc inuenit consilium, inde murmuratio, excusatio, simulatio, impossibilitates, aduocatio amicorum. In Psal. *In auditu auris obediuit mihi*, vt ostenderet vno eodemque momento processisse & imperantis imperium & obsequium obsequentis. *Psal. 17.* Ad simplicitatem obedientiæ pertinet, non iudicare quid vel quare præcipiatur. Bern. in lib. de consideratione: Omnibus nobis in conuersionis initio nulla magis virtus est necessaria, quā simplicitas humilis, & grauitas verecunda. Bern. ad fratres de monte Dei: Perfecta obedientia maxime in incipiente est indiscreta: hoc est, non discernere quid vel quare præcipitur: sed ad hoc tantum niti, vt fideliter & humiliter fiat quod à maiore præcipitur.

Idem loquens de nouitio: Stultus fiat vt sit sapiens: & hoc omnis eius sit discretio, vt in hoc nulla ei sit discretio: hæc omnis eius sapientia sit, vt in hac parte nulla sit ei. Idem in sermonibus: Rara auis in terris discretio: ideo discretionis locum fratres in vobis suppleat virtus obedientiæ, vt nihil plus, nihil minus, nihil aliter quam imperatum sit satisfaciatis. Deuter. 12. *Quæ præcipio tibi, hæc tantum facias, nec addas quidquam, nec minuas.* Cum Iulius Cæsar in perdomandis hostibus quinq; annorum spa-

tium

tium sibi permissum transisset, licet gloriose triumphasset, honor tamen debitus sibi denegatus est: nec vrbem ingredi permissus est, eo quod vltra terminum sibi præfixum moram contraxisset Deut. 12. *Non facietis ibi quod nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur.* Bern. super Cant. Qui vestri curam semel nobis credidistis, quid rursus de vobis vos intromittitis? Perfecte obediens debet se habere vt iumentum. David: *Vt iumentum factus sum apud te* Item: *Deduxisti sicut oues populum tuum.* Et iterum: *Qui deducis velut ouē Ioseph.* Simplicitatem obedientiæ multum amabant antiqui patres in discipulis suis: ideo in principio non præcipiebant eis recta. Vnde in Vitis patrum, dixit quidam abbati Pastori: Patres seniores nō loquuntur ab initio fratrib. recta, sed magis distorta: & si viderint quia ea quæ torta sunt faciunt, iam eis non loquuntur nisi quod expedit cognoscentes, quoniam in omnib. obedientes sunt. Debent inferiores audire mandata superiorum, quasi à Deo dicerentur. Matt. 10. *Qui vos audit, me audit.* Vnde sicut non discernerent si aliquid à Deo eis præciperetur, sed humiliter illud implerent: sic non debent disceptare de mandatis prælati. Ber Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas: sed memento: quia non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit Ad Col. 3. *Serui obedite per omnia dominis &c.* Et subditur: *Quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino, & non hominibus.* Tertius gradus est hilariter obedire. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* 2. Cor. 6. secundum verbum Bern. Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus multum colorant obedientiam obsequentis. Nubilosa corporis compositio, & facies tenebris tristitiæ obfuscata, deuotionem ab animo recessisse significat. Quis enim libenter imperat homini tristitiam efflanti Ad Ephes. 6. *Omnia facite sine murmurationibus* Eccles. 35. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Qui cum murmure obediunt, cum praua fa[?]a Deum pascere volunt. In Psal. *Dederunt in escam meam fel.* Obedientia talium est quasi obedientia dæmonum. Ad præceptum enim Christi exibant dæmonia à multis, clamantia Qui sic obediunt, non vere sunt obedientes; etsi dicantur esse. Matt. 27. *Inuenerunt hominem Cyreneum nomine Simonem.* Tales sunt vt magni lapides qui moueri non possunt sine afflictione mouentis. Eccl. 10. *Qui transfert lapides, affligetur in eis.* Tales sunt vt rotæ carri non solum in hoc quod præ defectu vnctionis murmurant, sed quia vnus alterum præcedere non vult: non faciam hoc dicit vnus, nisi ille idem fecerit Eccl. 33. *Præcordia fatui quasi rota carri.* Tales sunt sicut imagines in ædificiis quæ sustinent columnas quæ in facie tristitiam ostendunt. Prælatus cuius subditi cum tristitia & murmure obediunt, similis est illi qui haberet omnia membra infirma, quæ necesse haberet mouere, & nullum mouere posset sine dolore, qui esset in magna miseria. Prælatus talis imperat isti, & ille affligitur, & contristatur, & ipse cum eo. Similiter imperat alii, & ille contristatur. & ipse cū eo, & sic qui obsequi debuerunt, offendunt. ad Heb. 13. *Obedite præpositis vestris & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animab. vestris reddituri, vt hoc faciant cum gaudio, & non gementes; hoc enim non expedit vobis.* Sen. in lib. de beneficiis. Ita à natura cōparatum est, vt altius iniuriæ quam merita descendant: illa cito defluant, has tenax memoria custodiat. Quid expectat qui offendit dum obligat? Satis aduersus eum gratus est, qui beneficio eius ignoscit A simili possumus dicere quod satisfacit Deus pro obedientia aliquorum, si affectionem: quam ipsi faciunt superioribus suis eis ignoscit. Quartus gradus est, velociter obedire. Lucę 19. dictum est Zachęo *Festinans descende.* Et subditur remuneratio: *Hodie, inquit, salus huic domui facta est.* Matt. 4 dicitur de Petro & Andrea à Domino vocatis: Et illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et similiter subditur de Iacobo & Ioanne: Illi statim relictis retibus & patre secuti sunt eum. Hieron. Perfecta obediētia est sua imperfecta relinquere. Cant. 5. *Manus eius tornatiles* In Vitis Patrum Abbas Syluanus habebat duodecim discipulos, vni eorum nomen Marcus, quem præ cæteris diligebat propter bonum obedientiæ quod erat in eo Cumque quidam dicerent ei quod alii discipuli contristarentur ex hoc, ipse pulsauit ad ostium vniuscuiusque vocans eum, & nullus exire voluit. Tandem vocauit Marcum ad eius ostium, qui statim exiuit, & Syluanus in quaterno quem ille scribebat tēpore vocationis, literam vltimam imperfectam inuenit, quam post vocationem propter bonum obedientiæ implere noluit. Tunc illi iudicauerunt eum magis esse diligendum, eo quod Deus magis diligeret eum propter bo-

Psalm. 72.

Psalm. 79.

Psalm. 68.

num obedientiæ. Item quidam Abbas senio ri suo abbati debuit præparare piscem, & apposuit cultellum & incidebat eum, & vocatus ab abbate suo reliquit piscẽ semiscissum propter bonum obedientiæ. Valde gratum solet esse principibus quum præcepta eorum velociter adimplentur. Prou. 22. *Vidisti hominem velocem in opere suo: coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles.* Quintus gradus est, viriliter adimplere mandatum. Bern. Manum tuam insiste ad fortia, agendum est instanter, & cõstanter obediendum. Nec inter asperitatem verberum tam regalis est semita relinquenda. Et loquitur de semita obedientiæ. Christus hanc semitam etiam pro morte ignominiosissima relinquere noluit. Ad Phil. 2. *Factus obediens vsque ad mortem: mortem autẽ crucis.* Bern. Mementote fratres Christus ne perderet obedientiam, perdidit vitam. Idem: Putas obedientiæ fructum, cũ subditus audit obedientiam quam multis expetierat votis, cũ ei præcipitur quod redoleat dignitatem? E cõtrario meritum assigna illi obedientiæ, quæ terret animum audientis, grauis ad audiendum, grauior ad implendum, grauissima ad tenendum. Sextus gradus est, humiliter obedire. Et subdit Ber. Magna virtus humilitatis, sine cuius obtentu virtus fortitudinis non solum virtus non fit, sed etiam in superbiam erumpit. Luc. 17. *Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt dicite serui inutiles sumus: quod facere debuimus, fecimus.*

Perseuerãtia est filia regis. Septimus gradus est, indesinenter obedire. Et subdit Bern. Perseuerantia singularis est filia summi regis. Idem: Quid currere potest, & ante cursus metam deficere? Sic currite vt comprehendatis 1. ad Corinthios 11. *Hi sunt septem gradus scalæ quam vidit Iacob* Gen. 28. *Hanc visionem vidit Iacob dormiens in itinere, lapide supposito capiti* Gl. Caput ponit in lapide qui Christo inhæret mente. Et secundum Aug. in itinere dormire, est in via huius seculi ab impedimẽto secularium actionum quiescere. Beatus Benedictus & August. & alii Sancti qui religiones instituerunt, quum Christo corde adhæsissẽt, & à curis huius seculi quiescerent, spiritualiter viderunt visionem illam. Scala ista obedientia est, cuius duo latera possunt intelligi, paupertas võluntaria & continentia, vel abrenuntiatio proprii sensus & propriæ voluntatis.

Attendenda vero sunt quatuor quæ de hac scala dicuntur. Primũ est, quod erat stans super terrã. In quo notatur rectitudo intentionis, quæ debet esse in his qui viam obedientiæ aggrediuntur. Et excluditur per hoc macula intentionis terrenæ eorũ qui habent terrenam intẽtionem in religione. Scala eorum nõ stat, sed potius iacet super terram: vel potius directa est ad infernum. Eccles. 4. *Custodi pedem tuum ingrediens domum Domini.* Pedem, inquam, intentionis. Secundum est, quod cacumen eius tangebat cœlum. In quo figuratum est, quod conuersatio religiosorũ in cœlis debet esse, vel quod immediatus transitus est in morte à via perfectæ obedientiæ in cœlum. Parum enim vel nihil morantur perfecte obedientes in purgatorio. Et quia magni lucri est obedientia, vt prius ostensum est, & ideo sufficit hic soluere debita. Et quia in vero obediente Christus viuit & operatur, ad Gal. 2. *Viuo autem iam non ego: viuit vero in me Christus.* Nec est verisimile quod Deus sit in futuro eorum vltor quorum hic est actor. Tertium est, quod Iacob vidit angelos ascendentes & descendentes per scalã illam. In quo insinuatur quod via obedientiæ vita angelica est. Siue enim descendant vere obediẽtes fratribus suis ministrando, siue ascendant Deo assistendo in oratione, lectione, meditatione, ad modum angelorum voluntatem Dei peragunt. Vnde quantum ad illos impletur orationis Dominicæ petitio, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* Matt. 6. Quartum est, quod Dominus erat innixus scalæ. In quo insinuatur quod perfecta obedientia se habet immediate ad Deum. Nullum enim interuallum vel modicum est inter mortem vere obedientis & diuinam visionem. In Psal. *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate mea deduxisti me & cũ gloria suscepisti me.* Esa. 58 *Si auerteris à sabbato pedem tuum &c. sustollam te super altitudinem terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui.* Multum deberent incitare eos qui sunt in scala obedientiæ ad ascendendum viriliter spes & desiderium vidẽdi Dominum innixum scalæ. Sicut quum acclamatum est in obsidione alicuius castri, illum habiturum centum libras qui primo intrauerit: spes & desiderium tanti lucri facit aliquos per scalam ascendere, tenentes clypeos supra se, licet lapidibus desuper percutiantur. Sic spes & desiderium, de quibus iam diximus, deberent facere vt homines per scalam obedientiæ ascenderent, omnes aduersitates quæ occurrunt superando. Matt. 11. *Re-*

Obedientia perfecta immediate se refert ad Deum. Psal. 72.

gnum

gnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Item insinuatur in hoc quod Dominus erat innixus scalę, quod ipse paratus est iuuare & conseruare eos qui viam obedientiæ aggressi sunt quasi suos. Perfecte obediẽs è proximo sequitur Dominum. Vnde Dominus quasi fidelis socius vbi deuentum est ad locũ difficilem ad transeundum, porrigit ei manum iuuans eum. In Psal. *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.* Attendendum etiam est quod sequitur: *Vere Dominus est in loco isto*, dicit Iacob Deus Dominum se exhibet vere obedienti, eum iuuando, conseruando, & ei prouidendo: & merito, cum ille se exhibeat seruum Dei, voluntatẽ eius adimplendo. Item attendendum est quod Iacob postea dixit: *Quam terribilis est locus iste.* Terribilis est locus sanctus, sc. locus religionis, propter Domini præsentiam. Solicite enim debent se habere qui sunt in religione, propter hoc quod Dominus præsens est. Hoc est vnum illorum quæ Deus requirit ab homine: scilicet solicite ambulare cum Deo suo. Mich 6. Terrorem incutere deberet his qui peccant in locis sanctis, pœna illorum qui in locis sanctis peccauerunt, vt pœna Luciferi & Adam. Sequitur: Non est hic aliud, nisi Domus Dei, & porta cæli. Domus Dei dicitur religio: quia in vere obedientibus Deus habet dominium. Porta vero cæli est propter propinquitatem quam habet perfecta obedientia ad Dei visionem. Væ illis qui de porta cœli faciunt portam inferni: & de domo Dei, speluncam latronum: vt qui simoniace intrant religionẽ aliquam, vel proprietarii sunt ibi. Matth. 21. *Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Item: Væ illis religiosis qui de scala regni cælestis scalam faciunt confusionis, quorum peccata tanto amplius fætent hominibus, quanto ipsi sunt in gradu altiori.

Psalm. 62.

CAPVT V.

De partibus obedientiæ.

Obedientia quotuplex.

Est obedientia reprehensibilis, & est obedientia commendabilis. Obedientia reprehẽsibilis est triplex. Prima est cum aliquis obedit creaturæ inferiori homine: vt pecuniæ. Eccl. 10. *Pecuniæ obediunt omnia.* Secunda est, cum ex remissione superioris & ceruicositate inferioris accidit quod ille obedit qui debet imperare, & ille imperat qui debet obedire: cum scilicet ille est supra qui deberet esse infra, & membrum super verticem se extollit. Prou. 30. *Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest sustinere. Per seruum cum regnauerit &c.* Tertia est, cum aliquis suo superiori in malo obedit. Greg. in Moral. Nunquam per obedientiam malum fieri. Aliquando autem debet bonum quod agitur per obedientiam intermitti. Bernardus in epistol. Facere malum quolibet etiam iubente domino, cõstat non esse obedientiam, sed potius inobedientiam. Greg Caueant subditi ne plus quã expedit sint subiecti, ne dum plus quam expedit student subiici, superiorum compellãtur vitia venerari. Aug. Sic modus obedientię tenendus est, vt bonis in malo non consentias, nec malis in bono non contradicas. Obedientia vero commendabilis quædam est necessaria, quædam abundans vel perfecta. Necessaria est, vt cum aliquis obedit in his in quibus tenetur obedire. Abundans vero est, quum obediat etiam in his in quibus non tenetur obedire. Bern. Subiectus huiusmodi obedientiam quæ finibus cohibetur nouerit imperfectam: nam perfecta obediẽtia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis. Item ad perfectionem obedientiæ pertinet non solum facere quod iubetur, sed etiam sicut iubetur. Bern. Illum optimum dixerim obedientiæ gradum cum eo animo opus iniunctum recipit quo & præcipitur. Gen. 17. dicitur de Abraham. *Et circumcidit carnem præputii eorum statim ipsa, die sicut præcepit ei Deus.* Matth. 1. *Exurgens Ioseph à somno fecit sicut præcepit ei angelus.* Ioann. 14. *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio* Item notandum quod est obedientia quæ debetur ex natura: vt illa quæ debetur Deo. Actor 5. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Et illa quæ debetur parentibus carnalibus. Ad Ephes. 6. *Filij obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim iustum* Item ad Colloss. 3. *Filij, obedite parentibus vestris per omnia: hoc enim beneplacitum est Domino.* Item est obedientia quæ non debetur ex natura, sed habuit voluntatẽ principium sui, vel voluntatem liberam, vel non liberam. Voluntatem non liberam sui princi-

principium habuit obedientia quam debet seruus Domino ad Col. 3. *Serui obedite per omnia dominis vestris.* Voluntatem vero liberam sui principium habuit obedientia quam vxor debet viro, vel quam debet subditus prælato. ad Ephes. 5. *Mulieres subditæ sint viris suis in omnibus.* Gen. 3. mulieri dicitur: *sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* ad Heb. 3. *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis.*

Caput VI.

De his quæ aduersantur obedientiæ. Et de 12. malis quæ propria voluntas homini facit.

Obedientia quæ aduersentur.

Obedientiæ prima aduersatur proprius sensus, deinde propria voluntas. Sicut equus videns non est idoneus, circumire ad molam: sic qui habet proprium sensum, non est aptus volubilitati obedientiæ. Deuter. 12. *Non facietis ibi quod nos facimus hic hodie, singuli quod sibi rectum videtur.* Iudic. 17. *In diebus illis non erat rex in Israel: sed vnusquisque quod rectum sibi videbatur hoc faciebat.* Exemplum relinquendi proprium sensum, dedit Christus à matre sua in templo inuentus. Luc. 2. *Descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.* Bern. Quis non erubescat obstinatus esse in consilio suo quando suum sapiẽtia ipsa deseruit? Proprius sensus, oculis est veteris hominis qui inimicus est Deo, & ideo eruendus est. De propria voluntate, notandum est, quod ipsa Deo multum displicet, Diabolo multum placet, homini multum nocet. Nec mirum si Deo multum displicet. Ipsa enim est quæ Deo primo iniuriatur. Ipsa sola Deo aufert dominium suum, & dat illud diabolo. Sicut enim obedientia efficit hominem seruum Dei: sic propria voluntas efficit eum seruum diaboli: ideo multum placet diabolo. Eccl. 18. *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Propria voluntas homini multipliciter nocet. Primo aufert ei Deum. Bern super Cantic. Non dabit inobedienti copiam sui tantus obedientiæ amator, vt mori quam nõ obedire maluerit. Secundo beneficia Dei homini subtrahit. Greg. Dignum est vt ab eius beneficiis sit quilibet extraneus, qui eius nimirum iussionibus non vult esse subiectus. Tertio, meritum euacuat. Esa. 58. *Quare ieiunauimus, & non aspexisti?* Et subditur: *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra.* Ber. super Cant. Grande malum propria voluntas, qua fit vt bona tua tibi bona non sint. Quarto hominem excommunicat. 2 ad Thess. 3. *Si non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo.* Quinto hominem furem efficit. Illi enim qui in religione est propriæ voluntatis, contractat rem alienam, scilicet seipsum Domino inuito. Matth. 16. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Luc. 14. *Omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Sexto, reddit hominem maledictum. Deut. 28. *Si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, venient super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ.* Septimo, idolatriã efficit 1. Regum. 15. *Quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere.* Gloss. Sola est obedientia quæ fidei meritum possidet, sine qua infidelis quisquis conuincitur. Inobediens negat Deum inquantum Deus est. Greg in Moral. Contra conditorem superbire, est præcepta eius peccando transcendere: quia quasi à se iugum dominationis eius excutit, cui per inobedientiã subesse contemnit. Octauo, hominem à dignitate deiicit: vt patet in Saul, cui dicit Samuel 1. Reg. 15. *Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus ne sis rex super Israel.* Nono aduersarium homini suscitat 3. Reg. 11. *Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino. & suscitauit Dominus aduersarium Salomoni.* Decimo, hominem confundit. Osee 10. *Confundetur Israel in voluntate sua.* Esa. 45. *Confundentur omnes qui repugnant ei:* in hoc confunditur qui propriam voluntatem in religione sequitur, quia contrarium accidit ei illius quod intendit. Quærit alicubi consolationem, & ex hoc postea habet maiorem desolationem. Vel in remorsione conscientiæ, vel in punitione pænitẽtiæ, vel in infirmitate quæ quandoque ex hoc sequitur. Qui plus vult facere voluntatem suam in religione, plus cogitur facere contra eam. Quum enim talis non habeat gratiam illam apud Deum vel homines quam habet verus obediens, multa non conceduntur sibi quæ conceduntur vero obedienti. Ionas effugere voluit vt

Dei voluntatem non impleret: impleuit tamen eam inuitus. Greg. Ecce Ionam fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscepit: & quia auctoris voci obedire renititur, ad locum quo missus fuerat suo reus carcere portatur. Vndecimo, hominem affligit. Vnde Saul inobedientem malignus spiritus exagitat. 1 Reg. 16. Homo propriæ voluntatis in religione animum habet inordinatum, & ideo affligitur. Aug in lib. confess. Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sibi sit omnis inordinatus animus. Duodecimo, hominem morte temporali & æterna dignum efficit Deut. 17. *Qui superbierit nolẽs obedire sacerdotis imperio, moriatur.* Eiusd. 21. *Si genuerit homo filium contumacem, qui non audierit patris aut matris imperium, & coercitus obedire contempserit, lapidibus eum obruet populus* Iosue 1. *Qui contradixerit, ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus tuis quos præceperis ei, moriatur.* 2. Reg. 13. *Vir Dei qui inobediens fuit ori Domini percussus est à leone.* Ber. Quid odit Deus, aut quid punit præter volũtatem propriam? Cesset enim propria voluntas, & infernus non erit.

Pars VII.

De errore illorum qui dicunt soli Deo obediendum esse, & non homini.

FAlsitas huius erroris facile manifestari potest his qui vetus testamentum recipiunt: cum in veteri lege præcipiantur occidi, qui imperio sacerdotis, vel principis, vel parentum inobedientes sunt. De primo habetur Deut 17. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur.* De secundo Iosue 1. *Qui contradixerit ori tuo &c.* De tertio Deut 21. *Si genuerit homo filium contumacem &c.* Testimoniis etiam Noui testamenti falsitas dicti erroris manifeste potest ostendi. Rom. 14. Omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta sit. Nõ enim est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistũt, sibiipsi damnationem acquirunt. Ephe. 6. *Filii obedite parentib. vestris in Domino: hoc enim iustum est.* In eodem: *Serui obedite dominis vestris carnalibus: cũ timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo* ad Coloss. 3. *Filij obedite parentibus vestris: hoc enim beneplacitum est Domino.* In eodem: *Serui obedite per omnia dominis carnalibus* ad Tit. 3. *Admone illos principibus & potestatibus subditos esse.* ad Heb. 13. *Obedite præpositis vestris & subiacete eis.* 1. Pet. 3. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus quasi ab eo missis.* In eodem: *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.* Præterea constat quod Christus voluit apostolos esse loco sui, & vicem eius gerere: secundum illud Matt. 10. *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Et eiusdẽ 16. dictum est Petro: *Tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Item eiusdem 18. *Amen dico vobis: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo &c.* Et Ioannis 20. *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt.* Obediendum ergo fuit apostolis sicut Christo tãquam eius vicariis. A simili ergo successoribus eorũ obediendum est tanquam Christi vicariis. Si quis vero dicat quod obediendum fuit Apostolis tanquã Christo, sed nõ eorum successoribus. Ergo Christus recessurus ab Ecclesia non sufficienter ordinauit de ea, si non ordinauit de ea, nisi quamdiu apostoli viuerent. Si rex Franciæ iturus esset in peregrinationem & poneret aliquem loco sui vsque ad certum tempus infra quod sciret se non esse rediturum, ipse nõ sufficienter ordinaret de regno. Ergo quum Christus ascensurus in cœlum sciret se non esse rediturum ad Ecclesiam ante mortem apostolorum, si ipse solum ordinauit qui essent loco eius dum apostoli viuerent, ipse sufficienter prouidit Ecclesiæ suæ. Relinquitur ergo quod successoribus eorum obediendum sit, sicut & ipsis obediendum fuit. Si quis vero dicat hominibus esse obediẽdum, sed tantum bonis, non malis, patet primo hoc esse falsum ex verbis Christi. Matt. 23. *Super cathedram,* inquit, *Moysi, sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, secundum vero opera eorum nolite facere.* 1. Pet. 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.* Præterea si tantum bonis esset obediendum, iurisdictio Ecclesiæ nihil haberet certitudinis, nescitur enim quis sit bonus

vel malus. Eccl. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruātur incerta. Item iurisdictio Ecclesiæ nihil haberet stabilitatis. Ille enim qui est bonus, in momento potest fieri malus, & iam non ei est obediendum. Preterea sicut pictor fœdus depingit statuam pulchram, nec vitium pictoris statuā deturpat: sic & prælatus malus potest facere præceptum bonum: nec est periculum his qui subiecti sunt, si obediāt prælato malo in eis in quibus obedirent prælato bono. Ex quo prælatus malus habet potestatem. Omnis enim potestas à Deo est: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit ad Rom. 13. Si vero prelatus malus præcipiat malum: tunc plane nō est obediendum ei. Aug. super illud ad Rom. 13. Qui resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Si ille iubeat quod non debes facere, hic sane contemne potestatem, timendo potestatem maiorem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte. Si quid iusserit curator, nunquid tibi faciendum est si contra proconsulem iubeat? Rursus si quid procōsul iubeat, & aliud Imperator, nunquid dubitatur contempto illo, illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator & aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperandum est Deo.

DE DISCIPLINA.

PARS XI.

Quæ habet septem Capitula.

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum: de Disciplina, & de diuersis acceptionibus huius nominis Disciplina.

DIcto de Obedientia qua redditur quod debetur superiori, dicendum est de Disciplina qua redditur quod debetur inferiori. De qua hoc modo dicitur. Primo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Disciplina. Secundo tangetur de his quæ possūnt incitare ad faciendum, correptionem. Tertio, de his quæ possunt eam impedire. Quarto, de modo corripiendi, vel corrigēdi. Quinto, de his quæ incitare possunt ad libenter recipiendum correptionem. Sexto, de diuersis partibus disciplinæ. Septimo, de erroribus circa disciplinam. Circa primum notandum quod disciplina quandoque dicitur desideriū corrigendi inferiores, & sic videtur esse pars iustitiæ. Quandoque autem dicitur disciplina id quod adhibetur ad correptionem aliquorum. Sic sumitur Heb. 12. *Fili mi noli negligere disciplinam.* In eodē: *In disciplina perseuerate.* Itē: *Si extra disciplinam estis &c.* Quandoque autem disciplina dicitur effectus disciplinæ sumptæ secundo modo. Et sic videtur eam describere Cyprianus, dicens. Disciplina est morum ordinata correptio, & maiorum præcedentium patrum regularum obseruatio. Item magister Hugo de sancto Victore: Disciplina, inquit, est conseruatio bona & honesta, cui parum est non malum facere, sed studet in his quæ bene agit per cuncta irreprehensibilis apparere. Bern. in epistolis: Disciplina ceruicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguam, gulam frenat, iram sedat, format incessum.

Item magister. Hugo de sancto Victore. Disciplina est membrorum omnium motus ordinatus & dispositio decens in omni habitu & actione. Disciplina sumpta primo modo poterit videri alicui idem esse quod zelus. *Zelus quādo idem quod disciplina & quid ad eū spectet.* Ad zelum primo videtur pertinere dolor de Dei contumelia, qui est quasi quædam scissura cordis, quam interdum indicat vestium scissura. Secundo tabescentia quæ est quum dolor vehementior aut diuturnior fuerit. Dauid: *Super inimicos tuos tabescebam.* *Psal. 138.* Tertio, ira per zelum, quæ est appetitus vlciscendi Dei offensam: quę ira si inueterata fuerit, efficitur odium. De quo In Psal. *Nonne qui oderunt te Domine oderam?* Idem: *Perfecto odio oderam illos.* *Ibidem.* Perfectum odium est quo inimicos Dei vsq; ad dilectionem vel perfectionem persequimur, non habentes pacem cum eis quandiu sunt Dei inimici. Vel perfectum odium dicitur odium virorum perfectorū, quo peccata hominum non homines odio habentur. Ambros. Qui habent zelum, omnes inimicos suos putant qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, sororem, de omnibus dicunt: Inimici facti sunt mihi. Idem: Nemo grauior hostis omnium, quam qui omnium lædit auctorem.

rem. Aug. Vnumquemque Christianum zelus domus Dei comedit. Non enim magis est domus tua quam illa vbi habes salutem æternam. Si ergo in domo tua ne quid peruersum fiat satagis, in domo Dei vbi salus est proposita & requies sine fine, non debes pati, quantum in te est, si quid peruersum forte videris. Et notandum quod non videtur omnino idem esse zelus & ira per zelum. Bonus zelus est, vt ait Gl. Aug super illud Ioan. 2. *Zelus domus tua.* Feruor animi quo mens abiecto timore humano pro defensione veritatis attenditur, eo comeditur, quo quælibet praua quæ viderit, corrigere satagit: si nequit, tolerat & gemit. Ira vero per zelum est ira iusta. De qua Gl super illud Matt. 5. *Omnis qui irascitur &c.* Iusta ira est mater disciplinæ. Et super illud Iob 5. *Virum stultum interficit iracundia.* dicit Gre. Est ira per zelum, qua irasci sicut nostris proximorum erroribus debemus. De hac ira etiam dicit Glossa super illud Ecclesiast. 7. *Melior est ira risu.* Hæc est ira qua vitiis irascimur. Item notandum quod super illud Ezech. 4. *Sume tibi sartaginem ferream*, dicit Glossa Gregor. Nullum maius sacrifisium Deo est, quam zelus animarum. Zelus Dei gloriam in hoc mundo defendit: zelus carbo est quem vnus de Seraphin accepit de altari cælesti, & tetigit labia Esaiæ Esa. 6. *Nam non sunt digna prædicare verbum Dei labia illa quæ hic carbo non tetigerit.* In Psal. *Mors in labiis eorum.* vbi littera communis habet, *Gladius in labiis eorum.* In labiis quorundam verbum Dei quod deberet esse spiritus & vita, mors est. Propter defectum enim zeli, verbum Dei ita frigide annuntiant aliqui, quod auditores eorum inde potius frigescunt quam accendantur. Propter ignem istũ dictum de Elia. Eccl. 48. *Surrexit Elias propheta quasi ignis* Zach. 2. *Ponam duce[illegible] Iuda sicut caminum ignis in lignis.*

Zelus & ira per zelũ quid differant.

Psalm. 58.

Caput II.

De his quæ possunt incitare ad faciendam correptionem.

Ad correptionem faciendam, notandum quod ad hoc primo incitare potest frequens admonitio sacræ scripturæ. Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum.* ad Gal. 6 *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos qui spiritales estis instruite huiusmodi.* 1 ad Thess. 4 *Rogamus vos fratres, corripite inquietos.* Prou. 24. *Noli subtrahere à puero disciplinam* Eccl. 7. *Filij tibi sunt erudi illos, & curua illos à pueritia illorum:* Eiusd 30. *Tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi.* In eodem: *Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius offendas.* ad Ephes 6. *Educate filios vestros in disciplina & correptione Domini* Secundo exempla, & maxime exemplum Christi De cuius zelo habes Matt. 21. & Ioann. 2. Et in Psal. *Zelus domus tuæ comedit me.* Esaiæ 59 *Opertus est Dominus pallio zeli.* Et Cant. 2. *En ipse stat post parietem*: ad modum scilicet zelantis & auscultantis. Exemplum zeli habes Exod 32 in Moyse & Leuitis vindictam sumentibus de idololatria Iudaici populi Item Num. 25. in Phinees, qui interfecit virum Israelitam coeũtem cum Magianitide: de quo Dominus ait ad Moysen, Phinees filius Eleazari auertit iram à filiis Israel: quia zelo meo commotus est contra eos. Item tertio Reg. 10 in Iesu qui interfecit prophetas Baal. Item 1 Mach. 2. in Matathia qui trucidauit Iudæũ sacrificantem idolis. Tertio vtilitas ex correptione proueniens, virga correptionis fructifera est. Vnde significata est per virgam illam quę protulit flores & amygdala Num. 17. Vtilitatem correptionis in multis locis insinuat sacra scriptura. Prou. 17. *Melior est manifesta correptio quam amor absconditus.* Et in eodem: *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula.* Eiusd. 28. *Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum, magis quam qui per linguæ blandimenta decipit.* Eius 29. *Virga atque correptio tribuit sapientiam.* Eccl 7. *Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi.* Eiusd. 30. *Qui diligit filium, assiduat illi flagella, vt lætetur in nouissimo suo.* Item in eodem: *Qui docet filium suum, laudabitur in eo.* Augustinus ad Vincentium: Non omnis qui parcit ámicus est, nec omnis qui verberat, inimicus. Melius est cum seueritate diligere, quam cum lenitate decipere. Vtilius esurienti panis tollitur, si de cibo iustitiam securus negligebat, quam esurienti panis frangitur, vt iniustitiæ seductus acquiescat. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicum excitat, ambob molestus ambos amat Quis nõ potest amplius amare q̃ Deus? & tamen, nos non solum docere suauiter ve-

rum etiam salubriter terrere nō cessat Quarto, malum proueniens ex defectu correptionis. Quod in multis locis sacræ scripturæ nobis insinuatur. 1. Reg 3. *Suscitabo aduersus Heli omnia quæ locutus sum super domum eius, eo quod nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos.* Et 3 Reg. 1. Adonias eleuabatur, dicens: *Ego regnabo.* Et infra: *Nec corripuit eum pater suus aliquando*, quem occasione regni postea Salomon fecit occidi. Prou. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit* Eiusd. 29. *Puer qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.* Eccl. 22. *Confusio patris est de filio indisciplinato.* Eiusd. 41 De patre impio queruntur filii, quoniam propter eum sunt in opprobrium vel tormentum. Esaiæ 14. *Præparate eius filios occisioni in iniquitate patrum eorum.*

Caput III.

De impedimentis correptionis.

Octo sunt quæ solent impedire ne correptio debito modo fiat Primum est, indiscreta humilitas August. loquens prælatis: Cum necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos dura verba compellit, si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur vt à vobis subditis, veniam postuletis, ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Eccl. 13. *Noli esse humilis in sapientia tua.* Tit. 2. *Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio.* Secundū est timor scandali. Veritas vitæ, doctrinæ vel iudicii propter scandalum dimittenda non est ad Gal. 2 dicit Paulus: *Quum venisset Petrus Antiochiam, in faciem restiti ei: quia reprehensibilis erat* Mat. 15. cum diceretur Christo, *Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt?* Ille respondens, ait: *Omnis plantatio quam non plantauerit Pater meus eradicabitur. Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum*: Tertium est, timor mundanus vel humanus. Contra quod legitur de Elia Eccles 48. *Non pertimuit principem, nec superauit eum verbum aliquod.* Et 3 Reg. 18. Dixit Elias ad Achab: *Nō conturbo ego Israel, sed tu & domus patris tui.* Quartum est, remissio. De qua exemplū habetur in Hel. 1 Reg. 1. qui remisse arguebat filios suos, dicens: *Quare facitis res huiuscemodi quas ego audio?* Quintum & sextum sunt austeritas & indiscretio. Contra quæ duo fuerunt in arca testamenti, virga, manna, & tabulę testamenti. In virga intelligitur correptio. In tabulis, discretio. In manna, mansuetudo. Cōtra austeritatē dicitur ad Gal. 6. *Vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis.* Contra indiscretionē dicitur Prou. 14 *In ore stulti virga superbiæ.* Septimū est ira vel odiū. Prou 19. *Spiritum ad irascendum facilē quis poterit sustinere?* Eccl. 19. *Est correptio mendax in ira contumeliosi.* Videtur esse correptio, quod potius est corruptio vel cōuitiatio. Octauum est, amor terrenorum Vnde Genes. 4. dixit Cain: *Nunquid custos fratris mei sum ego?* Cain interpretatur possessio Amator possessionum custodiam fratrum negligit, non attendens illud Eccl. 29. *Perde pecuniam propter fratrem.*

Caput IV.

De modo faciendi correptionem.

Correptio procedere debet ex amore Apoc. 4. *Ego quos amo, arguo & castigo.* Sed sunt aliqui qui illos maxime volunt corrigere quos videntur non amare, quorum correptio ab iis quibus adhibetur, non reputatur correptio, sed hostilis persecutio Esa. 11 *Egredietur virga de radice Iesse.* Iesse interpretatur incendium. De incendio amoris egredi debet virga correptionis. 2 ad Thess. vlt *Nolite quasi inimicum existimare illum, sed corripite vt fratrem.* Item correptio debet fieri cum compassione. Greg Nequaquam iacentem erigit, nisi qui status sui rectitudinem per compassionem flectit. Aug. Duo sunt nomina, homo, peccator: quia peccator est, corripe quia homo est, miserere In Psal. *Corripiet me iustus in misericordia & increpabit me*, sicut dicit Gloss. Psal. 140.
super illud Matt 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Iustitię lumē est misericordia. Iustitia sine misericordia cæcus furor est. Zelus absque misericordia, est vt cæcus sagittarius qui intendens occidere feram, occidit hominem: sicut Lamech qui intendens sagittare feram, sagittauit Cain, & occidit eum iuxta traditionem Hebræorum. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiæ. Gregor super Ezechiel. Zeli sancti districtio, de virtute misericordiæ necesse est vt ardeat. Ideo necesse

est eum

est eum qui habet alios corrigere, iugiter meditari propriam infirmitatem, vt in seipso discat, quod alii portare possint. In Psalm. *Sciant gentes quoniam homines sunt.* ad Galat. 6. *Considerans temetipsum ne & tu tenteris.* Eccl. 31 *Intellige quæ sunt proximi ex teipso.* Gregor. Omnipotens Deus idcirco principem Apostolorum permisit cadere, vt in culpa sua disceret qualiter aliis misereri deberet. Et de Christo legitur Esa. 53. *Virum dolorum & scientem infirmitatem.* Qui non didicit pati disciplinam, nescit eam in alios exercere. Quidam religiosi habentes abbatem tortorem crudelissimum, inexpertum disciplinæ quam in alios voluit exercere, coegerunt eum sedere per mensem inter fratres, & agere se tanquam simplicem fratrem: quem quotidie proclamantes, & egregie verberantes, tandem restituerunt eum sedi suæ, dicentes: Ecce per mensem fuisti in scholis disciplinæ: & nō solum audisti doctrinam disciplinæ, sed etiam sensisti: non erat mirum si nesciebas quod non didiceras: sis memor eorum quæ didicisti, alioquin tibi rememorationem faciemus ipsorum. Qui didicit ex his quæ passus est disciplinam. Sunt multi qui alios ducere volunt corrigere, sed tamen nolentes corrigi, quorum moribus est. Noli me tangere, solo Deo curabilis, cū omnē tactū humanū fugiat. Item correptio fieri debet in mansuetudine. In Psalm. *Superuenit mansuetudo, & corripiemur.* Senec. Vitia animi sicut vitia corporis leniter sunt tractanda. Ambr. super Lucam: Plus proficit amica correptio, quā accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem mouet. ad Gal. 6. *Vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Zelus sedet quasi in fornace vel iuxta fornacem, sc. vim irascibilem: vnde de facili emicant scintillæ iræ quibus turbatur oculus mentis. Cato: *Impedit ira animum, ne possit cernere verum.* Et super illud Iob 5. *Virum stultum interficit iracundia.* dicit Greg. Ira per zelum turbat. Ipsa namq; zelus rectitudinis, dum aciem mentis agitat, turbat. Ideo viri sancti iram sentientes supersedere volunt correptioni, donec ira cessauerit & tranquillitas in mente facta sit, imitari volentes illum cui dicitur Sapient. 13. *Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas.* Iac. 1. *Ira viri, iustitiam Dei non operatur.* Diogenes cum esset iratus seruo suo, ait: Iam te, nisi iratus essem, verberibus enecassem. In hominibus iracundis non exilit scintilla de fornace vis irascibilis, sed flamma totum vorans: & quod zelo sancto cœperant, furore consummant. In eis opus sanctum quod zelus sanctus tenebat, ira rapit & sibi vendicat. Scintilla vero iræ etsi aliquid turbationis oculo mentis ingerat, non tamen opus sancto zelo incœptum sibi vendicat. Simile inuenitur in viro qui ex iustitia vult reddere debitum vxori, cuius operi dupliciter potest se ingerere voluptas: vel sic vt opus iustitiæ non auferatur, vel ita vt id totum sibi rapiat: vt scil. solo voluptatis amore consummetur. ad Gal. 3. *Sic stulti estis, vt cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?* Simile etiam accidit in illo qui ex charitate incipit dare eleemosynam, cui vana gloria duplex potest se ingerere. Simile etiam accidit in eo qui ex deuotione inchoat iter Ierosolymitanum, & intrat in cor eius cogitatio de negotiatione ibi exercenda, quæ cogitatio dupliciter se potest ingerere vt prius. Item correptio secreto facienda est si culpa sit occulta. Matth 18. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum.* Si vero culpa sit manifesta, manifeste facienda est. 1. ad Timoth. 5. *Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.* Isid. Manifesta peccata non sunt occulta purgatione purganda: palam enim arguendi sunt, qui palā nocent, vt dum aperta obiurgatione sanantur, hi qui eos imitando deliquerunt, corrigantur. Dum vnus corripitur plurimi emēdantur, necesse est vt pro multorum saluatione vnus condemnetur quam per vnius licentiam multi periclitentur. Ita ergo delinquētem sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur expostulat salus. Item in correptione attendendus est status personarum quæ corriguntur, quia non sanat oculum quod sanat calcaneum. Cum veterano parcius agendum est: vt ait Senec. 1 ad Timoth. 5. *Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem.* In correptione etiam seruanda est modestia. Tenendum est enim medium inter remissionem & indiscretum zelum. 2. ad Timoth. 2. *Seruum Domini oportet esse patientem, cum modestia corripientem, qui non possunt cum benignitate corrigi, terrore sunt corrigendi,* August. ad Bonifacium: Quidam dixit de pudore & libertate, liberos retinere satius esse credo, quam metu. Et subdit Aug. Hoc quidem verum est. Sed sicut meliores sunt quos dirigit amor: ita plures sunt quos corrigit timor. Isid. Qui blando verbo castigatur, & non corrigitur, acrius necesse est vt arguatur. Cum dolore enim abscindenda sunt quæ leniter sanari non possunt. Qualis debeat esse zelus, ostendit Bernard. super Cant. Zelum inquit, tuum inflammet charitas

Psal. 9.

Psalm. 89.

ritas, informet scientia, firmet constantia, sit feruidus, sit inuictus, sit circumspectus. Idem: Quo zelus feruidior, vehementior spiritus, prouisior que charitas, eo vigilantiori opus est scientia, quæ zelum supprimat, spiritum temperet, ordinet charitatem. Sunt qui zelum habent non secundum scientiam. ad Roman. 10 qui vulgariter vocantur homines sine capite, belluina rabie sæuientes in peccatores, conuitiis eos dehonestantes, non medicos, sed hostes se exhibentes, quantum in eis est iudicium Dei euacuantes, dum omnia hic vindicare volunt. Si enim hic omnia vindicarentur, vt ait Augustinus, locum diuina iudicia non haberent. Ipsi officium dæmonum, quod est torquere, diligenter facerent, si potestatem haberent. In ore eorum personant hæ voces diabolicæ, crucifigatur, confundatur, deponatur, & eiiciatur. Potestas eorum est vt gladius in manu furibundi: vix ab ore eorum auditur, corrigatur. Ipsi solum vrere norunt, & secare: omni ægritudini ignem & ferrum adhibere volunt, ignorantes quod omnium medicamentorum saluberrimum est sapientia. Sapient 9. *Per sapientiam sanati sunt, quicunque placuerunt tibi ab initio.* Eiusdem 16. *Nec herba, nec malagma sanauit eos: sed sermo tuus Domine qui sanat omnia.* Peccatores (vt ait Dionysius) tanquam cœci manuducendi sunt. Tullius: Vndique fulciendi sunt qui ruunt, erigendi sunt qui ceciderunt, & sanandi qui vulnerati sunt, non nouo fulnere transfigẽdi. Qui zelum indiscretum habent, similes sunt illis qui reficiunt veteres patellas, qui foramen vnum volentes obstruere, vno ictu mallei multa faciunt, vel illud augent, vel patellam omnino confringunt. Videntur tales credere quod omnia vasa sint malleabilia, cum tamen fictilia vel vitrea malleatione potius confringantur. Correptio est vasorum spiritualium confractorum refectio. Eccles. 21. *Cor fatui quasi vas confractum.* 2. ad Timoth. 2. *In domo magna sunt vasa non solum aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia.* Hi correptionem hominum facile desperant, ad male sentiendum de hominibus faciles, ad bene sentiendum difficiles. Hi peruersum ianitorem cordibus suis præfecerunt qui mala fratrum tam facile permittunt intrare, bona vero vix vel raro. Opinionem malam semel de aliquo conceptam vix aut raro deponũt, contra muscas vel pulices gladio magno impugnare volunt, similes cuidam qui dum musculã quam videbat super caput alterius volitantem securi intentaret percutere, excerebrauit eum. Multoties dũ tales ligna peccatorum intendunt cædere, fugit securis manum eorum, ferrumq; lapsum de manubrio proximum occidit Deuteron. 19. Glossa. Spiritualiter ligna succidimus cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Securis manum fugit, cum increpatio in asperitatem sese pertrahit, ferrum de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior exit. Tales zelatores pro medicina venenum propinant. Iob 20. *Panis eius in vtero eius vertetur in fel aspidum.* Tales similes sunt cuidam fatuo qui rectissime volens procedere sine ruina domorum, non poterat per ciuitatem incedere. Tales spiritualiter multos corruere faciunt. In tempestate & turbine sunt viæ eorum. Nam 1. Prouerb. 10. *Quasi tempestas transiens non erit impius.* Ipsi similes sunt pugilibus qui incedentes per medium pressuræ, alios impellunt, alios conculcant, alios impediunt à gressu, & maledictionem multitudinis post se relinquũt. Sic in quacunque congregatione tales conuersati fuerint post recessum vel decessum, querelas vel maledictiones relinquunt. Hi periculose ambulant inter ventres prægnantium. Quis enim abortus enarret factorum propositorum quos faciunt, & suffocationes tenerorum partuum? Tales in principe dæmoniorum eiiciunt dæmonia, & in satana satanam expellunt: si tamen expellunt, & non potius introducunt. Interdum enim credentes se expellere spiritum luxuriæ, non expellunt eum, sed latere cogunt, introducentes cum eo spiritũ mendacii, & simulationis, & iræ, & odii. Vnde oportunitate inuenta exeunt vitia vt bestiæ de cauernis cum multitudine nouorum vitiorum. Et est error nouissimus peior priore. Et procurantur quandoque depositiones habẽtium zelum indiscretum, vel etiam mors eorum multum attendenda esset, in correctionibus infirmitates corrigendorum & potestas correptoris & an stragem multorum operetur correptio vel salutem paucorum. Erubescẽda est medicis spiritualibus timoratio medicorum corporalium, qui adeo solicite cauent ne medicina eorũ alicui sit mortis occasio. Deridenda est quorundam iustitia qui ne amittant de iure suo valens denarium, parati sunt centum marcas expendere. Timendum est ne zelum aliquorum inanis gloria concitet, vt accidit cuidam, qui vt iustus iudex appareret proprium filium pro leui delicto decollauit. mercator insanissimus, qui morte filii sui vanam laudem iustitiæ comparauit. Zelus iste indiscretus procedere solet ex inexperientia disciplinæ in seipsis,

& ex

& ex ignorantia propriæ infirmitatis & alienæ, & amore inanis gloriæ. Talibus non est danda potestas: esset enim vt gladius in manibus furibundi. Ipsi ad instar dæmonum quocunque introeunt incendium post se dimittunt. Qui vero habent zelum discretum, medicos corporum imitantur, morbos spirituales persequentes, salutem vero ægrotorum quærentes. Non irascuntur medici corporum patientibus, immo consolantur eos, & ad tollendum horrorem medicinæ prius eam degustant. Item dicit Aug. de Saluatore: Calicem, inquit, passionis bibit medicus prius, ne illum abhorreret ægrotus. Nō puniunt qui habent zelum discretum homines secundum merita, hoc Deo relinquūt: sufficit eis vt faciant eos pœnitere: puniunt vt emendent, vt qui peccauerunt humiliter misericordiæ totaliter se tradant. Tales officium tortoris diabolo & angelis eius relinquunt: tales sic secant putrida, vt sana illæsaque relinquant. Sic herbas pestiferas euellunt vt salutares non lædant. Sic zizania extirpant vt tritico læsionem nō inferant. Quidam habentes zelum non secundum scientiam, sic hortos abbatiarum suarum nobilium purgauerunt ab arboribus infructiferis, vt fere ibi nullam reliquerent. Et notandum quod cum parcere & punire sint contraria, & contrariorum eadem sit disciplina, qui nescit parcere, nescit punire. Et notādum quod sicuti zelus indiscretus reprehensibilis est, ita & remissio est reprehensibilis. Bern. in epist. Non irasci vbi irascendum, nolle emendare peccatum est. Plus vero irasci quam irascendum est, peccatum peccato addere est. Remissio ipsa est vt somnolentia in rectore nauis. Prouerb 23. *Eris sicut dormiens in medio maris, & quasi sopitus gubernator amisso clauo.* Isidorus prælatum negligentem dormiēti assimilat, de cuius manu baculus cadit pastoralis. Et pictores pingunt ipsum accubantem in cathedra super cubitum, somno grauatum, & cadentem de manu eius baculum pastoralem. Item remissio pigritiæ in agricola assimilatur. Prouerb. 24. *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ.* Remissio est velut defectus latratus in cane gregem seruante. Esa. 56. *Canes muti non valentes latrare.* Item defectus gladii in custode. Esa. 62. *Super muros tuos Ierusalem constitui custodes.* Cantic. 3. *Inuenerunt me custodes ciuitatis.* Item est defectus buccinæ in speculatore. Ezech. 33. *Si speculator viderit gladium venientem & non insonuerit buccina & populus non custodierit se, venerit que gladius, & tulerit de his animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Sunt qui remissionem misericordiam reputant, cum tamen potius sit crudelitas. Misericorditer agitur cum frenetico, cum ligatur & à desideriis suis nociuis compescitur, & cum eo qui in igne est, cum per capillos inde extrahitur, si aliter extrahi non potest. De ore lupi infernalis violenter extrahendi sunt homines. Amos 3. *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israel.* Iob 29. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius eripiebam prædam.* Molæ diaboli sunt vitia & peccata. Eadem dentes etiam possunt dici. Ecclesiast. 21. *Dentes leonis, dentes illius.* Itē extrahendi sunt homines ab aquis deliciarum, etiam inuiti antequam ibi submergantur. Et notandum, quod qui habet correptionem facere, non de se, sed de Deo debet confidere, & orationi debet instare, cum solius Dei sit hominem corrigere. Ecclesiast. 7. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit. Considera, &c.* Id est, discerne quæ opera sint propria Dei, & soli virtuti eius possibilia, & inter ea inuenies illud quod nemo possit, &c.

Correptionem facturus Deo confidere debet.

CAPVT V.

De his quæ possunt incitare ad libenter recipiendum correptionem vel disciplinam.

SEquitur de his quæ incitare possunt ad libēter recipiendum correptionem vel disciplinam. Ad quod potest valere: Primo multiplex admonitio sacræ Scripturæ. In Psalm. *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus.* Prou 3. *Disciplinam Domini, fili mi, ne abijcias.* Et eiusd. 4. *Tene disciplinam, & ne demittas eam.* ad Heb. 13 *Noli negligere disciplinam,* Item: *In disciplina perseuerate.* *Psal. 2.*

Secundo vtilitas ex disciplina vel correptione proueniens. Prou. 29. *Virga atque correptio tribuit sapientiam.* Et eiusd. 2. *Qui diligit disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est.* Disciplina vel correptio placet sapientibus, & in eis proficit: insipientibus vero displicet, nec proficit in eis. Ecclesi. 10. *Vir prudens, & disciplinatus non murmurabit correptus.* Prou. 9. *Argue sapientem, & diliget te.*

Et eiusdem 25. *Non amat pestilens eum qui se corripit.* Et eiusdem 9. *Qui arguit impium, sibi maculam generat.* Ecclesiastic. 1. *Peruersi difficile corriguntur.* Peruersus est qui intellectu & affectu à bonitate auersus est. Ecclesiast. 32. *Homo peccator vitabit correptionem, & ad voluntatem suam inueniet comparationem.* Prouerb 17. *Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum.* Eiusdem 27. *Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas desuper feriente pilo, non auferetur stultitia eius.*

Tertio malum proueniens ex eo quod disciplina vel correptio abiicitur. Virga enim correptionis in colubrum vertitur. Qui enim hic non corrigitur, in futuro à serpentib. infernalibus punietur. Exod. 4. *Proiecit Moyses virgam, & versa est in colubrum.* Prouerb 15. *Qui increpationes odit, morietur.* Et eiusdem 29. *Viro, qui corripientem se dura ceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus.* Ecclesiast. 19 *Qui odit correptionem, minuetur vita.* Vita, inquam triplici, scilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ. Homo qui est sine disciplina, terrenis adhæret de æternis non curans. Iob 17. *Cor eorum longe fecisti à disciplina, propterea non exaltabuntur.* gloss. Qui per disciplinam minime custodire vitam student, semper per desideria in imis iacent. Qui sine disciplina est, in periculo est. Prouerb. 15 *Qui abiicit disciplinam, despicit animam suam:* Sicut carnem despicit qui eam non vult sale condire. Putrescit enim qui contemnit disciplinam, & per consequens abiicit omne bonum. Sapient 3. *Sapientiam & disciplinam, qui abiicit, infelix est.* Fugiunt enim eum omnia bona. Talis diabolo multum assimilatur, qui incorrigibilis est. Ecclesiast 21. *Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris.* Diabolus peccator dicitur antonomasice. Cui multum assimilatur, qui odit correptionem: vt vestigium valde simile est pedi.

Et notandum quod laudabilius est correptionem libenter accipere, quam audacter facere. Augustin ad Hieronym. Cum satius sit à tenendo itinere in nullo quam in aliquo declinare: multo tamen est mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quam audacter corrigere deuiantem.

Cap. VI.

De partibus disciplinæ. Et primo de Ieiunio & eius commendatione: de speciebus eius, & de his quæ debent ipsum comitari.

Est disciplina ad omnes pertinens, scilicet disciplina proprii corporis. Et est disciplina pertinens ad eos qui præsunt cæteris hominibus. Prima multiplex est, vt ieiunium, asperitas vestium, durities lectorum, peregrinatio, vigiliæ, disciplina verborum. Secunda vero duplex est. Quædam spiritualis, cum scilicet delinquentes feriuntur gladio spirituali, quę specialiter pertinet ad prędlatos Ecclesiæ. Quædam vero materialis, cum scilicet delinquentes feriuntur gladio materiali, quę maxime pertinet ad principes terrenos. Omissis aliis partibus disciplinæ prosequemur de Ieiunio. De quo Scriptura sacra multum loquitur, & quod magnæ efficaciæ est. Ieiunium, vt ait Isidorus in libro Etymolog. est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum. De illo hoc modo dicemus. Primo commendationi eius insistemus. Secundo, agemus de speciebus eius. Tertio, tāgemus de his quæ debent concomitari ieiunium. Circa primum notandum quod ieiunium multipliciter est commendabile. Primo exemplis. Specialiter exemplo Moysis, qui ieiunauit quadraginta noctibus. Exod. 34. Item exemplo Eliæ, qui similiter ieiunauit, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. 3. Reg. 19 Item exemplo Christi, de quo Matth 4. *Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Secundo ob hoc, quod dicitur esse fundamentum virtutum. Hieronym. Ieiunium non est perfecta virtus, sed est ceterarum virtutum fundamentum. Tertio, à multiplici suo effectu. Ieiunium recte factum Dei misericordiam impetrat. Vnde Ionæ 3. *Facto ieiunio misertus est Dominus Niniuitis.* Item gratiam Dei conseruat. Esa 30. *Dabit tibi Dominus panem artum, & aquam breuem: & non faciet à te auolare doctorem tuum.* Item ad intelligentiam & sapientiam iuuat. Daniel 1. *Tollebat Malasar cibaria, & vinum potus eorum: dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium*

Corporis disciplina quæ, & quotuplex.

Ieiunium quot commendent, & quæ.

omnium somniorum & visionum. Exod. 34. *Moses quadraginta diebus ieiunans, legem suscepit.* Et Dan. 10. post ieiunium audiuit ab angelo. *Tu ergo animaduerte visionem sermonis, & intellige.* Esa. 28. *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum: Ablactatos à lacte:* à lacte scilicet temporalis consolationis. Item ieiunium consolationem Dei & angelorum meretur. Vnde post ieiunium Domini accesserunt angeli, & ministrabant ei. Matth. 4. Cornelio ieiunanti & oranti apparuit angelus. Act. 10. Et 3. Reg. 19. legitur de Elia, quod ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & venit ad montem Dei Horeb, vbi Deus cum eo locutus est. Item meretur quandoque materialem refectionem à Deo. Sicut enim testatur Hieronym. Paulus primus eremita semper ieiunauit, quosque sibi panis de cœlo mitteretur, qui duplicatus est cum ad eum venisset Antonius. Cui ille: Eia frater comedamus, duplicata est nobis annona. Item ieiunium carnem vincit, quę est hostis familiaris. Hieron. super Marcum: Ieiunio passiones corporis, oratione sanandæ sunt pestes mentis. Marc. 9. Hoc genus dæmonum in nullo potest eiici & exire, nisi in oratione & ieiunio. Sicut ait quidam diabolus: Plus confidit in adiutorio carnis quam in alio: quia plus nocet domesticus hostis. Ipse baculo nostro non cedit, & manus proprio cingulo ligat, vt caro quæ data est nobis in adiutorium, fit nobis in iniuriam & in scandalum. Bernard. Grauis lucta est & grande periculum aduersus domesticum hostem pugnare, maxime quum nos aduenæ sumus, & ille ciuis. Hostem istum fugere non possumus, nec fugare: circumferre necesse est, quoniam alligatus est mihi: perimere non licet, sustentare cogor hostem meum, aduersus me nutritio.

Et notandum est dignos irrisione illos esse qui dicunt se carnem non posse vincere, quum homo posset ei ieiunãdo vincula subtrahere. Non est castrum adeo forte quod nõ possit expugnari, si possint ei victualia subtrahi. Nec est pugil adeo fortis qui etiam à debili vinci non possit, si fortis necesse habet tenere diætam quam debilis voluerit, nec est ignis adeo magnus qui non deficiat si ligna subtracta fuerint. Prouerb. 26. *Quum defecerint ligna, extinguetur ignis.* Ille qui per impatientiam se excusat de hoc quod à carne sua vincitur, potest Dominus dicere illud quod dixit Abraham Saræ conquerenti de ancilla sua Gen. 16. *Ecce,* inquit, *ancilla tua in manu tua est: vtere ea vt libet.* Item ieiunium diabolum ab homine expellit, sicut fames cogit lupum exire à nemore. Ieiunium ponit diabolum in arido vbi requiem non habet. Matth 12. *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem & non inuenit.* Diabolus ad modum piscis habitat in locis humentibus. Iob 40. Isidor. Immundi spiritus ibi se magis immittunt vbi plus viderint escam & potum. Sed per ieiunium diabolus poni debet in loco sicco vt ibi interficiatur: secũdum concilium Raphaelis, Tob. 6. dicentis ad Tobiam minorem de pisce magno qui stabat ad deuorandum eum, vt extraheret eum de aqua: quo facto, cœpit palpitare ante pedes eius: & qui prius stabat ad deuorandum, tunc de facili est occisus. Sic diabolus de facili occiditur in hominibus per ieiunium. Ambr. Vides quanta est vis ieiunii, vt ieiunus homo sputo suo terrenum serpentem interficiat: multo fortius ergo spiritualem serpentem. Iudith. 13. Post ieiunium amputauit caput Holofernis. Et filii Israel post ieiunium & fletum vicerunt illos de tribu Beniamin. Iud c. 12. Item ieiunium de corpore nostro sacrificium Deo facit in odorem suauitatis. Roman. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, &c.* Ecclesiast. 24. *Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.* Suauis odor myrrhę est ieiunii placentia. Valet etiam ieiunium ad corporis sanitatem. Vnde dicitur in medicina, quod abstinentia est summa medicina Ecclef. 37. *Qui abstinẽs est, adiiciet ad vitam.* Item valet contra aduersitates. 1. Esdræ 8. *Ieiunauimus & rogauimus Dominum; & euenit nobis prospere.* Quantum ieiunium placeat Deo, figuratum est. Genes. 21. Vbi Abraham fecit grande conuiuium in ablectatione Isaac. Ieiunium mensa Christi hominem dignum efficit. Bernardus in sermonibus: Non est magnum si ieiunet in Christo, qui sessurus est ad mensam patris cum eo. Luc 6. *Beati qui nunc esuritis, quoniam saturabimini.* Sequitur de speciebus ieiunii. Notandum est ergo quod triplex est ieiuniũ, sc. ieiunium à peccato, ieiunium à cibo, & à temporali gaudio. De primo dicit Hieronym. Tunc præclara est apud Deum abstinentia corporis, quum animus ieiunat à vitiis. Quid enim prodest tenuari corpus abstinentia, cuius animus intumescit superbia? Isid. Qui à cibis abstinent & praua agunt, dæmones imitantur, quibus esca

Carnem se negantes non posse domare, irridendi.

Ieiunium quotuplex.

non est, & nequitia semper est. Esa. 58. *Quare ieiunauimus & non aspexisti?* Et subditur responsio: *Ecce in diebus ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, &c. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis.* Gloss. Homo interior vescitur carnibus draconis qui datur esca populis Æthiopum. Et post: Nunquid tale est ieiunium quod elegi? Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis. Ieiunium à cibo triplex est. Aliud enim est detestabile, aliud laudabile, aliud indifferēs. Ieiunium indifferens est quando homo ieiunat causa infirmitatis vel indigentiæ solum. Detestabile est, vt hypocritis, vel auaris qui ieiunant vt parcant bursæ: vel gulosis, qui ieiunant vt postea melius comedant. De ieiunio hypocritarum, dicitur Matth 6. *Quum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Chrysost. Si quis ieiunat, & tristem se faciat, hypocrita est: quanto iniquior est qui non ieiunat, sed in facie sua argumentis quibusdam pingit venalem pallorem. Qui ieiunant propter laudem humanam multum sunt fatui. De hoc enim quod vni hosti subtrahunt, scilicet carni, duos hostes pascunt, mundum scilicet, & diabolum. Ieiunant enim vt pascant oculos hominum. Puluere etiam vanæ gloriæ pascunt diabolum. Esa. 65 *Serpenti puluis panis eius.* Auari etiam fatui sunt, qui proprio ori subtrahunt, quod in ore diaboli ponūt. Os diaboli est bursa auari. Hieronym. Sit ieiunium non marsupii lucrum, sed satietas animarum. Tertio ieiunio ieiunant illi quorum Deus venter est. Ad Philip. 3. qui imminente solennitate Dei sui, scilicet ventris, faciunt ieiunium vigiliæ. Gregor. in Pastoral. Non Deo, sed sibi ieiunat si ea quæ ad tempus ventri subtrahit, non inopibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Ieiunium laudabile describit Hieronymus, dicens: Sint pura, casta, simplicia, & non superstitiosa ieiunia. Pura, vt homo sit absque mortali. Ad Rom. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, &c.* Qui in mortali ieiunat, corpus suum velut cadauer mortuum Deo offert. Casta, vt bona intentione fiant. Simplicia, vt non quærat homo delicias. Hieronym. Qui Christum desiderat, non curat quam pretiosis cibis stercus efficiat. Isid. Spernitur ieiunium quod in vespere deliciis compensatur. Sunt quidam qui delicatoria volunt habere, quum ieiunant, etiam plus comedunt vna vice quam comederent duabus si non ieiunarent: Qui talem gratiam videntur facere Deo, qualem facit ille qui dat alicui duos obolos pro denario. Tales videntur velle parum grauare suum hospitem, scilicet carnem, qui soluenda carni duobus terminis, soluunt termino vno tempore medio. Non debent etiam ieiunia esse superstitiosa. Hieronymus: Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque aliorum quærere? Ieiunium laudabile tres habet species, scilicet ieiunium bonum, melius & optimum. Ieiunium bonum est, quando cum charitate est, ad satisfaciēdum Deo pro peccatis. Ambrosius: Qui charitatem non habet, omne bonum amittit quod habet. 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ieiunium melius est quando aliquis ieiunat ad Dei honorem, & proximi vtilitatem, vt scilicet Dei contumeliam in suo corpore vindicet, vt pauperibus tribuat quod sibi subtrahit. Ad tale ieiunium monet Dominus Matth 6 dicens: *Tu autem quum ieiunas, vnge caput tuum, &c.* Gloss. interlinealis: Deo ieiunat, qui pro eius amore se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Optimum ieiunium quando homo ex vna parte abstinet, & ex altera parte bona agere non cessat. Isidorus: Hoc est perfectum & rationabile ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, & interior orat. Sunt aliqui qui nihil boni possunt facere quum ieiunant, sed ludunt ne sint otiosi. Bernardus: Pro vitando otio otiosa sectari, ridiculum est. Ieiunant à gaudio temporali viri contemplatiui. Sic ieiunabat qui dicebat. Renuit consolari anima mea. Tob 3. dicebat Sara: *Mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia: nunquam cum ludentibus me miscui, neque cum his qui in leuitate ambulant participem me præbui.* Sequitur de his quæ concomitari debent ieiunium, quæ sunt tria. Oratio, eleemosyna, & spiritualis lætitia. De primo, Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.* De eleemosyna dicit Augustinus in quodam sermone: Tale est ieiunium sine eleemosyna, qualis sine oleo lucerna. Homo primum debet exiccari ab aquis deliciarum per ieiunium. Secūdo, necessarium est oleum pietatis quod pertinet ad eleemosynam. Tertio, debet applicari Deo à quo debet illuminari quod fit in oratione. In his tribus est iustitia hominis, vt dicit Gloss. super illud Psalm. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* De lætitia, dicit glossa super illud. *Tu autem quum ieiunas, vnge, &c.* Caput, in-

Ieiunij descriptio.

Psal. 41.

quit.

quit, vngit, qui spirituali lætitia intus pinguescit. 2. ad Corinth. 9 *Hilarem datorem diligit Deus.*

Capvt VII.

De erroribus circa disciplinam. Et primo de errore illorum qui dicunt nullum esse excommunicandum. Et de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos.

PRimo tangitur de errore illorum qui dicũt nullum esse excommunicandum. Secundo de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali. Primus error videtur posse inniti his testimoniis sacræ Scripturæ. Legitur Luc. 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* Peccant ergo sacerdotes qui excommunicationis sententiam ferendo homines iudicant. Item ad Roman. 2 *Inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium, te condemnas.* Item Rom. 12 *Benedicite & nolite maledicere.* Peccant ergo sacerdotes, qui hominibus maledicunt. 1. Corinth. 6. *Neque maledici, neq; rapaces regnum Dei possidebunt.* Item 2. Pet. 3. *Non reddentes malum pro malo.* Ad quod monemur exemplo Christi. 1. Pet. 2. *Cum malediceretur, non maledicebat.* Item Ecclesiast. 21. *Quum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.* Si diabolus maledicendus non est, multo fortius homines non sunt maledicendi.

Ad primum dicendũ est, quod est iudiciũ iustũ, & est iudicium iniustum. Iudicium iniustum prohibitum est, iudicium vero iustũ nõ est prohibitum, imo Christus monet ad illud Ioann. 7. *Nolite*, inquit Christus Iudæis *secundum faciem iudicare, sed iustum iudicium iudicate.* De manifestis cõcessum est nobis iudicium, de occultis non. 1. ad Corinth. 4 *Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.* 2. ad Timot. 5. *Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant.* Quod Apostoli habuerint potestatem iudicandi, ostendi potest ex eo quod dictum est Petro, Matth 16. *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Item eiusdem 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo.* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* 1 ad Corinth. 5. ostendit Apostolus se iudicasse Corinthium fornicatorem: *Ego*, inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu, tradere huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Item eiusdem 6. *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus?* Ad aliud dicendum est, quod Ecclesia non reddit malum pro malo, nec malum optat quum aliquem excommunicat. Excommunicatio enim medicinalis est: nec est mala, nisi malitia pœnæ: sicut medicina amara dicitur mala, quum vero bona sit, eo quod sit morbi expulsiua. Excommunicatio est ad hoc vt homines salubriter confundantur & conuertantur. Psalmographus: *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Psal. 82. Augustinus: Quidquid facit vera & legitima mater Ecclesia, etiam si asperum amarumque sentiatur, non malum pro malo reddit, sed expellendo malum iniquitatis, bonum disciplinæ apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Item Augustinus: Melius tumor capitis dolet quum curatur, quoniam dum ei parcitur non sanatur. Ad illud vero Ecclesiast. 21. *Quum maledicit impius diabolum, &c.* Dicendum est, quod verbum illud intelligendum est quantum ad illos qui ad sui excusationem maledicunt diabolo, imputantes ei peccatum suum. Sicut Eua peccatum suum serpenti imputare voluit, & per consequens auctorem serpentis latenter accusauit. Auctoritatem excommunicandi vel maledicendi habet Ecclesia ex diuersis locis Scripturæ sacræ: vt ex Matth. 18. dicente Domino. *Si Ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* Et eiusdem 21. Maledixit Dominus ficulneæ fructum non ferenti. Et Act. 8. dicit Petrus Simoni Mago: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Et in 2. Canonica Ioann. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite hunc recipere in domum, nec aue ei dixeritis.* 1. ad Corinth 5. *Si quis frater nominatur & est inter vos fornicator, aut adulter, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum capere.* In eodem: *Nescitis quod modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum.*

Excommunicationis [illegible] auctoritas Ecclesiastica.

Item: *Auferte malum ex vobisipsis* Eiusd. vlt. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, sit anathema.* Item ad Galat. 1. *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis anathema sit.* Item 1. ad Timoth. 1. *Ex quibus est Hymenaus & Alexander, quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare.* Sicut ouis morbida à grege separatur, ne grex ex ea inficiatur; & sicut membrum infirmum & corruptũ absciditur, ne cætera membra per illud corrumpantur: & sic ut humores praui à corpore educuntur, ne infirmitatem corpori inducant: sic homines pestilentes ab Ecclesia per excommunicationem separandi sunt, ne cæteros corrumpant. Augustinus: Mali Christiani sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali quando euomuntur, tunc releuatur corpus: sic & mali quando exeunt, tunc Ecclesia releuatur, & dicit, Ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me.

De errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali.

An malefici puniendi.

SEquitur de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali, maxime morte. Qui error videtur posse inniti his testimoniis Scripturæ sacræ. Legitur Genes. 1. *Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius.* Nulli ergo licet effundere sanguinem humanum. Item Exod. 20. *Non occides:* quod verbum assumit Dominus Matt. 5. Deuter. 32. *Mea est vltio, &c.* Ezech. 18. *Nolo mortem peccatoris.* Item Matth. 10. *Ego dico vobis non resistere malo.* In eodem: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Si non licet fratri irasci: ergo non licet eum occidere. Item in eod. *Diligite inimicos vestres, bene facite his qui oderunt vos.* Et eiusdem 13 In parabola de zizaniis superseminatis dicunt serui: *Vis, imus & colligimus ea?* Et ait paterfamilias: *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Item Luc. 6: *Nolite condemnare, & non condemnabimini.* ad Romanos 12: *Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam.* Et 1 Ioann. 3. *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.* Matth. 26 *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Item Ioan. 8: *Dimisit Dominus in pace mulierem deprehensam in adulterio.*

Responsio cum declaratione. Locorum S. Script.

Ad primum dicendum, quod illa sententia Domini Gen. 9. Quicunque fuderit sanguinem humanũ, fundetur sanguis illius, & illud Matt. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, potius ostendunt, si quis diligenter inspiciat, aliquem quam neminem debere occidi. Quum enim sententia Domini indubitanter sit iusta: Quicunque sanguinem humanum iniuste fundet, iustum est vt sanguis eius effundatur: & qui gladium iniuste accipit, iustum est vt gladio pereat: ergo in aliquo casu sanguis humanus iuste effunditur, & homo iuste gladio perit. Et sicut quum paterfamilias prohibet ne quis accipiat de vino alicuius dolii sui, non est intentio sua vt non accipiat cui ipse de illo dederit, vel cui ipse hoc iusserit, sed ne hoc aliquis sua auctoritate accipiat. Sic quum Dominus dixit. *Non occides,* non fuit intentio sua vt non occideret, in casibus illis in quibus ipse hoc præciperet: sed ne aliquis occideret aliquem propria auctoritate. Vnde post illud verbum, *Non occides,* Dominus in eodem libro in multis casibus præcipit occidi. Illud autem Deut. *Mea est vltio:* Verum est cum vltio sumitur de aliquo in præsenti, auctoritate enim Dei sumitur, & intentio sumentis debet esse, Dei cõtumeliam vel offensam vindicare. Illud autem Ezech. 18. *Nolo mortem peccatoris, &c.* de morte æterna potest poni. De morte etiam temporali, verum est quod Deus non vult mortem quandoque peccatoris quem præuidet corrigendum esse, & misericorditer expectat ipsum ad pœnitentiam: mors vero illius peccatoris qui sibi nocet peccatum peccato addendo, & alios subuertendo & corrumpendo, de cuius correctione spes non habetur, indubitanter videtur sibi & Ecclesiæ Dei inutilis esse. Ad illud vero Matth. 5. *Ego dico vobis non resistere malo,* & illud ad Roman. 12. *Non vosmetipsos defendentes charissimi* Dicendum est, quod loco & tempore potest aliquis & debet non resistere malo, & non defendere se, vt fiebat in primitiua Ecclesia, quando per miracula & passiones sanctorum Ecclesia nouella plantanda erat. Loco etiam & tempore potest homo resistere malo, & se defendere: aliter enim nisi Ecclesia defenderet se ab infidelibus, posset ab eis occidi: & sic periret honor & cultus diuinus. Luc. 22. ait Dominus: *Qui non habet, vendat tunicam suam & emat gladium. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic:* quibus Dominus: *Satis est.* Si non

habet: Ecclesia gladium materialem, sed solum spiritualem, dicendum fuit. Nimis est: & non fuit dicendum Satis est. Præterea Paulus voluit vt malo resisteretur, quum ipse voluit milites armatos se perducere ad Felicem præsidem. Act 23. Luc. vero 6. vbi dicitur: *Nolite condemnare*: prohibetur condemnatio inordinata: vt cum incerta est culpa eius qui condemnatur. Ad illud vero 1. Ioan 3. *Omnis homicida non habet vitam &c*. Dicendum est quod non reputatur homicida qui præcepto Dei hominem occidit: sed qui odio vel desiderio vindicandi se hominem vult occidere. Vnde Mat 15. *De corde exeunt cogitationes malæ homicidia &c*. Tunc ergo homicidium iudicandum est, quando ex corde & voluntate propria procedit. Ad illud vero Matt 13. *Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem* Dicendum quod Dominus non dixit hoc nisi vt parceretur tritico: ergo noluit parci zizaniis in tritici detrimentum: ergo quādo non potest eis parci sine tritici detrimēto, noluit eis parci: vbi ergo crescunt zizaniæ & suffocant triticum, noluit zizaniis parci. Et hoc etiam obseruant rustici in agris propriis. Vbi enim vident zizaniam vel alias herbas noxias quas possunt eradicare sine tritici dāno, crescere in agris suis, & credūt nisi fuerint eradicatæ, triticum suffocari; diligenter faciunt eas eradicari. In agro vero Domini pertinaciter contendunt eradicationem in consimili casu nullo modo debere fieri. Nec mirum, cum ipsi zizaniæ sint, & sentētiam mortis timeant. Si quis vero dicat quod hi qui sunt zizania possunt fieri triticum, hoc verum est: sed hoc est incertum, an futuri sint triticum: sed certum est quod triticum suffocant, quia simplices subuertunt. Raram videmus hæreticorum conuersionem: sed frequentem bonorum subuersionem. Ideo bonum conuersionis rarum & valde incertum, & valde difficile, non debet proponi damno magno & frequenter accidenti: ne dum vana spe paucis parcitur, irreparabilis multitudo per eos perdatur Hoc enim esset ac si paucis lupis in medio gregis existentibus, gregem lacerātibus, parceretur, quia forte Deus illos oues aut agnos faceret. Et paucos leprosos dimitteremus in medio populi corrumpētes eum quia forsitan Deus illos sanabit. Facilius rabies lupina sæuit in gregem, quam mansuetudo ouis transeat in lupos, & contagium lepræ facilius à leprosis deriuatur ad sanos, quam à sanis sanitas ad leprosos: Quod autem sit licitum in aliquibus casibus hominem occidere, manifeste potest ostendi his testimoniis sacræ scripturæ quæ sequuntur. Lucæ 19. *Inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me*. Matth 22. Missis exercitibus perdidit homicidas illos, Romanorum 14. de illo qui habet potestatem, *Dei minister est, vindex in iram ei qui malum facit*. Luc. 13, de ficulnea sterili terram occupante. *Succide*, inquit, *illam: vt quid etiam terram occupat*? Matt 18 *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum & proijce abs te*. Ergo Ecclesia abscindere debet membrum quod corrumpit cætera membra. Tullius: Sicut quædam membra amputantur si languere & tanquam spiritu carere cœperint, noceātque reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas & immanitas belluæ à communi humanitate segreganda est. Iacob. 2. *Abraham pater vester nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare*? Ergo Abraham placuit Deo quia ad præceptum eius voluit occidere filium suum, ergo qui præcepto Domini hominem occidit, non peccat. Item 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietem & tranquillam vitam agamus*. Volebat ergo Paulus quod oraretur pro principibus qui gladium habent materialem, quo defendunt Ecclesiam, & seruant pacem in ea Ergo non est malum quod ipsi vtantur gladio materiali, ad Rom 13. *Non est potestas nisi à Deo* Et paulo post: *Dei minister est tibi in bonum. Si enim malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat*. Luc. 3. Interrogabant milites Ioannem Baptistam, dicentes: *Quid faciemus & nos*? Et ait illis, *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris*. Non dixit, Militiam relinquite, stipendia eorum refutate. Ipse docuisset eos decipere duces si stipendia eorum reciperent, & cum necessitas esset bellum non facerent: non enim debet stipendia recipere qui non vult militare. Vnde beatus Martinus imperatori recte respōdit: Donatiuum tuum, inquit, militaturus accipiat. Item Petrus occidit Ananiam & Saphiram

cent. Reprobi enim qui amplius viuent amplius in futuro punietur. Addendo enim peccata peccatis, cumulant supplicia suppliciis, etiam quantum ad corpus, & quælibet pars suppliciorum infernalium maior videtur esse supplicio mortis corporalis. Item licet concupiscentia rei alienæ sit prohibita: tamē qui alienam rem iniuste vsurpat iuste re sua priuatur. Ergo à simili licet homicidium sit prohibitum: tamen qui iniuste occidit, iuste occiditur. Item cum nemo habens mentem bene dispositam, dubitet in rebus cæteris ab homine corruptiua esse auferenda: quare hæretici in solis hominibus hoc non recipiunt? Ad quod potest dici, quod fures & alii malefici non libenter dant sententiam, contra seipsos, & nullus credit eis si asserant maleficos non esse puniendos. Ita hæretici non libenter dictant sententiam quam vident contra se esse: imo dicunt maleficos iniuste occidi. Sed non est fides eis in hoc adhibenda Hieron. super Esaiam: Nō est crudelis qui crudeles iugulat, sed crudelis patientibus esse videtur. Nam latro suspensus patibulo crudelem iudicē putat. Cum hæretici sint intrinsecus lupi rapaces Matt. 7. ipsi bene vellent quod non essent canes in grege Domini qui eos à grege arcerent: Item si non est distinguendum circa hoc præceptum. *Non occides*, quia Euangeliū, non distinguit: ergo occidere semper est mortale peccatum: ergo mortaliter peccat qui pulicem occidit.

PARS XII.

De æquitate, & Pietate prout Tullius & Macrobius eam diffiniunt.

Dicto de obedientia quæ est respectu superioris, & Disciplina quæ est respectu inferioris, dicendum est de æquitate quæ est respectu paris. Et est æquitas amor æqualitatis in his in quibus debet esse æqualitas. Æqualitas virtus est valde rara Ideo potest dici semita. Prou. 4 *Ducam te per semitas æquitatis* Hanc semitam tenet vera sapientia. Prouer. 8. *Meum est consilium & æquitas* Et notandū quod æquitas multum valet ad spiritualis ædificii firmitatem. Sicut ædificium corporale firmum est si habeat lapides æqualiter dispositos: si vero sint lapides inæqualiter dispositi, minatur ruinam. Sic congregatio vbi æquitas seruatur, stabilis est: vbi vero deest æquitas, stare non potest In Psal. *Mirabile templum tuū in æquitate.* Item æquitas facit ad corporis mystici decorem & sanitatem. Sicut in corpore humano inæqualitas membrorum quæ debent esse æqualia facit deformitatem, & cum mittuntur humores inæqualiter ad mēbra ad quæ æqualiter debent mitti, inducunt infirmitatē: Ita in congregatione inæqualitas magnam facit indecentiam, & in his qui abundant ea quibus aliis indigent generat superbiam quasi quoddam apostema vel aliam infirmitatem. Virtus æquitatis valde necessaria est his qui sunt in aliqua societate. Si enim hæc virtus desit, volunt esse domini qui debuerunt esse socii, & super alios se exaltāt volentes se præ cæteris honorari: vel se cum grauamine aliorum dilatant, volentes abundanter habere ea quibus alii indigent. Sen. in lib. de Beneficiis. Quidam cum alii ob virtutem & rempublicam bene gestam, tantum agri sibi decerneretur, quantum arando vna die circumire posset. Non est, inquit, opus eo ciue, cui opus sit plus quam vni ciui. Et subdit: Quanto maioris viri putas respuisse munus quam meruisse? Multi enim fines aliis abstulerunt, sibi nemo constituit. De quibusdā congregationibus verum est illud Esa. 59. *Æquitas non potuit ingredi.* Et inuenitur in eis quod dicitur vulgariter, quod licet omnes sint fratres, tamen non omnes scutellæ sunt sorores. Econtrario de filio Dei facto fratre nostro dicitur Heb. 3. *Debuit per omnia assimilari fratribus vt misericors fieret.* Et notabiliter dicitur *vt misericors fieret.* Qui enim abundanter habent nesciunt per experientiā quid sit indigentia nec compatiuntur sociis indigentibus. Item æquitas valde necessaria est dispensatoribus. Si enim desit hæc virtus dant abundanter propinquis & familiaribus quod dandum fuit indigentibus, & pascunt oculos diuitum de his quæ subtrahunt necessitati pauperum. Genes. 4. secundum quandam literam: Nonne si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti? dispensatores etiam quando bonis dant, si propter gratiam vel consanguinitatem non recte diuidunt, peccant. Bernard. Clamant nudi, clamant famelici & conqueruntur. Et ponit verba conquerentium: Nobis fame & frigore

Æquitas promouet ædificium spirituale.

miserabiliter laborantibus quid conferunt tot mutatoria in perticis extensa vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur quod inaniter expenditis. Idem loquens de Ecclesia malignantium: De sumptibus, inquit, egenorum seruit oculis diuitum: inueniunt curiosi quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustententur. Item necessaria est valde virtus æquitatis mercatoribus, vt in ponderibus & mensuris nihil iniquũ faciant Leuit. 18. *Statera iusta & æqua sint pondera iustus modius, æquusque sextarius.* Prou. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius.* Item necessaria est valde iudicibus, vt sine acceptione personæ inter partes contrarias æqualitatem seruent. Deut. 24. *Æquum iudicium sit inter vos, siue peregrinus siue ciuis peccauerit: quia ego Dominus vester* Sicut Deus non est acceptor personarum. Act. 10. Ita vult quod iudices qui iudicando vices eius agunt, non sint acceptores personarum. Iacob 2. *Fratres mei, nolite in personarũ acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi:*

De pietate.

Sequitur de Pietate prout Tullius & Macrobius de hac loquuntur. Est autem Pietas, vt ait Tullius, per quam sanguine coniunctis patriæque beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Ad pietatem sic sumptam ipsa natura hominem incitat. De amore parentum, require in tractatu de Charitate. De honore vero parẽtibus exhibendo, require in tractatu de Superbia cap de peccato Irreuerentiæ. Et notandum quod cum patria principiũ generationis dicatur esse, secũdum Philosophum quemadmodum & pater, beneuoli patriæ amandi sunt & honorandi: sic maleuoli patriæ odiosi sunt & detestandi, vt legitur. 2 Mach 5. de Iasone, qui factus est omnibus odiosus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hostis.

Pars XIII.

De Gratia prout Tullius de ea loquitur: & quæ sint cauenda danti vel accipienti beneficia & de vindicatione.

Gratiam Tullius sic describit: Gratia est, in qua amicitiarum & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continetur. Hæc virtus valde necessaria est, Nullum enim officium in referenda gratia magis est necessarium. Ingratitudinem quæ est gratiæ contraria enumerat Apostolus 2 ad Tim. 3. inter magna mala quę erunt nouissimis tẽporibus, dicẽs: *Hoc scito, quia in nouissimis diebus instabunt tẽpora periculosa, & erũt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati.* Si volueris gratus esse, primo caue ne obliuiscaris beneficii. Senec. 3. lib. de beneficiis: Ingratus est, qui beneficium se accepisse negat quod accepit: ingratus est qui dissimulat, ingratus est qui nõ reddit, ingratissimus omnium, qui oblitus est Illi enim si non soluunt, tamẽ debent, & extat apud illos vestigium meritorum intra conscientiam inclusorum. Et aliquando conuerti ad referendam gratiam aliqua causa possunt, si illos pudor admouerit, si facilis occasio inuitauerit. Hic nunquam fieri gratus potest, cui beneficium totũ elapsum est. Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Nunquam voluit esse gratus qui beneficium tam lõge proiecit, vt extra conspectum suum poneret. Quicquid frequens cogitatio exercet aut reuocat memoriæ, nunquam subducitur, quæ nihil perdit nisi ad quod non sæpe respexit. Secundo caue ne ad beneficium impendendum, per iniuriam accedas. Senec. 5. li. de beneficiis: Ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incommodi precari solent his quibus obligati sunt, vt probent affectum beneficiorum memorem: quorum animus similis est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exiliũ vt desertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis desideranti donent: optant morbum vt assideant: & quicquid inimicus optaret, amãtes vouent Fere idem exitus est odii & amoris insani Idem: Nequitia est vt extrahas mergere, euertere vt suscites, vt emittas includere. Non est beneficium iniuriæ finis, nec vnquam id detraxisse meritũ est, quod ipse qui detraxit, intulerat Nõ vulneres me malo, quam sanes. Potes inire gratiam si quia vulneratus sum sanas, nõ si vulneres vt sanandus sim. Tertio, caue ne nimis festines ostendere te gratum. Sen. 5. lib. de Benefic.

nefic. Ante omnia discamus beneficia debere. Nemo libenter reddit quod inuitus debet: & quod apud se esse non vult; onus iudicat esse, non munus. Idem in eodem: Pœnitet accepti beneficii: quem nondum redditi piget. Non minoris est animi debere, quā dare: eo quod operosius hoc quam illud, quo maiori diligentia custodiuntur q̃ dantur accepta. Idem: Æque delinquit qui ad referendum gratiam suo cessat tempore, quam qui alieno properat. Idem Senec. Reiiciendi signum est protinus aliud munus remittere, & munus munere expugnare. Qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet: & qui inuitus debet, ingratus est. Quarto, caue ne clam gratiam referas. Ingratus est enim qui remotis arbitris gatias agit, vt ait Senec. 2. lib. de beneficiis. Et notandum quod beneficium benigne accipiēdum est, licet etiam sit modicum. Si benigne accipis, retulisti gratiam, sed non solutum te putas. Senec. Qui beneficium dat, vult excipi grate: habet quod voluit, si bene acceptum est. Idem: Voluntati voluntate satisfacimus rē rei debemus. Beneficiū vero rei duplex est, scilicet pecuniæ & operæ. Beneficium operæ splendidius est, hoc enim ex virtute depromitur, alterum vero ex arca. Cum beneficium pecuniæ datur materia exhauritur, vt quo in plures vsus sis, eo minus in multos vti possis: beneficium vero operæ, consuetudine benefaciendi paratiores & exercitatiores facit. Dū Macedonum fauorē, pecuniæ largitione captaret Alexander, scripsit ad eum pater hæc verba: Quis error in istam spem te induxit, vt eos tibi fideles putares, quos pecunia corrupisses? at tu id agis vt Macedones te regem, sed ministrum & donatorem putarent. Fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandum paratior. Non tamen hoc genus benignitatis omnino repudiandum est: nam sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari, impartiendum est, sed diligenter & moderate. Multi enim patrimonia effuderunt, inconsulte largiendo. Nihil autē stultius est quam curare vt diutius facere non possis quod libenter facias. Sequuntur etiam largitores rapinæ: cum enim dando egere cœperint alienis bonis manus inferre coguntur, & maiora odia eorum assequuntur quibus ademerunt, quam fauores eorum quibus dederant.

Beneficiū duplex.

Quæ sint cauenda danti beneficia.

ET notandum quod in dando beneficium primo cauenda est durities. Senec. Non quid detur, refert, aut quid fiat, sed qua mente. Regnum æquauit opes animo, qui exiguū tribuit, sed libenter qui paupertatis suæ oblitus est, dum in eam respicit, qui non iuuandi tantum voluntatem habuit, sed cupiditatem, qui accipere se putauit cū daret. Idem: Multo gratius venit, quod facili, quam quod plena manu datur. Idem: Nemo libēter debet quod non accepit, sed quod expressit. Secundo dilatio. Sene in lib. de benefic. Errat si quis sperat responsurum sibi, quem dilatione lassauit, expectatione torsit. Eodē animo beneficium debetur quo datur. Idem: Qui tarde fecit, diu noluit. Cum ita à natura comparatum sit vt altius iniurię quam merita descendant, & illa cito defluant, has tenax memoria custodiat: quid expectat qui offendit dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficia eius ignoscit. Idem 2. lib. Cum homini probo ad rogandum os suffunditur rubore, qui hoc tormentum remittit, munus suum multiplicat. Grauissimis viris nulla res carius constat, quā quæ precibus empta est. Molestum verbum est, onerosum, & demisso vultu dicendum, rogo. Nihil æque amarum quam diu in spe pendere. Æquiore animo quidam ferunt pręcidi spem suam, quam trahi. Idem. Verum est tantum te gratiæ demere, quantum moræ adiicis. Idem. Quemadmodum acerbissima crudelitas est quę trahit pœnam, & misericordiæ genus est cito occidere: ita maioris est muneris gratia quo minus diu pependit. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis cito facere. Tertio ne beneficium quod das ei cui datur vel alii obsit. Ea vtamur liberalitate quę prosit amicis; noceat nemini. Sene. 2. lib. de benefic. Quemadmodum pulcherrimum est opus inuitos nolentesque seruare: ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Pecuniam non dabo, quam numeraturam adulteræ sciam, ne in societate turpis facti, aut consilii inueniar. Idem: Quid turpius, quam (quod euenit frequentissime) vt nihil intersit inter odium & beneficium? Quarto ne beneficium maius sit facultate tua. Seneca: Cum summæ amicitiæ sit, amicum sibi æquare, vtrique simul consulendum est. Dabo egenti, sed vt

ipse non egeam. Succurram perituro: sed vt ipse non peream. Quinto cauenda est exprobatio. Seneca: Hæc beneficii inter duos lex est: alter statim obliuisci debet dati, alter memor esse accepti. Sexto malitiosa astutia inficiendi. Dixit Antigonus Cynico petenti talentum: Plus esse, quam Cynicus debeat petere. Petenti vero nummum, respondit: Minus esse, quam regē oporteat dare. Ecce malitiose negabat: nam posset dare talentū, quia ipse rex erat: vel nummum, quia ille Cynicus. E contrario Alexander nihil animo nisi grande concipiens, cuidam vrbem donabat; & cum ille refugisset munus, dicens illud non conuenire suæ fortunæ: Non quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Septimo cauendum de ingrato querelam facere. Meliorem facies ingratum ferendo, peiorem conquerendo. Nemo id esse quod iam videtur timet, deprehensus pudor emittitur. Senec. Ingratus est aduersus vnum beneficium, aduersus alterum non erit, duorum oblitus est, tertium in eorum quæ exciderant memoriam reduces. Quæ ratio est exacerbare eum in quem magna contuleris, vt ex amico fiat inimicus? Senec. Si Deum imitaris, da etiam ingratis: nam & sceleratis sol oritur. Idem: Ego beneficio meo, cum darem, vsus sum: nec ideo pigrius dabo, sed diligentius: quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam, sed huic ipsi beneficium dabo. Beneficio igitur tanquam bonus agricola, cura cultuque sterilitatem soli vincens Non est magni animi beneficium dare & perdere, sed est magni animi perdere & dare. Item 5. libro de Beneficiis: Propositum est optimi viri & ingentis animi tandiu ferre ingratum, donec fecerit gratum.

De Vindicatione.

SEquitur de Vindicatione quam sic describit Tullius: Vindicatio est per quam vis aut iniuria & omnino omne quod obfuturum est, defendendo & vlciscendo propulsatur. Hæc virtus maxime necessaria est habenti potestatem secularem. Rom. 13. *Dei minister est, vindex in iram ei qui malum facit.* 1. Petr. 3. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus tanquam à Deo missis ad vindictam malefactorum.*

DE MISERICORDIA.

PARS XIV.

Quæ subdiuiditur in septem Capitula

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de Misericordia: & de descriptionibus eiusdem.

SEquitur de Misericordia de qua hoc modo dicetur. Primo ponentur eius descriptiones. Secundo, eius commendationes. Tertio quædam meditationes quæ misericordiam iuuant. Quarto diuisiones pertinētes ad misericordiā. Quinto, dicetur de quo sit facienda eleemosyna. Sexto, quomodo facienda. Circa primum notandum quod misericordia sic describitur. Misericordia est virtus per quam animus super calamitate afflictorum mouetur. Damascenus vero dicit, quod misericordia est tristitia in alienis malis. Isidor. 9 lib Etymolog dicit quod misericors à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum est sortitus: & hinc appellata est misericordia, quod miserum cor faciat dolens de aliena miseria.

Quid sit misericordia.

CAPVT II.

De commendatione Misericordiæ.

Natura cōmendat misericordiā variè.

MIsericordiam commendat nobis & natura, & Sacra scriptura. Natura multipliciter. Primo naturali compassione quā habent membra vnius corporis adinuicem. 1. Cor 12. *Si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra.* Secundo, naturali pietate quam videntur habere animalia eiusdem speciei adinuicem. Dicitur enim in li. de natura animalium, quod non est auiū vnius speciei vt se comedant. Item quod mortua equa pullum eius relictum alia suscipit nutriendum. Tertio, pietas quæ videtur esse animalium

malium etiam irrationabilium ad res alterius speciei. Dicuntur enim leones ad viam reducere aberrantes, & parcere hominibus prostratis coram se, & animalibus infirmioribus quam ipsi sint, nisi necessitas famis ad aliud eos coegerit. Item multis experimentis compertum est, quod lupi vel lupæ paruulos derelictos & à matribus expositos ab aliis bestiis defendunt, & etiam nutriunt. Scriptura commendat nobis misericordiam multiplici admonitione. Deuter. 15. *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos* In eodem: *Non contrahes manum, sed aperies eam pauperi.* Item: *Præcipio tibi vt aperias manum tuam fratri tuo egeno & pauperi.* Tob. 4. *Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini.* Eccles. 9. *Oleum de capite tuo non deficiat*, id est, misericordia de corde. Eccles. 29 *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius.* In eodem: *Propter mandatum assume pauperem.* Eiusdem 7. *Pauperi porrige manum tuam.* In eodem: *Exorare & facere eleemosynam ne despicias.* Eiusdem 29 *Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quam aurum.* Zachar. 7 *Misericordiam & miserationes facite vnusquisque cum fratre suo.* Matt. 19. *Si vis perfectus esse &c.* Luc. 6. *Estote misericordes.* In eodem: *Omni petenti te, tribue,* Item: *Date, & dabitur vobis.* Eiusdem 11. *Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia sunt munda vobis.* Item 12. *Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.* In eodem: *Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis* Eiusdem 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis &c.* 2. Corinth. 8. *Vestra abundantia illorum inopiā suppleat* Ephes. 4. *Estote inuicem benigni, misericordes.* 1 Petr. 3. *Estote compatientes, fraternitatis amatores, misericordes.* 2. Petr. 1. *Ministrate in pietate fraternitatis amorem.* Item misericordiam commendat & creator & creatura: Creator, dum exemplo suo ad misericordiā nos monet, *miserationes enim eius super omnia opera eius* vt dicitur in Psalm. Item, *misericordia eius plena est terra* Ioel 2. *Benignus & misericors est, patiens & multa misericordia, & præstabilis super malitia* Eius proprium est misereri semper, & parcere. Luc. 6. *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est*, Balaam: Maximam potestatem accipiens, datorem potestatis iuxta possibilitatem suam debet imitari, in hoc autem Deum maxime imitabitur, si nihil iudicauerit quam misereri pretiosius. Creatura commendat nobis misericordiam, dum viri sancti exemplo suo ad eam nos monent. Inter exempla vero sanctorum maxime nos monet ad misericordiam exemplum Christi hominis: misericordia seu pietas crux aurea fuit quam Christus portauit, quæ videtur fuisse acerbioris supplicii, quam crux exterior, si magnitudo amoris quo nos diligebat attendatur. Sicut enim non fuit amor sicut amor eius: sic non videtur fuisse dolor sicut dolor eius Dolor, inquam, compassionis. Thren. 1 *Videte si est dolor sicut dolor meus*: misericordia filium Dei de cœlo deposuit, & corpore induit, iuxta verbum Augustin Ipsa etiam pro redemptione pauperum eam vendidit. Augustinus: Redemit venditus, viuificauit occisus, honorauit iniuriatus, misericordia eum vsque ad pedum nostrorum ablutionem humiliauit. Item eum vt clypeum nobis opposuit, vt scilicet ictum sustineret, quem Deus pater humano generi minabatur. Tunc impletum est illud. *Scapulis suis obumbrabit tibi.* Et illud: *Scuto circundabit te veritas eius.* Item illud Sapient. 5. *Dextera tua teget eos.* Dextera Dei patris, Filius est. Tunc exaudita est oratio illa, *Custodi nos Domine vt pupillam oculi.* Pupilla oculi manus oppositione custoditur, vt manus ictum suscipiat quem pupilla susceptura erat. Misericordia eum fide iussorem pro hominibus posuit morti adiudicatis. Eccles. 29. *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: animam enim suam posuit pro te.* Ad commendationem etiam Misericordiæ facit, quod ipsa super omnia Deo placet, & Diabolo displicet, & homini prodest. Primum ostenditur diuersis testimoniis scripturæ. Augustin. Non est quod ita faciat Leo amabiles, vt pietas in Psalm. *Diligite misericordiam & iudicium.* Prouerbiorum vigesimo primo. *Facere misericordiam & iudicium magis placet Deo, quam victima.* Oseæ 6. *Misericordiam volui, & non sacrificium.* Matth. 9. *Discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium.* Ratio quare misericordia tantum Deo placet hæc est, quia Deo maxime assimilatur, vt prius ostensum est. Eccles. 13. *Omne animal diligit simile sibi.* Misericordia vnguētū est quo vngitur Christus, & maxime quātum ad membra illa quæ maxime vnctione indigent, scilicet quantum ad pedes. Quod figuratum est in hoc quod *Magdalena vnxit pedes eius.* Luc. 7. Bernardus: Bonum est vnguentum contritionis quod

Marginalia: Scriptura. / Creator. / Creatura. / Psalm. 90. / Psalm. 90. / Misericordia Deo placet.

de recordatione peccatorum conficitur: melius deuotionis, quod fit de recordatione beneficiorum Dei. Porro vtrunque vincit vnctio pietatis. Misericordiam Christus specialiter consuluit. Matth. 19. *Si vis perfectus esse, &c.* Illam vltimum remedium posuit. Luc. 11. *Veruntamen quod superest date eleemosynam &c.* Recessurus etiam ab apostolis suis, misericordiam illis commendare in pedum ablutione voluit. Ioan. 13. Sicut enim facto illo iuxta historiam commendauit nobis humilitatem: ita secundum mysterium commendauit nobis pietatem. Aqua enim in pelui est pietas in corde. Ipse etiam in die iudicii de operibus misericordiæ specialiter disceptabit. Matt. 25.

Diabolo displicet.

Misericordia diabolo maxime displicet, cum per eam maxime vincatur. Vnde super illud Psal. *Misericordia mea & refugium meum*, dicit glos. De nullo sic vincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Cum diabolus in multis respectu hominis excellat: in hoc tamen quod misericordiam non habet homo ei præcellit. Ipse crudelis est, & non miserebitur. Ierem. 6. *Misericordia homini maxime prodest.* 1. Timoth 4. *Exercitatio corporis ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est.* Quã vtilis si pietas seu misericordia homini, manifestum fiet si multiplicem effectum eius ostendamus.

Effectus misericordiæ.

Notandum ergo quod misericordia peccato obstat. Eccles. 4. *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* In multa peccata caderet peccator, à quibus eleemosynæ quæ facit eum custodiunt. Item spatium pœnitentiæ homini impetrat. Vnde dicitur promissionem habere vitæ quæ nunc est, & futuræ. 1. ad Tim 4. Vbi dicit gl. Si quis misericordiam sequitur, si lubricum carnis patiatur, vapulabit quidem, sed nõ peribit. Quod non est intelligendum de illo qui propter fiduciam quam habet in eleemosynis, quas facit peccat. Tali enim dicitur ad Rom. 2. *An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiã te adduxit? Tu autem secundum duritiam tuam & cor impœnitens thesaurizas tibi iram.* Item bona temporalia multiplicat. Greg in dialog. Terrenę substantię per hoc quod pauperibus distribuuntur, multiplicantur. Bonifacius duodecim aureos accepit de cista nepotis Constantini presbyteri, & dedit pauperibus, quos ille acceperat de equo suo vendito: qui cum reuersus audisset cistam suam fractam, iratus est in episcopum. Et episcopus ingressus Ecclesiam, rogauit vt Dominus daret ei aliquid quo mitigaret furorem presbyteri, & inuenit statim in sinu suo duodecim aureos fulgentes, quos dedit, & dixit ei: Scito quia post mortem meam episcopus non eris huius loci. Ille enim collegerat illos aureos pro acquirendo episcopatu post mortem eius. Idem Bonifacius cũ esset puer omne triticum matris suæ expendit in vsus pauperum: quod cũ mater horreum ingressa perpendisset, cæpit eum increpare, & seipsam pugno cædere in facie. Sed oratione facta à Bonifacio, statim horreum plenum inuentum est. Quo viso mater cœpit eum vrgere vt daret, quia ita celeriter posset quæ petisset accipere. Luc. 6. *Date, & dabitur vobis.* Prou. 11. *Alij diuidunt propria & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua & semper in egestate sunt.* Eiusd. 27. *Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecationẽ, sustinebit penuriam.* 3. Reg 18. Illi viduæ quę Eliam pauit, farina & oleum non defecerunt. Ratio huius potest esse: quia homo misericors fideliter dispensat pauca bona sibi commissa, & ideo merito super multa constituitur. Matth. 15. Item Deum placat. Prouerb. 21. *Munus absconditum extinguit iras: & donum in sinu indignationem maximam.* Genes 32. *Placabo eum muneribus quæ præcedunt.* Tob 3, dicitur de eleemosyna quod ipsa est quæ purgat peccata. Esa. 58. *Si effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur in tenebris lux tua.* Lux, inquam, gratiæ. Misericordia à seruitute diaboli liberat. Esa. 10. *Computrescet iugum à facie olei.* Oleum dicitur misericordia, quia sicut oleũ cæteris liquoribus supernatat, sic opus misericordiæ præcellit respectu aliorum operum. Misericordia à morte spirituali suscitari facit. Sicut Dorcas plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat meruit corporaliter suscitari. Act. 9. Misericordia meretur à Domino visitari. Sicut legitur de Cornelio. Act 10. *Erat Cornelius eleemosynas multas faciens plebi, & ait angelus ei: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Domini.* Cõtra peccata nihil tantũ videtur valere quantũ misericordia. Vnde super Matt 12. *Extende manum tuam, & extendit & restituta est sanitati.* dicit gl. Nihil plus valet curationi quam eleemosynarum largitas. Et subditur: *Frustra pro peccatis rogaturus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro posse non extendit.* Item gratiam conseruat. Eccl 29, dicitur de eleemosyna: *Gratiã eius quasi pupillam conseruabit.* Item hostem

impugnat.

impugnat. In eodem: *Super scutum & super lanceam aduersus inimicum tuum pro te pugnabit.* Item quæ petit à Deo, impetrat. Eccles. 29. *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hac exorabit pro te.* Esa. 58. *Frange esurienti panem tuum, &c.* Et subditur: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: & clamabis, & dicet, Ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus tuus.* Misericordia multum potest erga Deum. Ipsa videtur Dei sententias reuocare, vt in Niniue. Ionæ 3. Et Achab 3. Reg. 21. Legitur etiam 10. Iudicum. *Non addam,* inquit, *Dominus, vt liberem vos.* Et post legitur: *Doluit Dominus super miseriis eorum.* Hæc luctatur cum Domino, vt Iacob luctatus est cum angelo. Genes. 32. Et Sap 18 legitur de Aaron, quod resistit iræ. Gregor. Iræ Dei tunc resistitur, quando ipsemet qui irascitur opitulatur. Misericordia dicitur Deum vincere quodammodo. Vnde dicit Ecclesia: *Qua te vincit clementia, vt ferres nostra crimina.* Dicitur etiam peccata nostra de eius memoria delere In Psalm. *Omnes iniquitates meas dele.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis qua operatus est, &c. Omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor.* Misericordia Deo fœneratur. Prouerb. 19. *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* Eiusdem 22. *Qui accipit mutuum seruus est fœnerantis.* Est ergo Deus quasi in potestate hominis perfecte misericordis, sicuti seruus in potestate Domini, & ille qui mutuum accepit in potestate fœneratoris. Item misericordia non solum potest in terra, sed in cœlo. Ipsa cœlum inclinauit Ista inclinatio manifestata est ex hoc quod breuior est nunc via in cœlũ quam esse solebat. Adam per multa millia annorum vix peruenit illuc, modo vero vna hora quandoque peruenitur. Item misericordia ostium cœli: Christum scilicet, qui dicit Ioan. 10. *Ego sum ostium:* fregit in die Parasceues, & fecit volare quasi in duo frusta: scilicet corpus & animam: & sic pauperibus cœlestem ingressum patefecit Ipsa viam paradisi dilatat. Prouerb. 18. *Donum hominis dilatat viã eius, & ante principes spatium ei facit.* Item misericordia hominem filium Dei efficit. Eccles. 4. *Esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri eorum: & eris tu velut filius Altissimi, filius obediens & miserebitur tui magis quam mater.* Misericordia Deum suum efficit. Hebr. 13. *Beneficentia & communionis nolite obliuisci. Talib. enim hostiis promeretur Deus.* Ipsa specialiter honorat Deum propter eum pauperibus sua tribuendo.

Psal. 50.

Prouerb. 14. *Honorat Dominum qui miseretur pauperis:* ideo merito in futuro à Deo honorabitur.

Item misericordia à pœna pro peccatis debita hominem absoluit. Prouerb. 13. *Redemptio animæ viri, diuitiæ suæ.* Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime.* 4. Reg. 4. Pauper mulier oleo sibi multiplicato soluit creditori suo. Item misericordia amicos & adiutores sibi multiplicat. Ipsa pauperes facit stipendiarios suos. Gregor. Pauperes non sunt contemnendi vt egeni, sed exorandi vt patroni. Luc. 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Prouerb. 22. *Victoriam & honorem acquiret qui dat munera.* Item misericordia hominem in bono roborat. Ecclesiast. 3. de dante eleemosynam: *In tempore casus sui inueniet firmamentum.* Item misericordia homini benedici facit. Vnde eleemosyna vocatur benedictio 2. ad Corinth. 9. *Homini misericordi benedicit Deus.* Deut. 15. *Omnino indigens & mendicus non erit inter vos, vt benedicat tibi Deus.* Benedicit etiam ei populus. Prouerb. 19. *Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur.* Deut. 33 *Benedictus filius Aser, sit placens fratribus, & tingat in oleo pedem suum.* Hæc tria concomitantur se, tingere in oleo pedem affectus, esse benedictum & placẽtem hominibus Ruth 2. *Sit benedictus qui misertus est tui.* Misericordi etiam benedicit pauper, qui ab eo recipit eleemosynam. Iob 29. *Benedictio perituri super me veniebat.* Itẽ misericordia morienti societatem facit. Ambr. Non sunt bona hominis quæ secum ferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. Ipsa etiam animam in infernum ire non permittit. Tob. 12. dicitur de eleemosyna, quod à morte liberat, & non patietur animas ire in tenebras. Ipsa etiam in iudicio liberat & regnum accipit. Tob 12. dicitur de eleemosyna, quod facit inuenire vitam æternam. In Psalm. *Iucundus homo qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio.* Psal. 111. Ibi specialiter fiet disceptatio de operibus misericordiæ. Matth 25. *Venite benedicti Patris mei, percipite &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Misericordia filium Dei in mundum fecit descendere. Eadem homines in cœlum facit ascẽdere. Ad hoc signandum Christus à monte Oliueti in cœlum ascendit. In monte enim Oliueti eminentia misericordiæ designatur. Legitur etiam 2. Reg. 6. Quod in ingressu oraculi fecit Salomon duo ostiola de lignis oliuarum. Quæ duo ostiola possunt intelligi duæ partes misericordiæ. Vna est, quæ

compatimur miseriis spiritualis. Qui perfecte misericors est, iam beatus reputatur certa spe, tandem beatus futurus in re. Misericordes maxime de Dei misericordia sperare possunt. Item
Psal. 51. Psalm. *Ego sicut oliua fructifera in domo Dei speraui in misericordia Dei.* In Psalm. *Beatus*
Psal. 40. *qui intelligit super egenum & pauperem.* Prouerbior. 24. *Qui miseretur pauperi, beatus erit.* Matth. 5. *Beati misericordes.* Item misericordia loca in regno cœlorum assignat. Eccles. 16. *Omnis misericordia faciet vnicuique locum secundum intellectum peregrinationis illius, & secundum meritum operum illius.* Misericordia est negotiatrix prudentissima. Matth. 25. *Prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis.* Qui vere prudens est, oleum pietatis vult habere in corde suo, sine quo non habetur ignis charitatis. 1 Ioan. 3. *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Iacob 3. *Sapientia quæ desursum est, plena est misericordia.* Negotiationem misericordiæ specialiter consuluit Filius Dei. Matth. 19. *Vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperib.* Voluit Paulus vt Timotheus hanc negotiationem præciperet his quos habebat regere. 1. ad Timot. 6 *Diuitibus huius seculi præcipe facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum.* Misericordia in negotiatione videtur Deũ circumuenire, dum pro luto temporalium æternas diuitias recipit. Ose 11. *Circumuenit me in negotiatione Ephraim.* August. Præbe tectum, & accipies cœlum. Misericordia calicem frigidæ aquæ proximo tribuit, & torrentem voluptatis æternæ recipit. Ipsa terram in cœlum commutat, hæc est commutatio dextræ excelsi. Misericordia hominem periculose oneratum vtiliter exonerat, & proximum eius iuuat. August. in libro de Disciplina Christiana, loquens ad diuitem: Da, inquit, aliquid fratri tuo. Da aliquid proximo tuo. Da aliquid comiti tuo Vita ista via est simul ambulãtis. Sed forte dicis: Ego diues, ille pauper. Sarcinam tuam commemoras: Pondus tuum laudas. Et quod grauius est, constrinxisti ad te sarcinam tuam, iam non potes porrigere manum Onera te, liga te, quid te iactas? quid te laudas? Solue vincula colli tui. Minue de sarcina tua. Da comiti, & illum ad iuuas & te releuas.

Misericors dans, est accipiens. Misericordia vnde date videtur potius accipit. Vnde Augustinus: Reminiscere, inquit non solum quid des, sed quid accipias Panis quem das, terra est, de terra in terram, vt fulciatur terra, vt reficiatur terra. Poterit itaque pauper dicere, Vide, ne plus tibi præstem accipiendo quam tu dando. Si enim non esset qui à te acciperet, non erogares terram & emeres cœlum: contemne me, si nihil petis ab eo qui fecit me & te. Si enim petiturus es, quia me exaudisti, tibi præstas vt exaudiaris. Age illi gratias qui rem tam pretiosam vili pretio te facit emere. Das quod in tempore perit, accipis quod manet in æternum, vnde sis socius angelorum, vnde nunquam sitim famemq; patiaris. Et subdit: Nemo dicat, quia præstet pauperi: sibi enim plus præstat, quam pauperi. Misericordia bona sua quæ dare videtur, in saluo ponit, & inde thesaurum facit. Matth. 6. *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo.* Et beatus Laurentius: Facultates Ecclesiæ quas requiris, manus pauperum in cœlestes thesauros deportauerunt. Tob. 4. dicitur: *Da eleemosynam. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.* Augustinus: Considerate fratres, quam multi subito bona omnia perdiderunt, quæ studiosissime recondebant, vel quum vno impetu hostili captiui ducti sunt, vel quum eis descendentibus flamma successit. O quomodo tales pœnituit: quia non audierunt Domini consilium, scilicet, *Da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* Audires amicum tuum consilium tibi dantem de thesauro tuo, & contemnis Deum consilium dantem de corde tuo Inuasit hostis domum, nunquid inuaderet cœlum? Occidit seruum custodem, nunquid occideret Dominum seruatorem? Qui sunt pauperes quibus damus, nisi delatores nostri? Delatori tuo das, in cœlũ portat quod das: an excidit tibi? Gregor. Securius diu tiæ transferuntur de patria in patriam per manus pluriũ, quam per manus vnius; secundum August. Manus pauperum sunt gazophylaciũ Christi. Vnde quod in manu pauperis ponitur in gazophylacio Christi mittitur, imo quod plus est, in manu Dei ponitur, & ideo iam auferri non potest ei qui dedit, quum non sit qui de manu eius possit eruere. Misericordia bona terrena quæ possessoribus suis solent esse noxia, vti iter expendit. Isid. Hoc tantum habet bonum possessio præsentium rerum, si vitam reficiat miserorum.

Et notandum, quod virtus misericordiæ non solum est valde vtilis, sed etiam valde mirabilis. *Misericordia virtus admirabilis.* Ipsa de malis aliorum melioratur, de sordibus aliorum sanatur, de paupertate ditatur, de infirmitatibus aliorum sanior efficitur, ipsa portat onera aliorum implens legem Christi. ad Gal.

G. Aliter alterius onera portate, &c. Et quanto plura bona portat, tanto velocius currit, quia ad beatitudinem festinantius tendit. Ipsa onera aliena frequenter furatur hominibus nescientib. dum ipsis negligentibus peccata eorum assumit & portat, dolendo, ludendo, orando, pro eis eleemosynam faciendo, disciplinis se affligendo. Misericordia quanto plura onera proximi portat, tanto oneribus propriorum peccatorum magis se exonerat. Misericordia de foetore eorum qui spiritualiter sunt mortui non moritur, sed potius viuificatur. Ipsa est quæ colligit de spinis peccatorum vuas, & de tribulis ficus. Misericordia mala aliena in bona cõuertuntur. Duæ virtutes sunt quæ omnia quæ proximi sunt acquirere videntur, scilicet charitas & pietas. Charitas bona proximi sua facit: Greg. Pensent inuidi quantum bonum est charitas quæ aliena bona sine labore nostro nostra facit: pietas vero aliena mala sua facit. Vnde hæ duæ virtutes venientes ad iudicium de nundinis huius mundi, ditissimæ, quantum ad meritum, inuenientur, & ideo abundantissime remunerabuntur. Hæ duæ virtutes alæ sunt quibus fouentur proximi bona, & portantur eius onera. Vnde super illud, *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* dicit gl. Misericordia & charitas sunt alæ patris quibus nos protegit. De his alis Matth. 23. *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Item misericordia de vno obsequio duplicem habet mercedem. In præsenti enim remuneratur, & in futuro, vt prius ostensum est. Ipsa de vna seminatione duplicem messem colligit. Ipsa seminat in terra, & metet in cœlo: ipsa consilio Domini agros aridissimos elegit ad seminandum Lucæ 14. *Quum facis prandium, voca pauperes, &c.* Et hi vberius ei fructificant. Et notandum, quod opus misericordiæ semini comparatur. 2. ad Corinth. 9. *Qui parce seminat, parce & metet,* eo quod semini in multis assimiletur. Semẽ absconditur, sic eleemosyna occulte danda est. Eccles. 29. *Conclude eleemosynam in sinu pauperis.* Item semen perdi videtur, cum seminando potius renouetur: sic eleemosyna quum datur, perdi videtur, sed sic melius seruatur. Ecclesiast. 29. *Perde pecuniam propter fratrem, & non abscondas illam sub lapide in perditionem.* Isidorus: Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. Diu cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos viuentes deserunt. Et super illud Matth. 26. *Qui perdit animam suam propter me, inueniet eam.* dicit gloss. Quasi dicatur agricolæ: Si frumentum seruas, perdis: si seminas, renouas: solas quas dederis semper habebis opes. Item semen cum fœnore surgit: & qui dat eleemosynam, centuplum accipit. Vnde super illud Prouerb. 19. *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis,* dicit interlin. Centuplum accepturus. Ecclesiast. 35. *Retribuens Deus est, & septies reddet tibi.* Semen pretiosius in vno anno seminatur, & in alio anno metitur: semen vero minus pretiosum vt hordeum, in eodem anno seminatur & metitur. Sic eleemosyna pretiosa est quæ seminatur in anno gratiæ, cuius messis expectatur in anno gloriæ. Item semen gelu pressum & retardatum vberius fructificat: sic eleemosyna quæ aduersitate premitur, maiorem habitura est remunerationem: vt eleemosyna cui detrahitur, magis remuneranda est quam quæ laudatur. Itẽ misericordia hic quasi omnia tormenta sustinet. 2. ad Corinth. 11. *Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c.* Ideo in futuro merito non ciã tormento parcetur. Ipsa est quæ exemplo Petri dicit Domino. *Tecũ parata sum in mortem & in carcerem ire.* Luc. 22. Ideo in futuro merito à carcere infernali immunis erit. Item ad commendationem misericordiæ valere potest detestatio sui oppositi. Notandum ergo quod non solum immisericordia indigna est venia: immo quod plus est: homini immisericordi videntur peccata iam dimissa reuocari. Matth. 18. *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me, nõne oportuit & te misereri &c. Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus quoadusque redderet vniuersum debitũ.* Misericordia vero litteras remissionis habet in Euangelio etiam tria paria. Primo, Matt. 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequentur.* Cum misericordia Dei fons sit & misericordia nostra fluuius: quomodo esse posset quod fluuius misericordiæ nostræ ad proximum flueret, & fons diuinæ misericordiæ nobis siccus esset? August. Fluit riuus, & fons siccabitur. Item quum omne animal diligat simile sibi. Eccles. 13. Quomodo hoc esse posset quod Dei misericordia hominem misericordem damnaret? Secundo, Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.* Tertio, Lucæ 6. *Dimittite, & dimittetur vobis.* Item, vbi est misericordia, est peccatorum abundantia. Osee 4. *Non est misericordia, & non est scientia Dei in terra.* Et subditur: *Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, &*

Merces misericordiæ duplex.

adulterium inmundam ... Item illi cui deest misericordia, fiet iudicium sine misericordia. Iacob. 2. *Iudicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam.* Immisericordi aures Dei clausæ sunt & in præsenti & in futuro. Prouerb. 21. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur.* Exemplum habemus de hoc Luc. 16. In diuite epulone, qui panis micas Lazaro negauit, in tormentis positus guttam aquæ postulans non accepit. Item ad commendationem misericordiæ facit, si ostendatur eius præeminentia ad alias virtutes. Notandum ergo quod respectu abstinentiæ in hoc præeminet, quod abstinentia Deo corpus immolat. Ad Rom. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem.* Misericordia vero immolat cor. Respectu vero charitatis in hoc præeminet misericordia, quod charitas est fluuius bonitatis ripas suas non exiens. Pietas vero est fluuius bonitatis ripas suas exiens, & late extra inundans. Charitas enim vt charitas, tantum sua communicat: pietas autem, & hoc facit & aliud: mala enim aliorum insuper sibi assumit. Parum est sua largiri, quod facit charitas: sed cumulus charitatis est seipsum largiri ad compatiendum, quod facit pietas. Respectu autem iustitiæ, prout iustitia stricte sumitur, & est opposita misericordiæ, hanc habet præeminentiam, quod ipsa est summa iudiciariæ potestatis. Misericordia enim super omnia opera eius. Iacob. 2. *Misericordia superexaltat iudicium.* Vnde licet appellare à curia iustitiæ ad curiam misericordiæ. Vnde si vides tibi imminere grauamen à iustitia, imo quocunque modo contra te iudicet etiam iuste, aliter enim facere non potest, confidenter appella ad Dei misericordiam: quoniam iustitia necesse deferre habet appellationi tuæ. Forum curiæ misericordiæ, est forum pœnitentiale: hoc est solum aditorum refugium. In hoc foro feruntur sententiæ absolutionis etiam confitenti suas culpas suas. In aliis curiis si quis confitetur homicidium, dicitur à iudice, suspendatur: in hoc si confitetur absoluitur. Item respectu obedientiæ commendabilis est misericordia. Interdum enim obedientiæ & etiam cæteris virtutibus nititur contraire. Vnde narrat Gregorius in libro Dialogorum, quod Paulinus episcopus se in seruitutem posuit pro quodam captiuo redimendo, licet addictus esset curæ pastorali, & Deus qui miseretur omnibus aliis miserentibus, eum postea in plenitudinem officii & dignitatis restituit. Et quidam conuersus Carthusiensis proficiscens ad nundinas, & quadraginta libras secum deferens vt eas expenderet in necessitatibus domus suæ, comitem habuit in via militem veteranum debilem & pauperem, quem quum agnouisset grauatum esse ære alieno & ire ad petendum inducias à creditore, conuersus dixit militi quod iret secum: qui ingressi sunt domum creditoris, & cum peterent inducias, denegauit eis creditor, addens quod filium eius vinctum in carcerem poneret, nisi ea die redderet vniuersum debitum, & tota eius hæreditas ei appropriaretur. Pro quo quum intercederet conuersus, creditor multa conuitia ei intulit. Ad quem conuersus, Hodie, inquit, liberabitur iustus iste de carcere mortis, & proiiciens ante pedes XL. libras, redemit filium militis de carcere, ipsumque à debito liberauit. Qui rediens narrauit fratribus quæ gesta erant. Illi vero quasi viri spirituales multum in hoc facto commendabant eum. Item quidam sanctus homo quendam pœnitentem ligatum à summo pontifice exonerauit tunica plumbea. Qui interrogatus qua auctoritate hoc fecisset, Respondit, Auctoritate illius qui ait, *Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.* Matth 5. Virtus misericordiæ maxime competit statui miseriæ in quo sumus. Hanc virtutem didicit Christus plus quam XXX. annis, ad Heb. 4. *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.* Bernard. Multa voluit pati Christus, vt compati sciret.

Misericordia præminet cæteras virtutes.

Exemplum

Caput III.

De his quæ possunt iuuare misericordiam.

His monetur ad cõmiserandũ aliquis.

Tangendæ sunt aliquæ meditationes quæ possunt iuuare misericordiam. Quarum prima attenditur circa naturæ conformitatem. 1.
Aliquis enim moueri potest ad miserendum proximo, habito respectu ad naturæ conformitatem. Esaiæ 58. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.* Secunda attendit 2.
principii nostri vnitatem. Sumus enim omnes ex vno patre & vna matre. Augustin. in libro de disciplina Christiana: Si putamus non esse proximos nisi qui de eisdem parentibus nascuntur, Adam & Euam intendamus, & omnes fratres sumus. Tertia attenditur circa miseriam 3.
propriam, vt homo intelligat quæ sunt proximi ex seipso Prouerb. 19 *Homo indigens, miseri*cor-

ricors est. Homo qui indigentiam magnam habuit, alienæ indigentiæ compati nouit. 4. Quarta attendit spiritualem fraternitatem. Fratres enim sumus ex vno patre, scilicet Deo nati: & vna matre, scilicet Ecclesia, eandem habituri hæreditatem. 1. Ioan. 3. *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*
5. Quinta attendit Dei in homines paternam charitatem. 1. Ioan. 3. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus pater, vt filii Dei nominemur & simus. Secundum hanc meditationem operatur qui dat pauperi, eo quod credit eum filium Dei.
6. Sexta attendit capitis Ecclesiæ & membrorum vnitatem, quæ tanta est quod caput reputat sibi fieri quod membris fit. Sicut caput corporis reputat sibi beneficium exhiberi quod pedibus exhibetur: sic beneficium pauperibus exhibitum Christus sibi reputat exhiberi.

A quo petitur eleemosyna, hæc est consideranda.

Et notandum circa hãc meditationem, quod quandoque pauper eleemosynam quærit ab aliquo, ille à quo petitur quatuor debet attendere. Primo, quis petat, quoniam Deus Matth. 25. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Hieron. Quotiescunque manum pauperi extẽderis, Christum cogita. August. in lib. de disciplina Christiana: Christus petit, & non accipit, & offendis nomen pietatis crudelibus verbis, & dicis: Et quid seruo filiis meis? Christum illi oppono, filios suos mihi reponit. Magna iniustitia vt habeas vnde luxurietur filius tuus, egeat Deus tuus. Cum enim legisti, Quod vni ex minimis meis fecistis, & mihi fecistis, & non timuisti: ecce quis eget, & filios tuos numera: postremo numera filios tuos, adde vnũ illum inter illos, Dominum tuum numera: vnum habes, sit ille secũdus: duos habes, sit tertius: tres habes, quartus sit. Secũdo debet cogitare quid petit Deus, quoniam suum petit, non tuum. Vnde valde ingratus est qui de bonis Dei abundanter habet ad mensam suam, & tamen non vult dare modicũ panis Deo petenti. August. Dicit tibi Christus, Da mihi de eo quod dedi tibi. De meo quæro, & mihi non donas: da, & reddo: habuisti me largitorem, facito debitorem. Tertio cogitare debet ad quid petat: non enim petit ad dandũ, sed ad mutuandum & ad centuplas vsuras. Aug. Miser homo, quid fœneraris homini? fœnerare Deo & centuplum accipies, & vitam æternam possidebis. Mira ingratitudo hominum qui nolunt accommodare Deo ad tales vsuras ad quales accommodarent alicui Iudæo vel Saraceno. Quarto debet cogitare quod ipse habet petere à Deo regnum æternum qui modo petit ab eo modicum panis: & si negat Deo hoc modicum, negabit ei Deus regnum suum. Prouerb. 21. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit & ipse, & non exaudietur.* Sapiens: Nec dubites eum magna petas, impendere parua. Septima meditatio attendit liberalitatem quam habent homines ad membra diaboli. Si enim diuites mali declinent ad eos, importunissime inuitantur & quasi dilaniantur, & pro illis magnæ expensæ fiunt: Christus vero in membris suis vix inuenire potest vnde sustentetur. Octaua attendit Dei pietatem quam nobis exhibuit in sua paupertate, quando seipsum pro nobis dedit & pro nostra redemptione vendi voluit.

Caput IV.

De diuisionibus pertinentibus ad misericordiam, & de operibus misericordiæ per ordinem, primo de spiritualibus, circa quæ tanguntur octo incitantia ad compatiendum Crucifixo pro nobis, deinde de corporalibus.

Misericordia commendabilis & delectabilis.

Notandum quod est misericordia cõmendabilis, & est misericordia detestabilis. Commendabilis est, quæ est respectu personæ: detestabilis, quæ est respectu culpæ. Gregor. in homil. Ad culpas quisque non debet compassionem exercere, sed zelum. Compassio quippe homini, & vitiis rectitudo debetur, vt in vno eodemque homine & diligamus bonum quod factum est, & persequamur mala quæ fecit. Item Gregor. Sunt plerique qui compassionem proximo non spiritualiter, sed carnaliter impendunt, vt ei non ad virtutem, sed quasi miserando ad culpas faueant. Qui carnaliter hominibus miserentur, potius sunt crudeles quam misericordes, licet misericordes vocentur. Prouer. 20. *Multi misericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet?*

Misericordia opera duplicia: Spiritualia & corporalia.

Item notandum, quod quædam opera misericordiæ sunt spiritualia, quædam corporalia. Spiritualia sunt, vt cordis compassio, iniuriarum dimissio, peccantium correctio, ignorantium instructio, de compassione dicit gloss. Gregor.

Gregor. super illud Iob 30. Compatiebatur anima mea pauperi. Plus est compassio, quam datum, quia rem quamlibet plerumque dat etiam qui non compatitur: nunquam qui vere compatitur, quod necessarium conspicit proximo suo negat. Ibidem dicit interl. Plus est de seipso dare, quam de suis. Item Greg. Exteriora largiens rem extra seipsum præbuit: qui autem fletum & compassionem proximo tribuit ei etiam aliquid de seipso dedit. Compassio crux est interior, cuius brachium superius est compassio, qua quis compatitur Christo pro nobis passo, brachium inferius est cōpassio, qua quis compatitur his qui sunt in purgatorio. Sinistrū vero brachium est compassio, qua quis compatitur his qui sunt in hoc mundo quantum ad pœnalem miseriam. Dextrum brachium est compassio, qua quis compatitur animabus quæ pereunt in hoc mundo. August. Suntne in te viscera Christianę compassionis, qui plangis corpus à quo recessit anima, & non plangis animā à qua recessit Deus? Ecclesi. 22. *Luctus mortui, septem dies: fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum.* Et notandum, quod multa sunt propter quæ aliquis solet alii multum compati, quia omnia circa Christum occurrunt. Primum est, doloris magnitudo. Hæc causa vere fuit in Christo. Thren. 1. *O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte si est dolor sicut dolor meus.* Secundum est, amoris magnitudo. Hæc causa fuit in beata Virgine, cum propter magnum amorem quem habebat ad filium suum, *gladius pertransibat animam eius* Luc. 2. De Dauid legitur 2. Reg. 18 quod dicebat: *Fili mi Absalon, Absalon fili mi, quis mihi det, vt ego pro te moriar!* id est, vice tui. V debatur reputare mortem filii sui grauiorem sibi propria morte. De bono patre dicitur Eccl. 30. *Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius.* Propter hanc causam filii qui tenerrime amant matres suas, molestius sustinent quum eas vident percuti, quam si ipsimet percuterentur. Sed quis dubitat Christum magis amandum esse à nobis, quam carnales matres? Quæ mater tot & tanta passa est pro filio suo, quanta Christus pro nobis? Nōne matrem propriam reliquit pro nobis? Reliquit etiam synagogam matrem suam, & insuper animam suam morti exposuit pro nobis. Ierem. 12. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius.* Tertium est, innocentia. Magis enim solemus compati ei qui innocenter patitur. Quæ causa vere fuit in Christo: *Ipse enim peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* 1. Petr. 2. Propter hoc, Ecclesia quæ lætatur in passionibus aliorum sanctorum, in die passionis Christi contristatur. Quartum, quando pro culpa nostra aliquis patitur: tunc enim homo qui habet nobilem animum dolorē illum suū reputat per compassionem, sicut suus est per occasionem. Sicut patet in Dauid 2. Reg. vlt. qui quum vidisset angelum populum occidentem, propter hoc quod ipse fecerat eum numerari, dixit ad Dominū: *Ego sum qui peccaui, ego inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro ira tua contra me.* Hæc causa bene fuit in Christo, iuxta illud Esa. 53. *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra.* Nostra est passio Christi per occasionem, etiam quantum ad vtilitatē: & ideo deberet esse nostra quantum ad cōpassionem. Quintū est patientis nobilitas, quæ causa vera fuit in Christo, qui fuit nobilissimus, tanquam Altissimi filius. Valde alienum erat tale opus ab eo: iuxta illud Esa. 28 *Alienum est opus eius vt operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo.* Sextum est, patientis benignitas. Hęc causa vere fuit in Christo ad Tit. 3. *Apparuit benignitas*, &c. Matth. 11. *Discite à me, quia mitis sum.* Quum homo benignus & mitis homini gratis cedat, quæ causa est eū gladio perforari? Item quę cōuenientia est stipitis rigidi & duri ad hominem benignum & dulcē? Ideo Ecclesia in illo dulci planctu qui in Dominica passione incipit cantari, specialiter plāgit hoc, quod clauis & lancea mite corpus perforatur, & poscit vt arbor crucis ramos suos flectat, & naturalis rigor lentescat, vt superni mēbra regis miti tendat stipite. Septimum est, pietas ipsius patientis. Magis enim aliquis compatitur ei quem nouit esse piū & compatientem quam ei quem nouit esse sine pietate. Ipse etiam Deus non miseretur hominibus duris, & sine misericordia. Iac. 2. *Iudicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam.* Bern. Nemo duri cordis salutem vnquam adeptus est, nisi forte quem miserans Deus, abstulerit ab eo cor lapideum, & dederit cor carneum. Hæc causa bene fuit in Christo, qui ex compassione passus est ea quæ sustinuit in mundo isto. Octauum est, exemplum aliorum compatientium alicui. Hoc enim solet hominē incitare ad similiter compatiendum. Quæ causa bene inuenitur circa Christum, cui creaturæ insensibiles quasi compassę fuerunt. Vnde sol radios suos abscondit quasi nuditati eius tenebras faciens.

Propter hæc alicui compati quis solet.

Petræ etiam scissæ sunt quasi compatientes. Ad iniuriarum dimissionem monemur. Luc. 6 *Dimittite*, inquit, *& dimittetur vobis*. Matth 6 *Si dimiseritis hominib. peccata eorũ, dimittet vobis Pater cælestis delicta vestra*. Eiusd. 18. *Domine, quoties peccabit frater meus in me, & dimittam ei, vsq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagesies septies*. August. in Enchirid. Multa sunt genera eleemosynarum quæ cum facimus adiuuamur vt nobis dimittantur peccata Sed interea nihil est maius quam cum ex corde dimittimus, quod in nos quisque peccauit. Idem in lib. de Rectitudine catholicæ conuersationis: Quare non dimittat quis fratri parum, vt ei Dominus dignetur dimittere totum? Nam & hoc eleemosynæ genus est, vt dimittat aliquis ex toto corde ei à quo læsus fuerit. Isidorus: Non solum qui esurienti & sitienti & nudo beneficium largitatis impendit, sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impartitur, aut in quibuslibet necessitatibus aliis consilium adhibet, sine dubio eleemosynam facit. Ad corripiendum fratrem peccantem monet nos Dominus Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum*. Ad instructionem ignorantium monemur ad Galat. 6. *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis*. Dan. 12 *Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates* Eccl. 38 *Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus illius fideles sunt*. Opera misericordiæ corporalia sunt illa sex quæ tanguntur Matth. 25. *Esuriui, &c.* Septimum est, quod tangitur Tobiæ 3 scil *sepelire mortuos*. Aliqua horũ tanguntur Esa. 58 *Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne opus dirumpe*. Hoc pertinet ad visitationem incarceratorum. *Frange esurienti*, &c. Ibi tanguntur tria alia opera manifeste. Et carnem tuam ne despexeris, hoc pertinet ad visitationem infirmorum. Ad duo prima opera incitamur frequenti Scripturæ admonitione. Neemiæ 8 *Mitte partes eis qui non præparauerunt sibi*. Tob. 4. *Panem tuum cum egenis, & esurientibus comede*. Prouerb 25. *Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit, potum da illi*. Ecclesiast. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum*. Aquæ transeuntes sunt populi mortales 2. Reg. 14. *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram quæ non reuertuntur*. Luc. 3. *Qui habet escas, det non habenti*. Item excitamur ad ea exemplis sanctorum Patrum. Tob. 2. De facultatibus suis esurientes alebat. Iob 31 *Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, &c. Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus conteratur*. Item incitamur ad ea mercedis promissione. Ezech. 18. *Si panem esurienti dederit, vita viuet*. Matth. 10. *Qui potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Luc. 14. *Quum facis conuiuiũ voca pauperes, debiles, & claudos & cæcos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuant tibi. Retribuetur autem tibi in resurrectione iustorum*. Qui cibum sine potu ministrant pauperi, tale prandium dant Domino, quale consueuit dari asino. Item qui de his quæ habent ad mensam suam nihil volunt dare pauperibus, in futuro nihil boni inuenient. Iob 20. *Non remansit de cibo eius, & propterea nihil remanebit de bonis illius*.

Opera misericordiæ corporalia.

Sequitur de tertio opere misericordiæ, quod est colligere hospitem. Circa quod opus. Primo, tangetur de his quæ pertinent ad eius commendationem. Secundo, qui hospites sint maxime recipiendi. Tertio, quomodo sint recipiendi. Circa primum notandum quod hospitalitas ad susceptionem gratiæ præparat. Quod figuratum est in hoc quod duo discipuli Christum cognouerunt cum eum ad hospitium inuitassent. Luc. vltim. quandoque diuina cognitio infunditur alicui occasione alicuius sancti viri in hospitio recepti. Item bona temporalia multiplicat: vt patet in illa vidua quæ Eliam in hospitio suo suscepit: cui farina, & oleum non defecerunt 3. Regum 17. A malo etiam temporali seruat: vt patet in Raab, quæ recepit nuntios filiorum Israel: & ideo à morte saluata est. Ios. 6. *Sola Raab meretrix viuat, &c.* ad Hebr. 11 *Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace*. Item Deum & angelos meretur recipere, qui hospitalitati deseruit. Reputatiue semper Deum recipit, quum recipit aliquem nomine ipsius. Matth. 1. *Qui recipit vos me recipit*. Eiusdem 10 *Qui susceperit vnum talem paruulum in nomine meo, me suscepit*. Item 25. *Hospes eram, & collegistis me*. Ioann. 13 *Qui accipit si quem misero, me accipit*. Personaliter etiam quandoque suscipit Deum. Vnde refert Gregorius in homilia Euangelii, quod legitur secundo die Paschæ, quod quidam paterfamilias multum fuit hospitalis. Quadam autem die cum peregrinos su[s]ce-

pisset, & aquam daret manibus in humilitate, vnus fuit inter eos in cuius manibus aquam fundere debuit. Et quum reuersus vrceum accepisset eum non inuenit. Cumq; hoc factum apud se miraretur, eadem nocte ei Dominus per visionem dixit: Cæteris diebus me in membris meis, hesterno autem die in memetipso suscepisti. Item Gregor. in homilia illius Euangelii: *Videns Iesus ciuitatem fleuit super illam, dicens: quia, &c.* Quidã Martyrius nomine, vitæ valde honorabilis monachus fuit, qui ex suo monasterio visitationis gratia ad aliud monasterium tendebat, cui spiritualis pater præerat. Pergens itaque leprosum quendam quem densis vulneribus elephantinus morbus per membra fœdauerat, inuenit in via, volentem ad suum hospitium redire & præ lassitudine non valentem. In ipso vero itinere se habere perhibebat hospitiũ quo idem Martyrius monachus ire festinabat. Vir autem Dei eiusdem leprosi lassitudinem misertus, palliũ quo vestiebatur in terram protinus proiecit, & expandit ac desuper leprosum posuit, eumque suo pallio vndique constrictum super humerum leuauit, secumq; reuertens detulit. Cumque iam monasterii foribus appropinquaret, spiritalis pater eiusdem monasterii magnis clamare vocibus cœpit, Currite, ac ianuas monasterii citius aperite: quia frater Martyrius venit, Dominum portans. Statim vero vt Martyrius ad monasterii aditum peruenit, is qui leprosus esse putabatur, de collo eius exiliens, & in ea specie apparens qua recognosci ab hominib. solet redemptor humani generis Deus & homo Iesus Christus, ad cœlũ Martyrio aspiciente rediit, eique ascendens dixit, Martyri, tu me non erubuisti super terram: ego te non erubescam super cœlos. Qui sanctus vir mox vt esset monasterium ingressus, ei pater monasterii dixit. Frater Martyri, vbi est quem portabas? Cui ille respondens, dixit: Ego si sciuissem quis esset, pedes eius tenuissem. Tunc iisdem Martyrius narrabat, quia cum eum portasset, pondus eius minime sensisset. Nec mirum: quomodo pondus eius sentire poterat, qui portãtem portabat? Ecclesiast. *Species leprosi apparuit, & is qui est reuerendus super omnia, videri despectus infra omnia dedignatus non est.* Cur hoc, nisi vt nos sensu tardiores admoneret, quatenus quisquis ei qui in cœlo est festinat assistere, humiliari in terra & compati abiectis & despicabilibus fratribus non recuset? Item Gregorius in homilia Euangelii quod legitur secunda die Paschæ. Pensate fratres quanta hospitalitatis virtus sit.

Exemplum

Ad mensas vestras Christum suscipite, vt vos ab eo suscipi ad conuiuia æterna valeatis. Præbete modo Christo peregrino hospitium, vt nos in iudicio non quasi peregrinos nesciat, sed vt proprios ad regnum recipiat. Angelos etiã meretur suscipere. Hebræor. 13. *Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis: vt Abraham*, Genes. 13. Et Loth, eiusdem 19. Origenes. Domos hospitales ingressi sunt angeli, domos vero hospitibus clausas ignis & sulphur succendit. Hieronym. Abraham & Loth angelos susceperunt, quia hospites dilexerunt. Idem: Abraham crebro hospitalitatis officio dum non refutat homines, suscipere meruit Dominum. Matth. 10. *Quicunque non receperit vos, nec audierit sermones vestros. Amen dico vobis, quod tolerabilius erit terra Sodomorum & Gomorrhaeorum in die iudicii.* Circa secũdum notandum est, quod maxime hospitio recipiendi essent boni viri. 4. Reg. 4. *Animaduerto quod sanctus Dei est iste qui transit per nos frequenter: faciamus ei cœnaculum paruum, & ponamus in eo lectum & mensam & sellam, & candelabrum.* Et econtrario in aliquibus locis boni viri vel non recipiuntur, vel male recipiuntur. Serui vero diaboli cum magno gaudio recipiuntur. Iud. 10. *Vadimus ad domum Dei, & nullus sub tectũ nos vult recipere.* Similem querelã multi boni viri hodie possunt facere. Sap. 19. Alii ignotos non recipiebant aduenas. Alii autem bonos hospites in seruitutem redigebant. Matth. 18 *Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet* Luc. 10 *Non receperũt eum, quia facies eius erat euntis in Ierusalem.* Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me.* Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Item peregrini potius recipiendi sunt, quam indigenæ: quia magis indigent. Iob. 31. *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* Esa. 58. *Egenos vagosq; induc in domum tuam.* 3 Ioan. 1. *Charissime fideliter facis quidquid operaris in fratres: & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ.* Circa tertium notandum quod hospites suscipiendi sunt frequenter. ad Roman. 12. *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.* Sectari frequentatiuum est. Item hospites ad hospitium cogendi sunt. Vnde super illud Lucæ vltimo: *Et coegerunt eum:* dicit gloss. Quo exemplo docemur quod peregrini non solum sunt ad hospitium vocandi, sed etiam trahendi. Genesis 19. *Compulit illos oppido vt diuerterent ad eum.*

Quales hospitio recipiendi.

Item cum magna reuerentia sunt suscipiendi. Vnde quidam vir religiosus dicebat, fratres aduenientes debere adorari, cum certum sit in aduentu eorum aduentum Domini Iesu Christi haberi. Sic recipit Abraham tres viros. Gen. 18. *Quos cum vidisset Abraham, occurrit in occursum eorũ de ostio tabernaculi sui, & adorauit pronus in terram.* Item sic recipit Loth angelos. Genesis vigesimo nono. *Qui cum vidisset eos, surrexit, & iuit obuiam eis, adorauitque pronus in terram.* Item recipiendi sunt hilariter, nõ cum murmure. 1. Pet. 4. *Hospitales inuicem sine murmuratione.* Item ministrãdum est eis abundanter Iudic. 18. *Pax tecũ sit ego prabeo omnia qua necessaria sunt: tantum quaeso ne in platea maneas.* Item seruiẽdum est eis diligenter. 4 Regum 5. *Ecce sedulo in omnibus ministrasti nobis.* Sunt aliqui qui de verbis multis solent seruire hospitibus suis. Vbi autem verba plurima, ibi frequenter egestas. Prouerb 13. Facit etiam ad hoc quod hospitalitas Deo sit gratior, si Dominus domus in propria persona hospitib⁹ suis seruierit. Vnde dicit Hieron. loquens de Abraham qui tres viros susceperat. Genesis 17. Non seruis praecepit vt hominibus ministrarent, nec bonum quod exercebat per alium minuit, sed quasi praeda reperta cum Sara humanitati solus incubuit. Ipse pedes lauit, ipse humeris suis vitulum de armẽto portauit, ipse vt seruus stetit peregrinis prandentibus & manibus coctos cibos ieiunaturus apposuit. Item protegendi sunt qui hospitio recipiuntur à recipiẽtibus. Gen. 19. *Abutimini filiabus meis sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis.* Iudic 19. *Nolite fratres malum hoc facere, quia ingressus est homo hospitium meum.* Item incitandi sunt ad comedendum verbo & exemplo. In dialogo legitur quod Abbas Cassianus venit ad quendã senem qui dedit ei manducare cum suis sociis vsque ad satietatem, & hortabatur, eum plus comedere. Qui cum diceret se esse satiatum, respondit: Ego diuersis fratribus hodie superuenientibus septies manducaui, & adhuc esurio. Tu vero semel manducans es satiatus. Et dixit ieiunium esse frangendum propter hospites; quia in hospite suscipitur Christus, & non possunt filii sponsi lugere quandiu sponsus est cum eis. Item quidam senex in Sicilia multum fuit hospitalis faciens manducare omnes ad se venientes. Venit autem ad eum quidam solitarius nolens refici, dicens se ieiunare. Cui senex: Exeamus & oremus sub arbore hac; & cui fuerit arbor inclinata, ipsum sequamur. Orante autem solitario arbor nõ est inclinata: orante autem illo sene hospitali, arbor inclinata est. Sequitur de quarto opere misericordiae, quod est vestire nudos. Ad quod Sacra scriptura monet. Tobiae 4. *De vestimentis tuis nudos tege.* Item Esa. 58. *Cum videris nudũ, operi eum.* Et Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti.* Hoc opus misericordię nobis multum commendant exempla sanctorum. Et primo exemplum Dei, qui Adam & vxori eius postquam ceciderant in statum miserię, fecit tunicas pelliceas. Genes. 3. Item exemplum Tobiae qui nudis vestimenta praebebat. Tob. 1. Et exemplum Iob: Si *despexi*, inquit, *praetereuntem, eo quod non haberet indumentum, & absque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est.* Iob 31. Hoc opere misericordiae Dorcas digna fuit suscitari. Actu. 9. Item huic operi misericordiae promittitur vita aeterna. Ezech. 19. *Si nudum vestimento operuerit, vita viuet.* Hoc opus misericordiae videtur praecellere respectu praecedentium, in hoc quod non vnam miseriam releuat, sed multas. Primum opus repellit famem, secundum sitim: sed hoc opus expellit erubescentiam de nuditate, & molestiam frigoris. Itẽ vestis data pauperi memoriale est, vt oret pro eo qui sibi eam dedit. Non transit hoc beneficium ita cito, sicut beneficium cibi vel potus. Sequitur de quinto opere misericordiae, quod est visitare infirmos. Ad quod monemur. Ecclesiast. 7. *Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis.* Hoc opus misericordiae valde placet Deo. Iac. 1. *Religio munda & immaculata apud Deũ & patrem, haec est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.* Valde etiam est vtile homini. Iob 5. *Visitans speciem tuam, non peccabis.* Qui huic operi misericordiae insistit, peccatum facilius vincit. Et sicut miseria infirmitatis famem & sitim & frigus videtur excedere: sic hoc opus misericordię videtur pręcellere respectu praecedentium. Vnde in Vitis Patrum Frater quidam interrogauit quendam senem, dicens: duo fratres sunt, quorum vnus ieiunat sex diebus, & multum laborans, alius vero seruit aegrotantibus, cuius opus magis acceptum est Deo. Respondit senex: Si frater ille qui sex diebus laborans ieiunat appendat se per nares, non potest esse aequa-

Exemplũ. Exemplũ.

lis illi qui infirmantibus deseruit. Hoc opus misericordiæ commendauit nobis filius Dei exemplo suo visitans genus humanũ in infirmitate positum Luc. 1. *Visitauit nos oriens ex alto &c.* Sequitur de opere misericordiæ, quod est visitare eos qui sunt in carcere. Ad quod monemur, Hebræorum decimo tertio. *Mementote vinctorum*, inquit, *&c.* Eiusdem 10. *Vinctis compassi estis.* Et notandum quod visitandi sunt in carcere non solum vt necessaria eis ministrentur, vel aliqua consolatio eis adhibeatur, sed etiam vt à carcere liberentur. Ecclesiast. 4. *Libera eum qui iniuriam patitur de manu superbi.* In Psalm. *Egenum de manu peccatoris liberate.* Item: *Domine quis similis tibi, eripiens inopem de manu fortiorum eius?* Hoc opus misericordiæ commendatur nobis variis exemplis sanctorum. Legitur de Tobia quod pergebat per omnes qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis. Iob. 29. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam* Daniel Susannam adiudicatam morti liberauit. Daniel. 13 Et Nicolaus tres pueros morti addictos. Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem &c.* Sequitur de septimo opere misericordiæ, quod est sepelire mortuos. Ecclesiast. 7. *Mortuo non prohibeas gratiam.* Glos. ad eleemosynam pertinet sepultura mortuorum. De hoc opere misericordiæ commendantur viri Iabes Galaad 2. Regum 2. *Benedicti vos à Domino, qui fecistis misericordiam cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum.* Commendatur etiam de hoc Tobias. De quo legitur Tob. 2. *Quod cum nuntiatum esset ei quod vnus de filijs Israel iugulatus iaceret in platea, statim exiliens de accubitu suo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus; tollensque illud portauit ad domum suam occulte, vt dum sol occubuisset, caute sepeliret eum.* Et Marc. 14. dicitur de Magdalena: *Bonum opus operata est in me, præuenit vngere corpus meum in sepulturam.* Hoc opus misericordiæ exercuerunt Ioseph & Nicodemus Christo. Ioann. 19. Et Zozimas vno leone obsequente sepeliuit cadauer illius pœnitentis Mariæ Ægyptiacæ. Hoc opus misericordiæ commendatur nobis exemplo etiam brutorum animalium. Legitur enim in libro de Natura animalium, quod mortuo delphino, circunstant alii delphini ne comedant pisces mortuum, & deferunt eum in profundum, atque sepeliunt. Et notandum quod multi propter peccata sua hoc beneficio priuantur.

Psalm. 81.

Esaiæ 14. *Tu proiectus es de sepulchro tuo quasi stirps inutilis.* In eodem: *Quasi cadauer putridum non habebis consortium, neque eris cum eis in sepultura.* 4. Regum 9. *Iezabel comedent canes in agro Iezrael, nec erit qui sepeliat eam.* Ierem. 22. *Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem.* Eiusdem 25. *Non sepelientur in sterquilinium, super faciem terra iacebunt.* Et 2. Machab. 5. Iason qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus & insepultus abiicitur à sepultura. E contrario, *corpora sanctorum in pace sepulta sunt.* Ecclesiast. 44. Item notandum quod antiqui eligendo sepulturam, respectum habuerunt vel ad patres suos, vel ad sanctitatem eorum cum quibus sepeliri voluerunt. Gen. 48 Dicit Iacob. *Facies mihi misericordiam vt non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis.* Eiusdem 49. *Sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici.* 3 Reg. 13. *Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est.* 4. Reg. 13. *Quidam sepelientes viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchro Elisei, & reuixit.* Præter septem opera misericordiæ de quibus dictum est, videntur etiam esse quædam alia opera misericordiæ, vt accommodare indigenti. Tripliciter enim facit quis eleemosynam, vel dando, vel accommodando, vel remittendo Eleemosyna mutui in hoc commendabilis est, quod multoties fieri potest, & tamen non perit ei qui eam facit. Recuperat enim quod accommodauit Ad hoc opus misericordiæ monemur. Matth. 5. *Volenti mutuare à te, ne auertaris.* & Luc. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes* Deut. 15. *Si vnus de fratribus tuis ad paupertatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum: sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo indigere prospexeris.* Recuperare etiam proximum videtur esse opus misericordiæ. Eccles. 29. *Recupera proximum tuum secundum virtutem tuam.*

Item opus misericordiæ esse videtur, loca lutosa vel aquas periculosas pontibus vel aliter peruia & meabilia facere. Et hoc opus misericordiæ vno denario potest aliquis bene facere omnibus illis qui per pontem transituri sunt.

CAP.

CAPVT V.

De quo sit Eleemosyna facienda.

NOtandum quod Eleemosyna facienda est de his quę iuste acquisita sunt. Leuit. 3. *Omnis oblatio qua offertur Domino absque fermento erit*: absque fermento, inquam, iniquæ acquisitionis. Prouerb. 3. *Honora Dominum de tua substantia* Tob. 4. *Fili, de tua substantia fac eleemosynam*, & distinguuntur circa eleemosynam tres gradus: est enim eleemosyna bona melior, optima. Bona est, quæ fit de patrimonio Christi, in quo solam dispensationem clerici habent. Bern. Facultates Ecclesiarum patrocinia sunt pauperum, & sacrilega eis crudelitate subripitur quidquid sibi ministri & dispensatores, non vtique Domini & possessores vltra victum & vestitum accipiunt. Melior est, quæ fit de proprio patrimonio. Optima est, quæ fit de his quæ acquiruntur proprio labore. Ephes. 4. *Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret manibus suis operando quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti*. Non placet Deo eleemosyna de furto vel rapina facta, ab eo qui potest scire cui sit restituẽda. Aug. Quale est illud munus quod alter cum gaudio accipit, alter cum lacrymis amittit? Ecclesi. 34. *Immolantis ex iniquo maculata est oblatio, & non sunt beneplacita Deo subsannationes impiorum*. In eodem: *Dona iniquorum non probat Altissimus*. Item: *qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris*. Item, eiusd. 35. *Noli offerre munera praua: nõ enim suscipiet illa Deus*. Deut 17. *Non immolabis Domino Deo bouem & ouem in quo est macula, aut quippiam vitij: quia abominatio est Domino Deo tuo*. Esa. 11. *Ego Deus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum*. Malach. 1. Intulistis de rapinis munus: nunquid suscipiam illud de manu vestra? 1. Paral. vlt. *Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi Non ea quæ accepimus de manu diaboli*. Prou. 13. *Redemptio animæ viri diuitiæ suæ*. Restituenda sunt mala acquisita de aliis, scilicet nostris. Eleemosynas debemus facere, exemplo Zachæi, Luc. 19. *Ecce dimidium bonorum do pauperibus: & si quem defraudaui, reddo quadruplum*. Greg. Quidquid in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, sed irritat Sicut aqua si munda est lauat, si vero immunda inquinat: sic eleemosyna si fit de re iniuste acquisita inquinat: si vero fit de re iuste acquisita lauat. Et sicut non est danda eleemosyna de re furtiua, sic nec accipienda. Tobiæ 2 Non licet nobis edere de furto aliquid, aut contingere. Leuit. 11. *Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis*. Et notandum quod eleemosyna est tanto Deo gratior, quanto res quæ datur danti erit carior. 2. Reg. vltim. *Non offeram Domino*, ait Dauid, *holocausta gratuita*: Tamen non multum expedit pauperibus qui non sunt assueti deliciis, dare delicias & sumptuosa cibaria nisi quando sunt infirmi Aug. in lib. de verbis Domini: Vtantur diuites superfluis, dẽt pauperibus necessaria: vtantur pretiosis, dent pauperibus vilia. Dicit Hier super Malach. quod indignum est dare Deo quod dedignatur homo. Ministris Dei propter honorem eius cui ministrant delicata & sumptuosa dari possent. Ecclesi. 14. *Dignas Deo oblationes offer*. Num. 18. *Quæ offertis de decimis, & in donaria Domini separabitis, optima electa erunt*.

CAPVT VI.

Cui sit danda Eleemosyna.

ELeemosyna danda est pauperi. Luc. 13. *Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles &c*. Et Tob. 4. *Panem tuum cum esurientibus & egenis comede*. Debemus in hoc imitari Deum, de quo Luc. 2. *Esurientes impleuit bonis*, & in Psal. *Quia satiauit animam inanem*. 4 Reg 4. Eliseus implet vasa vacua. Hier. Illis tribue diuitias tuas qui nõ phasidas aues, sed siliginis panem comedunt, qui famem expellant, non qui augeant luxuriã. Idem: Da pauperibus, non locupletibus, non superbis: da quo necessitas sustentetur, non quo augeantur opes Pars sacrilegii est, res pauperũ dare non pauperibus. Item dandum est non solum bonis, sed etiam malis, vt simus imitatores eius qui solẽ suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Matt 5 & Luc. 6. *Omni petenti te, tribue*. Maxime tamen dandum est bonis. Eccle. 12. *Si bene feceris scito cui feceris*. Ibidem: *Bene fac iusto, & inuenies re-*

Psalm. 106.

nies retributionem magnam. Et si non ab ipso, certe à Deo. Ibidem: *Da bono, & ne recipias peccatorem. Benefac humili, & ne dederis impio.* Quod intelligendum est in duobus casibus: Vnus est, si credas quod propter bonum tuum negligat iustitiam. Alius est, cum non datur intuitu pietatis: vt faciunt illi qui dant histrioni causa histrionatus Eccles 7. *Bonum est sustentare iustum.* Sapiens: Cui des videto. Item dandum est diuersis, non tantum vni. In Psalm. *Dispersit, dedit pauperibus.* Matthæi 20. *Volo & huic nouissimo dare sicut, &c.* Hieronym. Pecuniam tuam vt singulis necessarium est distribuas, non ad luxuriam sed ad necessitatem.

Psalm. 111.

Cap. VII.

Quomodo sit danda Eleemosyna.

Eleemosyna danda est animo voluntario, Deus enim plus respicit ad animum, quã ad datum Prou. 16. *Spirituum ponderator est Deus.* Eiusd. 21. *Appendit corda Deus.* 1. Reg 16 *Deus intuetur cor* Et super illud Matt. 10. *Quicunque dederit vni ex minimis istis calicem &c.* dicit Gl. Nota Deum ad pium affectum dantis respicere magis quam ad quantitatem rei exhibitæ. Et super illud Matt. 19 *Ecce nos reliquimus omnia.* dicit Greg Cor & non substãtiam Deus pensat, nec perpendit quid in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur Hieron. Quę efferuntur, non sui pondere, sed offerentium voluntate pensantur. Item danda est eleemosyna cum vultus hilaritate. Eccl. 25. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* 2. ad Cor. 9 *Hilarem datorem diligit Deus.* Aug. Qui dat vt careat tædio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis, & rem & meritum perdit. Item danda est cũ sermonis dulcedine. Eccle. 4. *Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & responde ei in pacifica mansuetudine.* Eius 18 *Fili in bonis tuis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali* Greg. Sunt nõnulli qui mox vt ab egenis fratribus fuerint necessaria postulata, prius in eos contumeliosa verba iaculantur: qui si reb. ministeria perficiunt pietatis, in verbis contumeliosis humanitatis gratiam perdunt: ita plerunque videantur iniuriæ illatis satisfactionem exoluisse, cum post contumelias dona largiuntur. Nec debet sequi improperatio. Ecclesi 18. *Stultus acriter improperabit.* Eiusdem 20. *Datus insipientis non erit tibi vtilis &c.* Exigua dabit & multa improperabit. Item danda est eleemosyna cum festinatione. Prouerb. 3. *Ne dicas amico tuo. Vade, & cras reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare* Ecclesiast 7. *Cor inopis ne affixeris, & ne protrahas datum angustianti.* Iob 31. *Si oculos viduæ expectare feci &c.* Super illud Psal. *Producens fœnum iumẽtis.* dicit Gl. Beatus qui prçoccupat vocem petituri Dauid. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Prou. 12. *Qui pronus est ad misericordiam benedicetur.* Debet etiam homo dare eleemosynam dum sanus & viuus est. Eccles. 14. *Fili, si habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer: memor esto, quoniã mors non tardabit.* Item ante mortem benefac amico tuo, Christo scilicet: eiusdem 18. *Memento paupertatis in die abundantiæ.* Ad Gal. 6. *Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes* Eleemosyna quam aliquis dat in vita sua, est sicut lucerna quæ præcedit aliquem, seruans eum ne cadat in lutũ vel foueam. Eleemosyna vero quæ fit pro eo post mortem, est sicut lucerna quæ fertur alicui post tergum, quę non custodit hominem quin cadat in foueam, à qua non est liberatio Item danda est eleemosyna cum humilitate, ita vt nec vanam gloriam inde quæras, nec pauperem cui das despicias, nec pro eleemosynis quas das si in peccato mortali es, saltem præsumas. Ad primum monemur Matth. 6. *Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Eccl. 29. *Conclude eleemosynam in sinu pauperis.* Prou. 21 *Munus abscõditum extinguit iras.* Gre Sufficit iustis ab eo videri à quo expectãt remunerari. Item valde bona sua paruipendunt, qui ad eorum remunerationem laudes hominum sufficere credunt. Et in legenda beati Nicolai dicitur. Ex quo homo est in huius mundi voragine propter delicta sua deiectus, nullum eius bonum sic Deus approbare legitur, vt eleemosynã, si tamen ob mũdi fiat gloriam. Ad secundum monemur Esa. 58. *Carnem tuam ne despexeris.* Et super parabolã de diuite & Lazaro, Luc. 21 dicit Glos Si quæ reprehensibilia videmus in pauperibus, non debemus despicere: quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat. Iob 31. *Si comedi buccellam meam solus.* Gregor. Solent nonnulli multa largiri, sed habere pauperes socios in domestica con-

Psalm. 103.
Psalm. 40.

uersatione refugiunt, gratiam vitæ communis non habentes. Sed iste præiudicium pietati se facere existimaret, si solus comederet quod Dominus omnium communiter creasset. Ad tertium monemur Ecclesiastic. 7. *Ne dicas, in multitudine munerum meorum respiciet Deus, & offerente me Deo Altissimo munera mea recipiet.* Et super illud Iob 15. *Non credas frustra errore deceptus quod aliquo pretio redimendus sit*, dicit Gloss. Eleemosyna non valet ei qui in malo permanet. Augustinus in Enchrid. Non æstimet aliquis illa nefanda crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & eleemosynis quotidie redimenda. In melius quippe est vita mutanda, & per eleemosynas, de peccatis præteritis propitiandus est Deus: non ad hoc quodammodo emendus, vt ea liceat impune committere. Item eleemosyna danda est propria manu. Prouerbior vlti. *Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperē.* Danda est etiam secundum facultatem dantis. Ecclesi 14. *secundum vires tuas exporrigens da pauperi.* Eius. 15. *Da Altissimo secundum donatum eius.* Tob. 4. *Quomodo potueris, ita esto misericors, si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude.* Nullus potest excusare se à collatione eleemosynæ, etiam si sit pauper, quum tantum placeat quandoq; Deo quando pauper dat pro Deo obulum, sicut si diues daret pro Deo centum marcas. Libenter emeret pauper carnes in macello si tantum crederet se habiturum pro vno obulo quantum diues pro centum solidis. Luc. 21. dixit Dominus de paupere vidua quæ miserat duo æra minuta in gazophylacium. *Vidua hac pauper plus quam omnes misit.* Si non potest dare pauper obulum, det calicem aquæ frigidæ, & non perdet mercedem suam. Matt 10. Si hoc non potest, det verbum consolationis, vel orationis. Super illud, Iustus autem miseretur, & tribuet, dicit Glo. Iusto semper est aliquid q det, saltem orationem. Item danda est eleemosyna ordinate, vt homo primo misereatur suiipsius. Eccl *Miserere animæ tuæ placens Deo.* August. in Ench. Qui eleemosynam ordinate vult dare à seipso debet incipere. Item in libr. de rectitudine catholicæ conuersationis. Deus rogat vt tui miserearis, & non vis: quomodo te Deus exaudiet in die necessitatis supplicantem, quum tu eum pro teipso non audis rogantem? Item Augustin. Quid est miserius micro non miserante seipsum? Ecclesiastic. 14. *Qui sibi nequam, cui bonus?* Sicut non esset misericors qui matri suæ indigenti non miseretur, licet aliorum miseretur: ita non est vere misericors qui animæ suæ infirmantis ad mortem non miseretur, cum magis eam diligere debeat quam matrem Sapiens: Semper tibi proximus esto. Item ad ordinem misericordiæ pertinet vt potius misereamur animæ quam corporis, & potius ei qui est in maiori miseria, quam ei qui est in minori.

Eleemosyna ordinate danda.

Pars XV.

De his quæ omnibus debemus, vt est dilectio, veritas & fides, & præcipue de veritate & eius descriptione, de incitantibus ad amorem veritatis, & de errore illorum qui dicunt veritatem non esse iuramento firmandum.

De debito dilectionis legitur ad Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.* De dilectione, require in tractatu de Charitate. De veritate hoc modo agetur. Primo, ostendetur quid sit veritas, prout veritas pars est iustitiæ Secundo, tangentur aliqua quæ ad amorem veritatis possunt incitare. Tertio, destruetur error illorum qui dicunt veritatem in nullo casu firmandam esse iuramēto. Circa primum notandum est, quod est veritas increata, & est veritas creata. Veritas vero creata triplex est, scilicet veritas signati siue rei: & veritas signi, & veritas vtentis signo. Ad veritatem rei videtur pertinere illud August. in lib. Soliloq. Verum est id quod est. Et illud Philosophi: Vnumquodque sicut se habet ad esse, ita ad veritatem. Ad veritatem vero signi pertinere videtur illa descriptio Philosophi: Veritas est adæquatio rei & intellectus, siue adæquatio signi & signati. Veritas vero prout pertinet ad hominem vtentem signo pars videtur esse iustitiæ, quæ sic describitur à Tullio in 1. Rhetoric. Veritas est per quam immutata ea quæ sunt aut ante fuerunt, aut futura sunt dicuntur. Ad amorem veritatis monemur Prou. 2. *Veritatem*

Veritas duplex.

creata duplex.

Quid veritas.

tem eme, &c. Veritas emitur quando cum magno studio vel labore cognitio veritatis acquiritur, vel quando cum damno magno vel multorum odio veritas in iudicio vel doctrina dicitur. A veritate nullo modo recedendum est, quicunque inde debeat scandalizari. Vnde super illud Matt 18. *Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis &c.* dicit Gloss. Notá quod inquantum potes sine peccato vitare scãdalum proximi, debes: quod si de veritate est, pro scandalo veritas relinqui non debet. Et intelligitur hoc de triplici veritate, scilicet vitæ, iudicii & doctrinæ. Item monemur ad amorem veritatis. Eccles 37. *Ante omnia opera verbum verax præcedat te.* Et eiusdem 4. *Non contradicas verbo veritatis vllo modo.* Sancti antiquitus multum deferebant veritati. 2. ad Cor. 13. *Non possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate.* Ad perhibendum testimonium veritati, venit filius Dei in mundum. Ioa. 18. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* Sed hodie veritas exosa habetur. Terentius in Andria: *Veritas odium parit, obsequium amicos.* Ad Gal. 4. *Ego inimicus vobis factus sum verum dicens vobis.* Bernard. super Cantic. Amara est veritas sine condimento gratiæ. Hodie diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Dauid: *Non est in ore eorum veritas. Cor eorum vanum est* Veritati hodie detrahitur. Iob. 6. *Quare detraxistis sermonibus veritatis?* Veritas hodie captiua detinetur. Vix enim inuenitur qui velit eã dicere, ad Rom 1. *Veritatem in iniustitia detinent.* Seneca: Monastrabo tibi quid omnia possidentibus desit, scilicet qui verum dicat. Veritas hodie vndiq; impugnatur, ita vt frequenter necesse habeat corruere: secundum illud Esaiæ 59. *Corruit in platea veritas.* Et Daniel 8. *Prosternetur veritas in terra* Veritas in terra prosternitur, quando aliquid terrenum veritati præponitur. Veritas hodie à multis vili pretio venditur. Prou. 28. *Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit & pro buccella panis deserit veritatem.* Multi hodie deserunt veritatem vitæ, & ideo fugit ab eis veritas doctrinæ, Sicut econtrario sequitur veritas doctrinæ eos qui habent veritatem vitæ. Eccle. 17. *Volatilia ad sibi similia conueniunt: & veritas ad eos qui operantur illam, reuertetur.* Veritas hodie adeo vilipenditur, vt à quibusdam ei præponatur falsitas, ab aliis præponatur ei vanitas, & ab aliis ipsa vmbra vel pictura veritatis. Veritati falsitatem præponunt, homines inconsiderate loquentes qui tota die volunt esse in verbis, & ideo multoties mentiuntur. Bernardus in sermonibus: Quid ni pericliteturcastitas in deliciis, veritas in multiloquio, charitas in hoc seculo nequam? Vanitatem præponunt veritati amatores temporalium istorum quæ vana sunt, eo quod nõ dant plenitudinem cordi possidentis, nec fulcimentum innitenti, nec fructum expectatũ circa ea laboranti. In Psal *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Vmbram & picturam præponunt veritati hypocritæ, qui apparẽtiam sanctitatis ipsi sanctitati præponunt. Veritas quæ sic modo contemnitur inualescet, & in futuro amatores suos liberabit, & hostes condemnabit. Ioan 8. Vos cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. 2. Esdræ 4. *Veritas manet & inualescit in æternũ, & viuit, & obtinet in secula seculorum.* Sicut se habet denarius falsus ad verum: sic se habet homo mendax ad hominem veracem. Vnde cum homines multum doleant & offendantur si vnus de eorum seruientibus recepit eis vnum falsum denarium pro bono, mirum est quomodo non multum dolent quum falsitatem in seipsis deprehendunt Viliores se vidẽtur habere, quam vnum denarium Et notandum quod veritatem habere debemus quantum ad omnes Nulli enim mentiri debemus, vt ostendit Aug in lib. de doctr. Christ. dicẽs: Omnis qui mentitur, inique facit Nemo enim mentiens in eo quod mentitur seruat fidem. Nam hoc vtique vult, vt cui mentitur fidem sibi habeat. quam tamen mentiendo ei non seruat: omnis autem fidei violator, iniquus est.

Psalm. 5. — Psalm. 4. — *Veritas circa omnes habenda.*

De errore illorum qui dicunt veritatem non esse iuramento firmandam.

NVllam veritatem iuramento esse firmãdam asserentes, omne iuramentum esse illicitum dicunt. Qui error occasionem potuit habere ex illo verbo Domini Matt 5. *Ego dico vobis, non iurare omnino.* Item ex illo verbo Iacob 5. *Ante omnia fratres nolite iurare.* At idem facere videtur illud verbum. Aug. in quodam sermone Falsa, inquit, iuratio exitiosa est; vera iuratio periculosa est, nulla iu

ratio secura: ergo vt videtur ab omni iuratione abstinendum est. E contrario vero manifeste ostenditur quod licitum sit iurare. Primo sic iurauit Dominus Gen. 21. *Per memetipsum iuraui dicit Dominus*, quod si quis non recipiat vetus testamentum, probatur hoc per illud ad Heb. 6. Abrahæ promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem iurauit per semetipsum: ergo homini licitũ est iurare. Et quod hoc argumentum valeat, probatur per illud Luc. 6. Perfectus omnis erit si sit sicut magister eius. Magister noster Deus est, secundum illud Ioan. 13. *Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis: sum etenim.* & Matt. 23 *Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est.* Christus ergo non est contra statum perfectionis iurare. Item iurauit angelus Apoc. 10 quem Ioannes vidit stantem super mare & super terrã, & leuauit manum ad cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum. Item iurauit Apostolus ad Phil. 1 dicens: *Testis est mihi Deus.* & 2. ad Cor. 1. *Ego testem Deum inuoco &c* Si quis vero dicat non esse iuramentum in illis apparet hoc esse falsum, per hoc quod dicitur Ierem. 4. Iurabunt Viuit Dominus in veritate, & iudicio, & iustitia. Non ergo solum est iuramentum si dicatur, Per Deum, vel simile, imo etiã si dicatur: Testis mihi Deus: vel, Viuit Dominus, ex quo nomen Dei in testimonium vel confirmationem veritatis assumitur. Cum ergo Deus, & angelus & homo sanctus iuret, mirum est quomodo non vult iurare hæreticus, quasi Deo & angelis & sanctis sanctior esse velit. Videtur assimilari diabolo potius quam angelo, vel Deo vel homini sancto: diabolum enim non memini me legisse iurasse ad confirmationẽ veritatis. Præterea præcepit Deus iurare Exod. 22. dicens: *Si quis commendauerit viro pecuniam aut vas in custodiam &c* Et post in eodem: *Si quis cõmendauerit proximo suo bouem &c. iusiurandũ in medio erit, quod non extenderit manum ad rem proximi sui, &c* Et Deut. 6. *Dominum Deũ tuum timebis, & illi soli seruies: ac per illius nomen iurabis.* Et eiusd. 10 *Iurabitque in nomine illius.* Item in Psal. *Quis habitabit in tabernaculo tuo &c.* & subditur. Qui iurat proximo suo, & non decipit Matt 5. *Reddes Domino iuramenta tua.* Præterea iurãt omnes nationes, & Gentiles & Iudæi, & Christiani. Sed secundum philosophum. Vox omnium vox naturæ est: ergo natura dictat quod licitum est iurare. Philosophus: Iurare nisi vbi necesse est, graui viro parum conuenit. Item licet assumere nomen Dei ad adiurandum aliquem. 1 ad Thess. vlt. *Adiuro vos per Dominum &c.* ergo licet illud assumere ad aliquid iurandum. Si enim licet nomen Domini assumere ad monendum aliquem vt aliquod opus bonum faciat, secundum illud ad Rom. 12 *Obsecro vos per misericordiam Dei vt exhibeatis corpora vestra &c.* Et eiusd. 15. *Obsecro vos per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris.* A simili licebit nomen Dei assumere ad monendum aliquem vt ipse credat veritati vtili, quum fides sit adeo grata Deo, quod sine ea nemo ei placeat. Præterea, quum dicit Dominus. Quod abundantius iis est, à malo est: aut intelligitur id est malum est: intelligitur quod sit à malo, id est ab infirmitate non credentis Si primo modo, ergo malum est quando Dominus ad maiorem confirmationem dicit. *Amen amen dico vobis.* Sermo enim eius debuit esse, est, est: non, & non debuit aliquid addere. Malum etiam fuit quando Apostolus ad confirmationem verbi sui addidit, *Testis est mihi Deus.* ad Roman. 1. Et 2. ad Corint. 11. *Deus & pater Domini nostri Iesu Christi scit quod non mentior.* Et ad Gal. 1. *Quæ scribo vobis ecce coram Deo quod non mẽtior.* Preterea cum in veteri lege prohibita esset iuratio per creaturas, si Dominus voluit ostendere iurationem omnem esse prohibitã, & facere additionem ad veterem legem, potius debuit hoc specificare de iuratione per creatorem, quam per creaturam, quum iuratio per creaturam satis esset prohibita in veteri lege. Argumenta etiam quibus vtuntur hęretici ad confirmationem dicti erroris valde debilia sunt. Vt est illud Iac. 5 *Ante omnia nolite iurare.* Si enim propter hoc, quia ibi dicitur: *Nolite iurare,* peccatũ mortale est iurare. Ergo quum Dominus dicat Matt. 23. *Et patrem nolite vocare vobis super terram*, peccatũ mortale erit vocare aliquem patrem super terram. Item si ideo in nullo casu iurandum est, quia Dominus dicit Matt. 5 *Ego dico vobis non iurare omnino.* Ergo quum aliquis dicit alicui colligenti saluiam vel petrosillum in horto suo, vt non colligat illud omnino: ipse prohibet eum vt nihil inde colligat, quod manifeste falsum est secundum etiam communem vsum loquendi, & etiam

Iurare licet & qui.

quod in alia facultate dicitur. Vnde versus: Omnis nonnullus, nō omnis dic aliquis non. Præterea caussa quam Dominus subdit, cum dicit: *Neque per cœlum, quia thronus Dei est &c* non est competens caussa quare nunquam sit iurandum: sed quare non sit passim iurandum, siue omnibus modis, etiam creaturam huiusmodi: quia in contemtu ipsius, contemnitur ipse cuius est thronus. Præterea aut semper fuit illicitum iurare, aut incœpit esse illicitum ab illa prohibitione Christi, *Ego autem dico vobis non iurare omnino.* Primum constat esse falsum, quum lex vetus iurare præcepit, & cum ratio naturalis non dictet hoc malum esse. Secundum etiam videtur falsum esse per hoc quod Dominus dicit. Quod abundantius est à malo est, tanquam ius declarans, & non tanquam ius statuens. Præterea quare prohibuit Deus iuramentum vniuersaliter? Si id prohibuit propter periculum periurii, eadem ratione votum debuit prohibere, immo eadem ratione etiam à prohibitione debuit abstinere. Prohibitio enim ista facit plures transgressores quam sint illi qui incurrunt periurium: hoc enim facit omnes iurantes transgressores, sicut prohibitio: & constat quod plures iurant quam peierent. Item quæ est ratio ista quod non sit iurandum per Ierusalem, quæ est ciuitas regis magni, quando illud quod iuratur verbum est eiusd. regis, & scriptum sit: *Cœlum & terra transibunt &c.* Matt. 24. Præterea sicut magis cauendum est paruulo ab accessu ad aquam vel ad aliud periculum, quam adulto qui scit sibi bene cauere: sic magis cauendum fuit in hac parte populo Iudæorum rudi & paruulo, quam populo discreto Christianorum. Vnde si propter periculum prohibitum est, magis debuit prohiberi tunc. Item cum sensus sit, *Ego dico vobis non iurare omnino &c.* id est, vt non iuretis omnino. Si mortale peccatum est iurare, quia Christus dicit non iurari: ergo eodem modo facere contra quodque dictum à Christo, erit mortale: ergo solum præcepta & prohibitiones erunt & nō erunt consilia aliqua, nec admonitiones ad aliquid melius, & omnes qui erunt circa statū perfectionis, erunt in statu damnationis, cum ad perfectionem moneat Christus, dicens Matth. 5. *Estote perfecti sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Et mortaliter peccabit, q fecerit cōtra illud. *Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Luc. 6. Et iterū qui facit cōtra illud. *Omni petenti te, tribue.* Et contra illud *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Matth. 7. Et contra illud Matth. 5. *Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium,* & contra illud Matth. 5. *Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram.* Contra quod tamen fecit Christus Ioa. 18. qui percutienti maxillam eius, non præbuit alteram, sed allegauit iustitiam suam, dicens: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo &c.* Paul Act. 23. principi sacerdotum qui præceperat os Pauli percutere: *Percutiet te Deus paries dealbate.* Aug. Ista præcepta magis pertinent ad præparationē cordis, quæ intus est, quam ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem fiat quod ei videtur prodesse posse quibus bene velle debemus. Præterea, quomodo onus Christi erit leue, si quæcunque ipse dicit præcepta sunt vel prohibitiones? Item per quod iurat quilibet, illud veneratur, hoc amat, hoc timet, vt dicit Gl Matt. 5. Vnde cum iurare per Deum in veritate vtile sit, Deo honorificum & proximo vtile, & sic deseruiat dilectioni Dei & proximi, quare erit illicitum vel prohibitum, cum plenitudo legis sit dilectio: ad Rom. 10. Et cum in duobus mandatis de dilectione Dei & proximi vniuersa lex pendeat & prophetæ, Matth. 21. Preterea iurare nihil aliud videtur esse, quam nomen Dei assumere ad confirmationem eius quod dicitur, sicut haberi potest ex duobus locis scripturæ sacræ. Exod 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum* Assumere enim nomen Dei in vanum, est iurare in vanum. Et ex illo verbo ad Heb 6. *Omnis controuersia eorum finis* ad cōfirmationem, est iuramentum, quia descriptione recepta, facile est ostendere quod liceat iurare. Cum enim filius Dei in hoc natus sit & venerit in mundum, vt testimonium perhiberet veritati, vt ipse ait Ioan. 18. verisimile est quod nomen suum non neget ad eandem veritatem cōfirmandam, imo quod plus est, ad confirmationem veritatis mori voluit. Item quum Deus pater sic dilexerit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Ioan. 3. verisimile est quod nomen suū ei non neget ad Rom. 8. *Qui proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non cum illo omnia nobis donauit.* Item cum principes huius mundi talis sint bonitatis, in subditos suos, vt sigillis suis eis

confirment veritatem vtilem, nunquid cœlestis Deus habebit hãc bonitatem in subditos suos, vt nomine suo permittat eos vti ad confirmandam veritatem? Simile argumentum facit Dominus Matth. 7. dicens: *Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se?* Item, si Deus sigillum suum commendauit seruis, verisimile est quod non neget illud filiis. ad Roman. 7. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Ex prædictis manifestum est, quod iurare non est vniuersaliter malum, imo licitum est iurare ad confirmandam vtilem veritatem. Respondendum est ergo ad ea quæ ipsi obiiciunt.

Multiplex causa quare Deus prohibuerit iuramentũ

Notandum ergo quod potuit esse multiplex causa quare Dominus diceret illud Matthæi 5. *Ego dico vobis non iurare omnino, &c.* Prima potuit esse, quia iuramentum quandoque vilipendi facit simplicem assertionem: nec iam reputant multi simplex mendacium, ex quo non est ibi periurium. Sicut multi hodie iuramenta sine solennitate facta non reputant propter iuramenta solennia. Deus ergo volens suos veritatem seruare in simplici sermone sicut in sermone iurato, voluit vt non iurarent quantum esset in eis. Augustin. super epist. ad Gal. Non est contra Dei præceptum iuratio: sed ita intelligitur Deus prohibuisse à iuramento, vt quãtum in ipso est quisque non iuret: quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum suaue aliquid. Idem in sermon Dom. de mont. Iuramentum faciendum est in necessariis, quum pigri sunt homines credere, quod est eis vtile. Iuratio non est bona, non tamen mala cum est necessaria: ideo non est appetenda, vt bona, non tamen fugienda tãquam mala, cum necessaria est. Gloss. super Matth. 5. Sermo fidelis pro iuramento debet haberi: & merito tanquam verbum dictum in templo coram altari, imo coram Deo. Templum enim in baptismo dedicatum, est ipse fidelis. Deus aũt est in hoc tẽplo sancto suo, fides vero altare est. Secũda causa potuit esse periculũ idololatriæ, & tertia periculũ periurii. Ex frequenti enim iuratione frequens sequitur periurium. Et hæc duo pericula sequebantur præcipue ex iuratione creaturarum: ideo talem iurationem præcipue dissuadet. Dominus Gloss. Illi vel cœlum plus aliquid suspicabantur, vel per illud iurantes non putabant se iuramento teneri: ideo iuramentum sic temperat, vt cœlum & creatura Dei credatur non plus aliquid, & quia thronus eius est, periurium timeatur. Augustin. In nouo testamento dictum est, ne omnino iuremus: quod mihi quidem propterea dictum esse videtur, non quia verum iurare peccatum est: sed quia peierare immane peccatum est, à quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuraremus admonuit. Idem in quodam sermone: Qui iurat, iuxta præcipitium periurii est: qui non iurat longe est. Quarta causa potuit esse perfectio mansuetudinis, quam voluit esse in discipulis suis, quibus dixit illud verbum sicut in Euangelio Matth. patet, qui illud verbum ponit. Iuramentum vero frequenter est ex ira & impatientia: ideo voluit Dominus eos à iuramento cauere. Septem vero dissuadentur circa iuramentum. Primo appetitus iurandi Iacob 5. *Ante omnia fratres nolite iurare.* Secundo, assiduitas iurandi. Ecclesiast. *Iurationi ne assuescat os tuũ.* Ibidem: *Vir multum iurans replebitur iniquitate.* Chrysostom. Nemo est qui frequenter iuret qui non aliquando periuret. Tria alia innuuntur per oppositum. Ierem 4. vbi dicitur, *Iurabunt, Viuit Dominus in veritate, & iudicio, & iustitia.* Et sunt illa tria, falsitas, defectus deliberationis, & iniustitia. Sextum est, iurare per creaturas. Septimum est, iurare pro nullo. Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum. Non enim habebit insontem Deus eum qui assumpserit nomen Dei sui frustra.* Illud vero Matthæus, *Ego dico vobis non iurare omnino,* sic intelligendum est: *Ego dico vobis vt non iuretis omnino,* id est, passim: neque etiam per cœlum, &c. Nec sequitur ex hoc, Ergo nunquam iuretis, sicut opponendo ostendebatur. Et hoc innuitur per causam quæ subditur: Neque per cœlum, quia thronus Dei est, hoc enim quod cœlum est thronus Dei, non est causa quod per cœlum non sit iurandum, sed est causa quod per cœlum non est passim iurandum, ac si peierando per illud Deus non offendatur, cum cœlum thronus Dei sit, & in cœlo Deus contemnatur. Ad idem videtur pertinere illud Matthæi 23. *Væ vobis qui dicitis: Quicunque per templum iurauerit, nihil est, &c.* Et subditur: *Qui iurat in templo, iurat in eo qui habitat in templo: & qui iurat in cœlo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.* Sicut non valet hoc argumentum: Iste qui vult se radi, & superfluitatem capillorum præscindi, non vult vt capilli sibi omnino abscindantur: ergo ipse nihil vult de capillis suis præscindi. Ita non valet hoc argumentum, *Dico vobis non iurare omni-*

Dissuasio iuramenti.

na: ergo vt nunquam iuretis. Ad illud vero Iac. 5. *Ante omnia nolite iurare quadruplex*, potest esse responsio.

Primo, vt prohibeatur ibi iuramentum quod aliquis facit quam cito incipit loqui: illud enim est ex libidine iurandi: prius enim debet esse sermo vester, est, est: non, non: quod si non credatur vobis quod vtile est credi, potest sequi iuramentum.

Secundo, potest intelligi esse dictum illud contra illos qui habent in consuetudine ante vnumquodque verbum ponere iuramentum; sicut modo mos est Gallorum.

Tertio potest dici quod Iacobus loquebatur illis qui erant in tribulatione. Sicut enim dicit Gloss. super principium Canonicæ eius, occiso Stephano facta est persecutio magna in Ecclesia quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudeæ & Samariæ præter Apostolos. His dispersis qui propter iustitiam passi sunt, mittit epistolam; monens ergo eos ad patientiam & quædam alia, ante omnia vult vt à iuramentis quæ impatientiam solent sequi caueãt. Sicut febricitanti prohibetur specialiter bibere, licet alia multa magis sint nociua, quia ad illud magis pronus: sic qui tribulantur magis proni sunt ad iuramenta. Et illa iuramenta frequenter sunt Dei blasphemiæ: & quandoq; tantum illaqueant homines, quod in magna seruitute est homo, vt impossibile videatur sibi quãdoque seruare quodcunq; iurauit. Vnde sequitur, vt non sub iudicio decidatis, scil. à libertate vestra per obligationem.

Quarto potest intelligi quod affectio siue voluntas iurandi prohibeatur. Vnde non dicit Non iuretis: sed, nolite iurare: nec sequitur ex hoc quod iurare sit mortale, sicut ex illo verbo Domini. Matth 23. *Patrem nolite vocare vobis super terram*, non sequitur quod mortaliter peccet qui aliquẽ patrem vocat super terram. Voluntarium ergo iuramentum prohibetur ibi, sed duplex est voluntarium. Quoddam quod est pure voluntarium, & quoddam quod habet aliquid cogens exterius, licet non sufficiens: & primum hic prohibetur, secundum non. Ad verbum vero August dicendum est, quod sicuti transire mare nunquam est securum, & tamen quandoque est necessarium, & quandoque sine naufragio aliquis illud transit: sic iuratio nunquam est secura, & tamen quandoque est necessaria, & quandoq; sine peccato iuratur.

PARS XVI.

De Fide, prout Fides idem est, quod fidelitas.

Est etiam Fides virtus qua promissa complentur. Vnde Isidor. 10. lib Etymol Fidelis dicitur quis: pro eo quod fit ab eo illud quod dicit vel promittit bonum. Et sicut veritas seruat hominem ne aliquem fallat in verbis, sic fides seruat hominẽ ne aliquem fallat in factis. Fides tamen quandoque large sumitur: & sic ad eam pertinet seruare hominem ne fallat alium verbo vel facto, & sic sumit Aug fidem in libr. de doctr. Christ. dicens: Nemo mentiens in eo quod mentitur seruat fidem. Homo fidelis confidentem de se non fallit. Fides prout est virtus theologica, est virtus qua æterna bona credimus. Fides vero prout hic de ea loquimur, est virtus cui bona nostra in præsenti credimus. Ad hanc virtutem monemur Apoc 2. *Esto*, inquit, *fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ*. Hæc virtus multum cõmendabilis est. Prou. 28. *Vir fidelis multum laudabitur* De hac commendatur Abraham. Eccl 44 *Abraham*, inquit, *in tentatione inuentus est fidelis*. Item Moyses Num. 12 *Moyses*, inquit Deus, *in omni domo mea fidelissimus est*. Et Dauid 1. Reg. 22. *Quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid fidelis?* Fidei virtus est valde rara & valde chara. Prou. 22. *Virum fidelem quis inueniet?* 1. ad Cor. 4. *quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur*: quæritur, nunquam, & vix inuenitur. In primitiua Ecclesia inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis, & alii fideles fuerunt. Hodie vndecim inueniũtur infideles, quando vnus inuenitur fidelis. Huic virtuti cõmittit Dominus bonorum suorum dispensationem. Matth. 24. *Quis putas, est fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam vt det illis cibum in tempore?* Item huic virtuti dat Dominus augmentum gratiæ. Luc. 19. *Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem ciuitates*. Item huic virtuti dat Dominus gloriam suam. Matth. 25. *Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui*. Et notandum, quod fidelis specialiter commendabilis est in amico. Ecclesiast. 6. *Amico fideli nulla est comparatio*. In eodem: *Amicus fidelis medicamentum vitæ* Item valde commendabilis est in seruo Ecclesiast 33. *Si est tibi seruus fidelis sit* Quis fidelis. Quid fides.

tibi quasi

tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum. Specialiter etiam commendabilis est in nuntio. Prouerb. 13. *Legatus fidelis sanitas.* E-contrario legatus infidelis pestilentiæ est terræ ad quam mittitur: malo enim exemplo multos corrumpit. Prouerbior. *Sicut frigus niuis in die messis: ita legatus fidelis ei qui misit eum.* Frigus niuis in die messis refrigerat: & legatus si fidelis sit ei à quo mittitur, quasi quoddam refrigeriũ est: à cura enim & solicitudine in parte eum liberat. Econtrario vero dicitur de infideli nuntio. Prouerb 25. *Dens putridus & pes lassus qui sperat super infideli in die angustia.* Dens putridus ori grauem dolorem ingerit. Vnde vulgariter dicitur quod non est dolor sicut dolor dentis. Infidelis ergo nuntius est ei qui in eo sperat, vt dens putridus, quia est occasio ei magni doloris. Est etiam vt pes lassus. Sicut enim multum affligitur qui desiderat peruenire ad locum aliquem, & præ lassitudine non potest: sic affligitur ille qui expectat nuntium infidelem, qui moram nimiam facit.

Et notandum, quod aliquis fidem debet alii in quatuor. Primo, vt eum verbo non fallat. August. in lib. de doct. Christ. Omnis qui mentitur in que facit. Secundo vt arcanum eius non denudet. Prou. 11. *Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum.* Eccl 27. *Qui denudat arcana amici fidem perdit.* Tertio in hoc vt in aduersis eum non deserat. Eccl. 22. *Fidem posside cum amico in paupertate illius, vt in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis.* Quarto in hoc vt in donorum sibi commissorum administratione fideliter se habeat. Fidelitas vero quantum ad bona commissa in quinq; attenditur. Primum est vt ipse bona sibi commissa non dissipet. Secundũ, vt ea studiose multiplicet. Tertium, vt eum qui tradidit, parte lucri quæ ad eum pertinet non defraudet. Quartũ est, vt bona sibi commissa, proditiose sua non faciat. Quintum est, vt inimico eius qui sibi ea commisit illa non tradat. De primo legitur Luc. 16. *Hic diffamatus est apud ipsum, eo quod dissipasset bona illius.* & Esa 14. *Tu terram tuam disperdidisti.* Tripliciter autem fit hæc dissipatio. Primo, quando aliquis vitam suam quam debuit ei pendere ad honorem Dei & vtilitatem animæ suæ, expendit in Dei contumeliam & damnationem animæ suæ, consumendo eam in seruitio diaboli Prou. 5 *Non des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli.* Item intellige de his qui res suas in seruitio diaboli expendunt seruos diaboli instantissime inuitantes, in filios vero Dei durissimos se exhibentes. Secundo, quando aliquis desistit ab opere incœpto ante consummationem. Prouerb. 18. *Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.* Mollis est qui cedit duris. Dissolutus est qui nullo amore ad opus bonum ligatus est, & talis reputatur dissipator operum suorũ. Tertio, quando aliquis quod ædificat verbo, destruit exemplo. Eccles. 33 *Vnus ædificans, & vnus destruens quid prodest illis nisi labor?* Circa secundum notandum, quod circa multiplicationem triplex potest esse infidelitas. Prima est cum pecunia Domini abscõditur. Vnde Matth. 25. reprehenditur seruus malus & piger qui pecuniam Domini sui abscondit. Secunda est, cũ pecunia Domini in mercibus, quæ minoris lucri sunt ponitur. Hæc infidelitas est in illis qui legem Domini per quam lucrari animas possent contemnunt, & physicam vel leges per quas temporalia lucrantur addiscunt. Nunquid infidelis esset nuntius alicuius mercatoris, qui Domino suo emere posset scarlatam eodem pretio quo emit burellum, si eam non emeret? Tertia infidelitas est in eis qui merces Domini vendũt, vbi minus vẽdibiles sunt. Sicut accidit in eis qui Parisiis docent vbi doctrina eorum vix auditur, & alibi nolunt docere vbi doctrina eorum chara haberetur. Circa tertium notãdum quod lucrum bonorum operum in tres partes diuiditur. Prima pars est gloria quæ ad Deum pertinet: iuxta illud Apostoli, *Soli Deo honor & gloria* Secunda pars est exemplum bonum quod pertinet ad proximum. Vnde Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona &c.* Tertia pars est vtilitas mercedis quæ pertinet ad Deum qui opera bona facit. Deum ergo defraudat parte sua lucri qui gloriam quærit de bonis operib. quæ agit. Bernard. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeunte à te, tamen transeunte per te, nihil manibus tuis adhærere contingat. Circa quartum vero notandũ, quod illi qui bona sibi commissa proditiose sua faciunt, quum infideliter se habeant in paucis, ipsi non constituentur super multa. Vnde Lucæ 6. *Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis;* Alienum vocat bonum transitorium, nostrum vero æternum. Et ibidem: Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. Et qui in modico iniquus est in maiori iniquus est. Circa quintũ notãdum quod velut castrum nostræ bonæ fidei commissum est corpus

Lucrum bonorum operum in tres partes diuiditur.

nostrum

nostrum vel anima nostra. Vulgariter dicitur, quod bonum castrum custodit qui corpus suum custodit. Sed melius castrum custodit qui animam suam custodit. Hoc castrum corporis diabolus sibi quærit reddi, quando peccata spiritualia suggerit. Castrum vero animæ sibi quærit reddi, quando peccata spiritualia suggerit; quando vero nos suggestioni eius cōsentimus, castrum nobis à Deo commissum hosti eius tāquam proditores tradimus. Et valde infideles sumus, præcipue si non præmittamus nuntium ad dominum nostrum pro succursu, cum ipse possit nobis subuenire, & etiam velit. Non enim vult exhæredari. I Cor. 10. *Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Nuntius qui ad Deum mittendus est in tentatione, est oratio. Vnde super illud Psalm. *Intret in conspectu tuo oratio mea.* dicit gl. Magna virtus orationis ostēditur, quæ quasi quædam persona ad Deum intrat & illuc mandatum peragit quo caro peruenire nequit. Inexcusabilis est qui prius castrum suum reddit, quam pro succursu miserit, vel qui non expectat succursum pro quo misit. Psal. 87.

TRACTATVS VI.

TERTIÆ PARTIS PRINCIPALIS vnum continens capitulum, est de diuisione Virtutum Cardinalium, secundum Macrobium.

Virtutum cardinalium diuisio.

VLTIMO de quatuor virtutibus Cardinalibus ponenda est diuisio, quam ponit Macrobius his verbis: Qui æstimant nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, virtutum officia sic dispensant. Prudentiæ dicunt esse mundum istum, & omnia quæ in mūdo sunt diuinorum contemplatione despicere: omnemque animi cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ omnia relinquere inquantum natura patitur quæ corporis vsus requirit. Fortitudinis, non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentē: nec altitudine perfecte ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ, ad vnam sibi propositi huius consentire viam vniuscuiusque virtutis obsequium. Atque ita fit vt secundum hoc tam rigidæ diffinitionis abruptum, rerum publicarū rectores beati esse nō possint. Sed protinus gradus virtutum sic dirigit: Quatuor, inquit, sunt quaternarum genera virtutum. Ex his primo politicæ vocantur. Secundæ, purgatoriæ. Tertiæ animi iam purgati. Quartæ, exemplares, & sunt politicæ hominis, quia sociale animal est. His boni viri reipublicæ consulunt, vrbes tuentur, his parentes venerantur, liberos amāt, proximos diligunt, his ciuium salutem gubernant, his socios circumspecta prouidentia protegūt, iusta libertate deuincunt, hisque sui memores alios fecēre merendo. Et est politica prudentia, ad rationis normam quæ cogitat quæque agit vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque actibus tanquam diuinis arbitris prouidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio: Fortitudinis animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter vel aduersa vel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatē, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantię nihil appetere pœnitendum, in nullo moderationis legem excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, prudentia. Iustitiæ seruare vnicuiq; quod suum est. De iustitia veniunt innocentia, amicitia, cōcordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis sunt qui Dei in se capax est, solumq; eorum quæ animum eius expediunt qui decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga solum se inserere diuinis. Hæ sunt otioso-

rum

rum qui à rerum publicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulæ velint, superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium diceremus. Tertiæ sunt purgati iam defecatiq; animi, ab omni mundi huius aspergine detersi. Illic prudentiæ est diuina non quasi in electionem præferre, sed sola nosse: & hæc tanquam nihil aliud sit intueri, temperantiæ terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis passiones ignorare, non vincere, vt nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ itaq; cum superna & diuina mente sociari vt seruet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares quæ in ipsa diuina mente consistunt, à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis virtutum ideas esse in mente credendum est. Illic prudentia est mens ipsa diuina. Temperantia quæ in se perpetua intentione conuersa est. Fortitudo quod semper eadem nec aliquando mutatur. Iustitia quod perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur.

QVARTÆ PARTIS PRINCIPALIS, Tractatus de Donis.

PARS PRIMA.

De ordine dicendorum de donis: & quare vocentur dona.

DICENDVM est de donis quæ Christus in se habuit. Esa. 11. *Requiescet super eum Spiritus Domini spiritus sapientiæ, &c.* Quæ etiam fidelibus dedit. ad Eph. c. 4. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* De donis vero hoc modo agitur. Primo ostendetur quare dona vocentur. Secundo tangentur aliqua pertinentia ad commẽdationem donorum, & ad manifestandum numerum eorum. Tertio, agetur per ordinem de singulis. Circa primum notandum, quod Deus volens ostendere hominibus sanctitatẽ Christi mediatoris Dei & hominum in quo sperare debebant, iuxta illud Eccles. 24 *In me omnis spes vitæ & virtutis*, voluit ostendere eum conceptum esse ex Spiritu sancto. Matth 1. *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* In eod. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu S. est.* Item voluit ostendere Spiritum sanctum in eo continue mansurum, vnde Esaias loquens de flore ex quo mundus sperare debebat fructum salutis, ait: *Requiescet super eum Spiritus Domini.* ibi dicit gl. In Euangelio Nazareorum quod Hebraice scriptum est, ita habetur: Factum est cum ascendisset Dominus de aqua, descendit fons omnis spiritus, & requieuit super eum: & dixit ei: Expectabam te, fili mi, in omnibus prophetis vt venires & requiescerem in te. Tu es enim requies mea, tu es filius meus primogenitus qui regnas in sempiternum. Et Ioan. 1. *Vidi*, inquit Ioan. Bapt *spiritum descendentem quasi columbam de cœlo & manentem super eum, & ego nesciebam: sed qui misit me baptizare in aqua: ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* gloss. Specialiter dicitur spiritus manere in Christo à quo nunquam per peccatum recessit. Esa. 61. *Spiritus Domini super me.* Item gloss. super Ioann. Spiritus sanctus in sanctos venit & propter peccata recedit. Secundum aliquem effectum, descensus spiritus super Christum in specie columbæ, idem ostendit quod ostendit vox de cœlo veniens. Matth. & Luc. 3. *Hic est filius meus dilectus*, &c. Spiritus enim sonat idem quod charitas, sicut dicit gl. super illud Apoc. 1 A septem spiritibus qui in cõspectu throni eius sunt. Similis vox audita est in transfiguratione Matth. 17. vbi vero Esaias ostendit Spiritum sanctum in Christo mansurum, enumerantur nobiles effectus qui à Spiritu sancto fuerunt in Christo, cum dicitur: *Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c.* Illi vero effectus rectissime dona vocantur: vel septiformis gratia Spiritus sancti. Cum enim Spiritus sanctus bonitas sit liberalissime se & sua communicans: ipse est primum donum, quia se gratissime communicat. Aug. Magna misericordia Dei donum dat æquale si

Sp. S. quo pacto in Christo maneat.

bi. Nam Sp.S. donum est. De hoc dono legitur Act.2. *Baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorũ vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti.* In ipso etiam dantur liberalissime cetera dona: ideo effectus Spiritus sancti rectissime dona vocãtur. Nomine enim doni gratitudo vel liberalitas insinuatur. Donum enim iuxta verbum, est datio irreddibilis, quæ sc. fit sine spe retributionis. Senec. lib.4 de Benef. Non est beneficium, quod in quæstum mittitur. Idem in eod. Si Deum imitaris, da gratis beneficia. Item rectissime vocatur septiformis gratia. Gratia enim dicitur eo quod gratis detur. Præterea vbi enumerantur illi septem effectus Spiritus sancti qui in Christo fuerunt, agitur de filio Dei veniente ad spõsam suam. Sponsus vero ad spõsam veniens dona consueuit afferre: ideo congrue illi septem effectus dona vocantur.

Donũ quid significet.

Pars II.

De commendatione donorum & numeri eorum manifestatione.

Circa secundum notandum, quod ista septem dona sunt quasi septem stellæ in dextera Christi. Apoc.1.& 3 Stellæ dici possũt quia noctem præsentis vitæ illuminant. Præsens vita nox dicitur, & propter aduersitates quibus plena est, & propter tenebrositatem culpæ & ignorantiæ quæ in ea abundant. In dextera vero Christi sunt hæ stellæ, quia Christus donationem horum donorum ad manum suam retinuit. Item hæc dona sunt septem lucernæ, de quibus Exod.26 *Facies lucernas septem, & pones eas super candelabrum.* Gloss. Lucernæ septem, sunt septem dona Spiritus sancti, quæ in Christo cuncta semper manserunt, & fidelibus secundum voluntatem eius distributa sunt. Hæ super candelabrum ponuntur; quia requieuit super Christum spiritus sapientiæ, &c. Itẽ hæc dona sunt septem lampades, de quibus Apoc. 4.& 7. *Lampades ardentes erant ante thronum quæ sunt septem spiritus Dei.* Interl. Dona Spiritus sancti quæ accendunt & illuminant: parata omnibus, quæ sunt sedes Dei. Item hæc dona sunt septem oculi. Apoc.4. *Et oculos septem; qui sunt septem spiritus Dei.* Zach.4. *Super lapidem vnum septem oculi sunt.* Et exponit gl. de Christo, qui est lapis angularis coniungens duos parietes in vnum, super quem lapidem sunt septẽ oculi. De quibus Esa. 11. *Requiescet super eum Spiritus Domini, &c.* Item hæc dona sunt septẽ crines qui caput Ecclesiæ, Christum sc. ornauerunt: quibus etiam caput sponsæ Christi, sc. cor debet esse ornatum. Hos crines dæmones conãtur abradere. His crinibus ablatis homo debilis remanet, vt Samson. Iud.16. Ista septẽ dona sunt contra septem mala, quæ enumerat Greg. super illud Iob.1. Ventus vehemens irruit à regione deserti, &c. His verbis: Spiritus qui mẽtem ante omnia prudentia, temperantia, fortitudine, iustitia format, eandem contra singula tentamẽta septem virtutibus instruit. Contra stultitiam, sapientia, contra hebetudinem, intellectu, contra præcipitationem, consilio, contra timorem, fortitudine, contra ignorantiam, scientia, contra duritiam, pietate, contra superbiam, timore. Tria istorum malorum ad affectum videntur pertinere, vnum est respectu Dei, scil. superbia, quæ est inordinata excellentia animi. Aliud respectu proximi, sc. duritier. Tertium respectu inimici, sc. timor vel pusillanimitas: contra superbiam est donum timoris Greg. super Ezech. Per timorem humiles sumus, pietas est contra duritiam. Idem: Per pietatem sumus misericordes. Fortitudo est contra pusillanimitatem. Quatuor mala videntur pertinere ad intellectum, scil. stultitia siue insipientia; quæ est quando intellectus sapore terrenorum, impeditur à gustando saporem æternorum. Secundũ est hebetudo, quæ est grossities intellectus, qua impeditur ne penetret interna mysteriorum, & ne agnoscat creatorem in creaturis. Tertiũ malum est ignorantia, quæ est defectus discretionis quantum ad ea quæ communiter sunt agẽda. Quartum est præcipitatio quantum ad deliberationem eorũ quæ sunt ardua, & quæ pertinẽt ad perfectionem salutis. Contra hæc quatuor mala vltima sunt donum sapientiæ, & donum intellectus, donum scientiæ, & donum cõsilii. Donum sapientiæ lumen est, quo agnoscũtur superiora. Scientia lumen est, quo agnoscũtur inferiora. Intellectus, lumen est, quo agnoscuntur interiora: vnde à legendo intus dicitur intellectus. Donum consilii est lumẽ à quo cognoscuntur periculosiora. Assignantur & aliter septẽ mala præsentis vitæ, contra quæ sunt hæc septem dona. Primum malum est, pueril tas. Esaiæ 65. *Puer centum annorum morietur.* 1. ad Corint.14 *Nolite pueri effici, sensibus.* Sap 12. *Infantium sensatorum more viuentes.* Sen. Plerumque

Dona Sp. S. commendantur.

Dona septẽ in remediũ septem vitiorũ data.

runque est cum non pueritia, sed quod grauius est puerilitas remanet. Contra hoc malum est maturitas sapientiæ. Greg. super Ezech. Per sapientiam maturi sumus. Ad maturitatem sapientiæ pertinet puerilia despicere, & digna viris intellectu capere, & affectu desiderare. Puerilia intelligas, lac suauitatis temporalis, & bona temporalia, quæ sunt vt pira & poma comparatione æternarum diuitiarum. Digna viris intelligas gaudia æterna. Secũdum malum est brutalitas, qua exteriora sola in rebus sensibilibus capimus illis solis hærentes & quasi foris stantes: intima vero eorum cognitione non attingimus. Contra hoc malum est donum intellectus penetrans interiora. Greg. super Ezech. Intellectus tollit hebetudinem. Tertium malum est, periculositas. Contra quod est donum consilii. Prou. 24. *Erit salus vbi multa consilia.* Quartum malum est, certaminum spiritualium continuitas. Cõtra quod est donum fortitudinis. Mundus iste campus est certaminis. Bern. In mũdo isto quasi in stadio certaminis positi sumus. Iob. 7 *Militia est vita hominis super terram.* Quintum malum est, error circa bona & mala, & secundũ qualitatem, & secundum quantitatem. Secundum qualitatem, cum creduntur bona quæ sunt mala. Esa. 5 *Væ qui dicitis bonum malum.* Secundum quantitatem, quando creduntur magna bona quæ sunt parua, & econuerso. Contra hoc malum est donum scientiæ. Scientia respicit bonum & malum: vnde nominatur lignum scientiæ boni & mali. Gen 2. Propter hunc errorem dicitur. Sap. 14 *In magno viuentes inscientia bello, tot & tanta mala pacem appellant.* Sextum malum est vitæ execrabilitas: qua scil. vita nostra Deo non est honorifica, imo est contumeliosa. Cõtra quod est donum pietatis, prout dicitur pietas veneratio sanctorum, primo Dei, deinde eorum quæ ei sanctificata sunt. Septimum malum est stulta securitas, qua nihil est periculosius homini tot malis obsesso. Prou. 28 *Qui confidit in corde suo stultus est.* Et notandum, quod minimum horum donorũ præualet omni auro quod est in mundo. Minimum videtur esse donum timoris, de quo tamen legitur. Eccl. 23. *Nihil melius quam timor Dei.* De pietate vero legitur 1. ad Tim. 4 *Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est & futuræ.* Fortitudo vero hominem reddit insuperabilem. Prou. 30 *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.* Qui habet donum fortitudinis, dicit illud: *Omnia possum in eo qui me confortat.* ad Philip. 4. Sapientia in terra manens ad mensam cælestem sedet. Timor vendicat infernum vbi vitia exurit. Sapientia paradisum, quæ iam æterna prægustat. Fortitudo vero & pietas vendicant tibi præsentia. Pietas aliena mala compatiendo sibi bona efficit. Fortitudo vero propria mala, patienter ea tolerando, sibi in bonum conuertit. Item fortitudo ad bona ardua hominem potentem reddit. Intellectus sapientiam dirigit. Consilium fortitudinem, scientia pietatem. Timor vero à fide dirigitur, qui cum in Christo non fuerit, inter dona non numeratur. Non enim enumerantur inter dona omnes gratiæ Spiritus sancti, sed gratiæ excellentes quæ in Christo fuerunt.

Donũ Dei omni auro nobilius.

Et notandum, quod tres illarum gratiarum indubitanter pertinent ad intellectum, scil. donum scientiæ, consilii, & intellectus. Tres indubitanter ad effectum, scilicet donum timoris, pietatis, & fortitudinis. Donum vero sapientiæ secundum quosdam pertinet ad intellectum, secundum quosdam ad effectum. Secundum veritatem vero videtur ad vtrumque aliquo modo pertinere. Vnde possumus dicere, quod quatuor dona pertinent ad intellectum, quatuor aliquo modo pertinent ad effectum. Quadruplex enim cognitio salubris præcellentiam habens potest esse in intellectu, duæ pertinent ad id à quo sumus, scilicet ad Deum. Deus tripliciter in præsenti cognoscitur. Primo fide, quæ est cognitio initialis ad omnes pertinens, & innititur auctoritati. Secundo cognoscitur intellectu, qui innititur rationi. Augustin. in lib. de vtili creden. Quod credimus, debemus auctoritati: quod intelligimus, rationi. Tertio cognoscitur Deus experientia: gustando scilicet eius suauitatem. Secunda & tertia cognitio de Deo præcellentiam habent respectu primæ: & ideo gratiæ excellentes sunt quæ pertinẽt ad eas, & enumerãtur inter dona. Tertia salubris cognitio præcellentiã habens, pertinet ad id quod à nobis est, quod arduũ est vel periculosum: quæ præcellentiã habet respectu illius cognitionis, est circa alia quæ nõ sunt ardua vel periculosa. Gratia pertinens ad hanc cognitionẽ dicitur donũ cõsilii. Quarta cognitio est circa res ipsas quæ propter nos sunt specialiter quantũ ad bonitatẽ & malitiã eorũ, & habet præcellentiam respectu aliarũ cognitionum quę sunt de rebus quantũ ad alias rerũ dispositiones. Et gratia ad hãc cognitionẽ pertinens dicitur donũ scientiæ. Itẽ quadruplex

Dona tria in intellectu.

Affectus animi quadruplex.

ordinata affectio potest esse in affectu: duæ respectu mali, & duæ respectu boni. Malum fugiendum est & fugandum. Fuga mali remoti scil. mali futuri, illa virtuosior est præcellentiam habens respectu fugæ mali propinqui. Malũ enim propinquum facile est fugere, scil. malum præsens. Item fuga mali quod ducit ad futurum, sc. mali culpæ præcellentiam habet, cum malum culpæ bonum videatur, eo quod sit delectabile. Gratia ergo pertinens ad fugam mali futuri, & eius quod ducit ad illud, excellens gratia est, & vocatur donum timoris. Item fugare miseriam à proximo per compassionem, mala eius sibi assumendo, & bona sua ei communicando, gratię excellentis est. Fugare miseriam à seipso, non est multum virtuosum. Et gratia illa præcellens donũ pietatis dicitur. Respectu vero boni sunt duæ affectiones excellentes: vna respectu boni summi quod est finis: sc. esuries, seu sitis suauitatis diuinæ. Amor illius suauitatis omnium est: omnes enim beatitudinem appetunt, sed esuries illa paucorum est. Respectu vero boni quod est ad finem, quod arduum est, est affectio fortitudinis quæ excellit respectu affectionis, quæ est ad bona quæ non sunt ardua. Vnde gratia pertinens ad illam affectionem, donum fortitudinis dicitur. *Dona diuina & humana quot.* Item notandum quod inter septem istas gratias prout in Christo fuerunt, tres sunt pertinentes ad diuina, & quatuor ad humana. Ad diuina, donum intellectus quo cognoscitur Dei veritas, & donum sapientiæ quo gustatur eius suauitas, & donum timoris quo honoratur Dei sublimitas. Timor enim reuerentiæ in Christo fuit: reuerẽdissime enim se habuit ad Deum homo ille, non æquans se illi secundum humanitatem, sed ei subiectissimus existens. Ad humana vero pertinent alia quatuor dona: humana enim diuiduntur in ea quę agenda sunt communiter ab omnibus & sunt in præcepto, & ea quæ pertinent ad perfectionem salutis. Ad ea quæ communiter agẽda sunt ab omnibus, pertinet donum pietatis, cui lumen ministrat donũ scientiæ. Pietas enim quasi negotiatrix est & commutatrix: ideo necessarium est ei lumen scientiæ quo agnoscat ea quibus negotiatur. Circa ea quæ pertinent ad perfectionem est donum fortitudinis, cui lumen ministrat donum consilii, hominem seruans à præcipitatione in talibus vbi ipsa valde periculosa est. *Dona duo pertinent ad vitam contemplatiuam.* Item notandum, quod dono timoris sapientia inchoatur, Prou. 1. *Timor Domini, principium sapientia.* Dono sapientiæ cõsumatur, donis vero mediis proficiendo ad consummationem sapientiæ appropinquat. Item notandum quod duo dona pertinent ad contemplationem, scilicet donum intellectus, & donum sapientiæ. Dono intellectus contemplamur Deum in creaturis, dono sapientiæ in se. Alia quinque dona pertinent ad actiuam. Timore declinatur malum. Prouerb. 15. *Per timorem Domini declinat omnis à malo.* Dono pietatis & dono fortitudinis ad lumen scientiæ & consilii fiunt bona.

DE DONIS TIMORIS.

PARS III.

Quæ habet quatuor Capitula.

CAPVT I.

De ordine dicendorum de dono Timoris. Et de descriptionibus eiusdem.

Consequenter agendum est de singulis donis per ordinem. Et primo de his quæ pertinent ad actiuam. Actiua enim prior est tempore quam contemplatiua. Oportet enim quod homo exerceat se in actiuam, quam ascẽdat ad contemplatiuam. Lia prior fuit nata quam Rachal. Genes. 28. Et prius fuit tradenda nuptui. Vnde legitur in eodem quod Laban dixit Iacob conquerenti de hoc quod Lia ei supposita esset pro Rachele. *Non est in loco nostro consuetudinis vt minores ante tradamus ad nuptias.* Inter dona vero pertinentia ad actiuam, prius dicetur de dono timoris, à quo nobis inchoandum est si volumus proficere. Aug. in serm. quodam de timore Domini: Esaias dona enumerans, à sapientia peruenit ad timorem, tanquam de sublimi descendens ad nos, vt doceret ascendere illuc. Ergo peruenit vnde debemus incipere proficiendo. De timore vero hoc modo agetur. Primo, ponentur eius descriptiones. Secundo, cõmendationes. Tertio, tangetur de speciebus timoris. Quarto, de his quæ valere possunt ad incutiendum nobis timorem. Circa primum notandum quod timor est spiritualis fuga mali ne perdat homo quod amat. Et est sumpta hæc descriptio de Gloss. August. super Ioan. 10. cap. vbi loquitur de mercenario. Fuga timentis, non *Timoris descriptio.*

est fuga

est fuga ignauiæ, sed est fuga sapientiæ. 28. *Ecce timor Domini ipse est sapientia.* Fuga timoris fuga est cautæ declinationis. Prouerb. 14. *Sapiens timet & declinat à malo stultus transilit & confidit.* Talis est fuga Parthorum, quæ non est ignauia, sed bellandi peritia. Fugiendo vincunt Parthi: ideo fugientes ab his quibus nota est eorum peritia timetur: sic timor dum timet timetur, secundum illud Philosophi: Qui timet Deum, omnia timent eũ: qui vero non timet Deum, timet Deum, timet omnia. Vnde Cain perpetrato homicidio fratris, caput tremulum habuit, & ait: *Omnis qui inuenerit me, occidet me.* Gen. 4. Non est turpis fuga, iacula cauere vel protegendo vel abscondendo se, vel simulata fuga hostes ab vrbe longe abstrahere, sicut legitur fecisse populus Domini Iosue 7. Item dicit Aug 14 lib. de Ciuit. quod timor est amor fugiens quod ei aduersatur. Item timor est affectio futuri mali, secundum Damascenum, timor est expectatio mali, dicit enim: Expectatũ malum timorem constituit, præsens vero tristitiam.

Caput II.

De commendatione Timoris.

Ad commendationem Timoris diuini: Primo, valere possunt admonitiones quas scriptura sacra facit ad timendũ Deum. Leuit 30. *Time Dominũ Deum tuum* Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis* Iosue 18 *Timete Dominum, & seruite ei corde perfecto.* In Psal. *Seruite Domino in timore.* Item: *Timete Dominum omnes sancti eius.* Eccl. 2. *Fili, accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore.* Eiusd. 7 *In tota anima tua time Deum.* Matt. 10. *Timete eum qui potest & corpus & animam mittere in gehennam ignis.* Secundo, promissiones quas scriptura facit timentibus Deum. Tob. 4. *Multa bona habebimus si timuerimus Deum, & recesserimus à peccato, & fecerimus bene.* Eccl. 1. *Timenti Deum bene erit in extremis, & in diebus defunctionis suæ benedicetur.* In eodem: *Timenti Dominum bene erit, & in diebus consolationis suæ benedicetur.* Tertio, quod scriptura sacra adeo beatificat timentes Deum, Prou 28. *Beatus homo qui sem, er est pauidus: qui vero mentis est dura, corruet in malũ.* Eccles. 15. *Beatus cui donatum est habere timorem Domini.* Eiusdem 33. *Timenti Deum beata est anima eius.* In Psalm. *Beatus vir qui timet Dominum* Quarto, excellentia quam in scriptura sacra ostenditur habere timor respectu ceterarum gratiarum. Eccles 25 *Timor Domini se super omnia superposuit.* Eius. 23. *Nihil melius quam timor Domini.* Bern. super Cantic. In veritate didici nihil æque efficax esse ad gratiam promerendam, retinendam & recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inueniaris non altum sapere, sed timere. Quinto, quod timor Dei valde placet Deo. Sicut patet his verbis Scripturæ quæ sequuntur, quæ ostendunt quod beneficus sit Deus his qui timent eum In Psal. *Oculi Domini super metuentes eum.* Oculi, inquam, misericordiæ. *Firmamentum est Dominus timentibus eum. Dedisti hereditatem timentibus nomen tuum Domine. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Voluntatem timentium, se faciet.* Eccles 33. *Timenti Deum non occurrent mala, sed in tẽtatione Deus illum conseruabit, & liberabit eum à malo.* Act. 10. *In omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.* Sexto, commendabilis est timor Domini à multiplici eius effectu. Notandum ergo quod timor Domini malum culpæ quod in homine inuenit, expellit: scilicet peccatum. Eccles 1. *Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit iustificari.* Gregor. in homil. Praua mens si non propter timorem quæritur, ab assuetis vitiis non emendatur. Iosue 10. *Timuimus valde, & prouidimus animabus nostris.* Ecclesiast. 2 *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas* Timor medicamentum est, charitas sanitas. Mich 6. *Salus erit timentibus nomen suum.* Esa. 26. *A timore tuo Domine concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis* Malach. 4. *Orietur vobis timentibus nomẽ meum sol iustitiæ* Item timor à malo culpæ futuro custodit Hieronymus: in epistolis. Timor virtutum custos est, securitas ad lapsum facilis Exod. 20. *Vt probaret vos venit Dominus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Timor Domini odit malum.* Prouerbior. 8. ideo non permittit illud in domum cordis intrare. Timor in æternum quasi expauentaculum ponit in corde hominis, & ad deterrendum vitia & dæmones. Ipse est ianitor cordis, vitia ab ingressu eius claua terribili deterrens. Claua illa infinitæ est magnitu-

Psalm 2.

Psalm. 111.

Psalm. 13.
Psalm 14.
Psalm. 60
Psalm. 102.
Psalm. 144.

dinis, quum sit pœna æterna. Ipse gladium ex vtraque parte acutum: gladium inquam, diuinæ sententiæ ad deterrendos fures spirituales intentat Ipse latrones in terra corporis mei habitantes crucifigit. In Psal. *Confige timore tuo carnes meas.* Timor vigil est, & tempore pacis & tempore belli vigilans, pacem & securitatem suspectam habens Ipse virtutes excitat ne ad similitudinem ferri in quiete consumantur rubigine, & ne securi subito ab hostibus occidantur. *Quum virtutes dixerint, Pax & securitas, repentinus eis superueniet interitus* 1. ad Thess. 5. Timor comprimit virtutes ne euanescant. Ecclesi. 27. *Si non in timore Domini instanter tenueris te, cito subuertetur domus tua.* Item timor à bonis transitoriis quæ solent esse occasio peccati expedit, sicut timor naufragii nauem facit exonerari. Iob 31. *semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.* Greg. Quum fluctus tumentes desuper eminent, nulla tunc cura rerum temporalium nauigantibus, nulla carnis delectatio ad mētem reducitur. Ea quoque ex naui proiiciunt pro quibus longa nauigia sumpserunt. Item ad mala præsentis pœnæ hominem intrepidum reddit. Ecclesiast. 34. *Qui timet Deum, nil trepidabit.* Item cor hominis congregat & restringit. Ecclesi. 21. *Qui timet Deum, conuertetur ad cor suum.* Item timor bonorum abundantiam introducit. Ecclesiast. 13 *Qui timet Deum, faciet bona.* Eccles. 16. *Qui timet Deum nihil negligit, Cor est, vbi timor Domini est sicut ager plenus cui benedixit Dominus* Gen. 17. Est etiam sicut paradisus propter amœnitatem & fertilitatem Eccles. 40. *Timor Domini sicut paradisus benedictionis, &c. super omnem gloriā operuerunt eum*: supple benedictionis. In Psal. *non est inopia timentibus eum* Ecclesi 40. *In timore Domini non est memoratio.* Prouerb. 19 *Timor Domini ad vitam, & in plenitudine commorabitur absque visitatione pessimi.* Timori custodit Dominus bona sua ad seruandum. Esa. 33. *Timor Domini ipse est thesaurus eius.* Timor Domini plenitudinem virtutum operatur. Timorem sequitur spes. Prouerb 23 *In timore domini esto quotidie, & habebis spē in nouissimo.* Timentibus Dominum, factæ sunt promissiones In Psal. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te.* Item timor Domini introducit chariratem sicut seta linum: iuxta verbum Augustini. Ecclesiast. 15. *Timor Domini initiū dilectionis eius.* Item; *principium est sapientiæ.* Prou. & Ecclesiast. 1. Bern super Cantic. instructio doctos facit, affectio sapientes: aliud est multas diuitias scire, aliud possidere: nec notitia diuitem facit, sed possessio: nec cognitio sapientem, sed timor facit qui & afficit. Tu ne sapientem dixeris, quem sua scientia inflat. Item Bernardus: *Initium sapientiæ, timor Domini:* quia tunc primo Deus animæ sapit, quum eam afficit ad timendum, non quum instruit ad sciendum. Times Dei iustitiam, times Dei potentiam, & sapit tibi Deus iustus & potens; quia timor est sapor. Porro sapor facit sapientem, sicut scientia scientem. Timori sapiunt mala prout debent sapere. Et hæc est prima species separationis spiritualis. Ecclesi. 1. *Radix sapientiæ, timere Deum.* In eodem: *Plenitudo sapientiæ, timere Deum.* Item in eodem: *Corona sapientiæ timor Domini* Corona facit ad ornatum capitis, & timor Dei est ornamentum sapientum. Sapientibus etiam caussa est coronæ æternæ. Item prouerb 19. *Timor Dei disciplina sapientiæ.* Homines literati absque timore Dei indisciplinati sunt: sed timor Domini hominē grauem & maturum reddit Greg. Anchora mētis, pondus timoris. Item timor Dei hominē temperatum reddit. Prouer. 22. *Finis modestiæ timor Domini,* id est, consummatio modestię. Item timor Domini: hominem fortem efficit. Prouerb. 14. *In timore Domini fiducia fortitudinis* Hæc fiducia debilitatem hominis in Dei fortitudinem mutat. Esaiæ 40. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem* Greg. In via Domini timor operatur fortitudinem, in via seculi debilitatem. Signum fortitudinis est, quod timor Dei vincula cupiditatum dirumpit Item quod cum ardoribus habitat sempiternis. Esaiæ 33. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante: Quis habitabit de vobis cum ardoribus sempiternis?* Timor facit impleri illud Esaiæ 35. *Tunc saliet sicut ceruus claudus,* secundum illud Poetæ: *Pedibus timor addidit alas* Timor transilire facit montes & colles altitudinum terrenarum. Timor fortissimos reddit pœnitentes ad portanda onera pœnitentiæ. Timor carcerem inferni, mortem, & tormenta quæ hostis ei minatur, in gladium & ignem contra eum conuertit. Hæc sunt eius refugium, iis se tuetur contra tela inimici In igne illo ardorem concupiscentiarum extinguit. De inferno quasi de turri fortissima tela hostium despicit: timor

Psal. 118.

Psal. 24.

Psalm. 30.

ad infernum confugiens ab illo maxime fugit. Item timor hominem obedientem reddit. Ecclesiast. 2 *Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei.* In eodem: *Qui timent Dominum, custodiant mandata illius.* Gen. 22. dictum est Abrahæ obedienti. *Nunc cognoui quod times Dominum.* Greg. 1. parte Moral. Deum timere est, nulla quæ facienda sunt præterire. Quomodo timor plenitudinem virtutum operetur, ostendit Bernardus ad fratres de monte Dei, loquens de ingratitudine religiosorum: Timor Dei incipit operari omnium virtutum plenitudinem, dum per iustitiam, defert maiori, per prudentiam non credit se sibi, per temperantiam refugit discernere, per fortitudinem totum se obedientiæ subdit non discernendæ sed adimplendæ. It ẽ timor Domini est fons vitæ indeficiens. Prouerb 14. *Timor Domini, fons vitæ vt declinet à ruina mortis.* Eiusdem 10. *Timor Domini apponet dies.* Prouerb 19. *Timor Domini ad vitam*, supple seruandam. Item timor Domini hominem glorificat. Humiliat enim hominem, *humilem vero spiritu suscipiet gloria.* Prouerb. 29 Ecclesi. 1. *Timor Domini gloria & gloriatio.* Eiusdem 1. *Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum.* Eiusdem 25. *Gloria senũ timor Domini:* Iudith vlt. *Qui timent te, Domine, apud te magni erunt per omnia.* Prouerb. vltim. *Mulier timens Deum, ipsa laudabitur.* Ecclesiast 25. *Quam magnus est, qui inuenit sapientiam & scientiam sed non est super timentem Deum* Item timor Dei dum vana delectatio ne hominem cohibet, veram delectationem Dei meretur. Ecclesi. 1. *Timor Domini lætitia, & corona exultationis* In eodem: *Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium in longitudine dierum.* Timor Domini est sicut ventus aquilo dissipans pluuias. Prouer. 15. Ipse nubes carnalium cogitationum & affectionum fugat, & mentem serenat, riuos concupiscentiarum restringit, reptilia vitiorum de terra corporis humani exterminat, mare mundi congelando consolidat, vt super illud ambulare quis possit: sicut fecit Petrus Matt 14. Vbi timor est, frigus est, ardores desideriorum carnalium & secularium temperans. Timor medium fornacis Babylonicæ facit quasi ventum roris flantem. Daniel. 3. Timor Dei adeo hominem meliorat, vt vnus timens Deum mille aliis præferendus videatur. Ecclesiast. 15. *Melior est vnus timens Deum, quam mille filij impij.* Bona etiam transitoria multum meliorare videtur, modicum enim cum timore Dei præferendum esse videtur multis diuitiis sine timore Domini Prouerb 15. *Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.* Et vt breuiter dicamus finis salubris doctrinæ videtur esse timor Domini. Ecclesiast. vltim. *Finem loquendi pariter omnes audiamus. Time Deum &c.* De timore dicitur Esaiæ 11. quod Christum repleuerit, quum de aliis donis tantummodo dicat quod in Christo requiescerent. Timor Dei replere debet viros sanctos. Bernardus loquens de spiritu timoris: Nec mirum, iste est qui totum sibi debeat hominem vendicare.

Item: Non est quod admittas superbiam repletus timore Domini. Viri sancti timent semper & vbique. Eccle. 18 *Homo sapiens in omnibus metuit.* Prouerb. 28. *Beatus homo qui semper est pauidus.* Quod semper sit timendũ, ostendit Bernard. super Cant. dicens: Quum adest gratia, t me ne non digne opereris ex ea. Amplius time subtracta gratia, quia relinquit te custodia tua. Si redierit gratia multo amplius tunc timendum, ne forte contingat pati recidiuum. Recedere enim quam incidere deterius est, iuxta illud Ioan 5. *Ecce iam sanus factus es: noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Aliæ tres causæ timoris possunt assignari. Quarum prima tangitur in Psal *Delicta quis intelligit?* Delictum dicitur peccatum omissionis à delinquendo. Multi vero sunt qui licet non committant peccatũ mortale, nesciunt tamen vtrum omittendo mortaliter peccent. Alia causa timoris potest esse, quia multa videntur homini bona quæ Deus intelligit esse mala. Gre Plerunque in conspectu sordet æterni iudicis quod intentione fulget operantis. 1. ad Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Tertia causa est, quia nescit homo qualis futurus sit finaliter, licet in præsenti sit bonus. Eccl 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit. Intellige finaliter. *Psalm. 18.*

Potest enim aliquis in momento cadere, & non adiiciet vt resurgat. Vbique timendum est, quia de quolibet statu aliqui damnantur. Oseæ 13 *Consolatio abscondita est ab oculis meis: quia ipse inter fratres diuidet.* Et loquitur de inferno. Matth. 24. *Duo in lecto, vnus assumetur, & alius relinquetur.* Lectum in-

telligas

telligas quietem contemplationis. Timendũ est homini ex omni parte. Homo enim est sicut castrum vndique portas habens per quas capi potest. Portæ istæ sensus sunt. Est etiam homo sicut castrum obsessum vndiq; ab hostibus Sap 14. *Creatura Dei in odiũ facta sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Viri sancti non solum timent in malis, sed etiam in bonis Iob 9. *Verebar omnia opera mea.* Greg. Piarum mentium est, ibi culpam agnoscere vbi culpa non est Idem: Si placere Deo veraciter cupimus, postquam peruersa subegimus, ipsa in nobis bene gesta timeamus. Greg in 2. parte Moral. Iusti omne quod agũt metuunt, dum caute considerãt ante quem iudicem stabunt.

Cap. I.

De speciebus Timoris.

Notandum quod super illud Prouerb 1. *Timor Domini, principium sapientiæ*, distinguit Gloss. Bedæ duas species timoris his verbis: Duo sunt timores Domini: seruilis, qui principium sapientiæ est: & amicabilis, qui perfectionem sapientię comitatur: Seruilis principium est sapientiæ: quia qui post errata sapere incipit: primo timore diuino corripitur ne puniatur. sed hunc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic timor Domini permanens in seculum seculi, quem non excludit charitas, sed auget, quo timet filius ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat. Ber. in sermon. distinguit tres species timoris, his verbis: Primus timor est, ne cruciemur in gehenna. Secundus, ne exclusi à visione Dei priuemur tam inæstimabili gloria. Tertius rapiet animam omni solicitudine timidam, ne forte deleatur à gratia. Sed nec Beda, nec beatus Bernardus ponunt species timoris nisi diuini. Vnde possunt distingui sex species timoris, vt enumerentur omnes species timoris, siue sit timor bonus, siue malus, vel neque bonus neq; malus. Prima species timoris est timor naturalis quo quilibet timet naturaliter nociuum naturæ. Hic timor non est meritorius, neq; demeritorius, quia non subest libero arbitrio. Hoc timore timuit Christus naturaliter mortem. Marc 14 *Cœpit Iesus pauere.* Secunda species est timor humanus: quum scilicet aliquis timet amplius debito corpori suo. Qui timor prohibetur Matt. 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus.* Et procedit ex nimio amore præsentis vitæ. Et sicut amor præsentis vitæ quandoq; est veniale peccatũ, vt quando est citra Deũ. Quandoque vero est mortale, vt quando nõ est citra Deum: Ita timor humanus, est veniale peccatum, quando oritur ex amore veniali. Quandoque mortale, vt cum oritur ex amore mortali De quo amore Ioan. 12. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Ex timore humano negauit Petrus Christum. Matt. 26. Marc. 14 Luc. 22. Tertia est, timor mundanus, quando aliquis nimis timet rebus suis: Iste timor fuit in Iudæis quum occiderent Christum. Ioan. 11. *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem.* Iste timor multum habet cruciatus. Aug. Diuitiæ plus excruciãt adeptæ amissionis timore, quam concupitæ adeptionis ardore. Quarta species est, timor seruilis. Timor seruilis est, vt ait Aug. quum propter timorem gehennæ continet se homo à peccato. Et iste timor non est cum charitate Vnde Aug. loquens de hoc timore: Inaniter, inquit, putat victorem se esse peccati, qui timore non peccat: quia si non impletur foris negotium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Idem: Ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri: sed ideo non facit, quia non potest impune fieri Nam quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam prohibentem atque punientem. Et vtique si mallet non esse iustitiam, quis dubitabit quod si posset, eam auferret? Ac per hoc quomodo iustus est institiæ talis inimicus? vt si potestas detur, præcipientem auferat, ne comminantem vel iudicantem ferat. Inimicus ergo iustitiæ est, qui præ timore non peccat. Amicus autem erit, si eius amore non peccet. Item super illud Psalmographi *Confige timore tuo carnes meas.* Dicit gloss. Timor legis seruilis pædagogus in me præcessit, qui ad castrum duxit, sed non crucifixit carnem: quia viuit peccandi voluntas, & sequeretur opus si speraretur impunitas. Et secundum hanc glossam, non solum vocatur timor seruilis quando aliquis dimittit peccare timore pœnæ futuræ, sed quando dimittit peccare timore pœnæ temporalis: vt faciebant multi in veteri lege, & vt fit hodie in multis religionibus. Rom. 8 *Non accepistis*

Timoris species sex.

Psalm. 118.

spiritum seruitutis iterum in timore &c. Timor seruilis est quasi vestis de sacco, cum qua nullus ingreditur regnum cælorum. Non licebat indutum sacco ingredi aulā Assueri. Esther. 4. Quinta species est, timor initialis, qui est cum imperfecta charitate. De quo 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorē, quoniam timor pœnam habet. Gl. Timorem illum de quo dicitur: *Initium sapientiæ timor Domini.* Quo timet quisq; incipiens opera iustitiæ, ne veniat districtus iudex, & se minus castigatum damnet. Qui habet hunc timorē, timet puniri, & timet à Deo separari quem iam amat: sed timor separationis principalior est. Sexta species est, timor filialis, qui est cum perfecta charitate, qui secundum aliquē vsum suū manebit in patria. De quo in Psalm. *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Qui habet timorem filialem, cauet offensam patris cælestis, sicut bonus filius, etiam si sciret ex illa offensa nihil mali sibi accidere. Cum illo timore securitas est quum assit perfecta charitas. 1. Ioan 4. *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mūdo.* Gl. Per hoc habemus fiduciam, quia imitamur perfectionem dilectionis eius in hoc mundo, amando scilicet inimicos. Vbi est perfecta charitas, deest remorsio conscientię, & timor æternæ pænæ. 1. Ioan 4. *Qui timet, non est perfectus in charitate.* Glo. super illud, Charitas foras mittit timorē. Perfecta charitas perfectam iustitiam facit: nec habet vnde timeat, sed desiderat. Dicuntur sancti maxime timere gehennam, quia maxime cauent ea quæ ad gehennam ducunt. Gre. super Iob: Mens plus illuminata, plus timet. Hieron. Prudenter timetur quidquid accidere potest. Vsus timoris filialis in patria, dicitur esse quędam resilitio à Dei altitudine in propriā paruitatem. Poterit tamen videri alicui quod timor filialis in patria, sit voluntas cauendi Dei offensam, vel quædam fuga spiritualis diuinæ altitudinis, qua scilicet electi refugiūt se æquare Deo, volentes esse ei subiectissimi. Et notandum quod cum timor sit fuga mali, malum vero diuidatur in malum pœnæ & malum culpæ, timor filialis fugit malum culpæ, scil. Dei offensam: timor vero naturalis, naturaliter fugit malum pœnæ. Fuga vero mali pænæ voluntaria pertinet ad alias quatuor species timoris: malum pænæ diuiditur in pœnam sensus, & pœnam damni: & vtraq; diuiditur in temporalem pœnam, & ęternam. Fuga pænæ sensus temporalis pertinet ad timorem humanum. Fuga vero pænæ sensus ęternæ, ad timorem seruilem. Fuga damni tēporalis, ad timorem mundanum. Fuga damni æterni, ad timorem initialem. Item notandum quod timor sic describi potest: Timor est spiritualis fuga rei præpotentis vel excellentis. Et intelligas rem præpotentem, quæ præpotens est secundum suspicionem vel opinionem timentis. Res vero illa vel est bona vel est mala. Si bona, fuga illius pertinet ad timorem reuerentiæ. Si vero malum est, aut fuga illius mali est bona aut mala. Si mala est, pertinet ad timorem humanum, vel mundanum. Ad timorem humanum, si illud malum pertinet ad ipsam personam. Ad mundanum vero si malum illius pertineat ad damna rerum. Si vero fuga illa bona est, & est sine charitate, pertinet ad timorem seruilem. Si vero est cum charitate, sed imperfecta, pertinet ad timorem initialem. Si vero est cum charitate perfecta, pertinet ad timorem filialem. Et notandum quod cum aliquod periculum homini imminet, ipse timere debet eum qui habet omnia in sua potestate. Greg. Quicquid est quod exterius sæuit, per hoc ille metuendus est qui hoc interius disponit. Psal. *Timeat Dominum omnis terra.* Aug. Si creaturæ sæuiant, Deum time, non illas, quia omnia sub ipso sunt. Gl. Cupiditatem nocendi per te habes: potestatem autem nocendi si ille non dat, nō habes. Ideo Deus homo stans ante hominem ait: *Non haberes in me potestatem, nisi esset datū tibi desuper.* Nec etiam ipse diabolus vel vnam ouiculam potuit tollere viro sancto Iob, nisi prius diceret: *Mitte manum tuam.* Iob 2. hoc est da potestatem. 1. Mach. 2. *A verbis viri peccatoris ne timueritis: quia eius gloria stercus & vermis est, hodie extollitur, & cras non inuenietur.* Esa. 8. *Timorem eius*, scil. populi coniurantis contra me, *non timeatis, neq; paueatis: Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester.* Item Esa. 51. *Quis tu vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis qui quasi fœnum arescet?* Prou 29. *Qui timet hominem, cito corruet: qui sperat in Domino, sublevabitur.* Item notandum quod Ioan. Dam. distinguit sex species timoris, vnamquamq; describens his verbis: Diuiditur timor in sex species, in segnitiem, erubescētiam, verecundiam, admirationem, stuporem, agoniam. Segnities est timor futuræ operationis. Eru-

Psalm. 32.

Timor Naturalis quid fugiat; quidq; Fide. is.

Timoris descriptio secundum Damascenum.

[illegible]

nihil in ea turpe vel [illegible] quod non illico pro[illegible]. [illegible] cundia spiritualis gloria est conscientia [illegible] [illegible] decus [illegible] sedes [illegible] [illegible] bene [illegible] bona vel mala [illegible] [illegible] de [illegible], vbi agitur de [illegible] mulierum.

CAPVT IV.

De his quæ possunt incutere Timorem. De attendendis circa extremum iudicium. Et varietate, acerbitate, & infinitate pœnarum infernalium.

Timorem homini 12. incutiunt.

DVodecim sunt quæ possunt homini incutere timorem. Primum est, consideratio lacrymarum Christi. Verisimile est statum illum valde periculosum esse pro quo Deus fleuit. De lacrymis Christi, habetur Luc. 19. *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super illam.* Et Ioan. 11. *Et lacrymatus est Iesus* Et 5 ad Heb. *Cum clamore valido & lacrymis preces of-*

[illegible] fensa [illegible] qui i[illegible] apud [illegible] Si ta[illegible] ris, q[illegible] midi[illegible] statis [illegible] firmi[illegible] homi[illegible] od musca vna [illegible] diu i[illegible] irasci quando [illegible] vsque [illegible]m. Et modica [illegible] temp[illegible] e affligit hominem [illegible] que a[illegible] vt patet in Elia [illegible] 19. qui [illegible] vt moreretur. Qu[illegible] tum est [illegible] quam Deus exhibet ho- minibus in præ[illegible]. Secundum enim magnitudinem misericordiæ in præsenti, erit magnitudo iustitiæ in futuro. Sicut enim Deus est summe misericors, ita summe iustus. Et

[illegible] remediabiliter [illegible] *Deus Angelis* [illegible] *inferni* [illegible] Gloss. Ru- [illegible] tranquillitatem [illegible] ducibus credat [illegible]
peccat [illegible] totus [illegible] mor- ti [illegible] rali, & ali [illegible] A- liud [illegible] iustitiæ [illegible] mundi [illegible] pro pecc [illegible] excep [illegible] *Quis vixit* [illegible] *quis* [illegible] *ri?* [illegible] tum [illegible] in extr [illegible] gasa [illegible] pere [illegible] est [illegible] mor [illegible] gion [illegible] tam [illegible] nebr [illegible] Dei omni [illegible] & quam nemo potest fugere. In Psal. [illegible] *nouit potestatem iræ tuæ.* Esa [illegible] *& non sistet mihi* [illegible] *qui potest animam occidere, habet potestatem mittere in gehennam.* In Psal. *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades.* [illegible]

Psalm. 89.

Psalm. 138.

[illegible] de videns omnia, cui [illegible] Reg. 16. *Deus intuetur* [illegible] nolumus [illegible] agamus [illegible] rie Deo [illegible] qui ex hoc appar [illegible] ius [illegible] uo [illegible] *in* [illegible] dicium, circa quod multa attendenda [illegible] quæ [illegible] ad incussionem [illegible] Primum est hoc, quod scriptura sacra in tot locis comminationes facit pertinentes ad hoc iudicium. Deuter. 32. *Si arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam: inebriabo sagittas meas sanguine* [illegible] *car-* [illegible]
[illegible] chiel. *Prope est dies* [illegible] Ioelis 2. *Prope est dies* [illegible] *terribilis valde* [illegible] *& Dominus* [illegible] *Malach.* [illegible] *In eodem: Ecce ego mittam vobis Heliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Heb. 10. *Terribilis est expectatio iudicij, & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios.* In eodem: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Secundum est, sollicitudo quam habebant amici Dei antiquitus de hoc iudicio. Iob 31. *Quid faciam* [illegible] *ad iudicandum Deus? & quum* [illegible] *quid respondebo ei?* Eiusdem, decimo quarto. *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus?* Hier. Siue comedam, siue bibam, siue aliquid aliud faciam

Circa extremum iudicium quæ & quot attendenda.

Psalm. 74.

semper insonare videtur [illegible] terribilis tuba [illegible]

Psalm. 6.

In Psal. [illegible]

[illegible]

Signa præcedentia diem iudicii quot.

[illegible] magnitudinem. De eisdem similiter habetur Matt. 24. *Sol obscurabitur & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.* De quarto signo quod erit pressura in terris, legitur similiter Matt. 24. *Erit tunc tribulatio qualis nunquam fuit ab initio mundi vsque modo neque fiet.* Quintum signum est confusio maris quam confusionem aliqui æstimant fore quod mare cum fragore magno peribit, secundum illud Apocal. 21. *Et mare iam non est.* Hieronymus in annalib. libris Hebræorum, inuenit quindecim signa quindecim dierum ante diem iudicii, sed vtrum continui futuri sint dies illi, an interpolati, non expressit. Prima die, eriget se mare quadraginta cubitis super altitudinem montium, stans in loco suo quasi murus. Secundo, tantum descendet vt vix videri possit. Tertio, marinæ belluæ apparentes supra mare dabunt rugitus vsque ad cælum. Quarto, ardebit mare & aqua. Quinto, herbæ & arbores dabunt rorem sanguineum. Sexto, ruent ædificia. Septimo, petræ adinuicem collidentur. Octauo, generalis fiet terræ motus. Nono, æquabitur terra. Decimo, exibunt homines de cauernis & ibunt velut amentes & non poterunt mutuo loqui. Vndecimo, surgent ossa mortuo-

[illegible] Terram tantum [illegible] Appropinquante suo termino, velut [illegible] causa [illegible] quia Deus vindictam sumendo de inimicis suis. Sap. 5. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum.* Eiusdem 16. *Creatura tibi factori deseruiens exardescet in tormentum aduersus iniustos.* Quinta causa tangitur super illud Esa. 24. *Erubescet luna, & confundetur sol.* Gloss. Cernens illos qui eius lumine fruebantur nihil dignum Dei bonitate fecisse: Sexta est, vt sint incitamenta doloris Chrys. Patre familias moriente domus eius turbatur, familia plangit & nigris se vestimentis induit. Sic humano genere, propter quod facta sunt omnia, circa finem constituto, totus destruitur mundus. Cæli ministeria lugent & candore deposito tenebris induuntur. Quarto, attendenda sunt insignia passionis Christi: scilicet crux, claui, lancea, quæ ante iudicem erunt; & in carne eius videbuntur cicatrices vt videant in quem pupugerunt. Zach. 9. & Apoc. 1. Tunc peccatoribus exprobrabitur magnum beneficium

cis

eis exhibitum, sc. beneficium passionis Christi, & requiret Christus mortem suam ab eis tanquam pretium quod pro eis dedit, cum seipsos ei abstulerint, quos ita care emerat, & ostendetur magna ingratitudo eorum qui semel crucifixum pro eis iterum crucifixerunt. Hebr. 6. *Rursum crucifigentes in semetipsis Filium Dei.* Vnde multum confundentur insignia passionis Christi videntes. Matth. 24. *Tunc apparebit signum Filij hominis in cœlo.* Chrys. Non erit tūc necessitas accusationis, cum viderint crucem, & ipsum Christum habentem in corpore suo testimonia passionis. Quinto, attendenda est curiæ illius magnitudo coram qua reprobi confundentur. Totus enim mundus erit congregatus ibi. Ioel. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cū eis.* Matth 25. *Sedebit super sedem maiestatis suæ & congregabuntur ante eum omnes gentes*, ad Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi.* Canon. Iudæ: *Ecce venit Dominus in sanctis millibus facere iudicium, &c.* Sexto, Iudicis summa potestas à qua non licebit appellare. *Non est qui de manu eius possit eruere.* Iob 10. Septimo, Iudicis perspicacitas, qui in eis quæ modo videntur esse iustitiæ, iniustitiam agnoscet. In Psalm. *Cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.* Isid. Ad districti examen Iudicis, nec iustitia iusti secura est, nisi pietate diuina, vt & ipsa iustitia qua quisque iustus est, Deo iustifica, nec iustificetur. Iudex ille non solum magna, sed etiam parua quæ nunc vilipenduntur in iudicium adducet. Eccl. 12. *Cuncta quæ sunt adducet Deus in iudicium.* Et super illud Iob 31. *Nonne ipse considerat vias meas, &c.* dicit gloss. Sic Deus vniuscuiusque vias considerat: sic gressus dinumerat, vt nec minutissimæ cogitationes eius iudicio, nec verba tenuissima quę apud nos vsu viluerunt, indiscussa remaneant. De cogitationibus dicitur Sapient. 6. *Item cogitationes vestras scrutabitur.* De verbis Matth. 12. *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddēt rationem in die iudicij.* Etiam de tempore quod hodie multū vilipenditur, ratio exigetur. Bern. Omne tempus tibi impensum, requiretur qualiter fuerit à te expensum. Item: Sicut capillus non perit de capite: ita nec momentum peribit de tempore. Iudex scrutabitur Ierusalem in lucernis. Soph. 1. Nec solum exiget rationem de peccatis propriis, sed quodammodo de alienis Genes. 4. *Vbi est Abel frater tuus?* Ezech. 3. & 33. *Sanguinem eius de manu tua requirā.* Iudex rationē exiget etiam de bonis quæ ipse homini cō misit, siue sint bona naturæ, siue fortunæ, siue gratiæ, & de malis quæ ei dimisit. Item exiget rationem de malis operibus quæ homo commisit, & de bonis operibus quæ omisit. Octauo, Iudicis inflexibilitas: quia si beata Virgo & omnes angeli & Sancti & sanctæ rogarent in iudicio pro aliquo qui tunc esset in mortali peccato, Iudex non exaudiret eos. Prou. 6. *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, non acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plura.* Chrys. Tunc nec diuitiæ diuitibus prosunt, nec parentes parentibus intercedunt, nec angeli (sicut solebant) pro hominibus faciunt verbum, quia natura iudicii nō recipit misericordiam. Prou. 11. *Non proderunt diuitiæ in die vltionis.* Nono, magnus zelus Iudicis De quo zelo in multis locis loquitur Scriptura sacra. Dan. 7. *Thronus eius flamma ignis.* Malach. 3. *Quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans.* Sap. 5. *Accipiet armaturam zelus eius.* Esa. 30. *Ardens furor eius, & grauis ad portandum.* Eiusdem 66. *Ecce Dominus in igne veniet*, Apocalyps. 6. *dicent montib. & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum & ab ira agni*: secundum Augustinum mallent reprobi omne tormentum sustinere, quam faciem Iudicis irati videre. Decimo, causæ magnitudo: magnum enim est de quo erit illud iudiciū. Ille enim qui obtinebit in illo iudicio, adiudicabitur regnum æternum. Ille vero qui cadet à causa illa, adiudicabitur morti æternæ. Matth. 25. *Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Vndecimo, terribilitas sententiæ, quæ tonitruū dicitur. Iob. 26. *Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri?* Gregorius in Moralibus. Quis eius iram toleret, cuius & ipsa non potuit mansuetudo tolerari? August. super Ioan. Qui ceciderūt ad vnam vocem Christi morituri. Ioann. 18: *quid facient sub voce iudicaturi?* Esaiæ 30 *Labia eius impleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorans.* Oseæ 11. *Quasi leo rugiet.* Amos 4 *Leo rugiet, quis non timebit?* Zach 9. *Exibit vt fulgur gladius eius.* Apocal. 1. & 19. *De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.* Gladius acutus ex vtraque parte est sententia qua anima cum corpore damnatur. Duodecimo, sententiæ irreuocabilitas. Euolat enim emissum irreuocabile verbum iudicis. Tertiodecimo, multitudo ministrorum ad executionem sententiæ paratissimorum. Matth. 13. *In consummatione seculi, mittet Filius hominis angelos suos, & colligent de regno*

Psal. 47.

[illegible]

Pſal. 82.

Pſal. 96.

[illegible] impotentia reproborum qui non poterunt reſiſtere [illegible] palea [illegible] hi qui cum [illegible] *Paleas comburet igni* [illegible] *In tempore meſſis dicam* [illegible] *Colligite primum zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum.* Chryſoſt. [illegible] di virtus, nec fugiendi facultas, [illegible] locus, nec ſatisfactionis tempus Ex anguſtia omnium rerum nihil remanet niſi luctus. Matth. 24. *Tunc plangent omnes tribus terra.* Sextodecimo, defectus auxilii, quia non audebit nec angelus nec aliquis ſanctus pro aliquo damnato rogare. Chriſtus qui tantum homines dilexit quod dedit ſemetipſum pro eis, ridebit de damnatione eorum, Prou 1. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo.* Sancti etiam qui pro ſalute hominum morti ſe expoſuerunt, lætabuntur, quia videbunt Dei contumeliam vindicari. In

Pſalm. 57. Pſal. *Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam.* Nec compatientur ſancti miſeriæ reprobrorũ. Vnde Gloſſ. ſuper illud Luc. 16. *Inter nos & vos magnum chaos firmatum eſt &c.* Iuſtorum animæ etſi in naturæ ſuæ bonitate miſericordiã habent iam tunc auctoris ſui iuſtitiæ coniunctæ tanta rectitudine conſtringuntur, vt nulla

[illegible] ſcriptas in conſcientiis ſuis [illegible] contra eos Daniel 7. *Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.* Libri [illegible] conſcientiarum. Apocalipſ. 20 *Iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris, ſecundum opera eorum.* Vigeſimo, virtutum cœleſtium commotio. Matth. 24. *Virtutes cœlorum mouebuntur.* Chryſoſt. Si rex terrenus proceſſurus contra aliquem, expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus exercitatur, tota ciuitas feruet: quanto magis rege cœleſti exigente iudicare viuos & mortuos, angelicæ virtutes commouentur, terribiles miniſtri terribiliorem Dominum præcedentes? Iob. 26. *Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius* Interl. Non timore pœnali, ſed admiratione. Hieron. Quid faciet virgula deſerti, vbi concutitur cedrus paradiſi? Ad hoc iudicium valde diſtrictũ perueniendum eſt in præſenti, vt rationem reddamus coram vicariis Chriſti In Pſal. *Beati qui cuſtodiunt iudicium, & faciunt iuſtitiam in omni tem-* Pſal. 105.

omni tem-

[illegible] multa [illegible] *Psalm. 9.* [illegible] Quod tamen esset illud [illegible] dum aliquid graue pro Deo toleretur. Gregorius [illegible] illum ergo fratres charissimi, illum ante oculos ponite, & quicquid [illegible] modo graue cernitur, eius compassione vigorem [illegible]

[illegible] pœnis inferni.

Quodecim [illegible] valere potest ad incutiendum timorem, consideratio pœnarum futurarum. Circa [illegible] attendenda sunt [illegible] Pœna inferni multiplex. [illegible] quæ in hoc [illegible] minor est etiam [illegible] purgatorij [illegible] non in [illegible] quam aliquis in hoc mundo perpessus est. Secundum est, pœnarum diuersitas, & inuenimus in sacra Scriptura nonnullas pœnæ. Prima est, ignis. Secunda, vermis, de quibus Esa. vlt. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Iudith 16. *Dabit [illegible] ignem, & vermes in carnes eorum, [illegible] & sentiant vsque in sempiternum.* Iob 20. *Deuorauit eum ignis qui non succenditur.* Non est necesse quod ignis ille succendatur, cum nunquam extinguatur. [illegible] *impij, ignis & vermis.* [illegible] *synagoga peccantium [illegible]* Apocal. 20. [illegible] igne [illegible] Matth. [illegible] *Crucior in hac flamma*, ait diues epulo. Tertia est, fœtor quasi sulphuris. In Psal: *Ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Esa. 30. *Flatus Domini quasi torrens sulphuris succendens eam.* Apoc. 21. *Pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.* Psal. 10. Quarta erit frigus, Matth. 13. *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Stridor dentium solet sequi frigus. Iob 24. *Ad nimium calorem transient ab aquis niuium.* Quinta est fames. Esa. 65. [illegible] erit ibi tanta [illegible] quod [illegible] aquæ haberet [illegible] Lucæ [illegible] Sexta [illegible] Maxima pœna [illegible] priuatio diuinæ visionis. Greg. in Moral. [illegible] abscondit. Sexta [illegible] horrorem [illegible] horribiles apparebunt & magis horribiles videntur [illegible] Octaua [illegible] Greg. in Moral. [illegible] infernalis [illegible] tionem habet, sed lumen non habet. & non solum [illegible] pœnarum varietas, sed earum contrarietas. Greg. [illegible] modo tunc erit miseris dolor cum formidine, flamma cum obscuritate, & [illegible] ipsa à [illegible] bus tormenta discordent, quia à conditoris voluntate dum viuerent discrepabant. Fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia mors semper viuit, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Mors perimit & extinguit, dolor cruciat & pauorem non fugat, flamma comburit, sed tenebras non discutit: quia enim cum diabolo contra suum creatorem concordarunt, creaturæ contrariæ conuenient ad eorum pœnas.

[illegible]

quam vbi eternis mors [illegible] in inferno erit vis doloris quod [illegible] dirigi non poterit, nisi ad id quod vis doloris impellit. Signum huius doloris est, quod Dominus toties in Euangelio dicit, *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Matth. [illegible] Si singulis diebus in quibus erunt damnati in inferno, [illegible] plus exire [illegible] quam omnia a hominibus huius mundi [illegible] recept. [illegible] huius mundi [illegible] ne: infinitis vero diebus [illegible] inferno. Quintum est, consolationis defectus [illegible]. Quid erit cum se viderit illa miseranda conditio omni consolatione nudatam in illas tenebras exteriores excuti, & ab illa beatorum Ecclesia perpetua excōmunicatione excludi? Sextum est, pœnarum infernalium inutilitas. Præsens pœna est breuis, & leuis, & fructuosa: sed

[illegible]

P A R [illegible]

De Dono [illegible]

DOnum Pietatis asc[illegible] Timoris Augustin[illegible] Timore: Esaias sapie[illegible] orum, tanquam quærent[illegible] tiam teneretur? Respon[illegible] Vnde ad intellectum? A [illegible] silium? A fortitudine. [illegible] A scientia. Vnde ad scien[illegible]? A[illegible] ad pietatem? A timore. Gregor[illegible] 1. *Ibant filij eius, &c.* videtur v[illegible] prout est vnum de septem donis [illegible] dia sumatur. Dicit enim, Pieta[illegible] cordiæ docet. Et paulo post di[illegible] Gloss. Pietas sine scientiæ discr[illegible]

do misereatur, ignorat. Gloss. vero super quintum Matthæi, videtur velle quod pietas sumatur pro cultu Dei, seu pro veneratione rerum sacrarum. Dicit enim: Secunda est pietas quæ conuenit mitibus, qui enim pie quærit, honorat sancta. Et idem videtur Augustinus cum Gregorio sensisse: quia secundum Augustinum pietas hominem iugo Dei subiicit, tanquam animal mansuetum. Sicut timor iugum diaboli abiicit: sic pietas Deum coli vel honorari facit. Et adaptatur donum timoris humilitati seu paupertati spiritus, quæ laqueos diaboli euadit: pietas vero mansuetudini, vnde dicit Augustinus: In timore corcontritum & humiliatum sacrificatur Deo. Vnde ascenditur ad pietatem vt non resistatur voluntati eius, vt dicatur: Non quod ego volo, sed quod tu. In timore Dei, Beati pauperes spiritu. In pietate vero, Beati mansueti. Et secundum veritatem misericordia & veneratio sanctorum concomitantur se. Misericors enim Deum veneratur in paupere: immisericors vero Deum in paupere despicit. Prouerb. 14. *Qui calumniatur egentem exprobrat factori suo: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.* Honorantur etiam angeli in pauperibus, quum pauperes honorantur propter angelos eis ad custodiam deputatos, & contemnuntur angeli in contemptu pauperum, Matth. 18. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: Dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est.*

Differentia à misericordia. Et notandum, quod aliquibus videtur pietas prout est donum, differre à misericordia in hoc, quod pietas respicit spiritualem necessitatem, misericordia vero respicit corporalem necessitatem. Occasiones vero sic distinguendæ sunt, ex eo quod dicit Gloss. super illud 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia vtilis.* Omnis summa disciplinæ Christianæ consistit in pietate & misericordia. Connumerantur enim ibi misericordia & pietas tanquam diuersa. Aliquibus etiam videtur quod pietas releuando miseriam proximi procedat ex principiis fidei, misericordia vero procedat ex principiis iuris naturalis. Misericordia dat pauperi eleemosynam, quia frater noster est naturalis eiusdem speciei nobiscum: pietas vero dat eleemosynam: quia filius Dei est, vel membrum corporis Christi: vel quia Christus reputat sibi fieri, quod fit pauperibus. De misericordia & veneratione sacrarum rerum & creatoris & creaturarum, habitum est in tractatu de Iustitia: ideo de dono pietatis breuiter hic pertransimus.

Pars V.

De Dono Scientiæ.

Scientia, prout donum est, sic videtur posse describi: Scientia est humanarum rerum cognitio, saluberrimæ fidei deseruiens. Et sumitur hæc descriptio ex verbis Augustini 14. libro de Trinit. Philosophi, inquit, disputantes de sapientia, diffinierunt eam, dicentes: Sapientia est rerum humanarum diuinarumq; scientia. Ego quoque vtrarumque cognitionem, id est, diuinarum & humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non nego: verũ iuxta distinctionem Apostoli 1. ad Cor. 12. *Alij datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ.* Illa diffinitio diuidenda est, vt rerum diuinarũ cognitio proprie sapientia nũcupetur: humanarum vero cognitio proprie scientiæ nomen obtineat. Nunc quicquid sciri ab homine potest in rebus humanis, vbi plurimum superuacuæ vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuo: sed illud tantum quo fides saluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, roboratur, defenditur. Potest etiam sic describi: Scientia est lumen hominem dirigens in actione vel vsum temporalium. Aug. super 1. ad Cor. 12. Sapientia est in contemplatione æternorum, scientia est in actione temporalium. Item Aug. Distat ab æternorum cõtemplatione actio qua bene vtimur temporalibus rebus: & illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur. Item Aug. in lib. de Trin. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis: ad scientiam vero temporalium rerum cognitio rationalis. Aliquibus tamen videtur quod scientia prout donum est, dicatur cognitio boni & mali. Vnde secundum eos ad donum scientiæ pertinet discernere quæ sint vera bona & vera mala, & quæ sint vmbræ verorum bonorum & malorum. Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter maiora bona & minora, & maiora mala & minora. August. in serm. de Timore & pietate: Merebuntur scientiæ gradum, vt nouerint mala de quibus fleuerunt, scil. mala culpæ: & in quo malo sint huius peregrinationis & mortalitatis, etiam quum felicitas secularis arridet. Item Augustin. in lib. de doctr. Christ.

[illegible]

pauore ferruntur [illegible]
rursum, quod [illegible]
scant. Tertium [illegible]
earum diuturni[illegible]
ignem æternum [illegible]
fliget reprobos [illegible]
ecto suauit & m[illegible]
in tali lecto dic[illegible]
portebit te ibi [illegible]
ret. Potius vell[illegible]
rit de illis qui er[illegible]
futurum illi non [illegible]
tum, vel mille [illegible]
In hac med[illegible]
Falco, qui po[illegible]
Esaiæ 33. *Qu*[illegible]
sempiternis? [illegible]
nec tamen cons[illegible]
rietur, viuere [illegible]
vita mo[illegible]
pœna. Augustin[illegible]
ror pessimus [illegible]
sentiat: quia v[illegible]
deficiet. Quart[illegible]
niuersæ enim [illegible]
erunt in igne. [illegible]
ignem in minim[illegible]
quantus erit do[illegible]
igne æternaliter [illegible]
Dei: Nunquam [illegible]
quam vbi erit mors [illegible] Hieron. [illegible]
in inferno erit vis doloris, quod [illegible]
dirigi non poterit, nisi ad id, quod vis doloris
impellit. Signum huius doloris est, quod Do-
minus toties in Euangelio dicit: *Ibi erit fletus,*
& stridor dentium. Matth. [illegible]
singulis diebus in quibus [illegible] in in-
ferno, flerent [illegible]
plus exiret aqua[illegible]
mnato, quam [illegible] huius mundi cape-
rent. Quod pa[illegible] hu-
ius mundi finita [illegible] & magnitudi-
ne: infinitis vero diebus [illegible] reprobi in infer-
no. Quintum est, consolationis defectus. Bern.
Quid erit cum se viderit illa miseranda condi-
tio omni consolatione nudatam in illas tene-
bras exteriores excuti, & ab illa beatorum Ec-
clesia perpetua excõmunicatione excludi? Sex-
tum est, pœnarum infernalium inutilitas. Præ-
sens pœna est breuis, & leuis, & fructuosa: sed

[illegible]

D[illegible]
Timo[illegible]
Quum [illegible]
tiam [illegible]
Vnde [illegible]
filium [illegible]
A scie[illegible]. Vn[illegible]
ad pi[illegible]
1. *Iba*[illegible]
prout [illegible]
dia fu[illegible]. D[illegible]
cordiæ docet. [illegible]
Gloss. Pietas [illegible]

do misereatur, ignorat. Gloss. vero super quintum Matthæi, videtur velle quod pietas sumatur pro cultu Dei, seu pro veneratione rerum sacrarum. Dicit enim: Secunda est pietas quæ conuenit mitibus, qui enim pie quærit, honorat sancta. Et idem videtur Augustinus cum Gregorio sensisse: quia secundum Augustinum pietas hominem iugo Dei subiicit, tanquam animal mansuetum. Sicut timor iugum diaboli abiicit: sic pietas Deum coli vel honorari facit. Et adaptatur donum timoris humilitati seu paupertati spiritus, quæ laqueos diaboli euadit: pietas vero mansuetudini, vnde dicit Augustinus: In timore corcontritum & humiliatum sacrificatur Deo. Vnde ascenditur ad pietatem vt non resistatur voluntati eius, vt dicatur: Non quod ego volo, sed quod tu. In timore Dei, Beati pauperes spiritu. In pietate vero, Beati mansueti. Et secundum veritatem misericordia & veneratio sanctorum concomitantur se. Misericors enim Deum veneratur in paupere: immisericors vero Deum in paupere despicit. Prouerb. 14. *Qui calumniatur egentem exprobrat factori suo: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.* Honorantur etiam angeli in pauperibus, quum pauperes honorantur propter angelos eis ad custodiam deputatos, & cõtemnuntur angeli in contemptu pauperum, Matth. 18. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: Dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est.*

Differentia à misericordia. Et notandum, quod aliquibus videtur pietas prout est donum, differre à misericordia in hoc, quod pietas respicit spiritualem necessitatem, misericordia vero respicit corporalem necessitatem. Occasiones vero sic distinguendæ sunt, ex eo quod dicit Gloss. super illud 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia vtilis.* Omnis summa disciplinæ Christianæ consistit in pietate & misericordia. Connumerantur enim ibi misericordia & pietas tanquam diuersa. Aliquibus etiam videtur quod pietas releuando miseriam proximi procedat ex principiis fidei, misericordia vero procedat ex principiis iuris naturalis. Misericordia dat pauperi eleemosynam, quia frater noster est naturalis eiusdem speciei nobiscum: pietas vero dat eleemosynam: quia filius Dei est, vel membrum corporis Christi: vel quia Christus reputat sibi fieri, quod fit pauperibus. De misericordia & veneratione sacrarum rerum & creatoris & creaturarum, habitum est in tractatu de Iustitia: ideo de dono pietatis breuiter hic pertransimus.

PARS V.

De Dono Scientiæ.

Scientia, prout donum est, sic videtur posse describi: Scientia est humanarum rerum cognitio, saluberrimæ fidei deseruiens. Et sumitur hæc descriptio ex verbis Augustini 14 libro de Trinit. Philosophi, inquit, disputantes de sapientia, diffinierunt eam, dicentes: Sapientia est rerum humanarum diuinarumq; scientia. Ego quoque vtrarumque cognitionem, id est, diuinarum & humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non nego: verũ iuxta distinctionem Apostoli 1. ad Cor. 12. *Alij datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ.* Illa diffinitio diuidenda est, vt rerum diuinarũ cognitio proprie sapientia nũcupetur: humanarum vero cognitio proprie scientiæ nomen obtineat. Nunc quicquid sciri ab homine potest in rebus humanis, vbi plurimum superuacuæ vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuo: sed illud tantum quo fides saluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, roboratur, defenditur. Potest etiam sic describi: Scientia est lumen hominem dirigens in actione vel vsum temporalium. Aug. super 1. ad Cor. 12. Sapientia est in contemplatione æternorum, scientia est in actione temporalium. Item Aug. Distat ab æternorum cõtemplatione actio qua bene vtimur temporalibus rebus: & illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur. Item Aug. in lib. de Trin. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis: ad scientiam vero temporalium rerum cognitio rationalis. Aliquibus tamen videtur quod scientia prout donum est, dicatur cognitio boni & mali. Vnde secundum eos ad donum scientiæ pertinet discernere quæ sint vera bona & vera mala, & quæ sint vmbræ verorum bonorum & malorum. Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter maiora bona & minora, & maiora mala & minora. August. in serm. de Timore & pietate: Merebuntur scientiæ gradum, vt nouerint mala de quibus fleuerunt, scil. mala culpæ: & in quo malo sint huius peregrinationis & mortalitatis, etiam quum felicitas secularis arridet. Item Augustin. in lib. de doctr. Christ.

loquens de hac scientia, dicit quod facit hominem interius lamentantem, non exterius se iactantem. Eccl. 1. *Qui addit scientiam, addit & laborem.* Et super illud: *Beati qui lugent.* Matth. 5 dicit Gloss. Pii scientiæ spiritu illustrantur, vt sciant quibus malis inuoluantur.

Mala quæ ad donum scientiæ pertinent duplicia.

Et notandum quod mala in quibus sumus in hoc exilio, quæ ad donum scientiæ pertinent, quædam sunt ex parte animæ, quædam ex parte corporis, quædam ex parte proximorũ, quædam ex parte dæmonum, quædam ex parte rerum corporalium subiectarum. Ex parte animę sumus quantum ad vim rationabilem in Ægypto tenebrarum vbi multis plagis percussa est. Quantum vero ad vim concupiscibilem, sumus quasi in Mari rubro, vbi varii fluctus concupiscentiarũ sibi inuicem succedunt, vbi etiam fœtor & salsedo carnalis voluptatis est. Voluptas carnalis est velut aqua salsa, sitim prouocans, non sedans Ioan 3. *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum.* Quantum vero ad vim irascibilem sumus in deserto vbi serpentes igniti sunt, scil. mortis iræ. In deserto isto aquæ dulces non inueniũtur. Et sicut filii Israel Ægyptum reliquerunt, & Mare rubrum, & desertum transierunt antequam ad terram promissionis peruenirent: sic tenebras ignorantiæ oportet relinquere, & carnales voluptates contemnere, & ferocitatem deponere antequam ad tranquillitatem cõscientiæ pertingamus. Ex parte vero corporis in multis malis sumus. Corpus enim est velut grauis sarcina ipsi spiritui. Sap. 10. *corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Item est velut domus ruinosa & perstillans. Prou. 19. *Tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier.* caro scil. Eiusd. 27. *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Item est vt seruus malevolus. Eccl. 33 *Seruo maleuolo tortura & compedes.* Et est equus indomitus. Eccl. 30. *equus indomitus euadet durus.* Et est vt falsus amicus. Eccl. 6. *Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis.* In eodem: *Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam.* Item: *Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.* Item corpus est malus consiliarius. Ecclesiast 37. *A consiliario malo serua animam tuam.* Et est hostis domesticus. Sapiens: *Nulla pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus.* Ex parte etiam proximorum sumus in multis malis. Ipsi enim impellunt nos ad mortem. Senec. in epist. Inuicem alter alterum tradimus, quomodo autem reuocari ad salutem possunt quos nemo retinet, populus impellit. Interrogatus quidam philosophus, quid esset inimicissimum homini. Respondit, alter homo, periculosius est homini venire inter homines, quam inter lupos. Lupus solo ore nocet, homo vero non solo ore, nec etiam minus ore, quam lupus nocet. Lupus nocet corpori: homo vero nocet animæ Multi homines sunt velut serpentes igniuomi, ignem infernalem spirantes. Iacob. 3. *Lingua nostra ignis est, vniuersitas iniquitatis.* Et paulo post dicitur, quod inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna: id est, inflammat vitam nostram instabilem à suggestione diaboli inflammata. Quum aliquis venit inter homines, periculosum est ei & audire & audiri. Bernardus: Detrahere, vel detrahentem audire, quod horum damnabilius, non facile dixerim. Item periculosum est & videre & videri: oculi enim hominum quasi vim fascinandi haberent, bona multorum quo ad valorem sæpe adnihilant Ipsi etiam ad modum basilisci, solo visu multos interficiunt: illos scilicet qui sunt cupidi vanæ gloriæ & vanæ laudis. De malis in quibus sumus respectu dæmonum, require in tractatu de Patientia, cap. de Sufferentia tentationum. Ibi enim dictum est de deceptionibus & impugnationibus dæmonum. Ex parte rerum inferiorum in multis malis sumus. Laquei enim sunt nobis res illæ. Vnde vere possumus dicere quod laqueos comedimus, bibimus, & vestimus. Cibo enim & potu & vestibus multis multi à diabolo capiuntur. Sapient 14. *Creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.*

Item ad donum scientiæ pertinet cognoscere infirmitatem peccati originalis. Cui infirmitati attestatur corruptio palati interioris, quæ facit vt mala homini sapiant & bona desipiant. Sicut enim mala dispositio palati corporis indicat infirmitatem corporalem: sic mala dispositio palati interioris infirmitatem spiritualem. Infirmitas originalis velut lepra est, propter quam aliquis deiicitur extra castra electorum, quasi indignus eorum consortio. Vnde qui decedunt non baptizati, non admittuntur in ignẽ purgatorii. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere varias infirmitates spirituales similes infirmitatibus corporalibus quæ in hominibus inueniuntur. In aliquibus febris spiritualis est, vt in illis qui ardore luxuriæ vexantur. Quæ febris figurata est. Ioann. 4. in febre filii reguli, qui infirmabatur Capharnaum: in villa scilicet

pingue di-

pinguedinis. Aliqui paralysi laborant spirituali, quorum sanatio figurata est in curatione paralytici. Matth. 9. Aliqui melancholia laborant, qui semper lugubres sunt, habentes seculi tristitiam quæ mortem operatur. 2. ad Corinth. 7. Aliqui sunt velut phrenetici, gaudentes quando esset flendum. Aliqui spirituali hydropisi laborant, in quibus sitis cupiditatis sedari non potest: quorum figuram tenet hydropicus, quem Dominus sanauit. Luc. 14. Aliqui adeo incuruati sunt ad bona temporalia, quod cor suum ad cœlestia erigere non possunt. Quorum infirmitas figurata est in infirmitate mulieris quæ erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere, quam Dominus sanauit. Luc 13. Aliqui ad modum insanorum se reges aut principes esse credunt, & mirabiliter gaudent, quia habent insignia dignitatis vel honoris: quum secundum veritatem contemptibiles sunt, & indigni etiam cibo quo vescuntur. Aliqui ad modum maniacorum trepidant vbi trepidandum non esset. Iob. 15. *Sonitus terroris in auribus eius: & cum sit pax, ille semper insidias suspicatur.*

Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter vitam veram & non veram, & inter veram mortem & non veram. Vera mors est mors gehennæ: & causa eius, scilicet peccatum. August. Vera mors est quam homines non timent, separatio animæ à Deo. Vera vita est coniunctio animæ cum Deo, vel per gratiam, vel per gloriam. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere breuitatem præsentis vitæ. Iacob. 4. *Quid est vita nostra? Vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* Iob 7. *Memento, quia ventus est vita mea.* Item ad scientiam pertinet agnoscere amaritudinem præsentis vitæ. Iob. 14. *Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miseriis.* Ecclesiast. 30. *Melior est mors, quam vita amara.* Item pericula huius vitæ. Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.* Alia litera habet, tentatio. Scientiæ etiam attribuitur abstinere à malis, & liberari à malis. Iob. 17. secundum aliam literam. Abstinere à malis est scientia. Prouerb. 11. *Iusti autem liberabuntur scientia.* Item ad donum scientiæ pertinet discretio maiorum bonorum & minorum, discretio multis deest, qui habentes zelum Dei non secundum scientiam, minima bona magno amore amplectuntur, maxima negligentes. Donum scientiæ ostendit spiritualem compassionem præferendam esse corporali, & prius occurrendum molestiis & damnis spiritualibus, quam corporalibus prius pascendas esse animas & vestiendas, quam corpora: & prius ædificandum templum Dei viuum lapidibus viuis, quam templum forinsecum de lapidibus non viuis, & amplius studendum esse decori templi spiritualis quam materialis. Minima autem bona non esse negligenda. Matth. 23. *Hæc oportuit facere, & illa non omittere.* Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere deceptiones quas bona præsentia faciunt amatoribus suis. Credunt enim veram suauitatem esse in eis, cum econtrario eos pungant. Vnde Dominus vocat eas spinas. Matth. 13. Item credunt veram abundantiam seu sufficientiam esse ex eis, cum econtrario eos potius exinaniant. Luc. 1. *Diuites dimisit inanes.* Item credunt honorem & gloriam ex eis habere, cum econtrario eos in seruitutem vtilem redigant. Vnde in Psalm. vocantur viri diuitiarum, qui nihil inuenerunt in manibus suis. Vnde sequitur, *Imagines eorum ad nihilum rediges.* De distinctione scientiæ à fide, prudentia, consilio, & intellectu, require in tractatu de Fide, cap. de commendatione fidei. Item in tractatu, de prudentia, vbi agitur de speciebus prudentiæ. Psalm. 72.

PARS VI.

De dono Fortitudinis.

POst donum scientiæ tangendum est de dono fortitudinis, vnde August postquam locutus est de scientia quæ facit homines lugentes, subdit: Inde assurgunt ad fortitudinem, vt mundus eis crucifigatur & ipsi mundo, Gal. 6. & toleretur fames sitisque iustitiæ. Postquam aliquis abiicit iugum diaboli per timorem humiliantem, & mansuete portat suaue iugū Christi per pietatem, & agnoscens mala huius exilii, luctum gaudio prælegit, ipse est crucifixus siue mortuus mundo, & mundus mortuus ei. Ipse nec bona mundi concupiscit, nec mala pertimescit. Iustitiæ viuere vult, eam esurit & sitit, & ad eam fortis est. De fortitudine dicit gloss. Greg. super illud Iob 1. *Faciebant conuiuia per domos, &c.* Fortitudo in die suo pascit, dum confidentiam cōtra aduersa trepidanti dat. Idem in ead. Gloss. Vile est consilium sine fortitudine, quia quod tractando inuenit, sine viribus ad actum non perducit. Item super illud Iob 1. *Consurgensque diluculo offerebat, &c.* dicit gloss. Offert per singulos, dum pro vnaquaque virtute

Deo preces immolat, ne sapientia eleuet, ne intellectus erret, ne consilium dum se multiplicat confundat, ne fortitudo per fiduciam præcipitet, ne scientia inflet, ne pietas extra rectum vertat, ne timor plus iusto trepidans desperet. Dicunt aliqui fortitudinem prout donū est, in hoc differre à fortitudine cardinali virtute, quod fortitudo virtus cardinalis est circa arduum naturæ simpliciter. Fortitudo vere donum est circa arduum naturæ etiam adiutæ à gratia: vt est, relinquere omnia, & similia, quæ propter sui difficultatem vel arduitatem non sunt in præcepto. De fortitudine, require in tractatu de virtutibus cardinalibus.

PARS VII.

De Donis Consilii.

POst donum fortitudinis, dicēdum est de dono consilii. Vnde August. Postquam locutus est de fortitudine, subdit: Verumtamen si qua delicta minutatim furtimque subrepunt, deesse consilium non debet: Neque enim tantum potest fortitudinis gradus, vt qui cum astutissimo aduersario continua certatione confligit, non aliquando feriatur, maxime per tentationes linguæ. Quod est ergo consilium, nisi: *Dimittite, & dimittetur vobis*? Luc. 6. Et ideo quinta beatitudo est: *Beati misericordes.* Idem in lib. de fide ad Petrum. Firmissime tene, etiam iustos & sanctos homines, exceptis illis qui paruuli baptizati sunt, sine peccato hic neminem viuere posse, semperque omni homini esse necessariū, & peccata sua vsque in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionem à Deo humiliter & veraciter postulare. De dono consilii dicit Greg. super 1. Iob. Consilium in die suo pascit, dum ratione animum implet, prohibens esse præcipitem. Idem in eadem gloss. Fortitudo quæ plus potest sine moderamine rationis, preceps ruit: vt patet in eo qui vouet quod post præ difficultate non implet. Prou. 20. *Ruina est homini deuotare sanctos: & post, vota retractare.*

Consilij nomen dupliciter sumitur.

Et notandum, quod nomen consilii quandoque large, quandoq; stricte sumitur. Prout large sumitur consilium, est examinata seu excogitata ratio alicuius faciendi vel non faciendi. Rationem hic intelligas opus rationis, scil. responsionem rationabilem certificantem eū qui petit consilium. Stricte vero sumptum dicitur consilium, Dei voluntas ad quam non cōstringimur imperio propter eius arduitatem vel difficultatem, sed est in potestate nostra vt impleamus illud, vel non impleamus. Bern. ad fratres de monte Dei: Non est vestrum languere circa communia præcepta, nec attendere quid Deus præcipiat, sed quid velit, probantes quæ sit Dei voluntas, bene placens & perfecta. De hoc consilio intelligitur verbum Aug. dicentis: Si consilio vti volueris, minus boni adipisceris, non mali aliquid perpetrabis. Consilium sic sumptū illuminatio diuina est. Sen. in epist. Bonus vir sine Deo nemo est. Non potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus exurgere. Ille dat magnifica consilia & recta. Talia fuerunt quæ attulit in mundum istum sapientia Dei patris. Esaiæ 9. *Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius.* Ista sunt consilia pacis quæ attulit rex pacificus. De quibus Prou. 12. *Qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.* Vnde consilium pacis est abrenuntiatio diuitiarum. Sen. Quietissime viuerent homines si hæc duo verba tollerentur, meum & tuum. Hoc consilium habetur Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &c.* Aliud consilium pacis est de continentia. De quo consilio Matth. 19. discipulis dicentibus: *Si ita est causa hominis cū vxore, non expedit nubere.* Dicit Christus: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Et subdit: *Qui potest capere, capiat.* Qui intendit deliciis carnis, non habet pacem: cum caro sit mulier litigiosa. Prou. 19. & 27. Aliud consilium pacis, est consilium de patientia. Sine patientia non habetur vera pax, patientia cedēdo persecutori pacem sibi seruat. Sicut dicitur vulgariter. Non qui percutit, sed qui repercutit bellum facit. Non potest esse bellum si vnus iniuriam ab alio sibi illatam patienter portat. Aliud consilium pacis, est consilium de humilitate. Humilitas est virtus Christi in qua pax fit. In Psalm. *Fiat pax in virtute tua.* Psalm. 121. Humilitas cum his qui oderunt pacem, est pacifica: sc. cum superbis. Ipsa nulli molesta est, nullum comprimit vel angustat. Ipsa est velut quoddam inane & vacuum spirituale. Vbi sine contradictione superbus se dilatat. Ipsa timori alieno non obsistit: sed sicut opera concaua intra cōcauitatem suam corpora tumida recipiunt: sic humilitas molestiam superbo illatam infra sinū profunditatis suæ recipit.

Consilium Christi quod à multis despicitur.

Et notandum quod consilium Christi à multis despicitur. Luc. 7. Pharisæi & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis. In Psalm. *Non sustinuerunt consilium.* Item notandum

Spicitur quale sit. *Psal.* 105. dum quod consilium sicut & prudentia de faciendis est. Et est consilium de his quæ sunt ad finem. Damascenus: Ad finem est quod consiliabile est. De differentia vero consilii & prudentiæ, require in tractatu de prudentia, vbi agitur de speciebus prudentiæ: Item notandum quod consilium quatuor attendit: expediens facile, certum, tutum, & contraria his scilicet damnosum, difficile, incertum & periculosum: qui consilium dat aliis paribus, expediens debet præponere damnoso, facile difficili, certum incerto, tutum periculoso. Item notandum quod quidam dicunt ad donum consilii pertinere an sit operandum: ad prudentiam vero, qualiter sit operandum. Item notandum quod in quibusdam inuenitur aliquid simile dono consilii per experientiam multam. Ecclesiast. 34 *Vir in multis expertus, cogitabit multa.* Item: *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Sed illa experientia non est vere donum consilii Consilium enim lumen est cæleste, excellentius quam lumen prudentiæ, cum ipsam prudentiam rectificet. Per Donum enim consilii declinat prudentia ne eã pœniteat. Eccl. 32. *Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Item notãdum quod circa consilium sunt quinq; commendabilia Primum est, gratia consilium requirendi, quæ est in eo qui non est præceps ad operandum. Prou 19. Qui festinus est pedibus, offendet. Secundum est gratia consiliarium eligendi. Tertium, gratia dandi consilium. Quartum, gratia examinandi consilium. Quintum est, gratia acquiescendi consilio. De primo legitur Tob. 4. *Consilium semper à sapiente require.* Prou. 11. *Vbi non est gubernator, corruit populus: salus autem vbi multa consilia.* Simile eiusdem 24. *Erit salus vbi multa consilia sunt.* Eiusdem 13. *Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperiet stultitiam.* Item 15. *Dissipantur cogitationes vbi non est consilium: vbi vero plures consiliarij confirmantur.* Eiusdem 20. *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella.* Cogitationes hic intelligas proposita quæ concipiuntur, quæ cõsiliis perficiuntur. Tullius in Rhetor. Parua foris sunt arma, nisi sit consilium domi. 1. Mach. 5. *In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium.* Ecclesi. 30. *Fili sine consilio nihil facias &c.* Eiusd 37. *Ante omnem actum præcedat consilium stabile.* Prou. 4. *Palpebra tua præcedãt gressus tuos.* Ad eligendum consiliarium monemur. Eccl. 6. *Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus de mille.* Pro consiliario ante omnes eligendus est Deus. Tob. 4. *Omnia consilia tua in ipso permaneant.* Iacob 1 *Si quis sapientia indiget, postulet à Deo.* Ecclesi. 39. *In oratione confitebitur Domino, & ipse diriget consilium.* Eiusdem 37. *In omnibus his deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam.* Deinde recurrendum est pro consilio ad viros bonos, Eccl. 38. *Cor boni consilii statue tecum.* Et subditur: *Anima viri sancti annuntiat aliquando vera, quam septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandum* Matt 11. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Esa. 19. *Sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens.* Eccles. 37. *A consiliario malo serua animam tuam.* Prou. 12. *Consilia impiorum fraudulenta. Sed facienti consilium nequissimum, super eum deuoluetur.* Eccl. 27. Eiusd. 8. *Cum fatuis non habeas consilium: non enim poterunt diligere, nisi ea quæ eis placent.* Iob. 31. *Consilium impiorum longe sit à me.* Gen. 49. *In consilium eorum non veniat anima mea.* In Psal. *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum.* *Psalm.* 1. Eccles. 8. *Coram extraneo ne facias consilium: nescis enim quid pariet.* Non est etiam habendum cõsilium cum homine de negotio quod eum tangit, vel de eo quod nimis odit, vel nimis diligit, ne vel fallatur, vel fallere velit. De hac materia habetur Ec. 37. *Noli*, inquit, *consiliari cum socero tuo, vel cum patre vxoris tuæ.* Ad literam, de aliquo quod videtur esse contra vxorem: vel cum amicis carnalibus, de his quæ sunt contra carnem. Ierem. 19. *Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam.* Michææ 7. *Noli credere amico & noli confidere in duce. Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.* Bern. Amicos consulat quæ non legit, quod inimici hominis domestici eius. Gen. 31. *Iacob ignorante Laban socero suo, cum filiis & vxoribus atque pecoribus suis recessit de Mesopotamia in terram Chanaan.* Legitur etiam Iudic. 19. quod Leuita quidam qui credidit socero suo, vt cum eo tribus diebus maneret, in via amisit vxorem suam à Gabaonitis oppressam, vnde postea strages populi magna secuta est. Eccles. 37. *A Zelantibus te absconde consilium.* Zelantes intelligas, vel inuidentes, vel nimis amantes. Item non est consilium quærendũ à iuuenibus Roboam regnum pro magna parte amisit consilio iuuenum acquiescens, con-

Consiliarius eligendus.

filio senum relicto. Eccl 25. *Quam speciosa veteranis sapientia & gloriosus intellectus, & consilium.* Gratia etiam dandi consilium commendabilis est. 1. Mach. 2. *Ecce Simon frater vester, scio quia vir consilij est, ipsum audite semper.* Præcipue commendabilis est gratia in his qui habent alios regere Eccl. 25. *Quam speciosum canitiei iudicium, & presbyteris cognoscere consilium.* Gratia etiam examinandi consilium commendabilis est. Senec. Prudentis propriũ est examinare consilia multorum, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. Item cõmendabilis est etiam gratia acquiescendi cõsilio. Prou. 12. *Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est, audit consilium.* Eiusd. 13 *Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.* Moyses acquieuit consilio Iethro, licet minor esset. Exod. 18. *Non sic ille adolescens, qui audito verbo Domini. Si vis perfectus esse &c. abijt tristis. Erat enim habens multas possessiones.* Matth. 19.

PARS VIII.

De praeminentia vitæ contemplatiuæ respectu actiuæ.

Dicto de donis pertinentibus ad vitam actiuam, dicendum est de donis pertinentibus ad vitam contemplatiuam. In hac vero parte, primo tangetur de præeminentia vitæ contemplatiuæ ad actiuam. Secundo, distinguetur contemplatio à meditatione seu consideratione simplici & cogitatione: & tangetur de speciebus considerationis & contemplationis. Tertio, agetur de dono intellectus. Quarto de dono sapientiæ. Circa primũ notandum quod duodecim sunt in quibus vita contemplatiua præeminentiam videtur habere respectu actiuæ. Primum est, quod cõtemplatiua meliori intendit, Deo scilicet, cum actiua intendit proximo. Contemplatiua dicit: *Mihi adhærere Deo bonum est* Luc. 10. Vnum est necessarium gl Bedæ, scilicet Deo iugiter inhærere. In Psal. *Vnam petij à Domino, hanc requiram* Isidor in li. differentiarum Inter actiuam & contemplatiuam vitam hæc distantia est. Actiua vita est, quæ in operib. iustitiæ & proximi vtilitate versatur Contẽplatiua autem, quæ vacans ab omni negotio, in sola Dei dilectione defigitur. Vna in opere bonæ conuersationis, altera in contemplatione immutabilis est veritatis Idem in li. de

Vita contemplatiua quot præemineat actiuam.

Psalm. 77.

Summo bono: Actiua vita mundanis reb bene vtitur. Contemplatiua vero mundo renuntians, soli Deo viuere delectatur. Secundum est, quod contemplatiua clarius videt. Vnde Gen. 29. dicitur de Lia, quod lippis erat oculis. Greg. Mens quę cõtẽplando otia appetit, plus videt, sed pauciores filios Deo generat: qui vero ad laborem prædicationis se dirigit, minus videt, & amplius parit. Tertiũ est, munditia seu pulchritudo. Vnde Gen. 29. dicitur de Rachele, quod decora erat facie & venusto aspectu. Prou. 3. Dicitur de sapiẽtia: *Via eius, via pulchra*, Cant. 5. *Laui pedes meos*, dicit sponsa: *quomodo inquinabo eos?* Quartum est, securitas. Secura est vita contemplatiua respectu actiuæ: Prou. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Glo. Facile euadit laqueos in terris, qui oculos habet in cœlis. Prou. 3. *Omnes semita eius pacifica.* Quintum est quies: quieta est vita contemplatiua. Vnde Luc. 10. dicitur de Maria quod *sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius.* Gl. Maria sedet, quia contemplatiua pacatis vitiorum tumultibus optata, iam in Christo mentis quiete fruitur. Martha stat, quia laborioso actiua desudat in certamine. De Martha ibidem dicitur, *Martha, Martha, solicita es &c.* Et Ioan. 11. dicitur quod Maria domi sedebat. Hæc tria, scilicet pulchritudo, securitas, quies, tanguntur. Esa 31. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta.* De securitate tangitur Deut. 33. *Amantissimus Domini habitabit confidenter.* Amantissimus Domini est vir contemplatiuus. Sextum est, iocunditas. Iocundior est contemplatiua quam actiua. Vnde super illud Luc. 10 *Maria sedens secus pedes Domini &c* dicit gl. Intenta erat Maria quomodo pasceret Dominum. Hæc conuiuium parat Domino: in conuiuio Domini illa iam iocundatur. Greg. in Moral. Contemplatiua vita merito maior est, quam actiua: quia hæc in vsu præsentis operis laborat: illa vero sapore intimo venturam iam requiem degustat. Septimum est contemplatiuæ permanentia. De qua Luc. 10. *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Gl. Contemplatiua hic incipit, & in cælesti patria perficietur: quia amoris ignis qui hic ardere inchoat, quum ipsum quem amat viderit, in amore amplius ignescit. Et subditur Actiua cum corpore deficit: quia in æterna vita panem non porriget esurienti: quia nemo esuriet, nec cetera opera

pietatis

pietatis aget, quia non erũt necessaria. Octauum est, deuotio. Vnde Maria Christum vngit. Matt.26 Marc.13 Luc.7. Ioan.12. Nonum est, Dei familiaritas. Contemplatiua Deo familiarior est. Vnde figuratur per Ioannem Euangelistam, sicut tangit gloss. super illud Ioan. vlt. Conuersus Petrus vidit discipulum quem diligebat Iesus. Et sequitur in gloss. Hanc plane Christus diligit, & seruat in æternum. Loquitur de contemplatiua. Decimum est, pretiositas. Contemplatiua pretiosior videtur esse quã actiua, eo quod sit rarior. Isid. in lib. de sum. bono: Actiua communis multorum est, contemplatiua vero paucorum. Hoc figuratum est Gen.6. vbi dicitur de arca: *In cubito consummabis summitatem eius.* Inferius tamen erat valde lata. Vnde ibidem dicitur. *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo* Quod exposuit Greg. dicens: Videmus multos in Ecclesia superbire & lasciuire, & terrenis rebus inhiare, irasci, rixari, & proximum lædere: sed quia Ecclesia tolerat eos vt conuertantur, quasi in arcæ latitudine bestiæ fuisse dicuntur Videmus alios aliena non rapere, illatam iniuriam ęquanimiter portare, rebus propriis contentos esse, humiliter viuere: sed quia iam pauci sunt, angustatur arca. Alios videmus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere: carnem domare, omnes motus ratione premere, per cæleste desiderium contemplationis penna subleuari: sed quia valde rari sunt, iam arca iuxta cubitum ducitur, vbi homines & volatilia continentur. Vndecimum est, quod vita contemplatiua vitæ cælesti similior est. Vnde eadem opera ad contemplatiuam videntur pertinere, quæ assignat Augustin. beatæ vitæ, vltimum lib. de Ciuitat. Dei, di. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. In Psa. *Vacate & videte, quoniã ego sum Deus.* Duodecimum est, quod vita contemplatiua finis videtur esse actiuæ. Finis vero melior est his quæ sunt ad finem. Per actiuam transitur ad contemplatiuã. Isidor. in li. de summo bono: Qui prius in hac vita proficit, bene contemplationem conscendit. Gregorius. Qui ad arcem contemplationis ascendere desiderat, prius necesse est vt in campo actionis se exerceat Genesis vigesimo nono. Lia prius introducta est ad Iacob: licet Iacob aliter speraret. Et cum ipse de hoc conquereretur, re-

Psalm. 45.

sponsum est ei: *Non est in loco nostro consuetudinis vel minores ante tradamus ad nuptias.*

PARS IX.

De distinctione contemplationis à simplici consid. ratione, seu meditatione & cogitatione, & de speciebus considerationis & contemplationis.

Consequenter distinguenda est contemplatio à simplici consideratione seu meditatione. Et tangendum est de speciebus considerationis & contemplationis. Notandum ergo quod Bernard. 2. lib. de considerat. distinguit inter contemplationem & considerationem, iis verbis: Considerationem, nõ id per omnia quod contemplationem intelligi volo, quod contemplatio ad rerum certitudinem, consideratio ad inquisitionem magis se habeat. Iuxta quem sensum potest contemplatio diffiniri, verus certusq; intuitus animi de quacunque re, siue apprehensio veri non dubia. Consideratio autem, intenta ad vestigandum cogitatio, vel intentio animi vestigantis verum, quanquam soleant indifferenter pro inuicem vsurpari. Deinde diuidit ea quæ consideranda sunt iis verbis: Quatuor tibi consideranda reor: Te, quæ sub te, quæ circa te, quæ supra te sunt. In quinto vero libro de consideratione, dicit consideratioñ peregrinari, quum ab his quæ supra sunt, ad inferiora deflectitur. Velim, inquit, hoc solerter aduertas vir sagacissime Eugeni: quia toties peregrinatur consideratio tua, quoties ab illis reb. ad ista deflectitur inferiora & visibilia, siue intuenda ad notitiam, siue appetẽda ad vsum, siue pro officio disponẽda vel actitanda Si tamẽ ita versatur in iis vt per hæc illa requirat, non procul exultat: sic considerare repatriare est. Sublimior iste præsentium ac dignior vsus rerum, iuxta sapientiam Pauli: Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sane hac scala ciues non indigent, sed exules. Quid opus scalis tenenti iam solium? creatura cæli illa est præsto habẽs per quod potius ista intueatur. Videt verbum, & in verbo facta verbũ: nec opus habet ex iis quæ facta sunt factoris notitiam mendicare. Neque enim vt ipsa nouerit, ad ipsa

Considератio & cõtemplatio quomodo diuidãtur.

Cõsideranda quot sint.

descendit

Considerationis diuersæ species

descendit quæ ibi illa videt, vbi longe melius sunt quam in seipsis. Deinde in eodem libro distinguit diuersas species considerationis, his verbis: Magnus ille, qui vsum sensuum veluti quasdam ciuium opes expendere satagit, dispensando in suam & multorum salutem. Nec ille minor, qui hunc sibi gradum ad illa inuisibilia philosophando constituit: nisi quod hoc dulcius, illud vtilius: hoc facilius, illud fortius esse constat. At omnium maximus qui spreto ipso vsu rerum & sensuum quantum quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoriis gradibus, sed inopinatis excessibus auolare interdum contemplando, ad illa sublimia consueuit. Ad hoc vltimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus non ascensus: nam raptum potius fuisse quam ascendisse ipse se perhibet. Et subdit Bernardus: Vis tibi has considerationis species propriis distingui nominibus: Dicamus si placet. Primam dispensatiuam, secundam æstimatiuam, tertiam speculatiuam. Dispensatiua est consideratio sensibus sensibilibusq; rebus ordinate & socialiter vtens ad promerendum Deum. Æstimatiua est consideratio, prudenter quæque scrutans ac ponderans ad inuestigandum Deum. Speculatiua est consideratio, se in se colligens & quantum diuinitus adiuuatur, rebus humanis eximẽs, ad contemplandum Deum rapitur. Quod prima optat, secunda adorat, tertia gustat. Ad quem tamen gustum perducunt & ceteræ, etsi tardius, nisi quod prima laboriosius, secunda quietius peruenit. Dixisti, inquit, satis qua via ascendatur: etiam quo ascendendum dicere habes. Falleris si illud speras, ineffabile est. Tu me existimas loqui quod oculus non vidit, nec auris audiuit &c. *Nobis*, inquit, *reuelauit Deus per Spiritum suum*. 1. Corinth. 2. Ergo quæ supra sunt, non verbo docentur, sed spiritu reuelantur. Verum quod sermo nõ explicat, consideratio quærat, oratio expetat, mereatur vita, puritas assequatur. Sane eorũ admonitus quæ supra sunt, non te existimes mitti à me suscipere solem, lunam, stellas &c. Ista siquidem omnia etsi supra loco, pretio infra sunt, & dignitate naturę: Sunt enim corpora cui portio spiritus est. Angeli sancti & Deus supra te sunt, Deus natura, angeli gratia. Idem in eodem distinguit quatuor species contemplationis respectu Dei, his verbis: Prima & maxima contemplatio est, admiratio maiestatis. Hæc requirit cor purgatum, & à vitiis liberum atque exoneratum peccatis, vt facile ad superna leuet: interdum quoque per aliquas morulas stupore & extasi suspensum teneat admirantem. Secunda autem necessaria est huic. Est enim intuens iudicia Dei, quo sane pauido aspectu Deum vehementius concutit intuẽtem, fugat vitia, fundat virtutes, initiat ad sapientiam, humilitatem seruat. Virtutum siquidem bonum quoddam ac stabile fundamentum, humilitas: nempe si nutet, illa virtutum aggregatio non nisi ruina est. Tertia contemplatio occupatur vel potius otiatur circa memoriam beneficiorum: & ne dimittat ingratum, solicitat memorantem ad amorem benefactoris. Quarta, quæ retro sunt obliuiscens in sola requiescit expectatione promissorum. Quæ cũ sit meditatio æternitatis, siquidem quæ promittuntur æterna sunt, longanimitatem aliæ & perseuerantiæ dat vigorem. Deinde adaptat Bernardus quatuor dictas species contẽplationis, quatuor quæ tangit Apostolus ad Ephesios 3. *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum*. Longitudinem, inquit, apprehendit meditatio promissorum. Latitudinem, recordatio beneficiorum. Sublimitatem, contemplatio maiestatis. Profundum, inspectio iudiciorum. Idem in eodem libro: Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Res vna est longitudo propter æternitatem, latitudo propter charitatem, sublimitas propter maiestatem, profunditas propter sapientiam. Ista non disputatio comprehendit, sed sanctitas. Sanctum facit affectio sancta, & ipsa gemina timor Domini sanctus, & sanctus amor. Iis perfecte affecta anima veluti quibusdam duobus brachiis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait: Tenui eum, nec dimittam. Et timor quidem sublimi & profundo, amor lato longoque respondet. Quid tam timendum, quã potestas, cui non potes resistere, quam sapientia cui abscondi non potes? Poterat minus timeri Deus alterutro carens: nunc autem perfecte oportet timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus omnia potens. Item quid tam amabile quam amor ipse quo amaris? Amabiliorem tamen iuncta æternitas facit, quæ dum non excidit foras mittit suspicionem. Stupenda plane sublimitas maiestatis, pauenda abyssus iudiciorum, feruorem exigit charitas, æternitas per-

Contemplationis, cogitationis & me-

seuerantiam

ditationis differentia.

seuerantiam sustinendi. Richardus de sancto Victore in lib de contemplatione, distinguit inter contemplationem, meditationem, & cogitationem, his verbis: Sciendum est quod eandem materiam aliter per cogitationem intuemur, aliter per meditationem rimamur, aliter per contemplationem miramur. Cogitatio per deuia lento pede sine respectu peruentionis passim huc illucque vagatur. Meditatio per ardua viæ sæpe & aspera ad directionis finem cum magna animi industria nititur. Contemplatio libero volatu quocunque eam fert impetus, mira agilitate circumfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit, & vt multum currit contemplatio, ante omnia circumuolat. Cogitatio est sine labore & fructu: in meditatione est labor cum fructu. Contemplatio permanet sine labore cum fructu: in cogitatione euagatio, in meditatione inuestigatio, in contemplatione admiratio. Deinde tria prędicta sic describit: Contemplatio est libera mentis perspicacia in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa. Vel contemplatio est perspicax & liber animi contuitus, in res perspiciendas vsquequaque diffusus. Meditatio vero est studiosa mẽtis intentio circa aliquid inuestigandum diligenter insistens. Vel sic: Meditatio est prouidus animi obtuitus in veritatis inquisitione vehementer occupatus. Cogitatio autem est improuidus animi respectus ad euagationem pronus. Distinguit etiam inter contemplationem & speculationem his verbis: Quãuis contemplatio & speculatio pro inuicem poni soleant, aptius tamen speculationem dicimus quando per speculum cernimus. Contemplationem vero quando veritatem sine aliquo inuolucro vmbrarumque velamine in sui puritate videmus. Et sic contemplatio valde stricte accipitur. Commune est, tam contemplationi quam meditationi circa vtilia occupari & in sapientiæ vel scientiæ studiis versari. Sed in hoc solent differre à cogitatione quæ se consueuit ad inepta & friuola relaxare. Fit tamen sæpe vt in cogitationum nostrarum euagatione aliquid animus incurrat, quod scire vehementer ambiat, fortiterque insistat: sed dum mens huiusmodi inquisitioni studium impendit, iam cogitatio in meditationem transit. Item veritatem diu quæsitam tandemque inuentam, mens solet cum auiditate suscipere, mirari cum exultatione, eiusque admiratione diutius inhærere. Et hoc est meditationem in contemplationem transire. Contemplationis formam in cœli volatilibus videmus. Videas alia nunc se ad altiora tollere, nunc se ad inferiora demergere, & eosdem ascẽsionis descensionisve suę modos sępius repetere. Videas alia nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum diuertere, & nunc in hanc, nunc in illam partem declinando, in anteriora parũ vel pene nihil se promouere, & easdem discursuum suorum vicissitudines multa instantia multipliciter reiterare. Videas alia sub magna festinantia se in anteriora extendere, sed mox sub eadẽ celeritate in posteriora redire, & sæpe idipsum agere, eosdem excursus atque recursus diutina frequẽtatione continuare atque protrahere. Videre licet alia, quomodo se in gyrum flectunt, & quam subito, vel quam sæpe eosdem vel similes, nunc autem paulo latiores, nunc paulo contractiores circuitus repetunt, & semper in illud ipsum redeunt. Videre licet alia, quomodo alis sæpe reuerberatis, se in vno eodemque loco diutius suspendunt, & mobili se agitatione quasi immobiliter figunt, & ab eodem suspensionis suę loco diu multumque hærentia penitus non recedunt, ac si operis & instantiæ suæ executione prorsus videantur exclamare, & dicere: Bonum est nos hic esse Iuxta hoc sane propositarum similitudinum exemplar contemplationis nostræ volatus multiformiter variatur, & personarũ negotiorumque varietate vario modo formatur. Nunc de inferioribus ad summa ascendit, nunc de superioribus ad ima descendit, & nunc de parte ad totum, nunc de toto ad partem considerationis suæ agilitate discurrit, & ad id quod sciri oportet, nunc à maiori, nunc à minori argumentum trahit. Modo autem in hanc, modo in oppositam partem diuertit, & contrariorum notitiam ex contrariorum scientia elicit, & pro vario oppositorum modo ratiocinationis suæ executionem consueuit variare. Aliquando in anteriora currit, & subito in posteriora redit, modo ex affectibus, modo ex causis & qualibuscunque antecedentibus vel consequentibus cuiuslibet rei modum vel qualitatem deprehendit. Quandoque vero quasi in gyrum speculatio nostra ducitur, dum vnicuique rei quæ sint cum multis communia considerantur, dum ad vnam quamlibet rem determinandum, nunc à similibus, nunc à similiter se habentibus seu communiter accidentibus,

Contemplationis forma in cæli volatilibus videtur.

ratio trahitur, & assignatur. Tunc autem in vno eodemque loco considerationis nostræ defixio quasi immobilis sistitur, quando in qualiscunque rei esse vel proprietate perspi cienda atque miranda contemplationis intentio libenter immoratur. Modus contemplationis qui quodammodo fieri solet, ante & retro insinuatur. Ezech. 1. *Ibant animalia, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis* De illo qui quasi sursum & deorsum est, dicitur in Psal. *Ascendunt vsque ad cælos & descendunt vsque ad abyssos* De illo qui est velut in gyrum, dicit Propheta: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Esa. 60 Deinde distinguit species contemplationis his verbis: Sex sunt contemplationum genera. Primum est, in imaginatione, & secundum solam imaginationem. Secundum est, in imaginatione secundum rationem. Tertium est, in ratione secũdum imaginationem Quartum est, in ratione & secundum rationem. Quintum est, supra rationem, sed non præter rationem. Sextum supra rationem est, & videtur esse præter rationem. Duo itaque sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. In imaginatione, cum obstupescentes attendimus corporalia ista, quæ sensu corporeo haurimus quam sint multa, quam magna, quam diuersa, quam pulchra vel iocunda. Et in his omnibus creatricis illius superessentiæ potẽtiam, sapientiam, munificentiam mirando veneramur. Tunc contemplatio nostra in imaginatione versatur: & secundum solam imaginationẽ formatur, quanto nihil argumentando quærimus, sed libere mens nostra huc illucque discurrit: quo eam in hoc spectaculorum genere admiratio rapit. Secundum genus est, quando ad ea quę in imaginatione versamus, & quæ ad primum contemplatio nis genus pertinere iam diximus, rationem quærimus & inuenimus, imo inuentam & notam in consideratione cum admiratione adducimus. In illo res ipsas, in isto earum rationem, ordinem, dispositionem, & vniuscuiusque rei causam, modum & vtilitatem rimamur, speculamur, miramur. Tertium genus est, quando per rerum visibilium similitudinem in[illegible] inuisibilium speculationẽ subleuamur. Quartum est, quando semoto omnis imaginationis officio, illis solis animus intendit quæ imaginatio non nouit, sed quæ mens ex ratiocinatione colligit vel per rationem comprehendit: vt quando inuisibilia nostra quæ per experientiam nouimus, & ex intelligentia capimus, in considerationem adducimus, & ex eorum consideratione in cælestium animorum & supermundanorum intellectuum contemplationem assurgimus. Quintum est, quando ea ex diuina reuelatione cognoscimus quæ nulla humana ratione plene comprehendere, quæ nulla nostra ratiocinatione integre inuestigare sufficimus Talia sunt illa quæ diuinitatis natura, & illa simplici essentia credimus & scripturarũ diuinarum auctoritate probamus super rationem: nec tamen præter rationem censenda est, quando ei quod per intelligentiæ aciẽ cernitur, humana ratio contraire non potest, quin potius facile acquiescit & sua attestatione alludit. Sextum est, quando animus ex illa diuini luminis irradiatione cognoscitatem considerat, quibus omnis humana ratio reclamat. Talia sunt pene omnia quæ de personarum trinitate credere iubemur. Duo ex his in imaginatione consistunt, quia solis sensibilibus intendunt: duo in ratione consistunt, quia solis intelligibilibus insistunt: duo in intelligentia subsistunt, quia solis intellectibilibus intendunt. Sensibilia dico, sensu corporeo perceptibilia. Intellectibilia dico, inuisibilia & humanæ tamen rationi incomprehensibilia. Intellectibilia dico, inuisibilia & humanæ rationi incomprehensibilia Proprium est, primę contemplationi simpliciter & sine vlla ratiocinatione visibilium admirationi inhærere. Proprium est, secundæ visibilium rerum rationi ratiocinando insistere. Proprium est, tertiæ per visibilia ad inuisibilia ratiocinando ascẽdere. Propriũ est, quartę ex inuisibilib inuisibilia ratiocinãdo colligere, & per expertorum intelligentiam ad ignorantiam noticiam proficere. Proprium est, quintæ in intellectibilium intelligentia rationem admittere. Proprium est, sextæ intellectibilium intelligentia omnem humanam ratiocinationem transcendere. Iis sex contẽplationum alis à terrenis suspendimur, & ad cęlestia leuamur. Circa perfectum te esse non dubites, si adhuc aliquibus illarum cares. Mecum & cum mei similibus bene agitur, si vnum ex his tribus alarum paribus datur. *Quis mihi dabit pennas sicut columba, & volabo & requiescam?* Terrenum & nondum cæleste animal es, quandiu tantum duabus alis contentus fueris, habes tamen vnde corpus tuũ velare, vnde volare possis. Corpus velare est mundano-

Psal. 106.

Contemplationis sex genera.

Corpora quædam cælestia quædam terrestria.

mundanorum concupiscentiam ex mundanæ mutabilitatis consideratione temperare, imo in obliuionem adducere. Volare est ab amore mundi se elongare. Nitere in iis alis quantum poteris, apprehendere saltem nouissima maris. *Si sumpsero*, inquit, *pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris*. Extrema maris, mundi terminus, ac vnicuique vitæ propriæ defectus Extrema maris, tenere est mundi finem atque vitæ exitum cum desiderio expectare. Extremum maris apprehenderat, qui dicere poterat. *Cupio dissolui & esse cum Christo* Parũ tibi esse debet has duas alas accepisse: sed vt probes te cæleste animal esse, stude & satage saltem duo paria habere. Cælestia animalia erant quæ vidit Ezechiel. *Quatuor*, inquit, *facies vni, & quatuor pennæ vni*. Ezech. 1. Duabus corpus suum velabant: nam ceteris duabus volabant. Sunt corpora cælestia & sunt corpora terrestria. Si itaque corpus tuum lucidum fuerit non habens in se aliquam partem tenebrarum, vtile tamen erit illud ab humanæ arrogantiæ oculis abscondere, & sub humanæ mutabilitatis incerto propriæ æstimationis claritatem temperare. Eccle. 9 *Nescit enim homo finem suum &c.* In primo alarum pari velet homo corpus suum, in secundo volet ad cælum. Satagat studio & desiderio in cælestibus esse, vt possit cum Apostolo dicere. *Nostra conuersatio in cælis est*. Philip. 3. Verumtamen si vsque ad tertium cælum penetrare paras, nunquam id in duobus alarum paribus posse præsumas. Oportet enim sex contemplationum alas assignatas habere qui cupit ad tertii cæli secreta diuinitatisque arcana volare. Has sex alas contemplationum soli perfecti in hac vita vix habere possunt. Has in futura vita electi tam in hominibus quã in angelis habituri sunt, vt de vtraq; natura veraciter dici possit: *quia sex alæ alteri*. Esaiæ 6. Primum genus contemplationis debet esse incipientium. In hoc genere cõtemplationis homo Deum in omnibus operibus eius mirabilem, laudabilem, & amabilem repetit. Psal. *Domine Dominus noster, quam admirabile &c.* Ecce mirabilem. *A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini*. Ecce laudabilem *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*. Ecce amabilem. Hæc speculatio triplex est. Prima in reb. Secunda, in operibus. Tertia, in moribus. Prima etiam tres habet species. Quarum prima est in materia. Secunda, in forma Tertia, in natura. Materiam & formã visu corporeo facile deprehẽdimus: nam lapidem à ligno, triangulum à quadrangulo sine errore discernimus. Natura consideratur in rerum qualitate intrinseca. Forma cõsistit in qualitate extrinseca. Qualitas rerum interior ex magna parte, corporeo percipitur sensu: sicut sapores gustu, odores olfactu. Operatio duplex est: talia enim est naturæ, alia industriæ. Operationem naturæ facile deprehendere possumus, vt in graminibus, arboribus, animalib In graminibus quomodo crescunt, maturescunt. In arboribus similiter quod frondent, florent, fructificant. In animalibus quomodo concipiunt & pariant, quod alia nascuntur & alia moriuntur Disciplina vero morũ partim ex institutione diuina, partim processit ex institutione humana. Ad diuina instituta pertinent obsequia diuina, & quælibet Ecclesiæ sacramenta: ad instituta humana pertinent humanę leges. Humana institutio est propter vitam inferiorem, diuina propter vitam superiorem. In hoc genere contẽplationis Propheta ostendit se exercuisse, dicens: *Meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar* Item: *Delectasti me Domine in factura tua*: Et iterum: *Quam magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti*. Hoc genus cõtemplationis recte in septem gradus distinguere possumus. Primus consistit in illa admiratione rerum quæ surgit ex consideratione materiæ. Secundus, in illa admiratione rerum quæ surgit ex consideratione formæ. Tertius, in illa admiratione rerum quam gignit consideratio naturæ Quartus, in illa admiratione quæ est circa operationem naturę. Quintus, in illa admiratione quæ est circa operationẽ industriæ. Sextus, in considerandis & admirãdis institutionibus humanis. Septimus, in considerandis & admirandis institutionibus diuinis. Secundo generi contẽplationis pene tota mundana philosophia materiam ministrat, latentes rerum visibiliũ causas suæ sagacitatis inuestigatione inueniens, & in palam producens. Et possunt distingui septem gradus in secundo genere contemplationis: similes septem gradibus distinctis in primo genere, cum circa eadem versetur hæc contemplatio, & prima scilicet circa sensibilia.

Contemplationum alæ sex.

Psalm. 8.

Institutio alia diuina alia humana.

Psal. 142. Psal. 91. Ibidem.

Tertium genus contemplationis in quinque gradus distinguitur secundum quinque

modos considerationum ex quibus inuisibilium inuestigatione similitudinum ratio quæritur vel assignatur. Primus modus est, quando similitudo sumitur ex eo vnde ipsum est, vel quod ipsum est. Secundus & tertius similitudinem trahit ex eo quod in ipso est. Quartus & quintus, ex eo quod per ipsum est. Primus trahitur ex materiæ proprietate, vt vbi crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas. Cantic. 5. Secundus & tertius, ex rei ipsius qualitate: sed secundus ex qualitate extrinseca, quod diximus formam: tertius ex qualitate intrinseca, quod diximus naturam. Qualitas extrinseca constat in colore & figura. A colore similitudo assignatur ibi, *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Cant. 5. A figura, ibi: *Aspectus earũ & opus earum quasi si sit rota in medio rotæ.* Ezech. 5 Extrinseca qualitas pertinet ad solum visum, quemadmodum intrinseca qualitas ad cæteros sensus. Ad auditum pertinet illud. *Et vocem quam audiui tanquam vocem citharedorum &c.* Apoc. 14 Ad odoratum illud: *Sicut cinnamomum & balsamum &c.* Eccle. 24. Ad delicias gustus, illud: *Spiritus meus super mel dulcis.* Eccles. 24. Ad delicias tactus, illud
Psalm. 32. Psalm. *Sicut vnguentum in capite.* Quartus, ex eo quod in ipsa re vel ab ipsa fit secundum motum naturalem: vt ibi: *Quomodo descendit imber & nix de cælo &c.* Esa 55. Quintus, ex eo quod agitur secundum motum artificialem: vt ibi, *Superædificati super fundamentum Apostolorum &c.* Ephes. 2. In quarto genere contemplationis primum est, vt redeas ad te ipsum, intres ad cor tuum, discas æstimare spiritum tuum. Discute quid sis, quid fueris, quid esse debueris, quid esse poteris, quid fueris per naturam, quid modo sis per culpam, quid esse debueris per industriam, quid ad
Psalm. 76. huc esse possis per gratiam. *Nunquid menti excidit quod regnum Dei intra nos sit?* Luc. 17. *Et quia simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro.* Matt. 13. *Omni custodia serua cor tuum.* Prouerb. 4. Audi Dauid, quomodo tibi seipsum in exemplum proponat: *Meditatus sum,* inquit, *nocte cum corde meo, & exercitabor, & scopabam spiritum meum.* Meditabatur ille cum corde suo, meditare & tu cum corde tuo Scopabat ille spiritum suum, scopa tu spiritũ. Exerce agrum istum, attende temetipsum. Absque dubio, insistens huic exercitio, inuenies thesaurum istum absconditum in agro. Ex hoc exercitio crescit auri copia, multiplicatur scientia, augmentatur sapientia Ex hoc exercitio cordis oculus mundatur, ingenium acuitur, intelligentia dilatatur, nihil recte æstimat, qui seipsum ignorat. Nescit quod sub pedibus suis omnis mundana gloria iacet, qui conditionis suæ dignitatem non pensat. Nescit omnino, nescit quid de spiritu angelico, quid de diuino sentire debeat, qui spiritum suum prius non cogitat. Si nondum idoneus es incitare teipsum, quomodo ad illa rimanda idoneus eris quæ sunt supra teipsum? Si nondum idoneus es intrare in tabernaculum primum, qua fronte præsumis ingredi in tabernaculum secundum? hoc est in sancta sanctorum? Si cupis euolare vsque ad secundum seu tertium cælum, sit tibi transitus per primum, in corde hominis inuenire licet animam quandam plenitudinem orbis terrarum. Ibi sua quædam terra suum habet cælũ. Nec vnum quantum, sed secundum post primum, & tertium post secundum erit. Tenet imaginatio vicem primi cæli, ratio secundi, intelligẽtia tertii Et horum quidem primum cæterorum comparatione grossum quidem est atque corpulentum, eo quod sit imaginarium, post se trahens & in se retinens formas rerum corporalium. Reliqua vero duo huius comparatione sunt valde subtilia, & omnino incorporea, & ab eius crassitudine multum remota. Sic sane cælum hoc exterius quod nos dicimus firmamentum, absque vlla dubitatione constat esse visibile atque corporeum, & ipsum quidem primum & omnium infimum, quod autem est terra ad hoc visibile cælum, hoc est sensus corporeus ad illud internum fantasticum & imaginarium cælum Nam sicut hoc visibile cælum omnium quæ terra gignit atque nutrit multitudinem sinus sui magnitudine comprehendit: sic omnium quæ sensus attigit similitudines, infra sinum suum imaginatio includit. In primo continentur omnium visibilium imagines & similitudines rerum. Veritatem, qui summa veritas est, reseruauit sibi: rerum vero imagines qualibet hora formandas concessit suæ imagini, scilicet animæ. Facile est enim animæ humanæ omni hora qualibet rerum figuras per imaginationem fingere. Ad secundum pertinent visibilium omnium rationes, diffinitiones, & inuestigationes inuisibilium. Ad tertium spectant spiritualium etiam diuinorum comprehensiones. Intelligentiæ oculus est sensus ille quo inuisibilia

videmus

videmus: non sicut oculo rationis, quo occulta & absentia per inuestigationem quærimus & inuenimus: sicut sæpe causas per effectus, vel effectus per causas, & alia atque alia quocunque ratiocinandi modo comprehendimus. Sed sicut corporalia corporeo sensu videre solemus visibiliter, præsentialiter, atq; corporaliter: sic vtiq; ille intellectualis sensus inuisibilia capit, inuisibiliter quidem, sed præsentialiter, sed essentialiter. Sed habet sane oculus hic intellectualis ante se velum magnum oppansum ex peccati delectatione fuscatum, & tot desideriorum carnalium varia multiplicitate contextum, quod contemplantis intuitum à diuinorum secretorum arcanis arceat, nisi quantum diuina dignatio quemlibet pro sua aliorumue vtilitate admiserit. Testatur hoc Propheta clamans: *Reuela oculos meos.* Nusquam tibi in omni Dei opere quam in animæ creatione, reparatione, glorificatione apparet eius potentia sublimior, vel sapientia mirabilior, vel misericordia iucundior. Primo, spiritualis natura creatur vt sit. Secundo, iustificatur vt bona sit. Tertio, glorificatur vt beata sit. Per creationem ad bonum imitatur, per iustificationem in bono dilatatur, per glorificationem in bono consummatur. Prima bona sunt creatoris dona. Secunda bona sunt creatoris dona & creaturæ merita. Tertia bona, creatoris dona & creaturæ præmia. Ex ipsa creationis conditione naturale est omni rationali creaturæ esse scire, & velle. Cognosce homo quæso dignitatem tuam, cogita excellentem illam animæ tuę naturam, quomodo fecerit eam Deus ad imaginem & similitudinem suam, quomodo sublimauerit eam super omnẽ corpoream creaturam. Et statim mirari incipies quomodo virgo inclyta filia Sion proiecta sit de cœlo in terram, & ad Deum clamabis: *Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram?* Cogita quam necessarium, & diuinæ bonitati quam congruum, tam dignæ creaturæ boni aut mali discretionem & arbitrii libertatem concedere, vt esset bonum eius tam acceptum quam voluntarium, tam gratum quam gratuitum. Agnosce quantum emineas per ingenium brutis. Agnosce quantum subiaceas per intellectum spiritibus angelicis. Si attendas primum, cantabis præcordialiter: *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum.* Si secundum, clamabis *Deus, tu scis insipientiam meam.* Inuestigia diligenter voluntatem, non solum tuam, sed alienam seu bonam seu malam. Cognosce tuam, vt scias quid corrigere, seu vnde debeas gratias agere. Cogita animas perfectorum & peruersorum, spirituum bonorum & spirituum malignorum, vt elucescat quid imitari, quid vitare expediat. Opus iustificationis sine duobus non cõsummatur. Nunquid enim perficitur si creaturæ suæ creator non cooperetur? Glorificationis nostræ modum quis sensus hominum capere, quæ ratio potest comprehendere? Sed glorificationi nostræ certitudinem fidei attestatione tenemus, quamuis qualitatis vel quantitatis eius modum per intelligentiam necdum capere possimus. Sed pro modico & pene pro nihilo reputat, quicquid humana auiditas per experimentum non probat. Scimus autem, quia post plenam mundationem conscientiæ, post multa exercitia iustitiæ incipit tandẽ aliquando mens humana sperare quod prius vel poterat credere. Nunquam desistas, nunquam quiescas, donec futuræ illius plenitudinis aliquas (vt ita dicam) arras obtineas, donec æternæ felicitatis quantulascunque primitias accipias, donec diuinæ suauitatis dulcedinem prægustare incipias. Ad huius desiderium animare nos voluit qui dixit, *Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo, &c.* Quartum contemplationis genus in quinque gradus potest diuidi. In primo gradu cõsideramus ea quæ pertinent ad animæ qualitatem, vel essentiæ ipsius proprietatem, quod vita quædam & perpetua sit quæ nullis pœnis extingui possit, quod non solum possit in perpetuum viuere, sed corpus etiam ad vitam & ad sensum animare, quod nullo sustentamento egeat, quod sine subsidio sempiterne subsistat, quomodo sit per tot corporis membra diffusa, cum ipsa sit simplex, quomodo in toto corpore suo quasi in suo quodammodo sit vbique tota. Quemadmodum Deus inuenitur vbique totus in omni creatura sua, quomodo in illo suo mundo sola voluntate omnia mouet atque disponit, sicut in hoc mundo Deus solo voluntatis nutu omnia regit, qui eodem voluntatis nutu omnia creauit. In secundo gradu considerantur ea quæ ad cognitionem sunt. In hac consideratione miramur volubilitatem cogitationis, agilitatem imaginationis, ingenii acumen, discretionis examen, capacitatem memoriæ, viuacitatem intelligentiæ, & circa hæc alia quælibet stupenda. In tertio gradu consideramus rationalis animi voluntatem, multiplicemque eius affectionem. In quarto contemplamur & admiramur quomodo tot animi affectiones rediguntur in virtutes inquantum per discretionem disponuntur, &

Psalm. 118.

in bona intentione figuntur. Cum enim nihil aliud sit virtus quã affectio ordinata, & moderata, ex intentione bona agitur vt sit affectio ordinata, & per descriptionem efficitur vt fiat moderata. In quinto gradu aspirantis gratiæ modos cum admiratione attendimus. Absque dubio quicquid boni in bonorum cordibus additur, septiformis ille spiritus per inspirantem gratiam operatur. Ecce vnus atque idem spiritus tot mensibus semper & vbique præsidet, & gratiæ suæ munera multipliciter impendit. In duobus vltimis generibus contemplationis, puta quia opus est intima potius compunctione quam profunda inuestigatione, suspiriis quam argumentis, crebris gemitibus quam copiosis argumentationibus.

Scimus quia cordis intima nil adeo purgat, mentisque munditiam nil adeo reparat, nihil sic ambiguitatis nebulas detergit, cordisque serenitatem nil melius, nil citius adducit, quam vera animi contritio, quàm profunda & intima animæ compunctio. Sed quid ait Scriptura? *Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Matth. 5. Studeat ergo cordis munditiæ qui cupit Deum videre. O quam prudenti circumscriptione: O quam frequenti increpatione oportet inuigilare ne vllus mentis excessus vel cogitationis euagatio discretionis perspicaciam lateat, nec sine redargutione fortique castigatione pertranseat Quum rationalis creatura quantum ad aliqua Deo sit similis, secundum illud, *Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam* Genes. 1. Et secundum illud: *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia & decore, in deliciis paradisi Dei fuisti*. Ezech. 28. Et quantum ad aliqua sit dissimilis, secundum illud: *Deus, quis similis erit tibi?* Contemplatio quantum ad primum non est præter rationem Contemplatio vero quantum ad alia est præter rationem.

Alas cordis extendere instar auiũ ad quid necessarium.

Aues quum volare volunt alas suas expandunt: sic debemus & nos cordis nostri alas per desiderium extẽdere, & diuinæ reuelationis horam semper expectare, vt quacunque hora diuinæ inspirationis aura mentis nostræ nubila deterserit, verique solis radios detexerit, excussis statim contemplationis suæ alis, mens nostra se ad alta eleuet, & euolet, & fixis obtutib. in illud æternitatis lumen quod desuper radiat, omnia mundanæ volubilitatis nubila transcendat. Hoc figuratum est in duobus Cherubim, qui erant expandentes alas. Exod. 25. Debemus autem non solum ad hoc quod in hac vita habere possumus, verumetiam ad illud diuinæ contemplationis spectaculum quod in futura vita speramus, animas nostras suspendere, & in huiusmodi expectatione vehementi desiderio anhelare. Debet anima perfecta omni hora suæ peregrinationis terminum cum desiderio expectare. Hinc est quod Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat. Genes. 18. Elias in speluncæ suæ ostio stabat. 3. Reg. 19. Debet anima sancta & veri sponsi amica ad dilecti sui aduentum, summo cum desiderio anhelare, parata semper vocanti occurrere. Debet semper in hoc solicita esse, ne subito adueniens minus ornatam inueniat, vel diu exclusus vllam molestiam sustineat. Molesta satis verba æstuantique desiderio multum onerosa. Mandata remanda, &c Dicit huiusmodi anima in suis sordibus inuenta. Certe aduentum tuum præscire debuissem: vt te solenniter susciperem. De cætero aduentum tuum mihi prænuntia. Ecce vox dilecti pulsantis. *Aperi mihi soror mea* Cantic 5. Respondet, *Expecta modicum*. O quantum timeo ne istud modicum, protrahas in longum, donec transeat. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat*. Cantic. 5. Permodica morula patienti desiderio satis est molesta. Scimus, quia singularis amor consortem non recipit. Vide ergo ne tunc primo incipias perstrepentium turbas eiicere velle, cum iam ipse incœperit ad ostium pulsare. Alioquin quid iam eris dictura, n. si *Expecta reexpecta*. Expectandũ sane, itemq; reexpectandum ad eiiciendum turbam extraneorum, ad eiiciendum familiam tuorum. Omnes cogitatus tam vani quam noxii extranei iudicandi sunt, qui nulli nostræ vtilitati deseruiunt. Illos vero quasi domesticos famulantes habemus quos nostris vsibus implicamus. Quia vero singularis amor solitudinem amat totam hanc turbam non solum cogitationum, verumetiam affectionum oportet eiicere, vt dilecti amplexibus liceat inhærere. Quanta quæso in hac expectatione mora. Modicum ibi, modicum ibi. Modicum in horto, dum tumultuationum turba dirigitur. Modicum in vestibulo, dum thalamus adornatur. Modicum in thalamo, dum lectulis sternitur: id est, intimus animæ sinus ad summam pacem & tranquillitatem componitur. Dilectus auditur per recordationem, videtur per admirationem, deosculatur per dilectionem, amplexatur per delectationem. Vel si bonus melius placet, auditur per reuelationem, videtur per cõtemplationem, deosculatur per deuotionem, astringitur ad dulcedi-

nis suæ

nis tuæ infusionem. Auditur per reuelationē donec voci eius paulatim inualescēre, tota perstrepentiū tumultuatio sopiatur, solaq; ipsius vox audiatur, donec omnis illa tandem tumultuantium turba dispareat, solusque cum sola remaneat, & solum sola per contemplationem aspiciat. Videtur per contemplationem donec ad insolitæ visionis aspectum pulchritudinisq; admirationem paulatim anima incalescat, magis magisque inardescat, & tandem aliquando incandescat, donec ad veram puritatem internāque pulchritudinem tota reformetur, & ille internæ habitationis thalamus, purpura & bysso, hiacyntho, coccoq; bis tincto vndiq; perornetur, donec tandem aliquando thalamo perornato & introducto dilecto, fiducia iam inualescente desiderioque perurgente, cum se vlterius cohibere nō valeat, subito in oscula ruat, & impressis labiis intimę deuotionis oscula figat. Puto; quia experta dulcedine tanta, de cætero non possit anima illa pulsanti dilecto aliquas mores nectere. Sed quamuis iam prompta sit aduenientem suscipere, nescio si æque parata sit vocati occurrere. Aliud est cum ipso introire, atq; aliud ad ipsum exire. Quid est eius introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid est eius exire, nisi seipsam extra semetipsam totam effundere? Nihil aliud est animam cum dilecto suo in cubiculum ingredi, & solam cum sola morari dulcedineq; perfrui, nisi exteriorum omnium obliuisci, & in eius dilectione summe & intime delectari. Se solam cum dilecto videt, quando exteriorum omnium oblita, ex his quæ in intimis suis considerat, animum suum in affectum dilecti sui inflammat, tam ex bonorum quam malorum suorum consideratione in gratiarum actionem assurgit; & hinc pro impensa gratia, hinc pro indulta venia intimę deuotionis victimas persoluit. Vsque in intimum dilectus perducitur, & in optimo collocatur, quando ex intimo affectu & super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in vita tua ardentius dilexisti, anxius concupisti, quod te iocundius afficiebat profundiusque delectabat. Considera si eādem affectionis violentiam, dilectionisque abundantiam sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in eius dilectione requiescis. Nondum intimum illum affectionis tuæ sinum tenet, si intimæ dilectionis aculeus animam tuam in diuinis affectibus minus penetrat, quam in aliis affectibus aliquādo penetrare solebat. Sed si tantam vel validiorem dilectionis violentiam in intimis tuis circa diuina prospexeris, quam alias, nunquam expertus fueris: vide adhuc si in horto forte aliud aliquid sit in quo delectari vel consolari possis. Quod si est, nondum audeo dicere, dilectum intimum ardentissimi amoris sinum tenere. Satage trahere eum adhuc ad interiora cordis: quis enim neget cor tales recessus habere, in quibus summi & singularum amoris violentia, cum aliquid per affectum infixerit, aliena omnino delectatione auelli non possit? Certe si alienam aliquā consolationem quęris vel recipis Deum quamuis fortassis summe, nondum tamen singulariter diligis. Nondum ergo in intimum perducitur. Si ergo non satagis introducere eum ad intima tua, quomodo te credam posse sequi eum ad sublimia sua.

Et notandum, quod sublimitas diuinarum reuelationum, manifestum est diuinæ dilectionis indicium. *Iam non dicam*, inquit, *vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis*. Ioan. 15. Ex magnitudine diuinæ dilectionis pendet modus diuinæ reuelationis. *Comedite*, inquit, *amici, & bibite, & inebriamini charissimi* Cant. 5. Qui comedunt dum cibum masticant, non sine mora vel qualicunque labore quo delectantur traiiciunt. Qui bibunt cum velocitate vel facilitate quod sitiunt traducunt. Nunquid non videntur tibi comedere qui cum multo studio & longa meditatione vix possunt ad veritatis delicias pertingere? Bibunt qui ex diuinis reuelationibus cum facilitate & iocunditate hauriunt, quod de intima suauitate veritatis, ardenter concupiscunt. Item notandum, quod ea quæ circa vnitatem diuinitatis considerantur, quæ ad quintū genus contemplationis pertinent, sunt humanę intelligentiæ modum excedentia: nihilominus tamen sunt rationi consentanea. Credimus diuinam essentiam esse summe vnam & simplicissimam. Credimus etiam eam esse omne bonum. Exod 33. *Ego ostendam omne bonum tibi*, ait Dominus Moysi. Item credimus eam esse immensam, licet simplicissimam. *Magnus*, inquit, *Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis*. His assertionibus ratio humana facile acquiescit. Bonum enim illud perfectum & omnino sufficiens non esset, si in eo aliquid boni defuisset. Item si compositum esset naturaliter, diuidi posset: & sic esset commutabile, & non esset optimum. Simplicissimum est quantum ad essentiam, multiplicissimum quantum ad efficaciam. Virtute est immensus, essentia est summæ simplicitatis.

Item notandum, quod inter spectacula trium vltimarum contemplationum debemus libenter discurrere, si volumus diuinam reuelationē nobis fieri. Dictum est enim Moysi Exod. 25. *De loco qui erat in medio duorum cherubin, inde loquar ad te.*

Item notandum, quod quamuis familiare sit & quasi proprium videatur duobus nouissimis contemplationum generibus per mentis excessum videre, quatuor autem primis quasi domesticum & pene velut singulare sine vlla animi alienatione in contemplationem assurgere, possunt tamen omnia atque solent modo vtroque contingere. Horum autem qui in suis contemplationibus supra semetipsos ducuntur, & vsque ad mentis excessum rapiuntur, alii hoc expectāt & accipiunt ex sola vocante gratia, alii vero vt hoc possint sibi comparant, cum gratiæ tamen cooperatione ex magna animi industria. Et illi quidem hoc donum quasi fortu tum habent: isti vero iam ex virtute possidēt, qui ex magna iam parte illud possunt cum volunt. Vnius rei figurā habemus in Moyse. Alterius autem in Aaron. Quod enim Moyses in monte per nubem arcā videre meruit, sola reuelātis Domini gratia fuit. Aaron autem iam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo vel ratio poscebat, in sancta sanctorum intrare: & intra ipsum velum arcam Domini videre.

Contemplationis qualitates. Item notandum, quod tribus modis in gratiam contemplationis proficimus. Aliquando ex sola gratia, aliquando ex adiuncta industria aliquando ex aliena doctrina. Item tribus modis videtur contemplationis qualitas variari. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis subleuatione, aliquando mentis alienatione. Mentis dilatatio est, quando animi acies latius expanditur & vehementius acuitur, modum tamen humanæ industriæ non supergreditur. Mentis subleuatio est, quando intelligentiæ viuacitas diuinitus irradiata, humanæ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem transit, ita vt supra se sit quod videat, & tamen ab assuetis penitus non recedat. Mentis alienatio est, quando præsentium memoria menti excidit, & in peregrinum quendam & humanę industriæ inuium animi statum diuinæ operationis transfiguratione transit. Hos tres contemplationis modos experiuntur qui vsque ad summam huius gratiæ arcem sublimari merentur. Primus surgit ex industria humana. Tertius, ex sola gratia diuina. Medius autem ex vtriusq; permistione, humanæ scilicet industriæ & gratiæ diuinæ. De primo legitur: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Esa. 60. De secundo. *Qui sunt isti qui vt nubes volant.* Eiusdem 60 De tertio, *Ego dixi in excessu meo.* Ille motus qui fit mentis dilatatione, tribus solet gradibus excrescere: arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agendum sit veraci traditione seu sagaci inuestigatione addiscimus. Exercitatio est, quādo id quod arte percipimus, in vsum adducimus & in eiusmodi officii executionem nos ipsos promptos & expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exequimur summa diligentia insistimus. Item ille contemplationis modus qui in mentis subleuatione accidit, tribus gradibus excrescit. Intelligentia namque humana diuinitus inspirata & in illo cœlesti lumine irradiata, aliquando subleuatur supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem supra naturam. Supra sciētiam, quando aliquis tale aliquid ex diuina reuelatione cognoscit, quod modum propriæ scientię vel intelligentiæ excedit. Supra industriam, quando ad illud humana intelligentia diu nitus illuminatur, ad quod nulla sua sufficit scientia, nec illa quam interim habet, nec sua vlla industria comparare valet. Supra naturam, quādo humana intelligētia diuina inspiratione afflata non cuiuscunque hominis, sed generaliter totius humanæ naturæ modum industriæque metas transgreditur. Omne genus prophetiæ sine mentis alienatione videtur ad hunc tertium subleuationis gradum pertinere. Nonne supra humanam naturā est, videre de præteritis quod iam non est? videre de futuris quod nōdum est? videre de præsentibus quod sensibus absens est? videre de alieni cordis secretis, quod nullum sensui subiectum est? Tribus de causis in mentis alienationem abducimur. Nā modo prę magnitudine deuotionis, modo præ magnitudine admirationis, modo præ magnitudine exultationis fit, vt semetipsam mens omnino non capiat, & supra semetipsam eleuata, in alienationem transeat. Magnitudine deuotionis, quando tanto cœlestis desiderii igne succēditur, vt amoris intimi flamma vltra humanum modum excrescat, quæ animam humanam ad ceræ similitudinem liquefactam ad pristinos status resoluat, & ad instar fumi attenuatum in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis, quando diuino lumine irradiata, & summæ pulchritudinis admiratione suspensa,

tam

tam vehementi stupore concutitur, vt a suo statu funditus excutiatur, & in modum fulguris coruscantis, quanto profundius per despectum suæ inuisæ pulchritudinis respectu in ima deiicitur, tanto sublimius, tanto celerius, per summorum desideriorum stuporem reuersata, & super semetipsam rapta in sublimia eleuetur. Magnitudine exultationis: quando intima illa internæ suauitatis abundantia potata, imo plene inebriata, quid sit, quid fuerit penitus obliuiscitur, & insuper mundanum quendam affectum sub quodam miræ felicitatis statu raptim transformatur. Hi tres modi excessionis in Cãticis describuntur. Primus, quum dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. Secundus ibi: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol?* Cant. 6. Tertius ibi: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum.* Cant. 8.

Circa primum notandum, quod per fumum intelligimus deuotæ mentis desiderium, qui fumus ab igne spiritualis amoris surgit. Virgula gracilis & recta: est enim desiderium anxium & vnicum, surgens ex intentione recta. Per mirrham, intelligas carnis contritionem. Per thus, cordis deuotionem. Per vniuersum puluerem pigmentarium, omnium virtutum consummationem. Nunc anima sancta veraciter quasi fumus & per desertum ascendit, quando ex his quæ in semetipsa inuenit, siue bonis, siue malis, affectum suum in cœlestis sponsi desiderium accendit.

Circa secundum notandum quod mens velut aurora consurgit, quæ ex visionis admiratione paulatim ad incrementa cognitionis proficit. Aurora paulatim eleuatur, eleuando dilatatur, dilatando clarificatur. Sed miro modo, dum tandem in diem desinit, per promotionis suæ incrementa ad defectum venit: & vnde accipit vt maior sit, inde ei accidit vt omnino non sit. Sic humana intelligentia diuino lumine irradiata, dum intellectibilium contemplatione suspenditur, dum in eorum admiratione distenditur, quanto ad altiora vel mirabiliora ducit, tanto amplius dilatatur: & vnde infimis remotior, in semetipsa durior, & ad sublimia subtilior inuenitur. Sed in hac subleuatione dum mens humana semper ad altiora crescit, dũ diu crescendo tandem aliquando humanæ capacitatis metas transcendit, fit demum vt à semetipsa penitus deficiat, & in supermundanũ quendam transformata affectum, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo desinit non quidem esse lux, sed esse lux matutina, vt ipsa aurora iam non sit aurora: ita humana intelligentia ex dilatationis suæ magnitudine quandoque accepit vt ipsa iam non sit ipsa: non quidem vt non sit intelligentia, sed vt iam non sit humana. Et sicut primus excessionis modus ex deuotione surgit, sic iste in deuotionem desinit. Ibi ex nimio veritatis desiderio ad veritatis contemplationem assurgitur, hic ex veritatis reuelatione eiusque contemplatione ad deuotionem animus inflammatur. Quod forte innuitur quum dicitur: *Pulchra vt luna, electa vt sol.* Aurora & luna lucem habent, sed calorem non habent, sol autem vtroque præpollet: quid sole lucidius? quid sole feruentius? Videtis ergo, quod illa mentis ascensio quę hoc loco designatur, cuius extrema soli comparantur, non in qualemcunque, sed in summam deuotionem quandoq; desinat, quamuis à sola claritate veritatisque illuminatione incipiat.

Et notandum, quod ille diuinæ reuelationis splendor quandoque præuenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam præmeditationem præuenit & modo quærentem adiuuat, modo torpentem excitat. Hinc est, quod regina Austri regem Salomonem quæstionibus pulsat, 3. Reg. 10. Hinc est quod vinctum Petrum angelus cum luce visitans, à corporis sui somno excutit & educit. Act. 12. Quæ est ista regina Austri, & illius calidæ regionis inhabitatrix & domina, & videndi Salomonis desiderio succensa, nisi anima sancta sensibus & appetitibus carnis, cogitationibus & affectibus mentis fortiter præsidens, & summi regis veriq; prorsus Salomonis dilectione feruens, videndique desiderio ardens? Regina Saba prius quærit & audit, postea vidit & intelligit, tandem autem obstupescit & deficit. Primum est, meditationis. Secundum, contemplationis. Tertium, extasis. Meditatione assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationem, admiratione in mentis alienationem.

Circa tertium notandum, quod quasi de deserto humanus animus ascendit, quando supra semetipsum mentis alienatione transit, quando semetipsum in imo deserens, & ad cœlum vsq; pertransiens solis diuinis se totum per contemplationem & deuotionem emergit. Deliciarum affluentia ascensionis tunc causa existit, quando ex illa diuinæ dulcedinis infusione quam in

timis sentit seipsam anima sancta præ gaudio & exultatione non capit, intantum vt exultationis suæ magnitudo eam extra semetipsam effundat. Huius rei formam in animalibus possumus percipere. Solent namque in suis lusibus saltus quosdam dare. Sic pisces dum in aquis ludunt, supra aquas exiliunt. Nemo autem tantam cordis exultationem vel subleuationem de suis viribus præsumat, vel suis meritis adscribat. Vnde & illa anima quæ de deserto ascendere sic describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est dilecto inniti, nisi virtute illius & non propriis viribus promoueri? Deducit eam dilectus per desertum in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis: Nō haberet quomodo æstus cōcupiscentiæ temperaret sibi, nisi virtus Altissimi obumbraret. Illi deesset vnde tenebras ignorantiæ suæ illuminaret, nisi in lumine illius videret lumen. Accipit itaque dilecta ex munere dilecti sui duo remedia contra duo principalia mala: refrigerii nubem contra concupiscentiam carnis, & reuelationis lucem contra ignorantiam mentis. Qui ad hanc gratiam profecit, cum eam sibi vltra solicitum subtrahi iam sentit, est quod facere debeat vnde ad eam reparandam adiuuari valeat. Debet animus qui huiusmodi est, propriis meditationibus cordis in se exultationem reparare, & impensa sibi diuinorum beneficiorum munera ante recordationis suæ oculos reuocare, & ex eiusmodi recordatione seipsum ad profundum & deuotam gratiarum actionem instigare, & tandem aliquando internum illud spiritualis harmoniæ organum ex affectu in diuinas laudes laxare. Dum itaque eiusmodi studiis intima cordis affectio in diuinæ confessionis magnificentiam plena deuotione resoluitur: quid aliud quam quoddam (vt ita dicam) spiraculum aperitur per quod in illud cordis nostri vasculum diuinæ suauitatis abundantia infundatur? Hinc est quod Eliseus propheta verbum Domini requisitus, cum se præsensisset spiritum prophetiæ tunc temporis non habere, fecit psaltem adduci, quo præsente atque psallente statim spiritum propheticum hausit, osque suum in verba prophetiæ relaxauit. 4. Reg. 3. Quid est autem psaltem adducere, nisi prouida meditatione exultationem cordis reparare, & ex diuinorum beneficiorum vel promissorum recordatione cordis deuotionem excitare? Tunc psaltem psallere facimus, quando ex magno cordis tripudio in diuina præconia iubilamus, & in gratiarum actionem assurgentes, ex intimis visceribus in diuinas laudes cum magno cordis clamore roboramus. Hæc itaque agentes, quid aliud quam viam sternimus per quam venientem visitantemque nos Dominum excipiamus? *Sacrificium*, inquit, *laudis honorabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Psalm. 49. Ad eiusmodi psaltis vocem spiritualis animus medullitus tangitur, & irruente in eo spiritu spiritualiter afficitur. Et dum ad diuinam inspirationem intellectualis sensus aperitur, quodammodo in eo gratia reparatur. Solet dulcis harmonia cor exhilarare, & ei gaudia sua ad memoriam reuocare, & quo amor vehementius animum afficit, eo profundius audita harmonia affectum tangit: & quo profundius per affectionem tangitur, tanto efficacius ad sua desideria renouatur. Quid igitur aliud de prophetico viro sentire oportet, nisi quod exterior harmonia spiritualem harmoniam ei ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis, animum ad assueta gaudia reuocauit atque leuauit? Dictum est quibus de caussis mentis alienatio accidere soleat: nunc illud adiiciendum videtur, quibus gradibus ascendat. Ascendit autem aliquando supra sensum corporalem, aliquando etiam supra imaginationem, aliquando vero supra rationem. Quis duos primos ascensus negare audeat, cum illum qui supra rationem est, Apostolica auctoritas conuincat? *Scio*, inquit, *hominem siue in corpore, siue extra corpus: nescio, Deus scit, raptum vsque ad tertium cœlum.* 2. Corinth. 12. Ecce, quia humanam rationem mentis alienatione transferat, quid circa se agereretur discernere nequibat. Ista quæ præcedunt extracta sunt ex libro Richardi de contemplatione. Tres discipuli in Christi transfiguratione ceciderunt in faciem suam. Matthæi 17. Quia sensus imaginatio & ratio in Dei contemplatione deficiunt. Paulus etiam lucis circumfulgentia excæcatur. Actu. 9. Corpus etiam debilitatur. Ezech. 2. *Vidi, & cecidi in faciem meam.* Gregorius: In quantam miseriam cecidimus, qui ipsum bonum ferre non possumus ad quod creati sumus. Daniel. 10. *Vidi visionem hanc grandem, & non remansit in me fortitudo.*

Alienatio mentis quibus gradibus ascendat.

Pars X.

De duodecim quæ preparant hominem ad diuinorum contemplationem, de octo gradibus secundum Bernard. quibus viri contemplatiui ascendunt. Item de septem gradibus secundum August. & de diuersis speciebus visionum.

Ad contemplationem diuinarum rerum quæ disponant.

IN summa notandum est, quod XII. videntur esse quæ hominem præparant ad diuinorum contemplationem. Primum est exercitatio in operibus actiua. Nonquam cito peccator Deo reconciliatur, dignus est videre eius faciem *Absalon mansit duobus annis in Ierusalem, & faciem regis non vidit* 2. Reg. 14. Secundum est puritas. Aaron non intrabat in sanct. sanctorũ, nisi prius lotus Leuit. 16 Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Bernardus ad fratres de Monte Dei: Hoc ineffabile quum non nisi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet: quia nulla similitudine corporis dormienti, nulla corporea specie vigilanti, nulla indagine rationis, nisi mundo corde humiliter amandis videri potest vel apprehendi. Tertium est solitudo. Oseæ 2. *Adducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius* & Genes. 32. legitur de Iacob, quod remansit solus: *Et ecce luctabatur cum eo vsq; mane* Apparuit Dominus Moysi in interioribus deserti. Exod 3. Bernard. O anima, sola esto, vt illi te solam serues quem ex omnibus elegisti. Item Bernardus: Deus filius verecundus amator est, & non vult sponsæ suæ secreta reuelare in publico. Quæ anima sit sponsa Christi, ostendit Bernard. super Cantic. his verbis: Animam quam videris relictis omnibus, verbo votis omnibus adhærere, verbo viuere, verbo se regere, de verbo concipere, puta coniugem. Attende in spirituali matrimonio duo esse genera pariendi, & ex hoc etiam diuersas soboles, sed etiam non aduersas, quum sanctæ matres aut prædicando, animas, aut meditando intelligentias pariunt spirituales. In hoc vltimo genere exceditur, & seceditur etiã à corporalibus sensibus, vt sese non sentiat quæ verbum sentit. Hoc fit cum mẽs ineffabili verbi illecta dulcedine quodammodo se sibi furatur, imo rapitur atq; illabitur à seipsa, vt verbo fruatur, aliter sane afficitur mens fructificans verbo, & fruens verbo. Illic solicitat necessitas proximi, hic immutat suauitas verbi. Et quidem læta in prole mater, sed in amplexibus sponsa lætior, chara pignora filiorum, sed oscula plus delectant. Pergat quis forsitan quærere à me verbo fuit quid sit. Respondeo: Quærat potius expertum à quo id quærat: aut si & mihi daretur experiri, putas me posse eloqui quod ineffabile est? Audi expertum: Siue, inquit, excedimus mente Deo, siue sobrii sumus vobis, hoc est aliud mihi credo. Solo arbitro Deo, aliud vobis committo. Bonum est saluare multos: excedere autem & in verbo esse multo iucundius, aut quando hoc aut quandiu hoc dulce commercium, sed breue momentum & experimentum rarum. Quartum est desolatio. Deuteronom. 8. *Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum Manna.* Iacob timebat multum Esau, quando vidit visionem illam, pro qua dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem.* Genes. 32. Et Stephanus in tribulatione positus vidit gloriam Dei. Actuum 7. Et Ioannes in exilium relegatus à Domitiano, vidit visiones quæ in Apocalypsi scriptæ sunt. Gregor. super illud Genes. 32. *Vidi Dominum facie ad faciem.* Prius exurente tristitia caligo detergitur, & sic resplendente raptim in circumscripto lumine mens illustratur, quo in gaudio cuiusdam securitatis absorbetur, & quasi post defectum præsentis vitæ vltra se rapta in quadam nouitate recreatur. Ibi mens ex immenso fonte visionis superno rore aspergitur: ibi non se sufficere ad illud quod rapta est contemplatur, & veritatem sentiendo videt: quia quanta est ipsa veritas non videt, cui tanto se longe esse æstimat, quanto appropinquat: quia nisi vllam vtcunque conspiceret, non eam conspicere se non posse sentiret. Quintum est, silentium. Maria tacet. Luc. 7. Pharisæo eam contemnente. Item eiusdem 10. Martha petente eam sibi dari. Et Matth. 26. quum discipuli essent ei molesti pro effusione vnguenti. Ad contemplatiuam pertinet audire verbum internum, quod in taciturnitate magna vult audiri David: *Audiam quid in me loquatur Dominus Deus* Ecclesiast. 22. *Audi tacens.* In eodem: *Vbi non est auditus, non effundas sermonem.* Psal. 84. Thren. 3. dicitur de taciturnitate & solitudine: *Sedebit solitarius, & tacebit.* Ibidem: *Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.* Etiam si quis Mariam alloquitur, silenter debet loqui Ioann. 11. *Martha vocauit Mariam silentio, Magister adest, &c.* Sextum est, gratiarum actio & vox laudis. In Psalm. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Psalm. 49 Sex alia tanguntur. Genes. 8

quorum primum est humilitas, quæ tangitur in hoc quod Dominus dicitur apparuisse Abrahæ in conualle Mambre. Interl. Apparet Deus humilibus. Mambre interpretatur claritudo, vel perspicuitas. Conuallis Mambre, est duplex humilitas: cordis scilicet, & corporis, in qua clarius Deus videtur. Bernard. Superbo oculo Deus non videtur, syncero patet. Idem: Quisquis curiosus est scire quid sit hoc verbo frui. Para illi non aurem, sed mentem: non docet hoc lingua, docet gratia: absconditur hoc à sapientibus & prudentibus & reuelatur paruulis. Magna, fratres, magna & sublimis virtus, humilitas quæ promeretur quod non docetur, & digna adipisci quod non valet addisci: digna à verbo & de verbo concipere, quod suis ipsa verbis explicare non potest. Locus Mariæ erat ad pedes Christi. Luc. 7. *Stans retro secus pedes*, &c. Eiusd. 10. *Quæ sedens secus pedes, &c.* Ioann. 11. *Videns eum, cecidit ad pedes eius*. Eiusd. 12. *Vnxit pedes Iesu*. Et Ioan. 20. Voluit tangere pedes eius, sed non est permissa. *Noli*, inquit, *me tangere*. Gloss. Hic inuenitur quod pedes eius amplecti voluit. Item Matth. vlt. dicitur de ipsa & socia eius: *Accesserunt & tenuerunt pedes eius*. Secundum est quies, quod tangitur ibi. *Sedenti*, &c. Thren. 3. *Sedebit solitarius, &c.* Ioann. 11. *Maria autem domi sedebat*. Genes. 28. *Vidit Iacob in somnis scalam*. Hanc visionem vidit Iacob dormiens in itinere. Augustinus: In itinere dormire, est in via huius seculi ab impedimento secularium actionum quiescere. De somno isto legitur Cantic. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Sap. 8. *Intrans in domum meam conquiescam cum illa*. Tertium tangitur cum dicitur, in ostio tabernaculi. Ostium tabernaculi, est exitus de corpore isto. In ostio tabernaculi sedent qui mortem habent in desiderio, & vitam in patientia. Iacob luctante cum Angelo neruus emarcuit. Genes. 32. Amor enim præsentis seculi deficere debet in viris contemplatiuis. Greg. Iacob qui cum Angelo contendit, contemplatiui viri animam exprimit, quæ cum Deum contemplari nititur, velut in certamine modo quasi superat quia intelligendo & sentiendo de incircumscripto lumine aliquid gustat: modo vero succumbit, quia degustando iterum deficit. Quasi ergo vincitur Angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notandum quod idem victus neruum tetigit, & marcescere fecit, & ex tunc Iacob vno pede claudicauit quia omnipotens Deus, cum per desideriũ & intellectum cognoscitur, voluptatem carnis arefacit: & qui prius quasi duobus pedib. nitentes & Deum videbamur quærere, & seculum tenere, post agnitionem suauitatis Dei, vnus in nobis pes sanus remanet; alter claudicat: quia debilitato amore seculi, solus amor Dei conualescit. Quartum est, feruor charitatis, quod tangitur ib. *In feruore diei; Aaron cum igne & thymiamate intrat in sancta sanctorum*. Leuit. 16. Aug. in lib. Soliloq. Sapientiam castissimo conspectu atque complexu, nullo interposito velamento, quasi nudam videre ac tenere desideras, qualem se illa non sinit, nisi paucis & electis amatoribus suis. An vero si alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure se tibi non daret si aliud à te quicquam præter se amari comperisset. Sapientiæ castissima pulchritudo, se tibi, si in solam arseris, demonstrabit. Quintum est, cordis eleuatio, quæ est meditando de supernis, quod tangitur ibi: *Cumque eleuasset oculos Christus, in monte transfiguratur*. Matt. 17. & Marc. & Luc 6. Num. 13. *Cum veneritis ad montes, cōsiderate terram qualis sit*. Eiusd. 27. *Ascende in montem istum Abarim, & contemplare terram quam daturus sum filiis Israel*. Deut. 3. *Ascende cacumen Phasge, &c.* In Psalm. *Memor fui Dei, & delectatus sum*. Sap. 6. *Cogitare de illa, sensus est consummatus*. Loquitur de sapientia increata. Sextum est, oratio, quod tangitur ibi: *Ne transeas seruum tuum*. *Iesu orante, apertum est cœlum*. Luc. 3. Item: *Eodem orante, facies eius facta est altera*. Luc. 9. Oratione dilectus est aduocandus, tenendus & reuocandus. Bern. super Cant. Dicamus verbum Dei Deum sponsum animæ, & venire ad animam, & iterum dimittere eam, tantum vt sensu animæ non verbi motu ista fieri sentiamus, v. g. Cum sentit gratiam, agnoscit præsentiam: cum non absentiam quærit & rursum præsentiam quærit. Verbo abeunte, vna interim & continua animæ vox, continuum desiderium eius. Ideo subtraxit se vt auidius reuocaretur, teneretur fortius. Præteriens teneri vult, abiens reuocari. O modicum non modicum, ô modicum longum. Pie Domine, modicum dicis, quod non videmus te. Saluum sit verbum Domini mei, longum est multum valde nimis. Veruntamen vtrumque verum & modicum meritis, & non modicũ votis. Quomodo non tardabit si moram fecerit, nisi quo ad meritum. Plusquam satis est, non est tamen satis ad desiderium. Prodat sane vt prosim: & si profeceritis vos, meam insipientiam consolabor. Fateor & mihi aduentasse verbum in insipientia: dico pluries, & interdum

Dona humilitatis.
Deo grata.
Psal. 76.

peni

potui sentire. Introitum ego sentire nūquam sed ne exitum quidem. An forte nec introiuit, nec de foris venit: porro nec de intra me venit, quoniam bonum est, & scio quia non est in me bonum ad Rom. 7. Si aspexi foras, exterius comperi illud esse. Si intus, etiā ipsum interius erat. Et cognoui verum esse quod legeram: *quia in ipso viuimus, mouemur & sumus*. Actor. 17. Tantum ex motu cordis intellexi præsentiam eius. Cœpit eum euellere & destruere, ædificare & plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, & hoc mihi signum ascensionis eius. Tristis necesse sit anima mea donec iterum reuertatur, & recalescat cor meū. Diuina bonitas lumen suum, secundum beneplacitum suum viris contemplatiuis ostēdit. Iob. 36. *In manibus abscondit lucem, & præcepit ei vt rursus adueniat*. Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere. Ascensus contemplantium Dei virtute fit. Eiusd. 19. *Nunquid ad præceptū tuum eleuabitur aquila*? Glos. Hoc loco nomine aquilæ, subtilis sanctorum intelligentia, & subtilis eorum cōtemplatio figuratur. Aquila enim acute videt, & alte volat: In Psal. *Super excelsa statuit me*. Psalm. 17. Esa. 58. *Sustollam te super altitudinem nubium, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui*. Deus dux & doctor est contēplantium Prou. 30. *Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Viā aquilæ in cælo*. Quę dicta sunt præparatiua ad diuinorum contēplationem, tangit Bern. his verbis. Quæ oculos mentis emundant, vt ad lumen verū subleuari possint: hæc sunt. Secularis curæ abscissio carnis afflictio, cordis contritio, frequens & pura delicti confessio, & lauacrum fletus. Et cum foris missa fuerit omnis immunditi[illegible] sursum eos attollunt meditatio, admirabi[illegible] essentiæ Dei, & castæ veritatis inspectio, oratio munda & valida iubilus laudis & desiderium ardens in Deum.

De octo gradibus secundum Bernardum, quibus viri contemplatiui ascendunt.

ITem Bernardus distinguit VIII. gradus quibus viri cōtēplatiui ascendunt, loquēs fratribus de monte Dei. Primus est, perfecta obedientia. Secundus est, corpus suum in seruitutem redigere. Tertius est, vsu boni cōsuetudinem vertisse in dilectionem. Quartus est, intelligere quæ in doctrina fidei apponūtur ei. Quintus est, talia præparare qualia apponuntur. Sextus est, cum in affectum mentis transit iudicium rationis. Septimus est, reuelata facie speculari gloriam Dei. Octauus est, transformari à claritate in claritatem, quasi à Domini spiritu.

De septem gradibus secundum Augustinum

AVgustinus vero VII. gradus tangit in lib. de quantitate animæ, in quorum vltimo ponit contemplationem. Ad primum gradum pertinent operationes homini cum arbustis communes, vt quod anima præsentia sua corpus viuificat, colligit in vnum, & in vno tenet, defluere & contabescere non sinit, alimenta per membra distribuit, congruentiam corporis & modum seruat, & non tantum in pulchritudine, sed etiam in crescendo & gignendo. Ad secundum gradum pertinent operationes communes, homini & brutis, vt sentire & moueri. Ad tertium gradum pertinent operationes propriæ hominis, communes tamen bonis & malis: vt agros colere, vrbes construere, & loqui futura, [illegible] præsentibus coniicere. In quarto gradu omnis bonitas incipit, & omnis vera laudatio: ad hunc gradum pertinent opera virtutum. In hoc gradu anima se non solum suo corpori, sed etiam vniuerso corpori audet præponere, & bona eius sua non putare, atque potentiæ pulchritudinique suæ comparata cōtemnere, & à sordidis se abstrahit, totamq; emaculat, & hæc pertinere videntur ad virtutem temperantię. Item roborat se aduersus omnia quæ à proposito & sententia mouere moliuntur, hoc ad fortitudinem. Item societatem humanam magni pēdit: nihil vult alteri quod sibi nolit accidere, hoc est ad iustitiam. Sequitur auctoritatem & pręcepta sapientium, & per hoc sibi loqui Deum credit, hoc ad prudentiam. In hoc præclaro actu animæ inest adhuc labor, & cōtra huius mundi molestias atq; blanditias magnus conflictus. Ad quintum gradum pertinet vt anima ab omni labe libera maculisque lota in hoc statu se teneat. Aliud enim est efficere, aliud tenere puritatē, vt ait Aug. alia prorsus actio quæ se inquinata reintegrat, & alia quę non patitur rursum in-

quinari. Tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, i. in ipsam contemplationem veritatis, & illud propter, quod tãtum laboratum est altissimum & secretissimũ præmium. Sextus ergo erit iste actionis gradus. Aliud enim est mandari ipsum oculum animæ, ne frustra & temere aspiciat, aliud ipsum custodire, & firmare sanitatem, aliud iam serenum atque rectum aspectum in illud quod est videndum dirigere. Quod qui prius volunt facere, quam mundati & sanati fuerint, luce reuerberantur veritatis. Septimus & vltimus animę gradus, est visio & contemplatio veritatis: neq; est iam gradus, sed quædam mansio. Primus actus dicatur animatio. Secundus, sensus. Tertius, ars. Quartus, virtus. Quintus, tranquillitas. Sextus, ingressio. Septimus, contẽplatio. Et notãdum quod ad Dei contemplationẽ, non admittitur homo nisi innouatus: vnde de ascensu contemplationis verum est illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.* Vnde caute locutus est Apost. 2. Cor. 12. *Scio*, inquit, *hominẽ in Christo &c. raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum.* Non raptus fuisset, nisi in Christo, id est in Christi conformitate fuisset.

De triplici specie visionis.

Visionis species triplex.

ET distinguuntur ibi in glossa tres species visionis, scilicet corporalis, imaginaria, & intellectualis. Corporalis est, cum quędam corporaliter videntur Dei munere, quæ alii videre nequeunt: vt Balthasar vidit manum scribentem in pariete. Daniel. 5. Imaginaria est, quando aliquis in extasi vel in somno videt non corpora, sed imagines rerum Dei reuelatione, vt Petrus vidit discum. Act. 10. Visus intellectualis est, quando nec corpora, nec imagines eorum videntur: sed in corporeis substantiis intuitus mentis mira Dei potẽtia figitur. Talis fuit visio Pauli. Et videtur secũdum August. quod ipse viderit Deum facie ad faciem. Aug. Cur non credamus quod tanto Apostolo doctori gentium rapto vsque ad excellentissimam visionem, voluit Deus demonstrare vitam in qua post hanc videndus est in æternum? Et secundum hoc illud Exod. 33. *Non videbit me homo, & viuet:* exponendũ erit de homine humano modo viuente, secundum illud Aug. in lib. de Trinit. Videri, inquit, diuinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur quo iam qui vidẽt, nõ homines sed vltra homines sunt. Et super Exod. 33. dicit gl. Gre. in hac carne viuẽtib. inæstimabili virtute crescẽtibus contẽplationis acumine, potest æterna Dei claritas videri: non tamen videbit homo, & viuet: quia qui sapientiam quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, vt Dei amore teneatur: qui raptus est, sensu non vtitur. Vnde narrat Aug. de quodam sacerdote, qui quando audiebat aliquod delectabile, præ gaudio statim quasi mortuus erat, & appositum ignem corpori non sentiebat. Item Bern. ad fratres de Monte Dei, loquens de verbo illo Iob. 36. *Abscondi lucem in manibus.* Videtur dicere quod Deus in contemplatione videatur sicut ipse est. Electo, inquit, & dilecto Dei vicissim lumen vultus Dei ostenditur, sicut lumen clausum in manibus, patet & latet ad arbitrium tenentis: vt per hoc quod quasi in transcursu vel in puncto videre permittitur, inardescat animus ad plenam possessionem luminis æterni & hæreditatem plenæ visionis Dei. Cui vt innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnunquam quasi pertransiens gratia perstringit sensum amantis, & eripit eum sibi, & rapit in diem qui est à multitudine rerum ad gaudia cælestia, & pro modulo suo ad momentum & punctum idipsum ostendens ei videndum sicuti est. Interim etiam ipsum efficit in idipsum, vt sit suo modo sicuti illud est: vbi cum didicerit quid sit inter mundum & immundum, redditur sibi, & remittitur ad mundandum cor ad visionem, ad aptandum animam ad similitudinem, vt si aliquando rursum admittatur, sit purior ad videndum, & stabilior ad fruendum. Nunquam enim melius deprehenditur modus humanæ imperfectionis, quam in lumine vultus Dei, in speculo diuinę visionis. Idem in eadem epist. Deus semper quæritur, vt dulcius in[illegible]iatur: dulcissime inuenitur: vt diligentius [illegible]ratur. Hoc ergo ineffabile cum non nisi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet, & subditur: Hęc est facies Dei quam nemo potest videre & viuere mundo. Item Aug. in lib. Soliloq. Quando fueris talis vt nihil prorsus terrenorum te delectet, mihi crede, eodem momento, eodem puncto temporis videbis quod cupis. Quædam ad contemplationem vtilia, require in tractatu Spei. cap. de rebus sperandis.

Doni intell. item descriptio.

PARS XI.

De dono intellectus.

NOtandum quod donum intellectus secundum quosdam, dicitur gratia intelligẽdi salubres significationes signorum naturalium vel positiuorũ. Ad quod facit quod dicit Dominus discipulis Mat 10. quærẽtibus vt edisseret eis parabolam. *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu estis*. Credebant mysticũ quod erat proprie dictum. Vnde non habebant notitiam circa mysteria parabolarum. Item eiusdem 15 cum discipuli ad literam intelligerent illud quod Dominus dixerat eis, *Cauete à fermento Phariseorum*: reprehendit eos Dominus, dicens: *Nondum intelligitis &c.* Item ad idem facit quod legitur Dan. 10. *In visione opus est intelligentia*. Item in Psal. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*. Psalm. 31. Equus & mulus à foris manent in rebus sensibilibus exteriora solum videntes, interiora non agnoscentes. Ad idem facit quod dicit Greg. super illud Iob 1. *Filij eius faciebant conuiuia &c.* Intellectus, inquit, in die suo pascit, dum de auditis cor illustrat. Item super illud Iob 1. *Ventus vehemens irruit à regione deserti*. Spiritus mentem instruit contra hebetudinẽ Intellectu animus hebes est quo rebus hæret, à foris non ingrediens ad significata earum: quam hebetudinem donum intellectus expellit. Vnde dicitur intellectus, quasi interna lectio Hoc donum non habuerunt Philosophi, qui visibilia huius mundi non acceperũt vt signa, sed quasi materialiter qui arguũtur. Sap. 13 *Si enim tantum potuerunt scire vt possent æstimare seculum, quomodo huius Dominum facilius non inuenerunt?* Ipsi similes fuerunt pueris qui in libris pulchris & deauratis literarum pulchritudinem mirantur, de his quæ scriptura significat non curantes. Aug. in lib de lib. arb. Admirator creaturarum & eis inhærens, non admirans artificem, similis est homini qui syllabas decenter ornatas, miratur, & in eis adhæret relicto sententiæ principatu. Signa naturalia sunt omnes creaturæ. Omnes enim nobis loquuntur Dei laudem & nostram eruditionem. Deus enim effudit sapientiã super omnia opera sua. Eccl. 1. Iob 12. *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabũt et pisces maris.* Salomon sapientiam quæsiuit tam in herbis, quam in arboribus, etiam in animalibus. Disputauit enim ab hysopo vsque ad cedrum, & de omnibus generibus animalium, per singula proponens parabolam. Et Arist. interrogatus à quo tot & tanta didicisset. Respondit: A reb. quæ mẽtiri non norũt. Aug. in lib. de arb. Quocunq; te verteris, veritas vestigiis quibusdam quæ operib. suis impressit, loquitur tibi, & te in exteriora relabentem ipsis exteriorũ formis intus reuocat. Sap. 13. *A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter potest creator earum videri*. ad Rom. 1. *Inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*. Ad donum intellectus secundũ hanc acceptionẽ pertinent parabolæ euãgelicæ & alia mystica quę in scriptura inueniũtur. Ber. in Sermonibus loquẽs de apparitionib Christi post resurrectionem: In spiritu intellectus aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Vnde secũdum hoc illud quod dicit Aug. in lib. de doct. Christi. quod cognitio Sacræ scripturæ pertinet ad donum scientiæ: non est intelligendum vniuersaliter: sed solum de illa parte scripturæ quæ de miseria humana loquitur Signa positiua sunt, vt quæ sub veteri lege, vel noua sunt instituta. Ad donum igitur intellectus pertinet intelligere ea quæ creaturæ nobis naturaliter significant: quæ significatio maxime est ratione similitudinis. Et secundum hoc creaturæ sunt quasi libri naturales. Sed velut libri factitii in quibus per donum intellectus legimus quæ ad nostram salutẽ pertinent, sunt vt formæ Ecclesiarum, & situs, & ornatus. Itẽ habitus personarũ Ecclesiasticarum: & ornatus earum in suis mysteriis. De diuersis libris in quibus homo legere debet, require in Sermonibus epistolarũ de verbo illo: *Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*. Secundũ aliquos vero donum intellectus dicitur lumen quo inuisibilia cognoscũtur. Ad quod videtur facere quod legitur in 5. lib. Bern. de consideratione, vbi ipse distinguit inter intellectum, fidem, & opinionem, vnumquodque eorum describẽs. Fides, inquit, est voluntaria quædam & certa prælibatio nedum propalatæ veritatis. Intellectus est, rei cuiuscunque inuisibilis certa & manifesta notitia. Opinio est, quasi pro vero habere aliquid quod falsum esse nescias. In eodem: Intellectus rationi innititur, fides auctoritati, opinio sola verisimilitudine se tuetur. Idem August. in lib. de Vtilitate cre-

dendi:

denti: Quod credimus, debemus auctoritati: quod intelligimus, rationi: quod erramus, opinioni. Item Aug. in quodam serm. de Timore: Sextus, inquit, gradus est intellectus vbi ab omni falsitate carnalis vanitatis corda mundantur, vt pura intentio dirigatur in finem: propterea & sexto loco dicitur: *Beati mundo corde.*

Pars XII.

De dono Sapientiæ.

Sapientia dupliciter sumitur. 1. Large.

Sapientia quandoque large sumitur, scilicet pro sapida scientia: secundum illud Eccles. 6. Sapientia doctrinæ secundum nomen eius, sapidam scientiam habet, cui res quas agnoscit sapiunt vt debent: quando scilicet mala culpæ sunt ei amara, bona temporalia, vilia, spiritualia chara. Bern. in serm. Inuenisti plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si huius seculi desiderabilia paruipendas, si æternam beatitudinem toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Quandoque sapientia stricte sumitur pro cognitione æternorum, secundum illud Aug. in li. de Trin. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad scientiam vero temporalium rerum cognitio, rationalis. Et secundum hanc acceptionem sapientia non est omnino diuersa à dono intellectus. Strictius etiam sumitur sapiētia pro cognitione suauitatis diuinæ per experientiā habita, & sic à dono intellectus est diuersa. Et differt à dono intellectus in hoc, quod sapiētia tantum veritati æternæ contemplandæ intendit. Intelligentia vero non modo de æternis est, sed etiam de rebus inuisibilibus & spiritualibus temporaliter exortis. Isid. in li. differentiarum: Sapientia tantummodo æterna contemplatur. Item intellectu intelligibilia capimus tantum. Sapientia vero non modo capimus superiora, sed etiam incognitis delectamur. Donū sapientiæ habebat Aug. dicens lib. 10. Conf. aliquando, inquit, intromittis me in affectum multum inusitatum introrsum nescio quam dulcedinem, quæ si perficiatur in me, nescio quid erit quod vita isti non erit. Sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multū fleo. Sed multum teneor quantum consuetudinis sarcina digna est. Hic esse valeo, nec volo: illic volo nec valeo, miser vtrobique. Quasi per auditum cognitionem habet suauitatis diuinæ qui credit illi verbo. Ecclesiast. 24. *Spiritus meus super mel dulcis.* Vel illi: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Cognitio quæ habetur per donum intellectus, est quasi cognitio per visum; cognitio vero quæ habetur per donum sapientiæ, est quasi cognitio per gustum. In Psal. *Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus.* Donum sapiētiæ tranquillat mentem, & reficit. Greg. Ab intellectu ascenditur ad sapientiam, vt hoc quod acute intellectus inuenit, sapientia mature disponat. Gl. super Matth. 5. In septimo est sapientia: id est contemplatio veritatis pacificans totum hominem. Aug. in serm. de Timore: Cum in finem peruentum fuerit, iā requiescitur. Et quis finis, nisi Christus, qui est finis legis ad iustitiam? Et sapientia Dei quis, nisi Christus? Propter hoc sicut septimo posita est sapientia, sic septimo ponitur, *Beati pacifici.* De sapientia dicit Greg. super Iob 1. Sapientia in diem sua pascit, dum de æternorum spe & certitudine mentem reficit.

2. Stricte.

Donum sapientiæ differt à dono intellectus.

Psalm. 33.

QVINTÆ PARTIS PRINCIPALIS, Tractatus de Beatitudinibus.

Pars Prima.

De dicendorum ordine in isto tractatu. Et de descriptione Beatitudinis.

VLTIMO dicendum est de beatitudinibus, de quibus habetur Matt. 5 de illis vero hoc modo dicetur. Primo ostēdetur quid sit beatitudo prout hic sumitur. Secundo tangentur quædam attendenda & admiranda circa doctrinam illam Saluatoris in qua gratiæ illæ quæ dicuntur beatitudines nobis commendantur. Tertio de singulis agetur per ordinem.

Beatitudo quid.

Circa primum notandum, quod beatitudo prout hic sumitur, sic potest describi: Beatitudo est gratia non cuicunque, sed vere sapienti nota, faciens ad suauitatem conscientiæ, propinqua gloriæ. Et videtur posse sumi hæc descriptio ex eo quod dicit Ambro. in li. de offic. Dico, inquit, beatam vitam consistere in altitudine sapientiæ, suauitate consciētiæ, virtutis sublimitate. Quod dictum est: Beatitudo est gratia non cuicunque sed vere sapienti nota: sumi potest ex eo quod dicit beatam vitam consistere in altitudine sapiētiæ. Ad eos qui habent profundam sapiētiam pertinet cognoscere quod paupertas hominem beatum efficat: & sic de ceteris gratiis quas Dominus commendat. Bern in sermonibus: Quid tam absconditum quam paupertatem esse beatam? Matt. 11 *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus.* A sapientibus, inquam, huius mundi. Quod dictum est, Faciens ad suauitatem conscientiæ, sumi potest ex eo quod Ambr. dicit, in suauitate consciētiæ beatam vitam consistere. Paupertas & ceteræ gratiæ quas Deus commendat, videntur habere miseriam vel antecedentem vel concomitantem, vel esse ipsa miseria: tamen secundum veritatem, ad suauitatem seu tranquillitatem conscientiæ faciunt. Quod dictū est: Propinqua gloriæ, potest sumi ex hoc quod Ambr. dicit, virtutis sublimitate. Virtus sublimis, est virtus perfecta, virtus perfecta est virtus propinqua fini suo, siue gratia propinqua gloriæ. Beatitudo prout hic sumitur, est beatitudo viæ: & ideo est beatitudo semiplena. Plena enim beatitudo erit patriæ, quā notificat Aug. in Enchrid dicens: Ille beatus est qui omnia quæ vult habet: nec aliquid vult quod non decet. In eo in quo sunt gratię illæ quas Dominus commendat, iam est impletum illud, Non aliquid vult quod non decet. Illud vero, Omnia quæ vult habet, quantum ad bona transitoria videtur esse impletum, quum ipse ea contemnat, & amplius etiam de illis habeat quam velit: quantum vero ad vera bona quæ sunt futura, non est hoc in eo impletum: quodammodo tamen habet ea, scil in spe, etsi non in re. Fere etiam habet ea in re propinquitate vel facilitate perueniendi ad ea. Vnde & pauperum spiritu, & eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, dicit Dominus iam esse regnum cælorum.

Pars II.

De quinque attendendis & admirandis circa doctrinam illam quæ est compendium nouæ legis.

CIrca secundum notandum quod quinque sunt attendenda & admiranda circa dictam doctrinam quæ compendium est nouæ legis. Explanatio vero eius subditur in aliis quæ dicit Dominus in illo sermone, sicut patet ex glossa. Vnde super illud. *Ascendit in montem*, dicit gloss. in hoc monte nouum testamentum in cordibus filiorum scribit, incipiens à beatitudine, qui in monte Sinai vetus testamentum in lapidibus seruis dedit, incipiens à timore. Et alia gloss. dicit. Sicut Moy-

ces decem pręcepta proponēs postea per partes explicat: sic Christus quasi virtutum genera octo beatudines proponit, ex quibus pendent quæ in monte dixit: Primum attendendum & admirandum circa doctrinam illam est, legislatoris benignitas. Secundum, eiusdem auctoritas. Tertium, doctrinæ sublimitas. Quartum, sententiarum extraneitas. Quintum, doctrinæ integritas. Benignitas legislatoris in hoc apparet, quod ipse nec præcipit, nec prohibet, nec comminatur, sed dulcedine mercedis temperat difficultatem laboris. Vnde lex eius bene potest intelligi illa lex clementiæ, de qua dicit Salomon in fine Prou. loquens de sapiente muliere: *Os suum aperuit sapientia, & lex clementia in lingua eius.* Vere non est similis illi in legislatoribus. Iob. 36. Non sunt similes ei qui multitudine præceptorum & prohibitionum subditis suis obstruunt viam paradisi, & comminationes multas eis facientes non dant locum timori Altissimi. Auctoritas legislatoris maxima est. Ipse enim iudex est qui hanc legem dat. Ideo magna securitas est his qui eam obseruant. Iob 31. *Quis mihi tribuat auditorē, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portē illum?* In humero portare, est secundum Greg. scripturam operatione perficere. Ad doctrinā istam pertinet illud Eccl. 24. Ego ex ore Altissimi prodii. Si vestes quæ tetigerunt Saluatorem pro reliquiis habentur, quare verba quæ processerunt de ore eius pro reliquiis non habentur? Nullum verborum illorum negligēdum esset. In Psal *Folium eius non defluet.* Diligenter essent audienda verba illa & memoriæ infigenda. Eccl. 8. *Ego os regis obseruo.* Credendū est quod verba ipsius magnæ sint virtutis. Illi enim specialiter dicitur in Psal. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Et Luc. 4 *Mirabantur omnes in verbis gratia quæ procedebant de ore illius.* Et Cant. 5. *Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est.* Sublimitatem doctrinę Christus ostendere voluit in hoc, quod doctrinam illam in monte tradidit. Vnde gloss. super illud, *Ascendit in montem.* Altiorem, inquit, docturus iustitiam, quam illam quæ est Scribarum & Pharisæorum. Item alia gl. *Ascendit in montem,* vt altiora virtutum culmina doceret. Proposuit Dominus in monte illo abscondita cælestis ethicæ. Vnde impletū fuit illud. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.* Matth. 13 Et est sumptum in Psalm. Ibi tradidit regulas viuendi quæ ad regimen totius mundi sufficerent, si secundum eas regere se vellet. Ibi tradidit principia moralis philosophiæ, quibus veritas vitæ demonstratur & æterna felicitas non tam infertur quā confertur. Ibi sol intelligentiæ velut octo radios ex se emisit ad Ecclesiæ illuminationem. Ibi fons sapientiæ, verbum scilicet Dei in excelsis, Eccle. 1. Nouum testamentum velut quendam fluuium paradisi emisit: vt tangitur in Gl. Hic est torrens ille, de quo Ezech. 47. *Viuēt omnia ad quæ venerit torrens* Ad hunc fluuium pertinet illud Eccl. 24 *Ego quasi fluuius Dorix & quasi aqua ductus exiui de paradiso.* Dorix interpretatur medicamentum generationis. Os illud cuius apertionem Matthæus commemorat, veræ vena vitæ fuit. Prou. 10 *Vena vitæ os iusti.* Lex vetus promittebat suis obseruatorib. benedictionem temporalis prosperitatis, & transgressoribus comminabatur maledictionem tēporalis aduersitatis. Deut. 28. Sed lex noua obseruatores suos beatos prædicat. Magis enim Deo assimilat quam illa. Quanto vero aliquis Deo similior est, tanto in maiori tranquillitate est. Vnde super illud Ierem. 17. *Ego autē non sum turbatus te pastorem sequens,* dicit Gl. Quanto magis Christum sequeris, tanto minus turbaris. In doctrina illa erexit nobis Christus scalam mirabilem, cuius vtraque extremitas tangit cælū. In commendatione enim primę beatitudinis & vltimæ dicitur: *Quoniam ipsorum est regnū cælorum* quomodo regnum cælorum sit pauperum spiritu, & quomodo eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, dicetur quum de illis beatitudinibus specialiter agetur Sententiæ illius doctrinæ valde extraneæ sunt à sententiis sapientiæ mūdanæ, quæ miseros iudicat quos illa doctrina beatificat. Sunt enim octo illa verba quasi octo positiones ipsius ducis philosophiæ. Positiones, inquam, extraneissimæ, sed tamen verissimæ. Causa quare sapientia Dei adeo extraneum iudicium habeat à iudicio mundanæ sapientiæ hæc est: quia lumen sapientiæ diuinæ magis est sufficiens ad visionem eorum quę sunt prope, & eorum quę sunt longe *Attingit enim à fine vsque ad finem* Sap. 8. Lumen vero mūdanæ sapientiæ modicum est, non sufficiens nisi ad visionem præsentium. Sapientia mundana superficialiter solum res aspicit: sapientia vero Dei interiora penetrat, ideo suauitatem

Benignitas legislatoris Christi: & unde apparet.

Psalmo.

Psalm. 44.

Sublimitas Doctrinæ Christi in monte.

Sapientiæ diuinæ & mundanæ differentia.

tem inuenit quã non inuenit sapientia mundi. Simia si loqui posset, nucem amaram diceret propter corticis amaritudinem. Qui vero nucem frangit, & ad nucleum peruenit, dulcedinem in nuce inuenit. Doctrina illa integra est quantum ad principia moralis sapientiæ. Licet anima multas conditiones in rebus attendat, tamen specialiter ipsa sapiens iudicatur secundum conditiones quæ sunt bonitas & malitia. Anima enim sapiens est, si bona & mala sapiunt ei vt debent. Bernardus in sermonibus: Inuenisti sapientiam si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Perfecte ergo principia moralis doctrinæ tradi videntur in illis octo verbis in quibus anima ad bonum & ad malum perfecte ordinatur. Ad bonum ordinate se habet, si modica bona modicum diligat, si vera bona esuriat & sitiat, & si eis ita adhæreat, vt nulla pœna ab eis separari valeat. Ad primum pertinet illud, *Beati pauperes spiritu &c.* Ad secundum illud. *Beati qui esuriunt &c.* Ad tertium. *Beati qui persequutionem &c.* Ad bonum quis ordinate se habet, si nulli malum inferat, si sibi illatum vel gratis assumptum æquanimiter ferat, si alii illatum pro posse auferat, si studiose cauet, vt nec inquinetur malo culpæ, nec perturbetur malo pœnæ. Ad primum pertinet illud *Beati mites.* Ad secundum illud. *Beati qui lugent.* Ad tertium illud, *Beati misericordes.* Ad quartum illud, *Beati mundo corde.* Ad quintũ illud. *Beati pacifici.* Secundum Gloss. in septẽ primis est perfectio: in octaua, perfectionis ostensio. Ad perfectionem duo pertinent, scilicet purgari à noxiis, & impleri bonis. Purgari vero à noxiis, est prius naturaliter. Augustinus: Bono implendus es, funde malum: paupertas spiritus, & mansuetudo fundunt malum. Paupertas spiritus fundit mala illa quæ veniũt nobis à bonis quæ intra nos sunt, scilicet solicitudinem seculi & amorem. Mãsuetudo vero fundit mala illa quæ veniunt nobis ab his quæ contra nos sunt. Expellit enim perturbationes quas in nobis faciunt aduersa. Quinque vero beatitudines sequentes pertinent ad repletionem boni. Duplex est enim bonum præter bonum delectabile: scilicet bonum expediens, vt est medicina, vel incisio propter salutem corporis facta, & bonum simpliciter. Ad bonum expediens pertinet illud *Beati qui lugent.* Qui enim habet gratiam lugendi, renuit consolari, eligens hic salubriter cruciari vt possit sanari in futuro,

Bonum vt ordine fiat, quæ requirantur.

& possit veraciter delectari. Ad bonum simpliciter pertinent quatuor sequentes beatitudines. Duæ primæ ad actiuam, & duæ aliæ ad contemplatiuam. Illud. *Beati qui esuriunt &c.* pertinet ad bonum ad quod tenemur. Illud *Beati misericordes,* ad bonum ad quod nõ tenemur. Aliarum duarum quæ pertinent ad contemplatiuam, prior pertinet ad intellectum, posterior ad affectum. Item prima septem beatitudinũ quæ pertinẽt ad perfectionem animæ, expedit vim concupiscibilem, scil. paupertas spiritus: mansuetudo vero expedit vim irascibilem. Vis vero rationabilis postquam cor expeditum est, ab amore mũdi per paupertatẽ spiritus, & perturbationib. iræ per mansuetudinem vacare, potest & videre statum in quo homo est. Quam visionem sequitur luctus: quia qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Eccl. 1. Luctus vero purgat mentem, reliquias infirmitatis expellens, & infectionem palati spiritualis quę erat de febre iniquitatis remouens. Ideo post luctum bene sequitur esuries iustitiæ: sicut homo perfecte purgatus & sanitati corporali restitutus esurire solet. Et notandum quod non tam cito animus perfecte sanatur q̃ cito peccatum ei remittitur. Vnde Aug. 14. lib. de Trinit. Sicut aliud est febrẽ, aliud infirmitatẽ febre factam curare. Itẽ aliud est telũ de corpore demere, aliud vulnus eo factum secunda curatione sanare: Ita aliud est causam afferre languoris, quod per indulgentiã fit omniũ peccatorum: aliud ipsum languorem curare, quod paulatim proficiendo fit in renouatione huius imaginis. Primum facit Deus per se & secum: secundum facit Deus per hominem & cum homine. Ideo dicitur in Psalmo: *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, & sanat omnes infirmitates tuas.* Sanare infirmitates numeratur quasi diuersum cum eo quod est propitiari iniquitatibus: quia vero esuriens & sitiens iustitiam, ex fragilitate quandoque cadit, saltem venialiter. *Septies enim cadet iustus.* Prouerbior. vigesimo quarto. Necessaria sunt homini opera misericordiæ quibus homo se abluat Luc 11. *Veruntamen quod super est, date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Sexto vero loco recte ponitur munditia cordis pręparans ad Dei visionem, cum omnia præcedentia vel indicatiua sint, vel effectiua munditiæ, esuries & sitis eam indicãt, cætera eã efficiunt. Visionem vero Dei sequitur gustatio diuinę suauitatis: qua degustata

Sanitas animæ vnde eueniat.

Psalm. 102.

animus amore & desiderio eius capitur, & propter hoc auertit se & abrumpit ab aliis, vt Deo totaliter vacet. Gustato enim spiritu, vt ait Aug. desipit omnis caro, vnde talis studet paci faciendæ & conseruandæ in se, sciens quod in pace factus est locus eius. Ideo septimo loco recte ponitur illud *Beati pacifici*. Tres primæ faciunt ad hoc vt vetus homo exuatur: quatuor sequentes ad hoc vt nouus homo induatur. Ad quod monemur Ephes. 4. *Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria errorꝰ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est.* Et ad Colossenses quarto. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum hominem, &c.* Ideo septimo loco recte dicitur. *Quoniam filij Dei vocabuntur.* Filius Dei est homo nouus. Filius Adam homo vetus. Bern in sermonib. inter dictas septem beatitudines sic distinguit: Attende, inquit, quemadmodũ in tribus prioribus sibiipsi reconciliatur anima: in duobus, quæ sequuntur proximo: in sexto, Deo: in septimo, alios reconciliat, tanquam receptus in gratiam Domini & felici familiaritate donatus. Nam paupertate, mansuetudine, fletu, renouatur in anima similitudo quædam & imago æternitatis omnia tempora complectentis, dum paupertate futura meretur, mansuetudine sibi præsentia vendicat. Hoc videtur dici propter hoc quod mansuetus sibi dominatur, cum homini immansueto potius dominetur ira. Et subdit Bern. Luctus pœnitentiæ præterita quoque recuperat, sicut scriptum est. *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Esa. 38. Porro iustitia & misericordia perfecte proximo cohæremus, dum quidquid volumus nobis fieri aliis non facimus per iustitiam, & quæcunque volumus vt faciant nobis homines, & nos faciamus illis per misericordiam. Iam reconciliati nobis, recõciliati etiam proximo, fiducialiter per munditiam cordis, reconciliamur Deo. Beati vero qui de sua reconciliatione non ingrati & pro fratribus suis pie soliciti, eos quãtum præualent, & sibi, & Deo reconciliare laborant.

PARS III.

De paupertate spiritus, & eius descriptione: quare etiam pauperes spiritu sint beati, & regnum cælorum sit ipsorum: & cui dono paupertas spiritus adaptetur.

Consequenter dicendum est de singulis beatitudinibus. Et primo de paupertate. De qua hoc modo dicetur. Primo, ostendetur quid dicatur paupertas spiritus. Secundo, quomodo pauperes spiritu sint beati. Tertio, quomodo regnum cælorum sit pauperum spiritu. Quarto, cui dono paupertas spiritus adaptetur. Quinto, agetur specialiter de his in quibus paupertas spiritus consistit. Circa primum notandum quod Bern in sermonibus vocat paupertatem spiritus voluntariam paupertatem, quę est cum spirituali intentione, sic dicens: Diligenter attende quod non simpliciter pauperes nominat, propter plebeios pauperes, necessitate miserabili, non voluntate laudabili. Spero equidem profuturam eis apud diuinæ bonitatis misericordiã hanc ipsam afflictionis suæ miseriam. Scio tamen hoc in loco Dominum non de huiusmodi fuisse locutum, sed de his qui possunt dicere cum propheta: *Voluntarie sacrificabo tibi.* Psal. 53. Attamen nec voluntaria quidem paupertas omnis laudem habet apud Deum. Nã & philosophi sua omnia reliquisse dicuntur, vt expediti mundialibus curis studio vanitatis possent vacare liberius, & nolebant sensu abundare in sensu suo: Hos discernit quod dictum est, Spiritu: id est, spirituali voluntate. *Beati vero pauperes spiritu*: spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei & animarum salutem. Super illud vero Matt. 5. *Beati pauperes*, quædam interlinearis dicit: Volũtate. Alia interlin. dicit: Pauper spiritu est humilis corde. Glos. vero hęc duo coniungit, dicens: Paupertatis deuotio habet duas partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionem. Si quis tamen diligenter attendat, paupertas spiritus videri poterit consistere in tribus: secundum tres vires animæ: scilicet in humilitate secundum vim rationabilem, vt sumamus humilitatem pro illa humilitate, de qua Bernard. Est humilitas quam in nobis veritas parit. Item in lib. de decem gradibus humilitatis: Humilitas est virtus qua homo verissima sui cognitione sibiipsi vilescit. Et in diffidentia de propriis viribus quantũ ad vim irascibilem. Diffidentia enim de propriis viribus commendabilis est, sicut diffidentia de Deo est vituperabilis. Et in contemptu siue prauo amore

Paupertas spiritus in quibus cõsistat.

rerum temporalium, quæcunque sint res illæ, siue sint diuitiæ, siue alia. Et iste cōtemptus pertinere videtur ad vim concupiscibilem. Et sub isto tertio membro contineri illa videtur species humilitatis, quæ est contemptus propriæ excellentiæ: de qua loquitur Bern. in epist. possumus tamen dicere paupertatem spiritus consistere in duobus, scilic. in humilitate, & rerum temporalium abdicatione: sicut tangit gloss. Et tunc accipietur humilitas ita large, vt comprehendat diffidentiam de propriis viribus. Sicut in tractatu de superbia, præsumptio posita est species superbiæ. Dicunt etiam aliqui, ad paupertatem spiritus pertinere spiritualem mendicationem, quia quis mendicat ea quæ sunt spiritus, improbum se diuitibus spiritualibus exhibendo, nunc subsidium orationum, nunc panē doctrinæ humiliter petendo. Sed ista mendicatio sequela est veræ humilitatis. Item dicunt aliqui paupertatem spiritus esse quum aliquis agnoscit se non habere dominium aliquod, nec in se, nec in eis quæ sua videntur, sed solum administrationem: Deum vero omnium esse verum dominum intelligit. Hæc paupertas spiritualis est, quum sedem habeat in ipso spiritu. Et qui hanc paupertatem habet omnino, sine proprio est. Prou. 13. *Acceptus est regi minister intelligens.* Intelligens, inquam, se solum ministrum esse, & nullius dominum.

Quare pauperes spiritu sunt beati.

Circa secundum notandum est, quod propriissima causa quare pauperes spiritu sint beati, est illa quam Dominus assignat, *quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, quasi diceretur: Videntur esse pauperes, sed vere sunt diuites. Prouer. 13. *Est quasi pauper quum in multis diuitiis sit.* 2. ad Corinth. 6. *Sicut egentes, multos autem locupletantes tanquam nihil habentes & omnia possidentes.* Tria genera hominum solent haberi pro pauperibus, licet nihil possideant, sc. electi ad dignitatem magnam, & qui diuitias multas quas habent in tuto loco reposuerunt, & hæredes principum. Et hæc tria inueniuntur in pauperibus spiritu. Iac. 2. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni?* Ad beatitudinem etiam pauperum spiritu facit, quod ipsi liberi sunt à multiplici miseria quę superbiam sequitur. De quo require in tractatu de superbia. Item à multiplici miseria in quam ponunt diuitiæ amatores suos. De quo require in tractatu de auaritia. Quando etiam ponentur ea quæ pertinent ad commendationem paupertatis & humilitatis, amplius patebit, quomodo pauperes spiritu sint beati.

Quare pauperum spiritu sit regnum cœlorum.

Circa tertium notandum, quod pauperum spiritu regnum cœlorum est facilitate acquirendi. Pauperes enim spiritu sunt contemptores mundi, & humiles: qui vero contemnūt mundum, habēt eum sub pedibus, & sunt supra mundum. Humilitas vero est quasi clauis regni cœlorum, contra quam non valet aliqua clausura. Apocal. 3. *Ecce dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem.* Facile ergo est pauperibus spiritu intrare in regnum cœlorum, qui sunt iam supra mūdum, & clauem habent tam efficacem. Præterea humilitas est de qua dictum est, quod laqueos mundi euadit. De paupertate autem verum est, quod frustra ante eum rete iacitur. Prouerb. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Pennati sunt contemptores mundi. Humilium est regnum cœlorum, iuxta illud: *Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere: talium enim est regnum cœlorum.* Luc. 18. Triplici ratione humilitatis videtur esse regnum cœlorum. Primo propter eius capacitatem. Ipsa enim in præsenti capax est gratiæ quam tumor superbiæ repellit. Iacob. 3. *Humilibus autem dat gratiam:* & quia est capax gratiæ, in futuro erit capax gloriæ. Secundo, propter fidelitatem. Quum enim ipsa fidelis sit in modico, super multa constituetur. Matth. 25. *Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.* Bernard. super Cantic. Fidelis re vera famulus es, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeunte de te, tamen transeunte per te, nil manibus tuis adhærere contingat. Tertio ratione vicissitudinis. Humilitas Deum in se recipit: ideo merito in regno Dei recipietur. Prouerb. 29. *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Humilitas in præsenti Deum honorat: ideo merito in futuro à Deo honorabitur. Eccles. 3. *Magna potentia Dei solius, & ab omnibus honorabitur.* 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Item diffidentium de propriis viribus est regnum cœlorum, id est, robur & effluentia cœlestis auxilii. De cœlo enim venit eis auxilium, cum de Deo & de Sanctis eius cōfidant, & non de propriis viribus. Lucæ 12. *Nolite timere pusillus grex, quia cōplacuit patri*

Humilibus triplici ratione debetur regnum cœlorum.

meo dare vobis regnum. Contemptoribus vero rerum temporalium regnum cœlorum est, quasi iure emptionis. Bern. in sermonib. Pauperibus pariter & martyribus regnū cœlorum promittitur: quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur. Matth. 19. *Omnis qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet & vitam æternam possidebit.* Item Bern. in sermonibus: Quid sibi vult, quod eadem promissio facta est martyrib. & pauperibus, nisi quia vere martyrii genus paupertas voluntaria est. Item mendicantium suffragia sanctorum, regnum cœlorum est: quia regnum cœlorum pietatis est. Quidquid autem habet pietas, pauperum est. Eccles. 16. *Omnis misericordia faciet locum vnicuiq;, &c.* Domus cœlestis sicut & alia domus Dei pauperum est. Illorum vero qui nihil proprium se habere intelligunt, sed omnia commodata vel commēdata à Deo reputant est regnum cœlorum, tanquam eorum qui Deo sunt fidelissimi, nullius rei dominium sibi vsurpantes, sed omnium rerum dominium Deo relinquentes. Ad beatitudinem horum facit, quod si auferatur ab eis aliquid eorum quorum onus & periculum habebūt, nullam molestiam sentiunt, sed suam exonerationem hoc reputant. Præterea cum propriam voluntatem non habeant, & contra voluntatem propriam eorum nihil fit, ideo molestia carent. Hoc enim solum molestum est alicui, quod contra eius voluntatem fit.

Paupertas spiritus dono timoris adaptatur.

CIrca quartum notandum, quod paupertas spiritus dono timoris adaptatur, & quantū ad humilitatem, & quantum ad rerum temporalium paupertatem. Quantum ad humilitatem, quia timor humilitatem introducit, sicut aliquis solet se inclinare timore gladii super eū eleuati. 1. Pet. 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei.* Paupertas vero rerum temporalium bene timori adaptatur. Timentium enim est proiicere quæcunque fugæ suæ cursum impediunt, & quæcunque euasioni suæ obstant. Multi timore periculi, quod est in mundo isto, mūdum relinquunt. Vnde super illud Iob 31. *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Gloss. Fluctus quum tumentes desuper eminent, ea ex naui proiiciunt pro quibus nauigia sumpserunt.

DE HVMILITATE, PARS IV.

Quæ subdiuiditur in quinque Capitula.

CAPVT I.

De ordine dicendorum de humilitate, & eius descriptione.

COnsequenter agendum est de his in quib. consistit paupertas spiritus, sc. de humilitate. *Sicut enim initium omnis peccati superbia.* Eccl. 10. sic initium nostræ reparationis videtur esse humilitas. Hieron. Prima virtus Christianorum est humilitas. De humilitate vero hoc modo agetur. Primo ponentur eius descriptiones. Secundo eius commendationes. Tertio, tangetur de causis humilitatis. Quarto, de signis eius. Quinto ponentur diuisiones ad humilitatem pertinentes. Humilitatem sic describit August. Humilitas est ex intuitu propriæ conditionis & sui conditoris, voluntaria mentis inclinatio in suo imo ordinabili ad suum conditorem. *Humilitatis descriptio.* Humilitas est velut quædam mentis incuruatio seu genuflexio coram Deo, eum semper venerans. Causa vna huius inclinationis est intuitus propriæ conditionis. Propriam conditionem intuebatur Abraham, quum diceret: *Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis.* Genes. 18. Item qui dicebat: *Putredini dixi, Pater meus es: mater mea & soror mea vermibus.* Iob 18 Ad hunc intuitū mittimur. Mich. 6. *Humiliatio,* inquit, *tua in medio tui*: id est, in ventre. Voluit Dominus ventrem ante esse, vt homo semper videre posset materiam suæ humiliationis. Alia causa inclinationis est intuitus conditoris, in quo nullus est defectus: vnde comparatione eius magis apparent defectus nostri. Iob 25. *Stella non sunt munda in conspectu eius: quāto magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Esa. 64. *Quasi pannus menstruatæ omnes iustitia nostra.* Greg. Sæpe iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia est, & sordet in districtione iudicis, quod fulget in æstimatione operantis. Iob vlt. Nunc oculus meus videt te. Idcirco me reprehendo. Bern. ad fratres de monte Dei: Nunquam se melius deprehendit modus humanæ imperfectionis, quam in lumine vultus Dei: in speculo diuinæ

visionis mens humilis in suo imo manet, tractat enim quæ in se infirma sunt. Senec. in epistolis: Quod homines libentissime de aliis faciunt, de te male existima: illud autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Si palea locum supremum tenet non sui nobilitate, sed vento & sui vanitate: granum vero quod pretiosum est tenet locum imum: sic superbia vilis elationis opinione, vel ambitionis præsumptione, super alias se extollit: humilitas vero in imo remanet: tamen illud imum ordinabile est ad Deum Deus enim in corde humili quiescit. Vnde super illud Psalm. *Parata sedes tua ex tunc.* dicit Gloss. Anima tranquilla & humilis sedes est Dei. August. 11. lib. Confess. O quam excelsus es, & humiles corde sunt domus tuæ. Bernard. in lib. de consideratione, satis insinuat quid sit imum hominis, & quid sit illud quod ad conditorem ordinatur. Vbi considerationem sui in tria diuidit: scilicet in considerationem, quid, quis, & qualis sis, quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Et subdit: est in diffinitione hominis quem dicunt animal rationale, mortale: quod diligentius intueri licet si libet consideranti duo hæc simul, rationale & mortale. Is tibi exinde occurrit fructus, vt & mortale quod in te est rationale humiliet, & rursum rationale mortale confortet, quorum neutrum neglectui erit homini circumspecto. Mortale ergo imum hominis intelligas: id vero quo ordinatur homo ad suum conditorem intelligas rationalem. In quantum mortalis, est homo puluis & cinis: inquantum rationalis, est capax Dei: Item humilitas sic potest describi: Humilitas est voluntarius contemptus sui. Vel sic: Humilitas est sensus propriæ vacuitatis seu inanitatis. Bernard. in lib. de duodecim gradibus humilitatis, eam sic describit: Humilitas est veritas qua homo verissima sui cognitione sibiipsi vilescit. In epistolis vero sic eam describit: Humilitas est contemptus propriæ excellentiæ. Prior descriptio Bernardi videtur pertinere ad humilitatem intellectus, sequēs vero ad humilitatem affectus. In Vitis Patrum, Frater quidam interrogauit quendam senem, quid est humilitas. Et ille respondit: Qui vult esse humilis, fugiat, eligens taciturnitatem.

Psal. 92.

Quid vera humilitas.

CAPVT II.

De commendatione Humilitatis.

NOtandum quod ad commendationem eius. Primo valere potest multiplex admonitio quam S.S facit de ipsa. Eccl 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Notabiliter dicitur. *Quanto magnus es*, melius enim sedet humilitas in maioribus Bernard in lib. de Consideratione: Cum omni indifferenter personæ humilitas sit quædam turris fortitudinis à facie inimici, nescio quo pacto tamen vis eius maior in maioribus & in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendidior gemma in omni præcipue ornatu summi Pontificis. Item Bernard. In alto non altum sapere, sed humilibus consentire, nil Deo charius vel rarius apud homines. Hier. Nihil est quod nos hominib. ita gratos & Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate sumus infimi. Greg. in Moral. lib. Mirum est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum Vnde pensandum est, quia potentes quique cum humiliter sapiunt, culmen extraneæ & quasi positæ longe virtutis attingunt. Bern. ad Eugenium Papam: Salubris copula, vt cogitans te summum pontificem, attēdas pariter te vilissimum cinerem non fuisse, sed esse. Bernard. Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus & rara virtus est humilitas honorata. Item monemur ad humilitatem Eccl. 7. *Humilia*, inquit, *valde spiritum tuū.* Valde debemus nos humiliare. Quantumcunque n. nos humiliauerimus. Christo humiliores non erimus. Luc. 14. *Recumbe in nouissimo loco.* Non dicit in medio. Ostium paradisi humile est. Ioan 10. *Ego sum ostium.* Ingressuro per istud ostium non est periculum quantumcunque se inclinet: sed si parum plus iusto se erexerit, offendet. Bernard. Non est plane timenda quantalibet humiliatio: horrenda autem nimisque pauenda vel minima temere præsumpta erectio. Quamobrem noli te comparare, ô homo, maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Item monemur ad humilitatem. 1. Pet. 2. *Subiecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum.* Eiusdem 5. *Omnes inuicem humilitatem insinuate.* In eodem: *Humiliamini sub potenti manu Dei.* Secundo, possunt valere ad humilitatis commendationem exempla. Inter quæ præcipuum est exemplum Christi, qui humillimus fuit. Augustin. Ambula per Christi humilitatem, vt venias ad æternitatem. Deus Christus patria est quo imus: homo Christus est via qua imus. Ad illum imus, per illum imus: quid timemus?, ne erremus. Item putabas forte sapientiam Dei dicturam:

Exempla humilitatis.

Disce quomodo cœlos feci & astra. Non: sed prius illud *Quoniam mitis sum, & humilis corde.* Vis capere celsitudinem Dei, cape prius humilitatem Dei. Item Augustin. 14. lib. de Ciuit. Dei: Nunc in Ciuitate Dei in hoc seculo peregrinanti maxime commendatur humilitas, & in eius rege qui est Christus maxime prædicatur. Contrarium huic virtuti elationis vitium in eius aduersario qui est diabolus maxime dominari, sacris literis edocetur: Humilitatem exemplo suo Christus docuit, & nascendo, & moriendo, & prædicando, & miracula agendo. Bern. loquens de illo verbo, *Paruulus datus est nobis.* Esa. 9. Studeamus, inquit, effici sicut iste paruulus, discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde, ne magnus videlicet Deus sine causa factus sit homo paruulus. August. Medicina tumoris hominis est humilitas Christi. Erubesceret homo esse superbus, quia humilis factus est Deus. Erubesceret miles sedere in scamno, si videret regem sedere ad terram Esa. 64 *Vtinam dirumperes cœlos, & venires. A facie tua montes defluerent*, id est, superbi humiliarentur. Ber. Intolerabilis impudentiæ est, vt vbi se exinaniuit maiestas, infletur vermiculus, & tumescat. Greg. Quanta virtus humilitatis, propter quã veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, vsque ad passionem paruulus factus est. Bernard. Quid magis admirandum, quid amplius detestandum, quid grauius puniendum, quam quod videns Dei filium summum in regno angelorum, nouissimum factũ in regno hominum, apponat adhuc magnificare se homo super terram? Magisterium humilitatis specialiter sibi Christus adscribit. Matth. 11. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Aug. in lib. de Virginitate: Non dicit, Discite à me mundum fabricare, aut mortuos suscitare: sed quia mitis sum, & humilis corde. O doctrinam salutarem, ô magistrum dominumque mortalium, quibus mors poculo superbiæ propinata atque transfusa est: noluit docere quod ipse non esset, noluit iubere quod ipse non faceret. In eodem: Itane magnum est esse paruum, vt nisi à te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita plane: non enim aliter inuenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto. Christus in operibus suis multum voluit nobis humilitatem commendare: matrem humilem voluit habere. Luc. 1. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c.* Item voluit habere domum humilem, quia diuersorium, & lectum humilem, quia præsepium: & vestem humilem, quia pannis inuolutus est. Lucæ 2. *Pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio* Bernard in Serm. loquens de illo verbo angeli dicto pastoribus. Luc. 2. *Hoc vobis signum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.* Non sine certi ratione mysterii pannis Saluator obuoluitur & ponitur in præsepio, quando idem manifeste in signum nobis commendatur ab angelo. *Hoc*, inquit, *vobis signum: Inuenietis*, &c. In signum positi sunt panni tui. O bone Iesu, sed in signum cui hodie à multis contradicitur. Agnosco certe, agnosco Iesu magnum sacerdotem sordidis opertum vestibus, dum altercaretur cum diabolo. Zachariæ 3. Exemplum dedit nobis, vt & nos eadem faciamus. Vtilior siquidem in conflictu lorica ferrea, quam stola linea, licet oneri illa sit hæc honori. Erit cum membra sequentur caput, vt corpus vniuersum vno spiritu psallat & dicat. *Concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.* Psal. 29. Christus humilibus per Angelum natiuitatem suam nuntiat, quia pastoribus. Bernard. in Sermone: Quot multa hodie gemmis & auro fulgent altaria, quantis vbique palliis & aurificiis parietes adornantur putas ad hæc diuertent angeli & pannosos homines declinabunt? Si ita est: cur pastorib. ouium magis apparuere quam terræ regibus, quam templi sacerdotibus? Item Christus circumciditur, in quo magnum humilitatis dat exemplum, secundum enim Bernard. in incarnatione minoratus est paulo minus ab angelis, sed in circumcisione multo minus: quia latronis cauterio est signatus. Bernard. Vestigium nullum vulneris habens, alligaturam vulneris non refugit. Non sic impii, non sic agit peruersitatis elationis humanæ. Erubescimus vulnerum ligaturam qui de vulneribus etiam interdum gloriamur. Qui sine peccato est, non dignatus est peccator reputari & nos esse volumus, & nolumus æstimari. Item Christus hominibus humiliter subditur. Luc. 2. *Descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis.* Quis? quibus? Deus hominibus. Item Christus humiles sibi sociauit, quia piscatores: Matth. 4. Ioanni etiam se subdit ab eo baptizandus. Matth 3. Attendendum vero est mirabile certamen quod ibi fuit inter humilitatem Saluatoris, & humilitatem præcursoris. Ioannes enim prohibebat eum, dicens: *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me.* Cui Christus. *Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiã.* Bern. Sic plane, sic decet vt vincat etiam humilitate

vox tua est, fili mi Dauid? Sicut leo animalia sibi repugnantia lacerat & conculcat, subiecta vero illæsa abire permittit: Sic Deus humili parcit, superbum vero persequitur. Sap. 6. Exiguo conceditur misericordia. Dauid humiliter confitens peccatum suum, audiuit à Propheta, *Dominus quoque transtulit peccatum tuũ.* 2. Reg. 12. In Psal. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Humilitas ad modum astuti luctatoris, dum se Deo subdit, quasi eum vincit. Humilitas videtur Dei sententias reuocare, vt patet in humiliato Achab. 3 Reg. 21. & in Ezechia Esaiæ 28 Et Niniuitis. Ionæ 3. Deus humiles etiam in præsenti exaltat: vt patet in Saul. 1. Reg. 15. *Nõne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* Saul abscondit se domi cum quæreretur in regem. 1. Reg. 10. Et de Dauid sublimando dicitur eiusdem 16. *Abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico.* Moyses humilis, princeps populi constituitur à Domino. Exod. 3. *Quis sum ego*, ait Moyses, *vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel ex Ægypto?* Et Ieremias humilis, super gentes & regna constituitur. Ierem. 5. *A, a, a. Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum*, ait Ieremias. Et Gedeon humilis, dux populi constituitur. Iudith. 6 *Ecce*, inquit Gedeon, *familia mea minima est in Manasse, & ego minimus in domo Patris mei.* Iob. 5. *Ponis humiles in sublime.* Nummus qui descendit in statera, in thesaurum mittitur: qui vero ascendit, reprobatur. Sic superbi reprobantur à Deo, humiles vero approbantur. In Psal. *Ipsi de manu tua repulsi sunt.* Humiles se deiiciunt, Deus vero eos exaltat. Hieron. loquens de Paula: Quanto plus se deiiciebat, tanto magis à Christo subleuabatur. Humilibus in præsenti dat Deus gratiam suam, in futuro vero suam gloriam. 4 Reg. 4. Vasa vacua replet Eliseus. Iacob. 3. & 1. Petr. 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Bernardus: Qui de suis confidit meritis, & propriis innititur operibus, cor illius non intrat gratia, nimirum plenus est, nec in eo inuenit gratia locum sibi. Non patitur natura vacuũ quin illud repleat, nec gratia humilitatem quin illi se infundat. Humilitas gratiam haurit vt vas inclinatum. Ecclesiast. 13. *Humiliare Deo, & expecta manus eius.* Quod Deus humiles glorificet, patet ex his verbis sacræ Scripturæ, quæ sequuntur. Iob 22. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.* In Psalm. *Tu populum humilem saluum facies.* Item *humiles spiritu saluabit.* Prouerb. 15. *Gloriam precedit humilitas.* Eiusdem 18 *Antequam glorificetur cor humiliatur.* Item 19. *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Item Matthæi 19. & Marc 10. & Luc. 18. dicitur de paruulis. *Talium est regnum cœlorum.* & Luc. 14. & 18. *Qui se humiliat exaltabitur.* Eiusdem 11. dicitur pusillis: *Complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Item eiusdem 14 dicitur: *Recumbe in nouissimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice ascende superius.* Eiusdem 18. *Quicunque non receperit regnum Dei vt puer, non intrabit in illud.* Matth. 18. *Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Nec mirum si Deus humiles honoret, cum ipsi etiam honorent eum. Ecclesiast. 3. *Magna potentia solius Dei, & ab humilibus honoratur.* 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Humilitas est locus habitationis gloriæ Dei. Humilis enim gloriam suam Deo relinquit, cũ superbus eam sibi vsurpet. Bernard. in Sermonibus. Elatus quantum in se est Deum inhonorat *Gloriam meam*, ait Dominus, *alteri non dabo.* Et superbus: Ego, inquit, mihi eam licet nõ dederis, vsurpabo Non enim placet illi angelica distributio, dans gloriam Deo, pacem hominibus. Humilis Deum magnificat, superbus vero magnificat seipsum. Humilis est vox illa, Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum*, & iterum vox illa Ioan. 3. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Item Deus dona humilitatis specialiter acceptat. Vnde Exod. 17. dicitur de altari: *Non solidum, sed inane & concauum facies illud.* Altare est cor altum, in eminentia scilicet perfectionis existens: quod per humilitatem debet esse inane, & concauum, vt Deo sint grata quæ ibi offeruntur. Gregorius in prima parte Moral. Vt cuiuslibet facta digniora sint, necesse est vt apud sese semper indigna videantur. Ad literam voluit Dominus vt altare esset concauum, vt capere posset ignem & eius materiam: ligna scilicet & victimas. Nec cor humanum capit ignem Spiritus sancti, nisi humile fuerit. Ligna etiam sacrorum verborum & victimas exemplorum bonorum non capit, nisi sit humile. Dedignatur enim superbus ducere inuenta vel dicta ab aliis, & nullum vult imitari. Item humilitati Deus se ostendit. Genes. 18. *Apparuit Dominus Abraham in conualle Mãbre.* Humilitas specialiter videtur habere gratiam apud Deum. Ecclesiast. 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus: & coram Deo inuenies gratiam.* Nec mirum: hæc enim virtus specialiter subdit hominem diuinæ maiestati. Bernardus

Psal. 50. Psalm. 87. Psal. 17. Psalm. 33.

nardus in Sermonibus loquens de illo verbo Angeli. Luc. 2. *Inuenietis infantem pannis inuolutum, &c.* Quid est, inquit quod sola ab angelo videtur commendari humilitas? Et respondet. Forte specialius commendat Angelus humilitatem, quia ruentibus cæteris per superbiā, ipse in humilitate stetisset. Aut certe propterea cælitus enunciatur humilitas, quod hæc quasi propria virtus diuinæ sit exhibenda maiestati. Præterea humilitas Deo est fidelissima & deuotissima. Bona enim Dei sibi non vsurpat. Ipsius est vox illa. Esa. 25. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine.* Ipsa homini dicit illud 1 Corinth. 4. *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis?* Quarto valere potest ad commendationem humilitatis, si ostendatur quantum ipsa homini prosit.

Vtilitates humilitatis.

Notandum ergo quod ipsa sapientiam introducit. Prouerb. 11. *vbi humilitas, ibi & sapientia.* Matth. 11. *Reuelasti ea paruulis.* Superbia non habet vbi sapientiam recipiat. Dydimus Philosophus ad Alexandrum: Deus præsto est largiri sapientiam, sed non habes vbi recipias. Gregor. in Pastoralibus: Pupilla oculi nigra videt, & albuginem tolerans nihil videt, quia humanæ sensus cogitationis si stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sapientiæ seu iustitiæ sibi attribuit, à luce supernæ claritatis excludit. Ptolomeus philosophus: Inter sapientes sapientior est, qui humilior existit. Beda: Humilitas est clauis scientiæ. Ipsa humilitas magna pars videtur esse sapientiæ. Gregorius: Prima stultitia Angeli, fuit elatio cordis. Vera sapientia efficitur hominis, humilitas suæ æstimationis. Augustin. de verbis Domini. Quanto humilius sedebat Maria, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem vallis de supercilio montis. Bernard. in libro de duodecim gradibus humilitatis: Bona via humilitatis qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiæ percipiuntur.

Mysteria Dei pādit.

In Vitis Patrum, quidam frater ieiunauit septuaginta hebdomodas, petens à Deo, vt reuelaret ei de quodam sermone scripturarum: & cum non fuisset ei reuelatum, exiit ad quendam fratrem vt requireret ab eo, & in itinere obuiauit ei Angelus, dicens: Septuaginta hebdomadas quas ieiunasti non te fecerunt proximum Deo: nunc vero, quia humiliatus es, ita vt ad fratrem pergeres, missus sum tibi indicare sermonem: & docens eum Angelus sermonem, recessit ab eo. Item humilitas charitatē reparat. Bern. Sola virtus humilitatis læsæ est reparatio charitatis. Item à laqueis liberat. Anton. Vidi omnes laqueos inimici tensos in terra, & ingemiscēs dixi: Quis putas, transiet ista? Et audiui vocē dicentē: Humilitas nō solū est gratia, sed etiam vas aliarum gratiarum: & non quodcunque vas, sed vas admirabile. Vas illud impletione capacius efficitur. Cum datur humili augmentum gratiæ, ipsa humilitas sicut & cæteræ gratiæ crescit. Vnde capacior fit, ipsa cum Dei liberalitate certare videtur, à qua petere cōcessat, semper habens vbi recipiat: Quāto enim magis recipit, tanto magis vacuam se recognoscit. Humilitas seipsam euacuat, vt capacior fiat: qui enim vere humilis est, se humilem non reputat: ideo expeditissimus est ad gratiæ susceptionem. Humilitas est luminare, quod non minuitur in consummatione. Ecclesiast. 43. In ea impletur illud: *Cum consummauerit homo, tunc incipit.* Eiusdem 18. Humilitas cum omnia facit, nihil facit. Vere enim humilis impleuit illud Luc. 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus*, ita humilitas de maioritate oneris roboratur: vere humilis omnia bona quæ à Deo recipit, onera esse intelligit, quibus se Deo obligari credit, vnde illis humilior efficitur, sicut ramus arboris ex multitudine fructuum inclinatur: & sic quanto maius est onus, tanto robustior est humilitas. Item humilitas de morte viuificatur, de morte ditatur, de detrimento augetur. Humilitas nutrix est dilectionis. Chrysostomus: Nutrix dilectionis est humilitas, odii mater est superbia. Item humilitas tutissima est. In imo enim est, & non habet quo cadat, vt dicit Augustin. Ipsa in tentatione hominem seruat. Vnde gloss. super epistolam ad Corinth. Humilitas custodit in omni tentatione, vt non crepet in fornace, qui non timet vento superbiæ. Humilitas abscondendo bona nostra, seruat ea. Gregorius: Perit omne quod agitur, si non solicite in humilitate custoditur. Idem: Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi puluerem in vento portat. Augustinus: Nisi humilitas omnia quæcunque bene fecimus & præcesserit & comitata & consecuta fuerit, iam nobis de aliquo facto bono gaudentibus totum aufert de manu superbia. Item humilitas de serpente infernali triumphat, caput eius conterendo. Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* David Goliam in capite percutit, & sic eum deuincit. 1. Regum 17. In hoc capite Ecclesia eum percutit in quadragesima capite ieiunii, cum

capitibus fidelium cinerem superponit. Humilitas specialiter dicitur vincere diabolum. Gregorius: Tot iaculis nos diabolus percutit, quot tentationibus affligit: & nos contra eum iacula mittimus, cum confessi humiliter respődemus. Diabolus dixit Machario: Humilitas tua sola me vincit. Interrogatus qvidam senex quare inquietaremur à dæmonibus, dixit: quia abiecimus arma nostra quæ sunt contumeliæ, paupertas, humilitas, patientia. Et super illud ad Rom. 7. Et per illud dicit gl. Esto humilis, ne de te præsumas, & potens vincere. Aug. Solus vincitur qui de se præsumit: solus vincit, qui de se non præsumit. Humilis ideo vincit, quia Deus in eo pugnat: vere enim humilis Deo attribuit gloriã quæ est de victoria: & ita per consequens ponit super eũ pugnam. Eiusdem enim pugna & de victoria pugnæ gloria. Præterea vere humilis de vulnere suo roboratur, & de infirmitate, fortior efficitur 2 Corinth. 12 *Cum infirmor, tunc potens sum.* Ideo non est mirum si nõ vincatur. Item humilitas propter sui exilitatem & nihilitatem, ab hoste non tenetur: ideo merito non vincitur. 4 Reg. in fin. Nabuchodonosor trahens rete captiuitatis per terram Iudæorum, nobiles & magnos cœpit, & duxit in captiuitatem, pauperes vero reliquit. Superbia propter causas oppositas semper vincitur. Humilitate vincit homo seipsum, quæ victoria est valde difficilis. Greg. Plus stupeo Dauid saltantem, quam pugnantem: pugnando hostem subdidit, saltando seipsum vicit, quem Michol ex tumore regii generis insana humiliatum despexit. Itẽ humilitas pacatissima est. Pacem enim videtur habere cum suo opposito, sc. cum superbia. Superbus vnus alium superbum non patitur, nec cum eo pacem habet. Tumor enim vnius, tumorem alterius pungit. Apud Geometras demonstratum est, quod sphærica corpora quæ quasi tumida sunt, non possunt se contingere nisi in solo puncto. Vnde pungere se inuicẽ possunt, sed non plane aut recte sibi inuicem applicari. Sic est de cordibus superbia tumescentib. corpus concauum sphrænicũ, corpus infra concauitatem suam potest recipere: sic & humilis cum superbo pacem potest habere. Item humilitas astutissima esse videtur. Quod satis patere poterit, si attendatur quomodo cum superbia diuidat mundum. Notandum ergo, quod in diuisione mundi superbia accipit extra, humilitas vero intra. Vnde super illud Io. 6. *Eum qui venit ad me non eijciam foras,* dicit gl. Superbi est foras eiici, qui nihil habet in bono interiori, neq; hic, neq; in futuro. Ad humiles pertinet illud. *Gloria nostra hac est testimonium conscientiæ nostræ.* 2. ad Cor. 1. Senec. Sapiens intra se omne bonum terminabit. Vere sapiens, est vere humilis. Humilitas vult habere trossellum, superbia vero operimento contenta est, humilitas vult habere equum, superbia vero sellam & frenum. Item accipit humilitas nucleum, superbia vero corticem. Item superbia accipit altum, humilitas imum. Superbia habet montes, humilitas valles. Ideo superbia habet ventum. Perflant enim altissima venti. Habet etiam ariditatem, duritiem, sterilitatem, præcipitium. Opposita vero his habet humilitas. Bern. Facile est in alto se continentẽ obstupescere, & de vita periclitari. Itẽ superbia accipit florem, humilitas fructũ. Hier. 48. *Date florem Moab.* Moab interpretatur ex patre: & significat superbos, qui de nobilitate paterna gloriantur. Itẽ superbia accipit pulchrũ, humilitas bonum. Superbia accipit esse in opinione vel visione hominũ, vel dictione, humilitas vero esse in rei veritate. Vnde dicitur de hypocritis *Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominib.* Matth 23. Superbia accipit paleam, humilitas granũ. Superbia accipit imaginem siue picturam honestatis, humilitas veram honest. Item sapiẽs: Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulachra rerũ honestarum. Item superbia elegit ascendere, humilitas descendere. Bern. O peruersitas, ô abusio filiorũ Adam: quia quum ascendere difficillimum sit, descendere facillimum, ipsi leuiter ascendunt, & descendunt difficilius, parati ad honores & celsitudines graduum ecclesiasticorum ipsis angelicis humeris formidandas. Item superbia accipit publicum, humilitas absconditum. Esaiæ 23. *Erit vir quasi qui absconditur à vento, & celat se à tempestate.* Item superbia accipit, quod est contentionis, humilitas vero quod est pacis. Humilitas recumbit in nouissimo loco. Luc 14. Superbia vero gloriari vult. Gloria vero res cõtentionis est: cum enim vnus laudat eum qui superbus est, duo eum vituperant. Prou. 22. *Arma & gladius in via superbi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.* Custos animæ suæ est vere humilis. Item humilitas valde gloriosa est. Bernard. Gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Idem: Quid facit superbia sub pannis humilitatis Iesu? Nunquid non habet quo se palliet humana malitia, nisi vnde inuoluta est infantia Saluatoris? Humilitas laudem fugit, laus vero eam sequitur tanquam laude dignam.

Econtrario superbus laudem sequitur, laus vero eum fugit tanquam laude indignum. Superbia more hominum se & sua ponit, ideo non est mirum si morsus detractionum frequentes ibi sentit. Humilitas vero altissimum ponit refugium suum. Ipsa enim dicit illud 1. ad Cor. 4. *Qui autem iudicat me, Deus est*: ideo morsus detractorum eam non attingunt. Superbi velut idola sunt quæ vanissime laudantur: sicut viri virtutum Dii dicuntur. In Psal. *Ego dixi, Dij estis*. Ipsi sunt velut simiæ sanctorum, *speciem sanctitatis habentes, virtutem, autem Dei abnegantes*. 2. ad Timotheum 3. Ipsi etiam sunt sicut arundo, quæ mouetur, non quia viuat, sed quia vento agitatur: sic ipsi mouentur ad opera de genere bonorum vento inanis gloriæ, non à spiritu vitæ. Matt. 10. *Quid existis in deserto videre? Arundinē vēto agitatam?* Et notandum quod vtilitas humilitatis in homine ex diuersis figuris quibus ipsa designatur, potest in magna parte ostendi, de quibus paucas ponere sufficiat Humilitas vallis est fertilissima. In Psal. *Valles abundabūt frumento*, id est, humiles populi bonis operibus. Ipsa est vallis lacrymarum in qua benedictionem dabit legislator. Ibi inueniuntur aquæ gratiarum. In Psalm. *Inter medium montium pertransibunt aquæ*. Aug. Alta siccantur, ima replentur. Item ipsa est fundamentum ceterorum bonorum. Aug. Magnus vis esse, à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento cogita humilitatis. Bern. Bonus fundus humilitas, in quo omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. Humilitas est nihilum illud super quo terra Ecclesiæ fundata est Iob. 26. *Appendit terram super nihilum* Humilitas facit hominē pulchrum nihil, sed superbia facit hominem turpem nihil. Galat. 6. *Si quis se existimat aliquid esse, quum nihil sit, ipse se seducit* Item ipsa est radix ceterarum virtutum. Greg. Origo virtutis, humilitas est Illa in nobis virtus veraciter pullulat, quæ in radice propria, id est, in humilitate perdurat. Aug. Arborem attendite, figit radicem in humili vt vertice tendat ad cælum. Idem: Sine radice auras petis, ruina est ista, non crementum. Item humilitas est via ad sublimitatem. Bern. Per humilitatem ascendit ad sublimitatem: quia hæc est via, & non est alia præter ipsam: qui aliter vadit, cadit potius quam ascendat. Christus cum per naturam diuinitatis non haberet

Psalm. 64.

Psalm. 103.

quo ascenderet, quia vltra Deum nihil est: tamen per descensum quomodo cresceret inuenit. Item humilitas est quasi aquæductus per quem gratia ad hominem venit. Ber. Ideo fluenta gratiæ tanto tempore defuerant, quia nondum interuenerat aquæductus. Aquæductum istum intelligas humilitatem Mariæ. Multum nititur diabolus destruere aquæductum humilitatis. Holofernes præcipit incidi aquæductum Iudith. 7. Item humilitas est turris fortissima. Amatoribus mundi videtur esse humilitas in imo, sed secundum veritatem in alto est Luc. 16. *Quod altum est hominibus, abominatio est apud Deum*. Et econtrario. quod altum est Deo, abominatio est hominibus. Greg. in 2. parte Moral. In sublimi sunt humiles positi: quia vnde se in omnibus despiciunt, inde contra omnia securiores fiunt. August. 14. lib. de Ciuitat Dei: Est aliquid humilitatis miro modo quod sursum faciat cor, & est aliquid elationis quod deorsum faciat cor. Item in eodem: Humilitas exaltat quæ facit esse subditum Deo: elatio autē quæ in vitio est, respuit subiectionem, & cadit ab illo quo non est quidquam superius: & ex hoc est inferius: & fit quod scriptum est. *Deiecisti eos dum alleuarentur*. Ipsum quippe extolli iam deiici est: humilitas per hoc ostenditur esse in alto, quia propinqua est Altissimo. Glos. super illud. *Iuxta est Dominus ijs qui tribulato sunt corde*. Altus quidem est Dominus, incuruatur tamen humili, & non se erigenti. Item humilitas est clauis paradisi Apoc. 3. *Ecce dedi coram te, &c.* Item est vas securissimum, & habitaculum Dei quietissimum, de quibus prius habitum est. Humilitas in floribus viola est: ipsa etiam in odoramentis, est thus, quod quanto, in fumum magis tenue resolutum fuerit, tanto maioris suauitatis odorem spargit. Sic humilitas dum proprium est subiectum, quasi in nihilum extenuat, gratissimum odorem Deo spirat, ipsa est vt cinnamomum quod est cinerei coloris. Cinerem enim se reputat humilis. Ipsa est vt odorem amissum iuxta fætentia recuperans Est etiam vt amethistus, ebrietatem superbæ præsumptionis tollens. Et est vt aspis phantasmata fugans. Cor superbi phantasias patitur, somnians se aliquid esse, quum nihil sit. Item est vt sapphyrus, cuius virtus est humores corporales reprimere. Et est vt onychynus, cuius virtus esse dicitur hominem inuictum reddere, quam virtutem hu-

Psalm. 71.

Psalm. 33.

indubitanter habet. Item est vt diamas, cuius virtus dicitur esse facere gratiosum, quod est veræ humilitatis. Sicut enim odibilis coram Deo & hominibus est superbia: ita gratiosa coram Deo & hominibus est humilitas Item est vt balsamum, quod fundum petit, & ad seruandum à corruptione est efficacissimum. Ambros. Custos virtutum humilitas. Item humilitas est vt gracilitas in sponsa regis cælestis ad decentiam eius faciés, incorruptionem eius attestans. Econtrario tumor superbiæ corruptioni spirituali attestatur. Superba anima de maligno spiritu concepit eius primogenitam, scilicet superbiam. Dicitur vsualiter, & creditur à multis, mulieres interdum à dæmonibus imprægnari. Multi tamen credunt eas ex hac imprægnatione nihil habere in vtero nisi ventum, nec aliter detumescere nisi multæ ventositatis emissione, quod parabola est spiritualis imprægnationis diabolicæ. Ventositas à superbo per iactantiam sic emittitur, vt tamen non minuatur, sed per humilem confessionem vere euacuatur Sunt qui non timent confiteri hanc grossitiem diabolicam, dicentes se esse grossi vel magni cordis. Et quod horribile est dictu, quidam imprægnati sunt à proprio patre qui de nobilitate patris tumescunt. Alii ab vniuersitate cognatorum suorum Aliqui etiam à toto populo, vt principes qui de multitudine populi tumescunt: vt rex Dauid faciens numerari populum. 2. Reg. 24. Econtrario rex Xerxes cum coram se videret exercitum suum multitudinis innumerabilis, attendens quod totus ille exercitus infra centum annos in puluerem conuertendus esset, dixisse fertur: Regem tanti exercitus & tam fortis me vocant homines, ego vero fateor me regem esse pulueris: Quædam etiam animæ grossæ sunt de virginitate sua, quod valde mirum videtur, hæ sunt virgines fatuæ, de quibus legitur Matth. 25 . Et notandum quod humilitas in nobis supplet defectus aliorum bonorum. Bern. Apud Dominum, fratres, ius habere nõ possumus, quoniam in multis offendimus omnes. Sed nec fallere eum : ipse enim nouit abscondita cordis, quanto magis opera manifesta? Nec resistere virib. quoniam omnipotens est. Quid ergo restat nisi ad humilitatis remedia tota mente confugere, & quidquid in aliis minus habemus de ea supplere. Item sine humilitate cetera bona nobis bona non sunt, nec Deo placent. Bern. Sine humilitate audeo dicere, nec virginitas Mariæ Deo placuisset. Item magna virtus humilitatis, sine cuius obtentu non solum virtus, virtus nõ sit, sed etiam in superbiam erumpit.

CAPVT III.

De causis humilitatis & iis quæ valent ad humilitatem.

NOtandum quod in omnibus rebus causas humilitatis inuenire possumus, si diligenter attẽdamus, videlicet in eis quæ sunt infra nos, & in eis quæ sunt in nobis, & in eis quæ sunt iuxta nos, & in eis quæ sunt contra nos, & in eo quod est supra nos. Infra nos sunt corporalia ratione carentia, vt elementa terræ nascentia, animalia irrationalia cæli luminaria. In terra quæ est infimum elementorum, multas causas humilitatis inuenire poteris. Primo ergo attende quod in eam reuersurus es. Gen. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es.* Quando ergo terram respicis, quasi sepulchrum vel cœmiterium tuum respicis. Attende etiam quod terra quæ nunc est sub pedibus tuis, quandoque futura est super caput tuum. Item attende quantũ ea indigeas, ipsa est quæ te sustentat. Si ipsa dirupta fuerit sub pedibus tuis, sicut fuit sub pedibus Datan & Abiron Num. 16. Vnus in infernum descẽdens. Item ipsa miro modo ex se producit Dei virtute vnde pasceris: quod si non faceret, fame perires. Item si ligna nõ produceret vnde calefis, perires frigore. In aere etiã multas causas humilitatis potes inuenire. Primũ ergo attende quod sine aere nec ad momentum potes viuere, nisi enim ad refrigerium cordis aera attraxeris, suffocaris. Item attende quod si aer à vento frigido commotus fuerit, te intolerabiliter affligit: si pestilens fuerit, te interficit. Item in aqua multas causas humilitatis potes inuenire. Si aqua non fuerit, vt porcus immundus eris Item sine aqua terra & arida & sterilis erit, & sic fame peribis. Similiter si ignis non esset, fame & frigore perires. Non haberes enim vnde cibaria decoqueres, vel te calefaceres. Præterea ignis paratus est ad torquendum impios. Eccles. 7. *Vindicta carnis impii, ignis & vermis.* Deut. 32. *Ignis succensus est in furore meo & ardebit vsque*

ad inferni nouissima &c. Quomodo superbia homo facinorosus ad cuius combustionem fornax iam succensa est. Item attende circa terræ nascentia, quantum illis indigeas: attẽde etiam bona quæ sunt in eis, quib. tu cares, vt est fulgor auri, pulchritudo florum. Matt. 6 *Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent.* Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Item circa animalia irrationalia attende multa bona quib. tu cares: vt est suauitas cantus in multis auibus sine magisterio alicuius creaturæ. Ad quam suauitatem tu multis annis edoctus non posses pertingere. Item velocitas quæ est in auibus & in quibusdam quadrupedibus. Fortitudo etiam & pulchritudo & abundans vestitus, te vero oportet mendicare ab eis vnde nuditatẽ tuam operias, & vnde pulchritudinem tuam ornes, & debilitatem & tarditatẽ tuam iuues. Circa luminaria vero cæli attende quantum luce eorum indigeas. Sine luce enim oculi essent tibi inutiles. In nobis etiam multas causas humilitatis inuenies, & ex parte corporis: & ex parte animæ. Ex parte corporis, siue respicias eius originem, siue eius finem, siue statum eius præsentem, Bern. Vide vnde veneris, & erubesce: vbi es, & ingemisce: quo vadis, & contremisce. Si attendas vnde corpus venit, inuenies quod ex putredine Iob. 17. *Putredini dixi, Pater meus es.* Attende etiam vlterius grauamina quæ matri quæ te concepit feceris. Bernardus: In sordibus generamur, in tenebris confouemur, matres nostras multum oneramus, in doloribus parturimur, in partu matres nostras more vipereo laceramus. Attende etiam quod nudus nascitur homo membris impotens, & plorare incipiens. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ.* Augustinus: Puer à ploratu incipit. Sap. 7. *Primam vocem similem hominibus emisi plorans.* Attende etiam ad quem finem deueniat corpus. Puluis enim & cinis fit. Genes 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Item Gen 18. *Loquar ad Dominum meum, quum sim puluis & cinis.* Non est mirum si se erigat, cõtra dominum suum miles qui habet castrum super altam rupem inexpugnabile: sed fatuus est valde qui non habet domunculam nisi de palea quæ facillime potest comburi, si contra dominum suum potentem erigat. Sic fatuissimus est homo cuius habitatio, scilicet corpus ad calorem febrilem in cinerem redigitur, nec erigitur ad hoc ignis si contra Deum se erigit. Item corpus à vermibus est corrodendum. In Psal. *Ego sum vermis.* Eccles. 7. *Vindicta carnis impij, & ignis vermis.* 1. Machabæorum 2. *Gloria peccatoris stercus & vermis.* Corpus enim vnde gloriatur, saccus est stercorum, & cibus & materia vermium. Præsentem statum corporis attendebat quę dicebat. *Humiliatio tua in medio tui.* Michææ 6. Hieronymus: Quomodo superbiat qui secum semper sentinam portat. Ex parte etiam animæ multas causas humilitatis possumus inuenire. Aut enim scit homo se esse in mortali, aut non. Si scit, in inferiori statu est quam canis, vel porcus, vel bufo: quum debitor sit duplicis mortis, temporalis scilicet, & æternæ: illa vero vnicam mortem debeant. Item miseriã habet & culpæ & pœnæ, quum illa solum habeat miseriam pœnæ: & in hoc solis dæmonibus similis est. Si vero nesciat se esse in mortali, nescit tamen se esse in statu salutis: Sic se quandoque debitorem fuisse mortis æternæ, nescit vtrum adhuc peccatum sibi dimissum sit. Ecclesiastic. 10 *Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruãtur incerta.* Gregorius: Ad hoc cuncta nobis de meritis nostris incerta sunt, vt vnam certam gratiam teneamus, humilitatem. Item ad humilitatem valere possunt, etiam si sciremus nos esse in statu gratiæ, negligentia proficiendi quã in nobis videmus, difficultas stand., facillitas cadendi. Ad sibilum enim vnius verbi quandoque deiicitur aliquis, difficultas resurgendi, debilitas minima etiam vitia vincendi. Item circa ea quæ sunt iuxta nos multas causas humilitatis possumus inuenire, vt si attendamus multos de fratribus nostris esse leprosos, multos cæcos, multos impotentes, multos mendicos, & aliis diuersis miseriis afflictos. Iob 5. *Visitans speciẽ tuam non peccabis.* Item si attendamus eos qui contra nos sunt, materiam humilitatis inueniemus. Hostes enim inuisibiles nos strangularent, nisi diuina protectio hoc impediret. Iob 41. *Non est potestas super terram quæ cõparetur ei qui factus est vt nullum timeret.* Thren. 3. *Misericordia Domini quod non sumus consumpti.* Item supra nos causas humilitatis inuenire possumus, si attendamus Dei omnipotentiam paratam ad vindictam superborum. Tribus de causis solet aliquis se inclinare vel dimittere: vel quia gladius capiti

Quib. de causis aliquis se inclinet.

eius

eius imminet, vel quia transiturus est per ostium humile, vel propter societatem alicuius magnæ personæ, quã ad terrã videt sedere. Similibus de causis debet per humilitatem se homo inclinare. Si enim per superbiam se erexerit, gladius Dei omnipotentis euaginatus est super caput eius. 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei.* Item necesse habet transire per humile ostium paradisi. Aug. super illud Ioan. 10. *Ego sum ostium.* Ostium humile est: si sano capite volumus intrare, oportet caput demittere. Item sanctus sanctorum & ceteri sancti in mundo isto humiliter se habuerunt Matt 10. *Sufficit seruo si sit sicut dominus eius.* Simile Ioann. 15 *Siue respiciamus ad bona siue ad mala, inuenire possumus materiam humilitatis.* Bona nostra aliunde habemus, imperfecte ea habemus, perdere ea possumus. Et si attente ea inspicere volumus, non dominiũ rerum, sed onus & periculum in illis habemus Pro illis censum magnum debemus, & non solum ea perdere, sed etiam pro illis perdi possumus. De malis vero manifestum est quod se humiliare debẽt homines, maxime si sint peccata mortalia cum pro illis adiudicati sint patibulo infernali: mirum est quod tot & tantæ causæ humilitatis homines humiles non faciunt. Bernardus: O mira vanitas, ô mira fatuitas cordis nostri, cuius elationem perfecte dirimere, cuius ceruicosus motus omnino domare, humilitatis materia tanta non sufficit, quin adhuc superbiat terra & cinis.

De ijs quæ valent ad humilitatem.

ET notandum quod ad humilitatem valere possunt ista quæ sequuntur. Primo, familiaritas humilium. Sicut enim qui communicauerit superbo induet superbiam. Eccle. 13. Ita qui communicauerit humili, induet humilitatem Secundo, meditatio propriorum defectuum. Greg. in Homil. Sancti viri vt humilitatis in se virtutem custodiant, cum quædam mirabiliter sciunt, ante mentis oculos student reuocare quod nesciunt, vt dum ex parte infirmitatem suam considerant, ex ea parte qua perfectus est eorum animus se non extollat. Sicut qui emit veterem vestem, ponit digitum vbi vestis habet aliquod foramen: ita vere humilis habet oculum ad defectum si quis est in eo. Item Gregor Magnus esse vnusquisq; studeat, sed tamen magnum se esse nesciat: qui vult esse perfecte humilis, necesse est vt bona sua etiam à propriis oculis abscondat. Tertium est, respectus meliorum. Gregor. Non quibus iam superiores, sed quibus adhuc inferiores estis aspicite Idem: Sicut incentiuum elationis est respectus deterioris: ita cautela humilitatis est consideratio melioris. Quarto, quum quis assuescit sustinentiæ contumeliarum Bern in epistolis: Humiliatio via est ad humilitatem: sicut patientia ad pacem: sicut electio ad sciẽtiam. Si ergo virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Quinto, quum aliquis se exercet in humilib. officiis: exẽplo Domini qui lauit pedes discipulorum. Ioan. 13. Superbi ad minora officia se indignos reputant Alii vero reputant eos indignos maioribus officiis: & sic inutiles sunt tam ad maiora, quam ad minora officia. Nolunt enim facere quod possunt, nec possunt quod volũt. Vnde accidit eis sicut illis qui rebus quas habent vendere nimia pretia imponunt, imo se ab eis non expediunt Nolunt enim inde accipere quod possent habere: nec possunt habere quod vellent accipere. Sexto memoria mortis, q; docet Ecclesia in principio quadragesimæ, imponens cineres capitibus, dicẽs: *Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris.* Et notandum quod homo debet se reputare cinerem, & ex parte corporis & ex parte animæ. Ex parte corporis, propter propinquitatem & certitudinem quam habet ad hoc vt in cinerem redigatur. Sic enim solet loqui scriptura vbi aliquid quod futurum est, dicatur iam propter propinquitatem vel certitudinem. Greg Fere se mortuum cõsiderat, qui se moriturũ non ignorat, ad Rom. 8. *Corpus moriturum est propter peccatum:* idest, necessitati moriendi addictum. Quantum vero ad animam, debet homo cinerem se reputare quoad tria. Primo, quod ad vilitatem. Cinis enim valde vilis est, licet materia ex quo factus est fuerit pretiosa: sic qui est in statu peccati, quasi nullius valoris est respectu valoris in quo erat ante peccatum. In Psalm. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus* Imo minus quam nihil videtur esse nisi sit spiritualiter resurrecturus. Melius enim esset ei non esse quam malum esse si perseueret ita. Secundo quod ad hoc: quia sicut cinis resistere non potest modico flatui quin ab eo dispergatur, sic peccator resistere non potest sibilo modici verbi. In Psal *Non sic impij non* Psalm. 14.

sic sed tanquam puluis. Tertio, quo ad hoc: quia sicut cinis non potest naturaliter redire ad statum materiæ vnde factus est, sed Dei virtute: sic peccator non potest redire ad statum bonum nisi Dei virtute. Ecclesi.7. Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit Vere Deus illos despicit quos luto peccati ita diu iacere permittit. Nec mirum quum ipsi eum despiciant Esa.5. Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Humilibus qui se cinerem reputant, specialiter debetur corona Esaiæ 61. *Ad annuntiandum mansuetis misit me, vt darem eis coronam pro cinere.* Non reputat se cinerem ex parte corporis, qui brunera vel scarlata corpus suum induit: quis enim, nisi fatuus, talem saccum facit cineribus suis? Item non reputat se cinerem ex parte animæ qui amat altitudinem. Non enim expedit cineri esse in alto, ne à vento dispergatur. Dixit Dominus Moysi & Aaron, Exod.9 vt tollerent plenam manum cineris de camino & spargerent in cælum, & subsecuta sunt vlcera & vesicæ. Sic cum aliquis in alto ponitur, sequuntur vesicæ superbiæ & vlcera vanæ gloriæ, vt leprosus & vlcerosus interius coram Deo appareat, quantumcunque exterius pulcher videatur. Item non videtur se cinerem reputare qui præsumit quod quando volet se emendabit. Eccle. 29. *Repromissio nequissima multos perdidit.* Magna est illius fatuitas qui cinerem illum cuius pars est in vinea sua, & alia in agro, & sic de cęteris possessionibus eius, credit per seipsum congregari, & nouum hominem interiorem inde fieri: cum hoc solius virtutis diuinæ sit, sicut suscitatio corporum ex pulueribus.

Memoria morti commendatur. Et notandum quod memoria mortis valde vtilis est homini Eccles.7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Hieron. in epistolis: Platonis est sententia omnium sapientium vitam meditationem esse mortis. Sapiens, Summa philosophia assidua est mortis meditatio. Eccl 38. *Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuum.* Meum heri, tuum hodie. Hoc dicitur in persona mortui loquentis ad viuum. Specialiter mortis memoria necessaria est iuueni. Vnde Thren.3 post illud, *Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua* Subditur: *Ponet in puluere os suum. Os sapientium in corde eorum.* Eccle 21. Os ergo in puluere ponit qui cogitat quod puluis sit.

In hac meditatione proiicienda est cupiditas & vanitas seculi, vnde Leuit.1. præcepit Dominus vt faciens holocaustum de turturibus vel pullis columbæ, proiiceret vesiculam gutturis & plumas in locum cinerum. Holocaustum facit Deo de turture, qui dat se Deo vt ei seruiat in claustro: de columba, qui dat se Deo vt ei seruiat in mundo. Turtur enim amat solitudinem, columba gregatim volat. Vesicula gutturis quæ est quasi horreum auium, cupiditatem mundi signat, pluma vero leuitatem.

In loco ergo cinerum vesiculam proiicit, qui consideratione mortis suæ cupiditatem à se abiicit non curans acquirere ea quæ in breui perdat & à quib. perdatur Bern. Vtinam tantum congregata perirent, & non congregator eorum. Tolerabilius esset insudare labori perituro quam perempturo. Plumam vero in loco cinerum proiicit, qui consideratione mortis vanitatem huius mundi refugit, intelligens fatuum esse in via ad mortem gaudere. Aug. Nihil aliud est tempus præsentis vitæ, quam cursus ad mortem.

Ad quæ valeat memoria mortis. Valet autem mortis memoria ad ista sex quæ sequuntur Ad fugandum exercitum vitiorum, vel saltem terrendum. Sicut timent latrones iudicis aduentum, sic vitia mortem. 1. Terribilis est eis locus iste quasi porta inferni Aut ex toto hominem deserunt tunc, aut saltem tremunt. Thren. 1. *Sordes eius in pedibus eius: non est recordata finis sui.* Iumentum cauda se defendit à muscis, sic homo à vitiis consideratione mortis.

2. Secundo valet ad contemptum mundi. Vnde Hier. *Facile contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum.* Eccles. 10. *Si annis multis vixerit homo, & in ijs omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis & dierum multorũ: qui cũ venerint, vanitatis arguentur præterita.* In morte arguitur vanitatis omne quod est in mundo, scilicet concupiscentia oculorum, & concupiscentia carnis, & superbia vitæ. Concupiscentia oculorum in hoc quod homo nudus reuertitur in terram. Iob 1 *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Concupiscentia carnis in hoc, quod corpus in deliciis nutritum vermibus datur. Superbia vitæ in hoc, quod ille qui volebat esse super homines, ponitur sub terra quæ est infimum elementorum.

3. Tertio valet ad sui contemptum. Facit enim quod homo cognoscat se quasi per re-

solutionem, qui modus cognoscendi verissimus est. Et hoc est quod Dauid orat. *Sciant*, inquit, *gentes quoniam homines sunt*: id est, de humo.

4 Quarto valet ad hoc vt homo recte se regat in via præsentis vitæ. Sicut aues cauda regunt se volando & pisces natando. Iob 12. *Interroga iumenta & docebunt te: & volatilia cæli & indicabunt tibi &c.* qui vult nauem regere ponit se in fine nauis. Et sapiens consideratione finis regit se in iis quæ sunt ad finem.

5 Quinto ad temperandam præsentem lætitiam, sicut & alia mala pœnæ. Eccles. 11. *In die malo rum ne immemor sit bonorum.* Memoria mortis multum valet ad temperandam præsentem lætitiam, quia multū habet amaritudinis Eccles. 41. *O mors quam amara est memoria tua homini iniuste* Sexto ad hoc vt homo recte iudicet de præsenti vita & futura Qui enim per meditationem ponit se in articulo mortis, quasi medius est inter præsentē vitam & futuram, vtramque videns de prope. Qui tenet se initio vitæ suæ vel prope interponens sibi & vitæ futuræ, quicquid sperat se victurum longe est à vita futura, vnde bona illius modica ei videntur Quasi in initio vitę suæ se tenebat qui dicebat. Luc 12. *Anima mea, multa habes bona posita in annos plurimos: requiesce, bibe, comede, epulare.* Sed Deus posuit eum in fine vitæ, dicens: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te.*

Caput IV.

De signis humilitatis.

PRimum humilitatis signum est amor humilium personarum. Eccl. 13. *Omne animal diligit simile sibi.* Secundum est, fuga altitudinis Humilitas laudes fugit sicut venenū, & sicut sagittas mellitas & vt sermones fascinantes. Sapient. 4. *Fascinatio nugacitatis obscurat bona.* Et sicut rete expāsum gressibus suis. Prouerbior. 9. Homo qui blandis fictisq; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressib. eius. Christus qui vere humilis erat, fugit volentes eum rapere in regem. Ioan. 6. Tertium est, amor proprie vilitatis. Bernard. Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari Gaudet de contemptu sui, hoc solo sane superbus, quod laudes contemnit. De hoc exemplū habemus in Dauid. 2. Reg. 6. *Ludam* inquit, *& vilior* fiam. Et in dialogo. Greg. legitur de quodam statura paruo qui Constantinus dicebatur, quod cum dixisset ei quidam quod nihil hominis haberet, protinus lætus in amplexum eius ruit, eumq; ex amore nimio constringere brachiis cæpit & osculari, magnasque gratias agere quod de se talia indicasset, dicens: Tu solus es qui in me oculos apertos habuisti. Et de Dauid legitur secundo Reg. 16. *Dimittite*, inquit, *eum vt maledicat mihi*, & Act. 5. *Et illi ibant gaudentes à conspectu concilij quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*: humilitas opprobriis pascitur vt cibo proprio. Thren 4. *Saturabitur opprobrijs.* Sicut se habet superbia ad gloriam, sic humilitas ad ignominiam Vnde sicut superbia gaudet de gloria, sic humilitas de ignominia. Humilitati ea sunt pretiosa, quæ alii essent vilia. Ipsa enim spiritum abominationis & contemptus conuertit quasi in aurum & gemmas. Ipsa vilis vult videri aliis, sicut & sibi vilis videtur Et quanto est sibi vilior, tanto est Deo pretiosior. Gregorius in Mora. Tanto vnaquęque anima fit pretiosior in conspectu Dei quanto pro amore Dei despectior fit ante oculos suos. Item Greg Tanto fit quisque vilior Deo, quanto pretiosior sibi. Et tanto pretiosior Deo, quanto propter eum vilior. Quartum est, si humilia officia libenter quis facit. De hoc exemplum habemus in Abigail. 1. Reg. 25. pro qua cum misisset Dauid vt eam duceret in vxorem, ipsa ait. *Ecce famula tua fit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei.* In vitis patrum, quidam senex perfectus virtutibus orauit Dominum. Ostende mihi Domine quid sit perfectio animæ, & faciam Et quum requireret consiliū à quodam alio sene: ille respondit ei de hoc per reuelationem. Vis facere quicquid dico tibi. Et ille, volo. Et dixit: Vade, pasce porcos: & fecit sic. Et quum alii viderent quod pasceret porcos, dixerunt quod factus esset fatuus. Et visa eius humilitate, reuocatus est ad locū suum. Quintum est si consilio acquiescit: sicut hoc quod aliquis non acquiescit consilio, signum est superbiæ. Greg de non acquiescēte consilio: Si se, inquit, meliorem non crederet, nequaquam cunctorum consilia suæ deliberationi postponeret. Sextum est, si contumeliam vel etiam correptionem mansuete audit. Greg. Qui gloriam non quærit, contumeliam non sentit. Idem: non timet confusi-

(margin: Exemplū.)

di in cõspectu hominum qui solum gloriam quærit apud Deum. Septimum est; si secretum diligit. Bernard loquens de illo verbo 2. ad Cor.12. *Parco autem, &c.* Quam pulchre, inquit, dicit parco. Non parcit sibi arrogans, non superbus, non cupidus vanæ gloriæ, vel iactator actuum suorum, qui vel sibi arrogat, vel mentitur de se quod non est. Solus vere humilis parcit animæ suæ, qui ne putetur quod non est, semper quantum in se est vult nesciri quod est. Octauum est: si libenter obedit, ad Philip. 2. *Exinaniuit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Exinanitio præmittitur tanquam causa obedientiæ. Qui enim humilis non est, non libenter obedit.

Capvt V.

De diuisione humilitatis.

Consequenter ponendæ sunt diuisiones ad humilitatem pertinentes. Notandum ergo quod est humilitas ficta, & est humilitas vera De ficta legitur Ecclesi. 19. *Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.* Vera humilitas est humilitas cordis, de qua Matth. 11. *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* Non ficte, dicit interim. Humilitatem cordis sequitur humilitas exterior, sicut ramus prodit ex radice. 1. Petri 5. *Omnes inuicem humilitatem insinuate.* Itẽ est humilitas sufficiens & abundãs & superabundans. Quam diuisionem innuit gloss. super illud Matt. 3. *Sic decet nos implere omnem iustitiam,* id est, humilitatem, dicit gloss. & subditur: Perfecta humilitas habet tres gradus. Primus est, subdere se maiori, & se nõ præferre æquali, hic vocatur sufficiens, quia sufficit aliquem sic humiliari: & iste gradus omni iusto est necessarius. Secundus gradus est, subdere se æquali, nec præferre se minori; hic dicitur abundans. Tertius est, subesse minori in quo est omnis iustitia: Hunc Christus impleuit Item humilitas diuiditur in humilitatem, intellectus, quæ consistit in cognitione veritatis: & in humilitatem affectus, quæ consistit in contemptu vanitatis. Sicut beatus Bernar. superbiam diuidit in sex species: Superbia, inquit, in species duas diuiditur. In cæcam & vanam superbiam: quarum prior intelligentiæ, posterior voluntatis vitium est.

Tres gradus humilitatis perfecta.

Idem: Est humilitas quam in nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas quam charitas format & inflammat, atque hæc quidem in affectu illa in cognitione cõsistit. Communiter etiam quatuor gradus humilitatis distinguuntur. Quorum primus est, spernere mundum, siue mundi gloriam. Secundus, spernere nullum. Tertius spernere sese. Quartus, spernere se sperni. De XII. gradibus humilitatis quos Bernardus distinguit, require in tractatu de Superbia 3. parte. 35 cap.

Notandum quod Bernard. in libro suo de XII. gradibus humilitatis, non expresse illos XII. gradus humilitatis ponit: sed per oppositum eos insinuat. Bernard. in prologo libri illius tituli, inquit, qui de gradibus humilitatis inscribitur: Pro eo forsitan quod non humilitatis gradus, sed superbiæ potius distingui describique videatur, calumniam patietur: sed hoc à minus vel intelligentibus vel attendentibus tituli rationem.

Idem in libro eodem: Idem sunt gradus ascendentium in solum & descendentium, & eadem via ascendentium in ciuitatem & recedentium, & idem ostium ingredentium domum & egredientium. Per vnam denique scalam ascendentes Angeli & descendentes Iacob apparuerunt In eodem: Proponat tibi beatus Benedictus gradus quos ipse prius in corde suo disposuit. Ego quid proponam tibi non habeo nisi ordine descensionis meæ, in quo tamen si diligenter inspicitur, via forsitan ascensionis reperitur. Si enim tibi Romam tendenti, homo inde veniens obuiaret, quæsiturus viam, quid melius quam illam qua venit ostenderet? Denique castella, villas & vrbes, fluuios ac montes per quos transierit nominat, suum denuntians iter, tuum tibi prænũtiat, illa; vt eadem loca recognoscas eundo quæ ille pertransiit veniendo. Hi sunt XII. gradus humilitatis secundum sanctum Benedictum.

Primus est, si quis timorem Dei in memoria habeat, Dei præcepta & pœnas paratas eorum transgressoribus, & præmia parata obseruatoribus, & sic omni hora à peccatis se custodiat. Secundus est, si quis non amans propriam voluntatẽ, desideria sua non delectetur implere. Tertius est, si quis pro Dei amore omni obediẽtia maiori se subdat. Quartus est, si in ipsa obedientia contra aspera patien-

Gradus humilitatis secundum S. Benedictum.

Quid sit paupertas.

Cur amā-da paupertas.

Domini introducti. In Psalm. *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Pauperes Deus adiuuat. *Psalm.106.* In Psalm. & adiuuit pauperem de inopia. Illis parcit. Esa.49 *Pauperum suorum miserebitur.* Illos elegit Esa.48 *Elegi te in camino paupertatis.* Iacob 2. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo?* Illos exaudit. *Psal.10.* In Psal. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Ecclesiast.21. *Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures perueniet.* Illorum est memor. *Psal. 9.* In Psal. Non in finem obliuio erit pauperis. Illorum est solicitus. In Psal. *Ego autem mendicus sum & pauper: Dominus autem solicitus est mei.* Illorum est refugium & fortitudo. *Psalm. 39.* In Psalm. Factus est Dominus refugium pauperi. Esa 25. *Factus est fortitudo pauperi, &c.* Illos saluat. In Psal. *Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet.* 2. Reg.22. Populum pauperem saluum facies. In Psal. Eripiens inopem de manu fortiorum eius. Societatem pauperum prælegit Dominus in mundo isto societati diuitum. Luc. 14. *Omnis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* 1 Reg.30. Dauid puerum Ægyptium assumpsit, quem Dominus suus reliquerat. Sic Christus assumit quos mundus reliquit. *Psal. 10.* Psalm *Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Itẽ: *Tibi derelictus est pauper.* Greg in homil. Hos elegit Deus quos despicit mundus: quia plerunque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Idem: Infimi quique atque in hoc mundo despecti plerunque tanto celerius vocẽ Dei audiunt, quanto in hoc mundo non habent vbi delectentur. Item pauperibus regnum cœlorum tribuitur. Matth 5. & Luc.6. Et non solum ad possidendum sed etiam ad dandum aliis. Lucæ 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Ipse Deus pauperum est. Numer. 18. *In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem: ego pars & hæreditas tua.* Ipse est spes pauperum, & exultatio. Esa 14. *In ipso sperabunt pauperes populi eius.* Eiusdem 29. *Pauperes homines in sancto Israel exultabunt.* Ipse de pauperib. specialiter requiret in iudicio: vt habetur Matth. 25. Imo ipse pauperibus iudicium tribuit. Iob 36. & Matth.19. *Vos qui secuti estis me, &c. sedebitis super sedes 12. iudicantes duodecim tribus Israel.* Pauperes honorat dicẽs: *Psal.71.* In Psalm. *Honorabile nomen eorum coram illo.* Illos agnoscit, & nominatim vocat: vt patet in Lazaro, Luc.16. Illos ab angelis deportari facit ad locum quietis. In eodem: Factum est vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Et vt vno verbo dicatur, tanta est dilectio eius ad pauperes, vt quod fit pauperi, sibi reputet fieri. Matthæi vigesimo quinto. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis:* & quod vni eorum non fecistis, mihi non fecistis. Væ pauperibus si eum non amant, qui tantum eos amant, qui tot signa amoris eis ostendit. Multum contemnerentur pauperes in mundo isto, nisi Christus eos tantum honorasset. Multis aliis de causis amanda est paupertas.

Rationes aliæ.

Prima est, quia est valde munda: sicut econtrario diuitiæ immundę sunt, amatores suos inquinantes. Quod in rerum natura Deus significari voluit, in hoc quod aurum & argentum quę videntur esse pretiosiora inter eas, tangentes inquinant. Bernar. in epistol. Beatus qui post illa non abiit quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Ecclesiast.13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Et super illud Iacob.1. *Religio munda, &c.* dicit gloss. Qui temporalia non diligit, immaculatum ab hoc seculo se custodit. Item paupertas est Deo propinqua. Quod figuratum est Lucæ 2. in hoc quod pastores de loco vicino venerunt ad Christum. Econtrario vero reges à remotis partibus venerunt. Matth. 2. Paupertas etiam sancta est tanquam locus in quo mansit filius Dei plus quam triginta annis. Exod.3. *Solue calciamenta de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est.* Paupertas specialiter potest dici terra sanctorum. Esa. 6. *In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei.* Esa.60. *Adorabunt vestigia pedum tuorum.* In eodem: *Locum pedum meorum glorificabo.* Item expedita est. Gregorius: Liberius ad patriam tendimus, quia quasi in via pondere caremus. Idem: Terrena substantia æternæ felicitati comparata, pondus est, non subsidium: Augustin. in lib. de verbis Domini: Abiice à te diuitiarum onera, abiice vincula voluntaria, abiice anxietates & tædia quæ te plurimis annis inquietant. Hieronymus in epistol. Si habes, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: Si non habes, grandi onere liberatus es. Gregor. Qui mihi onus diuitiarum abstulit, me ad currendum citius expediuit. Item paupertas læta est. Seneca: Sæpe pauper fidelius ridet: nulla ei in alto solicitudo est. Idem: Qui felices vocantur, hilaritas ficta est, & grauis tristitia, eo quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum excedentes necesse est age-

re felicem. Aug. in lib. Conf. loquens de quodã mendico exhilarato vino: Ille, inquit, lætabatur, ego anxius eram. Nimirum ille felicior erat, non tantum quia hilaritate perfundebatur, cum ego curis anxiarer: verumetiam quod ille bene operando acquisierat vinum, ego autem mentiendo quærebam typum. In vitis Patrum quidam pauper habebat vnam mattam, de cuius medietate se cooperiebat, aliam medietatem sibi submittebat, & erat validum frigus: & pater monasterii de nocte exiens, audiuit eum dicentem: Gratias ago tibi Domine. Quot sunt modo diuites in custodia, & qui in inferno sedent, aut pedes habent in ligno constrictos. Ego autem velut Imperator sum, extendens pedes meos, & quo volo ambulo. Seneca: Felix paupertas læta: nec tamen paupertas est, si læta est. Gregor. Cui cum paupertate bene conuenit, non est pauper. Item paupertas secura est. Gregorius: Magna securitas cordis: nihil concupiscentiæ habere secularis. Seneca: Etiam in obsessa via pauperi pax est. Gregorius: Qui nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mundo quod pertimescat. Paupertas iuxta verbum sapientis, bonum est sine calumnia. Pro ea non mouentur lites, non timet fures vel raptores, non timet aeris passiones, ipsa est donum à paucis cognitum. Poeta: O munera nondum intellecta, domi paupertas, angustique lares. Ecclesiast. 11. *Paupertas & honestas à Deo sunt.* Paupertas secura est, & temporaliter & spiritualiter. Prouerbior. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Gloss. Facile laqueos euadit in terris, qui oculos habet in cœlis. Iob 18. *Abscondita est in terra pedica eius.* Cain habuit caput tremulum. Cain interpretatur possessio: qui possessiones habent in mundo isto, in tremore sunt. Psal. 52. In Psalm. *Trepidauerunt vbi non erat timor.* Iob 15. *Sonitus terroris semper in auribus eius: & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.* Item paupertas quieta est. Seneca: Quietissime viuerent homines si hæc duo verba tollerentur, meum & tuum. Gregor. Quid in hac vita laboriosius, quam terrenis desideriis æstuare: quid quietius, quam nihil huius seculi appetere? Hinc est quod Israel custodiam Sabbati accepit in munere, Ægyptus percutitur muscarum multitudine. Item paupertas licet terra macilenta videatur fertilissima est verorum bonorum. Genes. 41. *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* In hac terra voluit plantari vnigenitus Dei, lignum scilicet vitæ. Item paupertas vitiis materiam subtrahit: quia non habet vnde suum paupertas pascat amorem. Iuuenalis: Præstabat castas humilis fortuna Sabinas. Senec. Inquis: Pecuniam perdidi. O te felicem si cum illa auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tanto felicior, quo tãto malo materia subducta est. Paupertas, vermem diuitum superbiam occidit. Ipsa etiam duas filias sanguisugæ infernalis, quæ semper clamant, Affer, affer, suffocat, scilicet gulam & luxuriam. De quibus habetur Prouerb. 30. *Paupertas medicinalis est.* Gregorius: Quos morum infirmitas vulnerat, paupertas medicina sanat. Ipsa purgat eos qui sunt aurum & argentum: ideo caminus dicitur. Esa. 48. *Elegi te in camino paupertatis.* Ipsa est fortitudo sanctorum, sicut diuitiæ sunt fortitudo diuitũ. Prouerb. 10. *Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius.* Ipsa est vt fossatum profundissimum, quod diabolus multum nititur implere. Habac. 1. *Comportabit aggerem, & capiet eam* mira fatuitas aliquorum, qui diabolum iuuant ad implendum fossatum castri sui. Habac. 3. *Væ qui congregat non sua. Vsquequo aggrauat contra se densum lutum.* Pauperes in Ecclesia remanent, dum diuites in regnum diaboli transferuntur. Sicut Nabuchodonosor pauperes dimisit in terra promissionis, nobilibus translatis in terram suam. Ierem. 39. Sophoniæ 3. *Derelinquam in medio tui populum pauperem.* Pauperum est hæreditare regnum cœlorum: mobilia vero huius seculi sunt diuitum, sicut figuratum est Genes. 25. Vbi Abraham dedit Isaac cuncta quæ possidebat, filiis autem concubinarum largitus est munera. Paupertatem posuit filius Dei vt fundamentum religionis Christianæ. Matth. 5. Iob 26. *Qui extendit aquilonem super vacuũ.* Super vacuum, inquam, paupertatis. Aquilonem vocat Ecclesiam de Gentibus conuersam, quæ congelata erat in peccatis suis. Paupertatem posuit Christus gradum quo ad perfectionem ascenditur. Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Paupertas mater & nutrix & custos religionis est. Vnde qui ingrediuntur religionem, ad eam voto se astringunt. Econtrario abundantia religionem destruit. Adeo enim occupat eam, vt meditationes, lectiones, orationes quibus debet sustentari, in ea pereant, ita quod seruitiũ Ecclesię est inordinatus strepitus. Amos 5. *Aufer à me tumultũ carminum tuorum.* Vbi ipsa nõ est, vitia sunt in pace. Non fiunt ibi correptiones sed supputationes, vt potius videantur trapezitæ quam religiosi. Virgæ sunt

ibi potius ad ostensionem quam ad vitiorum effugationem. In refectorio lapidatur sobrietas varietate ferculorum. Ministri manibus eleuatis varia portantes fercula, afferunt vnde ipsa lapidetur: sicut Iudæi afferebant lapides ad beati Stephani lapidationem. In claustris vbi est abundantia temporalium, inueniuntur multi habitum religionis deferentes, qui tamen non sunt religiosi. Sicut clerici qui communiter dicuntur Goliardi, quandoque habitum monachalem deferunt, & tamen monachi non sunt. Aliqui proiiciuntur ibi à parentibus sicut catuli quos matres non sufficiunt enutrire. Aliqui etiam intrant vt fures: vt scilicet ditentur & possint res monasterii consanguineis suis dare. Aliqui instar vulpis se mortuos spiritualiter simulant, vt prædam faciant. Vbi est abundantia, behemoth quiescit, qui in arido paupertatis requiem non inuenit. Lucæ 11. Paupertas omnes ingredientes in mundum istum excipit: sed postea à multis eiicitur de possessione sua sine culpa sua: sed in exitu de mundo isto, iterum recuperat eos. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Paupertas seruitutem diuitiarum, quæ adeo generalis est, excutit. Ecclesiast. 10. *Pecuniæ obediunt omnia.* Ipsa cum Petro super aquas ambulat, scilicet super mare huius mundi. Matth 14 Bernard. in Sermonibus: Hæc prærogatio debebatur Petro: nouum iter, & noui modus itineris. Antiquorum sane patrum diebus, donec in terris videretur & conuersaretur inter homines Deus maiestatis, non erat euangelicæ formæ perfectionis, sed spiritum Domini solo interim spiritu sequebantur. Paupertas luto diuitiarum si affluat, non vult cor apponere. Ipsa ordinem naturæ seruat. Sicut enim terra exterior pedibus, sic ipsa terrena calcat mentis affectibus. Ipsa de fimo stabuli thesaurum facere dedignatur. Stabulum est hæc pars mundi in qua sumus, quia habitaculum est iumenti nostri; scilicet corporis. Paupertas terram talpis & serpentibus relinquit Esa. 65. *Serpenti puluis panis eius.* Ipsa hominem custodit ne à serpente infernali comedatur. Cassiodorus super illud Psalm. *Omnia à te expectant.* Quem Deus pro malis suis abiicit, fit diaboli pabulum: quapropter si in escam inimici dari nolumus, non debemus esse terreni, quia sic in principio maledictus est vt terram comedat. Genes. 3 Paupertas amatores suos miro modo facit abundare. Habent enim de ea quantum volunt. Ecclesiast 11. *Est homo marcidus, egens recuperatione: plus deficiens virtute, & abundans paupertate.* Paupertas etiam terrenis diuitiis facit quodammodo abundare: pauper enim diuitias quas pro Christo contemnit, quodammodo habet, dum eas Christo vendit, & de illis in cœlo thesaurum facit. Vnde Dominus emit à Petro quod pro eius amore reliquerat. Matth. 19. quod non fecisset, nisi illius fuissent. Non enim emeret prædam. Quando aliquis ex corde dicit. Volo habere thesauros regios vel imperiales, & hoc propter Christum: statim Christo eos vendidit, & in cœlo eos thesaurizauit, & hoc sine damno eorum qui eos possidebant. Remanent enim eis pleno iure. Et quod mirum est, eosdem thesauros diuersi possunt vendere, & in cœlo thesaurizare. Et non solum hæc possunt facere de his quæ sunt, sed etiam de his quæ non sunt, sed possunt esse. Bernard. in Sermonibus. O mira nouitas eius qui omnia noua facit: tollens iugum inuenit requiem, relinquens omnia centuplum habet. De illa vero paupertate quæ est eorum qui habent multas diuitias, quarum non se reputant dominos, sed solum ministros, notandum quod ipsa valde gloriosa est. Ipsa est velut lilium inter spinas. De paupertate huiusmodi verum est illud Prouerbior. 14. *Est quasi pauper cum multis diuitiis sit.* Ipse in diuitiis dupliciter negotiatur, bene ministrando & non amando. Ipse diuitias terrenas in arca seruat, & tamen in thesauro cœlesti eas reponit: qui enim ad pios vsus diuitias seruat, non claudens viscera sua indigentibus, in cœlo, iam eas reposuit, cum eas corde iam Deo obtulerit. Pios vsus diuitiarum intelligas etiam vxorum & filiorum competentes prouisiones, cum ad Dei honorem & animarum salutem referuntur. Non sic est de illis qui auare retinendo diuitias, quos non pascunt, occidunt, dum eos fame mori permittunt, qui pauperibus partem suam auferunt.

Et notandum quod qui amat paupertatem, non debet eius sequelam fugere, scilicet famem & sitim, nuditatem, defectum tecti, defectum auxiliorum, defectum consolationum. Bernard. in Sermonibus. Videmus aliquos pauperes qui si veram haberent paupertatem, non adeo pusillanimes inuenirentur & tristes, vt pote reges vt reges coli. Sed hi sunt qui pauperes esse volunt, eo tamen pacto vt eis nihil desit: & sic diligunt paupertatem vt nullam inopiam patiantur.

Pars VI.

De Mansuetudine & eius descriptione. Quare etiam mansueti sint beati: vbi XVI. tanguntur pertinentia ad commendationē mansuetudinis. Et quare mansueti possidebunt terram, ac cui dono mansuetudo adaptetur.

POst paupertatem spiritus dicendum est de Mansuetudine quæ commendatur in verbo illo: *Beati mites, &c.* Et sequitur bene mansuetudo paupertatem spiritus. Qui enim vere humilis est, cum nihil habeat sui reputatione, non habet vnde turbetur, nec contra se quę fiunt, fieri reputat. Item qui terrena non amat, elongauit à se causam perturbationum: Sicut terra mista aquæ eam turbidam reddit, sic terrena humano cordi per amorem sociata, causæ sunt perturbationum. Si vero à corde humano fuerint separata, & tranquillitas in mente. De mansuetudine vero hoc modo dicetur. Primo ostendetur quid sit mansuetudo. Secundo, quando mites sint beati: vbi tangetur de his quæ ad commendationem mansuetudinis pertinent. Tertio, quare mansueti possidebunt terram. Quarto, quod donum huic beatitudini adaptetur. Mansuetudinem sic describit Peregrinus sacerdos: Mansuetudo, inquit, est modesti animi tranquillitas, quæ nulla incurrentium rerum tribulatione agitatur. Mansuetudo videtur esse temperantia seu modestia vis irascibilis respectu mali vel inferendi vel destruendi: moderationem vero irascibilis in qua multum regnat impetuositas, sequitur mentis tranquillitas. Gl. super Matth. 5. Mores temperat mansuetudo & lenitas. Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo. Vnde Gloss. super Matth. 5. Mitis est quem mentis asperitas seu amaritudo non afficit: sed simplicitas fidei ad omnem iniuriam patiendam instruit patiēter. Hæc dulcedo quandam causam habere videtur sanitatis virium animæ. Prouerbior. 16. *Dulcedo animæ est sanitas ossium.* Mansuetudo bonitatis est, malitiam vincens, nulli malum vincens, mala in bonum conuertens. Gloss. super Matth. 5. Mansuetus non irritat vel irritatur: non nocet, vel nocere cogitat. Et alia Gloss. Mitis est quem non rancor vel ira afficit: sed omnia æquanimiter sustinet. *Mansueti si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Marc. vltim. Mansuetudo mollities est seu suauitas malo cedens, subesse sciens, superiori non resistens, tractabilis siue bonis consentiens. Primum tangit gloss. super illud Matth. 5. *Beati mites*, qui cedunt improbis, & vincunt in bono malum. Secundum tangit alia gloss. Ibidem: Qui pie quærit, honorat sancta, non reprehendit, non resistit, quod est mitem fieri. Tertium tangit gloss. super illud Galat. 5. *Fructus spiritus, est charitas, &c.* Mansuetudo quod non intractabilis, sed potius tractabilis est: quia mansuetudo vel in toto, vel in parte videtur esse idem cum clementia, de qua dictum est in tractatu de Temperantia, vbi inuenies aliqua vtilia ad materiam istam. Aliquando etiam benignitas pro mansuetudine accipitur. Tamen super illud 1. Corinthior. 13. *Charitas patiens est, benigna est*, vult gloss. quod benignitas consistat in largitione suorum, dicens: Benigna est, id est, larga egenis. Et super illud Ephes. 4. *Estote inuicem benigni*, dicit gloss. id est, de facultatibus largi. Et super illud Galat. 5 *Benignitas*, dicit gloss. largitas rerum. Animus mansuetus nobilitatem veram habere videtur, & nobilitatem quam aliena rusticitas non corrumpit. Nobiles huius mundi parum sunt nobiles seu curiales, vt primo rusticitatem huiusmodi non faciant: sed si eis facta fuerit, parati sunt eam reddere: sed Dominus vult filios suos adeo nobiles esse, vt nulla rusticitas eis facta eos possit rusticos efficere, vt scilicet nulla rusticitas de eis exeat.

Circa secundum notandum est, quod prima causa & maxima quare mites sint beati, est illa quam Dominus tangit. *Quoniam ipsi possidebunt terram.* Secunda est, quia sunt immunes à miseria, quæ iracundiam vel rabiem comitatur: de qua miseria require in tractatu de ira. Tertio, ad beatitudinem mitium facit excellentia huius virtutis, scilicet mansuetudinis: quia excellentia apparebit si ponentur ea quæ ad eius commendationem pertinent.

De commendatione Mansuetudinis.

ET possumus 16 ponere ad eius commendationem pertinentia. Primum est, quod natura hominem ad mansuetudinē incitat. Figura n. hominis exterior indicat, quod homo mansuetus esse debeat. Et sapiens dicit hominem esse animal mansuetum natura. In omni specie animalis figura corporis attestatur naturæ interiori:

feriori: ficut vngues acuti, magni, & fortes, & curuati, & dentes magni, & fcifsio oris magna atteftantur rabie, vt apparet in leonibus. Contraria vero his atteftantur manfuetudini vt in homine Homines crudeles quafi non funt homines, in animalia enim fyluestria tranfierunt. Secundum eft, manfuetudo Dei, quam Scriptura facra tantum nobis prædicat. Dan. 3. *Fac nobifcũ iuxta manfuetudinem tuã.* Soph. 2. *Quærite Dominum omnes manfueti terræ: quærite iuftum, quærite manfuetum.* Ioel. 2. *Conuertimini ad Dominum Deum veftrum, quia benignus & mifericors eft.* In Pfal *Suauis eft Dominus in omnibus vijs fuis.* Tertium eft, quod hæc virtus fpeciale ornamentum fuit mediatoris. In Pfal. *Propter veritatem & manfuetudinem, &c.* Matth. 21. *Ecce rex tuus tibi venit manfuetus.* Item. 11 *Ego quafi agnus manfuetus qui portatur ad victimam.* Matth. 11 *Difcite à me, quia mitis fum.* Quartum eft, quod hæc virtus enumeratur inter fructus fpiritus. Galat. 5. Quintum eft, quod hæc virtus ornamentum eft multum decens feruum Dei. Ephef. 4 *Obfecro vos vt digne ambuletis vocatione qua vocati eftis cum omni humilitate & manfuetudine.* 1. ad Timoth. 6. *Tu autem homo Dei fectare patientiam & manfuetudinem.* Item 2. ad Timoth. 2. *Admone illos, neminem blafphemare, non litigiofos effe, fed modeftos, omnem oftendentes mã fuetudinem.* Sextum eft, quod Chriftus magifterium huius virtutis fibi fpecialiter infcribit. Vnde Gloff. fuper illud Matth. 5. Huius virtutis quafi magnæ magiftrum fe facit Dominus, quod non faceret nifi via fummæ perfectionis ifta virtus effet. Septimum eft, quod hæc virtus diuina acquirit Ecclefiaft. 10. *Sedes ducum fuperborum deftruxit, & federe facit mites pro eis.* Octauum, quod eadem conferuat. Prouerbior. 20. *Roboratur clementia thronus regis.* Nonum, quod vitam corporis conferuat. Prouerbior. 11. *Clementia præparabit vitam, & fectatio malorum mortem.* Eiufdem. 12. *Qui fuauis eft, viuit in moderationibus.* Decimum eft, quod feruat animam. Ecclefiaft. 10. *Fili, in manfuetudine ferua animam tuam.* Manfuetudo eft ficut antemurale in caftro animæ, lapides durorum verborum leniter excipiens, & ideo ictus fruftrans & hominem à læfione cuftodiens. Sicut vafa vitrea in fœno, vel alia re molli inuoluuntur, & fic à confractione feruantur: fic manfuetudo animam feruat, ne ita eam confringat. Vndecimum, quod animum delectat. In Pfalm. *Manfueti hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Manfuetudo eft velut culcitra molliffima in lectulo floridæ confcientiæ, in qua animus cum Deo quiefcit. Cantic 1. *Lectulus nofter floridus.* Duodecimum, quod proximum corrigit. In Pfalm. *Quoniam fuperuenit manfuetudo, & corripiemur.* Tertiumdecimum, quod proximi gratiam acquirit. Ecclefiaft. 3. *Fili, in manfuetudine opera tua perfice, & fuper gloriam hominum diligeris* Ezech. 3. *Vt adamantem & filicem dedi faciem tuam.* Sicut adamas ferrum attrahit, Sic manfuetudo corda hominum. Decimumquartum, quod iram proximi frangit. Prouerb. 15. *Refponfio mollis frangit iram.* Quintumdecimum, quod hominem Deo valde placentem reddit. Ecclefiaft. 1. Et quod beneplacitum eft ei, fides & manfuetudo. Hæ duæ gratiæ multum placent Deo in homine, quia fides facit vt homo poffideatur à Deo quantum ad intellectum: Manfuetudo facit vt homo poffideatur à Deo quantum ad effectum. Manfuetudo facit hominem à Deo exaudiri. In Pfalm. *Memento Domine Dauid, & omnis manfuetudinis eius.* Iudith. 9. *Humilium & manfuetorum femper tibi placuit deprecatio.* Et Dominus beato Dionyfio in carcere pofito: Benignitas & dilectio quam femper habuifti facient vt quidquid petieris: aliquibus impetres. Item manfuetudo dignum facit Dei allocutione. In Pfalm. Docebit mites vias fuas. Ecclefiaft. 3 Efto manfuetus ad audiendum verbum Dei. Iacob. 1. *In manfuetudine fufcipite infitum verbum.* Exod. 33. loquebatur Dominus cum Moyfe, qui fuit mitiffimus hominum, facie ad faciem, ficut homo folet loqui ad amicum fuum. Manfuetudo etiam dignum facit Dei defenfione. Numer. 12. *Locuta eft Maria & Aaron contra Moyfen, &c. quod quum audiffet Dominus, iratus eft valde. Erat enim Moyfes mitiffimus,* & fubditur: *Maria apparuit candens lepra.* Decimumfeptimum eft, quod in iudicio faluat. In Pfalm. *Cum exurgeret in iudicio Deus, vt faluos faceret omnes manfuetos terræ* Item diriget manfuetos in iudicio, & exaltabit manfuetes in falutem. Efaiæ 11. *Arguet in æquitate pro manfuetis terræ.*

Pfal. 99. Pfalm. 44. Pfalm. 131. Pfal 75. Pfalm. 36.

Circa tertium notandũ, quod manfueti poffidebunt terram viuentiũ. Vnde gl. Virtus manfuetudinis poffidebit terram viuentium, & delectabitur in multitudine pacis. Manfueti in præfenti pacifici poffidentur à Deo: ideo lege viciffitudinis in futuro poffidebunt Deum, qui eft beata habitatio viuentium. Auguft. Nullius erit

Deus possessio, nisi eius quem ipse prius posse-derit. Præterea mansueti possident nunc corda sua: homines immansueti non dominātur cordibus suis, sed potius ira dominatur in eis, glos. super Matth. 5. Mites sunt qui malis moribus dominantur: perfecta virtus morum possessio. Prou. 16. *Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Item mansueti bona spiritualia si qua habent possident: homines iracundi ea non possident, etsi ad horā ea habeant. Ignis enim iræ in momento eos depauperat. Item bona terrę magnifice possident, vt non turbentur si ea amiserint. Qui ex amissione bonorum terrenorum turbantur, non possident ea, sed potius ab eis possidentur. Serui enim eorum sunt, non Domini. Vt igitur gratiæ tanquam merito gloria succedens vt præmium respondeat, mansueti qui in pręsenti se & sua possidēt, tam spiritualia quam terrena, merito in futuro terram viuentium possidebunt. Bernardus videtur intelligere hoc verbum *Beati mites, &c.* de terra quam calcamus. Ait enim: Si humilibus datur cœlum: mitibus terra: quid relinquitur immitibus & crudelibus, nisi infernalis miseria? Idem in sermon. verbum prædictum exponit de terra corporis, his verbis: Hanc terram corpus nostrum intelligo: quod si possidere vult anima, si regnare desiderat supra membra sua, necesse est vt ipsa sit mitis & superiori suo subiecta: quoniam talē inueniet inferius suum, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendam sui iniuriam creatoris: & ideo nouerit anima quæ rebelle inuenit sibi corpus suum, se quoque minus quā oporteat, superioribus potestatibus esse subiectam: mansuescat ipsa, & humilietur sub potenti manu Altissimi, subiecta sit Deo, & his pariter quibus vice eius debet obedire prælatis, & continuo corpus suum inueniet obediens & subiectum. Veritas enim est quæ loquitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et notandū quod vera mansuetudo apparet, quando homini aliquid dicitur, vel fit contra eius voluntatem. Bernard Sunt alii mites, sed quandiu nihil dicitur aut agitur, nisi pro eorum arbitrio. Patebit autem quam longe sint à vera mansuetudine, si vel leuis oriatur occasio. Hæc mansuetudo quomodo hæreditabit quæ ante hæreditatem deficit? Circa quartum notandum quod donum pietatis adaptatur mansuetudini. Si enim pietas accipiatur pro misericordia, manifestum est quod qui habet pietatem, mala proximi cōpatitur, nec vult nocere proximo. Vnde qui pius est, est mansuetus. Si vero pietas pro cultu Dei sumatur, cultus Dei est *iugum Dei suaue & onus leue.* De quo legitur Matth. 11. Qui mansuetus gratus se inclinat & superponit, sicut mansuetus aliud abiicit. Vnde qui mansuetus est, pius est.

Mansuetudini adaptatur donum pietatis.

PARS VII.

De luctu & eius descriptione, de speciebus luctus, & quare lugentes sint beati: vbi tangitur de his quæ ad commendationem lachrymarum pertinent, de impedimentis etiam lachrymarum, & cui dono luctus adaptetur.

POST paupertatem spiritus & mansuetudinem, dicendum est de luctu. Cum enim terrenitas vix ad plenum à corde amoueatur, tranquillitas autem mansuetudinis sæpe corrumpatur, necesse est luctus, vt aqua lachrymarum terreneitas perfecte expellatur. Iob 14. *Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur.* Et vt incendia iræ aqua lacrymarum perfecte extinguantur. De luctu vero hoc modo dicetur. Primo ostendetur quid sit luctus, prout beatitudo dicitur. Secundo distinguentur diuersæ species luctus, vt manifestum fiat cui luctui consolatio debeatur. Tertio, ostēdetur quomodo lugentes sint beati: vbi tangetur de his quæ pertinent ad commendationem luctus seu lacrymarum. Quarto, dicetur de impedimentis lacrymarum. Quinto, quod donū aptetur huic beatitudini. Circa primum notādum, quod luctus prout sumitur pro beatitudine, est gratia vehementer dolēdi de malo quod accidit, vel de bono quod deficit. Luctus vero sic sumptus non est in iis qui adhuc sunt in peccatis suis. Gregor. in Moral. Nisi à reatu culpæ quo nos ligauimus, misericorditer dimittamur, perfecte flere non possumus, quod in nobisipsis contra nosmetipsos dolemus. Malum vero in descriptione posita intelligas, non id quod mundus vocat malum, scilicet pœnam temporalem quæ medicinalis est: sed quod vere malum est, scilicet malum culpæ, & pœnam futuram quæ eius est sequela. Bonum etiam non intelligas bonum periculosum, vt est pecunia: sed verum bonum, scilicet bonum gratiæ vel gloriæ. Dolor huiusmodi signum est salutis,

Greg.

Greg. in Moral. Argumentum salutis est vis doloris.

De speciebus luctus.

Circa secundum notandũ quod super Matt. 5. distinguit Gl. duas species luctus. Prior est, luctus pro peccatis, vel suis vel alienis. Secundus est, ex desiderio cœlestis patriæ. Prior est irriguum inferius, secundus irriguum superius. De quibus legitur Ios. 15. & Iudic. 1. Ille lauat præsentes sordes: hic vero accendit acrius æternorum amatores: vt dicit Gl. super Matth. 5. Aliqui etiam distinguunt quatuor species luctus. Primus luctus est luctus pro propriis peccatis. De quo in Psalm. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c.* Secundus est luctus pro alienis peccatis: Ierem. 9. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filia populi mei?* Tertius est, pro incolatu præsentis miseriæ, Dauid: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* Quartus, pro dilectione patriæ. In Psal. *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, &c.* Hæ quatuor species luctus sunt velut quatuor hydriæ, quas iussit Elias impleri aqua, & effundi super holocausta: quam effusionem ignis cœlestis subsecutus est 3. Regum 18. Possunt etiam distingui sex species luctus, quarum prima est ex cõsideratione diuinę offesę vel cõtumeliæ. Secũda est, ex cõsideratione gehennæ. Greg. super Iob. Super omnia præuisio inferni cõpunctionẽ prouocat. Tertia est, ex consideratione alienæ miseriæ. Ad Rom. 12. *Flete cum flentibus, gaudete cum gaudentibus, &c.* Quarta est, ex præsenti affectione. Thre. 1. *Plorans plorauit in nocte.* Quinto, pro spirituali absentia sponsi. Matth. 9. *Non possunt filii sponsi lugere quandiu est sponsus cum eis, &c.* Sexta pro dilatione patriæ. Hæ sex species sunt velut sex hydriæ quas Dominus iubet aqua impleri Ioan. 2. Potest tamen poni diuisio luctus generalior, vt distinguamus luctum in luctum malum, & in luctum bonum, & luctum indifferentem. Luctus malus est, vt luctus cupiditatis. De quo dictum est: *Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.* Vel luctus deceptionis. De quo Poëta: *Vt flerent oculos, erudiere suos.* Vel luctus inordinatæ compassionis. De quo Augustinus in primo libro Confessionum: Cogebar, inquit, plorare Didonem mortuam quæ se occidit ob amorem suum interea meipsum in iis à te morientem Deus vita mea siccis ferrem oculis miserrimus. Quid enim miserius misero non miserante seipsum? Vel luctus æternæ damnationis. Matth. 8. *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* Idem eiusdem 13 & 22 & 24. & 25. Et Luc. 13. Prouerb. 14. *Extrema gaudii luctus occupat.* Et notandum quod idem faciunt prudentes & imprudentes. Sed imprudentes illud non faciunt tempore opportuno. Eccl. 20. *Imprudens non seruabit tempora.* Senec. De negligentibus facere quod faciendum est, tunc lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Plorabunt fatui sicut hic sapientes plorãt: sed tunc plorabunt, quando lacrymæ erunt eis inutiles. Si non plorarent damnati, nisi lachrymam vnam corporalem singulis diebus quibus erunt in inferno, plus plorarent quam sint aquæ in mari. Omnes enim guttæ maris finitæ sunt, & posset Deus dicere: tot sunt, & non plures: damnati vero sine fine erunt in inferno. Luctus bonus triplex est, scilicet luctus compunctionis & deuotionis, compassionis & deuotionis. De primo in Psal. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, &c.* De luctu compassionis. Iob 30. *Flebam quondam super eo qui afflictus erat.* Eccles. 22. *Super mortuum plora, defecit enim lux eius. Et super fatuum plora, defecit enim sensus.* Ierem. 13. *Plorans plorabit anima mea, & oculus meus educet lachrymam: quia captus est rex Domini.* Eiusdem 14. *Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, &c.* Thren. 2. *Defecerunt præ lacrymis oculi mei super contritione populi mei.* Ezec. 32. *Omnia luminaria cœli mœrere faciam super te.* Luctus deuotionis est, vt cum anima viri perfecti Dei dulcedinem experta, deflet absentiam sponsi quo ad sensum dulcedinis. Bernar. ad fratres de monte Dei, loquẽs de illo qui repellitur à lumine Dei ad quod admissus est. Si amat, inquit, flere, dulcia habet, & non sine multo gemitu cogitur redire ad conscientiam suam. Item luctus deuotionis est, qui est ex desiderio diuinæ visionis. In Psalm. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c. Fuerunt mihi lachrymæ meæ, &c.* Luctus etiam deuotionis est luctus quem habet anima viri perfecti ex magnitudine gaudii spiritualis. De luctu deuotionis intelligi potest illud August. in lib. de ciuit. Dei: Quanto, inquit, est quisque sanctior & desideriis sanctis plenior: tãto eius in orando fletus vberior. Idem in lib. Soliloq. Modum, inquit, vis habere lachrymas meas, quum miseriæ meæ modum non videam. Impatiens est amor: nec lachrymis modus sit, nisi amori detur quod amatur. Luctus indifferens est: vt luctus afflictionis temporalis, vel etiam gaudii. Tob. vndecimo. *Fleuerunt ambo cum gaudio.*

Luctus duæ species. *Psalm. 118.* *Psalm. 119.* *Psalm. 136.* *Item aliæ species sex.* *Luctus diuisio generalis.* *Psal. 6.* *Psal. 41.* *Luctus indifferens.*

Genes. 43. *Erumpebant lacrymæ, & introiens cubiculum flevit.* Secundum Gloss. luctus pro peccatis vel pro desiderio cœlesti, consolationem meretur: alius vero luctus non. Secundum Bern. Luctus eorum qui perseuerantiam non habent, non meretur consolationem. Alios, inquit lugentes video: sed si de corde procederent lacrymæ, non tam facile illico soluerentur in risum. Nunc autem quum abundantius otiosa & scurrilia verba profluant, quam prius lacrymæ: lacrymas huiusmodi de his esse non arbitror quibus consolatio diuina promittitur: quandoquidem post illas tam facile consolatio vilis admittitur.

Quare lugentes sint beati.

CIrca tertium notãdum quod prima & maxima causa quare lugentes sint beati est: quam Dominus tangit, dicens: *Quia consolabuntur.* Simile Luc. 6. *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Lugentes in futuro consolabuntur Dei visione, & etiam multis aliis modis. Esa. vlt. *In Ierusalem consolamini: videbitis, & gaudebit cor vestrum.* Et Luc. 15. Dictum est diuiti de Lazaro. *Nunc hic consolatur, tu vero cruciaris.* Ioan. 15. *Tristitia vestra vertetur in gaudium,* quod significauit aquæ mutatio in vinum. Ioan. 2. Ierem. 3. *Conuertam luctum eorum in gaudium.* In præsenti etiam lugentes consolantur. Exod. c. 15. *Aquæ Maræ versæ sunt in dulcedinem.* Tob. 8. *Post lacrymationem & fletum exultationem infundis.* Aug. in lib. Conf. Quantum, inquit, fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. De tali qui habet abundantiam dulciũ lacrymarum, verum est illud, quod solet dici communiter: Iste est sicut piscis qui natat in aqua. De suauitate ista non gustat cor ignobile. Prou. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Greg. in Moral. Luctu suo anima pascitur, quũ ad superna gaudia flendo subleuatur. Et intus quidem doloris sui gemitum tolerat: sed eo refectionis pabulum percipit, quo vis amoris per lacrymas emanat. Idem in eodem: Fit plerunque vt in ipsis piis fletibus gaudii claritas erumpat, vt mens quæ cœca iacuerat, ad inspectionẽ fulgoris intimi suspiriis vegetata conualescat. Aliud ad beatitudinem faciens in lugentibus luctu salubri potest esse, quod tales immunes sunt à tristitia huius seculi, quæ mortem operatur. 2. ad Cor. 7. Bern. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua.* Mortis horrorem, iudicii tremendum valde discrimen, ardentis gehennę metum ab oculis cordis tui elongari nullatenus patiaris. Cogita peregrinationis tuæ miseriam, recogita annos tuos in amaritudine animæ tuæ, & cogita humanæ vitæ pericula: cogita fragilitatem propriam, & in huiusmodi cogitatione si perseueraueris, dico tibi parum senties quidquid foris videtur esse molestum, dum toto corde circa interiorem molestiam te occupaueris. Sed nec patietur Dominus sine consolatione te esse: quoniam est pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Et complebitur omnino quod pollicetur Veritas, *Beati qui lugent,* &c. Tertio, ad beatitudinem lugentium facit, quod lacrymæ eos mundant. Sunt & cæteri affectus lacrymarum, de quibus in earum commendatione dicetur.

De commendatione lacrymarum.

Lachrymas lugentium cõmendant quatuor.

ET notandum, quod ad commendationem lacrymarum. Primo valere possunt exhortationes quas Scriptura sacra facit ad flendum. Ierem. 6. *Luctum vnigeniti fac tibi.* Eiusd. 9. *Docete filias vestras lamentum.* Luc. 23. *Super vosipsas flete & super filios vestros.* Iacob 4. *Miseri estote, & lugete.* Eiusd. 5. *Plorate vlulantes in miseriis vestris.* Secundo exempla inter quæ præcipuum est exemplum Christi. Bern. Christus compatitur, & plorat: homo patitur, & ridebit. De luctu Christi habes ad Heb. 5. *Cũ clamore & lacrymis exauditus est pro sua reuerentia.* Et Luc. 19. *Videns ciuitatem fleuit super illã,* & Ioan. 11. *Et lacrymatus est Iesus.* Primo fletu commendauit nobis fletum compunctionis. Creditur enim fletum illum emisisse in cruce. Crux vero statum pœnitentiæ designat. In secundo, fletum compassionis. In tertio, fletum deuotionis, quãdo fleuit Lazarum reuocaturus ad præsentem miseriam. Bernar. in Serm. Christum super Lazarum & super ciuitatem fleuisse, & in orationibus pernoctasse lego: risisse vero aut iocasse nunquam. Commendantur etiam lacrymæ exemplo Petri. Matth. 26. *Egressus foras fleuit amare.* Hieron. in epistolis: Petrum ter negantem in locum suum amaræ restituere lacrymæ. Item exemplum Magdalenæ Luc. 7. *Lacrymis cœpit rigare pedes eius.* Tertio, ad cõmendationem lacrymarum potest locus valere in quo sumus. August. in valle miseriæ sumus, in qua eo magis flendum est, quo minus flemus.

Psalm. 13. In Psal. *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum.* Eccl. 12 *Musica in luctu importuna narratio.* Quarto, tempus in quo sumus. Eccl. 3. *Tempus flendi, & tempus ridendi.* Tempus flendi est in præsenti, vbi est multa materia fletus, & lacrymæ sunt in suo valore. Materia fletus sunt Dei iniuriæ & contumeliæ, strages animarum, incolatus præsentis miseriæ, dilatio patriæ. De multiplici materia fletus, require in tractatu de luxuria, cap. de Choreis In futuro erit tempus ridendi. Qui erunt in paradiso, non habebunt materiam fletus. In his vero qui erunt in inferno lacrymæ nullius erunt valoris. *Tunc absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.* Apoc. 7. Esa. 25. *Auferet Dominus Deus omnem lacrymã ab omni facie.* Bern Felices lacrymæ, quas pia manus conditoris absterget Tunc ridebunt electi pleno ore. Iob 8 *Deus non proyciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo.* Hic ridetur ore semipleno: quia hic impletur illud Prou. 14. *Risus dolore miscebitur.*

De virtute lacrymarum.

DE virtute lacrymarum. Notandum est quod lacrymæ primo animam mũdant. Aqua etiam lacrymarum est velut mare æneum, in quo ingressuri tabernaculum vel tẽplum, manus ac pedes lauabant. Exodi vltimo. Et 3. Reg. 7. Aqua etiam lacrymarum est lauatorium in claustro spirituali. Quasi aqua de puteo est, si lacrymæ veniant de profundo peccatorum. Et si sint pro propriis peccatis tunc est puteus in ipso claustro Si vero sunt pro peccatis alienis, & non pro propriis: tunc habet claustrum illud aquam quasi de alieno puteo, & videtur habere malum prouisorem. Si vero lacrymæ pro incolatu huius miseriæ, vel pro dilectione patriæ, tunc est aqua quasi de fonte viuo. Ioan. 4. *Aqua quam ego dabo ei fiet fons aquæ salientis in vitam æternam.* Aqua lacrymarum, balneum est, in quo abluuntur animæ, vt sponsæ regis cælestis fiant. Ierem. 4. *Laua à malitia Ierusalem cor tuum, vt salua fias.* Item lacrymæ delent literas mortis, quas qui peccat, diabolo scribit manu propria in libro conscientiæ Daniel. 7. *Sedit iudicium & libri aperti sunt.* Libri, inquam, scilicet conscientiarum Literæ istę effusione proprii sanguinis delendæ essent, si aliter deleri non possent. Sic Christus deleuit chirographũ nobis contrarium. Coloss. 2. *Delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.* Item diabolum submergunt. Aqua lacrymarum est quasi mare rubrum, vbi Pharao infernalis cum exercitu vitiorum submergitur. Exod. 14. In Psal. *Contribulasti capita draconum in aquis.* Item lacrymæ terram cordis irrigant, & fœcundat. Aqua lacrymarum est vt fons paradisi Genes. 2. *Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.* Eccles. 14. *Rigabo hortum plantationis.* In Psalm. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.* Item lacrymæ holocaustum impinguant. Gregorius super Ezechielem. Holocaustum aridum, est bonum opus quod orationis lacrymæ non infundũt. Holocaustum pingue, est bonum opus quod quum agitur, etiam lacrymis impinguatur. Item lacrymæ ardorem concupiscentiarum sedant. Gregorius in Moralibus: Flammam suggestionum diaboli citius extinguit vnda lacrymarum. Si aliquis videat domum conscientiæ suæ igne cõcupiscentiæ succendi, recurrere debet ad aquam lacrymarum Item mentem humiliant. Prou. 12. *Mœror in corde iusti humiliabit eum.* Item mentẽ mitigant. Bernardus in Ser. Equum indomitum flagella domant: animã immitem contritio spiritus & assiduitas lacrymarum. Et vt breuiter dicatur, omnem infirmitatem spiritualem sanant. Iob 5. *Mœrentes erigit sospitate* Item à Deo quod homo vult impetrant. 1 Reg. 1. *Quum esset Anna amaro animo, orauit Deum, flens largiter, quæ à Domino exaudita est* Esa. 38. dictum est Ezechiæ: *Vidi lacrymam tuam, & ecce sanaui te.* Tob. 3. *Orauit Tobias cum lacrymis, & Sara similiter, & exaudita sunt preces amborum.* Iudit. 8. *Indulgentiam eius cum lacrymis postulemus.* In Psalm. *Auribus percipe lacrymas meas.* Augustin. Quæ violentæ sunt in precibus. Item: Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Ierem. 31. *In fletu venient, & in misericordia reducam eos.* Christus cum lacrymis preces offerens exauditus est, Hebræ. 5. Item lacrymæ oculum cordis clarificant. Vnde aqua lacrymarum est natatoria Siloë Ioann. 9. *Abij in natatorium Siloe, & laui, & vidi:* Greg. Mẽs lacrymis baptizata, in contemplatione videt limpidius Idem: Sæpe quod torpentes latuit, flentibus subtilius innotescit. Aqua lacrymarum est collyrium visum iuuans. Apocalyp 3. *Collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Item la-

Marginalia: *Lacrymæ multa efficiunt.* — Psalm. 73. — Psalm. 115. — Psalm. 38.

crymæ mentem eleuant. Gen. 7. *Multiplicata sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime.* Greg. in Moralib. Quum per fletum mens ad summa rapitur, compunctionis suæ pœnam gaudens miratur, & libet affligi, quia afflictione sua se conspicit ad alta subleuari. Item lacrymæ vitam perditam reparant. Gregor. Tempus redimimus, quando anteactam vitam quam lasciuiendo perdidimus, flendo reparamus. Item regnum cęlorum quasi quadam vi obtinent. Gregor. in Homil. Regnum cælorum rapi vult nostris fletibus, quod nostris meritis non debetur. Lacrymæ vt virtus earum breuibus verbis exprimatur, operantur in cælo, in terra, & in inferno. In cælo. Vnde Eccle. 35. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentē eas?* A maxilla enim ascendunt ad cælum. In terra operantur, quum multiplices habeant effectus in hominibus, vt prius ostensum est. In inferno quum ignem infernalem extinguant, quantum ad eum qui eas effundit. Itē lacrymæ possunt in Deum, in angelos, in dæmones & homines. In Deum, dum eum quasi cogunt ad miserandum. Vnde super illud Tobiæ 3. *Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis*, dicit Gl. Oratio Deum lenit, lacryma cogit. Lacrymæ Deum faciunt quasi obliuisci iniquitatum nostrarum. Lacrymæ etiam angelos lætificant. Luc. 5. *Gaudium est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*, secundum Bern. Deliciæ angelorum, sunt lacrymæ pœnitentium. In dęmones possunt lacrymæ, cum ab eis submergantur, vt prius dictum est.

De impedimentis lacrymarum.

Circa quartum notandum est quod sex videntur esse impedimenta lacrymarum. Primum est superbia, quæ est vt terra arens. Iosue 15. & Iudith. 1. *Terram arentem dedisti mihi.* In Psal. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Humilitas est quasi aquæductus, per quem lacrymæ veniunt, quem diabolus vult incidi. Iudith 7. *Incidi præcepit Holofernes aquæductum.* Ipsa est vallis ad quam descendunt aquæ lacrymarum. Secundum est, amor terrenorum. Vnde Cain interfecit Abel. Gen. 4. Cain interpretatur possessio. Abel, luctus. Gen. 26. *Omnes puteos quos foderant serui Abraham obstruxerunt Palæstini implentes humo.* Tertium est, durities siue impietas. Gen. 29. *Os putei grandi lapide claudebatur.* Homines qui non habent pietatem ad proximum, non inueniunt Deum sibi misericordem: ideo corda eorum sunt vt petra durissima. Iob 12. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur.* Ideo necesse esset vt virga Dei percuterentur, vt aqua lacrymarum inde exiret. Deut. 8. *Eduxit riuos viuos de petra durissima.* Item in Psal. *Percussit petram & fluxerunt aquæ &c.* Quartum est, nimia occupatio. Gen. 36. *Anna inuenit aquas calidas in solitudine.* Esa. 22. *Recedite à me amare flebo.* Quintum est, ignorantia. Quod impedimentum tangit Dominus Luc. 19. dicens *Si cognouisses*, & tu supple, fleres. Sextum est, peccati magnitudo. Bern. in lib. de Consideratione: Si doles, condoleo: si non, doleo tantum & maxime sciens à salute longius absistere membrum, quod obstupuit, & ægrum sese sentientem periculosius laborare. Greg in homilia loquens de Pharisæo & Magdalena & Christo. Inter duos ægros medicus aderat, sed vnus æger in febre integrum sensum tenebat, alter vero in febre carnis & sensum perdiderat mentis. In ęgritudine sensum perdiderat qui hoc ipsum quod à salute longe esset ignorabat.

Psal 142. Lacrymarum impedimentum. Psalm. 77.

Coadaptatio luctus in donum scientiæ.

Circa quintum notandum quod luctui adaptatur donum scientiæ. Vnde interl. Hi scientiæ spiritu illustrantur, vt sciant quibus malis inuoluantur: Hanc adaptationē insinuat Salomon. Eccl. 1. Qui addit, inquit scientiam, addit & laborem, & non potest homo scire quib bonis vel malis sit in præsenti vita, & non esse in luctu. Mala enim per se luctum inducunt, bona vero temporalia causam luctus: id est peccatum. Aug. Si bene est, tumes: si male, doles. Hanc adaptationē insinuat nobis ipsa natura. Ad idem enim membrorum pertinent visus & luctus. Idem insinuatur nobis Luc. 19. *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super eam.*

Luctui adaptatur donum scientia.

Pars VIII.

De Esurie iustitiæ.

Recte post prædicta de Esurie iustitiæ dicendum est, quia prædicta valent ad esuriem

Esuriem iustitiæ adiuuantia.

riem iustitiæ. Humilitas quæ ad paupertatẽ pertinet, valet ad hanc esuriem: quia humilis sentit propriam vacuitatem, ideo esurit repletionem. Ecõtrario superbus qui habet vanam plenitudinem, habet fastidium iustitiæ. Item paupertas voluntaria animam euacuat ab amore mundi. Vnde reddit eam capacem amoris veri boni Amor enim mundi, & amor veri boni mutuo se expellũt ab anima, coangustatum est enim stratum, vt alter decidat, & pallium breue amoris vtrunque operire non potest, mundum scilicet & verum bonũ. Esa. 28. Mansuetudo valet ad hanc esuriem, quia animam euacuat ab amore iniustitiæ. Homines immites esuriunt malitiam seu proximi iniuriam: Ideo non possunt perfecte esurire iustitiam. Luctus etiam facit ad hanc esuriem Qui enim lugent, recogitant annos suos in amaritudine animæ suæ, & concipiũt facere dignos fructus pœnitentiæ, volentes seruire iustitiæ, sicut iniustitiæ prius seruierunt. ad Rom. 5. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ* Bern. Esuriem iustitiæ ad præcedentem ordinat beatitudinem, his verbis: Quid aliud est, inquit, hæc consolatio quæ lugentibus promittitur, quam procedens de spe veniæ gratia deuotionis, & suauissima delectatio boni, & gustus sapientiæ licet exiguus, quib. interim benignissimus Deus afflictam refrigerat animam. Sed gustus ille nihil aliud est quam irritamentum desiderii, & incentiuum amoris, sicut scriptum est: *Qui edunt me adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.* Propterea illico subinfertur, *Beati qui esuriunt &c.* Et notandum quod iustitia hic sumi potest generaliter pro probitate, seu bonitate, seu rectitudine vitæ. Ad quod pertinet quod dicit Glos. Amatores, inquit, veri boni sunt, quibus non satis est quod iusti sunt, sed semper sitiunt opus iustitiæ. Vel potest sumi iustitia, prout ad eam pertinet reddere vnicuique quod suum est Vnde Glos. Iustitia est sua cuique tribuere, sibi, & proximis, & Deo. Item potest sumi prout attenditur in inflictione pœnarum. Vnde Bernardus in Sermonib. Alii, inquit, tam vehementer cõtra aliorum delicta zelant, vt videri possent esurire & sitire iustitiã, si esset apud eos de suis quoq; peccatis idem iudicium. Sed nunc pondus & pondus; vtrunq; abominatio est apud Deum. Nam contra alios tam imprudenter quam inaniter æstuant, seipsos tam insipienter, quã inutiliter palpant. Esuriem iustitię, intelligas non quemcunque amorem iustitię, sed amorem valde intensum. Et notandum quod opera bona cibus sunt animæ. Virtutes enim quæ sunt quasi quædam membra animæ inde sustentantur, reficiuntur, augentur, roborantur. Ioan. 4. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Ad virtutes pertinet illud. Esa. 4. *Panem nostrum comedemus.* Ipsæ de labore suo viuunt: propriis enim operibus pascũtur, & sine illis deficiunt. Ideo recte dicitur esuries esse iustitiæ. Esuries enim est respectu nutrimenti & refectionis Qui esuriũt & sitiunt iustitiam: id est, vitæ rectitudinem vel bonitatẽ & in se & in aliis beati sunt: quia satiabuntur in futuro, adepto quod desiderant: vt dicit Glos. interl. Tunc enim nullus erit cum eis qui bonus non sit, & qui bene non agat. Item qui iustitiam secundo modo esuriunt, nunc saturabuntur. Totaliter enim viuent Deo: vnde se totaliter reddẽt Deo, à quo totaliter habent: & sic vere erunt iusti. Item qui esuriunt iustitiam tertio modo: tunc saturabuntur: quia tunc nullum malum relinquetur impunitum. Tunc enim implebitur illud Psal. *Lætabitur iustus quum viderit vindictam.* Item qui esuriunt & sitiunt iustitiam, habent beatitudinem viæ. Primo propter lætitiam quæ iustitiam comitatur. In Psal. *Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda.* Econtrario iniustitiã comitatur miseria, à qua miseria ipsi immunes sunt. Prouer. 14 Miseros facit populos peccatum. August. in lib. de lib. arbit. Tanta est beatitudo iustitiæ, vt nemo ab ea nisi ad miseriam possit abscedere. Secundo, quia quanto habent maiorem esuriem iustitiæ, tanto habent maiorem lætitiam operando iustitiam Prouerb. 13 *Desiderium si compleatur, delectat animam.* In eodem. *Lignum vitæ desiderium veniens.* Tertio, quia spiritualem sanitatem habent. Esuries enim iustitiæ attestatur spirituali sanitati: sicut rectitudo appetitus corporali sanitati Quarto, quia esuriem iustitiæ sequitur abundantia bonorum operum: vnde multiplicatur lætitia annexa bono operi. Anima bonis operibus abundans est sicut arbor benedicta habens fructuum abundantiam: anima vero sine bonis operibus, est vt arbor maledicta. Matth. 21. *Nunquam ex te fructus nascatur*

Opera bona sunt cib. animæ.

Psalm. 57.

Psalm. 18.

in sempiternum: ait Dominus, maledicens ficui. Item anima abundans, bonis operibus, est vt mulier quæ lætatur de multitudine filiorum, quę vero est sine operibus, est vt mulier sterilis quæ se miseram reputat. *1.* Reg 1. Ait Anna quæ fuit sterilis: *Mulier*, inquit, *infelix nimis ego sum.* Et notandum quod sicut mulieres steriles multum desiderant fructũ: sic anima multum desiderare debet fructum bonorum operum. Exemplum primi desiderii habes in Rachele. Gen. 30. *Da mihi*, inquit, *liberos, alioquin moriar.* Exemplum secundi desiderii in Bernard. dicente super Cantic. Quam mitius me priuares, ô amara mors, vitæ vsu quam fructu: nam vita sine fructu grauior mors. Denique duo mala parantur arbori infructuosæ, securis & ignis. Fame iustitiæ multi sancti mortui sunt mundo. Multi etiam mortui sunt morte corporali, quia pro illa morti se exposuerunt. Esurienda est iustitia vt thesaurus aliis thesauris prçualens. Eccles. 29. *Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quam aurum.* Alios thesauros relinquit homo cum moritur. Sed hunc thesaurum secum defert. Non est cessandum à bonis operibus pro amico aliquo. Bona enim opera faciunt homini societatem in morte, cum amici nolunt hoc facere. Apocalyp. 14. *Opera enim illorum sequuntur illos.* Bona opera hominem ornant & honorant in illa magna curia quę erit cum fiet vniuersale iudicium. In Psal. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato &c.* Item bona opera in futura vita hominem pascunt. Prou. vlt. *Date illi de fructu manuum suarum.* De iustitia require in tractatu de virtutibus cardinalibus, vbi habes specialem tractatum de ipsa. Aptatur autem esuries iustitiæ dono fortitudinis. Vnde interl. Esuries iustitiæ spiritu fortitudinis fulcitur, ne in via lassescat. Item gloss. Hæc virtus sine spiritu fortitudinis non impletur: quia per eum esuriendo ad satietatem quandoque venimus. Aliqui vero ideo esuriem iustitię dono fortitudinis adaptant: quoniam de refectione & exercitio operum est robur virtutum. Posset tamen dici quoniã de fortitudine est ista esuries: sicut de fortitudine vi appetitiuę corporalis est esuries corporalis, & de debilitatione fastidium. Et sicut de fortitudine bellica est esuries certaminum sic de dono fortitudinis esuries iustitiæ in præsenti, quæ certamen habet. Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.*

Psalm. 44.

PARS IX.

De Misericordia.

Sequitur de Misericordia. De qua congrue post prædicta tangendum est: quia post prohibitionem cordis per paupertatem spiritus à bono quod infra nos est: & per mansuetudinem à malo, & post ablutionem cordis per lauacrum lacrymarum, necessaria est directio cordis ad verum bonum, ad quam pertinet esuries iustitiæ, & deinde ad malũ quod fit per misericordiã qua malis proximi cõpatimur. Misericordes vero ideo beati sunt, quia literas patentes habent euangelii quod ipsi misericordiam consequentur. Misericordes alienam miseriam in præsenti per compassionem sibi assumunt: & ideo in futuro iure vicissitudinis Christus eos à miseria liberabit. De Misericordia, require in tractatu Cardinalium virtutum, vbi habetur specialis tractatus de ipsa. Ea vero quæ ponuntur ibi ad ipsius commendationem, valere possunt ad ostendendum misericordium beatitudinem. Adaptatur autem misericordia dono consilii. Vnde Glossa: Misericordia eget spiritu consilii, sine quo nemo circumspecte miseretur. Initiũ est sui misereri, finis est pro alio mori. Ordo enim est miserendi, vt vnusquisque incipiat à se. Finem Christus insinuat pro peccatoribus mortuus est ex misericordia. Misericordiam specialiter consuluit. Veritas iuueni requirenti quid boni faceret, vt vitam æternam haberet *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus.* Matth. 19. Et notandum quod vere misericors est, qui est misericors de suo. Ber. in Serm. Sunt alii misericordes de his quę ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur quod non datur hominibus abundanter: sic tamen vt nihil penitus eos grauet: qui si misericordes essent, de suo facere deberent misericordiam Si non possent de substantia terrena, de voluntate bona darent His qui contra eos peccare forte viderentur, indulgentiã darent. Dulce signum, verbum bonum, quod est super datum optimum vt eorum mentes ad pœnitentiam prouocarent. Deniq; & his omnibus quos in peccato esse cognoscerent, compassionem impenderent & orationem: alioquin misericordia eorum nulla est, & misericordiam consequuntur nullam.

Misericordia adaptatur donũ consilii.

Misericors vere quis sit.

Pars X.

De munditia cordis, & eius descriptione: de his quæ eam efficiunt vel custodiunt: quare etiam misericordes sint beati, vbi tangitur de his quæ faciunt, ad commendationem munditiæ, de partibus eius, ac cui dono adaptatur.

Sequitur de munditia cordis, de qua hoc modo dicetur. Primo, ponentur eius descriptiones Secundo, tãgetur de his quæ mũditiam efficiunt vel custodiunt. Tertio, ostẽdetur quare mundi corde sint beati: vbi tangetur de his quæ pertinent ad commendationem munditiæ. Quarto, tangetur de partib. munditiæ. Quinto, ostendetur quod donum huic beatitudini adaptetur. Circa primũ notandum quod munditia sic describitur: Munditia est vtriusque hominis integritas diuini amoris intuitu obseruata. Potest etiam sic describi. Munditia est puritas animi, omnem abhorrens immunditiam. Bern. in epist. dicit, quod puritas cordis consistit in quærenda gloria Dei & vtilitate proximi. Et loquitur de puritate cordis respectu operum. Super illo verbo Matt. 5. *Beati mundo corde* dicit interl. quos non arguit conscientia peccatorum. *Munditia diffinitio.*

De his quæ efficiunt munditiam.

Circa secundum notandum, quod octo sunt quæ videntur valere ad munditiam efficiendam vel custodiendam. Primum est, aqua sapientiæ salutaris. Multum valet ad munditiam quod homo libenter audiat verbum Dei, vel quod libenter studeat in scriptura sacra Ioan. 14. *Vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Eiusd 18. *Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est.* Dupliciter valet sermo Dei ad munditiam. Primo, quia ostendit maculas cordis: & secundum hoc dicitur speculum. Secũdo, quia dat aquã gratiæ. Prou. 13. *Doctrina bona dabit gratiam.* Et figuratum est per lauatorium, de quo legitur Exod. 38. quod habebat specula exterius, in quibus ingredi entes tabernaculum immunditiam suam videre poterant, & intus aquam vnde eam lauabant. Sapientiæ studiũ ad munditiam valet: quia tollit otium, quod est occasio munditiæ Bernardus: Omnium tentationum & cogitationum malarum & inutilium sentina est otium. Propterea generat castas affectiones. Vnde dicitur, *vinũ germinans virgines.* Zachar. 9. id est virginales affectiones Bernard. super Cantic. Iurans sapientia dum sensum carnis infatuat, purificat intellectum cordis, palatum sanat, & reparat. Sano palato sapit, iam bonum sapit ipsa sapientia qua in bonis nullum melius. Secundũ est contritio cordis ex qua est aqua lacrymarum. Multum valet ad munditiam, quod homo frequenter se abluat cum aqua ista. Cui aquæ admiscendus est cinis: memoria scilicet propriæ mortis, vel temporalis, vel æternæ, vel etiam memoria Dominicæ mortis. Per hunc modum fit lixiuia ad abluendum valde efficax, in qua bonum esset lauare quasi per singulas noctes linteamina illius lecti, in quo tantus hospes debet iacere, Deus scilicet. Hãc ablutionem non dedignabatur facere Dauid, licet rex esset: *Lauabo*, inquit, *per singulas noctes lectum meum.* Tertium est frequens confessio. Confessione mundandum est templũ spirituale. Quod figuratum est 1. Machabæo. 4. vbi legitur quod Iudas mundauit templum Gentibus inquinatum. Iudas enim, confitens interpretatur. Attendenda sunt vero verba quæ ibi dicit Iudas: *Ecce*, inquit, *contriti sunt inimici nostri: ascendamus nunc mundare sancta, & renouare.* Contritio inimicorum mundationem Iudæ præcessit: sic contritio de peccatis quam ex auditu verbi diuini homo recipit, præcedit confessionem peccatorum. In Psal. *Facta est Iudæa sanctificatio eius.* 4. Reg. 5. *Vade, & lauare septies in Iordane.* Septies in Iordane lauatur, qui humiliter septem criminalia peccata confitetur. Bern. in epistolis ad quandam virginem: Audi cui places, ama vnde places. Ama confessionem ob quam amaris: ama confessionem, si affectas decorem: Confessioni iungitur decor, iũgitur pulchritudo. In Psal. *Confessionem & decorem induit. Confessio & pulchritudo in conspectu eius.* Re vera vbi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Quartum est, vitæ austeritas tam in victu quam in vestitu. Sicut defricatio & absterso cum panno aspero valere solet ad munditiam scyphi: sic vitæ austeritas valet ad munditiam spiritualem. De hac asperitate habemus exemplum in Ioann. Bap. Matth. 3. *Ipse*

Munditiæ cordis. 8. efficiunt.

Psalm. 6.

Psalm. 113.

Psalm. 103.

autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat locusta & mel syluestre. Quintum est eleemosynarum largitio. Luc. 11. *Veruntamē quod superest, date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Sextum est, oratio Luc 9 *Facta est dum oraret species eius altera, & vestitus eius albus & refulgens.* Munditia orādo acquiritur. Ideo orat Psal. 50 *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum &c.* Matt 8. *Domine si vis potes me mundare.* Orando etiam conseruatur Machab 13. *Sancte sanctorum Domine, conserua in æternum domum istam impollutam, quæ nuper mundata est.* Septimum est, lima correptionis Qui munditiam desiderat, correptionem non fugiat, sed appetat. Bern. in Serm. Sunt qui peccata sua sic confitentur, vt videri possint ex desiderio cordis mundandi id agere: omnia enim in confessione lauantur, nisi quod ea quæ sponte dicunt aliis, ab aliis patienter audire non possunt Qui si vere mundari desiderarent, vt videtur, non irritarentur: sed haberent eis gratiam, qui suas illis maculas demonstrarent. Greg Ille solus amicus meus erit, qui ante aduentum districti iudicis maculas mentis meæ tergit. Sunt quidam infelices qui à lima correctionis ex qua debuerunt contrahere munditiam, potius contrahunt rubiginem, dum de correctione indignantur, & deteriores fiunt De tali potest dici illud Psal. *Destruxisti eum ab emundatione vel emendatione*, id est, vnde debuit emundari vel emendari. Octauum est, ignis tribulationis, quo Deus purgat illos quos aurum & argentum reputat. Vnde gaudere debet homo cum videt se in igne tribulationis positum. Iac. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis.* Ille qui in igne tribulationis per impatientiam exuritur, paleam se esse ostendit, non aurum vel argentum. Vnde multum potest timere illud Matth. 3. *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* Ambrosius super Beati immaculati. Sicut aurum bonum: ita Ecclesia cum vritur, detrimenta non sentit, sed magis fulgor eius augetur.

Psal. 50.

Psal. 88.

Et notandum quod in veteri lege fiebat triplex sanctificatio. Primo, per aquam expiationis, de qua numeror. 30. Secundo, per sanguinem, ad Heb. 9. *Omnia pene secundum legem in sanguine mundantur:* Tertio, vnctione, vt tabernaculum & vasa eius, & Aaron, cum filiis suis. Exod. 30. Possunt hæc referri ad triplicem baptismum, scilicet fluminis qui proprie dicitur baptismus. Et baptismum sanguinis, quo beatus Mauritius cum sociis suis baptizatus est Et baptismum flaminis, scilicet Spiritus sancti, quo saluantur illi qui non possunt habere baptismum, sed credunt & conteruntur de peccatis suis: & libenter reciperent baptismum si possent habere. Vel in ablutione per aquam facta, intelligi potest sanctificatio, quæ fit per solam gratiam Dei. Vt in paruulis qui baptizantur. In ablutione facta cum sanguine intelligitur ablutio quæ fit per pœnitentiam, quæ est quædam carnis mortificatio & crucifixio. ad Gal. 5 *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis:* Per sanctificationem vero vnctione factā significatur sanctificatio quæ fit per augmentum gratiæ, & sanctificatio specialiter quæ fit in ministris Ecclesiæ Sicut enim mundius seruanda sunt calix & alia vasa Ecclesiæ, quam vasa communia: sic ministri Ecclesiæ maioris munditiæ debent esse, quam laici. Exod 30. eadem vnctione iubentur sanctificari Aaron & filii eius, & vasa tabernaculi In Ecclesia etiam ministri Ecclesiæ habent quoddam speciale sacramentum, scilicet sacramentum ordinis quo excellentius cæteris sanctificentur.

Legis veteris sanctificatio qualis.

Et notandum quod ea quæ intrabant vnctionem illam, insinuant quomodo ministri Ecclesiæ debent sanctificari. Primum erat myrrha prima & electa Sic dicitur myrrha illa quæ sponte manat ab arbore, & est pretiosior quam illa quæ eiicitur per incisionem corticis, & signat mortificationem carnis quę fit in iuuentute, quæ Deo est gratior & homini vtilior. Prius myrrha pœnitentiæ condienda est, quam vermibus vitiorum computruerit Mira est fatuitas aliquorum, qui myrrha ista nolunt se inungere donec toti computruerint vermibus vitiorum. Secundum erat cinnamomum, quod est cinerei coloris, quod cum frangitur, in modum nebulæ spiramentum visibile emittit : vt dicit Gloss. super Exod. 30. Et signat humilitatem ministrorum Ecclesiæ, quæ talis debet esse, vt populum visibiliter ædificet, cum debeat esse exemplaris. Tertium erat, casia quæ crescit in aquis, & significat fidem, quæ in aquis Sacræ scripturæ crescit: & sic tenenda est vt accipitur ex aquis Sacræ scripturæ. Non enim debet homo sequi rationem suam in iis quę fidei sunt. Quartum erat calamus Et dicit Gloss Exod.

Ecclesia ministri cur Laicos superare debeant munditia splendore. Myrrha significatio. Cinnamomi significatio. Casia quid.

30 quod est arbor aromatica crescens iuxta Libanum Et super illud Ezech. 27. *Calamus in negotiatione tua*, dicit Gloss. quod in calamo vocalis sonus significatur. Vnde per calamum intelligitur deuotio ecclesiastici officii, eo quod calamo canitur. Quod multum consolatur & ædificat populum Dei: Iis quatuor speciebus admiscebatur oleum de oliuetis, per quod significatur pietas, cui quatuor prædicta debent deseruire. Minister Ecclesiæ pietati se totum debet dare, vt sit vir misericordiæ. Exemplum habemus de hoc in oculo, qui tenerior & compassibilior est cæteris membris & lacrymis propinquus. Idem debet esse in clero, qui est quasi oculus Ecclesiæ.

Item de hoc exemplum habetur in Christo qui totus fuit misericors. Misericordia eum traxit de cælo. Ipsa eum per vias asperas huius vitæ duxit, pro redemptione miserorum eum vendidit, & morti crucis eum exposuit. Si ministri Ecclesiæ essent ipsius misericordiæ in præsenti, vix essent aliqui quin saluarentur. Misericordia enim iure vicissitudinis eorum esset in futuro. Mortificatio carnis tunc seruit pietati, quando quod ori subtrahitur, pauperibus datur. Humilitas, quando in propriis vestibus parum expenditur, vt in pauperibus vestiendis multum expendatur. Fides, cum aliquis frequenter meditatur, pauperem esse membrum Christi vel filium Dei, vel quod Christus sibi reputat fieri quod pauperi fit, & alia quæ sunt fidei quæ pietatem incitant. Doctrina fidei pietati seruit, cum doctor intendit iis quæ Ecclesiam ædificant. Gloss. super 1. ad Corinthios 8. Hic Deum diligit, qui charitatis causa scientiam tẽperat, vt prosit fratri pro quo Christus mortuus est. Ecclesiasticum etiam officium pietati debet seruire, vt ministri Ecclesiæ studeant subuenire animabus quæ in præsenti pereunt, & illis qui in purgatorio cruciantur.

Macula, Ecclesiasticis indecens quinque ob causas.

Item notandum quod ministros Ecclesiæ maxime decet munditia, & maxime in eis indecens est immunditia seu macula quinq; de causis. Prima est, quia ipsi sunt oculi Ecclesiæ. In Psal. *Oculi mei languerunt præ inopia.* Præ inopia, inquam luminis. Exponit hoc glossa de Apostolis qui fuerunt maiores ministri Christi. Macula in oculo maxime est noxia. Macula in cæteris membris etsi ea deturpet, tamen non reddit ea inutilia: possunt enim exercere officia sua. Multi maculati pedibus recte incedunt Macula vero in oculo eum inutilem reddit.

Psal. 87.

Etiam modicum pulueris visum oculi impedit. Gregorius: Nequaquam in membro maculam pure considerat oculus quem puluis grauat.

Secunda, quia sunt vt speculum Ecclesiæ. Laici enim multum ad eos inspiciunt. Vnde satis possunt dicere illud 1. ad Corinth. 1. *Spectaculum facti sumus mundo.* Sicut de Christo dicitur Sapient. 7. quod est speculum sine macula: ita pro possibilitate sua ipsi deberent esse speculum sine macula, in quo pure reluceret Christi imago. Si macula fuerit in speculo, illam videt qui in eo faciem videre quærebat: sic si macula fuerit in ministris Ecclesiæ, ad illam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Minister Ecclesiæ debet dicere illud 1. ad Corinthios. 3. *Estote imitatores mei sicut & ego Christi.*

Tertia, quia sunt vasa electionis regi regum, & Domino dominantium. Modica macula in scypho vinum infusum abominabile reddit & inutile quantum ad potum regis: sic sapientia in multis propter maculam vitæ abominabibilis redditur Deo & hominibus. Gregor. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. De vno vase electionis habes. Actor. 9. *Vas, inquit, electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filijs Israel.* Vasa vero electionis hodie in vasa communia sunt mutata. Osee 8. *Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum.* Iudæi immundum commune dicebant. Huius immunditiæ in magna parte est negligentia circa custodiam oris. Numeror. 19. *Vas quod non habuerit operculum nec ligaturam desuper, immundum erit.*

Quarta, quia habent mundare alios, ideo oportet eos esse mundos. Ecclesiast. 34. *Ab immundo quid mundabitur?*

Sicut non est calidi frigefacere, nec frigidi calefacere: ita non videtur immundi mundare. Gregorius: Superiectas sordes tergere non valet manus quæ lutum tenet. Nehemiæ duodecimo. *Mundati sunt; Sacerdotes & Leuitæ & mundauerunt populum.* 1. Mach. 4. *Elegit Iudas sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, & mundauerunt sancta.* Quinta, quia ministri sunt Altissimi. ideo sicut ipse immaculatus est, oportet eos esse immaculatos. In Psalmo. *Ero imma-* *Psal. 17.*

cula mecum eo, &c. Item: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* ad Ephes. I. *Elegit nos vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate.*

Quare mundi corde sint beati.

Circa tertium notandum quod prima & maxima causa quare mundi corde sunt beati, est illa quam Dominus tãgit. *Quoniam ipsi Deum videbunt.* In futuro videbunt eum facie ad faciem, in quo erit maxima delectatio Ioan. 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Et super illud Psal. *Ostendam illi salutare meum*, dicit glos. id est, Christum, in maiestate. Et subditur: Hæc visio est tota merces. In præsenti etiam videtur Deus à mundis corde, eo modo quo prius ostensum est quarta parte, in tractatu de Contemplatione. Bernard. Pura veritas non nisi puro corde videtur, ad Hebr. 12. *Pacem sequemini cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum.* Mundi corde non solum sunt beati beatitudine spei, sed etiam beatitudine viæ, quia liberi à miseria immunditiæ, quę magna est. In Psal. *Beati immaculati in via* Apocalyp. 12. *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni.*

Psalm. 90

Mundi corde dupliciter beati.

De ijs quæ faciunt ad commendationem munditiæ.

Munditiæ commendatio.

Et notandum quod duodecim sunt quæ faciunt ad commendationem munditiæ cordis. Primum est multiplex exhortatio quã scriptura sacra facit ad munditiam vel mundationem. Leuit. 11. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Item eiusd. 19. & 20. Item Deut. 18. *Perfectus eris, absque macula cum Deo tuo.* Eccl. 9. *Omni tempore vestimenta tua sint candida.* 2. Petr. 3. *Satagite immaculati & inuiolati inueniri.* Esa. 1. *Lauamini, mundi estote.* Hierem. 14. *Laua à malitia cor tuum Ierusalem.* Esa. 3. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Secundum est, quod ipsa est naturalis animæ. Bernard. in Serm. Sicut corporis natura est sanitas, ita cordis natura est puritas. Tertium est, quod gaudium habet sibi adeo annexum quod ipsa vocatur gaudium, vnde super illud ad Gal. 5. *Fructus spiritus est: charitas, gaudium* dicit gl. id est, puritas animi. Quartum est, purgatio, quam naturaliter faciunt creaturæ irrationabiles, & etiam insensibiles, quasi exosum haberent immunditiam: Purgat se mare, mortuos ad littus expellẽs, purgat se vinum, purgat se etiam quod decoquitur. Corpora etiam animalium vim expulsiuam habent, qua noxia à se expellunt. Quintum est, detestatio sui oppositi, scilicet immunditiæ peccati. Et notandum, quod quinque sunt ex quibus intelligi potest quam timenda sit immunditia peccati. Primum est, dignitas rei quam peccatum inquinat. Panno pretiosiori magis timemus inquinationem, etiam anima quę per peccatum inquinatur imago Dei est, & vnita diuinæ naturæ in persona Christi. Quid diceretur de illo qui imaginem Crucifixi, vel B. Virginis in lutum proiiceret, vel crucem quæ corpus Christi tetigit paucis horis. Secundũ est, difficultas recedendi, quæ patet in Lucifero, à quo immunditia peccati separari non potuit ex quo ei adhæsit. Item ex quo homo peccauit, nullus purus homo à peccato perfecte purgatus est, vt dignus esset videre faciem Dei, donec Christi sanguis effusus est, quo illa purificatio perfecta est. Præterea immunditia vnius mortalis peccati non potest ablui tota aqua quæ sub cœlo est, nisi aqua gratiæ desursum descendat quæ cor abluat. Tertium est huius immunditiæ vilitas, quod patet per hoc quod Dominus immunditiam corporalem non reputat comparatione immunditiæ spiritualis. Matt 15. *De corde exeunt cogitationes malæ &c. Hæc sunt quæ coinquinant hominem Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem* Hęc immunditia pulcherrimam creaturam, s. Luciferum ita deturpauit: & quum esset in tam sublimi statu, adeo eum vilificauit, vt serpentibus & bufonibus inferior videatur esse in hoc quod bonum ei esset si nunquam fuisset. Vilitatem huius immunditiæ ostendit Dauid, dicens: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.* Quartum est hoc, quod Deus non habet adeo bonum amicum quem non odiret ad mortem etiam æternam, propter maculam vnius mortalis peccati. Eccl. 12. *Altissimus odio habet peccatores.* Quintum est, quod macula hæc adeo deturpat rem in quam cadit & deteriorat, quod nisi virtute diuina remoueatur, perdita est, & melius esset ei nihil esse quam sic esse. Sextum faciens ad commendationem munditię est, quod ipsa multum placet Deo. 1. ad Thess. 4. *Hæc est voluntas Dei,*

Immunditia timẽda.

Psalm. 13.

Munditia Deo placere ex certis colligitur signis.

Sanctificatio vestra. Signa huius placentię multa sunt. Primum est hoc, quod ipse filius Dei dignatus est humiliare se ad mundationem hanc faciendam. Ad Hebræos 1. *Qui quum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens & cætera.* Secundum est, quod ipse discessurus à discipulis suis documentum dedit eis de hac mundatione. Ioan 13. *Si ego laui pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ablutio illa figura erat spiritualis ablutionis, qua volebat eos abluere seinuicem. Tertium est, quod cum tantis expensis voluit facere hanc mundationem. Voluit enim nos mundare sanguine suo. Ad Titum secundo. *Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem.* Ad Hebræos decimotertio. *Vt sanctificaret populum suum, extra portā passus est.* Apocalyp. 1. *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Pro mundatione mundi fecit Deus diluuium in mundo isto. Genesis septimo. Et ante diem iudicii præcedet ignis qui comburet faciem mundi, qui ascendet tantum quantum aquæ diluuii ad purgandum mundum. Quartum est, quod voluit septem sacramenta esse in Ecclesia Dei: quæ omnia sunt vel ad sanctitatem faciendam, vel construendam, vel augendam. Quintum est, quod Deus mundos corde in sui societate recipit, & in præsenti, & in futuro. In Psal. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, &c.* Et respondetur. *Qui ingreditur sine macula.* Ioan. 13. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* 1. Ioan. 3 *Omnis qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut ipse sanctus est.* Apoc. 3. *Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua & ambulabunt mecum.* Eiusdem 21. dicitur de ciuitate cælesti: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Sextum est, quod mundis corde abundanter dat Deus bona sua. Iob. 17. *Mundis manibus addet Deus fortitudinem.* Septimum faciens ad commendationem munditiæ est, quod ipsa cor hominis Dei habitaculum facit. Aug. Munda tantum cubiculum cordis: intus est qui exaudiat. 1 Paral. 19 *Opus grande est; non homini paratur habitatio, sed Deo.* Octauum est, quod pinguedinem deuotionis recipit. In Psal. *Pinguescent speciosa deserti.* Nonum est, quod amicum Dei constituit. Decimum est, quod gratiam labiorum tribuit. Quæ duo tanguntur Prouer. 22. *Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum suorum, amicum habebit regem.* Vndecimum est, quod radix est totius munditiæ. Ad munditiam enim interiorem sequitur exterior munditia. Ad Rom. 11. *Si radix est sancta, & rami.* Duodecimum est, quod ad Dei manifestam visionem perducit. Matt. 5. *Beati mundo corde &c.*

Psalm. 14.

Psal. 64.

De partibus munditiæ.

Circa quartum notandum quod est munditia ficta, & est munditia vera. Ficta munditia est immunditia superficialis: vt munditia Pharisæorum, de qua Matth. 23. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia.* Et subditur: *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat & id quod foris est mundum.* De ficta munditia tangitur Prouerb. 30. *Generatio quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota à sordibus suis.* Munditia vera est puritas cordis. Et diuiditur in munditiam intellectus, & munditiam affectus. Bern. in Sermonib. Duo, inquit, sunt quæ in nobis purganda sunt: intellectus & affectus. Intellectus vt nouerit affectus vt velit. Intellectus purgandus est à tribus, scilic. à falsis, ab otiosis & vitiosis. Falsitas intellectum obtenebrat. Otiosa eum impediunt. Abusio enim intellectus est, quum occupatur circa inutilia. Omnis autem potentia sui abusione præpeditur: vitiosa vero eum coinquinant. Item purgandus est intellectus vt oculus animæ à macula, quę intelligi potest prudentia carnis, vel opinio propriæ munditiæ. Item à superaffluente humore, scilicet ab importunitate mundanæ solicitudinis. Affectus vero mundandus est à superaspersione, & infectione, & admistione sordium. Superaspersio in primis motibus, infectio in desiderio moroso, admisto in amore. Amor enim est quædam admistio siue vnio amantis ad amatum. Item affectus purgandus est terrenitate, scilicet ab amore diuitiarum, & à crassitudine deliciarum & rubigine iræ vel odii, vel alterius malitię. Itē purgādus est affectus à macula quę est ex inordinato appetitu boni, & à macula quæ est ex inordinato & appetitu mali, & à macula quæ est ex inordinato appetitu amborum. Prima macula est, vt macula luxuriæ vel auaritiæ. Secunda est, macula malitiæ. Tertia est, macula superbiæ. Superbus appetit alienum malum propter proprium bonum, vt proximi deiectionem propter sui exaltationem. Ipse vult facere de fratre suo scabellum pedum suorum,

A quibus intellectus hominis purgandus.

A quibus affectus.

rum, vt sic altior appareat. Munditia à macula malitiæ nihil aliud videtur esse quam innocentia, quæ sic describitur: Innocentia est puritas animi omnem iniuriæ illationem abhorrens.

Item notandum, quod cor mundandum est vt speculum, vt sic Deo inspectori faciem suam puram reddat. Abluẽdum est hoc speculum lauacro lachrymarum. Mundandum est tersione, quæ est confessio & oratio pro venialibus & defricatione, quæ fit vitæ asperitate. Item mundandum est cor, vt vas cui balsamum cœlestis sapientiæ debet infundi. Munditia cordis adaptatur dono intellectus.

Circa quartum notandum, quod munditia cordis dono intellectus adaptatur. Facit enim munditia cordis ad intelligentiam, sicut puritas & claritas pupillæ facit ad visionem oculi, & munditia speculi ad speculationem faciei, & munditia vasis ad hoc quod pretiosus liquor ei infundatur. Gl. super Matth. 5. facit adaptationem his verbis: Spiritui intelligentiæ huic gradui adaptatur: quia intellectus mentis oculus est, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

PARS XI.

De pace & eius descriptione: de commendatione Pacis, de iis quæ ad pacem habendam valere possunt: de iis quæ pace aduersantur, & de diuisionibus ad pacem pertinentibus: qui sint pacifici, & quare sint beati, ac cui dono hæc beatitudo adaptetur.

SEquitur de gratia quæ commendatur nobis in illo verbo, *Beati pacifici, &c.* De qua hoc modo agetur. Primo descriptiones pacis ponentur. Secundo, eius commendationes. Tertio, tangetur de iis quæ ad pacem habendam valere possunt. Quarto, de iis quæ paci aduersantur. Quinto, ponentur diuisiones ad pacem pertinentes. Sexto, ostendetur qui sint pacifici. Septimo, quare pacifici sint beati. Octauo, quod donum huic beatitudini adaptetur. Pax sic describitur: Pax est concordantium in bono mentium ordinata tranquillitas. August. 9 lib. de Ciuit. Dei, multas ponit descriptiones particulares pacis his verbis: Pax, inquit, corporis, est ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis ordinata requies appetitionũ. Pax animę irrationalis, ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax corporis & animæ, ordinata vita, & salus animantis. Pax hominis mortalis & Dei, ordinata in fide sub ęterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia ciuium. Pax cœlestis ciuitatis, ordinatissima & concordissima societas fruendi Deo & inuicem in Deo. Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Et subdit descriptionem ordinis: Ordo, inquit, est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Ad pacem generaliter pertinere videtur carentia repugnantis. Vnde dicit gloss. super Matth. 5 *Vera pax est vbi nihil repugnat.* Augustinus 19. lib. de Ciuitate Dei: Quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? quod quum factum fuerit, pax erit.

Descriptio pacis.

Quid sit Ordo.

De commendatione pacis.

CIrca secundum notandum, quod 12 sunt, quæ ad pacis commendationem pertinere videntur.

Pacem commendat naturale desiderium.

Primum est, naturale desiderium pacis, quod inest omnibus. De quo Augustin 19. lib. de Ciuitate Dei: Sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt, nihil aliud quã vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnãtium? quod cum factum fuerit, pax erit. Idem in eodem: superbus peruerse imitatur Deum: odit namq; cum sociis æqualitatem sub illo, sed imponere vult sociis dominationem suam pro illo. Odit ergo iustam pacem Dei, & amat iniquam pacem suam. Non amare tamen qualemcunque pacem nullo modo potest. Nullius quippe vitium contra naturam est, vt naturæ deleat extrema vestigia.

Multiplex exhortatio.

Secundum est, multiplex exhortatio ad pacem quæ nobis fit. Ad pacem monuit nos multitudo angelorum nato Domino, dicens: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus.* Luc. 2. Ad hanc voluit Christus apostolos monere illos, in quorum domum intrarent. Math. 10. *Intrantes domum salutate eam, dicentes: Pax huic domui.* Et Luc. 10. Dictum est discipulis: *In quamcunque domum intraueritis, primum*

tis, primum dicite, Pax huic domui. Ad pacem etiam monuit Christus, Ioann. 20. in duobus locis. Tota doctrina eius ad pacem videtur fuisse. Vnde super illud Ioan 16. *Hæc locutus sum vobis vt in me pacem habeatis*, dicit gloss. Non solum quæ in cœna, sed quæ ab initio, & maxime quæ in cœna, hac de causa dicit dicta, vt in illo pacem haberent. Ad idem debet esse doctrina Ecclesiæ. Columba ramum oliuæ portat in ore suo. Genes 8. Oliua signum est pacis: columba signum est Spiritus sancti. In hoc ergo signatum est, quod viri spirituales debent portare in ore pacem, vt ad ea quæ pacis sunt admoneant. Ad pacem monet Apostolus ad Roman. 14. *Quæ pacis sunt sectamini, &c.* Eiusdem 12. *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* 2. ad Corinth. 4. *Pacem habete.* ad Ephes. 4. *Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* ad Hebr. 12. *Pacem sequimini cum omnibus.*

Oliua signũ pacis. Columba Sp. sanctus.

Tertium est, frequens oratio quam sancti pro pace faciunt, & ab aliis fieri volunt. Num. 6. *Conuertat Deus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Ierem. 29. *Quærite pacem ciuitatis &c.* In Psalm. *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* 2. Machab. 1. *Adaperiat Dominus cor vestrum, &c. & faciat pacem.* Paulus fere in singulis epistolis suis pacem optat iis quibus scribit. Similiter Petrus in suis epistolis.

Frequens oratio. *Psalm. 121.*

Quartum est, quod pax est verum bonum amicorum Dei. Vnde super illud, *Pax super Israel* dicit glossa, Vno verbo omnia bona dicit: qui pacem non habet, infelix est. In Psalmo: *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Pacem specialiter reliquit Christus discipulis suis recessurus ab eis. Ioan. 14. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* ad Heb. 4. *Relinquitur sabbatismus populo Dei.* Solent homines morituri aliqua relinquere dilectis suis, & magis dilectis meliora. In hoc ergo quod pacem Christus reliquit apostolis sibi dilectissimis monstrauit pacem optimam esse. Multum dolere deberet qui se videt exhæredatũ ab eo quod Christus specialiter fidelibus legauit. 4. Reg. 21. dicit Naboth ad Achab: *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum*, nec voluit aliquo modo vineam quam habebat is hæreditarie commutare. Pacem comitatur gaudium. Prouerbior. 12. *Qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.*

Bonitas. *Psal. 13.*

Quintum est, quod pax finis videtur esse omnium, etiam sui contrarii. Augustinus: Tantum bonum est pax, vt etiam suo cõtrario quæratur. Idem: Constat pacem belli esse optabilem finem. Omnis homo etiam belligerando pacem requirit.

Finis.

Sextum est, quod pax enumeratur inter fructus spiritus. Galat. 5. *Fructus autem spiritus, sunt charitas, gaudium, pax*: charitate diliguntur quæ sunt diligenda, & odiuntur quæ sunt odio habenda. Si assint, quæ diliguntur, est gaudium: si absint quæ odiuntur, est pax.

Fructus spiritus. Qua habitatio Dei.

Septimum est, quod pax est specialis locus Dei. Psalm. *In pace factus est locus eius.* Ad hoc signandum, templum Salomonis in pace factum est. 3. Reg. 5. *Nunc requiem dedit Dominus Deus mihi per circuitum: & non est sathan, neque occursus malus.* Quamobrem cogito ædificare templum nomini Dei mei. Ad idem ostendendum noluit filius Dei nasci in mundo isto, donec vniuersus orbis pacatus fuit: & durauit pax illa 12. annis. 2. ad Corinth. vltim. *Pacem habete, & Dominus pacis erit vobiscum.* 1. ad Corinth. 4. *Non est Deus dissensionis, sed pacis*, Deus est pacis quasi possessiue: quia vbi pax, ibi Deus.

Psal. 75.

Octauum est, quod Deus ita care pacem emere voluit. Chrysost. Pro pace loquimur pro qua Dei filius passus est, propter quam crucifixus est & sepultus, quam nobis pro omni censu hæreditatis reliquit. Voluit Dei filius mori vt nos reconciliaret Deo patri. Voluit quasi matrimonium contrahere cum sorore nostra: scilicet cum humana natura, vt pax in mundo reformaretur. Adhuc etiam pacem peccatorum paratus est emere regno cœlorum. Væ illis qui tam honorabilem pacem recusant.

Care empta.

Nonum est, quod pax mundissima est. Mundat enim aquam mundantem cætera. Si aqua turbata in pace dimittatur, clara efficitur.

Mundans.

Decimum est, quod clare videre facit. Aqua turbata non reddit imagines, vt ait Gregor. sicut cor turbatum non clare videt. In Vitis patrũ tres studiose diligentes se facti sunt monachi. Quorum vnus elegit litigantes ad pacem reducere. Alius visitare infirmos. Tertius abiit quiescere in solitudine. Primus laborans circa lites hominum non valens eas sedare, tedio victus venit ad eum qui seruiebat infirmis, & inuenit eum animo deficientem. Qui de communi consensu abierunt tertium videre in eremo, dicentes ei tribulationes suas, & rogantes vt eis diceret statum suum: qui reticens paululum, misit aquam in scyphum, dicens eis:

Visum clarificans.

Attendite

Attendite in aquam, & erat turbulenta. Et post modicum dixit eis: Attendite quomodo limpida facta est. Et cum intenderent in eam, viderunt vultus suos tanquam in speculo. Et tunc dicit eis: Sic est qui in medio hominum consistit, non enim videt peccata sua. Cum autem quieuerit, & maxime in solitudine, tunc peccata sua conspicit.

Vndecimum est, quod pax præsens arra est futuræ pacis. Esaiæ vlt. *Erit sabbatum ex sabbato.*

Deo & hominib. grata.

Duodecimum est, quod pax grata est, & Deo & hominibus. Ecclesiast. 25. *In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, Concordia fratrum, amor proximorum, vt vir & mulier sibi bene consentientes.*

De his quæ valent ad pacem habendam.

Circa tertium notandum, quod duodecim sunt, quæ ad pacem habendam valere possunt.

Primum est, amor pacis. Non enim dat Deus tantum bonum illud contemnenti, sed cum desiderio magno quærenti. In Psalm. *Inquire pacem, & persequere eam.* Hoc est contra quosdam qui pacem oblatam reciperent, sed eam primo non quærerent. Hi non videntur intelligere pacem hæreditatem esse Christianorum. Si enim se agnoscerent exhæreditatos ab eo, quod Christus eis legauit, non expectarent quod alius eos incitaret ad hæreditatem eorum recuperandam. ad Heb. 12. *Pacem sequimini cum omnibus.* Roman. 14. *Quæ pacis sunt sectamini inuicem & in omnes.* Psal. 33.

Secundum est, vt à peccato nos remoueamus, & ab eo pro posse caueamus. Non potest enim veram pacem habere qui male viuit. Prouerb. 16. *Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoq; eius conuertet ad pacem.* Augustin. 19. lib. de Ciuitat. Dei: Pacem, inquit, iniquorum in comparatione pacis iustorum: ille videt nec pacem esse dicendam, qui nouit præponere recta prauis, & ordinata peruersis. Sapient. 14. *Magna mala pacem appellant.* Esa. 48. *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Quomodo pax vera est illi qui guerram habet cum omnipotente, cui iustitia Dei gladium euaginatum tenet super caput, qui in domo propriæ conscientiæ litem habet, cui omnia nocent & bona & mala? Sicut enim bonis bona & mala cooperantur in bonum: ita malis & bona & mala cooperantur in malum. Quomodo veram pacem habet qui iacet in spinis vitiorum, quem vermis conscientiæ mordet, qui onus diaboli continue portat, qui iacet in immunditia quam nobilitas animi naturaliter refugit?

Tertium est, quod voluntatem nostram diuinæ voluntati studeamus conformare Luc 2. *Pax hominibus bonæ voluntatis.* Quomodo pacem potest habere qui ei resistit cui nequit præualere? Iob 9. *Quis restitit ei, & pacē habuit?* Voluntati illius cui placent ea quę placent Deo, nihil repugnat, sicut neque voluntati diuinæ: ideo pacem habet. August. Qui iugo Christi subiectus est, subiecta habet cetera, & non laborat: quia non resistit quod subiectum est.

Quartum est, frequētatio humilis confessionis. Esa. 57. *Creaui fructum labiorum pacem.* 2. Reg. 12. *Peccaui Domino* ait, David: *Dixitq; Nathan ad eum: Dominus quoque transtulit peccatum tuum.*

Quintum est, districtio iustitiæ Esa. 32. *Erit opus iustitiæ pax.* In Psal. *Iustitia & pax osculatæ sunt.* Esa. 60. *Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam.* Psal. 84.

Sextum est, terrenorum contemptus. Non enim potest habere veram pacem, qui continue sequitur quod non potest consequi. Eccl. 34 *Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia.* Gregorius: Quid quietius, quam nihil in hoc mundo appetere? quid laboriosius, quam terrenis desideriis æstuare? Hinc est quod Israel sabbatum accepit in munere. Ægyptus percutitur muscarum multitudine.

Septimum est, mansuetudo. In Psal. *Mansueti hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Homo immansuetus & impatiens qui aduersa fugit: quæ si effugit, non potest habere veram pacem: sed qui aduersa amplectuntur tanquam pretiosa & salubria: exemplo Christi, qui quod carni molestius erat, elegit secundum Bern. *Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem.* Ad Hebr. 12. Psal. 36.

Octauum est, moderata occupatio. Otiosus veram pacem non potest habere. Inertia enim est impatiens sui, vt ait Senec. Prouer. 21. *Desideria occidunt pigrum: noluerunt quidquam manus eius operari: tota die concupiscit, & desiderat.* Item nimia occupatio aufert pacem. Martha enim turbatur erga plurima. Lucæ 10. Exod. decimooctauo. *Stulto labore consumeris*: ait Iethro ad Moysen. Et subditur: *Vltra vires tuas est negotium*

glossa

glossa Augustin. Vbi mihi videtur significari nimis internum humanis actibus animum Deo quodammodo vacuari, quo sit tanto plenior quanto in superna & æterna liberius extenditur.

Nonum est, quod homo non se intromittat de impertinentibus ad se. Dilatatio enim solet habere scissuram: vt dicit beatus Bern. Prou. 28. *Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat.* De dilatione reprehenditur Petrus Ioan. vltim. à Domino dicente sibi: *Quid ad te? tu me sequere.* Et discipuli Actu. 1. *Non est vestrum*, inquit, *nosse tempora vel momenta, &c.*

Psalm. 118 Decimum est, amor sacræ Scripturæ. In Psalm. *Pax multa diligentibus legem tuam.* Iacob. 3. *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica.* Sicut sacra Scriptura hominem reddit pudicum, ita eum in pace custodit. Et sicut piscis in aqua quiescit, extra aquam vero palpitat. Tob 5 *Si cor humanum in aqua sapientiæ salutaris quiescit: extra vero inquietatur.*

Vndecimum est, frequentatio orationis in qua Spiritus sancti gratia hauritur, in quo solo est pax vera. Vnde pax numeratur inter fructus spiritus. Ad Galat. 5. ad Roman. 14. Sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Iob 8. *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus: si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ.*

Duodecimum est, si sensus tuos diligenter custodias. Ecclesiast. 28. *Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis.* Esa. 26. *Claude ostia tua super te.* Discipuli ostia habebant clausa quando Dominus dixit eis: *Pax vobis.* Ioan. 20.

De his quæ aduersantur paci.

Circa quartum notandum quod paci videntur aduersari bellum, & lites, & tumultus interiores & exteriores, & inquietudo secundum locum. Inquietudo etiam voluntatis fugientis malum vel præsens vel futurum, vel sequentis bonum, & non consequentis: timor mali futuri, & dolor de malo præsenti pacem

Psal. 137. perturbant. In Psalm. *Non est pax ossibus meis à facie iræ tuæ: à facie peccatorum meorum.* Item molestia quam aliquis in vitiis sustinet, pacem turbat. Ecclesiast. 33. *Præcordia fatui, quasi rota carri.* Fatuus qui in murmure est, de hoc quod sustinet sicut rota carri murmurat: vnde non est in pace. Item non est in pace qui transitoria ista fugacia appetit. Appetitio enim illa quædam spiritualis motio est. Vnde Augustinus: Pacem animæ irrationalis dixit esse ordinatam requiem appetitionum, vt prius habitum est.

De diuisione loci.

Circa quintum notandum, quod triplex est pax, scilicet temporis, pectoris, & æternitatis. De prima legitur 4. Reg. 20. *Sit tantum pax & veritas in diebus meis.* In Psalm. *Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Esaiæ 47. *Vtinam attendisses ad mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua.* Baruch 3. *Si in via Dei ambulasses habitasses vtique in pace super terram.* Augustin. 19 lib. de Ciuitate Dei: Tantum est pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inueniri. De pace pectoris. Ioann. 14. *Pacem relinquo vobis.* De pace æternitatis. Esaiæ 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* In Psalm. *Qui posuit fines tuos pacem*, ad Philipp. 4. *Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra.* Gloss. 1. Deus qui est summa pax quæ nec cogitari potest: & ideo extra eum nullo opus est. Custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu, id est, voluntates & intellectus vestros, vt extra ipsum nihil intelligatis vel appetatis. Gregorius: Quid est pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æternæ: Quid ergo dementius esse potest: quam vestigia impressa pulueri diligere, sed ipsum à quo impressa sunt non amare?

Pax triplex temporis.

Psal 72.

Pectoris.

Æternitatis.

Item notandum, quod est pax bona, & est pax mala. De bona iã dictum est. Pax vero mala est triplex, scilicet inordinata, simulata, inquinata. Inordinata est, quum superior obedit inferiori: vt ratio sensualitati, vel prælatus subdito. Prouerb. penult. *Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest.* Per seruum quum regnare cœperit. Eiusdem 19. *Non decet seruum dominari principibus.* Pax ista deterior est, quam guerra. Hanc pacem seruauit Adam potius obediens vxori, quam Deo. Genes. 3. *Quia audisti vocem vxoris tuæ, &c. maledicta terra in opere tuo.* Pax simulata fuit pax Iudæ. Lucæ 22. *Iuda, osculo Filium hominis tradis?* Et 2. Reg. 20. dixit Ioab ad Amasam, *Salue mi frater*, & tenens manu dextera mentum Amasæ, percussit eum in latere, & effudit intestina eius.

Pax bona & mala & hæc triplex.

Psalm. 27. In Psalm. *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Ierem. 9. *In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias.* Pax inquinata, est eorum qui sunt in malo concordes: vt Pilatus & Herodes in morte Christi pacificati sunt. Luc. 23. Matth. 10. *Nolite arbitrari quod venerim pacem mittere in terram: non veni pacem mittere in terram, sed gladium.* Gregorius in 6. part. Moral. Sicut esse noxium solet si veritas desit bonis: ita perniciosum est si non desit malis. Idem: Peruersos quippe vnitas corroborat. Deum concordat, & tanto magis robustos quanto vnanimes facit.

Bellũ quadruplex. Item notandum, quod distinguitur quadruplex bellum, scilicet inter carnem & spiritum, inter hominem & Deum, inter hominem & angelum, inter hominem & hominem. Et econtrario quadruplex pax. Pacem inter carnem & spiritum facit subiectio carnis ad spiritum. Genes. 13. dictum est Agar ancillæ Saræ: *Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manibus eius.* Psal. 84. Secundam pacem facit iustitia ex parte nostra, & misericordia ex parte Dei. In Psalm. *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculata sunt.* Tertiam pacem fecit incarnatio filii Dei. Reconciliati enim sunt angeli homini, quum agnouerunt humanam naturam associatam diuinæ naturæ in vna persona. Esa. 58. *Creaui fructum labiorum pacem.* Pacem ei qui longe, id est homini: & pacem ei qui prope est, id est, angelo. Pacem vocat fructum labiorum: quia prædicta erat per Prophetas. Item quia orationibus erat impetrata. Vltimam pacem facit patientia, vel mansuetudo. ad Roman. 12. *Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendentes charissimi.* Gregor. in Pastoral. Lex Christi est charitas vnitatis. Quam soli perficiunt, qui nec quum grauantur excedunt.

Qui sint pacifici.

Circa sextum notandum, quod gratia quæ in verbo isto, *Beati pacifici, &c.* commendatur, non est pax, sed gratia faciendi pacem in se vel in proximo, & hoc vel respectu Dei, vel respectu proximi. Vnde pacifici amatores pacis sunt, qui studiose intendunt paci faciendæ, vel in se, vel in proximo. Et primo in se. Vnde gloss. super Matth. 5. Pax à vobis incipit: quia dũ lex carnis repugnat legi mentis, non modo alteri, sed nec nobis possumus esse pacifici. Sed postquam intus spiritus imperat vt totus homo spiritui seruiat: tunc pax ad alios deriuatur, vt pacem cum omnibus habeamus. Bern. in Serm. Sunt aliqui qui si viderint quempiam vel leuiter scandalizatum, valde soliciti sunt quomodo in pacem eum reducere possint: & viderentur pacifici, nisi quod eorum commotio, si forte quidquam contra eos factum dictumve videbitur, tardius vniuersis difficiliusque poterit sedari. Qui nimirum si vere pacem diligerent, haud dubium quin eam quærerent sibiipsis. Item super Matt. 5. dicit gl. Pacifici sunt qui omnes motus animi componunt & rationi subiiciũt, quia his nihil repugnat. Bern. in Serm. Per munditiã cordis recõciliamur Deo: beati vero qui de sua reconciliatione non ingrati, & pro fratrib. suis pie soliciti, eos quoque quantum præualent & sibi & Deo reconciliare laborant. Quibus enim laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu, fratrem illum qui sine querela conuersatur inter fratres, tota solicitudine cauet quid in eo sit quod ab aliis portari oporteat, & quidquid in aliis est onerosum patientissime portat, qui singulorum scandala sua reputat. Et cum Apostolo loquitur, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* Qui vere pacificus est, etiam belligerando est pacificus. August. Pacem debet habere voluntas, bellum necessitas. Non pax quæritur vt bellum excitetur: sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, vt eos quos expugnas ad pacis vtilitatem vincendo perducas. *Beati enim pacifici.* Idem: Hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur: ita victo vel capto misericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.

Et notandum, quod pacem pectoris non abrumpit pugna cum vitiis si quandoque accidat. Vnde Gloss. super Matth. 5. In præsenti homo pacatus, etsi bellum gerat cum vitiis, in nullo pacem abrumpit quam Dominus dedit. *Vnde pax multa diligentibus legem tuam Domine, &c.* Psalm. 118.

Quare pacifici sint beati.

Circa septimum notandum, quod causa qua pacifici sint beati, est illa quam Dominus tangit, *quia filii Dei vocabuntur.* In præsenti merito vocantur Filii Dei, quia exercent officium illud quod habuit filius Dei in mũdo isto:

Ipse enim in mundo isto bella pacificauit. In Psalm. *Ibi confregit potentias, arcum, scutum, & gladium, & bellum.* In aduentu suo fuit impletum illud Esa. 2. *Conflabunt gladios suos in vomeres, &c.* Ephes. 2. *Ipse est pax nostra, &c.* Ipse sedauit litem quæ erat inter nos & Deum Psal. *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.* Esa 63. *Ego sum qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum.* Primum pertinet ad litis sedationem. Secundum ad belli pacificationem. Item ipse tumultum sedauit, dum silentio suo silendi exemplum dedit. Esaiæ 53 *Quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Et Luc. 23. Coram Herode nihil omnino respondit. Inquietudinem quantum ad locum pacificauit, quando apostolis dixit: *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Luc. vltim. Inquietudinem animi pacificauit, cum dixit Ioan. 14. *Manete in me, & ego in vobis:* Eiusdem 15. *Manete in dilectione mea.* Ibidem 17. *Hæc locutus sum vobis vt in me pacem habeatis: in mundo autem pressuram habebitis.* Christus finis est, ideo in eo quiescitur. Non est quiescendum in via, sed in fine viæ: ad Rom 16. *Finis legis Christus ad iustitiam credenti.* August. in libro Confess. Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Christus molestias mitigare venit, in cuius signum Ecclesia cruces oleo facit in his qui baptizantur, vel ordinantur, vel confirmantur, vel ad honorem regni sublimantur, & etiam in dedicatione Ecclesiarum. Cruciatus præsentis exilii per Adam factus est: oleatio vero siue mitigatio per Christum.

Donum sapientiæ adaptatur paci.

Circa octauum notandum, quo donum sapientiæ huic beatitudini adaptatur: qui enim pacem faciunt, quasi lectum Deo præparant, locum scilicet quietis. In Psalm. *In pace in idipsum, &c.* Vnde ipsi sunt quasi cubicularii Dei & secretarii, & consilia sapientiæ eis reuelantur. Præterea animus pacatus clarius videt: vt prius ostensum est per exemplum de aqua Ecclesiastic. 18. *Sapientiam scribe in tempore vacuitatis,* id est, vacuationis & quietis, ideo dicitur in Psalm. *Vacate primum.* Deinde subditur, *Videte quoniam suauis est Dominus.*

Pars XII.

De Patientia persecutionum.

Vltimo tangendum est in tractatu de Beatitudinibus, de Patientia persecutionum. Et breuiter de ea dicetur, quia in tractatu de cardinalibus Virtutibus specialiter de Patientia tractatum est. Hanc beatitudinem post prædictas ordinat. Gloss. super Matth. 5. dicens: Qui vsque ad sapientiam per prædicta conscendũt, perfecti & roborati non cedunt persecutioni: quia neque mors, neque vita eos potest separare à Christo. Item sicut tangit Gloss. in patientia persecutionum est ostensio perfectionis & probatio: sicut in præcedentibus perfectio. Eccles. 2. *In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Eiusdem 27. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.* Qui patiũtur persecutionem propter iustitiam, sunt beati: non qui patiũtur propter scelera sua. 1. Pet. 4. *Nemo vestrum patiatur quasi homicida aut fur, &c.* Eiusdem 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Causa quare tales sint beati, est quam Dominus tangit: *Quia ipsorum est regnum cœlorum.* Bernardus in Serm. Pauperibus pariter & martyribus, regnum cœlorum promittitur: quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo sine omni dilatione percipitur. *Eorum qui patiuntur persecutionem propter iustitiam, regnum cœlorum est.*

Primo, quia iustitia pro eis erit in futuro, sicut ipsi modo sunt pro iustitia. Vnde obtinebit eis regnum cœlorum. Non enim poterit aliquid fieri in iudicio extremo contra iustitiam. Ecclesiastic. 4. *Vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* *Regnum cœlorum est eorum qui patiũtur propter iustitiam.*

Secundo, quia regnum cœlorum expositum est vim inferentibus. Matth. 11. *Regnum cœlorũ vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Quasi publice de illo clamatum est, *Qui potest capere capiat.* Matth. 19 Patientes persecutionem quasi quadam vi illud capiunt. Tertio, quia pretium habent pro quo regnum cœlorum venale expositum est. Matth. 20. *Sedere ad dexteram vel ad sinistram, non est meum dare vobis.* Vendere potius hoc volebat, quam intuitu consanguinitatis eis dare. Augustinus in persona Domini:

Venale habeo. Quid Domini? Regnum cœlorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita.

Quarto, quia tales Christo societatem faciunt in vigilia præsentis afflictionis, in pane doloris, & aqua tribulationis: ideo merito erunt socii eius in festo æterno iocunditatis. ad Roman. 8. *Cohæredes autem Christi: si tamen cõpatimur vt simul & glorificemur.* 2. ad Tim. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus.* 2. ad Cor. 1. *Sicut socij passionum estis, sic eritis & cõsolationis.* Luc 22. *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.* Ecclesiastic. 22. *Fidem possideo cum amico tuo in paupertate ipsius, vt in bonis ipsius læteris.*

Quinto, quia ipsi habent onus cœlestis hæreditatis in præsenti, & ideo merito in futuro emolumentum eiusdem hæreditatis ad eos pertinebit. Præsentes pressuræ, sunt debita quibus obligauerunt parentes nostri cœlestem hæreditatem.

* *
*

SVMMAE VIRTVTVM FINIS.

TYPO-

TYPOGRAPHUS BENEVOLO LECTORI.

IN Obseruandis Rerum distinctionibus non solum ordinem qui ex materia Rerum dependet, secuti sumus, sed & Verborum præter alphabeticam seriem, & primitiuorum Casuum, & alia Grammaticorum placita, diligentissime inflectionum originem seruauimus: idque ea ratione vt Lectori statim quasi à suo parente natura omnia in promptu forent. Vale ac diligentiam nostram boni consule.

INDEX RERUM OMNIUM
quæ in hac Virtutum summa continentur.

A.

B.

C.

Contumeliæ

G.

H.

Honor

N.

O.

P

Q.

R.

S.

Sapien-

T

FINIS INDICIS RERVM.

LECTORI.

Qvæ hocce Tomo non inueneris Lector, alterum Tomum necesse est consulas, sed ita vt semper a primogeniis ipsis incipias, Vale.